BOGOMIL ŠOBAN
KNJIGOVEŽA
ZAGREB
NIKOLIČEVA ULICA 8

11/2 31 Uver Šoban Zgb 50 din.

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI:

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČ. PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK

GODIŠTE LVI.

ADVOKAT
VLADIMIR PRESEČKI
SAMOBOR KRAJ ZAGREBA
TELEFON BR. 12

ZAGREB 1930.

Tiskara »Merkantile« (Jutriša i Sedmak), Zagreb, Ilica 35

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

Digitized by Google

K1
M.57
v.56

SADRŽAJ:

I.

RASPRAVE I DRUGI ČLANCI.

Strana

Milobar Franjo dr.: Samo dva originarna tipa demokracije 1, 137, 377; 425
Smodlaka J. Sloven: O modernim metodama ekspertize i o t. zv. kaligrafskom vještvu 13
Novaković L. Bogdan dr.: Revizija statuta Stalnoga suda medjunarodne pravde 17
Smodić F. dr.: Socijologija i bijologija 21, 217
Agrarni problemi 84
O socijalnom efektu sterilizacije 527
Fischer Alfred dr.: Prijedlog za krivična djela, učinjena prije 1. siječnja 1930. 27
Lunaček Valdemar dr.: Oporezivanje zakutnih pisara 31
Krbek Ivo dr.: Koncesijonirana javna služba 49, 127
Pilar Ivo dr.: Georges Sorel, francuski socijalni filozof, duhovni otac fašizma i boljševizma 67
Aranicki Fedor dr.: Potreba novoga zakona o zaštiti iseljenika 89
Tomašić Dinko dr.: Socijologija i bijologija 92
Kritika sistema Durkheimove socijološke škole 241, 316
Trstenjak Rudolf dr.: Pravo služnosti na stazi po privatnom zemljištu kraj javnoga puta 95
Aranicki Ognjeslav dr.: Da li brodarska poduzeća, ovlaštena za prevoz jugoslavenskih iseljenika preko mora, moraju biti protokolirana kod nadležnoga trgovačkoga suda 98
Dimitrijević Branko dr.: Primjedbe na prikaz njegove »Agrarne politike« u »Arhivu za pravne i društvene nauke« 100
Berdović Vladimir dr.: Četiri mjeseca nakon stupanja u život krivičnoga zakonika 166
Magjer Drago: Jesu li dužni da budu osigurani kod penzionoga zavoda za namještenike u Ljubljani: A) novinari, B) muzičari u kavanama i sličnim poduzećima 169
Muha Miroslav dr.: Zasebnosti propisa o smetanju posjeda, počinjenom gradjenjem (§§ 340.—342. o. g. z.), i njihova opravdanost 185
Parnični troškovi po novom gradjanskom parničnom postupniku . 281

Digitized by Google

Strana

Vragović Aleksa dr.: Kradje i utaje stvari male vrijednosti . . 209
Još o kradjama i utajama stvari male vrijednosti 434
Prinosi za reviziju krivičnoga zakonika 503
Lozovina Vinko dr.: Još o t. zv. metodama kaligrafskog vještačenja 207
Dominik Rudolf dr.: Nastava administrativnoga prava u visokim školama (iz češkoga preveo Poganovski vitez Juraj dr.) 220
Janda Krunoslav dr.: Mogu li se presude obraničkoga suda zagrebačke burze pobijati tužbom kod redovitoga suda 233
Čulinović F. dr.: Determinizam u našem novom kaznenom zakonu 255
Boremović M. Arsenije: O nadležnosti sudova za mladje maloljetnike 290
Povodom uredbe o osnivanju sudova za mladje maloljetnike . . 510
Kun Ivo dr.: Može li se prijedlog staviti osim kod državnoga tužioca i suda i kod drugih vlasti 299
Pollak Milan dr.: Imunitet odvjetnika 303
Mijušković B. Jovica: Istraživanje vanbračnoga očinstva po crnogorskom zakonu od 1894. godine 307
Mažgan Vilko: Kradje i utaje stvari male vrijednosti 342
Lovrić Edo dr.: Dr. Ante Verona 364
Politeo Ivo dr.: Primjena socijalnoga zakonodavstva 383
Sa III. kongresa československih pravnika 443
Zakon o štampi i § 88. kriv. zakonika 516
Lederer Miroslav dr.: O tumačenju § 269. gradjanskoga parbenoga postupnika 388
Steinmetz Ivan dr.: I opet kradje i utaje stvari male vrijednosti 394
Pavićević M. Mićun: Crnogorsko pravosudje i pravno shvaćanje u anekdotama 419, 466, 543
Werk Hugo dr.: Povraćaj u predjašnje stanje po novom gradjanskom parničnom postupku 473
Mudrovčić Josip dr.: O tumačenju § 269. gradj. parb. postupnika 499
Vuković Mihajlo: Trajanje pritvora po novom krivičnom postupniku 520
Pavlović Dragutin dr.: Mogu li se penzijoneri postavljati za državne i banovinske činovnike 529
Uredništvo: † Dr. Nikola Ogorelica 554

II.

OCJENE I PRIKAZI.

Tomašić Dinko dr.: Kriminalni pobačaj sa gledišta socijologije i kriminalne politike, priopćio Werk Hugo dr. 32
Tomašić Dinko dr.: Zakoni porasta stanovništva. Prilog bijosocijalnoj teoriji o razvitku naroda, priopćio P. B. dr. 119
Dr. Louise Sommer: Die österreichischen Kameralisten, priopćio Stahuljak Milan dr. 417
Dr. H. Honegger: Volkswirtschaftliche Gedankenströmungen, Systeme und Theorien der Gegenwart besonders in Deutschland, priopćio Stahuljak Milan dr. 263, 343, 399

Digitized by Google

Mihailinović Franjo i Trtanj Josip dr.: Zakon o sudskim taksama, priopćio Lovrić Edo dr. 358

III.

PRAVOSUDJE.

a) Gradjansko.

1. Rješidbe stola sedmorice A.

a) Plenarno rješenje.

Pravni lijekovi protiv medjutomnih rješenja u odštetno-izvlazbenom postupku u gradu Zagrebu (27. studenoga 1930. br. 5.926) . . 534

b) Redovite rješidbe.

Odvjetnik može utužiti svoju zaslužbu, nastalu u zastupanju pred kaznenim sudom, pred istim sudom kao gradjanskim sudom (25. travnja 1929. br. 2.383) 35

U slučajevima § 525. grpp. ne može se dozvoliti ovrhomotelju dražba samo suvlasničkoga dijela jednih čestica ovršenika kao djelivih i podjedno dražba drugih čestica istoga gruntovnoga tijela kao nedjelivih u cjelini (15. siječnja 1930. br. 7.937/1929.) . . . 122

Ovršna uknjižba prava zaloga na nekretnine zadruge za otpremninu člana, koji istupi iz zadruge (12. rujna 1929. br. 5.037) . . . 123

Neprijateljska imovina njemačkih državljana (15. siječnja 1928. br. 5.365) 124

Žena, koja živi u priležništvu, zahtijeva i dobiva alimentaciju od muža (28. prosinca 1929. br. 7.889) 125

Ostavina bez oporuke preminuloga župnika (16. studenoga 1928. br. 5.803 126

Otkazni rok po § 2. sl. c) ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230. z. v. l.) i čl. 105. zakona od 31. srpnja 1923. o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda (13. ožujka 1930. br. 908) 176

Pravna lica imaju još u toku parnice naznačiti lica, koja će za njih položiti prisegu ako im bude dosudjena (13. ožujka 1930. br. 128) 225

Članovi zemljišne zajednice nisu završni svjedoci u procesu zemljišne zajednice (5. listopada 1928. br. 4.759) 226

Nadležnost za tužbu na razrješenje trgovačke kupoprodajne pogodbe i na povratak kupovnine u iznosu, koji spada pred mališni sud (15. ožujka 1930. br. 1.364) 270

Propisi § 382. grpp., koji stoje na snazi i pored pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote mogu se primijeniti i na presude toga suda, odnosno dopustiva je tužba kod redovitoga suda na pobijanje presude obraničkoga suda spomenute burze (1. svibnja 1930. br. 1.420) 271

Depositum simplex ili depositum in favorem tertii? Pravni učinak darovanja za slučaj smrti. Uvjeti za izbjedu po § 24. grpp. (7. prosinca 1929. br. 5.637) 359

Digitized by Google

Strana

Kod pljenidbe sudbene ostave dobiva molitelj pravo zaloga od onoga časa, kojega je pljenidbena prošnja predana ili podnesena sudu, kod kojega se ostave nalaze u pohrani (11. srpnja 1930. br. 3.748) 361

Zastara tužbe po § 149. grunt. reda i § 1.478. o. g. z., te po § 150. grunt. reda (1. svibnja 1930. br. 2.272) 409

U §-u 12. zakona od 13. siječnja 18883. navedeni nepljenjivi minimum sveukupnih beriva privatnoga namještenika od 500 forinti godišnje vrijedi, dok zlatni dinar još nije uveden, dinara 11.000 (1. studenoga 1928. br. 4.930) 452

Gradski vodovod je privatna svojina gradske općine i voda u njemu se ne može smatrati javnim dobrom (5 srpnja 1930. br. 3.643) . 453

Za parnice iz uporabnih pogodaba je nadležan isključivo kotarski sud. Stranke se ni sporazumno ne mogu podvrći kojemu drugomu sudu, pa ni obraničkomu (8. lnpnja 1929. br. 2.635) 454

Zakonski otkazni rok za najam može početi kojegagod dana u mjesecu (17. ožujka 1930. br. 1.759) 455

Uzazovna tužba se ne može raspravljati po maličnom, već samo po redovitom postupku (13. lipnja 1930. br. 1.992) 456

Po § 2. sl. b) gr. p. p. imade mjesta obustavi samo parbenoga postupka, a nipošto ovršnoga postupka (3. srpnja 1930. br. 3.837) 531

Zabilježba prava izvlazbe u gruntovnim knjigama na osnovu pravomoćnoga zaključka gradskoga zastupstva i odobrenja nadležne više vlasti (7. kolovoza 1930. br. 4.545) 532

2. Rješidba stola sedmorice B.

Povlašćenje vojnih oporuka po § 600. o. g. z. u vezi s odredbama pravila službe I. dio za bivšu c. i kr. vojsku iz god. 1873. (Dienstreglement, II. izdanje, prilog 3). — Tumačenje izraza »während eines Feldzuges« (18. prosinca 1929. Rv. 834/27.) 177

3. Rješidbe banskoga stola.

Sud prebivališta pokojnika je nadležan za provedbu ostavinske rasprave i glede one nepokretne imovine, koja se nalazi u pravnom području naše države, različitom od pravnoga područja njegova prebivališta (19. prosinca 1928. br. 31.534) 34

§ 10. zakona o zaštiti radnika od 28. veljače 1922., da se svaki prekovremeni sat ima naplatiti sa bar 50% više od redovitoga sata, je ius cogens i zato tomu protivan ugovor nema pravne valjanosti (12. prosinca 1929. br. 40.847) 36

Intervenistu ima se dosuditi trošak i u ovrhama ispod 2.000 dinara (14. svibnja 1930. br. 13.169) 270

I na predbilježenu tražbinu ima se uporabiti § 79. grunt. reda, a ne al. 3. i 4. § 75. grunt. reda (11. studenoga 1925. br. 18.961) . . 272

Postupak zamolbenoga suda u ovršnim postupcima na pokretnine (30. siječnja i 22. ožujka 1929. br. 2.551/gr. i 2.549/gr.) . . . 409

Otpovijed najma stana je dozvoljena i prije useljenja najamnika: dovoljno je, da je otkaz dan za prvi naredni najamni rok. — Tumačenje §§ 1090. i 1116. o. g. z., te § 5. naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230. z. v. l.) 532

Digitized by Google

Strana

4. Zaključak višega zemaljskoga suda u Splitu.

§ 17. II. st. zakona ljekarnama od 7. travnja 1930. ne izuzimlje imovinu ljekarnika ispod ovrhe, pa se nad njom može otvoriti stečaj (18. lnpnja 1930. R. I. 95/30) 454

5. Zaključak obraničkoga suda Komore za trgovinu, obrt i industriju u Zagrebu.

Čas perfektnosti pristatne pogodbe, sklopljene medju neprisutnima 533

b) Kazneno.

1. Rješidbe stola sedmorice A.

Tumačenje § 320. k. z. i § 71. br. 4. k. z. (11. travnja 1930. br. 7/3 Kre.) 226

Pravne lijekove protiv osude suca pojedinca kod sudbenoga stola o štamparskim krivicama rješava banski stol (29. ožujka 1930. br. 1.792/30) 363

Majka se smatra zakonitim zastupnikom djeteta u smislu § 87. (16. svibnja 1930. br. 8/3 Kre.) 412

Po §-u 315. k. z. može se kazniti samo djelo iz §-a 314. k. z., a nikako djelo iz §-a 320. k. z. (13. lipnja 1930. br. 18/3 Kre.) 414

Za učin iz prestupa iz §-a 276. k. z., koji je identičan sa §-om 38. zakona o zaštićivanju mladeži, samo što je ovaj blaži, potrebno je, da je obljuba izvršena. Ako je oštećena ostala nevina, nema učina ovoga §-a, već postoji djelo iz §-a 287. k. z. (bludna radnja) — (4. srpnja 1930. br. 61/1 Kre.) 418

Pokušaj lišenja života je kažnjiv maksimalno s robijom od 20 godina (§ 37.) — § 32. k. z. se ne primjenjuje, jer je u §-u 167. k. z. sadržana posebna stavka za pokušaj (28. velja 1930. br. 2/1 Kre.) 457

Error in persona nema utjecaja na krivičnu odgovornost za odnosni delikt s umišljajem, jer se radi samo o zabludi o nebitnim obilježjima bića krivičnoga djela (6. lipnja 1930. br. 40/1 Kre.) . 458

Djelo iz §-a 316. k. z. se ne može učiniti učinom iz §-a 320. k. z., nego samo učinom iz §-a 314. k. z. (23. svibnja 1930. br. 22/2 Kre.) 459

2. Rješidbe stola sedmorice B.

Jednostrani pravni lijepovi mogu imati kao posljedicu naknadu troškova samo u toliko, u koliko se oslanjaju na izreku u glavnoj stvari. Inače oni ne mogu prouzročiti zahtjev protivnika na naknadu troškova, sve da su uspješni. Troškove jednostranih pravnih lijekova u pravilu ima snositi žalilac (24. rujna 1929. Kl. 245/29) 38

Pod pojmom sile razumijeva § 13. srp. k. z. uporabu fizičke snage, koja primorava zvaničnika, i ako ne na odstup od zvaničnoga djela, ipak na to, da upotrijebi u većoj mjeri svoju snagu, da može djelo izvršiti. — Prikazivanje isprave po § 104. v) srp. k. z. postoji onda, kada je nekomu drugomu tajnim načinom oduzeta mogućnost, da je upotrijebi. — Naredjenje § 314. austr. k. z. nije više na snazi (6. studenoga 1929. Kl. 269/29) 10

Digitized by Google

U § 310. a) austr. k. z. se preinačenje prave privatne isprave ili pravljenje lažne privatne isprave izjednačuje sa pojmom himbenoga predstavljanja ili činjenja u cilju nečijega zavedenja u bludnju. Za uspjeli i dovršeni zločin prevare je dovoljno, da je netko zaveden u bludnju sa namjerom oštećenja, a zakon ne traži, da netko uistinu bude i oštećen (4. prosinca 1929. Kl. 293/29) . . 126

Kada se kradja imade označiti zločinstvom po iznosu, nije odlučno, da li iznos ili vrijednost ukradene stvari potiče iz jedne kradje ili iz više kradja, iz istodobnih ili opetovanih kradja, iz kradje jednomu vlasniku ili više vlasnika, na jednom predmetu ili na različitim predmetima, iz dovršene ili pokušane kradje (6. studenoga 1929. Kl. 257/29) 128

Za biće zločina potvore (§ 209. k. z.) treba da predmet osvade bude izmišljeno zločinstvo (4. prosinca 1929.) 130

Pod »napadom djelom« razumijeva se svaka djelatnost, upravljena protiv tjelesnoga integriteta službenika, nabrojenih u § 93. srp. k. z. — Uvreda u smislu § 104. srp. k. z. je svaka izjava učinioca, kojom on neposredno ili posredno poriče ili omalovažuje jednu od onih vrijednosti, koje sačinjavaju čast lica ili nadleštva tu nabrojenih (5. ožujka 1930. Kl. 313/29) 178

O stanju nužde u smislu § 25. k. z. (5 ožujka 1930. Kl. 353/29) . 180

Šud, primjenjujući ublaženje kazne po br. 4. § 71. k. z., smije, iza kako je promijenio vrstu propisane kazne, da ide i ispod minimuma, zakonom odredjenoga za prvobitnu vrst kazne (5. ožujka 1930. K. 346/29) 182

Za krivičnu odgovornost po § 91. b) srp. k. z. je potrebno, da je učinilac svijestan, da su riječi uvredljiva značaja (13. veljače 1930. Kl. 341/29) 182

Kada je oklevetani »jasno označen« u smislu 3. st. čl. 52. zak. o tisku? (20. ožujka 1929. Kl. 391/28) 183

O nadzornoj pritužbi po § 15. austr. kaznenoga postupnika (8. siječnja 1930. Kl. 365/29) 273

Kasacijoni sud, ako donosi presudu vrhu žaobe ništavosti poslije dana 1. siječnja 1930., ima samo da ispita, da li je presudni sud ispravno primijenio onaj materijalni zakon, koji je bio na snazi u času, kada je presudni sud izrekao svoju presudu (30. travnja 1930. Kre 86/30) 276

O uvidjavnosti pogibelji po § 335. k. z. (20. ožujka 1930. Kre 50/30) 277

Za krivično djelo utaje po § 319. k. z. zakon ne traži prijedlog oštećenika za progon (21. svibnja 1930. Kre 161/30) 361

Prevara putem pravljenja lažnih isprava po austrijskom kaznenom zakonu i po krivičnom zakonu, koji važi (21. svibnja 1930. Kre 77/30) 410

Insolventnost nije identičan pojam sa pasivnošću (prezaduženošću). Insolventnost postoji, kada dužnik nije u stanju, da u pravo vrijeme potpuno namiruje svoje dospjele obveze, dok zapinjanje postoji onda, kada aktivno stanje dužnika doduše dostaje za potpuno namirenje njegovih dospjelih obveza,

Digitized by Google

ali se to njegovo aktivno stanje samo momentano i prolazno ne može upotrijebiti u tu svrhu bez njegove krivnje. Uslov za otvorenje stečaja je insolvetnost (§ 68. steč. reda), a prezaduženost je uslov za to samo ondje, gdje se u nestašici ličnih momenata dužnika nalazi pokriće dugova samo u njegovu aktivnom imetku (§ 69. steč. reda). U suglasju sa stečajnim redom traži krivični zakon kao uslov svijest dužnika o svojoj insolventnosti (§ 486. k. z.) — (21. svibnja 1930. Kre 25/30) 415

3. Zaključak sudbenoga stola u Zagrebu.

Privatni tužilac ne može dići neposredno optužnicu, a da joj ne prethode bar izvidi sa saslušanjem budućeg optuženika (19. travnja 1930. br. Kzp. 1.759/30) 279

4. Rješenje okružnoga suda u Bihaću.

Rok za podnošenje prijedloga za krivična djela, učinjena prije 1. siječnja 1930., počima teći od 1. siječnja 1930. (5. veljače 1930. br. Kz. 4/30) 535

c) Trgovačko-mjenbeno.

1. Rješidbe stola sedmorice A.

Ako netko svojim postupkom spriječi potpuno izvršenje pogodbe, nema prava tražiti isplatu ugovorne kazne radi neispunjenja pogodbe (13. rujna 1929. br. 4.813) 11

Tužba zadruge i žene kao člana zadruge protiv državnoga errara na odštetu radi štete, nastale sudarom vlaka (31. svibnja 1929. br. 3.103) 42

Sporovi, doznačeni trgovačkoj sudbenosti, ne mogu radi samoga iznosa doći pred mališni sud (20. lipnja 1930. br. 3.428) . . . 460

Priposlanje periodičnih knjižnih izvadaka njie još samo po sebi dostatno za ustanovljenje kontokorentne pogodbe (9. listopada 1930. br. 5.238) 536

2. Rješidbe stola sedmorice B.

Posrednika pripada mešetarska providba samo onda, ako je pogodba perfektuirana izmedju naručioca posredovanja i kupca u uzročnoj vezi s naručenim posredovanjem (12. travnja 1927.) . . . 461

Premija prve godine ne može se tužiti odnosno dosuditi, ako osiguravatelj nije nosio riziko (24. travnja 1930. br. 1.925) 462

d) Pomorsko.

Rješidba stola sedmorice B.

Pravo zaloga na brod može se steći upisom u registar (upisnik, iskaz) brodova (18. lipnja 1928. Ut. 147/28/I.) 131

e) Upravno.

1. Rješenje državnoga savjeta.

Prilog tumačenju opsega zakonskoga zastupanja po mužu kod pitanja razlaza zadruge (§ 5. toč. 2. sl. a) zadružne novele) . . . 538

Digitized by Google

Strana

2. Presude upravnoga suda u Zagrebu.

Pomanjkanje državljanstva kraljevine S. H. S. nije zaprekom stečenju ovlašteničkoga prava na zemljišnu zajednicu (8. ožujka 1929. br. 6.149/1927.) 229

Odluka obrtne oblasti, da je nadležna po §-u 176. obrtnoga zakona, nema se izreći posebno i prije odluke u meritumu. Zato nema prije protiv nje utoka: utok ne može prekinuti postupak o meritumu (15. ožujka 1930. br. 3.084-30, T 1.222/29) 541

3. Rješenje velikoga župana zagrebačke oblasti.

Ako je ovlast prokuriste po poslodavcu ograničena, onda rješenje spora, nastaloga izmedju njega i poslodavca iz službenoga odnosa, spada pred obrtnu oblast, a ne pred redoviti sud (10. rujna 1926. br. 40.650) 463

f) Sukob nadležnosti izmedju upravne i sudbene vlasti.

Zaključak stola sedmorice A.

Po § 54. zadružnoga zakona ima se dopitani zadružnoj članici miraz iz rodne joj zadruge na zadružne pokretnine utjerivati putem političke ovrhe po nadležnoj upravnoj vlasti 28. veljače 1929. br. 38) 132

g) Primjena propisa zakona o taksama

Rješenje generalne direkcije posrednih poreza u Beogradu.

Odmjernje takse u stečajnom postupku (4. lipnja 1930. br. 38.305) . 464

IV.

Društvene vijesti 278, 555

V.

Literatura . . . 43, 134, 184, 230, 279, 373, 434, 470, 556

VI.

Svaštice 45, 136, 184, 232, 279, 375, 424, 472, 559
Preminuli 184, 232, 364, 554

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

SIJEČANJ Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1930

GOD. LVI. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. BROJ 1.

Samo dva originarna tipa demokracije

Piše dr. Fran Milobar, sveuč. profesor u Zagrebu.

Na početku ove godine[1] dva su mi dogodjaja svraćala pozornost na sebe. Prvi je bio: uvedenje novoga sustava izravnih poreza — bez dohodarine! A drugi je bio: uvedenje preparatornoga stanja Previšnjim aktom od 6. siječnja 1929. Naročito uzroci i eventualni ciljevi toga stanja. Prvi predmet je od općega interesa sa financijalno-znanstvenoga gledišta. Tim više što je Jugoslavija imala prije pet različitih poreznih sustava. Nadalje, što ispušta modernu, elastičnu dohodarinu, koja se je svagdje pokazala kao najbolje tehničko i etičko nadopunidbeno sredstvo. To jest, u jednu ruku kao korektura ukočenoga sustava prihodnih poreza; a u drugu ruku kao najpodesnije sredstvo za ostvarenje etičkoga zahtjeva jednakoga odnosno pravednoga oporezovanja. Nu pošto je medjutim gosp. dr. Valdemar Lunaček podvrgao cijeli sustav ocjeni, te ga ujedno jače osvijetlio uporedbom sa čehoslovačkim sustavom izravnih poreza, držao sam, da bi bilo suvišno dalje se — post festum — baviti tim predmetom, kada je već isti ocjenjivač naglasio, da bez progresivne dohodarine ne može biti ni modernoga sustava izravnih poreza, ni jednakoga, t. j. pravednoga oporezovanja. Ali upored treba naglasiti, da nije bio lahak posao za ovako različite pokrajine sastaviti jedinstveni porezni sustav; i da će se sve prednosti i svi nedostaci ovoga sustava moći pravedno odmjeriti istom nakon nekoliko godina prakse.

Imajući sve to pred očima, činilo mi se aktuelnije i interesantnije osvrnuti se na onaj drugi, u početku navedeni dogadjaj, koji se ukazuje kao posljedak opće i specijalne degeneracije čistoga parlamentarnoga režima i čiste parlamentarne demokracije. To je pitanje aktuelno, jer je danas »dekadenca parlamentarizma«, »propadanje ugleda parlamenta«, »diskreditiranost parlamentarnoga režima« ili u kratko, kako se govori i piše, »kriza parlamentarizma« ne samo opće opažanje nego i opća pojava, kojoj se već i teoretski i praktički traži lijeka, jer i u teoriji i praksi izaziva reakciju. Jedni vide i traže uzroke degeneracije i »krize parlamentarizma« u ljudima, pa traže selekciju i odgoj, naročito za vodstvo stranaka, i to bi po njihovom mišljenju imalo donijeti

[1] Ova radnja započeta je naime u studenom 1929.

Digitized by Google

sanaciju parlamentarizma. Meni se čini ovakovo opažanje odviše površno. Po ovoj logici bili bi svi parlamentarci na svijetu nesposobni, neuki ili pokvareni ljudi. Imade doduše i takovih. Ali je notorno, da u pravilu ovakovi baš ne vode glavnu riječ. Pa ipak je nedoraslost i degeneriranje parlamentarizma, čistoga, apsolutnoga parlamentarnoga režima opća pojava! Zato idu ispravnijim putem oni, koji u sistemu traže uzroke i u poboljšanju sustava i poboljšanje iz njega izvirućih posljedica. Jer sustav je onaj Prokrust, koji ljude i značajeve navija i savija prema svojoj »postelji«.

Nekada, u početku liberalne ere, se je mislilo gotovo općenito, da će u parlamentarizmu doći ideja demokracije »vlade naroda« u najsavršenijoj formi do izražaja. Ali danas, gdje su činjenice u mnogo slučajeva pokazale, kako upravo čisti parlamentarizam znade »najsavršenije« ideju demokracije izobličiti u praksi u najodvratniju karikaturu p r a v e ideje demokracije — to nije čudo, ako su se prvobitni nazori o parlamentarizmu stubokom promijenili. Zato mislim, da danas nema upućenoga čovjeka, koji bi još vjerovao, da je parlamentarizam i parlamentova svemoć idealna inkarnacija ideje demokracije. U koliko se danas podržava čisti parlamentarizam, brani se to sa resigniranim — faute de mieux.

O dekadenci, nedostacima, krizi parlamentarizma i parlamentarne demokracije opstoji već obilna znanstvena i publicistička literatura, te bezbrojne izjave državnika parlamnetaraca, političara, književnika i t. d. I tu se može opažati, koliko pod navalama na parlamentarizam trpi i sama demokracija, sama ideja demokracije. I to upravo zato, što se je parlamentarizam smatrao najsavršenijom formom, najidealnijom personifikacijom ideje demokracije. Često, čitajuć i slušajuć razlaganja o krizi parlamentarizma, možemo razabrati, da se govori o krizi demokracije same i njezine ideje. A to nije ispravno, jer to znači, bilo hotice ili nehotice konfundirati dvije različite oline: ideju i njezine različite forme realizovanja, personifikovanja. — Demokracija sadržaje u sebi ideju, da n a r o d (u svojoj cjelini, a ne pojedini fragmenti cjeline, kao staleži, klase, skupine, stranke) vlada sam nad sobom; sam sebi služi i gospodari; sam sebi sreću kuje; sam o svojoj sudbini svojom slobodnom voljom odlučuje. A to nije samo ideja, već upravo i ideal. P r e m a t o m u p r a v a d e m o k r a c i j a n i j e s a m o i d e j a v e ć i i i d e a l v l a d a v i n e. I zato možemo mirne duše uzeti, da svi ti prigovori i reakcije ne ugrožavaju samu demokraciju, jer — ako nisu osnovani na svijesnoj zlonamjernosti — nisu napereni protiv demokracije i same ideje demokracije, već protiv raznih manje više neuspjelih personifikacija te ideje, protiv raznih f o r m a demokracije.

Od pamtivijeka, možda od postanka države, nastoje državljani, da nadju najzgodniju formu vladavine. — Već A r i s t o t e l dobro poznaje tri glavne forme: monarhiju, aristokraciju i demokraciju. Iskustvo je pokazalo, da svaka od ovih forma vladavine imade svoje prednosti i svoje nedostatke. Već Aristotel opaža, da se sve tri forme mogu izroditi. Tako monarhija u despociju (tiraniju), aristokracija u oligarhiju, demokracija u ohlokraciju (vladavinu neukih masa). Ali osim ovih subjektivnih svojstava pojedinih formi vladavine, ovisi nji-

Digitized by Google

hova podesnost i o objektivnim prilikama, naročito o samom narodu, njegovom značaju i njegovoj prosvjeti. U moderno doba, može se reći, da je ideja demokracije osvojila čitavi civilizovani svijet, te da u najvećem dijelu istoga bilo u kakovoj formi i vlada. Medjutim ma kolko bilo tih formi, pod kojima je ideja demokracije realizovana, to ipak opstoje, držimo, samo dvije originarne forme, dva originarna tipa demokracije. Sve ostale forme su derivati gdjekad i kombinacije ovih dviju.

Od ova dva tipa jedan je samonikla demokracija, a drugi je nakalamljena demokracija. U najnovijoj literaturi se govori i o organičkoj i mehaničkoj demokraciji. Dvije, po mojem mnijenju, takodjer vrlo zgodne oznake. Nu meni se nekako čini, kao da bi još zgodnije bilo nazvati ih historičkom i liberalizmovom demokracijom. U prvu kategoriju bi ubrojili Švicarsku i Englesku (a donekle i američke Sjedinjene Države). I to Švicarsku kao tip historičke direktne demokracije, a Englesku (i američku Uniju) kao tip reprezentivne historičke demokracije. Sve ostale kontinentalne (europske) demokracije bi spadale u kategoriju ili tip liberalizmove demokracije. Činjenica je, da su i ove historičke demokracije kasnije recipirale u svoj okvir mnoge elemente iz liberalizmove demokracije; ali ovi liberalizmovi reliefukrasi nisu razgradili fasadu historičke demokracije niti razvalili njezine temelje.

Historičke demokracije niknule su iz samoga života naroda, te se, tako rekući, u organskoj vezi s istim kroz vijekove razvijale. Kroz vijekovne borbe i more krvi stvarao je narod sam sebi i u svojoj sredini ekonomske, socijalne, kulturne, političke i državopravne kolektivne (pluralne) individualitete, koji su bili djelo, tvorevina, istoga majstora kao i sama demokracija, — djelo samoga naroda. A historička demokracija, proističući iz istoga vrela, iz kojega i ove tvorevine naroda, bazirajuć svoje pravo opstanka na istim temeljima kao i ove druge tvorevine istoga tvorca, ostaje tako rekući kroz sav vijek u organskoj vezi s njima i gotovo se temelji na njima. Zato se u najnovije vrijeme spominje i neka »organička« demokracija za razliku od moderne, kontinentalne, demokracije, koju nazivaju mehaničkom.

Ove historičke demokracije imadu staru i herojičku prošlost. Daleko bi nas odvelo, kada bismo se htjeli upuštati u prikazivanje istih. Nu radi jasnoće moramo ipak nešto spomenuti.

Švicarska. — Današnji švicarski narod sastoji iz četiri narodnosti: Nijemci, Francuzi, Talijani i Romani (Ladini = Latini) a švicarska država (Confoederatio Helvetica) zapravo federacija se sastoji iz 22 poddržavice nazvane »Kantoni«, koji upravo strastvenom ljubomornošću paze na svoje historičke autonomije. Švicarska demokracija stvarala se kroz stoljeća i kroz bezbrojne borbe koli sa susjedima, toli medju sobom, toli u samoj kući, u pojedinim kantonima. Osobito domaće borbe su bile česte i različite. Kada zaprijeti pogibelj izvana, složno se i junački bori izprvice nekoliko saveznih kantona za svoju slobodu. Nu čim ta pogibelj mine, eto ih opet u medjusobnoj borbi radi širenja posjeda. A kada ni one prve ni ove potonje borbe nema, onda se radja borba u samom kantonu izmedju grada i ladanja. A

Digitized by Google

kada ni ove nema, onda u samom gradu izmedju aristokracije i buržoazije. Neprekidna je borba izmedju hegemonističke buržoazije (grada) i slobodoljubivoga demokratskoga ladanja, gdje vlada od iskona direktna demokracija, volja cjelokupnoga pučanstva. K tomu se kasnije pridružuju i religijozne borbe. Katolički i protestantski kantoni stvaraju saveze, koji savezi vode medjusobno borbu, — katkada za dosta neznatne stvari. Onda dolaze borbe izmedju unitarista i federalista. Ali ma koliko različitoga značaja bile ove borbe i ma kako dugotrajne bile, vazda se kroz provlači kao crvena nit ona ideja, koja je stvorila onaj prvi savez prvih triju pra-kantona (Urkantona: Uri, Schwytz und Unterwalden), ideja, da cijeli narod, da sveukupno pučanstvo, koli u pojedinim kantonima toli u Savezu, odlučuje o svojoj sudbini. Dakle ideja direktne demokracije. Često puta potlačena vazda iznova uskrsnuje, da si slavodobitno prokrči put i u zadnji, najnoviji ustav.

Današnja švicarska demokracija, kako je u ustavu konstatirana, jest kombinacija direktne demokracije (Volksiniciative, Volksentscheid, Referendum) sa reprezentativnom demokracijom (Bundesversammlung)

Vrlo je interesantno i vrlo poučno za prosudjivanje »volje naroda«, promatranje, kako često znadu doći u sukob reprezentativna »volja naroda« sa direktnom »voljom naroda«, direktna demokracija sa reprezentativnom. Za primjer neka budu navedena dva tri slučaja. God. 1872. je izradio parlamenat (Bundesversammlung) nacrt ustava, kojim se je imala proširiti kompetencija Saveza u centralističkom smjeru. Ali glasovanjem naroda taj je nacrt zabačen (13 kantona proti, 9 kantona za). God. 1900. je izradio parlamenat jedan brižno i temeljito proučeni nacrt osiguranja za slučaj bolesti i nesreće, te je u parlamentu bio gotovo jednoglasno uzakonjen. Ali pučko glasovanje ga zabacilo. — S druge strane imade opet primjera, gdje su inicijativom samoga naroda stvoreni novi zakoni, dapače i promjene u samom ustavu. Tako je pučkom inicijativom god. 1903. unesena u sam ustav zabrana klanja životinja po židovskom ritusu.

Švicarski ustav od 1848., koji u svojim temeljnim načelima stoji još i danas u kreposti, doživio je više od pol tuceta djelomičnih izmjena. Dogodilo se je to sada inicijativom parlamenta, sada inicijativom samoga naroda, ali vazda glasovanjem, odobrenjem, prihvatom naroda. U važnim pitanjima stoji nad parlamentom, nad reprezentativnom demokracijom, glasovanje naroda, direktna demokracija (koja je od iskona vladala u ladanjskim kantonima). Zato se meni čini, da nije odviše smjelo reći, da je švicarska demokracija prototip historičke direktne demokracije. To je demokracija, za koju veli lord Bryce, da se je izmedju svih demokracija još najviše približila ideji demokracije t. j. da cijeli narod izreče svoju volju i odlučuje o svojoj sreći i sudbini. Ali ovdje valja držati na umu, da se je švicarski narod kroz sedam stoljeća odgajao za direktnu demokraciju, koja se je takodjer sustavno i postepeno razvijala: od sela preko grada i kantona do Saveza.

E n g l e s k a. — Engleski parlamentarizam, koji služi pobudom i uzorom kontinentalno liberalizmovoj demokraciji, udara od prvoga časa putem prema reprezentativnoj demokraciji. Već sama aristokratska Magna Charta (1215.), koja inače u glavnom uredjuje i konsoliduje

Digitized by Google

odnošaje izmedju kralja i velikaša, sadržaje i elemente pogodne po gradjanstvo i ladanjski posjed. Ova povelja, koja plemstvu daje pravo kontrole i potpune sankcije za vršenje u toj povelji navedenih artikula, koja ekzekutivnomu odboru velikaša (commune consilium od 25 velikaša) daje pravo, da može zatvoriti kralja i cijelu njegovu obitelj i zatvorene držati tako dugo, dok se kralj ne pokori i povrede Karte ne sanira, — ta eto Karta sadržaje još i ove artikule:[2]

Čl. 28.: N i k o g a se ne smije povlačiti na sud na jednostavnu riječ činovnika bez vjerodostojnih svjedoka.

Čl. 29.: Osoba slobodnoga čovjeka se ne smije zarobiti, ni uhapsiti, niti plijeniti, ni sramoti izvrgavati, niti prognati, niti ma bilo kojim načinom razarati, niti smije kralj sam niti ekspedicijom upotrijebiti silu bez osude staleškoga suda ili zakona zemlje.

Čl. 31.: Trgovci smiju ići slobodno kupovati i prodavati, a da ne budu nepravednim nametima opterećeni.

Ovo su očevidno demokratski elementi, prava u korist gradjanstva i slobodnoga ladanjskoga posjeda. Ali prvi pravi temelj reprezentativnoj demokraciji postavio je genijalni grof Simon Montferatsckti, inače već iz križarskih vojna poznati pustolov, kada je izvojštio (1265.), da »ad pertractanda negotia regni« moraju biti svake godine pozvani u »Parliamentum« osim svjetovnih i crkvenih velikaša i zastupnici većih gradova i grofovija (ladanja). Ovime je borba za očuvanje i proširenje prava parlamenta bila postavljena na najširu osnovicu, proširena na sve staleže, gotovo na cijeli narod. Od sada su svi staleži bili interesovani, da se apsolutistički pokušaji suzbiju, a prava parlamenta prošire. Da se to nije dogodilo, Engleska bi bila prije nego ma koja država na kontinentu postala apsolutističkom monarhijom. Jer na feudalnom kontinentu nije bilo države, u kojoj bi monarh imao takove preduvjete za stvaranje apsolutizma, kao što ih je bio stvorio Vilim Osvojitelj prigodom osvojenja Engleske. No time što su u parlamenat uvedeni svi staleži, pa se kroz parlamenat tako rekući organizovali protiv presizanja i apsolutističkih nasrtaja krune, bilo je monarhu onemogućeno, da se osloni ma na koji stalež.

Borba izmedju kralja i parlamenta, izmedju apsolutizma i demokracije potrajala je gotovo kroz pet stoljeća. Iz početka prilike su pogodovale parlamentu. Ratovi izmedju engleskih kraljeva kao vojvoda Normandije i Akvitanije, pa kao takovih kao vazala franceskoga kralja s jedne strane, a Francuske s druge strane, slabili su položaj kraljev spram parlamenta. A kada su se k tomu pridružili i pretendenski ratovi izmedju kraljevske loze York i loze Lancaster (»Crvene i bijele ruže«. Dvije linije iste dinastije, od kojih je jedna nosila u grbu crvenu ružu,

[2] Art. 28.: Ne aliquis ballivus possit ponere aliquem ad legem simplici loquela sua sine testibus fidelibus.

Art.: Ne corpus liberi hominis capiatur, nec imprisonetur, nec utlagetur, nec exuletur, nec aliquo modo destruatur, nec rex eat vel mittat super eum vi, nisi per judicium parium vel per legem terrae.

Art 31.: Quod mercatores habeant salvum ire ad emendum vel vendendum, sine omnibus malis toltis, per antiquas et rectas cosuetudines.

Digitized by Google

a druga bijelu), dosegla je moć parlamenta toliki ugled i upliv, da je parlamenat dosudjivao prijestolje sada jednomu sada drugomu pretendentu. No čim ej završen ovaj pretendenski gradjanski rat, stadoše parlamentu dolaziti crni dani. Dinastija Tudora (Henrik VII., Henrik VIII., Elizabeta) skršiše najprije otpor gornje kuće. Ali nemoć gornje kuće je imala za posljedicu, da je tim više porasla moć i ugled dolnje kuće, dakle demokratskoga dijela parlamenta. Dinastija Stuartovića (Jakob I., Karlo I., Karlo II., Jakob II.) nastavi, gdje su Tudori bili prestali t. j. da skrše doljnu kuću. Ovo je bio najžešći i najkrvaviji odsjek u borbi izmedju kralja i parlamenta. Nu konačno je pobijedio parlamenat, protjeravši i detronizavši Stuartoviće. Isti parlamenat pozove i posadi na prijestolje zeta Jakoba II. vojvodu Vilima Oranskoga, koji prizna i potvrdi sva prava parlamenta. Time je eto konačno pobijedila reprezentativa staleža u Engleskoj. (1689. »Slavna revolucija«).

Poslije sedamstogodišnjega samosvojnoga razvijanja nastaje engleska reprezentativna demokracija uzimajuć neke elemente od kontinentalne liberalizmove demokracije. A tek poslije 800-godišnjega školovanja proteže Engleska politička prava i na najšire slojeve t. j. uvadja opće i jednako pravo glasa.

S j e v e r o a m e r i č k a U n i j a i n j e z i n a d e m o k r a c i j a. — Ovu demokraciju ubrajamo takodjer u tip, kategoriju historičkih demokracija, akoprem nema onako stare tradicije i historiju kao švicarska i engleska demokracija. Ali te tradicije Sjedinjenih Država i njihova demokracija imade po koju tu sličnost sa tradicijama Švicarske i Engleske i njihovih demokracija. Kaošto je Švicarska nastala iz saveza kantona, koji su se otcijepili od Njemačke, tako je sjeveroamerička Unija nastala iz saveza kolonija, koje su se otcijepile od Engleske. A s druge strane, kaošto je Engleska udarila od prvoga časa putem prema reprezentativnoj demokraciji, tako su slijedile i sjeveroameričke kolonije, odnosno države.

Sjeveroamerička Unija se je razvila iz množine kolonija, koje su u različito vrijeme, na različiti način nastale i različito uredjenje imale. Kolonije Massachusetts, Conneticut i Rhode-Island su imale specijalne pismene od kralja podijeljene ustave, koji se nisu mogli jednostrano mijenjati. Kolonije New Hompshire, New York, New Jersey, Virginia, Sjeverna i Južna Karolina i Georgia imale su ustave, koji su imali vrijednost običajnoga prava. A u kolonijama Maryland, Pennsylvania i Delaware su držali posjednici vlast u rukama sve do revolucije. Svaka od ovih kolonija je bila zasebna individualnost; medjusobno su bile neodvisne. Zajedničko im je bilo samo to, da su se pokoravale engleskomu kralju, koji im je na čelo uprave šiljao svoje guvernere. Ovi guverneri su bili u kolonijama vrlo važne osobe; njihova vlast je bila gotovo kraljevska; bili su to pravi mali kralji. Guverner je bio zastupnik kralja i predstavnik kraljevske vlasti, on je bio vrhovni zapovjednik četa, on je namještao činovništvo, naročito suce; on je sazivao, odgadjao i raspuštao zastupstvo naroda (parlamenat kolonije); on je imao pravo »veta« protiv zaključaka parlamenta; napokon i samo pravo pomilovanja.

Legislativa, kolonijalni parlamenti, su se sastojali po uzoru Engleske, iz gornje i doljnje kuće. U gornju kuću su dolazili od gu-

Digitized by Google

vernera imenovani predstavnici, a u doljnu od gradjana birani zastupnici. Izborno pravo nije bilo opće, nego je bilo vezano uz stanoviti zemljišni posjed i uz protestantsku konfesiju.

Kompetencije ekzekutive i legislative nisu bile točno označene, pa je to bio izvor vječnih borba i natezanja izmedju guvernera i parlamenata. Ove borbe su ispunile gotovo cijelo 18. stoljeće. Kroz to vrijeme rasla je što dalje sve više napetost, razdraženost, nezadovoljstvo, mržnja i buntovnost, ali uporedo i sve veće zbližavanje kolonija medju sobom. Zajedničke nevolje i zajednička pogibelj dovedoše dotle, da su stale obdržavati i zajedničke kongrese. Ohrabrene slogom zaključiše ove kolonije, da će se proglasiti slobodnim i od Engleske nezavisnim državama. Prijedlog u ovom smislu iznesoše zastupnici kolonije Virginije u sjednici kongresa od 7. lipnja 1776. Prijedlog bude u načelu prihvaćen, ali njegov konačni prihvat odgodjen na 1. srpnja. U svrhu izradbe deklaracije bude izabran odbor od pet osoba (John Adams, Dr. Franklin, Toma Jefferson, Roger Sherman i Robert Livingstone). Nacrt bude u odboru uz neke preinake prihvaćen i kongresu predložen. Na 1. srpnja je kongres započeo raspravu o tom predmetu, zaključio ju na 4. srpnja u večer i proglasio

»The unanimous Declaration[3] of the thirtern united States of America.«

Pred menom leži facsimile izvornika, i njemački prevod. Fascimile odnosno izvornik je sitno ali upravo kaligrafski pisan; no je oštećen tako, da je jedva čitljiv a mjestimice i nečitljiv. Deklaracija je dosta dugačka i mjestimice vrlo oštra. Ali su u njoj izrečene ideje, koje su kasnije postale bonum commune čitave demokracije.

Ova deklaracija, koja je izricala, otcjepljenje od Engleske, morala je dovesti do rata sa Engleskom. I do njega je došlo. Sa pomoću Francuske (Laffayet) svršio se je taj rat povoljno po Amerikance, jer je Engleska priznala Sjedinjenim državama neodvisnost. Ali poratne nevolje: ratni dugovi, gospodarska i financijalna iscrpljenost, rivalitet medju samim oslobodjenim državama, nemoć centralne vlasti u vanjskoj i nutarnjoj politici, skoro su uništile plodove krvavoga rata i slobodu. Da se svim tim nevoljama doskoči, bude sazvana za 25. svibnja 1787. »Narodna konvencija« u Filadelfiju. Kroz četiri puna mjeseca neprekidno je vijećao ovaj doista odlični zbor, odličan po velikim i zaslužnim muževima, koji su bili izaslani od pojedinih država. Bila je to prava elita po umu, iskustvu, naobrazbi i patriotizmu. Uza sve to bile su katkada sjednice i u ovom odličnom društvu vrlo burne. Ne jedanput činilo se je, da će se taj kongres razići ne samo neobavljena posla, nego da se već nikada ne sastane. Ali je razbor i patrijotizam pobijedio strasti i svladao partikularizam. Popuštanjem i kompromisima svladane su sve i najveće zapreke, koje su se ispočetka činile nesvladivima. Napokon bude 17. rujna 1787. izgradjeno i dovršeno veliko djelo — savezni ustav, koji stoji eto još i danas u kreposti.

Pri sastavljanju ustava je lebdila s jedne strane zakonodavcima

[3] Radi opširnosti priopćit ćemo ovu Deklaraciju eventualno na koncu.

Digitized by Google

pred očima nemoć savezne vlasti naprama vani i u unutra, a s druge strane odnošaj izmedju kraljevskih guvernera i narodnih predstavništva u kolonijama. Svi su osjećali, da se ima ojačati odnosno proširiti kompetencija Savezu, ali nitko nije želio, da se autonomije saveznica odviše skuče; nijedna kolonija, do sada slobodna, nije htjela da postane prosta provincija u Savezu. Poslije rata su bile sve kolonije, odnosno sada države, pridržale uz male promjene, precizniju i markantniju oznaku kompetencija, stare ustanove (guvernera, dvodomne parlamente, vlastito pravosudje), pa nisu ni sada dale u to dirati. Ali su se složile u tomu, da i Savez dobije iste institucije za savezne poslove. I tako je Savez dobio svoga »guvernera«, predsjednika Sjedinjenih država, kao nositelja ekzekutive, saveznu legislativu i savezno pravosudje i svoje vlastito savezno činovništvo za provedbu saveznih zakona. Prema tomu je predsjednik vrhovni zapovjednik savezne vojske i mornarice; on postavlja vladu (ministre, odnosno državne tajnike) i ostalo savezno činovništvo; on sklapa ugovore sa inozemstvom; on ima pravo »veta« protiv zaključaka parlamenta sa suspendnom moći barem za neko vrijeme (do ponovnoga zaključka parlamenta).

Legislativa počiva u rukama kongresa, koji se dijeli u dvije kuće: senat i zastupničku kuću. U senat dolaze po dva zastupnika od svake pojedine države. Ovi su birani od parlamenta svake države na šest godina. U zastupničku kuću biraju zastupnike pojedine države prema broju pučanstva i to samo na dvije godine. Položaj senata je jači nego zastupničke kuće, akoprem bi imali biti ravnopravni. Članovi senata imadu šestgodišnji mandat; osim toga imade senat pravo potvrdjivanja ugovora, što ih sklopi predsjednik, Nadalje senat potvrdjuje činovnike, što ih imenuje predsjednik. Napokon senat izvršuje sudbenost nad saveznickim činovnicima, koje bi zastupnička kuća optužila zbog kršenja i zloporabe uredovne vlasti.

Savezne zakone ne samo da provadjaju savezni činovnici, već ih savezni sudovi interpretiraju, te u svim slučajevima presudjuju, gdje se radi o ustavu i saveznim zakonima. Inače je savezno pravosudje koordinirano sa onim pojedinih država, te nema puta od sudova pojedinih država do saveznickoga suda kao n. pr. u Njemačkoj (Landesgerichte—Reichsgericht). Saveznički sudovi imadu pravo proglasiti ništetnim svaki zakon, koji se protivi ustavu, pa dolazio on iz parlamenta pojedine države ili samoga kongresa.

Kako se već iz ovoga kratkoga pregleda vidi Narodna konvencija je stvorila za Savez ustav po uzoru ustava u bivšim kolonijama. Samo mjesto guvernera, kojega je kralj Engleske imenovao, postavlja se od naroda birani predsjednik (preko birača izabranih od naroda izabrani predsjednik). A u senat dolaze mjesto od guvernera imenovani, od pojedinih država izaslani predstavnici. Narod ima doduše riječ i kod stvaranja savezne ekzekutive (izbor predsjednika) i kod stvaranja legislative (izbor zastupnika u zastupničku kuću), ali taj utjecaj nije onako direktan kao u Švicarskoj, nego više indirektan kao u Engleskoj — reprezentativna demokracija.

Iz ovdje navedenih historijata može čitatelj razabrati ne samo direktnu i indirektnu ili reprezentativnu demokraciju nego i još neke

Digitized by Google

POZIV NA PRETPLATU

DAO SAM U ŠTAMPU

UDŽBENIK
SUDSKOG KRIVIČNOG POSTUPKA

ZA

KRALJEVINU JUGOSLAVIJU

Novi Zakonik o sudskom krivičnom postupku stupio je na snagu u svima pokrajinama van Srbije i Crne Gore, a već 1 januara iduće godine stupiće na snagu i u Srbiji. Jedno zbog svojih slušalaca na Univerzitetu — ove godine se predaje samo novi Krivični Postupak — a drugo zbog svih onih, koji imaju ili će imati posla s posvednevnom primenom novog Zakonika, smatrao sam svojom dužnošću da što pre izradim sistem našeg novog Krivičnog Postupka, — ovo u toliko pre, što sam bio jedan od redaktora novog Zakonika. Udžbenik treba korisno da posluži za bolje razumevanje samog Zakonika svakome pravniku praktičaru, pa bio on sudija, advokat, član državnog tužiočtva ili policijski činovnik.

Udžbenik će izići iz štampe 1 aprila ove godine i izneće 600 strana velike osmine.

Cena je Udžbeniku u pretplati 110 dinara, a u knjižarskoj prodaji cena će biti 150 dinara. Jedan od razloga, što sam preduzeo sam izdanje Udžbenika jeste i to, da omogućim da se putem pretplate do njega što jevtinije dodje, izbegavajući veliki knjižarski procenat.

Pretplata se prima samo do 5 aprila ove godine. Posle toga moći će se dobiti samo u knjižarskoj prodaji.

Skupljači pretplate dobijaju po deset dinara od primerka

Digitized by Google

na ime skupljačke nagrade.

Skupljače pretplate najlepše molim da imena i adrese pretplatnika čitko ispisuju.

Spisak pretplatnika i pretplatu slati na moju adresu: BEOGRAD, KOSOVSKA ULICA 29.

Sa finansijskih razloga bilo je nemoguće dati dva izdanja, latinicom i ćirilicom, zato se Udžbenik štampa ćirilicom.

15 januara 1930 Beograd. **Dr. BOŽA MARKOVIĆ profesor beogradskog univerziteta**

SADRŽAJ

PRVI DEO.

UVOD.

PRVA GLAVA.

Pojam Krivičnog postupka. Pravna priroda. Položaj i odnos prema srodnim naukama.

§ 1. Pojam Krivičnog postupka — — — — — — — — — — —
§ 2. Pravna priroda Krivičnog Postupka — — — — — — — — — —
§ 3. Položaj Krivičnog Postupka u pravnom sistemu i odnos prema srodnim naukama — — — — — — — — — — — — —
A. Položaj u pravnom sistemu — — — — — — —
B. Odnos prema Krivičnom Pravu — — — — — —
C. Odnos prema Građanskom Postupku — — — — —
D. Odnos prema Policijskom Pravu — — — — — —

DRUGA GLAVA.

Istorija Krivičnog Postupka.

§ 4. Rimski, srednjevekovni i kanonski Krivični Postupak — — — — —
A. Rimski Krivični Postupak — — — — — — — —
B. Srednjevekovni Krivični Postupak — — — — — —
C. Kanonski Krivični Postupak — — — — — — —
§ 5. Recepcija rimsko-kanonskog Krivičnog Postupka i inkvizitorski Krivični Postupak — — — — — — — — — — — —
A. Recepcija rimsko-kanonskog Krivičnog Postupka — —
B. Opšti inkvizitorski Krivični Postupak — — — — —
§ 6. Reforma Krivičnog Postupka — — — — — — — — — — —
A. Engleski Krivični Postupak — — — — — — —
B. Francuski Krivični Postupak — — — — — — —

Iz ovdje navedenih historijata može čitatelj razabrati ne samo ...ktnu i indirektnu ili reprezentativnu demokraciju nego i još neke

Digitized by Google

C. Nemački i austrijski Krivični Postupak — — — — —
§ 7. Istorijski razvoj srpskog i hrvatskog Krivičnog Postupka — — —
A. U staroj srpskoj državi — — — — — — — —
B. U obnovljenoj srpskoj državi — — — — — — — —
C. Postanak Zakona o Krivičnom Postupku od 10. aprila 1865. godine — — — — — — — — — — — —
D. U Hrvatskoj i Slavoniji — — — — — — — —
§ 8. Krivični Postupak u Kraljevini Jugoslaviji. Izrada Projekta — —

TREĆA GLAVA.

Izvori Krivičnog Postupka. Tumačenje i važenje krivičnoprocesnih zakona.

§ 9. Izvori Krivičnog Postupka — — — — — — — — —
§ 10. Tumačenje krivičnoprocesnih zakona — — — — — — —
§ 11. Važenje Krivičnog Postupka s obzirom na predmet — — — —
§ 12. Važenje Krivičnog Postupka s obzirom na prostor, vreme i lica —

DRUGI DEO.

SUBJEKTI I OBJEKTI KRIVIČNOG POSTUPKA.

I. Subjekti Krivičnog Postupka.

PRVI ODELJAK.

Krivični Sudovi.

§ 13. Krivično pravosude. Deoba sudova i njihovo uređenje u opšte — —

PRVA GLAVA.

Unutrašnje uređenje sudova.

§ 14. Inokosni i kolegijalni sudovi — — — — — — — — —
§ 15. Vrste sudija. Osposobljenje i dobijanje sudijskog položaja. Isključenje i izuzeće. Pomoćno sudsko osoblje — — — — — —
A. Vrste sudija — — — — — — — — — — —
B. Osposobljenje i dobijanje sudijskog položaja pozivnog sudije — — — — — — — — — — —
C. Isključenje i izuzeće — — — — — — — — —
D. Pomoćno sudsko osoblje — — — — — — — —

DRUGA GLAVA.

Spoljašnja organizacija sudova.

§ 16. Pojam i vrste nadležnosti — — — — — — — — — —
§ 17. Stvarna nadležnost — — — — — — — — — —
§ 18. Nadležnost po funkcijama — — — — — — — — — —
§ 19. Mesna nadležnost — — — — — — — — — —
A. Redovne nadležnosti — — — — — — — — —
B. Vanredne nadležnosti — — — — — — — —

... kao čista reprezentacija poveljenih staleža (Congregatio Statuum et

Digitized by Google

§ 20. Sticaj i sukob nadležnosti — — — — — — — — — —
§ 21. Procesni značaj nadležnosti i posledice nenadležnosti — — — —

TREĆA GLAVA.

Pravna Pomoć.

§ 22. Unutrašnja i međunarodna pravna pomoć — — — — — — —
§ 23. Izdavanje krivaca — — — — — — — — — — —

DRUGI ODELJAK.

Stranke u Krivičnom Postupku.

§ 24. O strankama u opšte — — — — — — — — — — —

PRVA GLAVA.

Tužilac.

§ 25. Pojam i vrste tužioca — — — — — — — — — — —
§ 26. Državno tužioštvo — — — — — — — — — — —
§ 27. Privatni tužilac — — — — — — — — — — — —
§ 28. Privatni učesnik — — — — — — — — — — —
A. Pojam — — — — — — — — — — —
B. Privatni učesnik kao supsidijerni tužilac — — — —
C. Privatni učesnik kao uzgredni tužilac — — — — —

DRUGA GLAVA.

Okrivljenik i njegova odbrana.

§ 29. O okrivljeniku uopšte — — — — — — — — — — —
§ 30. Odbrana — — — — — — — — — — — —
§ 31. Formalna odbrana — — — — — — — — — — —
§ 32. Branilac, njegovo osposobljenje i postavljanje — — — — —
§ 33. Dužnosti i prava branioca — — — — — — — — — —
§ 34. Zastupanje okrivljenika — — — — — — — — — —

II. Objekti Krivičnog Postupka.

§ 35. Krivične stvari — — — — — — — — — — — —
§ 36. Veza krivičnih stvari među sobom — — — — — — —
§ 37. Veza krivičnih sa građanskim stvarima — — — — — — —
A. Pridružni ili adhezioni postupak — — — — — —
B. Troškovi postupka — — — — — — — — —
§ 38. Prejudicijalna pitanja — — — — — — — — — — —

TREĆI DEO.

KRIVIČNO POSTUPANJE.

I. Osnovna načela Krivičnog Postupka.

§ 39. Načelo oficijalnosti i načelo legaliteta — — — — — — —
§ 40. Načelo materijalne istine — — — — — — — — — —

Iz ovoga navedenih historijata može čitalac razabrati ne samo
rektnu i indirektnu ili reprezentativnu demokraciju nego i još neke

Digitized by Google

§ 41. Istražno ili inkvizitorsko i optužno ili akuzatorsko načelo — —
§ 42. Načelo pismenosti, usmenosti i neposrednosti — — — — —
§ 43. Načelo javnosti — — — — — — — — — — — — —

II. Radnje Krivičnog Postupka.

PRVI ODELJAK.

Opšta pravila o procesnim radnjama.

§ 44. Oblik procesnih radnja. Zapisnici. Razmatranje i prepisivanje spisa. Sudski jezik — — — — — — — — — — — — —
A. Oblik procesnih radnja — — — — — — — — —
B. Zapisnici — — — — — — — — — — — —
C. Razmatranje i prepisivanje spisa — — — — — —
D. Sudski jezik — — — — — — — — — — —
§ 45. Mesto i vreme procesnih radnja. Povraćaj u predašnje stanje — —
A. Mesto — — — — — — — — — — — — —
B. Povraćaj u predašnje stanje — — — — — — —

DRUGI ODELJAK.

Sudske odluke.

§ 46. Vrste sudskih odluka — — — — — — — — — — —
§ 47. Postanak sudskih odluka — — — — — — — — — —
§ 48. Saopštenje sudskih odluka — — — — — — — — —

TREĆI ODELJAK.

Obezbeđenje lica i stvari potrebnih u Krivičnom Postupku.

§ 49. Pozivi i prinudna sredstva za dobavljanje lica — — — — —
§ 50. Prinudna sredstva za obezbeđenje prisustva okrivljenika naročito —

I. Ograničenje lične slobode.

A. Pritvor — — — — — — — — — — — —
B. Istražni zatvor — — — — — — — — — — —
C. Trajanje i prestanak pritvora i istražnog zatvora — —
D. Postupanje sa istražnim zatvorenicima — — — — —

II. Jemstvo.

§ 51. Prinudna sredstva za dobavljanje odsutnog ili odbeglog okrivljenika

DRUGA GLAVA.

Sredstva za obezbeđenje stvari potrebnih u Krivičnom Postupku.

§ 52. Pretres stana i lica — — — — — — — — — — — —
§ 53. Dužnost izdavanja i uzapćenje stvari potrebnih u Krivičnom Postupku — — — — — — — — — — — — —

[illegible] kao čista reprezentacija poveljenih staleža (Congregatio Statuum et

Digitized by Google

ČETVRTI ODELJAK.

Dokazi.

PRVA GLAVA.

O dokazima uopšte.

§ 54. Pojam dokaza. Apsolutna i relativna istina — — — — — —
§ 55. Teorija zakonskih prinudnih dokaza i slobodnog sudijskog uverenja
§ 56. Predmet dokaza. Teret dokazivanja. Podela dokaza i rok dokazivanja
§ 57. Sadržaj dokaza — — — — — — — — — — — — — —

Pojedina dokazna sredstva.

DRUGA GLAVA.

Uviđaj.

§ 58. Pojam — — — — — — — — — — — — — — —
§ 59. Postupak pri uviđaju — — — — — — — — — — — —
§ 60. Dokazna snaga uviđaja — — — — — — — — — — — —

TREĆA GLAVA.

Veštačko mišljenje.

§ 61. Pojam i priroda veštačkog mišljenja — — — — — — —
§ 62. Sposobnost i dužnost biti veštak. Izbor veštaka — — — — —
§ 63. Postupak pri veštačenju — — — — — — — — — — —
§ 64. Naročiti slučajevi — — — — — — — — — — — —
§ 65. Veštačko mišljenje kao dokaz — — — — — — — — —

ČETVRTA GLAVA.

Svedodžba svedoka.

§ 66. Pojam svedodžbe svedoka — — — — — — — — — — —
§ 67. Sposobnost biti svedok. Dužnost svedoka i oslobođenje od ove dužnosti — — — — — — — — — — — — —
§ 68. Ispit svedoka — — — — — — — — — — — — —
§ 69. Zakletva svedoka — — — — — — — — — — — —
§ 70. Pravo na trošak i dangubu svedoka — — — — — — — —
§ 71. Ocena dokazne vrednosti svedodžbe svedoka — — — — —

PETA GLAVA.

Priznanje.

§ 72. Pojam i značaj priznanja — — — — — — — — — — —
§ 73. Ispit okrivljenika — — — — — — — — — — — —
§ 74. Ocena dokazne vrednosti priznanja — — — — — — — —

ŠESTA GLAVA.

Isprave.

§ 75. Pojam i podela isprava — — — — — — — — — — — —
§ 76. Postupak kod isprava — — — — — — — — — — — —

Iz ovoje navedenih historijata može čitatelj razabrati ne samo ktnu i indirektnu ili reprezentativnu demokraciju nego i još neke

Digitized by Google

SEDMA GLAVA.

Dokaz indicijama ili osnovima podozrenja.

§ 77. Pojam i značaj dokaza indicijama — — — — — — — —
§ 78. Podela indicija — — — — — — — — — — — — —
§ 79. Postupak kod dokaza indicijama — — — — — — — —

III. Tok Krivičnog Postupka.

§ 80. Podela Krivičnog Postupka — — — — — — — — — —
§ 81. Procesne pretpostavke — — — — — — — — — — —

PRVI ODELJAK.

Krivični postupak u prvom stepenu.

PRVA GLAVA.

Pripremni ili prethodni postupak pred okružnim sudom.

§ 82. Povod krivičnog postupka — — — — — — — — — —
§ 83. Izviđaj — — — — — — — — — — — — — — —
§ 84. Istraga — — — — — — — — — — — — — — —
§ 85. Stavljanje pod optužbu — — — — — — — — — — —
A. Podizanje optužnice — — — — — — — — —
B. Prigovor — — — — — — — — — — — —
C. Rešenje apelacionog suda o prigovoru — — — — —
D. Pravna snaga optužnice — — — — — — — —
E. Podizanje optužbe na glavnom pretresu — — — —

DRUGA GLAVA.

Glavni postupak pred okružnim sudom.

§ 86. Pripreme za glavni pretres — — — — — — — — — —
§ 87. Glavni pretres — — — — — — — — — — — — —
A. Pojam i predmet glavnog pretresa — — — — — —
B. Pretpostavke glavnog pretresa — — — — — —
C. Prekidanje i odlaganje pretresa — — — — — —
D. Prava i dužnosti predsednika i suda za vreme glavnog pretresa — — — — — — — — — — — —
§ 88. Presuda — — — — — — — — — — — — — —
A. Uopšte. Vrste presuda — — — — — — — —
B. Predmet presude — — — — — — — — — —
C. Presuda kojom se optužba odbija — — — — — —
D. Oslobođavajuća presuda — — — — — — — —
E. Osudna presuda — — — — — — — — — —
F. Objavljivanje presude — — — — — — — — —
G. Pismena izrada presude i ispravljanje pogrešaka — —

TREĆA GLAVA.

Postupak pred sreskim sudom.

§ 89. Karakteristika i pokretanje postupka — — — — — — —
§ 90. Izviđaji i odluka sudije o zahtevu odnosno prijavi ili o izvršenim izviđajima — — — — — — — — — — — — —

kao čista reprezentacija poveljenih staleža (Congregatio Statuum e

Digitized by Google

§ 91. Pripreme za usmeni pretres — — — — — — — — — — —
§ 92. Usmeni pretres i presuda — — — — — — — — — — —

DRUGI ODELJAK.

Krivični postupak o pravnim lekovima.

PRVA GLAVA.

O pravnim lekovima uopšte.

§ 93. Pojam i potreba pravnih lekova — — — — — — — — —
§ 94. Deoba pravnih lekova — — — — — — — — — — —
§ 95. Subjekti pravnih lekova — — — — — — — — — — —
§ 96. Osnov pravnih lekova — — — — — — — — — — —
§ 97. Druge odredbe o pravnim lekovima uopšte — — — — — —

DRUGA GLAVA.

Redovni pravni lekovi.

§ 98. Žalba — — — — — — — — — — — — — — —
§ 99. Revizija — — — — — — — — — — — — — — —
A. Pojam i karakteristika — — — — — — — — —
B. Osnov revizije — — — — — — — — — — —
C. Povrede formalnog zakona kao razlog revizije — — —
D. Povrede materijalnog zakona kao razlog revizije — —
E. Podizanje revizije — — — — — — — — — — —
F. Postupak o reviziji pred okružnim Sudom — — — —
G. Postupak o reviziji pred Kasacionim Sudom — — —
§ 100. Priziv protiv presuda okružnog suda kao zbornog suda prvog stepena (nepotpuni priziv) — — — — — — — — — —
§ 101. Priziv protiv presuda sudije pojedinca okružnog i sreskog suda (potpun priziv) — — — — — — — — — — — —

TREĆA GLAVA.

Vanredni pravni lekovi.

§ 102. Zahtev za zaštitu zakona — — — — — — — — — —
§ 103. Izvanredna revizija — — — — — — — — — — —
§ 104. Zahtev za ponavljanje krivičnog postupka — — — — — —

ČETVRTA GLAVA.

Ustanove srodne pravnim lekovima.

§ 105. Vanredno ublažavanje kazne i pomilovanje — — — — — —

TREĆI ODELJAK.

Naročite vrste postupka.

§ 106. Postupak protiv mladih maloletnika — — — — — — —
§ 107. Postupak protiv nepoznatih, odsutnih i odbeglih — — — —
§ 108. Postupak pred Državnim Sudom — — — — — — — —

IV. Izvršenje presude.

§ 109. Pojam, pretpostavke, smetnje i odlaganja izvršenja kazni — —
§ 110. Izvršenje pojedinih kazni — — — — — — — — — —

V. Naknada štete nepravedno osudenim licima i povraćaj prava.

§ 111. Naknada štete — — — — — — — — — — — — —
§ 112. Povraćaj prava (rehabilitacija). — — — — — — — —

Iz ovdje navedenih historijata može čitatelj razabrati ne samo
ektnu i indirektnu ili reprezentativnu demokraciju nego i još neke

Digitized by Google

druge važne stvari. Tako se može opaziti, da je bilo demokracije bez parlamentarizma; a s druge strane, da je bilo parlamentarizma bez demokracije. Švicarski kantoni bili su kroz nekoliko stoljeća demokracija bez parlamenta. A Engleska je imala kroz nekoliko stoljeća parlamentarizam bez demokracije. Odatle se vidi, da su demokracija i parlamentarizam dva različita pojma i da nužno niti ne moraju živjeti u nekom nerazrješivom braku, kako bi se to moglo pričinjati pogledom na moderne demokracije. Simbioza demokracije i parlamentarizma javlja se u engleskim kolonijama, kasnije državama Sjeverne Amerike. Ali ni ovdje kao logička nužda, kako ćemo dalje u nastavku vidjeti.

Mi smo ovime u najkraćim crtama prikazali tri slučaja demokracije historičkoga tipa. A sada nam se valja osvrnuti još na demokraciju modernoga ili liberalizmova tipa, da uzmognemo povući paralelu izmedju obadva tipa.

No prije nego predjemo na to, valja spomenuti, da smo ovaj historijat naveli ne samo za to, da prikažemo razvijanje direktne i reprezentativne demokracije, nego da prikažemo i to, da je bilo demokracije bez parlamentarizma (Švicarska) kao i parlamentarizma bez demokracije (Engleska). A te činjenice dokazuju, da demokracija i parlamentarizam ne samo da nisu identični već različiti pojmovi, nego da niti nužno ne moraju skupa spadati. Simbioza obijuh javlja se najprije u engleskim kolonijama Sjeverne Amerike. Ali i ovdje ne nužno, kako ćemo u nastavku vidjeti.

*

Kamogod svrnemo okom na moderne demokratske države, svagdje opažamo, da su parlamentarizam i demokratizam tako usko vezani, upravo srašteni, da se površnomu oku čine kao nerazdruživi, kao da su jedan iz drugoga izrasli. Malo prije smo vidjeli, da u istinu stvar drugačije stoji unatoč ove prividnoslti. Vidjeli smo, da to nisu ni sinonimnosti ni analognosti, a kamo li istovjetnosti. Još jače će nam udariti u oči zasebnost ovih dvaju pojmova, ako podjemo korak dalje, pa tragove ili podrijetlo parlamentarizma i demokratizma slijedimo sve do njihove ishodišne točke. Idući ovim putem, doći ćemo do opažanja, da koljevke demokracije i parlamentarizma leže upravo na oprečnim polovima. Parlamentarizam je roda aristokratskoga, a demokratizam plebejskoga. Parlamentarizam vuče lozu iz staleške države, iz staleške monarhije; demokracija iz malogradjanskoga ili seljačkoga društva. Parlamentarizam proizlazi iz privilegovanosti nekih staleža, demokratizam iz gradjanske jednakosti. Parlamentarizam proizlazi iz prostrane i gospodske kuće, iz većih država i kraljevina; demokratizam iz malenih gradskih ili seoskih republika.

U Engleskoj smo vidjeli, da se parlamentarizam od prvoga časa ukazuje kao reprezentacija staleža. I to kao stečevina revolucije; kao koncesija, iznudjena od kralja. Slično izgleda početak parlamentarizma u Ugarskoj poslije »Zlatne bule«, dok neku osebujnost, kakove nije lako naći drugdje, pokazuje početak parlamentarizma u kraljevini Hrvatskoj. I ovdje se doduše pokazuje kroz vijekove parlamentarizam kao čista reprezentacija poveljenih staleža (Congregatio Statuum et

Digitized by Google

Ordinum), ali on nije, u koliko se do sada iz povijesti razabira, nikakova kraljeva koncesija staležima. U državi Hrvatskoj uopće se ne može ni opredijeliti datum rodjenja parlamentarizma, jer ga susrećemo već u najstarijem periodu države. Već vojvode Trpimir i Mutimir rješavaju državne poslove u skupštinama boljara. Iza toga hrvatski kraljevi, počevši od Tomislava, obdržavaju »sinode«. A po izumrću domaće dinastije obdržavaju banovi sa staležima tako redovito — kako bi mi danas rekli — parlamentarna zasjedanja — kao da bi to stajalo u kakovu pisanom ustavu. A takova pisanoga ustavi mi nismo imali, već je to bilo pradavno običajno pravo. Ali izmedju starohrvatskoga župana i kasnijega comes-a velika je razlika. Župani iz dobe hrvatskih vojvoda (dux) i domaćih kraljeva bili su predstavnici, bili su starješine svojega plemena (generatio) i svoje župe po volji i izboru naroda. Nesposobnoga župana je njegovo pleme, župa, mogla svrgnuti i drugoga postaviti. Zato je župan bio prisiljen dobro zastupati i braniti interese svojega plemena i svoje župe. U tim župama, držim, da je vladala direktna demokracija, jer su svi članovi generacije bili slobodni ljudi, a ne bespravni kmetovi županovi. Svi Hrvati su bili od poroda, prvobitno, slobodni ljudi, baš tako kao što stari Slaveni i stari Germani. Kasnije pod tudjim dinastijama odnošaj se promijenio prema zapadnjačkomu uzoru. Župan se pretvara u kraljevskoga comes-a, a župljani se pretvaraju malo po malo u kmetove comes-ove, a nekadanje skupštine plemenskih starješina (župana) odnosno plemena (naroda), predstavljenih po županima, pretvaraju se u stalešku reprezentaciju.

Ovime sam evo hotio izreći slutnju, da je prvobitno u hrvatskom narodu opstojala reprezentativna demokracija, koja se je kasnije razvila u stalešku, aristokratsku reprezentaciju, u zapadnjački staleški parlamentarizam, i to u »najčišćoj kulturi«, kako bi rekli bakteriolozi, to jest u parlamentarizam bez ikakove primjese demokratizma. Dakle upravo onako kao i u Ugarskoj, i valjda najviše pod utjecajem vjekovnoga saveza i saveznoga života sa Ugarskom.

Medjutim pitanje, da li je u staroj hrvatskoj državi opstojala indirektna ili reprezentativna demokracija, ili nije, to na činjenici ništa ne mijenja t. j. na činjenici, da parlamentarizam počima i traje kroz vijekove kao reprezentacija poveljenih staleža.

Drugačije stoji stvar sa demokracijom. Demokracija vuče svoju teoriju i praksu iz k l a s i č n e Helade. M e n z e l (Adolf),[4] koji je proučio helensku demokraciju, smatra filozofa Protagoru najstarijim, prvim, teoretičarom demokracije.

Demokracija se javlja najprije kao direktna demokracija u helenskim gradskim republikama. Ovdje je demokracija značila ravnopravnost svih g r a d j a n a (ali ne svih stanovnika). A ta se je sastojala u jednakom pravu svih gradjana na urede, časti, vladu, pri stvaranju zakona, na slobodu u granicama zakona, te jednakosti svih gradjana pred zakonom. To je bila dakle p o l i t i č k a i direktna demo-

[4] Das Problem der Demokratie in der grischen Staatslehre. u »Zeitchrift f. Volkaw. und Sozialpolitik, Neue Folge. IV. 411—413.

Digitized by Google

kracija. Kasnije t. j. u srednjem vijeku javlja se isto takova direktna i politička demokracija u seoskim švicarskim kantonima.

Helenske i švicarske gradske republike su direktne demokracije zato, jer su teritorijalno i po broju pučanstva, odnosno slobodnih gradjana u tako čednim granicama, da s v i gradjani mogu izravno bez posrednika, bez reprezentacije sudjelovati u zakonodavstvu, upravi, sudstvu itd.

Ali u teritorijalno prostranim državama i brojčano većim narodima, gdje cjelokupni narod ne može izravno sudjelovati u zakonodavstvu i upravi, tu si mora cjelokupnost stvoriti organ, koji će predstavljati cjelokupnost i njezinu volju vršiti. U ovakovim većim zemljama postaje demokracija iz tehničke nužde reprezentativna, a njezin reprezentativni organ je parlamenat. Teritorijalna prostranost i brojčanost pučanstva stvara dakle iz tehničke nužde reprezentativnu demokraciju i simbiozu demokratizma sa parlamentarizmom.

Sjeveroameričke kolonije, odnosno države, pokazuju nam se kao prve — ali tehnički ne nužne — simbioze demokratizma i parlamentarizma. Da one nisu nastale pod protektoratom i autoritetom Engleske, dakle pod njezinim utjecajem, one bi se bile javile najprije kao direktne demokracije, da kasnije uslijed ujedinjenja — zbog tehničke nemogućnosti, da svi gradjani izravno učestvuju u državnim poslovima Saveza — postanu reprezentativna demokracija. U tom slučaju bi bile te kolonije i njihova demokracija imale gotovo na vlas sličan razvoj švicarskoj demokraciji u kantonima i Savezu.

Ali sve ove forme demokracije, makar i imale parlamente, zato još nisu »parlamentarne demokracije« u modernom smislu, nego bi ih u najboljem slučaju mogli nazvati »parlamentariziranima«. A to opet in ultima analysi nije drugo nego reprezentativna ili indirektna demokracija.

O modernoj »parlamentarnoj demokraciji« kao o drugom do sada originarnom tipu demokracije, će biti govora kasnije napose. Na ovom mjestu ćemo samo nuzgredice spomenuti, da ona nastaje uslijed osobitog odnošaja izmedju parlamenta i ekzekutive. A taj opet odnošaj nastaje iz fikcije, kao da je u indirektnoj demokraciji reprezentacija isto, što je u direktnim demokracijama cjelokupnost gradjanstva, odnosno pučanstva, pa se odatle izvodilo, da reprezentaciji pripada i ona kompetentnost, koja pripada cjelokupnosti.

Inače sve dojakošnje forme, pod kojima se demokracija ukazuje, pa i moderna »parlamentarna demokracija« — predstavljaju nam p o l i t i č k u demokraciju. Dakle onakova demokracija, kakova je vladala u antiknim helenskim gradskim republikama.

Kada je četvrti (radnički) stalež stupio na pozornicu političke borbe, poglavito organizovan socijalistički, razvio je zastavu s o c i j a l n e demokracije, kao zadnje i najsavršenije etape u daljem razvoju demokracije. On je sadanju političku demokraciju uzeo samo za platformu, za teren, na kojem će provesti borbu za proširenje i usavršivanje demokracije, počevši od ove prve etape, antikne forme demokracije da one posljednje etape, gdje se više ne će individui skupljati u interesne skupine, klase, staleže. Ovu misao je osobito jasno izrekao

Digitized by Google

dr. Danneberg, jedan od vodja austrijske socijaldemokracije u svojem govoru od 29. rujna 1920., gdje veli doslovno:

»Die Demokratie, die demokratische Republik, sie ist uns nur der Boden, auf dem wir den Kampf um unser letztes Ziel führen. Die Machtverhältnisse draussen in der Welt und die Machtverhältnisse im Laude werden entscheiden, ob die politische Demokratie zu einer wirtschaftlichen Demokratie ausgestaltet und ausgebaut werden kann; ob wir zu dem letzten und grossen Ziele der Sozialdemokratie und der Arbeiterbewegung gelangen. Die Machtverhältnisse werden entscheiden, und darauf vertrauen wir, und wenn die Zeiten reif geworden sind, dann werden wir dazu kommen, dann werden wir vorwärts gehen über die Demokratie zum Sozialismus.«[5]

Ondje dakle, gdje socijaldemokracija ne može da pomoću revolucije jednim skokom skoči iz političke demokracije u socijalizam, tamo bi se evolutivnim putem postepeno približavala svojemu konačnomu cilju. Slijedeća etapa na tom putu bi bila ekonomska, »gospodarska demokracija«, gdje bi se k političkoj jednakosti pridružila jednakost posjeda. A zadnja i idealna etapa bi bila jednakost neposjeda. Što je austrijski socijalista izrekao, o tome već postoji i literatura.[6]

Mi smo to, kako već gore rekosmo, nuzgredice spomenuli, jer govorimo i o demokraciji uopće. Ali se ograničujemo, da pobliže govorimo samo o dva originarna tipa dosadanje demokracije.

Iz dosada navedenoga se može razabrati, da su pojmu demokracije dali idejnu sadržinu Heleni. Ta sadržina je bila političke naravi, pa je takova ostala do danas. Četvrti stalež ide za tim, da tu sadržinu proširi, nadopuni sa ekonomskom primjesom, ali sa namjerom, da i takovu demokraciju prvom zgodom odbaci kao iscijedjeni limun, te predje po njezinoj grbači u socijalizam, kako reče ispravno dr. Danneberg, a ne u »socijalnu« demokraciju. Zato bi se na prvi pogled moglo činiti podesnije, kada bi se reklo, da su tri originarna tipa demokracije: politička demokracija, ekonomska demokracija i socijalistička demokracija. A to tim više, što već navodno opstoji jedna socijalistička demokratska država (Rusija).

Ali ova prividnost, čini nam se, nema stvarne podloge, jer socijalističke demokracije ne ima. Ono što sada u Rusiji vidimo, ne će valjda nitko smatrati bilo kakovom, pa ni socijalističkom, demokracijom. Dr. Danneberg znade, zašto veli, da će socijalisti preko ekonomske demokracije preći k posljednjemu cilju — socijalizmu, a ne ka kakovoj socijalističkoj demokraciji. Baš protivno. On kaže, da će uopće svaku demokraciju odbaciti. Tako stoji stvar sa socijalističkom demokracijom. A teško da se ozbiljnije može uzeti i ekonomska demokracija. Tko da ju oživotvori i čemu? Niti gradjanska demokracija niti radnička socijal-

[5] »Neue Freie Presse« od 14. I. 1930.

[6] Cf Croly, Herbert David: Progressive democracy, 1914.; Douglas, Clifford Hugh: Economic democracy, 1921.

Digitized by Google

demokracija ne će oživotvoravati ekonomsku demokraciju, jer koja bi to činila prestala bi biti ono, što jest. A dok ne će da naprave harakiri na sebi, dotle ne će biti ništa iz ekonomske demokracije. A to one ne će ni pokušati ne samo zbog svoga načelnoga stanovišta, nego i radi same stvari, radi same te ekonomske demokracije — ne. Ekonomska demokracija je naime — da se ovom prispodobom poslužimo — vrhunac, na kojem se ne može sjediti i odmarati, već se valja spuštati ili na jednu ili na drugu stranu: ili k gradjanskoj demokraciji, koja se ne brine za razlike u posjedu, ili prema socijalizmu, koji dokida sve posjede, — pa i one jednake u »ekonomskoj demokraciji«.

Ovime smo obrazložili, zašto smo se zaustavili samo kod dva originarna tipa zapravo u jednoj, političkoj, demokraciji, pa možemo poći dalje u t o m smjeru.

(Nastavit će se.)

O modernim metodama ekspertize pisma i o t. zv. kaligrafskom vještvu

(Povodom članka dra. Vinka Lozovine)

Napisao S m o d l a k a J. Sloven, sudski pripravnik u Splitu i član Tehničkog društva vještaka za pismo u Parizu.

U broju 7. i 8. »Mjesečnika« od godine 1929. napisao sam članak pod gornjim naslovom, u kome sam shematski u raznim stadijima prikazao razvitak vještva u pismu. Tu sam dao nekoliko podataka o naravnim zakonima pisma, i o grafonomskoj metodi, koja se na njima osniva, a koju metodu upotrebljuju danas za vještva kod sudova u Parizu. Dalje sam kazao, da žalim, što se kod nas u glavnom još uvijek vještaci služe zastarjelom kaligrafskom metodom, koja danas predstavlja malu stvarnu vrijednost. Članak sam zaključio željom, da se i kod nas uvedu moderne ekspertize pisma.

Iako svojom raspravom nisam namjeravao, da kritikujem rad ikojega kaligrafskog vještaka, već sam probleme prikazao jedino s naučne strane, gosp. dr. Vinko Lozovina, profesor u m. i kaligrafski vještak kod okružnoga suda u Splitu, je smatrao moguće zato, što sam ja pisao iz Splita, da članak njega kao splitskoga vještaka lično dira. Odgovorio mi je u 9. i 10. broju »Mjesečnika« člankom »O metodama kaligrafskoga vještačenja«, u kojem hoće da dokaže, da kod nas ipak postoje veoma dobri kaligrafski vještaci, možda mnogo bolji nego u samoj Francuskoj, te da se kod nas upotrebljuju kod vještačenja svi oni grafički i psihološki elementi, koji se rabe u Francuskoj, pa možda i više.

Uza sve poštovanje, koje s obzirom na dobu imam prema gosp. dru. Lozovini, slobodan sam, da napravim nekoliko opazaka njegovu članku, tim više, što mi se, čitajući njegovu raspravu i njegove primjedbe, čini, da mu moj članak nije potpuno jasan ili možda da u njemu ima sitnica, koje nisu potpuno razumljive. Na sve njegove

Digitized by Google

opaske ne ću odgovoriti, jer bi ovaj odgovor bio previše dug, te bi nužno postao i previše stručan, pa ne bi imao interesa za pravničku javnost.

Gosp. Lozovina u svojem osvrtu kaže slijedeće: »... mogu izjaviti... da su kaligrafski vještaci u Splitu na visini moderne ekspertize pisma: sudim po tome, što i ovdašnji eksperti vrše sve ono i onako pa i više i bolje od onoga, što se po riječima gosp. Smodlake radi u Parizu.« U svojoj jednogodišnjoj sudskoj praksi imao sam prilike, da vidim dosta kaligrafksih vještva, radjenih po splitskim kaligrafskim vještacima. Sva su ta vještva izradjena po kaligrafskoj metodi, popunjenoj ispitivanjem t. zv. »impronte«, kaligrafskog stepena, inklinacije i sl., te i po nekim psihološkim posmatranjima. Osim kaligrafske metode upotrijebljeni su dakle i razni drugi elementi, koji se upotrebljuju kod modernih metoda. Ali čak i kada bi bili upotrijebljeni s v i oni elementi, kojima se služi grafonomski sistem, nije i ne bi ipak time vještvo bilo na potrebitoj visini, pa bi mu se još uvijek mogle da uprave skoro sve kritike, koje idu kaligrafsku metodu. Evo zašto.

Jedno znači upotrijebiti sve grafičke i psihičke elemente na temelju jedne logične metode i naravnih zakona, koji vladaju pismom, dajući svakomu elementu njegovu objektivnu naučnu vrijednost, a sasma je drugo upotrijebiti iste elemente usput, i bez odredjenoga sistema, kao nadopunu kaligrafske metode.

Čista kaligrafska metoda ispituje oblike pojedinih slova, njihov način izvedbe, njihov medjusobni snošaj i sličnost, koja postoji izmedju pojedinih jednakih slova u raznim ispravama, i to baš pojedinih slova, promatranih odvojeno. Na većoj ili manjoj sličnosti i jednakosti načina izvedbe pojedinih slova osniva se posljedak vještva.

Grafonomska metoda osniva se na naravnim zakonima, koji vladaju pismom. Kako su problemi, koji se postavljaju vještaku za pismo vrlo raznoliki, jedan je jedinstven način za rješavanje svih tih problema nemoguć. Ekspertiza pisma u jednom od najobičnijih slučajeva, u kojem ima da ustanovi, da li je jedna isprava pisana rukom izvjesne osobe ili je krivotvorena, shematski prikazana izgleda ovako: Najprije tražimo glavne značajke pisma, kao n. pr. da li je pismo okruglo ili uglato, živahno ili mlohavo, brzo ili sporo, pisano lakom rukom ili teškom, naravno ili izvještačeno, jednostavno ili komplikovano, penju li se reci ili silaze, da li je izgled pisma uredan ili nije i t. d. Pošto smo ustanovili glavne značajke u spornoj ispravi, tražimo glavne značajke u pismima za sravnjivanje, te gledamo, da li se značajke jednih i drugih isprava podudaraju, uzevši pri tome u obzir psihološke momente i razloge, koji su mogli da izmijene pismo. Iza toga tražimo eventualni indicijarni potez pera, a na kraju unutarnje znakove iskrenosti ili neiskrenosti, kako sam to ja u svojoj raspravi u broju 7. i 8. potanje prikazao.

Glavna je razlika dakle izmedju čiste kaligrafske metode i grafonomske u tome, što se rad **čiste kaligrafske metode** osniva na zaključcima prema razlikama i sličnostima u mjeri, veličini, inklinaciji, načinu izvedbe pojedinih slova i t. d., bez obzira na psihičke i fizičke elemente, koji su imali utjecaja na momentani izgled pisma.

Digitized by Google

Grafonomska se metoda naprotiv osniva na zakonima pisma i u gore spomenutom specijalnom slučaju ponajviše na zaključku, dobivenom prema podudaranju glavnih značajaka pisma. Jedna metoda uporedjuje sličnost pojedinih slova, dok druga sudi prema izgledu čitavoga pisma, uzevši pri tome u obzir psihofizijološke činbenike, koji su sadržani u zakonima pisma. Razlika izmedju jedne i druge metode, mislim, da je jasna.

Istina je, da se većina vještaka, koji se služe kaligrafskim sistemom, ne služi čistim tim sistemom, već usto promatra i neke glavne značajke pisma. Ali to im malo može pomoći za točnost posljetka. Poznati francuski učenjak i ekspert gosp. E. Solange Pellat je kazao u jednom članku o razvitku ekspertize pisma ovo: »U sadašnje doba oni, koji ga (t. j. kaligrafski sistem) rabe, obično uzimaju u obzir glavne značajke pisma, naime one, koje su nezavisne i od alfabeta, kojim se služio pisalac, ali oni to čine, ne razumijevajući ih, ne tražeći njihove uzroke, ne shvaćajući ono, što ih normalno mijenja, i apstrahirajući uglavnom sve one psihološke elemente, koji sačinjavaju njihov temelj.« Dakle pokusi, da se čista kaligrafska metoda upotpuni pomoću nesistematskoga približavanja modernoj grafonomskoj metodi, ne vode k cilju.

Još nešto. — Gosp. Lozovina piše, da su se kaligrafski vještaci u Splitu uvjerili »da u ovom radu ne pomaže mnogo škola ni stečeno znanje ni primjena najmodernijih metoda, ako ekspert ne posjeduje osobiti dar opažanja i zamjećivanja, — neku vidovitost, koja se ne može ne steći ni naučiti, ako nije s nama rodjena.« Izjava gosp. Lozovine, da u ekspertizi pisma nekakva vidovitost igra važnu ulogu apsolutno je pogrješna, te krije u sebi veliku opasnost. Ne samo da se svaka vidovitost mora da isključi, već se mora da isključi i obična intuicija. Moderna ekspertiza pisma je ozbiljna znanost, te se njeno primjenjivanje u praksi osniva samo na logičnim dedukcijama, a osjećaji i instinkt ne igraju u njoj nikakovu ulogu, ili samo ničnu, u koliko mogu da nas navedu na krivi put. Moderni se sistemi ekspertize pisma osnivaju na zaključcima, koji su osnovani na zakonima pisma. Te zakone ne može da nam dade nego nauka, a sami po sebi ne ćemo do njih doći.

To ide tako daleko, da, iako jedan »kaligrafski« vještak uzima u obzir i neke glavne značajke, te ima i veoma dugu praksu, ta mu praksa ne će pomoći da se usavrši i da odbije onu kulturu, koja je potrebna jednomu savremenomu vještaku. Gore spomenuti autoritet gosp. E. Solange Pellat je napisao o ovom slijedeće: »Nadodat ću odmah jednu opasku, koja je važna, a to je, da oni (kaligrafski vještaci) mogu da naprave množinu vještva, a da je (potrebitu kulturu) ipak ne dobiju. Praksa u ekspertizi pisma usavršuje samo one, koji imaju dobre početke, a ostavlja čitav život u bludnji one, koji imaju slabe. Ako nismo nikada učili i razumjeli načela, na kojima treba da počiva razmišljanje, varat ćemo se čitav život, kad god isprave budu malo dvojbenije.«

Na drugo, mislim, da nije potrebno, da odgovaram gosp. Lozovini, kojega će valjda bolje nego ikakvo moje dalje razlaganje moći da

Digitized by Google

razuvjeri slijedeće pismo, koje mi je o ovom predmetu ljubazno upravio naprijed navedeni gosp. E. Solange **P e l l a t**, predsjednik Tehničkog društva vještaka za pismo u Parizu i jedan od najpoznatijih francuskih vještaka u pismu:

P a r i z, 21. studenoga 1929.

Gospodinu Slovenu J. Smodlaki

u Splitu.

Dragi moj Učeniče!

»Veoma sam sretan, da mogu da Vam točno prikažem načela vještva, koje mi razvijamo u tečajevima Tehničkog društva vještaka za pismo.

Mi prije svega podučavamo, da je vrijedno samo u izuzetnim slučajevima poslužiti se starim kaligrafskim sistemom. Ova metoda ima mnogobrojne mane: s jedne strane čini nas, da smatramo istinitima krivotvorene papire, kada su oblici slova patvoreni sa nešto savršenosti, s druge strane pak navodi nas, da držimo za krivotvorene istinite isprave, u kojima se oblik slova promijenio uslijed naravnih činbenika, kao nastojanja, da se pismo lako čita, želja, da pismo bude što ljepše, osjetljivost, srčba, pijanstvo i druga stanja depresije. Kod traženja pisalaca anonimnih isprava ona nas dovodi da smatramo nerješivima mnoge probleme, koji to nisu, da riješimo mnoge krivce, i. što je još gore, da okrivimo nevine.

Isto tako mi ne gradimo naše podučavanje na temeljima grafološkoga portreta t. j. na klasifikaciji pisma u pojedine vrste u svrhu, da se iz pisma izvadi moralna fizionomija osoba. T. zv. »grafološka« ili »grafotehnička« metoda je bila jedna prolazna ideja, koja se mogla da prikaže sretnom u svoje vrijeme, ali ona nije postigla jedan definitivan stadij.

Velika misao vodilja, na kojoj su osnovani naši radovi, jest, da postoje naravni zakoni pisma, i da prva stvar, koju ima da učini jedan vještak, jest, da ih nauči.

Ja sam prikazao ove zakone u jednoj knjizi, koju Vi poznate. Podastro sam takodjer dug izvještaj o ovom predmetu Akademiji moralnih i političkih nauka našega Francuskoga instituta (Vidi: Annales de l' Académie za srpanj-kolovoz 1929.).

Ekspertiza pisma obuhvaća razne probleme, koji su silno različiti, te jedino zajedničko načelo za njihovo rješavanje može da se reasumira u ovoj formuli: **l o g i č n o m i s l i t i, o s l a n j a j u ć i s e n a n a r a v n e z a k o n e p i s m a.**

Mi tumačimo našim učenicima glavne pojmove, koji se odnose na ovu formulu. Mi ih učimo, da se čuvaju svoje intuicije, i da prave samo logične dedukcije te da sami uvide, koji stepen točnosti moraju da dobiju njihova opažanja, e da im se jedan zaključak prikaže osnovanim.

Ne mogu da udjem u potankosti zakona, koji vladaju pismom, jer su oni zamršeni i mnogobrojni. Zadovoljit ću se, da Vam spomenem onaj, koji mora da se nadje uvijek kao naslov

Digitized by Google

svakomu djelu o grafistici. Ja ga prikazujem ovako: »Grafički potezi su pod izravnim uplivom centralnoga nervnoga sistema. Njihov oblik se ne mijenja sa organom, koji piše, ako ovaj djeluje normalno i ako je dovoljno izvježban za svoju funkciju.« Ovaj zakon ima mnogo posljedica vrijednih, da se upamte: može se vježbanjem postići, da se piše lijevom rukom jednako vješto kao desnom, tako isto što mozgovi žena ne prikazuju nikakov elemenat, koji ih razlikuje od muških mozgova, pismo žena ne prikazuje nikakov različiti znak, koji bi nam dopustio, da sa sigurnosti naznačimo spol osobe, koja je pisala, prolazna raspoženja duha odrazuju se u pismu; i t. d.

Izvolite primiti, dragi moj Učeniče, izražaj mojih iskrenih osjećaja.

E. Solange Pellat, s. r.

U zadnje je vrijeme ekspertiza pisma u stranom svijetu mnogo napredovala i silno se razvila. Dok je prije netko mogao da sam kao self made man postane vještak u pismu, jer je kaligrafska metoda bila laka i dozvoljavala mnogima, da se njom služe, danas je moderna nauka pokazala, da je ekspertiza pisma mnogo teža, nego što se misli. Mnogi načini rješavanja, koji su se činili tako »naravnima« u kaligrafskoj metodi, dovode do pogrješaka, često veoma kobnih, pa se stoga nesmiju upotrebljavati. Prije nego što se počne učiti, kako treba raditi vještva, treba da se dobro zna, kako se ne smije raditi. Time što ekspertiza pisma postaje zamršenom i traži naučnu spremu, ona postaje nedostižívom za mnoge. Time ona gubi na broju svojih vještaka, ali ono, što ona gubi na broju svojih vještaka, dobiva u točnosti i sigurnosti, što za pravdu mnogo više vrijedi.

Revizija statuta Stalnoga suda medjunarodne pravde

Napisao dr. Bogdan L. N o v k o v i ć, Pariz.

Prošlogodišnje deseto zasjedanje skupštine Lige naroda je bilo plodonosno i u mnogom pogledu značajno za budući razvitak medjunarodnih odnosa. Jedan od korisnih zaključaka u tome smislu je i izmjena statuta Stalnog suda medjunarodne pravde u Hagu. Taj zaključak stvoren je u vezi sa protokolom, na osnovu kojega je američka unija pristupila Stalnomu sudu. Obadvije ove važne odluke skupštine su učvrstile još više snažan položaj Stalnoga suda medjunarodne pravde, koji je on u toku svoga dosadašnjega devetgodišnjeg rada osvojio. Do 14. rujna 1929. broj država, koje su pristupile protokolu od 16. prosinca 1920., kojim je usvojen statut, popeo se na 54. Broj potpisnika t. zv. fakultativne klauzule, za vrijeme samoga zasjedanja se je povećao za 15. Medju potpisnicima nalazimo Francusku, Italiju i Englesku. Nije potrebno naglasiti pristup Sjedinjenih ame-

Digitized by Google

ričkih država statutu, toliko dugo pripreman i očekivan, imajući naročito u vidu, da bi to mogao biti prvi njihov korak potpisivanju pakta Lige naroda.

Statut suda, usvojen protokolom od prosinca 1920., pokazao se je u praksi u nekim točkama nedostatan i nepraktičan za potrebe, koje su nastupile u toku njegova djelovanja. Zato je već deveta skupština Lige naroda izglasala rezoluciju, kojom je zatražila od savjeta, da ispita revizije statuta Stalnog suda i donese potrebne prijedloge u tome smislu. Savjet je u tu svrhu odredio naročitu komisiju pravnika, u koju je pozvao na saradnju i američkoga pravnika Elih Roota, imajući pri tome u vidu pristupanje Sjedinjenih država statutu suda. Komitet pravnika je zasjedao u Ženevi od 11. do 19. ožujka, a sastojao se je od 15 članova, medju kojima su se nalazili i predsjednik i potpredsjednik suda. Predsjednik je komiteta bio Talijan Scialoja. Taj odbor pravnika je trebao, da podnese svoj izvještaj o projektu izmjene statuta konferenciji država potpisnica statuta, koja je sazvana po savjetu za 4. rujna 1929., t. j. u vrijeme zasjedanja Skupštine ligine. Uz to je odbor pravnika dobio zadatak, da sastavi projekat protokola, kojega bi usvajanje omogućilo pristupanje Sjedinjenih država statutu.

Ideja vodilja pri reviziji statuta je bila, kao što je izvjestilac Politis izjavio u svome izvještaju skupštini, da se stvori jedna sudska organizacija u punom smislu ove riječi. On je u svome djelu »Justice Internationale« već 1924. naglasio, da Stalni sud treba da bude jurisdikcija istinska i stvarno stalna, sastavljena od profesijonalnih sudaca unaprijed odredjenih, ne po parničnim strankama nego po zajednici država. Taj sud treba da sudi u atmosferi pravde i potpune slobode od svakoga političkoga uticaja, te da bude u mogućnosti, da stvori tradiciju i jurisprudenciju. I kao izvjestilac komiteta pravnika imao je zadovoljstvo, da vidi napredak ove institucije u tome pravcu. Osim zaključaka odnosno revizije statuta komitet pravnika je donesao i neke preporuke, za koje je smatrao, da nije potrebno, da udju u sam revidirani statut. Te se preporuke odnose na znanstvenu kvalifikaciju sudaca. Njihova je kvalifikacija odredjena članom 4. statuta, koja je u tome pogledu identična sa kvalifikacijom, koja se traži za članove Stalnog arbitražnoga sudišta, a koja se nalazi u članu 44. haške konvencije od 1907. godine. Preporuke se odnose na notorno poznavanje pitanja medjunarodnoga prava kod kandidata, kao i iskustva na tom polju, znanja čitanja obadvaju službenih jezika suda: engleskoga i francuskoga, te govorenja bar jednoga od njih. Izvjestilac Politis takodjer je u svome izvještaju naglasio potrebu, da se protokol o izmjeni statuta odmah izglasa, kako bi mogao stupiti na snagu 1. rujna 1930., da bi se na taj način mogao po njemu izvršiti izbor sudaca, jer starima ističe njihov devetgodišnji mandat. Da izmjenjeni statut stupi na snagu, predložio je, da ne bude potrebno ni to, da ga sve države potpisnice ratifikuju, obrazlažući to gornjim argumentom. Taj njegov prijedlog usvojen je Protokolom.

Najvažnije promjene u statutu se odnose na kvalitet i broj sudaca, te na vrijeme zasjedanja suda. Da ih vidimo, poredjujući stare i izmijenjene članove statuta.

Digitized by Google

Član 3. statuta, usvojenoga 16. prosinca 1920., odredjivao je, da se sud sastoji od 11 sudaca i 4 zamjenika. Sam taj član je već predvidio mogućnost povećanja broja sudaca i zamjenika, a na osnovu prijedloga, učinjenoga po savjetu Društva naroda do najviše 15 sudaca i 6 zamjenika. Ta rezerva učinjena je još 1920. zato, jer se već onda računalo na pristupanje sudu nekih velikih država, koje su u ono vrijeme bile izvan Društva naroda. Izmjenjeni član 3. statuta povećava broj sudaca na 15, a suce zamjenike uopće ukida. To ukidanje sudaca zamjenika u vezi je sa promjenama u čl. 16. i 24. Komitet pravnika je obrazložio tu promjenu time, da je iskustvo dosada uvijek pokazalo, da je sud gotovo uvijek bio prisiljen, da sudi sa sucima zamjenicima iz razloga, što su oni bili u većini iz Evrope i više na dohvatu suda nego izvjesni suci sa drugih kontinenata. Osim toga se je pokazalo, da su suci zamjenici bili ravnopravni sa redovitim sucima, a da nisu bili podvrgnuti istim ograničenjima. Novi član 4., koji se odnosi, kao što je ranije spomenuto, na način izbora sudaca i njihovu kvalifikaciju, promijenjen je samo u toliko, što mu je dodana odredba, koja predvidja uslove, na osnovu kojih će se birati suci država, koje nisu članice Društva naroda. Taj dodatak glasi: »U nedostatku naročitoga sporazuma skupština će na prijedlog savjeta odrediti uslove, pod kojima će moći sudjelovati pri izboru članova suda država, koja nije članica Društva naroda.«

Izmjene u redakciji članova 8., 13., 14. i 15. nisu od velike važnosti. Član 16. je glasio dosada ovako: »Članovi suda ne mogu vršiti nikakovu političku ni administrativnu funkciju. Ova odredba se ne primjenjuje na suce zamjenike izvan njihova vršenja funkcija pri Stalnom sudu.« Izmijenjeni član 16. glasi ovako: »Članovi suda ne mogu vršiti nikakovu političku ni administrativnu funkciju, a niti se odavati ikakovomu drugomu zanimanju, koje bi imalo profesijonalni značaj. U slučaju sumnje odlučuje sud.« Ova je odredba takodjer u vezi sa članom 23., te je uvedena u statut u cilju, da succ učini potpuno neovisnima u svakom pogledu od eventualnih uticaja, koji bi bili nužno skopčani sa vršenjem bilo kakove profesije. Vrlo je vjerojatno, da će ova odredba biti nezgodna nekim dosadanjim članovima Stalnog suda, koji su pored toga položaja zauzimali još i položaje profesora sveučilišta i članova najviših sudskih oklegija svojih zemalja. Oni će pri ponovnom svojem izboru morati da se odluče ili za jedno ili drugo. Ova odredba je bila svakako nužna posljedica napretka suda u smislu potpune stalne jurisdikcije, koja nužno zahtijeva i potpuno stalne profesijonalne suce. No medjutim plaće sudaca su tako visoko odredjene a penzije predvidjene, da ne postoji ni u kojem slučaju opasnost, da će suci tom odredbom biti eventualno materijalno pogodjeni.

Izmjena čl. 17. je neznatna, ali čl. 23. donosi važnu odredbu, koja se odnosi na vrijeme zasjedanja suda. Stari čl. 23. je odredjivao: »Sud drži svoje zasjedanje svake godine jedanput. Osim slučaja druge odredbe pravilnika ovo zasjedanje počinje 15. lipnja i traje, dok se dnevni red ne iscrpe. Kada to prilike budu zahtijevale, predsjednik

Digitized by Google

saziva sud na izvanredno zasjedanje.« Novi glasi: »Sud zasjeda stalno, osim za vrijeme sudskih praznika, kojih red i trajanje odredjuje sud. Članovi suda, čije se kuće nalaze više od pet dana normalnoga putovanja daleko od Haga, imat će pravo — neovisno od sudskih praznika — na dopust od 6 mjeseci, neračunajući ovamo vrijeme potrebno za putovanje, svake treće godine. Suci moraju, osim u slučaju redovnoga dopusta ili zapriječenosti radi bolesti ili drugoga ozbiljnoga razloga, pravilno opravdanoga kod predsjednika, biti uvijek na raspoloženju sudu.« Ovom odredbom je sud dobio značaj potpuno s t a l n o g a sudišta, pristupačnog u svako vrijeme strankama, koje su u sporu. Ova odredba je postala potrebnom, jer je rad suda naročito u posljednjih nekoliko godina postao tako intenzivan, da je morao da se vrši većinom u izvanrednim zasjedanjima, koja su redovito trajala duže nego redovna. U prvom statutu se nije moglo pomišljati na toliku aktivnost suda, imajući pred očima iskustvo sa Stalnim arbitražnim sudištem. Od sada će prema tome svih 15 sudaca morati biti stalno u Hagu, pa time postaje potpuno umjesna i razumljiva nova odredba člana 16.

Promijenjeni član 25. odredjuje, da sud može osloboditi od dužnosti sudovanja prema prilikama i po redu jednoga ili više sudaca ali pod uslovom, da ih 11 bude uvijek na raspoloženju. Kvorum je ostao kao i ranije odredjen sa devet sudaca. Član 31. proširuje izrijekom ustanovu nacijonalnih sudaca i u ubrzanom postupku. Promjene članova 26., 27., 29., 32., 35. i 39. nisu od naročitoga značaja, osim što članovi 26. i 27. predvidjaju skraćeni postupak u sporovima, koji se odnose na rad, tranzit i komunikacije, koji dosada nije postojao.

Osim gore navedenih promjena dodani su statutu članovi 65., 66., 67. i 68., koji se odnose na davanje savjetodavnoga mišljenja suda po traženju skupštine ili savjeta Društva naroda, a na osnovu člana 14. Pakta liginoga. To djelovanje suda nije dosada nikako bilo regulirano statutom, nego samo pravilnikom suda. To je bio povod mnogim poteškoćama, koje su ovim članovima bar donekle uklonjeni. Donekle zato, što ni njima nije ova kompetencija suda potpuno regulirana i precizirana. Odredbe spomenutih članova su uzete u glavnom iz pravilnika suda.

Kao što se iz navedenih promjena u statutu može ustanoviti, sud je njima znatno pokročio naprijed i može se reći potpuno postigao formalne strane jedne zaista stalne jurisdikcije sa stalnim i profesijonalnim sucima. Treba željeti, da i materijalna strana suda istim koracima podje naprijed, imajući za cilj jedno obligatorno stalno sudište za medjunarodne sporove pravnoga značaja. Broj potpisnika t. zv. fakultativne klauzule, kojom se priznaje obligatorna kompetencija suda za izvjesne vrste sporova, postaje sve veći, od kako su je primile, kao što je naprijed spomenuto, Engleska, Francuska i Italija, pa postoji opravdana nada, da će se obligatorna nadležnost suda u svakom pogledu sve više i više širiti i sud time postati zaista jedan od najjačih instrumenata svjetskoga mira.

Digitized by Google

Socijologija i bijologija

Napisao dr. F. E. Smodić.

Naše znanje počiva na opažanju (snimanju i usvajanju) pojava vanjskoga svijeta. Prema kakvoći našega snimalačkoga aparata su i naše snimke, ideje, različite i nisu uvijek u suglasju sa zbiljnošću. »Ideje prijašnjih vremena nisu uvijek valjane ideje. Nerazvijeni razum pojedinca, pa i čitavih naroda, stvara zaključke, koji se moraju podvrći i opet podvrći ispitu, prije nego li postignu i približnu saglasnost sa zbiljnošću (Wirklichkeit). Ono, što napretkom znanosti nazivljemo, nije ništa drugo, nego dovadjanje mišljenja u »suglasje sa stvarima« (Spencer).

Tako je i naše današnje shvaćanje života naprednije, nego li je bilo prijašnje. Ono se razlikuje od starijega shvaćanja poglavito u tom, što i društvo smatra činbenikom života. Starije shvaćanje, koje (poglavito uslijed znanosti vladajućeg specijalizma) tu i tamo i danas još susretamo, shvaća život kao tvarnu izmjenu medju čovjekom i »prirodom«.

Danas pako znamo, da je i društvo životni činbenik, naime da je život organizama ne samo o fizikalnoj, nego i o socijalnoj okolini njihovoj ovisan i da sastoji u harmoničnom uzajamnom djelovanju medju organzimom i tom njegovom dvostrukom okolinom. Ove veze medju organskim (fizijološkim), fizikalnim (fizikalno-kemijskim) i socijalnim pojavama postojale su naravno i prije, nego smo ih mi opazili i spoznali, ali naše znanje je tek kroz tu spoznaju u suglasje dovedeno sa zbiljnošću. Znanost pako, zadaća koje jest, da iskustvom stečeno naše znanje vjerno interpretira tj. onako prikaže, kako je ono sa pojava i pojavnih agregata snimljeno, bit će u nazočnom slučaju u suglasju sa zbiljnošću, ako našu spoznaju o životu, u kojoj je i sustav spomenutih pojava sadržan, prikaže u istom sustavu.

U koliko znanost toj svojoj zadaći udovoljuje, da li je nauka njena sa naukom spomenutih pojava u suglasju, o tom će biti govora niže: najprije da ogledamo pojave, okolinu.

Promatranjem pojava, koje skupa uzete fizikalnu okolinu čovjekovu sačinjavaju, ustanovljeno je, da su anorganske i organske pojave na zemlji i medju sobom i sa anorganskim pojavama izvan zemlje povezane. Pod uplivom sunčanoga svijetla reduciraju biline iz zraka ugljičnu kiselinu, pa se iz ugljika, uz dovadjanje vode i drugih nekih tvari iz zemlje (dušika), dakle poglavito iz tako zvanih organogenih elemenata pravi organska supstanca (škrob, šećer, drvno vlakno itd.); bilinska supstanca dolazi kao hrana u životinjsko tijelo, pa se tu pregradjuje i pretvara u krv i meso itd. Prema tomu asimiluju biline direktno anorgansku tvar, dočim su životinje na biline upućene, potrebuju (ne gledeći na kuhinjsku sol) samo takove tvari, koje su već kroz organsku pretvorbu prošle. Život bilinski je dakle o toplini i svjetlu sunca, a život životinja o životu bilina ovisan. U tijelo životinje dospjele sup-

Digitized by Google

stance se tu fiziološki izrabljuju pa razgradjuju, rastvaraju i tvari se vraćaju zraku i zemlji, da obnove svoj kurz. Iz toga vidimo, da je sve bivanje u svemiru jedan proces, pa videći to ne ćemo pitati za »prvi organizam«, ni za »prvoga čovjeka«. Ali život organizma nije samo o toplini, svijetlu, zraku, vodi, kemijskoj sastojini zemlje, tla, ovisan; u obzir dolazi, kako rekosmo, i njegova socijalna okolina, ostali živi svijet, usred kojega živi. Tako nije ni čovjekov život uz povoljnu klimu i povoljno zemljište već osiguran; nije samo o fizikalno-kemijskim uvjetima, nego i o društvu ovisan, u kojem živi i koje, prema svojim političkim (državnim) i ekonomijskim uredbama, na njegov život povoljno ili nepovoljno djeluje, dapače i na djelovanje fizikalne njegove okoline upliva.

Pregledamo li sa toga gledišta povijest njegova života, uključivši i staro, plemensko društvo, dobit ćemo ovakovu sliku: Staro, plemensko društvo, tragovi i ostaci kojega se svuda po svijetu (u Kini, Japanu, Indiji, Grčkoj, Italiji, Francuskoj, Irskoj, Njemačkoj, Rusiji) pa i kod nas još vide, bijaše za čovjeka povoljna socijalna okolina, jer mu je kao članu zajednice zajednički, zadružni život na zajedničkom zemljištu omogućivao lakše i potpunije pokriće njegovih potreba. U naravnim vezom krvi povezanim ovim plemenskim, podjedno i ekonomijskim zajednicama bijaše on kao zasebna socijalno-ekonomijska jedinica nepoznat; takovom je tek kasnije učinjen. Kulturni uspjesi iz te davnine, kao što su pripitomljivanje životinja i poljsko gospodarstvo, sa kojima se novovjeki izumi i otkrića ne mogu takmiti, dokazuju, da je u tim samorodnim društvima ljudskim relativno visoka opća kultura postojala i u interesu tih općina bi bilo, da se je mogla kao takova i dalje razvijati. Ali ona je provalom stranih plemena osvajača u daljem razvitku zaustavljena. Seobe naroda i osvajanja ne možemo svuda vremenski označiti, ali znamo, da su bila općenita pojava, jer historijski su narodi ondje, gdje ih prvi puta u povjesti sretamo, ne starosjedioci, nego pridošlice, osvajači, koji su starosjedioce svojemu gospodstvu podvrgli i na oružju svoje države osnovali. (Tako u Kini, Egiptu, Indiji, Meksiku, Peruu, Japanu, Grčkoj, Rimu i kasnije u provincijama rimskim, koje su naselili Germani. Ima, izgleda, i naroda, u kojih su se gospodstvo i podložništvo i veliki onaj nerazmjer medju narodom i zemljištnim posjedom na drugi način razvili, ali to će biti vrlo rijetke iznimke).

U ovim novim složenim društvima postale su životne prilike posve drugačije, socijalna okolina čovjekova promijenila se je iz temelja. Jedva je moguće oprečnija dva stanja zamisliti, nego li su bila ona, u kojima se je staro društvo nalazilo prije i poslije provale i naseobe osvajača. Zajednica je razvrgnuta, na pojedince pocijepana; društvena veza raskinuta, vezom gospodstva nadomještena; gospodarstvo zajednice je rasuto, zemljište njeno većim dijelom u korist osvajača izvlašteno, u privatno vlastničtvo pretvoreno, starosjedioci na manji dio istoga potisnuti, na rad i podavanja novomu gospodaru obvezani. Novo to društvo, u kojem je »plemstvom« postalo pleme osvajača vladalo, djelovalo je političkim i ekonomijskim svojim uredbama kao nepo-

Digitized by Google

voljna socijalna okolina na život pojedinca, jer mu je kroza to, što je izvor egzistencije zemljište, tudjoj vlasti podvrgnuto, tečajem vremena (svud po svijetu) u feud pretvoreno, i on zasebnom, o tudjim interesima ovisnom ekonomjiskom jedinicom učinjen, pokriće potreba njegovih otegoćeno. Stvarni (zemljišni) i osobni (gospodarstveno-podanički) ovi odnosi bijahu onaj okvir, u kojem se je život pojedinca u ovim novim, iz politički i ekonomijski različitih »stališa« sastavljenim, državama odigravao kroz mnogo stoljeća sve do najnovijih vremena, kadno je mjesto vlasti plemstva zauzela vlast kapitala.

Kada je političko-ekonomijska vlast plemstva prestala, a medjutim se novi mobilni kapital u rukama pojedinaca nagomilavao, i kada su se ovi od ostalih slojeva odijelili, kao posebno društvo se organizovali i pomoću kapitala do vlasti došli, preuzelo je i vršilo to novo društvo funkciju društvene okoline pojedinca i njegov je život postajao sve težim, čim većma se je gospodarstvo pod vladom kapitala u poduzeća pretvaralo, tako da je život njegov danas, kada privatni kapital već malne neograničeno vlada proizvodnjom i podjelom dobara, kada čovjek već i najnuždnije svoje konzumne artikle iz njegovih ruku prima, teži, nego je bio ikada. Svojim ekonomijskim uredbama djeluje ova socijalna okolina na sve životne prilike pojedinca. Tako su pojave degeneracije, bolesti, smrti, kriminaliteta, brakova itd. sa gospodarstvenim uredjenjem u uzročnoj vezi.

Kako je pučanstvo sa postepenim napredovanjem industrijalizma tjelesno postepeno nazadovalo, vidljivo je iz onoga obilnoga materijala, što ga je M a r x u svojem »Kapitalu« obradio. Engleska »figurira tu u pročelju«, jer je u ono doba »klasično reprezentovala kapitalističku proizvodnju«, te imala već o tim predmetima službeno tekuću statistiku. Danas je ta pojava i iz podataka ostalih zemalja jasna i poznata.

I seksualni saobraćaj, ova fizijološka funkcija, je postao pretežno ekonomijskim problemom. Sve širima postaju oni slojevi, koji ga poradi ekonomijske nužde nisu kadri u bračnoj formi riješiti, nego se toj potrebi udovoljuje na drugi, vrlo često i neprirodni i protuprirodni način, o čemu nam seksualna patologija i terapija daju užasnu sliku. I pitanje djece je njime u vezi. Iz kaznenih je parnica poznato, da je u najvećoj većini slučajeva čedomorstva i uzrokovanog pometnuća bio motiv ekonomijski. Stoga se pravom srećom (!) smatrati mora da su medicina i kirurgija našle načina i sredstva za sterilizaciju. Time će se standard života poboljšati, borba za opstanak olakšati. Iz svega se toga vidi, da je u životu čovjeka njegova socijalna okolina, naročito sa svojim ekonomijskim uredbama igrala glavnu ulogu; tu igra i danas.

Iz gornjega nacrta smo vidjeli upliv okoline čovjeka na njegov život; vidjeli smo, kako su fizikalno-kemijske i socijalne pojave (političke i ekonomijske uredbe) sa fizijološkim pojavama (prehrana, rasplodnja) povezane; sada ćemo ukrakto ogledati, kako su odnosne znanosti medju sobom povezane, da li su veze njihove sa vezama odnosnih pojava suglasne. Odmah možemo reći, da nisu onako povezane, kao

Digitized by Google

pojave, koje su im predmetom i da su uopće slabo medju sobom povezane. One su se do krajnosti specijalizovale, jedna od druge ogradile tečajem vremena u tolikoj mjeri, da su tečevine jedne ostale često drugima nepoznate. Ova je pocijepanost (kraj drugih nekih historijskih i modernih, napredak zaustavljajućih činbenika) uzrokom onoga općega intelektualnoga meteža, one »intelektualne anarkije« (Comte), koja vlada imenito u tako zvanim duhovnim (mentalnim) znanostima.

Comteova je zasluga, da je, pošavši stopama bijologa, znanosti u sistem doveo. Njegova se »hierarkija znanosti« odlikuje time, što je pojava položena na realnu podlogu. Načelo njegova sistema znanosti (na kojem je O s t w a l d neke preinake učinio) jest, da se znanosti moraju tako poredati, da u tom redoslijedu iz medjusobne ovisnosti odnosnih pojava slijedeća medjusobna ovisnost njihova dodje do izraza. Ali ovo načelo nije do kraja dosljedno provedeno (izgleda krivnjom poznate njegove teorije o »trima stadijima« razvoja). Kada je naime Comte upoznao harmoniju medju organizmom i njegovom okolinom kao »temeljni uvjet« života i označio tu okolinu »kozmološkom i socijalnom«, onda bi sa tim shvaćanjem života i spomenutim načelom bilo većma u suglasju, da je u svojem poredjaju znanosti ne socijologiju, nego fizijologiju postavio na zadnje mjesto, jer je život pojedinca, i po njegovu shvaćanju, o socijalnoj okolini ovisan, a ne obratno. Isto tako bi i sa zbiljnošću i sa vlastitim njegovim shvaćanjem većma bilo u suglasju, da je prikazao socijologiju ne zasebno, nego u okviru bijologije kao socijalnu bijologiju. Ovako prikaz nije uspio, a nije ni mogao uspjeti, jer se samostalnosti socijologije protive veze medju odnosnim pojavama, koje niti je htio niti je mogao raskinuti.

Tako nije ni Spencer socijalne pojave kao okolinu raspravio, nije ih kao socijalnu bijologiju u okviru svoje bijologije prikazao, nego ih je zasebno kao socijologiju i to u neposrednoj vezi sa svojom evolucijonom teorijom pokušao prikazati usprkos tome, što je vezu organskih odnosa sa onima, u okolini kojih organizmi postoje, označio glavnim predmetom bijologije (Biol. § 42.) i ustanovio, da »je rod ljudski tečajem svoga razvitka svojoj fizikalnoj okolini priključio i socijalnu okolinu« (Biol. § 33.).

Razmotrimo li iz bližega ovo bijološko shvaćanje, vidimo, da je u potpunom suglasju sa medjusobnim odnosima organskih (fizijoloških), fizikalnih i socijalnih pojava, koji život sastavljaju; da vjerno tumači vezu organizama sa njihovom dvostrukom okolinom, te da podjedno sadržaje i plan za izgradnju sistema znanosti, kojima su te pojave predmetom. Ali Spencer je taj plan napustio, on je sa puta, koji su mu fakta bijologije pokazivala, skrenuo i evolucijona ga je teorija njegova zavela na prikaz spomenutih pojava, koji ne odgovara zbiljnosti. Ovo je nesuglasje očevidno iz prikaza društava, »složenih« onih društava, koja je nastala uslijed provale i naseobe osvajača, uslijed koje je dalji »organski razvoj« starih društava zaustavljen. Vidivši tu činjenicu, postavio je, da uzmogne svoju teoriju i na socijalni razvoj primijeniti tezu, da izvorna socijalna skupina jednostavnim rastom ne

Digitized by Google

postizava većega obima (veličine), nego da veća društva nastaju ujedinenjem više malih društava.

Ali ni ta teza nije mogla oboriti činjenice, da je to »ujedinenje« uslijedilo oružjem, a ne razvojem, prema čemu je primjena razvojne teorije na ova »veća društva« nemoguća. Prema tomu nisu ni primjeri, u § 226. navedeni, primjeri za razvoj društva, nego za razvoj gospodstva, vlasti kraljeva, koji su ta »društva« u svojoj vlasti — ne drugačije — ujedinili. Po njemu spomenuta kraljestva su kraljestva, ali ne društva. Razvijalo se je u njima ne društvo, nego vlast kraljeva, koji su često i geografski nesuvisle teritorije i posve heterogene elemente u svojoj vlasti »ujedinili«. Iz spomenutoga razloga nije uspio ni prikaz državnih i ekonomijskih uredaba, jer se forme valdavine i ekonomije vremena, koja su za osvajanjima slijedila, nisu iz predidućih forma »razvile«, nego su bile od vladajuće skupine prema njenim interesima stvorene, pa se kao takove ne mogu »zakonu« razvoja podrediti.

U predgovoru k državnim uredbama kaže Spencer (očito za svoju ispriku: »Na pitanje, zašto sam se odvažio na tako opsežni i komplicirani predmet, kada sam znao, da bi za valjanu raspravu istoga trebalo mnogo više vremena i intenzivnijeg istraživanja, odgovaram, da sam i državni razvoj kao dio opće razvojne teorije morao obraditi, a s obzirom na zahtjeve ostalih dijelova nisam mogao ovomu jednomu još opsežnije predstudije posvetiti.«

Iz spomenutoga je razloga, naime s razloga, što nije život, nego svoju evolucijonu teoriju uzeo za vodića, neuspio i prikaz fizikalnih pojava. Ne samo da nisu kao okolina, kao fizikalno-kemijska bijologija u okviru bijologije prikazane, nisu one uopće sistematski prikazane, nego je Spencer cijeli odio o »anorganskoj prirodi« (s obzirom na i gnako veliki opseg djela kao i s obzirom na to, što je »organska priroda od neposrednije važnosti«) izostavio, pa je nakon prikaza svojih »Osnova filozofije« pristupio odmah prikazu načela bijologije, a fizikalne pojave je onda prikazao i u bijologiji i u socijologiji. Ali dok su one u bijologiji (ako i nisu kao grana bijologije prikazane) nedeplasirane, nisu one u socijologiji nikako na mjestu. One su ovdje »činbenikom socijalnih pojava«, dakle u neku ruku okolinom socijalne okoline čovjekove učinjene, što ne odgovara ni zbiljnosti, ni Spencerovu vlastitomu shvaćanju života i odnosa medju prirodom i društvom, jer fizikalni pojavi sačinjavaju i po njegovu shvaćanju ne okolinu društva, nego okolinu individualnoga čovjeka, a odnosi medju društvenim i prirodnim silama takodjer nisu neposredni, nego posredni t. j. postoje kroz posredovanje životnih sila individualnoga čovjeka (Osnovi § 72.).

Ali dok su spomenute pojave u tim starijim djelima ipak u vezi (ako i ne u vlastitoj) prikazane, u novijima je uslijed već spomenutoga specijalizma ta veza jedva primjetljiva. Novija se bijologija ograničuje poglavito na prikaz strukturnih promjena, funkcijonih pojava i rasplodjivanja organizama bez punog obzira na njihovu okolinu usprkos tome, što je baš ona, bijologija, ustanovila onu temeljnu istinu, da život počiva na medjusobnim odnosima organizma i njegove okoline. Novija se je socijologija pako još većma ogradila od ostalih znanosti;

Digitized by Google

veza medju socijalnim i ostalim pojavama nikako ne dolazi do izraza u njenim djelima. Nastojeći, da bude samostalna, otklanja ona svako spajanje sa drugima, pa i sa ostalim društvenim znanostima. To njeno izolovanje je uzrokom njene jalovosti; ovako osamljena niti može drugim znanostima koristiti, niti sebi pomoći. Kao što je pred dvadeset godina priznavala, da su joj predmet i zadaća prijeporni (Monahschrift für Soziologie 1909., str. 25), tako je to i danas. Ona je i danas prisiljena priznati, da ni njen predmet još nije neprijeporno ustanovljen (Wiese, Soziologie, 1926., str. 5). Ona se definuje kao nauka o zajedničkom životu čovječjem (str. 13), a na pitanje, što je život, imaju, kaže, da odgovore druge znanosti (str. 12). O bijologiji se kaže: »Es kann zweifelhaft erscheinen, ob etwa die Nachbarschaft zur Biologie der Gesselschaftslehre mehr Vorteile als Nachteile gebracht hat« (str. 24). O okolini čovjeka se kaže: »Unendlich sind die Einflüsse, die aus der Umgebung auf den einzelnen Menschen einströmen« str. 12); to je sve! Nadalje se kaže, da u znanstvenoj spoznaji »des Zwischenmenschlichen« stojimo tek na početku (str. 34), da treba tek ispitati, što su narod, država, klasa itd. (str. 41) i da ta znanost »erst nach Arbeit einer grossen Generationsreihe in der Zukunft vollendet werden kann« (str. 93). Zar je tu prigovor »der Unklarheit und Lebensfremdkeit« (str. 39) neopravdan; zar nije socijologija nazadovala; zar nije i ono razgradila, što je njen osnivač na temelju bijologije sagradio?

Štetnost do krajnosti tjeranoga specijalizma je opažena već odavna i naglašava se sve češće, ali sintetičan rad je još uvijek rijedak. I ondje, gdje nisu ostale veze medju pojavama nezapažene, je suvisli prikaz istih nedovoljan ili nikakov; znanost zaostaje za znanjem. Tako je interdependencija bolesti sa socijalnim (ekonomijskim) pojavama medicini poznata i ona konstatuje, da su bolesti (npr. tuberkuloza) sa postojećim ekonomijskim neprilikama u vezi, ili da je društveno (ekonomijsko) uredjenje krivo, što »spolno zreli individuum nema mogućnosti, da toj svojoj potrebi u bračnoj formi udovoljuje«, ali medicina i ekonomika nisu nikako povezane. (U sjevero-američkim školama su navodno općenito u porabi učbenici dra. A. R u g g a, profesora na kolumbijskom sveučilištu u New-Yorku, u kojima su historija, geografija, ekonomika, tehnika, moralka u jednu »socijološku nauku« povezane; — na koji način, nije nam poznato).

Gornja škica, gore prikazana veza pojava pokazuje, u kakovu vezu treba da se znanosti dovedu, ako će da budu u suglasju sa zbiljnošću. Ona pokazuje, da je mjesto socijologije na strani bijologije. Tu treba ona da se ugradi sa ostalim društvenim znanostima kao jedno, a prirodne znanosti sa tehničkima kao drugo krilo bijologije u jednu te istu jedinstvenu zgradu znanosti. Dok naše znanje ne bude ujedno složeno, prema vezama odnosnih pojava povezano i time sa zbiljnošću u suglasje dovedeno, dotle će znanosti, imenito društvene, ostati više manje jalove, prošlost i sadašnjost nerazumljive, pravo shvaćanje života nemoguće — sve to na veliku štetu intelektualnoga i materijalnoga vota nemoguće, — sve to na veliku štetu intelektualnoga i materijalnoga napretka.

Digitized by Google

Prijedlog za krivična djela, učinjena prije 1. siječnja 1930.

Napisao Fischer dr. Alfred, Osijek.

Novi krivični zakonik, koji je dobio obaveznu snagu 1. siječnja tekuće godine, u tolikoj se mjeri razlikuje od kaznenoga zakona, koji je do sada vrijedio na pravnom području banskoga stola, da će njegova primjena iz početka zadavati dosta truda. Naročito u ovo prvo vrijeme njegova primjenjivanja nastaju znatne poteškoće time, što novi zakon još ne dolazi isključivo do primjene: djela, učinjena prije 1. siječnja t. g., ustupa staromu zakonu u svakom slučaju, u kome je stari blaži. U ovo prelazno, kritično, vrijeme konkuriraju dva zakona, pa za svako krivično djelo, koje — da tako kažemo — jednom nogom stoji u vremenskim granicama staroga, a drugom u granicama novoga zakona, treba da se utvrdi, koji je zakon za to djelo blaži, kako bi se blaži primijenio. Posao je to mnogo teži i mučniji, nego li se u prvi čas čini.

Ma da je naime propis §-a 2. al. I. krivičnoga zakona po svojoj ideji i intenciji jednostavan i jasan, ipak zadaje poteškoće, čim za konkretni slučaj treba utvrditi, da li je blaži stari ili novi zakon. Pri tome treba prije svega da se ispita, da li je djelo uopće kažnjivo po jednom i drugom zakonu, ili se možda po jednom od njih ne bi moglo kazniti. Moguće je naime, da se neko djelo, koje bi se po starom zakonu imalo kazniti, ne bi moglo kazniti po novome (i obratno), a to s različitih razloga: Novi zakon primjerice ne poznaje toga krivičnoga djela (pomanjkanje objektivnoga učina); ili se po novom zakonu ne bi moglo kazniti radi njegovih propisa o dobi učinioca, uračunljivosti, nužnoj obrani i stanju nužde; ili zato, jer se po novom zakonu kod dotičnoga djela ne kažnjava pokušaj ili pokušaj s nesposobnim sredstvima; ili zato, jer je po novom zakonu nastupio razlog, koji ukida kaznu (n. pr. zastarjelost); ili novi zakon postavlja izvjesne uvjete kažnjivosti odnosno gonjenja, a tih uvjeta nema (n. pr. rastava braka u §-u 292.; prijedlog u §-u 85. kriv. zak.).

Tek kada se utvrdi, da se konkretno djelo ima kazniti i po novom i po starom zakonu, prelazi se na ispitivanje, po kojem se od njih kažnjava blaže. No ovo ispitivanje nas ovdje dalje ne zanima, već ćemo se zadržati kod slučaja, koji smo ovaj čas istakli: Novi zakon postavlja neke uvjete kažnjivosti i gonjenja, koje stari nije poznavao, ili da konkretiziramo: po novom krivičnom zakoniku imade krivičnih djela, koja se mogu goniti i kazniti samo onda, ako oštećenik stavi prijedlog. Po zakonu, koji je do sada bio na snazi, a nije poznavao delikte, koji se gone po prijedlogu, postupalo se kod ovih djela po službenoj dužnosti. Primjerice se utaja (§ 316.) može goniti samo po prijedlogu oštećenika, dočim je pronevjerenje po austrijskom kaznenom zakonu bilo oficijozni delikt. Uočimo li sada jedno ovakovo krivično djelo, koje je učinjeno prije 1. siječnja 1930., kod kojega je krivični

Digitized by Google

postupak započet tijekom godine 1929., ali nije dovršen, pa se nastavlja za valjanosti novoga zakona, pak uvažimo li još k tome, da se prijedlog po §-u 85. kriv. zak. imade podnijeti u roku od tri mjeseca, otkada oštećenik sazna za krivično djelo i učinioca, nastaje cijeli niz pitanja: Imade l ise postupak obustaviti ili optužba odbiti (§ 276. z. o s. k. p.)? Imade li se prijava oštećenikova, ako je takova bila učinjena, smatrati prijedlogom? Imade li se oštećeniku dopustiti, da sada stavi prijedlog, ili ga se na to što više ima pozvati? Ako da, u kome roku ima da stavi prijedlog? Ili se ima postupati bez obzira na pomanjkanje prijedloga?

Prije svega moramo rješavati jedno prethodno pitanje, moramo naime da opredijelimo juristički značaj prijedloga. Treba utvrditi, da li je stavljanje prijedloga materijalni uvjet kažnjivosti ili procesna pretpostavka gonjenja (kao i optužba), ili — da ništečno izrazimo — da li pomanjkanje prijedloga znači, da ne predleži krivično djelo, ili samo to, da se za konkretno krivično djelo ne može goniti. U literaturi imade pristaša jednoga i drugoga mišljenja. Pa i naše pozitivno pravo daje uporišta za obadva shvaćanja. Sama činjenica, što je »prijedlog« normiran u materijalnom krivičnom zakoniku, govori za prvo shvaćanje. I ratio legis, barem kod nekih delikata, potvrdjuje ovo mišljenje: da li je primjerice »bludna radnja« u §-u 272. kriv. zak. delikt ili milovanje, to ovisi o shvaćanju ženskoga lica, prema kojemu je učinjena, pa ako je ona ne smatra deliktom i slijedom toga ne podnosi prijedloga, onda nema krivičnoga djela, a ne samo da se učinilac ne može goniti i kazniti. (Primjer iz Liszt: »Strafrecht«).

Naprotiv govore za drugo shvaćanje riječi zakona, koji izričito veli u §-u 85. i na svim drugim mjestima, da je prijedlog potreban, da se učinilac može goniti. I zakon o s. k. p. pridružuje se ovomu shvaćanju, jer se radi pomanjkanja prijedloga imade optužba odbiti (kao i radi pomanjkanja valjane optužbe), a nema se optuženik od optužbe osloboditi (§ 276.)[1]

Pitanje, da li se prijedlog smatra ustanovom materijalnog prava ili je procesna pretpostavka, važno je radi toga, što ćemo u prvom slučaju morati posegnuti za materijalnim zakonom, u drugom za procesnim zakonima, hoćemo li riješiti zadatak: da li je za djela, učinjena prije 1. siječnja 1930. potrebit prijedlog? Ako je naime prijedlog ustanova procesnoga prava, naći ćemo odgovor u čl. 9. i arg. ex čl. 11. al. I. uvodnoga zakona od 16. II. 1929. te u §§-ima 1., 2., 276. i 337. z. o s. k. p. Po čl. 9. uvodnoga zakona prestaju danom 1. siječnja važiti svi dotadašnji zakoni o krivičnom sudskom postupku; argumnto a contrario iz čl. 11., al. I. slijedi, da se novi procesni zakon imade primje-

[1] Protivno mišljenje na oko podupire § 337. lit. v) z. o s. k. p., koji pomanjkanje prijedloga ubraja medju revizijske razloge radi povrede materijalnoga zakona. No isti paragraf uračunava i pomanjkanje optužbe u istu skupinu, ma da je optužba nesumnjivo samo uvjet za gonjenje. Držimo, da bi dosljedno i ispravno trebalo slova v) i g) §-a 337. prebaciti u § 336.

Digitized by Google

njivati i na ona djela, koja su učinjena prije njegova stupanja na snagu (osim ako su u prvom stepenu već presudjena); po §-u 1., I. z. o s. k. p. ne može nitko biti kažnjen, ako nije proveden postupak po o v o m zakonu; a po §-u 2. ne može se gonjenje ni započeti, dok oštećenik ne stavi prijedlog, ako gonjenje toga krivičnog djela zavisi od prijedloga. Sljedstveno će se u svakom slučaju, u kome je postupak ipak poveden i obdržavana glavna rasprava, morati optužba po §-u 276. odbiti, a ako se ne odbije, moći će se presuda uspješno napadati revizijom radi revizijskoga razloga § 337. lit. v.

Ako se pak prijedlog smatra materijalnom predpostavkom kažnjivosti, odlučit će se pitanje po §-u 2., I. kriv. zak. Novi zakon, koji za gonjenje nekoga djela traži prijedlog oštećenikov, primijenit će se samo onda, ako je blaži od staroga. A blaži je — prije svega — u svakom onom konkretnom slučaju, u kome prijedlog nije stavljen, jer se u tom slučaju po novom zakonu uopće ne kažnjava. Imade se dakle kao blaži primijeniti, a slijedom toga postupak obustaviti odnosno optužba po §,u 276. z. o s. k. p. odbiti.

Prema tome smo prethodno došli do posljetka: Bilo da je prijedlog procesna pretpostavka, bilo materijalni uvjet kažnjivosti, ne može se danas nitko više osuditi za djelo, za koje novi krivični zakonik traži prijedlog, ako prijedloga nema.

Čim prihvatimo ovaj zaključak, nastaje pogibelj, da ćemo iz njega povući dalju konsekvenciju, da se ona djela, kažnjiva po prijedlogu, koja su učinjena i otkrivena prije 1. listopada 1929., uopće ne mogu kazniti. Za ova djela naime nije bilo mogućnosti, da se pravodobno (§ 85.) podnese prijedlog: Prije 1. siječnja se nije mogao podnositi, jer ga tadašnji zakoni nisu poznavali; poslije 1. siječnja pak zato ne, jer je bilo prekasno. Ovoj apsurdnoj konsekvenciji treba izbjeći, no kako?

Moglo bi se uzeti, da kaznena prijava, učinjena po oštećeniku, u smislu §-a 90. z. o s. k. p. (§ 79. staroga k. p.) nadomještava prijedlog. No mi držimo, da se ovo ne može prihvatiti iz više razloga. Treba naime da se uvaži ovo: Oštećenik može, ali ne mora podnijeti prijavu, ako želi progon, prijavu može podnijeti i treće lice. Ako je prijavu podnijelo treće lice, onda oštećenik nema više prilike, da podnosi prijavu, makar baš želi, da se učinilac kazni. Oštećenik može prijavu da podnosi prije nego sazna, tko je učinilac, a kada sazna, nije mu stalo i ne želi, da se učinilac kazni, ali ne može prijave povući. Na taj način činjenica, da je oštećenik podnesao prijavu, nije znakom, da on želi gonjenje i kaznu krivca, kao što obratno nepodnašanje prijave po o š t e ć e n i k u apsolutno ne znači, da on ne želi gonjenje i kaznu krivca. — A to je baš odlučno, u tome leži smisao, zašto se izvjesna djela gone samo po prijedlogu: neka se učinilac ne kazni, ako to oštećenik ne želi i ne traži. Prijava ili neprijava po oštećeniku ne pokazuje pouzdano, da li oštećenik želi gonjenje i kaznu, pa bi stoga ovisilo o slučaju, a ne o njegovoj želji, hoće li se učinilac kazniti, ako bi se prijedlog surogirao prijavom.

Digitized by Google

Ne preostaje drugo, nego da oštećenik mora naknadno staviti prijedlog, ako želi, da se postupak produži i izreče kondemnatorna presuda. No, kada ili u kojem roku ima da to učini? Pošto nam riječi §-a 85. ne daju odgovora, a odgovor moramo naći, treba da se poslužimo analogijom, u koju ćemo svrhu posegnuti za §-om 80. kriv. zak. Kako naime po ovom paragrafu zastarjevanje ne teče za vrijeme, za koje se p o z a k o n u gonjenje ne može početi, tako isto ne može da teče rok za podnošenje prijedloga tako dugo, dok je po zakonu nemoguće, da ga se podnosi. Uostalom poznaje kriv. zakonik baš i slučajeve, u kojima ne teče rok za podnošenje prijedloga od dana, kada oštećenik sazna za krivično djelo i učinioca, nego tek od dana, kada otpadnu smetnje gonjenju: to su §§ 246. i 291. Možemo dakle posegnuti i za njihovom analogijom, te ustvrditi, da u našem slučaju ovaj rok ne teče sve do 1. siječnja 1930., da počima teći toga dana, pa da se svršava dne 31. ožujka 1930.

Ispravan postupak suda će biti dakle ovaj: Krivični se postupak prethodno obustavlja, a o obustavi se obavješćuje oštećenik (§ 108. z. o s. k. p.). U obavijesti treba naznačiti razlog, zašto je postupak obustavljen, i dodati, da će se postupak produžiti samo u onom slučaju, ako oštećenik do zaključno 31. ožujka 1930. podnese prijedlog. Dakako da to ima smisla samo onda, ako obustava i obavijest oštećenikova uslijedi prije 31. ožujka, pa bi valjalo da se u svim slučajevima tako učini. Podnese li tada oštećenik prijedlog prije 31. ožujka 1930., postupak se produžuje po §-u 359. br. 1. z. o s. k. p.

Držimo, da ovo rješenje najvećma odgovara intenciji zakona i da po mogućnosti štiti interese svih učesnika: Jer onako, kako ne bilo pravo, da se učinilac kazni, ma da nema prijedloga; kako ne bi odgovaralo duhu zakona, da se učinilac uopće ne može kazniti: isto tako ne bi bilo opravdano, da učinilac izmakne kazni samo zato, jer je oštećenik radi neskrivljenoga neznanja propustio prijedlog: Neznanje je neskrivljeno, jer oštećenik, koji je i svoje doba podnio prijavu i učinio sve, što je s njegove strane bilo potrebno, da se započne i kraju privede gonjenje krivca, kome je možda bilo baš i rečeno, da ne treba ništa više da poduzima u tom cilju, ne mora znati, da radi izmjene zakona treba još jedanput da uzme aktivnog učešća u postupku. Oštećenik ne bi smio da bude prevaren u svojem pouzdanju u (stari) zakon, koji mu je zajamčio, da će krivac biti kažnjen bez njegova (oštećenikova) daljeg učešća, pa stoga držimo, da bi bilo najispravnije, da sud oštećenika pravodobno upozori na mogućnost, da svojim prijedlogom izazove produženje krivičnoga postupanja.

Digitized by Google

Oporezivanje zakutnih pisara

Napisao dr. Valdemar Lunaček, tajnik komore za trg., obrt i industriju, Zagreb.

U broju 11. i 12. »Mjesečnika« za god. 1929. iznio je gosp. dr. Petar Lapčević tvrdnju, da je zakon o neposrednim porezima od 8. veljače 1928. u protimbi s odredbom §-a 120. zakona od 17. ožujka 1929. o advokatima u pogledu t. zv. nadripisara (piskarača, nadripisara), te da zakon o neposrednim porezima time, što je u njegovu čl. 42. II. grupa t. 1 a) spomenuto potpadanje nadripisara razrezu tečevine (sa 8% od ustanovljene porezne osnovice) sankcijonira opstojnost staleža nadripisara, dok je to zanimanje u cit. §-u zakona o advokatima zabranjeno i stavljeno pod kaznenu sankciju.

Mislim, da ovo gledište gosp. dra Petra Lapčevića nije ispravno.

Zakon o neposrednim porezima je usvojio u pogledu razrezivanja tečevine načelo, da se prihodi privrednih zanimanja uzimaju u obzir isključivo s gledišta njihove ekonomske, a nikako s gledišta njihove legalne opstojnosti. Za oporezivanje tečevinom je jedino mjerodavno, da li se izvjesno zanimanje vrši samostalno, trajno i s tečevnom svrhom. Sve drugo, dakle i legalitet toga zanimanja, irelevantno je s gledišta oporezovanja. Po ovom je načelu u uvodnom stavu A. čl. 42. pravilnika k zakonu o neposrednim porezima od 29. kolovoza 1928. br. 107.000 (»Službene Novine« br. 225. LXXIII od 28. 9. 1928.) opširno opisan pojam samostalnih tečevnih zanimanja, koja potpadaju razrezu tečevine. Tu su izloženi spomenuti kriteriji: 1.) samostalnost, 2.) trajnost i 3. tečevna svrha — i ništa više.

Mislim, da je ovo gledište ispravno, pošto odgovara jednomu vrlo važnomu porezno-političkomu zahtjevu, naime načelu jednakosti poreznog opterećenja. Gdjegod se javljaju prihodi s istim karakterističnim načinom stvaranja, imaju se oni jednom mjerom podvrći oporezovanju. To je gledište poreznoga zakonodavstva. Legalitet dotičnoga zanimanja ima se prosudjivati s gledišta drugih zakona, ali ne s gledišta poreznog zakonodavstva. To je ne samo logično, nego je po mojem mišljenju i pravedno, napose u smislu socijalne pravde. Protivno bi gledište dovelo do toga, da bi sva ilegalna zanimanja (uzimam ovdje ilegalnost u smislu upravno-pravnom, a ne u smislu kaznenopravnom) kao n. pr. nadriobrtnici, nadriliječnici, nadripisari itd., ostala neoporezovana sve dotle, dok im rad ne bi bio konačno onemogućen. Isto vrijedi i za zanimanja, koja nisu ni legalna ni ilegalna (na pr. noćna zabavišta), nego samo tolerirana. Porezni zakonodavac ne može osnovkom za porezni zahvat fiska uzeti drugo, nego stvarne životne prilike, a ne može odavle isključiti ona zanimanja, koja nisu legalna u smislu upravnoga prava u širem smislu riječi. U protivnom slučaju došli bismo do velike i veoma nepravedne nejednakosti u pogledu razrezivanja poreza, i to baš na uštrb legalnih tečevnih zanimanja.

Dosljednjo ovomu načelu je rečeno u navedenom pravilniku k zakonu o neposrednim porezima (čl. 32 B: Grupiranje poreskih pred-

Digitized by Google

meta), da je nabrajanje poreskih predmeta u pojedinim skupinama (I., II. i III.) izvršeno egzemplifikativno. »Ostala u zakonu nepomenuta tekovinska i samostalna zanimanja — kaže se dalje — valja prilikom porezivanja uvrstiti medju najsličnije u zakonu pomenute tipove poslovanja ili zanimanja«. Ovamo spadaju pored ostalih ne samo zakutni pisari. nego i nadriobrtnici, nadriliječnici, totalizateri itd., koji nisu napose spomenuti u zakonu o neposrednim porezima.

Razlog, zbog kojega je zakon u čl. 42. II. skupina t. 1 a) napose naveo zakutne pisare i prihode općinskih bilježnika van odnosa službe, očevidno je u tome, što takovih zanimanja u praksi imade — nažalost — razmjerno vrlo mnogo. Zakon je time htio napose podcrtati poreznu podložnost ovakovih zanimanja, da se ne bi u praksi dogadjalo, da povrh toga, što se vrše ilegalno, još i ne plaćaju tečevinu. To vrijedi napose za vanslužbene dohotke općinskih bilježnika. Pošto se porezni odbori sastavljaju zasebno za svaku općinu (čl. 113. st. 8. zakona), i to izborom po općinskom odboru, moglo bi se vrlo lako dogoditi, da bi vanslužbeni prihodi općinskih bilježnika ostali uvijek neoporezovani.

Porezna dužnost zakutnih pisara, po kojoj gosp. dr. Lapčević zaključuje, da su oni postali zakonom priznatim zanimanjem, u koliko naime toj poreznoj dužnosti udovoljuju, nije po mojem mišljenju i po onom, što sam dosada kušao obrazložiti, kvalifikatorni elemenat u tom smislu. Nije zato, jer je primarno pravo države na razrez poreza, a konzekutivno, dakle sekundarno: porezna obveza. Onaj dakle, koji plaća porez na temelju zakonito provedenog razreza, nije samim tim još stekao legalitet svoga zanimanja. Porezni zakon statuira samo pravo države na razrez poreza i dužnost gradjana-porezovnika, da ga plaćaju i da se podvrgnu svim propisima, koji su potrebni za ostvarenje prava države na porez. Sve ostalo ne spada u sistem poreznoga zakonodavstva, nego u drugo zakonodavstvo.

Prema tomu držim, da ne postoji nikakova kolizija izmedju propisa čl. 42. II. skupina t. a) zakona o neposrednim porezima i §-a 120. zakona o odvjetnicima.

Ocjene i prikazi

Tomašić dr. Dinko: Kriminalni pobačaj sa gledišta sociologije i kriminalne politike, Zagreb 1930., str. 78.

Auktor je lani, kod Kona u Beogradu, obelodanio raspravu: »Zakoni porasta stanovništva, prilog biosocijalnoj teoriji o razvitku naroda«, koja je bila zapažena i laskavo ocenjena u »Mjesečniku«, u »Srpskom Književnom Glasniku« i u Novoj Evropi«. To je u neku ruku predradnja opće prirode o populacionom problemu kao socijološkoj pojavi, sa osobitim obzirom na naš populacioni problem, kojoj predradnji služi kao supstrat aplikovana statistika.

Došavši u novoj svojoj radnji do zaključka, da se stanovništvo Bosne i Srbije razvija sa smanjenim priraštajem u jedinici vremena,

Digitized by Google

t. j. da se kreće usporenom brzinom, kao i da mortalitet Hrvatske u poslednjem deceniju pred svetski rat pokazuje mnogo slabiji indeks opadanja, dok natalitet i dalje opada istim smerom, auktor ispituje jedan od elemenata opadanja stanovništva kod nas i baš onaj kriminalnog pobačaja.

Auktor je već prije tečajem god. 1929. obelodanio deo ove radnje pod naslovom: »Socijalni položaj žena u Srbiji i njegov uticaj na namerni pobačaj« u beogradskom »Arhivu«, a deo pod naslovom: »Moralne ideje, religija i zakoni kao regulatori fertiliteta« u »Mjesečniku«. Pred nama je sada celokupna radnja, koja se sastoji iz predgovora, te iz sledećih ekskursa: I. o sociologiji i sociološkoj metodi; II. o granicama izmedju sociologije i kriminologije; III. o faktorima, koji utiču na postanak i kretanje pojave kriminalnoga pobačaja (socijalne prilike, biološke osebine naroda i psihoza rsedine; moralne ideje, religija i zakoni).

Pojava kriminalnoga pobacivanja, poprimila je u nekim krajevima naše države zaprepašćujuće razmere. Auktor ju je istražio u dva smera: ispitao je socijalni život i raširenost kriminalnog pobacivanja u nekim selima Šumadije, Mačve i Pomoravlja, kao što je ispitao seksualni život raznih društvenih slojeva. Ispitivanje u prvome pravcu izvedeno je preko socijalnih sestara, koje su ispitale 337 udatih žena o svim okolnostima, za koje je auktor smatrao, da mogu biti u vezi sa pojmom kriminalnoga pobacivanja. Ispitivanje seksualnoga života raznih društvenih slojeva je izvršeno na poliklinici kožne i venerične bolesti u Beogradu, na kojoj je bilo ispitano 188 muškaraca i 292 žene. Na osnovu ovih podataka je auktor došao do sledećih zaključaka:

Mortalitet male dece u Srbiji je ogroman i u odnosu prema ostalim zemljama nesrazmerno velik, što pisac dovodi u usku vezu sa težinom rada, koji žena obavlja, i sa načinom života, koji žena u Srbiji provodi. Uporedivši postotak žena, koje tamo pobacuju, u vezi sa brojem rodjene djece, postavlja pisac tvrdnju, da nije daleko od zaključka, da se Srbija nalazi pred t. zv. sistemom dvoje dece. Uporedivši napornost posla, raširenost pobacivanja kao i mortalitet dojenčadi u vezi sa brojem članova u porodici zaključuje, da veći broj članova u porodici, a prema tome i zadružni život, negativno utiče na socijalni položaj žene i na socijalne prilike uopće.

Osnovom pak uporedjivanja dužine odmora posle porodjaja i raširenosti pobacivanja u dvema različitim generacijama, raširenosti pobacivanja u vezi sa brojem rodjene dece i sa ekonomskim stanjem, zaključuje, da je raširenost namernoga pobacivanja u mladjoj generaciji vrlo velika i da ekonomsko stanje ne vrši gotovo nikakav uticaj na tu pojavu.

Promotrivši fekunditet žena triju generacija u Srbiji, auktor dolazi do zaključka, da tamo i fekunditet postepeno slabi, te prelazi na ispitivanje kažnjivosti i rasprostranjenošti kriminalnoga pobacivanja, koje je ispitivanje izvršio u Srbiji i u Dalmaciji. Zaključuje, da, dok u Srbiji vlada epidemija pobacivanja, u Dalmaciji ima tragova te pojave, koji su jači u zagorskim nego li u primorskim krajevima, kao i da je intervencija države u formi kazneno-pravnih mera neprovediva

Digitized by Google

i iluzorna tamo, gdje je ova pojava rasprostranjena u masama. Svejedno zastupa mišljenje, da je država primorana potražiti sredstava i način, kojima će se braniti i lečiti od ove bolesti.

Auktor nalazi, da je potrebno, da se delikt pobacivanja različito kažnjava u vezi sa različitim okolnostima, u kojima se pojavljuje.

Ovo su ukratko glavniji posleci, do kojih auktor dolazi u ovoj raspravi, pisanoj sa velikom akribijom i zamernom naučnom spremom. Ova rasprava kao i ona o zakonima porasta stanovništva, prva ove vrste u našoj socijaloškoj knjizi, podobna je, da dade mnogo lepih i doista nužnih pobuda onima, koji kod nas drže u svojim rukama niti socijalne politike.

Iako se u svim pojedinostima ne bismo mogli složiti sa gosp. piscem, svejedno pozdravljamo ovu njegovu radnju, koja je, zajedno sa malo čas spomenutim njegovim ranijim delom, plod ozbiljnog svestranog i uspešnog obradjivanja jedne skoro sasvim neizorane njive u oblasti naše socijologije i kriminologije, uz sretnu i veštu uporabu aplicirane statistike u svrhu ilustracije postavljenih i dokazivanih tvrdnji.

Mi tu radnju najsrdačnije preporučamo pažnji svih pozvanih činilaca, kao i lica, koja se bave socijološkim i kriminološkim pitanjima.*

W e r k dr. Hugo.

Pravosudje

a) Gradjansko

Sud prebivališta pokojnika je nadležan za provedbu ostavinske rasprave i glede one nepokretne imovine, koja se nalazi u pravnom području naše države, različitom od pravnoga područja njegova prebivališta.

Rješidba banskoga stola od 19. prosinca 1928. br. 31.534.
(Odluka sudbenoga stola u Varaždinu od 23. srpnja 1928. br. 6.226/gr.)

U »Mjesečniku« br. 9. i 10. od god. 1929. na str. 388 i sl. čitamo članak gosp. suca M. Maljkovića o pitanju, da li je sud prebivališta pokojnika nadležan za provedbu ostavinske rasprave i glede one nepokretne imovine, koja se nalazi u pravnom području naše države, različitom od pravnoga područja njegova prebivališta. Tu pisac spominje, da se rješidba banskoga stola od 5. listopada 1927. br. 23839 stavila na niječno stanovište.

Medjutim ja imadem skroz oprečnu rješidbu banskoga stola od 19. prosinca 1928. br. 31534/28. IV-743/1928. u ostavinskom predmetu pok. L. E. iz Varaždina, koji je bio vlasnikom nekretnina na području Hrvatske i na području Slovenije, a stanovao stalno u Varaždinu, gdje je i umro, te je pred sudbenim stolom iza njega provedena ostavinska rasprava. Tijekom te rasprave stavilo se okrajno sudište u Ormožu u Sloveniji odlukom od 10. srpnja 1928. br. A-111/9-1928. na stanovište, da je ono zvano za provedbu ostavinske rasprave iza pok. L. E. iz Varaždina glede nekretnina, koje leže u području sudišta u Ormožu,

* Na autorov izričiti zahtjev tiskano istočnim književnim jezikom. (Op. ured.).

Digitized by Google

jer se prema plenarnom rješenju apelacijskoga sudišta u Ljubljani, objavljenoga raspisom predsjedništva višega deželnoga sudišta u Ljubljani od 28. siječnja 1925. prs. 1866/2/24.-25., imade u ostavinama pripadnika u kraljevini SHS ujedinjenih pokrajina osim u ostavinama pripadnika Slovenije i Dalmacije postupati po §-u 22. ces. patenta od 9. kolovoza 1854., a ne po §-u 21. istoga patenta.

Sudbeni stol u Varaždinu se je na to rješenje okrajnoga sudišta u Ormožu izjavio odlukom od 23. srpnja 1928. br .6226 gr. Os-20-1928. nenadležnim za vodjenje ostavinske rasprave glede nekretnina pok. L. E., koje leže u području Slovenije, a u obrazloženju te svoje odluke kaže medju inim, da izdaje takovo rješenje i zbog toga, da se ne izaziva sukob u pitanju nadležnosti sudova.

Povodom mojega pravnoga lijeka protiv te odluke sudbenoga stola izdao je banski stol rješenje od 19. prosinca 1928. br. 31534, kojim odluku sudbenoga stola preinačuje i odlučuje, da sudbeni stol u Varaždinu imade provesti ostavinsku raspravu iza pok. L. E. glede čitave njegove zaostavštine, i to s razloga, što je pok. L. E. imao redovito boravište u Varaždinu, što po §-u 21. izvpp. imade sud, kojemu pristoji po zakonu o nadležnosti u gradjanskim pravnim poslovima raspravljati ostavštinu kojeg ovozemca, imade obavljati tu raspravu u svoj pokretnoj imovini pokojnika, ma gdje se nalazila, te o nekretninama pokojnika ležećim u cesarevini austrijanskoj, nadalje što su Hrvatska i Slovenija u istoj državi, pa se ne radi o nekretninama inozemca, a ne može biti odlučna okolnost, da se radi o 2 različna pravna područja, prema čemu ne može doći do primjene §-a 22. izvpp.

Prema tomu se vidi, da se je banski stol rješidbom od 19. prosinca 1928. br. 31534 stavio na protivno stanovište od onoga u svojoj rješidbi od 5. prosinca 1927. br. 23839, a mnijenje je moje malenkosti, da zakonskim propisima odgovara samo rješidba od 19. prosinca 1928. br. 31534.

U predmetu, koga sam gore naveo, postala je rješidba banskoga stola pravomoćnom, pa stol sedmorice nije došao u priliku, da svoju niječnu rješidbu od 9. travnja 1929. br. 1065. prilagodi pozitivnomu rješenju banskoga stola.

Priopćio dr. Ante Magdić, odvjetnik u Varaždinu.

Odvjetnik može utužiti svoju zaslužbu, nastalu u zastupanju pred kaznenim sudom, pred istim sudom kao gradjanskim sudom.

Rješidba stola sedmorice od 25. travnja 1929. br. 2.383

(Odluka sudb. stola u Z od 25. svibnja 1928. br. 37.344/gr., rješenje banskoga stola od 17. listopada 1928. br. 20.470).

Na tužbu tužitelja dra R. J., odvjetnika, u Z. proti I. G. radi D. 1.720 spp. radi uskladjene parnice i nadopune sudbeni stol u Z. je odlučio:

U rješenju ovoga zapisnika sa nastavkom skladnika, koji se pridržava u spisu dozvolom uvida i prepisa strankama, vidiv iz tužbe tužiteljeve i iz tečaja cijele usmene rasprave, da se u nazočnoj parnici radi o utuženju odvjetničke zaslužbine u kaznenom predmetu, — i vidiv, da je tuženi na prvom raspravnom ročištu dne 2 ožujka 1927. stavio prigovor nenadležnosti ovoga suda, jer da konkretni spor spada pod nadležnost kotarskoga suda I. u Z. obzirom na utuženi iznos: — vidiv, da se, kako je i gore rečeno, tužbeni zahtjev osniva na naslovu braniteljske za-

Digitized by Google

službe, koju tužitelj ni u smislu § 26. odvjetničkog reda nikako ne bi mogao utužiti pred sudbenim stolom u Z. kao kaznenim sudom, pred kojim je tekao postupak, iz kojega je potekla utužena tražbina, nego da je uslijed toga imao tužitelj nazočnom tužbom u smislu § 26. odvj. reda protiv tuženika ustati pred osobnim sucem t. j. sudom tuženikovim; — vidiv, da je tuženik iz Z. i da se u nazočnoj parnici radi o utuženju odvjetničke zasluzbe, bolje dijela odvjetničke zasluzbe, koja je obredjena pravomoćno na 2.210 D., a dio, koji se utužuje, da iznaša 1720 D. spp.; — vidiv, da je osobni sud tuženikov po § 13. sud. jer je prebivao u ono doba, kada je podignuta bila tužba u nazočnoj parnici, u Z. saveznо na ustanovu § 15. sl. a sudovnika na zakonu od 23. lipnja 1922. br. 14.434 o proširenju nadležnosti kotarskih sudova u sjedištu sudbenih stolova, kotarski sud I. u Z., jer je utužena tražbina ispod 2500 D.; — vidiv s toga, da stvarno ovaj sudbeni stol za raspravu ovoga predmeta i nije nadležan, — ovime se po § 47 grpp. dokida usmena rasprava pred ovim sudom u ovoj parnici, a tužitelj se sa ovom tužbom upućuje na nadležni kotarski sud I. u Z. time, da imade tuženiku naknaditi trošak ove rasprave, koji se sudbeno obredjuje na 3.118 D. pod prijetnjom ovrhe u roku od 14 dana.

Banski stol povodom utoka je potvrdio odluku sudbenoga stola uvaživ, da se tužbeni zahtjev osniva na naslovu odvjetničke zasluge u kaznenom predmetu, koji se nikako ne bi mogao utužiti pred sudbenim stolom kao kaznenim sudom, pred kojim se raspravlja stvar, iz koje proističe utužena tražbina, pa je za rješenje spora o odvjetničkoj zaslužbi nadležan isključivo gradjanski sud, jer se po § 26. odvjet. reda razumijeva samo gradjanski, ako se nije rasprava pred dotičnim kao gradjanskim sudom raspravljala, pa stoga prestaje prvi slučaj nadležnosti predvidjen u § 26. odvjet. reda, te tužitelj može povesti postupak samo pred redovitim sudom okoliša tuženikova redovitoga prebivališta ovdje pred kotarskim sudom I u Z.: — uvaživ, da je stoga napadnuta odluka opravdana i na zakonu osnovana;

obnašao je ništovnu žaobu tužitelja dra. R. J. zabaciti njegov utok oputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

Stol sedmorice uvaživ, da je po §-u 25. odvjetničkoga reda slobodno odvjetniku likvidirane pristojbe utužiti ili pred sudom onim, pred kojim se je raspravljala stvar, iz koje proističu te pristojbe, ili pred osobnim sudom branjenikovim; — uvaživ, da je po tom prepušteno odvjetniku, da li će pristojbe svoje utužiti pred prvim kao kauzalnim sudom, ili pred osobnim sudom dužnika; — uvaživ, da okolnost, što su pristojbe nastale iz zastupanja stranke pred sudbenim stolom kao kaznenim sudom, ne uplivišе nimalo na nadležnost kauzalnu, u § 26. odvjet reda ustanovljenu, jer sudbeni stolovi i kotarski sudovi vrše jurisdikciju u gradjanskim i kaznenim stvarima, a vrše ju kao jedinstveni sudovi po postojećim propisima, posebno izdanim za gradjanske stvari i posebno izdanim za kaznene stvari; — uvaživ, da se sudbeni stol kao kazneni i kao gradjanski ima smatrati jednim te istim sudom, to je tužitelj dr. J. mogao svoje pristojbe utužiti pred sudbenim stolom kao kauzalnim sudom; — uvaživ, da niže odluke nisu utemeljene na pravilnom tumačenju zakona;

našao je povodom izvanrednog previdnog utoka dra. J. R. temeljem §-a 318. grpp. ukinuti obje niže odluke i prvostepenomu sudu naložiti, da predmet mimo razloga nenadležnosti, po tom sudu navedenih, a neosnovanih, u iznovični pretres uzme i dalje po zakonu postupa. — Izreka o trošku pravnih lijekova pridržaje se konačnomu rješenju same stvari.

Priopćio dr. Rudolf Jagić, odvjetnik, Zagreb.

§. 10. Zak. o zašt. radnika od 28. veljače 1922., da se svaki prekovremeni sat ima naplatiti sa bar 50% više od redovitoga sata, je ius cogens i zato tome protivan ugovor nema pravne valjanosti.

Rješidba banskoga stola od 12. prosinca 1929. br. 40.847.
(Osuda kot. suda u Z. od 5. srpnja 1929. br. 8.242/gr.)

Kotarski sud I. u Z. je u parnici A. P. pilarskog radnika u Zagrebu, tužitelja protiv tv. Ž. d., zadruge s ograničenim jamstvom, tuženoj iz Zagreba, radi D. 778 spp. na tužbu od 30 listopada 1928. br. 67.780/gr. provedene usmene rasprave i na ročištu od 4. prosinca 1928 uz pristup obiju stranaka dovršene i tom prilikom sačinjene usklade spisa sudio:

Digitized by Google

Tužena tr. Ž. d. je dužna priznati, da se odluka obrtne oblasti gradskoga poglavarstva u Z. proglašena na raspravi dne 22. listopada 1928. u predmetu A. P. proti tuženoj radi D. 778 spp. pod ozn. III. 96.432/28, kojom se tužiteljev zahtjev odbija, stavlja izvan kreposti, te je tužena dužna tužitelju A. P. iz Zagreba platiti s naslova dijela plaće za prekovremene radne satove kod nje svotu od D. 778 sa 6% kamatima od 16 rujna 1928. do plateža tekućima kao i naknaditi mu evoparbeni trošak sudbeni, sa D 660 obredjen — u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Osim toga dužna je tužena u istom roku pod prijetnjom ovrhe doprinijeti taksenu marku na tužbu od D. 76

Razlozi: Neprijeporno je medju strankama, da je tužitelj bio kod tužene namješten u svojstvu pilarskoga radnika od 6. veljače 1928. do 15. rujna 1928. Nadalje je neprijeporno, da je tužitelj za svoj rad po tuženoj bio plaćen na svaki redoviti sat sa D. 4. Isto je tako neprijeporno, da je tužitelj kod tužene radio svega 389 prekovremenih sati, te da je i za te satove rada bio plaćen kao i za redovite sa D. 4 po satu Konačno je neprijeporno, da je tužitelj sklopio sa tuženim utanačenje, prema kojemu je priznao, da mu tuženi i prekovremene radne satove plati kao redovite t. j. D. 4 po satu, te da je, utuživši za svotu od D. 778 spp. s naslova 50% povišice po satu na redovitu nadnicu od D. 4 po satu za 389 sati, bio s tom tužbom po obrtnoj oblasti odbijen. Prijeporno je medju parbenim strankama jedino to, da li je utanačenje, da će se prekovremeni satovi plaćati kao redoviti, obzirom na ustanove zakona o zaštiti radnika od 28. veljače 1922. valjano, za stranke obvezatno, uopće dopustivo.

Tužena tvrdi, da takovo utanačenje obvezuje stranke obzirom na §§ spomenutoga zakona te obzirom na ustanove § 879. ogz. u savezu sa poglavljem XXVI. ogz., koje ustanove ne spominju pogodbu, kakova je nazočna kao zabranjenu, dok § 5. zakona o zaštiti radnika dopušta, da se radni odnos izmedju vlasnika preduzeća i njihova pomoćnoga osoblja ustanovi kolektivnim individualnim ugovorom.

Naprotiv tužitelj ističe, da je ovakva pogodba obzirom na ustanove zakona o zaštiti radnika a napose prema § 5., 6., 10., 123. i 124. toga zakona ništetna i to tim više, što za provedbu § 10. ovoga zakona isti zakon u § 123. predvidja čak i kaznenu sankciju. Stoga da je odredba § 10. spomenutoga zakona kao i sve njezine odredbe uopće prinudne prirode, njihovo kršenje pače i kažnjivo, pa prema tome kao ius cogens ne mogu biti predmetom ugovaranja medju strankama, te da je svako ugovaranje protiv ovih odredaba ništetno.

Prigovor tužene, da je obzirom na §§ spomenutoga zakona, uredjenje radnoga odnosa pripuštene strankama nije uvaživ upravo obzirom na ustanovu toga §-a, koja predvidja ugovaranje, ali samo u toliko, u koliko je isto u skladu s tim zakonom. § 10. toga zakona odredjuje, da se svaki prekovremeni rad ima platiti najmanje 50% više nego redoviti. § 123. toga zakona odredjuje kaznenu sankciju za povredu §-a 10. Kako je neprijeporno, da radni odnos medju parbenim strankama spada pod ustanove zakona o zaštiti radnika, te obzirom na spomenute ustanove toga zakona nedvojbeno proizlazi, da utanačenje, koje se kosi s ustanovama § 10., jer je prinudne naravi, čije je kršenje što više i kažnjivo, po istom zakonu nema nikakve važnosti niti obvezuje stranke.

Pozivanje tužene na ogz sasvim je neumjesno, već naprotiv dokazuje samo to, da je već i u doba redakcije ogz bilo zabranjenih utanačenja. § 879. ogz. spominje neka od zato zabranjenih utanačenja primjerice, dok za ostale veli, da su spomenuta na svojem mjestu.

Godine 1856. nije radničko pitanje kod nas postojalo kao socijalna pojava znatnijega opsega, pa je razumljivo, da ogz. nije mogao tada normirati odnose, kako to čini zakon o zaštiti radnika, koji je izazvan upravo novom strukturom društva, a koji ima svrhu — kako mu već ime kaže — da radnika kao socijalno slabijega, nego što je poslodavac, zaštiti upravo i proti ovakvih ugovora, kao što je nazočni medju strankama sklopljeni Kada bi se zakon o zaštiti radnika tumačio onako, kako to pokušava činiti tužena, bila bi promašena cijela svrha toga zakona.

Kraj takova stanja stvari je posve neodlučno za ishod ove parnice, da li je po poslovodji tuženo radništvo njezino, pa i tužitelj bio prisiljen, da potpiše odnosno utanačenje, da se odriče dodatka od 50% na prekovremene satove. Isto je tako neodlučno i to, da li je tužena bila presudjena na globu od D 500 i zašto, kao što je neodlučno i sve ostalo, što je bilo izneseno tokom ove parnice.

Slijedom svega gore izloženoga valjalo je udovoljiti zahtjevu tužbe.

Digitized by Google

Banski stol je povodom pravnih lijekova tužene Ž. zadruge u Zagrebu obnašao žalbu ništavnu kao neosnovanu zabaciti, a priziv otputiti, te potvrditi napadnutu osudu prvoga suda — iz slijedećih razloga:

Ništavna zalba tužene mora se zabaciti, jer u postupku nema niština, označenih u § 339. grpp. Što se tiče same stvari, napadana prvostepena osuda je opravdana i na zakonu osnovana razlozima za nju navedenim, jer su prema ustanovi § 10. zakona o zaštiti radnika vlasnici poduzeća dužni svaki prekovremeni rad plaćati najmanje 50% više od redovnoga. Ova je ustanova imperativna i od iste stranke ne mogu otstupiti, jer toj ustanovi daje zakon i sankciju, odredjujući u § 123 i kazne za vlasnika poduzeća, koji prekrši propise § 10. istoga zakona. Ne mogu stoga stranke ništa protivna propisu tog §-a ugovoriti, a ako su već ugovorile, nema to utanačenje pravne valjanosti i obvezatnosti, pa je stoga pravilno napadana osuda presudu obrtne oblasti u Zagrebu od 24. listopada 1928. br. 96432, kojom je odbila tužitelja sa njegovim potraživanjem za prekodužni rad sa 50%, stavila izvan kreposti i tužbenomu zahtjevu udovoljila.

Pošto je i parbeni trošak pravilno po § 537. grpp. dopitan, za preboj parbenoga troška nema zakonskih uvjeta, to valja i priziv tužene otputiti i napadnutu osudu potvrditi Priopćio dr. I. P.

b) Kazneno

Jednostrani pravni lijekovi mogu imati kao posljedicu naknadu troškova samo u toliko, u koliko se oslanjaju na izreku u glavnoj stvari. Inače oni ne mogu prouzročiti zahtjev protivnika na naknadu troškova, sve da su uspješni. Troškove jednostranih pravnih lijekova u pravilu ima snositi žalilac.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenje B, od 34. rujna 1929. Posl. br. Kl 245/29.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud, rješavajući žalbu ništavnosti vrhovnoga državnog tužiteljstva na obranu zakona u smislu § 292. k. p. presudio je:

Točkom D zaključka višega zemaljskoga suda u Splitu od 14. siječnja 1929. D 2/29-1, kojom je optuženiku Petru V. bila nametnuta dužnost, da kroz 14 dana plati Antonijeti udov. Andrije V D. 359.50 u ime troškova žalbe, uložene protiv zaključka od 15 listopada 1928. Pr 10/21/102, povrijedjen je zakon u odredbama §§ 389. i 391. k. p., poništuje se rečena izreka, te se optuženik oslobadja od isplate tih troškova.

Razlozi: Andrija V. privatnom tužbom, prikazanom na 12 lipnja 1921., tužio je Petra V. radi uvrede časti. Na glavnom pretresu od 10 ožujka 1925. presudni je sud po § 46 k. p. obustavio krivični postupak, jer se ispostavilo, da je privatni tužilac preminuo na 15. studenoga 1924.

Branilac je V. prijedlogom prikazanim na 13. veljače 1926., tražio, neka presudni sud obistini optuženiku parničk: trošak, što ga je popisao, te neka osudi privatnoga tužioca na naknadu tih troškova. Okružni je kao presudni sud u Splitu zaključkom 15. listopada 1928. obistinio optuženikov parnički trošak u iznosu od D. 2630. te naredio Antonijeti udovi V. kao jedinoj baštinici preminuloga privatnoga tužioca, kojoj je ostavština pokojnika bila u cjelini dosudjena, neka mu taj trošak isplati. Ovaj je zaključak bio dostavljen bivšemu punomoćniku privatnoga tužioca, Antonijeti ud. V. i optužnikovu braniocu. Proti ovomu zaključku uložile su pritužbu sve tri stranke, u kojoj su prve dvije poricale dužnost naknade parničkoga troška, a branilac se optuženika žalio radi preniskoga obistinjenja tih troškova.

Zaključkom 14. siječnja 1939. D. 2/29 višega zemaljskoga suda u Splitu bila je točkom A) odbačena pritužba bivšega punomoćnika privatnoga tužioca; točkom B) bilo je udovoljeno pritužbi Antonijete ud. Andrije V., te odbijen prijedlog optuženikov za naknadu parničkoga troška; točkom C) pritužba je bila upućena na rješenje pod B), dok je točkom D) Petar V. bio osudjen, da plati Antonijeti udovi V. D. 359.50 za troškove pritužbe.

Točkom D) ovoga rješenja povrijedjen je zakon u propisima §§ 389 i 390. k. p.

U pogledu naknade parničkoga troška, u koji se ima ubrojiti i trošak pritužbe po § 392. k. p., krivični postupak postavlja u §§ 389. i 390. k. p. osnovno načelo

Digitized by Google

da se optuženiku ima u presudi nametnuti naknada parničkog troška za slučaj, da bude oglašen krivim zbog utuženoga krivičnoga čina, a da u svim drugim slučajevima državni erar u pravilu ima snositi taj trošak. Država nije nikada dužna, da optuženiku naknadi njegov parnički trošak, jer je u § 390. k. p. izričito rečeno, da državno tužiteljstvo nikada ne može biti osuđeno na naknadu ovih troškova. U granicama ovog osnovnoga načela odredjuje dalje § 390. k. p. za slučaj, da krivični postupak ne bude dokončan presudom krivice, a krivični postupak bude pokrenut na zahtjev privatnoga tužioca ili privatnoga učesnika po § 48. k. p., da se ovim licima zaključkom ima nametnuti naknada cijeloga troška, prouzrokovana njihovim istupom. Ako je pak krivični postupak prouzročen nečojim svijesnom lažnom prijavom, onda se naknada parničkoga troška ima nametnuti prijavljivaču.

Na koncu zakon odredjuje (§ 390 II. k. p.), da one posebne troškove, prouzrokovane redovnim pravnim lijekom ili prijedlogom za obnovu postupka, snosi ono lice, koje je uložilo pravni lijek ili postavilo rečeni prijedlog, u koliko je prvi ostao potpuno bezuspješan, a drugi bio odbačen bez obzira na to, da li je on inače dužan ili ne naknaditi ostali parnički trošak. Ali zakon ne izriče, da je protivnik dužan naknaditi trošak pravnoga lijeka, ako je ovaj bio uspješan.

Iz izloženoga izilazi, da je dužnost naknade parničkoga troška zavisna o uspjehu krivičnoga postupka u glavnoj stvari. Sve da bi se dakle moglo uzeti, da se ovdje radi o troškovima jednoga redovitoga pravnoga lijeka u smislu II. stava § 390. k. p., ne može se nikako izvesti zbog nestašice izričitoga zakonskoga propisa, da je optuženi V., protiv koga je krivični postupak bio obustavljen, po § 46. k. p. dužan naknaditi ih baštiniku privatnoga tužioca. Iz činjenice, da je pravni lijek bio uspješan, dalo bi se izvesti samo to, da privatni tužilac, odnosno njegov baštinik, nema nikomu da naknadjuje troškove toga pravnog lijeka

Privatni je tužilac ovdje u položaju, sličnom onomu oslobodjenoga optuženika prema državi. Ovaj nije dužan naknaditi državi predujmljeni parnički trošak, ali ni država nije dužna optužniku naknaditi eventualne troškove odbrane. Nema nikakva razloga, da se sa privatnim tužiocem bolje postupa u ovoj smjernici, nego li sa optuženikom, te da mu se osigura naknada troškova za uloženi pravni lijek.

Ali se ovdje ne radi uopće o redovitom pravnom lijeku, kakova ima u vidu II. stav § 390. k. p. Propisi §§ 389. i 390. k. p. govore o dokončanju krivičnoga postupka sa presudom i sve govori za to, da II. stav § 390. k. p. ima u vidu pravni lijek protiv presude. Ovdje može doći u obzir samo pravni lijek, uložen protiv izreke o krivici, jer samo ovaj može prouzročiti troškova protivniku, koji ga ima da pobija, i samo ovaj može izmijeniti u osnovici sudsku izreku o dužnosti naknade troškova Tako zvani jednostrani pravni lijekovi, koji ne iziskuju intervenciju protivnika (razne pritužbe i t. d.), ne mogu prouzročiti zahtjev protivnika na naknadu troškova, sve da su uspješni.

Oni se imaju rješavati bez saslušanja protivnika u nejavnoj sjednici, u koliko nisu spojeni sa pravnim lijekom, upravljenim protiv izreke o krivici; ne prouzročuju protivniku nikakovih troškova zastupastva, pa baš radi toga ne sačinjavaju objekt naknade troškova u smislu § 390 k. p. Zbog nestašice specijalne odredbe o troškovima jednostranih pravnih lijekova, u pravilu ih ima snositi žalilac. To je u punom suglasju sa osnovnim načelima, sankcijoniranim u §§ 389. i 390 k. p. Odlučno je samo to, da li postoji oslobadjajuća presuda ili ona o krivici. U ovom zadnjem slučaju snosi optuženik sve troškove, a u prvom nikakove. Ako je uslijed pravnoga lijeka uloženoga protiv izreke o krivici, ova izmijenjena, onda neminovno slijedi i izmjena u izreci onaknadi troškova, jer izreka o troškovima ne može nikada biti u oprci sa glavnom stvari. Iz toga slijedi, da jednostrani pravni lijekovi mogu imati kao posljedicu naknadu troškova samo u toliko, u koliko se oslanjaju na izreku u glavnoj stvari. Tako n. pr. privatnomu će se tužiocu doznačiti trošak priziva, upravljenoga protiv mjere kazne, ako je bilo udovoljeno prizivu, te optuženiku povišena kazna udarena u glavnoj stvari, ali samo radi toga, jer on ima uopće naknaditi sve troškove krivičnoga postupka po § 389. k. p. Isto će se tako oslobodjenomu optuženiku doznačiti trošak pritužbe, upravljene protiv izreke prve molbe o naknadi parničkih troškova, ako je pritužba imala uspjeha, ali opet samo radi toga, jer podlegli privatni tužilac ima prema propisu § 390. k. p. naknaditi sve troškove krivičnoga postupka, koji su nastali uslijed njegova pokretanja.

Točkom D zaključka višega zemaljskoga suda u Splitu od 14. siječnja 1929. riješeno je pitanje troška u oprci sa glavnom stvari, u koliko je optuženi V., protiv koga se je obustavio postupak po § 46. k. p., bio osudjen, da naknadi trošak pod-

Digitized by Google

leglomu privatnomu tužiocu, odnosno njegovu baštiniku. Ne odgovara uopće načelima, sankcijoniranim u §§ 389. i 390 k. p, da se nametne pozitivno činjenje optuženiku, koji nije bio osudjen. Odredba § 390. k. p. ne dopušta, da mu se nametne ikakova imovinska šteta. Prema I. stavu ovoga §-a privatni tužilac ima snositi i troškove pritužbe protiv obredjenja parničkih troškova u I. molbi.

S ovih razloga je bilo udovoljeo žalbi ništavosti na odbranu zakona podignutoj od vrhovnog državnog tužištva po § 33. k p., te je u smislu § 292. k. p. bilo izdano gornje rješenje. *O.*

Pod pojmom sile razumijeva § 13. srp. k. z. uporabu fizičke snage, koja primorava zvaničnika, i ako ne na odstup od zvaničnoga djela, ipak na to, da upotrijebi u većoj mjeri svoju snagu, da može djelo izvršiti. — Prikrivanje isprave po § 104. v srp. k. z. postoji onda, kada je nekomu drugomu tajnim načinom oduzeta mogućnost, da je upotrijebi. — Naredjenje § 314. austr. k. z. nije više na snazi.

Rješidba stola sedmorice odj. B od 6. studenoga 1929. Kl. 269/29.

Stol sedmorice odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti državnog tužištva protiv presude zemaljskoga kao presudnoga suda u Šibeniku od 8 lipnja 1929. posl. br. Vr 112/28-28, kojom je optuženi oglašen krivim zbog prekršaja po § 314. k. z., presudio je:

I. Ne udovoljuje se žalbi ništavosti.

II. Povodom žalbe ništavosti državnog tužištva primjenom § 290. k. p. poništuje se pobijana presuda, te se optuženi u smislu § 259. br. 3. k. p. oslobadja od optužbe, da je 12. srpnja 1928. u Banjevcima zapriječio općinskoga ovrhovoditelja općine Stankovaca P. J. u obavljanju njegove službe, izvukavši mu knjige ispod pazuha, po kojim je po selu utjerivao općinske namete.

R a z l o z i: U pobijanoj presudi nije utvrdjeno, da je optuženik protivstao silom općinskomu ovrhovoditelju, koji je po nalogu općinskoga načelnika išao po Banjevcima, da obavi zapljenu pokretnina kod težaka, koji nisu platili općinske daće. Pobijana presuda utvrdjuje samo, da se je optuženik umiješao u službu rečenoga ovrhovoditelja bez sile i bez prijetnje time, što mu je nenädano od straga izvukao (odnio) ispod pazuha službene knjige, po kojima je on obavljao zapljene, te mu time onemogućio dalje uredovanje, pak ga oglašuje krivim prekršaja po § 314 k. p.

U ovim presudnim utvrdjenjima ne ostvaruje se pravni pojam »protivstajanja silom«, kako to pogrješno misli državni tužioc, jer zakon (§ 93. srp. k. z.) pod pojmom sile razumijeva uporabu fizičke snage, koja primorava svaničnika, iako ne na odstup od zvaničnoga djela, ipak na to, da upotrijebi u većoj mjeri svoju snagu, da ga može izvršiti. Optuženi prema presudnim utvrdjenjima nije prema općinskomu ovrhovoditelju upotrijebio silu u sada istaknutom smislu ni neposredno niti posredno upotrebom neposredne sile prema stvari. On je nenadano izvukao (odnio) ovrhovoditelju od straga ispod pazuha službene knjige, a da mu pri tome nije bilo potrebno upotrijebiti nikakove sile niti neposredno protiv zvaničnika niti neposredno prema stvari a posredno protiv zvaničnika. Ovaj se nije ni nadao nečemu ovakovome, pak nije ni upotrijebio kakov tjelesni pokret, da zadrži službene knjige. Optuženikova radnja, kako je utvrdjena u pobijanoj presudi, ne označuje se ni krivičnim djelom po § 104. v srp. k. z., jer ne dostaje obilježja uništavanja ili prikrivanja. U nazočnom slučaju je samo prikrivanje u pitanju. Prikrivanje isprave postoji onda, kada je nekomu drugomu t a j n i m n a č i n o m oduzeta mogućnost, da je upotrijebi. A toga tajnoga načina prema presudnim utvrdjenjima nema.

Radi kazanih posmatranja nije osnovan od državnog tužioca istaknuti razlog ništavosti § 281. br. 10. k. p.

Povodom žalbe ništavosti državnog tužioca bio je red primjenom § 290. k. p. poništiti pobijanu presudu u vezi sa § 281. br. 9 a) k. p. i osloboditi optuženika od optužbe po § 259. br. 3. k. p.

Pobijana presuda oglašuje krivim optuženika prekršaja po § 314. k. z. radi naprijed navedenoga čina. Ali naredjenje § 314. k. z. nije više na snazi. Proširenjem IX i X. glave srp. k. z. na cijelu državu već po načelu, da docniji zakon ukida raniji zakon, sa kojim se ne slaže, izgubile su snagu one odredbe kaznenog zakona od 27. svibnja 1852. br. 117. l. d. z., koje uredjuju zaštitu pravnih dobara na drugi način

Digitized by Google

i u drugoj mjeri, nego li odredbe IX. i X. glave srp. k. z. Pravna dobra, koja štiti srp. k. z. u ovim glavama, ondose se na opstanak i bezbjednost države, na državnu vlast i njene organe i na javni poredak. Radi li se o krivičnim djelima protiv ovih dobara, tada se mogu primijeniti samo gornje odredbe srp. k. z., pa makar odredbe kaznenoga zakona od 27. svibnja 1852. štitile ova pravna dobra u većoj ili manjoj mjeri, u užem ili širem opsegu. Nije za to odlučno, da li se tekst dotičnih odredbi jednoga i drugoga kaznenoga zakona poklapaju — a u istinu se ne poklapa ni u kojem slučaju — već je odlučno, da li je zaštita dotičnoga pravnoga dobra uredjena u oba zakona. Čim je zaštita gornjih pravnih dobra uredjena u IX. i X. glavi srp. k. z. odstupaju odredbe austr kaznenoga zakona, u koliko uredjuju ista pravna dobra. Gornje odredbe srp. k. z. su bile proširene na cijelu državu očito u cilju, da barem zaštita ovih pravnih dobara, koja živo interesuju državne uredbe, bude jednaka u cijeloj državi. Zaštitu javnih organa i njihov rad uredjuje X. glava srp. k. z., osobito u §§ 93., 94., 104. srp. kz. z. Samo po ovima mogu se prosuditi krivična djela protiv njih, a ona ne predvidjaju onakvo činjenično stanje, kakovo se kazni po § 314 k. z., koji se po onome, što se naprijed kazalo, ne može više primjenjivati i premda je zaštita javnoga organa po ovoj odredbi bila veća nego sada, ali ne može biti, da se organi jedne te iste države zaštićuju drukčije u jednom a drukčije u drugom kraju iste države. Radi toga pobijana je presuda krivo primijenila materijalni zakon i oglasila krivim optuženika za čin, koji u času njegova počinjenja nije bio krivično djelo. Radi toga je presuda ništava po § 281. br. 9a) k. p., pak je povodom žalbe ništavosti državnoga tužioca valjalo na osnovu § 290. k. post. postupati po zvaničnoj dužnosti, kao da ga je optuženik istaknuo, i osloboditi optuženika od optužbe po § 259. br. 3. k. p.

c) Trgovačko-mjenbeno

Ako netko svojim postupkom spriječi potpuno izvršenje pogodbe, nema prava tražiti isplatu ugovorene kazne radi neispunjenja pogodbe.

Rješidba stola sedmorice od 13. rujna 1929. br. 4.813.

(Osuda sudb. stola u Varaždinu od 23. veljače 1929. br. 840/gr., osuda bans. stola od 25. travnja 1929. br. 13.341).

Sudbeni stol u Varaždinu u parnici R. P. iz M. protiv L. I., kavanara u Zagrebu, radi 2.500 D. spp. sudio je po zahtjevu tužbe uz dužnost naknade parbenoga troška.

Banski stol je osudom odbacio ništavnu žalbu tuženika, te prizive obiju stranaka oputio i potvrdio pobijanu prvostepenu osudu.

Stol sedmorice je ništavnu žalbu tuženoga odbacio, a povodom njegova izvanrednoga previda preinačio suglasne osude nižestepenih sudova, te sudio.

Tužitelj R. P. odbija se sa svojom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da mu je tuženi L. I. dužan platiti s nasiova ugovorene kazni 10.000 kruna ili 2.500 D. sa 5% kamatima od dana predane tužbe do plateža i naknaditi parbene troškove sve za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Parbeni se troškovi u svim trim molbama medju strankama prebijaju tako, da ima svaka svoje troškove nositi. Time je ujedno riješen i izvanredni previd tužiteljev samo radi parbenih troškova. Troškovi protuizvedenja obiju stranka medjusobno se prebijaju.

Razlozi: Tužitelj tvrdi i dokazuje ugovorom od 7. svibnja 1919., da se je pogodba imala ispunjavati u Ludbregu, na čemu i osniva nadležnost sudbenoga stola u Varaždinu kao trgovačkoga suda. Prema tomu imao je tužitelj, koji stanuje u M. slati svoj maslac u Ludbreg, a tuženi, koji stanuje u Zagrebu, imao je taj maslac preuzimati u Ludbregu, gdje je imao ujedno isplaćivati kupovninu i kamo je povrh kupovnine u novcu imao svaki mjesec za tužitelja slati 2 kg. kave u zrnu. Za neispunjenje pogodbe ugovorena je konvencijonalna kazna od 10.000 kruna.

I kupovninu i kavu preuzimao je tužitelj po svojem čovjeku u Ludbregu za čitavo vrijeme poslovnog odnošaja. Kod zadnje pošiljke za mjesec rujan je tuženi isplatio kupovninu za preuzeti maslac, ali nije za taj mjesec predao donosiocu maslaca za tužitelja 2 kg kave u zrnu. Čim je to tuženi opazio i prije nego li ga je tužitelj opomenuo i prije nego li je tužitelj podigao tužbu, poslao je početkom listo-

Digitized by Google

pada 1919. tužitelju u M. po služavki N. J. dužna dva kilograma kave u zrnu. Ona je kavu predala kod uprave tužiteljeva vlastelinstva, ali joj je ista kasnije istoga dana povraćena s izjavom, da se kava ne prima. To je dokazano s izjavama svjedoka L. L. i N. J. te priznanjem samoga tužitelja.

Prema propisu § 274. trg. zakona u vezi sa nazočnim slučajem imala bi ugovorena kazna dospjeti časom zadocnjenja tuženikova. Prema utvrđenju nije uglavljen rok, do kada je tuženi imao dati mjesečnu kavu, nije dakle zadocnjenje vezano o odredjeni dan nego tek uz opomenu vjerovnikovu (§ 282. trg. zak., §§ 904., 1334. i 1336. o. g. z.).

Pošto tužiteljev čovjek — punomoćnik — nije kod zadnje predaje maslaca odnosno preuzimanja kupovnine za nj preuzeo i kavu, imao je tužitelj istu naknadno potražiti (§ 327. trg. z.), što nije učinio, nego je dapače kavu, kada mu je bez opomene donesena i predana, povratio, prema čemu tuženi nije uskratio izvršenje pogodbe, već je dapače nastojao ugovoru udovoljiti, ali je tužitelj svojim postupkom sam spriječio izvršenje pogodbe, pa mu stoga ne pripada prava, da traži isplatu ugovorene kazne.

Saglasne su dakle osude nižestepenih sudova utemeljene na tumačenju i upotrebljenju zakona očevidno pogrješnom, pa ih valja po § 335. gr. p. p. preinačiti i suditi, kako je u dispozitivnom dijelu ove osude navedeno. Parbene troškove u svim trim molbama valja prebiti, jer tužitelj nije protiv jasnoga slova ugovora ovu tužbu podigao. Ovime je ujedno riješen i izvanredni previd tužiteljev glede parbenih troškova, dočim se troškovi protuizvedenja obiju stranaka medju sobom prebijaju.

Tužba zadruge i žene kao člana zadruge protiv državnoga erara na odštetu radi štete, nastale sudarom vlaka.

Rješidba stola sedmorice od 31. svibnja 1929. br. 3.103

(Osuda kotar. kao trg. suda u V. od 30. siječnja br. 9.257/gr., osuda bans. stola od siječnja 1929. br. 34.338).

Dne 26. srpnja 1920. poslije 18 sati pregazio je Orient-Express br. 1.215. na otvorenoj pruzi izmedju Ivankova i Vinkovaca Stjepana K., 50 god staroga, člana zadruge K. k. br. 157. iz I. i muža K. E. baš u času, kada je u kolima prelazio preko željezničke pruge Stjepan je na mjestu ostao mrtav. Povedeni kazneni postupak protiv željezničkih organa bude obustavljen, jer se je ustanovilo, da je nesreća nastala radi pomanjkanja željezničkih brklja pred prugom. Stoga su tužiteljice zadruga K. i K. E. osobno digle protiv državnoga erara kralj SHS. tužbu na odštetu i to za smrvljena kola, ormu, hamove i vile te za pogrebne troškove u iznosu od 5.050 D., a za svoga zadrugara odnosno muža po § 1327. ogz. na odštetu od 75.000 D.

Kotarski kao trgovački sud u V. je sudio glede glavne stvari po zahtjevu tužbe odnosno umjesto glavnice od 75.000 D. dosudio je mjesečnu rentu od 500 D. uz naknadu parbenoga troška od 8.354 D.

Banski stol je odbacio ništavnu žaobu državnoga erara u pomanjkanju ništavnosti, a povodom njegova priziva napadanu osudu prvoga suda preinačio i sudio, da je tuženi državni erar dužan prvotužiteljici zadruzi K. s naslova odštete platiti svotu od 4.550 D i troškove pogreba od 500 D dakle ukupno 5.050 D. sa 5% kamatima od dana dostave tužbe t. j. od 19. ožujka 1923. do plateža tekućima, a drugotužiteljici E K. s istoga naslova plaćati mjesečno unaprijed, počevši od 26. srpnja 1920., rentu od 375 D sa 5% kamatima od 19. ožujka 1923. do plateža kao i naknaditi parbene troškove dočim se tužiteljice sa viškom tužbenoga zahtjeva odbijaju.

Iz razloga osude kr. banskoga stola: Drugotužiteljica u ime odštete za usmrćenoga supruga traži odštetnu glavnicu od 75.000 D., dočim joj napadana osuda obzirom na § 3. t. 2 i § 5 zakona od 8. prosinca 1877. o dužnosti željeznica na naknadu štete dosudjuje rentu od 500 D. mjesečno oslonom na liječničku svjedočbu o vjerojatnosti trajanja života pok Stjepana. No time nije promijenjen bitni sadržaj petita, jer nije dosudjeno ni drugo ni više od petita, već je nasuprot dosudjeno manje, jer je drugotužiteljica tražila glavnicu a dosudjen joj je samo prihod. Ali jer je tužiteljica glavnicu označila sa 75.000 D., od koje 6% kamati čine 4.500 D. godišnje odnosno 375 D. mjesečno, to je opravdano sniženje rente na taj iznos

Digitized by Google

Stol sedmorice je odbacio ništavnu žalbu tuženoga državnoga erara u pomanjkanju ništavosti, a povodom njegova izvanrednoga previda preinačio obje niže osude i sudio:

Tuženi državni željeznički erar kraljevine SHS. je dužan tužiteljici zadruzi K. s naslova odštete platiti svotu od 4.550 D. i troškove pogreba u iznosu od 500 D., dakle ukupno 5.050 D. sa 5% kamatima od dana dostave tužbe t. j. od 19. ožujka 1923. do plateža tekućima. Nasuprot se tužiteljica zadruga K. i K. E. sa viškom tužbenoga zahtjeva od 75.000 D. odbijaju. — Parbeni se troškovi kao i troškovi pravnih lijekova i protuizvedenja medjusobno prebijaju.

Iz razloga rješidbe stola sedmorice: Što se tiče same stvari, to suglasne osude nižih sudova u pogledu dužnosti tuženoga erara naknaditi štetu tužiteljici zadruzi K. na kolima, ormi, hamovima, kosi i vilama, te za pogrebne troškove nisu utemeljene ni na tumačenju ni na primjeni zakona očevidno pogješnoj niti na pretpostavci takovoj, koja bi bila u protuslovlju s jasnim sadržajem parbenih spisa, pa je tužiteljici zadruzi K. pravilno dosudjena odšteta u ukupnom iznosu od 5.050 D. No što se tiče viška odštetnoga zahtjeva od 75.000 D. za gubitak nastradaloga K. S., tužbovni se zahtjev ne ukazuje na zakonu osnovanim.

Po § 3. zakona od 8 prosinca 1877 o dužnosti željezničkoga pothvatništva naknaditi štetu dužno je ovo uzdržavati onoga, kojega je usmrćenik, ispunjujući zakonom naloženu mu dužnost, u istinu uzdržavao. Što se tiče zadruge same, to ona nije uopće legitimirana na tužbu glede odštete za usmrćenoga kućegospodara. Supruga K. E. mogla bi po § 5. spomenutoga zakona tražiti rentu, nu niti ta joj se dosuditi nije mogla, jer je neprijeporno, da je ona član iste zadruge kao i pokojni joj suprug, te su se oboje uzdržavali iz prihoda zadružne imovine. Nakon smrti K. S. ostalo je to pravo za tužiteljicu kao udovu u nepromijenjenom opsegu, te ona nije s te strane pretrpjela nikakove štete. Valjalo je stoga u tom dijelu obje niže osude preinačiti i tužbu u pogledu odštete za 75.000 D. odnosne rente odbiti.

Literatura

TOLMAČ H KAZENSKEMU ZAKONIKU KRALJEVINE JUGOSLAVIJE Spisal dr. Metod Dolenc redni univ. profesor, član Vrhovnega zakonodajnoga sveta in Svetovalnega odbora za kazenske zavode. V Ljubljani 1929. založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. — Malo niže objavljujemo njemačko djelo dra. Dolenca »Die niedere Volksgerichtsbarkeit unter den Slovenen von Ende des 16. bis Anfang des 19. Jahrhunderts«, i eto nam s novim slovenskim djelom daje gotovo u isto vrijeme ponovno prilike, da istaknemo njegovu veliku produktivnost. To djelo je u naslovu navedeni Tumač novomu krivičnome zakonu. Obasiže 607 stranica velike 8°. Autor nam pruža u uvodu jezgrovit historijski pregled postanka novoga zakona, pri čemu se ne susteže, da dade izražaja svojemu različnome mišljenju kako obzirom na način izradjivanja zakona, tako i na njegov sadržaj i sistem. Zatim slijedi zakonski tekst. Malo ne iza svakega paragrafa daje mu pisac potreban tumač, koji se može nazvati dovoljnim sa stanovišta praktičnih potreba, a eventualno i s teoretskog stanovišta. U potonjem pogledu Dolenčev će se tumač zgodno dopunjavati sa Šilović-Frankovim sistemom kaznenoga zakona. Kao svi radovi prof. Dolenca, tako se i ovo njegovo veliko djelo odlikuje originalnošću, temeljitošću i pregnantnošću. Pomoću toga djela naši će si praktični pravnici lakše prokrčiti put kroz novi zakon, koji je dobio obaveznu snagu već sada iza Nove godine.

STEČAJNI ZAKON ZA KRALJEVINU JUGOSLAVIJU. ZAKON O PRINUDNOM PORAVNANJU VAN STEČAJA I ZAKON O UVODJENJU U ŽIVOT OBIJU ZAKONA — sva tri od 22 studenoga 1929. — Tekst zakona popratio s uvodom i primjedbama dr. Ivo Politeo. — Cijena knjizi od 324 stranice oktav formata, u platno uvezanoj, D. 90. Naručuje se kod Tipografije d. d., Zagreb. — Pisac je za oba prvo spomenuta zakona napisao uvod, u kojemu je prikazao njihov postanak i glavne značajke zakona. Zatim je s primjedbama, često i vrlo opširnima, k pojedinim paragrafima nastojao olakšati praktičnu upotrebu zakona, kod česa nije sasvim pustio s vida ni teoriju. I propisi ostalih zakona, koliko su u vezi s ovim dvim novim zakonima, ekscerptirani su u ovoj knjizi.

Digitized by Google

PRIVATNO PRAVO TRIPARTITA. Za nastavne potrebe pravničkoga fakulteta priredio sveuč. prof. dr. Mihajlo Lanović. U ovoj je knjizi pisac prikazao sustavno dio narodne naše pravne historije o privatnome pravu. Time je udovoljeno potrebi slušača na sveučilištu, ali i interesu ostale naše inteligencije, koja će tu naći zanimljivih podataka o staleškim prilikama i urbarskim odnosima, o tipičnom našem donacijonalnom sustavu i različitim regalnim pravima, o organizaciji starih naših sudova i postupku pred njima i t. d., i t. d. Knjiga imade 429 stranica velike 8", a cijena joj D. 160.

AGRARNA POLITIKA (Nauka o poljodelstvu). Pod ovim naslovom izašao je prvi dio druge knjige predavanja dra. Branislava Dimitrijevića, red. prof. sveučilišta u Zagrebu, o političkoj ekonomiji. Ova knjiga sadrži nacrt za predavanja iz agrarne politike, koja pisac drži u pravničkome fakultetu kao posebni dvosatni kolegij. Knjizi je svrha u prvome redu da posluži slušačima prava kao osnovica za studij agrarne politike. No knjiga kao vrlo zgodan resumé svega onoga, što se kod nas pisalo i radilo na području te materije, naći će sigurno čitalaca i izvan krugova studenata. Knjiga je pisana na temelju najnovije ne samo strane nego i domaće literature, koja je u knjizi i citirana.

PRIRUČNIK PARBENOG POSTUPKA KOD CRKVENIH ŽENIDBENIH SUDOVA. Priredio A. Curinaldi D. I. Split. Cijena broširano D. 80, vezano D. 100. Novi je Crkveni zakonik u četvrtoj knjizi »de processibus« (c. 1553.-1998.) nanovo priredio i kodificirao propise o postupku pred crkvenim sudovima kako u privatnim tako i u javnim i kaznenim parnicama Isti je zakonik odredbom kanona 6. br. 1. i 6. ukinuo u isto vrijeme sve predjašnje crkvene zakone, koji su vrijedili u cijeloj Crkvi ili samo u pojedinim krajevima o parbenom postupku pred crkvenim sudovima, koliko ti zakoni stoje u opreci s novim crkvenim zakonikom i koliko nije sam taj zakon odredio kakov izuzetak. Svi su dakle crkveni sudovi (izuzevši sud Kongregacije sv. Oficija) obvezani postupati u svim parnicama jedino prema propisima četvrte knjige novoga crkvenoga zakonika. Zadaća je Curinaldijeva priručnika, da po sistemu samoga crkvenoga zakonika iz svih njegovih procesualnih propisa izvadi samo ono, što se imade primjenjivati u ženidbenim parnicama, i da na taj način olakša poznavanje tih propisa naročito strankama i njihovim pravnim zastupnicima. Može se reći, da je priručnik s tom zadaćom uspio.

ZGODOVINA SLOVENSKE UNIVERZE V LJUBLJANI DO LETA 1929. — Povodom proslave desetgodišnjice svoga opstanka izdalo je slovensko sveučilište, Universitas Alexandrina u Ljubljani spomenknjigu, koja u dostojnoj opremi prikazuje njegov postanak, djelovanje i sadanje stanje. Prvi dio spomenknjige je posvećen postanku sveučilišta Pisac toga prikaza je dr. Janko Polec, profesor pravne povijesti na pravnom fakultetu ljubljanskoga sveučilišta. On je u toj svojoj iscrpljivoj studiji, koja obasiže preko 200 stranica velikoga formata, iznio povijest višega školstva u Sloveniji, počevši od početka XVII. vijeka. U pojedinim poglavljima rasprave riše se — s mnogo zanimljivih potankosti — školsko djelovanje Isusovaca, koji su u Ljubljani imali kolegij od godine 1595. do ukinuća reda, zatim reforme pod Marijom Terezijom i Josipom II. te borbu kranjskih staleža, da očuvaju i prošire ranije školske tekovine. Osobito je zanimljivo poglavlje o školstvu u Napoleonovoj Iliriji, kada je Ljubljana bila sjedištem francuske uprave. Nakon kraćega prikaza prelaznoga doba dolazi pisac do godine 1848., s kojim počinje nastojanje Slovenaca, da dobiju sveučilište u Ljubljani. Unatoč mnogih data, imena i citata, koji nužno dolaze u takvom historiografskom radu, prikaz je pun života i snage. Vidi se, da se pisac nadahnuo na onoj žilavoj i ustrajnoj borbi svoga naroda za najvišu kulturnu instituciju. U nekoliko poglavlja opisana je ta borba, koja je u više mahova vodjena: svaki novi zamah vodio je bliže uspjehu, pa dovršivši čitanje rasprave stičemo dojam, da je osnutak sveučilišta u Ljubljani kruna i plod te borbe čitavoga naroda. Slovenci su s političkom slobodom polučili u isto vrijeme i svoj davno željeni cilj, slovensko sveučilište. Zato razumijemo poklik sadašnjega rektora dra Milana Vidmara u uvodnim riječima spomen-knjige: Na svoji zemlji svoj gospod! Da, i slovenska znanost, koja ima — kako to pokazuje prof. Polec — duboko korijenje u daljoj i bližoj prošlosti slovenskoga naroda, sada se sa mnogo samopouzdanja razvija na svojem vlastitom tlu na svojem sveučilištu.

Zato, vidiv u drugom, također vrlo zanimljivom dijelu spomen-knjige korisni razvitak i djelovanje mladoga sveučilišta, vrline i rad članova njegova profesorskoga zbora, mi povodom desetgodišnjice bratskoga sveučilišta želimo od svega srca: vivat, crescat, floreat universitas Alexandrina!

Dr. J. A.

Digitized by Google

MARKOVIĆ BOŽA DR.: Učbenik sudskoga krivičnoga postupka. — Pisac je pod ovim naslovom izradio sistem novoga krivičnoga postupka. Knjiga je pisana ćirilicom, opsizat će oko 600 stranica velike 8°, a izaći će 1. travnja 1930. Cijena je knjizi u pretplati D 110, dok joj je knjižarska cijena D 150. Pretplata se prima do 5. travnja t g., te ju valja slati na adresu: Beograd, Kosovska ulica 29. — Pisac je bio jedan od redaktora novoga zakonika o sudskom krivičnom postupku, koji je stupio na snagu u svim pokrajinama van Srbije i Crne Gore, a već 1. siječnja iduće godine će stupiti na snagu i u Srbiji. Ako i jest knjiga namijenjena u prvom redu slušačima prava, dobro će ona poslužiti i svakomu pravniku-praktičaru (sucu, odvjetniku, državnomu tužiocu, policijskomu činovniku) za lakše i bolje razumijevanje samoga novoga zakonika o sudskom postupku.

DIE NIEDERE VOLKSGERICHTSBARKEIT UNTER DEN SLOVENEN NJENJA. Napisao T. Krajničanac. Skoplje 1929. Pisac nastavlja u svojoj knjizi VON ENDE DES 18. BIS ANFANG DES 19. JAHRHUNDERTS«. — Ta rasprava dra Metoda Dolenca izašla je (na 70 stranica) najprije u V. svesku »Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven«, što ga izdaje Ost-Europa-Institut in Breslau. Sada je ta rasprava otisnuta kao posebna brošura.

Svaštice

DESETI MEDJUNARODNI KONGRES PRAVNIKA ZA KAZNENO PRAVO I KAZNENE ZAVODE — održat će se, kako se javlja, mjeseca kolovoza 1930. u Pragu. Sudjelovanje u radu kongresa bit će dozvoljeno službenim delegatima vlada; članovima parlamenta, državnoga savjeta ili tijela njimu ravnoga; članovima francuskoga instituta ili nacijonalnih akademija, profesorima, docentima, predavačima ili konferensijerima fakulteta i sveučilišta; višim činovnicima ministarstva pravde, unutrašnjih djela i vanjskih posala; višim činovnicima kaznene uprave, sucima višima i nižima; odvjetnicima, uredno upisanim kod odvjetničkih komora; delegatima i članovima društva za kazneno pravo i kaznionice; članovima komiteta, koji je pripremio kongres, osobama poznatim po njihovu naučnom radu u nauci kaznenoga prava i kaznenih zavoda; ličnostima pozvanima od strane medjunarodne komisije za kazneno pravo i kaznionice. Privremeni bureau kongresa sastavljen je od članova medjunarodne komisije za kazneno pravo i kaznene zavode. Ova specijalna komisija ima da organizira ove medjunarodne skupove. Završni radovi kongresa su predvidjeni za 29. kolovoza 1930. Ličnosti gore navedene, koje bi željele postati članovima kongresa, umoljavaju se, da o tome izvijeste tajnika-blagajnika odbora mjesne organizacije gosp. Jean Šmidta, Prag VI Čehoslovačka, poslavši svoj članski ulog (25 zlatnih franaka) čekom ili poštanskom doznačnicom. Za sva naknadna obavještenja treba se obratiti vladinomu delegatu pri medjunarodnoj komisiji za kazneno pravo i kaznene zavode gosp. dr Dušanu M. Subotiću, predsjedniku kasacijonoga suda u Beogradu.

Kongres je podijeljen u četiri sekcije, te bi se prema vijestima nekih glasila imao baviti ovim pitanjima:

I. O zakonima.

1. Koje se od uredaba za javnu sigurnost smatraju najshodnijima? Može li se primjenjivati odgadjanje kazne?

2. Da li je korisno ujedinjenje kaznenoga prava i u kojim granicama?

3. Da li razne kazne slobode valja stegnuti na jednu i koju?

II. O upravi.

1. Koja su sredstva korisna, da se rehabilitiraju delikventi: saradnja privatnika, radovi, odgojna sredstva i t. d.

2. Kakov treba da bude zvanični i znanstveni odgoj osoba, koje se posvećuju nadzoru delinkvenata?

3. Upravljanje skupno ili ćelijama?

III. O prevenciji.

1. Kako se imade svesti u sklad predživot delinkventa sa njegovom rehabilitacijom?

2. Kakove su koristi dosada iz odlaganja ili uvjetnoga oslobodjenja? Kako se ovakove uredbe imaju preurediti?

3. Je li moguća medjunarodna saradnja za istraživanje i preveniranje (uklanjanje) zločina?

Digitized by Google

IV. O zaštiti djece.

1. Kako se imaju urediti sudišta za djecu?

2. Kojoj se disciplini imaju malodobni delinkventi podvrći?

3 Kako se ima upravljati imovina malodobnih delinkvenata?

Izvještaji o ovim pitanjima povjereni su licima, izabranim od strane medjunarodne komisije za kaznene pravo i kaznene zavode. Ovi pripremni radovi za raspravu u sekcijama će biti poslani svim članovima, koji pošalju svoje uloge (25 zlatnih franaka), prije kongresa, u koliko to bude moguće.

TREĆI SASTANAK ČSL. PRAVNIKA U BRATISLAVI. Pravnička Jednota u Bratislavi priredjuje za mjesec listopad 1930. treći sastanak (kongres) čsl. pravnika, na kojem očekuje takodjer prisutnost gostiju iz inozemstva a imenito iz Jugoslavije. U tu svrhu slobodni smo u ovom časopisu upozoriti na ovaj sastanak, te rastumačiti njegov značaj ne samo za čsl. krugove pravničke nego takodjer za pravnički svijet uopće.

Značaj ovakovih periodičkih sastanaka pravničkih stručnjaka je s jedne strane upravo stručnjački, a s druge — ne manje važne — strane društveni.

U prvom pogledu ide se za tim, da pravnički stručnjaci raspravljaju uzajamno o suvremenim pravnim problemima. Istina, da ovome cilju služi redovito književnost, ali sa književnošću je to isto, kao nekada s pismenim postupkom parbenim: Potroši se mnogo vremena, dok dodje do odluke. Kod usmenih rasprava životnih problema pravnih uzajamnom izmjenom misli lakše dodje do zaključaka, koji predstavljaju u pogledu pretresenoga pitanja u najmanju ruku communem opinionem doctorum te zbog toga mogu pokazati pravce zakonodavstvu, da stvori pozitivne norme, koje odgovaraju ne samo faktičnoj potrebi nego takodjer pravnome uvjerenje krugova, koji su pozvani, da se zauzimaju za oživotvorenje pravnih ustanova. Poznato je, da pravo često ide za praktičnom potrebom. Potrebno je dakle, da se korak zakonodavstva u tu svrhu što moguće uskori. Toj zadaći najbolje odgovaraju pravnički sastanci, koji su doduše neslužbeni zborovi pravnika, ali takova auktoriteta, da ne mogu ostati bez upliva na odluku zakonodavnih tijela. Pravnički sastanci nastoje, da se isprave pravne ustanove, koje su se u životu pokazale neprimjerenima. Kritika pozitivnoga zakonodastva pe najpozvatijima krugovima mora da dovede do svrsi shodne promjene pozitivnoga prava. Analiza novih pravnih oblika daje pravac daljemu pravnomu razvitku prema praktičkim potrebama života. Sudjelovanje praktičara i teoretičara u takvim pitanjima odstranjuje moguću neskladnost mnijenja.

S gledišta medjunarodnih odnošaja današnjih država treba preporučiti pravničke sastanke poradi toga, što identičnost različitih interesa te pravna sigurnost u medjunarodnom saobraćaju zahtijeva identičnost ill barem neku skladnost domaćega prava s pravom drugih država. Time pravo sve više dobiva universalnost, čime se sigurno unapredjuje ideal sveljudske kulture. Uz to su pitanja medjunarodnoga prava i sa čisto teoretičkoga gledišta vrlo zanimljiva.

Što se tiče društvenoga značaja takovih sastanaka, ne treba trošiti mnogo riječi. Čsl. država stoji u vrlo povoljnim odnošajima s većinom kulturnoga svijeta, a napose i s kraljevinom jugoslavenskom. Obje države su vezane iskrenim političkim prijateljstvom i uskim gospodarskim odnošajima. Obje ove države valja da uzajamno rade na tome, da se ovi odnošaji što više utvrde. To je moguće polučiti time, da se što bolje upoznamo ne samo putem naših službenih činbenika, nego takodjer privatno, drug s drugom, slavenski brat sa slavenskim bratom. Pravnička Jednota hoće da prilikom trećega sastanka udovolji takodjer ovoj društvenoj zadaći, kako će se pokazati iz programa sastanka. Zato već ovime umoljavamo jugoslavenske pravnike, da nas kao mili slavenski gostovi počaste svojim dolaskom na sastanak. Tko želi znati potankosti o sastanku prije, nego bude moguće objelodaniti ih u ovom časopisu odnosno u jugoslavenskim dnevnicima, neka se izvoli obratiti na Pravničku Jednotu u Bratislavi, Michalska ul. 3, Propagačni odbor, koji će s najvećom susretljivošću na svako pitanje odgovoriti.

Namjeravamo u buduće nacrtati kratak historijat trećega sastanka čsl. pravnika a tako i prijašnjih sastanaka.

Priopćio dr. Jaroslav Horák, senatski predsjednik vrhovnoga suda u Bratislavi.

NATJEČAJI — U Hagu je izdan natječaj »pour l'attribution d'un prix au meilleur ouvrage consacré à l'influence du droit international et de institutions internationales contemporains sur le droit public interne«.

Digitized by Google

Razlog je tomu natječaju mišljenje, da se ima stubokom promijeniti današnje unutarnje javno pravo prema načelima, koja još nisu sistematički sabrana, a kakovima se smatraju: pravo naroda, da sami sobom upravljaju, ograničenje vrhovne vlasti; recipročna ovisnost država, prava manjih naroda, vjere i jezika. Iz svega ovoga valja pokazati utjecaj medjunarodnoga prava na unutarnje javno pravo.

2 »Institució Patxot« u Španjolskoj je objavio natječaj, da se sastavi što bolji »tratctatus iuris publici generalis«. Uvjeti su toga natječaja: 1. Djela se moraju predati neizdana, anonimno, u tri primjerka; — 2. Ona moraju biti napisana u kojem romanskom ili engleskom ili njemačkom jeziku; — 3. Rok za predaju djela jest 31. prosinca 1930. do šest sati poslije podne; — primjerci djela imaju se poslati na adresu: »Institució Patxot, C. Cucurulla n. 1. i 3. Barcelona (Hispania)«; — 4. Nakon šest mjeseci će se izdati posljedak natječaja; — 5 Najbolje će se djelo nagraditi sa 1000 engleskih funti; — 6. Djelo postaje kroz deset godina svojina instituta Patxot, koji ga može prevesti i na druge jezike; — 7. Institut može izdati i druga djela, koja nisu postigla nagradu; — 8. Ostala će se djela vratiti auktorima; — 9. U komisiji za ispitivanje i ocjenjivanje djela se nalaze: D. Anizillotti, Jonkheer van Eysinga, Fr de P Maspons y Anglasel

3 Le Curatorium de l'academie de droit interntional de la Haye, osnovan pomoću »Dotation Carnegie pouer la paix international« izdaje svake godine natječaj, kojim daje stanovite iznose novca onima, koji žele polaziti tečajeve akademije Koji namjeravaju učestvovati na natječaju, valja da pošalju molbu na predsjednika kuratorija, koju uz potpis molitelja supotpiše i koji profesor medjunarodnoga prava, prije 31. ožujka svake godine. Sa molbom zajedno treba poslati sastavke o medjunarodnom pravu, što ih je molitelj napisao. Kuratorij će prije 31. svibnja moliteljima priopćiti uspjeh natječaja. Svake godine mogu samo dva kandidata istoga naroda uživati ovu pogodnost.

4. La Ligue des familles nombreuscs de Belique je zaključila, da svake godine podijeli nagradu od 2.500 franaka i razdijeli iznos od 5.000 franaka medju auktore osobitih djela, izdanih na francuskom jeziku, koja rade o kojem god pitanju, koje se tiče obitelji sa više djece (n. pr. o zakonima, osiguranjima, oprosta od vojničke službe itd.). Djela valja poslati prije 30. lipnja na tajništvo udruženja: 14, Rue de la Science, Bruxelles, dr. L.

LUBANJA VELIKOGA ZLOČINCA. — Čuveni profesor anatomije Collin Mackenzie stavio je kongresu prirodoslovaca u Melbourne-u prijedlog, da se u Londonu ili u New-Yorku osnuje veliki muzej lubanja zločinaca. Po njegovu nazoru našli bi se prispodabljanjem takovih lubanja tipički znakovi, koji bi mogli razjasniti mnogu zagonetku prirodjenoga zločinstva. Spomenuti profesor misli, da se ovakova zbirka može osnovati na taj način, da vlade pojedinih država, u kojima postoji smrtna kazna, stave muzeju lubanje smaknutih zločinaca na raspolagnje. S ovim je prijedlegom profesor Collin Mackenzie priopćio interesantne podatke o jednom zločincu, koji je počinio mnogo umorstva. Taj je zločinac bio australski ubojica žena (Blaubart, Barbe bleue). Kao mlad čovjek je najprije uzeo u Londonu za ženu neku Engleskinju, odveo je odmah nakon vjenčanja u Australiju i tamo na zvjerski način umorio, te njezinu lješinu zakopao u svojoj vili. Dvije godine iza toga uzeo je u Parizu za ženu neku Francuskinju, koju je također umorio, te njezinu lješinu bacio u neku rijeku. Iza toga uzeo je za ženu neku udovicu sa troje djece, koje je sve četvero umorio. Njegova su zločinstva ostala dugo vremena neotkrivena, jer je on nakon svakoga umorstva otputovao iz Australije i sakrivao se u kojem europskom gradu, pa vrativši se, uvijek živio u kojem drugom gradu Australije. No zadnje je umorstvo bio počinio u Londonu, gdje je bio uhapšen, osudjen na smrt i smaknut. Jedan od najodličnijih i najboljih branilaca upotrijebio je sve svoje sile i znanje, da spasi toga zločinca, pa je postavio tezu, da taj zločinac nije doduše čovjek poremećena duha, ali da je ipak u svojoj vrsti neubrojiv, te za svoja djela neodgovoran. Profesor Collin Mackenzie je dao pred dvije godine s dozvolom oblasti truplo toga zločinca ekshumirati i stao istraživati njegovu lubanju, te pronašao na njoj mnogo znakova, kakovi su znanosti poznati iz nalaza lubanja predhistoričke dobe. Lubanja je upućivala na formu glave predhistoričkoga čovjeka, koji je u pogledu ustroja glave stajao mnogo bliže najvišim vrstama majmuna, nego današnji čovjek (homo recens). Učenjak je onda postavio tezu, da ustroj lubanje svakoga rodjenoga zločinca pokazuje značajne znakove lubanjskih kosti primitivnoga čovjeka (homo primitivus). U raznim muzejima ima mnogo pohranjenih lubanja prethistoričkih ljudi, koje pokazuju napadnu sličnost sa glavom zločinca, o kojemu se gore

Digitized by Google

govori. No ipak Collin Mackenzie dozvoljuje, da se ne može očekivati kod svakoga velikoga zločinca takova, napadne velika, suglasnost, iako bi se neki zajednički znakovi sa predhistoričkim lubanjama našli kod svakoga rodjenoga zločinca. — Bilo kako, svakako se ovdje ispoljuje vrlo originalna i osobita teorija. Valja još istaknuti, da se u Moskvi već nalazi muzej, u kojem se sakupljaju lubanje i mozak genijalnih ljudi, a nasuprot tomu bi bio muzej lubanja, osnutak kojega predlaže profesor Collin Mackenzie. dr. L.

ZAKONODAVNI RAD. — 1. Ministarstvo poljoprivrede je odredilo komisiju za priredjenje definitivnoga nacrta zakona o ribolovu. Članovima komisije su imenovani isključivo naši bijeloški i ribarski stručnjaci. Komisija će svojim radom početi početkom veljače u ministarstvu poljoprivrede. Dotični nacrt će biti dostavljen interesiranim privrednim organizacijama, da o njemu izjave svoje mišljenje, te iznesu svoje opaske i prijedloge.

2. Posebna komisija za izradbu zakona o javnim bilježnicima počela je radom. Opseg rada javnih bilježnika bio bi od prilike onakov, kakov je u Austriji, ali se razilaze mišljenja o tome, da li se nadležnost javnih bilježnika ima ograničiti na pojedina područja, ili se ima prepustiti sudovima, da im per turnum dodjeljuju pojedine stvari. Jedni dalje misle, da bude na svakih 30.000 stanovnika jedan javni bilježnik. U koliko bi bio odnosni broj premašen, da bi valjalo čekati, da se bilježništva isprazne i ispražnjena ne popunjuju, a ministar pravde da onda odredi opseg ispražnjenih bilježništva Ima ih, koji misle, da treba prigodom uredjenja javnih bilježništva staviti sve sadašnje javne bilježnike u državi na raspoloženje.

3. U javnosti prodiru glasovi, da se radi na novom činovničkom zakonu, koji da bi imao biti neki okvirni zakon tako, da bi sadržavao i odredbe o nekim pitanjima, koje su sada sadržane u posebnim zakonima o sucima, profesorima itd.

4. U ministarstvu socijalne politike izradjen je nacrt zakona o izradi i prodaji lijekova, koji sadržaje također odredbe o uvozu lijekova, o cijenama i taksama, o kategorijama ljekarna, o uslovima za otvaranje ljekarna, za koje je pridržan dosadašnji sistem koncesije.

5. Za provedbu zakona o zaštiti autorskoga prava, koji je već stupio na snagu, izradjuju se potrebni pravilnici. Čini se, da se priprema i pristup naše države bernskoj konvenciji. dr. L.

POLJSKI PARLAMENAT — Sadašnji poljski parlamenat ima ukupno 444 poslanika. Od toga je 340 Poljaka, 44 Ukrajinca, 31 Nijemac, 15 Židova, 12 Bjelorusa, 1 Čeh, 1 Rus. Po zanimanju ima u poljskom parlamentu 89 zemljoradnika, 43 pravnika slobodnoga zvanja, 38 javnih činovnika, 27 veleposjednika, 26 privatnih činovnika, 21 učitelj, 21 industrijalac i trgovac, 11 duhovnika (svećenika katoličkih, pastora i rabineta), 9 vojnika, zatim dolaze inžinjeri, radnici liječnici i t. d.

Sada imade u senatu ukupno 111 senatera i to: 84 Poljaka, 12 Ukrajinaca, 7 Židova, 5 Nijemaca i 3 Bjelorusa. Preko 77% senatora imaju više obrazovanje, 11% srednjoškolsko obrazovanje i 11 5% niže obrazovanje. Po zanimanju ima senatora: 16 pravnika, zatim dolaze veleposjednici, zemljoradnici, industrijalci, trgovci i t. d. Svećenika ima u senatu 8, ali vojnika nijednoga. dr. L.

GRADSKI ČINOVNICI PRAVNICI. — U mjesecu lipnju 1929. osnovan je na gradskom poglavarstvu u Zagrebu »Klub gradskih činovnika pravnika« sa svrhom, da se unaprede svi staleški interesi gradskih činovnika pravnika. Bilo je to od potrebe, jer jedna od glavnih svrha Kluba jest stručno usavršavanje članova i davanje inicijative u poslovima opće i komunalne uprave. — Osnutak dakle toga kluba je bio potreban i mi ga pozdravljamo.

Dne 30. siječnja 1930 održana je glavna godišnja skupština, koja je raspravila neka pitanja od osobite važnosti a stvorena je medju inima i rezolucija, da se zamoli gradski načelnik gosp. dr. Stjepan Srkulj za uredjenje stručne knjižnice i čitaonice za gradske činovnike, koji osnutak je i obećao provesti prigodom svojega izbora za gradskoga načelnika U toj čitaonici održavala bi se i predavanja stručne prirode što bi također doprinijelo stručnomu usavršavanju gradskih činovnika. — Ujedno je na ovoj skupštini izabran slijedeći upravni odbor: predsjednik: dr. Viktor Benković, gradski senator, potpredsjednik: Einwalter Zvonimir, gradski tajnik, tajnik i blagajnik: Stiegler Stjepan, gradski tajnik; — odbornici: gradski tajnici Seringer Branko, Matica Zvonimir i dr. Ivančević Drago; — nadzorni odbor: Mane Šarić, gradski senator, Galijan Franjo, gradski tajnik; — časni sud: gradski senatori dr. Bogdanović Emin, Gusić Ferdo, Muževič Radoslav.

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

VELJAČA-OŽUJAK Dr. E. Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1930.
GOD. LVI. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 2. i 3.

21/3.30

Koncesijonirana javna služba*

Napisao dr. Ivo Krbek, sveučilišni profesor u Zagrebu.

I. Uvodne napomene.

Pretres je ovoga instituta od velike teoretske i praktičke važnosti. Kod toga je potrebno, da se iz temelja raščiste pravni pojmovi. Ta čak i sam izraz koncesija zamutili su i teorija i praksa, pa ga netočno primjenjuju! Često je teorija i pokvarila ono, što je odredio sam upravni zakonodavac. Naš obrtni zakon od godine 1884. govori primjerice sasma ispravno o obrtima vezanim na dozvolu, dok je naša starija teorija, povodeći se za stranim uzorima, stala neispravno ovdje govoriti o koncesijoniranim obrtima. Prije nego što predjemo na sam pretres ovoga pitanja, potrebno je da stavimo dvije važne i načelne napomene.

Instituti su privatnoga prava, svojim pretežnim dijelom, imajući za sobom dugi razvoj, došli do izvjesne tehničke savršenosti, ali ujedno, često, do teške ukočenosti. Tome se naprotiv većina instituta upravnoga prava ističe velikom elastičnošću i pruža nepregledni niz mogućnosti za dalji razvoj. Poštedjeni tako od senilnosti privatno-pravnih instituta, trpe instituti upravnoga prava vrlo često od svojih mladenačkih nedostataka. Odatle kolebljivost u samim osnovnim pitanjima, a da i ne govorimo o potankostima, jer je kristalizacija samih osnovnih pravnih načela još u toku. To važi pogotovo za institut koncesijonirane javne službe, koji se danas nalazi u najbujnijem razvoju, zapadši u

* Jèze III: Les principes généraux du droit administratif, knjiga III. (Le fonctionnement des services publics), 3. izdanje, Paris 1926. str. 9. i slij., str. 341. i slij.; — Bonnard: Précis élém. de droit administratif. Paris 1926., str. 336 i slij.; — Hauriou: Précis de droit admin., 11. izd.. Paris, 1927., str. 18., 275., 792. i slij. — Berthélemy: Traité élém. de droit admin., 11. izd., Paris 1926., str. 706. i slij.; — Duguit: Traité de droit constit. (I. i II. knjiga, 3. izdanje); — Duguit: Les transformations du droit public, 3. izd., Paris 1925.; — Otto Mayer: Deut. Verwaltungsrecht, II. knjiga. 3. izd., § 49. i 50.; — Fleiner: Institutionen des deut. Verwaltungsrechts, 8. izd. Tübingen 1928., § 20.; — Walter Jellinek: Verwaltungsrecht, 1928., str. 505. i slij.; — Kormann: System der rechtsgeschäftlichen Staatsakte, Berlin 1910., str. 39., 84., 106., 146.; — Herrnritt: Grundlehren des Verwaltungsrechts, 1921., str. 242.. 451. i slij.; — Hatschek: Lerhbuch des deut- und preus. Verwaltungsrechts, 6. izd 1927., str. 356. i slij.; — Schoen: Deut. Verwaltungsrecht (Holtzendorf-Kohlers Enzyklopädie der Rechtswiss.), str. 283. i slij Crome: Der Konzessionsvertrag und seine Ausführung im Kriege, (Archiv civil. Praxis 115.).

Digitized by Google

vrtlog uticaja moćnih socijalnih i političkih sila. Razvija se snažno i opsežno zakonodavstvo, kod kojega izbijaju i različne, često i oprečne tendencije, a uporedo s time teče obilata upravna i upravno-sudska praksa, koja još uvijek boluje na izvjesnoj nestalnosti. Kada dakle danas razmatramo taj naš pravni institut, moramo uvijek držati u vidu ovu njegovu nepotpunost i relativnu neodredjenost. Pred nama ne stoji potpuno izgradjeni institut, čija bi pravna pravila mogli lako i nedvoumno utvrditi u svim potankostima, košto smo to navikli da činimo kod većine privatno-pravnih instituta. Dalje, kad teoretski raščlanjujemo ovaj institut, prisiljeni smo, da mnogo jače posegnemo za onim stranim pravom, gdje je taj institut već dobio svoje jasnije oblike. To je u prvom redu francusko upravno pravo. Njemačko upravno pravo je primjerice to već u mnogo manjoj mjeri. Tamo ima čak ozbiljnih glasova, koji uopće niječu čitav taj institut za pozitivno njemačko pravo.[1]) U našem je pozitivnom pravu zakonodavstvo o tom institutu još slabo razvijeno, a praksa vrlo neodredjena i dosta kolebljiva. Na području našega pozitivnog prava ima teorija više za dužnost, da tek utire puteve ispravnomu shvaćanju ovoga instituta. Tek uz ova dva priuzdržaja možemo pristupiti samomu našemu predmetu.

Već nam samo ime pokazuje, da je naš institut u najužoj vezi s pojmom javne službe. Moramo dakle najprije da pretresemo ovaj matični pojam. Ovo udaljenje od našega predmeta ne će biti štetno, jer se ovdje radi o jednome od osnivnih pojmova moderne nauke upravnoga prava, koji zaslužuje punu pažnju. Uz to ćemo kao uvodno pitanje pretresti i onaj problem, koji se kreće oko lučenja izmedju akata vlasti i akata poslovanja. To nam je potrebno za razumijevanje našeg instituta, a to je pitanje i samo sobom jedno vrlo važno pitanje, koje danas stoji u središtu nadasve oštre i žive rasprave.

II. Pojam javne službe.[**]

U novije se doba sve više širi i upotrebljava pojam i izraz javne službe (service public, öffentlicher Dienst). Francuska teorija i praksa i ovdje prednjači. Naročito diže Duguit-ova škola ovaj pojam do najkardinalnije točke pravne nauke.[2]) Ona kod toga nesumnjivo mnogo pretjeruje, ali je ipak mnogo doprinijela, da se pročisti pojam javne

** Glavna literatura ad II. i III. Duguit cit. djelo II. § 8. i 26.; — Duguit: Transformations. — Jèze III. cit. djelo str. 20. i slij.; — Bonnard cit. dj. str. 16., 51. i slij.; — Berthélemy cit. dj. str. 46., 56. i 264.; — Hauriou cit. djelo str. 18. i slij.; — Kelsen: Allg. Staatslehre, 1925., § 35.; — Kelsen: Justiz und Verwaltung, 1929.; — Merkl: Allg. Verwaltungsrecht. 1927., § 20.; — Walter Jellinek cit. djelo. § 2. i str. 493. i slij.; — Otto Mayer cit. djelo I. str. 118. i slij.; II. § 51. i 52.; — Fleiner cit. djelo § 19.; — Schoen cit. djelo § 27.; — Herrnritt cit. djelo str. 229. i slij.

[1]) Tako primjerice E. Kaufmann (Wörterb. d. deut. Staats- und Verwaltungsrechts. III. knjiga) polemizirajući s O. Mayer-om, koji je i ovdje, kao često i u drugim prilikama, uspješno prenosio francusko-pravne ideje u njemačko upravno pravo.

[2]) Duguit II. str. 59. »L'Etat — — est une coopération de services publics organisés et controlés par des gouvernents«. — »L'Etat est l'ensemble des services publics« (Duguit: Transformations). — Le service public est la pierre angulaire du droit admin. franc.« (Jèze III.).

Digitized by Google

službe i podvuče njegovo veliko značenje. Uzevši taj pojam za središnu točku svog istraživanja, ova je škola otkrila i rasvijetlila mnoge momente, koji su ostali nezapaženi starijoj nauci, koja tomu institutu nije pripisavala tako velike važnosti. Tako je ta škola urodila i mnogim važnim, praktičkim posljedicama i oplodila čitavo upravno pravo. Mi ćemo naročito vidjeti od kake je velike važnosti pročišćeni pojam javne službe za pravni institut koncesije. No kod pretresa pojma javne službe mi se ne možemo ograničiti isključivo na Duguit-ovu školu, pa čak ni na samu francesku teoriju, u kojoj ni nema ta škola tako vladajući položaj, kako se to čini nekim nefrancuskim teoretičarima. Potrebno je, da malko šire razgledamo, u kojem se sve smislu upotrebljava ovaj izraz. Mi vidimo, da taj izraz znači mnogo i da se upotrebljava u raznom smislu. Te glavne pojmove moramo točno utvrditi. Nije pogibeljno, što postoji više takovih pojmova, ali može postati vrlo pogibeljnim, što se ti razni pojmovi krste istim imenom i tako izazivlje opasni logički quaternio terminorum. Zato treba u prvome redu težiti, da se sadržajno razbistre ti pojmovi i da im se iza toga dadu adekvatni odgovarajući izrazi.

a) N a j š i r i p o j a m j a v n e s l u ž b e. — Najširi bi pojam javne službe bio onaj u smislu i duhu mlado-austrijske, normativne pravne škole. Ako dosljedno provedemo ideju identičnosti države i prava[3]), onda je svaki izvršilac prava javni organ, a svaka takova služba javna služba. Ovaj najširi pojam javne službe obuhvaća u sebi sve pojedinačne pojmove javne službe, pa je identičan s vršenjem prava uopće. Po našem je mišljenju takovo identificiranje od slabe teoretske koristi. Ono pogotovo nije ni od kakove praktičke koristi. Strogo bi provedenoj demokratskoj ideji doduše odgovaralo, da nema posebne javne službe, razlučene od pojedinih gradjana, već da svi ti gradjani upravljaju neposredno sami sobom. Neke vrsti neposredna samouprava u najširem smislu riječi. Uistinu se ideja takove neposredne demokracije ne može danas provesti ni kod zakonodavne vlasti, a pogotovo je isključena kod upravne vlasti. Javna služba može biti samo jedna podvrst vršenja prava i čitavo teoretsko umijeće treba samo da ide za tim, da ovu pravnu kategoriju isdiferensira unutar okvira vršenja prava. Javna služba u pravnoj državi jest, i mora da bude, vršenje prava, ali samo stanovita vrst vršenja prava. Vršenje prava jest mnogo širi pojam od javne službe. Posmatrano s pravne točke gledišta, svaka je javna služba vršenje prava, ali svako vršenje prava nije javna služba.

b) M a t e r i j a l n o - t e l e o l o š k i i f o r m a l n i p o j a m j a v n e s l u ž b e. — Koje dakle vršenje prava ima značaj javne službe? Kod toga se odmah javljaju dva načelno različna pojma javne službe. Prvi gleda na sadržinu i svrhu javne službe, a drugi na lice, koje provodi tu službu. Prvo je stanovište materijalno-teleološko, a drugo formalno. Možemo postaviti i jedan i drugi pojam. Čuvati se moramo tek od konfundiranja ovih pojmova, napose da ne bi pravne posljedice jednoga pojma neopravdano protezali na drugi pojam.

[3]) Pobliže: K r b e k. Upravno pravo I. str. 142.

Digitized by Google

U I. knjizi moga sistema upravnog prava imao sam prilike, da podrobno argumentiram stanovište, da se za temeljni pojam uprave mora dosljedno uzeti ili samo formalni ili samo materijalni pojam, i da sustavno djelo o upravnom pravu ne može počivati na dvostrukoj i idejno oprečnoj podlozi. Druga je stvar s pojmovima, koji se javljaju u okviru same uprave odnosno upravnoga prava. Postavili mi ovakov ili onakov pojam javne službe, time nikako ne mijenjamo i ne pomičemo granice izmedju zakonodavstva, sudstva i uprave.

Formalni pojam javne službe nije nipošto samo jedan dio materijalnoga pojma, već je jedan posve novi i samostalni pojam. Slikovito predočeno, ova se dva pojma medjusobno ne odnose kao uži krug spram širega, već kao dva kruga, koja se medjusobno sijeku, imajući djelomično zajedničko, a djelomično opet svaki svoje zasebno područje. Ova dva glavna i načelna shvaćanja javne službe omogućuju i razne varijacije i medjusobne kombinacije. No s teoretskoga je gledišta apsolutno potrebno, da se prikažu u svojoj čistoći, jer samo ova pruža najbolji pregled.

Kod materijalnoga se pojma javne službe gleda prvenstveno na njenu materijalnu sadržinu, a posve je svejedno, koje lice obavlja tu službu. Izvjesnu službu kao takovu smatra zajednica tako važnom po svoju egzistenciju odnosno socijalni, ekonomski i kulturni razvitak, da joj daje značaj javne službe i da ju podvrgava jednomu specijalnomu pravnomu režimu, različnomu od režima privatne službe. I ova služba ostaje javnom, sve ako ju i ne vodi neposredno sama država odnosno koje drugo javno-pravno lice, već neko privatno lice, bio to neki pojedinac ili neko pravno lice. S druge strane ne čini neku službu javnom službom isključivo ta okolnost, što ju vodi država odnosno koje drugo javno-pravno lice. Nije primjerice javna služba neko čisto merkantilno državno poduzeće (primjer: državna tvornica ćilimova), a jest javna služba velika željeznica nekoga privatnoga poduzeća.

Vidimo dakle, da su moguća javna poduzeća bez značaja javne službe u opisanom smislu riječi, a da s druge strane postoje privatna poduzeća, koja imaju ovaj značaj. Posve ista služba može, po tom shvaćanju, uz razne okolnosti sada imati, a sada opet nemati značaj javne službe. Po tom je shvaćanju primjerice javna služba ona vratara u državnoj kući, u kojoj su smješteni javni uredi, a nije jednaka vratarska služba javna, ako u takovoj državnoj kući nisu javni uredi, već se ista iznajmljuje za privatne stanove. Kako se iz ovoga primjera najbolje vidi, nije za ovaj pojam javne službe odlučna samo sadržina, nego i svrha službe. Zato smo i sprijeda podvukli, da je to materijalno-teleološki pojam javne službe. Odlučno je uvijek shvaćanje konkretne zajednice o važnosti pojedine službe. Ovo se shvaćanje stalno mijenja.

Ako apstrahiramo od iznimnih prilika, košto smo ih proživjeli za vrijeme svjetskoga rata, koje za neki odredjeni vremenski perijod na vanredno širok način proširuju krug javnih službaba, može se općenito reći, da se današnji socijalni napredak baš najviše i očituje u stalnom i sve većem širenju broja javnih službi. Stari »Nachtwächterstaat« smatrao je stvarno javnom službom samo narodnu odbranu, pravo-

Digitized by Google

sudje i policiju. Duboke socijalne, političke, ekonomske i kulturne promjene iz osnova su izmijenile ovo primitivno gledište. Po ovom je modernom shvaćanju dobila primjerice značaj javne službe: javna nastava, socijalna pomoć, javna higijena, velika ekonomska poduzeća od opće narodne važnosti, javna saobraćajna služba (željeznica, parobrodarstvo, tramvaj i slično), pošta i brzojav, iskorištavanje vodne snage, rudnog i mineralnog blaga, upotreba električne struje ili gaza i tako dalje...

Na ovo je izmijenjeno shvaćanje djelovao čitav niz uzroka. Prije svega, da su to službe, na kojima je živo interesirano čitavo gradjanstvo i svaki pojedini uživalac. Osim toga su mogli biti odlučni i razni drugi momenti, primjerice interesi mnogobrojnoga radništva, namještenoga kod takovih velikih poduzeća ili opći interes za pravilnom eksploatacijom neke službe (primjerice rudokopa) i t. d.... Da ponovimo, što smo već naprijed ustvrdili, u svemu je odlučna ona važnost, koju pripisuje nekoj službi zajednica po svoju egzistenciju, odnosno socijalni, ekonomski i kulturni razvoj. I kad društvo daje nekoj službi tu važnost, ono ju podjedno veže pravnom normom, koja ima imperativni značaj i od koje ne mogu pojedinci po volji da odstupaju. Javna služba mora da onako funkcijonira, kako joj je to zajednica propisala.

No po kojim se vanjskim znacima može prepoznati, da zajednica pridaje uistinu nekoj službi ovu važnost? Kao pravnici dužni smo, da toga radi posegnemo za pravnom normom, a prije svega za zakonom. Kraj nepotpunosti i tehničke nedotjeranosti upravno-pravnih normi bit ćemo često prisiljeni, da samostalno tumačimo ove norme u pravcu, da li ima ili nema neka služba značaj javne službe. Nema ni jednog pojedinačnog kriterija, po kojem bi se u ovakovom dvojbenom slučaju moglo naprečac reći, da li se neka služba ima ili nema smatrati javnom. To ne može biti ni onaj formalni Duguit-ov kriterij, da su to one službe, čija ma i najkraća obustava dovodi do društvenoga nereda. Nesumnjivo je potreba kontinuiteta službe jedna od bitnih značajki javne službe, no po samom tom momentu ne ćemo moći u izvjesnim dvojbenim slučajevima riješiti, da li se radi ili ne radi o javnoj službi. Ako jednoga dana obustave u nekom gradu pekari svoj posao, izaziva to neprijeporno veći nered, nego ako isto to urade glumci Narodnoga pozorišta. A opet ćemo prije dati značaj javne službe Narodnomu kazalištu nego li pekarni. Ne izolirani, pojedinačni kriterij, već čitav niz momenata omogućit će nam po svojoj cjelini zaključak, da li u konkretnom slučaju predleži ili ne predleži javna služba.

Drugo, načelno oprečno, shvaćanje javne službe polaže težište na samoga nosioca javne službe, na lice koje vrši tu službu. Javna je služba samo ondje, gdje je taj nosilac jedno javno-pravno lice (država, samoupravno tijelo). Ovo dakle gledište ne posmatra službu, već samo vlast, koja vrši ovu službu. Bilo bi stoga za preporuku, da i jezično direfensiramo materijalno-teleološki od ovoga formalnoga pojma javne službe na taj način, da samo u prvom slučaju govorimo o javnoj službi, a u potonjem o javnoj vlasti (uzimajući ovdje vlast u najširem

Digitized by Google

smislu riječi, a ne samo u smislu imperija). Kada se pak u potonjem slučaju radi baš o upravi, onda je za preporuku izraz javna uprava. Izraz javna uprava bio bi prema tome prvenstveno jedan formalni pojam, koji se ne bi mogao primjenjivati na privatna lica. Kako ćemo odmah vidjeti, vodi tako koncesijonar doduše javnu službu, ali on ne vodi javnu upravu.

Za ovaj pojam javne vlasti (javna služba u formalnom smislu) odlučna je samo pravna kvalifikacija lica, koje vrši neku službu, a ne sama narav službe. Sprijeda smo vidjeli, na koje praktičke poteškoće nailazi u pojedinim slučajevima fiksiranje pojma javne službe u materijalno-teleološkom smislu. Izgleda u prvi mah, da ovdje kod fiksiranja pojma javne vlasti nema takovih poteškoća. Izgleda, da je ovdje stvar potpuno jasna i da u svakom konkretnom slučaju možemo s najvećom lakoćom utvrditi, da li neku službu vodi lice s potrebnom ličnom kvalifikacijom. No to samo izgleda tako.

Javna služba u formalnom smislu riječi predleži onim časom, čim neku službu obavlja neko lice kao organ javne vlasti. Pojam javne službe u formalnom smislu riječi izvodi se iz pojma organa javne vlasti. Kada bi takovu službu vršili samo stalni, zvanični službenici, koji stoje u odredjenom i jasnom odnosu spram javno-pravnoga lica, u čije ime vrše službu, imali bismo još kako tako odredjeni kriterij za takov organ i dosljedno za sam formalni pojam javne službe. No ovakova se javna služba vrši i na razne druge načine, a vrše ju naročito uz zvanične službenike i počasni ili besplatni organi.

Po kojem ćemo sad momentu prepoznati, da ta lica ne vrše ovu službu u svoje ime, već u ime ovakova javno-pravnoga lica? To bi se nalazilo po nekima (Merkl) u momentu snašanja troškova ovih organa odnosno funkcija. Potrebno je, da se ovi troškovi naplaćuju iz jednoga fonda, koji barem djelomično proističe iz javnih i prisilnih prihoda. I počasna služba, koju vrši besplatno neko lice, iziskuje izvjesne stvarne troškove, i ako nema ličnih troškova, koji se podmiruju iz takova centralnoga fonda. Mi se ne možemo uvjeriti, da bi isključivo pomoću ovoga kriterija mogli riješiti sve dvojbene slučajeve. Apsolutno je moguće, da država povjeri nekomu licu kao svomu organu vršenje neke službe, a da ne snosi nikakove troškove iste. Isto tako, kaošto smo sprijeda vidjeli, da se neda materijalni pojam javne službe svesti na jedan jedincati kriterij, nemoguće je i svesti ovaj formalni pojam javne službe na jedan jedinstveni kriterij. Ma kako bio važan pojedinačni kriterij, on dobiva svoje puno značenje tek u sklopu drugih pojava i činjenica. I ovdje dakle nije toliko odlučna pojedina pojava, koliko cjelina tih pojava.

No kod rasudjivanja u pojedinim slučajevima, da li predleži javna služba u formalnom smislu, postoji još jedna dalja poteškoća. Vidjeli smo, koje su poteškoće kod utvrdjivanja, dali se neko lice ima smatrati organom izvjesnoga javno-pravnoga lica. Ali sada nastaje još jedno drugo pitanje, da li je ovo pravno lice, u čije ime vrši rečeni organ službu, jedno javno-pravno lice. Kada je to javno-pravno lice država, nema naročite poteškoće. Ali pojam javno-pravnog lica odno-

Digitized by Google

sno pojam samouprave ima dvije pojmovne granice. Prva ga razgraničuje od pojma države, a druga od običnoga privatno-pravnoga lica. U realnom životu postoje naročito izvjesna staleška, ekonomska i slična udruženja, kod kojih može biti dvojbeno, da li se radi o samoupravi ili o običnom pravnom licu. Samo u prvom slučaju predleži javna služba u formalnom smislu riječi, dok je nema u drugom slučaju. Ovdje se pokreće naročito problem samouprave. Pita se, što se sve ima smatrati samoupravom.

c) Praktička korist ovih pojmova. — Materijalno-teleološki pojam javne službe ima svoje puno praktičko značenje u slučaju, kad vodjenje ove službe dodje u privatne ruke. On nam tumači, zašto mi ovakovu službu ne možemo smatrati običnom privatnom službom, i zašto ju podvrgavamo zasebnom pravnom režimu. Okolnost, koji subjekt vrši javnu službu, samo je jedna organizacijona forma vršenja javne službe. U svemu postoje tri takove različne mogućnosti organizovanja javne službe. Ili da sama država vodi neposredno neku javnu službu u vlastitoj režiji, to jest s vlastitim osobljem i vlastitim sredstvima, ili da daje toj službi, izlučujući ju iz neposrednoga i užega svoga organizma, izvjesnu samostalnost u formi samouprave, ili da ju konačno u formi koncesije daje na vodjenje privatnim licima. Za pojam je koncesije bitan materijalno-teleološki pojam javne službe. Gdje nema takove službe, nema ni koncesije. Drugačije je kod državne režijske i samoupravne službe, jer ove nisu, i ne moraju uvijek biti, javne službe u opisanom materijlanom smislu riječi.

Već relativno manju važnost ima pojam materijalne javne službe unutar same javne vlasti. To važi naročito za naše pozitivno pravo. To je uostalom točka, gdje pojedina pozitivna prava diferiraju. Tako ima primjerice za francusko upravno pravo taj pojam i unutar javne uprave mnogo veće značenje. Unutar javne uprave guši, u pravilu, širi formalni pojam javne službe onaj uži pojam materijalne javne službe. Ako je potrebno, da kod javne vlasti utvrdimo u danom slučaju, da li se radi ili ne radi o javnoj službi, mi ćemo u dvojbenim slučajevima stalno raširivati taj pojam. Kod javne se vlasti presumira javna služba. Drugačije je kod privatnika, kod kojega se okrenuto predmnijeva privatna služba. Taj pojam javne službe nije od takove kapitalne važnosti kod javne vlasti, kaošto je kod privatnika. Čitava je služba javne vlasti strogo pravno normirana i pravna načela, koja važe za javnu službu vrlo su često istovjetna s načelima, koja važe za ostalu službu javne vlasti. I što se većma i savršenije oživotvoruju načela zakonitosti uprave — a to je jedna od glavnih maksima pravne država — to se svaka služba javne uprave sve podrobnije uredjuje zakonom, pa gubi na svom praktičkom značenju spor oko pitanja, da li se neka služba javne uprave ima ili nema smatrati javnom. Drugačije je kod privatnika. Izmedju njegove javne i privatne službe otvorila se jedna formalna pojmovna provalija. Radi se o dva različna idejno-pravna svijeta. Zato kod privatnika u prvome redu ispitujemo, dali on vrši javnu ili privatnu službu, dok kod javne vlasti obično operišemo s raznim drugim podvrstama i kategorijama.

Digitized by Google

III. Posredna i neposredna, autoritativna i neautoritativna uprava.

Najobičnije promatranje akata javne uprave pokazuje nam dvije vrsti takovih akata. Javna uprava gradi ceste i željeznice, ali i kažnjava cesto- i željezničko-redarstvene istupe; podučava djecu u školi, ali i kažnjava nemarne roditelje; gradi i vodi bolnice, ali primjenjuje i propise o prisilnom liječenju; donosi o privatnicima jednostrane upravne akte, ali istovremeno sklapa s ovim privatnicima i ravnopravne ugovore o raznom dobavljanju i t. d.... Starija je nauka obično svodila ovu razliku na akte s državnim imperijem i akte, koje donosi država kao svaki privatnik. Njemačka pravna nauka govori obično o Hoheits-, Obrigkeits- ili hoheitliche Verwaltung u opreci spram wirtschaftliche, kulturelle, soziale ili naprosto nichthoheitliche Verwaltung. Izrazi gospodarska, kulturna ili socijalna uprava rado se odbacuju zbog njihove neodredjenosti. Pa kako se stvarno i protivna uprava odnosi na gospodarske, kulturne i socijalne odnose, to se ova uprava »bez imperija« stala opisivati i kao slobodna ili privatna uprava. No ni ovi izrazi nisu baš najsretniji i mogu da zavedu u bludnju. Izraz slobodna uprava zavodi na krivo mišljenje, kao da ova vrst uprave ne bi bila podredjena pravnim pravilima, a izraz privatna, kao da ona ne bi bila dio javne uprave. Tako se je još nekako najviše udomaćio izraz hoheitliche i nichthoheitliche Verwaltung, ili se govori s jedne strane o Hoheitsverwaltung, a s druge strane o Betriebsverwaltung. Prvi bi imao da izrazi nadredjenost javne vlasti nad pojedincem. U drugom se slučaju spušta javna vlast sa svoga pijedestala medju svoje gradjane, odbacuje svoj imperij, pa zbog toga gradjanin, koji je kod prve uprave imao samo subordinirani položaj, dobiva s javnom upravom koordinirani položaj. Javna se uprava i pojedinac kreću u ovoj drugoj upravi na istoj liniji.

Jedan je dio francuske teorije izradio na istoj idejnoj podlozi pojam »actes d'autorité ou de puissance publique« u opreci spram »actes de gestion«. Lučenje je prodrlo daleko van Francuske, pa se u tom smislu i kod nas govori o aktu vlasti u opreci spram akta poslovanja. Praktički je bio Laferrière onaj, čijim se radom najviše raširilo ovo lučenje. Radilo se o načelnom pitanju, u čiju nadležnost spada rješavanje sporova iz ovih akata. Prema Laferrière-u su svi akti vlasti t. zv. »contentieux administratif par nature« i idu samim tim u upravnosudsku nadležnost, naprotiv idu sporovi iz akata poslovanja normalno u nadležnost redovnih sudova, a u onu upravnih sudova samo iznimno po izričnoj odredbi kojega specijalnoga zakona (t. zv. contentieux administratif par détermination de la loi). Tako je za lučenje ovih dviju vrsti akata bilo izvorno u prvome redu odlučno razgraničenje upravnosudske nadležnosti. No kasnije se je značenje ovoga razlikovanja razvuklo daleko preko toga. Naročito je Berthélemy dodao ovom lučenju čitav niz pravnih posljedica tako, da nam predstavlja ove dvije vrsti akata kao dva razna pravna svijeta. On prije svega primjenjuje uopće pojam pravnoga lica na državu, ili kojega drugoga nosioca javne vlasti, samo kada se radi o aktima poslovanja. Naprotiv nije po njegovu nazoru potrebna konstrukcija pravnoga lica, kada se radi o

Digitized by Google

vršenju akata vlasti. Ta konstrukcija ima samo to značenje, da država poput svakoga drugog lica može biti nosiocem prava i dužnosti. Jednako je i pojam subjektivnih prava primjenljiv samo kod akata poslovanja, a ne i kod akata vlasti.[4]) Akte poslovanja izvršuju funkcijonari, pravni predstavnici države kao pravnoga lica, a akte vlasti funkcijonari, koji drže javnu vlast. Zato se i mora strogo lučiti izmedju funkcija vlasti i funkcija poslovanja. Postoji nužna relacija izmedju naravi akata, koje službenici posavršavaju, i značaja akata, kojim se postavljaju isti. Kako se akti poslovanja čine na račun države kao pravnoga lica, može se njihovo posavršavanje posmatrati kao najam službe izmedju države i funkcijonara. Akt, kojim se postavljaju službenici, koji vrše akte poslovanja, jest ugovor; naprotiv akt, kojim se postavlja službenik, koji vrši akte vlasti, jest akt vlasti. U prvom slučaju imamo posve isti odnos kao i kod privatnih poduzeća. Iz razne naravi ova dva akta postavljanja izvodi Berthélemy čitav niz diferentnih praktičkih posljedica (primjerice što se represivne mjere protiv uvreda, nanešenih javnim funkcijonarima, ne primjenjuju na funkcijonare, koji vrše akte poslovanja i t. d.). Ne samo akt postavljanja, već i čitav službenički status bio bi načelno različan kod ove dvije skupine službenika. Tako je po starijem shvaćanju bila javna uprava odgovorna za štetu, samo kada se radilo o aktima poslovanja, a kod akata vlasti tek onda, kada je to izrično zakon odredio.[5])

Zbog svojih osnovnih teoretskih pogleda posve zabacuje Duguit čitavo ovo lučenje izmedju akata vlasti i akata poslovanja. Njegova je polazna teoretska točka u tome, što država nije nikakova suverena vlast, pa ni nikakova juridička osoba, koja nalaže, već samo skupina ljudi, koja drži vlast i koja ju mora primjenjivati za organizovanje i vodjenje javne službe. Danas je najvažniji pojam javne službe, a taj je posve apsorbirao lučenje izmedju akata vlasti i akata poslovanja. Kod svake je aktivnosti odlučno samo pitanje, dali se ova aktivnost ima ili nema smatrati javnom službom.[6]) Lučenje pak izmedju ove dvije vrsti akata ne samo što počiva na nerealnoj fikciji državne osobnosti i suverenosti, već daje stvarno državi dvostruku osobnost, onu javne vlasti i onu patrimonijalnu, ili barem daje ovoj osobnosti dvostruko lice: lice javne vlasti i lice patrimonijalno. Duguit ukazuje

[4]) Pobliže: Krbek I. str. 147.

[5]) Detaljnije vidjeti Berthélemy str. 95. i sl. Ovo načelno lučenje izmedju akata vlasti i akata poslovanja ima u francusko-pravnoj nauci razne nianse. Tako je primjerice iz početka Hauriou lučio tri vrsti akata: 1. autoritativne, 2. javnoga poslovanja (gestion publique) i 3. privatnoga poslovanja (gestion privé). Samo sporovi o potonjim aktima išli bi u nadležnost redovnih sudova, a oni prvih i drugih akata u upravno-sudsku nadležnost. Razlika bi pak izmedju prvih i drugih akata bila u tome, što se u prvom slučaju radi samo o anulaciji, a u drugom o punoj jurisdikciji. — Uostalom treba se čuvati od konfundiranja ovoga »gestion« s privatnim pravom (pobliže Berthélemy str. 47.—48.).

[6]) »De deux choses l'une, ou une activité est un service public, ou elle ne l'est pas. Si elle est un service public elle a toujours les mêmes caractères; toutes les conséquences qui se rattachent à ce qu'elle est un service public doivent s'appliquer et toute distinction entre de prétendus services publics d'autorité et de gestion doit être définitivement écartée sous peine de tomber dans la confusion et l'erreur« (Duguit II. str. 81.).

Digitized by Google

na to, da se ne može govoriti, da bi akti vlasti bili oni, koje ne može vršiti pojedinac, pošto nema ni jedne upravne aktivnosti, koju nisu u kojoj odredjenoj epohi vršili pojedinci i za koju ne bi bilo moguće, da ju i danas vrše pojedinci. Tako primjerice izvršuju još i danas pojedinci i samu policiju, koja bi bila jedna bitna funkcija vlasti. Nema uopće smisla uporedjivati rad javne administracije s onim pojedinca.[7]) Dosljedno svojemu teoretskom stavu poriče Duguit i svako praktičko značenje lučenja izmedju akata vlasti i akata poslovanja. On kod toga ukazuje naročito na činjenicu, da francuski drž. savjet ne vodi više danas kod odredjivanja upravno-sudske nadležnosti računa o lučenju izmedju akata vlasti i poslovanja. Administrativni spor je svaki onaj spor, u kome se postavlja pitanje o vršenju jedne javne službe. Svaki ovakav spor spada u upravno-sudsku nadležnost. Odlučno je samo pitanje, da li se neki upravni akt odnosi na vršenje javne službe. Ako se odnosi, onda je dana nadležnost upravnih sudova, a ako se ne odnosi, onda ona redovnih sudova. Jednako nije danas ovo pitanje važno ni kod problema odgovornosti države. Isto tako nema više ni praktičke važnosti razlikovanje izmedju službenika, koji vrše akte vlasti odnosno službenika, koji vrše akte poslovanja. U radikalnom odbacivanju svake razlike izmedju akata vlasti i poslovanja ne slijede Duguit-a samo pristaše njegove škole (kao naročito Jèze i Bonnard), već i neka lica van te škole. U našoj je domaćoj literaturi ovo gledište opetovano i vrlo rezolutno razvio prof. Tasić.

One uočljive diference izmedju pojedinih upravnih akata, čije smo tipične primjere naveli u početku ovoga odsjeka, dospjele su u sferu velikih pravno-teoretskih spekulacija. Kako to često biva, ove su spekulacije pretjerale s jedne i s druge strane. Napose je i Duguit-ova kritika nesumnjivo dobro djelovala, što je kritički raščlanila protivno naučanje i što je pokazala, da uistinu, a naročito za pozitivno francusko pravo, nema ovo lučenje onako dalekih pravnih posljedica, kako to Berthélemy pokušava da iskonstruira. No ta kritika pretjeruje, kada hoće da iz osnova odstrani svaku razliku izmedju ovih akata i kad tvrdi, da je pojam javne službe (u mat.-tel. smislu riječi) posve konsumirao i učinio bespredmetnim čitavo ovo lučenje. Toj kritici očito zasjenjuje vid njena teoretsko-pravna spekulacija.

Ako želimo u čitavom ovom pitanju, toliko pomućenom teoretskim spekulacijama, doći do ispravnih i realnih posljedaka, moramo poći čistim i jednostavnim putem empirije. Kod takova nam posmatranja upadaju odmah u oči dvije vrsti akata javne uprave. Primjerice javna uprava, idući za dizanjem poljoprivrede, može taj cilj postići na taj način, da djeluje na pučanstvo lijepom riječi, podukom, upućujući ga, da to čini u svojem vlastitom interesu, a može to činiti i pri-

[7]) Povrh toga je to prosti circulus vitiosus. »En effet, quand ou concidère l'acte fait par un administrateur, pour savoir s' il peut être fait par un particulier, il faut d'abord savoir s' il est un acte de gestion. Ce n' est donc pas la possibilité d'être fait par un particulier qui nous révèle la qualité d'acte de gestion; c'est de la qualité d'acte de gestion reconnue à un acte qu'on peut conclure qu'il peut être fait un particulier« (Duguit II., str. 350.).

Digitized by Google

silnim sredstvima, pod prijetnjom kazne i slično. U prvom slučaju imamo akte bez prisile, a u drugom sa prisilom. Nazovimo prve neautoritativnim, a druge autoritativnim aktima. Ovi se autoritativni akti ističu spram neautoritavnih mnogo većom snagom. Onaj dio javne uprave, koji djeluje pomoću takovih autoritativnih akata, zovemo autoritativnom, a onaj dio, koji djeluje sam sredstvom neautoritativnih akata, neautoritativnom javnom upravom.

No osim ove distinkcije postoji i još jedna dalja distinkcija. Ova dalja distinkcija ne isključuje prvu, jer se radi o distinkcijama, dobivenim na raznoj idejnoj podlozi. Zato stalno postoje obe ove distinkcije uporedo. Jednom ne obavlja sama država neposredno isvjesne poslove, već ostavlja posavršavanje istih pojedincima, a sama djeluje tek kao neki regulator, nadzirač ili sudac. Ne preuzimajući samo vršenje nekoga posla, država utiče samo posredno, na razne načine, na vodjenje tih posala. Najprijazniji je način, da raznim sredstvima, koja sežu sve do financijske subvencije, potiče i podupire privatnu inicijativu. Ali ona ide i dalje, pa propisima regulira, ograničuje i steže slobodnu djelatnost pojedinčevu, kod česa može i vrlo osjetljivo zahvatiti u pojedinčevu pravnu sferu. No država može poći i mnogo dalje, pa neposredno sama voditi dotične poslove (primjerice sama graditi ceste, voditi željeznicu, vršiti školsku obuku i slično). U prvom je slučaju primarna privatna aktivnost, dok je državna aktivnost skroz sekundarna, do nje dolazi samo po nuždi i idealno bi bilo, kada u takovim slučajevima uopće ne bi država trebala ništa poduzimati, već da privatnici sve sami poluče. U drugom slučaju aktivnost je države bitna, i što je ovdje veća aktivnost države, time je bolje polučena državna svrha. U ovoj opreci leži razlika izmedju posredne i neposredne uprave. Oba naša naprijed navedena primjera o podizanju poljoprivrede predstavljaju takovu posrednu upravu. Neposredna bi uprava predležala tek onda, kada bi država neposredno po svojim organima dizala poljoprivredu (državni zavod za oplemenivanje žita i loze, državni rasadnici i slično). Evo dakle dvije skroz različne diferencijacije. Jednom autoritativna i neautoritativna uprava, a drugi put posredna i neposredna uprava. Većinom se ova dva pojma pokrivaju, pa je posredna uprava podjedno i autoritativna, a neposredna podjedno i neautoritativna. No već prva dva naša primjera o državnom dizanju poljoprivrede pokazuju, da posredna uprava može biti ne samo autoritativna, nego i neautoritativna. Isto se tako može i neposredna uprava snabdjeti ovlašću prisile, pa postati autoritativnom. Tako se mogu u našem slučaju razni proizvodi državnih poljoprivrednih ustanova prisilnim putem raspačavati i upotrebljavati (primjerice prisilno pošumljivanje i t. d.). Primjeri neposredne uprave, koja je bila podjedno i autoritativna, bili su naročito mnogobrojni za vrijeme gospodarstva bivšega svjetskoga rata. U vršenju narodne odbrane, naročito ratovanja, imamo čak jedan vrlo interesantan spoj autoritativne i neposredne uprave. Taj je spoj tako čvrst, da se obično i prelazi preko njegova drugoga dijela, pa se u tim aktima vidi samo njihova autoritativnost, a ne i neposrednost.

Digitized by Google

Imajući u rukama ove dvije diference, postat će nam jasno, da zapravo i pojam akta vlasti i onog poslovanja nisu prave opreke. Akt poslovanja znači faktički neposrednu upravu, čija je opreka posredna uprava, a ne akt vlasti, budući da i akt poslovanja — i ako samo izuzetno — može biti autoritativne naravi. Empiričko i strogo realističko gledanje na stvar ne dopušta nam nikako, da odbacimo ove pojmove, jer oni očito postoje u praktičnom pravnom životu, premda pravne posljedice, koje se nadovezuju na ove pojmove, mogu diferirati po različnim pozitivnim pravima i biti sada veće, a sada manje. Naš je Vidovdanski ustav primjerice u pitanju kandidovanja za narodne poslanike strogo razlikovao izmedju onih državnih činovnika, koji donose akte vlasti i ostalih činovnika. Taj momenat autoritativnosti došao je do izražaja i u današnjoj našoj definiciji pojma opće uprave (2. st. čl. 20. zak. o unutrašnjoj upravi). A on će vjerojatno doći do izražaja i u vrlo važnom zakonu o općem upravnom postupku koji se baš sada izradjuje, jer je evidentno bitna razlika u postupku oko donošenja autoritativnih i neautoritativnih akata. Time smo naveli samo neke važne praktične slučajeve za ovo lučenje. Pa kad i kritički razgledamo razna mjesta Duguit-ovog sistema, naći ćemo, da se i on stvarno, premda pod drugim oznakama, služi ovim diferencama.[8]) Ma kako mi ozbiljno uzeli materijalno-teleološki pojam javne službe, ne možemo uvidjeti, da je taj pojam potpuno sitisnuo rečene diference.[9]) On to nije mogao učiniti s dva razloga: jednom, što te diference postoje unutar pojma javne službe, a drugo što ovi pojmovi djelomično i prelaze pojam javne službe. Javna služba može biti autoritativna i neautoritativna, posredna ili neposredna. Javna služba ne može ni postojati bez jedne od četiriju kombinacija ovih dviju elemenata. Okrenuto se može reći, da svaka autoritativna uprava ima i značaj javne službe, dok neautoritativna služba može često biti bez ovoga značaja.

[8]) Duguit stalno tvrdi, da su vladajući oni, koji imaju vlast prisile (la puissance de contrainte). A što je ovo drugo nego momenat autoritativnosti? Ili kada raspravlja o t. zv. decentralizaciji funkcijonara, t. j. učestvovanju samih funkcijonara službe u njenoj direkciji, pa tvrdi, da se ova može primijeniti samo na tehničke službe. Nije li to pojam neposredno-neautoritativne uprave?! Posve se isto diferensiranje javlja i kod Bonnerd-a: »Enfin, on peut soutenir que la subordination ne doit pas être atténuée dans les mêmes proportions pour tous les fonctionnaires. Car, si certains services ont pris un caractère technique, d'autres ont conservé leur ancien caractère politique. Pour ces derniers, il faudra que la subordination soit maintenue« (str. 238.).

[9]) Interesantna je kritika Hauriou-a (str. VII. i slij.). Njemu su javna vlast i javna služba dva osnovna pojma francuskoga administrativnoga režima. Javna je služba djelo, koje treba realizirati, a javna vlast sredstvo realizacije. Glavna domena prava nisu svrhe, za kojima se ide, već sredstva, koja se primjenjuju, da bi se postigla ta svrha. Socijalistička doktrina od konca XIX. stoljeća posve je okrenula ovu metodu i stavila svrhu na prvo mjesto. Svrha, koja nije do onda imala nikakova značenja, postala je ujedared sve. »Il était dans la logique de l'erreur sur la primauté du but que, dans le droit public, il se créât une »Ecole du service public« s'efforçant de faire prédominer l'idée du service, considérée comme but de l'Etat, sur celle de la puissance de volonté de l'Etat, considérée comme moyen de réaliser le but.« — »Ce qui fait la faiblesse de la position prise par M. M. Jèze et Duguit, c'est qu'ils acceptent au fond la donnée de l'administration de puissance publique — — et qu' ensuite ils entreprennent l'oeuvre impossible de se débarrasser de la puissance publique, en tant que pouvoir juridique. Ce serait donc une administration exécutive sans pouvoir juridique — —«.

Digitized by Google

Jest, postoji jedna velika, moderna evolucija u javnom životu, koja nam momente autoritativnosti i neposrednosti uprave pruža u novom svijetlu. No ova je evolucija daleko od toga, da bi posve poništila ove momente. Za tu su evoluciju značajne dvije velike pojave: postojano raširavanje i sve veće značenje neposredne uprave, te strogo pravno obuhvaćanje autoritativne uprave. Moderna država u sve većem opsegu preuzima pod javnu upravu poslove, koje je ranije vodio pojedinac. Moderna država pripisuje savezno s time neposrednoj upravi sve veće značenje. Stara policajno-apsolutistička država postizavala je svoje socijalne, kulturne i ekonomske ciljeve prvenstveno policijskim mjerama, dok ih moderna država u sve većem opsegu postizava valjano organizovano neposrednom upravom. Ne sitni, lukrativni momenti, već snažni momenti općeg interesa prinudjuju, u pravilu, javnu upravu na vodjenje i preuzimanje neposredne uprave. Jasno se vidi i osjeća, da je mnoga neposredna uprava od mnogo većega značenja počitav javni život, nego li mnoga druga autoritivno-posredna služba.[10]) I u vezi sa čitavim ovim modernim socijalnim pokretom i shvaćanjem iskristalizovao se je i već opisani materijalno-teleološki pojam javne službe. On na jedan poseban način podvlači važnost i značenje neposredne uprave, (pa bila ona i neautoritativna), pa obuhvaća i preko toga poslove privatnih lica, čije je vodjenje od naročite važnosti po zajednicu i koji su u pravilu neautoritativni. I pošto zajednica daje sve veće značenje ovoj neposrednoj upravi, ona ju uredjuje sve više normama javnoga prava. Nekoć je uistinu na području neposredne javne uprave gospodovalo privatno pravo. Preuzimajući javna uprava razna poduzeća privatne inicijative (željeznice, poštu, brzojav i slično), ona ih je i upočetku vodila režimom privatnoga lica. Tek postepeno prodire ideja javnoga prava i približuje ovu službu onoj ostale javne uprave. Odatle i nestajanje nekadanje oštre opreke izmedju posredne i neposredne, odnosno autoritativne i neautoritativne uprave, što prividno izgleda, kao da bi i posvema bile izbrisane sve razlike.

Istovremeno s ovim socijalnim pokretom je išao i pokret pravne države, koji daje momentu autoritativnosti strogo pravno ruho. Dva su pravna načela, koja čine od izvorne proste vlasti jednu strogu pravnu kategoriju i po kojima postaje momenat autoritativnosti strogo

[10]) To utiče, i mora da utiče, na samu pravnu teoriju. Starija se je teorija mnogo manje bavila neposrednom upravom i polagala glavno težište na autoritativno-posrednu upravu. Danas se posve pravilno zaključuje, da su i neposredna i neautoritativna uprava baš tako dijelovi javne uprave, kaošto je to i posredna i autoritativna. Kada se danas javljaju i protivni glasovi u težnji, da stegnu javnu upravu samo na njen autoritativno-posredni dio, radi se samo o ostacima starijega shvaćanja, koje treba najenergičnije zabaciti. Tako primjerice u novije vrijeme A. Körner (Beiträge zur Theorie der Selbstverw., Zeitschrift für öffentl. Recht. Band IX., god. 1929.): »Die Einteilung der Verwaltung in eine »wirtschaftliche« und in eine »obrigkeitliche« beinhaltet — — die Aussonderung von Arten aus dem diesen Arten gemeinsamen Gattungsbegriff »Verwaltung«. Die Annahme eines solchen gemeinsamen Gattungsbegriffes ist jedoch ein fundamentaler Irrtum« (str. 72.). Na ovo skroz pogrješno stanovište nagoni, u prvom redu, stalno uporedjivanje ove »gospodarske uprave« s djelatnošću običnoga pojedinca, odakle se zaključuje, da je javna uprava samo ona uprava, gdje se radi o odnosu subordinacije. Zato i dolazi Körner konačno (str. 94.) do skroz pogrješnoga zaključka, da se kod samouprave ne radi o neposrednoj upravi već samo o »Verwaltungsspruchtätigkeit«.

Digitized by Google

pravnim momentom. To je načelo objektivne i opće obvezatnosti upravno-pravne norme i načelo zakonitosti uprave. Prvo nam načelo kaže, da pravnom normom nije samo vezan pojedinac spram javne vlasti, već i sama javna vlast. Drugo načelo se razvilo tek postepeno. Iz početka se tumačilo, kao da zakoni samo ograničuju upravnu djelatnost države, koja da je u načelu slobodna. Tako shvaćeno načelo zakonitosti uprave ne bi ni bilo nikakovo posebno načelo, jer isto slijedi već i iz prvo-navedenoga načela.

Ali po modernom načelu zakonitosti uprave ima pravna norma za javnu upravu mnogo veće značenje, ona je sam temelj i pretpostavka ove djelatnosti. Javna uprava nema više nikakove autonomne vlasti, već crpi samo iz pravnih normi svu svoju snagu i sva svoja ovlaštenja. Tako ima u svemu, po osnovnoj ideji moderne pravne države, pravna norma načelno drugačije značenje za javnu vlast, nego li za pojedinca. Razlika, koju pregnantno označuje Kelsen riječima, da pojedinac smije sve činiti, što mu država ne brani, a država samo ono, što joj pravni poredak izrično dopušta. Na taj je način dobio autoritativni momenat svoje strogo pravno ruho. No razlika postoji i danas izmedju autoritativnosti i neautoritativnosti, samo što sve pravne posljedice počivaju isključivo na pravnoj normi. Pa i to se može reći, da se javna uprava u modernoj pravnoj državi mnogo više služi neautoritativnim aktima — pa i u posrednoj upravi —, nego što je to činila stara policijsko-apsolutistička država. Gruba prisila bila je maksimum mudrosti tog starog režima. Danas će vješti, moderni upravni činovnik mnoge zadaće javne uprave provesti jednostavnije i sigurnije, ako se spretno posluži neautoritativnim putem. I ovdje kod djelotvorne javne uprave važi u punom opsegu ekonomičko načelo: sa što manjim žrtvama postići što veći uspjeh. Košto uopće čitava javna vlast čini jednu cjelinu, pa ju treba uvijek takovom posmatrati, tako postoji i najuža veza izmedju autoritativne i neautoritativne uprave. Neautoritativna uprava ima vrlo često za zadaću, da ispomaže autoritativnu. No okrenuto može postati opasno, da se autoritativna služba ne zloupotrebi zbog nedozvoljene zaštite neposredne službe. Čuveni se je francusko-pravni institut »détournement de pouvoir«[11]) u praksi najviše primjenjivao baš u takovim slučajevima.

IV. Pojam koncesijonirane javne službe.

Koncesijonirana javna služba je takova javna služba, koju vrši u vlastito ime neko privatno lice — bilo to fizička ili pravna osoba — po naročitom ovlaštenju za to nadležne javne vlasti.

a) Momenat javne službe. — Koncesijonar ne vodi javnu upravu, kako to obično nauča njemačka teorija, već samo odredjenu javnu službu, kako to mnogo ispravnije ističe fracuska teorija i praksa. Bitna je značajka koncesijonarove službe u tome, što se radi o javnoj službi (u materijalno-teleološkom smislu riječi), koju ne vodi javna uprava (država ili samouprava), već obični privatnik. Po svojem subjektivnom momentu, po momentu svoga nasioca, liči koncesijonirana

[11]) O tom institutu: Krbek. Stranka u upravnom postupku, str. 97.

Digitized by Google

javna služba običnoj privatnoj službi, dok po svojoj materijalnoj sadržini naliči ona onoj javne uprave. Ova dva razna momenta stavljaju koncesijoniranu javnu službu po sredini izmedju javne uprave i privatne uprave i dosljedno sam pravni položaj koncesijonara po srijedi izmedju javnoga funkcijonara i običnoga privatnika. No baš je ideja javne službe ona, koja vlada čitavim našim institutom, i — želeći od prvoga časa to naročito podvući — mi smo i okrstili, slijedeći primjer novije francuske teorije, naš institut koncesijoniranom javnom službom.[12]) Dospjevši u koncesijonarove ruke, ostala je koncesijonareva služba javnom službom, i nije se nipošto prometnula u obično privatno poduzeće. Radi se samo o jednom posebnom obliku vršenja javne službe, koja mora imati za svoj stalni cilj: udovoljenje općega interesa. *Ova se ideja javne službe kao crvena nit provlači čitavim našim institutom, razjašnjujući nam pojedine njegove osebine.*

b) Nuzgrednost momenta konstrukcije. — Da je glavni momenat u našem institutu vršenje same javne službe, posve je očigledno u onim slučajevima, gdje je neku javnu službu osnovala sama javna uprava, pa ju tek iza toga dala nekom koncesijonaru na eksploataciju. No češći su i običniji okrenuti slučajevi, gdje je sam koncesijonar osnovao i uredio čitavo poduzeće, pa nakon toga i njime upravlja. Primjerice pojedini poduzetnici grade i eksploatišu željezničcu, vodni kanal, općinski tramvaj, električnu centralu, gas i slično. U prvome se je početku razvoja našega instituta činilo važnijim samo organizovanje od samog funkcijoniranja ove službe. Funkcijoniranje službe bilo je po tom shvaćanju samo jedna nužna posljedica ovih preduzetih organizatornih radova. Zbog toga nije starija francuska teorija u takovim slučajevima govorila o »concession de service public«, već o »concession de travaux publics«.

Novija je praksa i teorija izmijenila ovo shvaćanje, premda još i danas nailazimo u francuskoj pravnoj nauci na ostatke ovoga starijega shvaćanja.[13]) To je shvaćanje u Francuskoj razumljivo i ne povlači suviše velikih praktičkih posljedica s razloga, što tamo po-

[12]) U njemačkoj je teoriji najvećma, uplivom O. Mayer-a, uvriježen termin »Verleihung öffentlicher Unternehmungen«.

[13]) Tako primjerice Berhélemy (str. 707.) sistematski neispravno uvrštuje koncesiju pod »travaux publics«. Ona mu je samo jedan oblik, gdje se javni radovi ne vrše u vlastitoj režiji. Medjutim on ipak malo kasnije posve ispravno utvrdjuje (str. 708.): »Ce qui est concédé, c'est à proprement parler un service public à exploiter«. Nešto se slična primjećuje i kod Hauriou-a (str. 754., 782., 792.-3.), koji čak i brani ideju, da je pretežniji momenat konstrukcije i da je dosljedno važnija ideja koncesije javnih radova od one javne službe.

[14]) Ima više vrsti takovih administrativnih ugovora (potanki i vrlo pregledni prikaz teorije administrativnoga ugovora kod Jèze III. str. 297. i sl.) Tako primjerice »marché de fourniture«, koji radi o pokretnim stvarima (primjer. vojna administracija sklapa s privatnicima ugovore za dobavu hrane, odijela, oružja i slično) ili »marché de travaux publics«, koji radi o nekretninama (izgradnja željeznice, ceste, škole, bolnice i slično). Postoji posebna teorija administrativnoga ugovora, koju je prvenstveno izgradila jurisprudencija državnoga savjeta. Ne samo što u Fruacuskoj sprorove iz ovih ugovora rješavaju upravni sudovi, već važi za iste specijalni pravni režim, koji se u izvjesnim točkama odvaja od pravila privatnoga prava. Opće se privatno pravo u ovim stvarima modificira. Francusko javno pravo polazi sa stanovišta »— — que

Digitized by Google

stoji jedan zaseban rezim t. zv. administrativnih kontrakata,[14]) za koje važe specijalna pravna načela, kojima se derogiraju pravila gradjanske obveze i čije sporove ne rješavaju redovni, nego upravni sudovi. Koncesija bi bila samo jedna podvrst administrativnoga kontrakta, i to onoga o javnim radovima, koji ima za objekt neku nekretninu (primjerice ugovor s poduzetnikom oko izgradnje neke poglavarstvene zgrade ili javne ceste). U drugim pozitivnim pravima postoji duboka razlika izmedju ovih javnih radova i koncesija,[15]) koja je naročito u tome, da za sporove iz kontrakata o javnim radovima važe načela gradjanskoga prava i nadležnost redovnih sudova. I tako je posve razumljivo, da je strana pravna nauka (naročito njemačka) o koncesiji, premda je velikim dijelom prihvatila načela francuskoga prava, od prvoga časa ovaj institut strogo pojmovno razlučila od javnih radova. Posve isto važi i za naše pozitivno pravo. I ovdje valja postaviti koncesijoniranu javnu službu na samostalne noge i izlučiti ju iz sklopa instituta javnih radova.

c) Koncesiju vrši privatno lice u vlastito ime kao svoje subjektivno pravo. — Značajno je za koncesijoniranu javnu službu, da ju vrši neko privatno lice u vlastito ime, po čemu se ova vrst javne službe razlikuje od državne službe u užem smislu riječi i od samouprave.[16]) Koncesijonar može biti neko fizičko lice, a može biti i neko pravno lice. U praktičkom životu su najčešći koncesijonari velika dionička (akcijonarna) društva. I samouprava može doći u takov položaj privatnoga lica, gdje ona kao koncesijonar vrši neku javnu službu. Takovih slučajeva nalazimo dosta u praktičkom životu, a naročito kod većih gradskih općina. Samouprava ne djeluje ovdje u svojoj samoupravnoj pravnoj sferi (vlastiti odnosno preneseni djelokrug), već kao obični privatnik. Naprotiv ne može biti država svoj vlastiti koncesijonar. Čim država vodi u vlastitoj režiji neku javnu službu, ona ju vodi kao javna uprava. No idejno nije isključeno, da ona dodje u položaj koncesijonara spram jedne strane države, premda će se običnije ovdje raditi o medjunarodnom ugovoru.

Ako je s jedne strane značajno za koncesiju, da je koncesijonar privatno lice, s druge je strane značajno, da je koncedent javna vlast. Samo kada je koncedent javna vlast, imamo posla s koncesijom. Ne spada primjerice pod pojam koncesije, ako sam koncesijonar sa svoje

ces règles (t. j. privatno pravo) ne doivent pas contrarier, mais, au contraire, doivent faciliter le fonctionnement régulier et continu des services publics« (Jèze III. str. 165-6.).

[15]) U francuskom je pravu ta razlika samo u tome, što sporove iz kontrakta javnih radova rješava u prvoj molbi medjuprefekturni savjet, a državni savjet tek u drugoj molbi, dok sporove iz koncesijonirane javne službe rješava u prvoj i posljednjoj molbi sam državni savjet.

[16]) Ispravno ističe Kormann (str. 107.) »Die Verleihung des öffentlichen Unternehmens hat eine grosse Ähnlichkeit mit der Verleihung des öffentlichen Amtes — — Beide fallen eben unter einen Oberbegriff: beide stellen eine Gesamtheit von Rechten und Pflichten vor, beide sind Rechtsverhältnisse zwischen der Staatsgewalt und dem Belichenen. Der Unterschied zwischen ihnen liegt nur darin, dass das Amt in fremdem, die Unternehmung in eigenem Namen geführt wird.«

Digitized by Google

strane dade trećim licima izvršavati svoju službu. Kada je koncesijonar jednom dobio koncesiju, stekao je subjektivno javno pravo na eksploataciju dotične službe, koje pravo ima izvjesne sličnosti sa subjektivnim pravom samoupravnih tijela na vodjenje javne uprave. Vršeći koncesijonar javnu službu, on ju vrši u svoje ime kao svoje subjektivno pravo. Time, što koncesijonar vrši javnu službu u vlastito ime, razlikuje se on od činovnika, koji vrši službu samo položajem organa. Od samouprave se razlikuje koncesijonar, što vršenje javne službe ide u normalni djelokrug samouprave, dok ovdje dobiva koncesijonar jednu novu djelatnost.[17])

Posve je svejedno za narav koncesijonirane javne službe, da li sam koncesijonar lično ide sa stanovišta lukrativnoga ili idealnoga. Tipična, velika koncesijonirana poduzeća, koja imamo redovno pred očima, kada razmatramo ovaj institut, polaze s lukrativnoga stajališta. No mogući su i posve idealni koncesijonari javne službe (primjerice privatna vatrogasna društva u većim gradovima, velika dobrotvorna društva za spasavanje unesrećenih). I takovi idealni koncesijonari mogu voditi neku javnu službu, koju bi inače morala voditi sama javna uprava. I posve istu vrst javne službe mogu privatna lica voditi sada kao lukrativnu, a sada kao idealnu (primjerice se može privatna koncesijonirana škola voditi i s lukrativnoga i s idealnoga gledišta).

d) Razlikovanje koncesije od konsenza. — Koncesijonarova je služba dio javne službe, i normalno bi, po današnjem našem shvaćanju, trebala ovu službu da vrši sama javna uprava. Ona iznimno podjeljuje tu službu na eksploataciju koncesijonaru, pa tako dobiva koncesijonar jedno posve novo ovlaštenje. U tom pogledu postoji bitna i načelna razlika izmedju koncesije i konsenza. Kod koncesije je bitno jedno pozitivno, a kod konsenza negativno djelovanje; prvom se podjeljuje privatniku jedan novi djelokrug, a drugim se samo ograničuje sfera njegove privatne djelatnosti. Dok se koncesijom prenosi na koncesijonara jedno posve novo ovlaštenje, konsenzom se samo izriče, da s gledišta javnoga interesa nema nikakovih zapreka za vršenje moliteljeva privatnoga djelokruga. U prvom se slučaju radi o podjeljenju (Verleihung) a u drugom samo o odobrenju (Erlaubnis).

Pojedinčeve radnje odnosno poduzeća mogu ugroziti javni interes, pa se zato često za izvršenje istih traži oblasna dozvola (primjerice on gradi kuću po dobivenoj gradjevinskoj dozvoli, ili vodi tvornicu ili kakov obrt po naročitoj dozvoli i slično). U ovim se slučajevima govori o oblasnoj dozvoli, odobrenju, konsenzu, autorizaciji, licenci, pa često i netočno o koncesiji. Vlast, koja konsentira, postupa bitno različno od vlasti koja koncesijonira. Prva ispituje samo, da li možda ne smeta izvjesno poduzeće javnomu interesu, dok druga ide mnogo dalje,

[17]) Držimo, da smo ovaj momenat dovoljno podvukli, rekavši u našoj definiciji, da se radi o privatnom licu. Wal. Jellinek (str. 505.) uvrštava ovo naposc u svoju definiciju: »Unter einem beliehenen öffentlichen Unternehmer versteht man eine Person, juristische oder natürliche, die kraft staatlicher Übertragung öffentliche Verwaltung im eigenen Namen führt, ohne dass diese Verwaltungstätigkeit zu ihren notwendigen Zwecken gehört.«

Digitized by Google

pa ispituje, da li to poduzeće i stvarno unapredjuje taj javni interes. Za konsentiranu službu dotječe ovaj negativni odnos spram javnog interesa, dok se kod koncesije traži još preko toga i jedan pozitivan odnos. U drugom se slučaju radi o javnoj službi, pa se zato stavljaju i mnogo veći zahtjevi. Kod podjeljivanja ovoga konsenza moguće su dvije alternative: ili da je konsentirajuća vlast strogo vezana izvjesnim zakonskim uslovima, pa je uz sticaj ovih uslova dužna izdati dotičnu dozvolu (tako primjerice kod gradjevinske dozvole ili kod t. zv. slobodnih obrta ili onih vezanih na osposobljenje) ili da je ovo konsentiranje ostavljeno njenoj diskrecijonoj moći (primjerice izdanje oružnoga lista ili kod obrta, koji su vezani uz dozvolu).

Razlika je izmedju ove dvije alternative od velike praktičke važnosti. Samo u prvom slučaju ima pojedinac odredjeno subjektivno pravo za takovim odobrenjem, dok u drugom slučaju može imati najviše samo pravni interes. Drugi se slučaj nesumnjivo približuje zbog toga momenta samoj koncesiji, ali to još uvijek nije i ne može biti koncesija, jer se ne radi o javnoj, već o privatnoj službi, premda je potonja u javnom interesu opterećena velikim ograničenjima.

Zbog ovoga je približavanja i razumljivo, da se često jezično netočno govori o koncesiji, dok bi se smjelo govoriti samo o konsenzu. Tako je naročito i ispravnije govoriti o konsenznim ili autorizovanim obrtima, a ne o koncesijoniranim obrtima. Pogrješka, u koju ne upada samo praksa i vulgarni govor, već i jedan dio modernih teoretičara.[18]) No premda teoretski postoji izmedju koncesije i konsenza jedna duboka i načelna idejna razlika, praktički su te granice gdjekad dosta neodredjene i podležu promjenama vremena. To stoji izmedju ostaloga u vezi sa već opetovano naglašenom okolnošću, da je temeljna osnovica čitavoga našega instituta, t. j. sam pojam javne službe, u stalnom micanju. Shvaćanje, koje su službe tako važne po društvo, da se imaju smatrati javnima, podvrgnuto je velikim promjenama, a ove promjene utiču, prirodno, i na odnos konsenza spram koncesije. Tako nailazimo u praksi i na dvojbene slučajeve,[19]) za koje ne znamo pravo, da li ćemo ih uvrstiti u prvu ili drugu skupinu, pa i na izvjesne prelazne oblike, gdje su pomiješani momenti koncesije sa momentima konsenza.

(Nastavak slijedi)

[18]) Tako primjerice Hatschek str. 140., 211. i slij.

[19]) Takovih slučajeva nalazimo naročito i u listi obrta vezanih na dozvolu prema hrv. obrtnom zak. od god. 1884. (§ 10.). Ovdje ima posve jasnih slučajeva konsenza kao primjerice držanje svratišta, gostionice, kavane, starežarstvo, graditeljski obrt. No već kod dimnjačarstva, a pogotovo kod pravljenja eksplozivnih tvari, ljekarna (apoteka) i slično može se pitati, da li se tu već ne radi o javnoj službi. Ima i obrta, koji se već prema svojemu opsegu mogu smatrati sad konsenzom sad koncesijom. Tako obrt prevažanja osoba predstavlja u malom opsegu samo konsenz, a u velikom koncesiju.

Digitized by Google

Georges Sorel

francuski socijalni filozof, duhovni otac fašizma i boljševizma.

Predavanje, što ga je na 27. veljače 1930. u Socijološkom društvu u Zagrebu održao dr. Ivo Pilar, odvjetnik i potpredsjednik istoga društva u Zagrebu.

Francuska klasična je zemlja, upravo pradomovina savremenoga socijalizma. Čovjek treba samo da spomene poznato četverozviježdje: Saint Simon, Fourier, Proudhon i Louis Blanc, pak da si to živo dozove u pamet. Nije dakle nikakvo čudo, što se je baš u Francuskoj uspela jedna nova zvijezda na nebo socijalističke filozofije, a ta je Georges Sorel.

Medjutim Georges Sorel vrlo je slabo poznat i to ne samo kod nas, nego i u samoj domovini svojoj, u Francuskoj. Tome čudnomu pojavu ne će biti uzrok samo u onome »Nul n'est prophète en son pays«, kao što kaže Édouard Berth u predgovoru k životopisu njegovu, što ga je napisao talijanski pisac Maks Ascoli. Glavni će uzroci biti u tome, što si Sorel nije nikada dao truda, niti da bude poznat, niti da ma kojim od poznatih umjetnih sredstava, kojima se razni arrivisti služe, djeluje na svoje savremenike. Sorel niti je sjajan stilist, niti posjeduje onaj tipički »esprit gaulois«, što više on i svijesno izbjegava svaku njegu literarne forme. Sorel sam priznaje: »Često mi se predbacivalo, da ne poštujem pravila literarnoga umjeća, kojima se podvrgavaju svi naši savremenici, pak da smućujem tako svoje čitaoce neredom svojega razlaganja.« Malo dalje se ispričava: »Ja nisam ni profesijoni ni popularni pisac, a ne gramzim ni za čašću stranačkoga vodje; ja sam autodidakt, koji nudja pojedincima svoje bilježnice, koje su služile za moju vlastitu naobrazbu. Baš za oto pravila umjetnosti nisu me nikada osobito zanimala.« Kraj toga rijetkom bezobzirnošću prosljedjuje svoje misli i nasrće usput na veličine dana, koje šiba kaustičkim sarkazmom. Ako još uvažimo neku nejasnoću i tešku razumljivost, koja proizlazi iz fragmentarnosti i nesistematičnosti i — čovjek bi gotovo mogao kazati — kadšto i namjernoga sakrivanja svojih zadnjih misli, tada ćemo lahko razumjeti, da čitanje i snalaženje u Sorelovim djelima nije lahka stvar. Nedvojbeno ćemo u tim formalnim osobinama naći jedan dio razjašnjenja, zašto je Georges Sorel toli slabo poznat. No to još nije sve. Valja istaknuti posebni jedan važni razlog njegove nepoznatosti.

Georges Sorel dva puta je briskirao francusku buržoaziju. Prvi puta prije rata, kada se je svom težinom svoje snažne ličnosti priključio francuskomu sindikalnomu pokretu, te po mome mnijenju najviše on doprinjeo, da ovaj ne podje putem evolucije nego putem revolucije, i kada mu je utisnuo snažni revolucijonarni pečat, i time spriječžio onaj razvitak, koji je uzeo srodni pokret u Engleskoj, te tamo doveo do trade-unionizma, ili politički izraženo: Laboura. Drugi put poslije rata, kada je kao iz prkosa pobjedničkoj francuskoj buržoaziji, opojenoj veličinom svoje pobjede nad omraženim boche, stao na stranu ruskoga boljševizma čuvenim

Digitized by Google

svojim člankom: »Pour Lénine«, dodanim isto tako čuvenomu njegovu djelu: »Réflexions sur la violence«. Francuska mu je pako pobjednička buržoazija platila ove prkosne ispade ledenom šutnjom, osobito iza rata, koju je proširila oko ličnosti izopćenoga pisca, tako da u francuskoj literaturi, u koliko je buržoaska, uopće ništa ne čujemo o njemu. A pošto je Georges Sorel socijalnu demokraciju kao političku stranku isto tako strahovito mrzio i žestoko napadao, to se je veliki dio socijalista priključio buržoaskomu bojkotu omraženoga pisca i filozofa, tako da se je Sorelovo ime spominjalo samo u čisto sindikalističkim krugovima, koji medjutim u Francuskoj nisu bili dosta jaki, da probiju ledeni obruč šutnje, bolje reći namjernoga zašućivanja, kojim je bio okružen Georges Sorel.

Medjutim, usprkos ove velike ekskomunikacije, ličnost Georges Sorela po svojem znamenovanju toliko se je izrasla, osobito po njegovom ogromnom utjecaju na dva velika državnopolitička pokreta sadašnjosti, po svojem utjecaju na fašizam i boljševizam, da se po mome mnijenju i ne smije previdjeti. On je naprotiv jedna živa sila, koja djeluje oko nas, osobito u problemu krize savremene državnosti, koja je i kod nas u toku. Smatrao sam dakle za shodno, da se i kod nas reče koja o Georges Sorelu i povede riječ o ovoj snažnoj ličnosti, koja je, kako se ne će moći poreći, zarezala duboke brazde u početke XX. stoljeća.

Onaj chiaro oscuro, koji zastire literarnu ličnost Georges Sorela, rasprostire se i nad njegovim čitavim životom. Životni podaci njegovi, koje sam mogao skupiti, vrlo su oskudni.

Rodio se je god. 1847., nisam nigdje mogao ustanoviti gdje. Isto tako, nisam mogao saznati, tko i što su mu bili roditelji. Sigurno je samo toliko, da se je rodio iz gradjanske obitelji, da mu je poznati francuski historičar Albert Sorel (1942.-1906.) bio bratučed. Bio je vrlo pobožno odgojen. Studirao je tehniku, bio je ingenieur des ponts et chaussées i bavio se je svojim zvanjem do svoje 45. godine. Bio je oženjen i živio je u sretnom braku sa ženom niskoga roda. Bavio se je socijalnim studijama i naročito je temeljito proučio Ernest Rénana, kome je posvetio opsežno djelo: »Le système historique de Rénan«. Kada mu je žena umrla god. 1892. napustio je svoje zvanje, a godine 1894. je počeo pisati, pak se ubrzo pridružio socijalnoj demokraciji i marksizmu. Literarno je radio do kratko pred svoju smrt, koja je uslijedila god. 1922. Karakteristiku svoga rada dao je sam pisac najbolje u posveti svoga djela: »Matériaux d' une théorie du prolétariat«, koja glasi:

Neka moji dragi drugovi,
— Paul i Léona Delesalle —
— prime počast —
— ove knjige —
napisane od starca, koji si je utuvio u glavu
— da bude i ostane —
— kao što je bio Proudhon —
— nesebični službenik —
— proletarijata —.

Digitized by Google

U toj kratkoj posveti se vidi ne samo uski vez Sorelov sa starijom francuskom socijalističkom literaturom, a naročito sa Sorelovim ljubimcem Proudhonom, nego je u njoj sadržan program i sadržaj njegova života. On je cijelu drugu polovicu svoga života sproveo u literarnoj borbi za interese proletarijata, ali ne samo pišući, nego neumorno čitajući i učeći. Tako je njegov horizont postao upravo ogroman. Premda po zvanju tehničar, on je posvema kod kuće ne samo u svim prirodoznanskim pitanjima, nego i u historičkim, u pitanjima arheologije, povijesti umjetnosti, povijesti religije, u pitanjima čisto pravnim i filozofskima, te rijetkom sigurnošću i dubinom raspravlja sva nabačena pitanja, da i ne spominjemo njegovo temeljito poznavanje nacijonalno-ekonomske socijalističke literature, osobito francuske. Tako je posljedak 30-godišnjega njegova intenzivnoga rada ispravna karakteristika njegova: da je Georges Sorel onaj čovjek, koji je najdublje promozgao problem Socijalizma, a naročito Marksizma.

Ja si današnje predavanje nisam učinio lahkim, ja sam pročitao sve knjige njegove, koje sam mogao u trgovini dobiti. Ne računam si to u osobitu zaslugu, jer tko jedared probije led kod čitanja Sorela, taj pade pod djelovanje one karakteristike njegove, koju ispravno opaža njegov prijatelj Edouard Berth: »Sorel je jedan od onih ljudi, koje čovjek više ne pušta iz ruku, čim je počeo, da ga čita.«

Ja ću nastojati, da Vas u duševni svijet Sorelov uvedem genetički, izlažući Vam momente, za koje držim, da su po zakonitosti evolucije ideja dali smjer njegovu životu i time izgradnji njegove ličnosti.

Francuska revolucija je iznijela na površinu »le tiers état«, treći stalež, koji je naprama plemstvu i svećenstvu reprezentirao čitavi ostali narod ondašnje Francuske. Ali doskora se je i ovaj treći stalež počeo dalje raspadati na staleže, i u brzo su vidljiva tri dalja staleža: buržoazija, seljaštvo i radništvo t. j. i oni, koji nemaju ni pokretnoga ni nepokretnoga imetka, nego su prisiljeni, da živu od iskorišćivanja svoje radne snage t. j. proleteri.

Francuska revolucija je imala za posljedak, da je politička vlast u Francuskoj oduzeta plemstvu i svećenstvu, i da je tu vlast preuzela buržoazija, koja ju je više manje znala održati sve do danas. Ali brzo iza preuzimanja vlasti pojavljuje se u Francuskoj neraspoloženje, dapače mržnja na buržoaziju — la haine de la bourgeoisie — i to najprije kao literarni pojav. To raspoloženje najjasnije je izrazio Gustave Flaubert, naročito u svojem romanu: Madame Bovary, u kojem je elementarno provalila, kako se izražuje njegov biograf Ad. Gondry: »la haine des idées des moeurs et des allures bourgeoises«.

Ja držim, da je Sorelova proleterska orijentacija izravno izašla iz ovoga protuburžoaskoga raspoloženja, koje je u Francuskoj zaveo Flaubert. Ja sam dapače uvjeren, da o tome ne može biti ni dvojbe, jer malo simpatični tip M. Homais-a (iz Flaubertova romana Mme Bovary) dolazi ponovno u djelima Sorelovima, vazda kao oznaka za plitkost, prazninu i odvratnost bourgeois-a.

Buržoazija je dakle crna ovca, na koju se obara sva mržnja Sorelova. On je pun nepovoljnih sudova o njoj. U prvom redu tvrdi, da je degenerirana, i prama tome nesposobna, da se brani od proletari-

Digitized by Google

jata, jer je kukavička; la lâchete bourgeoise je stalan pojam, s kojim se operira, i s toga će slijediti njezina konačna propast. On tvrdi, da je buržoazija oglupljena: »devenue à peu près aussi bête, que la noblesse du XVIII siècle«, da je »abruti«, da je »une classe atteinte de Folie«. Buržoazija je bez ikakova heroizma. On drži, da je u svjetskom ratu zapravo poražena pruska liberalna buržoazija a ne pruski feudalni junkeri. On tvrdi, da: »les sentiments du sublime font complètement défaut à la bourgeoisie«; on drži, da se vjera u čarolije danas može držati samo u buržoaskom svijetu. Kako je pun prezira za bužoaziju tvrdi: »tout ce qui est de nature bourgeoise, est superficiel«. Buržoazija »n' attachait aucun intérêt aux choses, qui ne pouvaients ni l'amuser, ni lii servir pour exercer son commandement«. Prama tome: »la pensée bourgeoise est denuée de tout intérêt pour le prolétariat«.

Iz ovoga se dakle vidi, da se je Sorel posve odvratio od buržoazije te sa svojim simpatijama priklonio isključivo proletarijatu.

Tvrdi se, da je kod ove proletarske i antiburžujske orijentacije igrala odlučnu ulogu i žena Sorela, koja da je bila proletarskoga podrijetla. Možebit, jer ovo shvaćanje nalazi oslona u posveti knjige: »Reflexions sur la violence«, koju posvećuje svojoj ženi: »A la mémoire — de la — compagne de ma jeunesse — je dédie — ce livre — tout inspiré par son ésprit«. Ali je teško to pouzdano tvrditi, pak zato ostajem kod suda, da je Sorel izrasao iz onoga protuburžujskoga raspoloženja, koje je jasno vidljivo u drugoj polovici XIX. vijeka u Francuskoj. A meni se čini, da to raspoloženje ne će biti ni isključivo francusko nego opće europejsko, i da mora imati dublje razloge, pak da postoji i kod nas, te da je dobilo izraza u Radićevu pokliku »protiv pokvarene gospode«, s kojim je on imao toliko uspjeha kod hrvatskih seljaka.

Svojom protuburžujskom orijentacijom je Sorel došao nužno u idejno područje Marksizma. Ali Marksizam se je u ono doba u Francuskoj, kao i u svoj inoj Evropi, nalazio u dubokoj krizi, postao mlak i kompromisan, što je dalo povoda, da se je kao reakcija razvio specijalno u Francuskoj revolucijonarni sindikalizam.

Kako smo već na uvodu ustanovili, pridružio se je Sorel smjeru toga revolucijonarnoga sindikalizma.

Taj sindikalizam je pokret, koji je značajan za Francusku i Italiju, a izrasao je iz razvitka stručnih radničkih organizacija, koje su nastale svagdje, gdje je opći napredak doveo do stvaranja intenzivnije proizvodnje i do nagomilavanja većih radničkih masa. Radnici se udružuju po strukama svoga rada u lokalna udruženja, a ova opet u veće stručne saveze. Radnici u ugljenicima se organizuju u svoja, kovinarski u svoja, tipografi u svoja, stolarski u svoja društva i stručni savez, sve pod vidom zaštite svojih posebnih interesa, koji proizlaze iz posebne prirode njihove vrsti rada. Te se pako organizacije i ti stručni savezi zovu u Francuskoj i Italiji sindikati.

Ovi sindikati su uzeli u Francuskoj i Italiji radikalni revolucijonarni značaj, u opreci sa evolucijonim značajem, koji su razvitak stručno-savezne organizacije uzele u Engleskoj, Njemačkoj i u nordič-

Digitized by Google

kim zemljama. Ovo nutarnje diferenciranje je dalo povoda po mojem uvjerenju i diferenciranju druge i treće internacijonale.

Ovome revolucijonarnome sindikalnome pokretu se je priključio Sorel. Moja će zadaća biti, da Vam prikažem, koja je bila narav toga pokreta kao takova, zatim da kušam odrediti, koja je bila Sorelova specijalna uloga unutar toga pokreta. Sigurno je svakako jedno, da je prinos Sorelov velik, jer inače ne bi on u sindikalističkim krugovima uživao onaj ogromni ugled, koji je faktički uživao, i ne bi se govorilo o Sorelizmu kao posebnoj pojavi unutar romanskoga sindikalizma. Sasvim točno ovo razlučenje ne će biti ni moguće, pošto je Sorel bio nedvojbeno jedna od živih djelujućih sila u tom sindikalizmu, dapače mu donekle bio i začetnikom svojim djelom: »Avenir socialiste des syndicats«. Sorelove pako ideje prihvatili su osobitim žarom Talijani Arturo Labriola i Enrico Leone. Sindikalizam se počeo širiti po Francuskoj i Italiji, te postao u neku ruku specijalitetom ovih dvaju zemalja, jer u drugim zemljama nije mogao uhvatiti korijena.

Glavna značajka toga francusko-talijanskoga sindikalizma jest po mome mnijenju, da je izrasao iz one duboke krize, u koju je Marksizam fin de siècle zapao. Tako je kritika Marksizma postala jednom od osnovnih značajaka toga sindikalizma.

Ja ću na svaki način kušati, da Vam pomoću Werner Somartovoga djela: »Socijalizam i socijalni pokret« dadem kratki idejni prikaz značajne revolucijonarno-sindikalističke ideologije.

Jedna je od osnovnih ideja sindikalizma bila, da s i n d i k a t i n e s m i j u z a k r ž l j a v i t i d o p u k i h p a r l a m e n t a r n o - i z b o r n i h m a š i n a, naprotiv da oni imadu postati glavnima nosiocima radničkoga pokreta, i radničke konačne borbe za osvojenje vlasti putem generalnoga štrajka i revolucije.

Sidikalisti smatraju razvitak socijalizma u jednu parlamentarnu stranku uopće kao pojav dekadanse i degeneracije, pak tvrde, da radništvo, ako se ne bude znalo držati na nekoj visini, nikada ne će moći srušiti buržoaziju, ma kako ona bila degenerirana. Glavni uzrok ove »degeneracije« Marksizma leži u tome, što socijalizam kao politička stranka gubi svoju revolucijonarnu snagu i neizbježivo se mora srozati do pukoga b e z n a č a j n o g a r e f o r m n o g a p o k r e t a. U čistom p o l i t i c i z m u i p a r l a m e n t a r i z m u nalaze se po mišljenju sindikalizma klice truleža, koje moraju rastočiti socijalistički pokret. Pretvarajući se u p o l i t i č k u s t r a n k u, oni moraju primiti buržoasku ideologiju, a naročito i d e j u d r ž a v e, kako ju shvaća gradjanstvo; mora primiti ideju d e m o k r a c i j e, koja se je izrodila i sama sobom postala samostalnim uzrokom degeneracije, kako Talijani kažu: degenerazione in democrazia. Prama tome su sindikalisti ogorčeni protivnici ne samo demokracije kao takove, nego napose t. zv. s o c i j a l n e d e m o k r a c i j e, kako se je ona razvila naročito u Njemačkoj. Isto tako su sindikalisti protiv p a r l a m e n t a r i z m a, jer tvrde, da on nužno mora otudjiti socijalni pokret interesima proletarijata, jer borba »z a k u g l i c e« i v l a s t postaje glavnim ciljem socijalističke borbe a ne i n t e r e s i p r o l e t a r i j a t a. T. zv. p o l i t i č k i s o c i j a l i z a m nije nego produženje kapitalizma, a naročito

Digitized by Google

uvodi u redove socijalista buržoasku formu političke borbe t. j. političku partiju i uzdiže pojedina lica, političke vodje, koji se rekrutiraju iz reda intelektualaca. Ovi intelektualci, to su rodjeni trutovi, koji izrabljuju socijalni pokret, samo da se uzdignu nad masu radničku i postanu politički vodje, te da, paktirajući sa buržoazijom i kapitalizmom, izdavaju radničke interese. Sindikalisti odgajaju dakle intenzivnu mržnju protiv intelektualaca, dapače forsiraju neki načelni antiintelektualizam.

Tu, tvrde, ima jedini spas iz ove krize, degeneracije i raspadanja Marksizma, a to je povratak k sindikatima i sindikalizmu. Jer to je jedina institucija, rodjena iz čisto radničkih interesa i zato pozvana, da tima interesima i najbolje posluži. Ali to oni mogu samo onda, ako pojačaju borbenu i revolucijonarnu snagu u sindikatima organizovanoga proletarijata i prekinu svaku vezu sa buržoazijom. Sindikalisti su dakle protiv svih praktičnih ciljeva sindikalne organizacije protiv osiguranja starosti i bolesti, protiv nabavljačkih i kreditnih zadruga i t. d., jednom riječi protiv svakoga korporativizma. Njihov je jedini cilj njegovanje i jačanje revolucijonarnoga duha i revolucijonarne volje. Zato tjeraju neki upravo mistični kult revolucije i glavnoga sredstva za njezino pripravljanje, a to je generalni štrajk. Da se revolucija i glavni štrajk provedu, zahtijevaju duh požrtvovnosti i predanosti bez nade na nagradu tako, kako su nekada napoleonske armade slijedile bez nagrade svoga vodju do pobjede ali i u smrt.

Sve te ideje naći ćemo naravski i kod Sorela. Sorel je dakle u bivstvu Marksista, ali je pun skepse i kriticizma spram Marksizma kao doktrine. Ruga se Kautskome, koji je vazda spreman, »jurare in verba magistri«. Mnogo mu je simpatičniji Bernstein sa svojim oštrim kriticizmom. Napose se slaže Sorel sa Bernsteinom, da Marksizam pokazuje neku nutarnju podvojenost, koja se naročito vidi u njegovu »Komunistisches Manifest«. Sorel shvaća Marksizam onamo, da je on: »une philosophie des bras et non une philosophie des têtes«, i da mu je glavna svrha, da radnike dovede do potpunoga ubjedjenja, da sva njihova budućnost ovisi o klasnoj borbi — lutte de classe.

Ali Sorel drži, da se Marksizam nalazi u krizi, on je dapače napisao i posebnu studiju o tome: »La décomposition du Marxisme«, na temelju koje su ga sumnjičili, da se je iznevjerio Marksizmu. Ali to ne stoji. Sorel samo vjeruje da je Marksizam pošao niz brdo, jer je skrenuo na put politike, a Marksizam jest i ostaje jedna doktrina, a političke stranke ne mogu crpsti ni svoj razlog ni opravdanje opstanka iz jedne doktrine. Upuštanjem u politiku, i to naročito u parlamentarnu politiku, u Marksizam je prodro duh Lassallov: »l'esprit Lassallien«, koji treba najenergičnije suzbiti, jer on vodi putem evolucije k buržoaziji, a udaljuje se od interesa proleterskih, koji leže u revoluciji.

Digitized by Google

Marx je uopće previše uzimao u obzir engleske radničke prilike, koje ne odgovaraju prilikama na kontinentu, i to prilike, koje su postojale u prvoj polovici XIX. stoljeća. To sve nije više savremeno, pak prama tome i zaključci, do kojih je Marx dolazio, ne mogu biti u cijelosti ispravni. Nadalje je Marx stajao odviše pod utjecajem njemačke filozofije, osobito Hegela i Feuerbacha, što Sorel ne drži u svakom pogledu povoljnim. On se pita: »N'est — ce pas la mission des peuples latins de modifier, développer et éclaireir, sans en alterer la substance, le contenu de la pensée gérmanique?«

Sorel dakle utvrdjuje, da se Marksizam nalazi u teškoj krizi i veli: »Moglo se je, ima tome nekoliko godina, misliti, da su vremena Marksizma prošla, te da je i Maksizmu sudjeno, da se smiri, kao i tolike druge filozofske doktrine, u nekropoli mrtvih bogova.«

Naročitu slabu stranu Maksizma, kano i uopće socijalizma vidi Sorel u pitanju etike i morala, jer veli: »La partie faible du socialisme est la partie morale«. Sorel ne previdja, da učenici Marxovi pokazuju vrlo često nevjerojatnu nebrigu, čim se radi o moralu. On tvrdi ponovno, da radnici ne mogu postići željene političse transformacije sve dotle, dok ne postignu, kako on kaže: un dégré supérieur de culture morale (jedan više stepen etičke kulture). Ali Sorel drži, da je lahko o tom pisati i držati propovijedi, ali se radi o tome, kako da se dodje do praktičnih posljedaka.

I tu dolazimo do najsnažnije i najsimpatičnije strane Sorelove, do njegova intenzivnoga i dubokoga eticizma. Svi njegovi kritičari se slažu u isticanju ove njegove velike odlike. Ascoli veli: »La préocupation essentielle de Sorel fut toujours une préocupation d'ordre moral.«

U ovaj red spada i veliko Sorelovo istinoljublje, praktičko i teoretsko. Njegovo životno djelo mora postati simpatično, jer je puno istine i dubokoga uvjerenja. Ali Sorel je i teoretski istinoljubac, jer veli: »Što više stičem iskustva, to se temeljitije uvjeravam, da strastveno istinoljublje više vrijedi kod istraživanja povijesnih istina, nego naučenije metodologije. Istinoljublje pomaže probijati konvencijonalnu ljusku i prodirati u jezgru stvari, te konačno doseći samu stvarnost.«

Ali Sorel ne vjeruje, da religije mogu u pitanju morala mnogo učiniti, jer ne vjeruje u snagu moralizujućih propovijedi. Njemu je glavno, da ustanovi, da li postoji kakov m e k a n i z a m, koji bi bio sposoban osigurati r a z v i t a k i n a p r e d a k m o r a l a. Tu se pokazuje Sorel u punom svijetlu kao inženjer, on i za moralni napredak traži jedan mekanizam, — naročito kao s o c i j a l n i f i l o z o f jedan s o c i j a l n i m e k a n i z a m. Mi ćemo pako odmah vidjeti, da je on bio uvjeren, da je taj socijalni ustroj i našao.

Jedno od Sorelovih djela nosi naslov: »Les illusions du progrès«. Osnovna je ideja ovoga djela, da nekoga općega napretka uopće nema. To je jedna iluzija, koja spada u buržoasku ideologiju, koju je buržoazija mnogo učiniti, jer proizvodnja nije u njezinim rukama, nego dak samo u dva smjera, u smjeru u s a v r š e n j a p r o i z v o d n j e i m o r a l n o g a u s a v r š e n j a. Ali u oba ova smjera ne može buržoazija mnogo učiniti, jer proizvodnja nije u njezinim rukama, nego

Digitized by Google

u rukama radnika, a samo sindikati mogu postati ovaj instrument de moralisation. Tu funkciju moraju i mogu izvršiti sindikati, jer su oni odgajalište solidariteta duha medjusobne pomoći, duha požrtvovnosti i heroizma, pak prama tome kao stvoreni, da postanu »puissants mécanismes de moralisation«. A pošto su ovi sindikati pozvani, da preuzmu većinu funkcija, koje danas vrši država, uslijed »le préjugé étatiste de la bourgeoise«, uslijed etatističke predrasude buržujske, to će tek onda, kada se ostvari sindikalistički ideal, biti moguć pravi moralni napredak, jer moć jedne stranke, kada dodje na vladu, jest ogromna, da ne rečemo, neograničena.

Tako najjača strana Sorela, njegov duboki eticizam dovodi njega do osnovne zasade njegova političkoga vjerovanja, koje leži u vjerovanju: »Tout avenir du socialisme réside dans le développement autonome des syndicats«. Sva budućnost socijalizma leži u autonomnom razvitku sindikata.

Prama ovome osnovnome vjerovanju ćemo mi i sve ideje značajne za sindikalizam naći krepko izražene i kod Sorela, a napose antidemokratizam, antiparlamentizam, antiintelektualizam. Naročito je veliko njegovo neraspoloženje protiv intelektualaca, za koje veli: Pravo pozvanje intelektualaca jest, da iskorišćuje politiku, uloga pako političara identična je onoj dvorskih čankoliza, na svaki način ne traži sposobnosti privrednoga stvaranja. To neraspoloženje podiže se do žestoke mržnje naprama t. zv. »faux proletaires«, medju koje ubraja sve socijalističke veličine Francuske. Njegova su djela puna najoštrijih ispada protiv Milleranda, Jaurèsa u Francuskoj, Vandervelda u Belgiji itd.

Ja medjutim moram istaknuti ispravnost tvrdnje Sorelova životopisca Gaëtan Pirou-a, da je bogatstvo ideja Georges Sorela tako veliko, da je upravo nemoguće poduzeće pokušati prikazati ma i samo skroman izvadak njegovih misli u jednom ograničenom literarnom prikazu. Ja se dakle ne mogu dalje gubiti u prikazivanju pojedinih ideja Sorelovih, nego moram nastojati, da Vam više obuhvatno iznesem glavne značajke Sorelova životnoga djela, koje će Vam prikazati njegovu veliku ulogu u savremenoj ne samo socijalističkoj, nego i općoj političkoj misli cijeloga kulturnoga svijeta.

Kako smo već ponovno spomenuli, Sorelova je životna zadaća izgradnja proletarske ideologije. On to postizava ne samo, što buržoaziju ,kako smo već istakli, nastoji pokazati lošom, odvratnom i svakoga prezira i mržnje vrijednom. Jasno je, što više vidljivo, da se Sorel iz petnih žila trudi, da produbi i zaoštri opreke izmedju buržoazije i proletarijata. To u bitnosti znači onaj revolucijonarni duh, koji sindikalizam tako intenzivno njeguje. Izmedju buržuja, i proletera po Sorelovu shvaćanju ne može postojati drugi odnošaj, nego odnošaj borbe na život i smrt, borbe sve dotle, dok jedan ne podlegne, a to ne može biti drugi nego buržuj. To je zadnji smisao one »lutte de classe«, koju Sorel neumorno propovijeda. Sorel uči, da je klasna borba »le principe de la tactique socialiste«, da je »l' alpha et l' omega du socialisme«, da je socijalizam »doit se renfermer dans la lutte de classes«. Svrha pako te borbe nije,

Digitized by Google

preuzeti napuštene pozicije buržoazije i nagoditi se sa njezinim odbačenim krpetinama, nego je to borba, da se buržoaski organizam isprazni svega života i da se sve, što vrijedi, pretoči u politički organizam proletarijata. Zato treba pojačavati instinkte rata i borbe u istoj mjeri, u kojoj buržoazija čini ustupke u cilju postignuća socijalnoga mira.

Konačni cilj te borbe je katastrofa buržoazije. Da utuvi ovaj cilj, Sorel njeguje t. zv. »mythe cathastrophique«, apelira opet na uspomenu velikoga doba napoleonskoga i dovodi proletarijatu pred oči, da se ova katastrofa ima dogoditi putem »grande bataille napoléonienne«, putem velikih napoleonskih bitaka, koje naravski svršavaju s katastrofom protivnika. Do svega toga dovela je neumorna klasna borba, generalni štrajk i revolucija.

Ali Sorel se ne zadovoljava s time, da ovako najrafiniranijim psihološkim sredstvima nijeti i odgaja borbenost proletarijata i stavi kao konačni cilj uništenje buržoazije, nego on teži, da in ultima linea i na metafizičkom polju konačno razreže stolnjak izmedju proletarijata i buržoazije.

Sorel uči, da svaki čovjek, a i svaki stalež misli po uvjetima svojih posebnih životnih prilika. Ona teška kriza, u koju je Marksizam zagrezao, potiče najviše od toga, što je Marksizam, upustiv se u političku borbu sa buržoazijom, tako neznajući sam kako, počeo primati buržoasku ideologiju. Sorel pako tvrdi: buržoaska misao je bez svakoga interesa za proletarijat: »denuće de tout intérêt pour le prolétariat«.

Zato Sorel uvodi u Maksizam »la nouvelle école« novu školu, kojoj je osnovka osim gornjega pojačanja borbenosti i revolucijonarnosti, spoznaja, da je socijalizam jedna sasvim posebna filozofija, različna od buržujske filozofije: »une philosophie de production«, filozofija proizvodnje. Jezgra pako te filozofije se sastoji u slijedećem: Socijalizam stavlja si u zadaću, da sav svijet privede proizvodnji. Svako zanimanje, koje nije u vezi sa procesom proizvodnje, koje nije fizički rad ni pomoćni rad, nuždan za fizički rad, ili nije ma na kakov način na nj vezano bilo kakovom tehnološkom vezom, bit će posmatrano kano suvišno kao luksuz, i ne će moći dobiti nikakove nagrade. Radnički stalež ima biti škola, kroz koju imade svaki pojedinac proći.

Ali ova filozofija ne nalaže samo dužnost udesiti proizvodnju na način, da se proizvodi što više, nego i da se proizvodi što bolje. Treba temeljito razumjeti svoj posao i biti vječno na straži, ne bi li se mogla gdje spaziti kakova mogućnost usavršenja u običajnim metodama proizvodnje.

Sorel tu uvodi svijesno ideju usavrenja, ideju perfekcijonističku u svoj sistem. Suvišno je, da ističem, da Sorel vjeruje, da su samo sindikati sposoban ustroj za ovakovo neomedjeno usavršenje proizvodnje. Sorel posiže u srednji

Digitized by Google

vijek, u one stručne organizacije zidara, koje su gradile velebne gotske crkve, da pokaže, kako su ove organizacije bile u stanju stvarati tehnička čudesa, sve bez teoretske tehničke naobrazbe i naših kompliciranih savremenih tehničkih instrumenata. Na temelju toga, da su sindikati »mécanisme de moralisation«, čime smo se već bavili, »et de perfection de production«, Sorel vjeruje, da se može doći do cilja, da će proizvodna poduzeća funkcijonirati bez kapitalističkoga vodstva, da će biti mogući »les ateliers sans maîtres«, radionice bez vlasnika. To je po Sorelovom shvaćanju tim vjerojatnije, što su već i danas školovani inžinjeri više figuranti, nego istinski upravitelji tvornica. Faktičko vodstvo proizvodnje u tvornicama i onako je u rukama starih iskusnih predradnika. Kada sindikalizam još provede u praksu ideju neograničenoga moralnoga i tehničko-proizvodnoga usavršenja, a radništvo postigne »capacité juridique et politique«, onda će proletarijat po Sorelovom uvjerenju obračunati sa »prejugé étatiste bourgeois«, a sindikati će rastvoriti pojam države, jer će mu oduzeti i u svoje ruke preuzeti sve, što je za proizvodnju, t. j. za život ljudi nužno.

To je jedna od osnovnih ideja Sorelovih, koju on zove »Rèduction progressive de l' Etat au profit des Syndicats« progresivno ukidanje države u korist sindikata.

Moramo dakle ustanoviti, da u Sorela imade i snažna antietatistička, dapače anarhistička nota, naravski u sindikalističkom smjeru.

Svakako stoji, da se Sorel ne žaca zakoračiti i na metafizičko polje, kada mu to treba kod izgradjivanja ideologije proletarijata. Valja dapače utvrditi, da u tom smjeru leži po mojem sudu valjda i najveće djelo Sorelovo. Ona duboka kriza Marksizma, koju sam spomenuo i kojom se je Sorel toliko bavio, sastojala je dobrim dijelom i u tome, što se je tokom vremena filozofska osnovka Marksizma znatno istrošila. U filozofskom pogledu je bio Marx dijelom Hegelovac a dijelom Feuerbachovac. Materijalističko pojimanje povijesti jedna je filozofska značajka Marksizma. Medjutim Hegelijanstvo je oko polovice XIX. stoljeća doživjelo težak brodolom, a Materializam je stao pod konac istoga stoljeća kopniti kao snijeg na proljetnom suncu, jer je novo energgističko pojimanje jednostavno zanijekalo postojanje pojma materije, koja je postala samo jedan oblik eneržije i to eneržija »mit Formwiderstand«. Marksizam je time izgubio svoju filozofsku osnovku, i time svoju bitnu odliku, koja je sastojala u solidnoj filizofskoj fundaciji, koju je Marx svome naučanju umio dati.

Meni se čini, da najveće djelo Sorelovo leži upravo na tome polju. Sorel je umio trošne filozofske osnove Maksizma obnoviti u smislu najnovijih filozofskih smjerova. Medju njegovim djelima pada jedno u oči »De l' utilité du Pragmatisme«, koje me je tim više zanimalo, što mi je amerikanski Pragmatizam prilično dobro poznat. U svojem djelu Sorel je proveo tu obnovu, jer prihvaća William Jamesov

Digitized by Google

Pragmatizam. Ali ne samo Pragmatizam nego i Bergsonov Vitalizam i Ostwaldov Energetizam. Jednom vrlo spretno izradjenom sinkretizacijom je Sorel po mojem mnijenju iz ova sva tri sistema stvorio nove filozofske temelje Marksizma, t. j. onu ecole nouvelle, koja se zove revolucijonarni sindikalizam ili kratko Sorelizam i to na temelju, čiju nosivost ja prilično visoko taksiram.

Na žalost vrijeme mi ne dopušta, da se upustim u razlaganje ove prilično komplicirane materije. Po svoj prilici ne bi ni jedno posebno predavanje dostajalo, da Vam podrobno razložim ovaj zanimljivi proces obnove filizofskih temelja Marksizma. Moram se ograničiti na to, da utvrdim, da je Sorel ne samo vrlo dobro poznavao sva Jamesova djela, koja su prevedena na francuski (Sorel znao je dobro talijanski, ali nije znao, kako se čini ni njemački ni engleski), nego je oficijelno prihvatio Pragmatizam, priznavši njegovu korist. Na jednom pako mjestu tvrdi, da su svi razboriti ljudi više ili manje pragmatisti U svojem citiranom djelu dokazuje veće ili manje tragove pragmatističkoga načina mišljenja i shvaćanja kod svih filozofskih sistema, počamši od starih Grka.

Isto tako temeljito pozna Sorel Bergsona, koga izvanredno cijeni, hvali i mnogo citira. Držim da je upravo Sorelova zasluga, da je ideju bergsoničkoga »elan vital« znao staviti u službu Marksizma.

Malo manje je jasno, u koliko je Sorel upotrijebio Ostwaldove energitističke elemente. Ali kada se Sorel stalno i sa velikom sigurnošću služi pojmom entropije i dissipacije eneržije, kada nam daje slijedeću duhovitu definiciju industrijske mašine: »Mašine su dakle ustroji, namješteni na prirodnom ili umjetno stvorenom toku dissipacije eneržije i odredjeni, da jedan dio ove raspršene eneržije uhvate i stave u službu čovjeka, koji se trudi, da je što više uhvati«; onda mislim, da ne može biti dvojbe, da je Sorel i Ostwaldov Energetizam prihvatio u svoj novi eklektički filozofski sistem.

Zanimljivo je još spomenuti, da si je Sorel dao mnogo truda i to sa uspjehom, da usprkos ove obnove fundamenata sačuva izvanju fasadu Marksizma. On dakle još uvijek govori, o materijalističkom pojimanju svijeta, te takovim označuje i onu svoju već spomenutu tezu, da svaka perijoda i svaki stalež imade svoju vlastitu ideologiju, koja odgovara njihovim posebnim privrednim prilikama. Ali u stvari je to samo svijestna ili nesvijestna samoobmama, jer držim, da si svatko, tko je malo upućen u stvar, mora biti na čistu, da je unutarnja priroda nove fundacije Marksizma pragmatističko-vitalistička, a ne materijalistička.

Ja mislim, da Sorel nije ništa više u životu uradio, nego obavio izmjenu filozofske fundacije jednoga tako važnoga idejnoga pokreta, kao što je danas Marksizam, te ovome dao očevidno novoga zamaha i snage, da bi po tome samome već zasluživao odlično mjesto u povijesti razvitka ljudske misli.

Digitized by Google

Bergsonov zamah života razradio je Sorel napose u jednom smjeru, da mu je u borbi dao maha i preko dosada dozvoljenih i priznatih granica. Sorel je napisao jednu apologiju nasilja u svome čuvenom djelu »Réflexions sur la violence«. On je opazio, da kod štrajkova dolazi redovito do znatne mjere nasilja, batina, tučnjava i zlostava, i takovih sličnih stvari, te dolazi konačno do zaključka, da je to dobro. Dolazi dapače do shvaćanja, da je »violence prolétarienne« jedino sredstvo, kojim proletarijat može slomiti »la force bourgeoise« t. j. buržujski posjed državne vlasti. I pod tim vidom on tu »violence« bezuslovno prihvaća, odobrava, dapače joj priznaje, da je tvorac novih socijalnih razmjera, što više i prava. Sorel ostaje doduše kod toga još uvijek onaj strogi moralist i ograničuje svoje nasilje. Ali mi ćemo vidjeti, da učenici Sorelovi, a naročito u Rusiji nisu tako strogo čuvali granice, koje im je učitelj povukao. Ova apologija nasilja postala je čak značajkom i elementom ovih teških i krizovitih poratnih vremena, koje danas proživljavamo.

Bergsonov »élan vital« i njegov snažni aktivizam Sorel je razradio još u jedan pojam, kojim se redovno služi. To je pojam mita — »le mythe«, jedan od najzanimljivijih, ali i najčudnovatijih tvorevina Sorelove ideologije. Sorel uči, da ljudstvo, koje stremi, mora imati neko vjerovanje, koje mu daje snagu, da se bori za svoj cilj. Ovo vjerovanje je nužno, jer »nismo li mi naučeni upoznavati, da se zbilja u mnogom razlikuje od ideja, koje smo si predočavali prije, nego što smo počeli djelovati?« ... »Psiholozi tvrde, da je bitna raznolikost izmedju ciljeva, za kojima smo težili, i onima, koje smo postigli, svako i najmanješ iskustvo u životu nam potvrdjuje ovaj zakon.« Sorel se poziva na t. zv. paruziju prvih kršćana (vjeru o povratku Krista i propast svijeta) u nade reformatora, u očekivanja onih, koji su pravili francusku revoluciju, u vjerovanje Mazzini-ja, koji je očekivao sasvim nešto drugo, nego što je doista nastalo, ali bez kojega se vjerovanja Italija nikada ne bi bila oslobodila. Sorel dolazi uopće do povijesno-filozofskoga zaključka, da se razvitak ljudske povijesti, osobito političke, ne da nikako predvidjeti.

Sorel ide dalje i priznaje, da su neke njegove vlastite zasade miti; priznaje, da je »un mythe« = la grève générale = generalni štrajk, da je »un mythe« pobjednička revolucija, les batailles napoléoniennes itd. Izgleda mi, da je Sorel u ovoj poetičkoj i psihološki dobro poradjenoj formi »mytha« hotio izraziti jednu ideju, koju je formulirao već Bernstein i koja glasi: cilj je ništa, glavna je kretnja i borba. Na svaki način vidimo tu veliku spretnost i obdarenost Sorelovu formulirati zasade, koje imaju pragmatističko i praktičko političko znamenovanje.

Čini se, da je baš zajednički utjecaj Bergsonov bio onaj, koji je Sorela neko vrijeme bio vrlo približio Georges Valois-u i Charles Maurras-u i njihovoj »Action Française«, pak se je to približenje krajnje ljevice krajnjoj desnici u Francuskoj neko doba mnogo opažalo i komentiralo.

Digitized by Google

Spomenuo sam već, da se je Sorel, naročito u svojim mladjim godinama, mnogo bavio studijem Ernesta Rénana, te da je o njemu napisao i veće kritičko djelo, koje mnogo citira u svojim djelima. Iz toga slijedi, da je Sorel vrlo dobro upućen u religijozna pitanja i ona religijozne historije. Nedvojbeno daje to stanovitu dubinu njegovim radovima, jer se Sorel stalno i vrlo spretno služi primjerima i usporedbama iz religijozne povijesti. Priznajem rado, da baš ova značajka čini meni Sorela simpatičnim i privlačivim, jer kako je poznato, religijozna povijest je predmet moje posebne predilekcije.

Sorel se mnogo bavi kršćanstvom i njegovim počecima; napisao je dapače oveće djelo »La Ruine du Monde antique, conception matérialiste de l' Histoire«. Sorel ispituje, koji su uzroci propasti klasičnoga svijeta, te dolazi do zaključka, da nisu barbari srušili Rimsko carstvo, jer oni nisu imali više mnogo što rušiti, nego da se je klasični svijet morao srozati, jer ga je iznutra idejno rastočilo kršćanstvo, i to u smjeru državnom, socijalnom i ekonomskom.

Sorel u glavnom simpatizuje sa kršćanstvom. Naročito mu je simpatična moralna i idealna visina kršćanstva, kome rado priznaje u tom pogledu veliku nadmoćnost nad socijalizmom. On priznaje, da u ljudskom životu imade i važnijih stvari, nego je pravo, osnovano na ekonomiji, i da je kršćanstvo donijelo čovječanstvu tri dragocjene spoznaje, koje su igrale veliku ulogu kod izgradnje modernoga svijeta — prvo: v a ž n o s t s e k s u a l n e č i s t o ć e, drugo: n e i z m j e r n u v r i j e d n o s t č o v j e k a i treće: p o ž r t v o v a n j e o s n o v a n o n a l j u b a v i b l i ž n j e g a. Ali Sorel predbacuje kršćanstvu, da ne ima nikakova privrednoga shvaćanja i da je u tom smjeru sasvim negativno, pošto se u tom pogledu osniva na nauci evandjelja Matejeva, koje (VI. 25—32) uči: da se ne treba brinuti, što ćemo jesti i piti, u što se obući, nego nas upućuje, da pogledamo na ptice nebeske, koje ne siju niti ne žanju, pak ih otac nebeski ipak hrani. Sva ta briga je poganski posao. Sorel uči, da je dakle crkva za osnov svoga privrednoga shvaćanja uzimala p o t r o š n j u b e z p r o i z v o d n j e l j u d s k i m r a d o m. S o c i j a l i z a m je pako f i l o z o f i j a p r o i z v a d j a č a r a d o m, zato on ne može ništa naučiti od evandjelja, koje se obraća samo na prosjake.

Držim, da je ova verziranost u religioznim pitanjima dovela Sorela do toga, da je kušao svojoj nauci dati neki značaj izrazito religiozni.

Ja držim, da je upravo jedna značajka onoga, što se zove S o r e l i z a m, da odgaja duboku vjeru u neko posebno p o z v a n j e p r o l e t a r i j a t a; da njeguje ono, što Nijemci zovu M i s s i o n s g l a u b e. Evo kako on izražava: »Ali mi ne nalazimo u ljudskom društvu sila, koje bi bile sposobne o b o r i t i k a p i t a l i z a m, o s i m s i l a, k o j e s e k r i j u u r a d n i č k o m s v i j e t u, i k o j e j e v e l i k a i n d u s t r i j a s t a v i l a u n e i z l j e č i v i s u k o b s a p o s l o d a v c i m a. S a m r a z u m z a h t i j e v a, d a r a d n i č k a m a s a s t v o r i j e d n u c j e l i n u, o s p o s o b l j e n u, d a i z v r š i o s u-

Digitized by Google

du, izrečenu po kritici protiv buržoazije i kapitala.

Ovu vjeru, da je proletarijat baš onaj izabrani stalež, koji je pozvan, da izvrši veliku historijsku misiju obnove svijeta, spaja Sorel sa već spomenutom dubokom vjerom, da je radništvo u tanju ostvariti u mnogo većoj mjeri nego buržoazija ideju etičkoga i tehničkoga savršenstva, čime smo se već bavili. Ovo pak sve zajedno dopunjuje Sorel sa nekom dubokom vjerom u »la délivrance finale« konačno oslobodjenje koje radnike čeka kao neka zemlja obećana, čim provedu veliko djelo oborenja kapitalizma i uništenja buržoazije.

Na temelju svega toga dolazi Sorel do zaključka, da socijalizam imade »un caractère réligieux, religijozni značaj, te je ovu ideju potanko razradio u jednom dosta opširnom eseju pod naslovom »le caractère réligieux du socialisme«, koji je uvršten u njegovo zborno djelo »Matériaux d' une théorie du prolétariat«. A i inače ističe Sorel stalno, da je sindikalizam »une secte«, jedna sekta.

Mnogo bi se još interesantna moglo, dapače moralo kazati o Sorelu, jer ne mogu Vam dovoljno isticati, koliko je veliko bogatstvo ideja kod toga mislioca. Ali vrijeme sile hitjeti k svršetku. Držim medjutim, da sam još dužan dokazati, što sam anticipirao već u samom naslovu ovoga predavanja, naime da postoje uže i to uzročne veze izmedju Sorela i fašizma te boljševizma. Radilo bi se dakle ovdje, da provedem u tom smjeru neke vrsti intelektualne »récherche de paternité«.

Sasvim lahko je to u pogledu talijanskoga fašizma. Sindikalizam osim u Francuskoj postojao je u Evropi samo još u Italiji. Što više, tamo je bio još mnogo snažnije razvijen nego u Francuskoj, jer je obuhvaćao ne samo industrijski, nego i poljoprivrednički proletarijat, koji je u Italiji osobito brojan. Zato je Sorel Italiju posmatrao kao zemlju budućnosti sindikalizma, i na više mjesta u svojim djelima izricao nadu, da će se baš u Italiji ostvariti sindikalistički ideal. Evo što on pise (Materiaux str. 139.): »Nije nevjerojatno, da će baš Italija biti pozvana, da riješi sukob, i to baš u slijed razvitka svojih seoskih organizacija. Italija bila je već više puta učiteljicom Evrope, ona će doći u priliku, da to bude još jedanput u povijesti, jer je došla u mogućnost, da izradi doktrine, koje će obnoviti socijalizam.«

Sorel je u povodu tih opažanja intenzivno radio u Italiji, te tri svoja djela i to: »Saggi di critica del Marxismo«, zatim: »Insegnamenti sociali della economia contemporanea«, i »Confessioni« najprije izdao na talijanskom jeziku, dapače osnovao tamo izdavačko poduzeće »Le divenire sociale«. Tako je stekao u Italiji mnogo pristaša i postigao, da je sindikalizam bio u Italiji mnogo raširenij nego u samoj Francuskoj. Naročito su sindikalisti, medju inima poznati socijalistički mislioci Arturo Labriola i Enrico Leone zauzimali u Italiji mnogo

Digitized by Google

vidniji i uplivniji položaj, nego sindikalisti u buržujskoj Francuskoj. Sorel se je pače uz Bendetta Croce smatrao za vodju savremene misli u Italiji. Tako je teren za sindikalizam bio u Italiji mnogo bolje pripravljen nego u Francuskoj — užoj domovini Sorelovoj.

Ali evo iznenadjenja! Umjesto oborenja kapitalizma historički je tok dogodovština iznio M u s s o l i n i a, umjesto c r v e n e r e v o l u c i j e, došla je r e v o l u c i j a c r n i h k o š u l j a, a god. 1922., koje je Sorel za vazda zaklopio oči, poveo je Mussolini svoj pohod na Rim, te čitavim tim razvitkom dokazao ispravnost Sorelove tvrdnje, da se t o k h i s t o r i j s k o g a r a z v i t k a n i k a d a n e d a p r e d v i d j e t i.

Svakako je kod Mussolini-a misaona filijacija od Sorelizma izvan svake dvojbe. Mussolini poznavao je Sorela lično i prije godine 1914., dapače bio je njegov učenik. Sorel je pako potpuno ispravno prosudjivao buduću veliku ulogu Mussolini-jevu. G. Jean Variot priča, da se je Sorel u godini 1912. ovako o njemu izrazio: »Naš Mussolini nije običan socijalista. Vjerujte mi, Vi ćete ga po svoj prilici vidjeti jednoga dana, kako salutira sabljom na čelu bataljona talijanskoj zastavi. To je pravi Talijan XVI. stoljeća, pravi Condottiere. Meni se čini, da je on jedini energični muž, koji je u stanju, da popravi slaboće svoje vlade.«

Sa svoje se je pako strane i sam Mussolini izrično priznao učenikom Sorelovim. Uredniku madridskoga lista A. B. C., koji mu je stavio pitanje: »Koji je od tri utjecaja: Nietzche, Jaurés ili Sorel bio najodlučniji na Vas?« odgovorio je Mussolini: »Svakako Sorel. Za mene je glavno: akcija. Ponavljam, da najviše dugujem Sorelu. Ovaj učitelj sindikalizma i njegove krute teorije o revolucijonarnoj taktici najviše su pridonijele, da oblikuju disciplinu, energiju i snagu fašističkih kohorta.« Ovome se nema što dodati, slika je jasna. Ideal se doduše promijenio, jer Musolini nije išao za otkupljenjem proletarijata, nego za veličinom svoje talijanske domovine. Ali sigurnost i potpunost uspjeha dokazuje, kako je savršena morala biti idejna armatura, koju je Mussolini preuzeo od svoga učitelja.

Nešto je manje jasna i vidljiva veza filijacije izmedju Sorela i Lenjina, dotično ruskoga boljševizma. Biograf Sorelov Ascoli tvrdi, da nije moguće utvrditi, da li je Lenjin poznavao Sorelova djela i nauku. To medjutim ne stoji. U svome filozofskome djelu »Materializam i empirio-kriticizam« Lenjin izričito spominje Sorela, što potpuno dokazuje, da ga je točno poznavao. Medjutim i u Sorelovim djelima imamo neki dokaz, da je Sorel imao neposrednih jakih veza sa ruskim revolucijonarima. Na nekoliko mjesta spominje Sorel svoga ruskoga nakladnika Jacquesa, jednoga sirotana bez sredstava, koji je iz pukoga entuzijazma za Sorelovu nauku počeo izdavati Sorelova djela, te neka doista i izdao, ali je kod toga nastradao i propao. Držim, da je to potpuni dokaz, da je Sorel imao neposrednih veza sa ruskim revolucijonarnim krugovima, pak da su prema tome i njegova djela morala biti u tim krugovima u većoj mjeri poznata.

Medjutim se slažem sa mnijenjem spomenutoga Ascoli-a, da

Digitized by Google

izmedju revolucijonarne koncepcije Sorelove i revolucijonarne prakse boljševističke postoje tako potpune analogije, da je upravo golemo čudo, da je nutarnja veza izmedju Sorela i boljševizma tako kasno opažena. Tko sa nešto kritičkoga pogleda posmatra s jedne strane sindikalizam i Sorelizam a s druge boljševizam, morati će jasno razabrati nutarnju idejnu vezu, te ustanoviti, da boljševizam u svojem rodoslovlju nema parlamentarni socijaldemokratizam Bebelov, ni francuski socijalizam Millerand—Jauresov, a niti engleski Labour, nego isključivo revolucijonarni sindikalizam sa posebnom notom Sorelizma. Antiburžujska, antidemokratska antiparlamentarna i antiintelektualistična ideologija, intenzivna revolucijonarna aktivnost, sektarstvo, sve to pokazuje nedvojbeno sve bitne značajke sindikalitisčke Sorelističke nauke.

Uostalom i sam Sorel nam je dao živi dokaz o bližem srodstvu svoje nauke sa boljševizmom. Dok se je u ostaloj Evropi socijalna demokracija odijelila od treće internacijonale i usredotočila u drugoj internacijonali, sam se je Sorel, kako smo već na početku istakli, otvoreno i bez ograde izjavio za boljševizam i Lenjina, ustvrdivši, da u njima vidi preporod Marksizma. God. 1919. je Sorel napisao plameni članak za Lenjina »Pour Lénine«, koji je dodao svojemu glavnomu djelu »Reflexions sur la violence«, koji pak svršava sa fulminantnim prokletstvom na demokratsku buržoaziju, glavni cilj svoje životne mržnje, kojoj baca u lice: »Proklete da su plutokratske demokracije, koje gladom more Rusiju; ja sam tek nemoćan starac, čiji život visi o tankoj niti, ali jedno još si želim, prije nego koračim u grob, da vidim ponižene ponosne buržujske demokracije, koje danas cinički triumfiraju«. Sorel je time kvitirao ono veliko izopćenje, koje je buržoazija nekad izrekla nad njime, tvrdokornim i strastvenim revolucijonarom.

Medjutim usprkos ovoga odlučnoga istupa u korist boljševizma i Lenjina, Sorela ipak nešto vidljivo smeta. To je krvološtvo i nečovječnost Sovjeta, njihovo bezobzirno gaženje morala i svih etičkih načela, koje je Sorel cijeli svoj život tako visoko cijenio. Tu se Sorel spasava jednom smicalicom, moglo bi se pače kazati sofisterijom, jer priznaje, da »Lenjin doduše nije kandidat za nagradu kreposti, koju podjeljuje Francuska Akademija, ali Lenjina treba prosudjivati isključivo sa gledišta ruske povijesti. Jedino pak pitanje, koje može zanimati filozofa jest to, da li će Lenjin biti u stanju, da uputi Rusiju smjerom razvitka put jedne republike proizvadjača, koja će biti moguća stvoriti isto toliko naprednu privredu, kao što ju imaju naše kapitalističke demokracije?«

Mislim, da sam Vam ovim prikazom veza Sorelovih sa fašizmom i boljševizmom dao ujedno i najbolji dokaz njegova velikoga znamenovanja, teoretskoga i praktičkoga. Praktičko znamenovanje Sorelovo je tim veće, što on djeluje sa oba oprečna pola, sa pola skrajne desnice (fašizma) i sa pola skrajne ljevice (boljševizma). Tako sa ova dva protivna pola ideje, koje su u svojoj jezgri Sorelove ideje, prodiru u najvećoj mjeri u sve slojeve savremene Evrope. Time mislim, da sam

Digitized by Google

potpuno dokazao, kako je Sorel važan, i to ne samo za čitav kulturni svijet, nego napose i za našu državu, koja imade od oba dva oprečna pola da trpi često i vrlo nepoželjne utjecaje. Sorelove ideje antiburžujsko, antiintelektualističko, antidemokratsko i antiparlamentarno naziranje jesu tako reći naš današnji politički kruh svagdanji. Da uzmognemo s tima idejama ispravno baratati, moramo svakako poznati njihova autora i čitavi sistematski kompleks iz koga one potječu.

Sorel, uzet u cjelini, rijetko je snažan duh starogalske borbenosti, koji je za jedan žalosni pojav sadašnjice, za dekadancu i degeneraciju Evrope učinio odgovornom demokratsku buržoaziju, nad njome prelomio štap i svoju ideologiju proveo do zadnjih konsekvencija, pri čemu je jasno vidljiva snaga akcije i vrlo jaka pratička politička crta, koju je nedvojbeno poprimio od svoga uzora i učitelja Proudhona. Sorelova filizofija je duboko pesimistička i po svojoj glavnoj značajci stvarno filozofija mržnje, time je dana najoštrija i najiscrpljivija kritika te filozofije, kojom se na žalost ovdje podrobno baviti ne možemo.

Kao filozofija ona pokazuje istu podvojenost kao i Marksova nauka, koju je podvojenost ispravno utvrdio Bernstein. Kod Sorela je vidljiv se jedne strane Renanov vedri duh, pomiješan sa kršćanskim eticizmom i idealizmom, a s druge strane filozofija mržnje. Proudhonovo revolucijonarstvo i Bergsonov »élan vital«.

Ispravna je kvalifikacija Sorelova, da je veliki budioc eneržija. Samo držim, da je to premalo rečeno. Prije spomenuta mješavina mržnje, revolucijonarstva i vitalističkoga zamaha po mome mnijenju dapače izrazito je opasna, jer je upravo neke vrsti socijalni eksploziv. Koliko su s jedne strane Sorelov duboki i iskreni eticizam, kao i njegova elementarna snaga simpatični, to je ovaj eksplozivni dio vrlo opasan. Opasnost ovoga socijalnoga eksploziva vidimo jasno na oba čeda Sorelizma na fašizmu i boljševizmu. U oba se slučaja jasno vidi, kojom temeljitošću je spomenuti socijalni eksploziv obavio posao razaranja i rušenja političke zgrade, koja je stajala prije njega. Zato držim, da moram svakoga upozoriti na opreznost kod baratanja sa Sorelovim idejama.

Ali — mislim — nemamo mnogo izbora, te se moramo baviti i sa ovom opasnom ideologijom, obzirom na činjenicu, da u svojem najbližem susjedstvu imamo veliko stovarište toga eksploziva. Moramo ga na svaki način po njegovoj nutarnjoj idejnoj naravi dobro upoznati, da se od njegovih opasnih svojstava uzmognemo i braniti.

Nedvojbeno je Sorel veličina, čija je konačna ocjena još sub judice. Ispravno će se Sorel moći prosuditi tek onda, kada nam historija pokaže, koja i kakova će biti sudbina njegova duhovnoga poroda: fašizma i boljševizma. Ali kakova god bila ova konačna osuda, svijetlo koje dolazi od filozofske zvijezde, koja se zove Georges Sorel, svijetli danas i našemu životu. U oči ove nedvojbene činjenice možemo pregorjeti, da već sada odredimo, je li ova zvijezda prve, druge ili treće veličine.

Digitized by Google

Agrarni problemi

(Iz knjige dra. F. E. S m o d i ć a: »Im Kampf um die materielle Kultur: ein Überblick der Kulturgeschichte«, Zagreb 1928., str. 91.—98.)

Agrarne prilike. naročito bivših feudalnih država, pokazuju žalosnu sliku. Plemićko gospodarenje stvorilo je tečajem stoljeća stanje, u kojem zemljište ne može već da odgovara svojoj svrsi. Razaranje starih zajednica, nagomilavanje zemlje u latifundiju, beskrajno cijepanje pučke zemlje dovelo je zemljoradnju do apsurda; ona nije više moguća, da seljaka na čovjeka dostojni način prehrani.

Tako je danas u Kini za prosječno seljačko dobro srednji opseg od jednoga hektara pretežan; vrlo brojna su sitna gospodarstva od $^1/_5$ do $^1/_7$ hektara sa obiteljima kao vlasnicima, koje se pomoću raznih sporednih zanimanja drže na površini. Ima u Kini velikih posjeda, ali ih vlasnici mogu uživati samo putem davanja u zakup; po radnicima ih ne mogu obradjivati dati, jer za takov posao ne bi mogli dobiti ni jednoga člana seoske općine (»ho«). Svuda vlada malo zemljištno gospodarenje, kakova, osim u Japanu, u takovoj općenitosti nema nigdje na svijetu. Obradjivanje čestica, koje su poprečno duge 25, a široke 5—7 metara, biva skroz u formi vrtne kulture. Uslijed ove sićušnosti većine gospodarstva vegetira pretežni dio seljaštva medju grebenima gladovanja i povremenoga boljega stanja u osobito dobrim godinama. Godine 1917. je živjelo tu 24,429.400 (= 49.5%) zemljoradničkih obitelji na sitnim posjedima do 1.2 hektara i ovi su posjedi obuhvaćali zajedno samo 15.9% ukupne kultivirane površine.

U Japanu je živjelo 1924. godine 3,677.214 (= 73.9%) vlasnika na sitnim posjedima do 1 hektara. U Egiptu je zemlja u posjedu kralja (jedna četvrtina svega kulturnoga tla), domena i paša, dočim su pod teškim radom i daćama stenjući felasi bez vlastitoga zemljišta i danas još privezani uz grudu. U punoj vlasnosti imaju samo zemljište, koje im je dano bilo od kediva, da ga urbarnim učine. Godine 1925. je živjelo tu 1,376.342 (= 66.8%) vlasnika na sitnim posjedima do 0.4 hektara i ovi su posjedi obuhvaćali svega samo 9.7% ukupne površine.

U Indiji se je bavilo po popisu od 1911. godine 71% ukupnoga stanovništva zemljoradnjom i marvogojstvom, 29% ostalim zvanjima. Od zemljoradnje u pravom smislu riječi je živjelo 217 milijuna ljudi, koji se raspadahu na 8 milijuna vlasnika (velikih) dobara, 167 milijuna obradjivača vlastite ili u zakup uzete zemlje, preko 41 milijuna sluga i poljodjelskih radnika i oko 1 milijun upravitelja i agenata i njihovih namještenika. Zemljoradnja je još uvijek na vrlo niskom stepenu. Svi pokusi, da se podigne, izjaloviše se na siromaštvu pučanstva. Uzroci siromaštva imaju se kraj klimatskih prilika tražiti u ekonomijskom sistemu i ekonomijskoj politici, koja je posve na trgovinu položena. Korist iz zemljoradnje povlače i ovdje trgovci. Da li će u zemlji dosta preostati, to se ne pita. U godinama slabe žetve je onda glad neizbježiv, koji katkada zauzima vrlo velik opseg. Tako je navodno od 1850. do 1875. pomrlo od gladi 5 milijuna, a od 1875. do 1900. godine 26 milijuna ljudi.

Digitized by Google

U Sjedinjenim Državama Amerike, gdje nije bilo historijskih zapreka, su prilike, naravno, drugačije; tamo je poljodjelstvo »najfundamentalnije svih industrija«; tamo nema sitnoga posjeda. Prosječna veličina farma u sjevernocentralnom dijelu, koji je od svih najvažniji i gdje se poglavito sijeno i žito, a i marvogojstvo u veliko tjera, je 175—250 akra; u južnocentralnom dijelu, gdje je glavni proizvod pamuk, a i kukuruz, duhan, šećerna trska i riža se goji — kao i u južnim i sjevernim atlantskim dijelovima — obuhvaća prosječni tip farme 50—100 akra; konačno na zapadu, koji se, izuzetkom Kalifornije, poglavito marvogojstvom bavi, su farme vrlo velike i često su vlasništvo korporacija.

U Evropi se nalazi veći dio zemljišnoga posjeda, koji je takodjer u kompleksima zbijen, u rukama jedne manjine, a na male i najmanje čestice pocijepani manji dio istoga u rukama puka. U Engleskoj je malo ne čitava zemlja vlasništvo plemstva i protestantskog svećenstva i financijske aristokracije. U Engleskoj posjeduje 900 gospode trećinu, u Irskoj njih 800 polovicu, u Škotskoj 600 njih četiri petine zemlje. Seljaci, bivši kmetovi, postadoše doduše slobodni, ali nemaju svoga vlasništva, nego su zakupci. Samo 6% zemljišta su slobodna seljačka gospodarstva. Godine 1895. u Velikoj Britaniji bez Irske 22.68% gospodarstvenih pogona bili su parcelarni pogoni sa manje nego 2 hektara, a obuhvaćali su samo 1.3% ukupne površine pogona, pri čem pogoni ispod jednoga akra (= 0.4 hektara) nisu bili statistički posebno iskazani. Po popisu od godine 1921. su u Velikoj Britaniji bez Irske 19.3% pogona bili čestični pogoni sa manje nego 2 hektara, a obuhvaćali su samo 1% ukupne površine (10,519.945 hektara). U Škotskoj su 1925. godine 22.4% pogona bili čestični pogoni sa manje nego 2 hektara i obuhvaćali su samo 1.2% ukupne površine (1,907.098 hektara). U Irskoj (stari teritorij) su 1918. godine 27.7% pogona bili čestični pogoni sa manje nego 2 hektara. I u sjevernoj Irskoj su 1925. god. 29.3% pogona bili čestični pogoni takodjer sa manje nego 2 hektara.

U Njemačkoj su 1895. godine 58.23% poljsko-gospodarstvenih pogona bili čestični pogoni sa manje nego 2 hektara i obuhvatili su samo 5.56% obradjene površine (32,517.941 hektara). Po popisu pogona od 1907. godine su 58.9% pogona bili parcelarni pogoni sa manje nego 2 hektara i obuhvatili su samo 5.4% agrikolne površine (31,834.844 hektara). Po popisu pogona od 1925. godine su 59.4% pogona bili parcelarni pogoni sa manje nego 2 hektara.

U Francuskoj bilo je 1892. godine od 5,702.752 pogona 2,235.405 (= 39.2%) sa manje nego jedan hektar i obuhvaćalo samo 2.7% ukupnoga areala pogona (49,378.813 hektara). Godine 1908. su 38% pogona bili parcelarni pogoni sa manje nego 1 hektar i obuhvaćali su samo 2.5% ukupne površine pogona (50,113.232 hektara).

U Madjarskoj su 1895. godine 53.6% pogona bili parcelarni pogoni sa manje nego 2.9 hektara i obuhvaćali su samo 5.8% ukupne površine pogona (21,209.892 hektara). Na ovim sitnim posjedima je životarilo ukupno 3,176.937 ljudi, dočim je 5½ milijuna duša poljo-

Digitized by Google

gospodarstvenog pučanstva bilo posve bez posjeda. Na sitnim posjedima i bez vlastitoga posjeda je gospodarilo i živjelo dakle god. 1895. ukupno 8.7 milijuna ljudi = 76.5% sveukupnoga tadanjega poljskogospodarstvenoga pučanstva.

U Italiji ima samo jedna trećina zemljoradničkih obitelji vlastitu zemlju. U Rusiji pripadale su prije rata $^2/_3$ uporabiva zemljišta kruni i plemstvu, a samo jedna trećina seljačtvu.

Pokusa, da se tomu pomogne, da se seljačtvo spasi, bilo je u svima vremenima. U Kini se je kušalo, nakon što je kmetstvo bilo dokinuto, posjedovne prilike poboljšati uredjenjem nasljednoga prava, maksimiranjem areala, što ga je pojedinac mogao imati, zabranom prikupa zemlje, predujmovima na žetvu, dijeljenjem žita za sijanje i t. d., ali bez trajnog uspjeha. U vremenima poplave, suše i gladi padoše seljaci u dugove, a bogataši su tu priliku upotrijebili, da seljačku zemlju jeftino pokupuju, te ju onda dadu bivšim vlasnicima u zakup. I tako je veleposjed zemljoradnike opet pritisnuo na stepen malih zakupnika, pa se je od cara Ši (221.—209.) dokinuto kmetstvo polako opet pojavljivalo.

U Rimu se je takodjer kušalo maksimiranjem zlo ukloniti. Licinijev agrarni zakon je ustanovio, da nitko ne može uživati više od 500 jutara državnoga dobra; po zakonu pako, predloženom po T. Gracchu, takodjer ne bi pojedinac smio više od 500 jutara, obitelj više od 1000 jutara državnoga dobra u posjedu držati. Ni ova nastojanja nisu, kako znamo, imala uspjeha.

Moderni lijekovi: reguliranje, komasiranje, zemljišna vjeresija, reforma nasljednoga prava, zabrana otudjivanja, osiguranje proti požaru, tuči, nezgodi, marvinskoj pošasti i t. d. mogli su na stanju, stvorenom stoljećima jedva što promijeniti. Teško je ovim mjerama dati veće značenje, jer naprama zlu, koje bi trebali da uklone, naprama problemu, koji bi trebali da riješe, ne stoje u nikakovu razmjeru. Eksproprijacija veleposjeda u nekim zemljama — i kod nas — poslije rata i porazdjeljivanje na komade pojedincima — mjesto da su kao državni pogon upravljani — je mjera, koja isključuje racijonalno gospodarenje, jer maloga posjednika mora i jedna jedina loša žetva svaliti u dug. Zato je zaduženost općenita pojava, stalni pratilac maloga posjeda. Nalazimo ju u svim vremenima, u svim državama, u kojima je stari agrarni sustav razoren, zemlja individualizovana, najveći dio iste u rukama nekolicine nagomilan, a narod na mali dio iste potisnut. Već ova općenitost zaduženosti dokazuje, da se na temelju postojećega načina gospodarenja, neograničenoga individualizma, pitanje prehrane ne može riješiti, da se dakle rješenje problema mora u protivnom pravcu tražiti tim više, što tu ni poljskogospodarstvene zadruge ne mogu pomoći. One mogu doduše pojedinim svojim članovima neke lokalne koristi donijeti, ali i ove sižu samo do žetve. Onda dolazi trgovački kapital, pa poništava odredjivanjem cijena sav trud i muku. On je onaj, koji plodove pobire, žito žanje i izvozi van, a na proljeće opet unutra i u iste agrarne zemlje. Put, koji bi mogao dovesti do

Digitized by Google

rješenja, je za sada još neprohodan, ma da su prednosti kooperacije očite i za svakoga jasno, da se pojedinac sam proti elementima i kapitalizmu ne može boriti, sam ne može gospodariti, da gospodariti može samo općina, zajednica. I tako je agrarni problem i danas, nakon likvidiranja staroga, političkoga gospodarstvenoga sistema, koji je zemljišni individualizam stvorio, još otvoren. A time i seljački problem, jer se oslobodjenjem seljačkoga posjeda od veriga, u kojima ga je povijesni razvoj odnosa njegovih ka gospoštiji držao, dokinućem odnošaja osobne ovisnosti, koja je najveći dio pučanstva u raznim formama teretila, gospodarstveno stanje seljaka nije poboljšalo, nego se je uslijed sve jačega zahvata kapitalizma u ekonomiju još pogoršalo — tim više, što je država ostavila seljaka u njegovoj novoj borbi za opstanak bez pomoći, za nj se brinula samo kao ubirač poreza.

Tek u najnovije vrijeme se opaža tendenca k socijalnoj skrbi. Istom u najnovije vrijeme si probija put ekonomijski rezon, spoznaja toga, da se rentabilitet zemljoradnje i opskrba pučanstva kruhom mora državnim mjerama osigurati, posebni interes općemu interesu podrediti. Tek je svjetski rat u gospodarstvenim nazorima promjenu proizveo, vlade gospodariti naučio, na državno gospodarenje, na državni socijalizam ih prisilio i uvjerio, da razdjeljivanje zemaljskih proizvoda, odvijanje žitnog uvoza i izvoza putem državne organizacije — dakle na drugi nego kapitalistički način — nije zadaća nerješiva. Uveden je bio žitni monopol i kruh je prestao biti slobodnim trgovačkim artiklom. Ali poslije rata je državno gospodarenje, izuzevši iznimke (Rusija, Švicarska) opet razgradjeno.

U Švicarskoj je Savezno vijeće, da osigura opskrbu pučanstva sred rata, uzelo na temelju ovlasti Savezne skupštine opskrbu žitom u svoje ruke i usprkos poteškoća se je održao uvozni monopol žita i državna uprava žitom do danas. Koncem travnja 1926. prihvatili su parlamenti sa velikom većinom monopol uvoza žita, pa su se slijedom toga imale u ustav Saveza unijeti slijedeće ustanove: Savez će poduzeti mjere za opskrbu zemlje krušnim žitom i za unapredjenje domaće žitne proizvodnje. Putem zakonodavstva se može Savezu povjeriti uvoz krušnog žita i mlinskih proizvoda uvaženjem slijedećih načela: a) Provedba se povjerava jednoj, pod nadzorom Saveza stojećoj, zadruzi uz udioništvovanje Saveza i privatnih gospodarstvenih organizacija. Kantonima je pristup slobodan. b) Kupovne se cijene domaćega krušnoga žita imaju tako odmjeriti, da obradjivanje zemlje bude omogućeno. c) Prodajne cijene imaju se što niže ali ipak tako ustanoviti, da se kupovnina inozemnoga i tuzemnoga krušnoga žita, kamate pogonskoga kapitala i troškovi pokrivaju, uz pridržaj obrazovanja pričuva za izjednačenje cijena nema se nikakova dobit postizavati. Na gorske krajeve ima se obzir uzeti mjerama, koje su prikladne, da se postigne izjednačenje cijene brašna. Dne 5. prosinca 1926. provedeno pučko glasanje je ispalo uslijed pritiska industrije i trgovine doduše proti ustavnomu usidrenju žitnog monopola, ali je monopol na temelju jednoga zaključka Saveza ipak pridržan.

U Rusiji je drugi projekt za monopoliziranje trgovine žitom

Digitized by Google

godine 1916. izradjen, ali je monopol tek nakon revolucije ostvaren, kadno je (dekretom od kolovoza 1918.) čitava vanjska trgovina podržavljena. Od toga vremena upravlja država pretežnim dijelom svoje ekonomije sama. U Francuskoj je dekretom od 9. kolovoza 1926. osnovan ured za krušno žito, koji se bavi opskrbom Francuske sa inozemnim i domaćim krušnim žitom, te ustanovljuje i uvjete uvoza žita iz inozemstva; uvedenje državnoga žitnog monopola nalazi se u raspravi. U Engleskoj se takodjer bave osnivanjem jednoga uvoznoga biroa za zemaljske proizvode. Imenito bi se imao uvesti državni monopol za uvoz živeža. Živež bi se imao po jednom jedinstvenom planu kupovati u Americi, dovoziti u Englesku i onda potrošačima prodavati bez dobiti. U Njemačkoj bi se imao državni žitni ured reaktivirati. U Austriji se za zaštitu domaće zemljoradnje i potrošačkih interesa sprema uvedenje državnoga monopola za uvoz i izvoz žita i mlinskih proizvoda. U Rumunjskoj leži pred Komorom osnova zakona o standardizovanju žita. U Norveškoj je državni monopol za žito godine 1924. uveden.

Težnja za racijonalnim gospodarenjem je dakle očita, a ne može biti ni o tom dvojbe, da bi ove i slične mjere, ma da ne diraju u postojeću podjelu zemlje, time, što isključuju špekulaciju žitom, bile prikladne, da stvore jednu olakšicu, ali u »Panevropi« se još uvijek raspravlja usprkos sjajnih uspjeha u Švicarskoj i usprkos toga, što se stanje uslijed američke utakmice i špekulacije svakim danom pogoršava.*) Evropa je, kako je poznato, nakon što je ruska proizvodnja izvan konkurencije stavljena, na prekomorske države (u pšenici do $^2/_5$ svoje potrebe) upućena i o diktatu cijena tih zemalja, naročito američkih žitnih tržišta ovisnom postala. Dumpingplanovima Amerike imala bi se ta ovisnost još povećati. Toj je svrsi služio u veljači 1927. od senata i zastupničke kuće prihvaćeni »Farmerbill«, koji je išao za tim, da stabiliziranje cijena farmerskih proizvoda i prodaju suvišaka žetve na pšenici, kukuruzu, pamuku, duhanu i t. d. pomoću vlade provede, i koji je previdjao osnovanje jednog farmerskog ureda Saveza, koji bi imao biti sa jednim državnim fondom providjen, da viške žetve od domaćega tržišta natrag drži, pa da ih u vrijeme nužde baci na svjetsko tržište. Ova zakonska osnova nije doduše uslijed predsjednikova veta zadobila snagu zakona, ali jasno pokazuje pravac, u kojem će se stvari u najbližoj budućnosti razvijati; ona pokazuje, da će ta budućnost biti ispunjena borbom medju Evropom i Amerikom.

Dr. S.

*) Po onoj: »Roma deliberante Saguntum periit« (Opas. uredništva).

Digitized by Google

Potreba novoga zakona o zaštiti iseljenika

Napisao dr. Aranicki Fedor (Zagreb).

Danas zakoni mnogo brže zastaruju nego nekada, pa se tako desilo, da su i naš — tek osam godina stari — iseljenički zakon prilike pretekle, te izazvale potrebu njegove revizije.

Naš je iseljenički zakon sastavljen bio pod vrlo optimističkim auspicijama. Njegovi sastavljači stajali su naime očito pod utiskom, da će se naša migracija kretati od prilike u razmjeru od 6.000 iseljenika prema 19.000 povratnika, kao što je to bio slučaj prvih godina poslije rata, i baš do god. 1920., kada se sastavljao taj zakon. No već iste te godine, kada je zakon bio donesen, desavusuirala ga je nova nažalost sasvim suprotna situacija: iselilo je 13.000 lica, a vratilo ih se 8.000, izmedju kojih se brojaka odnos počeo sve više i više da razmiče i raste, pa da dodje posljednjih godina do razmjera od 18.000 prekomorskih iseljenika prema 6.000 povratnika!

Pravilnici obično dopunjuju i tumače zakone, ali naš zakon je morao da doživi, da ga njegov vlastiti pravilnik čak derogira, i to baš u njegovim važnijim načelima. Naš zakon kaže, da se iseljenici imaju apsolutno ukrcavati u domaćim lukama, a pravilnik kaže, da ne moraju! Nadalje naš zakon govori o učešću i saradnji i samih iseljenika pri sprovodjenju iseljeničke politike, dok se to u pravilniku nije ni pokušalo ostvariti.

Zakon ne govori ništa o obvezatnom osiguranju iseljenika, nego se tek pravilnik sjetio toga, a i to samo mimogred.

Nu kao stožerna mana postojećega zakona osjeća se, što je on težište svoje zaštite stavio na prevoz iseljenika preko mora, umjesto na momenat, kada se iseljenik odlučuje i sprema na iseljavanje, t. j. on zanemaruje zaštitu prospektivnoga iseljenika, a to je onaj, koji baš najviše treba pomoći i savjeta od strane iseljeničkih vlasti.

Da je to tako, najjasnije proizlazi odatle, što naš zakonodavac kontinentalnoga iseljenika uopće ne zaštićuje — očito za to, što se taj ne vozi preko mora. Medjutim, danas je iseljenik uslijed silnoga napredovanja brodogradjevne tehnike za vrijeme vožnje i bez naročitoga pritiska i kontrole od strane iseljeničkih vlasti — okružen i u III. razredu ne samo većom udobnošću, nego što je ima kod kuće, nego — može se kazati — i luksuzom, koji on mora (karteli!) preskupo plaćati, obično na dug, a što je još opasnije, taj ga luksuz dovodi do iluzije, da će mu i u Americi ići tako dobro, kao što mu je bilo na brodu. Zaštitu iseljenika za vrijeme vožnje uredjuje manje više medjusobna konkurencija brodarskih društava, kao što su to sasvim ispravno istakli brodovlasnici na VIII. konferenciji Biro-a rada god. 1927., koja se bavila jednim pitanjem, koje zasijeca baš u zaštitu prevoza iseljenika na moru. Mnogo je tome, da je ovaj strašni »Zwischendeck« iščeznuo, pa da se danas iseljenici prevoze uz udobnost,

Digitized by Google

koja gotovo odgovara onoj I. razreda prije 20—30 godina, — doprinijela činjenica, što danas ne traži iseljenik mjesto na prepunom brodu, nego brodarska društva traže iseljenike za svoje prazne ladje.

Naš iseljenički zakon nigdje ne govori o dužnosti iseljeničkih vlasti, da iseljeniku prije, nego što se odluči na iseljenje, posreduju zaposlenje u domovini. Isto tako nigdje ne govori postojeći iseljenički zakon o potrebi staranja iseljeničkih vlasti za preseljenje (interna kolonizacija) ovakovih, koji stanuju obično u pasivnim krajevima zemlje, u druge naše krajeve, gdje bi bilo podesnije zemlje i uslova za život. O tome, da je dužnost iseljeničkih vlasti, da prije izdavanja putnice svestrano ispituju, da li je iseljeniku zagarantovano zaposlenje i uopće egzistencija u zemlji doseljenja, nema nigdje ni traga u našem zakonu. Jednom riječi: Naš zakon uopće ne sistemizira iseljavanje! To mu se medjutim ne može ni toliko zamjeriti, jer smo onda, kada je on bio pravljen, mogli biti mirni i spokojni, da će se i onaj mali broj iseljenika, koji nije išao svojim rodjacima u Ameriku, nego na slijepu sreću, moći sasvim dobro zaposliti. Nije onda još bilo medju američkim radnicima ksenofobije, a niti je bilo tamo kronične nezaposlenosti, ni nužde za postavljanje kvote!

Pored toga, što sastavljač našega zakona nije posvetio dovoljno pažnje zaštiti prospektivnoga iseljenika, nije on valjano zaštitio ni našega iseljenika u zemlji doseljenja, ne odredjujući, da mu se ima konvencijama osigurati u tim krajevima jednaki postupak sa domorocima. Ne osigurava ga niti za slučaj nesreće, koja bi mu se mogla desiti u prvo vrijeme kao novajliji, koji ne poznaje jezika ni prilika u zemlji useljenja.

Naš zakon, neizlazeći iz spomenutoga svojega preuskoga okvira, propušta angažirati naša predstavništva u nastojanju oko zaštite iseljenika u nacijonalno-prosvjetnom pogledu, te naročito u posredovnju rada i organizovanju naših iseljenika u društva za potporu u slučaju nezgode, nesposobnosti ili smrti. On nigdje i ničim ne zaštićuje uštednje iseljenikove! On nigdje ne ističe, da se iseljeničke vlasti imaju starati i o pravnim interesima iseljenika, naročito u predmetima zaoštavština, osigurnina, odšteta i u sličnim stvarima. Što više, naš zakon ne sadržaje ni precizne norme snubljenja, te je u tom pogledu prilično nejasan, brka pojam snubljenja, prikupljanja i angažovanja. Novčane kazne su mu upravo smiješno niske. Uopće bi trebalo kažnjavanje o težim iseljeničkim deliktima predati sudovima! Osim toga kasnije je izdano toliko raznih tumačenja i naredaba, da je orijentacija u tim naredbama naročito vlastima I. molbe vrlo oteščana. Ovakovo zakonsko stanje mnogo otežava rad iseljeničkih organa oko uspješne zaštite iseljeničkih interesa, što više svaki iole spretniji iseljenički agent može lako izigrati postojeću zaštitu, i izmaći kaznenoj sankciji, odnosno odgadjati je kroz čak tri instancije.

Nu što je upravo naišlo na najveću osudu od strane naših iseljenika i što ih se najbolnije dojimlje, jest to, što naš zakon od

Digitized by Google

povratnika na pragu domovine traži 3 dolara (»povratničku glavarinu«), a da i ne govorimo o tome, da nema u njemu ni spomena o poticanju i uredjenju povratka iseljenika u domovinu. Očito se sastavljač zakona nije mogao sasvim oteti onomu poznatomu gledanju Austrije na iseljavanje, koja je u njemu vidjela samo zgodan ventil za udobno rješenje prejakoga porasta stanovništva i javljajuće se nezaposlenosti.

Svi ti momenti kategorički traže, da budu uvaženi pri donošenju novoga zakona za zaštitu iseljenika, kojega svaki stav mora biti iseljeniku tumačem specijalnoga staranja države o njemu i njegovoj porodici!

Našega naroda ima vani — krivnjom naše zle sudbine — oko jedan milijun, ili: gotovo svaki deseti Jugoslaven je u Americi, a što je najgore, umjesto da se oni vraćaju svojim domovima, barem u onolikom broju, kao što rekoh, da su počeli prvih godina poslije ujedinjenja do god. 1920., oni se svake godine više iseljuju, nego što se vraćaju svojim domovima!

Ovo treba spriječiti svim silama, jer iseljavanje znači, na kraju krajeva, ipak samo gubitak za narod i državu! Uvidjaju to danas i Talijani i Španjolci, — ti narodi, koji se najviše iseljuju.

Ako se bude moglo iz mišljenja, koja su se čula na Iseljeničkoj konferenciji, sazvanoj u kolovozu prošle godine u Splitu po ministru socijalne politike i narodnog zdravlja gosp. dru. Mati Drinkoviću, stvoriti plan, kako da to postignemo, i ako nam uspije, da u tom cilju mobilišemo ne samo sve zvanične čimbenike, nego i svu našu privatnu javnost, pa ako u bližoj budućnosti postignemo barem to, da se bude opet naših vraćalo više, nego što ih se bude selilo, onda ćemo moći vedrije gledati u budućnost našega naroda! Ali teško nama, ako budu krivnjom našom morale još i dalje hiljade našega svijeta napuštati svoju rodjenu grudu!

Gosp. ministar dr. Mate Drinković je bio pozvao na ovu konferenciju naročito i predstavnike stručnih resora, da bi se od njih čulo, da li se možemo nadati, da bi se amelioracijom i urbarizacijom podesnih praznih terena unutar države mogao smanjiti broj naših iseljenika; dalje, da li ima izgleda, da će naša industrija moći apsorbirati veći broj pretička domaće radne snage i dati joj dovoljnu nadnicu, te da li će naš prezaduženi seljak moći dobiti dovoljno kredita, da mu se omogući egzistencija na rodjenoj grudi.

Medjutim, po svemu sudeći, morat ćemo još ipak — i ako teška srca — misliti na dalje, ali sistematsko iseljavanje, te naročito skretati struju našega selenja na privremeno (sezonsko) zaposlenje u evropskim zemljama.

Jedno medjutim mora ostati kategorički imperativ naše iseljeničke politike i temeljno načelo našega novoga zakona: Nitko se ne može iseliti, osim ako mu se apsolutno ne može kod kuće naći odgovarajuće zaposlenje i egzistencija, a i onda samo, ako to biva u krajeve ,gdje su zdravstvene, socijalne i ekonomske prilike povoljne za njega!

Digitized by Google

Socijologija i bijologija

Napisao dr. Tomašić Dinko (Beograd).

(Povodom članka gosp. dr. F. E. Smodića u »Mjesečniku« br. 1., 1930.)
Napisao dr. Dinko Tomašić, Beograd.

Kada govorimo o socijologiji i bijologiji, potrebno je strogo odvajati bijološko shvaćanje društvenih odnosa od izučavanja uticaja bijoloških faktora na tok društvenih pojava. Jedno i drugo ne samo što nije isto, nego se nalazi u potpunoj oprečnosti. Odmah ćemo obrazložiti ovu tvrdnju.

Bijološko shvaćanje promatra društvo kao organizam i to kao bijološki organizam. (Postoji naime i drugo shvaćanje, koje promatra društvo kao organizam, ali ne kao bijološki nego kao organizam sui generis.[1]) Kratkoće radi zaustavit ćemo se samo na prvom shvaćanju.)

Shvaćanje, koje promatra društvo i tumači društvene odnose poput bijološkoga organizma i njegovih osobina, vrlo je staro. Nalazimo ga u zakonima Manuovim, u Platonovim i Aristotelovim djelima, a čuvena je ona priča Menenija Agripe, kojom je izmirio zavadjene plebejce i patricije, uporedjujući ih sa djelovima ljudskoga tijela. Isto tako su mnogobrojna i u starijim i u novijim filozofskim, historijskim, ekonomskim, i socijološkim djelima uporedjenja razvitka društva sa djetinjstvom, zrelom dobi i starošću čovjeka. Ukratko rečeno, izgleda, da je od svih osnovnih shvaćanja društva i društvenih odnosno (mehaničko, atomsko, organsko, funkcijonalno) organsko shvaćanje najpopularnije.

Poslije dugoga niza naučnih radnika, koji su na različitim područjima i u raznim pravcima razvijali organsko shvaćanje života (Hobbes, G. Grotius, J. Bodin, J. de Maistre, Adam Müller, Herder, Lessing, Hegel, Saint-Simon, Auguste Comte i mnogi drugi),[2]) postavio je Spencer osnove za jednu bijoorgansku teoriju društvenih odnosa, koja i u savremenoj socijologiji ima odličnih predstavnika (La Ferriére,[3]) Kjellén,[4]) M. Roberts[5]) i drugi). U medjuvremenu izmedju Spencera i današnjih socijologa ovoga smjera, najveću su aktivnost pokazali i ujedno najekstremniji pravac zastupali A. Schäffle i P. Lilienfeld, čija je poznata izreka »Nihil est in societate, quod non prius fuerit in natura.«

Glavni zamah ovoj socijološkoj školi je dao zamjerni razvitak bijologije i teorije evolucije u drugoj polovini devetnaestoga vijeka.

---

[1]) Ovo se shvaćanje razvija u dva smjera: filozofijski i psihosocijalni.

[2]) Sorokin, Contemporary sociological theories, 1928., str. 199—200.

[3]) La loi du progrès en biologie et en sociologie, 1915.

[4]) Der Stat als Lebensform. 1917. (Ovo je djelo prevedeno i na naš jezik: Država kao životni oblik.)

[5]) Malignancy and Evolucion, 1926.

Digitized by Google

Medjutim u toku vremena pokazala se njena neodrživost i nemogućnost izgradjivanja socijološkoga sistema na ovakovoj osnovi. Evo zašto.

Spomenuta bijo-organska škola polazi sa slijedećih pretpostava: Društvo je organizam, čije su funkcije i osobine analogne bijološkomu organizmu. Prema tome društvo je podvrgnuto bijološkim zakonima razvitka i socijologija kao nauka o društvu mora se zasnivati prvenstveno na bijologiji — s o c i o l o g u s n e m o, n i s i b i o l o g u s.

Ne ćemo ulaziti u ispitivanje, da li uistinu postoje sličnosti izmedju bijološkoga organizma i društvenih skupina u tolikoj mjeri, da se iz toga mora povući zaključak o istovjetnosti njihovih funkcija i osebina. Takovo bi nas naime razlaganje udaljilo od naše teme. Za sada ćemo se zadovoljiti samo time, što ćemo ukazati na m e t o d o l o š k u neispravnost ovakovih zaključaka.

Spomenuta škola postavila je jednu tvrdnju, dala je naime definiciju društva (društvo je organizam), i na osnovu ove jedne teoretske pretpostave tumači ona sve društvene pojave i pronalazi sličnosti društvenih odnosa sa bijološkim pojavama. Medjutim da bismo mogli točno odrediti, što je društvo, potrebno bi bilo najprije ispitati ono, što sačinjava društvo, dakle društvene pojave i tek na osnovu ispitivanja pojedinih društvenih pojava, mogli bismo ustanoviti pojam društva i utvrditi eventualne njegove sličnosti sa bijološkim organizmom. U spomenutoj školi radi se dakle sasvim naopako i istražuje se i g n o t u m p e r i g n o t i u s.

Naše je stanovište, da je društvo imaginaran pojam, a ne realnost, a da su samo društvene pojave realnost, kao što je i pravo imaginaran pojam, a pravne institucije su realnost. Skup društvenih pojava sačinjava društvo, kao što skup pravnih institucija sačinjava pravo. Do nekoga zaključka o pojmu prava i njegovih osobina možemo doći samo ispitivanjem pojedinih pravnih institucija, a ne obratno. Društvo je realnost samo onda, kada se ovaj pojam identifikuje sa pojedinim društvenim pojavama (n. pr. država, narod, porodica). Ali i u tom slučaju je potrebno govoriti ne o društvu nego o društvenim skupinama. Svaka naime od tih društvenih skupina je nastala i razvijala se pod različitim okolnostima, prouzrokovana je različitim čimbenicima, koji odredjuju njeno formiranje i kretanje (razvitak), pa je prema tome nemoguće sve ove ovako različite društvene skupine podvesti pod jednake zakone.

Iz svega rečenoga dakle proizlazi, da p r e d m e t o m s o c i j o l o š k i h i s p i t i v a n j a n e m o ž e b i t i d r u š t v o, n e g o s a m o p o j e d i n e d r u š t v e n p o j a v e. Medjutim znamo vrlo dobro, da društvene pojave nisu samo predmetom socijologije, nego da spadaju u područje istraživanja svih društvenih nauka (u najširem značenju ove riječi). Društvene se pojave od svih tih nauka izučavaju sa raznih strana i gledišta kao i sa različitim metodama. I ako su ove nauke medjusobno povezane i zajednički se koriste dobivenim posljecima, svaka od njih ljubomorno čuva područje svoje djelatnosti od zadiranja

Digitized by Google

druge nauke. Jedino na taj način i jest omogućen uspješan rad u iznalaženju istine. Radi toga je i socijologija primorana, da izučava samo onu stranu društvenih pojava, koja nije predmetom obradjivanja drugih nauka.

Svaka socijološka škola, koja drukčije radi, unaprijed je osudjena na propast. I zaista nije nikakvo iznenadjenje, kada socijolozi, čija se istraživanja ne kreću u saglasnosti sa postavljenim načelom, poslije dugih i napornih studija konačno dolaze do zaključka, »da ni njen (socijologije) predmet nije neprijeporno ustanovljen.«[6]) Ne čudi nas dakle pesimizam gosp. dr. Šmodića u pogledu budućnosti i napretka socijologije. On je pod teškim dojmom socijologije gospodina Wiese. Gosp. dr. L. von Wiese pripada naime jednoj skupini socijologa, koja smatra, da je socijologija nauka o oblicima (formama) ljudskih odnosa ili društvenih zbivanja (socijalnih procesa).[7]) Medjutim ispitivanje oblika raznih društvenih odnosa je predmet ispitivanja drugih društvenih nauka i svaka ga na svojem području djelatnosti uspješno obradjuje. Mnogi oblici društvenih odnosa spadaju u područje pravnih nauka i za mnoge od njih dalo nam je već rimsko pravo odlične definicije. Druge oblike društvenih odnosa istražuju i obradjuju ekonomske nauke, itd. Zadiranje u tudje područje naučne djelatnosti ne samo da je nepotrebno, nego je i štetno. I uistinu sam u pravu, ako ustvrdim, da nema veće osude za spomenuti formalizam u socilogiji, nego što je onaj porazan utisak, koji dobije svaki nezainteresovani čovjek, kada pregleda bilo koji socijološki udžbenik ovoga smjera. U nedostatku dobrih udžbenika socijologije, čiji bi pisac dao ne svoj vlastiti socijološki sistem, nego jedan objektivan pregled svih smjerova i struja na području savremene socijološke djelatnosti, »formalisti« doista mogu da diskredituju ugled socijologije i uvjere čitaoce o njenoj potpunoj nemoći.

Utvrdili smo dakle, da oblici (forme) društvenih pojava ne mogu biti predmet socijologije. Isto tako, i iz istih razloga, ne može biti predmet socijologije niti sadržina društvenih odnosa. Socijologija će se u tom pogledu samo poslužiti posljecima drugih nauka, čiji je to predmet ispitivanja.

Da ne duljimo i ne zamaramo čitaoce nabrajanjem onoga, što nije predmet socijologije, kazat ćemo ukratko: Socijologiji preostaje samo da istražuje uroke i medjusobnu vezu društvenih pojava, kao i zavisnost društvenih od nedruštvenih (bijoloških i fizikalnih) pojava.[8])

Potrebno je bilo naročito naglasiti zavisnost društvenih od nedruštvenih pojava zato, što ovu zavisnost neke socijološke škole osporavaju, a druge joj ne pridaju onu važnost, koju zaslužuje.

[6]) Wiese, Soziologie, 1926., str. 5.

[7]) Wiese, Allgemine Soziologie, 1924., str. VIII.

[8]) Tomašić, Kriminalni pobačaj sa gledišta socijologije, 1930., str. 8.

Digitized by Google

Postoji, istina, s druge strane i utvrdjen uticaj društvenih prilika na bijološke i fizijološke osobine organizma, ali ovo pitanje spada u područje drugih nauka (bijologija, antropologija, socijalna medicina, itd.), pa se prema tome tim istim pitanjem ne može baviti i socijologija.

I sada je konačno došao momenat, da se vratimo na onu distinkciju, koju smo u početku postavili. Tamo smo kazali, da je potrebno strogo odvajati bijološko shvaćanje društva od izučavanja uticaja bijoloških čimbenika na kretanje društvenih pojava. Zaista, sada najbolje vidimo, u čemu je razlika. Dok je naime bijološko shvaćanja društva čista spekulacija i metafizika, izučavanje uticaja bijoloških čimbenika na razvitak društvenih pojava zasniva se na realnom ispitivanju dogadjaja i pojava. Na taj način socijologija utvrdjuje zakone kretanja[9]) društvenih pojava i predvidja njihov razvitak u budućnosti. Time socijologija postaje osnova svih ostalih društvenih nauka i u ovom smjeru svoga razvitka pokazuje upravo danas zamah, kakova nije poznavala do sada ni jedna društvena nauka. Svi drugi smjerovi i sve druge socijološke škole uistinu su »u nazatku i razgradjuju i ono, što je njen osnivač sagradio« i to »s razloga, što nisu život, nego teoriju uzeli za vodića.«

Pravo služnosti na stazi po privatnom zemljištu kraj javnoga puta

Priopćio dr. Trstenjak Rudolf, odvjetnik u Koprivnici.

Pod ovim je naslovom u broju 11. i 12. od prošle godine »Mjesečnika« napisao gosp. dr. Vedriš Ivo članak na priopćenu rješidbu u broju 9.—10. »Mjesečnika« na str. 447.

Kako sam ja sudjelovao kod parnice, što je spominje gornja rješidba, a bio sam — što više — i inicijatorom toga postupka, držim se obvezanim, da na gornji članak dadem potrebno razjašnjenje.

Spomenutoj je rješidbi prethodilo rješenje u sličnoj parnici pred kotarskim sudom u Koprivnici, gdje sam isto tako bio dao savjet tuženiku, koji mi se žalio na prolaznike preko njegova vrta, neka taj prolaz zatvori. Uslijed tužbe došlo je do parnice pod oznakom M. 231/1923., gdje je kotarski sud donesao jednako rješenje kao u spomenutoj rješidbi sudbenoga stola u Varaždinu, a medju razlozima naveo je slijedeće:

»Za stečenje posjeda stanovitoga prava nuždan je animus i corpus. Animus possidendi ne postoji, ako je tko sadržaj stanovitoga prava vršio u pretpostavci, da mu ga drugi iz ljubavi ili liberaliteta ne uskraćuje ili mu ga dopušta (usus ex iure facultatis, permissionis, ili usus ex iure familiaritatis), kako to lijepo navodi Derenčin kod tumača § 309. o. g. z. str. 53. te § 312.—315. o. g. z. str. 41.

[9]) Tomašić, Zakoni porasta stanovništva, 1929., str. 6.

Digitized by Google

Očito je, dakle, da tužitelji sebi svojataju posjed prava služnosti prijepornim pravcem, koje ih pravo apsolutno ne pripada u smislu postojećih zakonskih propisa, jer prekarij ne uživa posjedovnu zaštitu kao ni dobrohotnost. O tom vrlo lijepo govori R a n d a u svojem djelu »Der Besitz«, IV. izdanje Leipzig 1895., § 25. »Der Besitzwille«, a njegovo mnijenje potpuno se podudara s art. 688. talijanskoga gradjanskoga zakona, dok na tom stanovištu stoje i fracuski pravnici, koji posve ispravno govore o »Actes de pure faculté, de simple tolerence (Plank). O tom je izašla i rješidba berlinskoga vrhovnoga sudišta od 12. siječnja 1852., koja je otisnuta u Kopfovu komentaru I. str. 418.

Da i naši pravnici stoje na ovladalom francuskom stanovištu vrijedno je spomenuti, da članak 2232. Code de procedure civile navodi, kako ne može nastati posjed, ako se kome što dopusti iz uslužnosti. Ovu ustanovu vrlo šioko interpretiraju Francuzi u interesu dobroga susjedstva, da susjed susjedu ne mora zabraniti kojekakve ugodnosti ili probitke, samo da zapriječi stečenje posjeda. (Vidi o tom Mallin »Zaštita posjeda« svz. I. Zagreb 1892., str. 36.).

Prema svemu izloženomu tužitelji nisu dokazali, da im pripada pravo služnosti provoza i t. d. prijepornim pravcem, budući da se nisu mogli njim služiti kao pravom, iako su se služili tim pravcem. Prekarij kao i dobrohotnost ili liberalitet isključuju pravo.

Ova je konačna odluka kotarskoga suda bila u cijelosti potvrdjena sa rješidbom sudbenoga stola u Bjelovaru, pak je time moj pravni savjet dobio i službenu sankciju.

Nakon toga došli su k meni drugi interesenti, koji su mi predočili, kako već mnogo godina preko njihovih vrtova prolaze ljudi iz susjednoga sela, pak im prave štetu. Ja sam se uputio o stvari, koliko je to najviše bilo moguće, pak sam ustanovio, da ljudi doduše prolaze mnogo godina preko tih vrtova, ali isti nemaju nikakovo zemljište u blizini, za koja bi zemljišta mogli imati kakovo pravo služnosti, dok su mi interesenti porekli svaku mogućnost, da bi tkogod od tih prolaznika imao kakovo osobno pravo služnosti na tom prolazu.

Stoga sam bio i tim interesentima svjetovao, neka svoje vrtove jednostavno zagrade na dva mjesta, što su oni i učinili, pak je tako došlo do parnice radi smetanja posjeda, koja je po moje interesente povoljno svršila i jednako kao prije spomenuta u Koprivnici.

Parnica je doduše trajala nešto dulje, premda se po mojem mnijenju mogla smjesta svršiti, jer sam ja stao na stanovište, da čin (tobožnjega) smetanja priznajem, a tužitelji bi imali dokazati svoj posjed prava služnosti, koji dokaz oni medjutim nisu ni pružili, jer ga nisu ni mogli pružiti, a navodili su samo, da su oni prijepornom stazom prolazili mnogo godina. Ali raspravni sudac je proveo raspravu tako, kako bi stvar osvijetlio sa svih strana i donio temeljito obrazloženo rješenje.

To pitanje glede takovih staza i stazica nije uopće ni tako komplicirano ni teško, ako se uoče zakonski propisi. — § 313. o. g. z. traži za stečenje takova prava, da se služi s pravom, ako on od drugoga ište što kao dužnost i ovaj mu to čini; dalje ako se tko služi na

Digitized by Google

svoju korist tudjom stvari s dopuštenjem onoga, kojega je ta stvar; najposlije, ako tko po tudjoj zabrani propusti nešto, što bi inače imao pravo učiniti.

Ako prema tome netko samo prolazi stazom preko tudjega zemljišta, a nije to pravo vršio prema ustanovi § 313. o. g.z., onda nije stekao nikakovo pravo, pak se ga ne može ni štititi u onome, česa nema.

Uz ovu zakonsku ustanovu treba držati u vidu i ustanovu § 479. o. g. z., jer su osobne služnosti na zemljišta iznimke, premda su moguće, pak ih treba naročito i dokazati, dok u navedenoj parnici nije ni jedan od tužitelja imao zemljišnu služnost, koja se dade lakše dokazati i koja se može lako pretpostaviti.

Ni jedan od ovih prolaznika nije imao volju, da stiče pravo služnosti prolaza, a R a n d a u spomenutom djelu na str. 289. u četvrtoj bilješci kaže: »Besitz ohne Besitzwillen gibt es nicht«, a glede puta kaže na str. 672. istoga djela: »Tko prema tome prolazi privatnim putem i misli, da je to javni put ili pak taj put upotrebljuje samo radi neprovoznosti javnoga puta ili na isti put stupi samo radi lijepoga izgleda, ili tko prima vršeni realni teret kao akt liberaliteta, a ne kao obvezu, ne vrši nikakovo pravo, a prema tome niti ne stiče posjed prava (§ 313.).«

Slučajno je u »Mjesečniku« od rujna i listopada 1929. uz navedenu rješidbu izašao i članak gosp. dra. S t e r n a Armina pod naslovom: »Usus iuris kod afirmativnih realnih služnosti«, gdje je moje stanovište glede posjeda prava takodjer potpuno iznešeno i obrazloženo, pak ja na to i upućujem, da ne moram navode ponavljati.

Što se tiče članka gosp. dra. V e d r i š a, u kojem se navodi, da su prolaznici posjednici već time, što su prolazili i da oni nisu dužni dokazivati svoj pravni naslov i način sticanja prava služnosti, upućujem opet na citirano djelo R a n d e na str. 682., gdje se kaže: »Dokaz okolnosti, da se sadržaj nekoga prava vrši kao pravo, imade pružiti po općenitom pravilu navodni posjednik.«

Ističem dalje, da § 5. zakona o nužnim prolazima pretpostavlja praedium dominans i serviens, dok se o osobnoj služnosti na zemljište ništa ne spominje u tom §-u.

Gosp. pisac gornjega članka se boji, da bi se s takovima rješidbama dovelo u pogibao čitav postojeći pravni poredak.

Za to nema bojazni, dok se god pravo po sudovima tako primjenjuje, kao što je to bilo u nazočnom slučaju, gdje sudovi nisu možda samo površno ustanovili prolaženje i odmah dali zaštitu nepostojećemu pravu, već su spor temeljito raspravili i donesli rješenje, koje je potpuno osnovano na zakonskim ustanovama i time samo pravo i pravno naziranje utvrdili.

Po gosp. dru. S t e r n u, zatim po gosp. P r e l c u Baltazaru i po meni navedene rješidbe sudova su sve potpuno saglasne u pitanju prava služnosti, što služi našim sudovima samo na čast i mi gradjani možemo onda u ovakove sudove imati potpuno povjerenje.

»Qui bene distinguit bene docet« vrijedi i ovdje, a sudovi su tome potpuno udovoljili i zakon ispravno tumačili.

Digitized by Google

Da li brodarska poduzeća, ovlaštena za prevoz jugoslavenskih iseljenika preko mora, moraju biti protokolirana kod nadležnoga trgovačkoga suda

Napisao dr. Aranicki Ognjeslav (Zagreb).

U tom pogledu postoje u našoj sudskoj i upravnoj judikaturi podijeljena mišljenja. Postoji naime mišljenje, da se na pomorska brodarska poduzeća nemaju primjenjivati odredbe trgovačkoga zakona, kao ni obrt. zakona. Takovo stajalište, izgleda, da zastupa i Winter u svojem tumaču trg. zakona na str. 313. Sudovi često zastupaju mišljenje, da se ustanove trg. zakona nemaju zato primjenjivati na ta preduzeća, jer za njih važe samo i isključivo odredbe II. knjige Code de commerce od 1807. i Editto politico di navigazione mercantile austriaca od 25. travnja 1774., koji, kako je poznato, kod nas uredjuju pomorsko pravo. Pozivajući se na § 183. točke g) i h) obrt. zakona, naše upravne (obrtne) vlasti, kada dolazi u pitanje obrtna registracija firma pomorskih preduzeća, isključuju ih od udara obrtnoga zakona. Medjutim, ova stajališta su neispravna i ona se imaju odbaciti s obzirom na odredbe trgovačkoga zakona (zak. čl. XXXVII.:1875.).

Da bi se naime odgovorilo na postavljeno pitanje, treba uzeti u razmatranje § 16. trg. zakona, koji odredjuje, da je svaki potpuni trgovac dužan, da kod »započetka poslovanja« upiše svoju firmu u trgovački registar. Tko se smatra trgovcem prema trgovačkomu zakonu, vidi se iz § 3. toga zakona, koji trgovcu daje takov značaj samo onda, ako se neko lice bavi u vlastito ime »trgovačkim poslovima kao obrtom«. Prema tome, glavni kriterij za značaj trgovca jest: bavljenje trgovačkim poslovima kao obrtom. Trgovački poslovi nabrojeni su u §§ 258. i 259. trg. zakona, te se medju ovim u §-u 258. točka 5. nalaze kao t. zv. objektivni trgovački poslovi: »primanje otpremanja (prevoza) putnika ili dobava na moru i sklapanje zajmova na brodu«, koji ulaze u krug pomorskih brodarskih poduzeća. Kada se, dakle, jedno lice bavi obrtimice tim poslovima, ono je trgovačko poduzeće, za koje važi trgovački zakon.

Pita se sada, da li se, s obzirom na specijalno pomorsko zakonodavstvo, imaju na pomorska brodarska poduzeća primjenjivati u cjelini sve norme trgovačkoga zakona ili samo pojedina poglavlja, i naročito, da li se imaju primjenjivati odredbe trgovačkog zakona o protokolaciji firme?

Vrela pozitivnoga našega pomorskoga prava čine, pored već spomenutoga političkoga edikta (1774.) i francuskoga trg. zakona, koji u talijanskoj redakciji važi, još ove norme: uredba o organizaciji pomorske uprave (Službene Novine br. 95. od 18. rujna 1919.), naredba

Digitized by Google

ministarstva saobraćaja o ustrojstvu pomorskog vijeća (Službene Novine br. 145 od 23. studenoga 1919.), zakon o baždarenju (Službene Novine od 17. rujna 1922. br. 258), zakon o upisu trgovačkih brodova, o trgovačkoj zastavi i o granicama male i velike plovidbe (Službene Novine od 9. studenoga 1922. br. 251), te razne manje naredbe Pomorske uprave u Bakru, kojima su recipirani razni propisi Madjarske i Austrije. Nijedan od navedenih zakona ili naredaba ne uredjuje expressis verbis pitanje, koje je ovdje nabačeno. Ali polazeći sa stanovišta, kako je gore opisano, t. j. da su pomorska brodarska preduzeća trgovačka preduzeća, nesumjivo slijedi, da se na njih u prvom redu imaju primjenjivati odredbe §§ 265. do 335. trgovačkog zakona, u kojima je riječ o trgovačkim poslovima, o načinu kako se sklapaju i kako se ispunjavaju, a sve to samo dotle, dok ne kolidiraju sa II. knjigom Code de Commerce (Dr .M. Stražnicki: »Trgovački zakon«, 1918., str. 192—194). Po logičnom redu ove stvari slijedi dalje, da se na brodarska poduzeća imaju primjenjivati takodjer odredbe I. dijela trg. zakona o obvezatnoj protokolaciji firme, vodjenju trgovačkih knjiga, i odredbe, koje uredjuju organizaciju i rad trgovačkih društava. Prije svega trg. zakon u §-u 16. obvezatno zavodi dužnost upisa u trgovački registar firme trgovačkoga poduzeća, pak se od te obaveze ne može osloboditi ni brodarsko poduzeće; osim toga, isti taj § 16. predvidja, da se jedno poduzeće ne može koristiti pravima, koja proizlaze iz trgovačkog zakona (t. j. prava, koja su normirana u §§ 265—335), dotle, dok se ne izvrši upis firme, uslijed čega je i u interesu poduzeća, da upiše firmu u trgovački registar. Najzad brodarsko poduzeće, kao svako trgovačko poduzeće, može da se osnuje kao inokosna ili kao društvena firma, pak se u ovom posljednjem slučaju imaju da primijene odredbe §§ 64. do 257. trg. zakona.

Neispravno je stoga stajalište sudova, koji misle, da se u pomorsko-pravnoj judikaturi imaju ograničiti samo na primjenjivanje čisto pomorskih pravnih propisa, i koji bi htjeli da predju preko odredbe § 258. toč. 5. našega trg. zakona.

Sve ove napomene u glavnom važe i za ostala pravna područja: Dalmaciju, Sloveniju, Bosnu i Hercegovinu, te Srbiju, u kojima krajevima, doduše, nije na snazi naš trg. zakon, ali važi isto pomorsko pravo i analogne norme trgovačkog zakonodavstva.

Iz svega ovdje izloženoga neosporno proizlazi, da su pomorska brodarska poduzeća, koncesijonirana za prevoz iseljenika, bezuvjetno dužna, da kod nadležnoga trgovačkoga suda protokoliraju svoju firmu u smislu pozitivnoga trg. zakona i da u tom pogledu sve ispune, što taj zakon odredjuje, te da sebi ishode u smislu obrt. zakona obrtnicu.

Činjenica, da iseljenici uživaju po zakonu o iseljavanju naročitu zaštitu iseljeničkih vlasti, ne može osloboditi brodarska poduzeća od te dužnosti.

Digitized by Google

Primjedbe prof. dra Br. Dimitrijevića na prikaz njegove „Agrarne politike" u „Arhivu za pravne i društvene nauke"

U broju »Arhiva za pravne i društvene nauke« za mjesec prosinac prošle godine prikazao je profesor beograd. pravnog fakulteta gosp. dr. Dragoljub Jovanović moju knjigu »Agrarna politika (Nauka o poljodjelstvu)«. Gosp. profesor je to na nekoliko mjesta učinio na način, koji bi neupućene čitaoce mogao da zavede u bludnju. To me prinudjava, da — kolikogod da mi je to protivno — na taj prikaz stavim neke primjedbe. Učinio bih to odmah, čim sam prikaz pročitao, da me u tome nisu smele izvjesne okolnosti. A i sada ću nastojati, da se ograničim samo na neke konstatacije, da ne bi pažnju čitalaca previše stavio na probu. Samo ću prvu stranicu prikaza u cjelini da pretresem, a onda ću samo na preskok da se dotičem daljih mjesta.

Gosp. prof. Jovanović navodi odmah u prvoj rečenici svoga prikaza na osnovu potpunoga naslova moje knjige, koji je i naznačio pod zvjezdicom, da se ta knjiga pojavljuje kao produženje moga tečaja iz političke ekonomije, a onda veli od riječi do riječi: »Pre nje svakako je došlo delo iz teorijske ekonomije, a posle nje treba da dodje trgovinska politika, itd. K a d v e ć p o s t o j i c e o p l a n o v o g t e č a j a, š t e t a j e š t o o n n i j e n a z n a č e n.«[1]) — Već tim početkom svoga prikaza pokazuje gosp. prof. Jovanović, da nije pročitao predgovor, kojim sam popratio svoju knjigu. To nije smio propustiti, ako je htio da prikaže knjigu, jer predgovori često sadrže ispovijest pisca i napomene, koje treba da zna svako, ko knjigu upotrebljuje, a pogotovo ko ju prikazuje. A to vrijedi i za moj predgovor. U njemu sam dao računa (u pretposljednjem stavu) jasno i odredjeno i o ovome pitanju. I da si je gosp. prikazivač dao truda, da pročita predgovor, prištedio bi taj svoj prigovor, a vjerovatno i mnoge druge.

Odmah iza toga spotiče se gosp. prof. Jovanović o drugi naslov moje knjige »nauka o poljodelstvu« na ovaj način: »Čitaoca i z n e n a d j u j e još više drugi naslov: »nauka o poljodelstvu«. Zar je agrarna politika sinonim z a n a u k u o p o l j o d j e l s t v u, koju obično zovemo agronomijom? Naziv »agrarna politika« d e f i n i t i v n o j e u s v o j e n, i danas njega upotrebljavaju ne samo pravi agrarni političari, nego i stručnjaci, koji se više bave naukom o gazdovanju kao Aereboe, pa i sami Francuzi, koji su do sada govorili samo o économie rurale... G o s p. p r o f. D. j e u t o l i k o m a n j e m o g a o d a d v o u m i o n a s l o v u, što njegova knjiga raspravlja samo agrarno-politička pitanja, istorijska ili aktuelna...«

Dopuštam gosp. prikazivaču, da široki krug čitalaca može da iznenadi drugi naslov knjige »nauka o poljodelstvu«, pa je baš toga radi — kako ću to kasnije razjasniti — i stavljen na prvo mjesto naslov

[1]) Sve, što je štampano u ovom sastavku razmaknutim slovima, naglašeno je po meni, a ne na mjestima, iz kojih citiram.

Digitized by Google

»agrarna politika«, a pored njega samo u zagradi naslov »nauka o poljodelstvu«, da niko ne bi bio u sumnji, da se pod »naukom o poljodelstvu« razumijeva ovdje ono, što se inače naziva obično »agrarnom politikom«. Ali ne dopuštam, da bi i upućenoga stručnjaka mogao taj naslov da iznenadi. Još manje dopuštam, da je naziv »agrarna politika« — a prema tome onda naravno i naziv narodno-gospodarska politika (jer je agrarna politika samo dio te politike) — definitivno usvojen. Odlučno pak odbijam imputaciju, da sam uopće dvoumio o naslovu i kao da nisam bio na čisto o tome, da agrarna politika nije »sinonim za nauku o poljodelstvu, koju obično zovemo agronomijom«.

Što se tiče prije svega ove imputacije, imam da kažem ovo. Istina je, da se agronomija naziva i naukom o poljodjelstvu (njemački: Landwirtschaftslehre, Landwirtschaftskunde), samo gosp. prikazivač previdja jednu malenkost, naime, da pored privatno-gospodarske nauke o poljodjelstvu može da bude govora i o narodno-gospodarskoj nauci i poljodjelstvu.[2]) A na tu je ovdje i mišljeno, pa je to u predgovoru — da se ne bi izazvala zabuna kod n e u p u ć e n i h — i naročito istaknuto riječima »scil. narodno-gospodarska nauka o poljodelstvu«, koje su, na str. IV., stavljene u zagradi pored riječi »nauka o poljodelstvu«. Kada sam dakle upotrijebio naslov »nauka o poljodelstvu«, učinio sam isto ,kao i da sam naprosto upotrijebio naslov »poljodelstvo«, što bi i učinio bio, da se je radilo o naslovu u tekstu knjige, a ne na naslovnoj strani. A ako je to dopušteno i prvim kapacitetima, zašto i meni ne bi bilo dopušteno! A da se i pojedini dijelovi i pojedine partije jedne te iste discipline u literaturi označuju naukom o ovom ili onom predmetu (n. pr. o novcu, o kreditu i t. d.), držao sam, da je to općenito poznato, i svako može naći za to bezbroj primjera u literaturi. Tako se katkada veli, da se teorijska narodna ekonomija dijeli — recimo — u nauku o proizvodnji, nauku o prometu i nauku o distribuciji i o konsumciji. U njemačkom Handwörterb. d. Staatsw. (IV. izd.), čije su članke pisali najbolji njemački stručnjaci specijaliste za pojedina pitanja (teoretičari i praktičari), može se naći takodjer mnogo primjera za to (čl. n. pr. o Ricardu govori naizmjence o Wertlehre i Werttheorie). Komorzynski daje svojoj monografiji o kreditu (II. izd. 1909.) naziv »Die nationalökonomische Lehre vom Kredit«, a Kleinwächter posljednjoj partiji (cap. V.) u svojem Lehrbuchu der Nationalökonomie (II. izd.) »Die Lehre vom Einkommen und seiner Verteilung«. Schönberg se u drugoj svesci svoga velikog Priručnika političke ekonomije (IV. izd.), koja je namijenjena narodno-gospodarskoj politici, služi naprosto naslovima »L a n d w i r t s c h a f t«, »Forstwirtschaft« i t. d., pa onda »Gewerbe«, Handel« i t. d., a niko nikada nije posumnjao u to, da se tu radi o partijama narodne ekonomije (praktične), jer to isključuje glavni naslov »Volswirtschaftslehre«, koji prati obe prve sveske. A i kod mene je i na naslovnoj strani i u predgovoru — a da ni ne govorim o sadržaju — jasno došlo do izraza, da je »agrarna politika

[2]) Riječ »nauka« upotrijebljena je ovdje u smislu njemačke riječi »Lehre«, a ne u smislu njemačke riječi »Wissenschaft« (znanost). To ističem zato, što se riječ nauka u našem jeziku upotrebljuje i u drugome smislu.

Digitized by Google

(nauka o poljodelstvu)« isključivo tu shvaćena kao sastavni dio narodne ekonomije (praktične).

S time padaju i svi prigovori — u koliko su stavljeni u tome smislu, — što moja knjiga ne sadrži neke elemente, koji spadaju u nauku o poljodjelstvu, shvaćenu kao agronomsku nauku, i u tehničke znanosti (n. pr. agrikulturnu kemiju, fiziologiju bilja i t. d.), koje su za agronoma vanredno važne.[3]) Sve to ne spada u političku ekonomiju ne samo po mojem mnijenju nego i po mnijenju najjačih autoriteta na polju političke ekonomije, jer se »ona ne bavi naravno sa zapravo tehničkim procesom proizvodnje i s uredjenjem privatnog kućanstva i uputom za privatno-gospodarsku djelatnost« (H. v. Scheel). Nije naravno time rečeno, da spoznaje tih znanosti i tih nauka nemaju važnosti za političku ekonomiju (tà ona mora da zalazi u sva moguća područja!), nego samo to, da obrada njihova ne sačinjava predmet političke ekonomije. Pa je gosp. prof. Jovanović, ako je pažljivo čitao knjigu, mogao naći, da u njoj ima i takovih izlaganja, koja izlaze iz okvira političke ekonomije. Neka okrene stranu 9. i sl. (prim. 6.), gdje su za slušaće prava morala biti dotaknuta neka znanja izvan okvira političke ekonomije — koja slušači poljoprivrednog fakulteta nalaze u posebnim disciplinama, koje se tamo predaju —, pošto sačinjavaju pretpostave za razumijevanje izvjesnih sistema poljodjelskoga posla, a naročito gospodarstva s izmjenom plodova. Upućeno je tu i na kratka, a vrlo instruktivna izlaganja Goltz-Wygodzinski-a, Raubbau und Statik, u W. d. Vw. i Conrada Hesse-a u Grundr. zum Studium der polit. Ökonomie, gdje će slušač, koji se jače zainteresuje za stvar, imati prilike, da proširi još više svoja znanja u tome smjeru (u Conradu je ta partija sva otisnuta u petitu!). — Gosp. prof. Jovanović zamjera na posljednjoj strani svog prikaza izmedju ostalog i to, da u knjizi nema ništa o »poljoprivrednom knjigovodstvu«, koje da se sve više javlja »kao naročita disciplina«. U tome pogledu mogu da konstatujem samo, da sam u partiji o poljodjelskoj nastavi na str. 154. o tome od riječi do riječi rekao ovo: »Naročito se u novije doba u mnogim zemljama nastoji i manje poljodelce skloniti na to, da se nauče računati i voditi knjige u svome poslu. Čim više seljačko gospodarstvo dobiva takodjer karakter novčanog gospodarstva — gospodarstva, koje proizvadja za tržište i pokriva svoje potrebe na tržištu —, dobiva sve to veću važnost za dobro vodjenje i tog gospodarstva račun i vodjenje knjiga«. Ako je gosp. prof. Jovanović čitao moju knjigu samo na preskok, za to nisam ja kriv. A ako je mislio, da sam trebao da i izlažem poljoprivredno knjigovodstvo — kako to izgleda po stilizaciji stava, u kojem se to mesto nalazi —, mogu onda samo da kažem, da mi nije ni na kraj pameti, da to ma i u buduće učinim. U tom pogledu nalazim se u vrlo brojnom i odličnom društvu narodnih eko-

[3]) Gosp. prof. Jovanović veli n. pr. na prvoj strani svoga prikaza, da bi se u mom poglavlju »poljodelski posao« »moglo očekivati nešto o poljoprivredi kao tehnici i ekonomiji«. Što je sve o tome očekivao, to nije naznačio. Što se pak tiče poljoprivrednoga knjigovodstva, koje spominje pri koncu prikaza, na to ću u ovom savezu odmah dalje u tekstu reflektirati.

Digitized by Google

noma, pogotovo kada se radi o školskoj knjizi, namijenjenoj za pravnike.

A sada da se vratim na ranije prigovore gosp. prof. Jovanovića, naime na navedene već njegove tvrdnje, koje se tiču drugoga naslova knjige (»nauka o poljodelstvu«) i »definitivne« usvojenosti naziva »agrarna politika«. Obje te tvrdnje, a tako i treća, koju sam već raspravio, a koja se tiče imputacije o mojem dvoumljenju o naslovu, potiču očevidno iz jedne pomutnje, koja se desila gosp. prof. Jovanoviću, a koju bi sigurno izbjegao, da je pročitao predgovor. No i bez toga morao je gosp. prof. Jovanović kao stručnjak, da je pobliže stvar ispitao, mjesto što je razjašnjenje za odnosno moje postupanje komotno sveo na moje neznalaštvo, doći na to, da se moji nazori o podjeli materije, koju obradjuje politička ekonomija, razilaze bitno od njegovih i da je njegovo mnijenje, da je naziv »agrarna politika« (a naravno onda i naziv narodno-gospodarska ili naprosto ekonomska politika) definitivno usvojen, u toj generalizaciji netočno. Ja sam ovdje u ugodnom položaju, da za obrazloženje svoga stajališta u ovom pitanju mogu naprosto od riječi do riječi da ispišem ono, što sam o tome rekao u predgovoru knjige, a onda tek samo da dodam nešto za još bolju potkrepu onoga, što sam tamo rekao. Dakle u predgovoru rekao sam o tom pitanju doslovno ovo:

»Za prve klasičare, a naročito za A. Smitha, je nauka o narodnom gospodarstvu sačinjavala jednu jedinstvenu disciplinu. Izvan nemačke literature i literatura, koje stoje pod njezinim uplivom, obradjuje se politička ekonomija, izuzev nauku o finansijama, i danas još ponajviše kao jedna celina. Samo se je nauka o finansijama svuda izdvojila u posebnu disciplinu, dočim je podela u teorijsku i praktičnu nacionalnu ekonomiju — kako G. Schmoller veli — ostala više nemačkom osebujnošću (»blieb mehr eine deutsche Eigentümlichkeit«). O toj razlici u sistematisanju materije vodila je računa i austrijska nastavna uprava, kada je u nastavnom planu za pravničke fakultete odredila, da se teorijska i praktična nacionalna ekonomija predaju ili »rastavljeno ili spojeno u jednom predavanju« (austrijska naredba ministarstva za bog. i nastavu od 24. dec. 1893. — drž. z. 1. br. 204.). Što se tiče podele materije u teorijsku i praktičnu nacionalnu ekonomiju, valja mi još primetiti, da je ta podela i u nemačkoj literaturi provadjana vrlo različito i da su često materije, koje sačinjavaju organsku celinu, raskidane. Osim toga se i samo gledište, sa koga se polazi pri deobi materije, menja. To dolazi do izraza i u zameni starijih naziva »teorijska nauka o narodnom gospodarstvu« i »narodno-gospodarska politika« novijim nazivima »opća« i »specijalna« nauka o narodnom gospodarstvu. Oni, koji te nazive usvajaju, mogu s pravom da se na to pozovu, da prva disciplina ne može mimoići, a i p r e m a f a k t i č n o j o b r a d i n e m i m o i l a z i ni politička razmatranja općega k a r a k t e r a, a i s t o t a k o d a s e d r u g a d i s c i p l i n a b a v i i teorijskim razmatranjima specijalnijega karaktera. Osim toga mora ta druga disciplina da bude u osobitoj mjeri deskriptivna. Za nju veli G. Schmoller (Hdw. d. Stw. 3. izd., Volkswirtschaft, Volkswirtschaftslehre und — methode) izmedju ostaloga: »Ona raspravlja

Digitized by Google

detalj uzroka i uredaba (Einrichtungen); ... ona je deskriptivna u svojoj osnovi, ona mora u svojim raspravljanjima uvek da zalazi na sva moguća susedna područja i pobočne posledice«. — Nazivi »opća« i »specijalna« nauka o narodnom gospodarstvu odgovaraju po mom shvaćanju nesumnjivo bolje faktičnoj podeli nauke o narodnom gospodarstvu u dve discipline, u koliko se takova podela uopće provadja. Prema tome bi ovoj knjizi morao dati naslov »nauka o poljodelstvu« (scil. narodno-gospodaska nauka o poljodelstvu), a ne »agrarna politika«. Što sam ju ipak nazvao »agrarnom politikom« a samo u zagradi stavio naziv »nauka o poljodelstvu«, razlog je u tome, što se je prvi naziv toliko udomaćio, da bi upotreba drugoga naziva mogla izazvati zabunu kod neupućenih. Naravno da je specijalna nauka o narodnom gospodarstvu u izvesnom smislu i praktična, jer se više približuje praktičnom životu i njegovim konkretnim oblicima, dočim se ona prva zadržava više kod općih zasada.«

Toliko iz predgovora knjizi. Iz tog citiranog odlomka proizlazi p r v o, da nije svuda općenito prodrla ni dvodioba narodne ekonomije, i d r u g o, da ni tamo, gdje je prodrla, nikako nisu općenito usvojeni nazivi narodno-gospodarska (ili ekonomska) p o l i t i k a, a prema tome onda naravno ni nazivi agrarna, industrijska i t. d. p o l i t i k a.

Ono p r v o tvrdi, kako proizlazi iz citiranih riječi »blieb mehr eine deutsche Eigentümlichkeit«, sam G. Schmoller, sada već preminuli profesor berlinskog sveučilišta i prvak novije njemačke istorijske škole, pisac kapitalnog djela »Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre« (2 sveske, ukupno 1177 strana velike osmine), jedinstvenoga u njemačkoj literaturi po sistematskoj obradi prema načelima istorijske škole, a prevedenoga, čim je izašlo, i na francuski (Principes d' Économie Politique, 1095.—1908., 5 vol.). — Sličnu tvrdnju nalazimo i u H. v. Scheela: »Daher hat man in der deutschen Wissenschaft (n i c h t a n d e r w ä r t s) neben die »Allgemeine Volkswirtschaftslehre« 1. die Volkswirtschaftspolitik und 2. die Finanzwissenschaft gesetzt.« Ko traži, naći će takove tvrdnje i u drugih pisaca. — Francuski pak pisac Charles Gide — koji pripada skupini novijih francuskih pisaca, koji ne slijede više tradicije klasične nacijonalne ekonomije, i u tome stoji blizu njemačkoj političkoj ekonomiji — u svojim »Principes d' Économie Politique«, prevedenim na mnoge jezike, u prvoj partiji o »predmetu političke ekonomije« govori o tome, kako politička ekonomija t e ž i d a n a s, da se podijeli na dvije discipline ili d v i j e v r s t e i z u č a v a n j a (čistu političku ekonomiju i s o c i j a l n u e k o n o m i j u, koja se — veli on — katkada, naročito po njemačkim ekonomistima, naziva socijalnom politikom), no ta izlaganja završuje s time, d a s e t a p o d j e l a n a m e ć e u s v i m a s p e c i j a l n i m d j e l i m a r a d i p o d j e l e r a d a, a l i d a z a j e d a n u d ž b e n i k o n a n i j e z g o d n a i d a ć e z b o g t o g a o n u t o m s v o j e m d j e l u g o v o r i t i i s t o t o l i k o o s o c i j a l n o j e k o n o m i j i k o l i k o i o p o l i t i č k o j e k o n o m i j i.[4]) Dvodioba

[4]) Navodim to prema 25-om izdanju cit. Gide-ovog djela (1926.) u prevodu gosp. Drag. M. Brankovića (I. knj. 1928.). Žao mi je, što nisam ta

Digitized by Google

Gide-ova dakle, koja prema navedenom nije ni identična sa njemačkom dvodiobom,[5]) a koju on označava tek kao današnju težnju (riječi »teži danas«), dolazi po njemu dobro samo za specijalna djela radi podjele rada, ali ju ne smatra zgodnom za jedan udžbenik, pa ju zbog toga ni ne provadja. — Da je o razlici u sistematizaciji materije (dvioba ili jedinstveni sistem) vodila računa čak i austrijska nastavna uprava, to smo već konstatovali.

A za ono d r u g o — naime za pitanje, da li je tamo, gdje je prodrla dvodioba narodne ekonomije, općenito usvojen naziv politika za drugi njezin dio odnosno za pojedine materije toga dijela — samo ću navesti, što o tome kaže G. Schmoller u svojem velikom sistematskom djelu, koje sam naprijed spomenuo, u potpartiji »Das Ergebnis der neueren Forschung, der heutige Standpunkt der Wissenschaft« (Erster Teil, siebentes bis zehntes Tausend, ergänzt und vermehrt, 1908,, str. 122. i sl.). Schmoller popraća pri koncu te partije prvo sa nekoliko riječi dvodiobu, koja se još od Raua uobičajila u N e m a č k o j, a onda kaže od riječi do riječi ovo: »Nach dem Standpunkt unserer heutigen Erkenntnis ist der Staat und die W i r t s c h a f t s p o l i t i k auch in den allgemeinen Lehren der Volkswirtschaft nicht zu ignorieren. U n d e b e n d e s h a l b h a t m a n m i t R e c h t a n d e r e N a m e n f ü r d i e z w e i T e i l e g e w ä h l t, u n d h a t m i t d e n a n d e r e n N a m e n d e n T e i l e n a u c h e i n e a n d e r e B e d e u t u n g g e g e b e n. M a n s c h e i d e t h e u t e ü b e r w i e g e n d — von der Finanzwissenschaft abgesehen — a l l g e m e i n e u n d s p e c i e l l e V o l k s w i r t s c h a f t s l e h r e und versteht unter der ersteren den Versuch eines systematischen Überblickes über unser gesamtes volkswirtschaftliches Wissen, ohne Eintreten in die Specialfragen der Gegenwart, des eigenen Landes, der einzelnen Hauptzweige der Volkswirtschaft. V o n d e n g r o s s e n Z ü g e n d e r W i r t s c h a f t s p o l i t i k m u s s i n d i e s e r a l l g e m e i n e n V o l k w i r t s c h a f t s l e h r e e b e n s o d i e R e d e s e i n, w i e i h r e A u s f ü h r u n g i m e i n z e l n e n d e r s p e c i e l l e n V o l k s w i r t s c h a f t s l e h r e ü b e r l a s s e n b l e i b t.«

Nije li dakle u tom citatu iz Schmollera našlo dovoljno uporište shvaćanje u pitanju naziva dva dijela narodne ekonomije, koje je sadržano i obrazloženo u prije navedenom izvatku iz predgovora mojoj knjizi? I nisam li uz takovo shvaćanje — strogo logički uzeto — morao svoju knjigu, i to na prvom mjestu, nazvati »naukom o poljodjelstvu

mjesta mogao da usporedim sa francuskim tekstom 25-og izdanja, do koga nisam mogao da dodjem, a da ga dam naručiti, dugo bi trajalo.

[5]) Ako je naime prevod gosp. Brankovića točan i ako i primjedba 1., koja se nalazi tu ispod teksta, potiče od Gide-a (a ne od prevodioca), što se mora uzeti, jer nije protivno naznačeno, onda nema sumnje, da Gide-ova s o c i j a l n a e k o n o m i j a nije identična sa narodno-gospodarskom (ekonomnom) politikom, kako ju shvaćaju Nijemci, nego da odgovara samo njemačkoj socijalnoj politici, koja sačinjava kod Nijemaca sastavni dio ekonomne politike, ali je u više djela našla i zasebnu obradu.

Digitized by Google

(scilicet narodno-gospodarskom naukom o poljodjelstvu)«, a samo, da izbjegnem zabuni k o d n e u p u ć e n i h, u zagradi smio dodati eventualno naziv agrarna politika.[6]) Jer kako će neko, ko za drugi dio iz razloga, koji se tiču sadržaja jednog i drugog dijela, odbija naziv politika, logički moći da naziva dijelove tog drugog dijela politikama?! — Ovdje ću samo još kao značajno da istaknem, da ni Ch. Gide u cit. udžbeniku — kako smo vidjeli — ne naziva sam svoju drugu disciplinu (drugu vrstu izučavanja) p o l i t i k o m (socijalnom) nego socijalnom ekonomijom, za koju samo veli, da se katkada, naročito po njemačkim ekonomistima, naziva socijalnom politikom.[7])

A sada da predjemo na druge prigovore gosp. prof. Jovanovića. Pošto je prvo za djelo gosp. prof. Mirka Kostića, koje inače opetovano hvali kao opsežno i potpuno, u zagradi primijetio, da mu se »jedino može zamjeriti, da nije dovoljno svarljivo za naše djake i da premalo govori o našim domaćim prilikama«, zamjera mojoj knjizi prije svega, da nema opšteg uvoda, da su neke partije obradjene vrlo nejednako i da čitavih dijelova agrarne politike nikako nema.

Što se tiče z a m j e r k e, d a n e m a o p š t e g u v o d a, moram prije svega da primjetim, da sam u predgovoru, koji gosp. prof. Jovanović nije čitao, u tome pogledu rekao ovo: »O položaju i zadaćama narodno-gospodarske politike (praktične nauke o narodnom gospodarstvu), u čiji sastav spada na prvom mjestu agrarna politika, u sistemu političke ekonomije raspravljam u svom općem kolegiju političke ekonomije u partiji o zadatku, sistematici i metodi celokupne znanosti o narodnom gospodarstvu. Smatram zbog toga ovdje svaki uvod — koji je inače uobičajen — suvišnim. S a m o ć u u o v o m p r e d g o v o r u s a n e k o l i k o r i j e č i d a i s t a k n e m n e k e m o m e n t e.«

No iz ranijih riječi gosp. prof. Jovanovića, da »potpuno nedostaje jedan nužan uvod o samoj poljoprivrednoj proizvodnji, njenoj suštini i značaju i o njenim opštim problemima«, razabira se, da je on tu mislio i na druge stvari, a ne samo na uvod, kakov sam ja zamišljao,

[6]) U istinu sam ja isprva htio knjizi da dam samo naslov »nauka o poljodelstvu« — pošto iz glavnoga nasloga »Politička ekonomija«, koji je istavljen na čelu knjige, proizlazi jasno, o kakovoj se nauci o poljodjelstvu tu radi —, a onda u predgovoru za neupućene da objasnim stvar. No nakladnik je obzirom na prodju knjige kod neobaviještenoga svijeta istakao neke sumnje, koje sam ja našao opravdanima, pa sam odabrao obratni put, t. j. ono, što bi imalo da dodje na prvo mjesto, stavio u zagradi na drugo mjesto, a ono, što je imalo samo u zagradi da dodje na drugo mjesto, stavio na prvo mjesto, a opravdanje za to dao u predgovoru.

[7]) Naziv socijalna politika — ukoliko ga uopće upotrebljuje — upotrebljuje on samo po drugima. V. n. pr. l. c. str. 9. stav 2. na početku (»Ova podela na ekonomiju i socijalnu politiku . . .«), koji neposredno nadovezuje na spomenute njegove riječi, da se socijalna ekonomija katkada naziva socijalnom politikom. No odmah dalje u istom stavu govori opet o socijalnoj ekonomiji (to je ona navedena već rečenica njegova, da će u svom djelu »govoriti isto toliko o socijalnoj ekonomiji koliko i o političkoj ekonomiji«).

Digitized by Google

a kakovim obično započinje doduše ne agrarna politika, ali narodno-gospodarska politika, čijim je ona prvim dijelom. Takov uvod (kakov si zamišlja gosp. prof. Jovanović) ne sadrži ni »kratka ali jezgrovita predratna Agrarna politika Eugena Filipovića u srpskom prevodu«, koju mi pored »natučene knjige gosp. dr. Mirka Kosića« istavlja za uzor gosp. prof. Jovanović (v. na str. 485. prikaza), nego samo jedan uvod za narodno-gospodarsku politiku uopće. Ili zar je gosp. prof. Jovanović previdio, da se taj uvod tiče čitave narodno-gospodarske politike Filipovićeve, iz koje su prevodioci preveli pored uvoda samo agrarnu politiku, a propustili, da to sve naročito naznače? Za samu agrarnu politiku ne sadrži ta Filipovićeva knjiga ni u originalu ni u srpskom prevodu nikakov posebni uvod. Šta više agrarna politika započinje tu odmah sa »Osnovima današnje organizacije proizvodnje«, i to prvo sa »Agrarnim poretkom u XVIII. vijeku«. O kakovom »nužnom uvodu o samoj poljoprivrednoj proizvodnji, njenoj suštini i značaju i o njenim opštim problemima« dakle ni govora! I tako bi gosp. prof. Jovanović ovim svojim prigovorima, kada bi bili opravdani, pogodio jače sada već preminulog prof. Filipovića, u svijetu priznatoga naučenjaka, nego moju knjigu.[8]) Jer ja ipak govorim nešto i u ovoj knjizi o »suštini i značaju« poljoprivredne proizvodnje. Doduše ne u uvodu, ali odmah u prvoj partiji, jer nisam znao, da to spada baš u uvod, a to nisu znali ni mnogi prvorazredni kapaciteti, n. pr. ni saradnici spomenutoga već Schönbergovog »Handbucha«, čiji drugi dio, koji je namijenjen narodno-gospodarskoj politici, nema nikakov posebni uvod ni za narodno-gospodarsku politiku uopće ni za agrarnu politiku posebice, nego se partije pod tekućim rimskim brojevima nastavljaju u drugom dijelu naprosto dalje (prvi je dio završio sa tek. br. XIII., a drugi dio započinje onda prema tome — bez ikakvog bilo predgovora bilo uvoda — sa tek. br. XIV.). Ili je zar gosp. prof. Jovanović uza sve to, što malo dalje govori o p r v o j g l a v i moje knjige, mogao previdjeti, da p r v i n a s l o v te glave glasi »pojam i važnost p o l j o d e l s t v a«, a ne »pojam i važnost p o l j o d e l s k o g p o s l a«, kako je to krivo naveo gosp. Jovanović u svojem prikazu. Ja sam u tome pogledu — kao i mnogi drugi pisci — mogao da budem kratak, jer o suštini proizvodnje i praproizvodnje, čiju granu sačinjava poljoprivredna proizvodnja, i o poljoprivrednoj proizvodnji posebice govorim na više mjesta u svojem općem kolegiju, kako je to i gosp. prof. Jovanović iz upozorenja i uputa u ovoj knjizi mogao donekle razabrati, a i bez toga mogao pretpostaviti, pošto ova moja knjiga nije monografija o agrarnoj politici, nego samo jedna partija specijalnoga dijela narodne ekonomije. — Što se pak tiče »opštih problema« poljoprivredne proizvodnje, koje takodjer spominje gosp. prof. Jovanović kao sastojine po njemu nužnog uvoda, držim, da bilo opći bilo posebni problemi poljoprivredne proizvodnje — u koliko ulaze u razmatranja narodnih ekonoma — spadaju u pojedine partije, a ne trebaju za to nikakov posebni uvod.

[8]) Siromah Filipović! Nije znao, da će tako nagraisati baš u Jugoslaviji.

Digitized by Google

Što se nadalje tiče zamjerke, da su pojedine partije obradjene vrlo nejednako, imam da primijetim, da su meni za opseg pojedinih partija služila druga mjerila, nego gosp. prof. Jovanoviću. Ja nisam pazio na to, da broj stranica bude donekle jednak, nego na potrebu, koju — naravno po mojem shvaćanju — nameću materije pojedine partije i svrha knjige.

A sada da predjem na treću zamjerku, da čitavih dijelova agrarne politike u mojoj knjizi nikako nema. Tu se najbolje vidi, što je sve gosp. prof. Jovanović u stanju, da imputira jednom starijem profesoru sveučilišta, i to onako olako, a da nimalo ne razmisli o stvari. Gosp. prof. Jovanović naime i jedne te iste zamjerke servira često opetovano u različitim kombinacijama i varijacijama, kao da se boji, da ih čitaoci ne bi dovoljno utuvili (ili je to možda znak sistematičnosti u izlaganju, koju meni odriče!). Pa tako i ovdje dolazi opet na ovu stvar na str. 485—486. Izmedju ostaloga dopušta on tu, da ima i nepotpunih udžbenika iz agrarne politike. Ali ti udžbenici, veli on, »daju dobro ono, što daju, Brentano stvarno pruža samo uvod (agro-tehnički i teorijski); Arebo, iako je prešao 600 strana, daje posle opširnog uvoda, samo nekoliko za njega najvažnijih problema. Oni tako čine svesno, i to kažu, jasno i odredjeno.« U posljednjoj, po meni naglašenoj, rečenici kulminiraju zamjerke gosp. prof. Jovanovića. Drugim riječima, meni nije došlo ni do svijesti, da moja »Agrarna politika« nije potpuna. Kako je smogao gosp. prof. Jovanović ovakovu — da se blago izrazim — imputaciju, koja je skoro manje uvredljiva, nego što je nerazumna?! Ta zar sam ja mogao pisati agrarnu politiku, a da nisam proučavao raniju literaturu u tom predmetu?! I zar nema na pretek sistematskih djela o tome, iz kojih bi — razmatrajući preglede sadržaja i pojedine partije — mogao razabrati ono, što bi i bolji moji djaci bili u stanju?! A da i ja ono, što sam činio, nisam činio nesvjesno, i da sam »jasno i odredjeno« to i rekao, svjedoči ovo mjesto iz moga predgovora: »Knjiga ova, kako će stručnjak lahko opaziti, nije iscrpiva. Namera mi je bila da obradim najvažnije materije i da zalazeći dublje u stvar probudim interes slušača i dam im pobudu za dalji samostalni studij.« No moram ovdje da primijetim, da gosp. Jovanović sa opetovanim svojim tvrdnjama o nepotpunosti moje knjige postupa vrlo lakoumno i pretjeruje preko svake mjere. U tom pogledu sam se već ranije dotakao nekih momenata (n. pr. što se tiče poljoprivrednoga knjigovodstva), a kašnje ću se dotači još nekih.

Nastavljajući svoje zamjerke veli gosp. prof. Jovanović dalje, da je »jedina dobit, što je ovde naša zemlja prilično zastupljena, u opisu agrarnih odnosa i u prikazu agrarne organizacije poljoprivrednog kredita.« Kolikogod da je preusko označio, u čemu je sve naša zemlja zastupljena u ovoj knjizi— da je bilo dobre volje, mogao je puno više toga ovdje navesti —, kao da se je poplašio, da bi zbog »naših domaćih prilika« čitaoci prikaza ipak mogli posegnuti za mojom knjigom, nastoji odmah dalje, da i tu »jedinu dobit« poništi, sa riječima: »Na žalost, to su samo gole analize zakonskih tekstova«, a onda

Digitized by Google

slijedi dalje, kako su to sprave za mučenje i slične stvari.[9]) Izgleda, da gosp. prof. Jovanovića proganja sablast »analiza zakonskih tekstova«, jer se on i u tome ponavlja i vidi svuda — i gdje ih nema — analize zakonskih tekstova. Da sam ja davao analize svih onih zakona i drugih normativa, čijih sam se instituta i odredaba doticao, i to u skromnim razmjerima, ne znam, da li bi samo za to bio dovoljan dvostruki opseg ove moje knjige! Ali ja nisam pisao upravno pravo, nego sam se doticao samo onih instituta i odredaba, u kojima agrarna politika javnih autoriteta dolazi do izraza ili koje iziskuje opis agrarnih prilika, ograničavajući se i tu samo na najnužnije. Te t. zv. »analize« i »tekstovi« ili nadovezuju na opća razmatranja ili ih prate, a to i onda, kada su — kako je to kod naše agrarne reforme — u posebnu partiju sabrane. Postupao sam onako, kako su i mnogi odlični kapaciteti postupali. U rasprostranjenoj i mnogo hvaljenoj narodno-gospodarskoj politici[10]) Conrada i Hesse-a (Grundriss zum Studium der politischen Ökonomie, zweiter Teil, 9. izd. 1922.) n. pr. nalazimo dapače mjestimice u sitnom tekstu — izostaviv, što valja izostaviti — i proste izvatke iz zakona. Dočim sam ja i na mjestima, gdje sam se uopće naslanjao na zakonski tekst, nastojao, da materiju teksta sistematskije rasporedim a po potrebi i drukčije formuliram, da ju tako učinim svarljivijom za djake.

»Inače« — nastavlja gosp .prof. Jovanović dalje u svojem prikazu — »knjiga je, kao udžbenik za djake, prilično laka i pregledna«. Eto — već sam pomislio — ipak, iako preko volje (reč »prilično«!), nešto u prilog knjizi. Jer nije mala stvar za školsku knjigu iz narodne ekonomije reći, da je laka i pregledna. Ali da, kada sam došao na posljednju stranu prikaza, imao sam što da pročitam: moja je knjiga

[9]) Tu se nalazi i ovaj pasus: »Ništa nije p r a z n i j e nego zakonski tekst, naročito kad se n i k a d ne primeni, a to je slučaj sa n a j v e ć i m b r o j e m onih koji su ovde navedeni.« Šteta, da gosp. prof. Jovanović nije ovdje naveo, koji su to sve ovdje navedeni zakoni, koji nisu nikada primijenjeni! Da, zloupotreba i pogrješaka je bivalo u upravi i manjih i velikih i kod nas kao i u drugom svijetu, naročito je kod nas partizanski duh uz druge nedostatke nanosio često mnogo štete. Ali da takov zaključak, koji nam u cit. tvrdnji ovdje gosp. prof. Jovanović servira, otuda povuče, na to nije još niko došao. Gosp. prof. Jovanović će ostati samo dosljedan, ako u svojem fakultetu stavi prijedlog, da se vladi predloži ukidanje stolice za upravno pravo, da se ne bi slušači opterećivali praznim stvarima. Jer ako su zakonski tekstovi najpraznija stvar na svijetu, mora biti prazna i svaka obrada tih tekstova. Ali kako si gosp. prof. Jovanović zamišlja naučnu obradu gospodarskoga života naroda — koji se razvija uvijek u izvjesnim pravnim oblicima, koji ga uslovljuju, a čije promjene on opet u svome razvitku izaziva — mimo prava (koje može da se saznaje samo iz njegovih izvora!), tu nam tajnu gosp. profesor nije otkrio. Ili je ono rečeno samo radi efekta, pa se nema da uzme ozbiljno?!

[10]) I ovdje se nalazi kao drugi naslov jeretički naziv »Besondere Volkswirtschaftslehre«, koji odgovara mojemu nazivu »specijalna nauka o narodnom gospodarstvu«!

Digitized by Google

na toj strani pored drugih mana i »nepregledna«. Koje je dakle mnijenje gosp. prof. Jovanovića mjerodavno, da li ono, da je knjiga laka i pregledna, ili ono, da je nepregledna?! Za mene lično ni jedno ni drugo, nego ono treće, koje sam naskoro, kada je knjiga izašla, čuo iz kruga mojih djaka: »da se knjiga lako čita«.

Toliko na prvu stranu prikaza. Sa drugih strana dotakao sam se samo nekih mjesta, koja su stojala u vezi s onim, što je na prvoj strani rečeno. Mučna je to rabota i za mene i za čitaoca, ali je bilo potrebno bar jednu stranu zahvatiti u cjelini. A sada ću, kako sam to na početku obećao, da se ukratko dotaknem samo još nekih daljih mjesta.

Tamo, gdje govori o prvoj glavi, redaju se mnoga iščudjavanja gosp. prof. Jovanovića, kojima čovjek mora da se čudi. Tako se izmedju ostaloga čudi: »zar o značaju seljaštva ... nema ništa više da se kaže?« Ovdje dakako da nema, i ne samo da ovdje nije rečeno ništa v i š e o značaju seljaštva, nego nije uopće ništa rečeno o tome niti je tu mjesto, da se o tome govori. Ali se zato o tome govori u partiji o podjeli zemljišnoga posjeda (str. 13. i sl.).[11]) Tu se prikazuje razlikovanje zemljišnih posjeda po veličini i izlaže važnost, koju za ukupnost ima podjela zemljišnoga posjeda u tome smislu. Tu je dakle bilo i mjesto, da se govori — pored drugih — i o seljačkom posjedu, »koji sačinjava temelj za eksistenciju zdravog i snažnog seljačkoga staleža«, a prema tome onda naravno i o važnosti seljačkoga staleža. Istaknuta je tu njegova važnost za obranbenu snagu zemlje i za regeneraciju gradskoga stanovništva, a onda i važnost njegova kao političkog i socijalnog čimbenika i prednosti seljačkoga posjeda u čisto gospodarskom pogledu. Dakako da je sve to tu rečeno kratko i precizno (kod predavanja ima prilike, da se precizirane misli razvijaju dalje!). U toj partiji nalazi i naša »agrarna reforma«, osobito što se tiče njezine »druge glavne zadaće«, kriterija nužna za njezino prosudjivanje, pa je tu (na str. 16.) na to i naročito upozoreno. I inače je u knjizi posvećena seljaštvu velika pažnja (tà ima čitavih partija, koje se tiču samo ili pretežno seljaštva!).

Dalje iščudjavanje gosp. prof. Jovanovića glasi: »Zar samo po stranice za raspravu važnog pitanja o ekstenzivnoj i intenzivnoj, neracionalnoj i racionalnoj proizvodnji?« i onda »Zar ništa, ni jedne jedine reči o von Thünenovim krugovima i celome pitanju situiranja zemljoradnje kao eksploatacije?« Gosp. prof. Jovanović nije smeo prevideti, da ona polovina stranice (zapravo nešto više), koju on spominje, sadrži samo jedan kratki résumé istraživanja u pitanju intensivne i ekstensivne proizvodnje u poljodelstvu i dobivenih rezultata.[12]) Po-

[11]) Gosp. prof. Jovanović je doduše, kada je došao na prvu partiju druge glave (str. 13.—17.), opazio, da u toj partiji ima »nekoliko vrlo sugestivnih opažanja«: nisu mu dakle mogla izmaći izlaganja o seljačkom posjedu i seljačkom staležu, koja odmah dalje gore spominjem. No zato ipak nije ispravio ranije svoje čudjenje, koje sam gore citirao.

[12]) Nije to smio previdjeti zato, što na to upućuju i aluzije i upute za djake (»kako je poznato«, »s kojim smo se upoznali u prvoj knjizi«, »v. k tome u prvoj knjizi partije ...«), koje ta polovina stranice sadrži.

Digitized by Google

bliže raspravljam o tome u svojem općem kolegiju. Tu raspravljam i o Thünenovim istraživanjima u »Izolovanoj državi« o djelovanju udaljenja od tržišta na razmještaj i intensivnost poljodjelske proizvodnje, a onda dakako i o Thünenovim prstenima, a i preko toga. Ta zar se može govoriti o gornjem pitanju, a mimoići Thünena? Šta više, već u istoriji političke ekonomije posvećujem ja Thünenu posebnu partiju, gdje prikazujem i njegovu metodu i njegova istraživanja. — Čudni su i nedokučivi putevi gosp. prof. Jovanovića! Odmah dalje se čudi, da o Thaeru knjiga sadrži — tek na str. 150. — samo jednu rečenicu, koju on navodi osakaćenu i sprijeda i straga. A na istoj onoj polovini strane, o kojoj tu govori i koja mu daje povod za ovakovo čudjenje (str. 2. moje knjige), govorim ja o T h a e r o v o j bludnji, da je intensivni posao već po sebi racijonalan, a ekstensivni neracijonalan, i da je — medju ostalima — Thünen tu bludnju potpuno razotkrio. A kašnje opet govorim o T h a e r u na str. 12. Ako se Thaer samo prigodice spominje, to je naravna stvar, jer se tu radi o studijima agronomske prirode. Što se pak tiče slične zamjerke za kemičara Liebiga, koji je stekao velikih zasluga za agrikulturnu kemiju, no iza koga je ona snažno dalje napredovala, upućujem na ono, što sam naprijed rekao za stranu 9. i sl. (prim. 6) svoje knjige.

Klasična je dalja izjava gosp. prof. Jovanovića, da dio o sistemima poljoprivrednog rada, o kojima u knjizi dalje raspravljam, ima č i s t o i s t o r i j s k i k a r a k t e r. Zar ne vidi gosp. prof. Jovanović, da odmah dalje sam sebe pobija, kada u daljoj rečenici veli, da u mojoj knjizi nema »ni jedne reči o s i s t e m i m a i o p l o d o r e d u, k o j i n a j v i š e o d g o v a r a n a š i m p r i l i k a m a.« Ako sam trebao istraživati, koji sistemi i plodoredi najviše odgovaraju našim prilikama, kako to da onda opća raspravljanja o sistemima i plodoredima imaju čisto istorijski karakter?! Ta zar ne postoje i danas svi u knjizi navedeni sistemi poljodjelskoga posla sa različitim svojim varijantama, jedni jako a drugi manje rašireni,i nije li to — u primjerima o njihovoj raširenosti — u knjizi i jasno došlo do izraza?! Što pak ne govorim u knjizi »o sistemima i o plodoredu, koji najviše odgovara našim prilikama«, razlog je u tome, što istraživanja u tome pitanju sačinjavaju zadaću agronoma, a ne narodnih ekonoma. Ispitivanje, kakovi sistemi i plodoredi postoje faktično u našoj državi i da li oni u sadanjim prilikama zajamčuju najveću rentabilnost[13]) ili koji drugi sistemi odnosno plodoredi, koji bi imali da ih zamijene, je vrlo relativno — te mora da se protegne na čitavu državu, jer za pojedine njezine krajeve (katkad i za dijelove jednog te istog mjesta) može da dovede do vrlo različitih posljedaka — i vrlo složeno. Rješenje toga pitanja zavisi pored tržišnih prilika još i od niza drugih čimbenika, koje mogu eksaktno da isptiuju samo izučeni agronomi, a narodni ekonomi mogu samo da se posluže po njima dobivenim posletcima, u koliko im je to potrebno. Kako to da ni »predratna Agrarna politika Eugena Filipovića u srp-

[13]) Čitavo gornje pitanje svodi se naime u novčanom gospodarstvu na pitanje najveće rentabilnosti. Drugi opet značaj dobiva to ispitivanje, u koliko se radi o zatvorenom kućnom gospodarstvu.

Digitized by Google

skom prevodu«, koju gosp. prof. ističe, ne sadržaje ništa u partiji o »sistemima gazdovanja« (str. 132. i sl.) o pitanju, koji sistemi i plodoredi najviše odgovaraju prilikama onih zemalja, za koje je Filipovićeva knjiga pisana?! Kako smiješno postaje, kada se to sve uvaži, zabadanje gosp. profesora, kada veli dalje: »To[14] postaje manje čudnovato, kad se u bibliografiji na kraju ove glave vide skoro isključivo članci iz Handwöuterbuch der Staatswissenschaften, treće i četvrto izdanje«. A i tu tvrdi nešto, što ne stoji. Neka čitalac okrene str. 12. knjige, pa će naći, da je tu navedeno 5 sistematskih djela, 4 članka iz W. d. Vw. od istoga pisca, a samo 3 članka iz Hdw. d. Stw. Ako je više članaka — i to svega za dva više nego sistematskih djela — navedeno, to je razumljivo i za običnog čitaoca, pošto članci u leksikalnim djelima — i onda kada su vrlo opširni — zahvaćaju samo manji dio materije, tako da se medjusobno dopunjuju. Ipak su tu navedeni samo probrani članci.

Moram sada još jače da se ograničim, jer vidim, da bi morao, kada bi na mnoge dalje netočnosti i za čitaoca zavodljive navode reflektirao, napisati bar još toliko, koliko sam dovde napisao.

Prelazeći na drugu glavu knjige veli gosp. prof. Jovanović odmah na koncu prvoga stava, da je u prvoj partiji o podjeli i konfiguraciji zemljišnog poseda obuhvaćeno čak i formiranje naseljâ i pitanje zajedničkog vezanog posjeda, da tako još bolje pokaže, da je ta partija — kako on tvrdi — premalena. O formiranju naseljâ ne raspravljam ja nigdje u svojoj knjizi ex professo, a ovdje ga se samo dotičem u toliko, u koliko je to potrebno, da se pokaže, kako različita konfiguracija poljodjelskih a osobito seljačkih posjeda stoji u vezi i s različitim načinima naseljavanja u doba seobe naroda odnosno kasnije na vlasteoskim dobrima, a naročito po čemu rasutost tih posjeda suvisi sa naseljavanjem po sistemu selâ. Što se pak tiče pitanja zemlje zemljišnih zajednica, moram da istaknem, da je ono ovdje samo načeto, a da se o njemu i u drugim savezima raspravlja, podrobnije u partiji o diobi posjeda zemljišnih zajednica (str. 136. i sl.) na četiri strane. Na tu se partiju odnosi kasniji navod gosp. profesora (str. 485.) sa neumjesnom opaskom u zagradi: »Dobro je što ima dosta detalja (d o d u š e v i š e i z t e k s t o v a n e g o i z ž i v o t a!) o zemljišnim zajednicama u Hrvatskoj i Slavoniji. Propuštam, kratkoće radi, da i na istaknutu opasku reflektiram. Ali se pitam, kako je gosp. profesor, kada — kako se vidi — zna za ovu partiju, mogao za onu raniju reći, da je tamo obuhvaćeno i pitanje — kako on veli — »zajedničkog vezanog poseda«?

Tamo, gdje reflektira na moje prikazivanje starijega agrarnoga ustrojstva u balkanskim zemljama, čini se gosp. prof. Jovanoviću, da je »što se tiče odnosa kod Srba... odviše pažnje posvećeno našem srednjevekovnom uredjenju, o kome djaci dobijaju već dovoljno znanja iz istorije slovenskih prava.« Na to imam prije svega da primi-

[14]) T. j. što ne govorim »o sistemima i o plodoredu, koji najviše odgovara našim prilikama«.

Digitized by Google

jetim, da ja tu ne prikazujem čitavo srednjevekovno uredjenje nego samo ono iz posljednjega doba prije turskog oslobodjenja (tamo od 12-og stoljeća dalje) sa izvjesnom koncentracijom na Dušanovo doba. A da je taj prikaz bio potreban — radi cjeline i saveza sa prikazivanjem uredjenja u doba turske vladavine na Balkanu, koje je u nekim krajevima naše države dočekalo i doba sadanje generacije, a naročito radi karakterisanja razlike u agrarnim odnosima tog doba izmedju Bosne i Hercegovine, gdje je kontinuitet sa predturskim odnošajima zbog osobitih prilika najviše bio očuvan, i drugih dijelova Balkana, u kojima su Srbi živili —, to će opaziti svaki čitalac, koji pomnjivo do kraja pročita moj prikaz starijeg agrarnog ustrojstva na Balkanu, a naći će tu i štošta, što nije bez važnosti za prosudjivanje razješenja odnošaja izmedju aga i kmetova (čifčija) na Balkanu, provedenoga prije našeg ujedinjenja, kao i onog, koje je naša država provela odnosno ima još da provede.

Prelazeći na moja razmatranja o razlozima, koji su doveli do razrješenja odnošaja izmedju seljaka i vlastelina (str. 483. prikaza), veli gosp. prof. Jovanović, da ti razlozi nisu kako valja ni pobrojani, jer se pored ekonomskih... o n i d r u g i f i l o z o f s k o - i d e j n i i d r ž a v n o - p o l i t i č k i, jedva pominju. U istinu su ovi drugi razlozi takodje potpuno, i ako precizno, navedeni.[15]) Da pobliže te razloge razvijam, za to nema potrebe, jer o onome, što bi u tu svrhu ovdje rekao, raspravljam u istoriji političke ekonomije. Da se pak ponavljam i nabacujem fraze efekta radi, to nije moj običaj. A kada gosp. profesor žali izmedju ostaloga i to, što se tu ne osjeća »u d v a r a n j e v l a d a r a, v o j s k o v o d j a, d r ž a v n i k a seljacima, tim budućim vojnicima, gradjanima i poreskim platcima«, to moram da primijetim, da ja istorijski proces zasizanja ojačale centralne političke vlasti u prilog seljaka ne bih nikako mogao da posmatram sa toga gledišta. Žalim netočne i deplasirane dvije rečenice, kojima ovdje završuje svoja prigovaranja, naime, da agrarna reforma »u ovoj knjizi ne dolazi kao jedna istorijska neminovnost, već kao kakav nebeski dogadjaj, koji nema dovoljno opravdanja ni objašnjenja«, zatim, da sam u naknadu »u s v o j o p š i r n o s t i a n a l i z i r a o sve edikte, patente i zakone pruske i austrijske, koji su malo pomalo doveli do seljačkog oslobodjenja« (za ovo drugo ne znam, da li bi bio dovoljan dvostruki opseg moje knjige!). Ali, gosp. profesoru su bili potrebni jaki efekti na neupućene čitaoce. Zašto? Ne znam.

[15]) Tu se kaže: »Tu su težnju poduprle predstave prirodne filozofije o slobodi i jednakosti svih ljudi i o povoljnim gospodarskim posledicama, koje bi nastupile, kad bi se takovo stanje ostvarilo; te su predstave — kako je poznato — širili fiziokrate i sledbenici Smithove nauke. Moderna pak činovnička država, koja se je razvijala snažno, a koja je imala cilj, da si podredi sve društvene odnošaje i da ih uredjuje u interesu općenitosti, imala je u sebi zvanje, da tu težnju ostvari. Ona je imala i neposredni interes na tome, da stvara snažna seljačka gospodarstva, pošto su i podložni seljaci morali opet da služe u vojsci i pošto su poglavito oni pokrivali potrebu države za novcem, koja je sve to više rasla.«

Digitized by Google

Gosp. profesora smeta moj prikaz »nastojanjâ, da se stvori moderna vezanost zemljišnog poseda«, jer da se to najviše tiče nemačkih i austro-ugarskih zemalja. Radi se tu naročito o pogodnosnom nasljednom pravu (Anerbenrecht), rentnim dobrima i unutarnjoj kolonizaciji, zatvorenim selištima i domaji (homestead). Što, zar gosp. profesor ne zna n. pr., da sa raspadanjem kućnih zadruga i prevladjivanjem individualnoga posjeda i u našoj državi pitanje posebnoga seljačkog nasljednog prava za seljačka dobra dolazi do važnosti i da je ono već otprije u našoj literaturi i dnevnoj štampi nabacivano, a pri tome često dodirivano baš i posebno seljačko nasljedno pravo u njemačkim zemljama. I zar ne zna, da je ovo posljednje bilo predmetom i rasprave i zaključaka i na prvom kongresu pravnika Kraljevine S. H. S., održanom u Beogradu u rujnu 1925.[16]. Ja sam u partiji o pogodnosnom nasljednom pravu dao instruktivni materijal, koji je važan za prosudjivanje toga pitanja. Treba znati, da ni u njemačkim zemljama nije to pravo uvadjano u svim krajevima, nego samo pod osobitim uslovima; treba poznavati značaj i sisteme tog prava; treba znati i iskustva, koja su stečena tamo, gdje su ti sistemi uvadjani, i da se previše ni po mnijenju tamošnjih pisaca ne smije od toga prava očekivati. Nisam li dakle dobro učinio, kada sam budućim javnim radnicima pružio taj materijal?[17]) Ne uvidja li dalje gosp. profesor, da pokret, koji ide za stvaranjem moderne vezanosti zemljišnoga posjeda, a nadovezuje dijelom na krive i nejasne predstave o suštini sjeveroamerikanskih zakona o domaji, prelazi daleko granice njemačkih ze-

[16]) U rezoluciji na treće pitanje rečeno je tu pod toč. 2, da zadruzi treba dati »karakter pravnog lica s oblikom kolektivne svojine, u kojoj nema nasledstva«. A u rezoluciji na četvrto pitanje nalazimo pod toč. 2. i 3. ove stavove: »2. Treba tako isto, da se za nasledstvo seljačkih poseda i eventualno zanatlijskih, industrijskih i sličnih proizvodnih poduzeća. u svrhu, da se spriječi njihovo rasparčavanje, ustanove izuzetne mere u specijalnim zakonima, uvek čuvajući načelo jednakosti. 3. U tom cilju skreće se pažnja zakonodavcu na ustanovu prava otkupa u korist jednog od naslednika.« — Pod pravom otkupa ili pravom preuzimanja razumijeva se ovdje posebno nasljedno pravo, kakovo postoji u njemačkim zemljama, koje može biti konstruirano sa materijalnim pogodovanjem za preuzimača (onda je to Anerbenrecht) ili bez toga pogodovanja (de iure je to bilo rašireno nekada u Austriji). Iz izvještaja sa kongresa vidi se, da je glavni izvjestilac tražio pravo preuzimanja za najstarijega potomka i prvenstvo muških potomaka, dočim je s druge strane to prvenstvo pobijano.

[17]) I onda, ne interesiraju li nas specijalno »austro-ugarske zemlje« pored toga, što sačinjavaju danas naše susedstvo — koje je u prošlosti uplivisalo i na prilike i zakonodavstvo i same Srbije —, još i zbog toga, što medju njima ima i slavenskih zemalja, a medju ovima i takovih, koje su ušle u sklop naše države, u kojoj im pripada znamenita uloga? Nije li i Češka (1908.) uvela modernizirano pogodnosno nasljedno pravo? I nije li to isto učinila i Koruška (1903.), koja u jednom dijelu takodjer obuhvata slavenski elemenat?

Digitized by Google

malja i da je djelovao i na zakonodavstvo u Hrvatskoj i Slavoniji i u Srbiji, kako se to vidi iz ove partije (v. naročito str. 83. i sl.), i da čitava ta partija sačinjava u tome pitanju jednu cjelinu i spada medju najvažnije partije u agrarnoj politici, pošto se radi o jednoj agrarno-političkoj struji sa mnogim kanalima, koja nikako još ne misli da kapitulira, pa ni u našoj državi. Čovjek mora da se upita, kada čita, što nam gosp. prof. Jovanović ovdje kaže, a naročito deplasiranu ironiju opet o nesretnom Handwörterbuchu, koji gosp. profesoru toliko bode oči, da li je on pravo pročitao čitavu ovu partiju. Od svoje rezerve izuzima gosp. profesor jedino »dio o pruskoj unutrašnjoj kolonizaciji putem rentnih dobara i kratak prikaz srbijanskog zakonodavstva o okućju«. Zašto bi ovaj posljednji prikaz bio ovdje kratak (da bi se u kojoj pravnoj disciplini mogao kratkim smatrati, to bi se još moglo shvatiti), to nam nije rečeno. Gosp. profesor bi ostao puno dosljedniji, da je i ovdje rekao, da je predug i da su to same analize zakonskih tekstova.

Za partiju o našoj agrarnoj reformi, koja je zapodjenuta »Prethodnim odredbama za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919., veli gosp. profesor, da se tu analizuju »član po član« tekstovi pojedinih naredaba, pravilnika (zakone je ispustio, kao da ih nema!). Gosp. profesor je propustio tu da istakne, da ta partija, što se tiče druge glavne zadaće naše agrarne reforme nadovezuje na razmatranja o podjeli zemljišnoga posjeda (str. 13—16), a što se tiče prve glavne zadaće na razmatranja o razrješenju odnošaja izmedju seljaka i vlastelina (str. 43—57), u kojima nalazi svoju fundaciju. Na koncu i jednih i drugih tih razmatranja je naročito upućeno na tu partiju kao njihov nastavak. A što svaku od potpartija o glavnim zadaćama naše agrarne reforme nisam neposredno nadovezao tamo, kuda spadaju, ima svoj razlog u tome, što — kako sam to istakao u uvodnom dijelu partije o našoj agrarnoj reformi — »obe te glavne zadaće, kolikogod se medjusobno razlikuju, stoje u tesnoj vezi po osnovnoj ideji: jedna i druga ima za cilj stvaranje samostalnih seljačkih eksistencija, koje će obdelavati vlastitu zemlju«, zatim što se normativi i provedbeni rad i za jednu i za drugu tu zadaću razvijaju istovremeno (ima dapače i zajedničkih normativa!), što se je trebalo i za našu agrarnu reformu upoznati prvo s nekim elementima, koje pruža baš partija o nastojanjima, da se stvori moderna vezanost zemljišnoga posjeda, i što je bilo shodno i iz tehničkih razloga čitavu tu agrarnu reformu izlučiti i u cjelini prikazati. — U uvodnom dijelu ove partije sam odmah na početku istakao, kako je naša agrarna reforma imala da udovolji i jednoj prešnoj političkoj potrebi zbog velikog nezadovoljstva sa dotadanjim agrarnim odnošajima, koje je iza proboja solunskoga fronta i sloma Austro-Ugarske izbilo u širokim masama; istakao sam tu i kraćenje kmetova (čifćija), da ispunjavaju svoje obveze naprama dotadanjim vlasnicima i pljačkanje i pustošenje velikih posjeda i samovlasno prisvajanje zemlje i oružja u nekim krajevima. To spominjem zato, što gosp. profesor emfatično veli »ništa o revolucionarnom raspoloženju seljačkih masa«. Ta gosp. profesor je trebao pročitati bar sam početak ove partije, kada je već u takovom neprijateljstvu sa — po

Digitized by Google

njemu — »analizama zakonskih tekstova«, a da je čitao onda i dalje, našao bi n. pr. na str. 106., da se tu može naći i po koji sud o normama, koje u vanrednoj mjeri tangiraju interese bez obzira na to, kako je agrarna reforma provadjana.

Što sam ja u ovoj posebnoj partiji — pored ranijih općih razmatranja — htio da dam, to sam jasno rekao u p r i m j e d b i — koja nadovezuje na sam naslov partije, a koju gosp. profesor takodjer nije čitao ili je svijesno to prećutao, da može jače nastupiti — ovim riječima: »Ova partija sadrži u prvom redu pregled zakonodavstva i provedbenih naredaba odnosno pravilnika, koji se tiču agrarne reforme. Pregled se taj ograničava samo na najvažnije i najosnovnije norme. Svuda su citirani članovi odn. paragrafi, jer se na taj način silno olakoćuje posao onima, koji hoće da se što podrobnije upute u propise o agrarnoj reformi, kao i kontrola samoga pregleda«. Nisam ja dakle član po član analizirao tekstove različitih normativa, a ako sam svuda citirao članove odnosno paragrafe, učinio sam to s razloga, koji je naznačen u citiranom dijelu primjedbe, a mogao sam to da učinim lako, jer sam normativni materijal za ovaj pregled crpio neposredno iz zakona, naredaba i raspisa, što je takodjer rečeno u istoj primjedbi, gdje su pored »Službenih Novina« naznačene i zbirke, iz kojih sam ga crpio. Mogao sam lako da ispustim citiranje svih tih članova odnosno paragrafa. Što to nisam učinio, za to će mi biti zahvalni svi oni, koji imaju razumijevanja za taj rad. Sama zbirka gosp. Tučkorića u dvije sveske ima 725 strana velike osmine, a obuhvaća ipak samo materijal do godine 1925. Sav taj materijal i onaj u Službenim Novinama trebalo je pregledati i probrati, pratiti i izvještaje u dnevnim novinama o raspravljanju projekata u odborima i u plenumu, da se uzmogne pružiti kratki pregled zakonodavstva, koje se tiče agrarne reforme. Na taj pregled imao bi tek logično da nadoveže »z a o k r u ž e n i pregled agrarne reforme u njezinoj praktičnoj provedbi« (cit. iz iste moje primjedbe). Zašto nisam i to dao, to sam takodjer jasno obrazložio u istoj primjedbi, kako se čitalac iz knjige može lako uvjeriti. Medjutim sam u literaturi, naznačenoj takodjer u toj primjedbi, naveo i takova djela, koja sadržavaju neke elemente za takov pregled.

Čudna je tvrdnja gosp. prof. Jovanovića, da znam za najnovije djelo Fr. Aereboe o agrarnoj politici, ali d a n i s a m »p r i h v a t i o n j e g o v o g l e d i š t e, d a j e p r o s v e t a p o r e d z e m l j e n a j v a ž n i j a p o t r e b a s e l j a k o v a«. Tko je čitao moju knjigu, mora u čudu da se zapita, gdje je to gosp. profesor u mojoj knjizi našao ili odakle povlači zaključak, da prosvećivanju seljaka ne pridajem vanrednu važnost, koji involvira citirana njegova tvrdnja. Nisam li ja »poljodelskoj nastavi i zavodima za pokuse i za istraživanje« posvetio posebnu partiju, koja se proteže na čitavu nastavu od osnovne na selu pa do najviše? Ili se njegov zaključak dade izvesti iz moje tvrdnje u knjizi (str. 150.), »da i poljodelac pored općeg obrazovanja, koje škola pruža, treba i posebno stručno obrazovanje, da uzmogne svoj posao voditi onako, kako to odgovara konkretnim uslovima, pod kojima ga vodi?« Ili se onaj zaključak dade možda izvesti iz onoga

Digitized by Google

mjesta (str. 151—152),[18]) gdje se kaže: »S pravom se traži, da i osnovna nastava na selu bude više prilagodjena potrebama seoskog stanovništva. O tim se potrebama može voditi računa primerice pokazivanjem biljaka važnih za poljodelstvo, školskim vrtovima, koji mogu da služe ne samo za uzdržavanje učitelja, nego i za poduku učenika i za praktično upućivanje njihovo u kulturu voća, eventualno i u pčelarstvo. Čitava nastava dobiva tako i više života, kretanje u vrtu i rad skopčan s praktičnim upućivanjem — dok se kreće u izvesnim granicama — imaju deca rado, sve to ne znači za njih nikakav balast, nego naprotiv budi u njima interes i ljubav za školu i podupire na taj način opći odgojni i nastavni cilj njezin. Naravno da se onda i izobražavanje seoskih učitelja mora prema tome udesiti. Zahtev, da se osnovna nastava na selu prilagodi potrebama seoskog života uopće i poljodelstva posebice, nema dakako taj smisao, da se osnovnoj školi na selu da karakter stručne poljodelske škole. Hoće se samo da ona bude donekle diferencirana prema osebujnoj sredini, u kojoj deluje. Nema sumnje, da se odatle može očekivati povoljan efekt i za one učenike, koji se ne će posvetiti poljodelstvu.«

Potrebno je to sve navesti, da čitalac može da vidi, kako gosp. profesor zaključke svoje uzima iz zraka. Gosp. profesor Jovanović dopušta doduše tu, da je ova moja partija »izložena vrlo pregledno«, ali veli, da poljoprivrednoj nastavi i prosvećivanju seljaka posvećujem malo mjesta. Ja pak držim, da sam relativno ovoj materiji posvetio dovoljno mjesta. Istina je samo to, da je ova partija obradjena vrlo koncizno. No, da budem jasan, odredjen i kratak (a da ne nabacujem logički neizradjeni materijal, što je najveća bijeda za inteligentne djake), to je bila moja težnja u čitavoj knjizi. Uzęo sam, da vidim, kolika je ta partija u Filipovićevoj »Agrarnoj politici« u srpskom prevodu, koju gosp. profesor ističe nasuprot mojoj knjizi, pa nikako nisam mogao ustanoviti, da je veća, prije obratno (sadržaje 4 pune strane, a moja partija za nekoliko redaka manje od 5 punih strana). Conrad pak u već citiranoj svojoj narodno-gospodarskoj politici ni nema posebne partije za poljodjelsku nastavu. Važnost općeg i stručnog obrazovanja za gospodarski napredak isticao sam ja i prije svuda, gdje je za to bila prilika. Gosp. profesor se može o tom uvjeriti iz moga referentskoga mnijenja o »projektu Uredbe o državnom industrijsko-zanatskom muzeju u Beogradu«, datog Ministarstvu trgovine i industrije, odjeljenju za industriju i zanatstvo, na njegovu zamolbu od 31. prosinca 1919. br. V. 4008, koje je jednoglasno bilo prihvaćeno po mojem fakultetu uz jedan mali dodatak, s kojim se nisam složio.[19])

[18]) To mjesto osnivam na vlastitim iskustvima i sjećanjima iz ranoga djetinjstva na selu, gdje sam uz skoro samu seljačku djecu u školi ja bio jedino »gospocko« dijete i radio u školskom vrtu sve ono, što i moji drugovi, šta više i plevio i vodu vukao iz zdenca (ni to mi nije škodilo!), a ipak došao u gimnaziju sa spremom, koja nije ništa zaostajala za spremom gradske djece.

[19]) Tu će n. pr. o osnovnoj nastavi i općem obrazovanju naći i ovo mjesto: »U ovom savezu greh bi bio propustiti, da se i to naglasi, da će vlada i sa gledišta gospodarskih interesa uopće i zanatskih

Digitized by Google

Kada gosp. prof. Jovanović prelazeći na četvrto poglavlje moje knjige, posvećeno poljoprivrednomu kreditu, veli, da se je pitao »ne će li pisac, možda, ceo problem održanja i unapredjenja seljačkog gazdinstva... shvatiti kao pitanje poljoprivrednog kredita« i t. d., mogu da izjavim, da mene ovakove jednostranosti de facto ne »primamljuju«. U čudotvorna sredstva ne vjerujem kao u medicini tako ni u politici. Po mojem shvaćanju, a i po shvaćanju pretežnoga dijela ozbiljnih pisaca, je održavanje i unapredjivanje seljačkoga gospodarstva ciljem niza naporâ u vrlo različitim smjerovima, medju kojima težnja, da se stvore povoljni uslovi za seljački kredit, razumijevajući ovdje i shodnu organizaciju toga kredita, igra nesumnjivo veliku ulogu. Pa zato se baš pitanja poljodjelskoga kredita, a naročito i seljačkoga, i dotičem — kao i drugi — u mnogim partijama, a ovdje ga raspravljam samo ex professo, dočim opću nauku o kreditu i bankama dajem u svojem općem kolegiju. Koliko je netačno i sugestivno sve ono dalje, što tu veli gosp. profesor o četvrtoj glavi, to će lako razabrati stručni čitalac moje knjige. Jedino stoji tu, da dio o našem zakonu o poljoprivrednom kreditu poslije zakona o Privilegovanoj agrarnoj banci ima da se smanji, nikako pak da je nepotreban. No treba uvažiti, da sam ja taj dio izradio prije, nego što je zakon o Privilegovanoj agrarnoj banci donijet, a da ga nisam mogao preraditi, što sam zaista namjeravao, jer pravilnici, spomenuti u čl. 67. zakona o Privilegovanoj agrarnoj banci, koji su mi za to bili potrebni, nisu bili izdati još ni u času, kada sam knjigu dao u štampu. Zato sam se zadovoljio prethodno time, da neka mjesta toga dijela dam otisnuti u petitu.

A sada da završim. U predgovoru svoje knjige rekao sam o njoj ovo: »Ova knjiga sadrži nacrt za predavanja iz »agrarne politike«, koja kao posebni dvosatni kolegij držim od nekoliko godina u pravničkom fakultetu. Namena joj je u prvom redu, da posluži slušačima prava kao osnovica za studij agrarne politike. Izradjena je na osnovu novije literature... Ona ima uz to i da bude knjigom, koja će im i iza apsolviranih nauka u praksi moći da pruži od slučaja do slučaja prvu uputu i pouku. Bude li ona našla odziva i u širim krugovima, biće moje želje više nego zadovoljene.« Ovo posljednje se prema obavještajima, koje imam, i ispunjava.

Zašto je gosp. profesor ovu knjigu, koja je u svijet izišla sa tako skromnim pretenzijama, prikazao na način, koji sam pokazao, odgovor na to da nadju, puštam onim poštovanim čitaocima, koji bolje od mene poznaju prilike. Ja gosp. profesora ni ne poznajem. Izvan Beograda

---

i industrijskih posebice puno intenzivniju pažnju morati posvetiti osnovnoj nastavi (naročito podizanju općih narodnih škola), nego što je to prije bivalo u najvećem delu zemalja naše države, jer je *opće obrazovanje naroda* — priznato — *vrlo važan faktor gospodarskog* a naročito zanatskog i industrijskog *napretka naroda*. Samo na toj podlozi moći će i uredbe za dizanje tehničkog i gospodarskog obrazovanja nositi željeni plod.« — A moći će tu gosp. profesor i inače razabrati, kako sam ja u ono doba velike nesredjenosti duhova i prekarne finansijske situacije mislio o stvarima.

Digitized by Google

je moja knjiga primljena puno simpatičnije. »Odvjetnik«, organ Advokatske komore u Zagrebu, koja obuhvaća mnoge odlične i praktičare i teoretičare (br. 7, 1929.), veli za nju, da je »način obrade takov, da će iz nje i ostala inteligencija moći crpsti mnogu pouku i podatke«, a »Mjesečnik« Pravničkog društva u Zagrebu u broju za mjesec siječanj od ove godine veli, da »će sigurno naći čitalaca i izvan krugova studenata«. Od jednoga pak našega stručnjaka, koji marno i s uspjehom saradjuje i u stranim časopisima, kome sam poslao svoju knjigu samo kao uzdarje za njegove knjige, dobio sam kratko vrijeme iza toga (već 26. listopada 1929.) vrlo ljubazan list, u kome moju knjigu označuje kao vrlo interesantnu i veli, da će ju s velikim zanimanjem i koristi za sebe proučiti i da su ta moja predavanja »važna ne samo za moje slušatelje i ne samo za slušatelje pravnih fakulteta uopće«. Njihov krug da je daleko širi. Mislim, da gospodin, koga ovdje spominjem, ne će ovo nekoliko riječi shvatiti kao listovnu indiskreciju. Samo gosp. profesor Jovanović našao je za dobro, da sa svoje strane učini potrebno, da knjigu po mogućnosti diskreditira, i ako puno toga ima u knjizi, što bih baš odande očekivao da bude istaknuto i knjizi u dobro upisano.

Branislav Dimitrijević

Ocjene i prikazi

Dr. Dinko Tomašić: Zakoni porasta stanovništva. Prilog biosocijalnoj teoriji o razvitku naroda. Beograd 1929.)*

Pisac počima svoju raspravu sa polemikom protiv amerikanskoga socijologa Raymonda Pearla. Pearl je pošao od Malthusove teze o brojnom kretanju stanovništva, po kojoj je za ocjenu broja stanovništva odlučan ekonomski kapacitet teritorija, koji to stanovništvo nastava.**) On je na tom temelju stao izučavati, kako se kreće broj stanovništva za izvjesni ekonomski kapacitet, pa je došao na osnovu statistika o porastu i padanju stanovništva kod sviju kulturnih naroda i na osnovu vlastitih pokusa u ovom pravcu sa raznim životinjama do zaključka, da se stanovništvo pod tim uslovom umnožava uvijek na isti način, množeći se u početku sa sve većim priraštajem u jedinici vremena, a zatim (iza t. zv. prevojne točke) sa sve manjim priraštajem u jedinici vremena, što grafički prikazano daje krivulju, simetričnu, u obliku ispruženoga slova S, te asimptotičnu na dva njezina kraja. Pošto ova krivulja po svojoj matematičkoj formuli predstavlja logističku krivulju, nazvao je Pearl svoj zakon o tempu, kojim jedno stanovništvo ispunjava izvjesni ekonomski kapacitet, logističkim zakonom (logistic law).

---

*) Vidi osvrt na ovu radnju u »Mjesečniku« od god. 1929. str. 305. do 307. (Opaska uredništva).

**) Vidi: Dr. Stanko Deželić, Malthusova teorija o popurlaciji: »Mjesečnik« od god. 1926. str. 105.—124. (Opaska uredništva).

Digitized by Google

Dr. Tomašić ne pobija metodu (kvantitativnu), kojom hoće Pearl da riješi ovaj populacijonistički problem. Naprotiv on je sam pristaša ove metode, te primjenjujući je na porast stanovništva u Srbiji, Bosni i Hrvatskoj, dolazi do posebnih krivulja i njihovih matematičkih definicija, koje donekle odvajaju od Pearlove logističke krivulje.

Medjutim je ovo odvajanja gosp. dra. Tomašića od Pearlovog stanovišta sporedno. Glavno, u čemu se on od njega odvaja, a prema tome i od Pearlovog uporišta, Malthusa, je ideja, da je ekonomski kapacitet isključivi čimbenik za brojno kretanje jednoga stanovništva. Gosp. dr. Tomašić pobija ovu ideju sa raznim argumentima, a najviše sa statistikom o razvitku pojedinih ekonomskih dobara za posljednjih stotinu godina. Prema tome razvitku ne bi bilo smetnje ni kod jedne kulturne nacije, da se razvija shodno svojemu unutarnjemu nagonu (po Malthusu kod svih nacija i za sva vremena utvrdjenomu) tako, da se svakih 20—25 godina podvostruči.

U tome, što se pored tolikoga obilja ekonomskih dobara nije nigdje ostvario »normalni« razvitak stanovništva, pa ni u samoj Američkoj Uniji (iza kako se učine izvjesni ispravci), nalazi gosp. dr. Tomašič nepobitan argumenat protiv isključivo ekonomske teorije. On priznaje pored ekonomskoga čimbenika važnost i moralnomu čimbeniku, ali se ne zadržava na tome, da pobije postavku, po kojoj bi ova dva čimbenika bila dovoljna za determinaciju brojnoga kretanja stanovništva. Prećutno zauzimlje gledište i protiv ove, moglo bi se reći proširene Malthusove teorije, time, što uvodi u rješavanje ovoga problema treći čimbenik, kojemu pripisuje ponajveću važnost, bijološki čimbenik.

Po piscu odlučuje u prvom redu o brojačnom razvitku stanovništva o spoljnim okolnostima potpuno neovisni čimbenik, koji svaka živa vrsta nosi u sebi, a slijedom kojega nužno raste i opada njen fekunditet, t. j. mogućnost umnožavanja. Da li će vrsta ovu mogućnost iscrpsti ili ne, ovisi o spoljnim čimbenicima: o ekonomskom i moralnom. Na svaki način nosi svaka vrsta u sebi imanentni zakon, po kome se mora izvjesno vrijeme podizati i zatim spuštati u plodnosti — shodno pojavama perijodičnosti u životu pojedinca vrste.

Time se gosp. dr. Tomašić uvrstio u onaj red posmatrača socijalnih pojava, kojima je rodonačelnik G o e t h e sa svojom prabiljkom, a jedan od posljednjih proroka S p e n g l e r sa svojom propasti Zapada. To je naime škola, koja nalazi, da se život rasa i vrsta ili — recimo bijološki točnije — germinalne plazme razvija isto onako ciklički, kako se razvija život pojedinca rase i vrste, t. j. somatične plazme; — škola, koja ima tu nesumnjivu prednost, što daje jedinstveno tumačenje pojavama u oba reda agregata (u Spencerovom smislu ove riječi) i koja bi se prema tome mogla nazvati cikličkim monizmom, ili po tome, što zakone, nesumnjivo utvrdjene za somu, proteže i na germen somatičnim monizmom.

Za dokaz svoga stanovišta ne može naravski gosp. Tomašić dati argumente sa populacijonističkim statistikama, jer se populacije pojedinih teritorija nikada nisu kretale bez upliva ekonomskoga i moralnoga čimbenika, niti je moguće ikoju populaciju izolirati od ova dva

Digitized by Google

čimbenika. Stoga je pribjegao vlastitomu eksperimentiranju i mjerenju, koja su mu dala dva argumenta.

Gosp. Tomašić je preduzeo pokus sa umnažanjem biljne uši, Afida. Ovo je beskrilni insekt, koji se množi parbenogenetski, uz tu naročitost, da iza izvjesnoga niza generacija radja larve, koje će postati nimfe, a iz kojih će nastati krilati insekti, koji će napustiti staro naselje i na novom mjestu osnovati novo naselje, koje će opet proći neminovni ciklus beskrilnog i krilatoga stadija. On je eksperimentirao s ovim insektom, mijenjajući ekonomske pogodbe života, pa je unatoč tomu mogao utvrditi: 1. da je dužina jednoga životnoga ciklusa generacija (t. j. od pojave do pojave krilatih insekata) . 2. da je raštenje i padanje priraštaja novih insekata u istim jedinicama vremena — neodvisno od ekonomskih pogodaba. I u dobro i u rdjavo snabdjevenim naseljima je bilo potrebno isto vrijeme i isti broj generacija, da se pojave krilati insekti, i u jednim i u drugim naseljima razvijao se fekunditet po istoj krivulji, t. j. u početku je rasao, a od izvjesnoga časa je počeo padati i pored najsjajnijih ekonomskih pogodaba. Jedino, na što su ekonomske pogodbe uticale, bio je apsolutni broj proizvadjanih insekata, i to tako, da se u ekonomski boljim kolonijama pomenuta krivulja kretala po većim apsolutnim vrijednostima, a u ekonomski slabijim kolonijama po manjim apsolutnim vrijednostima.

Drugi argument je dalo gosp. Tomašiću mjerenje stasa djece po beogradskim osnovnim i srednjim školama (od 6—20 godina). To je naime mjerenje dalo zaključak, da stas raste po točno odredjenoj krivulji, pri čemu spoljne prilike utiču samo na apsolutnu visinu. Grafički izraženo: Spoljne okolnosti utiču samo na položaj krivulje na dijagramu ili na koordinalnom sistemu, dočim na njen oblik utiču jedino unutarnje, dakle bijološke okolnosti.

Sa ovim drugim argumentom nije dokazao gosp. Tomašić ono, što je valjalo dokazati, naime da perijodičnost, kakova postoji u životu pojedinaca, some, postoji i u životu vrste, germena, jer je sa svojim izlaganjem samo dokazao perijodičnost u životu some, koja je u većem ili manjem opsegu priznata i od svakoga lajika.

Veću uvjerljivost posjeduje prvi argument. Slaba mu je medjutim strana, što je gosp. Tomašić odabrao životinje, koje se perijodički radjaju — nekrilate i krilate. Zakoni umnažanja tih insekata, i to samo umnažanja tih insekata u granicama jednoga ciklusa, a ne umnažanja, pri kome ciklusi sačinjavaju najnižu jedinicu posmatranja, mogli bi se primijeniti na umnažanja u granicama jednoga ciklusa kod onih stvorova, kod kojih se na sličan cikličan način odmjenjuju generacije. Zasada pak ne postoje nikakvi znaci, po kojima bi čovječanski rod ili njegovi dijelovi spadali medju takove stvorove.

Ali i množenje piščevih Afida moglo bi u jednom slučaju dati posljedak, koji bi se mogao primijeniti na stvorove, kod kojih ne postoji generacijoni ciklizam, pa dakle i na ljude. To bi bilo u onom slučaju, kada bi se promatrali cijeli ciklusi kao najniže jedinice i kada bi se utvrdili zakoni, po kojima se razvija brojnost pojedinih ciklusa medjusobno; ili konkretnije govoreći, kada bi se pronašli zakoni, koji

Digitized by Google

upravljaju brojem krilatih Afida, t. j. onih Afida, koji osnivaju nova naselja, jer broj takvih Afida je nesumnjivo jedan čimbenik, o kojem ovisi jakost pojedinih ciklusa. Kada bi dakle taj broj bio uvijek jednak, odnosno neovisan o ekonomskim pogodbama, bio bi pružen dokaz za tezu gosp. Tomašića, a kada bi taj broj rasao i padao ovisno o ekonomskim pogodbama, tada bi pored cikličnosti u granicama jednoga ciklusa, pored važenja zakona o množenju po izvjesnoj krivulji u granicama jednoga ciklusa, ostala gosp. Tomašićeva teza nedokazana.

Gosp. Tomašić nam medjutim ne saopćuje, da li je u dobro hranjenim kolonijama bilo više krilatih Afida nego li u slabo hranjenim, t. j. onih čimbenika, koji će nesumnjivo, po logičnoj nuždi, pored ostalih čimbenika odlučivati pri brojnoj jakosti narednoga životnoga ciklusa. Isto tako ne odgovara na pitanje, koje nam se uvijek nameće pri djelima somatičnih monista: što čini, da vrste, koje prodju kroz propisani životni ciklus, u izvjesnom momentu nanovo ožive, nanovo prodju doba cvjetanja i opadanja. Protivilo bi se naime svakoj transformističnoj teoriji o razvitku živih bića, kada bi se stalo na protivno stanovište. Po tako antiregenerativnom stanovištu bi brzo došlo do neke vrsti entropije u svijetu živih bića. Koji su dakle to momenti, koji odlučuju, da neka skupina živih bića u izvjesnom času, eventualno promijenivši konstituciju, dakle kao nova vrsta, započne novu karijeru?

U pohvalu se može gosp. Tomašiću upisati, što se služi sa kvantitativnom i eksperimentalnom metodom pri proučavanju socijalnih pojava u našoj sredini, koja je potpuno pod uplivom francuske i njemačke intuitivne, gotovo bih rekao introspektivne metode. Držim, da će njegov rad u ovom pravcu doprinijeti tome, da se ispravi naša dosadanja jednostranost u socijologiji.

Dr. P. B.

Pravosudje

a) Gradjansko

U slučajevima § 525. grpp. ne može se dozvoliti ovrhomolitelju dražba samo suvlasničkoga dijela jednih čestica ovršenika kao djelivih i podjedno dražba drugih čestica istoga gruntovnog tijela kao nedjelivih u cjelini.

Rješidba stola sedmorice od 15. siječnja 1930. br. 7.937/1929.

(Odluka kotarskoga suda u N. Gradišci od 21. kolovoza 1929. br. 9.188, rješidba ban. stola od listopada 1929. br. 32.605).

U ovršnom predmetu S. Ž. u N. Gradišci proti L. P. iz Vrbove kao ovršenika te ostavine pok. P. P. i dr. kao suvlasnika zatražio je ovrhomolitelj dražbu nekretnina gr. ul. br. 78 p. o. Vrbova i to tako, da se ima najprije prodati suvlasnički dio ovršenika, sastojeći se od ¼ nekretnina gr. ul. br. 78. p. o. Vrbova, izuzevši česticu k. br. 1938/2, koja se ima kao nedjeliva prodati cijela na koncu dražbe.

Kot. sud u N. Gradišci donio je na molbu ovrhomolitelja slijedeće rješenje. Odbija se ovrhomolitelj S. Ž. sa svojom molbom, pr. 24. rujna 1927. br. 15.053/gr. radi dražbe nekretnina L. P. i dr. iz slijedećih razloga: Ovrhomolitelj je zatražio molbom prodaju nekretnina ul. br. 78. p. o. Vrbova, te bi se dražba prema dražbenim

Digitized by Google

uvjetima imala obaviti na taj način, da bi se najprije prodao idealni dio u ¼ L. P-a više čestica zajedno a iza toga cest. k. br. 1.938/2 kuća kbr. 74 sa ovl. pravom na zem. zajednicu kao nedjeliva u cijelosti. Takov način dražbe ne odgovara propisima § 525. grpp., jer se gruntovn: uložak*) u pogledu djelivosti odnosno nedjelivosti ima smatrati kao jedna cjelina.

Pristoji pravo ovrhomolitelju ili doprinesti dokazala, da je cijeli grunt. uložak. br. 78 djeliv te zatražiti prodaju idealnog dijela u ¼ L. P-a, ili doprinesti dokazala, da su odnosne nekretnine nedjelive, te tražiti dražbu po § 525. grpp.

Protiv ove odluke kot. suda u N. Gradišci podnio je S. Ž. utok, povodom kojega je odlučio

b a n s k i s t o l: Uvaživ, da vjerovnik može voditi ovrhu i na nepokretno dobro više suvlasnika radi duga samo jednoga suvlasnika, i, ako je dobro razdjeljivo, može se ovrhovoditelju dozvoliti ovršna dražba samo aktivnoga suvlasničkoga dijela njegova dužnika, a ako je dobro nerazdjeljivo, tada će moći tražiti ovršnu dražbu cijeloga nepokretnoga dobra, upisanoga osim na dužnika i na ostale suvlasnike (§ 525. grpp.), dočim se ne može voditi ovrha na pojedine čestice u alikvotnom dijelu dužnika i opet na pojedine čestice dužnikove i ostalih suvlasnika u istom ulošku, kako to ovrhovoditelj traži; uvaživ, da je stoga napadnuta odluka opravdana i na zakonu osnovana,

obnašao je utok ovrhomolitelja Ž. S. odputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi. — Trošak utoka ima stranka sama nositi s razloga, što njime uspjela nije.

S t o l s e d m o r i c e je donio povodom previdnoga utoka slijedeće rješenje:

Previdni, ispravno izvanredni previdni utok ovrhovoditelja Ž. A. S. otpućuje se, jer nema uslova §-a 318. grpp.

Priopćio dr. Mato V i n a j, sudac u N. Gradišci.

Ovršna uknjižba prava zaloga na nekretnine zadruge za opremninu člana, koji istupi iz zadruge.

Rješidba stola sedmorice od 12. rujna 1929. br. 5.037.

(Odluka kot. suda u P. od 30. srpnja 1928. br. 4.402, rješidba bans. stola od 6. veljače 1929. br. 2.535).

U molbenom predmetu B. J. iz S. protiv zadruge B. kbr. 110 iz S. zbog ovršne uknjižbe prava zaloga peto 8.000 D.

k o t a r s k i s u d u P je dozvolio zamoljenu uknjižbu.

B a n s k i s t o l je pobijanu prvostepenu odluku preinačio i moliteljicu sa zahtjevom njene molbe odbio, te joj naložio, da plati protustranci trošak utoka od 150 D.

Razlozi: Po zakonu o zadrugama od 9. svibnja 1889. i noveli toga zakona od 30. travnja 1902. može zadrugar istupiti iz zadruge otpremninom, ako na to privole svi zadrugari s pravom glasa. Ali se po § 2. zakona od 30. travnja 1902. i § 2. provedbene naredbe k istomu zakonu od 23. svibnja 1902. br. 38.747. imade molba za otpremninu predati kod nadležne kotarske oblasti, koja imade dalje po tom zakonu postupati i — ako se takova nagoda izmedju svih zadrugara sklopi — izdati otpremnu ispravu. Medjutim je u konkretnom slučaju otpremni postupak proveo općinsko poglavarstvo u G., te je pred njim sklopljena i nagoda, temeljem koje se dozvoljava ovršna uknjižba prava zaloga, ali jer se taj postupak očito protivi zakonu od 30. travnja 1902., to je ova nagoda protuzakonita i ništava, pa stoga ne može biti ovršiva, a slijedom toga je protuzakonita i napadnuta odluka.

S t o l s e d m o r i c e je potvrdio pobijanu rješidbu banskoga stola iz razloga za nju navedenih — tim više, što postupak općinskoga poglavarstva u G. nije opravdan ni obzirom na okružnicu pokrajinske uprave u Zagrebu od 6. prosinca 1922. br. 63.811 o pospješnom uredovanju i pravilnoj primjeni zakonskih propisa u zadružnim razmiricama (§§ 35.—28. zadr. zak.), i konačno s razloga, što ne stoji navod utjecatelja, da je ovršna uknjižba postala pravosnažnom, jer je ovršenička zadruga svoj utok uložen protiv prvostepenoga suda u otvorenom roku nadobiljegovala.

*) Pravije: gruntovno tijelo.

Digitized by Google

Neprijateljska imovina njemačkih državljana.

Rješidba stola sedmorice od 15. siječnja 1928. br. 5.365.

(Odluka kot. suda kao gruntovne oblasti u I. od 7. lipnja 1926. br 959/z. rješidba bans. stola od 30. lipnja 1927. br. 8.848).

U molbenom predmetu dra K. D., ljekara iz Beograda kao molitelja protiv H. A. i T. N. iz Novog Futoka za uknjižbu prava vlasništva spp., u kojem je k o t a r s k i s u d kao grunt. oblast u Iloku molbi udovoljio; — a

b a n s k i s t o l povodom utoka N. T. prvostepenu odluku preinačio i molbu odbio;

s t o l s e d m o r i c e: uvaživ, da iz spisa slijedi, da je gruntovni vlasnik nekretnina bio A. H. njemački podanik; — uvaživ, da su po ugovoru o miru, sklopljenom izmedju Njemačke te Savezničkih i Udruženih sila dne 28. lipnja 1919., u Versaillesu, a po §-u 297. sl. b) pridržale si ove potonje pravo, da zadrže i likvidiraju sva dobra, koja su na dan stupanja u važnost ovoga ugovora imali podanici njemački, a koja se nalaze na savezničkom teritoriju; — uvaživ, da je tom ustanovom odredjeno, da će se likvidacija vršiti po zakonima zainteresirane savezničke ili udružene države i da sopstvenik ne će moći bez pristanka te države raspolagati tim dobrima niti ih opteretiti; — uvaživ, da se je po čl. 297. t. 1) Njemačka obvezala, da dade naknadu svojim pripadnicima, oštećenim uslijed likvidacije njihovih dobara u savezničkim ili udruženim zemljama; — uvaživ, da je u provedbi čl. 297. cit. ugovora o miru u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca izdana uredba od 21. lipnja 1920. o imovini neprijateljskih podanika, kao i pravilnik toj uredbi od 26. srpnja 1920.; — uvaživ, da su čl. 4. savezno sa čl. 3. uredbe oglašene za ništavne sve pravne radnje, ma koje vrsti, izvršene poslije 1. studenoga 1918., ako se njima dobra podanika neprijateljskih država mijenjaju na štetu fonda likvidirane neprijateljske imovine; — uvaživ, da iz spisa slijedi doduše, da je dobro njemačkoga podanika A. H. otudjeno po njemu kupoprodajnim ugovorom od 19. ožujka 1926., te nakon toga odlukom kotarskoga suda kao gruntovne oblasti u I. d 22. ožujka 1926. br. 490/z gruntovno preneseno na kupca N. T., nu da se to otudjenje ima smatrati ništavnim po čl. 4. cit. uredbe odnosno po čl. 3. navedenoga pravilnika, ima se to dobro smatrati kao svojina neprijateljskog podanika A. H. bez obzira na promjenu vlasnika; — uvaživ, da se poslijedili prenos nekretnina u smislu čl. 54. navedenoga pravilnika ne priznaje, a po čl. 61 istoga pravilnika sopstvenik dobra, koje je podložno likvidaciji, nije mogao s istim raspolagati bez pristanka države Srba, Hrvata i Slovenaca; — uvaživ, da ni otudjenje dobra po A. H. nije moglo spriječiti sekvestraciju odnosno likvidaciju imovine neprijateljskoga podanika (čl. 16. i 21. cit. uredbe, te čl. 24., 28., 52. i 60 pravilnika); — uvaživ, nadalje, da je ministar pravde odobrio prodaju sekvestrirane imovine njemačkoga podanika A. H. u korist dostalaca dra D. K. u smislu čl. 46. navedene uredbe i čl. 87. pravilnika, to se samo ova prodaja ukazuje pravovaljanom, te je odnosno rješenje ministra pravde u smislu čl. 61. uredbe i čl. 119 pravilnika postalo izvršno, a sud je kao gruntovna vlast imao po čl. 46. uredbe i čl. 89. pravilnika izvršiti prenos na kupca; — uvaživ, da je N. T. po čl. 19. uredbe odnosno čl. 28. pravilnika, ako je smatrao, da ima kakovo pravo na nekretnine, imao postupati po čl. 55. pravilnika, te u danom roku obratiti se na komisiju za likvidaciju neprijateljske imovine u svrhu postupka po čl. 106. pravilnika; — uvaživ, da u nazočnom slučaju nisu mjerodavni samo propisi gruntovnoga reda, nego i spomenuti ugovor o miru, uredba i pravilnik; — uvaživ, da se je u smislu potonjih propisa imao A. H. smatrati jedinim vlasnikom nekretnina, upisanih u gr. ul. br. 983, 985 i 1001 opć. Č., jer se koli kupoprodajni ugovor od 19. ožujka 1926., toli i odluka od 22. ožujka 1926 br. 496/z imadu smatrati ništavnim po navedenim propisima, a same nekretnine još sveudilj kao imovina neprijateljskoga podanika A. H., pa nije bilo pravne zapreke, da se izvršnomu rješenju ministra pravde izravno udovolji, a da nije potrebno uz takove stanje stvari upućivati dostalca dra D. K. na put pravde; — uvaživ, da se odluka prvostepenoga suda ukazuje na zakonu osnovanom;

n a š a o je povodom previdnoga utoka dra. D. K. i drž. erara kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca preinačiti pobijanu rješidbu banskoga stola i uspostaviti odluku prvostepenoga suda. — Trošak previdnoga utoka ima nositi sam utjecatelj dr. D. K., pošto u gruntovnim predmetima nema mjesta dosudjivanju troškova.

Digitized by Google

Žena, koja živi u priležništvu, zahtijeva i dobiva alimentaciju od muža.

Rješidba stola sedmorice od 28. prosinca 1929. br. 7889.

Odluka kotar. suda u Grubišnom Polju od 10. lipnja 1929. broj 4139/gr., rješidba bans. stola od 31. kolovoza 1929. br. 24.337 VII-342-39.

Kotarski sud u Grubišnom Polju odlukom od 10. lipnja 1929. br. 4139/gr. je odlučio, da je T. Tomo iz V. Petarovice dužan svojoj supruzi T. Savi plaćati u ime njezina najnužnijega uzdržavanja počam od predane njezine molbe, dakle počam od 16. travnja 1925. pa dalje mjesečno svotu od 200 D., i to sve do sada dospjele obroke na jedamput u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, a buduće obroke svakoga prvoga u mjesecu unaprijed pod prijetnjom inake ovrhe. — Podjedno dužan je T. Tomo naknaditi T. Savi ovim postupkom prouzrokovani, a sudbeno sa 578 D. odredjeni trošak i to u roku od 14 dana nakon primitka ove odluke pod prijetnjom inake ovrhe.

Medjutim gornja je alimentacija privremena do konačnoga rješenja brakorazvodne parnice, koju ima povesti T. Sava proti T. Tomi, pak se stoga moliteljica T. Sava pozivlje, da u neprekoračivom roku od tri mjeseca kod ovoga suda posvjedoči, da je proti T. Tomi povela kod nadležnoga ženidbenoga suda brakorazvodnu parnicu.

Razlozi tomu jesu slijedeći:

T. Tomo je izričito pristao, da se moliteljici dozvoli traženo razlučeno boravište. Kada je on to izričito dozvolio, onda je on po smislu §-a 91. ogz. bezuvjetno dužan svoju ženu, t. j. moliteljicu, pristojno uzdržavati i plaćati joj ono, što je najnužnije za njezino uzdržavanje.

Prigovor protustranke, da je on pripravan svoju ženu natrag primiti, odnosno da traži, da se moliteljica k njemu povrati, nije se mogao uvažiti (r. 10. ožujka 1869. br. 2613 (3335) otisnuta kod § 92. ogz.). Isto tako se nije mogao uvažiti ni prigovor protustranke, da moliteljica živi u divljem braku sa I. Petrom iz M. J.

Protustranka T. Tomo pristao je izričito, da se moliteljici dozvoli razlučeno boravište, pa ona prema tomu može živiti razlučeno od njega. On je za taj slučaj moliteljici dužan davati pristojno uzdržavanje, pogotovo jer je izričito priznao, da moliteljica nema nikakovoga imetka. On medjutim u tom slučaju ne može moliteljici odredjivati, gdje će ona živjeti, i vezati na stanovito mjesto i uz stanovite ljude, nego ona može živjeti, gdje hoće, a glavno je, da u tom slučaju ne može biti prisiljavana, da živi sa T. Tomom. Ako bi se prihvatilo mnijenje T. Tome, onda bi on imao pravo odredjivati, gdje će moliteljica živjeti i boraviti, a takovo mu se pravo ne može nikako priznati. Ako si je ona negdje pribavila nužno uzdržavanje prije, nego što joj je dosudjeno po sudu nužno uzdržavanje, tomu se ne može prigovoriti, jer se napokon od moliteljice ne može zahtijevati, da umre od gladi. Radi toga u tom smjeru nije ovaj sud obnašao ni preslušati po T. Tomi navedene svjedoke, kao potpuno suvišna dokazala, koja se provadjati nemaju i ne smiju.

Što se tiče visine tražene alimentacije, to je moliteljica tražila, da joj T. Tomo plaća mjesečno 500 D. za njezino uzdržavanje. Medjutim je T. Tomo prigovorio, da je ta alimentacija obzirom na njegovu imovinu i obzirom na potrebe moliteljice previsoka.

Radi toga je proveden po moliteljici ponudjeni dokaz sudbenim očevidom. Gospodarski vještaci su pod prisegom suglasno izjavili, da je alimentacija od mjesečnih 200 D. za uzdržavanje moliteljice, obzirom na imetak T. Tome i obzirom na potrebe moliteljice primjerena, pak je tako po smislu § 216. grpp. potpuno dokazano, da je ta alimentacija, koja je moliteljici i dosudjena, primjerena.

Izreka o trošku ovoga postupka osniva se na § 573 grpp.

I tako je ova odluka u svim svojim dijelovima na zakonu osnovana i opravdana.

U utoku s ništovnom žaobom proti istoj odluci navodi se medju inim i slijedeće (što se radi razjašnjenja dodaje):

»Ja sam na ročištu u zapisniku od 14. svibnja 1929. odlučno izjavio, da ne pristajem, da protivnica, moja žena, u divljem braku živi sa Petrom I., a da ja njoj i njenom ljubavniku plaćam uzdržavanje, a da moliteljica sa Petrom I. već tri godine u divljem braku živi, ponudio sam dokaz svjedocima Bosiljkom V., Stevom M. i Sokom M., pa je bilo nužno, da se ti svjedoci preslušaju prije meritornoga rješenja same stvari.

Digitized by Google

U napadnutoj odluci izraženo je čudno shvaćanje, kojim se opravdava divlji brak moliteljice, da si je na taj način morala pribaviti nužno uzdržavanje, da ne umre od gladi, kao da mlada žena od 24 godine, ako ne će da živi sa svojim mužem, ne bi mogla naći poštene zaslužbe i pristojne prehrane osim u zagrljaju ljubavnika, pak ovaj moliteljičin odnošaj ne samo sa stanovišta morala, nego i sa stanovišta zakona je nećudoredan, a opravdanje nemorala i nećudorednoga života moliteljice ne bi smjelo imati mjesta u jednoj sudbenoj odluci.

U posve jednakom slučaju Ane P. proti Radi P. obih iz V. P. radi uzdržavanja, koji postupak se je vodio pod ovosudnom oznakom R. 98-1922. odbijena je Ana P. sa molbom za privremeno uzdržavanje na prigovor svojega muža R. P., da je počinila preljub, što joj je i dokazano, što je konačno bilo potvrdjeno i rješidbom stola sedmorice od 31. listopada 1928. br. 4832., pa je zagonetno, kako je ovaj sud u nazočnom slučaju mučke prešao preko moga prigovora i ponudjenih dokazala o preljubu moliteljice, što ga počinja sa svojim ljubavnikom svaki dan; na ovaj grijeh moljiteljice uopće se ne obazire dočim u spomenutom slučaju kod Ane P. bio je to takov veliki grijeh, da je njena molba za alimentaciju bila odbijena, pak prema tomu, obzirom na ovo protuslovlje, u posve jednakim predmetima izdanih rješenja vrijedi načelo: si duo faciunt idem, non est idem.

Ja nisam trebao izjaviti, da ću moliteljicu natrag uzeti, ova moja izjava je neodlučna za rješenje nazočnoga spora, no ja sam voljan moliteljicu uzeti natrag k sebi i njene zablude oprostiti joj s razloga, jer meni treba radna sila u kući, koja bi mi vodila kućanstvo, pa sam moliteljici poručio, da se vrati u moju kuću, no moliteljica nije se tomu odazvala, jer joj se ne da ostaviti ljubavnika, s kojim živi, pak bi prema istoj odluci moliteljica i dalje imala provoditi dane u ljubavi sa svojim ljubavnikom, poput golubova, a k tomu samo, da im ja još platim rzdržavanje.«

B a n s k i s t o l: uvaživ, da je napadnuta prvosudna odluka opravdana i na zakonu osnovana iz razloga za nju po prvom sudu navedenih; — uvaživ, da u postupku prvog suda ne ima niiedne od zakonskih niština predvidjenih u § 339. gpp. obnašao je ništovnu žalbu T. Tome zabaciti, a njegov utok otputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi. Trošak pravnih lijekova ima stranka sama nositi s razloga, što s njime nije uspjela.

S t o l s e d m o r i c e je riješio: Ništovna žalba T. Tome odbacuje se, jer u postupku nižestepenih sudova nema ništavosti, a njegov izvanredni previdni utok otpućuje, jer nema uslova § 16. izvpp.

Priopćio dr. Ivo V e d r i š, odvjetnik u Grubišnom Polju.

Ostavina bez oporuke preminuloga župnika.

Rješidba stola sedmorice od 16. studenoga 1928. br. 5.803.

(Odluka kotar. suda II. u Z od 13. travnja 1928. br. 5.887/gr., rješidba bans. stola od 23. svibnja 1928. br. 15.202).

U ostavinskom predmetu iza pok. Stj. B., župnika iz R., u kojem je

k o t a r s k i s u d II. u Zagrebu priznao B. L. ubogarsko pravo i temeljem toga promijenio uručbenu ispravu od 10 rujna 1926. br. 12.782/gr. onamo, da se ⅙ ostavine iza dne 28. prosinca 1924. bez oporuke preminuloga Stj. B., koja je bila uručena uboškoj zakladi općine S. uručuje B. L.; — a

b a n s k i s t o l povodom utoka uboške zaklade opć. R. i uvaženjem utoka prvostepenu odluku preinačio i B. L. sa njenom molbom de pr. 11. travnja 1928. br. 5.887/gr. za uručbu ⅙ ostavine pokojnoga Stj. B. pripalu uboškoj zakladi općine S., za sada otputio;

s t o l s e d m o r i c e: uvaživši, da po diecezanskom statutu nadbiskupije zagrebačke od 3. i 4. svibnja 1803. iza župnika, koji je umro, neostavivši iza sebe oporuku, pripada od ⅓ ostavine polovica siromasima u okružju nadarbine, koju je pokojni imao u zadnje vrijeme; — uvaživši, da po istom statutu od trećine druga polovica pripasti ima zakladi nemoćnih svećenika; — uvaživši, da po ovom diecezanskom statutu kao i po dvorskim dekretima od 6. veljače 1793. (br. 259. sbirke pravos. zakona) i od 16 rujna 1824. br. 2.040 mogu rodjaci pokojnoga župnika, ako su i sami ubogi, dobiti onaj dio koji pripada siromasima u okružju nadarbine, koju je pokojni imao u zadnje vrijeme; — uvaživši, da se u tom ukazuje samo iznimno pogodovanje takovih ubogih rodjaka kao i iznimno ograničenje prvobitnoga prava siromaka iz okružja nadarbine; — uvaživši, da takovoj iznimci ima mjesta, kako to

Digitized by Google

jasno odredjuje dekret od 16. rujna 1824. br. 2.040 samo onda i u toliko, kada i u koliko nastupe zakonske pretpostavke u konkretnom slučaju; — uvaživši, da se i po dvorskom dekretu od 23. kolovoza 1799. (br. 475 sbirka pravos. zakona) rodjaci, koji se nalaze u pravom uboštvu imadu obratiti na političku oblast, kojoj jedino pristoji pravo izreći odluku, da li se oni imadu smatrati, da živu u pravom uboštvu; — uvaživši, da B. L. nije doprinesla takove odluke, te da ju i ne nadomještava doprinesena svjedočba siromaštva, izdana po gradskom poglavarstvu u Karlovcu; — uvaživši, da o zahtjevu ubogoga rodjaka, da mu se uruči i onaj dio ostavine, što bi imao zapasti siromake iz okružja nadarbine, koju je pokojni župnik imao u zadnje vrijeme, odlučiti ima već po samoj naravi samo sreski poglavar, u okolišu kojega se nalazi ova nadarbina; — uvaživši, da je B. L. stavila taj zahtjev za rečaja ostavinske rasprave, to se je dovršenje ostavinske rasprave i uručba ostavine imala privremeno obustaviti sve dotle, dok sreski poglavar ne izreče odluku i dok ona ne postane pravomoćnom, — uvaživši, da se po tom pobijana rješidba banskoga stola ukazuje na zakonu osnovanom: — uvaživši, da su okružnicom c. kr. hrv. slav. namjesništva od 18. svibnja 1858. (Zem. vlad. list god. 1858. br. 14) ustrojene župne uboške zaklade, kojima po §-u 5. pripada zakonski prinosak iz zaostavština duhovnika, umrših bez oporuke, te kojim su župnim uboškim zakladama po §-u 8. sudovi dužni uručivati navedene zakonske prinoske; — uvaživši, da su te župne uboške zaklade uzdržane na snazi i po naredbi kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 9. veljače 1877. br. 23.058, kojom se utemeljuju općinske uboške zaklade; — uvaživši, da su ove općinske uboške zaklade osnovane za opseg svake političke općine, dok je opseg župnih uboških zaklada stegnut na opseg dotične župe; — uvaživši, da je po §-u 3. spomenute okružnice svagdanji župnik predstojnikom župne uboške zaklade u R., to je trebalo istoga pozvati, da se nasljedno očituje, a ne općinsku ubošku zakladu općine Sesvete, koja nije u ovoj ostavini interesirana stranka:

našao je prevídni utok B. L. otputiti i potvrditi pobijanu rješidbu banskoga stola time, da se prvostepenomu sudu nalaze, da na raspravu pozove ubošku župnu zakladu u R. po njenom predstojniku, sadanjem župniku, nadalje da B. L. podijeli primjereni rok, u kojem se ima iskazati, da je nadležnomu sreskomu poglavaru podnesla molbu, da joj se dopita i ona šestina ostavine pokojnoga župnika Stj. B., koja pripada župnoj uboškoj zakladi u R., jer ne učini li to, da će se ostavinska rasprava nastaviti i bez obzira na taj njezin zahtjev ostavina uručiti.

b) Kazneno

U § 301a austr. k. z. se preinačenje prave privatne isprave ili pravljenje lažne privatne isprave izjednačuje se pojmom himbenoga predstavljanja ili činjenja u cilju nečijega zavedenja u bludnju. Za uspjeli i dovršeni zločin prevare je dovoljno, da je netko zaveden u bludnju sa namjerom oštećenja, a zakon ne traži da neko uistinu bude i oštećen.

Rješidba stola sedmorice, odj. B. od 4. prosinca 1929. Kl. 293/29.

Stol sedmorice, odjeljenje B. kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika M. Jure protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Splitu od 11. lipnja 1929. posl. br. Vr 357/29-17, kojom je pomenuti optuženik proglašen krivim zbog zločinstva po §§ 197., 200., 201.a kriv. zak. je presudio:

Ne udovoljava se žalbi ništavosti, te je optuženik dužan naknaditi eventualni trošak kasacijonoga postupka.

Razlozi: Točno je tvrdjenje žalbe ništavosti, da apsolutno (in abstracto) nepodobna sredstva t. j. takova sredstva, koja ni u kakovom slučaju nisu podobna, da prouzroče namjeravno djejstvo, ne mogu da ugroze pravni poredak, pak da takova sredstva ne mogu ni da posluže kao sredstva podobna na izvršenje krivične prevare. Ali takova sredstva u ovom slučaju nisu bila upotrijebljena od žalioca. Ovaj je naime prema presudnim utvrdjenjima preinačio u jednoj relevantnoj točki pravi ček, izdan od banke of New South Walles, glaseći na jednu funtu, time, što je brojčano označeni iznos čeka na lijevoj gornjoj strani pretvorio od 1 u 11. K tome je žalilac ovako preinačeni ček upotrijebio, jer ga je prikazao i ponudio oštećenicima na izmjenu sa

Digitized by Google

prevarnom namjerom, da naime od njih dobije u našem novcu vrijednost svih 11 funti, na koje je glasio preinačeni ček, uvjeravajući ih, da ček glasi na 11 funti. Ovako preinačeni ček je bio zaista sredstvo podobno za zavaravanje, jer je pri običajnoj opreznosti mogao da zavara o pravoj njegovoj sadržini a osobito kada se radi o čeku, izdanu na stranom jeziku, kao što je ovdje bio slučaj (engleski), jer kupac obraća u prvom redu pažnju na brojčani iznos čeka i ne obraćajući veću pažnju na tekst čeka. Da je preinačenje privatnih pravih isprava u kakovoj relevantnoj točki sredstvo podesno za zavaravnje, to izilazi iz samoga sloga § 201. a) k. z., jer je zakon preinačenje prave privatne isprave ili pravljenje lažne privatne isprave izjednačio sa pojmom himbenoga predstavljanja ili činjenja u cilju nečijega zavedenja u bludnju. Zakon je dakle općenita obilježja prevare nadomjestio sa specijalnim. Nema nikakove važnosti za prosudjenje pitanja o podobnosti sredstva za zavaravanje propis § 20. ček. zak. u vezi sa § 5. mjenb. reda, jer se usprkos neslaganju novčane vrijednosti čeka u brojevima i u slovima u tekstu čeka može neko da prevari, kako se je to u konkretnom slučaju i desilo, a ovaj zakonski propis rješava samo pitanje, što ima da važi, kada se novčani iznos čeka, naznačen u brojevima i u slovima u tekstu čeka ne slaže.

U koliko bi se pak iz izvoda žalbe ništavosti, namijenjenih opravdanju razloga ništavosti broja 10 § 281. k. p. moglo izvesti, da žalilac zastupa stanovište, da se čin, utvrdjen u pobijanoj presudi, može označiti samo kao neka vrst pripremne radnje za izvršenje zločina prevare, primijetiti je, da je žalilac prema presudnim utvrdjenjima razvio svu onu djelatnost, koju zakon traži za stvršeno zločinstvo prevare, jer je ne samo preinačio pravi ček u relevantnoj točki, nego ga je i upotrijebio prevarnom namjerom prema oštećenicima, da im nanese štetu u imetku u iznosu većem od 1000 D. U činu dakle, utvrdjenom u pobijanoj presudi, potpuno se ispoljila sva objektivna i subjektivna obilježja zločina prevare. Nije dakle osnovan stvarno istaknuti razlog ništavosti broja 9 a) § 281. k. p., pogrješno označen brojem 9 b) l. c.

Nije ispravno ni žaliočevo pravno mišljenje, da se u činu, utvrdjenu u pobijanoj presudi, ostvaruju samo elementi zločina pokušane a nedovršene prevare, jer je žalilac prema presudnim utvrdjenjima uspio, da oštećenika zavede u bludnju sa prevarnom namjerom. Pobijana naime presuda utvrdjuje, da su u istinu oštećenici s početka mislili, da se radi o čeku, koji glasi na 11 funti, pak su u tu svrhu izbrojili žaliocu odgovarajući iznos u našem novcu za ponudjeni im ček na izmjenu; nu baš u času, kada je žalilac zahvatio rukom izbrojeni mu iznos, da ga spravi u svoj džep, sjetili su se oštećenici pomnjivijim pregledanjem teksta čeka, da je isti preinačen i da je pravi ček glasio na jednu funtu, pak su mu oduzeli novac i tako otklonili namjeravano oštećenje. Ovako utvrdjeni čin odgovara potpuno uspjelom i dovršenom zločinu prevare, jer je za ovaj dovoljno, da je neko zaveden u bludnju sa namjerom oštećenja, a zakon ne traži, da netko u istinu bude i oštećen. Nema nikakva značaja za biće zločina dovršena prevara, ako je oštećeniku uspjelo, da otkloni štetne posljedice već dovršene prevare. Nije dakle osnovan ni istaknuti razlog ništavosti broja 10 § 281. k. p.

Kada se kradja imade označiti zločinstvom po iznosu, nije odlučno, da li iznos ili vrijednost ukradjene stvari potiče iz jedne kradje ili iz više kradja, iz istodobnih ili opetovanih kradja, iz kradje jednomu vlasniku ili više vlasnika, na jednom predmetu ili na različitim predmetima, iz dovršene ili pokušane kradje.

Rješidba stola sedmorice, odj. B, od 6. studenoga 1929., Kl 257/29.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika M. Ive protiv presude zemaljskoga kao presudnoga suda u Šibeniku od 8. srpnja 192. posl. br. Vr 130/28-27, kojom je pomenuti optuženik oglašen krivim radi zločinstva po §§ 171., 183., 175., II. a, 1716. I. i radi prekršaja po §§ 460., 411. k. z., nakon provedene javne rasprave je p r e s u d i o:

Ne udovoljava se žalbi ništavosti, ali se primjenom § 290. k. p. takodjer i na korist suoptuženika Č. Dane Ivina poništava pobijana presuda u izreci o krivici pod A a. b i B. te u izreci o kazni, ne dirajući u presudnu izreku o krivici pod C), pa se u opsegu poništaja na osnovu § 288. br. 3 k. p. izriče:

Digitized by Google

I. Optuženik M. Ive kriv je:

a) što je 9. ožujka 1928. u Pakoštanima u društvu sa Č. Danom Ivinim u namjeri, da bez privole posjednika državnog erara (ergela u Vrani), a radi svoje koristi odnese sa zemlje »Bus« krumpira u vrijednosti ispod 250 D., stavivši ih u jednu vreću, a zatim prosuvši ih na zemlju, kada je bio opažen sa strane poljara Š., poduzeo čin na djelotvorno izvršenje kradje vodeći, a čije izvršenje nije uspjelo uslijed nastupivše tudje zapreke;

b) što je 3. studenoga 1926. u Pakoštanima odnio sa polja »Glavica« kupusa u iznosu od preko 250 D., a manje od 1000 D. i to sve radi svoje koristi i bez privole posjednika S. Josipa i Š. Ivana.

Počinio je pod a) i b) od česti pokušano, od česti dovršeno zločinstvo kradje po §§ 8., 171., 175. II. b i 176. II. a k. z., te se stoga i radi prekršaja po § 411. k. z. osudjuje po §§ 35., 178. k. z....

II. Optuženik Č. Dane Ivin kriv je:

što je 9. ožujka 1938. u Pakoštanima u društvu sa suoptuženikom M. Ivom u namjeri, da bez privole posjednika državnoga erara (ergela u Vrani), a radi svoje koristi odnese sa zemlje »Bus« krumpira u vrijednosti ispod 250 D., stavivši ih u jednu vreću a zatim prosuvši ih na zemlju, kada je bio opažen sa strane poljara Š., poduzeo čin na djelotvorno izvršenje kradje vodeći, a čije izvršenje nije uspjelo uslijed nastupivše tudje zapreke.

Počinio je time pokušaj prekršaja kradje po §§ 8., 239., 171., 460. k. z....

III. Izreka o parničkim i izvršnim troškovima te o privatno-pravnom zahtjevu pobijane presude ostavlja se netaknutom.

R a z l o z i: Prema jedino mjerodavnom zapisniku o glavnom pretresu žalilac nije predložio saslušanje svjedoka, navednih u žalbi ništavosti na tu navedene činjenice. Ne dostaje mu radi toga glavni preduslov za isticanje razloga ništavosti broja 4 § 281. k. p., naime prijedlog na glavnom pretresu.

Presudni se sud bavio odbranom žalioca i iskazom svjedoka Pere, te je ocijenio njihove iskaze. Nema dakle nepotpunosti istaknute u ovoj smjernici, dok se iskazima ostalih svjedoka navedenih u žalbi ništavosti, i ostalim činjenicama tu istaknutim, nije mogao ni baviti, jer niti su tu navedeni svjedoci preslušani na glavnom pretresu, niti su njihovi iskazi bili pročitani, a niti su na glavnom pretresu druge tu navedene činjenice bile istaknute (§ 258. k. p.). Radi toga razlog ništavosti broja 5. § 281. k. p. od česti nije po zakonu izveden, a od česti je očito neosnovan.

Razlog ništavosti broja 9a) § 281. k. p. (zapravo 10) nije takodjer po zakonu izveden, a to važi, kao da uopće nije izveden, jer žalilac ne dokazuje pogrješnu primjenu materijalnoga zakona na osnovu činjenica utvrdjenih u presudi (§§ 258., 288., odst. 2, br. 3 k. p.), već uzimlje u proizvoljnu ocjenu dokaznu gradju, na svoju ruku utvrdjuje stanje stvari, pak na tako utvrdjeno stanje stvari kuša, da dokaže pogrješnu primjenu materijalnoga zakona.

Ali je presuda sasvim tim ništava sa vidika razloga ništavosti broja 10. § 281. k. p. ne samo u pogledu žalioca M. nego i u pogledu suoptuženoga Č., što valja uvažiti po zvaničnoj dužnosti po § 290. k. p. Pobijana naime presuda zbog čina pod A) a) oglašuje krivim žalioca radi prekršaja po § 460. k. z., a zbog čina pod A) b) radi zločina kradje po §§ 171., 173., 175. II. a), 176. I. a) k. z. Ova je kvalifikacija pogrješna. Prema naredjenju § 173. k. z., ako se kradja ima označiti zločinstvom po iznosu, nije odlučno, da li je iznos ili vrijednost ukradene stvari potiče iz jedne ili iz više kradja, iz istodobnih ili opetovanih kradja, iz kradje jednomu ili više vlasnika, na jednomu ili na različitim predmetima, iz dovršene ili pokušane kradje. Radi toga se vrijednost ukradene stvari zbog čina pod A) a) i b) ima zbrojiti, te označiti kao jedna kradja i od česti pokušana pod a) i od česti dovršena pod b). Osim toga pobijana presuda označuje krivim žalioca zbog zločina kradje po § 173. k. z. i ako sama presuda utvrdjuje, da vrijednost ukradenih stvari premašuje doduše 250 D., ali da ne premašuje 1000 D. Ovaj zadnji iznos nije premašen prema presudnim utvrdjenjima, ni kada se činu pod A) b) pribroji i čin pod A) a) izreke. Radi toga čini pod A) a) i b) prema ispravnomu tumačenju naredjenja § 173. k. z. nisu se mogli podvući pod ovu zakonsku ustanovu. Napokon je primijetiti, da je očitom pisarskom pogrješkom bila podvučena kradja radi ssvojstava učinioca pod odredbu § 176. I. a) k. z. mjesto pod odredbu § 176. II. a) k. z., jer § 176. I. k. z. i nema slova a), a radi cve oznake čina zloinstvom žalioc je bio oglašen krivim samo radi toga, što je već više od dva puta bio kažnjen zbog kradje. Tu pisarsku pogrješku je valjalo ispraviti.

Digitized by Google

Čin pod B. pobijane presude na teret suoptuženog je istovjetan činu A) a) pobijane presude. Prema presudnim utvrdjenjima sa gledišta § 171. se ne može kazati, da su optuženici oduzeli krumpire vlasti posjednika. Oni su samo poduzeli sve, što do oduzeća vodi, ali oduzeća nisu još izvršili radi toga, što su bili zapaženi od poljara, dakle uslijed nastupivše tudje zapreke. Po tome se radi o pokušanoj kradji krumpira. Ova će kradja za optuženika Č. s obzirom na vrijednost stvari tvoriti pokušaj prekršaja kradje.

Radi kazanih posmatranja pobijana je presuda ništava sa vidika razloga ništavosti § 281. broj 10. k. p., što je valjalo uvažiti po zvaničnoj dužnosti, poništiti pobijanu presudu u izreci o krivici i o kazni, te žalioca oglasiti krivim zločinstva kradje od česti pokušane, od česti dovršene po §§ 8., 171., 175. II. b) i 176. II. a) k. z. i zbog čina pod a) i zbog čina pod b) A) izreke pobijane presude, a suoptuženog Č. Danu pokušaja prekršaja kradje po §§ 8., 239., 171., 460. k. z. zbog čina pod B) izreke pobijane presude. O.

Za biće zločina potvore (§ 209. k. z.) treba da predmet osvade bude izmišljeno zločinstvo.

Rješenje stola sedmorice odj. B od 4. prosinca 1929.

Stol sedmorice, odjeljenje B. kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika 1. M. Marka, 2. M. Mije, 3. B. Nikole, 4. B. Duje, 5. B. Ivana, protiv presude okružnog kao presudnoga suda u Splitu od 19. travnja 1929. posl. br. Vr 865/38-39, kojom su navedeni optuženici oglašeni krivima zbog zločinstva po § 209. k. z., nakon provedene javne rasprave je p r e s u d i o:

Udovoljava se žalbama ništavosti, poništava se pobijana presuda u izreci pod I., ostavljajući netaknutu pobijanu presudu u izreci pod II., te se na osnovu § 288. odst. 2, br. 3 k. p. izriče: Optuženici 1. B. Nikola, 2. B. Dujo, 3. M. Marko, 4. M. Mijo, 5. B. Ivan u smislu § 259. br. 3 k. p. oslobadjaju se od optužbe, da su dopisom višem invalidskom sudu u Sarajevu od 21. travnja 1920., a optuženici pod 1., 2. i 3. i dopisom kotarskomu invalidskomu sudu u Trogiru d. p. 2. travnja 1928. doglasili oštećenicu B. Jelu ud. Markovu, da je himbenim predstavljanjem i činjenjem zavela u bludnjzu invalidsku vlast u Trogiru i tako bespravno primala invalidninu, te je time tako okrivili zločinom prevare, što je dalo povoda, da su se u tom pravcu vodili djelomični izvidi kod invalidskoga suda u Trogiru, a djelomično jedno takovo okrivljenje bilo je podobno, da i dalje posluži istrazi poglavarstvenoj ili isljedovanju suprot oštećenici.

R a z l o z i: Za biće zločina potvore zakon traži izmedju ostaloga, da predmet osvade ima da bude izmišljeno zločinstvo t. j. takovo zločinstvo, koje ili uopće nije počinjeno ili koje nije počinjeno od one osobe, kojoj se faktično izvršeno zločinstvo prišiva. Čin, utvrdjen u pobijanoj presudi, radi kojega su žalioci oglašeni krivima zločina prevare, ne sačinjava osvadu, da je oštećenica B. Jela ud. Marka počinila zločinstvo prevare ili kakovo drugo zločinstvo.

I prema utvrdjenjima pobijane presude i prema sadržaju pismenih podnesaka, sastavljenih i potpisanih od žalioca, a upravljenih kotarskomu sudu u Trogiru kao invalidskomu sudu (2. ožujka 1928.) te višem invalidskomu sudu u Sarajevu (3. svibnja 1928.) izilazi, da su žalioci rečenim sudovima prijavili, da muž oštećenice, sada pok. Marko B., koji je preminuo na 16. srpnja 1922., nije kod kuće preminuo uslijed bolesti zadobivene u ratu, već da se je zdrav kući povratio, radio i pazio svoje stanje kao svaki drugi seljak, te se nakon tri četiri godine nakon povratka iz vojske razbolio i preminuo. Ostali navodi podnesaka ne dolaze u obzir za prosudjenje pitanja zločina potvore, jer se odnose na to, da oštećenica nije tako potrebna, da je dosta imućna i da ima drugih siromašnijih udovica, koje su potrebnije od nje.

Žalioci su dakle prijavili oštećenicu invalidskomu sudu, da se je služila neistinitim navodom, da bi dobila invalidsku potporu. Ali je time nisu osvadili, niti da je počinila zločin prevare niti kakvo drugo zločinstvo u cilju, da joj bude doznačena invalidska mirovina. Žalioci naime nisu naveli, da je oštećenica razvila lukavu djelatnost, upravljenu na proračunano iskrivljivanje istine, da je navela nešto, da učini vjerojatnim svoje navode, što nadležni invalidski sud pri običajnoj pomnji ne bi mogao da uvidi, da ne odgovara istini. Jer i ako zakon (§ 197. k. z.) za postojanje prevare ne traži potrebu kakove osobite rafiniranosti, ulaganje osobitoga truda, razvi-

Digitized by Google

janje kompliciranih prevarnih sredstava, ipak traži onakovu djelatnost, koja prema prilikama slučaja može da posluži kao takovo sredstvo, da nekoga zavara.

Iz sadržaja molbe oštećenice B. Jele udove Marka, prikazane dne 27. lipnja 1923. za doznaku invalidnine, a koja joj je faktično bila i doznačena odlukom od 23. veljače 1934. okružnog suda u Splitu, proizlazi, da je ona u toj molbi navela samo to, da joj se doznači pripadajući opskrbni doprinos, jer da joj je muž preminuo kod kuće uslijed bolesti, dobivene u ratu. U toj molbi nema nikakova drugoga navoda niti je rečeni navod bio potkrijepljen bilo kakovim dokaznim sredstvom. Sve dakle kada bi ovaj navod bio neistinit i izmišljen, oštećenica Jela ud. B. ne bi se bila ogriješila o krivičnu prevaru niti o kakovo drugo krivično djelo, što bi se moglo označiti zločinstvom, jer u prostom navodu neistinitih činjenica ne može se uvidjeti postojanje himbenoga predstavljanja ili činjenja, podobna na navedenje invalidskoga suda u bludnju, kad je sud dužan na osnovu odnosnih zakonskih propisa, da s ureda ispita, da li su navodi molbe istiniti i da li moliocu pripada traženi opskrbni doprinos. S obzirom na navedeno u činu, utvrdjenom u pobijanoj presudi, ne može se uvidjeti obilježja zločina prevare niti kakova drugoga zločinstva, Ne treba pak zalaziti u pretres pitanja, da li utvrdjeni čin ima obilježja prekršaja uvrede časti, jer nema traženja progona oštećenice kao privatne tužiteljice. Valjalo je radi toga udovoljujući žalbi ništavosti optuženika sa istaknutoga razloga ništavosti broja 9a § 281. k. p. poništiti pobijanu presudu u izreci o krivici, pak na osnovu prvostepenih činjeničnih utvrdjenja (§ 288. odst. 2. br. 3 k. p.) suditi odmah u samoj stvari, te optuženike osloboditi od optužbe po § 259. br. 3 k. p., a da nije bilo potrebe zalaziti u pretres istaknutih formalnih razloga ništavosti § 281. br. 4 i 5 k. p.

c) Pomorsko

Pravo zaloga na brod može se steći upisom u registar (upisnik, iskaz) brodova.

Rješidba stola sedmorice, odj. B., u Zagrebu od 18. lipnja 1928. Ut. 147/28/I.

(Zaključak kotar suda u Krku od 1. ožujka 1928. E. 350/27., zaključak zemalj. suda u Šibeniku od 23. travnja 1928. R. 25/38).

U ovršnom postupku stečajnine »N.« d. d. u S. te K. B. d d. u Z. prot. t. t. B. S. i dr. iz C., nastao je spor izmedju ovrhovoditelja glede prvenstva na podmirenje iz kupovnine ovršno prodanih dviju motornih ribarskih brodica. K. B. osnivala je svoje prvenstvo na upisu prava zaloga u registar nadležne lučke kapetanije koji je upis uslijedio 14. listopada 1925., a stečajnina »N.« na sudbenoj zapljeni brodica, izvršenoj 2. studenoga 1927. K. B provela je i nadpljenidbu brodica 15. studenoga 1927.

K o t a r s k i s u d u Krku je priznao prvenstveno stečajnini »N.« s razloga, što da se upis hipoteke u registar ribarica ne može smatrati stečenjem prava zaloga simboličnom predajom u smislu § 452. o. g. z.

Z e m a l j s k i s u d u Šibeniku je preinačio zaključak prvoga suda, te priznao prvenstvo K. B.

S t o l s e d m o r i c e, o d j e l j e n j e B., je potvrdio zaključak zemaljskoga suda iz ovih razloga.

Red prednosti u smislu trećeg odjelka § 286. o. r. pripada K. B., jer je ona tjerajući vjerovnik, koji je prema bilješkama u spisima stekao ugovorno pravo zaloga prije, nego je stečajna masa N. stekla sudsko pravo zaloga. Zakonodavstvo koje važi na području revizijskoga suda, ne poznaje mobilijarnu ili pokretnu hipoteku, naročito ne poznaje pomorsku hipoteku. Naši su sudovi medjutim primorani da u granicama važećih zakona i u duhu tih zakona po mogućnosti udovolje prijekim potrebama pomorskoga kredita Tim se potrebama može donekle, u veoma ograničenoj mjeri, doskočiti primjenom naredjenja § 452 o. g. z. o simboličkoj predaji, koje naredjenje važi supsidijarno i u oblasti pomorskoga privatnoga prava.

Tjelesna predaja dviju ribarica nije doduše bila nemoguća, i ako po prirodi same stvari nije moguća tjelesna predaja iz ruke u ruku dviju ribarica, od kojih svaka ima 28.080 brutto tona. Bila je moguća tjelesna predaja time, da ih vjerovnik, K. B., preuzme na čuvanje i usidri u jednoj luci. Medjutim bi dužnik u času zalaganja bio izgubio posjed i pravo iskorišćivanja toga svoga sredstva prihoda, a i ne

Digitized by Google

gledajući na to, da li bi za vjerovnika bilo zgodno i poželjno, da na sebe naprti dužnost čuvanja i održavanja ladja. Očito je, da takovo oštećenje dužnikove privrede nije u duhu zakona. S toga treba uzeti barem to, da zakon dopušta u slučajevima, kao što je ovaj, uz zalaganje tjelesnom predajom i zalaganje simboličnom predajom, naročito kada se uoči, da nije moguće strogo lučiti stvari, koje se smiju založiti samo tjelesnom predajom od onih, koje se smiju založiti simboličnom predajom. O tom pitanju može uvijek nastati dvoumnica, a u dvoumnici mora se dati prednost onomu načinu predaje, koji odgovara volji ugovornika. Prema tome, zalaganje ribarica K-i B-i simboličkom predajom je po § 452. o. g. z. bilo dopušteno.

U naredjenju § 427. o. g. z., na koji se pozivlje sada spomenuti § 452. o. g. z. nisu takstivno izloženi načini simbolične predaje. I drugi su načini dopušteni, u koliko iz njih vanjski svijet može razabrati, da je bilo osnovano pravo zaloga. Jedan od tih načina za ribarice je i upis u iskaz, koji se vodi kod nadležne vlasti. To važi za ribarice, ali ne i za čamce, koji se upotrebljavaju samo kao pomoćna sredstva za obalni ribolov, jer oni nisu podvrgnuti odredbi, da se imaju uvrstiti u iskaz.

Zakon ne veli, da tko propusti, da se viada po propisima § 452. o. g. z., ne teče pravo zaloga, već naprotiv u zadnjem stavu tog naredjenja veli, da će onaj, koji propusti taj oprez, da naime označi stvar danu u zalog na način, da svako zanimano lice može lako doznati o zalaganju, odgovarati za štetne posljedice.

Taj oprez ni dužnik ni založni vjerovnik K. B. nije propustio, jer je ugovorno založno pravo bilo upisano u iskaz ribarica, a i da su ga propustili, iz toga ne bi još izlazilo prema onome, što se je maločas navelo, da nije nastalo pravo zaloga na korist K. B., već samo to, da bi dužnik i vjerovnik odgovarali za štetne posljedice; a te bi posljedice naročito sastojale u tome, što to pravo zaloga, u koliko se nije ispoljilo u vanjskom svijetu u smislu § 452. o. g. z., ne bi bilo djelovno prama trećemu licu, i to samo prama trećemu licu, koje je u dobroj misli.

Ali se je pravo zaloga K. B., propisano u § 452. o. g. z., ispoljilo u vanjskom svijetu tim, što je bilo upisano u spomenuti iskaz ribarica.

Taj iskaz naime sadrži po naredjenju § 32. zakona o pomorskom ribolovu od 30. ožujka 1922. (Službene Novine od 31. listopada 1922. br. 243.) tako važne podatke o pojedinoj ribarici, da svako, za koga je u pitanju neki imovinski interes u pogledu te ribarice, mora da vidi iskaz, ako hoće da bude obavješten o tim zvanično upisanim podacima važnim za njegov imovinski interes. Vjerovnik, koji ide za tim, da steče ugovorno pravo zaloga na ribaricu, mora, ako ne će da sam snosi posljedice svoga propusta da vidi iskaz, naročito stupac namijenjen po zakonu i primjedbama o zalozima. Lučko poglavarstvo je dužno, da imovinskim interesentima dade, da vide taj iskaz, i ako u zakonu o pomorskom ribolovu nije naročito naredjeno, da je iskaz javan, kao što je to naredjeno o § 11. zakona o upisu pomorsko-trgovačkih brodova i ladja od 30. ožujka 1922. (Službene Novine od 9. studenoga 1922. br. 251). Iskaz je javan u smislu, da ga može viditi svaki imovinski interesent. Inače se ne bi razumjelo, što je zakonodavac imao u vidu, kada je saobrazno sa zakonom o upisu pomorsko-trgovačkih brodova naredio, da se i pravo zaloga smije upisati i u iskaz ribarica. Taj iskaz je podoban, da služi i onom publicitetu, koji ima u vidu § 452. o. g. z. K tome za nazočni slučaj dolazi u obzir i to, da ribarska iskaznica (§ 33. 1. c.) mora da odgovara iskazu, i da je, prema doduše neobavjerenomu prijepisu iskaznice priložene spisima, založno pravo K. B. zabilježeno na obje prodane ladje i u odnosnim iskaznicama.

Priopćio dr. Milan Špehar, odvjetnik u Sušaku.

d) Sukob nadležnosti izmedju upravne i sudbene vlasti

Po § 54. zadruž. zakona ima se dopitani zadružnoj članici miraz iz rodne joj zadruge na zadružne pokretnine utjerivati putem političke ovrhe po nadležnoj upravnoj vlasti.

Zaključak stola sedmorice od 28. veljače 1929. br. 38.

Ministarstvo unutrašnjih djela dopisom od 29. prosinca 1928. br. 9579 dostavlja stolu sedmorice akta, odnoseća se na konkretan spor o nadležnosti u predmetu ovršnog utjeranja pravomoćno dosudjenoga miraza članici zadruge, izbiloga izmedju velikoga župana u Karlovcu i banskoga stola u Zagrebu, s molbom na nadležnost radi sporazumnoga rješenja spornoga pitanja.

Digitized by Google

Iz priposlanih akata proizlazi slijedeće: Odlukom sreskoga poglavara u Vojniću od 12. siječnja 1934. br. 3845 je naloženo zadruzi D. k. br. 23 iz D., da plati svomu članu A. D. u ime miraza (opreme) iznos od 2.500 D. Ta je odluka potvrdjena rješenjem velikoga župana primorsko-krajiške oblasti u Karlovcu od 25. rujna 1925. br. 8036 uz dodatak, da su za ovršno utjeranje po §-u 438. gr. p. p., a u vezi sa § 46. provedbene naredbe k zakonu o zadrugama, nadležne sudske vlasti.

Iza toga je A. D. zamolila kod kotarskoga suda u Krnjaku ovršnu pljenidbu i dražbu zadružnih pokretnina, koja joj je odlukom od 31. prosinca 1925. br. 6134/gr. i dozvoljena i provedena

Banski stol je povodom utoka ovršenice zadruge rješidbom od 16. prosinca 1926. br. 29.214 ukinuo prvosudnu odluku, a ureda radi i ovršni čin kao ništetan, te moliteljicu sa molbom odbio i uputio na nadležnu upravnu oblast. Banski stol polazi sa stanovišta, da se prema propisu toč. 4 § 438 grpp. na presude upravnih vlasti može po sudovima dozvoliti ovrha samo onda, ako su iste naročitim propisom doznačene sudbenoj ovrsi. U nazočnom slučaju da takova propisa nema, jer se § 46. provedbene naredbe k zadružnomu zakonu odnosi samo na tražbine iz diobe zadruge, a da propisi §-a 54. zadruž. zak. i § 55. proved. naredbe, koji odredjuju isplatu miraza, ne odredjuju, da se realiziranje miraznoga zahtjeva mora provesti putem sudbene ovrhe.

Veliki župan primorsko-krajiške oblasti u Karlovcu u svojem dopisu na ministarstvo unutrašnjih djela od 21. studenoga 1928. br. 34.739, pozivajući se na § 48. zadruž. zakona, tvrdi, da su upravne oblasti nadležne utjerivati putem političke ovrhe samo pravomoćno dosudjene diobne troškove, a pravomoćno dosudjene tražbine s naslova miraza da je nadležan sud po §-u 46. provedb. naredbe k zadruž. zakonu u vezi sa §-om 438. t. 4 grpp.

Stol sedmorice obnašao je temeljem § 104. zakona o uredjenju redovnih sudova za kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca odlučiti, da se u smislu §-a 54. zadruž. zakona dopitani zadružnoj članici miraz iz rodne joj zadruge ima na zadružne pokretnine utjerivati putem političke ovrhe po nadležnoj upravnoj vlasti, a to s razloga ovih:

Načelo je, da se upravnim putem dosudjene tražbine, globe i t. d. utjeruju upravnim putem. Cesarski patent od 20. travnja 1854. (br. 96. d. z. l.) odredjuje, kako se imadu ovršivati naredbe i presude političkih i redarstvenih vlasti, a glede opomena, ovršne pljenidbe i dražbe, da se treba držati onih ustanova, koje postoje za ovrhu stvari gibivih kod poreznih zaostataka. Prama tome je uopće ustanovljeno, da se presude političkih oblasti imadu izvršivati po istim oblastima, što vrijedi dotle, dok zakon što inako ne odredi.

To opće načelo upravnoga prava našlo je izražaja i u §-u 438. t. 4 grpp., po kojem sud ovršuje presude vlasti upravnih, koje su naročitim propisom doznačene ovrsi sudbenoj, t. j. ukoliko je u odnosnim političkim zakonima i propisima izrijekom odredjeno, da se ovrha imade voditi ne po samoj upravnoj oblasti političkim putem, već po sudu.

Na pitanje, da li postoji kakov naročiti propis, po kojem bi sud imao ovršiti odluku upravne oblasti u pogledu dopitanoga miraza po §-u 54. zadruž. zakona, ima se odgovoriti nijekno. U spomenutom §-u 55. provedbene naredbe nema o tom ni spomena.

Po §-u 46 provedbene naredbe k zadružnomu zakonu zvane su isključivo sudbene oblasti za utjerivanje novčanih dijelova, kao tražbina proističućih iz medjusobnoga obračuna, koje su u diobnoj odluci ispostavljene kao likvidne tražbine.

Kako se iz ove ustanove jasno vidi, točno su označene one tražbine, koje su doznačene sudbenoj ovrsi, a i te tražbine moraju biti sadržane u diobnoj odluci. Ovamo spadaju otpremnine, dopitane po upravnoj oblasti u diobnom postupku po §-u 34. zadruž. zakona odnosno §-u 2. zadruž. novele; nadalje isplate dijelova ženskim članovima po §-u 31. zadruž. zakona; zatim odštete za manje primljenu vrijednost u pokretninama, te kuće i gospodarstvenih zgrada po §-u 43. zadruž. zakona, odnosno odšteta za nekretnine u smislu §-a 30. provedbene naredbe. Konačno mogu se ovamo ubrojiti u smislu §-a 17. zadruž. zakona odnosno §-a 2. zadruž. novele odredjene otpremnine, jer se prama vladinom obrazloženju imadu smatrati kao iznimna vrst diobe, gdje za redovitu diobu manjka zakonom propisani minimum zadružnoga selišta.

Pravo djevojke, koja se iz zadruge izudaje, normirano je u §-u 54. zadruž. zakona, a to pravo nije jednake naravi sa pravima članova, koja nastaju iz diobe

Digitized by Google

zadružnoga imetka, a dosljedno tome se i propis §-a 46. provedbene naredbe ne može protegnuti i na dopitanu opremu (miraz).

Analogna uporaba § 46. provedbene naredbe k zadružnomu zakonu ne ukazuje se u nazočnom slučaju opravdanom, jer se ta ustanova ima smatrati iznimkom, pa se kao takova ne može protegnuti na druge slučajeve, za koje vrijedi pravilo, a to je, kako je gore razloženo, da se upravnim putem dopitane tražbine utjeruju upravnim putem.

Literatura

ZAKON O SUDSKOM KRIVIČNOM POSTUPKU. — Već skoro pred godinu dana izašao je prvi dio toga zakona, protumačen po dru Lavu Hönigsbergu, vijećniku banskoga stola u Zagrebu. Sada je izašao II. dio, u kome se nalaze uredba o poslovnome redu za redovne krivične sudove od 21. stud 1929. br. 94.220, zatim uredba o poslovnom redu za državna tužioštva od 21. stud. 1929. br. 94.230 kao i ostale savezne uredbe i zakoni (kao n. pr. zakon o drž. sudu za zaštitu države). Svim tim zakonima i uredbama dodan je tumač, koji je napose potreban u onim krajevima naše države, gdje su dosada vrijedili zastarjeli krivični postupnici, a svakako je potreban u čitavoj državi za praktičnu upotrebu sudova, koji u novoj organizaciji, što ju donašaju novi zakoni, pogotovo trebaju takove priručnike, gdje nalaze, tako rekući, sve gotovo (n. pr. razne obrasce i t. d.). Knjiga ima 386 stranica, tvrdo je vezana u platno, a stoji D. 120. Naručuje se kod nakladnika: Tipografija d. d. u Zagrebu.

TRAKTAT O TISKU. I. dio. Napisao slovenski ljubljanski odvjetnik dr. Vladimir Knaflič. Autor je već pred dulje vremena navijestio ovu svoju studiju i sada je izašao njezin prvi dio. Ovaj je gotovo isključivo povijesne naravi: razlaže razvoj tiska u raznim državama. Okolnost, da taj prikaz ima opseg od 198 stranica velikog oktav-formata, dokazuje, s kolikom je temeljitošću i iscrpljivošću dan taj prikaz. Ovaj dio stoji D. 100, a isto toliko će stajati II. dio, koji je već u štampi, kao i III. dio, koji će takodjer izaći za dva tri mjeseca. Posebno se svaki dio ne može naručiti, već se moraju sva tri skupa platiti odnosno naručiti. Drugi dio će obuhvaćati novelirani zakon o štampi, zakon o autorskome pravu, novelirani zakon o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi s tumačem svega toga. III. dio će se baviti specijalno uvredom i klevetom s dodatkom o civilno-pravnoj reparaciji klevete po o. g. z.

NOVI VOJNI KRIVIČNI ZAKONIK s opširnim tumačem od dra Časlava M Nikitovića je izašao iz štampe i može se odmah naručiti kod pisca, Skopljanska ul. br. 7, Beograd. Novac se može poslati na čekovni račun br. 50.905, a knjiga se može naručiti i doplatom. Cijena joj je D. 16.

LJUDSKO PRAVO POD ŽUŽEMPERŠKO IN SOTEŠKO GORSKO GOSPOSKO od konca 17. do začetka 19. stoletja. Napisao dr. Metod Dolenc, sveuč. prof. u Ljubljani, iz ČZN XXV. 1-2. Maribor 1930. — Nije tome dugo što smo bili objavili knjigu istoga autora o pučkome pravu Slovenaca pod nekim crkvenim gorskim vlastima, i već on dolazi s raspravom o pučkome pravu pod svjetovnim gorskim vlastima donje Kranjske. Knjiga opsiže 86 stranica velikog oktav formata; temeljito je pisana; originalan plod samostalnog mučnog piščevog proučavanja.

»NEOPROBANA« OPERACIJA u § 264. novoga k. z. — Zagrebački liječnik i sveuč. prof. dr. Miroslav Čačković napisao je pod ovim naslovom raspravu za »Liječnički Vjesnik«, koja je iz ovoga otisnuta u posebnu brošuricu. Tu autor podvrgava kritici § 264. novoga kriv. zakonika, dolazeći do posljetka, da ovaj spriječava razvoj kirurške znanosti. Ovu je pisac imao mnogo više pred očima, nego li misao, koja je vodila zakonodavca kod donašanja §-a 264., a to je, da je svaki čovjek gospodar svoga tijela, s kojim se ne može bez njegova pristanka raspolagati ma i za volju kako općih i visokih interesa.

ZBIRKA ZAKONA, ministarskih naredjenja i uredaba te odluka viših sudova kraljevine Jugoslavije. — II. i III. ovogodišnji svezak ove zbirke, koju uredjuje predsjednik apelacijonaga suda u Novome Sadu dr. Ignjatović, sadržaje zakone o šerijatskim sudovima, o državnome tužioštvu premještanju, umirovljenju i otpuštanju činovnika kao i o državnome sudu za zaštitu države. Pored toga razne uredbe i jedno tridesetak rješitaba sa područja raznih prava.

Digitized by Google

KRIMINALNI POBAČAJ sa gledišta sociologije i kriminalne politike. Napisao dr. Dinko Tomašić. 79 strana u 8-ni. Cijena D. 15.—. O toj knjizi napisao je prikaz u zadnjem (1-vome o. g.) broju »Mjesečnika« dr. Hugo Werk.

RUSKI ARHIV. Časopis za politiku, kulturu i privredu Rusije, izlazi u Beogradu. — Svezak VII. ovoga časopisa pored sadržaja prosvjetno-literarno-muzičke naravi donosi i dva pravno-socijalna članaka i to jedan od prof. B. Mirkin-Gecevića o izmjenama u sovjetskome ustavu, a drugi od A. Malakova o socijalnim osnovama ruskoga komunističkog pokreta.

VJESNIK KR. DRŽAVNOG ARKIVA u Zagrebu, uredjuje E. Laszowski. — Svezak IV. iz god. 1929. donosi više historijskih rasprava od urednika, zatim dra Petra Karlića, Vjek. Noršića, Julija Kempfa, R. Strohala, Stj. Ivšića.

WECHSELGESETZ des Königreiches Jugoslawien. Scheckgesetz für das Königreich Jugoslawien. — Oba ova zakona je preveo na njemački jezik djakovački odvjetnik dr. Hermann Stern. Prevodi su izašli nakladom »Bankarstva«. Ovaj dobar prevod je potreban osobito inozemcima, koji su u trgovačko-pravnome saobraćaju s našom državom.

NAUČEN PREGLED (Znanstvena smotra). Izlazi svaka četiri mjeseca u redakciji Bobčeva, Stefanova i Dobreva. Broj 2. iz god. 1929. ima ovaj sadržaj: Bobčev: Kako, kada i zašto su u Turskoj ukinuti sultanat i kalifat? — Stainov: Velika pitanja javnoga prava. — Mihaikov: Industrijalna parlamentarna konferencija u Berlinu. — Bobčev: Objektivnost političke ekonomije. — Nurigan: Jedinstvo Italije i njezini začetnici.

FINANCIJALNI VIJESTNIK. Izašao je broj 1. od 31. I. 1930. Godišnja pretplata od D. 80.— šalje se upravi, Marovska ul. 11/I.

ZAKON O ŠTAMPI. Naklada konzorcija »Themisa«, ulica Pavle Radića 26, izdala je II. knjigu kaznenoga zakonodavstva. Protumačio ju je za praktičnu uporabu sudac dr. Agatonović Agoston Franjo. U toj su knjizi sakupljeni razni manji zakoni kaznene naravi. Osim spomenutoga u naslovu tu su zakon o držanju i nošenju oružja, zakon o suzbijanju zloupotrebe u službenoj dužnosti, zakon o suzbijanju skupoće, uredba o zaštiti javne bezbednosti itd., itd. Cijena je D. 70 (tvrdo uvevano).

UREDBA O POSLOVNOME REDU za redov. kriv. sudove i držav. tužioštva. Kao II. knjigu organizacijonoga zakonodavstva izdao je konzorcij »Themis« u naslovu spomenutu uredbu, zatim medjunarodne ugovore, zakon o drž. sudu za zaštitu države, osnovice o rasporedu osudjenika za pojedine kaznene zavode itd. Uredio je zbirku sudac dr. Agatonović. Tvrdo uvezanoj knjizi je cijena D. 60.

IZVJEŠTAJ UDRUŽENJA VOJVODJANSKIH BANAKA, Beograd. Sekretarijat: Petrovaradin za godinu 1928 Sadržaj prema naslovu.

SLOVENI U DANAŠNJE DOBA I BLIŽI KARAKTER NJIHOVOG UJEDINJENJA. Napisao T Krajničanac. Skoplje 1929. Pisac nastavlja u svojoj knjizi pisati o svojoj omiljeloj temi o slovenskom problemu, zato »što — kako sam veli — ¾ zna, da pomoću jedinstva, kompaktnosti, sloge, ljubavi i bratstva — nas Slovena je jedini spas ne samo naše nacije nego i branik granica dekadencije zapadne Evrope«.

»NOVI ŽIVOT«, LIST ZA BEZALKOHOLNU KULTURU. Prvi je broj II. knjige ovoga antialkoholnoga časopisa za ovu godinu posvećen desetgodišnjemu jubileju amerikanske prohibicije, koja je stupila na snagu 16. I. 1920. Uvodni članak uredništva baca opći pogled na značaj amerikanske prohibicije. Iza toga slijedi kratki ali vrlo zanimljivi članak »Na raskršću dviju civilizacija« od dr. Ernesta Cherringtona, jednoga od prvaka svjetskoga antialkoholnoga pokreta i generalnog sekretara »Svjetske lige protiv alkoholizma« (Westerville Ohio, U. S.). Izjava Henrya Forda o prohibiciji upućuje nas, kako jedan trezveni Amerikanac posmatra evo do sada najradikalnije rješenje alkoholnoga problema. Ivan Marinčić prikazuje ukratko glavne misli iz knjige Irvinga Fischera, profesora glasovitoga Yale sveučilišta u New Havonu: »Prohibition at its worst«, koja je prevedena i na njemački jezik pod naslovom »Die Krisis der Prohibition«. Konačno slijede bilješke o antialkoholnom pokretu u Jugoslaviji i Americi, te o nekim privrednim pitanjima. Dalje su izašli brojevi za mjesec veljaču i ožujak ove godine. Broj za mjesec ožujak nosi na čelu lista sliku predsjednika Čehoslovačke republike Masaryka s prigodnim člankom povodom njegova osamdesetgodišnjega rodjendana, jer on već odavna pripada trezvenjačkim redovima i zauzima ugledno

Digitized by Google

mjesto medju prvacima svjetskoga antialkoholnoga pokreta. — »Novi Život« izlazi u mjesečnim svescima od 16 stranica. Pretplata na 6 brojeva iznosi 10 D. Naručuje se kod uprave lista, Zagreb, Vilsonov trg, Novinarski dom.

Svaštice

TREĆI SASTANAK ČSL. PRAVNIKA U BRATISLAVI U LISTOPADU 1930. — Do sada bila su održana dva takva sastanka čsl. pravnika: prvi u Pragu god 1904., dakle još u doba Austro-ugarske monarhije, drugi u Brnu god. 1925. već za protektorata predsjednika čsl. republike gosp. Tome G. Masaryka, koji je protektorom i budućega 3. sastanka, koji će se držati 11.—14. listopada ove godine u Bratislavi, a o kojem smo u ovom časopisu već izvijestili s pozivom jugoslavenskim pravnicima, da kod ovoga sastanka što mnogobrojnije učestvuju kao mili slavenski gosti pobratimskoga naroda.

Sastanak priredjuje Pravnicka jednota u Bratislavi uz učestvovanje centralnih ureda, pravničkih korporacija te udružena kao i inozemskih gostiju, imenito slavenskih.

Predsjedateljem sastanka je univ. doc. dr Vladimir Fajnor, predsjednik vrhovnoga suda u Bratislavi, poslovodjom dr. Cyril Baïinka, odvjetnik u Bratislavi.

Treći sastanak će imati 6 stručnjačkih odjeljenja, te će na njemu biti raspravljena ova znanstvena pitanja:

I. Odjeljenje za gradjansko pravo:

1. Pravo gradova i pokrajina i medjusobno uredjenje tih prava do potpunog sjedinjenja gradjanskoga prava.

2. Što da se učini, da se predusretne komadanju seljačkih posjeda?

3. Osiguranje gradjevnih tražbina.

II. Odjeljenje za privatno pravo:

1. Na kakvome temelju treba urediti dioničarsko pravo?

3. Zaštita autora u grani radijodifuzije pozivom na članak 11. zaključka rimske konferencije iz god. 1928.

3. O provedbi osiguranikova zahtjeva kod osiguranja proti šteti.

III. Odjeljenje za gradjanski sudski postupak:

1. Jesu li u prizivnom postupku dopuštene novote i ako jesu, u kojim granicama?

2. Može li se preporučiti proširenje nadležnosti suca pojedinca?

3. Može li se dozvoliti tužba za obnovu postupka u parnicama o rastavi, razvodu i nevaljanosti braka?

IV. Odjeljenje za kazneno pravo:

1. Preporuča li se promijeniti sadanje pravne propise o zaštiti poštenja, napose protiv napadaja u štampi, i kakovim načinom?

2. U kakvome je pravcu potrebna reforma porotnih sudova?

3. Kako bi trebalo popraviti kazneno sudovanje u pogledu mladeži?

V. Odjeljenje za javno pravo:

1. Nevaljani administrativni poslovi.

2. Je li potrebno usavršiti jamstvo za prava gradjana u našem pravnom redu?

3. Državna poduzeća, njihova organizacija i uprava te razlika izmedju njih i javnih ustanova i poduzeća.

VI. Odjeljenje za financijalno pravo:

1. Treba li održati institucije t. zv. fondova za izravnanje?

2. Reforma kaznenoga prava u dohodarinskim prekršajima.

3. Reforma prava o pristojbama.

Upozorujemo opet pravničke krugove jugoslavenske na ovaj sastanak s ponovnim iskrenim pozivom, da se mnogobrojno odazovu molbi za učestvovanje — Informacije s najvećom uslužnošću daje: Právnická jednota u Bratislavi (propagačni odbor), Michalska ulica 3.

NOVIH ČLANOVA i pretplatnika javilo se toliko kroz mjesec siječanj i veljaču, da im nismo mogli poslati 1-vi ovogodišnji broj, jer nam je njegova zaliha iscrpljena. Iz istoga razloga ne ćemo, dakako, moći dati taj broj ni budućim novim pretplatnicima. Od ovoga dvobroja (2—3) štampana je veća naklada, tako da će ga dobiti i novi pretplatnici.

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

TRAVANJ — Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. — ZAGREB, 1930.
GOD. LVI. — Dr. Ivo Politeo, odvjetnik — BROJ 4.

1/V 30

Samo dva originarna tipa demokracije

Piše dr. Fran Milobar, sveučilišni profesor u Zagrebu.

(Nastavak)

PRINCIPIA FORMANTIA »DRUŠTVA«.

Pred dvije godine sam govorio u našem »Mjesečniku« (»Pouke dviju revolucija«) o individualističkom i socijalnom načelu. Tu je bilo rečeno, da od postanka društva u njemu djeluju ova dva načela i da utječu na razvoj i formiranje društva u socijalnom, ekonomskom i političkom smjeru. Nosioc individualističkoga načela da je pojedinac čovjek, a socijalnoga društvo, cjelokupnost. Individualističko načelo da je načelo individualnoga egoizma i interesa, a socijalno načelo, da je načelo interesa društva, cjelokupnosti.

Da je nosioc, predstavnik, eksponent individualističkoga načela, pojedinac čovjek, to je tako jednostavna i razumljiva stvar, da o tome ne trebamo trošiti riječi. Ali nije tako sa pojmom društva i socijalnoga načela. Zato ćemo se kod ovoga časak zadržati, jer ćemo to kasnije trebati.

Nadje li se jedan čovjek negdje izvan svake veze sa ljudskim društvom kao n. pr. Robinzon na svojem otoku, tada je on nosioc čistoga, 100% individualističkoga načela. Kada bi bilo poslije njega došlo na isti otok još desetak brodolomaca, pa bi se svi uredili po načelu Robinzona, svaki na drugom kutu otoka, ne brineći se pri tom jedan za drugoga — bili to bilo »društvo«? Bili moglo biti ovdje kakova govora o socijalnom načelu? Očevidno — ne. Ovdje je hrpa, skupina suverenih induividua, gdje nema nikakova veza, ni uglavljenoga poretka, ni vlasti — dakle anarhija. — Slika izgleda od prilike ovako: $I_1+I_2+I_3 \cdots I_{10}$ = mehanička skupina, sami nosioci potpunoga, 100% individualnoga načela. U toj skupini su sami nosioci individualnoga načela; nema ma ni jednoga nosioca socijalnoga načela.

Nu tečajem vremena dodju ovi ljudi do uvidjavnosti, da bi im život postao lakši i udobniji, kada bi ujedinili svoje sile i proveli podjelu rada, te si sigurnost protiv susjednih divljih otočana organizacijom pojačali. U tu svrhu se oni sastanu i izaberu Robinzona kao najstarijega i najiskusnijega stanovnika i najboljega poznavaoca pri-

Digitized by Google

lika na otoku samom i u susjedstvu — za domaćinu, za glavara, koji će upravljati koli gospodarenjem, toli obranom i cijelim poretkom. Na ovaj način postala je prvobitna mehanička skupina individua društvom, a Robinzon kao glavar i v i š i od ostalih pojedinaca nosiocem socijalnoga načela.

Da se dakle mehanička skupina pretvori u društvo, mora se provesti o r g a n i z a c i j a t. j. stvoriti zajednički organ, koji je snabdjeven stanovitom ovlasti, koje drugi individui nemaju; a koje su potrebite, da se on uzmože brinuti za cjelokupnost, za interese i cjelokupnosti i pojedinca. Taj organ, V = vlast, je eksponent društva i n o s i o c s o c i j a l n o g a načela. U ovom slučaju imademo tri oline: I(ndividuum), D(ruštvo), V(last) ili I—D—V. I ovdje se sastoji D = $(I_1+I_2+I_3 \cdots I_{10})$, i ovdje je I nosioc individualističkoga načela, ali ne 100%. Ovdje je I odstupio od svojih 100%, od svoje neograničene slobode i samoopredjeljenja veću ili manju količinu na korist D-a odnosno V-a. Ali i V nije nosioc čistoga 100% socijalnoga načela, jer se mora brinuti i za interese Individua uz interese cjelokupnosti.

Formula, jednačba I : D : V kao temelj od postanka društva, pa kroz sve peripetije kasnijega razvoja — ostaje nepromijenjena. Mjenjaju se samo pojedine vrjednote u ovoj jednačbi. A mijenjaju se sva tri člana u formuli; mijenjaju u kvantitativnom i kvalitativnom smjeru.

Pogledajmo si malo te mjene i promjene. I (individuum) je najprije singularan: pojedina fizička osoba. Tečajem razvoja nastaju, stvaraju se pluralni individui t. j. organizacije od veće ili manje skupine singularnih individua u neku stanovitu zajedničku svrhu, oko nekoga stanovitoga zajedničkoga interesa, neke stanovite ideje.

Osim ove kvantitativne promjene tečajem vremena i razvoja doživi individuum i razne kvalitativne promjene.

Na najprimitivnijem stupnju socijanloga i političkoga razvoja društva, individuum nema nikakove individualne sfere, ni političke ni ekonomske. Pri tom ne trebamo misliti, da je to bilo bogzna kada u prethistoričko doba. Ta jedva je tomu sada 50 godina, da je Francuska osvojila Dahomej i ondje skinula urodjeničkoga poglavicu Cetevaja, poglavito zbog njegove okrutnosti. Život i imetak njegovih podanika je pripadao njemu. A on je jedno i drugo upravo ludjački tratio. Podanici su to podnosili, jer je on vladao u ime nekoga božanstva.

Kasnije pojavljuju se društva kao rodovi ili plemena, gdje su svi članovi roda ili plemena, slobodni i ravnopravni nedgje bez zemljišta (normadski ili stočarski narodi) ili trajno naseljeni. Ali u ovom potonjem slučaju pripada zemljište cjelokupnosti društva. Individui jesu doduše ravnopravni suvlasnici, ali opet pojedinac nema posebnoga samo njemu pripadajućega zemljišta. Takove su bile, držim stare hrvatske župe, koje su pripadale pojedinim rodovima (generationes). Pošto su članovi plemena ili roda bili slobodni i ravnopravni, to mislim, da se to imade smatrati političkim pravima, političkom sferom.

Kasnije, kada je iz prvobitno zajedničkoga plemenskoga zemljišta nastao privatni posjed (»plemenšćina«) nastali su ekonomski individui.

Digitized by Google

Još kasnije javljaju se individui sa ekonomskom i političkom sferom. A kao zadnji stupanj razvoja pojavljuju se pluralni individui političke ili ekonomske ili oboje sfere (staleži, političke stranke, klase itd.).

Prema kvalitativnomu i kvantitativnomu mijenjaju individua mijenja se i struktura društva i vlasti. Pošto je ovdje govor o demokraciji, dakle političkoj temi, to nas ovdje više zanima individuum sa političkom nego li ekonomskom sferom; akoprem je ekonomska sfera često podloga političkoj sferi individua — dapače i u demokratskoj državi.

»Društvo« je zbroj svih individua bez razlike spola i dobe; ono je socijalna vrednota. Kada u »društvu« postigne stanoviti broj individua političku sferu, politička prava, tada zbroj takovih individua postaje drugi pojam i dobiva drugu oznaku i naziv t. j. n a r o d. A to je politički pojam i vrednota. Pojam »društva« i pojam »naroda« se nikada ne pokrivaju, jer svi članovi društva nisu ni pravno sposobni, da dobiju političku sferu. Još i danas u najviše država polovica društva nije »narod«, ne ima političku sferu, akoprem zato ne bi bilo ni fizičkih ni moralnih zapreka i razloga. A to su žene. Istina je, da se je malo gdje u državama i narodima, u prošlosti, posvećivalo dovoljno odgoja i samomu muškomu pučanstvu, da se osposobi za političku sferu, a da o takovom odgoju žene i ne govorimo. Ali taj propust u prošlosti ne stvara nikakvo pravo za budućnost. O općim interesima, van svake je rasprave, može žena upravo tako stvarati si sud kao i muškarac, ako joj se dade mogućnost da si steče pretpostavke. Ali i danas je već grotesktna pojava, da n. pr. muškarac bez ikakve dalje naobrazbe, sa same četiri pučke škole, može imati aktivno i pasivno izborno pravo, samo ako ima propisane godine dobe; a žena sa svim mogućim akademskim ispitima i častima ne može postati ravna — u najviše zemalja — onomu neškolovanomu muškarcu. Nu opća je tendencija, da se sa širenjem prosvjete širi i opseg pojmu »naroda«, davajući sve većemu broju individua političku sferu.

Ali ta politička sfera individua nije samo u sredini »društva« stvorila promjenu, nego i u vlasti t. j. podjelu vlasti i funkcija. Pri Promatranju o v e promjene, valja napose paziti na države monarhičkoga načela i one demokratskoga načela.

Medju ovim dvim tipovima država postoji ta načelna razlika, da u monarhičkim državama vlada načelo, da sva vlast dolazi od Boga, a monarh je nosioc suvereniteta, dok u demokratskim državama vlada načelo, da sva vlast dolazi od naroda, te da je on nosioc suvereniteta. Ali imade i analogija ili barem sličnosti u oba tipa država, kako ćemo malo niže vidjeti.

Politička sfera individua igra znatnu ulogu već u samim državama monarhičkoga načela, dočim u državama demokratskoga načela ima upravo odlučnu ulogu. U e u d a j m o n i s t i č k o j p o l i c a j n o j m o n a r h i j i XVII. i XVIII. stoljeća individui nemaju nikakovu političku sferu, pa prema tomu niti cijelo društvo. Posljedica toga je, da su sva »politica«, sva vlast koncentrirana u rukama monarha; vladavina je tu apsolutistička. Nu čim individui poluče neku političku sferu — nastaje podjela vlasti i funkcija. Judikatura se eman-

Digitized by Google

cipira ispod ekzekutive; legislativa prelazi velikim dijelom na predstavništvo »naroda«, na parlamenat, ali se ne oslobadja potpuno ispod ekzekutive. Ova je nadmoćnija, legislativa nije koordinirana, već više subordinirana ekzekutivi. Tako stoji stvar u t. zv. konstitucijonalnoj monarhiji. Zornije, slikovito, prikazan odnošaj izgledao bi ovako:

a) u eudajmonističkoj monarhiji, gdje individuum ima samo ekonomsku sferu (Ie).

Individuum—Društvo—Vlast

Ie (Ie+Ie+ ... Ien) — Monarch (Ekzekutiva+Legisl+ Judikat)

b) u konstitucijonalnoj monarhiji, gdje individuum ima političku sferu (Ip)

Individuum—»Narod«—Vlast

$$Ip \quad - (Ip+Ip+ \ldots Ipn) - \frac{E}{L} \qquad \begin{matrix} M\,(E) = \text{Monarh - ekzekutiva} \\ N\,(L) = \text{Narod - legislativa.} \end{matrix}$$

Formula dakle $\frac{E}{L}$, legislativa subordinirana eksekutivi sasvim odgovara činjenici. Nikakova volja parlamenta u konstitucijonalnoj monarhiji ne može postati zakonom, ako monarh ne da predsankciju i sankciju t. j. ako to nije i volja monarha. A je li to »podjela« vlasti izmedju vlade i parlamenta, izmedju naroda i vladara? U parlamentarno demokrat. državama imademo analognu sliku, samo u obratnom smjeru. Ondje je legislativa nad ekzekutivom $\frac{L}{E}$. Predočimo si sada, kako stvar izgleda u praksi: Parlamentarna većina drži u jednoj ruci parlamenat, a u drugoj ruci vladu; jedan te isti subjekt (parlamentarna većina) raspolaže legislativom i ekzekutivom! Zar je to podjela vlasti u parlamentarno demokratskoj državi?

Konstiutcijonalna monarhija i njezina »podjela« vlasti, njezin parlamentarizam i njezin »demokratizam«, ta smjesa, kombinacija dvajuh antipoda, dvajuh oprečnih načela, monarhičkoga i demokratskoga, svraćala je pozornost na sebe prije rata, dok je još bilo takovih konstitucijonalnih monarhija. Poslije rata nestalo ih je, ali i poslijeratna literatura sjeća se na taj šareni tip monarhije, jer nam ju onaj malo prije spomenuti obratni analogon u parlamentarno-demokratskim državama, sa svojim nedostacima, manama, pretjeranostima, doziva na pamet i izaziva kompariranje. U konstitucijonalnim monarhijama rijetko je kada subordinacija legislative spram ekzekutive onako drastično i onako često dolazila do izražaja, kako subordinacija ekzekutive spram legislative u parlamentarno demokratskoj državi. Normalno je bivalo u konstitucijonalnoj monarhiji tako, da se je površnom ili neškolovanom oku pričinjalo kao da postoji zbilja koordinacija izmedju ekzekutive i legislative. U parlamentarno demokratskim državama pokazale su se vrlo često čudne pojave: jedan put da je negdje ekzekutiva prava sluškinja legislative, a drugi put baš obratno t. j. da je legislativa, taj tobožnji »suveren«, da je parlamenat pravi rob vladin, unatoč

Digitized by Google

teoretske, unatoč često expresse pozitivno pravno korificirane svoje nadmoćnosti.

Ovakova »Dvih kaputov zmešarija«, kakova se dogadja u parlamentarno demokratskim državama; pa onda strančarska raspojasanost, natezanje i »nacukavanje« medju strankama i pojedincima za vlašću, u konstitucijonalnoj monarhiji u prvom slučaju nije bilo moguće, u potonjem nije bilo obično svrsishodno. Slušajući prigovore parlamentarnomu režimu i gledajući napore i nastojanja u novije vrijeme u parlamentarno demokratski mdržavama (u Austriji, Poljskoj, Španiji, Italiji, Jugoslaviji), da se nedostaci i pogrješke čistoga parlamentarnoga režima odstrane i pokušaji, da se nadje neki korektiv, čine na nas dojam, da bi demokracija bila sretna, kada bi na demokratskom načelu mogla stvoriti nešto slično, što je bila konstitucijonalna monarhija na monarhičkom načelu. Konstitucijonalna monarhija je bila autokratizam sa primjesom demokratizma, a sada se u demokracijama radi o tomu, da se čisti parlamentarni režim, dakle čisti demokratizam korigira sa primjesom autokratizma. — Sam Hans Kelsen[1]), koji čini na mene dojam, da je preveliki prijatelj čistoga parlamentarnoga režima, dakle čiste demokracije, ističe, da bi demokratizam u ekzekutivi ugrozio, paralizovao, a možda i uništio demokratizam legislative, pa zato daje prednost autokratizmu u ekzekutivi. Dakle: demokratizam sa primjesom autokratizma.

Drugačije izgleda slika, jer sasvim drugačiju ulogu igra politička sfera individua u državama demokratskoga načela. Ovdje individui sa političkom sferom predstavljaju »narod«. Zbroj individua sa političkom sferom je nosioc suvereniteta, izvor prava. Kod ovih država valja razlikovati, da li svi individui, koji imaju političku sferu, izravno stvaraju pravo, zakone i organe, koji će ih provoditi (ekzekutivu), ili ovi individui biraju izmedju sebe stanoviti broj zastupnika, koji će tu zadaću vršiti (reprezentaciju). U prvom slučaju se govori o direktnoj, a u potonjem slučaju o indirektnoj ili reprezentativnoj demokraciji. U direktnoj demokraciji ekzekutiva stoji nad p o j e d i n i m individuom; ali zbroj svih individua (sa političkom sferom) kao legislativa stoji nad ekzekutivom. Slika u direktnoj demokraciji, grafički prikazana, bi izgledala ovako:

$$(Ip+Ip+\cdots, Ipn) = Narod = Legislativa + Ekzekutiva \quad (L+E)$$

$$\frac{E}{I_1}, \frac{E}{I_2} \cdots \frac{E}{In} \; i \; \frac{L}{E}$$

U indirektnoj reprezentativnoj demokraciji imademo posla sa dvije fikcije i sa dvije reprezentacije. Prva fikcija je, da su »društvo« i »narod« sukladni pojmovi, te da je volja »naroda« (individua imajućih politička prava) identična sa voljom mase sviju individua. (Ta fikcija postoji i u direktnoj demokraciji, ali u manjoj mjeri). Druga fikcija je, da su »reprezentacija« i »narod« kongruentni pojmovi, te da je volja reprezentacije i volja naroda identične.

[1]) Vom Wesen u. Wert der Demokratie z. pd. Tübingen 1929. pg. 70. ss.

Digitized by Google

Kod reprezentacije valja razlikovati dvije vrsti. Jednu bi se moglo nazvati »velikom«, jer sadržaje u sebi, ili jer je nosioc i legislative i egzekutive. To je ustavotvorna skupština ili konstituanta, koja putem ustava vrši konstatno svoju volju nad legislativom i egzuktivom. »Mala« reprezentacija sadržaje samo legislativu u granicama, koje joj je opisala velika reprezentativa, te stoji nad egzekutivom u granicama, opisanim u ustavu, u volji velike reprezentacije. Grafička slika reprezentativne demokracije se podudara sa direktnom demokracijom, samo treba »narod« direktne demokracije substituirati sa velikom reprezen-
R
tacijom. Dakle L+E : Velika reprezentacija (ustav) nad malom reprezentacijom (legislativom) i egzekutivom. A u maloj reprezentaciji L
E
što je isto što i čista parlamentarna demokracija.

Negdje prije bilo je spomenuto, da izmedju država monarhičkoga i demokratskoga načela imade analogija, akoprem stoje na skroz oprečnim stanovištima ili načelima. To odmah upada u oči, ako pogledamo formule. Odmah ćemo opaziti, da u demokratskoj državi velika reprezentacija zauzima položaj, koji je analogan položaju apsolutističkoga monarha u državi monarhističkoga načela. A mala reprezentacija u demokratskoj državi zauzima naprama egzekutivi analogan položaj, koji zauzima monarh u konstitutijonanloj monarhiji spram legislative.

Ali praksa je stvorila još jednu formu vladavine, koja bi se mogla pričinjati na prvi i površni pogled kao neka logička nemogućnost. A to je monarhija u parlamentarno demokratskoj državi. Logički antipod ili analogon bi bio kakova republika u apsolutističkoj monarhiji. Kada bismo se htjeli igrati riječima, mogli bi u ovim slučajevima govoriti o »republikanskoj monarhiji« i o »apsolutističkoj republici«, oboje pojmovna i teoretička nemogućnost. Ali praksa je već stvorila »republikanske monarhije« — jer to jesu faktično monarhije u parlamentarno demokratskim državama, gdje je velika reprezentacija dala i opisala i egzekutivi i legislativi kompetenciju. A kada je praksa mogla oživotvoriti jedno pojmovno »protuslovlje«, zašto ne bi mogla i drugo t. j. »apsolutističku republiku«? Zar ne bi — teoretski govoreći — »narod« ili njegova reprezentacija mogla izabrati predsjednika na jednu ili dvije godine i predati mu u ruke egzekutivu i legislativu, pridržavši sebi pravo, da svrgne njega i dokine njegove legislativne i egzekutivne norme, čim bi se pokazao nedoraslim ovoj zadaći ili čim mu isteče službeno vrijeme? Vjerojatno je, da bi si u ovakovom slučaju »narod« ili njegova reprezentacija tri puta promislila, kakovom će čovjeku predati u ruke ovako golemu moć. To bi bio izabran po svoj prilici najsposobniji i najdostojniji kandidat. A da li bi to bila manje sretna i podesna vrst, tip, vladavine, nego što su do sada uobičajeni tipovi vladavine, to se ne bi moglo a priori ustvrditi. Povijest poznaje i takove apsolutističke republike n. pr. rimska republika Sullina i Cezarova. Nu ovo su bile usurpacije, ilegalnosti, koje nemaju nikakove veze sa demokracijom i voljom »naroda«. Ali rimska republika poznaje i legalne diktature, pa još k tomu u časovima najveće nevolje i pogibelji — konzule sa diktatorskom vlašću za kratko, odredjeno, vrijeme.

Digitized by Google

Već u prijašnjem članku u pretprošlom broju »Mjesečnika« je bilo rečeno, da otkada postoji država, da državljani traže najpodesniju formu vladavine; nadalje je rečeno, da svaki tip vladavine imade svoje prednosti i nedostatke, ali na koncu, da o društvu, o njegovoj prosvjeti, značaju i osjećaju ovisi, koja mu se vrst vladavine i u kojoj epohi čini najpodesnija. U jednom te istom narodu naime u jednoj epohi podesniji se čini jedan tip vladavine, a u drugoj epohi drugi kakav tip. A što će to reći?

Otkada društvo postoji, pa do zadnjega njegova daha i bez obzira na formu, kakovu imade društvo, počam od najjednostavnijega i najprimitivnijega tipa društva, od obitelji (gdje su dva singularna fizička individua povezana brakom), pa sve do federativne države (gdje je više političkih, državopravnih, pluralnih individua, federiranih država, udruženo u jednu naddržavu) — vlada vječno uravnoteživanje dvaju oprečno djelujućih načela: individualnoga i socijalnoga načela. To uravnoteživanje jest traženje točke, u kojoj će si individualno i socijalno načelo držati ravnovjesje. Svaki tip društva, bilo ono dobrovoljno privatno udruženje individua; bilo ono »narod« ili država — počiva na socijalnom načelu. Bez socijalnoga načela, organizacijonoga načela, ne ima društva. Ali s druge strane i bez individua i njemu imanentnoga individualističkog principa, ne ima takodje društva.

Ali pošto ova načela djeluju u diametralno oprečnim smjerovima, to hipertrofija jednoga ili drugoga načela ugrožava društvo, a u skrajnim konsekvencijama ga i uništuje. Hipertrofija individualističkoga načela, jer ta hipertrofija u skrajnim konsekvencijama uništava socijalno načelo, uništava s njim i društvo, jer dovodi do anarhije. Hipertrofija socijalnoga načela izaziva reakciju individualnoga načela, jer ga ugrožava, a u skrajnim konsekvencijama uništava! Pojam »društva« i opstanak društva donosi sobom imperativ, po kojem niti individuum može biti nosioc 100% individualnoga načela, jer bi se u tom slučaju društvo raspalo u mehaničku anarhičnu skupinu individua, niti nosioc socijalnoga načela može biti nosioc 100% socijalnoga načela, jer to ne bi bilo više »društvo« nego bespravno roblje.

Da društvo uopće uzmože o p s t o j a t i, moraju individui stanoviti dio od svojega individualnih načela otstupiti na korist nosioca socijalnoga načela, i obratno ovaj mora isto učiniti na korist nosioca individualnoga načela. A da društvo uzmože napredovati, mora se naći neko ravnovjesje obiju načela. Nu koliko postotaka imade svaki nosioc da od svojega načela ustupi na korist drugoga, da se ovakovo ravnovjesje poluči, to je eto vječni problem za sve narode i za sva vremena.

Točka uravnoteženja obiju načela stoji na različitoj visini kod različitih naroda; a i kod jednoga te istoga naroda stoji u različitim vremenima, epohama, na različitoj visini. Ali svagdje i svagda ovisi dizanje niveau-a uravnoteženja o prosvjetnom i materijalnom napredku individualne sfere, dakle o moralnom i materijalnom napredovanju individua i njegove sfere.

Liberalni pokret je bio revolta individualnoga načela protiv hipertrofije socijalnoga načela, protiv premoći nosioca socijalnoga načela.

Digitized by Google

Na početku apsolutističke policajne države se je ova premoć neugodno osjećala samo u krugu onih kolektivnih individua (staleža), koji su bili beati possidentes u društvu i državi, koji su bili »narod«, dočim se je u preostalom društvu pozdravljala monarhova premoć kao neka luka zaštite, izvor reda, pravde i suzbijanja samovolje i objesti, kakova je bila zavladala za premoći staleža. Dok je apsolutna monarhija protežirala gradjanski stalež, bila je hvaljena od ovoga. Ali kada su se i gradovi, potpomagani od monarha, podigli, obogatili i osilili, pa stali jednako nasilno stvarati neka gradska teritorijalna gospodstva, kaošto su to prije činili velikaši, pa kada je monarh stao i preuzetnim gradovima pokazivati svoju šaku, kaošto je prije drugoj zemaljskoj gospodi, postade bogatoj, prosvijetlenoj, često i vlastohlepnoj buržoaziji mrska i neprilična monarhija, jer joj je priječila, da zauzme u državi ono mjesto buržoazija, koje je u prijašnjim vjekovima zauzimalo plemstvo. Nu kako ta buržoazija nije bila dovoljno jaka, da sama stupi u borbu protiv monarhije i ostalim staležima, koji su pristajali uz monarhiju — postavi se na demokratsko stanovište: na stanovište slobode, jednakosti i — narodnoga suvereniteta.

Time, što se je liberalni pokret postavio na demokratsko stanovište, na načelo narodnoga suvereniteta, ustao je on ne samo protiv apsolutističke monarhije, nego i protiv monarhije uopće. I doista on obara prijestolja i monarhije, gdje mu je to iole moguće, i uvadja republike, gdje onda zbilja hvata i sukno i škare u ruke jače, nego li su to poveljeni staleži činili i za vremena, kada je staleška moć bila na zenitu. — Ali gdje se je liberalni pokret namjerio na tvrdi orah, tu se baš jako ne zauzimlje za to, da načelo pobjedi: tu se zadovoljava, da apsolutna monarhija dade nešto koncesija. Tu se sprijateljuje demokratski liberalizam i sa konstitucijonalnom monarhijom, tu proguta i monarhičko načelo, samo da dobije nešto vlasti. Ali ni to nije bio zadnji korak, što ga je demokracija učinila u susret monarhizmu: parlamentarna monarhija znači još mnogo više.

Konstitucijonalna monarhija je samo jedan korak, što ga čini apsolutna monarhija, i monarhičko načelo u susret demokraciji, dočim parlamentarna monarhija znači i deset koraka demokracije u susret autokratizmu. Jedna nasljedna parlamentarna monarhija je daleko veća koncesija demokratizma autokratizmu, nego bi bila onakova kakova dvo- ili trogodišnja »apsolutistička republika«, o kojoj smo malo prije govorili.

Pa ipak pravi napredak, usavršavanje, oplemenjivanje koli u tehničkom, toli u moralnom i kulturnom pogledu se očituje upravo u ovim prividno »pojmovnim protuslovljima«, kaošto je to »autokratska demokracija« (konstitucijonalna monarhija) »republikanska monarhija« (parlamentarna monarhija) ili još nevidjena (barem od rimskih vremena nevidjena) »apsolutistička republika« — a ne u onim, toli logičkim, pa zato teoretski lako razumljivim prelazima od apsolutističke monarhije u demokratsko republikanstvo. A to zato, jer ovakovi s k o k o v i iz jedne skrajnosti u drugu pokazuju, da komunikacije i putovi kooperacije izmedju oba ova načela, bez kojih društvo ne bi moglo ni opstojati ni napredovati, ne samo da nisu utrti, nego dapače da manjka

Digitized by Google

i sama spoznaja o ekzistenciji ovih načela i o neophodnosti njihova uravnoteživanja. Skokovi iz apsolutističke monarhije u parlamentarnu republiku, iz parlamentarne demokracije u apsolutizam, diktaturu, znače ugušivanje jednoga ekzistenc-principa po drugomu ekzistenc-principu, iliti piljenje stabla, iz kojega obje grane rastu, a ne uravnoteženje obiju načela. Dok naprotiv konstitucijonalna i parlamentarna monarhija znače pokuse neke uskladjene kooperacije obiju »forma« ili tipova, a zapravo — ako i nesvijesno — uravnotežavanje obiju načela.

Monarhija bo, i republika (demokracija) su samo dva tipa vladavine, gdje doduše djeluju nužno oba načela, ali u jednom tipu pretežito djeluje socijalno načelo (države monarhičkoga tipa), a u drugom tipu gospoduje individualno načelo (države demokratskoga tipa).

Medjutim, kako god ne ima — subjektivno — krivnje pri pravljenju skokova iz jedne skrajnosti u drugu, tako ne ima — subjektivno — niti zasluga kod pravljenja pokusa uravnoteživanja obiju načela pri kombinovanju obiju tipova. Jedno i drugo: i skokovi u ekstreme i kombinovanje obiju tipova, je nastalo mehanički pod pritiskom vanjskih okolnosti: nemetodično kombinovanje nepoznatih olina. I dokle god ne bude praksa u stanju, da metodički računa sa poznatim vrednotama, sa poznanicama, dotle će ona operirati sa odavna poznatom, primitivnom metodom skokova u skrajnosti. A za to nosi krivnju teorija, jer ne samo da ona nije teoretski proširila horizont praksi, niti pred praksom koji korak naprijed pokročila, nego je dapače nekoliko kilometara iza prakse zaostala.

Već skoro tri hiljade godina poznaje praksa i teorija apsolutnu monarhiju i republiku, monarhičko i demokratsko načelo, pa ipak u slučaju hipertrofije jednoga ili drugoga načela ni teorija ni praksa do danas ne zna drugoga izlaza nego skok iz jedne skrajnosti u drugu, revolt potlačenoga načela, nasilno kvačenje drugoga, sve onako primitivno kao od stoljeća i tisućljeća unatrag. Silom prilika praksa je znala stvoriti neki napredak na »logički« užas teorije: konstitucijonalnu i parlamentarnu monarhiju.

Teorija je svratila pažnju promjenama na strani socijalnoga načela, ali nije promjenama i na strani individualnoga načela. Ali obje strane sačinjavaju jednu organsku cjelinu, pa promjena na jednoj strani izaziva nužno promjenu i na drugoj strani. To ćemo lako opaziti, ako si ma i samo donekle približno predočimo sliku grafički.

Uzmimo sredovječnu stalešku reprezentativnu monarhiju. Ovdje staleži predstavljaju »narod«; oni imadu političku sferu. A to donosi sobom podjelu vlasti. Njihova reprezentativa, »parlamenat« jest zakonodavno tijelo, dočim ekzekutiva počiva u rukama monarha. Staleži su pluralni individui, pa će prema tomu slika izgledati od prilike ovako:

$$M \text{ (monarh)} = E \text{ (ekzekutiva)}$$

$$N \text{ (narod} = \text{staleži)}: (I_1\ I_1\ I_1\ ..)\ p + (I_2\ I_2\ ..)\ p + (I_3\ I_3\ ..)\ p = \text{Legislativa}$$

Pošto staleži imadu političku sferu, vlast je podijeljena, ali nije točno omedjena, pa kako redovito biva svagda i svagdje, gdje nisu kompetencije jasno omedjene, tako je i ovdje vječno natezanje izmedju staleža i monarha za prevlast. Sada je monarh jači, pa ekzekutiva stoji nad legislativom (jer staleška reprezentacija, »parlamenat«

Digitized by Google

drži u rukama zakonodavnu vlast). Dakle $\frac{E}{L}$(—). Slično modernoj konstitucijonalnoj monarhiji. A drugi put su staleži jači od monarha, pa legislativa stoji nad ekzekutivom $\frac{L}{E}$(—). Dakle nekako slično kao u modernoj parlamentarnoj demokratskoj državi. — Razlika je samo u tome, da u modernoj državi mjesto staleža — dakle pluralnih individua sa političkom sferom — stoje singularni individui sa političkom sferom. Ali i ta se razlika smanjuje, ako se sjetimo, da u reprezentaciji, parlamentu, obično sjede moderni pluralni individui — političke stranke.

Konačno — ojačanjem gradjanskoga staleža i prevladom novčanoga gospodarstva — skrši monarh političku moć poveljenih staleža, pribere svu vlast u svoje ruke i stvori »eudajmonističku« apsolutističku monarhiju. Staleži su doduše ostali i nadalje i u toj policajnoj eudajmonističkoj monarhiji, ali je nestalo njihove političke sfere, a s njom je nestalo i podjele vlasti. A u grafičkoj slici nastaje ovakova promjena:

D (društvo) = $(I_1\ I_1 \ldots) + (I_2\ I_2 \ldots) + (I_3\ I_3 \ldots)$

M = (E+L).

Ovdje je dakle nastao samo »p« kod staleža, na strani individualnoga načela, dok se na strani socijalnoga načela odmah javlja koncentracija vlasti i prevlast monarha nad cijelim društvom:

$\frac{M}{D}$ — M = (E + L).

Hiljadugodišnje uravnoteživanje, hiljadugodišnja borba izmedju nosioca individualističkoga načela (t. j. staleža) i nosioca socijalnoga načela (monarha) za ravnovjesje vlasti, svršava se dakle time, da nosioc socijalnoga načela oduzima sasvim političku sferu nosiocima individualnoga načela. To se je dogodilo, kako rekosmo, pomoću trećega, gradjanskoga staleža.

Sada treći stalež ustaje, da natrag osvoji izgubljeno. Ali ne samo izgubljeno, nego i puno više. Borba bukne. U toj borbi razbije treći stalež staleške organizacije i sve individue pretvori u »gradjane«. Mjesto slike

$I_1\ I_1\ I_1) + (I_2\ I_2\ I_2) + (I_3\ I_3\ I_3)$

stvori on sliku

$I_3\ I_3\ I_3\ I_3\ I_3\ I_3$ = Narod.

Otpale su dakle one zaporke (staleži) i oznake »1« i »2« (duhovni i svjetovni ili plemićki individui) i budu pretvorene u jednako slobodne i gradjanskopravno jednake individue gradjanskoga staleža (I_3). Osim toga bude oduzeta ili posvemašno politička sfera dosadanjemu nosiocu socijalnoga načela i prenesena na narod, odnosno njegovu reprezentaciju; ili bude djelomice oduzeta i natrag »narodu« povraćena (konstitucijonalna monarhija, a u prvom slučaju demokracija).

Iz svega ovoga, što smo do sada razložili, dolazimo do slijedećih posljedaka:

1. Kada su nosioci individualnih načela polučili političku sferu — nastaje podjela vlasti;

Digitized by Google

2. Poslije toga nastaje grubo uravnoteživanje. Velimo »grubo« zato, jer se zapravo ne radi o uravnoteživanju, nego o nadvladi, o pobjedi, o supremaciji i potlačenju jednoga ili drugoga načela ili bolje nosioca tih načela;

3. Kada je jednom nosioc individualnog načela bio u posjedu političke sfere, on se je više ne odriče i ne miruje, dok si ju natrag ne osvoji, i to sa kamatima na kamate, kako to dokazuje pokret trećega staleža (liberalizma) protiv eudajmonističke monarhije.

A iz svega ovoga opet slijedi pouka, da u modernoj, pravnoj i prosvijetljenoj državi ne može i ne smije biti priupada u minule manje prosvijetljene i manje iskusne vjekove t. j. u »grubo« uravnoteživanje, ne u nadvladu i potlačivanje jednoga načela po drugom, nego u pravo i istinsko uravnoteživanje, do pravoga, u interesu cijeloga društva, ravnovjesja obih načela. Nu ovo spada već na modernu demokratsku državu, o kojoj će biti tek u narednom članku govora.

(Nastavak slijedi)

Koncesijonirana javna služba

Napisao dr. Ivo Krbek, sveučilišni profesor u Zagrebu.

(Svršetak)

V. *Razvojne tedencije koncesijonirane javne službe. Primjeri iz domaćeg prava.*

Čitav naš institut počiva na velikoj, modernoj socijalnoj odnosno solidarističkoj ideji, koja brani pojedincu da grubo eksploatira poduzeće od opće važnosti po javni interes u svojem ličnom interesu. Koncesijonar ima da uskladi svoj lični interes s općim interesom i da postane instrumenat te općenitosti za unapredjivanje općih interesa. Socijalna ideja, izražena u prostijem obliku, teži etatiziranju odnosno komunaliziranju svih takovih poduzeća, pa bi takova poduzeća imala neposredno voditi sama javna uprava. No javna je uprava često vrlo nepodesna za takovo vodjenje. Njeno vodjenje može zajednici — naročito zbog neekonomičnosti njenih postupaka i savezne skupoće — često nanijeti više štete nego li koristi. I tako se posiže za koncesijonarovom službom kao srednjom linijom izmedju javne uprave i strogo privatne uprave. Ona stvarno obuhvaća oba ova elementa, t. j. i onaj javne i onaj privatne službe, pa bi sretnim miješanjem ovih dvaju elemenata imala da postigne takovu organizaciju javne službe, gdje će se naći ujedinjene prednosti javne i privatne službe. Prvi je elemenat u naročitoj brizi koncedenta, a drugi u onoj koncesijonara. Zaštićujući javni interes, javna uprava označuje glavne uslove za vodjenje koncesijonirane javne službe, te zadržava nad ovom stalni nadzor i izvjesni neposredni utjecaj, koji — kako ćemo još niže vidjeti — seže i do same modifikacije koncesijonirane javne službe. S druge strane izvršuje koncesijonar kao privatno lice svoju službu po načelima privatne službe, pa se tim putem javna služba racijonalizira i ekonomizira.

Digitized by Google

S teoretskoga gledišta ne bi bilo zapreke, da se koncesijonirana javna služba protegne na svaku vrst uprave: posrednu i neposrednu, autoritativnu i neautoritativnu. Tako su još do nedavna moderne države u svojim kolonijama i strogo autoritativnu i posrednu upravu, pa čak i samo sudstvo, davale na eksploataciju pojedinim koncesijonarima. Ubiranje se javnih dažbina, naročito općinskih, još i danas daje u najam pojedinim koncesijonarima. No najveće je područje koncesijonirane javne službe postala danas neposredna uprava, naročito ona s velikim tehničkim sredstvima (velika saobraćajna služba, željeznice, parobrodarstvo, tramvaji, autobusi, vjerojatno doskora i zračni promet, iskorišćavanje vodne snage, upotreba električne struje i slično). Protivi se današnjemu modernomu shvaćanju, da se posredna uprava, poglavito ona strogo autoritativne prirode, daje u privatnu eksploataciju. Moderna država prenosi samo iznimno izvjesne dijelove svoje autoritativne uprave na koncesijonara. I to obično samo kao akcesornu službu uz onu glavnu neautoritativnu i neposrednu upravu (primjerice privatnom se željezničkom ili parobrodarskom društvu daju izvjesne policijske ovlasti, t. zv. željeznička ili brodarska policija). Naročito smo za vrijeme svjetskoga rata susretali velika privatna poduzeća, snabdjevena autoritativnim državnim ovlastima. Kada u dvojbenim slučajevima vidimo, da je služba nekoga privatnoga lica snabdjevena autoritativnim ovlastima, poslužit će nam ovo kao jedan razlog više za zaključak, da se uistinu radi o koncesijoniranoj javnoj službi. No ova autoritativnost nije nipošto konstitutivan momenat u pojmu koncesijonirane javne službe. To slijedi već iz onoga materijalnoga pojma javne službe, kako smo ga razvili pod toč. II., kao i iz onoga pročišćenoga pojma autoritativne i neautoritativne uprave, što smo pokušali izvesti pod toč. III. Svaka javna služba nije i ne mora biti autoritativna. Mi smo već sprijeda utvrdili, da javna služba može biti i neatoritativna. Kada se djelomično u njemačkoj pravnoj nauci[20]) ova autoritativnost uzima kao značajan i presudan znak koncesijonirane javne službe, onda je i ovo klasičan primjer za (pod toč. III. opisano) pretjerivanje nekih pisaca glede pravnih posljedica autoritativnih akata i nije manja nastranost od one Duguit-ove škole, kada potonja osporava i samu egzistenciju autoritativnih akata. Mi možemo i na ovom mjestu samo ponoviti, da u realnom pravnom životu nesumnjivo postoje ovi autoritativni akti, samo što se ne smije s njima pretjerivati i što se one pravne posljedice, koje oni izvode, moraju svesti na pravu mjeru.

Razvoju su koncesijonirane javne službe pogodovala naročito velika tehnička poduzeća, koja nije bila u stanju organizovati sama javna uprava. Kada su jednom ta poduzeća bila organizovana, njihovo se funkcijoniranje ustalilo i pokazalo, da odbacuju priličan dobitak, morala se i država pitati, zašto ne bi i ona sama vodila ta poduzeća. Na to su ju nagonili s jedne strane fiskalni razlozi za povećanjem njenih prihoda, a s druge strane opći državni razlozi, jer se je računalo,

[20]) Tako primjerice Walter Jellinek (str. 507.). Slično i Herrnritt (str. 543.), kojemu je kod koncesije bitno, da se prenosi dio državnog imperija zbog provađanja zadaća javne uprave.

Digitized by Google

da će javni interesi biti uvijek bolje unapredjeni, ako poduzeće dodje neposredno u državne ruke. Ujedno su se i pojedini uživaoci ovih javnih službi mogli osloboditi od plaćanja prevelikih pristojbi; što više, često i posve osloboditi od nemilih taksa (primjerice namjesto javne uprave gradi koncesijonar vrlo prometan most, pa ubire od svih prolaznika mostarinu). I tako su mnoga koncesijonirana poduzeća (naročito željeznice) iz ruku koncesijonara prešle u ruke javne uprave. Ta se pojava osobito primjećuje u komunalnoj politici, gdje velika koncesijonirana poduzeća (primjerice električni tramvaj, električna centrala, tvornica gaza i slično) prelaze u ruke gradskih općina, pa se u tom pogledu govori o municipalizaciji ili komunaliziranju javne službe. Pored ovakova izravnoga etatiziranja odnosno komunaliziranja javne službe javljaju se i razni drugi oblici organizovanja javne službe. To biva izmedju ostaloga i u obliku t. zv. mješovitih poduzeća (l' entreprise d' économie mixte, die gemischt privaten und öffentlichen Unternehmungen), gdje u poduzeću zajedno učestvuju javna uprava s privatnim ekonomskim snagama. No sve su ove pojave još daleko od toga, da bi povlačile za sobom nestajanje koncesijonirane javne službe. Ne samo što mnoga poduzeća ostaju u netaknutoj domeni koncesijonirane javne službe, već ista dobiva stalno i nov priliv. Potonje je u vezi s neospornim, svakodnevnim jačanjem socijalne ideje. Ta ideja stalno raširuje krug javne službe. Služba, koja se je još do nedavna smatrala strogo privatnom, počinje se smatrati javnom, a njen rukovodilac ne više običnim privatnim poduzetnikom, već koncesijonaron. Tako je u svemu razvoj koncesijonirane javne službe zamršen, on ne ide ravnom linijom, već se ovdje ukrštavaju i razne tendencije. U ostalom je ta složenost vrlo česta pojava u socijalnom i ekonomskom razvoju, čiju realnost ne mogu ukloniti razne šablonske teorije i kratkovidni teoretičari.

Ogledajući se za primjerima koncesijonirane javne službe u našem domaćem pravu, moramo ponoviti, što smo već na uvodnom mjestu istakli, da moderni, pročišćeni pojam koncesije tek ulazi u naše pozitivno pravo i da naš zakonodavac s njime operira gotovo više nesvijesno nego li svijesno. To se ne primjećuje samo kod pojedinih upravnih zakona, koji rade o stanovitoj vrsti koncesije (i ne gledajući na to, da je unificiranje našega zakonodavstva na ovom području slabo napredovalo), već i kod općih zakona, kada potonji nailaze na naš institut. Primjeri bi bili za potonje § 209. i slijedeći novoga kriviènoga zakonika ili § 247. novoga zakonika o sudskom postupku u gradjanskim parnicama, koji se velikim dijelom odnose na koncesijonirana poduzeća odnosno službenike istih.

Medju pojedinim koncesijonim stvarima se ističe u prvom redu javna saobraćajna služba, a naročito željeznice. Željeznice s pravom javnosti su imale nekoć tako veliko značenje u materiji koncesijonoga prava ,da se čitava teorija koncesije i najviše izgradjivala na njenoj podlozi. No baš zbog toga, što je kod javne željeznice tako snažan momenat javne službe, prelaze one sve više u neposrednu državnu režiju, pa dosljedno nestaje i izvorne važnosti željeznica po naš institut. Ta je pojava posve uočljiva u našoj državi. U pravilu su kod

Digitized by Google

nas javne željeznice, otvorene općemu putničkomu i teretnomu prometu, u državnoj režiji. Privatne željeznice bez ovake javnosti ne spadaju u naš institut. U našoj državi nije ni jedna takova željeznica novo osnovana, a ono nešto privatnih željeznica s pravom javnosti, što još postoje, preostalo je iz doba prije ujedinjenja. Zbog toga i nikako čudo, što još nemamo unificiranoga zakona o podjeljivanju takovih koncesija,[21]) već na tom području još uvijek važe stari zakoni i propisi.

Aktuelnije postaje za nas koncesijonirana javna služba kod drugih javno saobraćajnih službi, naročito kod parobrodarstva, prevoza preko rijeka, tramvaja, autobusnoga prometa i slično. Veliko nacijonalno značenje ima kod nas problem iseljavanja. Preduzeća koja se bave ovakovim iseljavanjem, koncesijonirana su poduzeća. Tako je to već po zakonu od god. 1921., koji je sada na snazi, dok je mnogo izradjenija i savršenija osnova novoga zakona o zaštiti iseljenika, koja je baš sada u pretresu. Sve veću važnost dobiva u novije vrijeme pitanje iskorišćavanja vodene snage, ono postaje upravo klasičan primjer koncesije. No na ovom području važe u nas još, pretežnim dijelom, zastarjeli pokrajinski pravni propisi, i baš sada stojimo pred izdanjem novoga i jedinstvenoga zakona za čitavu državu.[22]) Isto važi i za pitanje elektrifikacije. Slično značenje, kaošto imaju električne centrale za razdiobu električne struje, imaju i velike tvornice gaza. Novi zakon o bolnicama pruža nam tipičan primjer koncesije kod privatnih bolnica s pravom javnosti. Sličnu situaciju susrećemo i kod privatnih škola s pravom javnosti. Amo će valjati ubrojiti i apoteke prema zakonskom projektu, koji je već prošao zakonodavni savjet.[23]) I rudarsko se pravo može uvrstiti medju koncesije, iako je to ponešto teoretski sporno[24]) i stvarno diferira prema pojedinim pozitivnim pravima.[25]) I ovdje stoji naše pozitivno pravo pred novim zakonodavstvom, ali se već po današnjem pravu (tako toč. II., § 42. zakona o banskoj upravi) može zaključiti, da se ovdje radi o koncesiji. Ovo nabrajanje ne iscrpljuje sve slučajeve koncesije našega pozitivnoga prava, već navodi samo najtipičnije primjere iste.

VI. *Pravna priroda akta koncesije.*

Kada govorimo o koncesiji, moramo biti oprezni, jer se ovaj izraz upotrebljuje u dvostrukom smislu. U prvom smislu znači koncesija onaj formalni akt, kojim koncesijonar stiče izvjesno vršenje javne službe, a u drugom smislu samu ovu javnu službu, čije je vršenje koncesijonar dobio tim aktom.

Sporovi, koji su se vodili i koji se još danas vode oko pravne

---

21) U pohvalu zakona o uredjenju vrhovne državne uprave treba istaći, da on posve ispravno kod privatnih industrijskih pruga govori samo o »davanju dozvola«

22) Zakon o uredjenju vrhovne državne uprave, nabrajujući nadležnost ministarstva gradjevina, govori posve ispravno o »davanju koncesija za iskorišćavanje vodene snage.«

23) Zakon o banskoj upravi (toč. 11. § 41.) govori već izrično o »apotekarskim koncesijama«.

24) U protivnom smislu naročito Kormann str. 108.

25) Obično se ovdje razlikuju tri sustava: slobodni, koncesijoni i regalni (pobliže vidjeti kod Isay: Das Bergrecht der wichtigsten Kulturstaaten. Berlin 1929., str. 6. i sl.).

Digitized by Google

prirode akta koncesije, imaju mnogo srodnosti sa sporovima oko pravne prirode akta postavljanja državnih službenika. Sličnost je interesantna u dvije točke. Prvo, što se u jednoj i drugoj konstrukciji nauka javnoga prava sve više oslobadja staroga civilističkog shvaćanja i sve više profinjuje, a drugo, što ona danas ne bira više samo izmedju alternative jednostranog akta vlasti i ugovora, već traži jedan novi izlaz. Potonji izlaz, izgleda, da se danas nekako želi naći na srednjoj liniji, u mirenju izmedju ovih dviju krajnosti.[26])

U njemačkoj pravnoj nauci, za doba policijsko-apsolutističke države, rastavljala se je i ovdje sama država kao vlast od fiska. Prva daje koncesijonaru posebna ovlaštenja, a druga sklapa s njime privatno-pravni ugovor o svim imovinskim vrijednostima. I ovdje susrećemo onaj tipični dualizam policijsko-apsolutističke države sa shvaćanjem, da je samo sudsko pravo istinsko pravo. Ovaj jednostrani civilistički duh djeluje dugo štetno na teoriju o pravnoj prirodi akta koncesije. Tek se lagano probija javnopravno shvaćanje. Tako je u njemačkoj teoriji dugo vladalo mišljenje, da se ovdje radi o privatnopravnom ugovoru izmedju države i koncesijonara. Kasnije se već počelo govoriti o mješovitom pravnom poslu, koji ima i elemente akta javne vlasti i dvostranoga privatnoga ugovora. Danas priznaju i oni pisci, koji su više civilistički orijentirani i koji smatraju koncesiju privatno-pravnim ugovorom, da taj ugovor ima velikih osebina i da se bitno razlikuje od ostalih, gradjanskim pravom normiranih ugovora.[27]) Njemačka publicistika stoji danas ogromnom većinom na stanovištu, da se ovdje radi o upravnom aktu, i to o odredbi (Verfügung). No i kod nekih njemačkih pisaca se može primijetiti, da koncesiju ne smatraju strogo jednostranim aktom.[28]) Posve je beskorisno označivati koncesiju nekim privilegijem.[29])

Francuska teorija nije bila tako teško zaražena civilističkom bolešću kao njemačka. Od toga ju je uspješno branio već spomenuti režim »contrats administratifs«. Danas se spor ovdje više vodi o reglamantarnim i kontraktualnim, općim i individualnim, elementima koncesije. Starije shvaćanje, da se ovdje radi o koncesiji javnih radova, dovodilo je do toga, da se koncesija po svim svojim elementima smatra

---

26) Čitavo ovo pitanje raspravljam potanko u svojoj II. knjizi sistema upravnoga prava (organizacijono pravo), koje će, predvidljivo, izaći za nekoliko mjeseci.

27) Vidjeti Crome str. 12. i 31.

28) Tako govori Herrnritt (str. 451.-2.) o upravnom aktu »auf Willensübereinstimmung«. »Wenn dagegen dem öffentlichen Zwecke dienenden Unternehmen darüber hinaus besondere Vorteile zugesichert oder besondere Pflichten auferlegt werden, die sich nicht schon unmittelbar aus seinem Zwecke ergeben, sondern deren besondere Feststellung gesetzlich zwar zugelassen, im übrigen aber dem Übereinkommen zwischen der öffentl. Verw. und dem Unternehmen anheimgegeben ist, dann wird ein öffentlich-rechtlicher Vertrag i. e. S. anzunehmen sein. Dies gilt insbesondere von den Vereinbarungen über Ertrags- oder Zinsengarantie, Darlehensgewährung bzw. Subvenzionierung — —« (citiramo zbog interesantnog uporedjenja s Duguit-ovim stanovištem dolje pod 30).

29) »Der Begriff (misli se privilegija) hat meines Erachtens wesentlich nur den Wert eines geschichtlichen Übergangsbegriffs; eine erhebliche Bedeutung kommt ihm nämlich um deswillen zu, weil er ein Mittel bot, die »gegenseitigen Rechtsgeschäfte« des öffentlichen Rechts aus dem Bann des Vertragsbegriffs zu erlösen und sie als einseitige Verwaltungsakte zu erkennen — —« (Kormann str. 120.).

Digitized by Google

ugovorom, iako nikakim gradjanskim ugovorom, nego posebnim administrativnim ugovorom. Novo shvaćanje, koje posmatra kao predmet koncesije samu javnu službu, svelo je ovaj ugovorni elemenat na pravu mjeru i stalo naučati, da je akt koncesije kompleksni akt, u kojem nema samo ugovornih već i reglamantarnih elemenata. Precizno je ovo došlo do izražaja u Duguit-ovoj školi.[30]) No ovo naučanje nije u modernoj francuskoj teoriji ograničeno samo na ovu školu, već je rašireno i kod protivnika iste.[31]) Može se u svemu reći, da je to danas vladajuće stanovište u francuskoj teoriji.

[30]) Tako je prema Bonnard-u (str. 340.) sastavljen akt koncesije iz tri elementa »un acte réglementaire, un acte condition et un contrat«. Prvi elemenat akta koncesije odredjuje pravila organizacije i funkcijonisanja službe i sve ovlasti i dužnosti, koje odavle izviru za koncesijonara i koncendenta. Ovaj elemenat odredjuje jednostrano sama uprava. K tome pristupa »acte — condition« baš kao kod javnog funkcijonara i po njemu dobiva pojedini koncesijonar posebna prava i dužnosti. Ova su dva elementa posve jednaka kao i kod javne službe u vlastitoj režiji. No sada pristupa koncesiji i treći, kontraktualni elemenat, kojemu ona zahvaljuje svoju posebnu fizionomiju.

Po Jèze-u radi se o dva elementa: reglamantarnom i kontraktualnom. »Il y a, d'abort, dans l'acte de concession, l'organisation du service public, qui est une loi ou un règlement au sens matériel. En tant que chargé de faire fonctionner le service public dans les conditiones réglementaires, le concessionaire est dans une situation juridique générale et impersonnelle... Il y a ensuite, dans l'acte de conc.. le contrat qui crée, au profit du concessionaire ou à sa charge, des créances proprement dites ou des dettes, c'est-à-dire des situations juridiques individuelles.« (III. str. 9.—10.)

Sam Duguit govori o zakonu-konvenciji (la loi-convention), dakle o jednoj kombinaciji zakona i konvencije. Po njemu sadrži koncesija izvjestan broj odredbi s pravim ugovornim značajem. To su naročito one odredbe, koje se isključivo tiču odnosa izmedju koncendenta i koncesijonara (primjerice financijske odredbe o subvenciji ili garanciji interesa). No ovakove odredbe sačinjavaju najneznatniji dio akta koncesije. Većina odredaba ovog akta ima posve drugi značaj. One propisuju uslove, pod kojima se ima vršiti javna služba (primjerice koje pruge mora graditi željeznica, koji vozovi moraju vršiti taj saobraćaj, koje se mjere moraju preduzeti zbog sigurnosti putnika i slično), dalje uslove, pod kojima će se publika koristiti dotičnom službom (primjerice prevozne tarife), a često i radne uslove personala, namještenoga kod koncesijonara. Sve ove odredbe nemaju ugovorni značaj, već su pravi zakonski propisi, koji sačinjavaju zakon o javnoj službi Ne smeta ništa, što su oni uneseni medju uslove koncesije. Ovim se unosom ne mijenja njihov pravni značaj. Na njih se mogu naročito pozivati i oni, koji nisu učestvovali u sklapanju ovih ugovora (kao primjerice uživaoci javne službe ili namještenici iste). A toga ne bi moglo biti, kada bi to bile čiste ugovorne odredbe. Prema tome bi to bili pravi zakoni. No pošto su oni postali nakon sporazuma izmedju uprave i koncesijonara, to su oni u stvari zakoni-konvencije. I tako ima koncesijonirana javna služba kompleksni značaj. »— — elle est à la fois une convention-contrat et une convention-loi, ou, en d'autres termes, elle comprend deux catégories de clauses très différentes, les clauses contractuelles et les clauses réglementaires. — — — Un critérium, — — permet de distinguer facilement les clauses — —. Sont clauses contractuelles toutes les dispositions qui ne seraient pas concevables si le service public átait exploité en régie, comme par ex. celles relatives à la garantie d'intérêt — — — Au contraire, sont clauses réglementaires — — celles qui contiennent des dispositions concevables et existant en fait pour un service public exploité directement par l'administrtion — —« (Duguit I. str. 420.—421.)

[31]) Ova dva elementa ističe primjerice i Hauriou (str. 793.), nadovezujući na ovu konstataciju: »Il faut compredre ainsi qu'il suit la combinaison de ces deux éléments: la situation réglementaire... est ce qu'il y a de plus important elle domine toute l'opération; la situation contractuelle lui est subordonnée· elle obéit au principe que le service public consédé ne doit pas être interrompu pas plus que s'il était organisé en régie. La situation contractuelle existant entre l'administration et la concessionaire — — — est essentiellement de nature financière et destinée à assurer

Digitized by Google

VII. *Podjeljivanje koncesijonirane javne službe.*

a) Vlasti, forma i postupak podjeljivanja, pravni položaj molitelja koncesije. Koncesiju može izdavati sam zakonodavac u obliku zakona ili upravna vlast (državna uprava u užem smislu i samouprava) u obliku upravnoga akta. O tome odlučuju pozitivno-pravni propisi. Oni mogu izrično propisivati za izvjesne slučajeve zakonski oblik. Čim koncesiju izdaje zakonodavna vlast, onda je to akt zakonodavne vlasti, za koji postoji zaseban pravni režim. Za izdanje koncesije van zakonskoga puta je nadležna ona upravna vlast, kojoj pripada dotična javna služba. Ovo pitanje nadležnosti obično reguliraju točnije pojedini pozitivno-pravni propisi. I vrst javne službe, na koju se može protezati koncesija, obično je zakonom tako točno regulirana, da se ne može bez zakonske podloge raširivati. U tom smislu možemo razlikovati obvezatnu (esencijelnu) i fakultativnu službu javne uprave. Kod prve je javna uprava pravno obvezana, da ju vodi u vlastitoj režiji, pa ju ne može dati na vršenje koncesijonaru, dok joj je kod druge ostavljeno na volju, da li će ju sama vršiti ili predati koncesijonaru.

I oblik akta koncesije, kao i način rješavanja koncesijonih molbi, može biti pojedinim zakonima pobliže uredjen. Što je točnije i podrobnije ovo pitanje zakonom regulirano, to je jači i sigurniji položaj koncesijonoga molitelja. Koncesijoni je molitelj po pravilu samo pravni interesent,[32]) koji ima pravni zahtjev na odredjeni postupak bez pravnoga zahtjeva na odredjeno materijalno rješenje. U tom pravcu ne pripada koncesijonim moliteljima samo instancijona zaštita više upravne vlasti, već i upravno-sudska zaštita. I nemajući subjektivnog prava na podjeljenje neke koncesije, koncesijoni molitelj može, po pravilu, upravno-sudskom tužbom pobijati akt upravne vlasti, donešen temeljem protupropisno provedenoga postupka. Što potanje zakonodavac regulira čitav taj postupak — a to leži nesumnjivo u tendenciji moderne pravne države — to on većma ograničuje diskrecijonu moć upravne vlasti, a jača pravni položaj koncesijonoga molitelja. U tom se pravcu može nizati nedogledan red graduacija s posljednjom fazom, gdje je upravna vlast, uz sticaj svih zakonskih uslova, obvezana izdati neku koncesiju. U potonjem slučaju nije molitelj više obični pravni interesent, već ima izrazito subjektivno pravo na izdanje koncesije (primjerice u izvjesnim slučajevima imaju narodne manjine pravo na koncesiju privatne škole s pravom javnosti; ili po nekim pravima ima lice, koje je pronašlo rudno blago, uz odredjene zakonske uslove, pravo na podjeljenje rudarske koncesije). U ovom slučaju ide stvarno zahtjev molitelja koncesije dalje nego li onaj molitelja obrta vezanih uz dozvolu. No ta nas okolnost ne smije buniti, da bismo prestali takov slučaj smatrati koncesijom. Okolnost, da javna uprava podjeljuje koncesiju po svojoj slobodnoj ocjeni, samo je naravni sastavni dio pojma koncesijonirane javne službe. Koncesija se doduše tako obično podje-

la rémunération du concessionaire sur des bases déterminées en assument le rôle d'un mécanisme compensateur.«

32) O pojmu pravnog interesenta: Krbek: Upravno pravo I. str. 152.

Digitized by Google

ljuje, no na njeno podjeljenje može biti javna uprava i potanje pravno vezana. Ovo teoretsko utvrdjenje povlači za sobom važne praktične posljedice. Kada naidjemo na slučaj koncesije, na čije je izdanje upravna vlast pravno vezana, ne možemo još iz same ove činjenice izvoditi zaključak, kao da se ovdje ne bi više radilo o koncesiji. Treba još ispitati i druge momente, napose da li predleži takova služba, koja ima značaj javne službe.

Privatnik dobiva, po pravilu, koncesiju samo po vlastitoj molbi. Kao i kod javnih funkcijonara bila bi i kod koncesijonirane javne službe teoretski moguća i prinudna koncesija. Naravno, za takov teški prehvat u pojedinačnu pravnu sferu je potreban po načelima moderne pravne države zakonski oblik. Uistinu poznaje moderno upravno pravo vrlo malo takovih slučajeva. Nešto više ima doduše takovih slučajeva u tom obliku, da sama država zasniva zbog te specijalne svrhe posebno pravno lice, kome ujedno povjerava vršenje izvjesne javne službe. No u ovakovim će se slučajevima redovno već raditi o samoupravi, jer ovdje ova djelatnost spada u prirodni djelokrug toga novoosnovanoga pravnoga lica, a to je baš odlučna značajka, kojom se samouprava razlikuje od koncesijonirane javne službe.

b) Koncesijonirana javna služba u pravnom i faktičnom monopolu i bez monopola. Snagom monopola smije stanovitu vrst javne službe vršiti samo odredjeni koncesijonar, kojega taj monopol zaštićuje od konkurencije. Kod pravnoga se monopola koncedent izrično obvezuje, da ne će po drugome dati vršiti jednaku javnu službu. Kada javna vlast podjeljuje neku koncesiju, ne ograničuje se samim tim, da ne bi mogla kasnije podijeliti istu javnu službu drugom koncesijonaru, odnosno da ju ne bi mogla voditi u vlastitoj ržeiji. Ako primjerice javna uprava dade nekomu parobrodarskomu ili autobusnomu poduzeću koncesiju za izvjesnu liniju, nije ona još samim tim ograničena u davanju koncesije glede iste linije nekomu drugomu poduzeću. Pravni se monopol ne može predmnijevati, već mora biti moguće, da se izvede iz akta koncesije. I kad se ovako nedvoumno može utvrditi egzistencija pravnog monopola, treba ga interpretirati restrinktivno, imajući stalno pred očima, da kao pravilo važi načelo slobodno konkurencije. Ako je primjerice neko poduzeće dobilo koncesijoni monopol samo za električni tramvaj izvjesne linije, onda još ne bi time koncedent bio pravno ograničen, da nekom drugom koncesijonaru podijeli autobusnu koncesiju za istu liniju. Ima slučajeva, gdje zakonodavac izrično zabranjuje stvaranje takovih pravnih monopola. Obzirom na okolnost, što moderni ustavi donose načelo slobode industrije, obrta i trgovine, javlja se u pravnoj teoriji zahtjev, da se takov monopol može osnovati samo ako ga zakon dopušta. To se isto dade izvesti i po načelu zakonitosti uprave. Pravni monopol ima veliko pravno značenje. Svako koncesijonirano javno poduzeće nije monopolizirano, no u dvojbi valja svako privatno poduzeće s pravnim monopolom smatrati koncesijoniranom javnom službom. Potonje zato, što pravnim monopolom dobiva dotično poduzeće obično tako veliku važnost i značenje po javnost, da se ovdje po materijalnoj sadržini radi već o javnoj službi. Primjerice obična žigična industrija nije nikaka

Digitized by Google

javna služba, no danas će naš žigični monopol trebat svakako smatrati koncesijoniranom javnom službom.

Faktički monopol nastaje zbog materijalnih poteškoća instalacije jednakoga poduzeća sa strane konkurencije. Što su te poteškoće veće, to je i djelovanje faktičkoga monopola sigurnije. Već sama činjenica, da postoji neko poduzeće i da za jednako poduzeće treba velikih investicija, znači takov faktički monopol. Ako primjerice za neku liniju već postoji jedna željeznička pruga, teško će se naći privatnik, koji će htjeti graditi drugu željeznicu za istu prugu. Te faktičke poteškoće mogu biti i veće. Ako je primjerice jedno tramvajsko poduzeće već položilo svoje tračnice na gradskim ulicama, teško će se moći podijeliti jednako ovlaštenje i drugomu društvu.

Osim monopola može se koncedent i na drugi način pravno vezati. Tako primjerice da se obveže, da ne će nikoje drugo privatno poduzeće staviti u bolju situaciju. Monopolski položaj stavlja koncesijonara u pogodnu situaciju, koju on može lako zlorabiti na štetu službe i pojedinih uživaoca iste. Zato je potrebna jaka zaštita javne uprave od zlorabe monopola, pa se toga radi baš kod monopoliziranih poduzeća raširuje nadzorna vlast i ingerencija javne uprave.

VIII. *Vršenje koncesije.*

a) K o n s i j o n a r o v a p r a v a. Glede pitanja, kada koncesija stupa na pravnu snagu, odlučna su opća pravila, koja važe o stupanju na snagu zakona (ukoliko je koncesija izdana u obliku zakona) odnosno upravnog akta. Načelno stupa upravni akt na snagu po saopćenju odnosno dostavi dotičnoj stranci. Kako je na velikim koncesijama često interesirana čitava javnost, to pravni propisi rado odredjuju, da se akt koncesije ima staviti do općega znanja. Kod toga može taj propis imati i posebno značenje, da je tek ovim časom stupila koncesija na pravnu snagu. No to je samo izuzetak od prvonavedenoga pravila, da koncesija zadobiva pravnu snagu po neposrednom uručenju koncesijonaru.

Koncesijonar ima subjektivno pravo na vršenje dobivene koncesije. No ovo pravo nije privatno-pravne, već javno-pravne prirode. U tom se pravcu sukobljuju dva oprečna, jednako netočna gledišta. Prvo uopće niječe koncesijonaru subjektivno pravo, a drugo mu daje strogo privatno-pravni oblik.

Koncesijonar je ovlašten, da izvršuje sva prava, koja su mu dana koncesijom. No budući da se radi o javnoj službi, koncesija se, općenito uzevši, ne smije naširoko rastezati, pa iz nje izvlačiti posve nova ovlaštenja. Ako je primjerice nekomu dana koncesija za električni tramvaj, to nije ovaj koncesijonar naprosto ovlašten, da raširi svoje poduzeće, pa da privatnicima prodaje u svrhu osvjetljenja svoju električnu struju.

Medju pojedinim pravima, koja uživaju koncesijonari, ističu se svojom specijalnom pravnom prirodom pravo na vršenje autoritativne uprave (gdje im to pripada, kao primjerice kod željezničke policije), kao i pravo, da na jedan zaseban način, koji nadilazi obično uživanje, uživaju pojedine dijelove javnoga dobra (primjerice tračnice električ-

Digitized by Google

noga tramvaja na javnim ulicama). Oba su ova slučaja klasični primjeri subjektivnih prava strogo javno-pravne prirode. Medju takova posebna ovlaštenja ide i monopolni položaj, kao i finansijska pomoć javne uprave, o kojoj ćemo odmah pobliže raspraviti. Amo ide i posebno pravo na eksproprijaciju, slično onome javne uprave i okolnost, što takse (tarife), koje plaćaju pojedini uživaoci koncesijonirane javne službe, dobivaju značaj ili se barem približuju javnim taksama.

b) Pristojbe uživalaca koncesijonirane javne službe. Kod koncesije imaju naročito značenje finansijski prihodi, koji su kod lukrativnih koncesija i glavni poticaj čitavoga poduzeća. To je naplata, koju dobiva koncesijonar za vršenje javne službe. Glavni su oblik ove naplate one pristojbe, koje plaćaju pojedina lica, koja se služe koncesijonarnom službom (putuju željeznicom, služe se električnom strujom i t. d.). Normalno se ne može ostaviti koncesijonaru na volji, da sam odredi one pristojbe, koje će mu plaćati takovi uživaoci. U odredjivanju ovih pristojbi ima koncedent najveću ingerenciju, ito ne samo u času, kada izdaje dotičnu koncesiju, nego i dalje za čitavoga trajanja koncesije. Uslove o ubiranju ovih pristojbi može koncedent posve općenito postaviti (primjerice da samo odredi najveću svotu, do koje mogu ići koncesijonari), no ovi uslovi mogu biti tako podrobni, da koncesijonar može ubirati samo onako visoke pristojbe i samo na onakov način, kako mu to točno i potanko odobri javna vlast. Potonje je danas vidna tendencija u razvoju koncesije i njime se jasno ističe javni značaj koncesijonareve službe. S time u vezi stoji i dalja, u modernom razvoju koncesije sve očiglednija pojava, da ove pristojbe, premda po svojem izvoru strogo poslovne prirode, počinju dobivati značaj javne takse[33]) ili se barem u izvjesnom pravcu s njima postupa kao sa javnom tasom. I ovo je posljedica sve većega prodiranja i djelovanja ideje javne službe.

c) Financijska pomoć javne uprave. Tamo, gdje s jedne strane postoji velika potreba funkcijoniranja neke službe, a s druge strane ne dotiču pristojbe neposrednih uživalaca za podržavanje iste, priskače u pomoć i sama javna uprava financijskim sredstvima. Javna uprava učestvuje ovdje financijski na vršenju koncesijonirane javne službe. Ona time želi uščuvati neko potrebno, ali s financijskoga gledišta dvojbeno ili pasivno poduzeće. Financijska pomoć javne uprave redovno ne znači ovdje samo obično poticanje koncesijonara i pospješenje organizacije njegove službe, već je ona u neku ruku otkupnina, kojom se javna uprava oslobadja dužnosti, da u vlastitoj režiji vodi istu javnu službu. Financijska je pomoć ovdje samo jedan oblik

[33]) Vrlo je rezolutan u tom pravcu Jèze (III. str. 353. i sl.). Po njemu se ovdje radi o »d'une taxe au sens technique, c'est-à-dire d'un véritable impôt spécial« s važnim pravnim posljedicama. Te su pravne posljedice u tome, što: 1. ovi tarifi se mogu odredjivati samo po zakonskom ovlaštenju; 2. tarif nije uopće akt koncesijonarev, već reglamantarni akt javne vlasti, kod česa daje koncesijonar samo svoje mišljenje; 3. jednom uglavljeni tarif može mijenjati samo nadležna javna vlast na prijedlog ili po mišljenju koncesijonarevom; 4. tarif je dio organizacije javne službe, pa ga nadležna vlast može u svako doba promijeniti, a da se kod toga pojedini uživalac ove službe ne bi mogao pozivati na svoja tobožnja prava i 5. ova taksa naliči na neposredni porez.

Digitized by Google

saradnje izmedju javne uprave i koncesijonara gledom na dotičnu javnu službu. Ova se financijska pomoć može na razne načine podjeljivati. I opći oprost ili izvjesne olakšice kod plaćanja javnih poreza znače takovu posebnu pripomoć, koja može često imati praktički vrlo veliko značenje. Danas su se napose iskristalizirala dva načina takove neposredne financijske pomoći. Sistem subvencije i sistem garancije interesa. Po prvom sustavu dobiva koncesijonar odredjenu svotu novaca, svejedno da li jedanput za uvijek ili perijodički, svejedno da li je ta svota stalno odredjena ili se daje i utvrdjuje od zgode do zgode. Po drugom sustavu preuzima javna uprava garanciju, da će uloženi kapital nositi izvjesni kamatni minimum. Ova finansijska saradnja javne uprave, naročito ona po sustavu garancije, dovodi do toga, da si javna vlast osigurava i izvjesna beneficija poduzeća. Ovaj put može dovesti i do toga, da neko poduzeće uopće izgubi značaj privatnoga koncesijoniranoga poduzeća i da dodje do jednoga novoga oblika organizacije javne službe, do t. zv. mješovitoga poduzeća, o kojem smo već sprijeda govorili. I sama je koncesijonirana javna služba, u širem smislu riječi, neke vrsti tako mješovito poduzeće, pogotovo u slučajevima, u kojima javna uprava financijski ispomaže koncesijonara. No za mješovito se poduzeće u strogom smislu riječi traži, da je javna uprava zajedno s privatnicima nosilac čitavoga poduzeća. Oni zajednički doprinose i osiguravaju potrebni kapital i zajednički vode čitavo poduzeće.[34])

d) Koncesijonarove dužnosti i nadzorno pravo javne uprave nad vršenjem koncesije. Koncesijonar je dužan, da uredno i potpuno izvršuje svoju službu. Budući da se radi o javnoj službi, ne može mu se ostaviti na volju, da li će ju vršiti ili ne. U tom pravcu postoji nad koncesijonarom opsežno nadzorno pravo javne uprave. Značajku toga nadzornoga prava najbolje primjećujemo, ako ga usporedimo s onim nad konsentiranim obrtima. Nadzor se nad potonjima po pravilu kreće samo u niječnom pravcu: ako ovaj obrtnik vrši svoj obrt, ima ga vršiti propisno. A da li će neki obrtnik uopće vršiti obrt vezan uz dozvolu, nije po pravilu važno nadzornoj vlasti. Do takova pozitivnoga nadzora dolazi doduše iznimno i kod obrta vezanih uz dozvolu (primjerice da se pazi, da budu gostione otvorene u propisano vrijeme i da bude svaki gost poslužen). No ovaj nadzor znači više izuzetak od pravila i nema onu intenzivnost kao nadzor nad koncesijoniranom javnom službom. Kod koncesijonirane javne službe nadzorna vlast u prvom redu pazi na to, da se ta služba uopće vrši, a zatim da ovo vršenje bude i propisno. No ovaj nadzor javne uprave uključuje povrh toga još jedno dalje ovlaštenje, da ta nadzorna vlast djeluje u pravcu sve većeg usavršavanja koncesijonirane javne službe, kako bi ista bila od što veće koristi po čitavo društvo. Moćna sredstva koncesijonirane javne službe nisu koncesijonaru dana u ruke zbog njegova ličnog interesa, već zbog javnog interesa. Interes javne službe traži usavršavanje tih sredstava i javna uprava ima radi toga pravo i dužnost, da vodi brigu o tome. Ovo potonje pravo nadzora, pravo postojanog uticaja na koncesijonirano poduzeće od velikog je

[34]) O tom institutu vidjeti R. Passow: Die gemischt privaten und öffentlichen Unternehmungen, 2. Auflage 1923.

Digitized by Google

značenja i povlači za sobom čitav niz praktično-pravnih posljedica. Odavle proizlazi naročito i pravo javne uprave, da namiče koncesijonaru nove dužnosti i terete, kojima ne stoji na putu ni sama modifikacija koncesije, kako ćemo to odmah vidjeti. Ovaj nadzor javne uprave nad koncesijoniranom javnom službom je sličan u mnogome državnomu nadzoru nad samoupravama. Sličnost je posve prirodna zbog toga, što u oba slučaja imamo posla s javnom službom, o kojoj mora nadzorna vlast voditi brigu. Zajedno s državnim nadzorom nad samoupravama ovaj se nadzor bitno razlikuje od nadzora višega državnog ureda nad nižim. Protiv protupravnoga prehvata državne nadzorne vlasti mogu se samoupravna tijela i koncesijonar štititi izvjesnim pravnim sredstvima, naročito upravno-sudskom tužbom, jer je povrijedjeno njihovo subjektivno pravo odnosno pravni interes. Nema sličnoga pravnoga sredstva službenik rečenoga nižega državnog ureda. On bi mogao pokretati slična pravna sredstva, kada je povrijedjeno njegovo lično pravo odnosno pravni interes, ali ne i u slučaju, kada se to stvarno tiče samo njegova ureda. Zbog tog snažno razvijenoga prava nadzora i mogućnosti neposrednog uticaja nadzorne vlasti na koncesijonirano poduzeće dobiva i sam koncesijonar specijalan položaj. Taj je položaj nekako po sredini izmedju položaja javnoga funkcijonara, koji je u neposrednoj službi javne uprave, i položaja običnoga privatnoga poduzetnika, čija služba nema značaj javne službe.

e) Pravna sredstva protiv neizvršavanja koncesijonih uslova. Javna uprava ima u rukama više pravnih sredstava, kojima prinudjuje koncesijonara na vršenje njegove službe. Da postoji više mogućnosti primjene ovakovih sredstava ne leži samo u interesu sačuvanja javne službe, već i u ličnom interesu samoga koncesijonara. Gdje javna uprava ne raspolaže s takovim, dovoljno uspješnim, pravnim sredstvima, ne preostaje joj drugo, nego da odmah primijeni najjače sredstvo: oduzimanje koncesije. A potonje može često biti i protiv javnog interesa, jer zajednica, koja je interesirana na dotičnoj javnoj službi, može, makar samo i prolazno, ostati bez iste; a koncesijonara može to dovesti — naročito kod velikih investicija — do potpune financijske propasti. Javna je uprava često ovlaštena, da neposredno izvrši onu službu, koju je zanemario izvršiti koncesijonar, pa da se naplati na račun koncesijonarov ili da sekvestrira čitavo poduzeće. Ovdje susrećemo način vršenja nadzornoga prava, koji često dolazi kod državnoga nadzornoga prava nad samoupravama i koji nam pruža klasičan primjer za sprijeda utvrdjenu sličnost državnoga nadzornoga prava nad samoupravom i nad koncesijoniranom javnom službom. Praksa se uopće ovdje mnogo ispomaže, što često u samoj koncesijonoj ispravi točno utvrdjuje, što će biti u slučaju, ako koncesijonar ne vrši svoje službe (pa se primjerice ovdje odredjuje izvjesna konvencijonalna kazna, preuzimanje dotične javne službe u vlastitu režiju javne uprave, bilo uz izvjesnu naknadu bilo bez ove za preuzete naprave i uredjaje poduzeća i slično). Dade se primijetiti i tendencija u novijem razvoju koncesijonirane javne službe, da se koncesijonar putem prinudnog izvršenja, naročito prinudnim kaznama, prinudjuje na pravilno vršenje svoje službe. U francuskom pozitivnom pravu po-

Digitized by Google

stoji tendencija, da se za slučaj, kada koncesijonar ne izvršuje svoje dužnosti, konstruira pravo naknade štete u korist koncedenta, sve ako to i nije u dotičnoj koncesijonoj ispravi izrijekom odredjeno.[35]) Uopće se kod svega toga ispoljuje težnja, da se na svaki način uzdrži vršenje javne službe: bilo da se raznim sredstvima prinudi sam koncesijonar na pravilno vršenje svoje službe (a to je često i najcelishodnije), bilo da se sekvestrira poduzeće, bilo da se koncesija podjeli nekomu drugomu koncesijonaru ili konačno da se služba preuzme u vlastitu režiju javne uprave. Opet točka, gdje iskače bitna razlika spram srodnoga konsentiranoga obrta. Ovdje je kod koncesije u svim tim slučajevima najvažnija briga, kako će se u buduće vršiti ta služba. Nije dovoljno, da se samo preduzmu represivne mjere protiv koncesijonara-krivca, već je javna vlast dužna pobrinuti se, kako će se u buduće pravilno vršiti javna služba.

Podjeljenjem koncesije preuzima i javna vlast spram koncesijonara izvjesne obveze. Ako ona povredom ovih obveza onemogući koncesijonaru vršenje javne službe, onda ne bi trebalo koncesijonara samo ograničiti na pravo, da razriješi koncesiju odnosno otstupi od iste, već mu treba priznati i pravo na naknadu štete. Obično razrješenje koncesije može za koncesijonara često značiti, zbog velikih investicija, potpunu propast.

f) Dužnost koncesijonara, da zadovoljuje uživaoce koncesijonirane javne službe. Iz opće dužnosti koncesijonara, da vrši njemu povjerenu službu, slijedi napose i dužnost, da, uz zakonite uslove, zadovoljuje one pojedine uživaoce, za koje je predvidjena njegova služba. Dodje li neka stranka privatnomu poduzetniku bez značaja javne službe, to ovaj u pravilu (kao što smo već sprijeda naglasili, moguća je iznimno i protivna pravna norma) nije obvezan izvršiti zatraženu činidbu. Naprotiv je koncesijonar, po pravilu, dužan pružiti odnosnim licima zatraženu službu. Koncesijonar, koji primjerice vodi električni tramvaj ne može samovoljno, bez stvarno opravdanih razloga, uskratiti pojedincu ovu službu. Od toga su pravila mogući izuzeci bez ovake opće obvezanosti, bilo slovom pojedine koncesije, bilo po samoj prirodi dotične koncesije (primjerice neko ima koncesiju pravtne škole u mjestu, gdje postoji jednaka javna škola). No premda ima ovo pravilo izuzetaka na jednoj i na drugoj strani, to ono opet nije nikakov teoretski fantom, već ima svoju punu praktičnu važnost kod rješavanja dvojbenih slučajeva. U dvojbi je koncesijonar obvezan, da vrši preuzetu službu. To slijedi već iz same prirode javne službe. Drugačije je kod obične privatne službe, napose i kod konsentiranih obrta. U potonjem se slučaju traži za takovu obvezu neka izrična pravna norma.

Ova dužnost koncesijonareva odnosi se u prvom redu spram javne uprave. Koncesijonar je baš spram ove obvezan, da će namirivati pojedine uživaoce. To slijedi iz same pravne prirode akta koncesije, kakogod se ovaj konstruirao. Sve kada bi se ovaj akt smatrao ugovo-

35) »Cela ne semble aucunement déraisonnable; l'administration chargé de défendre l'intérêt public peut soutenir qu'il lui est fait grief si le public n'est pas bien servi« (Berthélemy str. 713.).

Digitized by Google

rom, to ugovorne stranke nisu koncesijonar i uživalac njegove službe, već samo koncesijonar i koncedent. Eminentna je dužnost same javne uprave, da prinudi koncesijonara na vršenje službe spram pojedinaca. Pojedinac može, ali ne mora uvijek, imati u rukama pravna sredstva, kojima će istjerati vršenje ovakove službe. Svakako se može reći, da sve veće davanje ovakih pravnih sredstava u ruke uživaocima leži u tendenciji pravne države. Da li i u koliko ima pojedinac subjektivno pravo na ovakovo uživanje, poseban je problem, koji se ne javlja samo kod koncesijonirane javne službe, već općenito spram javne službe. Koncesijonirana javna služba je samo jedan oblik vršenja javne službe i pojedinac, dobivajući općenito pravo i pravni interes na uživanje javne službe, dobiva isto i na koncesijoniranoj javnoj službi.[36]) Slično važi i za pitanje, da li mogu i pojedini uživaoci tražiti naknadu štete protiv koncesijonara zbog nevršenja javne službe.

g) Teorija nepredvidivosti. Načelno ima koncesijonar voditi konkretnu službu na svoj riziko i pogibao. Zato ga ni eventualni deficit još ne oslobadja ove dužnosti. No može li biti u stvarnom interesu javne službe, da koncesijonara spravi na prosjački štap i da podjedno ošteti interese same javne službe? Do toga bi se zaključka moglo eventualno doći, kada bi se stvar tjesnogrudno prosudjivala po načelima privatnoga prava. No oštrina takovih načela nije u skladu s prirodom javne službe. Francusko je pozitivno pravo, judikaturom svoga državnoga savjeta, razvilo glede toga pitanja vrlo interesantnu teoriju nepredvidivosti (théorie de l' imprévision).[37]) Izvorno je i ova judikatura zauzimala stajalište, da je i kraj nepredvidivih dogodjaja dužan koncesijonar dalje izvršavati koncesiju i da ne može tražiti nikakove kompenzacije. Jedino mu se pod naročitim prilikama davalo pravo, da odstupi od koncesije. Odlučno je stala ova judikatura na novo stajalište tek za vrijeme svjetskoga rata. Ratne su prilike iz temelja izmijenile narodnu privredu, i tako je postalo nemogućim, da velika koncesijonirana poduzeća i dalje vode svoj posao prema uslovima koncesije, koja im je još podijeljena u mirno doba. Kod koncesijonirane javne službe se ne radi o jednokratnoj činidbi, koju može koncesijonar lako unaprijed predvidjeti, već o dugom vršenju, koje je često sa svim posljedicama vrlo teško unaprijed pravilno ocijeniti. Zato može momenat nepredvidljivosti ovdje imati široko područje i veliko značenje. Što dalje odmiče vrijeme od časa podjeljenja koncesije, to će se koncesijonar s većom vjerojatnošću moći pozivati na ovu nepredvidljivost.

36) Na ovom mjestu upozoravamo na vrlo interesantnu praksu francuskoga državnoga savjeta, koja se razvija u pravcu sve većeg priznavanja ovakovih tužbi (vidjeti Duguit: Transformations str. 62. i sl., Duguit II. str. 73.).

37) Podrobno Hauriou str. 813. i sl.; Bonnard str. 344. i sl. »— — il n'est pas admissible que l'une des parties ait à supporter des risques que nul ne pouvait prévoir, et dont il n'a pu être tenu compte lors de la conclusion du contrat. La théorie de l'imprévision n'est que l'application raisonnable de l'adage »summum jus, summa injuria« — — — l'administration excéderait les pouvoirs qu'elle tient du contrat. (Berthélemy str. 714.) »— — ce qui est contractuel et par suite immuable, c'est l'équilibre financier de l'intreprise, un certain rapport entre les dépenses et les recettes. Dès lors, si les événements exceptionnels viennent rompre cet équilibre d'une façon qui dépasse les variations normales; c'est encore exécuter le contrat que de faire le nécessaire pour rétablir cet équilibre.« (Bonnard str. 346.)

Digitized by Google

Da se u slučaju take nepredvidljivosti ne ide za razrješenjem koncesije, već da se koncesijonaru daju izvjesne kompenzacije, leži obično istovremeno u interesu same službe, kao i u interesu samoga koncesijonara. Uostalom može se samo putem ovake kompenzacije riješiti čitav ovaj problem u onom slučaju, ako koncesijonar ne će da pristane na razrješenje koncesije. Koncesijonar često ulaže u svoje poduzeće veliki kapital i treba dulji vremenksi period, da bi došao na svoj račun. Prije toga vremena će rijetko koncesijonar od dobre volje tražiti razrješenje koncesije. Koncesijonar ima pravo na vršenje koncesije i ovo mu se pravo može oduzeti samo u slučaju, kada on zbog vlastite krivnje ne vrši odnosno ne vrši pravilno svoju službu. Nema takove krivnje u slučaju nepredvidljivosti. Ukratko se može reći, da su u slučaju ovakove nepredvidljivosti moguće dvije alternative: ili neka kompenzacija za koncesijonara ili razrješenje koncesije. Prva je alternativa danas običnija i provodi se u pravilu. U slučaju, da koncesijonar, bilo zbog ovakove nepredvidljivosti bilo uopće zbog neke bitne preinake svoje službe, inzistira na razrješenju koncesije, dolazi u obzir još i treća alternativa. Koncesijonar se prinudjuje, razumije se uz odgovarajuću naknadu, da provizorno dalje vodi odnosnu javnu službu, dok javna vlast na koji drugi način ne osigura vodjenje iste javne službe. Kako se rečena naknada obično daje u obliku povećanja taksa, koje plaćaju uživaoci koncesijonirane javne službe, to se obično čitav problem svodi na to, da li će koncedent odobriti koncesijonaru uvećanje utvrdjenih taksa (tarifa).

h) Nove koncesijonarove dužnosti. Priroda javne službe dovodi sa sobom, da javna vlast u općem interesu namiče koncesijonaru nove obveze i terete, koji nisu sadržani u samoj koncesijonoj ispravi. Mi smo to već načelno sprijeda naglasili kod nadzornoga prava javne uprave, da postojano utiče na koncesijonirano poduzeće u pravcu sve većeg usavršavanja javne službe. Koncesijonar je dužan snositi ove nove terete i udovoljavati ovim novim obvezama. To bi bilo potpuno neobjašnjivo, kada bi se koncesija tjesnogrudno shvaćala gradjanskopravnim ugovorom. Kao na mnogim drugim područjima javnoga prava, tako je i ovdje kroz dugo vrijeme vrlo štetno djelovalo usko privatno-pravno shvaćanje. Iz pravne prirode koncesije, kako ju pravilno shvaća moderna pravna nauka, slijedi logično i dopustivost novih tereta i novih obveza koncesijonarevih.[38]) No iako je koncesijonar dužan da snosi ovakove nove terete i obveze, on je ovlašten, da traži, kada i u koliko predleže izvjesni uslovi, i primjernu naknadu (i ovdje obično u formi povećanja taksa uživaoca njegove službe). To već slijedi iz sprijeda razložene teorije nepredvidljivosti. I ovdje se valja čuvati običnoga civilističkoga shvaćanja. Čim je nametnuta takova nova obveza,

[38]) Njemačka teorija tumači djelomično ovo posebnim pravnim odnosom izmedju koncedenta i koncesijonara. »Die Einzelheiten seiner Pflicht, die neuen Wendungen, welche sie nehmen kann, werden aus der Aufgabe heraus, die er übernommen hat, durch die obrigkeitliche Aussprüche entwickelt und festgestellt. Sie haben die gleiche rechtliche Natur, wie die auf Grund der Dienstgewalt erlassenen Dienstbefehle« (Otto Mayer II. str. 258.). Ovake se odredbe ne izdavaju samo glede pojedinog konkretnog poduzeća, već i generalno za sva poduzeća iste vrsti u obliku općih naredaba (uredaba).

Digitized by Google

ne mora još doći do naknade. Nametanje novih obveza i ova naknada ne stoje u medjusobnoj uskoj i nerazrješivoj vezi. Svaka od njih ima svoj posebni pravni osnov. Za svaku ovaku novu obvezu ne može još koncesijonar tražiti naknadu. Nametanje takovih novih obveza leži u prirodi koncesijonirane javne službe, pa mora s time koncesijonar uvijek da računa. Mora se raditi o takovom novom teretu, koji bitno utiče na financijsku podlogu njegova poduzeća ili — kako se jedan dio francuske teorije izrazuje — o teretu, koji remeti financijsko ravnovjesje njegova poduzeća.[39])

IX. Modifikacija koncesije.

Modifikacija seže dalje od čas prije navedenog odredjivanja novih obveza, jer se ovdje ne dodaju starim obvezama koncesijonara nove, već se te njegove stare obveze posve preinačuju. Kad javna vlast podjeljuje neku koncesiju, ne odriče se još time svoga prava, da prema javnom interesu i javnoj potrebi modificira koncesijom dozvoljeno vršenje javne službe. Ona ostaje i dalje gospodaricom nad koncesijoniranom javnom službom.[40]) Ne smije se ni časa smetnuti s vida, da se radi o javnoj službi. Zbog pravne prirode ove javne službe potpuno je razumljivo i opravdano, da se ista prema javnom interesu preinačuje. Samo ako se aktu koncesije daje uska civilistička konstrukcija običnog ugovora, dolazi se do zaključka, da bi se koncesija mogla modificirati samo po sporazumu obiju ugovornih stranaka. Ovu je činjenicu preinake naročito podvukla Duguit-ova škola i treba joj priznati, da je u ovom specijalnom slučaju vrlo sretno primijenila svoju opću teoriju.

Od toga je pitanja posve neovisno pitanje odštete, koju ima da dobije koncesijonar zbog izmijenjenih uslova koncesije. To je onaj isti

---

[39]) »Cette réglementation de police et cette législation peuvent lui (t. j. koncesijonaru) imposer des obligation qui dépassent celles prévues au cahier des charges; il est tenu de s'y soumettre, sauf à demander une indemnité si elles sont de nature à rompre l'équilibre contractuel des conventions financières« (Hauriou str. 793). »— — l'autorité concédante garantit au concesssionnaire un certain équilibre financier de l'entreprise. — — — Cela n'implique pas la garantie d'un bénéfice fixe. La concession reste un contrat aleatoire. Mais l'aléa, par suite de cette garantie de l'équilibre financier, est limité dans une certaine mesure« (Bonnard str. 340. — I.).

[40]) U svojim je konkluzijama pred francuskim drž. savjetom vladin povjerenih Blum izmedju ostaloga izrekao i ove riječi, koje su stekle u Francuskoj veliku popularnost: »L'Etat ne peut pas se désintéresser du service public — — un fois concédé. — — La concession représente une délegation, c'est — à — dire qu'elle constitue un mode de gestion indirecte, elle n'équivaut pas un abandon, à un délaissement. L'Etat reste garant responsable de la sécurité publique qu'une exécution inhabile du service peut compromettre. Il reste responsable de l'ordre public, qu'une execution incomplète ou maladroite peut troubler. L'Etat interviendra donc nécessairent pour imposer, le cas échéant, au concessionnaire, une prestation supérieure à celle qui était prévue strictement, pour forcer l'un des termes de sette équation financière qui est, en un sens, toute concession, en usant non plus des pouvoirs que lui confère la convention, mais du pouvoir qui lui appartient en tant que puissance publique — — — La matière est réglementaire, non pas contractuelle — — — Le droit de réglementation est indépendant du contrat, puisqu'il a pour objet final d'assurer, quoiqu'il en ait été convenu, quoiqu'il arrive, l'exécution normale du service public...

Digitized by Google

problem, koji smo čas prije vidjeli u slučaju dodavanja novih obveza.[41]) I to je interesantna pojava, koja se primjećuje naročito u novijoj francuskoj judikaturi, da se koncesijonar kod takovih modifikacija ograničuje na naknadu štete, ali mu se ne daje pravo, da traži razrješenje koncesije.[42]) Civilističkomu bi shvaćanju većma odgovaralo davati koncesijonaru pravo, da traži razrješenje koncesije. I ovdje je opet bila odlučna ideja javne službe. Da bi se zaštitio javni interes, treba uz svaku cijenu uzdržati vršenje javne službe.

Potonji slučaj, to jest traženje posebne odštete sa strane koncesijonara, možemo uopće generalizirati i tako doći do situacije, gdje modifikaciju koncesije ne pokreće koncedent, već sam koncesijonar. Koncesijonarovo modificiranje proteže se redovno samo na financijsku stranu koncesije. To nastaje prije svega u već spomenutim slučajevima, kada se koncesijonar tereti bitnim novim obvezama odnosno na njegovu štetu preinačuju stare obveze, ili uopće u slučaju, gdje se je izmijenila stvarna podloga, na kojoj je izdana neka koncesija (primjerice tvornica plina traži reviziju dozvoljenih tarifa, jer je medjutim uvedena električna rasvjeta).

X. Prestanak koncesijonirane javne službe.

Zbog prirode javne službe ograničena je koncesijonirana javna služba u svojem trajanju. Okončanjem koncesijonirane javne službe, ma kojim putem došlo do istoga, prestaju za koncesijonara sva prava, koja mu proističu iz koncesije, ali jednako i sve dužnosti, koje ima u pogledu vodjenja javne službe. Ovim okončanjem ne moraju još utrnuti oni posebni pravni odnosi, u koje je on stupio u izvršivanju svoje koncesije (primjerice ugovori s trećim licima), ni njegova imovinska prava na odredjenim stvarnim dobrima. No ova prava gube svoja dosadanja prerogativa i preuzimaju oblik običnih privatnih prava. Ima više načina prestanka koncesije.

a) **A k o j e i s t e k l o v r i j e m e**, za koje je koncesija odredjena, jer se ona podjeljuje na odredjeno vrijeme. U pravilu se koncesija podjeljuje kroz duži vremenski period. Samo dulji vremenski period pruža koncesijoniranom poduzeću potrebnu stabilnost i osigurava pravilno vršenje javne službe. Naročito traže dulji vremenski period take koncesije, za čije su izvodjenje potrebne veće finansijske investicije. Takovi koncesijonari moraju imati i pravne garancije, da im se ne će

41) »— — si l'autorité concédante est tenue a une indimnité ou au relévement des tarifs, ce n'est pas parce qu'elle a modifié l'organisation ou le fonctionnement du service, c'est parce que, ce faisant, elle a porté atteinte à équilibre constitue un droit subjectif du concessionnaire, l'autorité concédante est tenue, en vertu du contrat, de le respecter: d'ou son obligation de réparer ou de rétablir« (Bonnard str. 343.). Sam Duguit uostalom neće ovu naknadu da svodi na kontraktuelni značaj koncesije, već na opću dužnost zajednice, da naknadi štetu. »Les services publics fonctionnent dans l' intérêt des tous; si leur fonctionnement ocassionne un dommage spéciale à quelques — uns, la caisse commune doit en supporter la réparation. Ici les modifications, apportées dans l'intérêt du public à l'exploitation, occasionnent un préjudice spécial au concessionaire; la caisse publique doit en supporter la charge. Voilà toute la responsabilité« (Transformations str. 144).

42) **B o n n a r d** str. 341.

Digitized by Google

koncesija bezrazložno i neopravdano prije isteka ovoga vremena oduzeti. Mi smo već sprijeda vidjeli tendenciju u modernom koncesijonom pravu, kako se ne posiže odmah za oduzećem koncesije, već se pravilno izvršavanja koncesijone službe postizava drugim sredstvima.

I po isteku vremena, za koje je bila koncesija odredjena, može se ista posebnim produženjem dalje nastaviti. Često se u samom aktu, kojim se podjeljuje koncesija, odredjuje, što će biti s onim stvarnim napravama i uredjajima, koje je koncesijonar zasnovao radi svoje službe. Da li će ih koncedent preuzeti, bilo naplatno bilo besplatno, i ako naplatno, na koji će se način odmjeriti ova naplata. Oprezan zakonodavac predvidja to unaprijed kod nekih vrsti koncesija, tako naročito kod koncesija javnih željeznica.[43]) I tamo gdje nema ovake izrične odredbe daje danas pravna teorija, zbog prirode javne službe i posebnog pravnog odnosa izmedju koncedenta i koncesijonara,[44]) javnoj upravi pravo, ili da ostavi sve te stvari bivšemu koncesijonaru, ili da ih uz odštetu preuzme. U koliko koncesijona isprava ne odredjuje drugačije, plaća se odšteta samo za stvarnu vrijednost tih naprava, a ne za vrijednost samoga poduzeća.

b) Razvrgnuće koncesije kao kontrerni akt podjeljenju koncesije. Za ovakovo je razvrgnuće potrebna saglasna volja koncedenta i koncesijonara. Do njega dolazi naročito u slučaju, kada se koncesijonar odriče svoje koncesije. Potrebno je za pravnu važnost takova odricanja, da ono bude i prihvaćeno po koncedentu. Preuzimajući koncesiju, preuzeo je koncesijonar na sebe i dužnost, da će voditi javnu službu. Zbog ove dužnosti on se ne može jednostrano odreći svoje službe. Isto važi i za slučaj, ako koncesijonar želi koncesiju prenijeti na drugo lice. I ovdje je potrebno koncedentovo odobrenje. Ovo odobrenje nema, po pravilu, značaj novoga podjeljenja koncesije, već je samo uslov za pravilni prenos koncesije. Pozitivno pravo može kod pojedinih vrsti koncesija za sve ovo propisati posebne uslove, pa i ovlastiti koncesijonara na jednostrano odricanje odnosno jednostrani prenos. A može ovo pravo izrično i pojedina koncesijona isprava podijeliti

[43]) Tako primjerice odredjuje naredba bivšega ugarskoga ministra za javne radnje od go. 1868. (§ 8.), da po prestanku trajanja koncesije prelazi željeznica na državu bez odštete. Preduzeće je dužno željeznicu sa svim sastavnim dijelovima predati u uporabivom stanju, zbog česa ima vlast paziti, da svi potrebni popravci budu pravilno izvedeni u posljednjih pet godina prije ovoga vremena. Po zak. čl. XXXI. 1880. zajed. hrv.-ug. sabora o željeznicama lokalnoga interesa, nadopunjenom zak. čl. IV. 1888., pridržaje si država, pored ovakova besplatnoga preuzimanja, pravo otkupa za slučaj, da u istom pravcu izvodi glavnu prugu, a bez obzira na to, ako je proteklo 30 godina od izdanja koncesije. Nakon 90 godina prelaze ovakove lokalne željeznice bez svake odštete u vlasništvo države. Ako je proteklo 30 godina od izdanja koncesije, ne isplaćuje se otkupnina glavnicom, već godišnjom rentom uz potanko odredjene uslove. Ispod 30 godina otkupljuje se glavnicom, kod česa je detaljno propisan način sračunavanja ove glavnice (ovdje se opet razlikuje, da li je prošlo 10 godina od izdanja koncesije).

[44]) »Das Recht dazu beruht auf dem Verleihungsverhältniss selbst. Wer sich diesem unterwirft, übernimmt damit die Pflicht, die an das öffentliche Unternehmen verwendeten Werte nötigenfalls darin zu belassen — — — Es ist keine Entcignug, die da vor sich geht; denn diese setzt nicht voraus eine besondere Verpflichtung und Unterwerfung — — (Otto Mayer II. str. 264—5).

Digitized by Google

koncesijonaru. No ovakovo se slobodno koncesijonarovo disponiranje s koncesijom ne može prosto predmnijevati. Priroda javne službe govori, u dvojbi, protiv ovakove dispozicije.

c) G u b i t a k k o n c e s i j e, ako koncesijonar nije blagovremeno stavio svoje poduzeće u pogon ili uopće ne izvršuje pravilno svoju službu. Do takova gubitka dolazi praktički najčešće u prvom slučaju. Često se ovo i izrično utvrdjuje u koncesijonoj ispravi i koncesijonar prinudjuje na položenje izvjesne kaucije. Ne stavi li sad koncesijonar u odredjenom roku svoje poduzeće u pogon, oduzima mu se koncesija, a kaucija proglašuje propalom. Ovdje se stvarno koncesija podjeljuje samo uslovno, i ona utrnjuje ipso iure. Tamo, gdje je koncesijonar doduše organizovao svoje poduzeće, samo ga ne izvršuje pravilno, obično se posiže — kako smo to već sprijeda vidjeli — za drugim sredstvima. Oduzeće koncesije bit će često ovdje samo ultima ratio. Ovdje ne biva gubitak koncesije, kao u naprijed navedenom slučaju, ipso iure, već jednim posebnim aktom, koji nema puki deklaratorni značaj. Oduzimanju koncesije stoji nasuprot subjektivno pravo koncesijonara na vodjenje koncesije. Zato se ovakovo oduzimanje može provoditi samo po zakonskim uslovima. Koncesijonar je pravno zaštićen protiv bezrazložnoga i neopravdanoga oduzimanja koncesije. I u ovom slučaju daje danas pravna teorija javnoj upravi pravo, da uz otštetu preuzme koncesijonarove stvarne uredjaje i naprave.

d) O t k u p o m može koncedent, po vlastitom nahodjenju, opozvati koncesiju i uz odštetu preuzeti koncesijonarove stvarne uredjaje i naprave. Otkup može biti dobrovoljni i nedobrovoljni. Dobrovoljni je otkup, gdje je izmedju stranaka došlo do pune saglasnosti i on je samo jedan slučaj gore opisanog razvrgnuća koncesije. Protiv volje koncesijonarove može se samo onda otkup izvršiti, ako to izrično propisuje koji zakon ili ako je to izrično utvrdjeno u dotičnoj koncesijonoj ispravi. Ovaj otkup nije istovjetan s eksproprijacijom. Kada ga propisuje sama koncesijona isprava, onda ona obično utvrdjuje i sam način odmjerivanja odštete. Nema li toga, uzima teorija, da ovdje važe druga pravna načela nego li u slučaju, navedenom pod a). Tamo se isplaćuje samo stvarna vrijednost pojedinih predmeta, a ovdje puna vrijednost samoga poduzeća.[45]) Ovdje ujedno vidimo, od kako je velike praktičke važnosti razlikovati ovaj otkup od predjašnjega slučaja. Zato je za preporuku, da javna uprava kod izdavanja onih koncesija, gdje može računati, da će ona sama danas sutra preuzeti čitvo poduzeće, točno regulira način preuzimanja koncesijonarevih objekata. Praksa kod toga često postupa tako, da ovo pitanje vremenski diferensira: za prvo vrijeme daje otkup uz punu naknadu, za kasnije uz naknadu stvarne vrijednosti dotičnih predmeta, a eventualno još kasnije i besplatno (vidjeti primjer pod notom 43).

---

45) »Denn was dem Unternehmen hier genommen wird, ist nicht der Rohwert dieser Vermögensstücke, sondern das Unternehmen selbst und sonach auch das darin Verwendete mit dem vollen Werte, den es hatte als Mittel zu seiner Durchführung und Ausnutzung« (Otto M a y e r II. str. 268.).

Digitized by Google

Četiri mjeseca nakon stupanja u život novoga krivičnoga zakonika

Napisao Berdović dr. Vladimir.

Stupanjem na snagu novoga krivičnoga zakona teorija je prepustila praksi, da primjenom pojedinih norma u stanovitom slučaju, odredi njihovo pravo značenje. Uloga je prakse ovdje od velike važnosti, jer tek ispravno shvaćanje i primjenjivanje pojedinih propisa krivičnoga zakona znači solidnu osnovu za sigurnost i zaštitu ljudi i dobara — tim više, što je naš novi krivični zakonik gradjen na temelju moderne nauke krivičnoga prava, koja u većini slučajeva ostavlja sucu skoro slobodne ruke. Prema tome je tek ustaljena praksa sigurno jamstvo u pogledu zaštite pravnih interesa, koja je u zakonik unesena. Stoga je kroz prvo vrijeme životne snage našega novoga krivičnoga zakonika svaki novi slučaj nova poteškoća. Osim toga neprilike zadaje i to, što u ovo prelazno doba od staroga na novi krivični zakonik konkuriraju zapravo dva zakonika. To je istina samo prolazna faza i to samo za djela, koja su učinjena prije 1. siječnja 1930. godine, dakle za vrijeme, dok je važio stari zakon.

Nastaje pitanje, po kojem zakonu treba suditi ova krivična djela. Tu nam daje odgovor § 2., 1. al. novoga krivičnoga zakona, koja glasi: »Ako je po učinjenom krivičnom djelu izmijenjen krivični zakon, onda se primjenjuje blaži zakon.« A koji je zakon blaži? To je najprije svakako onaj, koji stanovito djelo uopće ne kažnjava, a onda onaj, koji se općenito, po visini i vrsti glavne kazne i nuzkazne, pokazuje za počinitelja manje težak. Prema tome će se djela, koja su počinjena prije 1. siječnja 1930., prosudjivati po starom zakonu, a novi zakon će doći u obzir samo, u koliko se po njemu to djelo uopće ne kažnjava, ili se kažnjava blaže nego po starom zakonu. Naravno da to pitanje, koji je zakon blaži, nije tako jednostavno, pa u stanovitom slučaju može da zadaje poteškoćâ. (Je li n. pr. blaža uvjetna, a veća kazna, ili najmanja bezuvjetna kazna?)

Pitanje krivičnih djela, koja se progone na prijedlog oštećenika ili ovlašćenika, takodjer je sporna točka. Po starom su se zakonu svi ovi delikti progonili ex officio, po službenoj dužnosti, dok novi zakon za njihov progon traži prijedlog sa strane povrijedjenoga lica, a taj se mora po §-u 85. kriv. zak. podnijeti u roku od tri mjeseca od dana, kada je oštećenik saznao za krivično djelo i za učinioca (osim ako zakon ne propisuje što drugo, kao u §-ima 256. i 291. kriv. zak.). Ova odredba novoga krivičnoga zakonika zadaje poteškoćâ u pogledu onih krivičnih djela, koja su učinjena prije 1. siječnja 1930., a za koja se po novom zakoniku traži prijedlog, da bi se mogla progoniti. Da se to pitanje riješi, treba uzeti, da prijedlog svakako ima procesualnopravno značenje, jer je on uvjet za gonjenje učinioca krivičnoga djela. On ne može da ima uticaja na objektivni učin, konkretiziran u zakonu. Ako zakon za gonjenje učinioca stanovitoga krivičnoga djela traži prijedlog oštećenikov, to čini iz osobitoga obzira prema moralnim, porodičnim i drugim delikatnim odnošajima oštećenika. (Tako n. pr. §§ 251. i 252. —

Digitized by Google

povreda tudjih tajna; §§ 271., 272., 273., 276. i 277. — bludne radnje; § 293. — otmica bez znanja roditelja ili staratelja i t. d.). Progon ima u prvom redu da oštećeniku dade zadovoljštinu, a kada bi se poveo progon bez njegove volje (ex officio), možda bi mu se još više štetovalo. Dakle, krivično djelo, ako se ispune zakonske pretpostavke, dovršeno je, — za njegov progon treba opet da se ispune zakonske pretpostavke, u našem slučaju prijedlog. Ne može se uzeti, da bez prijedloga uopće nema krivičnoga djela, jer se u zakonskom opisu djela ne govori o prijedlogu, a bilo bi i apsurdno, da je zakonodavac ostavio na volju pojedinaca, da stanovito djelo prema vlastitoj uvidjavnosti pretvaraju od krivičnoga na nekrivično. Prema tome ne može se uzeti, da je prijedlog materijalni uvjet, da stanovitim djelima dade značaj krivičnih djela. To bi bilo u protivnosti i s §-om 11. al. 2. kriv. zak., koja glasi: »Krivično djelo je učinjeno onda, kada je učinilac radio ili je morao raditi, bez obzira na nastupanje posljedice djela«, jer bi po tome to djelo bilo učinjeno (odnosno postalo bi kažnjivo) tek onda, kada oštećenik postavi prijedlog, a zapravo je učinjeno onda »kada je učinilac radio ili je morao raditi.« Krivično djelo je dovršeno u momentu izvršenja (kada je učinilac izvršio i zadnju radnju odnosno, kod propusta, kada nije radio, a morao je raditi); ako oštećenik u roku od tri mjeseca ne stavi prijedlog za gonjenje (§ 85. kriv. zak.), nastupila je zastara. Dakle, prijedlog ima čisto procesualni značaj, — to je njegovor pravno značenje.[1])

Kako ćemo sada sa djelima, koja se po novom zakonu proganjaju na prijedlog, a koja su izvršena prije 1. siječnja 1930.?

Ako je djelo učinjeno prije 1. siječnja 1930., ali postupak još nije započet, vrijedit će bez sumnje novi zakon (čl. 9. i arg. a contrario čl. 11., al. 1. uvod. zak. od 16. veljače 1929.), te će za gonjenje biti potrebno, da oštećenik podnese prijedlog. Djela pak, koja su učinjena prije 1. siječnja 1930. i kod kojih je već započet postupak po starom zakonu, progoniti će se i dalje bez obzira, da nije prijedlog postavljen, jer je već zastario rok za njegovo podnošenje obzirom na ulogu, koju on ima u procesu i njegov procesni stadij. Prijedlog se traži za p o č e t a k progona (§ 2. zak. o s. k. p.). Kada je postupak započet, on je svoju ulogu izvršio. Prema tome, jer je u našem slučaju već nastupio dalji stadij u procesnoj skali, otpada i mogućnost i potreba, da se o prijedlogu više vodi računa. Za ove će slučajeve biti još od važnosti jedino § 89. kriv. zak., po kojem oštećenik, u koliko nije započeo glavni pretres, može da opozove prijedlog i time obustavi dalji postupak.[2])

Najobičniji slučaj — uvreda časti — zadaje dosta poteškoća radi nejasne stilizacije odnosnoga zakonskoga propisa. Prema propisu §-a 279. st. 1.: »Ko drugoga uvredi, kaznit će se zatvorom do godinu dana ili novčano do 10.000 dinara.« To je jasno. Najzamršenija je 2. stavka: »Ako je uvreda učinjena javno, kaznit će se zatvorom.« Kako se to ima razumijevati pod riječi »j a v n o«. Je li to »publice« ili »palam« (ut

[1]) Protivno: Dr. A. Fischer: Prijedlog za krivična djela, učinjena prije 1. siječnja 1930. (Mjesečnik, br. 1. god. LVI.).

[2]) Vidi cit. čl.

Digitized by Google

exaudiri possit)? A onda je tu sporno ono »z a t v o r o m«. Jer ako se uzme, da to znači primjenu kazne zatvora do pet godina (§ 39. kriv. zak.), već prema konkretnomu slučaju, onda se time ustanovljuje nadležnost okružnoga suda za svaku i najmanju uvredu, nanesenu javno (§ 10. t. zv. zak. o s. k. p.). A to sigurno nije bila intencija zakonodavca. Time bi se sva sila krivičnih prestupa (jer najviše je prestupa o uvredi časti) oduzela nadležnosti sreskoga (kotarskoga) suda i naprtila okružnim sudovima. A valja naglasiti, da su kod sreskih sudova ovakove parnice nadilazile brojno sve ostale. Zamislite sada jedan obični slučaj: Porječkaju se dva seljaka na granici teritorija okružnoga suda. Na raspravu treba ići pred okružni sud. Dvostruki posao sudu (istraga, zamolnice za ispitanje svjedoka kod nadležnoga sreskog suda i t. d.), veći trošak stranaka, veći gubitak vremena i dr. Osim toga nemoguće je zamisliti jednu uvredu, koja bi se kaznila više od jedne godine zatvora; pa je stoga, držimo, cijela ova zbrka radi nespretne stilizacije §-a 297., st. 2. Bi li se moglo uzeti, da se 2. st. §-a 297. ima tumačiti u vezi i kao dopuna prve stavke. Treba li uzeti, da, ako je uvreda učinjena javno, ima se kazniti zatvorom (razumije se takodjer do godinu dana), ali nepretvorivo u novčanu kaznu, dakle da otpada alternativa prve stavke. Ali u tom slučaju 2. st. §-a 297. je trebala da glasi ovako: »Ako je uvreda učinjena javno, kaznit će se (samo) zatvorom do godinu dana.«

S time u vezi još je jedno pitanje sporno. Uzmimo krivično djelo uvrede časti, koja je nanesena javno, a koje je dovršeno prije 1. siječnja 1930. Tu je utvrdjena nadležnost sreskoga (kotarskoga) suda (kao prekršaj po starom zakonu). Koja se tu kazna ima primijeniti? Da li blaža (eventualno uslovna) kazna po novom zakonu? Ali ako se dotaknemo novoga zakona, već sreski sud nije nadležan, ako pak odmjerimo kaznu po starom zakonu, dolazimo u sukob sa izričitom ustanovom §-a 2. kriv. zak. (u koliko se, razumije se, dotično krivično djelo po novom zakonu kažnjava blaže). Držimo ovdje kao ispravno rješenje to, da treba odvojiti pitanje nadležnosti od pitanja odmjere kazne. Nadležnost sreskoga suda utvrdjena je prema starom zakonu i sreski sud ostaje nadležan i dalje. On je pak dužan, da kod primjenjivanja kazne vodi računa o blagosti novoga zakona, i ako po ovom ne bi bio nadležan.

Još je pitanje, što je s prekršajima (istupima)? Prema zakonu od 31. prosinca 1929. (Zakon o privremenom produženju važnosti zakonskih propisa o kažnjavanju istupa) ostaje na snazi stari zakon glede prekršaja, dok se ne donese zakon o istupima. Ali neki su stari prekršaji uneseni u krivični zakonik kao prestupi, pa prema tome za svaki slučaj treba gledati, da li ga krivični zakonik normira. Ako ga krivični zakonik nikako ne spominje, ali ga spominje stari zakon, ne smije se uzeti, da to djelo ostaje nekažnjivo, nego da je u tom pogledu na snazi stari zakon. »Dok za cijelu Kraljevinu ne zadobije obaveznu snagu jedinstveni zakon o istupima, ostaju na snazi propisi dosadašnjih općih krivičnih zakonika... ukoliko ova krivična djela nisu obuhvaćena krivičnim zakonikom od 27. siječnja 1929. god....« (§ 1. zak. o privr. prod. važ. zak. prop. o kaž. istupa).

Digitized by Google

Dok se ne donese zakon o istupima i dok se malo ne ustali praksa i podupre rješenjima vrhovnoga suda, teško će biti ispravno primjenjivanje novoga krivičnoga zakona u praksi. Trebalo bi svakako, da vrhovni sud izda za sada svoje tumačenje nekim propisima krivičnoga zakona, jer ono malo tumača, što ih do sada imamo, više su teoretske naravi. Najškakljivija mjesta ostala su neistumačena.

Jesu li dužni, da budu osigurani kod penzijonoga zavoda za namještenike u Ljubljani

A) NOVINARI,
B) MUZIČARI U KAVANAMA I SLIČNIM PODUZEĆIMA.

Napisao Magjer D. Drago, referent banske uprave za socijalnu politiku u Ljubljani.

A. — Po propisima zakona o penzijonom osiguranju namještenika od 16. prosinca 1906. u obliku ces. naredbe od 25. lipnja 1914. i zakona o penzijonom osiguranju namještenika za Sloveniju i Dalmaciju od 12. svibnja 1922. (Služ. Nov. br. 125) sva lica, koja vrše pretežno duševne poslove a ispunjuju i ostale uvjete toga zakona, moraju biti osigurana kod penzijonog zavoda za namještenike u Ljubljani.

Prama tome treba odmah utvrditi ovo: Novinari bi obzirom na svoj pravni položaj bili dužni, da budu osigurani kod penzijonoga zavoda po § 9. zakona o penzijonom osiguranju. Ali specijalno za novinare postoji još jedan propis o osiguranju, a to je § 29. uredbe o novinarskom penzijonom fondu od 25. rujna 1926. Ovaj propis glasi: »Stupanjem na snagu ove uredbe prestaju za novinare važiti odredbe zakona o općem penzijonom zavodu, koji je na snazi u Sloveniji i Dalmaciji« (Sl. Nov. br. 219 od 28. rujna 1926.). Prema ovomu propisu na prvi pogled se čini, kao da novinari uopće ne moraju biti osigurani kod penzijonog zavoda u Ljubljani.

Ali u ovom slučaju od osobite je važnosti, da se ocijeni faktično stanje stvari obzirom na intenciju kako zakona o penzijonom osiguranju od 12. svibnja 1922. tako i uredbe o novinarskom penzijonom fondu od 25. rujna 1926.

Ratio penzijonoga zakona jest, da obezbijedi namještenicima, zaposlenim na bivšem austrijskom teritoriju kraljevine Jugoslavije, penziju za slučaj starosti, iznemoglosti i njihovim porodicama za slučaj smrti, te izlučuje od penzijonog osiguranja izmedju onih lica, koja su inače dužna, da budu osigurana, takova lica, koja su na drugi način osigurana. Prividno izgleda, da i novinari spadaju medju ta lica, jer su »osigurana« kod novinarskoga penzijonoga fonda. — Svrha pak uredbe o novinarskom penzijonom fondu je svakako jednaka onoj penzijonoga zakona — naime, da novinarima osigura mirovinu za slučaj starosti, iznemoglosti i njihovim porodicama za slučaj smrti. I kada bi novinari faktično bili osigurani kod novinarskoga penzijonoga fonda,

Digitized by Google

neosporno bi bilo, da u tom slučaju novinari ne bi bili dužni, da budu osigurani i kod penzijonoga zavoda u Ljubljani, jer sam penzijoni zakon kaže, da ona lica, koja su već na drugi način osigurana uz iste uvjete, ne moraju biti osigurana i kod penzijonoga zavoda u Ljubljani.

Ali novinari nisu osigurani kod penzijonoga fonda novinara iz prostog razloga, što taj fond ne postoji, što se taj fond uopće još nije do danas ni konstituirao, a kamo li započeo sa poslovanjem, što u taj fond nitko ne plaća premija, niti je još imao itko ikakove koristi, jer nije ni osnovan.

Prema tome je jasno, kada de facto taj fond kao ustanova za osiguranje niti ne postoji, da novinari nisu ni osigurani, a u smislu propisa zakona o penzijonom osiguranju namještenika novinari sa bivšega austrijskoga područja ne smiju biti bez osiguranja. Radi toga, kada nisu osigurani kod penzijonog fonda novinara, moraju biti osigurani kod penzijonog zavoda u Ljubljani, bar sve dotle, dok ne budu osigurani kod penzijonog fonda novinara, jer kada novinari ne bi bili osigurani kod penzijonog zavoda u Ljubljani, ostali bi uopće bez ikakova osiguranja.

Nitko ne može, ni ne će tvrditi, da je uredba o penzijonom fondu novinara donešena zato, da nanese moralnu ili materijalnu štetu novinarima, nego je svakako donešena, da donese neke koristi novinarima. Kada ta ista uredba time, što je formalno stupila na snagu, samim faktom publikovanja nije u isto vrijeme i provedena, te tako nije donijela korist novinarima, tim manje može ta uredba samo formalno stupiti na snagu naprosto zato, da nanese velike štete novinarima, koje bi se njima nanijele, kada bi se usvojilo mišljenje, da proglašenjem uredbe prestaju novinari biti dužni osigurani kod penzijonoga zavoda u Ljubljani i bez obzira, da li su de facto osigurani kod penzijonog fonda novinara.

Zakonom o štampi od 6. kolovoza 1925. (Sl. Nov. 179), na temelju kojega je donešena uredba o penzijonom fondu novinara, ne derogiraju se propisi penzijonog zakona namještenika, nego se samo opunomoćuje ministar za izjednačenje zakona, da u sporazumu sa ministrom socijalne politike donese uredbu, kojom se uredjuju odnosi izmedju novinara i vlasnika novina, a kada zakon, na temelju kojega je donešena uredba, ne derogira propise jednoga drugoga pozitivnoga zakona, po pravnim načelima ni njegova uredba, u ovom slučaju uredba, donešena po § 94. zakona o štampi, ne može derogirati propise penzijonog zakona. A to ona i ne čini, jer članom 29. uredbe o novinarskom penzijonom fondu od 25. rujna 1926., kada kaže, da stupanjem na snagu te uredbe prestaju važiti za novinare odredbe o općem penzijonom zavodu, nije zakonodavac ni želio ni htio derogirati propise penzijonog zakona nego samo konstatovati ono isto, što i penzijoni zakon već ima u svojim odredbama — naime istaknuti: Kada novinari budu osigurani kod penzijonoga fonda, ti novinari ne će trebati biti osigurani i kod penzijo-

Digitized by Google

noga zavoda u Ljubljani, a to isto i propisi penzijonoga zakona predvidjaju, jer prema tim propisima penzijonoga zakona, kada namještenici (u konkretnom slučaju novinari) budu osigurani kod svoga vlastitoga poduzeća ili koje druge ustanove za osiguranje penzije, ne će trebati biti osigurani i kod penzijonog zavoda u Ljubljani.

Ako se uzme u obzir intencija uredbe o novinarskom penzijonom fondu u vezi sa zakonom o štampi, na temelju kojega je ta uredba donešena, jasno je, da se samim publikovanjem uredbe u službenim novinama još ne može uzeti, da je dotična uredba de facto na snazi, jer kada bi bila na snazi, onda bi funkcijonirao i fond za penzijono osiguranje novinara; kada bi ta uredba bila na snazi, onda bi i novinari bili osigurani kod toga fonda, a jer taj fond za osiguranje novinara još nije niti konstituiran i jer novinari još nisu osigurani kod toga fonda, znači, da ono, što je glavno, sadržaj tih zakonskih propisa nije na snazi, ti zakonski propisi uredbe o novinarima, iako su publikovani, de facto nisu na snazi, jer se ne provadjaju, a pošto nije bila svrha ni zakona o štampi ni uredbe o fondu novinara, da načelno derogira propise zakona o penzijonom osiguranju, nego što više, bila im je svrha izričita, da baš osiguraju mirovine novinarima, onda je jasno i nedvojbeno, da novinari na bivšem austrijskom teritoriju, kada drugdje nigdje nisu osigurani i dok drugdje ne budu osigurani, moraju u smislu § 1. zakona o penzijonom osiguranju namještenika biti osigurani kod penzijonog zavoda u Ljubljani.

B. — U smislu § 1. t. 3. lit.b) zakona o penzijonom osiguranju namještenika za Sloveniju i Dalmaciju od 12. svibnja 1922. (Služ. Nov. br. 125) izvršavanje slobodnih umjetnosti, bez obzira na umjetničku vrijednost radnje, smatra se kao »pretežno duševni poslovi«, te lica koja obavljaju te poslove imaju biti osigurana kod penzijonoga zavoda u Ljubljani, u koliko su ispunjeni i ostali uvjeti toga zakona, potrebni za osiguranje. Bez dvojbe je, da se u takove radenike imaju ubrojiti i muzičari. Takodjer je irelevantno, koliko su dotični muzičari bili vremena zaposleni, jer zakon o penzijonom osiguranju ne čini dužnost osiguranja ovisnom niti od vremena niti od stalnoga namještenja.

Ali osim ovih uvjeta za dužnost penzijonoga osiguranja treba u konkretnome slučaju utvrditi još dvije činjenice, bezuvjetno od glavnog uticaja za primjenu § 1. penzijonoga zakona, naime: 1. da li se ovi muzičari imaju smatrati kao namještenici dotičnoga poduzeća, — i 2. da li imaju stalno obrtište, jer u pomanjkanju samo jednoga od ovih dvaju uslova, nije preduzeće više dužno, da osigura niti da plaća premije osiguranja za ove muzičare.

Prema § 2. t. 10. zakona o penzijonom osiguranju svi namještenici onih pozorišnih i orkestralnih preduzeća, koja rade svoj obrt bez stalnog obrtišta, izuzimaju se od dužnosti penzijonog osiguranja. To znači, da zakon o penzijonom osiguranju razlikuje po-

Digitized by Google

duzeća (pozorišna i orkestralna), koja imaju svoje stalno obrtište, i poduzeća, koja nemaju svoga stalnog obrtišta.

Sasvim je proizvoljno i pogrješno tumačenje, da se ne može smatrati, da muzičari koji sviraju u kavani, taj posao obavljaju bez stalnog obrtišta iz razloga, jer dotična kavana ima stalno obrtište. Zato što kavana ima stalno obrtište, ne može se zaključiti i da svi oni muzičari, koji sviraju i koji će svirati, stiču stalno obrtište samim faktom, što kod nje sviraju, a to se razabira i iz teksta i iz stilizacije samoga § 2. t. 10. zakona o penzijonom osiguranju, jer kada bi zakonodavac pod pojmom »s t a l n o o b r t i š t e« razumijevao pravno stanje onoga lica, kod koga muzičari sviraju, a ne stanje samih muzičara, bio bi svakako drugačije i stilizirao i drugačiju sadržinu dao tome članu, te ne bi rekao izričito p o z o r i š n a i o r k e s t r a l n a p o d u z e ć a, k o j a r a d e s v o j o b r t b e z s t a l n o g o b r t i š t a. To znači, treba za primjenu zakonskih odredaba utvrditi položaj dotičnoga pozorišnoga ili orkestralnoga poduzeća, odnosno njegovih članova, a ne onoga trećeg lica, kod koga to preduzeće eventualno radi. Njemački tekst je još jasniji: »alle Angestellten jener Bühnen und Orchesterunternehmungen, die ihr Gewerbe ohne feste Betriebsstätte treiben«, jer se još jasnije vidi, da se kod prosudjivanja dužnosti osiguranja ima uvijek ocjenjivati položaj namještenika, dok bi se prema prijevodu morao uzeti pravni položaj poduzeća, jer je prevedeno »k o j a r a d e s v o j o b r t«, što se odnosi na preduzeća, dok bi ispravno bilo prevedeno »k o j i r a d e s v o j o b r t«, naime namještenici, što je velika razlika, jer može biti, da poduzeće ima stalno obrtište, dok pojedini članovi rade u izvjesno doba i bez stalnog obrtišta, što je osobito slučaj kod stalnih pozorišta. Medjutim u konkretnome slučaju ni poduzeća ni pojedinci ne mogu se smatrati da rade sa stalnim obrtištem (mit fester Betriebsstätte) jer ni de jure ni de facto nemaju stalno obrtište, što više dotična lica po pravnom položaju, koji predstoji u konkretnom slučaju, smatraju se u smislu zakona o neposrednim porezima od 8. veljače 1929., i bivaju oporezovani, kao torbari t. j. jedna vrsta takovih lica, k o j a n e m a j u s t a l n o g o b r t i š t a.

Logično je, da se položaj ovih muzičara ne može i ne smije procjenjivati prama položaju kavanara, te izvoditi zaključak, (koji je izveo penzijoni zavod u jednoj svojoj odluci naime, budući da hotel, kod koga sviraju muzičari, ima stalno obrtište, da i muzičari imaju stalno obrtište), jer prama takovu logičnomu zaključivanju ne bi uopće postojalo položaja niti slučaja, kada bi ti muzičari bili bez stalnog obrtišta, (a to stanje zakonodavac izričito u § 2. t. 10. predvidja), jer će uvijek svirati kod nekoga, koji ima stalno obrtište, te bi prama zaključku penzijonoga zavoda uvijek bili svi muzičari smatrani kao poduzeća sa stalnim obrtištem, (a ako bi svirali posve samostalno u svojim vlastitim prostorijama, onda bi se pogotovo imali smatrati kao poduzeća sa stalnim obrtištem). Prama tome po zaključku penzijonoga zavoda nema uopće kod njih stanja bez stalnog obrtišta, te je jasno, da je takovo presudjivanje u očitoj opreci sa propisima § 2. t. 10. zakona o penzijonom osiguranju.

Digitized by Google

Da je pogrješan ovakav zaključak, dade se razabrati i iz slijedećeg slučaja: Kada bi ovi muzičari svaki drugi dan mijenjali i mjesto i hotel, gdje sviraju, te jedan dan svirali kod jednoga sutradan kod drugoga kavanara, u tom bi slučaju po ovakovom logičnom zaključivanju dotični muzičari bili podložni osiguranju, jer bi svirali uvijek kod kavanara, koji ima stalno obrtište, a to je apsurd, jer bi za jedan mjesec dana bilo dvadeset do trideset poslodavaca obvezanih na plaćanje jedne te iste premije za dotični mjesec.

Povrh svega toga, kada financijske vlasti nisu proglasile dotično »poduzeće« podložnim plaćanju poreza kao stalno obrtište, ne može ga proglasiti ni penzijoni zavod, jer penzijoni zakon ne ulazi u definiciju, tko se ima smatrati za lice sa stalnim obrtištem, dakle tu je kompetenciju prepustio drugim vlastima. I kada financijske vlasti, koje su pozvane, ocijene, tko ima stalno obrtište ili ne, (da mu prama tome odrede porez) proglase nekoga, da nema stalnog obrtišta, ima se to usvojiti kao pravo stanje. Budući da su u konkretnom slučaju, a u smislu novog zakona o porezima muzičari, koji su samo angažovani za sviranje, okategorisani kao torbari, ne može i nije kompetentan penzijoni zavod, da ih drugačije okategoriše, jer je to posao financijske vlasti. Penzijoni zavod bi se mogao žaliti protiv rješenja financijske vlasti, koje su ove muzičare kategorisale kao torbare, da njihov pravni položaj definiraju u drugom smislu, a dok se to ne izvrši, oni se ne mogu smatrati za namještenike sa stalnim obrtištem.

Penzijoni zakon ne ulazi u to, koji su to namještenici sa stalnim obrtištem, a to i nije njegova svrha. Zakonodavac je propisao norme prema stvorenim pravnim položajima, a to odredjivanje pravnoga položaja je prepustio pojedinim vlastima, da ga u smislu odnosnih propisa kategorišu.

Ne može se uzeti u ovom slučaju, niti da su angažovani muzičari u hotelu namještenici hotela, a osobito se to ne može tvrditi obzirom na rješenje upravnoga sudišta u Beču od 5. studenoga 1912. br. 12110, koje glasi u prijevodu: »Kapelnik muzike, koja je angažovana od uprave lječilišta, koji nema osobitog upliva na uvjete, pod kojima se ima svirati, koji ne dobiva nikakova poslovnoga dobitka i ne nosi nikakova rizika za poduzeće, ne može se smatrati davaocem (poslodavcem) članova kapele, i ako su članovi kapele, plaćeni od paušalirane svote, koju mu je uprava odredila.«

Ovim se rješenjem upravnog sudišta niti derogira niti može derogirati, (jer se ne bi onda smio ni uzeti kao precedens) propis § 2. t. 10. zakona o penzijonom osiguranju, te se obzorm na ovo rješenje još ne može zaključiti, da u svakom slučaju kapelnik i članovi muzičke kapele moraju biti namješteni hotela, kavane ili kupališta. — U ovome se slučaju radi samo o odnošaju, kada je kapelnik namještenik kupališta ili hotela, iz čega se dade zaključiti, da su u tom slučaju i članovi kapele namješteni kupališta ili hotela a ne namješteni kapelnika, a u nikojem slučaju se ne može iz ovoga rješenja izvoditi zaključak, da su

Digitized by Google

svi muzičari i u svakom slučaju namještenici hotela ili kupališta, gdje sviraju, jer bi to bilo u očitoj protivnosti sa samim zakonom o penzijonom osiguranju, koji predvidja i slučajeve, kada ovi nisu obvezani na osiguranje (§. 2. t. 10.), a ne bi bilo ni logično tako zaključivati, jer jedno te isto lice obzirom na njegov radni odnošaj prama drugomu licu može biti namještenik, a to i ne mora biti. To znači, da se svaki slučaj mora posebno ocijeniti.

Kako se iz prethodnoga obrazloženja o stalnosti obrtišta dade zaključiti, angažovani članovi muzičke kapele za izvjesne večeri ili sezonu u kavanama nisu njeni namještenici, jer ovdje ne postoji radni odnošaj nego slučaj, kada se dotično lice obvezalo, da će doduše za plaću, ali neovisno od poslodavca, izvršiti neko djelo, pa makar se to i perijodično obavljalo , — te ni okolnost, što kapelnik kao poduzetnik za izvršenje toga djela zato, što i sam radi, ne može promijeniti njegov pravni položaj, te prema tome dotična lica nisu dužna, da budu osigurana kod penzijonog zavoda za namještenike.

Ocjene i prikazi

Dr. Louise Sommer: »Die österreichischen Kameralisten«.

In dogmengeschichtlicher Darstellung. I. Teil Wien 1920. II. Teil Wien 1925. — I. dio izašao je kao XII. svezak, a II. dio kao XIII. svezak zbirke, koju je izdavao dr. K. Grünberg pod naslovom »Studien zur Sozial —, Wirtschafts — und Verwaltungsgeschichte.«

I. dio sadržaje opću značajku merkantilnoga sustava. U uvodu obrazlaže autorica, zašto piše posebno djelo o austrijskim[1]) merkantilistima. Zatim ističe razlike izmedju kameralističke i rimskopravne nauke o porezu, opreku izmedju merkantilistâ i juristâ s obzirom na shvaćanje države, te konačno odnos Osse i Seckendorffa, njemačkih kameralista, prema austrijskim kameralistima. Iza toga uvoda pokazuje u I. poglavlju (»Die realgeschichtlichen Voraussetzungen des Merkantilsystems«), da je u Austriji postojala ne samo merkantilistička politika nego i teorija, a za bolje osvjetljenje prikazuju merk. nauku u Francuskoj, Engleskoj, Nizozemskoj, Italiji i Prusiji.

U II. poglavlju (»Die ideengeschichtlichen Voraussetzungen des Merkantilsystems«) je prikazan utjecaj prirodnih znanosti i utjecaj filozofičkoga racijonalizma na merkantilizam, te uska sveza merkantilističke teorije o trgovačkoj bilansi s prirodnopravnim pojmom o državi.

U II. (posebnom) dijelu prikazana je najprije kameralistika 17. stoljeća. Potanko su obradjeni kameralisti Becher, Schröder i Hornigk,

[1]) Karmeralisti se obično smatraju njemačkim merkantilistima. U glavnom djelu Dr. K. Zielenziger »Die alten deutschen Kameralisten« obradjuju se Becher, Hornigk, Schröder kao njemački kameralisti, dok Justi i Sonnenfels nisu posebno obradjeni.

Digitized by Google

odnosno njihove nauke o državi (teorija i politika) i nauke o gospodarstvu uz isticanje tipičnih razlika u nazorima, disciplinama i utjecajima. — U kameralistici 18. stoljeća nastaje znatan napredak — u znanstvenom pogledu — osnivanjem katedrâ[2]) za »političke« odnosno za »političko-kameralne« znanosti. Zato su Justi i Sonnenfels natkrilili svoje predšasnike t. j. podali su novi sustav, služili su se novom (»matematičkom«) metodom i dalje su razvijali i nauku o državi i nauku o gospodarstvu. Ipak je razlika izmedju Justia i Sonnenfelsa, koja se kod potonjega očituje u izvjesnim reformama merkantilizma i u opreci prema fizijokratima, dok na shvaćanje države kasnijih njemačkih kameralista utječe Kant. — Djelo završuje kritikom kameralizma u literaturi (Roscher, Stein, Marchet, Small, Nielsen, Zielenziger).

Autorica je svoju veliku zadaću svestrano obradjivala i zato se za opsežno to djelo (preko 600 tiskanih stranica) poslužila obilnom literaturom, a ipak je djelo pisano osobitom jasnoćom, te se lako i ugodno čita. — Sa stvarnoga gledišta autorici je uspjelo, da su Becher, Schröder, Hornigk, Justi, Sonnenfels zastupnici r a z l i č n i h ekonomskih i socijoloških pravaca, a u djelu ima i drugih posve novih nazora. Time postaje to djelo nadopuna djelima, što ih napisaše Zincke,[3]) Roscher,[4]) Erdberg-Krczenciewski,[5]) Nielsen,[6]) Zielenziger,[7]) pa je vrlo poučno i za juriste (osobito za upravnu nauku) i za ekonomiste.

Konačno je to djelo osobito vrijedno za nas, jer tim djelom postaje mnogo jasniji osnutak našega zagrebačkog juridičkog fakulteta, s kojim je u uskoj svezi Justi, a ponajpače Sonnenfels.[8])

Dr. Milan Stahuljak.

---

[2]) Neke značajne podatke, koji — o tim katedrama — nisu poznati autorici, nalazimo u govoru, kojim je naš Nikola Škrlec, »consilii director« 21. ožujka 1770. čestitao grofu Josipu Draškoviću Trakošćanskomu, kada je s uspjehom položio ispit iz političko-kameralnih nauka.

[3]) »Anfangsgründe der Kameralwissenschaft« (1755.).

[4]) »Geschichte der Nationalökonomik in Deutschland« (1874.).

[5]) »J. J. Becher« (1896.).

[6]) »Die Entstehung der deutschen Kameralwissenschaft im 17. Jahrh. (1911.).

[7]) »Die alten deutschen Kameralisten« (1914.).

[8]) O tom govori dr. B. Lorković (u rekt. instal. govoru g. 1883.), E. Laszovski (u biografiji A. A. Borića. Nast. Vjesnik g. 1923.), dr. V. Klaić (u »Spomenici 50 god. sveučilišta u Zagrebu« g. 1924.) i pisac ovoga prikaza u radnji »Razvoj ekonomske nauke u našim visokim školama«.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

*Otkazni rok po § 2. sl. c. ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230 z. v. l.) i čl. 105. zakona od 31. srpnja 1923. o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda.**

Osuda ~~Rješidb~~a stola sedmorice od 13. ožujka 1930. br. 908.

(Osuda kotar. suda u Samoboru od 30. ožujka 1929. br. 8749., osuda ban. stola od 16. listopada 1929. br. 33.696.)

U usmeno raspravljenoj parnici K. P. iz Samobora, tužiteljice, protiv H. M. iz Samobora, tuženika, radi 1000 D. spp., u kojoj je

kotarski sud u Samoboru odbio tužbeni zahtjev i presudio tužiteljku na platež parbenoga troška od 280 D., a

banski stol povodom priziva tužiteljice priziv otputio i potvrdio pobijanu prvostepenu osudu;

stol sedmorice je sudio: Povodom izvanrednoga previda tužiteljice K. P preinačuju se suglasne osude nižestepenih sudova i sudi: Tuženi H. M. u Samoboru, dužan je tužiteljici K. P. platiti u ime najamnine 1000 D. sa 6% zateznim kamatama, od dana uručene mu tužbe do plateža tekućima, u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Parbeni se troškovi medju strankama u sva tri stepena prebijaju. Trošak previdnoga protuizvedenja ima tuženi sam nositi.

Iz razloga osude banskoga stola: »Tužiteljka se i opet žali samo stoga, što se je uzeo kraći otkazni rok od 14 dana a ne onaj dulji od tri mjeseca, jer da nije bilo izrijekom ugovoreno, da pogodba ne ima trajati godinu dana. — I u tom je pogledu osuda opravdano uzela dokazanim, da tuženi ne može uopće sklopiti takovu pogodbu, kada može — kao državni činovnik — biti svaki čas premješten.«

Razlozi stola sedmorice: Tužiteljica tvrdi, da je tuženik uzeo od nje u najam stan, počevši od 1. rujna 1927., na neodredjeno vrijeme uz najamninu od 600 D. mjesečno. Dne 14. rujna 1927. otkazao je najam i tom prigodom ispratio njamninu do konca mjeseca i ne uselivši se u stan.

Pošto je po § 2. sl. c) ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230 z. v. l.) imao otkazati uz rok od tri mjeseca, to umjesto dužnih joj 1500 D. potražuje još za 2 i po mjeseca iznos od 1000 D., jer joj je uspjelo dio stana iznajmiti uz najamninu od 200 D., dakle za 2 i po mjeseca 500 D., što se odbija od dužne najamnine.

Tuženikov prigovor pasivnoj legitimaciji nije uvažen, obzirom na priloge B. i C. ad II., kojima nije prigovoreno.

Po § 2. sl. c) cit. naredbe najmi se otkazuju u pravilu uz rok od tri mjeseca, a uz rok od 14 dana samo iznimno najmi, koji po pogodbi nemaju trajati godinu dana. Pošto je tužiteljica ustvrdila, da je najamna pogodba sklopljena na neodredjeno vrijeme, a tuženik izvodi u drugotnici, da se radi o najmu, glede kojega nije bilo ugovoreno, da bi imao trajati preko godinu dana, a to izvodi odatle, što tvrdi, da se nijedan činovnik od političkih ohlasti ne bi usudio sklopiti najamnu pogodbu, koja bi imala trajati preko godinu dana, ali inače ne tvrdi i ne dokazuje, da je ugovoreno bilo kraće vrijeme najma, to je jasno, da se otpovijed, jer je najamna pogodba sklopljena na neodredjeno vrijeme, imala učiniti uz rok od tri mjeseca.

Ne može se dakle uvažiti prigovor tuženikov, da je otpovijed uz rok od 14 dana bila valjana.

Priopćio Vlad. Presečki, odvjetnik u Samoboru.

---

* Član 105. zakona od 31. srpnja 1923 o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda glasi: »Prilikom premeštaja službenik mora biti razriješen od svoje dotadanje dužnosti najdalje u roku od 30 dana. Na novu dužnost mora se javiti najdalje u roku od 5 dana od dana razrješenja, ne računajući u taj rok vrijeme potrebno za putovanje . . . .«

Digitized by Google

Povlašćenje vojničkih oporuka po § 600. o. g. z. u vezi s odredbama pravila službe 1. dio za bivšu c. i kr. vojsku iz god. 1873. (Dienstreglement, II. izdanje, prilog 3.). — Tumačenje izraza »während eines Feldzuges«.

Rješidba stola sedmorice, odjeljenje B, od 18. prosinca 1929. Rv. 834/27.

(Osuda kotarskoga suda u Drnišu od 18. kolovoza 1926. C. II. 91/26.; osuda okružnoga suda u Šibeniku od 29. lipnja 1927. Bc. I. 45/27.)

U parnici S. J. proti S. M. i družine radi utvrdjenja valjanosti vojničke pismene oporuke pok. A. S., Moseć 11. veljače 1918

kotarski sud je odbio tražbu radi ovih razloga:

.... Medjutim osim povlastice, o kojoj je gore bila riječ, reglaman iz god. 1873. poznaje još jednu povlasticu pri vojničkim oporukama, prema kojoj nije potrebita ni istovremena prisutnost obojice oporučnih svjedoka. Nu kako ova povlastica vrijedi samo za one oporuke, koje su pravljene »während eines Feldzuges«, dakle samo za one, koje su sačinjene na fronti, na vojni, na ratištu, a oporučitelj je u času oporučenja medjutim bio kod kuće u selu, od 4—6 mjeseci superarbitrovan, kako to kažu svjedoci, dakle u položaju zaklonjenom, daleko od ratnih opasnosti i u mogućnosti, da obavi sve zakonske formalnosti, koje vojnički reglaman ne traži jedino u iznimnim i najtežim ratnim (frontnim) prilikama, jasno je, da za oporučitelja u njegovim prilikama ne može da bude govora o toj iznimnoj povlastici, pak se stoga ona i ne može da primjeni na njega....

Okružni kao prizivni sud je preinačio presudu I. suda i svojom presudom utvrdio valjanost odnosne vojničke pismene oporuke.

Razlozi: ...., ali ovaj prizivni sud je mišljenja, da stanovište I. suda, da oporučitelju ne dolazi u prilog i dalja povlastica, prema kojoj nije potrebita istodobna prisutnost obojice oporučnih svjedoka, nije ispravno. Ova povlastica vrijedi naime za oporuke, učinjene »während eines Feldzuges«, ali to ne znači, kako misli I. sud, samo na fronti ili baš na ratištu, već uopće za vrijeme rata, jer to je doslovni prevod i značenje onih riječi, a i svrha te pogodnosti je jasna, kada se uoči poteškoća pribavljanja oporučnih svjedoka za vrijeme jednoga rata, a osobito za vrijeme prošloga svjetskoga rata, kada se je ovo zbivalo (dne 11. veljače 1918.), gdje su svi muškarci iole sposobni za oružje i za vojne pomoćne službe bili pod barjakom....

Stol sedmorice, odjeljenje B, nije udovoljio reviziji tražene stranke i time je potvrdio presudu prizivnoga suda, s ovih razloga:

.... Opći gradjanski zakonik u § 600. pripustio je uredjenje vojničkih oporuka privatnom vojnom pravu i ono je to uredilo u Prawilima službe I. dio za bivšu c. i kr. vojsku iz god. 1873., prilog 3., a po ovim propisima ima se prosuditi i oporuka u sporu. Zakon u navedenim Pravilima službe usvojio je takodjer načelo povlaštenja vojničkoga staleža pri očitovanju posljednje volje. ... Zakon vojnika povlašćuje i u miru i u ratu. Ovdje nas zanima pismena vojnička oporuka, napravljena za vrijeme svjetskoga rata. Spor se sastoji u tome, da li se sporna oporuka ima držati, da je napravljena za vrijeme vojne. Na ovo je pitanje prvostepeni sud odgovorio niječno, a drugostepeni sud jesno. Revizijski sud odobrava mišljenje prizivnoga suda, radi njegovih razloga, na koje se revizija upućuje, a koje ona nije ni podvrgla kritici. Razlozima prizivnog suda nadodat će se još i ovo:

U zakonu se kaže »während eines Feldzuges.... ist weder bei einem schriftlichen, noch bei einem mündlichen Testamente gleichzeitige Anwesenheit der Zeugen zur Gültigkeit notwendig«. Za vojničke oporuke u vrijeme rata bilo za pismene bilo za usmene dovoljna su, dakle, dva svjedoka, koji i ne moraju da budu istodobno ni prisutni. Zakonu se može dati samo ono značenje, koje izlazi iz običnoga značenja riječi u njihovoj medjusobnoj vezi te iz jasne zakonodavčeve namjere. (§ 6. o. g. z.). U zakonu se ne kaže, da vojnik za vrijeme rata mora biti na bojnom polju, e da se može poslužiti povlasticom, koja važi za oporuke vojnika za vrijeme rata, a iz čitave se zakonske sadržine ne može izvesti, da povlastica za vrijeme vojne obuhvaća samo vojnika u iznimnim i najtežim ratnim prilikama, kakovo mišljenje zastupa prvostepeni sud. Rat sa svojim poteškoćama zahvaća ne samo bojište, u užem smislu riječi, nego i njegovu dalju i bližu pozadinu (Hinterland). Zakonodavcu je namjera, da vojnika pri rasporedjenju njegove imovine za slučaj smrti povlašćuje za vrijeme rata bez obzira na njegov odnos prema bojištu. U doba donošenja propisa o vojničkim oporukama je bio još na snazi § 591. o. g. z. u starom slogu, prema kojemu nisu

Digitized by Google

mogli biti oporučnim svjedocima ni svećenici ni ženske, a ta lica za vrijeme rata sa djecom i nemoćnim starcima ispunjuju pozadinu, pa se prema tome ne može kazati, da je u pozadini za vrijeme rata lako sastaviti oporuku u običnoj formi.

Prema navedenomu mora se zaključiti, da vojnik za vrijeme rata i samo dok je vojnik nosi sa sobom povlasticu, koja važi za oporuke vojnika za vrijema rata, ma gdje se vojnik nalazio....

* * *

Prema shvaćanju II. i III. molbe izraz »während eines Feldzuges« odgovarao bi našemu izrazu »u vrijeme rata«, jer je to, kako kaže II molbena presuda, doslovni prijevod i značenje onih riječi.

U Brockhausovom leksikonu (god. 1902.) nalazim, medjutim, drugačije tumačenje toga izraza. Po njemu je »Feldzug« u širem smislu ukupna djelatnost četa u ratu, a užem smislu oveći samostalni odsjek ukupnoga rata. »Feldzug« je usko skopčan sa ratnim operacijama, tako da se u ratovima duljega trajanja (n. pr. sedmogodišnji rat) može govoriti o »Feldzügen« pojedinih godina, a to stoga što bi preko zime obje ratujuće vojske obično prekidale sve odlučne ratne akcije.

Ovo Brockhausovo tumačenje govori za stanovište zauzeto u prvoj presudi, a protiv onoga druge i treće molbe. (Naravno, pri današnjoj upotrebi izraza »Feldzug« ne valja zaboraviti na razliku izmedju modernog načina ratovanja i onoga starijega pred godinom 1873., kada je bio izdan reglaman.)

Još nešto. Ako se u stanju »Feldzuga« ne bi tražila neka naročita, iznimna, ratna teškoća, pitanje je: u čemu bi se onda mogla naći opravdanost za veću pogodnost vojničkih oporuka »während eines Feldzuges« spram ostalih pogodovnih vojničkih oporuka po reglamanu.

Napose glede III. molbene rješidbe treba još istaći ono, što ona in fine svojih razloga govori u vezi sa § 591. o. g. z. Rješidba tu previdja, da nesposobnost svjedočka iz tog § nije ni prije novele važila za vojničke oporuke. Reglaman o tome izričito govori.

Priopćio Buljan Ivan, starješina kot. suda u Omišu.

b) Kazneno

Pod »napadom delom« razumijeva se svaka djelatnost upravljena protiv tjelesnog integriteta službenika, pobrojanih u § 93. srp. k. z. — Uvreda u smislu § 104. srp. k. z. je svaka izjava učinioca, kojom on neposredno ili posredno poriče ili omalovažuje jednu od onih vrijednosti, koje sačinjavaju čast lica ili nadleštva, tu pobrojanih.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 5. ožujka 1930., Kl. 313/39.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud, rješavajući žalbu ništawosti optuženika K. Ć. Pavla protiv presude okružnoga kao presunoga suda u Kotoru od 12. listopada 1929. posl. br. Vr 90/29-11, kojom je pomenuti optužnik oglašen krivim radi prestupljenja po §§ 93., 104. srp. k. z., nakon provedene javne rasprave

p r e s u d i o j e:

I. odbija se žalba ništavosti, te je optuženik K. Ć. Pavo dužan, da naknadi eventualni trošak kasacijonoga postupka.

II. Istodobno kasacijoni sud, rješavajući u nejavnoj sjednici priziv optuženika protiv izreke o kazni naprijed spomenute prvostepene presude, saslušavši vrhovnog državnog tužioca, zaključio je: Zabacuje se priziv.

R a z l o z i: Pod »napadom delom« razumije se s v a k a djelatnost, upravljena protiv tijela službenika, probrojanih u § 93 srp. k. z. Ovo je krivično djelo svršeno, netom je učinilac razvio djelatnost, upravljenu protiv tjelesnog integriteta službenika, te nije potrebno, ni da je nastao dodir tijela, t. j. da je tijelo službenikovo na koji način bilo povrijedjeno. Ovo će djelo dakle biti svršeno, sve da je udarac promašio ili bio odbijen. Dovoljno je za biće ovoga prestupljenja, da je učinilac znao, da »napad delom« upravlja protiv službenika pri njegovom zvaničnom radu.

Pod uvredom u smislu § 104. srp. k. z. se razumije svaka izjava učinioca, kojom on neposredno ili posredno poriče ili omalovažava jednu od onih vrijednosti,

Digitized by Google

koje sačinjavaju čast lica ili nadleštva tu pobrojanih, kada je takova izjava učinjena pri zvaničnom radu ili u odnosu na zvanični rad.

Kada pobijana presuda utvrdjuje, da je žalilac kazao poštanskomu činovniku M., dok se ovaj nalazio u vršenju svoje službe u svome uredu u poštanskoj zgradi, da je »surov i bezobrazan«, dok se je s njime prepirao radi vršenja M-ova zvanična rada, onda je pobijana presuda sa punim pravom označila ove riječi uvredom po § 104. srp. k. z., jer je time žalilac neposredno poricao M-u kao poštanskomu činovniku i kulturnu i pozivnu čast ili vrijednost, tvrdeći, da ne ispunja dužnosti, koje on ima kao član kulturnoga društva i kao pripadnih činovničkoga staleža Ove riječi se ne može označiti prostom nepristojnošću, beznačajnom sa krivično-pravnoga stajališta, jer one predstavljaju povredu pravnoga dobra časti, zaštićene krivičnim zakonom.

Prema mjerodavnim utvrdjenjima pobijane presude žalilac je opalio zaušnicu poštanskomu činovniku bez ikakova rajloga, dok ga je on u poštanskom uredu zapitao »kome je kazao, da je bezobrazan«. Sa punim je pravom ovakov čin pobijana presuda podvukla pod pojam napada djelom po § 93. srp. k. z., jer se zaušnica, opaljena činovniku u njegovu uredu pri vršenju zvaničnog rada, ima razumjeti kao djelatnost, upravljena protiv tjelesnoga integriteta činovnika, a ne kao prosta nepristojnost

Kada pobijana presuda oglašuje krivim žalioca zbog naprijed navedenih čina, počinjenih u poštansko-telegrafskom uredu u Kotoru na štetu poštanskoga činovnika M-a pri zvaničnom radu, onda ona time utvrdjuje i subjektivnu i objektivnu stranu delikta. t. j., da je žalilac bio svijestan, da riječi, od njega izuštene, predstavljaju uvredu, a zaušnica napad djelom, te da je žalilac znao, da je oštećeni M. javni državni službenik, koji se je u času čina nalazio pri svojem zvaničnom radu. Nije bilo potrebno , da se presudni sud upušta u podrobnije ispitivanje ni subjektivne ni objektivne strane utuženih delikata, jer je pretpostavka, da svaki normalni i razumni čovjek znade, da zaušnica predstavlja tvorni napadaj na onoga, kome je namijenjena, a naprijed navedene riječi da predstavljaju uvredu, te parbeni posljeci naročito ni odbrana žalioceva nisu davali povoda presudnomu sudu, da u toj smjernici obavi kakova posebna utvrdjenja.

Oštećeni M. se je nalazio u vršenju svoje službe, sve da je istina, da mu je žalilac opalio zaušnicu u hodniku poštanskoga ureda pred njegovom uredovnom sobom, jer je oštećeni M. u svojstvu uredujućega činovnika bio došao pitati žalioca, zašto ga je uvrijedio. Činovnik se nalazi uvijek pri zvaničnom radu, kada u svojem uredu radi vršenja službe obilazi svoj ured. U pobijanoj presudi nema nikakovih činjeničnih utvrdjenja, iz kojih bi se mogao izvesti pravni zaključak, da je oštećeni M. dao povoda žaliocu, da se učini n e v i n i m utuženih krivičnih djela kakovim svojim protuzakonitim, nenadležnim ili nepravilnim postupkom, da bi se na žalioca moglo primijeniti naredjenje drugoga odjelka § 104. srp. k. z.

Nije radi toga opravdan od žalioca istaknuti razlog ništavosti § 281. br. 2a k. p. U koliko žalilac pri izvadjanju ovoga razloga ništavosti poriče osnovanost presudnih činjeničnih utvrdjenja, te na osnovu svoje sopstvene ocjene dokaza konstruira proizvoljno stanje stvari, pa kuša, da dokaže, da je na takovo stanje stvari bio pogrješno primijenjen materijalni zakon, on ne izvodi po zakonu zazvani materijalni razlog ništavosti, a to je svejedno, kako da ga u ovoj smjernici i ne izvodi (§ 1. br 2 novele k. p.).

Nije osnovan ni materijalni razlog ništavosti § 281. br. 9b k. p., koji se u stvari ističe tvrdjenjem, da je uslijed Najvišeg ukaza 10. kolovoza 1929. br. 62600 ukinuta kažnjivost utuženih čina. Amnestija (abolicija) je dana samo za krivična djela, počinjena zaključno do 6. siječnja 1929. po zakonu o štampi (vidi točka A) rečenog ukaza). O takovim se krivicama ovdje ne radi, jer su utuženi čini bili počinjeni djelom i riječima na 5. kolovoza 1929.

Ovaj pak razlog ništavosti (zapravo 9a l. c.) nije izveden po zakonu, u koliko žalilac hoće da se je taj ostvario, jer je on počinio utuženi čin u vršenju pravedne nužne odbrane. U pobijanoj presudi nema nikakovih činjeničnih utvrdjenja, iz kojih bi se dao izvesti pravni zaključak, da je žalilac izvršio utužene čine, da odbije od sebe protupravni napadaj. Ne može se dakle ni zalaziti u meritorni pretres ovih izvoda.

U koliko pak žalilac ističe, da presudni sud nije smio da povjeruje oštećeniku M-u ni preslušanim svjedocima, već žaliocu, on ne izvadja nikakov od taksativno pobrojanih razloga ništavosti u § 281. k. p., već na nedopušteni način pobija samo

Digitized by Google

ocjenu dokaza i uvjerenje presudnoga suda (arg. ex § 281. k. p.). Uostalom je i sam branilac na usmenom pretresu ustegao taj razlog.

Valjalo je radi toga odreći svaki uspjeh optuženikovoj žalbi ništavosti. Izreka o troškovima osniva se na § 390. II. k. p.

I bez obzira na to, što žalitelj pri prijavi priziva nije naveo razloge, zbog kojih se žali na izreku o kazni, niti je uopće prikazao prizivna izvedenja (§ 294. austr. k. p.), priziv je nedopušten po § 283. k. p., jer je prvostepeni sud pri odmjerenju kazne na korist optuženika upotrijebio vanredno oblaženje kazne, pa je prema tome bilo priziv zabaciti.

O stanju nužde u smislu § 25. k. z.

Rješenje stola sedmorica, odjelj. B, od 5. ožujka 1930. Kl. 353/29.

Stol sedmorice, odjeljenje B. kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti državnog tužioštva protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Šibeniku od 31. listopada 1929. posl. br. Vr 658/29-19, kojom je D. A. po § 359. br. 3 austr. k. p. oslobodjen od optužbe radi krivičnoga djela protiv službene dužnosti iz § 397. kriv. zak. od 27. siječnja 1929., nakon provedene javne rasprave p r e s u d i o j e:

Udovoljuje se žalbi ništavosti, poništava se pobijana presuda, te se na osnovu § 288. odj. 2. br. 3. austr. k. p. izriče: Optuženi D. A. je kriv, što je u svojstvu državnoga službenike kancelarijskoga pomoćnika u kotarskom sudu u V.:

a) u mjesecu kolovozu 1928. godine na službenom spisu, kojim je kotarski sud u K. u parnici pod oznakom spisa C I 73/28 molio, da se presluša svjedoka oca Sebastijana J., a koji je stigao na kotarski sud u V. dana 4. ilpnja 1928. i uvršten u registar Hc. pod red. br. 17, samovlasno izmijenio dan prikazanja, te mjesto 4 lipnja 1928. zabilježio neistinitost, neistinit dan 14. lipnja 1928., a isto tako izmijenio dan prikazanja i u rubrica registra Hc za godinu 1928. pod red br. 17

b) neodredjenoga dana početkom mjeseca ožujka 1928 u registru Hc. za god. 1928. samovlasno izmijenio nadnevke u rubrici 8 pod red. br 22 i mjesto istinitoga datuma 5 siječnja 1929 zabilježio neistinit nadnevak 5. rujna 1928., a pod r. br. 23 mjesto istinitog dana 10 prosinca 1938. zabilježio neistinit nadnevak 10. studenoga 1928. Počinio je time opetovano krivično djelo protiv službene dužnosti, predvidjeno u prvom odjeljku § 397. kriv zak od 27 siječnja 1929., pa se stoga osudjuje po tom §-u i primjenom §§ 65., 71. br. 5, 74 istoga zakonika na novčanu kaznu u iznosu od 180 (stoosamdeset) dinara, koji je iznos optuženik dužan da po § 62. istoga zakonika plati u roku od trideset dana. Udarena se novčana kazna u slučaju njezine neutjerivosti ima da po § 44. l. c u vezi sa § 7. uredbe od 31. prosinca 1929. (Služb. Nov. od 7 siječnja 1930 br. 5.) zamijeni zatvorom u trajanju od tri dana.

Suviše je optuženik dužan, da po § 389. austr. kriv. post. plati trošak krivičnepatnice, a po tar. br. 193 zak. o taks. taksu u iznosu od 50 (pedeset) dinara.

Izvršenje kazne, izrečene ovom presudom, odlaže se u smislu § 65. kriv. zak. na vrijeme od jedne godine.

R a z l o z i: Prema presudnim utvrdjenjima optuženik, kome je bilo povjereno vodjenje kancelarijskih posala za kaznenu i ovršnu sekciju i registra Hc u kotarskom sudu u V., nije unio u registar Hc zamolnicu kotarskoga suda u K. za pravnu pomoć sve do konca kolovoza 1928., i ako je ta zamolnica stigla na predatnika na 4. lipnja 1928. i na istog stavljen toga dana pečat prikazanja, već ju je zaključao u svoj stol zajedno sa drugim sličnim zamolnicama, te na istu zaboravio.

Sjetio se o postojanju te zamolnice, kad ga je poglavica suda, uslijed pritužbe interesirane stranke radi zakašnjeloga rješavanja ove zamolnice, pozvao, da mu donese zamolnicu. Optuženik je tada, prema presudnim utvrdjenjima, bojeći se, da ga poglavica suda ne ukori i ne stavi pod disciplinsku istragu, što nije odmah registrirao zamolnicu i donio mu je na rješenje, preinačio na zamolnici nadnevak prikazanja i naznačio na istoj, kao da je stigla na 14. srpnja 1928. te je sa tim nadnevkom registrirao registar Hc i predao poglavici. Po novinskim vijestima o neredovitom registriranju spisa kod kotarskog suda u V. predsjedništvo višeg zemaljskog suda u Splitu povelo je izvide u ovom slučaju i zatražilo od suda u V. ovjerovljeni prijepis registra Hc. Optuženik je tada, prema presudnim utvrdjenjima, znajući za ovo traženje rečenoga predsjedništva, preinačio u registru Hc pravi nadnevak udovoljenja zamolnicama sa strane kotarskog suda u V. u dva slučaja, nadomjestivši ga neistinitim nadnevcima, te je ovako preinačeni registar Hc bio poslan rečenomu predsjedništvu u

Digitized by Google

ovjerovljenom prijepisu. Optuženik je, prema presudnim utvrdjenjima, učinio ova preinačenja, jer se je bojao, da rečeno predsjedništvo ne bi opazilo zakašnjenje pri rješavanju zamolnica za pravnu pomoć, pak onda uslijed obavljenih izvida njega stavilo pod disciplinsku istragu, uslijed česa da bi mogao izgubiti službu.

Pobijana presuda oslobadja optuženika od optužbe, jer da je on učinio ova preinačenja u stanju nužde (§ 25. k. z.), bojeći se, da ne izgubi službu. Ovo je pravno mišljenje pogrješno, jer se u činu, utvrdjenu u pobijanoj presudi, ne ostvaruju obilježja stanja nužde.

Stanje nužde pretpostavlja u prvom redu koliziju dvaju pravnih dobara, zaštićnih krivičnim zakonom od kojih se jedno može uzdržati samo žrtvovanjem drugoga dobra, ako ovo nije vrijednije od ugroženoga. Opasnost, da se ne otkrije eventualni disciplinski prekršaj i da učinilac toga prekršaja ne bude pozvan na disciplinsku odgovornost, nije nikakovo pravno dobro, koje ima u vidu propis § 25. k. z. Disciplinske su krivice takodjer krivični zakon u širem smislu riječi, te su predmet posebnoga krivičnog prava radi zaštite službenih dužnosti ili ugleda odnosnoga reda državnih službenika (§ 159. zakona o činovnicima i ostalim službenicima gradjanskog reda). Disciplinske su krivice takodjer krivično nepravo svoje vrsti, a krivični zakon ne štiti krivično nepravo bilo koje vrsti, već samo pravna dobra, zaštićena krivičnim zakonom. Uostalom stanje nužde se može primijeniti samo na onoga učinioca, koji učini kakov krivični čin, da od sebe ili koga drugoga otkloni istovremenu, na drugi način neotklonjivu n e s k r i v l j e n u opasnost za kakovo dobro, ako povreda, koju je on tim djelom učinio, nije veća od opasnosti. Kod krivičnih djela bilo koje vrsti učinilac sakrivljuje opasnost, pa se već stoga ne može na ovakovog učinioca primijeniti propis o stanju nužde. Na krivični postupak u disciplinskim krivicama primjenljivi su supsidijarno propisi krivičnoga postupka (§ 168. zakona o činovnicima). Okrivljenik i u jednom i u drugom postupku može da se brani svim dopuštenim sredstvima, da od sebe odbije sumnju, da je počinio krivično djelo, kojim ga se tereti, ali mu nije nikad dopušteno, da svojom odbranom vrijedja kakovo pravno dobro, zaštićeno krivičnim zakonom, jer to ne spada u opseg odbrane (§§ 199., 200., 202. i 203. k. z.). Radi toga je osnovan od državnog tužioca istaknuti razlog ništavosti § 281. br. 9b) k. p., pak je valjalo, udovoljujuć žalbi ništavosti, poništiti pobijanu presudu.

Čin, utvrdjen u pobijanoj presudi, ima sva obilježja prestupa po § 397. k. z., jer je optuženik bio prostorno i stvarno nadležan, da vodi registar Hc. On je u ovaj registar unio neistinite nadnevke, kojima je zamijenio prave. Sudski registar Hc je službeni spis, koji se ima voditi pod zvaničnom istinitošću. Optuženik je ova preinačenja učinio umišljajno, jer je ova preinačenja htio učiniti, da zavara svoje starješine o pravom nadnevku registracije, dakle sa prevarnom namjerom i da od sebe tako otkloni opasnost disciplinskoga postupka. On je imao točnu predočbu o zamašaju svoga djela i o njegovim posljedicama. Radi toga se u činu, utvrdjenu u pobijanoj presudi, ostvaruju sva obilježja utuženoga prestupa po § 397. k. z.

Biće zločina po § 101. i 199. d) austr. k. z. ne dolaze u obzir već s obzirom na načelo, izraženo u članu IX. uvodnog zakona austr. k. z. i u § 2. k. z. od 27. siječnja 1929., jer je novi zakon blaži. Biće prekršaja po § 320. slovo f) austr. k. z. ne dolazi takodjer u obzir, jer ovaj isključuje namjeru oštećenja, dok je u presudi utvrdjeni čin, počinjen prevarnom namjerom, što traži i slog § 397. k. z. Ne dolazi u obzir ni biće prestupljenja po § 104. v) srp. k. z., jer ovaj pretpostavlja uništenje ili prikrivanje dokumenata, akata, zvaničnih protokola, registara ili drugih kakovih predmeta, dakle svake pokretne stvari, koje se na kakovom j a v n o m m j e s t u č u v a j u ili su kakovomu zvaničniku n a č u v a n j e p r e d a n e, dok je utuženi čin počinjen od optuženika, koji je po službenoj dužnosti imao stavljati registracije u registar pod zvaničnom istinitošću, a ne samo čuvati sudbeni registar. U optuženikov službeni rad spadalo je istinito vodjenje registra sa svim registracijama, predvidjenim u poslovnom redu za sudove.

Kako su dakle u pobijanoj presudi utvrdjene sve one činjenice, koje se pri ispravnoj primjeni materijalnoga zakona imaju postaviti za osnovicu kasacijone presude, to je bilo red na osnovu prvostepeinh činjeničnih utvrdjenja suditi odmah u samoj stvari na osnovu § 358. ods. 2. br. 2. k. p. i oglasiti krivim optuženika prestupa po § 397. k. z.

Radi krivičnoga djela, koje je optuženiku upisano u grijeh, udarena je kazna na temelju prvoga odjeljka § 397. kriv. zakonika od 27. siječnja 1929. Na osnovu § 74. istoga zakonika je kasacijoni sud odlučio, da optuženiku udari blažu vrstu kazne, jer je utvrdjeno, da optuženik nije počinio krivično djelo iz nečasnih pobuda,

Digitized by Google

a prema naravi krivičnog djela ne može se kazati, da je optuženik zločesta značaja niti se on takovim prema parničnim ispacima uopće može smatrati. Naprotiv stoji, da je optuženik neporočna ponašanja, da uživa dobar glas ne samo u gradjanskom životu, nego i u svojem službenom onošaju.

Iz krivičnoga djela nije nastala nikakva materijalna šteta, a optuženik je učinjeno djelo priznao. Dok ove lakšavne okolnosti stoje u prilog optuženika i dok nema nikakovih otežavnih okolnosti, mora se kazati, da se cilj kazne može postići već time, ako se optuženiku na mjesto kazne lišenjem slobode udari novčana kazna, a u drugu ruku opravdano se može držati, da će se optuženik u buduće uzdržati od krivičnih djela, pa i onda, ako se udarena kazna i ne izvrši. Radi toga su pri odmjerenju kazne primijenjeni propisi §§ 66., 71. br. 5 kriv. zak. i optuženik uslovno osudjen na novčanu kaznu.

Rok o isplati novčane kazne, izreka o zamjeni novčane kazne sa zatvorom u slučaju neutjerivosti, izreka o trošku te o taksi temelje se na odnosnim u enuncijatu citiranim zakonskim propisima.

Sud, primjenjujući ublaženje kazne po br. 4. § 71. k. z., smije, iza kako je promijenio vrstu propisane kazne, da ide i ispod minimuma, zakonom odredjenoga za prvobitnu vrst kazne.

Rješenje stola sedmorice, odjelj. B, od 5. ožujka 1930., Kl. 346/29.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavaju žalbu ništavosti državnoga tužioštva protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Dubrovniku od 18. studenoga 1929. posl. br. Vr 129/39-19, kojom je optuženi T. Miho oglašen krivim radi zločinstva po čl. 1. (§ 319. k. z.) zakona o suzbijanju zloupotrebe u službenoj dužnosti, pa stoga osudjen po tom §-u i §-u 71. br. 4 kriv. zak. na strogi zatvor u trajanju od šest nedjelja, p r e s u d i o j e: Odbija se žalba ništavosti.

R a z l o z i: Optuženik je bio optužen i osudjen zbog krivičnoga djela utaje po § 329. (318.) I. k. z., za koje je zakonom zaprijećena robija do deset godina. U ovakovom slučaju presudni sud može prema naredjenju § 71. br. 4 k. z., ako nadje, da ima jedna ili više okolnosti, zbog kojih kazna treba da se ublaži, prama stepenu učiniočeve krivične odgovornosti vršiti to ublaženje na način, da mjesto robije izreče strogi zatvor. Zakon ovdje ne kaže, da u ovakovom slučaju odmjerena kazna strogoga zatvora ne smije da bude ispod jedne godine t. j. ispod najmanje zakonske mjere vremena robije (§ 37. II. k. z.), mjesto koje se odmjerava strogi zatvor. Gdjegod je u zakonu propisana vremena kazna na slobodi bez naznačenja najviše ili najmanje mjere, tu nastupa najmanja i najviša zakonska mjera te vrste kazne prama naredjenjima §§ 37.—39., u čijim granicama sud odmjerava učiniocu kaznu prama stepenu njegove krivične odgovornosti. U konkretnom slučaju je presudni sud, vršeći svoje pravo ublažavanja kazne, odmjerio optuženiku prama naredjenju § 71. br. 4 k. z. kaznu strogoga zatvora u trajanju od šest nedjelja zbog zločina po čl. 1. (§ 319. I. k. z.) zakona o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti od 30. ožujka 1929. Presudni je sud dakle odmjerio optuženiku kaznu u granicama, označenim u § 39. k. z., jer odmjerena kazna prekoračuje sedam dana, a ne prekoračuje pet godina. Time presudni su nije upao u nijedan slučaj ništavosti, predvidjen b § 281. br. 11 k. p., pak je radi toga neosnovana žalba ništavosti državnoga tužioca, koji je tvrdio, da u slučajevima br. 4 § 71. k. z. sud smije da spusti kaznu do najmanje zakonske mjere, te da vrstu spuštene kazne promijeni, ali da ne smije, iza kako je promijenio vrstu propisane kazne, da ide ispod minimuma, zakonom odredjenoga za prvobitnu vrst kazne.

Za krivičnu odgovornost po § 91. b srp. k. z. je potrebno, da je učinilac svijestan, da su riječi uvredljiva značaja.

Rješenje stola sedmorice, odjelj. B, od 13. veljače 1930., Kl. 341/29.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika B. J. Nikole protiv presude okružnog kao presudnoga suda u Dubrovniku od 18. studenoga 1929. posl. br. Vr 296/29-26., kojom je pomenuti optuženik proglašen krivim zbog prestupljenja po § 91. b srp. kriv. zak., p r e s u d i o j e:

I. Udovoljuje se žalbi ništavosti, poništava se prvostepena presuda, te se ova krivična stvar vraća istomu okružnomu kao inokosnomu sudu u Dubrovniku, da je opet pretrese i riješi.

Digitized by Google

II. Priziv državnog tužioca se upućuje na rješenje pod I.

Razlozi: Riječi, za koje je prvostepeni sud utvrdio, da ih je optuženik tužene prigode izrekao, mogle bi da sadrže objektivna obilježja djela predvidjenoga u § 91. b kriv. zak., jer po svojem značenju mogu da omalovaže, izlože podsmjehu i prezrenju ono lice, na koje se one odnose.

Nu objektivnost krivičnoga djela po § 91. b l. c nije samo po sebi dovoljna za krivičnu odgovornost optuženika. Zakon u § 91. b l. c. odnosno u § 307. kriv. zak. od 27. siječnja 1929. ne traži doduše za krivičnu odgovornost specifični animus iniurandi respective animus calumniandi, ali je svakako potrebno, da je učinilac svijestan, da su riječi uvredljiva značaja. Optuženik bi, dakle, bio krivično odgovoran zbog inkriminiranih riječi samo onda, ako je i u koliko je uistinu bio svijestan, da tim riječima vrijedja Njezino Veličanstvo Kraljicu.

Optuženik je na svoju obranu naveo, da je izustio inkriminisane riječi bez zle namjere, a pod riječima »bez zle namjere« s obzirom na sve prilike danoga slučaja ima se razumjeti, da optuženik isključuje svoju svijest o uvrijedljivom značaju inkriminiranih riječi. Kada bi to bilo istinito onda optuženik prema kazanome ne bi bio krivično odgovoran. Stoga je prvostepeni sud morao da jasno utvrdi, da li je optuženik bio svijestan ili nije bio svijestan, da inkriminiranim riječima vrijedja Njezino Veličanstvo Kraljicu (§ 258., 270. br. 7 kriv. post.). Opravdana je stoga žalba ništavosti sa gledišta § 281., br. 9 a k. p. i bilo joj je red udovoljiti, te u smislu § 388. ods. 2 br. 3 k. p. poništiti pobijanu presudu, a na osnovu člana 2., 4., 11. uvodnog zakona od 16. veljače 1929. i § 10. br. 3 kriv. post. od 16. veljače 1929. uputiti krivičnu stvar pred okružni kao inokosni sud u Dubrovniku.

Pošto je pobijana presuda poništena i u izreci o krivici i u izreci o kazni, postao je priziv državnog tužiočtva bespredmetan.

Kada je oklevetani »jasno označen« u smislu 3. st. čl. 52. zak. o t.?

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 20. ožujka 1929., Kl 391/28.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud, rješavajući 20. ožujka 1929. žalbu ništavosti privatnoga tužitelja Don. K. V-a protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Splitu od 14. rujna 1928. posl. br. Pr. 6/28-23, kojom je optuženi J. V. u smislu § 259. br. 3 k. p. oslobodjen od optužbe radi prestupljenja klevete iz čl. 52. zak. o štampi nakon provedene javne rasprave po br. 3. stav. 2. § 288. k. p.

p r e s u d i o j e:

Udovoljava se žalbi ništavosti, poništava se pobijana presuda, te se ova krivična stvar vraća prvostepenomu sudu, da je ponovno pretrese i presudi.

Razlozi: Pobijana presuda krivo tumači pravni pojam »ako je oklevetani inače jasno označen«, kada misli, da ove riječi imaju značenje, da u klevetničkom napisu oklevetano lice mora da bude na takov način označeno, da svaki čitalac odnosnoga napisa na prvi mah bude na čistu, na koga se kleveta odnosi. Polazeći sa ovoga pogrješnoga pravnog shvaćanja zakonskih riječi »jasno označen«, pobijana presuda navodi, da nema nikakva značaja za pitanje klevete na štetu žalioca, da li je optuženik ciljao inkriminiranim napisom na privatnoga tužioca i da li je nekoliko ili mnogo mješćana optuženikovih odnosno župljana tužiočevih vjerovalo ili mislilo, da je optuženik inkriminiranim napisom ciljao na tužioca, da li se stanoviti izrazi i činjenice, navedene u napisu, po shvaćanju seljana njihova mjesta (jer su i tužitelj i optuženik u istom selu) odnose na privatnoga tužioca, te napokon da je beznačajno i to, što je optuženik inkrimiranim napisom ciljao upravo na dopisnika »N. P.«, sve da je znao, da je taj dopisnik privatni tužilac, kad je odnosni dopis u »N. P.« bio bezimen t. j. nepotpisan od privatnoga tužioca.

Kada bi se riječi »jasno označen« mogle tumačiti u smislu, kako ih tumači pobijana presuda, onda bi vrlo maleni broj oklevetanih lica, koja u napisima nisu izričito imenovana, mogao zatražiti zaštitu suda zbog klevete, jer ima vrlo malo lica, koja bi svoj publici bila poznata po »jasnim oznakama«, te bi se širom otvorila vrata klevetničkoj kampanji, jer bi svaki mogao bez straha napadati tudju čast u napisima, neimenujući izričito oklevetanoga, a navodeći ipak stanovite činjenice, izraze i okolnosti, iz kojih bi krug čitalaca, interesiran u stanovitom mjestu, mogao sa potpunom sigurnošću zaključiti, na koga se klevetnički napis odnosi.

Riječi »jasno označen« imaju samo to značenje, da se prama okolnostima slučaja može jasno poznati, na koga se klevetnički napis odnosi. Ovakovo jasno označenje postojat će uvijek, kada iz odnosnoga napisa s obzirom na konkretne činjenice

Digitized by Google

i izraze čitalačka publika u stanovitom mjestu, pripadnici stanovitoga stališa, uži ili širi socijalni ili poslovni krug lica može sa sigurnošću zaključiti, na koga se klevetnički napis odnosi. Ovakovo jasno označenje može odvisiti od bezbroj okolnosti, što se prilagodjuju stanovitomu licu. Tako se n. pr. oklevetano lice može jasno označiti po njegovim stanovitim fizičnim ili umnim prednostima ili nedostacima, po izrazima njemu uobičajenim ili u stanovitoj prigodi upotrijebljenim, po njegovom javnom ili privatnom zanimanju, po političkoj pripadnosti stanovitoj stranci, ako je to u stanovitom mjestu upadno, po stanovitim činjenicama, što su se desile samo odredjenomu licu i t. d.

S obzirom na gornja posmatranja prikazuje se osnovanim od žalioca istaknuti materijalni razlog ništavnosti § 281. br. 9a k. p.

Razlog ništavosti broja 5 § 381. k. p. nije po zakonu izveden, jer žalilac ne navodi nikakovu činjeničnu okolnost (§ 1. br. 2 novele krivičnomu postupku), koja bi sadržavala jednu od taksativno pobrojanih mana u ovom zakonskom naredjenju.

Razlog ništavosti broja 4 § 281. k. p. ne može se uvažiti s obzirom na zadnji stav § 281. k. p., jer žalilac nije odmah po proglašenju zaključka, kojim su bili odbačeni od njega predloženi dokazi, pridržao žalbu ništavosti. Branilac je na današnjoj kasacijonoj raspravi, istina, tvrdio, da je on to učinio, a da je to pogrješno izostalo iz raspravnoga zapisnika. Medjutim, ako je to tako, onda je dužnost braniočeva bila, da traži dopunu zapisnika. On to nije učinio, pa za kasacijoni sud ostaja mjerodavan raspravni zapisnik onako, kako je sastavljen. Kako pak u pobijanoj presudi uslijed pogrješnoga pravnog shvaćanja pojma »jasno označen« nisu utvrdjene one činjenice, koje bi se pri ispravnoj primjeni materijalnoga zakona imale postaviti na osnovicu kasacijonoj presudi, to je bilo red na osnovu § 288., st. 2, br. 3 k. p. poništiti pobijanu presudu i povratiti krivičnu stvar istomu prvostepenomu sudu na ponovno raspravljanje i presudjenje.

Literatura

Dr. BRANKO MAŠIREVIĆ: Krivični obrasci uz novi krivični zakonik, postupnik i pravilnik, Sombor 1390. — Poznato je, da kod oblasti uopće, a kod sudova napose imade po propisima mnogo rješenja, koja se često opetuju u konkretnim slučajevima tako, da — izuzevši specijalne podatke dotičnoga konkretnoga slučaja — ostaje sadržaj i način rješenja uvijek isti. Zato su se već odavna stali za ovakova rješenja priredjivati litografirani ili tiskani obrasci, koji se s obzirom na konkretni slučaj naprosto ispune. Time se u jednu ruku uštedjuje mnogo vremena, koje bi se inače potrošilo na opetovano pisanje takovih šablonskih rješenja (poziva, zamolnica, zapisnika i t. d.), a u drugu ruku olakšava i pospješuje uredovanje. Zato je autor ove knjige sakupio u njoj za okružne kao prvo- i drugostepene i za sreske sudove najpotrebnije obrasce prema odredbama novoga krivičnoga zakonika, krivičnoga postupnika i pravilnika. Ti se obrasci mogu tiskom pomnožiti tako, da ih i sudovi i odvjetnici mogu prema potrebi nabavljati, kako pojedinci nabavljaju na pr. obrasce kupoprodajnih ugovora za nekretnine i punomoći. Koliko smo, nabrzo pregledavši knjigu, mogli opaziti, držimo, da će se ispuniti nada autora, da će ovi obrasci dobro doći sucima i odvjetnicima u njihovom kazneno-pravnom poslovanju.

MORAL DVIJU KLASA Napisao Mirko Kus-Nikolajev. Govori se pretežno o moralu zapravo samo jedne klase, i to buržujske, a obzirom na medjusobne spolne odnose muškarca i žene Knjiga je izašla medju izdanjima »Socijalne Misli«.

Svaštice

UMRO je Mazzura dr. Lav, odvjetnik u Zagrebu, dne 28. ožujka 1930. Ime Mazzura vezano je uz Pravničko društvo i »Mjesečnik«. Pokojni je bio sin dra Šime Mazzure, koji je u Pravničkom društvu znao održati zanimljiva predavanja, a takovi su mu bili i članci u »Mjesečniku«. Sin mu dr. Lav, posvetivši se pravu i odvjetništvu, pošao je očevim tragom, pa se je i on javljao u »Mjesečniku« svojim književnim prilozima. Umro je u 53. godini života, kada bi bio još mnogo mogao dati društvu i domovini. Počivao u miru!

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

SVIBANJ — Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. — ZAGREB, 1930.

GOD. LVI. — Dr. Ivo Politeo, odvjetnik — BROJ 5.

Zasebnosti propisa o smetanju posjeda, počinjenom gradjenjem (§§ 340.-342. o. g. z.) i njihova opravdanost

Napisao dr. Muha Miroslav, sudac okružnoga suda u Zagrebu.

Za slučajeve smetanja posjeda gradjenjem postoje zasebni propisi, koji se u mnogočem razlikuju od propisa glede običnih slučajeva smetanja posjeda. Zasebnost tih propisa opravdana je samom prirodom stvari i u skladu je sa drugim propisima materijalno-pravne prirode. Bez razumijevanja razloga, koji opravdavaju zasebnost tih propisa nemoguće je ispravno shvaćati same odnosne propise. I doista se oni djelimice i pogrješno shvaćaju, u glavnom upravo zbog tog nerazumijevanja.

Ponajprije valja istaći formalnu pretpostavku parnice smetanja posjeda, počinjena gradjenjem. Ta formalna pretpostavka je prema §. 340. o. g. z. u tome, da se gradilac t. j. onaj, koji za sebe gradi, nije zaštitio po propisu sudskog postupka. A naš gradjanski parbeni postupnik propisuje u §. 610.: »Tko hoće da gradi štogod, ima najprije po ustanovi gradjevnih propisa ishoditi dozvolu od vlasti, koja je odredjena za nadziranje gradjevina. Ova vlast neka ne dopusti gradnje, dok najprije ne sasluša onih, koji bi njome mogli biti oštećeni u svojim pravima. Ako bude prigovora, ima pomenuta vlast pokušati nagodu, a ako ova ne uspije, jedino uputiti stranke na put pravde.« Austrijski pak gradj. parnični zakoni (čl. XXXVII. uvodnog zakona gradj. parničnom redu) uredjuje to pitanje ovako: »Ovlaštenju, koje pristoji posjedniku nepokretne stvari ili stvarnoga prava po §§. 340.—342. o. g. z., da kod suda ostvari zabranu namjeravanog gradjenja, nema više mjesta, ako je gradilac prema propisima, važećim za gradjenje, zatražio gradjevnu dozvolu i navodno ugroženi posjednik, koji je propisno i blagovremeno pozvan gradjevnom povjerenstvu, nije mu predstao ili nije prigovorio zatraženoj gradjevnoj dozvoli.«

Razlika izmedju prvoga i drugoga propisa je u ovom. Prema prvom propisu (§ 610. grpp.) je gradjevna vlast dužna, da za slučaj privatnopravnih prigovora ovlaštenog interesenta stranke uputi na put pravde. Kada bi pak gradjevna vlast usprkos tomu propisu dala gradiocu bezuslovnu gradjevnu dozvolu, ili kada bi to učinila za slučaj, da

Digitized by Google

ovlašteni interesenat nije bio uopće pozvan gradjevnom povjerenstvu, ili barem ne propisno i blagovremeno, ovlašteni interesenat ne bi imao tužbe smetanja posjeda, budući da bi s jedne strane nedostajalo kriterija samovlasnosti, bez kojega nema smetanja posjeda (§§. 19. i 339. o. g. z.), i budući da sud s druge strane u parnici smetanja posjeda nije ovlašten, da preispituje zakonitost rješenja upravnih vlasti. Prema članu XXVII. cit. zak. naprotiv ovlašteni interesenat gubi posjedovnu zaštitu istom onda, ako je bio propisno i blagovremeno pozvan, ali nije pristupio, ili je doduše pristupio, ali nije stavio svoje prigovore. Inače on ne gubi tu zaštitu, sve da je gradjevna vlast i dala bezuslovnu dozvolu. No praksa je i u oblasti staroga grpp. stala na stanovište, da interesenat ne gubi posjedovne zaštite po §§ 340.—342 o. g. z., ma da je gradilac ishodio bezuslovnu gradjevnu dozvolu, ako interesenat nije bio uopće pozvan gradjevnomu povjerenstvu. Uzimalo se naime, da gradjevna dozvola nema učinka prema interesentu, koji nije propisno obaviješten o postupku.

Naš novi gradj. parnički postupak ne sadrži u tom pravcu nikakav propis, pak valja očekivati, da će koji drugi zakon uredjivati to pitanje.

Ako su stranke upućene na put gradjanske parnice. gradilac prema §. 611. grpp. treba, hoće li da se zaštiti protiv stavljenih prigovora, da uzazivnom tužbom ishodi osudu, kojom se prigovaratelju nalaže vječito mučanje, a uzazivniku dopušta, da gradi po predloženoj osnovi, odnosno treba da pobijedi u parnici, koja je pokrenuta na tužbu prigovaratelja. Prema austrijskom (§228.) i našem novom parničnom postupku (§ 323.) gradilac mora da pobijedi u parnici na utvrdjenje, da tobožnjem interesentu ne pristoji pravo zabrane.

P r v a z a s e b n o s t propisa §§. 340.—342. o. g. z. je dakle u tome, što navodni interesenat gubi posjedovnu zaštitu svog ugroženoga podizanjem gradjevine prava, ako se je gradilac propisno zaštitio protiv njegovih prigovora.

D r u g a z a s e b n o s t je u tome, da zabranu podizanja gradjevine mogu da traže jedino posjednici n e p o k r e t n i h s t v a r i ili s t v a r n i h p r a v a. Prema tome ne mogu to tražiti posjednici osobnih prava na pr. posjednici prava zakupa i najma. R a n d a zagovara zaštitu i posjednika osobnih prava ovako: »Zakon spominje u § 340. o. g. z. istina samo posjed stvarnih prava. Kako pak § 340. o. g. z. uredjuje jedino zaseban slučaj smetanja posjeda u izvodjenju pravila § 339. o. g. z., to nema što prigovarati proširenju toga propisa općenito na posjed prava na nekretninama. Zar ne će zakupnik biti posjedovno zaštićivan baš samo protiv takovih povreda svoga posjeda zakupa? Praksa koleba?«

Medjutim, iako stoji, da je uredjenje institucije smetanja posjeda po §§. 340.—342. o. g. z. doneseno u izvodjenju pravila §. 339. o. g. z., ipak je to jedno zasebno uredjenje, obilježeno zasebnom sadržinom tih propisa a istaknuto samom marginalnom rubrikom: »Naročito gradjenjem«. A kada zakon u tom zasebnom uredjenju veli, da zabranu podizanja gradjevine mogu tražiti posjednici nepokretne stvari ili stvarnoga prava, znači, da posjednici osobnih prava nemaju te ovlasti. Dalje, propis §. 339. o. g. z. ne pravi razlike izmedju stvarnih i

Digitized by Google

osobnih prava onako isto, kako ne prave te razlike ni propisi §§. 312. i 313., koji govore o posjedu prava. Kada dakle § 340. ističe posjed nepokretne stvari i stvarnih prava, ne može značiti drugo nego to, da zakon ne će da zaštićuje posjed osobnih prava, kada se u nj zadire gradjenjem. Da je zakonodavac posjednika osobnih prava svijesno i naumice i ne možda kakovom omaškom iskljućio od posjedovne zaštite po §§ 340.—342. o. g. z., vidi se i po tome, što i član XXXVII. austrijskog uvodnoga zakona gradj. parničnomu postupku iz godine *1895.*, dakle 84 godine, pošto je donesen opći gradjanski zakon, i opet spominje samo posjednike nekretnine ili stvarnoga prava.

Zašto je to tako uredjeno, to će se razabrati iz nižeg izlaganja opravdanosti svih zasebnih propisa §§. 340.—342. o. g. z.

Dalje argumente za svoju tezu R a n d a izvodi iz nekojih vrhovnih rješenja, koja ne pružaju zaštitu posjednicima osobnih prava po §§. 340. i 342., ali uostalom izričito priznavaju dopuštenost tužbe smetanja posjeda zakupnika i najamnika protiv podizanja gradjevina u smislu općega naredjenja §. 339. o. g. z. »Uz ovu pretpostavku«, kaže R a n d a, »zaista nije shvatljivo, što bi se imalo postići uskraćenjem postupka po propisima §§. 340.—342.? Za gradioca nastala bi tako velika opasnost, da se ne bi protiv možebitnih prigovora zakupnika i najamnika mogao zaštititi u smislu gradjevnih zakona i sudskoga postupka, već bi naprotiv usprkos gradjevnoj dozvoli bio izložen svima eventualitetima parničenja. Takovim tumačenjem zakona bio bi posjed osobnih prava što više okrunjen kako nezasluženim tako i bezrazložnim preimućstvom.« Posve točno. Ako bi zakupnici i najamnici mogli tražiti zabranu podizanja gradjevine doduše ne po propisima §§. 340.—342. o. g. z. ali zato po propisima §. 339. o. g. z. u vezi sa §. 12. z. o sm. p. (§ 458. austrijskog pp.), onda bi oni zaista bili u povoljnijem položaju od posjednika stvarnih prava, što je upravo apsurdno. Nekoja vrhovna rješenja idu dapače dotle, da izriču dopuštenost sticaja tužbe smetanja posjeda po § 339. i zabrane podizanja gradjevine po § 340.! Kada bi takov sticaj ili izbor bio dopušten, onda bi zasebni propisi §§. 340.—342. bili posve izlišni. Zaštita po općem pravilu §. 339. je znatno opsežnija i uspješnija od zaštite po §§. 340.—342., pak tko bi se razuman laćao slabijega sredstva, kada raspolaže jačim sredstvom? Stanovište, da zakon ostavlja izbor ili dopušta sticaj tužbe smetanja posjeda po specijalnom pravilu §§. 340.—342., otkriva nerazumijevanje rationis legis tih zasebnih propisa.

T r e ć a z a s e b n o s t tih propisa je ta, da interesenat može da podnese tužbu smetanja posjeda, u koliko se stiču sve druge pretpostavke, samo dok je on tek u g r o ž e n ili, kako to prevodi hrvatsko izdanje o. g. z.-a, dok bi on podizanjem gradjevine m o g a o b i t i o š t e ć e n u svojim pravima (§ 340.). Ako je njegovo pravo podizanjem gradjevine već povrijedjeno, onda nema više mjesta tužbi smetanja posjeda. Takovoj tužbi nema dakle mjesta ne samo, kako se to općenito pogrješno shvaća, istom onda, kada je gradjevina dovršena, nego već onda, kada je gradjevina dospjela dotle, da interesenat ne može više izvršiti svoje pravo. Posjednik na pr. služnosti puta (§ 477. t. l. o. g. z.) gubi tužbu smetanja posjeda te služnosti već onda, kada je gradjevina do-

Digitized by Google

spjela dotle, da se on tim putem ne može više služiti, a ne tek onda, kada je gradjevina dovršena. Dakako da se protiv toga buni »pravna svijest«, ali je ta »pravna svijest« na krivom putu. Ovdje je dosta, da prstom upiremo na pozitivno naredjenje zakona, koje dopušta tužbu, samo dok je interesenat ugrožen u svojim pravima.

Četvrta zasebnost je neminovna posljedica prethodne i sastoji se u tome, što tužbeni zahtjev i shodno tomu i sudska odluka (konačna odluka) ima da glasi na zabranu novosti (Verbot einer solchen Neuerung — § 340.). To isto odredjuje § 57. odj. 4. z. o sm. p.: »Odluka ova valja samo kao privremeno pravilo za posljednji faktični posjed, ili pak izriče privremeno kakovu zabranu ...« Isto odredjuju § 459. austr. gradj. parbenog postupka i § 553. novog grpp. Tražiti i ishoditi može se jedino zabrana podizanja gradjevine. O kakovom traženju i ishodjenju uspostave u ranije posjedovno stanje nema ni govora. I protiv toga će se buniti »pravna svijest« ali posve neosnovano, kako ćemo niže vidjeti.

Peta zasebnost je u logičnoj vezi sa obima prethodnima. Ta je zasebnost u tome, da sud redovito neće dopustiti, da se gradjenje nastavi, dok se stvar ne riješi (§ 341. o. g. z.). Već iz ovoga propisa se vidi, da se radi o izdavanju privremene odredbe. I doista procesualni propisi odredjuju to naročito. — § 10. z. o sm. p. propisuje: »U koliko po propisu gradjanskoga prava ima mjesta zabrani proti poduzetniku gradnje ili djela, da ne nastavlja gradjenje, dok stvar ne bude riješena, ima se o tom na prošnju tužiteljevu odmah kod rješavanja tužbe narediti, što je potrebno.« — Novi gradjanski parbeni postupnik u § 550. odredjuje posve u skladu sa § 456. austr. grpp.: »Na osnovu traženja, stavljenoga u tužbi, da se po propisima gradjanskoga zakonika izda zabrana podizanja ili rušenja gradjevine, vodnih ili drugih naprava, sudac će odmah, kada izda prvu odluku po tužbi, i bez preslušanja protivne stranke narediti, što je potrebno.«

Značaj te privremene odredbe je očit. Dok je u drugim slučajevima smetanja posjeda ostavljeno ocjeni suca, da li će, kada i uz koje uvjete izdavati privremene odredbe (§ 12. z. o s. p., § 458. austr. grpp., § 552. novog grpp.), sudac ovdje na zahtjev traženja tužitelja mora u pravilu privremenom odredbom zabraniti podizanje odnosno rušenje gradjevine. A mora to i biti zbog toga, što bi inače konačna odluka, koja može samo da izriče zabranu gradjenja, ako bi tuženi uprkos tužbe dalje gradio, ostala neovršiva. Kako će se ovršiti zabrana gradjenja, kada je gradjevina ma i samo djelimice podignuta? Kako smo pak više gore vidjeli, dosta je, da je podignuta dotle, da je interesentovo pravo već povrijedjeno. Za izdavanje takove privremene odredbe potrebno je prema spomenutim procesualnim propisima izričito tužiteljevo traženje. Propusti li on, da to blagovremeno zatraži, a tuženi dalje gradi dotle, da je tužiteljevo pravo povrijedjeno, propao je on sa svojom tužbom na zabranu. Tužba smetanja posjeda podizanjem gradjevine ima naime, kako smo već istakli, svrhu, da spriječi povredu ugroženoga interesento-

Digitized by Google

voga prava. Ako je provedba već nastupila bilo prije tužbe, bilo tokom parnice, ne može interesenat ishoditi uspostavu ranijega posjedovnoga stanja i prema tome njegova je tužba s početka bespredmetna ili je postala takovom.

Zato se i riječi § 341. reč. 2. »kod bliske i očite pogibli« i riječi u istom paragrafu reč. 1. »produženje gradjenja« moraju tumačiti shodno izloženomu stanovištu. Nekoji tumače riječi o »bliskoj, očitoj pogibli« tako, kao da bi značile, da je tužba smetanja posjeda po §§. 340.—342. dopuštena i onda, kada bi gradjevina djelomice bila već podignuta, kada je dakle ugroženo pravo već povrijedjeno, i prema tome ne samo onda, kada je interesentovo pravo istom ugroženo. Medjutim takovo bi tumačenje prouzročilo očit nesklad izmedju tako tumačenih riječi i prije navedenih zakonskih naredjenja. A notorno je, da tumačenje, koje vodi protivurječnosti sa drugim zakonskim naredjenjima, ne valja (§ 6. o. g. z.). Kada je tome tako, onda pomenute riječi treba drugačije tumačiti i to tako, da ne stvaraju nesklad sa drugim propisima, već da budu s njima suglasne. Za ispravno tumačenje tih riječi valja imati na umu, da zasebni propisi §§ 340.—342. o. g. z. obradjuju ne samo podizanje novih zgrada, već i vodnih naprava. Vodna naprava može se podići jedino u svrhu odbrane od kakove štete (na pr. poplave). Zakon misli dakle samo na štetu, koja bi mogla nastati zbog nepodizanja naprave, namijenjene baš obrani od štete spolja, a nipošto na štetu, koja bi mogla nastati od same započete ali nedovršene zgrade, kao na pr. od nekakovih nedovršenih svodova. Sam Randa, koji (u opasci 86. na str. 285. — 4. izdanje) navodi taj primjer o nedovršenim svodovima veli: »Zapisnici misle (isto tako i Zeiller) poglavito na gradjevinu od prijeteće štete, isto tako osnova II. § 60.« Pa razumije se. Ne može tako dotjeran zakon, kao što je opći gradjanski zakon da samom sebi protuslovi već u propisima jedne i iste institucije.

Zato se i zabrana, da se »nastavi gradjenje«, nema razumijevati u smislu, da se može izdati zabrana daljega gradjenja, kada je gradnja započeta, nalazila se ona ma u kojem stadiju, samo dok nije dovršena. Ne smije se to tako tumačiti, jer bi takovo tumačenje dolazilo u sukob sa ostalim navedenim jasnim zakonskim naredjenjima. Zabrana se može izdati kod doduše započete, točnije pripremljene, ali ne dotle dospjele gradnje, da se ne bi više moglo govoriti istom o ugroženom pravu, nego da bi već bila nastupila povreda prava. Vrlo točno je ta misao izražena u §. 550. novoga grpp. »o zabrani podizanja ili rušenja gradjevine«, jer uklanja dvomisleni izraz: »Zabrana, da se nastavi gradjenje«.

Tužba dakle mora u svakom slučaju biti podnešena, dok je gradjevina u tom stadiju, da je interesentovo pravo istom ugroženo. Ali gradjevina ne smije ni tokom parnice smetanja posjeda napredovati dotle, da je već nastupila povreda interesentovoga prava. Zato sud na prijedlog mora već privremenom

Digitized by Google

odredbom zabraniti gradjenje. Od toga pravila zakon pravi izuzetak u drugoj reč. § 341., kada propisuje, da sud u dva slučaja može tokom parnice privremeno dopustiti produženje gradjenja: 1. ako bi od privremene zabrane produženja gradjenja nastala bliska, očita pogibao, 2. ako gradilac dade primjereno obezbjedjenje, da će postaviti stvar u prijašnje stanje i naknaditi štetu, a zabranilac u ovom slučaju ne dade slično obezbjedjenje za posljedice zabrane. No što je s tim izuzetkom, to ćemo kasnije vidjeti.

Šesta i posljednja zasebnost tih propisa je u tome, što interesenti (posjednici nepokretne stvari ili stvarnoga prava), ako se je gradilac propisno zaštitio protiv njihovih prigovora, gube ne samo posesornu, već i petitornu zaštitu i da interesenat, ako je njegovo pravo već povrijedjeno, sve da je stavio pred gradjevnom komisijom svoje prigovore, ne može kod suda tražiti uklonjenje novoga stanja, t. j. stanja, stvorenoga podignutom gradjevinom, odnosno tražiti uspostavu ranijega stanja ne samo posesorno, nego ni petitorno.

Uopće je petitorna tužba bez prethodne tužbe smetanja posjeda dopuštena onda, kad bi interesenat zakasnio sa tužbom smetanja posjeda, uz pretpostavku dakako, da se inače pojavljuju svi gore navedeni uvjeti za tužbu smetanja posjeda prema propisima §§. 340—342. o. g. z., ili kada bi on bilo s kojih razloga dao prednost petitornoj tužbi, t. j. kada bi neposredno petitornom tužbom tražio zabranu gradjenja.

Poslije dovršene parnice smetanja posjeda imademo mogućnost petitorne tužbe, predvidjene u § 57. z. o s. p., § 459. austr. grpp. i § 553. novoga grpp. na ostvarivanje prava na posjed — i to tužbu gradioca u slučaju, da je zabranilac uspio u posjedovnoj parnici, a tužbu zabranioca u slučaju, da je gradilac uspio u posjedovnoj parnici, — ali u oba slučaja uz pretpostavku, da zabranočevo pravo nije već povrijedjeno.

Sve, što vrijedi za podizanje gradjevine, vrijedi prema § 342. o. g. z. i za rušenje stare zgrade, dakle: 1. interesenat gubi posjedovnu zaštitu svoga ugroženog rušenjem gradjevine prava, ako se je rušilac propisno zaštitio protiv prigovora toga interesenta; — 2. zabranu mogu tražiti samo posjednici nepokretne stvari ili stvarnoga prava; ne mogu da je traže posjednici osobnih prava; — 3. tužba se može podnijeti, samo dok je interesentovo pravo ugroženo, prema tome nikako onda, kada je njegovo pravo već povrijedjeno; — 4. tužbeni zahtjev i sudska odluka moraju glasiti na zabranu »novosti«, t. j. rušenja; — o kakovoj uspostavi u ranije posjedovno stanje nema ni govora; — 5. u pravilu sud će morati izdati odmah na tužbu, a na osnovu tužiteljevoga traženja, privremenu odredbu, kojom se rušenje zabranjuje; — 6. interesenat, ako se je gradilac propisno zaštitio protiv njegova prigovora, gubi ne samo posesornu već i petitornu tužbu za uščuvanje svoga prava. Bez prethodne tužbe smetanja posjeda petitorna tužba je dopuštena onda, kada bi interesenat zakasnio sa tužbom smetanja posjeda uz pretpostavku dakako, da se inače pojavljuju svi gore navedeni uvjeti za tužbu smetanja posjeda prema propisima §§. 340.—342. o. g. z., ili kada bi on neposredno petitornom tužbom tražio zabranu rušenja. Poslije dovršene parnice smetanja posjeda moći će petitorno da tuži ili zabranilac ili gradilac prema tomu, tko je podlegao u posesornoj parnici, no uvijek

Digitized by Google

uz pretpostavku, da zabranioćevo pravo nije već povrijedjeno rušenjem gradjevine.

A sada da iznesemo rationem legis tih propisa, da izložimo opravdanost njihovih prije istaknutih zasebnosti. To je, kako je već spomenuto, tim potrebnije, što se inače ti propisi ne mogu ispravno shvatiti, kako se oni doista i ne shvaćaju, bar ne u svemu i u svim konsekvencijama.

Propis §. 340. o. g. z. govori o zgradama, vodnim ili kojim drugim gradjevinama. Svatko će uvidjeti, da u pravilu, a mjerodavno je samo pravilo, svaka zgrada služi u iole civiliziranoj ljudskoj zajednici prekim što više najprečim ljudskim potrebama. Zato je i prirodno, da država pogoduje podizanju novih zgrada. No kod napredovanja civilizacije stambene potrebe rastu čim dalje tim više. Nije dosta, da je čovjek pod krovom, nego je potrebno, da stambene prostorije odgovaraju većim zahtjevima materijalne civilizacije a ujedno i higijene. U tom pogledu prednjači Njemačka, gdje već svaki radnik stanuje u udobnim prostorijama, snabdjevenima savremenim komforom. Država je u najvećoj mjeri interesirana na zdravlju svojih gradjana, koje opet, osim od drugih faktora, zavisi i od toga, u kakovim prostorijama ljudi stanuju, pa se stoga svima svojim snagama stara, da po mogućnosti stane na put stambenim nedostacima. Zato ona potpomaže sva nastojanja pojedinaca, a naročito korporacija oko podizanja novih kuća. To ona čini raznim mjerama na pr. podjeljivanjem poreskih olakšica i davanjem zajmova uz povoljne uvjete. Osim toga država i sama diže stambene zgrade, a utiče takodjer i na javnopravne korporacije, na samoupravna tijela, da to isto čine.

U kolikoj je mjeri država interesirana na pitanju stambenih zgrada, vidi se po tome, što se ona za vrijeme stambenih kriza ne žaca zadirati u ovlaštenja, koja izviru iz privatnoga prava, što se ona u takovim vremenima ne ustručava bar privremeno i ukinuti postojeće zakonske propise privatnoga prava. A to država zato može, jer je privatno pravo tek izlijev volje državne vlasti, koja nad sobom nema nekakve druge vlasti, i zbog toga može svaku institucije privatnoga prava, pa zato i instituciju privatne svojine svaki čas modificirati i u krajnjoj nuždi dabome i ukinuti kao takovu. Ali ne samo što državna vlast to može, ona to i mora učiniti, kada to traže potrebe solidarnosti državne zajednice, kada to traže potrebe viših općih interesa .

»Privatno pravna svojina od rimskog vremena pa do danas uslijed razvitka društva i promjene u shvaćanjima je pretrpila znatne izmjene, kako u obimu predmeta tako i u obimu ovlaštenja same vlasti, koja sačinjava suštinu i sadržaj tih prava. Danas je za svakoga jasno, da privatna svojina ne predstavlja više nikakovo apsolutno pravo, postoji pravo društva, pravo zajednice, koje je više i kadgod to opći interesi zajednice zahtijevaju, onda je privatno pravo pojedinca dužno, da se ograniči i da izvjesna ograničenja budu podnašana u interesu društva i solidarnosti.« Tako se je posve ispravno kod nas godine 1926. opravdavalo donošenje novoga zakona o stanovima. Naročito iz ograničenja privatne svojine po stambenim zakonima iskače javnopravni elemenat te privatno-pravne institucije, koji može u sta-

Digitized by Google

novitim okolnostima toliko osiliti, da se privatno-pravni elemenat tek što primjećuje.

Vodne pak gradjevine gotovo posvema dolaze pod udar propisa javnoga prava, što je i razumljivo. A zakon, koji polazi sa razumnoga prosudjivanja postojećega stanja stvari, t. j. postojećih životnih potreba, uočio je svu važnost gradjevina i za vrijeme normalnih prilika. Uočio je važnost toga pitanja sa gledišta općih interesa. Obzir na tu važnost ozakonjen je naročito u §§ 417.—419. o. g. z.

Prema §. 417. o. g. z. ako tko na svojem zemljištu podigne kakovu zgradu i tudju je gradju upotrijebio, zgrada ostaje njegovo vlasništvo. Gradilac bit će doduše dužan, da plati oštećeniku vrijednost gradje po općenoj ili najvišoj cijeni i povrh toga, da mu naknadi i svaku drugu štetu prema tome, da li je gradilac postupao u dobroj ili zloj vjeri. Ali oštećeni ne može tražiti povratak gradje, ne može tražiti, da se zgrada ruši zato, da mu se povrati gradja. To je očiti izuzetak od pravila, da vlasniku pristoji pravo, da sudski traži oduzetu mu stvar od svakoga držaoca. To je prava eksproprijacija, i premda je samovlasna, pa stoga nepredvidjena ni u kojem zakonu o eksproprijaciji, ona je ipak sankcijonirana zakonom. Zašto? Zato, jer je zgrada ne samo u korist njezinoga vlasnika, nego uopće u korist ljudske zajednice. Nema tu uspostave u ranije posjedovno stanje, nema tu vlasničke tužbe, nema tu rušenja zgrade.

Prema § 418. o. g. z. ako je tko gradio gradjom na tudjem zemljištu, bez znanja i volje vlasnika zemljišta, zgrada pripada vlasniku zemljišta. I ovdje dolazi u pitanje tek naknada troškova, ali o kakovom rušenju nema ni govora. Ako je pak vlasnik zemljišta znao za gradjenje, pa ga nije odmah zabranio poštenomu gradiocu, vlasništvo zemljišta prelazi na gradioca. Opet ozakonjena samovlasna eksproprijacija. Vlasnik zemljišta može tek da traži općenu vrijednost izgubljenog zemljišta. Zakon ne rješava pitanje, što je pravo, ako vlasnik zemljišta zna za gradjenje, ali ga ne zabrani odmah nepoštenomu gradiocu. No iz duha zakona izlazi, da i u tom slučaju zgrada pripada vlasniku zemljišta. Naknada troška prosudjuje se u tom slučaju prema propisima o poslovodji bez naloga (§§ 1037—1040. o. g. z.).

Ističe se ponovno, da o kakovoj gradiočevoj dužnosti rušenja nema ni govora. Kada zemljište prelazi u vlasništvo gradiočevo, dužnost rušenja ne dolazi uopće u pitanje. Kada pak zgrada pripada vlasniku zemljišta, ne može on tražiti njezino rušenje, jer zato nema nigdje zakonskog uporišta. Vlasnik može raspolagati po miloj volji sućanstvom i koristima stvari i svakoga drugoga isključiti od toga, on se može svojom stvari služiti ili ne služiti, on je može uništiti, prenijeti u cijelosti ili djelomično na druge ili odreći se je bezuvjetno t. j. napustiti je (§§ 354. i 362. o. g. z.), ali ne može tražiti, da je ma tko drugi uništi. Zakonsko naredjenje §. 418. o. g. z., da se sa nepoštenim gradiocem postupa kao sa poslovodjom bez naloga, u vezi sa naredjenjem § 1038. o. g. z., nema se tumačiti tako, da bi gradilac bio dužan porušiti zgradu. Ne može se to tako tumačiti, jer je § 418. prije toga odredio, da zgrada pripada vlasniku zemljišta. Time što zakon odredjuje, da zgrada pri-

Digitized by Google

pada vlasniku zemljišta, isključio je a priori gradiočevu dužnost rušenja. Kada bi zakon dopustio mogućnost dužnosti rušenja, ne bi mogao izreći, da zgrada pripada vlasniku zemljišta. Prelaženje koje stvari u nečije vlasništvo i obaveza drugoga, da tu stvar uništi, dva su pojma, koja se ne podnose. Upućenje na propise o poslovodstvu bez naloga ima na umu samo naknadu troškova (§§ 1037.—1038. o. g. z.). Propis §. 418. o. g. z., kada bi predvidjao obavezu rušenja zgrade po nepoštenom gradiocu, ne bi mogao nikako glasiti onako, kako glasi. Ta kod podignute na zemlještu zgrade uvijek je naime slučaj, da stvar (zemljište) postaje neuporabljiva za svrhu, za koju ju je vlasnik do sada upotrebljavao, pak se zakon ne bi pozivao na propise o poslovodstvu bez naloga, već bi odredjivao, da za slučaj zle vjere gradiočeve zgrada ne pripada vlasniku zemljišta, već da je gradilac dužan zgradu porušiti. To pitanje valjalo je potanje obraditi, da se ne ostavi ni najmanja sumnja o tome, da je obaveza rušenja gradjevine u svima slučajevima isključena. Isti odnos izmedju vlasnika zemljišta i gradioca nastaje po §. 419. o. g. z. i onda, kad gradilac podigne zgradu na tudjem zemjištu tudjom gradjom. Ako vlasnik zemljišta nije znao za gradjenje, zgrada pripada njemu, i gradilac ima samo protuzahtjev na naknadu troškova, kako je to odredjeno u §. 418. o. g. z. Ako je naprotiv vlasnik zemljišta znao za gradjenje, ali ga nije odmah zabranio poštenomu gradiocu, vlasništvo zemljišta prelazi na gradioca. U ovom slučaju ima vlasnik zemljišta protuzahtjev na naknadu vrijednosti zemljišta. Konačno, ako je vlasnik zemljišta doduše znao za gradjenje i ipak nije to odmah zabranio i dakle postupao dolozno, ali je i gradilac gradio u zloj vjeri znajući naime, da gradi na tudjem zemljištu, vlasništvo zgrade ostaje kod vlasnika zemljišta. Prema vlasniku gradje gradilac ima iste obaveze kao po §. 417. o. g. z. I ovdje dakle o kakovoj obavezi rušenja zgrade nema ni govora.

Zakon u svima tim propisima ne razlikuje, da li je zgrada dovršena ili nedovršena. Čim je ona dospjela dotle, da bi za uspostavu u ranije stanje trebalo išta rušiti, već nastupaju posljedice predvidjene u cit. naredjenjima. Zato i § 418. veli, da vlasnik zemljišta gubi zemljište, na kome se gradi, ako nije poštenomu gradiocu zabranio gradjenje o d m a h. »Odmah« znači: kod pripremnih radnja. Ako je vlasnik zemljišta saznao za gradjenje u docnijem stadiju gradjenja, kada se naime zgrada već počela dizati, već nastupa slučaj, da zgrada pripada njemu. Isti je slučaj, kada je on doduše znao i nije odmah zabranio gradjenje, ali je i gradilac bio u zloj vjeri.

Istom sada, kada smo se osvrnuli na propise §§ 417.—419. o. g. z., možemo shvatiti propise o smetanju posjeda, učinjenom gradjenjem po §§. 340.—342. o. g. z., u potpunom njihovom značenju, istom sada možemo shvatiti, u kolikoj se mjeri griješi u tom pogledu.

Zakon je podizanje gradjevina upravo povlastio, a učinio je to pogledom na opće interese ljudske zajednice. Sada shvaćamo sve ranije pomenute zasebnosti propisa §§. 340—342. o. g. z.

Ako se gradilac propisno zaštitio protiv prigovora navodnih interesenata, ako se je on naime pobrinuo, da navodni interesenti budu blagovremeno i propisno pozvani pred gradjevnu komisiju, ali oni nisu

Digitized by Google

pristupili ili nisu stavili svoje prigovore, oni gube posjedovnu zaštitu svojih prava. Prema tome povlašenje po propisu §. 340. o. g. z. ide i dalje, nego li je to predvidjeno u §§, 418.—419. o. g. z. Veće povlaštenje je u tome, što je zakon odredio zasebni upravni komisijonalni postupak u tu svrhu, d a o b r a n i g r a d i o c a o d k a s n i j i h s m e t n j a. Prirodna posljedica toga većega povlaštenja je u tome, što zgrada ne će pripasti nemarnomu vlasniku (posjedniku) zemljišta ni onda, ako je gradilac znao, da gradi na tudjem zemljištu (prva zasebnost).

Razumljiva je sada i druga gore istaknuta zasebnost: da zabranu podizanja gradjevine mogu da traže samo posjednici nekretnina i stvarnih prava. Zakon povlašćuje podizanje gradjevina radi opće koristi, pak stoga nije htio da to spriječe posjednici osobnih prava, dakle oni, čiji interesi su očito manje uvaživi. Povreda njihovih prava je manje zlo od zla, koje bi nastalo spriječenim podizanjem gradjevine. Kada zakon odredjuje pače prelaz vlasništva zemljišta na poštenoga gradioca, ako je vlasnik znao za gradjenje, a nije ga odmah zabranio (§§ 418. 419. o. g. z.), posve je shvatljivo, da nije htio dozvoliti sprečavanje gradjenja na pr. po zakupnicima. Podizanjem gradjevina ima se zemljište smatrati propalim, pa zato § 1112. o. g. z. i propisuje, da se uporabna pogodba ukida sama po sebi, ako propadne stvar, koja je dana u porabu, i ako je tomu kriva jedna stranka, da drugoj stranci pripada naknada. Isto vrijedi kod rušenja stare zgrade. Stara zgrada će se u pravilu rušiti, ako je ona postala zbog trošnosti neuporabljiva ili pak u svrhu, da se sagradi veća zgrada, dakle je rušenje stare zgrade u opću korist. Istina da § 1.118. o. g. z. naredjuje, da najamnik nije dužan na svoju štetu dopustiti podizanje korisnije gradjevine, ali to ne znači, da on može to spriječiti. Prema tomu propisu najmodavac može tražiti ranije raskinuće uporabnog ugovora, ako se zgrada mora iznova podići. U tom slučaju ne pripada najamniku nikakova naknada štete. Ako pak podizanje nove zgrade nije potrebno već samo korisno, najamnik imat će po §. 1112. o. g. z. pravo na naknadu štete, ako mu najmodavac nije blagovremeno otkazao, i drugo ništa. To je smisao toga zakonskog naredjenja, a mora to i biti, jer bi inače ono dolazilo u opreku sa §. 340. o. g. z., koji daje ovlast zabrane samo posjednicima nekretnine ili stvarnoga prava. Sada je tek posve jasno, da nema ni govora o tome, da bi posjednici osobnih prava mogli tražiti posjedovnu zaštitu po općem propisu § 339., kao što nema ni govora o dopuštenosti izbora zaštite po tom propisu ili po specijalnim propisima §§. 340.—342. O tom nema ni govora, jer bi onda, kako je već ranije rečeno, ti specijalni propisi bili posve izlišni, budući da bi se svatko služio opsežnijom i uspješnijom zaštitom po općem propisu. A tumačenje, koje vodi takovomu rezultatu, nesumnjivo je pogrješno. Dalje, suprotno tumačenje protivilo bi se poznatoj istini, da specijalni propisi isključuju primjenu generalnih propisa. Najzad, takovo tumačenje bi bilo u očitoj opreci sa propisima §§. 418. i 419. o. g. z., koji bez izuzetka isključuju rušenje podignutih gradjevina i dapače odredjuju prelaz vlasništva zemljišta od vlasnika na gradioca, dok bi prema općim propisima posjednik zemljišta mogao tražiti rušenje gradjevine i povratak posjeda! Pa zar bi moglo biti očitijega protuslovlja?

Digitized by Google

Sada se istom ukazuje u potpunoj mjeri opravdana treća zasebnost: da interesenat može da tuži, samo dok je u g r o ž e n u svojim pravima. Čim je naime zgrada podignuta, onda dolaze do primjene propisi §§. 418.—419. o. g. z. Zgrada pripada ili vlasniku zemljišta, ili gradiocu. »Odmah« u §. 418. o. g. z. posve odgovara »ugroženosti« §. 340. o. g. z. Već je istaknuto, da zgrada ne mora biti dovršena. Sada možemo sa potpunom sigurnošću utvrditi, u kojem će se stadiju podignuća gradjevine smatrati, da je povreda interesentovoga prava već nastupila. Prema §§. 418. i 419. o. g. z. vidjesmo, da je svako rušenje isključeno. Znači da posjednik nekretnine ili stvarnoga prava n i j e v i š e u g r o ž e n n e g o p o v r i j e d j e n u s v o j e m p r a v u već o n d a, k a d a b i s e m o r a l o m a š t o r u š i t i, d a s e z e m l j i š t e d o v e d e u r a n i j e s t a n j e. To tumačenje mora da bude ispravno, jer se podudara sa propisima §§. 418. i 419. o. g. z. i sa samim §. 340. o. g. z., koji govori o ugroženosti. A o ugroženosti ne može da bude više govora, kad rušenjem valja uspostavljati ranije stanje (arg. ex. § 1323. o. g. z.). Shodno tome ima se prosuditi pojam ugroženosti i kod rušenja zgrade. I ovdje ne može biti govora o ugroženosti, kada bi gradjenjem valjalo uspostaviti staru zgradu. Ali u oba slučaja treba da su počele potrebne predradnje, jer bez ovih nema ni ugroženosti.

Četvrta zasebnost, prema kojoj tužbeni zahtjev mora glasiti na zabranu podizanja gradjevine odnosno rušenja stare zgrade, ne samo što je izrijekom uzakonjena, kako je već prije izloženo, ne samo što je u skladu sa propisom §. 340. o. g. z., da se tužba ima podnijeti, samo dok je interesenat ugrožen u svojem pravu, nego ona dobiva posvemašnje razjašnjenje u naredjenjima §§ 418. i 419. o. g. z. Kada nema mjesta rušenju podignute gradjevine, ma u komegod stadiju se ona nalazila, odnosno kada nema mjesta uspostavi u ranije stanje porušene stare zgrade, ma svejedno dokle je rušenje dospjelo, posve je logički, da tužbeni zahtjev ne može glasiti na uspostavu ranijega posjedovnog stanja, i prema tome je posve logički, da tužbeni zahtjev ide jedino na zabranu podizanja odnosno rušenja. Tužbeni zahtjev bi trebao od prilike da glasi ovako: »Namjeravanim gradjenjem B-a na čestici ugrožen sam u posjedu te čestice (služnosti kolnika preko te čestice), te se stoga tuženomu zabranjuje podizanje gradjevine«. Konačna odluka, koja bi udovoljila tužbenomu zahtjevu, ovršila bi se po §. 457. grpp., §. 355. austr. ovršnoga reda t. j. novčanom globom ili zatvorom.

Isto tako se ukazuje posve shvatljiva i peta zasebnost t. j. propis o o b l i g a t n o m izdavanju (u koliko ima takov tužiteljev prijedlog) privremene odredbe zabrane podizanja nove zgrade odnosno rušenje stare zgrade, ne samo s razloga, što je taj propis u logičnoj vezi sa ostalim propisima §§ 340.—342., već i s razloga, što je u skladu sa propisima §§. 418. i 419. o. g. z. Tek pogledom na propise §§. 418. i 419. možemo posve razumjeti i šestu zasebnost, naime zašto interesenat, ako nije, premda propisno i blagovremeno obavješten, prigovorio u gradjevnom komisijonalnom postupku namjeravanomu gradjenju, ne može ni petitornom tužbom zabraniti podizanje odnosno rušenje gradjevine. To izlazi doduše jasno iz propisa §. 340. o. g. z. Kada interesenat ne može u navedenom slučaju spriječiti gradjenje tužbom smetanja po-

Digitized by Google

sjeda, ne može to prirodno ni petitornom tužbom, jer bi to značilo izigravanje samoga propisa §. 340. o. g. z. Ali svoje zaključno objašnjenje dobiva ta zasebnost u zakonovom pogodovanju podizanju gradjevina. Sa toga vidika (§§ 418 .i 419. o. g. z.) razumljivo je i to, da interesenat ne može ni petitornom tužbom, ma da je i propisno u upravnom postupku prigovorio gradjenju odnosno rušenju, ako je već povrijedjen u svojem pravu, tražiti uklonjenje novoga stanja, t. j. rušenje podignute gradjevine, odnosno uspostavu porušene stare zgrade.

Kadgod je dosada bilo govora o petitornoj tužbi, to se razumijeva: 1. petitorna tužba, koju bi ulagao posjednik nekretnine ili stvarnoga prava zato, što je promašio rok za podnešeneje tužbe smetanja posjeda, ili zato, što bi on neposredno podnosio petitornu tužbu mjesto tužbe smetanja posjeda sa zahtjevom zabrane podizanja odnosno rušenja; — 2. petitorna tužba gradioca za slučaj, da je zabranilac uspio u posjedovnoj parnici; — 3. petitorna tužba zabranioca za slučaj, da je gradilac pobjedio u posjedovnoj parnici. Ali osim tih petitornih tužbi ima i drugih. To su petitorne tužbe, koje izviru iz propisa §§. 418. i 419. o. g. z.

Ako je gradilac gradio na tudjem zemljištu bez znanja vlasnika, ovaj ima petitornu tužbu na priznanje vlasništva zemljišta i zgrade, u koliko bi mu, prirodno, gradilac djelotvorno osporavao to pravo. S druge strane ima gradilac petitornu tužbu protiv vlasnika zemljišta za svoje protuzahtjeve, t. j. naknadu troška u onoj mjeri, kako je to odredjeno za poštenoga odnosno nepoštenoga gradioca. Isto važi i za slučaj, da je vlasnik zemljišta doduše znao za gradjenje na tom zemljištu i nije ga odmah zabranio, ali je gradilac nepošten.

Ako je pak gradilac pošten i vlasnik zemljišta je znao za gradjenje, ali ga nije odmah zabranio, imat ćemo petitornu tužbu gradioca na priznanje prava vlasništva zemljišta zgrade i petitornu tužbu vlasnika zemljišta na isplatu vrijednosti zemljišta.

S time u vezi valja obrazložiti, što znači, da je vlasnik zemljišta o d m a h zabranio gradjenje (odnosno rušenje). Što znači »odmah«, to je već prije istaknuto. »Odmah« znači kod »pripremnih radnja« i prije nego li se je zgrada stala dizati odnosno rušiti.

Kako se pak zabranjuje gradjenje? Gradjenje se zabranjuje jedino tužbom i to tužbom smetanja po §. 340. o. g. z. ili pak petitornom tužbom bilo mjesto tužbe smetanja posjeda (vidi gore), bilo pošto je interesenat odbijen sa tužbom smetanja posjeda. Nije dakle dosta prigovor pred gradjevnim povjerenstvom. Da je tome tako, vidi se po tome, što interesenat, koji je prigovorio gradjenju odnosno rušenju, tim prigovorom tek dobiva mogućnost, da tuži gradioca, tražeći zabranu podizanja odnosno rušenja. Ako nije prigovorio uz pretpostavku, da je bio propisno i blagovremeno pozvan, da predstane gradjevnom povjerenstvu, on nema uopće mogućnosti, da traži tu zabranu.

Čim je pak vlasnik zemljišta tužio, dakako odmah (§ 418. o. g. z.) t. j. dok je samo ugrožen u svojem pravu (§ 340. o. g. z.), a u parnici je nadvladao gradioca, zgrada pripada njemu, ako je gradilac unatoč

Digitized by Google

tužbe dalje gradio, osim u jednom jedinom slučaju, da je posjednik zemljišta (dakle tobožnji vlasnik) doduše nadvladao u posesornoj parnici, ali je podlegao u kasnijem petitornom postupku. Znači, da mu je tužba na zabranu propala, ali zato dobiva vlasništvo zgrade. Imalac pak kojega stvarnoga prava će imati u pravilu, izuzevši naime uživaoca, čije će se pravo uživanje protegnuti na zgradu, pravo naknade štete na pr. kod služnosti puta prema općim propisima o naknadi štete (§§ 1293 i slijedeći o. g. z.)

Pošto je tako potpuno obradjen normalni slučaj smetanja posjeda, učinjenoga podizanjem (odnosno rušenjem) gradjevine, prelazimo na abnormalni slučaj. Normalnim slučajem smatramo onaj, kada gradilac na interesentovu tužbu blagovremeno obustavi pripremne radnje gradjenja, ili pak kada unatoč tužbe diže gradjevinu bez dozvole suda. Abnormalnim slučajem smatramo pak onaj, kada gradilac diže gradjevinu temeljem privremene dozvole suda u smislu naredjenja druge rečenice §. 341. o. g. z.

To je naredjenje nejasno i krzljavo. Nejasno je u samom sebi, nejasno pogledom na normalni slučaj §. 340. i nejasno pogledom na propise §§ 418. i 419. o. g. z. Nejasno je u samom sebi s ovih razloga: Za slučaj bliske očite pogibli naredjenje naime ne traži davanje obezbjedjenja, dok je u svima drugim slučajevima neminovni uvjet privremene dozvole daljega gradjenja taj, da gradilac dade primjereno obezbjedjenje za uspostavu ranijega stanja i naknadu štete. Kakove su posljedice onda, kada bi sud konačnim rješenjem našao, da je gradjenje protupravno? Za slučajeve, u kojima je obezbjedjenje dano, pitanje se daje još kako tako riješiti: u koliko gradilac ne bi htio sam rušiti podignutu gradjevinu, propalo bi mu obezbjedjenje. Ali što za slučaj bliske očite pogibli, kada nema obezbjedjenja? Da li možda nastupaju iste posljedice, kao kad gradilac dalje gradi bez privremene dozvole suda, t. j. da zgrada prelazi u vlasništvo vlasnika zemljišta? Izgleda da ne, jer je taj slučaj izjednačen onome, u kojem gradilac daje obezbjedjenje. Ili je gradialc možda dužan, da poruši podignutu gradjevinu? Opet izgleda, da ne, kada zakon ni za drugi slučaj ne traži, da gradilac poruši gradjevinu, ako ne će.

Naredjenje je nejasno pogledom na propis §. 340. o. g. z., koji ne pozna uspostave u ranije stanje već samo sprečavanje povrede ugroženoga prava. Kada dakle tužbeni zahtjev ima da glasi, kako vidjesmo, na zabranu podizanja gradjevine, kako može sud ipak privremeno dozvoliti podizanje gradjevine? Naredjenje je naročito nejasno pogledom na propise §§ 418. i 419. o. g. z., koji uopće isključuju rušenje. Tražiti od gradioca, da dade obezbjedjenje za uspostavu u ranije stanje, znači dolaziti u očito protuslovlje sa propisima §§. 418. i 419. o. g. z.

Naredjenje je i krzljavo, jer nije izgradjeno niti u općem gradjanskom zakoniku, a niti u procesualnim propisima. Kako da glasi konačna odluka ili osuda? Opći gradanski zakonik znade samo za zabranu »novote« i shodno tome propisuju procesualni zakoni (§ 57. z. o s. p., § 459. austr. grpp.), da će sud izreći zabranu. A kako će sud izricati zabranu podizanja gradjevine, kada je bilo uz obezbjedjenje bilo bez

Digitized by Google

njega dozvolio gradjenje ma i samo privremeno? Moglo bi se doduše kazati, da će nastupiti ono, što je gore rečeno za slučaj, da gradilac dalje gradi, premda je podnešena tužba na zabranu gradjenja, t. j. da je tužba na zabranu doduše propala, ali da će zato zgrada pripasti vlasniku zemljišta. Prije svega bilo bi prilično čudnovato, da bi zakon predvidjao propadanje kakove tužbe kao posljedicu sudske privremene odredbe. Jedno je, ako tužba propadne zbog tuženikovoga postupka kao neminovna posljedica toga postupka, a drugo je, ako ta posljedica nastaje kakovom odredbom samoga suda. Dalje, izgleda, da zakon ne će ono, što je gore rečeno za slučaj nedozvoljenoga gradjenja, kada predvidja obezbjedjenje za uspostavu ranijega stanja i za naknadu štete. Najzad zakon bi trebao svakako da jasno kaže, kakove će biti posljedice na slučaj, da gradilac, koji dozvolom suda dalje gradi, izgubi parnicu. A procesualni bi propisi svakako morali da kažu, što će se u takovim slučajevima izricati u konačnoj odluci odnosno osudi. Procesualni propisi o smetanju posjeda po §§. 340.—342. i ne govore o kakovom obezbjedjenju. Obezbjedjenje je doduše pomenuto u § 57. z. o sm. p. i §. 459. austr. grpp., ali se obezbjedjenje, kako se to naročito jasno razabira iz § 459. austr. grpp., odnosi na slučaj § 343. o. g. z. (cautio damni infecti), a nipošto na slučajeve, predvidjene u §§. 340—342. o. g. z. Tek naš novi grpp. u §. 553. odredjuje, da će se sudski zaključak (konačni zaključak) ograničiti samo na to, da se u slučajevima iz §. 550. grpp. privremeno po gradjevinskom zakoniku izreče zabrana i l i o b e z b j e d j e n j e n a k n a d e š t e t e, k o j a b i m o g l a n a s t a t i u s l i j e d p r o d u ž e n o g a g r a d j e n j a i l i r u š e n j a. To je nešto drugo. Istom tom odredbom unosi se jasnoća u naše pitanje koli u procesualnom toli u materijalnopravnom pogledu. U prvom pogledu zato, što taj propis upućuje tužitelja, što ima da uradi, ako gradilac dalje gradi sa dozvolom suda ili bez nje, bilo da ponudi ili ne ponudi obezbjedjenje: Gradilac mora da promijeni prvobitni petit na zabranu u petit na obezbjedjenje. U materijalnopravnom pogledu pak zato, što se citirani procesualni propis (§ 553.) što više moguće prilagodjuje propisima §. 340. i §§. 418. i 419. o. g. z. Prvi propis ide zatim, da spriječi povredu ugroženoga prava, drugi propisi odredjuju prelaz zgrade u vlasništvo vlasnika zemljišta, ako je povreda već nastupila i u koliko je tužba na zabranu podnešena blagovremeno, t. j. prije nastupjele povrede. Tražiti, da gradilac dade obezbjedjenje z a u s p o s t a v u u r a n i j e s t a n j e, kako to čini druga reč. §. 341. o. g. z., znači dolaziti u protivurječje sa pomenutim propisima. Takova obezbjedjenja po novom grpp.-u nema više. Razumije se, da će i opći gradjanski zakon glasiti shodno novom procesualnom propisu.

Ranije je rečeno, da propis § 418. o. g. z. ne daje vlasniku zemljišta pravo na naknadu štete, kada zgrada predje u njegovo vlasništvo, ali pitanje štete može da dolazi u obzir kod posjednika stvarnih prava, n. pr. služnosti puta. Gradjenjem, kada nije dopušteno rušenje, propala je služnost, pak njezinomu posjedniku ne preostaje drugo nego naknada štete. Možemo doduše zamisliti i štetu, koja bi nastala i vlasniku zemljišta, koji dobiva vlasništvo zgrade, n. pr. na slučaj nedovršene zgrade ili na slučaj, da mu i dovršena zgrada ne odgovara ni-

Digitized by Google

kako, pak je ruši, a vrijednost gradje je manja od troškova, potrebnih za rušenje, ali zakon o takovoj naknadi štete u svojem specijalnom naredjenju § 418. o. g. z. ne govori ništa. Kod kodifikacije općega gradjanskoga zakonika bi valjalo svratiti pažnju na to pitanje i odrediti naknadu štete, u koliko bi se usvojilo mišljenje, da bi vlasnik zemljišta imao pravo i na naknadu štete, ma da je zgrada postala njegovo vlasništvo. Ako ne bude ni novi opći gradjanski zakonik predvidjao za taj slučaj i naknadu štete, onda će se citirani propis § 553. novoga gradjanskoga parbenoga postupka morati tumačiti tako, da će sud konačnom odlukom izricati obezbjedjenje naknade štete samo u slučajevima, u kojima se naknada štete može i tražiti, dakako u petitornom postupku, dakle u pravilu u slučajevima povrede stvarnih prava. Za slučaj naprotiv, u kojem zgrada prelazi u vlasništvo vlasnika zemljišta, konačna odluka ograničit će se na utvrdjenje zbilog se smetanja posjeda nekretnine i na izreku o naknadi parbenoga troška.

Drugo je pitanje, da li je uopće zgodno zakonsko naredjenje, da se konačnom odlukom izriče obezbjedjenje za štetu, koja bi mogla nastati zbog produženoga gradjenja ili rušenja, kada je cilj posjedovne zaštite po svojoj prirodi i zakonskom naredjenju taj, da se privremeno uredi faktično stanje posjeda (§§ 339., 345., 346. o. g. z.) odnosno spriječi povreda ugroženoga prava (§§ 340.—342. o. g. z.) i kada su procesualni zakoni s pravom isključili pitanje štete iz posesornoga postupka. No samo obezbjedjenje može se donekle opravdati i u samom posesornom postupku kod produženoga gradjenja ili rušenja, jer je tužba bar prvobitno bila uperena na zaštitu posjeda, jer je dakle bar s početka bio po srijedi posjed i jer će se samo pitanje naknade štete i onako riješiti u naknadnom petitornom postupku.

Ali kakvu vezu sa posjedom ima obezbjedjenje, predvidjeno u § 343. o. g. z. (cautio damni infecti)? Ako je tudja gradjevina ili koja druga tudja stvar u pogibli, da se sruši, predvidjeno u zakonu obezbjedjenje nema nikakve veze sa susjedovim posjedom stvarnoga prava. Ta njegov posjed, t. j. faktična vlast nad dotičnom stvari ne dolazi nikako u pitanje. Tu se radi jedino o pogibli b u d u ć e š t e t e, a nipošto o pogibli buduće povrede samoga posjeda. Ta posjed će ostati neokrnjen. Zato naredjenje § 343. o. g. z., prema kojemu posjednik stvarnoga prava može za pomenuti slučaj tražiti obezbjedjenje, ne spada nikako u instituciju smetanja posjeda. To su i uočili redaktori novoga gradjanskoga parbenoga postupka, i o takovom obezbjedjenju u § 553. mena više ni traga.

Vrlo bi bilo poželjno, da bi se uopće čitava institucija o posjedu i o posjedovnoj zaštiti u novom gradjanskom zakonu podvrgla temeljitoj reviziji u cilju, da se ona postavi na čvrste temelje, koji ne bi dopuštali, da se njima drma. Današnje zakonsko uredjenje te institucije je takovo, da rijetko tko znade, što je pravo; ono je takovo, da svakome dozvoljuje svakojaka najneosnovanija tumačenja; ono je konačno takovo, da su se o njemu mogle stvoriti i opće usvojiti odnosno održati krupne zablude, od kojih je najkrupnija ona, da zakon štiti u posjedu i razbojnike i kradljivce!

Digitized by Google

Kradje i utaje stvari male vrijednosti

Napisao: dr. Vragović Aleksa, tajnik stola sedmorice.

§ 314. odnosno § 318. k. z. opisuju (t. zv. običnu) kradju odnosno utaju, a u opisu djela ne navode veličine vrijednosti oduzete stvari kao obilježje djela, niti je navode kao kriterij za primjenu kaznene stavke.

Potrebno je doduše, da bi se učin mogao kvalificirati kao djelo iz § 314. ili § 318., da oduzeta odnosno prisvojena stvar ima neku imovinsku vrijednost, jer se inače ne bi mogla pribaviti sebi ili drugome »imovinska korist«, no stanovita najmanja visina te koristi ne nalazi se u opisu djela iz §. 314. i §. 318.

§ 320. pak opisuje kradje i utaje stvari male vrijednosti ali najviše do 300 D i to u alineji 1. bez ikakva drugoga obilježja, koje bi odstupalo od obilježja djela, opisanih u §§ 314. i 318., osim toga, da je oduzeta odnosno prisvojena stvar male vrijednosti.

Pita se, u kakovu odnosu stoji § 320. prama §§. 314. i 318., t. j. da li § 320. sadrži samo blaže kaznene stavke za izvjesni niz djela iz §§. 314. i 318., ili pak on opisuje posebne delikte, koji su po biću svojem različni od delikata, opisanih u §§. 314. i 318., te u čem je razlika izmedju tih delikata.

Rješenje ovoga pitanja je važno, jer se na osnovu toga rješava cijeli niz daljih pitanja, kako ćemo to niže pokazati.

Već sama gore istaknuta okolnost, da §§ 314. i 318. obuhvaćaju kradje i utaje stvari i najmanje vrijednosti i da ne isključuju kažnjavanje takovih kradja po tamo ustanovljenim stavkama, upućuju nas, da se u §. 320. mora da radi o deliktima po biću svojem različnim nego li su delikti, opisani u §§. 314. i 318., i da razlika ne može biti samo u visini vrijednosti oduzete odnosno prisvojene stvari (kako uzima Dolenc u svojem tumaču), jer bi to značilo, da zakon dva puta normira kažnjivost istih djela.

Da je zakonodavac hotio za običnu kradju i utaju (§§ 314. i 318.) imati dvije kaznene stavke obzirom na vrijednost oduzete odnosno prisvojene stvari, on bi morao ili obje te stavke ustanoviti u samim tim paragrafima, kako to čini kod kvalificirane utaje u §. 319., za koju statuira dvije stavke s obzirom na to, da li vrijednost utajene imovine premašuje 1.000 D ili ne; ili bi morao, ako bi htio stavke za obične kradje odnosno utaje stvari vrijednih ispod 300 D ostaviti posebnomu paragrafu, ograničiti u §§. 314. i 318. kažnjavanje po tim paragrafima na kradje odnosno utaje stvari, vrijednih preko 300 D, kako to čini u §. 316. t. j. kod kradja stoke, s obzirom na iznos od 3.000 D. Nikako pak ne bi u tom slučaju trebao opetovati u §. 320. odredbu §-a 314., da se za pokušaj kažnjava. Upravo ovo opetovanje jasno upućuje, da se radi o drugom deliktu, nego li u §-u 314., opisanom. Medjutim da se u §-u 320. zaista radi o posebnim deliktima, vidi se i iz historijata te ustanove.

Njemački kazneni zakon od 15. svibnja 1871. opisuje u §-u 242. običnu kradju (Diebstahl) bez obzira na vrijednost oduzete stvari i isto tako u §-u 246. utaju (Unterschlagung). Novelom od 19. lipnja 1912. dodan je zakonu novi § 248a), koji glasi:

Digitized by Google

»Tko iz nužde oduzme (entwendet — ne wegnimmt) ili utaji (unterschlägt) stvari male vrijednosti, kaznit će se novčano ili zatvorom do 3 mjeseca.

Progonit će se samo na prijedlog. Odustaja od prijedloga je dozvoljena.

Tko počini ovo djelo protiv rodjaka u nizlaznoj liniji ili proti bračnomu drugu, ne će se kazniti.«

Djelo iz ovoga paragrafa (248a) je po mišljenju Reinharda F r a n k a (Strafgesetzbuch, izd. 1925. str. 510.) »samostalni delikt, ne tek privilegirani slučaj kradje ili utaje«, koji stoji prema §-u 242. njem. zak. (obična kradja) u odnosu specijalnoga zakona prema generalnomu zakonu.

E b e r m a y e r - L o b e (Leipziger Kommentar, izdanje 1929. str. 798.) smatra, da taj paragraf sadrži tek osobite obvezatne ublažujuće okolnosti za običnu kradju i utaju, a ne posebnu formu delikta za kradju i utaju, no u suprotnosti s ovim odmah niže isključuje upotrebu sviju propisa za neprivilegiranu i kvalificiranu kradju na ovaj »Sonderdelikt«, pa tako napose isključuje — s obzirom na pomanjkanje posebne odredbe u §-u 248a) — i kažnjivost pokušaja toga djela, premda je pokušaj obične kradje i utaje po njemačkom zakonu kažnjiv. Za umišljaj pak traži izričito, da mora biti uperen na prisvajanje stvari male vrijednosti.

Njemačka zvanična osnova novoga kaznenoga zakonika preuzela je taj § 248a) kao § 303., dala mu rubriku »Entwendung« i ovu redakciju (1925.):

»Tko iz nužde oduzme (entwendet) (§§ 296, 300, 301) stvari male vrijednosti, kaznit će se zatvorom do tri mjeseca ili novčano.

Isto tako će se kazniti, tko oduzme životne namirnice ili stvari za kućanstvenu potrebu u maloj množini ili male vrijednosti za skorašnju potrebu svoju ili svojte.

Za pokušaj će se kazniti.

Djelo će se progoniti samo uz pristanak oštećenika.

U osobito lakim slučajevima može sud odustati od kazne.

Tko počini ovo djelo protiv svoga supruga ili protiv rodjaka nizlazne linije, ne će se kazniti.«

U osnovi je dakle to djelo dobilo posebno ime »Entwendung« u rubrici, a u tekstu se više ne govori (kao u §-u 248a) zakona) o kradji i utaji, nego se veli za oboje »Wer... entwendet«, a u zaporci se uz riječ »entwendet« citiraju §§ 296, 300 i 301. § 296. Osnove opisuje običnu kradju, § 300. pronevjerenje (Veruntreuung), a § 301. druge utaje (Unterschlagung). Pokušaj djela iz §-a 303. se kažnjava po izričitoj ustanovi toga paragrafa.

Prema ovoj osnovi dakle više ne može biti dvojbe, da se tu radi o posebnom deliktu, pa se čini, da je njemački zakonodavac ovom redakcijom hotio upravo raspršiti svaku sumnju o tome.

Naš projekat I. nije poznavao analogne ustanove, projekat II. imao je samo »tko iz nužde ukrade ili utaji stvari od male vrijednosti«. očito prema tekstu njemačkoga zakona (§ 248a), dok naš krivični zakonik preuzima u glavnom ustanove njemačke osnove, samo što uz oba

Digitized by Google

opisa, sadržana u 1. i 2. alineji §-a 303. njemačke osnove, koje preuzimlje kao alineju 2. i 3., stavlja u prvu alineju još i novi opis, koji obuhvaća kradju svih stvari male vrijednosti bez obzira na predmet i motiv. Osim toga naš zakonik ne prepušta odluku u tome, da li se radi o stvari malene vrijednosti, neograničeno sucu, nego ga ograničava odredbom, da vrijednost ne smije da premaši 300 D.

Jednu riječ, kojom bi obuhvatio oduzimanje i prisvajanje stvari, očito nije našao (kao u njemačkom »entwenden«) pa zato veli: »ko ukrade (§ 314.) ili utaji (§ 318.)« ... sasvim analogno, kako se u njemačkoj osnovi citiraju uz »entwendet« u zaporci takodjer paragrafi obične kradje i utaja.

Pokušaj sviju djela iz §-a 320. kažnjava se i po našem zakoniku. Tim je naš zakonodavac preuzeo redakcijsku griješku njemačke osnove. Po njemačkoj osnovi je naime kažnjiv pokušaj kod običnih forma delikata samo »Diebstahl-a« i »Veruntreuung-a«, dok pokušaj »Unterschlagung-a« nije kažnjiv. — § 303. osnove pak ustanovljuje kažnjivost svakoga »Entwendung-a« dakle i onoga, koji u svojoj težoj formi kao »Unterschlagung« ne bi bio kažnjiv. Tako i naš zakonodavac kažnjava pokušaj utaje iz §-a 320., dok pokušaj utaje iz §-a 318. (premda je to teže djelo) nije kažnjiv!

Kada smo dakle razmotrili postanak ustanove §-a 320. našeg zakonika i napose mjesto, što ga analogna ustanova zauzima u njemačkoj osnovi, iz koje je on bez sumnje preuzet (zajedno s gore spomenutom redakcijskom griješkom), i ako uvažimo, da §§ 314. i 318. nikako ne isključuju kažnjavanje kradje odnosno utaje stvari, vrijedne ispod 300 D., po tim paragrafima, nadalje da § 320. iznova ustanovljuje kažnjivost pokušaja, što ne bi trebao, kada bi se radilo samo o blažoj kaznenoj stavci, a ne o posebnom deliktu, mislim, da ne može biti dvojbe o tome, da § 320. sadržaje opis posebnih djela, različitih od djela iz §§-a 314. i 318., i da razlika ne leži u dosizanju ili presizanju iznosa vrijednosti oduzete stvari od 300 D.

Razlika izmedju djela iz §-a 320. i djela iz §-a 314. odnosno 318. (kad je oduzeta stvar male vrijednosti) jest u ovom: Za djelo iz §-a 320. b i t n o je obilježje, da je oduzeta stvar male vrijednosti.

Pošto je to obilježje bitno za djelo iz §-a 320., moramo za kvalifikaciju jednoga čina po tom paragrafu tražiti, d a j e u č i n i l a c s v o j i m u m i š l j a j e m o b u h v a t i o i o v u o k o l n o s t, jer umišljaj mora da obuhvati sva bitna obilježja djela. T. j. traži se, d a j e u č i n i l a c n e s a m o s t v a r n o o d u z e o s t v a r i m a l e v r i j e d n o s t i, n e g o d a j e i n j e g o v a n a m j e r a b i l a u p e r e n a s a m o n a o d u z e ć e s t v a r i m a l e v r i j e d n o s t i. (Isto tako stol sedmorice Kre 7. III. 1930. te L o b e - E b e r m a y e r i Reichsgericht za § 248a. njem. zak.; protivno D o l e n c, Komentar).

Kradljivac, koji se uputi u kradju s namjerom, da ukrade do čega dodje, ne će se blaže kazniti zato, što je u lisnici našao samo 200 a ne 301 D, jer zakon ne kažnjava s obzirom na uspjeh kradje, nego s obzirom na zločinačku volju počinioca.

Krivično djelo dakle iz 1. alineje §-a 320. počinja onaj, koji u namjeri, da ukrade ili utaji stvar male vrijednosti, uistinu ukrade i utaji

Digitized by Google

samo stvar male vrijednosti; — djelo iz 2. alineje počinja onaj, koji to počini iz nevolje. t. j. nalazeći se u gospodarskoj nuždi; — a djelo iz 3. alineje onaj, koji u namjeri, da oduzme ili utaji životne namirnice male vrijednosti za neposrednu potrošnju, uistinu samo to utaji ili oduzme.

Kradljivac pak, koji, polazeći u kradju s općenitom namjerom, da krade, ukrade samo stvari male vrijednosti, jer vrijednijih nije našao, ne počinja djelo iz §-a 320. nego iz §-a 314. Reichsgericht (E. 46 365) traži za primjenu §-a 248a) njem. kaz. zakona pozitivnu baš na prisvojenje malovrijedne stvari uperenu nakanu (Vorsatz), a otklanja primjenu §-a 248a), kada si učinilac uopće nije učinio nikakvu predodžbu o vrijednosti stvari, ili ako je izvršio oduzeće bez namjere, da oduzme baš izvjesnu stvar.

E b e r m a y e r - L o b e (str. 978.): »Der Vorsatz muss auf Zueignung geringwertiger Gegenstände gerichtet sein«.

Razlika dakle nije u faktičnom rezultatu kradje, nego u namjeri počinioca. Počinioca djela iz §-a 319. zakon kažnjava i gubitkom časnih prava, dok se za djela iz §-a 320. ne izriče gubitak časnih prava, baš zato, jer se ta djela s obzirom na bit svoju smatraju manje difamirajućima.

Na što je bila uperena namjera počinioca, imat će prema svim okolnostima prosuditi sudac po svojem uvjerenju.

Razlika je dakle izmedju djela iz §-a 320. te djela iz §-a 314. i 318. (ako je oduzeta stvar male vrijednosti) u tome, da li je namjera učinioca bila uperena samo na oduzeće male stvari ili pak općenito na kradju. A sam § 320. u odnosu je prema §-u 314 i §-u 318. kao lex specialis prema lex generalis, jer on izuzima izvjesni niz djela, koja bi pala inače pod kvalifikaciju djela iz §-a 314. odnosno §-a 318. i stvara za njih novu formu delikta.

Iz toga shvaćanja §-a 320. slijedi ovo:

1. Kradja odnosno utaja stvari vrijedne ispod 300 D se može kvalificirati i kao djelo iz §-a 314. odnosno 318., i to onda, kad je očito, da namjera počinioca nije bila uperena baš na oduzeće odnosno prisvojenje stvari male vrijednosti. Tada će se primijeniti na taj učin stavka §-a 314. odnosno 318. kriv. zak., a moći će se na nj primijeniti i stavka §-a 315., ako postoje uslovi toga paragrafa. (Tako i stol sedmorice u Rj. 7/3 Kre./30., protivno D o l e n c, koji isključuje primjenu §§-a 314. i 318. uvijek, kada vrijednost stvari ne premaši 300 D).

2. Dosljedno tome moći će se, kada namjera učinioca nije bila uperena baš na oduzeće stvari male vrijednosti, kradja stvari, vrijedne ispod 300 D, kvalificirati i kao djelo iz §-a 316., ako pristupi koja od okolnosti, navedenih u t. 1—7 §-a 316., a moći će se takova kradja prema tome kazniti i po §-u 317., ako je počinilac bio dvaput osudjen zbog kradje iz §-a 316.

3. Utaja imovine, vrijedne ispod 300 D, sa strane državnoga službenika u vršenju javne službe, moći će se, ako namjera počinioca nije bila uperena baš na prisvojenje stvari male vrijednosti, kvalificirati po §-u 319. kriv. zak. i kazniti po II. stavci toga paragrafa.

Digitized by Google

4. Učinilac, koji ima namjeru, da oduzme ili si prisvoji samo stvar male vrijednosti, pak po bludnji uzme stvar vrijedniju (na pr. drži zlato za mjed) počinja djelo iz §-a 320., a ne §-a 314. ili 318. (Tako i Bernhard Frank op. cit. 512 i Lpzg. Kom. str. 798.).

5. Učin, koji je s obzirom na namjeru počinioca kvalificiran kao djelo iz §-a 320., ne smije se, ma koliko puta bio počinilac ranije već kažnjen zbog djela iz §-a 314. strogim zatvorom, kazniti po §-u 315., već se može na nj primjieniti samo al. 2. §-a 76. kriv. zak., u koliko postoje uslovi toga paragrafa.

Ovo je nedvojbeno i iz samoga teksta §-a 315., koji veli izrično: »Tko je zbog kradje iz §-a 314. dva, ili više puta osudjen na kazan strogoga zatvora, kaznit će se u ponovljenom slučaju robijom do deset godina,« t. j. u slučaju, ako ponovi djelo iz §-a 314., a ne ako počini djelo iz §-a 320. (Tako i Urošević, a i Dolenc, koji kod §-a 315. naziva kradju iz §-a 320. »deliktom sui generis«, ma da vidi razliku izmedju djela iz §-a 314. i 1. al. §-a 320. samo u objektivnoj vrijednosti oduzete stvari. Suglasno i B. Frank i Leipziger Kommentar za djelo iz §-a 248a) njem. zak.)

6. Isto tako ne čine ranije osude zbog djela iz §-a 320., ma glasile i na strogi zatvor, specijalnoga u §-u 315. predvidjenoga povrata, što slijedi i iz samoga gore citiranog teksta. Takove ranije osude mogu uvjetovati samo opći povrat (§ 76.).

Za kažnjenje po §-u 315. se traži: bar dvije ranije osude zbog djela iz §-a 314. na strogi zatvor i da je i čin, zbog kojega se kažnjava, kvalificiran kao djelo iz §-a 314. (a ne §-a 320.). (Suglasno Dolenc i Urošević.)

7. Nema mjesta kvalifikaciji kradje iz §-a 320. po §-u 316., makar se uz obilježja djela iz §-a 320. našla i obilježja iz ma koliko točaka §-a 316.

Zakon u §-u 316. kvalificira samo djela iz §-a 314., što je van sumnje, dok on uz riječ kradljivac navodi u zaporci §-a 314. T. j. zakon traži, da postoje najprije sva obilježja djela iz §-a 314., pa da tek uz pristup daljih u §-u 316. navedenih obilježja postane učin djelo iz §-a 316. Obilježja djela iz §-a 320. nisu jednaka obilježjima djela iz §-a 314., jer § 320. modificira ta obilježja, pa pridolazak koje od okolnosti, navedenih u t. 1.—7. §-a 316., k obilježjima djela iz § 320. ne može da dade obilježja, koju traži zakon u §-u 316. (Saglasno Dolenca i R. Franki Lpzg. Kom. za § 248a) njem. zak. Protivnog je mišljenja Urošević, Sudski Trebnik II. str. 478.)

Dosljedno tome ne će moći doći nikada do primjene ni § 317. na djelo iz § 320., ma kakove bile pretkazne počinioca.

8. Utaja imovine, vrijedne ispod 300 D, sa strane državnog službenika u vršenju službe, a prisvojene baš u namjeri, da se ta mala vrijednost utaji (n. pr. drž. blagajnik prisvoji iz kase samo 300 D, premda ima u njoj mnogo više), ne može se kvalificirati po §-u 319.

§ 319. ne citira uz riječ utaja u zaporci § 318., kao što citira §316. uz riječ kradljivac § 314., no ipak držim, da se kvalifikacija § 319. ne može primijeniti na djelo iz § 320. i to s ovih razloga:

Digitized by Google

§ 319. valja svakako uzeti u vezi s § 318., iza kojega on neposredno slijedi i čini s njime neku cjelinu (što je bilo valjda i uzrokom propuštanju citiranja § 318. u §-u 319.). — § 318. govori o utaji, a odmah iza § 318. veli § 319.: »Ako je utaju učinio državni službenik . . .«, pa se očito misli na utaju, koju opisuje § 318., a ne na k a s n i j e opisanu utaju §-a 320., koja je, kako smo vidjeli, drugi bitno različni delikt od delikta iz § 318.

Riječ utaja bez dalje oznake u § 319. može se uzeti samo u istom smislu, koji ona ima u §-u 318., gdje takodjer nema nikakove dalje (posebne) oznake, a nikako se ne mogu pod nju supsumirati i utaje §-a 320., gdje one dobivaju još i dalja posebna obilježja.

Ako uzmemo, da postoji izmedju §-a 320. i § 318. odnos specijalnosti, onda ne možemo nikako dozvoliti, da propis §-a 319., koji mijenja generalni zakon (§ 318.), mijenja i specijalni zakon (§ 320.).

(Protivno uzima D o l e n c, da se u § 319. ima primijeniti i na djela iz §-a 320. s razloga, jer se u §-u 319. ne citira § 318. U r o š e v i ć isključuje takodjer primjenu §-a 320., ako postoji kvalifikacija iz §-a 319., isto kao što isključuje i u slučaju kvalifikacije iz §-a 316.)

9. Pokušaj svakoga djela iz §-a 320., kako je već gore spomenuto, je kažnjiv uslijed izričite odredbe toga paragrafa. Zakonodavac je očito hotio, da ne ostane pokušaj kradje iz §-a 320. nekažnjiv, pa je, jer se odredba o kažnjavanju pokušaja djela iz §-a 314. ne bi mogla protegnuti i na djela iz §-a 320., koji opisuje posebne od djela iz §-a 314. različite delikte, morao zato posebno normirati kažnjivost pokušaja i za kradje iz § 320.

Nu zakonodavac je tu učinio jednu redakcijsku griješku, kako je već gore spomenuto, jer nije odredbu o kažnjavanju pokušaja ograničio na kradje iz §-a 320., nego je općenito odredio, da se ima kazniti za pokušaj sviju djela, opisanih u §-u 320., tako te je po našem zakonu kažnjiv pokušaj utaje iz §-a 320., dok pokušaj utaje iz §-a 318., pa pače i iz §-a 319., ako vrijednost prisvojene imovine ne prelazi 1.000 D., nije kažnjiv.

10. U istom §-u 320. postoji i druga griješka, jer se po zadnjoj alineji toga paragrafa goni po prijedlogu samo zbog djela iz 2. i 3. alineje, pa se prema tome zbog utaje iz 1. alineje §-a 320. goni po zvaničnoj dužnosti, dok se teže djelo utaje iz §-a 318. goni samo po prijedlogu.

11. Na djela iz §-a 320. nema mjesta primjeni §-a 321., jer taj govori samo o kradljivcu »u slučaju § 314.« i utajivaču »u slučaju § 318.«, čime zakon prema svojem tekstu nedvojbeno ograničuje privilegij toga paragrafa samo na djela iz §§ 314. i 318.

Da je zakonodavac ispustio iz §-a 321. riječi »u slučaju § 314.« i »u slučaju § 318.«, privilegij, ustanovljen u §-u 321., protezao bi se na sve kradje i utaje. Zakonodavac je očito hotio isključiti od ovoga privilegija kvalificirane kradje i utaje, dok mu vjerojatno nije bila namjera, da isključi najblaže forme kradje i utaje (§ 320.). To se vidi i iz toga, što je tu ustanovu uvrstio tek iza §-a 320. Bit će dakle, da i tu

Digitized by Google

predleži redakcijska omaška, premda nije isključeno, da je redaktor propustio citirati § 320. u §-u 321. s obzirom na 5. alineju §-a 320. (»U osobito lakim slučajevima sud može i osloboditi od svake kazne.«) U r o š e v i ć drži (op. cit. str. 478.), da ima mjesta primjeni §-a 321. i na djela iz §-a 320., jer su to »u stvari kradje i utaje iz §§ 314. i 318.«, s kojim se razlogom ne mogu složiti.

U ovom slučaju a pogotovo u slučaju pokušaja utaje male imovine i pomanjkanja prijedloga za progon utaje male imovine bit će za optuženika povoljnije, da mu se čin kradje ili utaje stvari, vrijedne ispod 300 D., kvalificira kao djelo iz §-318., nego li kao djelo iz §-a 320., tako dugo, dok se zakonom te očite redakcijske griješke ne isprave.

Sudac smije ispraviti samo griješke u zakonu, za koje utvrdi, da su štamparske, dok redakcijskih griješaka nije ovlašten ispraviti.

12. Primjeni §§ 324. i 325. ima mjesta i na djela iz § 320. Ti paragrafi (koji dolaze kao i § 321. iza opisa sviju djela kradje i utaje) govore općenito (§ 325. u pluralu) o kradjama i utajama, pa se iz toga, a i iz toga, što nema ograničenja na jednu vrst kradje i utaje kao kod §-a 321., mora uzeti, da se on proteže na sve naprijed opisane vrste kradje i utaja, t. j. na obične, na djela iz §-a 320., pa čak i na kvalificirane kradje i utaje. (Saglasno U r o š e v i ć str. 480.)

Ovdje hoću upozoriti na još jednu (četvrtu) griješku zakona. Po §-u 325. privilegirane su kradje, utaje i djela iz §§ 322. i 323. kriv. zakona potomaka prema precima u sporednoj liniji, dok ta djela potomaka prema precima u pravoj liniji nisu ni u §-u 325. ni u §-u 324. nikako privilegirana, što je očita omaška, možda i samo tiskarska griješka.

13. Pokazali smo uvodno, da § 320. statuira posebne forme delikta, a ne samo privilegije u pogledu kažnjavanja. Iz toga slijedi, da će i saučesnici biti kažnjivi po §-u 320., a ne §,u 314. ili 318., ako se kod njih lično i ne steku pretpostave §-a 320. (N. pr.: Ako glavni počinilac radi s namjerom za oduzeće izvjesne stvari male vrijednosti, pomagač, koji i ne zna za namjeru glavnoga počinioca, će se kazniti po 1. al. §-a 320. Ili: glavni počinilac radi iz nevolje, pomagač ako se sam i ne nalazi u nevolji, će se kazniti ipak po 2. al. §-a 320.) — § 320. naime ne sadrži lične privilegije kao §§ 324. i 325., nego samostalna krivična djela, pa se djelo saučesnika ima prosuditi po djelu glavnoga počinioca. (Tako i B. F r a n k za djelo iz §-a 248. a) njem. kaz. zak.)

14. § 320. ne isključuje primjenu §-a 327., koji opisuje t. zv. razbojničku kradju i propisuje, da se počinitelj te kradje kazni kao razbojnik, nalazi se pod drugim naslovom (Razbojništvo i iznuda) bez ikakove organske veze s propisom o ma kojoj vrsti kradje, a uz riječ kradljivac nema ni pobliže oznake paragrafom koje vrste kradje. Moramo stoga uzeti, da se sa svakom kradjom, pa i s onom iz §-a 320. može počiniti djelo iz §-a 327., što je i opravdano, jer je za djelo iz §-a 327. prvotni umišljaj i namjera počinioca od manje važnosti, budući je težina zločinstva u upotrebi sile i t. d. u svrhu zadržanja ukradene stvari. Nema razloga, zašto bi se upotreba sile u svrhu, da se za-

Digitized by Google

priječi odnošenje ukradene stvari male vrijednosti, blaže kaznila nego li, ako je ukradena stvar velike vrijednosti. Pače ni nevolja ne može ispričati takovu naknadnu upotrebu sile. (Suglasno D o l e n c u Komentaru k §-u 327.)

15. Nema mjesta primjeni §-a 320. na t. zv. šumske kradje, jer su odnosna naredjenja zakona o šumama § 151. i sl.) lex specialis prema krivičnom zakoniku, pa mora pred njima da odstupi i § 320.

Još o t. zv. metodama kaligrafskoga vještačenja

Napisao dr. V i n k o L o z o v i n a.

Gosp. Sloven Smodlaka je u »Mjesečniku« od god. 1929. (str. 307. do 312.) napisao članak o »Modernim metodama ekspertize pisma i o t. zv. kaligrafskom vještvu«. Ja sam poradi same stvari nastojao njegove navode u tom članku u koječem ispraviti i dopuniti člankom pod naslovom »O metodama kaligrafskoga vještačenja«, objelodanjenom takodjer u »Mjesečniku« od iste godine (str. 394.—400.). Na to je gosp. Smodlaka zapodjeo sa mnom u prvom broju ovogodišnjega »Mjesečnika« (str. 13.—17.) dosta neumjesnu, a svakako bespredmetnu polemiku, u kojoj zaobilazi jezgru mojih refleksija i vojuje za teze, kojih ja nisam pobijao, te obara tvrdnje, kojih ja ondje nisam izricao. Taj me njegov postupak sili, da i radi sebe i radi lista postavim na pravo mjesto svako pitanje, koje sam prvi put bio dodirnuo.

No prije nego predjem na stvar, uslobodjujem se samo ovo primijetiti. Da bi podupro kod gg. čitalaca svoj naučenjački ugled, gosp. Smodlaka bilježi pod naslovom svoga članka, ne samo da je sudski vježbenik u Splitu, nego i član »Tehničkog društva vještaka za pismo u Parizu«. Žaliti je, što pobliže nije naveo i to, kako se postaje članom onoga društva: da li dobrovoljnim upisom na osnovu pravila, ili počasnim izborom na osnovu stečenih zasluga, ili barem po uspješno položenim ispitima. Medjutim je netočno, što mene gosp. raspravljač označuje »profesorom u m.«, a što mi naglašava i »sve svoje poštovanje s obzirom na dobu«, t. j. na moje godine, bilo bi odviše malo reći, da nije točan. Mene, nasuprot, ni ovo njegovo novo pisanje ne potiče, da mu zaniječem »plemenite pobude i poletne želje«, koje sam htio da nadjem u onoj njegovoj, iako apriornoj i nenadležnoj ocjeni njemu nepoznata rada naših kaligrafskih vještaka.

Već sama tautologija u naslovu Smodlakinih članaka odaje neodredjenost raspravnoga predmeta, odnosno nejasnoću piščeva poimanja, jer naziv »ekspertiza pisma« ne može da tvori ni paralelu ni antitezu »kaligrafskom vještvu«. Prvi, udešen po francuskom, a drugi po talijanskom nazivu, različite su riječi za jednu te istu stvar, pa bi naslov morao glasiti: »O metodama ekspertize pisma i l i kaligrafskoga vještva«, a ne »*i* o kaligrafskom vještvu«. U talijanskom riječ c a l l i g r a f i a ne znači samo krasnopis, nego i pismo ili rukopis uopće. Odatle izričaj: s c r i v e r e c o n b e l l a, c o n b r u t t a c a l l i g r a f i a (pisati lijepim, ružnim pismom). U ovom je smislu c a l l i-

Digitized by Google

grafia što i scrittura (franc. ecriture) i ne označuje nikako poseban smjer ili metodu kod vještačenja. Tako prof. I. Andreani naslovljuje svoj priručnik: Peritocalligrafo — i dodaje podnaslov: Grafologia applicata, dakle — »Kaligrafski vještak« ili »Grafologija u primjeni« (Hoepli, Milano 1926.).

Od te pojmovne nejasnoće potječe i Smodlakino čudjenje, da bi mogao postojati i neki odnos izmedju ljepopisja i ekspertize pisma (vidi 1. stranicu njegova 1. članka!), dok je taj odnos, kako već rekoh u svojem prvom osvrtu, posve jasan: ta svaki se pismenjak naučio pisanju po nekoj uzor-azbuci, po onomu, što Nijemac nazivlje »Normal-Alfabetom«, i za koliko se u razvoju svoga pisma od toga uzora odmakao, za toliko je izgradio svoj individualni rukopis, one individualne varijante formi i njihove posebnosti, koje svaki pisalac izvršava naučenim kretnjama, u najobičnijem slučaju potezima pera.

Gosp. Smodlaka nejasan je i u shvaćanju područja pismoznanstva i njegovih grana. Tumačenje rukopisnih formi i njihovih svojstvenosti, ispitivanje njihova značenja i njihove uzročnosti predmet je t. zv. grafologije. Prema toj nauci grafotehnika nije ni stricto sensu istovjetno, a grafonomija odjelito područje, kako to — rekao bih — zamišlja polemičar, nego su to dva njezina sustavna dijela. Prvi i osnovni, grafotehnika, obuhvaća grafičke forme, t. j. psihofizička ili psihomehanička izražavanja pomoću pisma: proučava ih, opisuje ih i nastoji, da ih protumači, a drugi iz prvoga izviruć dio, t. zv. grafonomija, hvatajući te pojave kao konstantne posljedice izvjesnih psihofizičkih uzroka, formulira norme ili zakone njihove uzročnosti.

Ovakovo prikazivanje stvari jedino je ispravno i govori nedvoumno, da je zadatak kaligrafskoga vještva za sudske svrhe (kod utvrdjivanja rukopisnog identiteta!) u prvom redu grafotehničke prirode, pa jamačno zato i ono Smodlakino društvo u Parizu nosi u svojem naslovu oznaku tehničko. U ostalom i on sam ponavlja, nesvijesno i sebi protusloveći, tu istinu, kada na str. 14. svoje replike navadja jedan primjer o tome, kako bi izgledala, shematski prikazana, njegova ekspertiza pisma, osnovana na »grafonomskoj metodi i na naravnim zakonima, koji vladaju pismom«. On tu veli: »Najprije tražimo glavne značajke (sic!) pisma... Pošto smo ustanovili glavne značajke u spornoj ispravi, tražimo glavne značajke u pismima za sravnjivanje, te gledamo, da li se značajke jednih i drugih isprava podudaraju, uzevši pri tome u obzir psihološke momente i razloge, koji su mogli da izmijene pismo.« — — — »Grafonomska se metoda naprotiv (čistoj kaligrafskoj) osniva na zakonima pisma i u gore spomenutom specijalnom slučaju (onoj shemi!) ponajviše na zaključku, dobivenom prema podudaranju glavnih značajka (sic!) pisma.«

U ovom dosta naivnom i početničkom shematiziranju i nelogičnom izražavanju (ta kako da se jedna metoda osniva na zaključku dobivenom i t. d.?!) pokušava se izreći misao, da je ispitivanje i utvrdjivanje glavnih značajki u formi i fizijognomiji dvaju rukopisa uza sva grafonomska otkrića ipak bitni osnov za njihovu identifikaciju! Ja sam u svojem prvom osvrtu te značajke točnije označio individualnima. Ali kada nas pri tom gosp. Smodlaka poziv lje, da »tražimo

Digitized by Google

glavne značajke pisma, kao na pr. da li je pismo okruglo ili uglato, živahno ili mlohavo, brzo ili sporo, pisano lakom rukom ili teškom« . . . , on samo dokazuje, da ne shvaća, što su i u čem sastoje te glavne (individualne) značajke i kako se one traže i ocjenjuju; što su sporedne (sekundarne) značajke, i od kolike su vrijednosti prigodice i one. Danas i nevješa zna, da n. pr. b r z i n a pisanja ni u kojem slučaju ne može predstavljati glavnu (individualnu) značajku jednoga rukopisa, jer je ona, uzeta za sebe, glavna značajka — našega vijeka! Ta značajka ne daje evo ni grafolozima sigurne podloge za njihove zaključke upogled svojstava individualnoga značaja: »Nichts wäre irriger, als hohe Schreibgeschwindigkeit für einen Vorzug schlechthin zu halten! Kein heutiger Mensch erreicht die Formstufe eines Schriftkünstlers aus dem 12. oder 13. Jahrhundert, auch dann nicht, wenn er Kunstschrift erzeugt. — — — Das I d e a l der Schnellschreiberei ist ein blosses Nützlichkeitsideal, dem wir unter anderem den schlimmsten Verfall der Schreibkunst verdanken« (Dr. Ludwig K l a g e s, Graphologisches Lesebuch, 317, Leipzig 1930). Brzina je dakle u svakom slučaju s p o r e d n a značajka, sudbonosna samo kao negativno svojstvo kod krivotvorenja rukopisa, jer krivotvoritelju pri nasljedovanju tudjega pisma teško uspijeva prenositi tudje individualne značajke, a kod iskrivljivanja svoga pisma teško zatomljuje vlastite individualne značajke.

Prema tomu: ukrašavanje i pojedinostavljivanje pismenâ, forme i spajanja slova i slovčanih dijelova, razmaci riječi i redaka, položaj, veličina i širina pisma i jakost poteza, lijepo pismo i ružno pismo i t. d. — svi ti elementi i onda, kada se pojedince i svaki za sebe podudaraju u dvama rukopisima, spornom i poznatom, mogu da i ne nose na sebi glavne značajke, svojstvene samo jednoj ruci. Kako se ljudi, općeći medjusobno glasovnim govorom, povode jedan za drugim u izgovoru i načinu izražavanja, tako opće medjusobno i pismom i podražavaju jedan drugomu u odstupanju od zajedničkoga normalnog alfabeta. Oni često pokazuju rukopisne svojstvenosti, pa čak i nastranosti, koje ne pripadaju pojedincu, nego užemu ili širemu krugu pisalaca. Tko taj kulturni krug ne pozna, lako se dogodi, da uzme za individualne značajke pisma one, koje to nisu. Stoga razloga ekspert n. pr. s područja franske latinice ne bi mogao da vrši odmah i s jednakim uspjehom ekspertizu pisma na području jugoslavenske latinice.

Koliko svaki socijalno kulturni krug doprinosi stvaranju posebnoga značaja u pismu od azbuke zajedničke mnogim takovim krugovima, pokazuju razlike u kancelarijskim krasnopisima talijanskih komuna i državica C i n q u e c e n t a. Izloženo je to lijepo u jednoj knjizi, danas bibliografskom raritetu, tadašnjeg umjetnika u krasnopisanju Gioanbattiste P a l a t i n a. On ta pisma nazivlje posebnim imenima: l e t t e r a (slovo = azbuba) i o r e n t i n a, m i l a n e s e, b e r g a m a s c a, s p a g n o l a, i t. d., ma da je sve to samo latinica (Sr. C o m p e n d i o d e l G r a n V o l u m e d e l l' a r t e d e l b e n e e l e g g i a d r a m e n t e s c r i v e r e t u t t e l e s o r t e d i l e t t e r e e t c a r a t t e r i, c o n l e l o r r e g o l e m i s u r e e t e s e m p i. D i M. G i o a m b a t t. P a l a t i n o. i n R o m a 1566).

Digitized by Google

Ali i sporedne, mnogima svojstvene značajke mogu katkada odlučivati kod utvrdjivanja rukopisnog identiteta. To zavisi ponajviše o njihovom brojčanom snošaju. Dr. H. Schneickert kaže u tom pogledu: »So umschrieben kann man die sekundären Schriftmerkmale, im Gegensatz zu den primären oder den einzigartigen, als Schrifteigentümlichkeiten bezeichnen, die auch in anderen Handschriften immer wiederkehren, die aber durch das Zusammentreffen mehrerer solcher Merkmale einen eigenartigen Merkmalenkomplex bilden können, der für das Wiederkennen einer Handschrift, also ihrer Identifizierung ausschlaggebend ist. Dazu kommt die weitere Tatsache, dass die sekundären Schriftmerkmale an Zahl unendlich sind, so dass einzigartige Komplexvariationen eintreten können und müssen, die zwei Handschriften sicher von einander unterscheiden. (Sr. Leitfaden der gerichtlichen Schriftvergleichung, Berlin 1918 — str. 11; o sporednim i glavnim značajkama napose: Archiv für gerichtliche Schriftuntersuchungen und verwandte Gebiete, 1909).

A što su glavne, t. j. individualne značajke? To mogu biti samo posve izvorne, samotvorne forme pisma, rukopise osebujnosti, svojstvene pojedincu i zavisne o njegovu ukusu, hiru i sl. u izvedbi slova i načinu pisanja uopće, ili pak zavisne i o neuvježbanosti i neumješnosti pisaoca, pa prema tome svojstvene i naobraženu i nenaobraženu licu. One su apsolutan dokaz o identičnosti onih rukopisa, u kojima ih susrećemo.

Kod ispitivanja, da li je rukopis krivotvorina, nastala oponašanjem tudjega pisma, može poprimiti važnost prvenstvene značajke i t. zv. jakost pisma (zapravo potezâ), jer se upečatak te jakosti u svim svojim prelazima ne da prenositi (Sr. takodjer Dr. L. Klages, Zur Theorie des Schreibdrucks). Medjutim glavna teškoća ne sastoji u tomu, da se sve te značajke, primarne i sekundarne, pronadju i utvrde, nego je daleko veća, da se po njima »svakomu grafičkom elementu«, kako veli gosp. Smodlaka, »poda njegova objektivna naučna vrijednost«: »Die Ermittelung der Schriftmerkmale ist demnach nicht der schwierigere Teil der Schriftvergleichung, sondern die Bewertung ihrer Beweiskraft, die Spezialkenntnisse und reiche Erfahrung im Schriftvergleichen voraussetzt« (Dr. Schneickert, o. c. str. 29). Njemački se ekspert od sorbonskog naučenjaka razlikuje ipak u tome, što on, eto, pored stručne spreme ne omalovažava ni bogato iskustvo. Nijemcu je takodjer vrijednost, t. j. ocjena svih onih elemenata samo subjektivna, i zato kaže: Da die Individualität einer Handschrift nicht auf solchen Eigentümlichkeiten beruht, vermöge deren man alle Handschriften durch genaue Messungen, wie z. B. beim Mess- und Fingerabdruckverfahren, voneinander unterscheiden könnte, muss hier ein anderes Verfahren Platz greifen, nämlich das der subjektiven Abschätzung durch Sachverständige. Absolute Schrifteigenheiten gibt es also nicht, sondern nur relative Konstanten, nämlich die sekundären und die primären Schriftmerkmale. — — — Das Verfahren der Schriftvergleichung und -Feststellung beruht demnach, wenn der Methode ein Name gegeben werden soll, auf der Indizienidentität, wie sie bei allen Identitätsfeststellungen zu gerichtlichen oder polizeilichen

Digitized by Google

Zwecken erforscht wird; nur die Ausführungen sind der Art und Beschaffenheit des Untersuchungsgegenstandes nach verschieden.« (Dr. Schneickert, o. c.). Budući da je svaki slučaj rukopisne identifikacije po svojem istražnom predmetu različit, jasno je, da ona Smodlakina shema za postupak pri identificiranju ne može biti nego sasvim površna i neznanstvena, i da ona nema nikakovu ni subjektivnu ni objektivnu »naučnu vrijednost«.

Ja sam, kako se vidi, zahvatio u samu jezgru Smodlakine polemike, t. j. u praktičnu stranu pitanja, kako se i po kojim kriterijama vrši ekspertiza pisma. Učinio sam to zato, da se ugnem jalovu teorisanju o grafologiji i grafonomiji i svedem raspravljanje na pravi predmet. A sada mi dopustite, da se osvrnem i na polemičareva zastranjivanja. Ponajprije jednu načelnu: U svojem osvrtu na njegov prvi članak nisam ja nigdje tvrdio, da ekspert za pismo ne mora poznavati i rezultate grafologije, pogotovo danas, kada se o tim pitanjima drže čak i medjunarodni kongresi, i kada o tome češće pišu i dnevne novine (zadnjih mjeseci n. pr. kod nas beogradsko »Vreme« i zagrebačke »Novosti«, zatim londonski »Daily News«, bečki »Wiener Magazin« sa studijom grafologa Fritza Hockea, i t. d.). Tvrdio sam u glavnom samo to, da zakoni i norme, koje iz proučavanja pisma izvodi grafološka nauka, nisu vazda i onako jednostavno primjenljive na ekspertizu pisma u sudske svrhe, a neizravno i to, da nije dovoljno upoznati teoričnu stranu kakovih Les lois de l'ecriture, pa da sebe smatraš izgradjenim ekspertom, kako nije dovoljno izučiti logiku i zakone mišljenja, da postaneš odličnim misliocem. Nisam ja ni štošta drugo poricao ili tvrdio, što po njegovu pisanju izgleda, da jesam. U tome je čudnovata strana njegova postupka i moje pravo, da takva predstavljanja suzbijem u istom časopisu, u kojem su iznesena.

U svojoj replici tvrdi gosp. Smodlaka, da nije kritizirao rad »ikojega vještaka«, da je probleme prikazao s »naučne strane«, dok da sam ja shvatio, da njegov članak mene lično dira, moguće zato, što je pisao iz Splita! Istina je medjutim, da njegov članak u svojem zaključnom dijelu ovako svršava: »Vještvo pisma u kaligrafskom stadiju, u kom se ono danas kod nas nalazi — izuzev moguće (!) nekoliko velikih gradova — predstavlja posve malu stvarnu vrijednost, a kaš nikakvu sigurnost. S takovim vještvima dobivamo samo rezultate: pismo sliči, ili dosta sliči« . . .

Mene je dakle ta njegova naučna strana i takva kritika svih naših vještaka bila potakla, »da njegova izlaganja dopunim i ispravim po vlastitom iskustvu, ne dirajući pri tome u ničiju naučno teorijsku spremu«. Odgovorio sam najprije, da se u Splitu tako ne radi, a jamačno ni drugogdje kod nas. Budući da je polemičaru kao sudskomu vježbeniku u Splitu moglo doći slučajno do ruku koje vještvo samo splitskih vještaka (a to on sam u replici i priznaje!), ja sam s obzirom na njih i mogao tako odgovoriti, a za druge sam rekao, da jamačno ni oni tako ne rade, kako to o njima baja gosp. Smodlaka, jer ja spremu i savjesnost pretpostavljam kod onih, koje ni po čemu ne poznajem. Umjesto da prizna neosnovanost svoga suponiranja, on se eto ne da ni ispraviti ni dopuniti: on u tome svojem sudu ustraje, on samovoljno

Digitized by Google

čita i više nego je u onoj mojoj primjedbi sadržano. Ja kažem (str. 296, stavka druga), da »ovdješni vještaci vrše sve ono i onako, pa i više i bolje od onoga, što se p o r i j e č i m a gosp. Smodlake radi u Parizu«, a pri koncu ponavljam, da se izvjestan posao m o ž e vršiti isto onako dobro kod nas kao i u tudjini. Sada gosp. Smodlaka prekraja te moje primjedbe ovako: »Odgovorio mi je (gosp. Lozovina) ... člankom, u kojem hoće da dokaže, da kod nas ipak postoje veoma dobri kaligrafski vještaci, možda mnogo bolji nego u samoj Francuskoj, te da se kod nas upotrebljuju kod vještačenja svi oni grafički i psihološki elementi, koji se rabe u Francuskoj, pa možda i više.« On je dakle, pored ostaloga, jednostavno ispustio riječi: »pa i više i bolje od onoga, što se p o r i j e č i m a gosp. Smodlake«, i t. d., ma da je tu posve jasna misao: Ako se u Parizu tako radi, kako S. kaže (a ja to ne vjerujem!), onda se u nas radi bolje!

Na tu istu moju primjedbu navraća se već na 2. strani svoje replike, citira je točnije, ali prelazi ponovno na nezgodno polje: pozivlje se na splitska vještva, od kojih da je dostatan broj vidio za svoje jednogodišnje sudske prakse; ali dok tvrdi, da su sva izradjena po »kaligrafskoj metodi«, dopušta ipak milostivo, da su u njima upotrijebljeni » i drugi razni elementi (!), koji se upotrebljavaju kod modernih metoda«, nu dakako: »usput i bez odredjenog sistema« ...

Mladi gospodin pabirči evo po tudjim aktima, zameće o njima polemiku, javno ih, i to nepovoljno, ocjenjuje, ali ne navodi, koji su i kakvi su ti akti, pa ni čitaoci ni oni, koji su ih sastavili, ne mogu provjeriti, koliko je ta njegova kritika opravdana. On, što više, ni generično ne označuje ta vještva: da li se odnose na duže ili kraće isprave, ili na kakov cigli potpis, ili na kakov dometak ili brojku, ili na vrijeme pisanja, na podlogu, na pisaći pribor i sl.; da li je istražni predmet jednostavan, posve običan slučaj bez ikakovih teškoća, ili je zamršen i oteščan bilo zbog čega, i t. d. Jasno je i previše, da svaki od tih i takovih slučajeva traži poseban način rješavanja, dakle nekakov »odredjeni sistem« ne pristaje na sve slučajeve. Jasno je takodjer i to, da od kakvoće pojedinoga predmeta i slučaja zavisi takodjer i izradba vještva i način njegove motivacije, i da se po toj kakvoći može istom razabrati, koji su grafički elementi bili od važnosti, a koji uzeti »usput«. U svakom slučaju ni samomu sudu ni strankama nije toliko do teorije u odnosnom referatu, koliko je do nalaza, do jednostavnosti i bistrine izlaganja, po kojima zaključak vještva postaje svakomu razumljiv. U tom obziru vrlo zgodno piše Dr. S c h e i c k e r t (o. c.): »Die angewendete Vergleichungsmethode muss für jeden Sachverständigen und Richter, wie überhaupt für jeden Prozessbeteiligten, klar und logisch durchgeführt sein, in der Beweissammlung, wie auch in der Bewertung. J e d e G e h e i m n i s k r ä m e r e i i s t s t r e n g z u v e r m e i d e n, da sie ja doch nur Misstrauen säet. Aber auch zu grosse Ausführlichkeit o d e r g a r t h e o r e t i s c h e E r ö r t e r u n g e n s o l l e n v e r m i e d e n w e r d e n, da es dem Gericht doch schliesslich auf ein irgendwie verwertbares Ergebniss ankommt, nicht aber auf die Verteidigung eines Systems oder einer Hypothese.«

Digitized by Google

Osim što je Smodlakina kritika splitskih vještva bez prave podloge, ona je svakako neumjesna i bespredmetna s obzirom na njegovu tvrdnju u prvom članku: da se zaključak o identičnosti u vještvima naših (dakle: splitskih!) vještaka osniva na većoj ili manjoj sličnosti pojedinih slova, kad eto i sam priznaje, da to kod njih nije tako. On se svejedno povraća na tu uporednu metodu »pojedinih jednakih slova, promatranih odvojeno«, nazivlje je ovoga puta »čistom kaligrafskom«, i, kao da sam ja nju branio, objašnjuje nam, u čem se ona sastoji i za koliko se razlikuje od njegove grafonomske metode. Ona medjutim nije ni čista ni nečista, nego najjednostavnija, najnepotpunija i najgluplja: metoda kaligrafskog ovna — kazao sam ja u osvrtu. Nego, ima tu jedna stvar, koja je važna, a koju ovdje više ne napominje. To je ono, što je prvi put rekao o toj »metodi«, da ona »svakako treba da bude isključena«. Ja sam tu njegovu osudu ispravljao u smislu, da jedino treba isključiti kod ekspertize jednostranost takva ispitivanja, ali nikako *i* ispitivanje grafotehničke strane pisma, za svakog vještaka prvo i osnovno, prema onomu, što sam ovdje već iznio o traženju t. zv. primarnih značajki u jednom rukopisu. Kada je polemičar na strani 310. svoga prvoga članka tvrdio, da »jedino stručnjak može ustanoviti, da li je neko pismo (koje se od nekoga drugoga razlikuje) ipak od dotične ruke, jer dok se veliki dio pisma može da promijeni, i p a k n e k e g l a v n e k a r a k t e r i s t i k e o s t a j u n e p r o m j e n l j i v e« — tvrdio je to isto, što je prije nijekao, t. j. isticao je i on osnovnu važnost grafotehničke strane.

Ova polemičareva pometenost i protivurječnost potječe najviše odatle, što je postavljao nekakove četiri periode ili metode u razvitku ekspertize pisma: prvu (tobože najstariju) »kaligrafsku«, zatim metodu fotografskog uporedjivanja, pa metodu grafometrijsku, i konačno najnoviju sorbonsku, grafonomsku. Te i takove metode zapravo i nisu metode: u svakoj su od njih sadržani elementi, momenti, ishodišta, sredstva i pomagala ekspertize. Sve to kod ispitivanja rukopisne identičnosti prema kriteriju vještaka, njegovim sposobnostima i posebnim slučajnostima istražnoga predmeta, može doći do većeg ili manjeg uvažcnja. Najgora je pri tome jednostranost. Ta koji put i kemija i mikroskop igraju u tom radu odlučnu ulogu, pa bi bilo smješno, kada bi netko okrstio takvo ispitivanje kemijskom ili mikroskopskom metodom. A što da se kaže o ispitivanju vrlo važne jezične i stilske strane isprava? To bi bila onda još jedna, filološka metoda, i to vrlo obuhvatna! O samom značenju pravopisnih griješaka napisao je Jakob S t o l l golemu raspravu. »Zur Psychologie der Schreibfehler« (Leipzig, Teubner 1913). M. B a y l e, nasljednik Bertillonov u uredu javne sigurnosti u Parizu, upotrebljava s čudesnom uspješnošću i t. zv. spektograf, posebno kod ispitivanja krivotvorenja novčanica, pa nije to nazvao — spektografskom metodom .

Nego, sve te »metode«, pa ni ona zlatna grafonomska, u pojedinim slučajevima ne vode k cilju, jer može biti po srijedi n. pr. kakov — trik! Glasoviti Bertillon u Dreyfusovoj aferi nasamario se — kažu — ne zato, što nije bio odličan ekspert, nego zato, što nije tražio pored fotografije i izvornik nekih dokumenata iz tajnog d o s s i e r a: foto-

Digitized by Google

grafirano pismo predstavljalo je zaista Dreyfusov rukopis, ali složen iz raznih slova i riječi fotografiranoga Dreyfusovog rukopisa, kako se analogno mogu složiti pjesme — centones — od pojedinih stihova, uzetih iz raznih mjesta jednoga djela ili više djelâ nekoga pjesnika, koji bi prema tome zaista bio autor pojedinoga stiha, ali ne i takove pojedine pjesme u cjelini.

Ne lučeći strogo eksperta za pismo od grafologa u onom značenju, u kojem se to ime danas uzimlje, i miješajući zadatke jednoga sa zadacima drugoga, gosp. Smodlaka zavadja se u svojem prvom članku na ovo nelogično ilustriranje: pošto je tu govorio o »nutarnjim znakovima iskrenosti ili neiskrenosti« i istaknuo znakove jednoga ili drugoga svojstva, potkrepljuje to jednim primjerom svoga učitelja. Neki paralitik napisao oporuku u korist bolničarke, svoje njegovateljice. Po oporučiteljevoj smrti sud medjutim pronadje, a jedan vještak potvrdi, da je oporučna isprava — krivotvorena! Strah od zakonskih posljedica i želja za baštinom djelovaše ipak na baštinicu »dinamognetičkom« silom, i ona se sjeti, da postoji još jedan potpis blagopočivšeg dobrotvora, izveden pred bilježnikom još za njegove bolesti. Tim otkrićem nasta u parnici čudesan preokret: pariški vještaci upotrebom toga potpisa kao novog materijala za poredbu objaviše svijetu, da se i na spornom potpisu nalaze »jednake glavne karakteristike pisma« kao i na onom autentičnom!

Svaki vidi, da izmedju onoga Smodlakina dociranja o iskrenosti i ovoga primjera nema predmnijevane veze. Ona bolničarka bila je zapravo sorbonski grafonom, a onaj vještak pogriješio je bio jamačno zbog svoje površnosti i zbog toga, što eto nije bio upućen u veliku tajnu oporučiteljeva zdravstvenoga stanja u vrijeme, kada je ona oporuka nastala.

U svojoj navali na »čisti kaligrafski sistem« sorbonski djak dozivlje u pomoć svoga učitelja (gosp. E. Solange Pellata) i navodi ove njegove riječi: »U sadašnje doba oni, koji taj sistem rabe, obično (!) uzimaju u obzir glavne značajke pisma, naime one, koje su nezavisne i od alfabeta, kojim se služi pisalac, ali oni to čine ne razumijevajući ih, ne tražeći njihove uzroke, ne shvaćajući ono, što ih normalno mijenja, i apstrahirajući uglavnom (!) sve one psihološke elemente, koji sačinjavaju njihov temelj.« Kako ovaj navod po onom, što dalje slijedi, izgleda kao ustuk na moje pisanje, konstatirati mi je, da ja ne samo nisam, recimo, branio one, koji bi uzimali »obično« u obzir i glavne značajke pisma, ne razumijevajući ih i ne shvaćajući njihove uzroke, nego i to, da se smisao ovoga navoda ne poklapa s onim, što je gosp. Smodlaka prvi put pisao i što sam ja u svojem osvrtu ispravljao. Uostalom, kada bi i postojali tako čudni vještaci, da umiju naći glavne značajke pisma n e z a v i s n e i o d a l f a b e t a, onako od prilike kao ćorava koka zrno, ali ih ne bi shvaćali, složio bih se i ja sa Sorbonom, da njihov posao ne valja: ali ovakovo prosto kazivanje mene nimalo ne uvjerava: za mene — pronaći glavne i nezavisne značajke znači ujedno i razumjeti ih i kao takove ocijeniti ih i doći do cilja, jer po čemu bi one inače bile g l a v n e, ako ne po ekspertovoj ocjeni? po tome, što bi bile ispravne premise za valjan zaključak?

Digitized by Google

U nastavku svoga r a s p r e d a n j a gosp. Smodlaka (str. 15.) pobija ono, što ja kažem, da je potrebit osobiti dar opažanja i zamjećivanja svakomu ekspertu za pismo. To je drugi i posljednji, uostalom sasvim sporedni navod iz mog osvrta, ali i posve naopako shvaćen. Vidim to po tome, što on moju riječ »vidovitost« uzimlje kao neko »gatanje« i govori o »instinktima«, dok je u mene napisano: »dar opažanja i zamjećivanja — neka vidovitost«. Vidovitost je dakle ekvivalent opažanju i zamjećivanju i nije upotrijebljena u vulgarnom smislu, kako nije ni riječ »zamjećivanje«, koja je termin iz psihologije za t o č n u, v i d n u p r e d o d ž b u. Svi ti nazivi, odnosno pojmovi, polemičaru nistu dostupni, kako mu nije jasno ni značenje i n t u i c i j a, koju kod vještačenja isključuje, a koja zapravo znači: »gledanje s razumijevanjem« (od latinskoga i n t u e o r) ili vidnu aperaciju. Nego, sve kada bi moje riječi i bile ispravno shvaćene — što nisu —, zar je zbilja tako, da je darovitost vještaku — suvišna? Po čemu bi onda njegov učitelj kao ekspert bio glasovitiji od njega, učenika? I zar ne postoji kod nekojih osobito razvijen osjećaj prostora, osjećaj boje i oblika (Raumgefühl, Farben-, Formen-Gefühl), i zar i izvan evandjela nema onih, koji gledaju, a ne vide? Zar je takova vidovitost ekspertu balast, koji »može da ga navede na krivi put?«

Gosp. Smodlaka udara u još ozbiljnije žice, kada veli, da vještaku nije dovoljna ma kako duga praksa, ako nema kulture potrebite savremenu vještaku, te ponovno zove u pomoć gosp. Pellata! Kao da sam ja negdje tvrdio protivno! Ja sam u tom obziru čak i pretjerano Francuzova mišljenja: Ekspert za pismo, a pogotovo grafolog, po mojem sudu, treba ne samo da ima opću kulturu, nego prije svega treba da poznaje barem elementarnu logiku i psihologiju. Po onomu, kako se znanstveno izražava gosp. Smodlaka, bilo bi nasuprot zaključiti, da on kakovu udžbeniku za psihologiju nije ni korica ogledao; inače ne bi bio formulirao »najvažniji grafonomski zakon« ovako: »Moždanski mehanizmi, koji upravljaju potezima pisma, u odnošaju su sa organskim stanjem svakoga mozga i m i j e n j a j u s e s a s v a k i m s t a n j e m t o g a m o z g a — — —; u o d n o š a j u s u s a s v a k o m č a s o v i t o m p r o m j e n o m t o g a m o z g a.«

Časovitih promjena moždana medjutim nema, ali ima ono, što psihologija nazivlje t o k o m p r e d o č i v a n j a i časovitim stanjem s v i j e s t i, koje se stanje neprestano mijenja primanjem novih i obnavljanjem starih predočaba, a praćeno je susljednjim i genetički vezanim pojavima čustva i htijenja. Ni mozak ni moždani ne mijenjaju se neprestano: kada su normalni, djeluju normalno, a kada su abnormalni (bilo da su to bili ili postali) djeluju abnormalno, ili ne djeluju nikako, kao sasvim pokvareno glazbilo...

Ono, što se dalje kaže, jednako je šaka u oči bistroj logici: »Ako nismo nikada učili i razumijeli n a č e l a, na kojima treba da počiva r a z m i š l j a n j e, varat ćemo se čitav život, kadgod isprave budu malo dvojbenije«. Načela, na kojima bi počivalo r a z m i š l j a n e, u logici ne postoje. Postoje možda samo u regulama »picokara« i pustinjaka za njihove duhovne meditacije. Logika poznaje samo načela s u d j e n j a, i to upravo četiri na broju (p r i n c i p i u m i d e n t i t a t i s, p. c o n-

Digitized by Google

tradictionis, p. exclusi tertii sive medii i p. rationis sufficientis). Njih doduše uče sedmoškolci u gimnaziji, ali im to učenje ne jamči, da se u čitavom životu ne će nikada varati. Najviše im jamči to, da se ne će nikada tako izražavati, kada je govor o mišljenju i sudjenju i o — »stanju mozga«. Ta dva navoda gosp. Smodlaka pridaje doduše svomu učitelju gosp. Pellatu, nu pošto ih nije naveo u francuskom jeziku, slobodno nam je posumnjati, da su netočan prijevod.

Pri koncu veli isti gosp. Smodlaka: »Na drugo mislim da nije potrebno, da odgovaram gosp. Lozovini, kojega će valjda bolje nego ikakvo moje dalje razlaganje moći da razuvjeri pismo, koje mi je o ovom predmetu ljubazno upravio gosp. E. Solange Pellat.« Za ovim navodi njegovo pismo u — prijevodu. Budući da je to bio odgovor na jedno Smodlakino pitanje, potrebno je bilo, da on doslovno navede i sadržaj svoga pisma, dakle i pitanje i odgovor, neka bi se tako moglo vidjeti, u kojoj su vezi s mojim člankom. Ovako ja mogu jedino ustanoviti, da to pismo nije ni u kakvoj vezi s mojim ispravcima, na koje je gosp. polemičar jedino mogao reflektirati i koji su u suštini glasili:

1. da nije istina, da se kod nas, koliko je meni poznato, izradjuju kaligrafska vještva onako, kako to tvrdi gosp. Smodlaka;

2. da ja ne vjerujem, da je ekspertiza pisma »potpuna i precizna znanost« kao na pr. matematika, kako tvrdi isti S.;

3. da je ono, što on predstavlja i nazivlje kaligrafskom metodom, nemoguće i nevaljalo vještačenje za nas i za svakoga;

4. da se i kod nas uzimlju u obzir svi oni čimbenici, s kojima računa moderno pismoznanstvo, i da nam nisu nepoznati ni rezultati grafološke nauke i njena literatura;

5. da se i kod nas izvjestan posao može isto tako dobro vršiti kao i u naprednoj tudjini.

Za ovakovu suštinu mojih ispravaka on, kada je već htio, morao je zatražiti mišljenje svoga učitelja. Medjutim sada iznosi, da je zatražio njegovo mišljenje »o ovom predmetu«. O kojem to predmetu? Kaže takodjer, da će me odgovor njegova učitelja »razuvjeriti«. O čemu će me razuvjeriti? Valjda o nevaljalosti onoga postupka po »čistoj kaligrafskoj metodi«, koju sam ja bio okrstio mnogo drastičnijim izrazom? Iz prijevoda francuskoga pisma mi samo to razabiramo, da su predmetom Smodlakina konzultovanja bila načela vještva pariškoga tehničkoga društva, a ne oni moji navedeni ispravci; izgleda mi takodjer i to, da je on svomu učitelju predstavio, kao da bih ja pariške vještake omalovažavao, dok sam se ja protiv takovoga suponiranja izrijekom bio ogradio: Na str. 395. »Mjesečnika« od god. 1929. sam rekao, da sam »potaknut, da nanižem nekoliko primjetaba na Smodlakina izlaganja... po vlastitom iskustvu, ne dirajući u ničiju naučnu teorijsku spremu«. I sada, kada nam pariški naučenjak na Smodlakinu zamolbu izlaže u poskupcu svoju teoriju o ekspertizi pisma, meni bi možda preostajalo, da odgovorim: Dobro je! tako je! a tko Vam je rekao, da nije tako? — Kada gosp. Pellat spominje jedan t. zv. zakon i o njemu

Digitized by Google

kaže, da bi »morao da se nadje uvijek kao naslov svakomu djelu o grafistici, pa ga prikazuje riječima: »Grafistični potezi su pod izravnim uplivom centralnoga nervnog sistema«, mogao bih mu odgovoriti: Izvrsno! ali to kod nas zna i prosječno dobar srednjoškolac viših razreda.*)

Socijologija i bijologija

Napisao dr. F. E. Smodić.

(Odgovor na članak gosp. dra D. Tomašića u »Mjesečniku«, br. 2—3, 1930.)

Čitajući članak gosp. dra Tomašića, našao sam u njem više toga, što mi nije jasno. Gosp. dr. Tomašić govori u svojem članku o bijološkom shvaćanju društva, o filozofijskim i psihosocijalnim smjerovima organskoga shvaćanja društva, navodi poimence predstavnike toga shvaćanja, onda pobija to shvaćanje, dokazuje neodrživost toga shvaćanja i nazivlje ga napokon čistom spekulacijom i metafizikom. Zašto on to čini, kada je to shvaćanje već zabačeno i kada je već i sam Spencer toliko od toga shvaćanja popustio, da od njega osim »analogije« ništa nije preostalo, to nam nije jasno. Napose meni nije jasno, zašto gosp. dr. Tomašić sve to »povodom« moga članka čini, kada ja to shvaćanje nisam zastupao ni branio. Govoreći o starini shvaćanja, »koje promatra društvo i tumači društvene odnose poput bijološkog organizma i njegovih osobina«, zalazi gosp. dr. Tomašić predaleko u prošlost i time se priključuje socijolozima, koji počinju socijologiju daleko prije 19. stoljeća, što se već ni s toga ne da opravdati, što je u onim vremenima radi političkih i crkvenopolitičkih prilika slobodno znanstveno istraživanje bilo bez poznatih nam posljedica (progona i spaljivanja) nemoguće. Sloboda znanstvenoga istraživanja izvojevana je zajedno sa ostalim sloboštinama tekar tečajem 19. stoljeća. Comteova su djela mogla biti napisana tek u eri slobode. Ali da ostanemo kod nejasnosti. Gosp. dr. Tomašić postaje nejasan, kada rabi izraz »bijološko shvaćanje društva« za oznaku organskoga, jer organsko shvaćanje društva nije shvaćanje bijologa nego socijologa; tako i kada rabi izraz »bijološki organizam« za oznaku društva, jer bijolozi ne priznaju društvo organizmom; oni poznaju samo individualne organizme (biline i životinje), pa se prema tomu mogu samo ovi organizmi bijološkima nazivati, a društveni su »organizmi« izum socijologa, pa neka se socijološkima nazivlju. Gosp. dr. Tomašević govori i o »razvitku« društva usprkos tome, što je razvitak (porast obima i diferencijacija) vlastitost organizama, a ne društava, koja (zabaciv organsko shvaćanje društva) ni on ne smatra organizmima. Nadalje govori o »organskom shvaćanju života«, što je pogotovo nerazumljivo, jer je nepojmljivo, da bi se život mogao kao organ ili organizam shvatiti. Govori o uticaju bijoloških faktora na tok i razvitak društvenih pojava, što ni onda nije razumljivo, ako gosp. dr. Tomašić ne misli tu na bijologe i bijologiju nego na život, jer život nije faktor nego rezultat, a faktori su organizam i nje-

*) Time završujemo ovo raspravljanje u našem listu (Op. ured.).

Digitized by Google

gova (fizikalna i društvena) okolina, pa kao takov, naime kao rezultat ne može imati uticaja na faktore, koji ga sastavljaju. Iz navedenoga se vidi, da se gosp. dr. Tomašić ne izražava jasno; nije ga lako razumjeti. Najmanje nam je pako jasna njegova obrana specijalizma. Ja sam ustvrdio, ili bolje, konstatovao opće poznatu činjenicu, da su znanosti uopće, a društvene napose, slabo ili nikako medjusobno povezane, a trebalo bi da jesu, jer su pojave, koje su im predmetom, medjusobno povezane, a znanost treba da bude vjernim tumačem pojava i njihovih veza. Gosp. dr. Tomašić kaže: »Medjutim znamo vrlo dobro, da društvene pojave nisu samo predmetom socijologije, nego da spadaju u područje istraživanja svih društvenih nauka«. Priznaje dakle identitet predmeta svih društvenih nauka. Ali kaže: »društvene se pojave od svih tih nauka izučavaju sa raznih strana i gledišta i svaka od njih ljubomorno čuva područje svoje djelatnosti od zadiranja druge nauke. Jedino na taj način i jest omogućen uspješan rad u iznalaženju istine.« Ovo nam ne izgleda logično. Mi držimo, da je nemoguće pojedine strane jednoga te istoga pojavnog kompleksa pojedince uspješno izučavati i pravo shvatiti; pojedini se dijelovi mogu tek nakon shvaćenja cjeline pravo razumjeti. Pri ruci nam je (da ne posižemo za logičnim formulama) jedan izvadak iz Spencera, koji nam to potvrdjuje i koji u njemačkom prijevodu glasi: »Das eine Spezialwissenschaft nicht vollkommen verstanden werden kann, bevor die allgemeinere Wissenschaft, welche jene einschlieszt, verständlich geworden ist, leuchtet von selbst ein; und daraus ergibt sich auch sofort, dass aus der spezielleren abgeleitete Schlüsse unzuverlässig bleiben in Ermangelung von Schlüssen aus der allgemeneren.« Ad vocem »zadiranje« pako pitamo: Zar nije socijologiji (Gumplovitz i dr.) baš time, što je zadrla u područje nauke o državi (dakle ne na onaj od gosp. dra Tomašića navedeni način) uspjelo u pozadinu potisnuti pravničko shvaćanje države; ili zar nije socijologiji baš time, što je zadrla u područje drugih nauka, uspjelo uredbe staroga društva[1]) istražiti i time omogućiti pravilnije shvaćanje državnih i gospodarstvenih uredaba historijskih društava, koje su uredbe prije toga (još do nedavna) izvornima i »vječnima« smatrane, dakle nepravilno shvaćane bile? Što bi socijologiji osim »ljubomore« još preostalo, kada bi se ona ograničila na »izučavanje samo one strane društvenih pojava, koja nije predmetom obradjivanja drugih nauka« i kada bi slijepo prihvaćala rezultate istraživanja tih drugih nauka. Pa onda, koja je to strana? Na to nam gosp. dr. Tomašić nije dao jasnog odgovora, pa tako mora dopustiti opravdanost prigovora, da predmet socijologije nije neprijeporno ustanovljen. Ali tu moram gosp. dra Tomašića upozoriti na jednu pogrješku. On je naime Wiesea citirao, ali ga je — izgleda — krivo razumio. Nije g. Wiese taj prigovor stavio, kako mu to gosp. Tomašić imputira, pa ga pobija. Ovi prigovori dolaze

[1]) U našoj literaturi ima (koliko mi je poznato), na žalost, malo traga velevažnim rezultatima istraživanja Haxlhausena, Maurera, Laveleya, Fustel de Coulangesa, Kovalevskoga, Morgana, Sumner Mainea i mnogobrojnih njihovih drugova — osim u »Razvitku vlasnosti« od dra I. Strohala (preštampano 1906. iz »Rada« naše Akademije).

Digitized by Google

s protivne strane. G. Wiese samo konstatuje, da se prigovora sa svih strana, pa brani socijologiju od tih prigovora. G. Wiese nije protivnik gosp. Tomašića. I on je specijalista. Gosp. dr. Tomašić mu dakle krivo čini, kada ga tako pobija. O meni kaže gosp. dr. Tomašić, da stojim »pod teškim dojmom socijologije g. Wiesea«. Ja doduše poznajem mišljenje gosp. dra Wiesea (i iz jednoga privatnog njegova pisma), ali na kakov dojam gosp. dr. Tomašić iz moga članka nije mogao zaključiti, niti može ta okolnost za bilo koga biti od važnosti. Ja sam njegovu knjižicu o socijologiji citirao poglavito iz razloga, što je jedna od najnovijih, pa se iz nje može razabrati današnje stanje nauke. Ali da se vratimo specijalizmu. Gosp. dr. Tomašić kaže, da pitanje uticaja društvenih prilika na bijološke i fiziološke osobine organizma spada u područje drugih nauka (bijologije, antropologije, socijalne medicine i t. d.), pa se prema tome tim istim pitanjem ne može baviti i socijologija; kaže, da ne može biti predmet socijologije ni sadržina društvenih odnosa; kaže, da socijologija izučava samo onu stranu društvenih pojava, koja nije predmetom obradjivanja drugih nauka; kaže, da socijologiji preostaje, samo da istražuje uzroke i medjusobnu vezu društvenih pojava, kao i zavisnost društvenih od nedruštvenih (bijoloških i fizikalnih) pojava; kaže, da socijologija izučavanjem uticaja bijoloških čimbenika na razvitak društvenih pojava, koje se zasniva na realnom ispitivanju dogadjaja i pojava, utvrdjuje zakone kretanja društvenih pojava i time postaje osnova svih ostalih društvenih nauka. Gosp. dra Tomašića je i ovdje teško razumjeti; teško je reći, da bi bio dosljedan u označivanju predmeta i djelokruga socijologije. Jednom definicijom ograničuje zadaću socijologije na izučavanje samo jedne strane društvenih pojava, drugom ju definicijom proširuje u velikoj mjeri. Doznačuje joj u zadaću i istraživanje uzroka i medjusobne veze društvenih pojava, kao i istraživanje zavisnosti tih pojava o bijološkim i fizikalnim pojavama. Da ne govorimo dalje o području djelatnosti socijologije, primjećujemo ovdje samo to, da izraz »bijološke pojave« nikako nije podesan, da razjasni snošaj zavisnosti društvenih pojava o onim »pojavama«, koje gosp. dr. Tomašić bijološkima nazivlje. Socijolozi često rabe riječ »bijološki«, ali sa životom, sa onim »bijo-« nisu svi na čistu. Otale nejasnosti u njihovim raspravama. To je izvor ne samo nesporazuma i beskrajne prepirke medju njima, nego i raznih onih teorija, kojima u zbiljnosti manjka svaka realnost. Jedan će od uzroka biti tome taj, što se svi mogući »socijolozi« počevši od Platona i Aristotela intenzivnije izučavaju, nego li osnivači i glavni predstavnici socijologije, Comte i Spencer, poslije kojih ni u filozofiji nema pojave, koja bi im se o bok staviti mogla i bez kojih se socijolog ni u bijologiji ne može orijentirati. Bolje obavijesti o životu i ulozi društva u životu ne će drugdje naći, pa ih ne bi smio mimoići ni onda, ako evolucijone teorije njihove ne potpisuje. Oni su društvene pojave i veze medju čovjekom i njegovom okolinom svestrano istražili i pojam života pročistili. Po Blainvilleu, čije je shvaćanje Comte prihvatio, sastoji život u neprekidnom nutarnjem procesu kompozicije i dekompozicije, koji rezultira iz uzajamnoga djelovanja medju organizmom i njegovom okolinom. Comte kaže, da je harmonijski uza-

Digitized by Google

jamni snošaj medju organizmom i njegovom okolinom temeljni uvjet života. Svaka životna funkcija je rezultat tih faktora.[2]) O shvaćanju Comteovom kaže Spencer (u prijevodu): »Es ist sonderbar, dass Herr Comte sonach die Notwendigkeit einer Übereinstimmung zwischen einem Organismus und seiner Umgebung erkannt hat als eine fürs Leben wesentliche Bedingung, und doch nich eingesehen haben sollte, dass die beständige Aufrechterhaltung solcher inneren Vorgänge, welche den äusseren das Gleichgewicht halten können, das Leben ausmacht« (Biol. § 27). Iz ovoga je već i Spencerovo shvaćanje života jasno. On ga nakon opsežne analize definuje kao »korespondenciju« medju nutarnjim odnosima (organizmom) i vanjskim (okolinom). Iz navedenoga vidimo, da su medjusobni snošaji pojava i njihova funkcija, medju njima i životna funkcija društva, svestrano ispitani i ustanovljeni; vidimo i komponente i resultantu. Ali usprkos tome, što je sve to istraženo i otkriveno te opetovano konstatovano već u prošlom stoljeću, sretamo mi u socijološkim raspravama i danas još mišljenja, koja odaju nepoznavanje temeljnih tih istina. Pojedine se pojave, organske, fizikalne i društvene nabrajaju jedna za drugom bez značenja i bez oznake njihova položaja spram centralne točke, spram života. Otale, kako rekoh, sve neprilike. I čitalac ostaje u tami; ne zna, koja je pisanju svrha, kada se svrha, naime prosvjeta, povećanje znanja, ne postizava. Iz navedenoga vidimo i to, kako malo je opravdan zahtjev, da se socijologija izoluje, od ostalih znanosti ogradi. Ali ona se (kako znamo i kako se vidi i iz primjera, koje smo naveli) zapravo i ne ogradjuje, nego prelazi preko ograda, koje joj neki socijolozi postavljaju.

Nastava administrativnoga prava u visokim školama

Dr. Dominik Rudolf, profesor administrativnoga prava na sveučilištu u Brnu (Češkoslovenska).

(Od Komisije medjunarodne saradnje profesora i docenata admistrativnoga prava i političkih nauka. Glavni bureau u Varšavi. Ravnatelj bureau-a prvi generalni tajnik prof. dr. Tadija Hilarowicz.)

Preveo iz češkoga dr. Pogonowski vitez Juraj, generalni referent Komisije za jugoslavenske stvari.

Poznavanje, poučavanje prava nije, kako treba, sprovedeno, ako se s njim postupa normativno, ako se želi, da se shvati značaj pravnoga propisa samo sa stanovišta njegova odnosa prema drugim normama. Pravo je proizvod ži-

---

[2]) Ovdje ću da ispravim neke tiskarske pogrješke u svojem članku u 1. ovogodišnjem broju, naročito onu na strani 24., gdje je smisao pomućen. To mjesto (9. i 10. redak odozgor) ima da glasi tako, da se njegova Comteova »hierarkija znanosti« odlikuje time, što je položena na realnu podlogu pojavâ. A na strani 23. (u 5. retku odozgor) treba da se na mjesto izraza »gospodarstveno-podanički« postavi: gospodstveno-podanički.

Digitized by Google

vota, ekonomskih i kulturnih odnosa. Ova veza pravne norme s realnim svijetom i s idejom prava, kojoj ona treba da služi, ne može se lako prekinuti bez većih posljedica za poznavanje prava. Tko se ograničuje samo na idealni svijet juridičke norme, pa se zatvara pred ma kakvim utjecajem realnoga svijeta i njegovih potreba, taj se izlaže opasnosti, da se zaplete u vještačke pravničke konstrukcije i da se izgubi u maglovitim teorijama, pa bi zbog toga umjesto prave nauke prava upotrebljavao neplodnu pravnu skolastiku. Poznavanje, poučavanje prava takodjer nije dobro, kada se pravo uzima samo na kauzalni ili teleološki način. Iako ove metode imaju tu vrlinu, da uzimaju juridičku normu ili u njezinu kauzalnom odnosu prema realnomu svijetu ili u odnosu s njezinom svrhom, ipak nije velika njihova vrijednost za faktično komentiranje pravne dogme. Baš zato je dobro, da se pravo proučava sa sviju netom spomenutih gledišta. Moram ovdje na žalost odustati od podrobnijih navoda ovih metodoloških pogleda, ali moram i naglasiti, da ovaj moj metodički pluralizam nije uopće apsolutno primljen. Svakako može da se održi pomoću opravdanih argumenata.

Prije svega bi trebalo ovdje istaći t e o r e t i č k i argumenat: normativni, istorijsko-socijološki način daje samo jednostrano svijetlo. Kada se zajedno uzima više gledišta, cjelina dobiva više refleksa. Kasnije dolazi praktičan argumenat: dogmatičko, socijološko i pravno političko tretiranje prava dobro pomaže kod stvaranja prava i primjene prava jednako, kako i spomenute posljednje funkcije utječu na teoriju prava. Napokon p e d a g o š k i argumenat: nastava uzima u obzir ne samo »verba legum«, nego i njihovu »vim ac potestatem«. Ovo je baš vrlo zgodno za obuku uprave i administrativnoga prava. Nastava administrativnoga prava treba da dade sistematsku predstavu pozitivnoga administrativnoga prava i administrativnih normi. Dva su pitanja značajna za čovjeka, koji teoretski proučava administrativno pravo i upravlja njegovom nastavom, i to: pitanje »što« i pitanje »kako«. Prvo se pitanje tiče granica predmeta, drugo sistema i metoda njegova obradjivanja.

Nije lako dati administrativnomu pravu zgodne granice. Obično zajedno sa naukom razdiobe vlasti odjeljuje se administraciju negativno kao onaj dio državne uprave, koji ne spada ni pod zakonodavstvo, niti pod sudstvo. Rad onih organa, koji nisu ni zakonodavni ni sudski, uzima se kao administrativan. Neki pokušavaju da shvate administraciju više pozitivno — kao sistematsku realizaciju javnih interesa na osnovu juridičkih normi. Ipak posljeci ovakova razgraničenja nisu osobito dobri, te dolaze mnoge sumnje, koje zakonite materije spadaju k administrativnomu pravu, a koje opet k drugima granama prava. Ove se sumnje obično na praktičan način mogu otkloniti tako, što izvjesne grane prava nisu izučavane niti u jednom niti u drugom juridičkom specijalitetu. Moramo dakle na drugi način da postignemo ovo razgraničenje administrativnoga prava. Uopće dijelimo pravo na javno i privatno. U grani javnoga prava je administrativno pravo dosta oprečno medjunarodnomu pravu i sudskomu pravu, u koje posljednje se broji takodjer kazneno pravo, gradjanski i kazneni postupak, kao što i pravni propisi, koji na sudove upućuju izvjesne stvari administrativne prirode, kao vodjenje hipotekarnih knjiga i registara i t. d. Ipak je administrativno pravo u tijesnoj vezi sa ustavnim pravom. Granice izmedju ova dva prava bi se mogle povući samo u slučaju, ako bismo ustavnomu pravu pribrojili i osnovne norme o organi-

Digitized by Google

zaciji države i propise o radu zakonodavnih organa, dok bismo medjutim administrativnome pravu ostavili specijalne propise o radu javno-pravnih osoba.

Odnos administrativnoga prava prema privatnomu pravu postoji u tome, što privatnomu pravu spadaju norme, koje ravnaju uzajamnim odnosima gradjana, koji idu u korist pojedinaca, dok administrativnomu pravu spadaju norme, koje ravnaju odnosima gradjana prema općenitosti, koji su za opću korist. Svakako poznamo neke zakone, u kojima se propisi javnoga prava miješaju s propisima privatnoga prava, pa obzirom na to od sadržaja ovih zakona morale bi biti odijeljene javnopravne norme, koje se broje k administrativnomu pravu i kao takove se sistematski obradjuju u nauci administrativnoga prava; ostalo pak, što ima privatno-pravni označaj spada privatnomu pravu.

Ovaj način tretiranja administrativnoga prava doista je već bio pokušavan na nekim sveučilištima — i to tako, da profesori predavaju u nastavi administrativnoga prava javno rudarsko pravo, javno željezničnо pravo, javno pomorsko pravo, pravo za osiguravanje i t. d. Ova predavanja bave se u glavnome organizacijom odnosnih vlasti i tumačenjem propisa o njihovu radu u ovim specijalnim granama javne administracije. Ovo dosta neodredjeno razgraničenje administrativnoga prava prema ostalim granama javnoga prava, a tako i prema privatnomu pravu, te činjenica, da moderna država sve intenzivnije razvija svoj rad na različitim područjima, koja su prije bila ostavljena privatnoj akciji, pa napokon neobično živi razvoj zakonodavstva, naročito u grani moderne administracije — sve to je doprinijelo u najnovije vrijeme neobičnomu razvitku administrativnoga prava.

Isto je tako kod sistematskoga tretiranja administrativnoga prava potrebna strogo naučna ekonomija i disciplina. Profesor administrativnoga prava mora u svojem pedagoškom radu da se bavi samo onim normama, koje se doista tiču administracije; on se mora isto tako baviti organizacijom i radom javne administracije.

Posljedica je toga, da neke grane prava bivaju razbacane; jedan dio njih je sistematski tretiran u administrativnom pravu, drugi pak dio u državnom, gradjanskom, trgovačkom pravu, a donekle čak i u civilnom postupku.

Zbog toga oteščan je cjelokupni pregled jedne pravne grane, unutarnji savez pojedinih pravnih institucija otpada i realni značaj njihova sadržaja nije ocijenjen, kako treba. Zato bi se moglo savjetovati, da se specijalne grane isključe iz sistematskoga tretiranja administrativnoga prava, pa da ih se tretira u prelekcijama i posebnim vježbama. Drukčije bi se moralo u granicama dužnosnih sati predavanja administrativnoga prava davati ili samo općeniti pregled, dakle vrlo malo, ili samo izabrane dijelove uz isključenje ostalih. Prvi eventualitet protivi se zahtjevima naučnoga, dakle sistematskoga i temeljitoga tretiranja; druga metoda ne bi bila dobra obzirom na ekvivalentnu vrijednost cijeloga materijala, a bila bi i previše subjektivna, kada se radi o izboru njegovih pojedinih dijelova.

Kod primjenjivanja istaknute specijalizacije nastava administrativnoga prava bi se morala raspasti na mnoštvo specijalnih disciplina. To bi bilo u korist stvari, jer je današnja nastava administrativnoga prava s teoretskoga gledišta potpuno različita i nerazgraničena u odnosu prema drugim predmetima obuke na pravnom fakultetu. Ali obzirom na vrlo bogati materijal kao i

Digitized by Google

malen broj satova predavanja. sa gledišta prakse i njezinih zahtjeva, donosi ona malo, a sa gledišta zahtjeva nastave i ispitivanja predstavlja velike poteškoće. Uostalom navedena specijalizacija nije nova misao, jer su se već odavno pojedine grane odijelile od nastave administrativnoga prava i postale samostalne, kao na pr. financijsko pravo.

Pitanje sistema zavisi od vladajućih gledišta. Naučna predstava administrativnoga prava se dijeli obično na opći dio i na specijalni. Opći dio biva obično formalan; u ovom se dijelu predstavlja organizacija administrativne vlasti i administrativnoga postupka kao i administrativnoga sudstva. Specijalni dio ima materijalni značaj; u njemu se objašnjuju one pravne norme, koje uredjuju pojedine grane javne administracije. Ovi se dijelovi stvaraju s obzirom na sadržaj rada javne administracije, dakle luči se policijska uprava, ekonomska, kulturna, vojnička i t. d. Može se ipak ovaj t. zv. opći dio izraditi kao stvarno opći, a to na taj način, što bi se izvršilo u njemu grupiranje nauke administrativnoga prava bez obzira na gledište formalno i materijalno, možda prema šemi rimskih pravnika t. j. nauka o ličnostima, stvarima i radu javne administracije. Taj opći dio nastave administrativnoga prava bi morao svakako da bude uvijek posvećen nauci pozitivnoga administrativnoga prava dotične države.

U posljednje vrijeme se kušalo izraditi posebni dio administrativnoga prava u drugome smislu, i to kao predstavu apstraktnu od odnosnoga pozitivnoga prava, čije institucije mogu ipak često da služe kao primjeri za juridičke figure općenitoga značaja. Opće administrativno pravo treba da stvara sistem teoretskih apstrakcija, istrgnutih iz realizma pozitivnoga administrativnoga prava; ono treba da bude nešto, što bi odgovaralo općemu državnomu pravu, koje je isto tako samo apstrakcija, istrgnuta iz pozitivnih pravnih uredjenja državnoga prava (Merkl, Allgemeines Verwaltungsrecht 1928. str. V, VI, 86. 95. 97.). Ne može se poricati, da tako iznijeto opće administrativno pravo u sistemu nastave administrativnoga prava ima veliko značenje baš za nastavu u višim školama. Svakako nastaje opasnost, da ovo opće administrativno pravo ne prijedje u previše apstraktne juridičke konstrukcije, suviše maglovite, suviše slobodne. — Baš zato bi se opće administrativno pravo primijenilo bolje pred svršetak predavanja, a ne za uvodna predavanja, jer, koji hoće govoriti o apstrakcijama, mora se upoznati sa realizmom pozitivnoga prava.

Nastava administrativnoga prava treba da dade sistematsku predstavu pozitivnoga administrativnoga prava; njezina je uloga, da se ove juridičke norme prema sadržaju vežu u juridičke institucije, pa da se ovo objašnjuje uz pomoć poznatih sredstava juridičke interpretacije.

Ima slučajeva, u kojima je neka norma dio pravnoga poretka, dakle obavezuje u smislu normologije, a ipak faktično nije obligatna i praktično se ne upotrebljuje. Život je odbacio neke zakonite propise za praksu. U takovim slučajevima treba vrlo strogo da se luče »verba legum« od njihove »vis ac potestas«. Isti obzir na teleološki momenat ima veliku vrijednost kod predstave administrativnoga prava. Isporedjivanje zakonodavne volje, izražene u zakonu, sa svrhom, u smjeru koje je zakonodavac radio, omogućuje ne samo širu i užu interpretaciju pozitivnoga prava, već vodi k administrativno političkomu razmatranju velike vrijednosti za naučno istraživanje i nastavu pozitivnoga administrativnoga prava.

Digitized by Google

Upravna (administrativna) politika vidi u pozitivnom administrativnom pravu realizaciju zakonodavne snage, da postigne sigurne postulate administracije, ocjenjuje pozitivno administrativno pravo. Sa ovoga gledišta pokazuje ona i dalji put zakonodavcu. Tako shvaćena nastava administracije može zajedno da se upotrijebi za uvod u studije pozitivnoga administrativnoga prava isto tako kao i za završne studije administrativno-pravnih nauka. Ovo bi posljednje bilo vrlo korisno za pravno uporedjivanje i isticanje administrativnoga prava, a prvo pak moglo bi se preporučiti kao neka vrsta spone sa diskusijom i vježbama za proseminar administrativnoga prava.

Vježbe iz administrativnoga prava, odijeljene od gore spomenutoga proseminara, jesu ili seminarske vježbe ili praktične vježbe. Njihova je svrha rad za samostalne naučne radnje. Materijal može da bude biran ili zajedno sa prelekcijama, gdje su neka pitanja označena, ali nisu temeljito izradjena, ili sa zakonodavnim radom i aktualnim projektima, ili obzirom na to, da su neka pitanja osobito važna za javni interes, ili obzirom na noviju literaturu, ili na taj način, da se već u literaturi izradjeno pitanje u nekom smjeru nanovo izradi, ili da se samo recenziraju nove stvari. Svrha je praktičnih vježbi primjenjivanje materijala predavanja na slučajeve praktičnoga života. Kod praktičnih vježba treba upotrebljavati i zornu metodu. Baš zato je nužno, da se prikupi zorni materijal iz administrativne prakse (akta, dokumente i t. d.). Kod praktičnih vježbi trebalo bi uzeti u obzir i rezultate tzv. geojurisprudencije ili geografske nastave prava, koja, polazeći sa gledišta dovodjenja u vezu prava sa terenom, teži, da pomoću geografskih i kartografskih sredstava objasni rezultate pravničkih istraživanja. Geojuristički način rada ima u prvome redu uistinu naučni značaj za povijest prava i medjunarodno pravo, isto tako i spajanje pravno-administrativnih momenata s geografsko-kartografskim momentima ima jednaku vrijednost za naučno tretiranje i nastavu administrativnoga prava.

A koliko se radi o problemu daljega obrazovanja mladih administrativnih pravnika, općenito je poznato, da absolventi pravnih fakulteta ulaze u administrativnu praksu s nepotpunom spremom za pravno-administrativno zvanje. Baš obzirom na opseg i različitost administrativnoga prava ono njihovo znanje, koje su postigli u visokim školama, je vrlo površno, pak zato treba da bude u prvim godinama njihova praktičnoga rada dopunjeno, prošireno i produbljeno. Zato mladi činovnik uslijed mnogo nagomilanoga novoga gradiva ne smije da bude ostavljen samomu sebi, niti pak osudjen samo na studije raznih više manje vrijednih učbenika ili na slučajno obučavanje od strane starijih kolega ili na uporabljavanje gotovih uzora (Amtsschimmel).

Na završetku nekoliko riječi o nastavi administrativnoga prava u drugim stručnim visokim školama. Poznavanje prava je od velike vrijednosti za svakoga naobraženog čovjeka, osobito danas, kada su gradjani sve češće pozivani k javnim funkcijama. Dvostruko je ovo dobro za takova nepravnika, koji traži svoju životnu profesiju u javnoj administraciji. Ima mnogo vrsta javne administracije, u kojima rade nepravnici (služba za izgradnju, saobraćajna služba, sanitarni dio, veterinarstvo, administracija državnih dobara i šuma, agrarna reforma, inšpekcija rada i t. d.). Sada postoji tendencija, da se djelokrug nepravnika u javnoj administraciji proširi na štetu administrativnoga pravnika. Pošto je administracija u znatnom dijelu takodjer juridička funkcija, moraju isto tako javni činovnici-nepravnici da svladaju izvjesne pro-

Digitized by Google

pise svoje grane administracije. Temelj toga treba da bude poznat već u visokoj školi. Ulaze ovdje u obzir politehnike, agrarne i šumarske akademije, medicinski i veterinarski fakulteti. Obuka studenata u spomenutim višim školama mora da bude uopće drukčije tretirana nego obrazovanje pravnika. Naročito treba imati na umu specijalan cilj ovoga školovanja i nedostatak osnovne pravničke naobrazbe. Administrativno pravo isto kao i ostale pravne discipline mogu da budu manje više općenito u širim nacrtima, enciklopedijski predavane. Prema radu odnosne visoke škole moraju da se predavaju specijalne grane administracije. Ulaze ovdje u obzir na pr. politehnikama predavanja o pravu za izgradnju, električnom, rudarskom, vodnom pravu, melijoraciji i komasaciji, željezničnom pravu, patentskom pravu; u agrarnim akademijama predavanja o agrarnom pravu, o agrrnoj reformi i t. d. U trgovačkim akademijama treba obraditi specijalnu pažnju na industrijsko, javno bankarsko i berzansko pravo. U svim ovim smjerovima mora da se gradi iz osnova. Čak i najobičniji pojmovi i pravne uredbe, cijeli pravni alfabet mora da bude u svim djelovima predavanja specijalno objašnjen. Ništa ne može da se primi, kao da to slušaoci već znaju; ne smije se pozivati na neko drugo predavanje, pošto neki slušaju samo ovaj tečaj, a ne drugi. I bolje je, da netko dva puta čuje nešto, nego nikada. Naučnih razlika u nazorima i polemika ne smije se upotrebljavati, a tako isto, u koliko je moguće, treba ovdje izbjegavati čisto juridičke konstrukcije. Mjesto toga temeljni tumač zakonskoga teksta i bogata, dobro odabrana kazuistika za oživljenje mrtvoga teksta zakona — najbolja su sredstva za pravno administrativnu nastavu u pomenutim višim stručnim školama.

Pravosudje

a) Gradjansko

Pravna lica imaju još u toku parnice naznačiti lica, koja će za njih položiti prisegu, ako im bude dosudjena.

Rješidba stola sedmorice od 13. ožujka 1930. br. 128.

(Osuda sudbenoga stola u Z. od 8. studenoga 1928. br. 64576/gr.: osuda bans. stola od 17. srpnja 1929. br. 21.672.)

U usmeno raspravljenoj parnici tt. A d. d. u Zagrebu, tužitelja, proti tuženiku B-u, radi 10.675 D. spp., u kojoj je

s u d b e n i s t o l udovoljio tužbenomu zahtjevu uvjetno o položenju domirne prisege po tužiteljici;

b a n s k i s t o l je povodom ništovne žalbe i priziva tuženika, ništovnu žalbu odbacio i priziv otputio, te pobijanu prvostepenu osudu potvrdio.

S t o l s e d m o r i c e je povodom ništovne žalbe i izvanrednoga previda tuženoga B-a poništio suglasne osude nižestepenih sudova, te je prvostepenomu sudu naložio, da usmenu raspravu u niže naznačenom pravcu popuni i u stvari dalje po zakonu postupa. — Rješidba o trošku pravnih lijekova i previdnoga protuizvedenja ostavljena je konačnomu rješenju parnice.

Razlozi: Obje osude nižestepenih sudova uvjetuju uspjeh parnice o domirnoj prisezi, dosudjenoj tužiteljici tvrtci ali bez označene osobe, koja ima tu prisegu položiti, motivirajući taj nedostatak time, da tužiteljica može kod nastupa prisege imenovati osobu, koja će se prije polaganja prisege imati legitimirati, odnosno time, da je predmet molbe za nastup prisege, da se naznači, tko će za tužiteljicu prisegu položiti.

Digitized by Google

Ti razlozi nisu na zakonu osnovani, jer po § 241. grpp. ima tužiteljica, koja je kao trgovačko društvo ponudila domirnu prisegu, obzirom na § 239. grpp. naznačiti osobu, koja će položiti prisegu, ako joj bude dosudjena. Pošto su nižestepeni sudovi propustili pozvati tužiteljicu, da se u tom pravcu očituje, ostala je rasprava nepotpuna, a sama je osuda gledom na propis § 237. grpp. ništava.

Osim toga je rasprava ostala nepotpuna i u pravcu prigovora tuženika, da on otuženu robu uopće nije preuzeo, — naročito, da je nije preuzeo bez toga, da joj je prigovorio. Valjalo je tuženika pozvati, da taj prigovor obrazloži i dokaže, a tužiteljicu tvrtku, da se o njem očituje i eventualno pruži protudokaz.

S razloga dakle, što je i u tom pravcu rasprava ostala nepotpuna tako, da nije bilo moguće stvar temeljito prosuditi, valjalo je povodom ništovne žalbe i izvanrednoga previda tuženikova poništiti suglasne osude nižestepenih sduova (§§ 330., 339. točka 3., 342. grpp.) i odrediti nadopunu rasprave. Priopćio dr. A. V.

Članovi zemljišne zajednice nisu zavržni svjedoci u procesu zemjišne zajednice.

Rješidba stola sedmorice od 5. listopada 1928. br. 4759.

(Osuda kotarskoga suda u Gjurgjevcu od 30. kolovoza 1927. br. 7546/gd.; rješidba banskog stola od 29. veljače 1928. br. 34.624.)

U parnici tužitelja A proti tuženoj zemljišnoj zajednici mjesne općine B radi priznanja prava vlasništva nekretnina

kotarski sud u Gj. je sudio po zahtjevu tužbe.

Banski stol: uvaživ, da nije osnovan prigovor tužitelja, da su tuženičini svjedoci kao ovlaštenici po § 155. slovo e) gpp. završni, pak da se protuslovna kazivanja spomenutih svjedoka, koliko se odnose na prijepornu površinu preko 400 četv. hv., po § 160. grpp. medjusobno pobijaju, (ostali razlozi ispušteni);

ukinuo je povodom ništovne žalbe i priziva tužene zemljišne zajednice prvostepenu pobijanu osudu i naložio popunjenje rasprave.

Stol sedmorice je potvrdio povodom previdnog utoka tužitelja gornju rješidbu banskog stola. Priopćio dr. A. V.

b) Kazneno

Tumačenje § 320. kriv. zak. i § 71. br. 4. kriv. zakonika.

Rješidba stola sedmorice od 11. travnja 1930. br. 7/3. kre.

Stol sedmorice kao sud kasacijski povodom revizije optuženoga Š. J. i drž. tužioca protiv presude sudb. stola u Zagrebu od 8. veljače 1930. kzp. 138/30, kojom je presudjeno:

Š. J.... kriv je: što je dne 8. siječnja 1930. u Zagrebu u namjeri, da prisvajanjem niže navedenih stvari sebi pribavi protivupravnu imovinsku korist, oduzeo tt. St. i dr. jedan par sniježnih cipela, vrijednih 140 Din., dakle je oduzeo tudju pokretnu stvar i ako je već bio dva puta zbog pločina kradje sudjen, pa je time počinio zločin kradje protiv imovine, označen u § 314. k. z., te se uslijed toga osudjuje po § 315. k. z., uporabom § 71. t. 4. k. z. umjesto robije na kaznu strogoga zatvora u trajanju od 3 (tri) mjeseca, u koju se uračunava 28 dana, izdržanih u istražnom zatvoru, dalje na gubitak časnih prava u trajanju od jedne godine; da po § 310. k. p. plati troškove krivičnoga postupka i izvršenja kazne, koji se po § 313. k. p. proglašuju nenaplativima; na posljetku da po Tbr. 193. taksenoga zakona plati taksu na osudu;

iza obavljenoga dne 11. travnja 1930. javnoga pretresa, te iza saslušanih izvedaba branitelja optuženikova i starješine državnoga nadodvjetništva izrekao je pod brojem 7/3 kre. ovu presudu:

Revizija optuženoga Š. J. se odbacuje po § 349. odjel. 2. kriv. post., a povodom revizije drž. tužioca presuda se prvostepenoga suda po § 350. t. 5. kriv. post. u dijelu o kazni poništava i presudjuje: Š. J.... presudjuje se zbog krivič. djela protiv imovine, počinjenoga kradjom, kojega je djela po prvostepenom sudu krivim oglašen, po § 315. k. z. primjenom § 71. t. 4. k. z. na kaznu strogoga zatvora u trajanju od jedne godine, u koju se kaznu po § 77. k. z. uračunava 28 dana, izdržanih u istražnom zatvoru, i po § 46. k. z. na gubitak časnih prava za vrijeme od jedne godine.

Digitized by Google

Razlozi: Optuženi Š. J. opravdava svoju reviziju po br. 2. § 337. kr. p., jer da je na krivično djelo, za koje je on oglašen krivim, primijenjen takov krivični zakon, koji se na nj ne može primijeniti, a drž. tužilac opravdava svoju reviziju po br. 3. § 337. k. p., jer da je sud svojom odlukom o kazni prekoračio svoju kaznenu vlast. Prvostepeni sud, kvalificirajući djelo optuženikovo kao djelo iz § 314. k. z. i primjenjujući pri tom propis § 315. k. z. nije počinio povrede u smislu § 337. br. 2. k. p., premda je ustanovio vrijednost oduzete stvari sa 140 D., a to s ovih razloga:

§ 314. k. z. ne navodi kao obilježje bića u njem navedenoga krivičnoga djela vrijednost oduzete stvari, napose ne navodi kao obilježje bića djela, da vrijednost oduzete stvari premašuje 300 D. Prema tome je vrijednost oduzete stvari irelevantna za izreku o postojanju krivičnoga djela iz § 314. k. z. — § 320. k. z. takodjer ne isključuje mogućnost postojanja krivičnoga djela iz § 314. oduzećem stvari male vrijednosti, niti je taj paragraf u protivrječju s §-om 314. Krivična naime djela, navedena u § 320. k. z., samostalni su delikti, čije je biće različito od bića djela, predvidjenog u § 314. Jedno od bitnih obilježja bića djela iz 1. alineje § 320. jest, da je oduzeta stvar malene vrijednosti, pak se stoga za utvrdjenje postojanja djela iz § 320. traži ne samo, da je oduzeta stvar faktično male vrijednosti, nego da i umišljaj počinioca obuhvaća ovo obilježje bića djela, jer umišljaj mora uvijek da obuhvaća sva bitna obilježja bića dotičnoga djela. Za postojanje djela iz § 320. al. 1. traži se dakle, da je počinitelj ne samo slučajno ukrao stvar male vrijednosti, nego da je imao i namjeru, da baš takovu stvar iz vlasti drugoga oduzme. Onaj, koji se uputi u kradju s općenitom namjerom da krade, pa slučajno ne nadje nego stvari male vrijednosti, ne počinja djelo iz § 320., nego djelo iz § 314. k. z.

Razlika izmedju djela iz § 314. i § 320. k. z. nije u vrijednosti ukradene stvari (§ 314. obuhvaća kradje stvari od najmanje vrijednosti), nego u zločinačkoj namjeri počinitelja, t. j. da li je njegova volja bila upravljena općenito na kradju ili pak samo na kradju stvari male vrijednosti. U potonjem slučaju se traži, da je i faktično ukradena samo stvar male vrijednosti. Kriterij za kvalifikaciju kradja stvari vrijednih ispod 300 D., jest dakle upravo ta namjera počinitelja, što je i u skladu sa cijelim sistemom krivičnoga zakonika.

Zakonodavac naime nije hotio ustanovom § 320. povlastiti kradljivca, koji je samo slučajno imao mali uspjeh u svojem zločinačkom pothvatu. To bi se protivilo općemu načelu, koje dolazi do izražaja i kod propisa o odmjerivanju kazni (§ 70 k. z.), po kojem se kazna odmjeruje učiniocu po stepenu njegove krivične odgovornosti (a ne po uspjehu djela), a i samom § 314., koji ne poznaje kriterija vrijednosti oduzete stvari. Da je zakonodavac hotio, da veličinu kazni kradje učini ovisnom i o slučajnom uspjehu, on bi unio u § 314. kao jedno od bitnih obilježja djela iz toga paragrafa, da ukradjena stvar mora da premaši vrijednost od 300 D.

Ustanovom 1. alineje § 320. nije zakonodavac dakle hotio da povlašćuje i slučajan malen uspjeh kradje, nego nasuprot, da blaže kazni onoga počinioca, koji nema opće namjere, da se oduzimanjem ma kakvih tudjih stvari koristi, nego tek postupa s namjerom, da ukrade samo kakovu stvar male vrijednosti, pa više i uistinu ne ukrade, makar mu se za to dala i prilika. Kod ovoga je počinioca zločinačka volja manje opasna za društvo, pak zato zakon njegovo djelo i izuzima iz pojma obične kradje po § 314., te to djelo smatra drugim deliktom — blaže kažnjivim — nego li je delikt iz § 314.

Da § 320. ustanovljuje posebni delikt, a ne tek slučaj privilegiranoga djela iz § 314., vidi se i iz toga, što taj paragraf (320.) operuje odredbu o kažnjivosti pokušaja, koju ima i § 314., što bi bilo suvišno, kada bi § 320. normirao samo slučajeve privilegiranoga djela iz § 314.

Citiranje § 314. u zaporci u §-u 320. nema druge svrhe, nego li da pobliže označi riječ »krade« i da se tako izbjegne ponavljanju svih bitnih obilježja djela iz § 314., koja uz modifikaciju, navedenu u § 320., vrijede i za djelo iz tog paragrafa. Nikako se pak ne smije to citiranje tumačiti tako, kao da bi zakon htio njime naglasiti identičnost bića djela iz § 320. s onim iz § 314., jer u takovim slučajevima zakon ne citira odnosni § u zaporci nego u samom tekstu. Tako na pr. u § 315.: »kradja iz § 314.« i u § 317.: »kradja iz § 316.«

§ 320. dakle ne isključuje mogućnost postojanja krivičnoga djela iz § 314. oduzećem stvari male vrijednosti, pa je stvar suda, da u svakom slučaju, kada ima da kvalificira kradju stvari, čija vrijednost ne premašuje 300 D., ustanovi, da li predleži pretpostava § 320., t. j. da li je i namjera učinioca bila, da ukrade samo

Digitized by Google

stvar male vrijednosti ili se to ima pripisati ne njegovoj volji, nego samo slučaju (nemogućnosti da ukrade što vrijednijega).

U konkretnom slučaju nije se optuženik time ni branio, a još manje dokazao ili vjerojatnim učinio, da je ušao u dućan oštećenika samo s namjerom, da ukrade baš 1 par sniježnih cipela ili drugu kakovu stvar manje vrijednosti. Nasuprot iz samog čina a i iz osobnosti optuženikove izlazi upravo protivno. Optuženik, koji je već dva puta kažnjen zbog zločina kradje, ušao je u dućan, tobože da kupi par vezica za cipele, a očito u namjeri, da krade; - no drugo nije mogao dohvatiti nego li par sniježnih cipela, koje su bile u škrinji uz vrata.

Prvostepeni sud stoga nije povrijedio zakon, kad je čin optuženikov usprkos toga što vrijednost ukradene stvari iznosi 140 D. kvalificirao kao djelo iz § 314. k. z., a čim je ustanovio, da postoji ovo djelo, to je s obzirom na pretkazne optuženikove ispravno odmjerio kaznu po § 315. k. z.

Valjalo je zato reviziju optuženikovu kao neosnovanu odbaciti.

Nasuprot je valjalo reviziju državnoga tužioca, uloženu zbog povrede zakona, navedene u § 337. br. 3, uvažiti, jer je prvostepeni sud svojom izrekom o kazni doista prekoračio pravo ublaženja kazni, što mu ga daje § 71., br. 4 k. z.

U § 71. br. 4 k. z. ovlašćuje se sud na ublaženje kazne na taj način, da mjesto robije može izreći strogi zatvor, a mjesto zatočenja i strogog zatvora, zatvor, ako je u specijalnom zakonu za krivično djelo propisana vremena kazna bez naznačenja najmanje mjere.

Kazna za krivično djelo iz § 315. k. z. jest robija do deset godina, dakle nije odredjena najmanja mjera. Ta najmanja mjera iznosi prema propisu § 37. odjel. 2. k. z. jednu godinu dana. Može dakle da dodje do primjene propisa § 71. br. 4 k. z., ako ima okolnost za ublažavanje. Budući da je te okolnosti prvostepeni sud utvrdio, ispravno je zaključio, da se u konkretnom slučaju može primijeniti propis br. 4 § 71. k. z. Samo način, na koji je prvostepeni sud taj svoj zaključak proveo, nije ispravan i stoga postoji povreda iz § 337. br. 3. k. z.

Propis br. 4. § 71. k. z. kaže izrijekom, da se »kazna može spustiti do najmanje zakonske mjere one vrste kazne«, koja je u specijalnom zakonu navedena, »a mjesto robije može se izreći strogi zatvor i mjesto zatočenja i strogoga zatvora, zatvor«. Iz dikcija ovog propisa kao i iz propisa br. 3. § 71. k. z. se vidi, da je zakonodavac upotrijebio u oba broja jednaku stilizaciju u pravcu spuštanja kazne do najmanje zakonske mjere one vrste kazne, koja je vrsta u specijalnom zakonu odredjena. Ako je u br. 3. § 71. k. z. jasno, da se kazna može spustiti samo do najmanje mjere dotične vrste kazne, onda se, jer je u br. 4. § 71. k. p. upotrijebljena ista dikcija i stilizacija, ne može ni po ovlašćenju iz br. 4. § 71. k. z. ići ispod najmanje zakonske mjere te vrste kazne, koja je u specijalnom zakonu za krivično djelo odmjerena. Na to još naročito upućuje riječ »zakonske mjere«, koja je upotrijebljena u oba broja, a odnosi se samo na onu mjeru vrste kazne, koja je mjera u općim propisima za vrstu kazne, propisanu u spencijalnom zakonu, odredjena.

Kada bi zakonodavac hotio, da sud može, kada izriče mjesto robije strogi zatvor, a mjesto zatočenja i strogoga zatvora zatvor, spustiti mjeru kazne do najmanje zakonske mjere one vrste kazne, u koju zapriječenu kaznu mijenja, to bi on u tom br. 4. § 71. k. z. rekao ili izrijekom ili šutke. On toga ne kaže izrijekom (kao što je to rečeno u § 61. srp. k.z.), već obratno, da se kazna može spustiti samo do najmanje zakonske mjere one vrste kazne, koja je u specijalnom zakonu naznačena. Kada bi zakonodavac hotio, da to šutke kaže, bezuvjetno bi iz stilizacije br. 4. § 71. k. z. ispustio stavak »kazna se može spustiti do najmanje zakonske mjere te vrste kazne« t. j. one vrste kazne, koja je vrsta u specijalnom zakonu odredjena.

Konačno, ako se isporedi br. 4. § 71. k. z. sa br. 1. i 2. § 71. k. z., to se vidi, da je i u ova dva broja sudu zabanjeno, da kod zamjene kazne smrtne i vječite robije za vremenu robiju spušta tu kaznu do najmanje mjere, odredjene u § 39. odjel. 1. k. z. Takova zabrana postoji i u br. 4. § 71. k. z. u tom, što se kazna može spustiti samo do najmanje zakonske mjere one vrste kazne, koja se vrsta mijenja u blažu vrstu. U toj zamjeni teže vrste kazne za blažu leži uopće ublažavanje po br. 4. § 71. k. z., jer samo spuštanje do najmanje zakonske mjere one vrste kazne, koja je u specijalnom zakonu navedena, nije ublažavanje, jer bi se odmjerena kazna kretala unutar zakonskih granica. Zato zakonodavac dopušta spomenutu zamjenu kao ublažavanje, a ograničuje mjeru kazne prema onoj vrsti, koja je u specijalnom zakonu odredjena, a ne prema vrsti, u koju se prvašnja mijenja. Samo tako se može da protumači stavak

Digitized by Google

»kazna se može spustiti do najmanje zakonske mjere te vrste kazne«, jer inače je izlišan.

Prema izloženomu, jer je u konkretnom slučaju za djelo iz § 315. k. z. propisana kazna robije, a najmanja joj je zakonska mjera (§ 37. odj. 2. k. z.) jedna godina, može se ta vrsta kazne pustiti samo do te najmanje zakonske mjere, a mjesto robije izreći strogi zatvor. Zato je prvostepeni sud, koji je strogi zatvor odmjerio samo sa tri mjeseca, prekoračio svoju kaznenu vlast i tim počinio povredu iz § 337. br. 3. k. p., pa je stoga valjalo prvostepenu presudu u dijelu, koji se odnosi na kaznu, poništiti i izreći kazan unutar granica, što ih daje sudu § 71. br. 4. k. z.

Ostali dio presude osniva se na propisima §§ 46. i 77. k. z.

c) Upravno

Pomanjkanje državljanstva kraljevine S. H. S. nije zaprekom stečenju ovlašteničkog prava na zemljišnu zajednicu.

Presuda upravnoga suda u Zagrebu od 8. ožujka 1929. br. 6149/1927.

Tužba Baltazara i Roze Ž. iz M. P. protiv rješenja velikoga župana u Osijeku od 14. rujna 1926. br. 48056 uvažuje se temeljem čl. 26. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. svibnja 1922., a rješenje velikoga župana poništuje. Nadležni veliki župan u Osijeku ima da donese novo rješenje, držeći se primjetaba ovoga suda, u razlozima ove presude navedenih.

Razlozi: Tužitelji napadaju tužbeno rješenje, kojim se poništuje odluka sreskoga poglavara u Grubišnom Polju od 12. rujna 1925. br. 4636, gdje im je priznato ovlašteništvo na zemljišnu zajednicu Mala Peratovica, kupljeno od G. N. zajedno sa nekretninama, upisanim u grunt. ul. br. 75 p. o. M. Peratovica — kao protuzakonito, jer da su kupoprodaju tog ovlašteništva pravodono prijavili tadanjemu glavaru spomenute zemljišne zajednice K. S., jer pomanjkanje državljanstva kraljevine S. H. S. ne može biti razlogom, da im se zakonskim putem stečeno ovlašteništvo ne prizna.

Sud je razmotrivši tužbu i spise našao, da su tužitelji od G. N. kbr. 22 iz M. Peratovice kupili nekretnine upisane u grunt. ul br. 75 p. o. M. Peratovica sa pravom ovlašteništva na zemljišnu zajednicu, pa su zamolili, da se ono prenese na njihovo ime. Skupština ovlaštenika zaključkom od 10. travnja 1925. je odbila njihovu molbu s razloga, što kupoprodaju nije ni kupac ni prodavalac najavio samoj zemljišnoj zajednici. — Sreski poglavar u Grubišnom Polju odlukom od 13. rujna 1925. br. 4636 je uvažio prigovor tužitelja te odlučio, da im se spomenuto ovlašteništvo po §§ 17. i 18. zakona od 25. travnja 1894. o zemljiš. zajednicama imade priznati pod uvjetom, da plate pristupninu pravilnikom ustanovljenu.

Ova je odluka dostavljena zemljiš. zajednici, pa su glavar njezin N. P. i odbornik S. V. uložili protiv iste utok, koji je veliki župan tužbenim rješenjem uvažio i cijeli postupak po § 22. cit. zakona kao neumjestan poništio, te molbu otputio, dok tužitelji ne steknu državljanstvo kraljevine S. H. S., a da nije naveo zakonskoga propisa, na kojem potonje temelji. — § 29 spomenutog zakona o zemljiš. zajednici odredjuje, da sve poslove, u koliko nisu pridržani skupštini ovlaštenika, vodi zastupstvo, kojemu stoji na čelu glavar. U § 31. istoga zakona nije odredjeno, da o prenosu ovlaštenika odlučuje skupština ovlaštenika, pa prema tome rješavanje ove stvari spada u nadležnost zastupstva. Dosljedno tome u nadležnost zastupstva, a ne glavara i jednog odbornika, spada i odlučivanje, da li se protiv koje odluke i na koji način, odnosno po kome imade uložiti utok.

Veliki se je dakle župan, mimoišav postupovne propise, upustio u rješenje utoka uloženoga po neovlaštenim licima, a da se prije toga nije uvjerio, da li je prvomolbena odluka nadležnomu zastupstvu uopće priopćena. Osim toga nije naveo ni zak. propis, temeljem kojega je uskratio ovlašteništvo radi pomanjkanja državljanstva.

Prema tome upravna vlast izričući tužbeno rješenje nije vodila računa o formama postupka, pa je radi toga isto sud poništio i odredio kao u dispozitivnom dijelu ove presude.

O tom se obavješćuju stranke.

Priopćio dr. Ivo Vedriš, odvjetnik u Grubišnom Polju.

Digitized by Google

Literatura

ZAKONIK O SUDSKOM POSTUPKU U GRADJANSKIM PARNICAMA (GRADJANSKI PARNIČNI POSTUPAK). — Uredili: Dr. I. Matijević i Dr. Š. Juričić, suci sreskoga suda u Sarajevu. — Sarajevo 1930. Izdanje i naklada »Štamparije Kajon«. Kako je poznato, imade u našoj državi šest pravnih područja, koja valja izjednačiti. Jedan od najvažnijih zakonika, koji su u tom smjeru t. j. sa vrijednošću za cijelu državu izdani, je nesumnjivo zakonik o sudskom postupku u gradjanskim parnicama ili gradjanski parnični postupak od 13. srpnja 1929, koji je obnarodovan u »Službenim Novinama« od 3. kolovoza 1929. br. 179-LXXV. Prema odredbi § 696. toga zakonika će se odrediti posebnim zakonom dan, kada će on dobiti obaveznu snagu. Taj zakon još nije izdan, prema tome postoji za zakonik o sudskom postupku u gradjanskim parnicama »vacatio legis« na neizvjesno vrijeme. Time je omogućeno svakomu, koji se po svojem zvanju ili inače mora s njime služiti, da ga dobro prouči. Zato je dobro učinila »Štamparija Kajon« u Sarajevu, što je dala pravovremeno prirediti izdanje ovoga zakonika, da može svatko lahko i u pravo vrijeme do njega doći. Taj posao je ona povjerila praktičarima — sucima, kojima je pri tom poslu bila mjerodavna naročita namjera izdavača, da njegovo izdanje ovoga zakonika odgovara praktičnoj uporabi i da tu uporabu olakša. Kod uredjenja ovoga izdanja služio je priredjivačima kao uzor austrijski zakon o sudskom postupku u gradjanskim parnicama — »Zivilprozessordnung« i »Jurisdiktionsnorm« u izdanju Manz-ove izdavačke i sveučilišne knjižare u Beču, uredjenom medju ostalima i pod poznatim autoritetom dra Franje Kleina (Beč 1925.), pa su oni kod svakoga paragrafa našega zakonika naveli odgovarajući paragraf spomenutih austrijskih zakona. Dakako da su priredjivači uzeli u obzir i druge naše zakone i propise, te naročito i odredbe ugovora (konvencije) naše države s drugim državama, u koliko su u dodiru sa kojom odredbom ovoga zakonika

Sadržaj je ovoga izdanja: 1. Predgovor priredjivača (str. III.—VI.); — 2. Sadržaj (str. VII.—XVII.); — 3. Uvod· Nekoliko riječi o postanku i načelima novoga gradjanskoga parničnoga postupka (str. XIX.—XXIII.); — 4. Značenje upotrijebljenih kratica (str. XXV.—XXVIII.); — 5. Sam zakonik uz odgovarajuću obradu (str. 1.—453.); — 6. Dodatak I.: Sumarni pregled važnijih odredaba gradjanskoga parničnoga postupka (str. 455.—460.); — 7. Dodatak II.: Uporedni pregled propisa našega gradjanskoga parničnoga postupka i austrijskih zakona o istom predmetu (str. 461.—468.); — 8. Stvarni alfabetski registar (str. 469.—518.).

Ovo izdanje gradjanskoga parničnoga postupka je pomnjivo izradjeno te lijepo opremljeno po uzoru Manz-ovih džepnih izdanja sudskih zakona. Imade ga tri vrsti: broširano nevezano izdanje uz cijenu od D. 30, izdanje vezano u cijelo platno uz cijenu od D. 48, izdanje uvezano u cijelo platno, snabdjeveno sa praznim listovima izmedju svake dvije stranice teksta zakonika za unašanje opazaka i dopuna, uz cijenu od Din 85. Kod nabave valja uz navedenu cijenu poslati u ime poštarine Din 5 za nevezanu, a Din 7 za vezanu knjigu.

Priredjivači su uložili mnogo truda, da izdanje odgovara što više načelu: »Iz prakse — za praksu«, koje načelo ih je prema njihovu predgovoru kod obrade vodilo, a izdavačka »Štamparija Kajon« u Sarajevu je nastojala, da ovo izdanje bude svojom unutarnjom i vanjskom opremom lijepo i ukusno. Unatoč svega toga, ovo je izdanje gradjanskoga parničnoga postupnika upravo neobično jeftino tako, da je i u današnjim teškim novčanim prilikama omogućeno svakomu, — koji iole dolazi u zgodu, da treba ovaj zakonik — da ga nabavi. Gore istaknuta valjana izradba ovoga izdanja, lijepa i ukusna vanjska i unutarnja oprema, te niska cijena doista preporučuju nabavu knjige. Dr. L.

STEČAJNI ZAKON i zakon o prinudnom poravnanju van stečaja i uvodni zakon o bankrotu. Sa komentarom, sudskim rješidbama i dodatkom sporednih pravnih propisa od dra A. Verone i dra S. Zuglie. U lijepom platnenom uvezu na 628 stranica stoji D. 150. Nakladom Jugoslavenskoga nakladnoga d. d. Obnova, Zagreb. Saradnja sveuč. prof. dra S. Zuglie kao bivšega člana komisije za izradbu zakonskoga projekta o stečaju i prinudnom poravnanju van stečaja, i dra A. Verone kao staroga praktičara sa bogatim iskustvom i znanjem o toj

Digitized by Google

materiji mogla je iznijeti na vidjelo samo vrlo uspjelo izdanje navednih zakona. Iscrpljivi i temeljiti njihov tumač ovih zakona spada sigurno medju najbolje tumače, što ih je dala naša pravna literatura u posljednjih deset godina. Knjiga ima sve, što praktičaru treba: i tumač i rješidbe i savezne zakone i kazalo.

MJENIČNI I ČEKOVNI ZAKON od 29. studenoga 1928. sa tumačenjima. Jugosl. nakladno d. d. Obnova izdalo je još lani mjenični zakon od dra N. Čimića. Sada je izdalo i drugo izdanje, pošto je prvo potpuno raspačano. Ovo drugo je znatno popunjeno. Neke su partije sada opširnije protumačene. Na mnoga pitanja, stavljena autoru poslije prvoga izdanja, on je sada odgovorio. Dodani su i savezni zakoni, a isto tako i čekovni zakon. Djelo imade 316 stranica, a u solidnom platnenom vezu stoji D. 80.

INDEKS. Izdaje tromjesečno Radnička komora za Hrv. i Slav. Urednik Artur Benko Grado. Izašao je netom broj 3. i 4. za prosinac 1929. Mi smo imali već prilike pisati o tome Indeksu. To je djelo, kojemu se kod nas posvećuje manja pažnja nego u inostranstvu. Ono ima prilike, da ga prati, jer izlazi istovremeno u njemačkom, francuskom i engleskom jeziku. U svakome od tih svezaka Indeksa dao je urednik gosp. Benko naučnu vrijednost, kakovu može procijeniti samo onaj, koji se je s takovim pitanjima bavio. Djelo je originalno, sastavljeno s velikom pomnjom i erudicijom.

Dr. IVAN BRLIĆ: Desetgodišnjica Lige naroda. — Deset pisama iz Ženeve u rujnu 1929. — Pisac je na predavanju Udruženja za promicanje ciljeva Lige naroda u Zagrebu dne 12. studenoga 1929. djelomično iznio slijedeći sadržaj ove knjižice: I. Duh u Ženevi u rujnu 1929.; II. Macdonaldov govor — fakti, obećanja i nepoklebiva vjera; III. Odjek Macdonaldovoga govora — »Za mir svijeta«; IV. Briand — Optimizam i moralna vlast Lige naroda; V. Dom svih naroda — Polaganje temeljnoga kamena u liginu palaču; VI. Zasjedanje Lige 1929. — Zasjedanje u znaku medjunarodne pravde; VII. Jedan krupan dogodjaj — Sjedinjene države američke u Ligi naroda; VIII. Počeci jedne velike epohe — Jedan prirodni historički razvoj; IX. Razoružanje naroda i država — Historijat jedne epohe; X. Locarno — Put k razoružanju naroda i država. Dr. I.

ZAKON O SUZBIJANJU NELOJALNE UTAKMICE od 4. travnja 1930. Zakonski tekst s uvodom i primjedbama popratio dr. Ivo politeo. Naklada »Minerva« nakladne knjižare d. d. u Zagrebu. Cijena D. 15. Ovaj zakon obradjuje sasvim novu materiju i njegova ispravna primjena će doprinijeti mnogo ozdravljenju našega poslovnoga prometa.

AGRARNA POLITIKA. Profesor pravnoga fakulteta beogradskoga sveučilišta, dr. Dragoljub Jovanović (njegovo djelo »Les effets économiques et sociaux de la guerre en Serbie« dobilo je nedavno prvu medjunarodnu nagradu iz Carnegiove zaklade) izdao je netom omašno djelo pod gornjim naslovom. Ima 444 stranice. Kako pisac sam u predgovoru kaže, htio je njime svojim slušaocima i mnogim školovanim ljudima, koje zanimaju ova pitanja, pružiti jasan i koncizan pregled ideja, činjenica i ustanova iz oblasti poljoprivrede i agrarne politike. »Biće dobro — veli pisac dalje u predgovoru — ako se pravnici, sutrašnji administratori i zakonodavci, upoznaju sa suštinom poljske ekonomije, i naročito sa teškoćama, koje imaju da savladjuju sitni sopstvenici zemljoradnici. Uopšte treba da se pojača interesovanje za ova pitanja, naročito za tehniku proizvodnje, materijalnu i duhovnu kulturu sela. U mnogim državama Evrope i Amerike — kojima medjutim agrar nije sve i sva, kao nama — radi se na stvaranju jednog poljoprivrednog mentaliteta. Mi ne smemo u tome zaostati.« — Knjiga ima uglavnome ovaj sadržaj: Važnost agrara. Istorija agrarne politike. Savremeni agrarni problemi. Poljoprivreda i poljoprivredna proizvodnja. Poljoprivredno gazdovanje. Feudalni oblici eksploatacije. Kapitalistički oblici eksploatacije. Nevolje kapitalističke poljoprivrede. Seljačko porodično gazdinstvo. Javne mjere za unapredjenje poljoprivrede. Organizovanje poljoprivrednika. Budućnost agrara. — Cijena je knjizi 100 D.

KAZENSKA PRAVDA ZOPER VERONIKO DESENIŠKO To je rektoratska publikacija dra Metoda Dolenca prigodom proslave sv. Save na ljubljanskom sveučilištu. Ova je i nakladnik tog originalnog i zanimljivog djelca iz domaće pravne historije na 26 stranica.

Digitized by Google

Svaštice

TREĆI KONGRES ČEHOSLOVAČKIH PRAVNIKA U BRATISLAVI, o kojem smo već izvijestili, će imati slijedeći raspored.

11. X. (s u b o t a): Dočekivanje gostiju i njihovo smještavanje u stanovima.
19 s.: Svečana predstava opere u Slov. narodnom kazalištu i drama u palači obrtništva.
22 s.: Soiré za upoznavanje u zgradi zemaljske vlade.

12. X. (n e d j e l j a):
9 s.: Prva skupština III. kongresa u Slov. narodnom kazalištu:
1. Otvorenje kongresa po predsjedatelju docentu dru Vladimiru Fajnoru, pozdrav gostiju i prisutnih.
2. Pozdravni govori.
3. Završetak prvoga sastanka i raspored sudjelujućih po pojedinim odborima.
15 s.: Stručnjački odbori počimaju svoja vijećanja.
21 s.: Banket u hotelu »Carlton«. Vojnička glazba. Ples. Društveni soiré sa pjevačkim i glazbenim programom u zimskom vrtu hotela »Carlton«.

13 X. (p o n e d j e l j a k):
8 s.: Stručnjački odbori nastavljaju svoja vijećanja.
9.30 s.: Dame prave izlet u okolicu Bratislave.
15 s.: Zaključna skupština:
1. Otvorenje po predsjedatelju doc. dru Vlad Fajnoru.
2. Glasovanje o zaključcima pojedinih stručnjačkih odbora.
3. Zaključak kongresa o uredjenju IV. kongresa čihoslovačkih pravnika.
4. Pjevački muški zbor.
5. Predsjedatelj kongresa zahvaljuje prisutnima za sudjelovanje, suradnju, potporu te interes za uspjeh III. kongresa i završuje III. kongres.
6. Državne himne.
19.30 s.: Berba.

14. X. (u t o r a k): Posjet predstavnika korporacija i udruženja autima na mogilu gen. Milana R. Štefánika na Bradlu. — Posjet mogile gen. M. R. Štefánika u Vajnorima. — Izleti parobrodom u Komarno, Devin i Carnuntum. — Naveče rastanak.

STUBENRAUCH. Kommentar zum österr. allg. bürgerlichen Gesetzbuche, dva sveska, tvrdo uvezana i lijepo uščuvana, prodaje Kerpner Dragutin, kot. sudac u Gjurgjevcu.

ODVJETNIČKU PISARNU u Ž. (Slavonija) želi napustiti jedan tamošnji odvjetnik radi preseljenja u drugo mjesto, pa traži kolegu, koji bi ju htio preuzeti i nastaviti kao svoju.

UMRLI su ovi članovi Pravničkoga društva: dr. Ernest P r e d r a g o v i ć dne 14. travnja, dr. Velimir G u t š l i h dne 10. svibnja i dr. Bogdan M e d a k o v i ć dne 11. svibnja 1930. Sva trojica odvjetnici u Zagrebu. Najtragičnija je smrt dra Gotšliha, jer je još bio mlad: bilo mu je tek 37 godina — Tragična je smrt i dra E. Predragovića, koji je po godinama (53) mogao još živjeti i raditi; premda čitavoga života radin i marljiv, ostavio je porodicu neopskrbljenu. — Smrt dra Bogdana Medakovića izazivlje uspomene na naše političke borbe prije rata, u kojima je dr. Medaković stajao uvijek na čistome ispravnome nacijonalnome gledištu, davajući primjer, kako treba da se ponese nezavisan intelignat, odvjetnik.

ISPRAVAK. U prošlome broju na str. 169. pogrješno je naznačeno za autora rasprave »Jesu li dužni, da budu osigurani kod penz. zavoda u Ljubljani itd.« g. Draga M a g j e r a, da je referent kod banske uprave za socijalnu politiku u L j u b l j a n i, namjesto pomoćni sekretar kod banske uprave, odsjek za socijalnu politiku, u S p l i t u.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

LIPANJ — Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. — ZAGREB, 1930.
GOD. LVI, — Dr. Ivo Politeo, odvjetnik — BROJ 6

Mogu li se presude obraničkoga suda zagrebačke burze pobijati tužbom kod redovitoga suda?

Napisao dr. Krunoslav Janda, odvjetnik u Zagrebu.

Do nedavno su naši sudovi stajali na stanovištu, da se presude obraničkoga suda zagrebačke burze mogu kao i svaka druga obranička presuda napadati pred redovitim sudom tužbom na ništetnost te presude u smislu §-a 382. grpp. No sada je tu praksu promijenio sudbeni stol u Zagrebu i banski stol, koji smatraju obranički sud zagrebačke burze sudom sui generis, čije se presude ne mogu pobijati nikakovom tužbom pred redovitim sudom. To je stanovište motivirano time:

»Pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze kako onaj iz godine 1920. tako i oni iz godine 1924. i 1928. izdani su u okviru zakona o burzama, prema čl. 6. i 7. odobreni po nadležnim ministarstvima i imaju moć zakona za članove zagrebačke burze za robu i vrednote. Taj pak pravilnik u §-u 73. propisuje, da su odluke, nagode i presude obraničkoga suda izvršne i protiv njih nema mjesta pravnomu lijeku, tužbi, prigovoru ni inoj kojoj žalbi pred redovitim sudom. Povrh toga da je u §-u 72. pravilnika utvrdjen postupak »za uklonjenje ništavosti« u svrhu, da se omogući u sklopu samoga burzovnoga obraničkog suda saniranje niština, počinjenih u postupku pred tim sudom, čime da je zajamčena već organizaciji obraničkoga suda objektivna ispravnost njegovih presuda.«

Ovo stanovište nije ispravno.

Istina je, da je ukazom Njegova Kr. V. Regenta od 11. rujna 1919. prošireno na cijelo područje kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca važenje članova 1, 6, 7, 14 i 15 zakona o javnim burzama od 3. studenoga 1886. ali time nisu burzovni sudovi postali neprikosnovani niti su ekvipirani državnim redovitim sudovima. Ti članovi zakona od 3. studenoga 1886. ne odredjuju ništa drugo nego li uvjete, pod kojima se mogu burze osnivati, a član 7. toga zakona kaže samo to, da ima, u koliko je predvidjen burzovni sud, u pravila doći ustanova, da protiv odluke izbornoga suda nema mjesta žalbi. Pa to je posve jasno, jer inače ne bi pristatne pogodbe niti po našem gradjanskom parbenom postupniku bile valjane, jer § 377. grpp. traži za valjanost pristatne pogodbe, da se stranke u njoj izrijekom odreku svih utoka i priziva

Digitized by Google

proti obraničkim rješidbama. Ali takova odreka ne isključuje tužbu na ništetnost pred redovitim sudom, a i sam član 7. zakona od 3. studenoga 1886. ne veli, da nije dozvoljena takova tužba.

Ako bi i bio pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze izdan u okviru zakona o burzama i odobren po nadležnom ministru, ipak on ne bi imao zakonsku moć. Odobrenje pravilnika po nadležnom ministru je akt administrativne prirode a ne legislativne. No taj pravilnik nije ostao u okviru zakona o burzama, on je taj okvir prešao, on je izdan ultra legem — dakle contra legem. Kako smo rekli srpski zakon o burzama uopće ne odredjuje i ne propisuje osnivanje burzovnih obraničkih sudova, nego ih samo dozvoljuje i kaže, u koliko budu takovi sudovi osnovani, onda mora u statut doći ustanova, da proti izreci obraničkoga suda nema žalbe. No zakon o burzama nigdje ne veli, da se stranke moraju odreći i prava t u ž b e protiv izreke obraničkoga suda kod redovitoga suda. I baš zato, što je pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze i tu novotariju uveo, prešao je on granice zakona, — on je protuzakonit. Nije pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze niti za stranke zakon, a kamo li za sud.

Prava tužbe ne može se nitko odreći. To je primarno pravo svakoga čovjeka i takova odreka nema nikakove moći kao što nema moći izjava, da se netko unaprijed odriče zastare (§ 1502 o. g. z.). Svaki čovjek, povrijedjen u svojim pravima, imade pravo tužbe kod redovitoga suda. Može li se zamisliti dvostrani ugovor, u kojem se stranke odriču prava tužbe? Uzmimo ortačku pogodbu, kupoprodajni ugovor, najamni ugovor, pa neka se stranke odreknu tužbe. Što će biti, ako kupac ne plati dužnu kupovninu, najamnik ne plati najamnine, ortaci uzrade protiv ugovora?! Nastale bi upravo nemoguće situacije. Odreka od prava tužbe je nemoralna, contra bonos mores i zato ona pravno ne postoji. To u ostalom naš novi parbeni postupnik izričito odredjuje u §-u 693., gdje veli: »Stranke se ne mogu ni u ugovoru o izabranome sudu niti kojom drugom pogodbom odreći primene §§ 682., 688. st. 2. do 4 i 691.« i u §-u 695., gdje veli: »Propisi ovoga odsjeka shodno će se primjenjivati na izbrane sudove, koji na zakonom dopušteni način budu odredjeni statutima, naredbom posljednje volje ili kojom drugom naredbom, koja se ne osniva na ugovoru parničara. Primjena §§ 682., 688., st. 2. do 4. i 691. ne može se punovažno isključiti ni jednostranom naredbom ni naredjenjima kakvoga statuta.« Analogno i talijanskii kodeks civilnoga postupka u čl. 30. veli, da je ništetno svako odreknuće od tužbe protiv presude obraničkoga suda.

§ 72. pravilnika dovadja u dvojbu i samu pravnu egzistenciju obraničkoga suda. Kako rekosmo bitni je rekvizit svake pristatne pogodbe, da se stranke odreknu prava napadati presudu obraničkoga suda bud kakovim pravnim lijekom. Po našem grad. parbenom postupniku (§ 377.) bez te odreke pristatna pogodba niti ne postoji. To načelo usvaja i pravilnik obraničkoga suda zagrebačke burze, dapače ga proširuje, a ipak u §-u 72. ustanovljuje pravni lijek za uklonjenje ništavosti i drugu instanciju, koja će taj pravni lijek riješiti. Ako to pravilnik eufemistički zove »prijedlog za uklonjenje ništavosti«, tada je

Digitized by Google

to ipak pravni lijek, jer nije glavno ime, već predmet, a samo pravnim lijekom mogu se uklanjati ništine i nepravilnosti.

Povrh toga je apsurdno, da jedan sud — makar i u drugom senatu — poništava vlastite svoje presude.

Prema tome je jasno, da i po starom našem gradj. parb. postupniku (§ 382.) i po novom (§ 691.) ima mjesta tužbi pred redovitim sudom na poništenje presude obraničkoga suda zagrebačke burze.

No da vidimo, kako je to pitanje u drugim evropskim državama riješeno!

A) Austrija. — Po §-u 127. statuta bečke burze nema pravnoga lijeka. Naprotiv može se presuda burzina obraničkog suda u smislu § 128. statuta kod redovitog suda napasti ništovnom žalbom:

1. ako je pristatna pogodba nevaljana,
2. ako se obranički sud krivo proglasio nadležnim ili nenadležnim,
3. ako obranički sud nije tužbu po propisu § 114. odbio,
4. ako dostava tužbe nije po propisu uslijedila,
5. ako je raspravljala osoba, koja po zakonu nije za to bila sposobna ili nije bila ovlaštena,
6. ako je kao obranik sudjelovalo lice, koje je bilo otklonjeno po §§ 99. i 100.,
7. ako obranički sud nije bio pravilno sastavljen,
8. ako je neopravdano bila isključena javnost rasprave.

U smislu § 129. statuta može se obranički presuda burzina suda napadati tužbom kod redovitoga suda,

9. ako je obranički sud povrijedio prinudne propise zakona, (wenn der Schiedsspruch gegen zwingende Rechtsvorschriften verstösst),
10. ako obranički sud u sporovima, koji ne potiču iz burzovnih posala, o prigovoru, da se utužena tražbina temelji na diferencijalnom poslu, koji se imade prosudjivati kao igra ili oklada, krivo ili nikako ne odluči.

Za ništovnu žaobu i tužbu nadležan je redoviti trgovački sud u Beču (čl. XXV. zakona od 1. VIII. 1895. R. G. Bl. Nr. 112).

Isto to vrijedi za obranički sud burze za poljoprivredne proizvode u Beču, Linzu (Linzer Fruchtbörse), u Grazu (Grazer Frucht- u. Mehlbörse, Innsbruck (Warenbörse).

B. Ugarska. — Osude burzovnoga suda ne mogu se napadati obnovom parnnice. Medjutim u smislu § 24. zak. čl. LIV. iz god. 1912. mogu se prema točkama 4—9 §-a 563. zak. čl. iz god. 1911. osude burzovnoga suda, kao i prema smislu točaka 4., 5. i 8. istoga §-a opet pred burzovnim sudom sklopljene nagode van snage staviti na temelju tužbe, predane kod redovitoga suda.

Točke 4—9 §-a 563. glase:

4. ako je stranka, koja nije imala parbene djelatne sposobnosti, u postupku sudjelovala putem nezakonitoga zastupnika,
5. ako je u ime koje stranke postupalo neko treće lice bez punomoći,
6. ako je koja stranka protivnu stranku uz prešućenje poznatoga joj boravišta protustranke istu kao nepoznata boravišta pozvala u parnici ili pako njoj poznate nasljednike kao nepoznate navela i pozvala,

Digitized by Google

7. ako je kod donošenja presude sudjelovao takov sudac, koji je u parnici svoju službovnu dužnost nasuprot kojoj stranci tako prekršio, da bi ga se moglo progoniti na temelju kaznenoga zakona,

8. ako je koja stranka parnicu izgubila radi takovoga čina protustranke i koga drugoga, koji bi se čin mogao progoniti na temelju kaznenoga zakona,

9. ako je pravomoćna druga osuda kaznenoga suda van snage stavila prvu osudu kaznenoga suda, na kojoj se je temeljila presuda (burzovnoga suda).

C. Čehoslovačka. — Presuda burzovnog obraničkog suda može se napadati radi niština:

1. kada je obranički ugovor nevaljan; obranički je ugovor osobito nevaljan, kada je tužitelj isti sklopio obzirom na uslijedjeli dogovor članova jednoga kartela, prema kojemu će se za njegovu proizvodnju potrebite surovine, alat i ostala pomoćna sredstva prodavati u ovozemstvu samo pod tim uvjetom, da se kupac za slučaj spora iz toga posla podvrgne burzinu obraničkom sudu, ne može se prije početka obraničko sudske rasprave valjano odreći prigovora ove nevaljanosti,

2. kada se obranički sud s nepravom proglasi nadležnim ili nenadležnim,

3. kada nije obranički sud tužbu prema propisu predzadnje al. čl. XIV. odbio,

4. kada dostava tužbe nije uslijedila prema statutima ili kada je jednoj stranci oduzeta mogućnost — uslijed dogadjaja, koji se protivi statutima —, da pred sudom raspravlja,

5. kada je raspravljala osoba, koja po zakonu nije sposobna za to ili nije ovlaštena,

6. kada je raspravi prisustvovao sudac na temelju statuta otklonjen,

7. kada obranički sud nije bio sastavljen prema propisima,

8. kada je javnost neopravdano isključena bila.

Ništovna se žalba mora podnijeti onome sudbenomu stolu prve instancije (trgov. sudu), u čijem kotaru ima obranički sud svoje sijelo, u roku od 14 dana nakon dostave presude obraničkoga suda.

Ako obranička presuda (izreka) krši prisilne pravne propise, dalje ako je obranički sud u sporovima, koji ne potiču iz burzovnih posala (12. zak. od 1. IV. 1875. R. G. B. Nr. 67), o prigovoru, da je podloga zahtjevu takov posao (Differenzgeschäft), koji se (mora) ima prosudjivati kao igra ili oklada, — uopće ili krivo odlučio, može se obranička presuda napasti kao nevaljana tužbom pred redovitim sucem i tražiti, da joj se oduzme snaga presude.

Ova se tužba mora podnijeti u roku od 30 dana nakon dostave obraničke presude onome sudbenomu stolu prve instancije (trgovačkomu sudu), u čijem kotaru ima obranički sud svoje sjedište.

D. Italija. — a) Statut burze suda u Trstu glasi: § 29. Presudu obraničkoga suda može se pobijati za ništetnost ipak:

1. ako je presuda bila izrečena o nevaljanom ili zastarjelom kompromisu ili pak izvan granica kompetencije obraničkoga suda,

Digitized by Google

2. ako obranički sud nije bio sastavljen redovito, a naročito ako je u diskusiji uzeo učešća arbiter otklonjen u smislu članova 10. i 11.,

3. ako je manjkala redovita konstitucija članova u sudu ili u slučaju kontumacije, ako stranka nije bila redovito pozvana,

4. ako nisu bile održane forme propisane po čl. 24. ovog pravilnika,

5. ako je presuda povrijedila imperativne norme zakona. Traženje poništenja se ima predložiti sudskoj vlasti, koja bi bila kompetentna za dotični prijepor.

Termin za podnašanje prijedloga o poništenju je onaj za apelaciju presuda suda i teče od notifikacije presude.

Kada se objavi poništenje presude obraničkoga suda, sudska vlast sama izriče takodjer o prijeporu.

b) Za predratnu Italiju. — Ako nema posebnih odredaba vrijede analogne odredbe, po kojima se protiv presuda obranika ne može apelirati, kada su sami obranici bili ovlašteni, da izreku osudu kao prijateljski sud (čl. 28. glava 1. kodeksa civilnoga postupka).

Isti kodeks civilnoga postupka odredjuje u čl. 30.: »Proti presudama obranika dopušta se tužba na ništetnost usprkos bilo kojemu odreknuću u slučajevima, u formama i u rokovima, odredjenim za presude sudbenih vlasti (čl. 494. i slijedeći):

Čl. 494. presude, koje su bile izrečene protivno sudbenim vlastima u stupnju apelacije, mogu biti poništene na molbu stranke.

1. ako je osuda bila efekt prevare jedne od dviju stranaka na štetu druge,

2. ako se je sudilo po dokumentima, koji su bili pronadjeni i deklarirani kao falsifikat i nakon osude, ili ako ona stranka, koja je podlegla, nije znala, da su dokumenti pronadjeni i deklarirani kao falsifikat prije same osude,

3. ako je nakon izrečene osude dobiven odlučni dokumenat, koji se nije prije mogao dobiti radi protivne stranke,

4. ako je osuda bila efekt jedne pogrješke djela, što proizlazi iz dokumenata parnice;

ova pogrješka nastaje onda, kada se odluka osniva na pretpostavci jednog djela, čija istinitost je neosporivo isključena, ili pak kada se pretpostavi nepostojanje jednoga djela, čija je istinitost pozitivno utvrdjena, i toliko u prvom koliko u drugom slučaju, kada ta činjenica nije prijeporna točka, za koju je bila izrečena osuda,

5. ako je osuda protivna drugoj osudi, koja je prije uslijedila i postala pravomoćna, a koja je izrečena medju istim strankama o istom predmetu, ako nije bilo izrečeno takodjer o iznimnosti sudjene stvari.«

Osim toga čl. 32. veli:

»Presuda obranika može se pobijati na ništetnost (nulitet) i usprkos ma kojemu odreknuću:

1. ako je osuda bila izrečena na temelju ništetnoga ugovora ili onoga, kojemu je istekao rok, ili pak preko granica ugovora,

2. ako nije osuda bila izrečena o svim predmetima ugovora ili sadržaje protivurječne dispozicije,

Digitized by Google

3. ako nisu bile držane odredbe čl. 21. i 23.,

4. ako u postupku nisu bile držane forme, koje se traže u sudjenju pod kaznom nuliteta, kada su ove forme bile izričito označene u kompromisu.

E. N j e m a č k a. — Parbeni postupnik odredjuje slijedeće:

§ 1040. Der Schiedsspruch hat unter den Parteien die Wirkung eines rechtskräftigen gerichtlichen Urteils.

§ 1041. Die Aufhebung des Schiedsspruchs kann beantragt werden:

1. wenn das Verfahren unzulässig war,

2. wenn der Schiedspruch eine Partei zu einer Handlung verurteilt, deren Vornahme verboten ist,

3. wenn die Partei in dem Verfahren nicht nach Vorschrift der Gesetze vertreten war, sofern sie nicht die Prozessführung ausdrücklich oder stillschweigend genehmigt hat,

4. wenn der Partei in dem Verfahren das rechtliche Gehör nicht gewährt war,

5. wenn der Schiedsspruch nicht mit Gründen versehen war,

6. wenn die Voraussetzungen vorliegen, unter welchen in den Fällen der N. 1—6 des § 580 die Restitutionsklage stattfindet.

§ 1042. Aus dem Schiedsspruche findet die Zwangsvollstreckung nur statt, wenn ihre Zulässigkeit durch ein Vollstreckungsurteil ausgesprochen worden ist. Das Vollstreckungsurteil ist nicht zu erlassen, wenn ein Grund vorliegt, aus welchem die Aufhebung des Schiedsspruchs beantrag werden kann.

Der vorerwähnte § 580 der Zivilprozessordnung enthält u. a. die Bestimmung, dass die Restitutionsklage stattfindet, wenn ein Richter bei dem Urteile mitgewirkt hat, welcher sich in Beziehung auf den Rechtsstreit einer Verletzung seiner Amtspflichten gegen die Partei schuldig gemacht hat, sofern diese Verletzung mit einer im Wege des gerichtlichen Strafverfahrens zu verhängenden öffentlichen Strafe bedroht ist.

F. B u g a r s k a. — Po čl. 76., 77. i 78. zakona o burzama mogu presude burzovnoga suda biti poništene po redovitom sudu (tribunalu) prve instancije rajona burze:

1. ako nisu motivirane,

2. ako sadrže povredu zakona,

3. ako presudjuju predmete, koji ne potpadaju pod kompetenciju burze.

4. ako se sud proglasi nadležnim za osobe, koje ne potpadaju pod burzovni sud,

Tužba na poništenje ima se predati u roku od 7 dana nakon presude.

G. Š v i c a r s k a. — Statut burze u Zürichu (najvažnija burza u Evropi) odredjuje:

»Entscheidungen dieses Schiedsgerichtes sind nicht appellabel, da Abs. 1 vom § 23 bestimmt, dass diese Entscheidungen endgültig seien. Es stehen also gegen ein solches Urteil keine ordentlichen Rechtsmittel zur Verfügung.

Digitized by Google

Als a u s s e r o r d e n t l i c h e Rechtsmittel kommen in Frage:

I. die K a s s a t i o n s b e s c h w e r d e an das Kassationsgericht bei Vorliegen eines Nichtigkeitsgrundes. Diese stüzt sich auf § 344 des züricherischen Gesetzes betr. den Zivilprozess, welcher lautet:

Gegen Urteile, Erledigungsbeschlüsse, prozessleitende Verfügungen und Beschlüsse, sowie gegen Verfügungen im summarischen Verfahren kann Nichtigkeitsbeschwerde erhoben werden:

1. wenn ein Entscheid von einem unzuständigen Gerichte erlassen wurde,

2. wenn das entscheidende Gericht nicht gehörig besetzt war,

3. wenn eine unfähige oder abgelehnte Gerichtsperson an der Entscheidung teilgenommen hat,

4. wenn eine handlungsunfähige Partei nicht gehörig vertreten war und nicht der Vormund oder nach erlangter Handlungsfähigkeit die Partei selbst das Verfahren genehmigt hat,

5. wenn eine Partei nicht gehörig vorgeladen oder ein Berechtigter von der Führung einer Sache ausgeschlossen wurde,

6. wenn einer Partei das rechtliche Gehör verweigert wurde,

7. wenn und soweit einer Partei mehreres oder anderes zugesprochen wurde, als sie selbst verlangt, oder weniger, als die Gegenpartei anerkannt hat,

8. wenn das Gericht seinen Entscheid auf aktenwidrige tatsächliche Annahmen gestützt hat,

9. wenn der angefochtene Entscheid in materieller Beziehung mit einer klaren gesetzlichen Bestimmung im Widerspruch steht.«

II. Das W i e d e r h e r s t e l l u n g s g e s u c h (R e v i s i o n) gemäss Art, 351. des Gesetzes betr. den Zivilprozess, welcher wie folgt lautet:

»Gegenüber Urteilen, sowie Beschlüssen ausserhalb des summarischen Verfahrens kann, sofern das Rechtsmittel der Berufung oder des Rekurses nicht zulässig ist oder nicht mehr offen steht, bei demjenigen Gerichte, welches in letzter Instanz entschieden hat, Wiederherstellung verlangt werden:

1. wenn durch ein strafrechtliches Urteil festgestellt ist, dass durch ein Verbrechen zum Nachteil des Revisionsklägers auf den Entscheid eingewirkt wurde,

2. wenn der Revisionskläger nach Ausfällung des rechtskräftigen Urteils Tatsachen oder Beweismittel entdeckt hat, welche er selbst bei Anwendung des erforderlichen Fleisses nicht rechtzeitig hatte beibringen können und bei deren rechtzeitigen Beibringung die angefochtene Entscheidung für den Revisionskläger günstiger ausgefallen wäre.«

H. F r a n c u s k a — n e m a burzovnih obraničkih sudova.

I. G r č k a. — Po zakonu od 17. srpnja 1928. i dekretu od 15. travnja 1929. je dozvoljena protiv presude obraničkoga suda burze, u koliko se radi samo o prijeporu privrednika s jedne strane i burzovnoga agenta s drug estrane i u koliko predmet prijepora prekoračuje 100.000 drahmi, apelacija (tužba) na apelacijoni sud sjedišta burze u roku od 30 dana.

Digitized by Google

K. Švedska. — Po §-u 14. burz. zakona od 28. listopada 1887. (analogno zakonu o burzama od 20. travnja 1920.) ako jedna stranka želi obraničku presudu poništiti iz razloga, što je jedan obranik bio otklonio ili inače bio nepodesan za obranika, ili ako se je dogodila druga kakova nepravilnost kod pretresa predmeta, ovlaštena je ta stranka to pitanje predložiti na rješenje redovitomu sudu u roku od 90 dana.

§ 15. Ako je obranička presuda izrečena nakon roka, odredjenoga za obraničke presude, ili ako su obranici prekoračili svoj djelokrug ili presudili o predmetu, koji po zakonu ne podleži obraničkomu sudovanju, ništava je obranička presuda i ako proti njoj ne bude podnesena tužba. Ako je obranička presuda u jednom dijelu ništava i zato se u ostalom dijelu ne može izvršiti, neka je nevaljala ta presuda u svim dijelovima.

Iz ovoga vidi se dvoje:

1. Da su u svim ovim državama burzovni obranički sudovi ograničeni i h na sporove iz poslova, sklopljenih na burzi, a nemaju kao kod nas nadležnost, da rješavaju o svim mogućim sporovima, samo ako je barem jedna stranka član burze.

2. Da je u svim ovim državama dozvoljena tužba (odnosno apelacija) na redoviti sud protiv presuda burzovnih obraničkih sudova. Dakle ove države, ma da je skučena nadležnost burz. obraničkih sudova i ma da su ti sudovi doista najkompetentniji za rješavanje sporova, nastalih iz poslova sklopljenih u burzi, ipak dozvoljuju tužbu kod redovitoga suda.

Nije to puki slučaj, da sve ove države ovo pitanje jednako rješavaju, već je to posljedica jednog općenitog temeljnog pravnoga shvaćanja, da je pravo tužbe prirodjeno pravo svakoga čovjeka, da se nitko toga prava ne može odreći i da mora ostati otvoren put za ispravak zabluda i pogrješaka inapelabnoga obraničkoga suda. Baš zato, što proti presudi obraničkoga suda nema pravnoga lijeka, mora biti dozvoljena tužba za nužne reparacije, jer ni burzovni sud nije nepogrješiv.

Ako cio kulturni svijet ovako ovu stvar prosudjuje, možemo li mi drugačije o tome suditi?! Možemo li mi naš burzovni sud proglasiti sacrosanctnim? Ne, i sto puta ne, jer bi postali smiješni pred cijelom Evropom.

Čovjek povjerava rješenje svoga prijepora obraničkomu sudu u dobroj vjeri, u pretpostavci, da će sve uredno i točno teći, ali se time ne predaje tomu sudu na milost i nemilost. Ako se kod obraničkoga suda dogode nekorektnosti i protuzakonitosti — a to je uvijek kod svakoga ljudskoga djela moguće — onda mora biti mogućnosti, da se te nekorektnosti i protuzakonitosti repariraju. Inače postaju takovi obranički sudovi iluzorni, jer će se u buduće svatko žacati svoje prijepore povjeravati takovomu sudu. Samo ako će burzovni sud znati, da ima instancija, koja njegov rad ispituje i prosudjuje, bit će i sudovanje njegovo bolje i savršenije i povjerenje stranke u njega veće.

Ovo stanovište je konačno zauzeo i stol sedmorice, koji u rješenju od 1. svibnja 1930. br. 1420 veli doslovno ovo:

»Ne stoji njihovo (nižih sudova) mišljenje, da se obraničke presude zagrebačke burze za robu i vrednote ne mogu pobijati, jer da su

Digitized by Google

ove po § 73. pravilnika, koji za taj sud vrijedi, izvršne i da protiv njih nema mjesta pravnomu lijeku, tužbi, prigovoru ni inoj žalbi pred redovitim sudom, a saniranje eventualnih ništavosti, počinjenih u postupku pred tim sudom, da je omogućeno samo propisom § 72. istoga pravilnika, kojim je utvrdjen postupak za uklanjanje ništavosti, dok sam pravilnik, koji se temelji na zakonu od 2. studenoga 1886. o burzama i na odobrenju nadležnih ministarstva ima za članove zagrebačke burze moć zakona.

Obranički se sud zagrebačke burze za robu i vrednote ne može usprkos svim povlasticama, koje po svojem pravilniku, odobrenom po ministarstvu trgovine, imade, smatrati redovitim (državnim) sudom, a dosljedno tome ne ima ni razloga, da se propisi § 382. grpp., koji stoje na snazi i pored pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze, ne primjene i na presude tog obraničkog suda.

Prema tome je tužiteljica, koja se je prema prilogu C-I i E-I odrekla pobijati pravorjek obraničkoga suda bilo kakovim pravnim sredstvima, ali ne i prava pobijanja po § 382. grpp. zbog očite prevare i prekoračenja granica vlasti po obranicima, ovlaštena pobijati presudu obraničkoga suda zagrebačke burze, u koliko za to postoje pretpostavke § 382. grpp., ma da se ona nije htjela poslužiti postupkom za uklanjanje ništavosti po propisu § 72. pravilnika pred samim obraničkim sudom.«

Time bi ovo dosada prijeporno pitanje bilo načelno i konačno riješeno.

Kritika sistema Durkheimove socijološke škole

Piše dr. Dinko Tomašić, Paris.

1. Koncepcija društva i društvenih odnosa. 2. Predmet socijologije. 3. Odnos socijologije prema drugim naukama. 4. Socijološka metoda.

1. Koncepcija društva i društvenih odnosa.

I. — U želji, da ostvari misao Comte-ovu[1]) i da osnuje jednu zasebnu nauku o društvu, Durkheim je zamislio niz aprioristićkih koncepcija, koje su postale osnova za izgradnju jednoga socijološkoga sistema i u kojima se istovremeno nalazi ključ za rješenje svih zabluda, u koje su Durkheim i njegova škola zavedeni.

Durkheim sam ne poriče ovu zamisao i u nekoliko navrata naglasuje svoj cilj. Uostalom u daljim izlaganjima često ćemo naići na činjenicu, da Durkheim i njegova škola izričito naglasuje, kako su izvjesne pretpostavke potrebne baš u cilju izgradjivanja socijologije kao zasebne nauke.

[1]) De la méthode dans les sciences str. 311. i sl. (članak »Socijologija«).

Digitized by Google

Prije svega Durkheim i njegova škola traže, da se pojave, koje će postati predmet socijologije, smatraju kao prirodne pojave i to zato, jer je samo na taj način moguće primijeniti na njih zakon univerzalnoga determinizma[2]) i svesti socijalna zbivanja na odnose uzroka i posljedice.[3])

I Durkheim i njegova škola unaprijed odbijaju prigovore, koji bi im mogli biti upućeni, da je naime ovako postavljena teza posljedica metafizičke spekulacije.[4])

Durkheim tvrdi, da ovako shvaćena socijologija nije ni materijalistička ni spiritualistička, ona je, kaže on, r a c i j o n a l i s t i č k a, a to znači, da se ne smije postaviti u isti red sa metafizičkim pozitivizmom Comte-a i Spencera.[5])

Jedino će dakle na ovaj način postati socijalne pojave shvatljive (intelligibles) i moći će se u svrhu njihova izučavanja primjenjivati strogo naučne metode i jedino tim putem će socijologija postati pozitivna nauka.[6])

Za nas je medjutim vrlo važno, da Durkheim ovom prilikom priznaje i mogućnost spekulacije u socijologiji i to onda, kada naučni radnik smatra, da su činjenice, kojima raspolaže, iracijonalne.[7])

Durkheimova škola dalje tvrdi, da je jedino onda moguće izgraditi socijologiju kao zasebnu nauku, ako su njen predmet pojave, koje se strogo razlikuju od pojava, kojima se bave druge nauke.[8])

Polazeći sa ovih gledišta Durkheim će doći do nekoliko pogrješnih zaključaka i iskonstruirat će nekoliko ideja, koje će biti fatalne za njegov sistem.

Prije svega Durkheim konstatuje, da postoje izvjesne pojave izvan individualne svijesti, koje se imperativnom snagom nameću pojedincu.[9]) To su odredjeni načini ponašanja, mišljenja i osjećanja, koje čovjek nalazi unaprijed ustanovljene i prihvaća ih mimo i protiv svoje

[2]) 1. Članak »S o c i o l o g i e« u G r a n d e E n c y c l o p e d i e str. 165. (Mauss et Fauconnet): Tout ce que postule la sociologie, c'est simplement que les faits que l'on appele sociaux sont dans la nature, c. a—d. sont soumis au principe de l'ordre et du déterminisme universels, par suite intelligibles.

[3]) Durkheim, R è g l e s d e l a m é t h o d e s o c i o l o g i q u e; str. VIII. Paris, 1927 (osmo izdanje): .... la conduite humaine .... est réductible à des rapports de cause à effet ...

[4]) »S o c i o l o g i e« str. 165.

[5]) R è g l e s, str. VIII.

[6]) R è g l e s, str. VIII.

[7]) R è g l e s, str. VII.: On ne peu 'être tenté de dépasser les faits, soit pour en rendre comte soit pour en diriger le cours, que dans la mesure ou on les croit irrationnels.

[8]) S o c i o l o g i e, str. 165.: ... il faut qu'elle s'applique à un ordre de faits nettement dictincts de ceux dont s'occupent les autres sciences. — R è g l e s, str. 5.

[9]) R è g l e s, str. 6.: Non seulement ces types de conduite ou de pensée sont exteérieurs à l'individu, mais ils sont doués d'une puissance impérative et coercitive en vertu de laquelle ils s'imposent à lui, qu'il le veuille ou non.

Digitized by Google

volje. To su primjerice religijozne ideje, pravni sistemi, trgovačke uzanse, i t. d. Ovim se pojavama doduše bave i razne druge društvene nauke, ali pošto one priznavaju ovu zasebnu prirodu socijalnih pojava, njihova djelatnost je prema mišljenju Durkheima i njegove škole neplodna i socijologija mora sve te pojedine društvene nauke apsorbirati, t. j. učiniti ih granama socijologije i nametnuti im svoje koncepcije i svoju metodu istraživanja.[10])

Ako dakle postoje, izvodi Durkheim i njegova škola, odredjena mišljenja, osjećaji i djelovanja izvan individua, a nameću se individuu prisilno, onda znači, da postoji nešto izvan individua, što je kadro, da mu nametne svoju volju. Taj organ, ta moć, koja je nužno izvan individua, a jača je od njega, može biti jedino d r u š t v o.[11])

Na taj način Durkheim postavlja jednu strogo povučenu liniju izmedju individua s jedne strane i društva s druge strane, pa dolazi do zaključka, da ako postoji razlika izmedju djelanja, koja bi izvršio pojedinac, kada bi bio potpuno izoliran, i djelanja, koja pojedinac izvršuje zato, što je član društva i jer mu ih društvo u vidu gotovih pravila kao kolektivne manifestacije nameće, onda to znači, da se ove pojave m o r a j u pripisati nekoj z a s e b n o j p r i r o d i, nekim snagama s u i g e n e r i s, inače bi ostale neshvatljive.[12])

Ova ideja doduše nije nova. Nju je postavio još prije Durkheima socijolog E s p i n a s,[13]) a nalazi se u različitoj formi izražena kod svih t. zv. organicista,[14]) ali su joj Durkheim i njegova škola dali u Francuskoj toliku popularnost, da ona još i danas gotovo isključivo gospoduje na području francuske socijologije.[15])

Ova je naime koncepcija glavna osnova čitavoga sistema Durkheimove socijološke škole; ali ipak time nije završen onaj niz aprioristićkih koncepcija. Durkheim naime ide u svojem izvadjanju još i dalje. On konstatuje ovo: Ako socijalne pojave žive svojim zasebnim životom i nameću se prisilnom snagom pojedincu, onda to znači, da je priroda

[10]) R. Lacombe, La méthode sociologique de Durkheim, Paris, 1926. str. 8.

[11]) »S o c i o l o g i e«, str. 168.: Une règle à la quelle l'individu se considère comme soumis ne peut être l'euvre de cet individu. Si donc on exclut l'intervention d'êtres surnaturales on ne saurait trouver en dehors et au-dessus de l'individu qu'une seule source d'obligation, c'est la société dont il est membre.

[12]) »S o c i o l o g i e«, str. 166.: Entre les idées qu'aurait, les actes qu'accomplirait un individu isolé et les manifestations collectives, il-y-a un tel abîme que ces dernières doivent être rapportées à une n a t u r e nouvelle, à des forces s u i g e n e r i s; si non, elles resteraient incompréhensibles. — R è g l e s, str. XV—XVI.

[13]) D e s S o c i é t é s a n i m a l e s, Paris, god. 1878. str. 358—373 i str. 376—377.

[14]) Sorokin, C o n t e m p o r a r y s o c i o l o g i c a l t h e o r i e s, New-York, 1928. str. 194—207 i str. 433—437.

[15]) Lacombe, L a m é t h o d e, str. 1—3.

Digitized by Google

socijalnih pojava psihička i da su one samo izražaj psihičkoga života skupine odnosno društva, u kojem se pojavljuju.[16])

Ali ako je to stanovište ispravno, onda socijologija nije drugo nego psihologija. Durkheim i njegova škola misle izbjeći ovomu prigovoru time, što tvrde, da je psihički život skupine potpuno različit od psihičkoga života pojedinaca.[17])

Ali je svakome jasno, da su društva sastavljana od pojedinaca, pa su prema tome pojedinci nosioci i svoje individualne i jedne kolektivne psihe. Mogu li se te dvije psihe tumačiti odvojeno ili su one u medjusobnoj zavisnosti i koja od njih ima prioritet?

II. — Dva su gledišta, sa kojih je pošla francuska socijologija kod rješavanja ovoga pitanja. Jedno se gledište sastoji u tome, da treba tumačiti individualne psihičke manifestacije pomoću socijoloških čimbenika (socijološka interpretacija psihičkih pojava), a drugo se gledište sastoji u tome, da treba tumačiti socijalne pojave pomoću psihičkih osobina bilo pojedinaca bilo masa (psihička interpretacija socijalnih pojava). U prvom slučaju su čimbenici, kojima rješavamo postavljene probleme, p s i h o - s o c i j a l n i (javno mišljenje, običaji, religija, zakoni i t. d.), a u drugom slučaju su čimbenici p s i h i č k i (želje, interesi, vjerovanja i t. d.).

Ako se oslanjamo na unaprijed postavljeno shvaćanje društva i društvenih odnosa, onda naše stanovište u gornjem pitanju zavisi od tog unaprijed postavljenoga shvaćanja. Radi toga rješenje ovoga pitanja za Durkheima unaprijed nalazimo u njegovu shvaćanju društva.

Prema shvaćanju Durkheimove škole živi društvo svojim odredjenim životom nezavisno od individualnoga života pojedinaca i nameće pojedincima svoja shvaćanja. Prema tome psihički život pojedinca u glavnom je odraz psihičkog života skupine, kojoj pojedinac pripada, dok je njegov individualni psihički život vrlo ograničen i sveden na izvjesne manifestacije, koje su više psiho-fizijološke prirode.[18]) Prema tomu sve, što se dešava u društvu, je proizvod ovoga zasebnoga života društva, odnosno zakona, po kojima se ono razvija.

Za Tarde-a naprotiv život društva se sastoji u i n d i v i d u a l n i m psihičkim manifestacijama, koje se putem oponašanja prenose na društvo.[19])

Oba gledišta, sa kojih su pošli Tarde i Durkheim kod rješavanja postavljenoga problema, zapravo su dva različita shvaćanja i s t o g a p r e d m e t a i mogu se rješavati samo u krilu jedne iste nauke i to ili u području psihologije, ako pitanje rješavamo za konkretni slučaj, ili u području filozofije, ako pitanje rješavamo generalno za sve slučajeve i za sva društva.

Istraživanja naime o tome, da li je društvo bio-organsko, psiho-organsko ili super-organsko biće; koja je razlika izmedju socijalnih,

---

[16]) Durkheim, S u i c i d e, str. 352—355. — »S o c i o l o g i e«, str. 171.

[17]) Durkheim, R è g l e s XIV—XVIII. — »S o c i o l o g i e«, str. 171.

[18]) Dumas, T r a i t é d e P s y c h o l o g i e, Paris, 1924., str. 1147. — Durkheim, R è g l e s, str. 136—137. — »S o c i o l o g i e«, str. 161.

[19]) Tarde, L e l o i s d e l ' i m i t a t i o n, 1890.

Digitized by Google

psihosocijalnih i psihičkih pojava; u kakovom se odnosu nalazi pojedinac prema društvu, a u kakovom društvo prema pojedincu, ne mogu biti predmet socijoloških ispitivanja zato, što se ta pitanja, kada se tako generalno postavljaju i tim samim a priori rješavaju niz drugih specijalnih problema, mogu rješavati samo metafizičkom metodom, pa prema tome ne mogu biti predmet rješavanja jedne pozitivne nauke.

Ako naime a priori postavljamo izvjesne koncepcije o prirodi društva i društvenih odnosa, izgradnja jedne pozitivne nauke postaje nesigurna i počiva na slabim osnovama; doći ćemo naime u apsurdnu situaciju, da pozitivnom naučnom metodom utvrdjujemo ispravnost jedne unaprijed postavljene filozofske koncepcije, i bit ćemo primorani, da pozitivne dogadjaje tumačimo uvijek u smislu unaprijed postavljene teze. Na ovaj način se jednim filozofskim shvaćanjem društva anticipira rezultatima objektivnoga istraživanja pojedinih socijalnih pojava.

Durkheim naime sam izričito traži, da se socijologija mora baviti i pojedinim socijalnim pojavama (specijalizacija) i da istovremeno mora dati generalne značajke društva i društvenoga odnosa (sinteza). Ali kao što iz gornjega proizlazi, Durkheim je postavio sintezu prije specijalizacije, a to je metodološki neispravno.

S druge strane, ako rješavamo u konkretnom slučaju odnos pojedinca i društva, moramo zaći u analizu individualne i kolektivne psihe i na taj način ćemo se naći na području psihologije.

Durkheim i njegova škola ne uvidjaju spomenutu metodološku griješku baš zato, što se u svakom od gore spomenutih pitanja nalaze na području druge nauke. Naime kada ispituju pojedine socijalne pojave (specijalizacija), nalaze se na području kolektivne psihologije; a kada ispituju generalne značajke društva i društvenih odnosa (sinteza), nalaze se na području socijalne filozofije.

U daljnjim izlaganjima pobliže ćemo objasniti i obrazložiti ovo naše stanovište.

2. Predmet socijologije.

I. — I prema stanovištu Durkheima kao i prema gotovo jednoglasnomu mišljenju svih socijologa jedna od glavnih zadaća socijologije sastoji se u tome, da istražuje uzroke socijalnih pojava i zakone njihova razvitka.[20])

Medjutim prije prelaza na istraživanje uzroka socijalnih pojava, potrebno je točno ustanoviti, što su socijalne pojave, koje su njihove osobine i sa koje strane su one predmet socijoloških ispitivanja. Potrebno je dakle prije svega definirati socijalnu pojavu.

Sasvim je razumljivo, ako definiramo neki predmet prije, nego što ga poznajemo, ta se definicija može odnositi samo na neka vanjska obilježja i definicija može biti samo provizorna, t. j. ona će se u toku vremena mijenjati i usavršavati u skladu sa napredovanjem nauke.

Durkheim i njegova škola sa izloženim stanovištem samo se donekle slažu. Oni istina priznaju, da definicija u početku može obu-

[20]) Durkheim, Règles, str. XIII.

Digitized by Google

hvatiti samo vanjske osobine i da se može vremenom mijenjati,[21]) ali ipak smatraju, da i ove prve vanjske oznake moraju biti usko povezane sa unutrašnjim osobinama pojava i prema tome definitivne.[22])

Osim toga nije nam dovoljno jasno, što Durkheimova škola razumijeva pod pojmom vanjskih osobina. Prema Lacombe-u Durkheim pod vanjskim osobinama misli ne samo na vanjska obilježja, koja lako zapažamo, nego i na sve materijalne osobine, koje se mogu objektivno ustanoviti.[23])

Ovakvo stanovište Durkheimovo je sasvim razumljivo, kada znamo njegovu koncepciju o društvu. On je naime primoran, da sve, što se odnosi na predmet socijoloških istraživanja, definira u smislu svoga shvaćanja društva i društvenih odnosa, pa prema tome glavne značajke njegove definicije i onda, kada je definicija unaprijed postavljena, moraju ostati definitivne, inače bi se u protivnom slučaju morala mijenjati sama koncepcija o društvu. One se mogu naknadnim istraživanjima i nadopunama mijenjati samo u pojedinostima, naime samo u toliko, u koliko ne diraju koncepciju društva i društvenih odnosa. Iz toga razloga definicije Durkheimove škole ne sadržavaju, kao što ćemo odmah vidjeti, samo vanjske nego i unutrašnje osobine predmeta, koji se definira.

Tako je u smislu spomenute koncepcije definirao Durkheim socijalne pojave kao *načine djelanja, mišljenja i osjećanja, koji postoje izvan individua, ali posjeduju prisilnu moć, kojom se nameću pojedincu.*[24])

Na prvi pogled zapažamo, da ova definicija nije provizorna, nego definitivna i da sadržaje u sebi rješenje za čitav niz socijalnih pojava, koje ona obuhvaća.

Definicija tvrdi, da su socijalne pojave načini djelanja, mišljenja i osjećanja. U stvari ovim su obilježene ne samo vanjske (*načini djelanja*) nego i unutrašnje osobine socijalnih pojava (*načini mišljenja i osjećanja*) i unaprijed je odredjen njihov prisilan značaj (*posjeduju prisilnu moć*). Mi znamo naime, da Durkheim i njegova škola stoje na stanovištu, da su socijalne pojave psihičke prirode.[25]) To su upravo psihičke manifestacije društvenoga života, a pošto one žive izvan individua, jer je i društvo izvan individua, one *moraju* posjedovati *prisilan značaj*, kojim se pojedincu nameću, jer inače ne bi bile socijalne i ne bi postojao zaseban život skupine kao skupine, nego bi život društva zavisio od volje pojedinaca.[26]) Prema stanovištu škole pojedine socijalne pojave su samo forme, u kojima se manifestuje život društva, koji se raz-

[21]) Durkheim, *Règles*, str. 44. i 53. — »*Sociologie*«, str. 178.

[22]) Durkheim, *Règles*, str. 53—54.

[23]) Lacombe, *La méthode*, str. 105.

[24]) Durkheim, *Règles*, str. 8.: ... manières d'agir, de penser et de sentir, extérieures à l'individu, et qui sont douées d'un pouvoir de coercition en vertu duquel ils s'imposent à lui.

[25]) Durkheim, *Suicide*, str. 352—355; »*Sociologie*«, str. 178.

[26]) »*Sociologie*«, str. 178.

Digitized by Google

vija nezavisno od života pojedinaca.[27]) Te forme, u kojima društvo pojedincima svoju volju nameće i u kojima možemo prepoznati njihov prisilan značaj, vrlo su različite. To mogu biti zakonske norme, obredi, dogme, običaji, praznovjerice i t. d. I njihova sankcija (bez koje se ne bi mogao priznati obavezni značaj) vrlo je različita. To može biti ekskomunikacija ili smrt, naplata pretrpljene štete ili tamnica, javni prezir, sramota ili jednostavna konstatacija ekscentričnosti. U svakom slučaju pojava je identična: društvo prosvjeduje protiv povrede kolektivnoga mišljenja i djelanja.[28])

Ali ako se osvrnemo oko sebe, lako ćemo zapaziti, da mnoge socijalne pojave nemaju značaja prisile. Ima naime pojava, koje se u jednom istom društvu na različit način manifestuju, a društvo je prema njima u svakom slučaju jednako naklonjeno. To na pr. zapažamo na području umjetnosti i to baš na području narodne primitivne umjetnosti, gdje su na jednom istom etnološkom području prihvaćeni motivi različitih utjecaja, koji nisu bili obligatni za čitavo društvo (na pr. motivi, koji su u Dalmatinskoj Zagori prenašani sa svećeničkih misnih odora). Taj je primjer namjerno uzet sa područja jednoga primitivnoga društva, gdje su društveni utjecaji, a prema tome i značaj prisile najjači. Kasnije ćemo vidjeti, da je isti slučaj sa mnogim drugim socijalnim pojavama, naročito u društvima na višem stepenu razvitka. Nama je za sada bilo dovoljno utvrditi makar i na jednoj pojavi, da nije podvrgnuta prisili ni u kakvoj formi i time smo isključili mogućnost, da se p r i s i l a unaša u definiciju socijalnih pojava, a naročito, ako se ta definicija smatra za provizornu i ako joj je svrha, da dade samo vanjska obilježja.

Medjutim i sama Durkheimova škola kao da uvidja nepodesnost ovoga kriterija za raspoznavanje socijalnih pojava, pa traži drugi s napomenom, da se u višim društvima spomenuta prisila ne može lako zapaziti.[29]) Taj drugi kriterij su t. zv. u s t a n o v e t. j. v j e r o v a n j a i n a č i n i p o n a š a n j a u s t a n o v l j e n i o d k o l e k t i v n o s t i.[30])

Socijalne pojave nisu dakle drugo nego u s t a n o v e, a socijologija je nauka o ustanovama. Socijalne pojave su naime unaprijed ustanovljene (institutées), i pojedinac ih kao takove (préétablies) prima iz vana.[31])

---

[27]) »S o c i o l o g i e«, str. 167.

[28]) »S o c i o l o g i e«, str. 168.

[29]) »S o c i o l o g i e«, str. 168.: Mais, dans les sociétés supérieures, il y a un grand nombre de cas où la pression sociale ne se fait pas sentir sous la forme expresse de l'obligation ..... Il est donc nécessaire de chercher un autre critère qui permette de distinguer ces habitudes .....

[30]) Durkheim. R è g l e s, str. 168.

[31]) »S o c i o l o g i e«, str. 168.: .... toutes les manières d'agir et de penser que l'individu trouve préétablies ..... un ensemble d'actes ou d'idées tout institué que les individus trouvent devant eux et qui s'imposent plus ou moins à eux.

Digitized by Google

Nema sumnje, da je ovakov kriterij (ustanove) za raspoznavanje i oznaku socijalnih pojava daleko bolji od prvoga (prisila) zato, što dozvoljuje mnogo šira tumačenja i mogućnost odstupanja; ali i ova definicija je aprioristička, jer i ona tvrdi, da su socijalne pojave samo one, koje su u s t a n o v l j e n e o d k o l e k t i v n o s t i. Medjutim prema ovomu kriteriju postoji mogućnost r a z l i č i t i h i n s t i t u c i j a j e d n e i s t e p o j a v e. Na pr. različita shvaćanja članova jednoga istoga društva o porodičnim odnosima. Ali time bi bio ujedno oprovrgnut prisilan značaj socijalnih pojava i da bi se oslobodio očite kontradikcije, Durkheim stvara diobu socijalnih pojava na n o r m a l n e i p a t o l o š k e. Pojava je normalna, ako uvjeti, pod kojima je nastala, postoje i danas, inače je patološka.[32]) Ali ni to još nije dovoljan kriterij za razlikovanje normalnih pojava. Normalna pojava naime još mora biti i općenita t. j. ona se poklapa sa t. zv. tipičnošću ili sa srednjim tipom.[33])

Drugim riječima normalno je ono, što je općenito, a patološko je ono, što je iznimno. Medjutim prvi i drugi kriterij nisu uvijek u skladu. Može se naime desiti, da je neka pojava općenita, i ako uvjeti, pod kojima je nastala ne postoje (na pr. neka pravna ili ekonomska institucija, koja se prisilno održava), a može se desiti i obratan slučaj, naime da neka pojava nije općenita i ako uvjeti, pod kojima je nastala, postoje i dalje. Ovakove slučajeve naziva Durkheim a n o r m a l n i m i na njima ćemo se kasnije posebno zaustaviti.

Ovom svojom diobom socijalnih pojava na normalne, patološke i anormalne, Durkheim samo utvrdjuje našu tezu, da je naime njegova definicija socijalnih pojava ne samo a priori postavljena, nego da je i definitivna, t. j. ona obuhvaća i sadržaj socijalnih pojava, pa nam prema tome daje i njihovo rješenje. Sve naime naknadne diobe socijalnih pojava nastale su zato, da rezultate specijalnih ispitivanja dovedu u sklad sa unaprijed postavljenim koncepcijama.

Ako ipak Durkheim ostaje na svojem stanovištu, da je on dao samo vanjska obilježja socijalnih pojava, onda je bio dužan i on i njegova škola, da nam istovremeno kažu, što misle pod izrazom v a n j s k i, a što pod u u t r a š n j i. Jer što znače ovi izrazi, kada se radi o socijalnim pojavama? Po našem mišljenju vanjske osobine socijalnih pojava mogu biti samo načini, kako se socijalne pojave u vanjskom svijetu manifestuju, t. j. kako se one m a t e r i j a l i z u j u, za razliku od načina, kako se one odrazuju u unutrašnjem svijetu, dakle u psihi bilo individualnoj bilo kolektivnoj. Radi toga kada škola tvrdi, da je socijalna p r i s i l a (la contrainte sociale) ona osobina, po kojoj se prepoznaju socijalne pojave, onda se tu radi o unutrašnjem, a ne o vanjskom obilježju socijalnih pojava.

Uostalom ove griješke proizlaze iz samoga shvaćanja škole o socijalnim pojavama. Socijalne pojave su, kao što smo već spomenuli, shvaćene istovremeno i kao u n u t r a š n j a z b i v a n j a (načini mišljenja i osjećanja) i kao v a n j s k a z b i v a n j a (načini djelovanja).

[32]) Durkheim, R è g l e s. str. 59—93.

[33]) Durkheim. R è g l e s, str. 70.

Digitized by Google

dok je trebalo ove dvije strane socijalnih pojava odvojiti, pa kada škola traži jedno vanjsko obilježje (signe d'extériorité), kojim će se razlikovati socijalne pojave od drugih pojava, onda je morala to obilježje potražiti medju načinima djelovanja, a ne medju načinima osjećanja. Doduše sa gledišta društva kao zasebnog organizma moglo bi se uzeti, da je prisila jedno vanjsko obilježje, ali ovdje se radi ne o obilježju društva, nego o obilježju socijalnih pojava.

I sa drugoga jednog gledišta spomenuta je definicija skroz pogrješna. Svaka nauka naime, koja je u početku svoga razvitka, mora izbjegavati da pitanja, koja nisu definitivno riješena, definira sadržajno, a nastojati, da ih definira čim više deskriptivno, jer jedino na taj način ne će biti prisiljena, da stvara nove pojmove i nove probleme u cilju, da ispuni praznine, koje će eventualno nastati izmedju a priori postavljene definicije i naknadnih konstatacija. »Prisila« je medjutim osobina sadržajne, a ne deskriptivne prirode.

Osim toga ako već uzimamo odredjenu osobinu, bila ona sadržajne ili deskriptivne prirode, da definiramo odredjenu pojavu i da ta osobina bude naročito obilježje, po kome ćemo prepoznati odredjenu vrst pojava, onda to znači, da se to obilježje i mora naći samo kod pojava, koje pripadaju istomu području. Medjutim »prisilu« možemo zapaziti i kod induvidualnih psihičkih pojava, a, kao što smo već utvrdili, ne zapažamo je kod svih socijalnih pojava, pa nam se može desiti, da, povodeći se obilježjem »prisile«, s jedne strane zadjemo u područje druge nauke, a s druge strane ispustimo iz područja, koje obradjujemo, i ono, što u nj spada. Da se to tako uistinu dogodilo Durkheimovoj socijološkoj školi, vidjet ćemo u daljim izlaganjima.

Isto se može kazati i za t. zv. ustanove, pa onda za podjelu socijalnih pojava na normalne, patološke i anormalne. I »ustanove« imadu značaj prisile i definirane su sadržajno, a što se tiče klasifikacije socijalnih pojava, jasno je, da klasifikacija predmeta jedne pozitivne nauke može nastupiti tek, nakon što je predmet svestrano ispitan i nakon što su barem njegove glavne osobine točno utvrdjene. Svaka aprioristička klasifikacija, ako je potrebna eventualno u metodološke svrhe, mogla bi se postaviti samo provizorno i deskriptivno.

Kako ćemo dakle definirati socijalnu pojavu? Pokušat ćemo da damo definiciju prema upustvima, koja smo postavili, a da istovremeno ne odstupimo ni od shvaćanja Durkheimove škole.

Durkheim i njegova škola u nekoliko navrata naglasuju, da se društvo uistinu sastoji samo od individua,[34]) da su socijalne pojave psihičke prirode[35]) i da one nastaju uslijed medjusobne akcije i reakcije individualnih svijesti u krilu jedne skupine.[36]) Očito je dakle i iz Durkheimovih razlaganja, kao i iz razlaganja njegove škole, da su u stvari individui nosioci društvenih pojava. Ne ćemo ulaziti u rasprav-

[34]) Durkheim, Règles, str. XV.; Durkheim, Revue de métaphysique et de morales, 1896., str. 171; »Sociologie«, str. 171.

[35]) Durkheim, Règles, str. 136.

[36]) »Sociologie«, str. 171.

Digitized by Google

ljanje, da li se spajanjem individua u skupinu, spajanjem njihovih individualnih svijesti, stvara jedno novo biće »sui generis«, koje kao takvo nameće pojedincima svoje načine mišljenja i djelovanja, jer bismo time povrijedili postavljeno načelo, da socijalnu pojavu samo deskriptivno definiramo, a to znači, da se pri tome moramo pridržavati samo vanjskih i očitih činjenica, koje obje strane priznaju.

Ako su dakle individui nosioci društvenih pojava (ne ulazeći u pitanje, jesu li im one kao gotove nametnute ili ih individui izvorno stvaraju), onda znači, da se one sastoje u skupu individualnih akata, a pošto prihvaćamo Durkheimovo gledište, da su socijalne pojave psihičke prirode, onda znači, da se ta pojedinačna djelanja sastoje u manifestacijama volje.

Ali ne možemo uzeti, da je svaki skup individualnih akata socijalna pojava. Uzmimo kao primjer jednu bitku, koja se dogodila na odredjenom mjestu i u odredjenom vremenu; ili uzmimo skupinu ljudi, koja se na odredjenom mjestu zabavlja. I u jednom i u drugom slučaju ima skup individualnih djelanja, ali ni za jedan ni za drugi slučaj ne možemo tvrditi, da se radi o socijalnoj pojavi; najviše što možemo kazati, to je, da se radi o jednom kolektivnom zbivanju. Potrebno je naime, da sve te bilo individualne bilo kolektivne manifestacije volje svaka za sebe pokazuju sa drugima izvjesne zajedničke i identične osobine, koje vode istim posljedicama. U tom slučaju je naime vjerojatno, da se uzroci, kojima se na identičan način podvrgava skup individua i koji vode istim poljedicama, nalaze izvan individua, pa prema tome ti uzroci kao i njihove posljedice moraju biti od važnosti za društvo i društvene odnose.

Ako dakle u jednom odredjenom društvu naidjemo na skup identičnih manifestacija volje sa strane raznih individua i ako je vjerojatno, da se uzroci toga skupa identičnih manifestacija nalaze izvan individua i da ti uzroci, njihove manifestacije i njihove posljedice mogu imati izvjesno značenje za društvo kao cjelinu, onda znači, da se radi o pojavi, koju moramo promatrati kao socijalnu pojavu.

Uzmimo nekoliko primjera: Samoubistvo x u mjestu y nije socijalna pojava, nego jedan individualni akt. Ali samoubistvo, promatrano kao skup samoubistava, koja su se desila u odredjenom vremenu i u odredjenom društvu ili koja se stalno opetuju u toku vremena u odredjenom društvu, socijalna je pojava. Isto tako razvod braka gospodje A i gosp. B u mjestu C nije socijalna nego individualna pojava, ali skup takovih dogadjaja u odredjenom društvu ili u raznim društvima, socijalna je pojava. I u jednom i u drugom slučaju radi se naime o skupu identičnih manifestacija volje, učinjenih sa strane raznih individua.

Neka bitka na protiv n e m o r a imati svoje odredjeno značenje za društvo kao cjelinu. Ona može biti prouzrokovana samo voljom vojskovodje, dakle u stvari to je samo jedan individualni dogadjaj, i ako je za njegovo izvršenje bilo potrebno kolektivno nastupanje. Medjutim skup takovih bitaka, vodjenih sa strane raznih vodja i upravv-

Digitized by Google

ljenih u istom cilju, dokazuju, da su prouzrokovane uzrocima izvan individua i da imaju odredjeno značenje za društo kao cjelinu. Zato su n. pr. vjerski ratovi, razne revolucije, borbe za ujedinjenje raznih dijelova istoga naroda, uistinu socijalne pojave.

Isto tako ako uzmemo neku pravnu instituciju n. pr. instituciju kazne ili instituciju posjeda. Ako kaznu promatramo u odredjenom momentu u vezi sa krivičnim djelom x ili ako posjed promatramo u vezi sa povredom posjeda A, onda se i u jednom i drugom slučaju radi o individualnim pojavama, koje nemaju ništa zajedničkoga sa socijalnim. Ali ako instituciju kazne ili instituciju posjeda promatramo u toku kulturnoga i socijalnoga razvitka čovjeka; ako iz svih tih individualnih dogadjaja u vezi sa posjedom ili sa kaznom pronadjemo izvjesne zajedničke osobine i ako ih možemo dovesti u vezu sa društvom i društvenim odnosima, onda to znači, da mi instituciju kazne i instituciju posjeda promatramo ne kao individualne nego kao socijalne pojave.

Radi lakšega snalaženja, nazovimo skup identičnih bilo pojedinačnih bilo kolektivnih manifestacija volje d o g a d j a j i m a, pa onda možemo kazati, da je socijalna pojava s k u p d o g a d j a j a, k o j i s u p o v e z a n i z a j e d n i č k i m o s o b i n a m a, a p r o u z r o k o v a n i s u u z r o c i m a, k o j i s u i z v a n i n d i v i d u a i i m a j u o d r e d j e n o z n a č e n j e z a d r u š t v o k a o c j e l i n u.

II. — Iz našega dosadašnjega izlaganja proizlazi, da samo skup individua sa odredjenim psihičkim raspoloženjem, u koliko to svoje raspoloženje na identičan način manifestuje, formira socijalnu pojavu.

Već iz ovoga razabiramo, da pred nama stoje dva različita predmeta: jedno je skup individua sa odredjenim psihičkim raspoloženjem, a drugo su manifestacije toga psihičkog raspoloženja. Ne mora se naime uvijek desiti, da svi individui sa odredjenim psihičkim raspoloženjem svoju volju na identičan način manifestuju i zato smo naglasili, da će se socijalna pojava formirati samo u toliko, u koliko se psihičko raspoloženje odredjene skupine individua na identičan način manifestuje. Iz toga možemo povući još jedan važan zaključak, naime da niti identične manifestacije volje sa strane jedne skupine individua ne daju nam pravo, da zaključimo, da se iza tih identičnhi manifestacija nalaze i identična psihička raspoloženja. Jasno je dakle, da se manifestacije skupine, psihička raspoloženja skupine kao skupine i psihička raspoloženja pojedinih članova skupine moraju odvojeno promatrati.

I uistinu, ako promatramo, kako se pojavljuju socijalne pojave, zapazit ćemo, da se one manifestuju materijalizovane bilo u dogadjajima, koji se mogu kvantitativno bilježiti statističkim podacima (n. pr. razvod braka, porast ili opadanje stanovništva, kriminalitet i t. d.); ili se manifestuju u dogadjajima, koji se kvalitativno bježe (n. pr. moralni propisi, zakoni, običaji i t. d.). Ako se naučni radnik odluči, da promatra psihičku prirodu socijalnih pojava, onda će biti prisiljen, da ove materijalizovane psihičke pojave promatra psihički, t. j. da analizira njihovu psihičku sadržinu, a da njihove materijalizacije smatra

Digitized by Google

samo kao formu njihove sadržine. Ako se odluči za drugo, onda će biti prisiljen, da promatra i tumači materijalizovane dogadjaje bez obzira na njihovu psihičku sadržinu. Nije moguće naime istovremeno raditi u oba smjera, pa izučavati i psihičku prirodu socijalnih pojava i njihove materijalizovane manifestacije. Kada bismo oba problema istovremeno rješavali, bili bismo prisiljeni, možda i nesvijesno, da psihičku prirodu socijalnih pojava tumačimo posredstvom njihovih materijalizacija, a njihove materijalizacije posredstvom njihove psihičke prirode. Na taj način izbjegli bi nam svi oni drugi elementi, koji psihičku prirodu socijalnih pojava sačinjavaju, kao i oni drugi faktori, koji na njihovu materijalizaciju utječu.

Ima primjerice socijalnih pojava, koje još nisu ni dobile svoju konkretnu formu. Tako n. pr. izvjesno mišljenje ili duh, koji vlada u odredjenom društvu, vrši znatan utjecaj na društvo i ako nije nigdje materijalizovan u takvoj formi, da bi nam bio lako pristupačan, kao što su n. pr. statistički podaci, kodifikovana pravna pravila ili formulirane religiozne dogme. On se ispoljuje samo u odredjenom shvaćanju članova društva i u identičnom stavu ili nastupanju u raznim prilikama. Medjutim to ne znači, da ova pojava nije ipak materijalizovana. Ona je naime materijalizovana u svakom onom aktu pojedinoga člana društva, u koliko je taj akt posljedica spomenutoga vladajućega duha. Pošto su svi ovi dogadjaji, u kojima se taj duh ispoljuje, različiti po svojoj prirodi (oni mogu biti n. pr. naučni, umjetnički, športski, vojnički, politički i t. d.), znači, da ovdje imamo različite materijalne manifestacije jedne iste pojave. Ali ti različiti dogadjaji, u kojima se u ovom slučaju spomenuta socijalna pojava materijalizuje, ne moraju biti prouzrokovani isključivo tom pojavom. Naprotiv redovno će biti slučaj, da naša pojava dobiva svoju konkretnu formu samo kao jedan od čimbenika, koji uzrokuju one različite dogadjaje (umjetničke, političke i t. d.). I zato bismo upali u očitu griješku, kada bismo bilo ove materijalizacije tumačili njihovom psihičkom sadržinom bilo sadržinu njihovim materijalizacijama.

To je griješka, u koju je upala Durkheimova socijološka škola, jer baš ona ispituje samo spomenuti duh i jedino njime tumači sve one konkretne manifestacije, u kojima se taj duh materijalizuje. Za nas naprotiv postoji u ovom slučaju više različitih pojava. S jedne strane, isto kao i za Durkheima, javno mišljenje, koje vlada u odredjenom društvu, a s druge strane, sve one druge pojave, u kojima spomenuti duh nastupa samo kao jedan od čimbenika, ne isključujući pri tome mogućnost, da on bude jedini čimbenik.

Još bolje ćemo uočiti nedovoljnost ili slabe strane animističke interpretacije socijalnih pojava Durkheimove socijološke škole, ako odvojeno promatramo odredjene ideje društva, a odvojeno materijalne dogadjaje, u kojima su te ideje našle svoju konkretnu formu.

Ali prije toga moramo ispitati, da li je moguće uvijek utvrditi svim dogadjajima njihovu animističku pozadinu; zatim, da li svi socijalni dogadjaji uistinu moraju imati odredjenu psihičku sadržinu, i

Digitized by Google

napokon, je li psihička sadržina dovoljna, da protumači društvene pojave i njihov razvitak.

Na jednom primjeru ćemo najbolje rastumačiti našu misao. Odredjeni pravni propis, prema stanovištu Durkheimove socijološke škole, materijalizuje ideju društva o društvenim odnosima, na koje se taj propis odnosi. Ta tvrdnja tako generalno rečena na prvi pogled izgleda točna. Medjutim, ako predjemo na ispitivanje postanka pojedinih pravnih propisa u odredjenom društvu, brzo ćemo se uvjeriti, da su mnogi pravni propisi nametnuti društvu i protiv njegove volje i usprkos protivnomu shvaćanju društva o uredjenju odredjenih društvenih odnosa. To je gotovo uvijek slučaj kod usvajanja tudjega zakonodavstva sa strane država ili naroda, čiji kulturni stepen ili čije shvaćanje pravnih odnosa nije identično sa kulturnim stepenom ili shvaćanjem pravnih odnosa društva, u kojemu su spomenuta pravna načela nastala. Ovakova usvojena pravna pravila mogu se možda prisilno nametnuti društvu, ako zato postoje preduvjeti, a mogu uslijed otpora sa strane društva ostati neprovediva ili provediva samo u rijetkim i pojedinačnim slučajevima. Kao što vidimo, pojedini pravni propisi, na koje nailazimo u odredjenom društvu, nisu svi i nisu uvijek materijalizovane forme društvenih ideja ili društvene psihe; što više društvena psiha ili javno mišljenje s jedne strane i pravni propisi s druge strane mogu se naći u potpunoj oprečnosti. U ovom slučaju su pravni propisi, koji normiraju odredjene pravne odnose, socijalna pojava bez ikakve animističke pozadine u smislu Durkheimove škole.

Isti je slučaj onda, kada pravna norma uistinu odgovara društvenomu shvaćanju u odredjenom vremenu, ali se to društveno shvaćanje tokom vremena potpuno izmijeni, a pravna norma ipak ostaje na snazi i dalje se provodi.

Durkheim istina predvidja ovakov slučaj sukoba pravnih norama i javnoga mišljenja, ali se izvlači time, što tvrdi, da je to onda a n o r m a l n a p o j a v a.[37])

Već smo utvrdili metodološku neispravnost, kojom je Durkheim došao do spomenute koncepcije. Ali i kada bi njegova klasifikacija socijalnih pojava bila ispravna, zar bi se socijologija mogla ograničiti samo na ispitivanje normalnih pojava? Pa onda ovakova klasifikacija iziskuje i točne kriterije za raspoznavanje, jer ćemo inače biti u opasnosti, da mnogu anormalnu pojavu shvatimo kao normalnu i obratno.

Osim toga je nemoguće uvijek naći, kojim psihičkim dogadjajima stanoviti materijalni dogadjaji odgovaraju, jer često jedan isti materijalni dogadjaj odgovara raznim psihičkim stanjima. Isto tako može identično psihičko stanje da se na različit način materijalizuje, t. j. da njegove materijalizacije poprime različite f o r m e — i onda ćemo biti primorani, da radi jednakosti forma, u kojima se psihičke pojave materijalizuju, spajamo više dogadjaja, koji su psihički različiti, ili da rastavljamo psihički idetične pojave uslijed razlike u formi, kojom se manifestuju. Uzmimo kao primjer samoubistvo. Durkheim je pod po-

[37]) Durkheim, L a d i v i s i o n d u t r a v a i l. str. 68.

Digitized by Google

jam samoubistva uvrstio isto tako namjerno oduzimanje vlastitoga života onih, koji to rade u cilju, da se žrtvuju za druge, kao i one slučajeve, kada pojedinci oduzimaju sebi život iz očaja ili zato, jer im je život dosadio.[38]) Sa gledišta forme je to sasvim ispravno, jer ako promatramo samo formu, u kojoj se materijalizuju izvjesne pojave, nama je glavno, da znamo, kako nastaje i kako se razvija pojava, koja je označena pod odredjenom formom. Medjutim sasvim je drugo, ako promatramo socijalnu pojavu sa gledišta njene psihičke sadržine. Polazeći sa toga gledišta moramo dva gornja slučaja strogo odvajati, jer su sadržajno potpuno različiti i sa gledišta sadržaja sačinjavaju d v i j e različite pojave.

Uzmimo obratan primjer. Namjerno ograničevanje poroda manifestuje se u raznim formama: antikoncepcijonalna sredstva, pobačaj, čedomorstvo, izlaganje djece, odlaganje vremena stupanja u brak, celibat i t. d.[39]) Ovdje opažamo, da se jedna ista pojava pojavljuje u raznim formama, ali isto tako da sve ove navedene forme mogu pokrivati još i druge pojave osim spomenute. Te iste forme naime mogu prikrivati i pojavu gubitka smisla za porodični život, gubitka materinskih i očinskih instinkata i t. d., a sve te pojave ne moraju biti nužno u vezi sa namjernim ograničavanjem poroda, koje može nastati iz psihičkih ili psiho-socijalnih motiva i u slučaju, kada smisao za porodični život i roditeljski instinkti nisu oslabili.[39])

Isto tako u zemljama, u kojima je mogućnost razvoda braka neograničena ili u kojima postoje neznatne zapreke razvodu, dešava se, da se brak sklapa na odredjeni rok, poslije kojega se bračni parovi legalnim putem razvedu. Ako na osnovu forme stvaramo zaključke o psihičkoj sadržini, onda ćemo i ovu pojavu uvrstiti u pojavu razvoda braka. Medjutim griješka bi bila velika, jer je u spomenutom slučaju brak postojao samo formalno, dok po svojoj sadržini to je u stvari pojava prilega ili pojava prostitucije. Brak je naime po svojoj prirodi doživotna zajednica i kada se on sklapa, sklapa se u namjeri, da se zajednica života doživotno održava. Kada se raspravlja dakle o pojavi razvoda braka kao o socijalnoj pojavi, onda se mogu uzeti u obzir samo oni slučajevi razrješenja ili rastave braka, koji je sklopljen u cilju doživotne zajednice. Jedino nam naime ovakovi slučajevi materijalizuju pojavu, koju smo uzeli u ispitivanje.

Prema tome nam je nemoguće pridržavati se forma socijalnih pojava i na osnovu forma zaključivati, koja je njihova psihička sadržina, isto kao što nam je nemoguće na osnovu jednake psihičke sadržine zaključivati na jednakost forme. Z n a č i, d a f o r m e s o c i j a l n i h p o j a v a, n j i h o v u p s i h i č k u s a d r ž i n u i m a t e r i j a l n e m a n i f e s t a c i j e s o c i j a l n i h p o j a v a b e z o b z i r a n a n j i h o v u f o r m u i n a n j i h o v u p s i h i č k u s a d r ž i n u t r e b a p o t p u n o o d v a j a t i i z a s e b n o i s p i t i v a t i.

[38]) Durkheim, L e s u i c i d e, str. 5.

[39]) Tomašić, K r i m i n a l n i p o b a č a j, Zagreb, 1930.

Digitized by Google

Determinizam u našem novom kaznenom zakonu

Napisao Čulinović dr. F., starješina sreskoga suda u Vel. Bečkereku.

Nije samo teoretski, nego je i praktički od presudne važnosti pravilno rješenje pitanja, da li je naš kazneni zakon od 27. siječnja 1929. izgradjen na indeterminističkom ili determinističkom načelu. Pozitivno kazneno pravo normira odnos povrijedjenoga, odnosno društva prema delinkventu, te prema tomu rješenje gornjega pitanja zadire u samu suštinu našega odnosa naprama zločincu. Odgovor na to pitanje će utjecati dakle neposredno i u bitnosti na naše gledište i posmatranje zločina i zločinca. O tom odgovoru zavisi u mnogom i sama struktura našega moralnoga shvaćanja, i ako se to ne stvara samim jednim zakonskim aktom.

Pitanje determinizma i inderterminizma već od najdavnijih vremena zanima sav kulturni svijet, a od nedavna ovamo je to postalo žarištem ispitivanja mnogih prvaka na polju pravne nauke i filozofije. Pitanje determinizma i indeterminizma sastoji se u negaciji odnosno afirmaciji načela krivnje kao osnova kazneno-pravne i moralne odgovornosti.

Dok su starija, klasična zakonodavstva gotovo beziznimno osnivana i razvijana na indeterminističkom osnovu priznanja slobode volje, dotle se u novijem kaznenom zakonodavstvu može zapaziti izrazita tendencija k determinizmu, koji postepeno sve više zauzima maha. Ti počeci determinizma u pozitivnom pravu nisu nigdje dosljedni u svojim posljedicama i zaključcima, ali se ipak mogu obilježiti snažnim osnovom za izrazito deterministička budućnost našega normativnoga uredjenja.

Pregledajući naš novi kazneni zakon, izgleda nam na prvi mah, da je izgradjen isključivo na osnovi indeterminizma t. j. da kod počinioca sama norma pretpostavlja slobodnu volju i da je ova jedinim osnovom kaznenopravne odgovornosti. Već po samom naslovu zakona bi se dalo zaključiti, da mu je bitnom značajkom isticanje krivnje — sakrivljene slobodne volje —, dakle da nema govora o kakovim determinističkim tragovima u njemu. Na ovaj zaključak pri letimičnom pregledu zakona upućuje nas još nekoliko mjesta, koja bi se mogla nazvati indeterminističkim i koja u svojem prvotnom značenju pretpostavljaju slobodu volje i krivnju. Tako se n. pr. u mnogim odredbama zakona govori o krivičnim djelu (§ 15. i dr.). U glavi II., u drugom odsjeku napominje se »krivična odgovornost«, a u § 25. se spominje »neskrivljena opasnost«. U § 33. se ističe kod pokušaja »... ako je dragovoljno otklonio posljedicu«. U § 66. se navode »okolnosti, koje se ne mogu njemu pripisati u krivicu«. »Kazna se počiniocu odmjeruje prema stepenu njegove krivične odgovornosti« (§ 70.). U § 72. ističe se »krivica počiniočeva«, a § 75. k. z. govori o »ružnoj« volji, dočim se u §§-ima 53. i 169. spominje uračunljivost počinioca. Sudeći prema tim znacima mnogi su zaista došli do osvjedočenja, da je naš kazneni zakon indeterministički. Tako su čak i nekoji tuma-

Digitized by Google

čitelji toga zakona u svojim tumačenjima osnova kaznenopravne odgovornosti istakli, da je po našem zakonu osnovom odgovornosti k r i v n j a. Vrlo je velika većina praktičara, koji su u tom uvjerenju čak i nepokolebljivi.

Zagleda li se medjutim u cijeli sistem našega kaznenog zakona, razmotrimo li skup normi u njihovom medjusobnom odnosu, prozremo li bitnost tih normi, tada ćemo doći do posve drugoga zaključka. Novi kazneni zakon nije izgradjen isključivo na determinističkom načelu, niti se može nazvati posvema dosljednjim determinističkim zakonom, ali se ni u kojem slučaju ne može u navedene tragove indeterminizma upirati kao na sigurne dokaze indeterminističkoga mu značaja. U našem se kaznenom zakonu ukrštavaju suprotni putevi: u njemu se vidi utjecaj suprotnih nazora. Spomenuti momenti svakako upućuju na indeterminizam, ali još nisu nikakovim dokazom — naročito ne — neke prevlasti indeterminizma u tom zakonu. Duh samoga zakona, njegova tumačenja toga načelnoga stava, mnoga izrazito deterministička mjesta u njemu pokazuju, da je naš zakon pretežno deterministički i da je ispravno samo ono tumačenje njegovih normi, koje se kreće u tom pravcu i smislu.

U § 16. k. z. spominje se u m i š l j a j i u m i š l j a j n o djelo, no to nije isključivo indeterministički institut. Istina je, da mnogi deterministi (medju njima Ferri i Garofalo u svojem projektu novoga kaznenoga zakona od 1921.) izbacuju iz sistema determinističkog kaznenoga zakona dolus i culpu kao nepotrebne institute, jer je — kažu — često puta nehatni mnogo opasniji od doloznog delinkventa. Ovo može biti točno, ali ne mora biti pravilo. Nasuprot tomu sâm nas život upućuje na zaključak, da su dolus i culpa kao dvije vrste emanacije antisocijalnosti prijeko potrebni svakomu, pa i determinističkomu kaznenopravnomu sistemu. Nije dolozan samo onaj, koji »slobodno« hoće nešto protupravna, nego i onaj, koji ovu protupravnost svijesno hoće, pa makar na nju bio sklonjen najvećim neotklonivim prisilama. Njegova je doloznost u tom slučaju putokaz za ustanovljenje visine počiniočeve antisocijalnosti i potrebne mjere za zaštitu pred njegovom pogibelji. Dolus i culpa ne mogu se zabaciti ni u determinističkom kaznenopravnom sistemu, jer su oni dobrim mjerilom počiniočeve opasnosti. Ne može se dakle reći, da bi umišljaj i nehat bili isključivim institutima indeterminističkog kaznenopravnog sistema, ni da bi prema tomu ovaj navod u našem kaz. zakonu bio nekim dokazom za indeterminističko njegovo obilježje.

»K r i v i č n a odgovornost« § 16. sastoji se u htjenju ili »... kada je on (t. j. počinilac) »predvidjajući zabranjenu posljedicu ... pristao na njeno nastupanje ...« U ovom prikazu doloznosti počinioca nema ipak ni traga kakovoj kvalifikaciji njegova htjenja: ono može biti i slobodno dakle sakrivljeno i iznudjeno prilikama, pobudama, motivima, dakle neslobodno. Kako ni sam determinizam ne isključuje iz svoga posmatranja samo htjenje kao izraz i mjerilo životne energije i aktiviteta, to se ni prema ovoj normi ne može zaključiti nekakova indeterministička ekskluzivnost. Što više, iz druge alineje ove norme (pri odredjivanju odgovornosti iz nehatnoga postupanja) dade se vidjeti, da

Digitized by Google

je zakonodavac naglasio predvidjanje nastale posljedice »... ali je lakomisleno držao, da će je moći otkloniti«. Tu se susrećemo s izrazito deterministickim kaznenopravnim elementima: sa sviješću o protupravnosti postupanja bez krivnje. Za kaznenopravnu odgovornost dostaje sama činjenica opstojnosti svijesti o protupravnosti radnje bez obzira na kvalitet htjenja — čak i bez obzira na to, da li postoji namjera ili nehat.

Kvalitet ove »k r i v i č n e« odgovornosti pobliže odredjuje propis § 22. k. z. »N e ć e b i t i o d g o v o r a n, t k o u v r i j e m e u č i n j e n j a d j e l a n i j e m o g a o s h v a t i t i p r i r o d u i z n a č a j s v o g a d j e l a, te prema tomu shvaćanju raditi uslijed duševnoga rastrojstva, pomućenja svijesti ili umne nerazvijenosti ili slaboumnosti.« Iz ovih odredaba ne može se zaključiti nikakova traga slobodnoga sakrivljenoga htjenja. U tom se propisu govori o svijesti počinioca, da je naumljena i izvršavana radnja protupravna i zakonom zabranjena. Gdje nema te svijesti, tu nema ni kaznenopravne odgovornosti. Tu je svijest o protupravnosti učina uzdignuta na dostojan nivo preduslova kaznenopravne odgovornosti. »K r i v i č n o d j e l o«, »k r i v i č n a odgovornost«, »n e s k r i v l j e n a opasnost« (§ 25. k. z.) dovedeni u vezu s ovom generalnom normom ne znače dakle ništa drugo, nego »atavističke« ostatke prošlih kaznenopravnih sistema, koji su inače u oporoj suprotnosti s načelnim stavom zakona o odgovornosti. Ti indeterministički tragovi nemaju nikakove relevantne važnosti prema ostalim normama našega kaznenoga zakona i naliče usamljenim ostrvima na sred širokog mora. »K r i v i č n o djelo«, »k r i v i č n a odgovornost« čak niti sama » k r i v i c a« (§§ 66. i 73. k. z.) ne mogu imati neki naročiti, a kamo li presudni značaj za kvalitet svojstva našega kaznenopravnoga sistema. Njihovo je ekskluzivno indeterminističko tumačenje suprotno samomu zakonskomu objašnjenju odgovornosti, te oni u našem zakonu dobivaju posve drugo značenje i sadržaj. Ta »k r i v i č n a odgovornost« ne postoji, ako netko nije bio svijestan protupravnosti svoje radnje, ... »ako nije mogao shvatiti prirodu i značaj svoga djela« (§§ 22., 27. i 28.).

Kako se ova k r i v i č n a odgovornost ima da shvati i kakovo joj je pravo značenje, najbolje pokazuje propis § 70. k. z. »Kazna se odmjerava — kaže se u tom §-u — prema stepenu k r i v i č n e odgovornosti.« No pri ustanovljenju te odgovornosti valja uzeti u obzir sve — samo ne slobodno opredjeljenje voljom kod počinioca. Ni odatle se nipošto ne može izvoditi nikakova krivnja, a to je od presudne važnosti za rješenje našega pitanja. Osnovom je krivnje svijesna, te ničim ne izazvana, slobodno namjeravana i odredjena volja k protupravnosti. Krivnja je sakrivljeno htjenje t. j. takova odluka subjekta, da je ona jedinom i isključivom uzročnom prethodnicom nastale posljedice inkriminisanoga učina. Krivnja je uzrok posljedice — učina. Prema indeterminističkomu stanovištu je krivnja dakle nosiocem i mjerilom odgovornosti. Prema tomu stanovištu može se kazniti samo onaj, koji je izvjesnu protupravnost »slobodno i ni od koga neprisiljen hotio i izveo«. Ta slobodna odluka na protupravnost je osnovnim polazištem pri prosudjivanju zločinačke volje i kod primjene socijalnih sankcija

Digitized by Google

povodom zločina. Logično bi dakle bilo, da se pri indeterminističkom stanovištu kod ustanovljenja »k r i v i č n e« odgovornosti uzima u obzir prije svega i poglavito s l o b o d n a odnosno sakrivljena volja, odluka na protupravno, zabranjeno ponašanje. Mjesto toga propis § 70 k. z. odredjuje, da se pri tom ima uzimati prvenstveno u obzir ... »opasnost za društveni poredak zbog zločinačke naklonosti učinioca«. Ovomu osnovnomu i glavnomu elementu pridaje zakon još nekoliko determinanata ... »pobude, s kojih je djelo učinjeno, cilj, u komu je djelo učinjeno, neposredni podstrek za izvršenje djela, raniji život učinioca i njegove lične i privredne prilike«. Dovede li se ovo sada u vezu s odredbom § 73. k. z. (gdje se govori o neznatnoj »krivici počiniočevoj«), tada se tomu izrazu može zaista pridati svako drugo, samo ne isključivo indeterminističko tumačenje; tada se za to nikako ne može reći, da se cijelomu zakonu daje jasan i »neizbrisiv žig« indeterminizma.

Sloboda volje sastoji se u nevezanom i neovisnom odlučivanju. Sloboda ne podnaša relacija ni odredjenosti. Ona je sama za sebe, bez omedjenja, bez ograda, bez miješanja tudje snage i utjecaja u sferu njene djelatnosti. Sloboda je za sebe ogradjena cjelina, na koju ne smije ništa da utiče. Čim je naša volja bila čime upućena prema odredjenomu smjeru, ona više nije samostalna, nije više ni slobodna, ona više nije ovisna sama o sebi, nego i o izvjesnim, o njoj različitim trećim okolnostima. Jakost toga utjecaja posve je sporedna i bez značenja. Odlučna je u tom pravcu samo činjenica, da izvjesna sila utječe na smjer naše odluke. Čim je našoj volji dodan bilo kakov utjecaj neke o njoj neovisne, izvanjske okolnosti, tim samim činom već smo osporili volji samo svojstvo slobode t. j. mogućnost autonomije, da sama sebe odredjuje. Ako je počinioca na odredjeno zlo sklonulo zanemareno vaspitanje ili bolest, to znači, da su te i takove okolnosti prema svojoj jakosti i prema danim prilikama utjecale na tvorbu subjektove volje, — da je stvorena odluka upravo za to takovom, jer su na nju utjecale i te okolnosti. Ako dakle protupravnost nije izazvana od samoga subjekta »svojevoljno« i bez utjecaja, nego su je izazvale i prilike počiniočeve sredine, tada se za delikventa ne može reći, da je odnosnu protupravnost s a k r i v i o, da ju je slobodno hotio, da je kriv radi toga. K r i v n j a pretpostavlja u sebi samoj uzročnost slobodnoga htjenja i učina kao njegove posljedice. U najblažem slučaju ova krivnja nije individualna, nego kolektivna, posljedicom stečenih okolnosti, čije dejstvo na obrazovanje volje moramo priznati. Naš je novi kazneni zakon dobro uočio ove determinante. U § 70. k. z. navode se: p o b u d e ... cilj ... neposredni p o d s t r e k za izvršenje ... raniji život počiniočev i t. d. Ako se mora dopustiti činjenica, da su ove okolnosti utjecale na tvorbu naše volje, tada se za nju zaista ni u kojem slučaju ne može reći, da je slobodna. Ona je onakova, kakovom su je izazvale te prilike. Gladan čovjek kraj svoje potpune neimaštine i tudjega obilja ,kraj posvemašnje sigurnosti, da ne će biti ni uhvaćen ni kažnjen radi kradje, mora da ushtije kradju. Ta njegova volja nužno je izazvana stečenim prilikama i nije mogla ni biti drukčijom.

Digitized by Google

Prema tomu dakle u našem novom kaznenom zakonu ne može biti govora o krivnji u indeterminističkom smislu, naročito ne u smislu hegelijanističkoga, ortodoksnoga i nepomirljivoga indeterminizma. Prema tomu »k r i v i c a«, napomenuta u §-u 73. u vezi s objašnjenjem »k r i v i č n e odgovornosti« §-a 70., nema nikakova indeterminističkoga značenja kao ni »n e s k r i v l j e n a opasnost« §-a 25. k. z. Takovo tumačenje onemogućuje samo zakonsko objašnjenje, koje se posvema podudara s deterministickim shvaćanjem. Prema našemu zakonu »k r i v i č n o je djelo počinjeno onda, kada je počinioc radio ili r a d i t i m o r a o« (§ 11.). Dakle i sama prisilnost radnje ne isključuje kaznenopravne odgovornosti! Prisilna radnja nipošto nije s a k r i v l j e n a, na nju se počinilac nije slobodno, sam od sebe odlučio. Svaka druga protupravnost leži van pojma krivnje. Zakonodavac je i ovim izrazom mislio samo ištaći, da su »k r i v i č n o« i »k a ž n j i v o« djelo samo sinomini sa značenjem zabranjene, kažnjive protupravnosti, a »k r i v i č n a odgovornost« da prema tomu znači samo kaznenopravnu odgovornost uopće.

Inače je neshvatljivo, kako da se proglasi »krivim« čak i onaj, koji je na protupravnost bio prisiljen. Krivnja je, kako kažu indeterministe »slobodna odluka volje na protupravnu radnju usprkos spoznaje ili mogućnosti spoznaje ove protupravnosti« (Sauer, Grundlagen d. Strafrechts, § 20. II., str. 549.). Bez slobode volje nema krivnje, i ako je mnogi deterministi ostavljaju u svojim sistemima deterministickoga kaznenoga prava. Onaj, tko radi prisiljen, ne može biti krivim. Prema tomu ne može se krivim proglasiti ni po §-u 11. našega kaznenoga zakona, ako je netko prisiljen izvršio svijesno neku protupravnost. Ostajući pri strogom indeterminističkom tumačenju ovoga pojma (a drukčije nije ni moguće pri načelnom razmatranju stvari!), tada nema govora o krivnji. Posvema je medjutim stvar drukčijom, shvati li se ovaj zakonski izraz u pravom, stvarnom njegovom značenju: da je zakonodavac time mislio reći, da je odgovoran i onaj, tko je protupravnost, svijestan njene osebnosti, izveo, makar na to bio i prisiljen od neke vanjske sile.

Izuzevši sam naziv zakona i nekoliko sporadično istaknutih spomena krivice nema nikakova drugoga dokaza ni putokaza, po kojem bi se makar i s najmanjom vjerovatnošću mogao zaključiti indeterministički značaj našega kaznenoga zakona. Dok je u indeterminizmu osnovom kaznenopravne odgovornosti krivnja, u našem je kaznenom zakonu kao takova izričito naglašena s o c i j a l n a o p a s n o s t. Antisocijalnost počinitelja glavnim je preduslovom kaznenopravne odgovornosti, a mjerilom je za to opstojanje svijesti o protupravnom.

Sve su to osnovni elementi deterministickoga shvaćanja, koje isključuje svaku slobodu volje, a prema tomu i svaku krivnju. I ako je zakon spominje u par navrata, to se ni iz samoga teksta zakona nikako ne može izvaditi zaključak, da se na nju igdje relevantno poziva i da je smatra polaznom i isključivom točkom pri prosudjivanju temelja kaznenopravne odgovornosti. Isključivost načela krivnje u našem zakonu pobija još jedna odlučna činjenica: mjere bezbjednosti. I do sada

Digitized by Google

susretalo se u čisto indeterminističkim kaznenim zakonima po koju od ovih mjera. Ta činjenica dokazuje opet samo potrebu, da se naš kaznenopravni sistem mora bitno izmijeniti i da dosadanji sistem nije nipošto zadovoljavao, a kamo li bio potpun. Životne prilike tražile su intervenciju državne vlasti i u onim slučajevima, kada se to nije moglo učiniti na osnovu načela krivnje i kazne. Načelo krivnje izaziva kao svoju posljedicu represiju, a svrha je u tom sklopu posve strana i nadodana, heterogena. Iza krivnje slijedi samo kazna, represija, reakcija, odmazda u kvantitetu odredjenom pravičnošću. Svrhe su tomu docnije dodavane, kada se opazila nepotpunost, čak i štetnost konzekventnoga provadjanja ovoga načela krivnje. Mjere bezbjednosti pripadaju samo i isključivo determinizmu. I u ranijim je kaznenim zakonima bilo prevencija, no sve su te prevencije ipak još uvijek nosile na sebi stari žig represije i daleko su bile od pravoga shvaćanja zločina i antisocijalnosti uopće. Dosadanja je prevencija proizlazila iz reakcije povrijedjenoga društva protiv zločina radi počinjenoga zločina. Izvjesne mjere bezbjednosti medjutim u našem kaznenom zakonu približuju se u svojem konzekventnom gledanju na zločine potpuno stanovištu isključivog determinizma. U njima se osjeća socijalna tendencija duha snošljivosti i briga za popravkom, bez primjese osvetničke represije. Samo takovim mjerama bezbjednosti pripada budućnost u kaznenom pravu.

Istina je, da se naš zakon obraća samo na počinioca, dakle samo nakon nastale ili pokušane povrede pravnoga poretka. Ni jedna se mjera bezbjednosti ne može primijeniti čak ni u onom slučaju, kada je sigurno, da će izvjesno lice u kratko vrijeme povrijediti pravni poredak. Doklegod netko ne počini delikta ili ga ne pokuša izvršiti, sve dotle njegovo ponašanje nije relevantno za naš zakon, sve dotle nema zakonske mogućnosti, da se pojava njegove latentne antisocijalnosti ne spriječi primjenom ovih mjera. Ovo je svakako nedostatak u našem zakonu, jer vrlo često nema opravdana razloga neintervenciji vlasti, kada je antisocijalno raspoloženje suviše očito, a delikat svaki čas moguć.

Tomu nedostatku sigurno je razlogom obazrivost i obzirnost zakonodavca, da se potpuna i konzekventna primjena ovih mjera ne zloupotrebi i ne izvrgne. Uza to valjalo je na ovu novinu priviknuti i našu sredinu.

Mjere bezbjednosti se bitno razlikuju od kazni, te imaju izrazito deterministički značaj. Mjere bezbjednosti nemaju nikakove veze s krivnjom ni slobodnom voljom; primjenjuju se čak i u onim slučajevima, gdje nema ni same volje k nastaloj protupravnosti. Ima slučajeva (na pr. neki omisivni, zatim svi kulpozni delikti), gdje se nikako ne može postaviti načelo krivnje, pa ipak će se u danim prilikama ove mjere morati primijeniti. Skretničar-alkoholičar, vršeći svoju dužnost u potpuno pijanom stanju, krivom promjenom skretnice izazove katastrofu voza. Ne može se reći, da je za to svoje ponašanje k r i v t. j. da je ovu posljedicu svoga ponašanja s l o b o d n o hotio. Sve ostalo nije krivnja u pravom smislu te riječi! Inkriminiranu posljedicu radnje nije čak ni hotio, a najmanje da ju je svijesno i slo-

Digitized by Google

bodno hotio. Radi pomanjkanja svijesti pri počinjenju inkriminirane radnje, on se ne će moći ni k a z n i t i, jer je bio neubrojiv. Prema starijim zakonima njega je sud puštao bez sankcije, i ako je na pr. notorno, da će sutradan možda ponovno počiniti koje novo zločinstvo u piću. Po novom kaznenom zakonu na njega će se primijeniti socijalno zaštitne mjere, jer je socijalno opasan tip, čijoj pogibeljnosti treba prevenirati. Sud će u ovom slučaju mimoići kaznu, ali će primijeniti zakonske mjere bezbjednosti; primjenom §-a 51. će ga uputiti na popravak i liječenje pijanstva.

Kadgod je počinilac »opasan po bezbjednost«, valja primijeniti ove mjere, i ne obaziruć se na mogućnost krivnje. U zakonu su napomenuti čak i slučajevi potpune neuračunljivosti (§§ 53., 54., 55.), gdje se bez ikakove krivnje primjenjuju socijalno zaštitne mjere. Pretpostavimo medjutim, da je počinioc svijesno hotio inkriminiranu protupravnost, dakle da postoje svi uslovi kažnjivosti. Ako je ovaj počinilac zločina socijalno opasan, ni onda se ove mjere bezbjednosti ne će moći smatrati nastavkom izrečene kazne, nego posve različitim i od kazne neovisnim društvenim sankcijama sasvim drugoga značaja. Sam je zakon razlučio sistem mjera bezbjednosti od kazne. To je onaj dualitet kaznenopravnih sankcija, o kojima se ranije toliko pisalo. Kazna je socijalno zlo, koje društvo primjenjuje p r o t i v z l o č i n c a radi počinjenoga delikta. Sve su definicije kazne u tom suglasne. Kazna je adekvantno zlo t. j. socijalna neugoda mora biti jednaka ili barem približno jednaka zlu, koje je delinkvent nanesao svojom protupravnošću. Ideal je dakle kazne točna izmjera nanesenoga zla: nekada talionsko načelo — danas p r a v e d n o s t! Put, kojim će se postići ta pravednost pokazuje k r i v n j a t. j. veličina antisocijalnog počiniočeva raspoloženja, evidentovanoga u njegovoj s l o b o d n o j odluci volje. Krivnja je zato osnovom kazne. Kažnjava se r a d i počinjenoga zločina. U svim pojmovnim odredjenjima nema ni traga o kakovoj svrhovnosti: u njima je naglašena represija. Veličinu kazne odredjuje krivnja, kako se odrazuje u djelu. K a n t u je kazna zahtjev kategoričkoga imperativa — apsolutni zahtjev praktičnoga uma. Pravednost je najviši i najsvetiji zahtjev svakoga društvenog uredjenja. Kada ne bi bilo pravednosti — kaže on — svijet ne bi imao smisla. Ta pravednost izaziva u kaznenom pravu ono, što H e g e l naziva negacijom negacije prava t. j. kaznu adekvatnu zločinu. Zato H e r b a r t i kaže, da kazna uspostavlja jednakost mjesto zločinom stvorene nejednakosti, a D ü h r i n g kaže iskreno, da je kazna izraz nagona za osvetom. Sam R o s s e a u kaže u »Društvenom ugovoru« (gl. V.), da je zločinac izdajnik domovine i da »jedan od obojice mora propasti«. S a u e r u je kazna »zlo naneseno zločincu radi osvete za teško skrivljeno nepravo prema društvu« (ib. § 4., IV. str. 71.), B i d i n g u pravo povrijedjenoga društva na zadovoljštinu, a sam M e r k e l kaže za kaznu, da je ona »izraz unutarnje osvetne pravednosti«.

Prvotni je dakle razlog kazni represivnost povrijedjenoga, težnja za osvetom. Da ta osveta ne predje u samovolju, postavljene su granice dopuštenosti — granice pravedne izmjere, naknade nanesenoga zla.

Digitized by Google

Ta pravedna uzvrata zla prema zločincu sastoji se u jednakom uzvraćanju neugodnosti. Sve što je povrh ili mimo ove mjere, mimo ili povrh kazne, nije pravedno; nije dakle socijalno ni moralno. Uz kaznu može postojati samo onaj akcesorij, koji ima sve potrebne elemente kazne: represivnost, značaj općega zla i težnju za poravnanjem prvotnoga zla. Sve, što je van tih ciljeva, nije kazna u pravom smislu riječi. Prevencija nije kazna. Kazna je socijalno zlo, nanijeto delinkventu r a d i povrede pravnoga poretka. I mjere bezbjednosti su neugoda. I one su izvjesno zlo prema zločincu. No u svim ovim mjerama vidimo posve drugi stav društva, nego li pri kažnjavanju. Kod tih mjera se vidi do sad nepoznata očinska briga društva za napredak delinkventa. Zaštitni nadzor sastoji se na pr. u tomu, da se otpušteno lice očuva od opasnosti novih djela, da se privikne na uredan život »i da mu se o l a k š a p r i v r e d n i o p s t a n a k« (§ 56.). I u ranijim kaznenim zakonima je bilo svrhovnosti, ali nigdje u tim našim zakonima nije ona tako jasno i na taj način izražena.

Preduslov je primjene socijalno zaštitnih mjera s o c i j a l n a o p a s n o s t. »Ako je počinioc opasan po javnu bezbjednost . . .« (§ 51.), »Ako nadje, da je sklon vršenju zločina «(§ 52.), »Ako sud nadje, da je u interesu javne bezbjednosti . . .« (§ 53.).

Iz ovoga letimičnoga pregleda gradiva našega novoga kaznenoga zakona dade se zaključiti, da je u njemu posvećena naročita pažnja determinističkomu osnovu kaznenopravne odgovornosti: s v i j e s t i o p r o t u p r a v n o s t i p o n a š a n j a, t e d a s u u z k a z n u u s p o r e d o r a z v i j e n e i s o c i j a l n o z a š t i t n e m j e r e d r u š t v e n e b e z b j e d n o s t i, u k o l i k o s e u p o č i n i o c a e v i d e n t u j e s o c i j a l n a o p a s n o s t. Krivnja se spominje samo sporedno i bez ikakova načelnoga značenja. I ako su ti nazivi u zakonu zadržani, to se ipak ne može iz njih zaključiti indeterminističko svojstvo kaznenoga zakona. Determinizam se baš i poznaje po dvjema osnovnim linijama: naglašavanjem socijalne opasnosti kao osnova kaznenopravne odgovornosti, te svijesti o protupravnosti radnje i svojim socijalno zaštitnim mjerama mjesto ranije represivne kazne »odmazdne pravednosti«. Sve to nalazimo u našem kaznenom zakonu, i ako to još nije sasvim dosljedno i posvema provedeno. U ovim zaštitnim mjerama društvo je često brižljivim ocem porodice, koji nastoji svim silama, da posrnuloga člana zajednice spasi i uzdigne. U našim zaštitnim mjerama nema ni traga nekomu naglašavanju pravednosti. Ne mislimo ovdje poricati visoku važnost pravednosti u primjeni normi u društvu. Pravednost je uvijek najvišim ciljem svake uredjene zajednice, ali za pravu svrhu determinističkoga kaznenoga zakona (u kojoj je sredini zločin shvaćen kao nužnost i socijalna bolest!), — tamo ta pravednost nije ni potrebna. Bilo bi neumjesno tražiti krivnju kod bolesnika, koga treba liječiti. Antisocijalnost je bolest kao i svaka organska bolest. Delikt nije samo proizvod pojedinačnoga htjenja, nego i svih njegovih prethodnica. Pri tom shvaćanju pravednost ne može biti ciljem socijalno zaštitnim mjerama, niti se represivnim kaznama može postići socijalni zadatak, koji leži u samoj biti kazne. Tu su mnogo prikladnije socijalno zaštitne

Digitized by Google

mjere, u kojima je isključivo bez represije naglašena socijalna svrhovnost.

Naš kazneni zakon svakako nije posljednja, ni pretposljednja riječ kriminalne politike. Uza sve to on se može nazvati odličnim početkom pravnoga shvaćanja antisocijalnosti, početnom etapom prave budućnosti socijalno zaštitnih mjera i u nas. Ovim istaknutim stranama on se dijametralno razilazi od sviju koznenih zakona dosadanjih naših pravnih područja. Svi su ovi bez iznimke stajali isključivo na indeterminističkom stanovištu. Tako stari srbijanski zakon od 29. ožujka 1860. kaže u §-u 53., da nema zločina ni prestupa ondje . . . »ako je onaj, koji je takovo djelo počinio u vrijeme, kada je počinioc bio lud ili je inače slobodna volja u njega bila isključena«. Ugarski zakon. članak V. iz god. 1878. (koji je važio na području Vojvodine) u §-u 76. izričito nalaže, da se ispita, da li je kod počinioca »sposobnost slobodnog opredjeljenja voljom bila isključena.«

Naš novi kazneni zakon zaista spominje i krivicu i krivičnu odgovornost, ali svi ti ostaci starijih naziranja kraj cijeloga duha i sastava našega zakona gube onu svoju prvotnu snagu i nisu odlučnim mjerilom za ustanovljenje kakvoće sistema u njemu. Kraj naglašavanja svijesti o protupravnosti i socijalno zaštitnih mjera, te socijalne opasnosti nisu ni »krivica«, ni »krivična odgovornost« ni »krivično djelo« nikakovim dokazom za indeterminističko, naročito ne isključivo obilježje kaznenoga zakona. Ti ostaci dokazuju nam samo to, da je naš zakon izgradjivan pod utjecajem dvaju suprotnih linija, da je nastao na raskrsnici dvaju hsvaćanja, gdje se stari putevi sve više gube i iščezavaju u nepovrat. Sve su vidnije istaknuti putevi prave socijalnosti, gdje pred brigom društva za boljitak i najvećega zločinca iščezava neracijonalna i nesvrhovna represivnost dosadanjih kazni. To je pravac, koji pokazuje novi kazneni zakon.

Ocjene i prikazi

Dr. H. Honegger: »Volkswirtschaftliche Gedankenströmungen, Systeme und Theorien der Gegenwart besonders in Deutschland.« — Zürich 1925.

I. — Literatura o nacijonalnoj ekonomiji — u svako doba njezina razvoja — neobično se množi bilo općim djelima bilo specijalnim radnjama. Ta ekspanzija, kakogod se njome ekonomi s pravom ponose, ipak je kočila napredak znanosti, jer je ona — da ukratko kažem — priječila koncentraciju, potrebnu užu svezu, ili — da se stručnjački izrazim — zaustavljala diobu rada i sjedinjenje rada u izgradjivanju znanosti. Zato su već rano razni znanstveni radnici nastojali, da nadju lijeka toj bolesti, te su izradjivali sustavne kraće[1]) pregledne prikaze iz-

[1]) Opširne prikaze napisali su Henfner, Culloch, Mohl, Blanqui, Kantz, Roscher, Cannan, Dühring, Ingram (History»), Eisenhart, Espinas, Suchon, Ramband, Meyer, Oncken, Gide-Rist, Mombert, Schumpeter, Deželić, Salin, Spann, Filipović, Conrad, Lorković, Vuić, Nedeljković i dr.

Digitized by Google

vjesnih razvoja i pravaca. Tako je Francuz J. B. S a y podao god. 1803. zanimljiv[2]) pregled u predgovoru (»discours préliminaire«) I. izdanja[3]) svoga djela »Traité d'economie politique« te u »Encyclopédie progressive« (god. 1826.). Oba ta prikaza nadopunjuje korespondicija izmedju Saya i engleskih ekonomâ (Ricardo, Malthus, Tooke)[4]), odnos izmedju Saya i A. Smitha te Sayev spis »De l Angleterre et des Anglais (god. 1815.). Ekonomika francuska dopunjivala se s engleskom i obratno. Otuda ono osobito Sayevo poštivanje Engleza.[5]) Rečena uzajamnost nosi plodove u daljem razvoju: Francuz A. C o m t e sa svojim moćnim utjecajem znatna je potpora engleskomu pokretu, koji obara stupove »stare« (Rikardove) škole, kako nam to god. 1878. crta tadašnji najodlučniji borac nove engleske škole Englez J. K. I n g r a m u svojem govoru »Sadašnji položaj i izgledi političke ekonomije«.[6]) Taj govor je valjan pregled tadašnjega stanja. Govornik najprije prikazuje krizu »stare škole«, koju odlučno pobijaju — poimence ondje spomenuti — znanstveni radnici u Njemačkoj, Italiji, Danskoj, Belgiji, Engleskoj i Francuskoj. Zatim na temelju Comtove kritike iznosi č e t i r i glavna nedostatka engleske škole i konačno predlaže reforme, kojima se spomenuti nedostaci mogu ukloniti.[7]) Kao reformatori spominju se u Ingramovu govoru Englezi Bagehot, Lesslie i H. St. J e v o n s,[8]) ali reformatorske nazore Jevonsa bolje upoznajemo u »Predgovoru« II. izdanja njegove »Theory of Political Economy« god. 1879. U toj mnogostrukoj zanimljivoj radnji podaje Jevons sustavni i stručno obrazloženi pregled pisaca,[9]) koji ekonomske probleme obradjuju matematički — prikaz engleske literature je osvježen literaturom drugih naroda — a s tim u svezi iznosi Jevons u »Prilogu« 140 — s kritičkim aparatom popraćenih — engleskih, francuskih, njemačkih, danskih, talijanskih i ugarskih matematičko-gospodarskih knjiga i rasprava izdanih od god. 1711. do god. 1879. — u obranu raznolikih problema, a

[2]) Osim Ksenofonta, Platona i Aristotela spominju se tu i ekonomi Španije.

[3]) Djelo je »doživjelo« — za života Sayeva — još četiri izdanja god. 1814., 1817., 1819., 1826., svega 10 izdanja, te nekoliko prijevoda (engleski, španjolski, njemački).

[4]) Izdao Sayev zet Ch. Comte pod naslovom »Mélanges et Correspondence«, Paris 1833.

[5]) Ovamo bi trebalo uvrstiti djelo »Introductio in oeconomiam politicam«, što ga je napisao i štampom izdao u Zagrebu god. 1831. I. Henfner, profesor »političke znanosti« u juridičkom fakultetu zagrebačke »kr. akademije znanosti« od god. 1828.— 1835. To je djelo dosta opširan, a k tomu tako znatan prikaz, da se njime bavim u posebnoj studiji.

[6]) Taj govor je govorio Ingram 1878. kao predsjednik sekcije za nacijonalnu ekonomiju i statistiku u skupštini Britanskoga društva za promicanje znanosti. U njem tumači, kako će se nacijonalna ekonomija pretočiti u društvenu, socijalnu znanost. — U istom duhu sastavljena, ali znatno proširena »History of political economy« izašla je 1885. u »Britanskoj Enciklopediji«, a 1888. kao posebna knjiga, poznata — jer je prevedena u razne jezike — svakomu nacijonalnomu ekonomu.

[7]) Zato je H. Scheel svojemu njemačkomu prijevodu (1879.) toga Ingramova govora dao naslov »Die nothwendige Reform der Volkswirtschaftslehre«.

[8]) Jevonsom se Ingram više bavi u »History«. Ipak treba dodati, da je Jevons pobijao Ingramov historički pravac.

[9]) Pisci su podijeljeni u 4 skupine.

Digitized by Google

osobito u obranu matematičke metode odnosno matematičkoga pravca.[10]) Izmedju Ingrama i Jevonsa ima načelna razlika, prema kojoj se razlikuju i njihovi »pregledi«. Mjesto zloupotreba dedukcije »stare« škole uzima Ingram historički pravac, a Jevons (a tako i Francuzi Cournot te Walras mladji) matematički pravac. Posrednik izmedju Ingrama i Jevonsa jest Englez H. S. Foxwell, koji u svojem »Pregledu« t. j. u »Izvještaju o stanju engleske nacijonalne ekonomije« (god. 1887.) zove Jevonsov matematički pravac »scientifičkim momentom«, a taj da će zajedno s »humanitarnim« i s »historičkim« momentom obnoviti englesku nacijonalnu ekonomiju, kada se ona oslobodi velikih pogrješaka (te F. navodi) »stare« škole. Medjutim Foxwell je svoj »Izvještaj« pod naslovom »The economic movement in England« štampao kao što i drugi tadašnji engleski ekonomski pisci u američkom stručnom časopisu »The quarterly journal of Economic«, te je ondje izjavio, da će valjda jednom i Englezi izdavati koji stručni (ekonomski) časopis.

Štampanjem sastavaka engleskih pisaca u američkom časopisu povećava se dotadašnja »uzajamnost« englesko-francuska popraćena njemačkom, talijanskom, danskom, belgijskom literaturom. O tom podaje zanimljivih podataka L. Brentano u svojim nastupnim predavanjima »Die klassische Nationalökonomie« (Wien 1888) te »Ueber Ursachen der heutigen sozialen Noth« (Leipzig 1889.).

Iza Foxwella prikazuju pregledno razvitak engleske (američke) literature evropski pisci — izvan Engleske (Amerike) — Böhm-Bawerk, Cohn, Boehmert, Lorković, Ad. Wagner, Hasbach, Schumpeter. Böhm-Bawerk podaje[11]) kratak kritički prikaz o prodiranju »historičke škole« u Englesku i u Ameriku (1886.—1889.) te zato obradjuje pojedina djela, što ih tada sastaviše engleski pisci: Ingram (»History«), Ashley, Bastable, Wicksteed, pa američki: Patten, Clark, St. Wood. Osim pojedinačne obradbe iznosi B. kao ukupni utisak značajne razlike engleske i američke literature, pa kod potonje ističe brži polet, neobično svježi znanstveni život te kao osobitu izvornost, što Amerika sve većma prihvaća historički pravac, ali pridržaje i dedukciju (teoriju),[12]) te je u tom natkrilila svoju učiteljicu Evropu. — Do sličnih posljedaka je došao i Cohn u svojem prikazu,[13]) samo što je on taj predmet obradio s nekoliko gledišta: Prikazao je razvoj ekonomske literature u Italiji i u Francuskoj (kraće), a u Engleskoj i u Americi (opširnije); zatim je pokazao, kako se utjecaj Nijemaca očituje u svakoj od tih zemalja, pa koliko su Englezi utjecali na Ameriku, a svagda ističe opseg stranih utjecaja prema izvornim elementima izvjesne zemlje, te utjecaj teorije na praktični život i po tom stupanj vrijednosti teorije. U poredbi Engleske i Amerike opaža Cohn kod potonje veću koncentraciju i zato brži napredak i Amerika je vrlo rano osnovala uz institute — i stručna

[10]) Pregled pisaca u obranu matematičkoga pravca i teorije subjektivne vrijednosti podaje L. Walras u svojoj »Théorie de la monnaie« 1886.

[11]) U časopisu »Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik« 1889. str. 672—681.

[12]) Utvrdjuje i Američanin Fetter u čl. »Amerika«, izašlom u I. sv. zbornika »Wirtschaftstheorie der Gegenwart« 1927.

[13]) »Die heutige Nationalökonomie in England und Amerika« u časopisu »Schmoll. Jahrb. für Gesetzgeb., Verwalt. u. Volkswirt. 1889.

Digitized by Google

društva i počela izdavati stručne časopise, kojih do god. 1888. Englezi još nemaju. Specijalno prikazivanje Jevonsove nauke daje poticaj Boehmertu, da iznese još bolji pregled[14]) o razvoju (gore spomenute) engleske »krize«. Protivnici stare škole jesu Tooke, Mill, Lesslie (pod utjecajem socijologije), zatim pravnici (najjači je Longe) i konačno Jevons, koji pobija ne samo Rikarda nego i Milla (dakle i historičku školu), te kao psiholog provodi reformu[15]) apstraktnoga pravca. Jevonsa kao znatnog ekonomskoga pisca spominje medju »mladjim ekonomima« dr. Bl. Lorković[16]) u svojem zanimljivom pregledu.[17]) U tom su pogledu prikazani prema pripadnosti raznim pravcima (fiziokrati, A. Smith, historička škola, psihološka — Mengerova — škola, socijalna škola) engleski, francuski, američki, talijanski te slavenski — čega nema u pregledima dosad spomenutim — t. j. ruski, češki, poljski, hrvatski i srpski naučni radnici, a pripadom je spomenuta danska, nizozemska, španjolska i portugalska literatura. Prema našim potrebama pisac je više posvetio starijoj literaturi; ali tipove raznih škola je jasno označio. — Ad. Wagner potanko obradjuje[18]) krizu engleske nacijonalne ekonomije (borbu individualizma i radikalnoga socijalizma) te polazi srednjim putem. Osim toga je Wagnerovo djelo vrijedno i poradi obilnoga bibliografskog gradiva, koje je označeno pred svakom knjigom i pred svakim poglavljem. — Nije manje važan pregled pisaca, što ih je — prema metodološkom gledištu — obradio Wagnerov učenik Hasbach.[19]) Obradjeni su Malthus, Ricardo, Senior, J. St. Mill, Bagehot, Keynes (Englezi), Dietzel, Ad, Wagner, K. Menger (Nijemci), John (Čeh) i Cossa (Talijan). — Američku literaturu specijalno prikazuje — kao osobit poznavalac Amerike — dr. Schumpeter, i to u dvije radnje. U prvoj radnji[20]) dokazuje, da je Clark[21]) statičar, te da se za Clarkom kao vodjom povela većina američkih ekonoma, a u drugoj[22]) podaje pregled novije američke teorije. Obilježja, koja već istakoše Böhm-Bawerk i Cohn, nalazimo i u toj radnji, ali pojačana dosada nepoznatim momentima. Osim toga za nas je novost — jer općeno držimo, da Amerika misli samo praktički i materijalistički[23]) —, kada Schumpeter pokazuje, kako je u Americi smi-

[14]) »W. St. Jevons und seine Bedeutung für die Theorie der Volkswirtschaftslehre« u Schmoll. Jahrb. 1891.

[15]) Vrela za upoznavanje te reforme jesu: a) gore spomenuti prikaz Böhm—Bawerka, b) A. Béchaux »Die französische Nationalökonomie der Gegenwart, c) »Predgovor« u Jevonsovoj »Teoriji«, d) korespondencija Jevons—Walras, priopćena u »Journal des économistes« 1874. — Iz c) i d) saznajemo, da je Jevons osobito štovao svoga srodnika Francuza L. Walrasa, a tako i njemačke pa talijanske ekonomske pisce.

[16]) Prvi profesor nacijonalne ekonomije u zagrebačkom sveučilištu.

[17]) »Sadanje stanje gospodarske nauke« (»Rad« jugosl. akademije. 1891.).

[18]) U uvodu opsežnoga djela »Lehr- und Handbuch der politischen Oekonomie« 1892.

[19]) »Zur Geschichte des Methodenstreites in der politischen Oekonomie« — Schmoll. Jahrb. 1895.

[20]) Zeitschrift f. Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung. Wien 1906.

[21]) Jedan od najznatnijih ekonomista u Americi.

[22]) »Die neuere Wirtschaftslehre in den Vereinigten Staaten« — Schmoll. Jahrb. 1910.

[23]) To pobija i Fetter, vidi bilj. 12.

Digitized by Google

sao za teoriju kod šire publike većma probudjen nego igdje drugdje. Uz opširne prikaze djela mnogobrojnih pisaca, bez kojih je nemoguće shvaćati savremenu nacijonalnu ekonomiku, iznosi Schumpeter izvorne američke načine rješavanja glavnih ekonomskih problema[24]) uz naznaku posebno izdanih knjiga i rasprava u američkim časopisima, iz kojih se vidi, da Amerika poznaje dobro literaturu evropskih naroda.

U tim američkim časopisima nalazimo i prikaze o talijanskoj literaturi od R a b b e n a i L o r i e (1891.).[25]) Stariji talijanski i opći prikazi (Custodi, Pecchio, Ferrara) i mladji, specijalni (Ricca-Salerno, Broggias, Erbera, Montanari), kako uči A. G r a z i a n i,[26]) ograničuju se manje više na Italiju, dok se L. Cossa bavi i teorijama u Engleskoj, Njemačkoj, Francuskoj, Austriji, Americi, Holandiji i Belgiji.[27]) Time je talijanska literatura povezana s literaturom drugih naroda, ali ima i drugih primjera povezanosti: Ferrara je dobro poznavao i francusku i englesku literaturu, ali — kako pokazuje Graziani[28]) — Ferrara je odveć subjektivan, dok je Nizozemac P i e r s o n u svojem prikazu talijanske iletrature[29]) posve objektivan, pa se njegovim djelom rado služe talijanski pisci, kao što i djelom Nijemca R. P ö h l m a n n a.[30]) U gore spomenutom govoru Engleza Ingrama (1878.) spominju se kao rušitelji stare engleske škole medju Talijanima: Luzotti, Lampertico, Cossa, Cusumano. Jevons u spomenutom već »Predgovoru« (1879.) kaže, da su Talijani prvi po vremenu bili »matematičari« u ekonomici, i to najprije Ceva,[31]) a iza njega Beccaria,[32]) zatim ističe, kako Talijan Cossa poznaje i engleskoga — u Engleskoj nepoznatoga — ekonomskoga pisca H. Lloyda,[33]) oduševljava se za Cossino djelo »Guida allo studio di Economia politica«, pa želi, da bi se to djelo prevelo za engleske studente na engleski jezik,[34]) dok o povezanosti njemačke i talijanske literature nalazimo lijepih podataka u gore spomenutom prikazu Cohna. — Stanje talijanske nacijonalne ekonomije onoga vremena je prikazao i Belžanin E m i l e d e L a v e l e y e u svojim »Lettres d'Ita-

[24]) Ispravnost Schumpeterovih opažanja u toj radnji ističe i Fetter.

[25]) Ti prikazi — spominje ih Graziani — nadopunjuju prikaze Ingrama, Jevonsa i Lorkovića.

[26]) »Die Litteratur der Dogmengeschichte der politischen Oekonomie in Italien« u IV. sv. časopisa »Vierteljahrschrift für Staats- und Volkswirtschaft« 1896.

[27]) U djelima »Saggi di economia politica«, Milano 1878, te »Introduzione allo studio dell' economia politica« Milano 1892.

[28]) op. cit. str. 14. i 15.

[29]) »Beiträge zur Geschichte der nationalökonomischen Studien in Italien im 17. und 18. Jahrhundert«. Strassburg 1872. (Preveo na njemački Schwarzkopf, dok je izvornik izdan u Amsterdamu 1866.).

[30]) »Die Wirtschaftspolitik der Florentiner, Renaissance und das Prinzip der Verkehrsfreiheit«. Leipzig 1878.

[31]) U »Prilogu« navedene »Teorije« spominje Jevons Cevino djelo »De re nummaria quoad fieri potuit geometrice actata — Mantua 1711«, a spominje i Nicolinijevo djelo o Cevi »Un antico Economista matematico« — Padua 1878.

[32]) Beccaria se služio matematičkom metodom u spisu »Tentativo analitico sui contrabandi« (1765.).

[33]) Lloydov »Essay on the Theory of Money« izašao je — anonimno — u Londonu 1771. pet godina prije Smithovog djela »Wealth of Nations«. — Lloyd se u svojem djelu takodjer služio matematičkom metodom.

[34]) Želja se Jevonsu ispunila. »Guida« je bila već 1880. prevedena na engleski jezik.

Digitized by Google

lie« (1878.—1879.). — Precizan prikaz novije talijanske literature na znanstvenoj osnovi je izradio Nijemac Schullern-Schrattenhofen god. 1891.[35]), a iste godine — kako je već gore spomenuto — izadjoše u američkim časopisima dva raznolika, a vrlo zanimljiva prikaza novije talijanske literature: jednomu je autor Talijan Ugo Rabbeno, drugomu Talijan Ahil Loria. Medjutim ta dva učenjaka i dalje izvješćuju o novijoj talijanskoj ekonomskoj literaturi, i to Rabbeno u svojim »periodičkim pregledima od 1892.—1896.«,[36]) a Loria u cjelovitom zaokruženom pregledu, koji obuhvaća doba od 1898.—1904.[37]) U »Uvodu« pokazuje Loria, kako talijanski utjecaj biva sve jači. Zatim u I. dijelu podaje opće značajke: prva je eklekticizam, a druga je opreka u naziranju južne Italije prema naziranju sjeverne Italije. U II. dijelu iznosi pisac pojedina djela, u kojima se obradjuje opća teorija i specijalna područja (novac, trgovina, transport, narodno i svjetsko gospodarstvo, radničko pitanje, iseljivanje i kolonizacija, financije, statistika, povijest ekonomskih instituta, socijologija, pravna filozofija). U III. dijelu su prikazane prema ciljevima tri glavne faze od god. 1870.—1900.; svaka faza obuhvaća 10 godina. U svim tim fazama opaža se jak utjecaj Nijemaca, a tek u trećoj fazi (teorija granične koristi) pridolazi k njemačkomu utjecaju i englesko-francuski utjecaj t. j. na jedne talijanske pisce (Ricca-Salerno, Graziani, Conigliani, Tangorra) utječu Nijemci (Menger, Böhm-Bawerk, Wieser), dok na druge talijanske pisce (Pantaleoni, Pareto, Montemartini, Benini, Cabiati) utječu Englezi (Jevons, Marshall) i Francuz Walras. — Iza treće faze zavladao je u Italiji »partikularizam«, iz kojega je jedini izlaz »život i filozofija«.

U filozofiji su veliki — Francuzi, kako nam pokazuje u svojem pregledu[38]) od 1891. umni Ch. Gide. Iza letimičnoga prikaza dvadesetorice pisaca (od Leroy-Beaulieua do Raffalovicha) obradjuje Gide školu (Playevu,[39]) katoličku, socijalističku), političku ekonomiju na sveučilištima, povijest ekonomije, filozofiju ekonomije (A. Fouillée, Tarde, Durkheim[40]), specijalna pitanja (kolonizacija, financije, bimetalizam, agrikolni sindikati, agrikolni kredit, prosjačenje, tolstoizam, porast čovjekova gospodstva nad silama prirode), Francusku, Švajcarsku (Sismondi, Cherbuliez, L. Walras, Secrétan). Konačno spominje Gide četri predavanja[41]) različnih ekonomskih pravaca. (Liberalna škola, Play, kolek-

[35]) »Die theoretische Nationalökonomie Italiens in neuester Zeit« Leipzig 1891.

[36]) U časopisu »Vierteljahrschrift für Staats- und Volkswirtschaft« od god. 1892.—1896., svega sedam izvještaja.

[37]) »Die Entwicklung der italienischen Nationalökonomie in jüngster Zeit« u časopisu »Archiv f. Sozialwissenschaft und Sozialpolitik« g. 1904.

[38]) »Die neuere volkswirtschaftliche Litteratur Frankreichs«. Preveo na njemački dr Anton — u Scmoll. Jahrb. g. 1895.

[39]) Play je prvi ostavio klas. školu, te prihvatio induktivnu metodu.

[40]) To su borci za solidaritet, a protivnici individualizma. Medju ostalim dokazuje Gide, da je Tardova nova teorija vrijednosti posve izvorna, t. j. da se ne oslanja ni na austrijsku školu ni na Jevonsa.

[41]) Ta četiri predavanja sastavljaju knjigu »Quatre écoles d'économie sociale«, što ju je 1890. izdalo Sotijalno-ekonomsko društvo u Genfu.

Digitized by Google

tivizam, nova škola, koju zastupa Gide). — Uz ostale prednosti Gidovoga prikaza treba istaknuti, da u njem nalazimo prezimena pisaca i naznake djela, kojih nema u sličnim prikazima Nijemaca i ostalih naroda. Potonje vrijedi i za prikaz, što ga je o francuskoj ekonomiji napisao A. Béchaux, a na njemački preveo G. Wampach.[42]) U I. knjizi (»Metoda francuske škole«) prikazuje pisac — u opreci prema njemačkoj i engleskoj školi — značajke metode nove francuske škole. Prva je značajka ta, da se prednost daje induktivnoj metodi, a druga da se nacijonalna ekonomija proučava vazda uporedo s financijalnom, s pravom državnom znanošću, s etikom i s juridičkim strukama. U II. knjizi (»Nauke francuske škole«) pokazuje pisac ekonosmke zakone kao primarne, ekonomske običaje kao sekundarne, a ekonomske povlastice države[43]) kao tercijarne snage ekonomskoga reda. U III. knjizi (»Akcija francuske škole«) iznosi pisac odnos francuske škole prema financijalnoj, trgovačkoj i socijalnoj politici. Iz svega toga slijedi: »Današnja je francuska nacijonalna ekonomija znanstvena u načinu opažanja, humana u nauci, decentralistička i liberalna u utjecaju i u politici.« — Djelo je sastavljeno na osnovu obilate literature francuske,[44]) njemačke, engleske, američke i talijanske, a u bilješkama ima i mnogo obradjenoga gradiva.[45]) — Zgodne prikaze nalazimo i u »Trgovačkoj čitanci«, koju je priredio u Zagrebu 1917. dr. D. Prohaska.[46]) Uz biografiju izvjesnoga pisca priopćen je izvadak njegova djela prema metodi Neurathove »Čitanke«. — Medju »klasicima« prikazani su Quesnay, Turgot, Smith, Malthus, Sismondi, List, Proudhon, J. St. Mill, Marx, George. Medju »Hrvatskim gospodarskim piscima« od 15.—19. stoljeća prikazani su B. Kotruljević,[47]) J. Križanić,[48]) N. Škrlec,[49]) J. Sipuš, Mijo Krešić, A. Jakić, Dj. Crnadak, dr. B. Lorković, dr. Fr. Vrbanić, Milan Krešić, a valjan je i »Pregled hrvatske trgovačke književnosti« (od 1860.—1914.).

Sinteza svih dosada spomenutih preglednih prikaza daje ovu sliku: Svaki od tih prikaza za sebe je vrijedan, zanimljiv i poučan prilog, ali ti prikazi ne postigoše vazda gore spomenutu svrhu za ono doba, u koje su pisani, jer se i kod njih opaža — većim dijelom — nedostatak nužne koncentracije. U koliko se pako tim prikazima ne bi mogao prigovoriti nedostatak koncentracije, ipak oni ne postizavaju svoju svrhu ni za sadanšje doba, pa imaju tek historičko značenje, jer je veliki svjetski rat (zajedno sa prilikama poslije toga rata) pokazao mnogo priznatu teoriju, stvorio nove oblike, otvorio put novim pogledima u život, te postavio ekonomici nove zadatke.

(Svršit će se.)

---

[42]) »Die französische Nationalökonomie der Gegenwart« 1903.

[43]) Tu se točno odredjuju ekonomska prava i ekonomske dužnosti države.

[44]) Djela francuskih pisaca u Francuskoj, Belgiji i Švajcarskoj.

[45]) Kao nadopuna prikazima Gida i Béchauxa služi u izvjesnim dijelovima knjiga: Stj. Radić »Današnja financijalna znanost« (Izdala Matica Hrvatska 1908.).

[46]) S tim u svezi treba istaknuti nadopune, što ih iznosi dr. I. Politeo u ocjeni Prohaskine »Čitanke« — u Nast. Vjesniku 1918., str. 549—553.

[47]) Pisao u talijanskom i u latinskom jeziku.

[48]) Pisao u smjesi hrvatskoga i ruskoga jezika.

[49]) Pisao u latinskom jeziku.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

Nadležnost za tužbu na razrješenje trgovačke kupoprodajne pogodbe i na povratak kupovnine u iznosu, koji spada pred mališni sud.

Rješidba stola sedmorice od 15. ožujka 1930. br. 1364.

(Odluka sudbenoga stola u Zagrebu od 23. svibnja 1929. br. 36278/gr., odluka bans. stola od 12. prosinca 1929. br. 32775.)

U parničnom predmetu tužitelja A. protiv tužene tt. B. radi razvrgnuća kupoprodajne pogodbe radio aparata i radi povratka kupovnine od 3.600 D. spp.

sudbeni je stol u Zagrebu obzirom na to, što se imadu povesti dokazi ponudjeni po strankama, je ustupio spis na dalji postupak kotarskomu sudu I. u Zagrebu kao maličnom sudu.

Banski stol: uvaživši, da je temelj ove parnice vrijednost aparata, glede kojega se traži razvrgnuće kupoprodajne pogodbe i povratak kupovnine od 3.600 D., pa da se ova parnica po svojoj naravi ima raspravljati po zakonu o maličnom postupku obzirom na zakon od 6. veljače 1929. br. 9601 o proširenju nadležnosti kotarskih kao maličnih sudova u opsegu ovoga banskoga stola, a u smislu §§ 1. i 2. m. p.; — uvaživši, da parnica nije još dovršena, jer se imaju provadjati ponudjena dokazala, pa da se stoga po članu 4. citiranoga zakona ima postupak nastaviti i parnica dovršiti po zakonu o maličnom postupku; — uvaživši, da je stoga napadnuta prvosudna odluka opravdana i na zakonu osnovana;

našao je utok tužitelja A. otputiti i pobijanu prvostepenu odluku potvrditi.

Stol sedmorice je riješio: Povodom izvanrednog previdnoga utoka tužitelja A. poništavaju se obje suglasne odluke nižestepenih sudova, pa se prvostepenomu sudu nalaže, da uskladni zapisnik ponovno u pretres uzme i po zakonu riješi. — Odluka o trošku pravnih lijekova prepušta se konačnomu rješenju stvari.

Razlozi su: Spor medju strankama ne odnosi se samo na novčanu tražbinu iz posla trgovačkoga, već u prvom redu na pitanje opstojnosti ili neopstojnosti kupoprodajne pogodbe, razrješenje koje tužitelj tužbom traži, dok je zahtjev na povrat kupovnine tek sekundarne naravi. O zahtjevu pak glede razrješenja pogodbe kao trgovačkoga posla nije nadležan rješavati kotarski sud, koji nema trgovačko-mjenbene sudbenosti, a nalazi se u sjedištu trgovačko-mjenbenoga suda.

Stoga su odluke nižestepenih sudova na zakonu neosnovane, pa ih je valjalo povodom izvanrednoga previdnoga utoka tužiteljeva poništiti.

Priopćio Dr. A. V.

Intervenistu ima se dosuditi trošak i u ovrhama ispod 2000 D.

Rješidba banskoga stola od 14. svibnja 1930 br. 13.469/30 II 4692/30.

(Odluka kotar suda I u Zagrebu od 15. ožujka 1930. br. 19.585/gr.)

Rješavajući izvješće od 4. travnja 1930. br. 28.114/gr., kojim taj sud podnosi spise u ovršnom predmetu tt. E. T. d d. u K. proti G. I., trgovcu u Z. radi 672 D. spp. uslijed utoka ovrhovoditeljice proti dijelu odluke toga suda od 18. ožujka 1930. br. 19.585/gr., kojom je u rješenju izvješća sudbenoga izaslanika o neobavljenoj izvršbi pljenidbe i procjene ovršenikovih pokretnina odredio ponovno izvedenje ovrhe pokretnina radi dužnih ovrhovoditeljici 672 D. spp. i kojom je podjedno ustanovio trošak izvedenja pljenidbe, i to za sudbenog izaslanika sa 87 D., za cjenca sa 15 D., a za ovrhovoditelja sa 55 D.

Kr. banski stol: vidiv, da se ovrhovoditeljica žali samo zato, što joj nije dopitan trošak intervencije kod ovrhe; — vidiv, da i prema ustanovi § 71. m. p. i prema ustanovi § 587. grpp. ovrhovoditeljici pripada trošak prigodom intervencije kod ovrhe, a da joj je dopitan samo trošak gotovog izdatka za radnika s kolima i biljeg od 55 D., obnašao je uvaženjem utoka ovrhovoditeljice napadnutu odluku u dijelu, kojim je istoj obredjen trošak sa 55 D. preinačiti i trošak ovrhovoditeljice obrediti sa 192 D., ostavljajući odluku u ostalom dijelu netaknutom. — Trošak pravroga lijeka ima sama stranka nositi s razloga, što ga protustranka nije skrivila, a uvjeta § 316. grpp. nema.

Digitized by Google

Propisi § 382. grpp., koji stoje na snazi i pored pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote, mogu se primijeniti i na presude toga suda, odnosno dopustiva je tužba kod redovitoga suda na pobijanje presude obraničkoga suda gore spomenute burze.[1])

Rješidba stola sedmorice od 1. svibnja 1930. br. 1420.

(Osuda sudbenoga stola u Zagrebu od 29. kolovoza 1929. br. 60.285/gr., osuda bans. stola od 15. studenoga 1929. br. 35.912.)

U usmeno raspravljenoj parnici Hrv. polj. b. d. d. u Z., tužiteljice, protiv tt. R. i A. G. u Z., tužene, radi priznanja ništetnosti presude obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote od 14. veljače 1929. br. P 2069-15-1928. radi 749.018 D. 25 p., u kojoj je

s u d b e n i s t o l u Z. osudom od 29. kolovoza 1929. br. 60285/gr. sudio:

Tužiteljica Hrv. polj. b. d. d. u Z. se odbija sa svojom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da joj je tužena tt. R. i A. G. dužna priznati, da je presuda obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote od 14. veljače 1929. br. P 2069-15-1928., izrečena na tužbu tt. R. i A. G. proti Hrv. polj. b. d. d. u Z. radi 970.000 D. spp., ništetna i nevaljana, te da se ima smatrati ukinutom, pa da slijedom toga nije dužna tužiteljica tuženoj platiti 749.018 D. 25 p. i trošak parbeni od 39.740 D. 50 p.; nasuprot dužna je tužiteljica tuženoj naknaditi parbeni trošak od 15.830 D. sudbeno obredjeni sve pod prijetnjom ovrhe u roku od 14 dana; — a

b a n s k i s t o l povodom žalbe ništovne i priziva tužiteljice Hrv. polj. b. d. d. u Z. osudom od 15. studenoga 1929. br. 35912 žalbu ništovnu odbacio, priziv glede glavne stvari otputio, te potvrdio pobijanu osudu prvostepenoga suda, priziv pako glede troška parbenoga postupanja uvažio i ovaj snizio na 11.830 D.,

S t o l s e d m o r i c e je sudio: Izvanredni previd tužiteljice Hrv. polj. b. d. d. u Z. otpućuje se te joj se nalaže, da tuženoj t. t. R. i A. G. u Z. naknadi trošak previdnoga protuizvedenja sa 565 D. u roku od 14 dana pod pritenjom ovrhe.

Razlozi: Pobijane nižestepene osude opravdane su i m i m o t o g a, š t o n e s t o j i n j i h o v o m i š l j e n j e, da se obraničke presude zagrebačke burze za robu i vrednote ne mogu pobijati, jer da su one po § 73. pravilnika, koji za taj sud vrijedi, izvršne i da protiv njih nema mjesta pravnomu lijeku, tužbi, prigovoru ni inoj žalbi pred redovitim sudom, a saniranje eventualnih ništavosti, počinjenih u postupku pred tim sudom, da je omogućeno samo propisom § 72. istog pravilnika, kojim je utvrdjen postupak za uklanjanje ništavosti: dok sam pravilnik, koji se temelji na zakonu od 2. studenoga 1886. o burzama i na odobrenju nadležnih ministarstava da ima za članove zagrebačke burze moć zakona.[2])

Obranički se sud zagrebačke burze za robu i vrednote ne može usprkos svim povlasticama, koje po svojem pravilniku, odobrenom po ministarstvu trgovine, imade, smatrati redovitim (državnim) sudom, a dosljedno tome nema ni razloga, da se propisi § 382. grpp., koji stoje na snazi i pored pravilnika obraničkoga suda zagrebačke burze, ne primjenjuju i na presude toga obraničkoga suda.

Prema tome je tužiteljica, koja se je odrekla prava pobijati pravorijek obraničkoga suda bilo kakovim pravnim sredstvima, ali ne i prava pobijanja po § 382. grpp. zbog očite prevare ili prekoračenja granica vlasti po obranicima, — ovlaštena pobijati presudu obraničkog suda zagrebačke burze, u koliko za to postoje pretpostavke § 382. grpp., ma da se ona nije htjela poslužiti postupkom za uklanjanje ništavosti po propisu § 72. pravilnika pred samim obraničkim sudom.

Sporno je stoga u nazočnom slučaju, da li po tužiteljici navedene ništavosti, kojima ona pobija presudu obraničkoga suda, stoje ili ne.

---

[1]) Protivna rješidba pod naslovom: »N e d o p u s t i v o s t t u ž b e n a p o b i j a n j e p r e s u d a o b r a n i č k o g a s u d a z a g r e b a č k e b u r z e z a r o b u i v r e d n o t e k o d r e d o v i t o g a s u d a« je otisnuta u »Mjesečniku« od god. 1929. str. 547. Rješidba stola sedmorice od 18. listopada 1929. br. 6147., kojom je potvrdjena rješidba banskoga stola od 19. lipnja 1929. br. 18.497.

[2]) Iz ovoga se vidi stanovište nižestepenih sudova. Oni su naime tužbu odbili, jer su smatrali, da je nedopustiva. To je stanovište bilo utvrdjeno i rješidbom stola sedmorice od 18. listopada 1929. br. 6147, navedenom u opasci 1.

Digitized by Google

(Ostale razloge izostavljamo, jer nisu odlučni za rješenje pitanja, da li se po § 382. grpp. mogu ili ne pobijati presude obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote, a navadjamo konačno samo zaključak osude stola sedmorice.)

Pošto se prema svemu tomu pobijana presuda obraničkoga suda zagrebacke burze za robu i vrednote ne može pobijati po smislu § 382. grpp., jer nema nijednog uslova iz toga paragrafa, to je valjalo izvanredni previd tužiteljice Hrv. polj. b. d. d. u Z., jer nema uvjeta § 335. grpp. po § 344. grpp. otputiti te tužiteljicu po §§ 573., 582. i 583. grpp. osuditi na nošenje troška tuženičkog protuizvedenja.

r—.

I na predbilježenu tražbinu ima se uporabiti § 79. gr. r., a ne al. 3. i 4. § 75. gr. r.

Rješidba banskoga stola od 11. studenoga 1925. br. 18.961.

(Odluka kot. suda u D. od 31. ožujka 1925. br. 796 z.)

U gr. ul. br. 231. p. o. M. odlukom od 18. srpnja 1922. br. 2529/z. dozvoljena je na temelju ovjerovljenog izvatka iz trgovačkih knjiga od 8. ožujka 1922. i odluke sudb. stola u Z. od 15. srpnja 1923. br. 2797/gr. predbilježba prava zaloga za glavnicu od 452.745 K 40 fil. sa 6% kamatima od 8. ožujka 1922. i slučajnim troškovima utjerivanja u najvišem iznosu od 100.000 K za korist Parne pilane i industrije drva V. M. iz Z. pod C. r. b. 6. — Odlukom od 24. listopada 1924. br. 2580/z. na temelju nepravomoćnoga platežnoga naloga sudb. stola u Z. od 25. veljače 1924. br. 8924/gr. je dozvoljena predbilježba prava nadzaloga na tražbinu V. M. pod C. r. br. 6 za glavnicu od 113.186 D. 25 p. sa 6% kamatima od 1922. za korist L. K. iz B. pod C. r. br. 9.

Molbom, primlj. 5 .studenoga 1924. br. 2676/z, je zamolio suvlasnik I. N. nekretnina u gr. ul. br. 221. p. o. M. brisanje predbilježbe pod C. r. br. 6.

Nakon provedenog postupka izdao je kot. sud u D. odluku od 31. ožujka 1925. br. 796/z. kojom se dozvoljuje u smislu § 99. gr. r. zamoljeno brisanje predbilježbe prava zaloga u gr. ul. br. 231 p. o. M. pod C. r. br. 6 na korist Parne pilane i industrije drva V. M. iz Z. glavnice od 452.745 K. 40 fil. i to time, da će potpuna pravna moć toga brisanja nastupiti tek onda, kada bude brisana predbilježba prava nadzaloga od 113.186 D. za korist L. K. iz B.

Proti ovoj odluci uložio je suvlasnik I. N. utok, prim. 12. svibnja 1925. br. 1111/z., u kojem naročito ističe, da, ako je dozvoljeno brisanje predbilježbe prava zaloga pod C. r. br. 6, tada mora — jer je nestao predmet predbilježbe pod C. r. br. 9 — nestati i te same predbilježbe pod C. r. br. 9. (analogno al. 3. i 4. § 75. gr. r.).

Banski stol rješidbom od 11. studenoga 1925. br. 18.961, — uvaživ, da je napadnuti dio prvomolbene odluke po § 79. gr. r. opravdan,

obnašao je utok I. N. otputiti i napadnuti dio prvomolbene odluke potvrditi, ostavivši nenapadnuti dio odluke netaknutim. —r.

b) Kazneno

Privatni tužilac ne može dići neposredno optužnicu, a da joj ne prethode bar izvidi sa saslušanjem budućeg optuženika.

(Zaključak sudbenog stola u Zagrebu od 19. travnja 1930. br. Kzp 1759/30.)

P. H. upravio je direkciji državnih željeznica pismeni podnesak, u kojem okrivljuje željezničkoga službenika P. J., da je pomagao preljub. Budući da je direkcija drž. željeznica ustupila P. J-u izvornu pritužbu, smatrao je ovaj, da može na temelju nje predati sudbenomu stolu u Zagrebu neposredno optužnicu proti P. H. radi krivičnoga djela po §§ 300. i 301. k. z. Neposredno, bez izvida, dizanje optužnice obrazložio je §§-ima 97., 51. i 203. zakona o sud. kriv. post.

Sudac pojedinac nije dostavio optužnicu okrivljenomu, već ju je uzeo kao prijedlog za izvidjaje, jer da se — kako to obrazlaže u rješenju od 27. ožujka 1930. Kzp 1759/30 — u nazočnome slučaju radi o krivičnom djelu, koje se progoni na privatnu tužbu (§ 372. zak. o s. k. p.), a da tuženi do sada nije ni preslušan za djelo, za koje se optužuje, pa da zato nema ni potrebne podloge, da se prosudi, može li okrivljeni biti stavljen pod optužbu za inkriminirano djelo.

Digitized by Google

Privatni tužitelj dao je protiv tog rješenja suca pojedinca žalbu na sudbeni stol, koji je žalbu odbio i napadnuto rješenje potvrdio svojim rješenjem od 19. travnja 1930., koje glasi:

»Kr. sudbeni stol u današnjoj nejavnoj sjednici u krivičnom predmetu, vidivši, da se nijedno lice ne može staviti pod optužbu, dok nije preslušano u istrazi ili izvidjajima sudskim odnosno policajskim; — vidivši, da je drž. tužilac prema ustanovi § 372. zak. o s. k. p. vlastan podići naposrednu optužnicu samo na osnovu prijave javne vlasti, prema kojoj je okrivljeni zatečen na djelu, i ako potpuno priznaje; — vidivši, da je pozitivni procesualni položaj privatnoga tužioca osnovan medju ostalim i na ustanovi §-a 51. zak. o s. k. p., prema kojoj imade privatni tužitelj pravo, da neposredno sudu stavi zahtjev, da se postupak započne, a pod tim se u vezi sa popisom §-a 93. zak. o s. k. p. imade smatrati prijedlog za krivični postupak izvidjaja; — vidivši, da u nazočnome slučaju nije ni preslušan okrivljeni u pogledu svoje obrane, odlučio je, da se žalba privatnoga tužioca protiv rješenja izvidjanoga suca od 25. ožujka 1930. odbaci i napadnuto rješenje potvrdi.«

Priopćio dr. I. P.

O nadzornoj pritužbi po § 15. austr. k. p.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenje B, od 8. siječnja 1930. Kl 365/29.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti na odbranu zakona protiv zaključka višeg zemaljskoga suda u Splitu od 8. studenoga 1929. posl. br. D 67/29-1, kojim je na pritužbu državnoga tužioštva poništena odluka okružnoga suda u Šibeniku od 31. rujna 1929. posl. br. Vr 211/26-156., a kojom je odlukom bila primijenjena točka B III. Najvišega ukaza od 10. kolovoza 1929. o općoj amnestiji i pomilovanju na korist osudjenoga L. I. nakon provedene javne rasprave

p r e s u d i o j e: Ne udovoljava se žalbi ništavosti, uloženoj na odbranu zakona.

R a z l o z i: Žalba zastupa mišljenje, da je viši zemaljski sud u Splitu povrijedio zakon o odredbi § 15. k. p. svojim rješenjem od 8. studenoga 1929., posl. br. D 87/29-1, kojim je bilo udovoljeno pritužbi državnoga tužioštva u Šibeniku protiv odluke od 21. rujna 1929. Vr 211/26-156 sudbenoga dvora I. molbe u Šibeniku, kojom je na korist osudjenika L. I. bila primijenjena točka B III Najvišeg ukaza od 10. kolovoza 1929. u općoj amnestiji i pomilovanju te ukinuta pobijana odluka.

Žalba se ništavosti osniva na ovim posmatranjima: Nadzorna pritužba, o kojoj govori druga rečenica prvoga stava § 15. k. p., nije pravni lijek u smislu kaz. postup., ona je pravno pomagalo, a dopuštena je prema jasnom slovu zakona samo protiv djelovanja kaznenih sudova kao takovih, u koliko pravni put nije izričito zabranjen ili drukčije uredjen. Ona dakle nije odredjena kao pravni lijek za napadanje izdanih odluka u pojedinom slučaju, nego služi samo, da upozori viši zemljski sud na nepravilnost pri vršenju kaznenoga sudovanja kod svih sudova njegova područja. Viši je zemaljski sud kao nadzorna vlast dužan, da istraži i da dade shodne upute za uklonjenje protuzakonitih ili pokudnih postupaka pojedinih kaznenih sudova, koji mu dodju do znanja. Nadzornu pritužbu mogu uložiti ne samo procesni subjekti nego svaki gradjanin, a viši je zemaljski sud dužan, da ureda radi i u javnom interesu poduzme, što treba prema stanju stvari za uzdržavanje reda i ugleda suda. Nadzorna pritužba nije vezana na odredjeni rok niti ima odgodne moći, pak se nadozrna pritužba baš zbog kazanoga i razlikuje od pravih pravnih lijekova, koje kazneni postupak daje stranci, koja se smatra povrijedjenom kakovom sudskom odlukom. Nadzorna pritužba nije dakle supsidijarni pravni lijek kaznenoga postupka, jer se iz sloga zakona razabira, da joj je uskraćeno takovo djejstvo. Ona spada više u granu sudske uprave, a ova ne može da zamjeni judikaturu. Ako u § 15. k. p. nisu pored pravnih lijekova tu pobrojanih, naročito spomenute i pritužbe po §§ 357., 392., 395., 427. i 494. k. p., o kojima također odlučuje viši zemaljski sud, iz toga se ne može zaključiti, da je kazneni postupak mučke dozvolio pritužbu protiv svih odluka kaznenih sudova, u koliko ovaj pravni lijek nije izričito isključen. Riječi »g e g e n d i e s e l b e n« (§ 15. k. p.) odnose se u vezi sa predjašnjim riječima samo na nadzorne pritužbe protiv kaznenih sudova, a ne i na pritužbe u smislu pravnih lijekova u užem smislu. Ovi zadnji vezani su na odredjeni rok, u pravilu imaju odgodnu moć, te se

Digitized by Google

prama tome moraju smatrati dopuštenim samo u toliko, u koliko su zakonom izričito priznati strankama. Kada bi se uzelo, da bi se ovaj pravni lijek mogao uložiti i u drugim slučajevima, onda bi posebne odredbe (§§ 357., 395., 427., 494. k. p.), po kojima je strankama priznato pravo pritužbe, bile suvišne, jer bi one padale u opći obim nezabranjenih te prema tome dopuštenih pravnih lijekova, ili bi bile izričito normirane samo radi uzdržanja tu navedenih kratkih rokova, što bi imalo za posljedicu, da bi se nalazile u lošijem položaju stranke, kojima je pravni lijek pritužbe izričito priznat, nego li one, kojima to pravo nije izričito priznato. Da je od zakonodavca zamišljena nadzorna pritužba kao redovito pravno sredstvo protiv rješenja suda u pojedinom slučaju, onda bi i slog § 15. k. p. drukčije glasio, kao n. pr. § 481. k. p. u postupku kotarskih sudova u prekršajnim poslima ili kako je to predvidjeno u § 328. i § 12. br. 1 druga rečenica novog krivičnog postupka. I novi krivični postupak u § 12. br. 4 predvidja nadzornu žalbu protiv rada prvostepenih krivičnih sudova, ali ju luči od redovitoga pravnoga sredstva žalbe, koja je pripuštena protiv sudskih odluka u pojedinom slučaju. Kako nadzorna pritužba po § 15. k. p. nije vezana na rok i kako ju može uložiti svaki gradjanin uz procesne stranke i kako viši zemaljski sud ima da postupa ureda radi u javnom interesu, tako ne bi bilo sigurnosti o pravnoj snazi pojedinih sudskih odluka, kada bi se uzelo, da je to redoviti pravni lijek za pobijanje sudskih odluka u svakom pojedinom slučaju. U ostalom nadzorna pritužba po § 15. k. p. je slična pravu nadzora, kakav je predvidjen u §§ 75.—78. zakona o ustrojstvu sudova, što ga vrše tu navedene vlasti. Najviši ukaz o općoj amnestiji i pomilovanju od 10. kolovoza 1929. je zakon, koji su zvani da primijene kazneni sudovi u vršenju prava sudovanja. Ako sud nema sumnje o primjeni pojedinih točaka ukaza, on u vršenju prava sudovanja primjenjuje odnosne točke ukaza. Samo ako kod suda nastanu sumnje, kako se ima primijeniti rečeni ukaz, zvan je ministar pravde, da rješava ta sporna pitanja na poticaj suda ili stranaka (točka z. ukaza). U ovom zakonu nema jednoga općega naredjenja, da je protiv odluka suda o primjeni općega pomilovanja i amnestije dopuštena žalba na viši sud. Samo po zadnjem stavu točke V. ukaza je dopušten pravni lijek na viši sud u smislu postojećih propisa krivičnoga postupka protiv odnosne odluke suda, kojom je odredjena nova kazna za onaj delikt, koji nije obuhvaćen ovim ukazom, u slučaju, da je osudjenik zbog sticaja krivičnih djela bio pravosnažno osudjen na jednu jedinstvenu kaznu za sve konkurirajuće delikte, a amnestija i pomilovanje se imalo primijeniti samo za delikte, obuhvaćene rečenim ukazom, te mu radi toga valjalo odmjeriti novu kaznu za one delikte, koji nisu obuhvaćeni ovim ukazom.

Na osnovu ovih posmatranja zaključuje vrhovno državno tužioštvo, da protiv ovakovih odluka suda nije predvidjeno redovito pravno sredstvo žalbe ni u krivičnom postupku ni u zakonu o amnestiji i pomilovanje, pa tako da ni viši zemaljski sud u svojstvu nadzorne vlasti nije mogao zalaziti u meritorni pretres žalbe ni ukinuti jedno rješenje nižega suda, izdano u vršenju prava judikature, a jer je to uradio, da je prekršio zakon o propisu § 15. k. p., prama kojemu da nije uopće ni smio mijenjati napadnuto rješenje na štetu osudjenika.

Ovaj kasacijoni sud ne može da usvoji stanovište vrhovnoga državnog tužioštvo. Ponajprije žalba ništavosti nije u pravu, kada Najviši ukaz o amnestiji i pomilovanju smatra zakonom u tehničkom smislu ove riječi. Najvišim ukazom ne ukida se nikakov zakon, već se u slučajevima u njemu predvidjenim samo ništi državno pravo na izvršenje kazne odnosno i pravo na istragu. Splendor Coronae je od vajkada zahtijevao, da pravo pomilovanja i amnestije pripada vladaocu kao njegovo lično pravo. Kada Kralj vrši to pravo, on ne izdaje nikakov zakon. To je pravo pripadalo jedino Kralju po ranijem vidovdanskom ustavu (član 50.), a i sadanji zakon o kraljevskoj vlasti i vrh. drž. upravi od 6. siječnja 1929. luči Kraljevo pravo, da izdaje i proglašuje zakone (čl. 2.), od prava Kraljeva, da vrši amnestiju i pomilovanje (član 3.).

Po § 15. k. p. je dopuštena žalba protiv krivičnih sudova, u koliko pravni lijek nije izrijekom zabranjen ili drukčije uredjen. Žalba dakle nije dopuštena u slučajevima, kao što su n. pr. oni, predvidjeni u §§ 74., 237., 243., 384., 299., 360., 364., 366., 401., 401.a, 466., 479. k. p. U svim tim slučajevima je u zakonu izrijekom kazano, da daljega pravnoga lijeka protivu rješenja sudskoga dvora prvoga stepena nema. I protivu rješenja vijećne komore redovno je isključen dalji pravni lijek, izuzevši slučajeve u zakonu taksativno pobrojane (§ 114. k. p.).

Drukčije je uredjen pravni lijek u slučajevima §-a 114. k. p. malo prije spomenutim, zatim u slučajevima, kao što su n. pr. oni, predvidjeni u §§ 208., 280., 283. k. p., § 2. novele 1877. ka k. p., §§ 343., 345., 357., 393., 395., 427., 494. k. p.

Digitized by Google

Slučaj, o kojem se ovdje radi, ne spada ni u jednu od naprijed spomenutih vrsta rješenja. Naročito se ovaj slučaj nema da prosudjeje po § 114. k. p., jer zaključak sudskog dvora I. st. u Šibeniku od 21. rujna 1929. nije jedno od onih rješenja, koja po § 12. k. p. donosi vijećna komora. Spomenuti zaključak donio je senat, sastavljen u smsilu posljednjega stava § 15. k. p., koji ima da rješava uvijek, kada stvar ne spada ni u nadležnost vijećne komore, niti u onu naročito sastavljenoga senata (tako §§ 357., 401., 410., 411. k. p.).

Prema tome se mora kazati, da po propisima kriv. postupnika ne postoje pretpostavke, pod kojima bi u ovom slučaju bila isključena žalba u smislu § 15. k. p.

Ali ta žalba nije isključena niti po Najvišem ukazu od 15. kolovoza 1929. (Služ. Nov. od 15. kolovoza 1929., br. 169-LXXVII). U pretposljednjem stavu Najvišeg ukaza je naredjeno, da će ministar pravde rješavati »sva sporna pitanja, ako nastane sumnja, kako se ima primijeniti ovaj ukaz.« Na osnovu toga naredjenja ministar pravde nije pozvan, da rješava pravne lijekove protivu primjene odredbi Najvišeg ukaza, već je on pozvan, da u slučaju sumnje autentično tumači sam ukaz. Po tome tumačenje ministra pravde ima za sudove jednaku obaveznu snagu, kao i naredjenja samoga ukaza. Dakle ni u Najvišem ukazu nije pravni lijek »drukčije uredjen«. Ali u Najvišem ukazu nije pravni lijek niti »izrijekom zabranjen«. Ta se zabrana ne može, argumentirajući a contrario, izvesti niti iz propisa posljednjega stava točke V. ukaza, gdje je predvidjen »pravni lijek na viši sud u smislu postojećih propisa krivičnoga postupka«, jer se tu radi o jednom naročitom slučaju, gdje prvostepeni sud ima da izreče kaznu za »konkurirajući delikt, za koji milost nije dana«. Pravni lijek, koji Najviši ukaz ima tu u vidu, nije žalba u smislu § 15. k. p., nego su to oni pravni lijekovi, koje krivični postupak predvidja protivu izreke o kazni.

Na osnovu kazanih posmatranja mora se dakle zaključiti, da je sudski dvor II. stepena sa punim pravom ušao u meritoran pretres žalbe državnog tužioca, pa bi stoga bilo izlišno zalaziti u pretres ostalih žalbinih posmatranja. Svejedno će se s pogledom na ta posmatranja primijetiti još ovo, što dolazi.

U procesnom pravu krivičnom i gradjanskom važi općenito načelo, da je pravni lijek protivu rješenja nižega suda dozvoljen svagdje, gdje u samom zakonu nije isključen. Ne da se pak ni zamisliti, da bi zakonodavac bio htio da pravni lijek isključi baš protivu rješenja, kojim se primjenjuje ukaz o amnestiji. Prema tome onda ni osudjeno lice ne bi imalo pravo, da se žali na prvostepeno rješenje, kojim je ukaz na njegovu štetu primijenjen, te bi moralo izdržati kaznu, ma da ono štoji na stanovištu, da mu je aktom Najviše milosti kazna oproštena, a da uopće nije imalo niti mogućnosti, da svoje stanovište izloži pred sudom. Istina je, da ni u tom slučaju ne bi bila isključena žalba ništavosti na odbranu zakona. Ali u smislu §§ 35, 292, k. p. to je vanredni pravni lijek, na koji osudjeno lice nema pravo. Taj pravni lijek ulaže vrh. drž. tužilac po svojem slobodnom nahodjenju. Ako dakle vrh. drž. tužilac ne dijeli mišljenje stranke, stvar ne dolazi na rješavanje ni pred kasacijoni, niti pred ma koji drugi viši sud.

Ništa se u žalbi ne dokazuje onim posmatranjima koja se bave pravnom prirodom žalbe.

Baš iz riječi zakona »rješavati o žalbama protivu istih, ukoliko pravni lijek nije izrijekom zabranjen ili drukčije uredjen« izilazi, da se i ta žalba smatra pravnim lijekom, koji je dozvoljen svagda, kada pravni lijek nije izrijekom zabranjen ili drukčije uredjen. Na osnovu nadzorne žalbe sudski dvor II. stepena ima ne samo da daje uputstva, kako se to u žalbi tvrdi, već on ima i da rješava konkretne slučajeve. U ovoj vezi dosta je uputiti na rješenja kasacijonoga suda ured. zbirka br. 1636, 1743, 2390.

Budući da nadzorna žalba po § 15. k. p. nije vezana na rok i budući da je može uložiti svaki gradjanin, a ne samo procesne stranke, i budući da viši zemaljski sud ima da postupa ureda radi u javnom interesu, žalba ništavosti tvrdi, da ne bi bilo sigurnosti o pravnoj snazi pojedinih sudskih odluka, kada bi se uzelo, da je nadzorna žalba redovni pravni lijek za pobijanje sudskih odluka u svakom pojedinom slučaju.

Na to će se ponajprije primijetiti, da odgodne moći nema redovno ni žalba protivu zaključka vijećne komore (§ 114. stav 2. k. p.), a zatim da je dopuštenost nadzorne žalbe svedena na jedan ograničen broj slučajeva i da za one važne procesne

Digitized by Google

radnje, koje se preduzimaju, dok traje krivični postupak u užem smislu (t. j. od trenutka, kada je otvorena krivična predistraga ili predana optužnica protivu jednoga odredjenoga lica, pa sve dokle presuda dobije pravnu snagu), po zakonu važe posebni drugi propisi. Tako je i sam Najviši ukaz smatrao potrebnim, da u točki v za slučaj ponovnog odmjerenja kazne naročito uputi na pravni lijek u smislu postojećih propisa krivičnoga postupka. To je i prirodno, jer se tu uslijed toga, što je jedan dio kazne putem milosti oprošten, stvar u ovom slučaju, o kojem je riječ pod V. N. ukaza, od česti vraća u stadij sudjenja. Drukčije bi se imalo suditi i onda, kada bi se radilo o amnestiji, koja se može dati ne samo poslije izrečene presude, nego i »prije početka krivičnoga postupka i u toku postupka« (član 3. zakona o kralj. vlasti i vrh. drž. upravi od 6. siječnja 1929.). Kada bi se radilo o amnestiji »prije početka kriv. postupka i u toku postupka«, onda bi došli do primjene drugi propisi (vidi n. pr. §§ 114, 363, br. 1, 259, br. 3, 381, br. 9 b k. p.). U našem je slučaju stadij sudjenja već dovršen. Presuda je stala na pravnu snagu i time je definitivno utvrdjeno, da država ima pravo, da nad L. I. izvrši kaznu, odredjenu u pravnosnažnoj presudi. L. I. nije više procesna stranka, kako se to pretpostavlja u žalbi ništavosti, jer je nakon pravomoćnoga dovršenja stadija sudjenja prestao procesnopravni odnos izmedju tri subjekta (tužioca, optuženika i suda), te je umjesto toga nastao samo pravni odnos izmedju osudjenika kao objekta i državne izvršne vlasti. Izvršenje kazne niti ne spada u krivični postupak u užem smislu tako, da su stariji zakoni o krivičnom postupku izvršenje osudne presude smatrali aktom administrativne vlasti (vidi n. pr. § 286 srp. kriv. post.). Ako se sve to ima u vidu, onda postaje jasno, da viši zem. sud nije dirao ni u kakovo stečeno pravo, ako je na osnovu nadzorne žalbe u skladu sa zakonom, sa Najvišim ukazom i sa odnosnim mjerodavnim mišljenjem ministra pravde ispravio pogrješno rješenje suda prvoga stepena kao državne izvršne vlasti. Sud kao izvršna vlast ne može da preinači ili poništi pravnosnažnu presudu, to može da učini samo presudni sud na osnovu postupka, predvidjenoga u XX. glavi krivičnoga postupnika 1873. god.

S ovih razloga nije se moglo udovoljiti žalbi ništavosti, koju je vrhovno državno tužioštvo uložilo na obranu zakona.

O.

Kasacioni sud, ako donosi presudu vrhu žaobe ništavosti poslije dana 1. siječnja 1930., ima samo da ispita, da li je presudni sud ispravno primijenio onaj materijalni zakon, koji je bio na snazi u času, kada je presudni sud izrekao svoju presudu.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B., od 30. travnja 1930. Kre 86/30.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud u Zagrebu, rješavajući žalbu ništavosti optuženika O. I. protiv presude okružnog suda u Splitu od 8. studenoga 1929. posl. br. Vr 151/29-30., kojom je pomenuti optužnik oglašen krivim zbog prekršaja po § 411. k. z. nakon provedene javne rasprave,

p r e s u d i o j e: Odbija se žalba ništavosti.

R a z l o z i: Kako je ova krivična stvar bila presudjena u prvom stepenu prije dana, kada je zakonik o sudskom krivičnom postupku za kraljevinu Jugoslaviju dobio obaveznu snagu (član 2. uvodnoga zakona), tako kasacijoni sud ima da na osnovu člana 11. l. c. ispita u granicama istaknutoga materijalnoga razloga ništavosti br. 9 b) rectius a i c § 281. k. p. od 23. svibnja 1873. (br. 119 l. d. z.), da li je presudni sud ispravno primijenio propise materijalnoga zakona, koji je bio na snazi u doba, kada je bila izrečena prvostepena presuda.

Kasacijoni sud, i ako donosi presudu vrhu žalbe ništavosti poslije dana 1. siječnja 1930., kada je stupio na snagu novi krivični zakonik od 27. siječnja 1929. i novi krivični postupnik od 16. veljače 1929. (čl. 1 i 2 uvodnog zakona), u načelu ne smije da ispituje, da čin utvrdjen u pobijanoj presudi ima obilježja krivičnoga djela i po novom krivičnom zakonu i da li je eventualno taj čin po novom krvičnom zakonu blaže kažnjiv (§ 2 b. z.). Kasacijoni sud naime ima samo da ispita, da li je presudni sud ispravno primijenio onaj materijalni zakon, koji je bio na snazi u času, kada je prvostepeni sud izrekao svoju presudu. U tim granicama kasacijoni sud ispituje ispravnost pobijane presude. Jedino u slučaju, kada kasacijoni sud nadje, da je pre-

Digitized by Google

sudni sud neispravno primijenio materijalni zakon i kada radi toga razloga poništi pobijanu presudu, te kada izriče presudu u samoj stvari, postavljajući za osnovicu svoje presude one činjenice, koje je prvostepeni sud utvrdio bez prekoračenja optužbe (§ 281 br. 8 k. p.), on ima da na osnovu § 2 k. z. ispita, da li je čin utvrdjen u pobijanoj presudi krivično djelo i po novom krivičnom zakonu i da li je eventualno novi krivični zakon blaži, jer onda kasacijoni sud ne izriče svoju presudu samo kao kasacijoni nego i kao presudni sud. Nije prama tome ispravno pravno mišljenje žalbe ništavosti, da kasacijoni sud ima da primijeni novi krivični zakon u svakom slučaju bez obzira na to, da li je presudni sud ispravno primijenio ili ne materijalni zakon, koji je važio u času izricanja prvostepene presude.

Žalba ništavosti ne opravdava na osnovu činjeničnih utvrdjenja pobijane presude zazvani razlog ništavosti § 281. br. 9 b) rectius a) k. p. već na osnovu sopstvene ocjene dokazne gradje: ona hoće, da je žalilac nehotice zadao oštećeniku laku tjelesnu ozljedu, koju je presudni sud označio prekršajem po § 411. k. z., dok pobijena presuda utvrdjuje, da je žalilac tu ozljedu zadao oštećeniku navlaš u svadji i tučnjavi. Ovaj dakle razlog ništavosti nije izveden po zakonu, a to je svejedno, kako da uopće nije izveden.

Nije osnovan ni istaknuti razlog ništavosti br. 9 c) l. c. — Po krivičnom zakonu od 37. svibnja 1852. (br. 117. l. d. z.), koji se je u času sudjenja imao primijeniti na utuženi čin, gonjenje se lake tjelesne ozljede nije preduzimalo po prijedlogu povredjenika već po službenoj dužnosti, jer § 411. k. z. nije tražio prijedlog oštećenika (§ 2. k. p.). Kako je dakle gonjenje ovog čina bilo preduzeto na zahtjev državnog tužioca dakle ovlaštenoga tužioca, to se nije obistinio zazvani razlog ništavosti br. 9 c) l. c. Valjalo je radi toga odreći svaki uspjeh optuženikovoj žalbi ništavosti.

O uvidjavnosti pogibelji po § 335. k. z.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B, od 20. ožujka 1930. Kre 50/30.

Stol sedmorice, odjeljenje B., kao kasacijski sud riješavajući žalbu ništavosti optuženika D. J. protiv presude zemaljskog kao presudnoga suda u Šibeniku od 11. studenoga 1929. posl. br. Vr 304/29-44, kojom je pomenuti optuženik oglašen krivim radi prestupka po § 335. k. z.

p r e s u d i o j e: Odbija se žalba ništavosti.

R a z l o z i: Zakonsko naredjenje § 335. k. z. zabranjuje svako sakrivljeno konkretno ugrožavanje čovječjega tjelesnoga integriteta, zabranjuje svako ponašanje, koje može da ugrozi zdravlje, život i tjelesnu sjegurnost ljudi. Nije potrebno, da učinilac uvidi, da svojim činom ili propustom izvrgava pogibelji život, zdravlje ili tjelesnu sigurnost ljudi, već je dostatna mogućnost, da uvidi, da njegov čin ili propust može da prouzroči ili poveća takvu pogibelj. Biće § 335. k. z. pretpostavlja, da svaki normalni čovjek ima običajnu mjeru opreza i uvidjavnosti i samo ga za ovu mjeru čini odgovornim, izuzevši slučaj, da ured, stalež, obrt, zanimanje, zvanje, osobiti odnošaji ili osobito proglašeni propisi ne uvjetuju povišenu mjeru pomnje (§§ 233., 238. k. z.). Zakon ima u vidu običajne životne odnošaje, zahtijeva samo onu pomnju i onaj oprez, koji se razumno može očekivati od prosječnoga čovjeka, svijesna svojih dužnosti prama svojoj okolini, a od nikoga ne traži neobičajni ili izvanredni oprez, u koliko taj nije uvjetovan osobitim odnošajima ili po osobito proglašenim propisima, kako se to razabira iz zakonskih riječi »lake uvidjavnosti posljedica čina ili propusta.«

Prema utvrdjenjima pobijane presude žalilac je utuženoga dana pošao po vodu na lokvu »Rupica« zajedno sa pokojnim 13-godišnjim R. sa žaliočevim vozićem, sličnim onima, što služe za prevoženje piva, samo što je taj desno sprijeda imao zavor. Na ovom vozić̆u je ležala bačva od 2 hl. kao na jaslama, a da se spriječi survanje bačve naprijed, bila je i vozić̆u sprijeda poprijeko pričvršćena jedna daščica. Put, kojim su išli, bio je kamenit i posut tu i tamo kamenjem pomiješanim sa zemljom. Kada su bačvu napunili vodom, krenuli su natrag. Put ih je vodio uzbrdo, a kasnije malo jačom nizbrdicom. Pokojni je H. vozio sprijeda vozić, a žalilac je išao za vozićem. Pokojnik je sa vozićem počeo trčati nizbrdicom, a žalilac bojeći se nesreće, zaviknuo mu je, neka »zabremza«. U tom je času pokojnik pao na zemlju, a š njim i rudo vozića, a bačva puna vode uslijed nagloga zastoja vozića poletjela je sa svoga ležaja

Digitized by Google

naprijed, te se survala na pokojnika, zadala mu na glavi teške i smrtonosne ozljede, kojima je pokojnik podlegao sutradan u riječkoj bolnici.

Sa punim pravom pobijana presuda uvidja u ovako utvrdjenom činu krivnju žalioca u smislu § 335. k. z. Svaki normalni i prosječni čovjek je mogao lako da uvidi mogućnost, da ovakov čin može da prouzroči ili poveća pogibelj za život pokojnika. Svaki naime razumni i prosječni čovjek može lako da uvidi, da jedan slabi i nedorasli dječak ne može uzdržati kola, natovarena teškim teretom, kada ih vozi nizbrdicom, jer on ne može imati one fizične snage, koja je potrebna, da se suzbije pritisak kola, te da uslijed toga postoji mogućnost, da nastrada. Ta je pogibelj tim veća, čim je lošiji put, kojim se voze kola, kako što je to bio ovdje slučaj, gdje je put bio kamenit a k tome posut tu i tamo kamenjem pomiješanim sa zemljom. Žalilac je mogao lako uvidjeti mogućnost, da se pokojnik može da spotakne i padne, te da životom nastrada, sve da i nije uvidio mogućnost, da se bačva može otrgnuti sa kola i prouzročiti pogibelj za život pokojnika. Mogućnost je pogibelji za život pokojnika bila tim veća, što ni bačva nije bila za vozić pričvršćena na način, da bude isključena mogućnost, da iz kola ispadne, kada bi pokojnik ispustio iz ruku rudo uslijed nemogućnosti upravljanja radi sile, koja ga pritišće. Kada je žalilac uzeo za druga jedno nedoraslo dijete, da vozi vodu, morao je preuzeti sve mjere opreza, da dječak ne nastrada, jer je on samim ovim činom preuzeo na sebe dužnost, da se brine oko dječakova tjelesnoga integriteta. Žalilac je mogao lako spriječiti nesreću, bilo da je on uzeo u ruke rudo nizbrdicom, bilo da je držao bačvu svojim rukama, bilo da je išao usporedo sa vozićem, bilo na koji drugi način. Kako je iz sakrivljenoga čina i propusta nastala smrt dječaka, žalilac je odgovoran zbog prestupljenja, označenoga u pobijanoj presudi. Sve da bi bilo točno i ne kosilo se sa presudnim utvrdjenjima, da je pokojnik zadobio smrtonosne ozljede na glavi uslijed pada na zemlju a ne uslijed udarca bačve, svejedno bi žalilac bio odgovoran zbog utuženoga čina, što je pustio pokojnika, da upravlja vozićem, opterećenim teškim teretom, po nizbrdici i kojega nije mogao uzdržati nego je uslijed pritiska bio oboren na zemlju.

Radi kazanih posmatranja nije osnovan istaknuti materijalni razlog ništavosti § 281. br. 9a k. p., dok ostali izvodi namijenjeni opravdanju ovoga razloga ništavosti ne nalaze uporišta u presudnim činjeničnim utvrdjenjima, nego su samo proizvoljne žaliočeve tvrdnje, koje se ne smiju ni uzimati u meritoran pretres.

Žalilac ističe i materijalni razlog ništavosti br. 10 § 281. k. p., a za njegovo opravdanje pozivlje se na opravdanje materijalnoga razloga ništavosti broja 9a l. c. Neshvatljivo je, kako žalilac može držati, da isti razlozi mogu da opravdaju i jedan i drugi od zazvanih materijalnih razloga ništavosti, kada materijalni razlog ništavosti br. 9a l. c. pretpostavlja, da je presudni sud povrijedio zakon time, što je podveo pod krivični zakon utvrdjeno stanje stvari, koje nema uopće obilježja krivičnoga djela, dok materijalni razlog ništavosti br. 10 l. c. pretpostavlja, da utvrdjeno stanje stvari ima obilježja stanovitoga krivičnoga djela, nu da je presudni sud pogrješnim tumačenjem zakona podveo utvrdjeno stanje stvari pod krivični zakon, koji se na to stanje stvari nije mogao primijeniti. Prema tome predpostavke su jednoga i drugoga razloga ništavosti sasvim različite. Ovdje žalilac dakle ne izvodi po zakonu zazvani materijalni razlog ništavosti br. 10 l. c., jer ne kaže niti jednom riječi, pod koji bi se drugi krivični zakon imalo podvesti utvrdjeno stanje stvari. On dakle navodi samo po broju razlog ništavosti br. 10 l. c. a u stvari izvodi samo materijalni razlog ništavosti broja 9a l. c. Radi toga valjalo je zabaciti i ovaj razlog ništavosti.

Društvene vijesti

UPRAVNI ODBOR Pravničkoga društva u Zagrebu konstituirao se ovako: Predsjednik Verona dr. Ante, I. potpredsjednik Okretič Ivan, II. potpredsjednik Werk dr. Hugo, tajnik i blagajnik Ivo dr. Politeo, urednici »Mjesečnika« Lovrić dr. Edo i Ivo dr. Politeo.

KONGRES PRAVNIKA odnosno njegova glavna skupština će se održati u svibnju god 1931. u Skoplju. Postojala je namjera, da se taj kongres priredi već u jeseni o. g., ali zbog nedovoljnog vremena za pripreme odgodjen je na proljeće slijedeće godine. Za referate uzeti su u kombinaciju ovi predmeti: Dušanov zakonik; Monopol duhana i opium; Naknada štete, počinjene motornim vozilima; Egzistenčni minimum za zemljoradnika; Agrarni problem. — Referenti će se odrediti kasnije.

Digitized by Google

Literatura

OSNOVI MENIČNOG PRAVA i Komentar novog meničnog zakona sa odnosnim zakonima i naredbama. Napisao dr. Toma P a v l o v i ć, predsjednik odjeljenja apelacijonoga suda u Novom Sadu. Neukoričeno D. 100, ukoričeno D. 120. Ukupno 494 stranice oktav-formata latinicom. Naručuje se kod pisca. — Dogadja se u zadnje doba, da od jednoga te istoga zakona izadje više izdanja sa komentarom ili bez njega tako, da čovjek postaje prilično skeptičan prema tolikim izdanjima. Kada bi s ovakovom skepsom dočekali i gornju knjigu, bila bi ta skepsa sasvim neopravdana I uz dobre komentare Stražnickoga, Ćimića, Vrbanica i t. d., ovo izdanje dra Tome Pavlovića ne samo da nije suvišno, nego je i vrlo korisno. Ono se dijeli u dva dijela: prvi, opći dio, bavi se osnovnim pojmovima mjeničnoga prava, pa i ako je namijenjen nepravnicima, dobro će doći i pravnicima, napose onima, koji treba da osvježe teoretsko znanje. Drugi pak, posebni dio, osobito je dobar. Iza svakoga §-a se nalazi tumač, gdje se pisac pozivlje na dosadanje komentatore, ali izriče i svoje samostalno mišljenje, koje bi se u većini slučaja moglo nazvati i ispravnim. Tumačenje potkrepljuje primjerima i judikaturom. Odlika je toga tumačenja, da je vrlo jasno. Autor ne preza pred dvoumicama, koje često susrećemo u praksi, pa ih rješava otvorenom sigurnošću. Kao dokaz tome spominjemo osobito iscrpljivi tumač k §-u 16. o prigovorima proti mjenbenoj tužbi. Zato će ova knjiga u praksi naći obilnu i korisnu upotrebu.

DAS NEUE KONKURS- UND AUSGLEICHSRECHT JUGOSLAWIENS. Von Hofrat Hugo L a c h n e r. Mit einem Vorwort von Dr. Ernest Ćimić. Präsident der Septemviraltafel in Zagreb Im Verlage der Kammer für Handel, Gewerbe und Industrie in Wien. — Austrijski viši sudac gosp. Lachner podvrgao se velikome trudu, da prevede na njemački naša dva najnovija zakona: o stečaju i o prinudnome poravnanju van stečaja. Ali ne samo to: on je preveo i sve one pravne propise, koji se nalaze u raznim zakonima i uredbama, a u vezi su sa citiranim zakonima. Odatle vrijednost ove knjige ne samo za strance, nego i za domaću potrebu. Prevodilac popratio je tekst tu i tamo praktičnim uputama. Knjiga svršava s preglednim alfabetskim stvarnim registrom. Izdanje će sasvim lijepo udovoljiti potrebama kako pravničkih tako i privrednih krugova, radi kojih je bečka Trg. obrtn. ind. komora uzela u nakladu ovo djelo gosp. Lachnera.

RASEGNA COMPLETA DI LEGISLAZIONE JUGOSLAVA. Anni 1925-28. Dr. Rodolfo S a j o v i c. Ono što bi trebali a nemamo na hrvatskome jeziku, dobili smo sada na talijanskome. Ljubljanski sudac i urednik »Slovenskoga Pravnika« dr. Rudolf Sajovic priredio je za »Annuario di Diritto Comparato e di Studi Legislativi«, što izlazi u Rimu nakladom »Institutio di Studi Legislativi«, ovaj potpuni pregled našega zakonodavstva od godine 1925. do 1928. Tu je zapisan svaki zakon, svaka uredba, svaka naredba, a sve to poredano alfabetski po dotičnom predmetu. N. pr. pod naslovom »Invalidi« su nabrojeni svi pravni propisi, koji su izašli dotične godine o invalidima, a osim toga naveden je i kratak sadržaj dotičnih pravnih propisa. Resumé n. pr. zakona o štampi od 6. kolovoza 1925. (u rubrici »Štampa«) obuhvaća preko dvije stranice velikog oktav-formata. Težak je to posao i moramo biti zahvalni dru Sajovicu, što ga je obavio s tolikom savjesnošću, trudom i uspjehom. Ovaj pregled je štampan u posebnoj knjizi. Dobro bi bilo, kada bi takova što, što eto imamo na talijanskome jeziku, dobili i na našem. Dr. Sajovic pokazao je put, prokrčio ga i dao lijep primjer.

DAS JURISTISCHE SCHRIFTTUM IN JUGOSLAWIEN. Von Dr. D. M. Kauschansky, Kischiniew. — Ovaj bibliografski popis ne bi smio nikako pretendirati na potpunost, i ako se od izdanja takove vrsti traži u prvome redu, da budu potpuna. Srpska pravna literatura je ovdje mnogo savjesnije i obilnije prikazana od hrvatske, za koju se može reći, da je ovdje ispala vrlo siromašnom. Dok se n. pr. nabraja svaka i najmanja rasprava prof. dr. Ž. Perića, dotle o našim istaknutijim pravnim piscima nema tu ni spomena. U rubrici o kaznenome pravu ne spominje se n. pr. nijedno djelo dra Stanka Franka; od dra Šilovića spominju se samo dva, i od toga jedno, Kazneno pravo, još iz god. 1920. Od hrvatskih pravnih pisaca sasvim su ispušteni n. pr. dr. L. Polić, dr. Stražnicki, dr. Verona, dr. Krbek, dr. Werk i t. d. Ne znamo, tko je služio gosp. Kauschanskome informatorom za taj popis, ali bio tko bio, učinio mu je svakako vrlo lošu uslugu.

Digitized by Google

STATISTIČKI PREGLED kraljevine Jugoslavije po banovinama prema Zakonu od 3. listopada 1929. o nazivu i podjeli kraljevine na upravna područja i prema uredbi od 4. studenoga 1929. III. br. 49651 o promjenama područja srezova i općina uslijed odredjenih banovinskih granica. Izdalo Predsjedništvo ministarskoga savjeta, odio za opću državnu statistiku. Cijena D. 20.

TEMELJNA NAČELA PRIVATNOG PRAVA NA OSNOVU RIMSKOG PRAVA. — P r e d a v a n j a d r a P a v l a R a s t o v č a n a, vanrednog profesora pravnog fakulteta na sveučilištu u Zagrebu. — Tisak »Tipografije« d. d. u Zagrebu. — Str. I.—VIII. i 1.—202. — Cijena nije naznačena. — Oglasujući ovu knjigu, koja je upravo sada izašla, ograničujemo se samo na to, da po mogućnosti ukratko i riječima samoga gosp. autora, profesora pandektarnoga i medjunarodnoga privatnoga prava, iznesemo iz predgovora knjige misao vodilju njegovih predavanja, otisnutih u ovoj knjizi. Gosp. pisac razlaže, kako se je na sveučilištima predavalo i kako se danas predaje pandektarno (po njegovu nazivu p a n d e k t n o) pravo. U N j e m a č k o j je predavanje pandektarnoga prava do god. 1900. t. j. do stupanja novoga njemačkoga gradjanskoga zakonika u krepost značilo predavanje pozitivnoga prava, a nakon toga je studij pandektarnoga prava zamijenjen studijem ovoga zakonika, te se sada predaje rimsko pravo kao jedan jedinstveni predmet (dakle ne više institucije rimskoga prava i pandektarno pravo svako napose). U F r a n c e s k o j se na sveučilistima predaje rimsko pravo takodjer u ograničenoj mjeri, dok se pozitivno gradjansko pravo francusko predaje tri godine (do diplomiranja), a onda eventualno i u daljoj godini u studiju za doktorat. U A u s t r i j i je na sveučilištima i prema najnovijoj naučnoj osnovi predmet predavanja i predmet pravno-povjesnoga državnoga ispita rimsko pravo, koje se dijeli u institucije i njemačko pozitivno pravo na rimskoj osnovi, a koje potonje je zapravo pandektarno pravo, koje se predaje na taj način, da se upućuje na onaj definitivni izražaj, koji je to pravo dobilo kodifikacijom u novom njemačkom gradjanskom zakoniku. — K o d n a s prema naučnoj osnovi pravnoga fakulteta zagrebačkoga sveučilišta se predaje u prvoj godini pravnih nauka povijest i institucije rimskoga prava (kratki pregled pojedinih instituta i njihova razvitka, povijest ustava i vrela, te proces, što spada u opseg prvoga pravno-povjesnoga ispita), a u drugoj godini pravnih nauka pandektarno pravo (dogmatika, privatnopravna teorija, što spada u opseg drugoga pravno-povjesnoga ispita), što je u skladu sa stanovištem Justinijanovih institucija (§ 2. I. 1. 1), po kojem je za studente zgodnije, ako im se najprije dadu na lagan način općenita pravna načela, pa da se nakon toga predje na temeljitiji studij. S obzirom na ovo stanje se pita, kakov smisao valja danas dati kod nas pandektarnomu pravu, koje je prema naučnoj osnovi još uvijek poseban predmet studija. Pri tom valja uvažiti, da je u Hrvatskoj i Slavoniji uveden cesarskim patentom od 29. studenoga 1852. u život, te da još i danas vrijedi (austrijski) opći gradjanski zakonik, pa da s jedne strane s obzirom na osnovu toga zakonika, koju sačinjava rimsko odnosno pandektarno pravo, a s druge strane s obzirom na činjenicu, da je pandektarno pravo vrijedilo kao pozitivno pravo (do god. 1900.) u državi, koja stoji u pogledu pravne teorije na vanredno visokom stepenu, imade kod nas i danas smisla predavanje pandektarnoga prava, ali po mišljenju gosp. autora ipak samo kao uvod u teoriju privatnoga prava, što više g. autor drži, da danas valja pandektarno pravo predavati s obzirom na pozitivno privatno pravo. Stoga će on — kako sam kaže — istaknuti svagdje značajna mjesta iz vrela u samom tekstu, onda će nadovezati plod pravničke konstrukcije i drugih nerimskih srednjovječnih utjecaja, konačno će povući paralelu s modernim pravom napose s našim općim gradjanskim zakonikom, te barem u glavnim crtama utvrditi pravac daljega razvitka: nastojat će dakle unesti u prikazivanju privatnoga prava sintetički i jači komparativni momenat. Ideja je pri tome, dati širu podlogu za studij pozitivnoga prava. Osnova je rimsko pravo; dalji razvoj ima biti tek nabačen u grubim crtama. Tako ostajemo — kaže autor — u granicama naše naučne osnove, a tek nastojimo način gledanja modernizirati, dok sam izraz pandektarno pravo kao zastario napuštamo. To bi bila dakle temeljna načela privatnoga prava na osnovi rimskoga prava. — Konačno s obzirom na reformu pravnih nauka navodi autor, da se studij privatnoga prava ne smije skraćivati. Pri tome drži, da pandektarno pravo ne može za nas izgubiti vrijednost, a da li će se ono predavati kao uvod u teoriju privatnoga prava — kao što to biva sada kod nas a i u Austriji — ili će se odmah predavati pozitivno privatno pravo u većoj mjeri i na širem osnovu — kao što se to sada čini u Francuskoj —, po njegovu je mišljenju svejedno, jer da cjelokupni studij daje isti posljedak. Prema tomu da može pandektarno pravo u najgorem slučaju izgubiti svoju samostalnost, postavši dijelom šireg sistema pozitivnoga privatnoga prava. Dr. L.

Digitized by Google

VLADIMIR PRESECKI
SAMOBOR KRAJ ZAGREBA
TELEFON BR. 12

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1930.
SRPANJ-KOLOVOZ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 7. i 8.

Parnični troškovi po novom gradjanskom parničnom postupniku

Napisao dr. Muha Miroslav, sudac okružnoga suda u Zagrebu.

Kako što uopće u svim svojim institucijama tako se novi postupnik spram staroga odlikuje i u instituciji o parničnim troškovima odredjenošću i izgradjenošću svojih propisa. Druga razlika je u različitom vidiku, sa kojega polaze ta dva zakona u utvrdjivanju dužnosti naknade troškova. Treća razlika je u tome, što se novi postupnik služi i tom institucijom, da postigne cilj jednostavnoga brzoga i jeftinoga parničenja.

Svaka će stranka prethodno sama snositi troškove, koje je prouzrokovala svojim parničnim radnjama. Obje će stranke zajednički snositi troškove takovih sudskih radnja, kojima su obje stranke zajednički dale povoda, ili koje se preduzimaju kod suda po prijedlogu ili po službenoj dužnosti u interesu obiju stranaka (§ 142).

Taj propis novoga postupnika, koji uostalom izgleda samo po sebi razumljiv, bio je potreban naročito zato, što je u novom postupniku provedeno posve novo načelo: da se parnične radnje mogu preduzimati po službenoj dužnosti, dakle bez prijedloga stranaka, koje je načelo u starom postupniku nepoznato. Sud pozove na primjer na raspravu svjedoke ili vještake, kojih nije predložila ni jedna stranka.

Da nema gore navedenoga propisa, ne bi bilo zakonskog uporišta za rješenje pitanja, tko treba prethodno da snosi te troškove.

Jedan slučaj naročite primjene tog općeg pravila je predvidjen u § 111., prema kojemu će troškove oko postavljanja skrbnika po parničnom sudu i njegova poslovanja snositi stranka, koja je svojom parničnom radnjom dala povoda postavljanju skrbnika, ali bez povrede prava na naknadu, koja bi joj pripadala. Na protivnom stanovištu stoji stari postupnik u pogledu troškova skrbnika odsutnoga tuženika (§ 580). O prethodno zajedničkom snašanju troškova odredjuje stari postupnik slično, ali ne općenito već samo glede troškova skopčanih sa preslušanjem svjedoka i vještaka (§§ 201. i 217.).

Stranka, koja u parnici bude potpuno pobijedjena, ima protivnoj stranci kao i njezinu sporednomu umiješaču naknaditi sve vodjenjem parnice prouzrokovane troškove, koji su bili potrebni radi svrsishodnog ostvarivanja ili odbrane prava (§ 143.).

Prema novomu postupniku dakle jedina činjenica, koja je odlučna za dužnost naknade troškova, jest činjenica, da je stranka nad-

Digitized by Google

vladana bez obzira na pitanje, da li se je nadvladana stranka parničila u zloj ili dobroj vjeri. Od toga pravila novi postupnik ne pravi nijedan izuzetak. Ima doduše izuzetaka od pravila, da će nadvladana stranka naknaditi sve parbene troškove, ali ti izuzeci nemaju nikakove veze sa pitanjem o dobroj ili zloj vjeri parničenja nadvladane stranke. Oni izviru što iz drugoga načela, koje po novom postupniku važi za prosudjivanje dužnosti naknade troškova, načela naime, da će se naknaditi samo oni troškovi, koji su potrebni radi svrsishodnoga parničenja, što iz zakonove težnje utjecanja na sva lica, koja učestvuju u parnici, da zdušno i pažljivo saradjuju u normalnom odvijanju parnice. Tko ne postupa prema toj težnji, snosit će troškove prouzrokovane takovim postupkom. U tim slučajevima dužnost naknade troškova ima obilježje kazne.

Naš stari postupnik postavio se na isto stanovište (§ 573.), ali samo u pravilu. Već po tome, što je taj zakon usvojio načelo odgovornosti za uspjeh samo u pravilu, mora se zaključiti, da on dopušta i izuzetak od tog načela; no on ne propisuje, kada nastupa izuzetak od načela, već samo općenito odredjuje, da se troškovi mogu prebiti s važnih razloga. Ali se iz slučajeva, koje navodi sam § 573. za to, da se troškovi ne smiju prebiti, može razabrati, da se troškovi mogu prebiti, kada se je nadvladana stranka sa nekim osnovom mogla nadati povoljnomu uspjehu.

Propis § 588. ide što više dotle, da »argumento a contrario« dopušta preboj parničnih troškova već onda, kada se nadvladana stranka nije parničila objesno i nepošteno.

Mališni postupak (§ 71.) i postupak u smetanju posjeda (§ 59.) temelje se isključivo na načelu odgovornosti za uspjeh. Postupak o smetanju posjeda izrijekom isključuje preboj parničnih troškova. Kako se imade shvatiti ta odredba, vidjet ćemo niže.

O visini i potrebi troškova odlučuje sud po svojoj uvidjavnosti, pri čemu će brižljivo ocijeniti sve okolnosti, a ne će dopustiti dokazni postupak. Sud će po svojoj uvidjavnosti prosuditi visinu troškova, koji postanu sudjelovanjem odvjetnika, koji ne stanuje u sjedištu parničnoga suda, a ako je sudjelovalo više odvjetnika za istu stranku, novi postupnik izriče pravilo, da joj pripada naknada, kao da je sudjelovao samo jedan odvjetnik, osim ako je bila potrebna promjena u osobi odvjetnika (§ 143.).

Novi postupnik u § 143. uredjuje i pitanje parničnih troškova za slučaj, da se u parnici pojave sporedni umješači. Sporednomu umješaču pripada naknada troškova, kada pobijedi potpomagana po njemu stranka, dok nije dužan, da naknadi troškove protivniku potpomagane stranke, osim u slučaju, gdje se radi o takovom umješaču, koji ima položaj suparničara u jedinstvenom suparništvu, jer onda i nije umješač već stranka (§§ 121. i 115.).

Stari postupnik ne sadržaje o tome nikakovih propisa. Visina i potreba troškova ostavljena je dakle ocjeni suda, ali novi postupnik daje ipak nekoje upute u pogledu potrebe troškova. Iz § 143. slijedi, da su svakako potrebni oni troškovi, koji nastanu sudjelovanjem odvjetnika svejedno, da li je zastupanje po odvjetniku obavezno ili ne. Prema istomu naredjenju naprotiv nepotrebni su troškovi prouzrokovani su-

Digitized by Google

djelovanjem više odvjetnika za istu stranku u toliko, u koliko nadmašuju troškove, koji bi bili nastali, da je stranka imala samo jednoga odvjetnika, osim ako je bila potrebna promjena u osobi odvjetnika.

Prema § 144. pak za svoj lični trud ne može ni stranka ni posredni umiješač zahtijevati naknadu. Pripada im naprotiv naknada za štetu, koju su pretrpjeli zbog dangube, kao i naknada putnih troškova, no uz uvjet, da je bilo potrebno, da dodju lično pred sud, dakle na poziv suda u svrhu preduzimanja izvjesnih parničnih radnja, a naročito kada stranka sama sebe zastupa tamo, gdje je to po zakonu dopušteno.

Naknada za dangubu ima se prosudjivati shodno naknadi dangube svjedoka, t. j. stranci pripada naknada u toliko, u koliko je oštećena u svojoj d n e v n o j zaradi (§ 442.).

To naredjenje ne važi za odvjetnika, koji sam sebe zastupa u vlastitoj pravnoj stvari, jer mu po § 32. zak. o adv. pripada nagrada i naknada troškova, koji bi pripadali opunomoćenomu odvjetniku.

Zgodno je naredjenje takodjer § 144., da zastupnik stranke, koji ne pripada staležu odvjetničkomu ili bilježničkomu, ima pravo jedino na naknadu državnih taksa i potrebnih izdataka u gotovom novcu. T a k o v z a s t u p n i k n e m a d a k l e p r a v a n a n a k n a d u d a n g u b e. No to ograničenje ne vrijedi u pogledu naknade parničnih troškova, što ih traži parnična stranka, koju po zakonskim propisima zastupa državno pravobranioštvo.

Od pravila, da nadvladana stranka mora protivniku naknaditi parnične troškove, novi postupnik pozna ove izuzetke:

1. Ako tuženik svojim postupkom nije dao povoda tužbi, na pr. ako je utužena tražbina dospjela istom poslije podnošenja tužbe, i ako je on odmah na prvom ročištu priznao tužbeni zahtjev, mora tužilac svoje parnične troškove snositi, a tuženiku naknaditi njegove (§ 147.).

To je doduše izuzetak od pravila, da će nadvladana stranka naknaditi protivniku troškove, ali nije izuzetak od pravila, koje je prema § 143. jedino mjerodavno za prosudjivanje dužnosti naknade troškova, naime od pravila, da će se naknaditi troškovi prouzrokovani vodjenjem parnice, k o j i s u b i l i p o t r e b n i r a d i s v r s i s h o d n o g o s t v a r i v a n j a p r a v a. Tužba u takovim slučajevima nije uopće potrebna

2. Ako se sud iz okolnosti uvjeri, da je stranka mogla još ranije iznijeti činjenice i dokazala, pa se zbog toga zadocnjenja odugovlačilo svršavanje parnice, može sud po prijedlogu ili službenoj dužnosti naložiti toj stranci, da naknadi sasvim ili djelomice parnične troškove, baš ako i pobijedi. To vrijedi naročito i onda, kada je stranka, koja je pobijedila, trebala da svoje navode i dokaze iznese već u pripravnim podnescima, a ona je to docnije učinila, te je na taj način odugovlačila raspravu i dovršenje parnice (§ 146.).

I to naredjenje, iako sačinjava izuzetak od načela odgovornosti za uspjeh u pogledu naknade troškova, posve ulazi u okvir glavnoga načela, da se imadu naknaditi samo oni troškovi, koji su potrebni za svrsishodno ostvarivanje ili odbranu prava. Onaj višak troškova, koji je prouzrokovan ma i samo nemarnim odugovlačenjem parnice, nije potreban, pa ga zato stranka mora naknaditi nadvladanomu protivniku. Prema okolnostima pojedinoga slučaja može stranka, koja pobijedi, u

Digitized by Google

takovim slučajevima biti osudjena, da naknadi i sve troškove. Tim se propisom hoće da utječe na stranke, da upotrijebe svu marljivost i revnost i što veću pažnju u vodjenju parnice u cilju ostvarivanja zakonove težnje za jednostavnim, jeftinim i brzim postupkom.

Činjenice i dokazala imadu se smatrati zakašnjenima, ako se ne iznesu već u tužbi (§§ 321. i 324.) odnosno u odgovoru na tužbu (§ 338.) ili najkasnije u vremenu izmedju odredjivanja i početka rasprave (§ 353.).

Novi postupnik stavlja velike zahtjeve na suce, od kojih je vrlo važan i taj, da strogo paze naročito na sve one propise, kojima je svrha postizavanje brzoga postupka.

3. Ako je stranka svojom krivnjom ili slučajem, koji se njoj desio, prouzrokovala protivnoj stranci troškove, onda joj sud može po prijedlogu ili službenoj dužnosti naložiti naknadu svih troškova nezavisno od ishoda parnice. Stranka, kojoj je naknada takovih troškova već u toku parnice bila dosudjena, nije dužna vratiti ih ni onda, ako bude u glavnoj stvari osudjena na naknadu parničnih troškova (§ 150.).

Odnos izmedju naredjenja § 146. i 150. je ovaj. Prvo naredjenje (§ 146.) predvidja naknadu onih troškova, koji su prouzrokovali odugovlačenje parnice zbog zadocnjenja u iznošenju činjenica i dokazala, ako se to zadocnjenje može pripisati stranci u krivnju, kamo spada i samo propuštanje revnosti i najveće pažnje. Drugo naredjenje predvidja drugačije prouzrokovanje n e p o t r e b n i h t r o š k o v a protivnoj stranci i to, bilo da se prouzrokovanje takovih troškova dogodilo krivnjom stranke ili pak pukim slučajem, koji se njoj desio.

Gdje ima ma i najmanje krivnje stranke, tamo mora da ona naknadi troškove protivniku koli s razloga, što nisu bili potrebni, toli za kaznu; a gdje je po srijedi prosti slučaj, koji se stranci desio jedino s razloga, što nisu bili potrebni prema načelu: casus nocet domino (§ 1311. o. g. z.).

Naročito mora stranka naknaditi troškove protivniku, koji su nastali radi produženja roka ili odgadjanja ročišta, ako je tome dala ona p o v o d a (§ 206.). Stranka, koja je tražila povraćaj u predjašnje stanje, mora da naknadi sve troškove, koji su protivniku prouzrokovani propuštanjem i raspravljanjem o prijedlogu za povraćaj, kao i troškove postupka, koji je zbog povraćaja izgubio svoju valjanost, makar propuštanje mora biti neskrivljeno (§ 218.). To su naročito predvidjeni slučajevi u izvodjenju općega pravila § 150.

4. Zakonskim zastupnicima, odvjetnicima i drugim punomoćnicima može sud po prijedlogu ili po službenoj dužnosti naložiti, da sami snose ili da iz svoje imovine naknade one troškove, koje su prouzrokovali svojom grubom krivnjom. To naročito vrijedi i za uvećanje troškova, koje je prouzrokovano grubom krivnjom na taj način, što se u podnesku navadjalo ono, što na stvar ne spada ili što su podnesci suviše opširni (§ 151.).

Strogost zakona glede nestvarnih i preopširnih podnesaka tumači se time, što se teži za uklanjanjem običaja za vrijeme važenja staroga postupnika. Podnesci po novom postupniku služe jedino pripremi usmene rasprave, dok izvadjanjima ima mjesta u usmenoj raspravi. Su-

Digitized by Google

dovi će morati budno paziti i naredjenje § 151. primjenjivati kod svakoga upadnoga odstupanja od zakona.

Gruba će biti krivnja po srijedi, kada na pr. zastupnik uloži nedopuštene pravne lijekove, ili kada se ročište mora odgoditi zbog nepristojnoga ponašanja punomoćnika (§ 264.). Isto tako će postojati gruba krivnja kod preduzimanja svake parnične radnje, koja ima očitu svrhu, da stvar odugovlači.

Kao što u svima slučajevima odluke o troškovima, tako valja i glede odluke u smislu § 151. imati na umu, da je svaki dokazni postupak načelno isključen. Gruba krivnja mora da izbije samo od sebe.

Novi postupnik odredjuje obvezatno preslušanje zakonskoga zastupnika odnosno punomoćnika prije donešenja takove odluke. On odstupa od austrijskoga postupnika (§ 49. st. 3.) u toliko, u koliko propisuje, da se odluka ima donijeti zasebnim zaključkom (§ 151. st. 3.), dok je po austrijskom postupniku odluka o tome mogla biti sadržana i u osudi.

5. Ako zbog pravnoga lijeka ili po službenoj dužnosti postupak nižega suda bude ukinut, ili ako bude proglašena za ništavan, a jednoj se stranci može pripisati u krivnju, da je postupak bio otpočet ili nastavljen, mada je postojao ukidni razlog ili razlog ništavosti, ili joj se ima pripisati u krivnju, što je nastao ukidni razlog ili razlog ništavosti, može sud po prijedlogu ili po službenoj dužnosti odlučiti, da ta stranka naknadi troškove ukinutoga postupka i troškove, koji su nastali povodom pravnoga lijeka (§ 153. st. 1.).

6. Ako je postupak ukinut u višem stepenu, a ukinuti se postupak vodio zbog toga, što niži sud iz o č e v i d n o g r u b e k r i v n j e nije pazio na postojeći ukidni razlog ili razlog ništavosti, ili ako je niži sud očevidnom grubom krivnjom prouzrokovao ukidanje postupka, viši sud može po prijedlogu ili po službenoj dužnosti sucu pojedincu ili onim članovima vijeća, koji su za tu očevidnu krivnju odgovorni, naložiti, da naknade troškove ukinutoga postupka, kao i troškove nastale povodom pravnoga lijeka. Prije odlučivanja propisano je obvezatno preslušanje odgovornih sudaca. Takov zaključak može se pobijati rekursom (§ 608.).

Ako se naprotiv zbog ništavosti ukine samo odluka a ne i postupak, odlučivanje o naknadi troškova će se ostaviti za novu odluku o samoj stvari (§ 153. st. 2. i 3.).

Novi postupnik sadržaje na naročitim mjestima osim u petoj glavi, gdje je općenito govor o parničnim troškovima, još druga naredjenja, koja odstupaju od pravila, da nadvladana stranka mora snositi sve troškove parnice, ali i ona se temelje na vrhnovnom načelu, da valja naknaditi samo one troškove, koji su bili potrebni radi celishodnoga ostvarivanja prava ili odbrane prava, odnosno ona su posljedica težnje utjecanja na sva lica, koja učestvuju u parnici, da revno i pažljivo saradjuju u normalnom odvijanju parnice.

Stari postupnik u XXIV. poglavlju, u kome je riječ o sudbenim troškovima, sadržaje oskudne propise u gore obradjenim pitanjima. On ne postavlja opće načelo, da nadvladana stranka ima naknaditi samo one troškove, koji su potrebni radi celishodnog ostvarivanja ili odbrane

Digitized by Google

prava. On tek zabranjuje dosudjenje troškova, koji su nastali time, što se stranka savjetovala sa još drugim osobama osim sa svojim pravdopravnikom, ili si je dala od njih sačiniti pravna mišljenja (§ 586.). Dok novi postupnik prepušta uvidjavnosti suda, da li će stranci dosuditi višak troškova, koji nastanu sudjelovanjem odvjetnika, koji ne stanuje u mjestu parničnoga suda, stari postupnik (§ 587.) odredjuje općenito, da joj se nema dosuditi taj višak. Prema § 579. nadvladani protivnik državnog erara mora ovome namiriti parnične troškove onako, kao što bi se morali naknaditi stranci, koja bi bila parnicu vodila po odvjetniku. Novi postupnik je precizniji i općenitiji; načelo, postavljeno po § 579. staroga postupnika, vrijedi ne samo za državni erar nego uopće za svaku parničnu stranku, koju po zakonskim propisima zastupa državno pravobranioštvo, ali to načelo vrijedi samo onda, ako takovu parničnu stranku zastupa državno pravobranioštvo, a ne koji obični punomoćnik. Propisu § 32. zak. o adv., da odvjetniku u vlastitoj stvari pripada naknada i nagrada troškova, kao da je opunomoćeni odvjetnik, odgovara § 585. staroga postupnika.

U XXIV. poglavlju toga postupnika nije predvidjen ni jedan izuzetak od pravila, da nadvladana stranka mora protivniku naknaditi sve parnične troškove, u koliko bi to po § 573. morala učiniti. Tek na naročitim mjestima nailazimo na takove izuzetke. Prema § 44. stranka ili njezin zastupnik mora protivniku naknaditi troškove, prouzrokovane odlaganjem ročišta, ali se za to traži svakako neka krivnja, dok novi postupnik odredjuje naknadu troškova i onda, ako se radi o pukom slučaju, koji se je desio stranci, i ne samo kod odlaganja ročišta nego uopće, kada je stranka prouzrokovala protivnoj stranci troškove. Dalji slučajevi takovih izuzetaka su predvidjeni u §§ 359. i 364. kod povrate u prijašnje stanje. O sučevoj obavezi naknade troškova govore propisi §§ 316. i 342.

Za slučaj suparništva novi postupnik (§ 148.) propisuje:

Ako se stranka, koja je dužna naknaditi troškove, sastoji iz više lica, koja u glavnoj stvari nisu solidarno odgovorna, troškovi se dijele po glavama. No kada je znatna razlika u pogledu učešća u parnici, odredit će sud udjele u naknadi prema srazmjeri učešća. U koliko na naknadu troškova obavezna lica u glavnoj stvari odgovaraju solidarno po propisima gradj. prava, proteže se ova solidarna odgovornost i na parnične troškove, dosudjene protivnoj stranci. Za troškove, koji su nastali time, što su pojedini učesnici preduzeli posebne parnične radnje, ne odgovaraju ostali učesnici.

U tom pogledu stari postupnik ne sadržaje nikakov propis.

U cilju, da ukloni svaku sumnju, novi postupnik (§ 149.) donosi i naredjenje o troškovima za slučaj sklopljene nagode: Troškovi sklopljenoga poravnanja smatrat će se kao uzajamno prebijeni, ako u njemu nije što drugo uglavljeno. To isto vrijedi i za troškove u parnicama, koje su poravnanjem svršene, ako njihova naknada nije već jednoj stranci dosudjena pravoznažnom odlukom, a o toj dosudi ne bi ništa u poravnanju bilo spomenuto. Stranke mogu sporazumno povjeriti sudu odmjerivanja iznosa onih parničnih troškova, koji po sklopljenom poravnanju jedna stranka ima da naknadi drugoj, a l i p r o t i v o v e

Digitized by Google

odluke suda nema mjesta pravnomu lijeku. Troškovi bezuspješno pokušanoga poravnanja smatrat će se kao parnični troškovi. To isto vrijedi i za slučaj bezuspješno pokušanoga poravnanja pred sreskim sudom, kada mu nije prethodila tužba (§ 529.).

I o tom predmetu stari potsupnik ne sadržaje nikakov propis.

Do sada je bila obradjena obaveza naknade parničnih troškova, kada je jedna stranka potpuno pobijedjena.

Ako pak svaka stranka djelomično pobijedi a djelomično podlegne, nov ipostupnik propisuje, da će se troškovi medjusobno prebiti ili srazmjerno razdijeliti. Taj se dio troškova može utvrditi brojem ili postotkom (§ 145.).

Troškovi će se medjusobno prebiti, kada svaka stranka pobijedi od prilike jednakim dijelom, a sramjerno razdijeliti, kada jedna stranka pobijedi sa više nego polovicom na pr. sa dvije trećine, tri četvrtine i t. d.

Na istom stanovištu stoji i stari postupnik (§ 576.) i malični postupak (§ 71. st. 2.)

Makar propis § 576. staroga postupnika nesumnjivo, iako nešto nezgrapno, izražava isto načelo kao što i § 145. st. 1. novoga postupnika, ipak je praksa, posve nerazumljivo, stala na stanovište bar pretežno, da tužitelj, ako uspije ma i najmanjim dijelom, nema da naknadi tuženome nikoji dio troškova. Ta pogrješna primjena zakona ne smije da se održi za važenja novoga postupnika.

I sada da se dotaknemo propisa § 59. zakona o smetanju posjeda, da preboju parničnih troškova nema mjesta.

Po starom postupniku ima mjesta preboju parničnih troškova u dva posve različita slučaja:

1. protivno modernim postupcima, koji stoje na stanovištu odgovornosti za uspjeh, kada se stranka, koja je potpuno podlegla, nije parničila u zloj vjeri (§ 573.), 2. u skladu sa modernim postupnicima, kada svaka stranka djelomično pobijedi, a djelomično podlegne (§ 576.). Da li je zakon o smetanju posjeda htio da isključi preboj u oba slučaja? Ne. On je stao na stanovište odgovornosti za uspjeh modernih postupnika, i svojom zabranom preboja htio je jedino da naglasi svoje odstupanje od načela odgovornosti za krivnju, ozakonjenoga u § 573. Kako je pak došlo do toga, da je zakon o smetanju posjeda ipak tako generalno isključio preboj, ako je htio da isključi preboj po § 573. a ne i preboj po § 576.? To se dogodilo zato, što zakonodavac nije predvidio mogućnosti, da stranka u parnici smetanja posjeda djelomično pobijedi i djelomično podlegne. I nije predvidio te mogućnosti gotovo opravdano, bar u teoriji. Ako je tko drugome oteo koju stvar, prisvajajući si pravo na posjedovanje te stvari, ili ako si tko prisvaja neko pravo (n. pr. služnost) na tudjoj stvari, tu ne može biti djelomične pobjede; ili je počinjeno smetanje posjeda ili nije. Jedna ili druga stranka mora da pobijedi potpuno. No u praksi može se dogoditi to, da stranka jednom tužbom za smetanje posjeda tuži dvije stvari i da tužitelj uspije svojom tužbom samo glede jedne stvari, a glede druge da podlegne. Slično se može dogoditi, kada tko tuži radi smetanja posjeda stanovite površine zemljišta, a uspije samo glede jednoga dijela te po-

Digitized by Google

vršine. U takovim slučajevima ima svakako mjesta preboju odnosno srazmjernomu dosudjenju troškova.

Novi postupnik u drugom stavu § 145. pravi izuzetke od pravila postavljenoga u prvom stavu, da će se troškovi kod djelomične pobjede prebiti ili srazmjerno podijeliti: 1. ako je protivna stranka podlegla samo u srazmjerno neznatnom dijelu svoga zahtjeva, a zbog toga dijela nisu nastali posebni troškovi; 2. ako je veličinu njezine tražbine u parnici tek trebalo utvrditi a) vještacima, b) po uzajamnom obračunavanju ili c) po uvidjavnosti suda u smislu § 369. U takovim slučajevima može sud naložiti jednoj stranci naknadu sviju troškova, koje su protivna stranka i njezin sporedni umješač imali. Glede izuzetka pod 2. treba imati na umu, da se ne će primijeniti naredjenje 2. stava § 145., ako je stranka svojim prekomjernim zahtjevom izazvala uopće parnicu ili bar izreku vještaka. U takovim slučajevima će doći do primjene prema okolnostima ili naredjenje prve stavke § 145. ili propis § 147.

Propisu 2. stava § 145. odgovara, kako izgleda, propis § 575. starog postupnika: Ostavlja se razudi suca, da tuženika osudi na naknadu troškova, ako tužitelju i ne bude dosudjen sav iznos zahtijevane tražbine. No to samo izgleda tako, jer je sadržina toga propisa neodredjena.

Izuzetak pod 1. pozna i mališni postupak (§ 71. st. 3.).

Kada će se rješavati o parničnim troškovima, novi postupnik (§ 154.) odredjuje, da sud ima donijeti svoju odluku o tome: 1. u svakoj presudi; 2. u zaključku samo onda, a) kada se njime sporna stvar svršava za dotični stepen, — ili b) kada se njime sporna stvar, istina, ne svršava, ali dužnost naknade ne zavisi od odluke u glavnoj stvari.

Glede presuda naredjenje § 154. pravi samo jedan izuzetak. Ako naime sud, donoseći djelomičnu presudu (§ 487.), nije kadar, da u pogledu presudjenih zahtjeva ili djelomičnoga zahtjeva odmah odluči i o troškovima, ima se u presudi izreći, u koliko se odluka o tom ostavlja za kasniju presudu, koja može da bude i opet koja djelomična presuda ili pak konačna presuda (§ 486.). No drugi izuzetak je predvidjen i za medjupresudu u § 489. st. 4.

Zaključci, kojima se sporna stvar svršava za dotični stepen, jesu n. pr. zaključak, kojim se u smislu § 108. izreče ništavost postupka u slučaju, kada se nedostatak sposobnosti biti strankom, parnične sposobnosti, zakonskoga zastupanja ili ovlašćenja za vodjenje parnice ne može ukloniti, ili kada je za to odredjeni rok protekao bezuspješno; ili zaključak, kojim se odbija tužba zbog nedopustivosti redovnoga pravnoga puta ili nenadležnosti suda ili litispendencije ili pravosnažno presudjenje stvari.

Jedan je primjer zaključka, kojim se sporna stvar doduše ne svršava, ali obaveza naknade ne zavisi od odluke u glavnoj stvari, je naknada troškova u slučaju povraćaja u predjašnje stanje (§ 218.). Drugi primjeri su predvidjeni u §§ 146. i 150., o kojima je riječ u ovom prikazu.

O tom pitanju donosi stari postupnik (§ 582.) ovaj propis:

Troškovi sudbeni imadu se u konačnim osudama i presudama (Erkenntnisse) o uzgrednim stvarima svagda naročito medju se prebiti ili dosuditi jednoj od parbenih stranaka.

Digitized by Google

O troškovima za slučaj djelomične presude i medjupresude nije stari postupnik mogao ništa propisati, jer on takovih presuda uopće ne pozna. Nasuprot rješava malični postupak (§ 73.) pitanje troškova za slučaj djelomične presude isto onako kao što i novi postupnik.

Ako pometnjom u presudi o zahtijevanoj naknadi troškova ne bi bilo odlučeno nikako ili samo nepotpuno, ima se po novom postupniku (§ 519.) na prijedlog dopuna izreći presudom (dopunska presuda). Slično važi i za zaključke, u kojima je izostala odluka o troškovima, u koliko se u zaključcima ima uopće donijeti odluka o troškovima (§ 526.). Isto tako i stari postupnik (§ 351.).

Formalna pretpostavka odlučivanja o dužnosti naknade troškova je ta, da je troškovnik (spisak troškova) sa eventualnim prilozima podnešen na vrijeme. Odnosni prijedlog stranke nije potreban. (§ 156. st. 1.) Isto tako i stari postupnik (§ 583.).

No novi postupnik je u toliko odredjeniji od staroga, što odredjuje, kada je troškovnik podnesen na vrijeme. On se ima podnijeti, prije nego što se zaključi rasprava, koja neposredno prethodi odlučivanju o naknadi troškova; no ako se ima odlučiti bez prethodne rasprave, onda stranka mora troškovnik s prilozima predati još prilikom njenoga preslušanja ili zajedno s prijedlogom, o kojem treba sud da odluči (§ 156. st. 2.).

Pozivanju stranke, da naknadno priloži troškovnik, nema dakle mjesta ni u kojem slučaju. Kada se odlučuje o dužnosti naknade troškova, valja istovremeno naznačiti iznos troškova.

Samo onda, kada se usmeno objavljuje presuda ili zaključak, kojim se nalaže naknada troškova, može se odmjerenje iznosa troškova zadržati za pismeni otpravak presude ili zaključka u slučajevima, kada je pismeni otpravak propisan (§ 155.).

Stari postupnik ne pozna slične odredbe već zbog toga, što po njemu nema usmenog objavljivanja presuda i odluka.

Važna je odredba § 157. novoga postupnika, da se odluka o troškovima, koja je sadržana u presudi parničnoga suda, može pobijati samo rekursom, ako se zajedno ne pobija i odluka u glavnoj stvari.

Upozorava se naročito, da to naredjenje govori samo o presudi parničnoga suda, t. j. prvostepenoga suda, a to je zbog toga, što rekurs protiv odluke drugostepenoga suda o parničnim troškovima nije dopušten (§ 622.).

Prema staromu postupniku odluka o troškovima, koja je sadržana u presudi, može se pobijati samo prizivom (§ 321.).

Odluka o parničnim troškovima, koja je sadržana u presudi u maličnim stvarima (§ 543.), ne može se po novom postupniku uopće pobijati (§ 611.).

Ako pak jedna stranka pobija presudu u pogledu troškova, a druga u pogledu glavne stvari, onda će sud drugoga stepena u isto vrijeme donijeti odluku i o prizivu i o rekursu (§ 157. 2. st.).

Naredjenja §§ 142. do 151. mjerodavna su i za postupak povodom pravnih lijekova i za odluke, koje imaju donijeti sudovi drugoga i trećega stepena o troškovima postupka provedenoga na osnovu pravnih lijekova. Tako isto vrijede ta naredjenja i onda, kada viši sud, pre-

Digitized by Google

inačujući odluku nižega suda, ima odlučivati i o troškovima cijeloga postupka, koji je prethodio. Okolnost, što jedna stranka ima za sebe odluke nižih sudova, nije mjerodavna za pitanje o naknadi troškova cijeloga postupka (§ 152.).

Odredba posljednje rečenice podudara se sa propisom § 577. staroga postupnika.

Valja naglasiti, da je za troškove u višim stepenima mjerodavan jedino uspjeh pravnoga lijeka. Ako se presuda pravnim lijekom pobija ma i samo u kojem njezinom neznatnom dijelu, a pravni lijek bude potpuno uvažen, imadu se stranci dosuditi svi troškovi, koji su nastali u višem stepenu, prema načelu, izraženomu u § 143.

O nadležnosti sudova za mladje maloljetnike

Napisao Borčinović M. Arsenije, drž. tužilac za mladje maloljetnike u Travniku.

I. — Možemo sa ponosom ustvrditi, da naše krivično zakonodavstvo po mnogim svojim odredbama kao i po općem sistemu te načelima spada u red najboljih i najznačajnijih tvorba zakonodavstva novijega vremena. Ovo se naročito odnosi na njegove propise o odgovornosti maloljetnika, kojima su se naši zakonici i materijalni i procesualni pomaknuli u prvi red modernih zakonika.

Ali, na žalost, mora se priznati i to, da baš u tom njegovu dijelu imade skoro najviše mana, osobito u pogledu redakcije odnosnih propisa, koji nisu čak ni dovoljno diferencirani prema svojoj materijalnoj i formalnoj prirodi — tako, te se nalaze izmiješani dijelom u krivičnom zakoniku, a dijelom u krivičnom postupku, iako ponekad ne spadaju tamo, gdje su uvršteni. Opaža se zatim nedostatak jedinstvene, dosljedno sprovedene terminologije, što može stvoriti zabunu i dovesti do pogrješnoga razumijevanja pojedinih od tih propisa. Ali su ipak najopasnije i kod primjenjivanja u praksi zadavat će najviše poteškoća one mane, koje se ogledaju u nejasnosti i nepotpunosti nekih odredaba, jer ove mogu da dovedu u pitanje čak i samo otpravljanje pravosudja, kako ćemo to dalje vidjeti.

Ove unutrašnje nedostatke medjutim je trebalo pogotovo izbjegavati radi toga, što su propisi o kažnjavanju mladjih maloljetnika i o postupku u njihovim stvarima potpuno novi za veći dio naše države, te je nemoguće kod njihove primjene poslužiti se analogijom sa prijašnjim zakonskim propisima niti se osloniti na judikaturu, a ne može se svakako ni zahtijevati od sudaca poznavanje sličnih ustanova u stranim zakonodavstvima kao ni motiva i historijata odnosnih naših propisa, jer su sva ta materialia ogromnoj većini sudaca naprosto nepristupačna. — Od kolike je pak važnosti, da zakoni sadržavaju sasvim jasne, odredjene i potpune propise kao materijalnoga, tako i formalnoga prava, vidi se najbolje po tome, što u konkretnom slučaju — u pogledu postupka sa stvarima mladjih maloljetnika — već kod rješenja prvoga i osnovnoga pitanje glede nadležnosti nailazi se na znatne po-

Digitized by Google

teškoće, nerazumijevanje i protivnosti u shvaćanjima, koje mogu da izazovu poremećaj u pravilnom funkcijoniranju sudstva. Svega toga, medjutim ne bi trebalo da bude, a sigurno ne bi ni bilo, da su odnosni zakonski propisi sastavljeni malo jasnije i potpunije, te da preciziraju i točno odredjuju postupak i za one slučajeve, koje izlaze iz okvira tek u općim crtama danoga sistema, a koje je zakonodavac nesumnjivo predvidio ili bar predvidjeti morao. Riječ je o odredbama §§ 9./1. i 10/2. k. p. u vezi sa onima §§ 434—436. k. p. Prvima je opredijeljena nadležnost sudova u stvarima mladjih maloljetnika, potonji pak uredjuju organizaciju tih sudova. Nadležnost je razdijeljena tako, da je sreskim sudovima priznata nadležnost za cio prvostepeni postupak u svim p r e s t u p i m a mladjih maloljetnika (§ 9/1. kp.), dočim je okružnim kao inokosnim sudovima ostavljena nadležnost u istom obimu za sva z l o č i n s t v a mladjih maloljetnika (§ 10/2. kp).

Ovoj jasnoj i preglednoj šemi nadležnosti sudova za mladje maloljetnike ne odgovara, na žalost, i isto takova organizacija tih sudova kao naročitih odjeljenja redovnih (sreskih i okružnih) sudova, jer ta su odjeljenja zapravo pozitivno ustanovljena jedino kod okružnih sudova (§ 434. kp.), dočim se za sreske sudove samo predvidja, da se ta odjeljenja kod njih istom m o g u osnovati. Pri tome se nigdje ništa ne kaže, kako se ima postupati sa prestupima mladjih maloljetnika do toga eventualnoga osnivanja pomenutih odjeljenja pri sreskim sudovima, kao ni za slučaj, da ta odjeljenja kod ovih potonjih uopće ne budu osnovana.

Ova nepotpunost dovodi u praksi do raznolike primjene zakonskih propisa glede postupka u stvarima mladjih maloljetnika, te dok jedni sudovi (sreski) neovlašteno i protivno slovu i duhu zakona donose presude u stvarima mladjih maloljetnika, dotle drugi te stvari nikako ne rješavaju, nego ih samo slažu u »scontra« u iščekivanju osnivanja i kod njih naročitih odjeljenja za mladje maloljetnike. Ni sami državni tužioci za mladje maloljetnike ne postupaju uvijek jednako, te dok jedni upućuju stvari mladjih maloljetnika na rješavanje već postojećim sudovima za mladje maloljetnike (kod okružnih sudova) bez obzira na kvalifikaciju djela, dotle drugi opet ustupaju te stvari, u koliko se radi o prestupima, na postupak sreskim sudovima pozivom na § 9/1. kp., iako ti sudovi nigdje nemaju još naročitih odjeljenja za mladje maloljetnike. Na drugoj strani i suci za mladje maloljetnike kod okružnih sudova, uzimajući po sili propisa § 25. kp. u prethodni postupak stvari o prestupima mladjih maloljetnika, udovoljavaju time samo djelomično stavljenim na njih zahtjevima, jer po dovršenim izvidjajima vraćaju te stvari državnim tužiocima za mladje maloljetnike, odbijajući od sebe, da donose o njima presude, odnosno meritorna rješenja. Time se stvara jedno vrlo teško i zamršeno stanje, koje ugrožava ispravno vršenje pravosudja u pogledu mladjih maloljetnika, a time dovodi u opasnost i javnu bezbjednost, lišavajući društvo sudske zaštite od najezde maloljetnih delinkvenata, dočim će ovi potonji svakako uzimati sve to većeg maha, čim osjete, da njima ne prijete više nikakve zakonske sankcije. Dopustiti, da ovakovo stanje potraje, nesumnjivo bi značilo izigrati sam smisao i svrhu zakonodavnoga rada, te učiniti jalovima sve pokušaje

Digitized by Google

društva i države na suzbijanju kriminaliteta mladjih maloljetnika, koji se posljednjih desetljeća neprestano i prijeteći širi.

Držim stoga, da je pravilno i razumno rješenje ovoga pitanja od vrlo velike važnosti ne samo radi socijalnih motiva, nego i radi prestiža te interesa ove naše mlade i donekle nove institucije, pa je na sudovima samim, da do eventualnoga noveliranja ili autoritativnoga tumačenja zakonskih propisa nadju pravi put, koji bi podjednako odgovarao interesima kako pravosudja tako i društva, a i samih mladjih delinkvenata, a koji bi bio uz to i u skladu sa pozitivnim odredbama prava. Ovo je potrebno tim više, što taj i takov put postoji, a ukazuje ga nama sam zakon, što ću daljnim izlaganjem pokušati, da dokažem.

II. — Proglašujući svoju nenadležnost za postupanje i rješavanje stvari o prestupima mladjih maloljetnika, okružni sudova kao sudovi za mladje maloljetnike pozivaju se pri tome obično na propise §§ 1., 8., 9/1., 10/2., 25., 434., 435. i 436. kp.

Držim, da ovo tumačenje naprijed navedenih propisa nije ispravno. Iz gore navedenih zakonskih propisa u vezi sa ostalim zakonskim odredbama o postupku u stvarima protiv mladjih maloljetnika proizlazi jasno i nedvoumno samo to, da je zakonikom o sudskom krivičnom postupku od 16. veljače 1929., ustanovljena podsudnost mladjih maloljetnika »Sudovima za mladje maloljetnike« kao naročitim odjeljenjima redovnih (prvostepenih) sudova.

Kod toga, istina, zakonom je predvidjeno diferenciranje tih naročitih foruma izmedju sreskih i okružnih sudova i to tako, da su sreski sudovi nadležni za cio prvostepeni postupak o svim prestupima mladjih maloljetnika prema naročitim naredjenjima zakonika o sudskom krivičnom postupku, sadržanim u §§ 433. do 454. (§ 9/1. kp), dočim su okružni sudovi kao inokosni sudovi nadležni za cio prvostepeni postupak o svim zločinstvima mladjih maloljetnika takodjer prema naročitim naredjenjima §§ 433—454. k. p. (§ 10/2. k. p.).

Iz ovih zakonskih odredaba o podjeli nadležnosti u stvarima mladjih maloljetnika izmedju sreskih (za prestupe) i okružnih (za zločinstva) sudova ne može se još izvesti zaključak, da je isključena nadležnost okružnoga suda sa mladje maloljetnike za rješavanje onih stvari, gdje se radi samo o prestupu mladjega maloljetnika, jer da je za postupak u tim stvarima nadležan sreski sud kao sud za mladje maloljetnike, koji doduše ne postoji, ali čije je osnivanje predvidjeno u § 435. k. p.

Kod toga se gubi iz vida, da gore navedeni propisi §§ 9. i 10. k. p. podjednako upućuju na naročita naredjenja §§ 433-454. k. p., prema kojima imaju da se ravnaju i spomenuta opća načela podsudnosti u stvarima mladjih maloljetnika.

Obraćajući se pak sadržaju tih naročitih naredjenja, vidimo prije svega, da je njima ustanovljena za izvidjanje i sudjenje u stvarima mladjih maloljetnika specijalna i isključiva nadležnost posebnih »sudova za mladje maloljetnike« kao jedna naročita vrst postupka obzirom na posebni značaj i osebnosti kako odnosnih delinkvenata tako i zakonskih sankcija, koje su ustanovljene za njih u sadašnjem našem krivičnom zakoniku (§§ 27—29. k. z.), — sve

Digitized by Google

to prema naročitom shvaćanju zakonodavca o krivičnoj odgovornosti maloljetnika i o najboljim načinima borbe sa njihovim kriminalitetom.[1])

U istim naredjenjima vidimo dalje, da je za što bolje postignuće i ostvarenje ovih svojih ciljeva i shvaćanja zakonodavac rezolutivno naredio osnivanje naročitoga odjeljenja kao »suda za mladje maloljetnike« kod svakog okružnog suda (§ 434. k. p.), dok kod sreskih sudova predvidja tek fakultativno osnivanje takovih sudova uredbom ministra pravde prema njegovu nahodjenju, vezavši to osnivanje za čitav niz specijalnih uslova mjesta i prilika, koje bi pogodovale ovoj naročitoj vrsti postupka (§ 435. k. p.).

Nadalje je zakonodavac povjerio postupak i sudjenje u stvarima mladjih maloljetnika takodjer naročitoj vrsti sudaca kao sudaca za mladje maloljetnike, čije osposobljenje za vršenje njihova poziva osniva na posebnom imenovanju po predsjedniku apelacijonoga suda, a zahtijeva naročite lične kvalifikacije (§ 436. k. p.). Vršenje pak funkcija sudaca za mladje maloljetnike po zamjenicima je dopušteno iznimno i to samo za pojedine prijeko potrebne službene radnje u stvarima mladjih maloljetnika, kako je to jasno označeno u § 436. k. p.

Već se iz ovih općih zakonskih odredaba može zaključiti, da je nadležnost sudova i sudaca za mladje maloljetnike ne samo naročite već

[1]) N. Ogorelica u svojem »Uvodu« k tekstu zakonika o suds. kriv. post. (izdanje »Obnove« d. d. Zagreb) izričito naglasuje ovaj naročiti značaj nadležnosti sudova za mladje maloljetnike, navodeći ju kao »vanrednu« (forum pupile), pošto je prethodno ocrtao razne forme redovne nadležnosti.

Ovakovo stanovište našega zakonodavstva odgovara potpuno savremenim shvaćanjima teorije u pitanju odgovornosti maloljetnika te najboljih načina borbe, sa njihovim kriminalitetom, ali se razilazi, na žalost, sa ustanovljenom praksom većine modernih zakonika, koji su — dosljedno tim shvaćanjima, a prožeti idejom reformiranja kako procesnih normi tako i same organizacije sudstva, u koliko se ovi odnose na maloljetnike — stvorili potpuno zasebne sudove za maloljetnike, a ne samo odjeljenja redovnih sudova kao kod nas. Ovo je sasvim razumljivo, kada se uoči koliko se razlikuju sudovi za maloljetnike od normalnoga tipa običnih sudova svojom posve originalnom organizacijom i procedurom. Kada smo već prihvatili nova načela materijalnoga i procesualnoga prava u pogledu mjera i postupka protiv maloljetnika, trebali smo isto tako da slijedimo primjer Amerike, Engleske, Francuske, Rusije (do boljševičke) i drugih država takodjer u pogledu organizacije sudova za maloljetnike i to u pravcu njihove potpune odvojenosti od redovnih sudova, kako je to sprovedeno i u svim tim državama.

Zanimljivo je napomenuti, da je u našoj pravnoj književnosti ovu ideju svojedobno istakao i zagovarao prof. dr. Čubinski u raspravi »Nove sudske reforme« (1925.).

Može se sa sigurnošću tvrditi, da sada ne bi ni moglo dolaziti do izloženih ovdje poteškoća, nekslada i nerazumijevanja, kada bi naš zakonik o sud. kriv. postupku bio prihvatio u cjelini ovo gledište, te shodno svojim općim odredbama o mladjim maloljetnicima dao i sudovima za njih odgovarajuću organizaciju.

Digitized by Google

i isključive prirode, a da o tome ne bude baš nikakve sumnje, zakonodavac je to svoje stanovište još više precizirao, naredjujući u § 438. k. p. izdavanje postupka protiv mladjih maloljetnika, ako su pored njih u krivičnom djelu sudjelovala i druga lica starija od 17 godina. Samo u interesu pravilnoga i potpunoga istraživanja i presudjenja stvari, a za slučaj, kada bi izdvajanje moglo biti od štete za sam postupak, dozvoljeno je iznimno predati stvar na postupak redovnomu sudu — no i to samo posebnom odlukom po prijedlogu suca za mladje maloljetnike, bez kojega rješenja redovni sud ne može protiv mladjega maloljetnika produžiti postupak.

Ali ovaj isključivi značaj nadležnosti sudaca za mladje maloljetnike dolazi do potpunoga izražaja tek u ustanovi § 279. al. 2. k. p., kojom se naredjuje redovnim sudovima, da u slučaju, ako u toku glavnoga pretresa (i to u vijeću!) nadju, da je za stvar nadležan sudac za mladje maloljetnike, imaju prekinuti postupak i stvar uputiti ovome sucu.

Ovo je tim značajnije, što inače zakonodavac nigdje ne pridaje pitanju nadležnosti sudova višega stepna prema onoj nižega stepena apsolutne važnosti, te ne samo dozvoljuje već u izvjesnim slučajevima i ustanovljuje nadležnost prvih i za krivična djela, za koja su inače nadležni sudovi nižega stepena (u slučaju koneksiteta — §§ 20. i 21. k. p. i u slučajevima iz §§ 279/I. i 373 k. p.) smatratjući sasvim ispravno, da veća nadležnost uključuje manju.

Samo i jedino tako se može objasniti, da je zakonodavac spomenutim svojim odredbama učinio iznimke od općih načela o nadležnosti, sadržanih u propisima §§ 1. i 25. k. p., te nije vezao za te i takve slučajeve povrede potonjih one posljedice, koje proističu iz radnja i odluka nenadležnih sudova, a koje se svode u glavnom na ništetnost njihova postupka (§§ 204, 271, 336/1 i 7, 350/3, 357/3, 365/3 i 3, 406/II. k. p.)

Obzirom na ustanove §§ 279/I. i 373 k. p. kao i propise §§ 20 i 21 k. p. jasno je, da ne će biti ništetan postupak samo s toga, što ga je proveo sud višega stepena (na pr. okružni zborni ili inokosni) u stvari, za koju je nadležan sud nižega stepena (okružni inokosni odnosno sreski sud), već da se tu ima u vidu obratni odnos nadležnosti (ako na pr. inokosni sud presudi stvar, za koju je nadležan zborni) kao i nadležnost redovnih sudova sa ograničenim specijalnim djelokrugom (trgovački sudovi i — u smislu k. p. — sudovi za mladje maloljetnike), te ona posebnih sudova (prema § 1. zak. o uredj. sudova, a u koje spadaju općinski (mjesni) sudovi, državni sud za zaštitu države, vojni i crkveni sudovi, upravni sudovi, državni savjet, sudovi radničkog osiguranja, državni sud za ministre i dr.[2]) Valja istaknuti još i to, da su za pravilno i potpuno shvaćanje zakonskih propisa o nadležnosti sudova od važnosti i oni opći motivi, koji leže u osnovi te pravne ustanove, a koji se svode u glavnom na slijedeće: nemogućnost vršenja pravosudja na jednom samo mjestu za cijelu državu kako zbog velikoga prostora ove tako i zbog velikoga broja krivičnih djela i njihove raznolikosti; zatim potreba podjele posla medju mnogobrojnim sudo-

[2])Tako i L. Henigsberg u svojem »Tumaču suds. kriv. postup.« str. 319.

Digitized by Google

vima i sucima prema izvjesnim općim kriterijima, a u cilju, da se izbjegne — u protivnom slučaju — neminovnomu kaosu u pravosudju, te najzad postignuće što veće sigurnosti u pravilnom vršenju pravosudja ustanovom kontrole viših sudova nad nižima.

Otud i podjela nadležnosti na stvarnu, mjesnu i funkcijonalnu sa različnim značajem istih te različitim posljedicama njihove povrede. Kako s pravom veli prof. dr. B. Marković:[3])

»Pošto je stvarna nadležnost ustanovljena u prvom redu u javnom interesu, koji traži, da krivična stvar dodje pred onaj sud, koji sastavom suda i postupka pruža najviše garancije za pravičnost presude, to je nesumnjivi interes i države i stranaka samo u tome, da jednu krivičnu stvar ne sudi sud, koji je nadležan za lakše krivične stvari, a nikako i obrnuto, t. j. da jednu lakšu krivičnu stvar ne sudi sud, koji je nadležan za teže krivične stvari. Dokle u prvom slučaju nema garancije, da će teža stvar biti pravilno presudjena, dotle u drugom tih garancija ima čak i više no što treba. Zato će u posljednjem slučaju rad i stvarno nenadležnoga suda vrijediti«.

Kada se uvaže sva gornja razmatranja o nadležnosti sudova, koja proističu iz jasno i odredjeno izraženoga stanovišta našega sudskoga krivičnoga postupka, mora se onda doći do zaključka, da nadležnost nije samo pravo, već i dužnost svakoga pojedinog suda, da izvjesno, zakonski odredjeno krivično djelo presudi, odnosno da »stvarna nadležnost je pravo i d u ž n o s t jednoga suda, da jedno krivično djelo sudi zbog prirode ili drugih njegovih osebina.«[4])

Nesumnjivo je takodjer, da baš stvari mladjih maloljetnika spadaju medju one, koje se znatno i bitno razlikuju od svih ostalih kako po prirodi tako i po drugim svojim osebinama, te ih je zakonodavac upravo zbog tih naročitih stvarnih momenata i izdvojio u zasebnu skupinu, te odredio za njih naročitu vrst postupka, stavivši ih ujedno i pod isključivu nadležnost naročitih »sudova za maloljetnike«.

Prema tome je sudovima podjednaka dužnost, pazeći po službenoj dužnosti na svoju stvarnu i mjesnu nadležnost (§ 25 k. p.), izbjegavati ne samo nedopušteno proširivanje svoje nadležnosti, već isto tako i sužavanje ove. Ignoriranje te dužnosti u ovom potonjem pravcu povlači za sobom iste posljedice kao i kod prekoračenja nadležnosti (§ 336 t. 8., a u vezi sa njim i § 393 t, 2. k. p.) t. j. ništetnost postupka uslijed povrede formalnoga zakona.

Valja ovdje naglasiti još i to, da ova dužnost sudova paziti na svoju nadležnost imade još jedno ograničenje u pogledu mjesne nadležnosti, za koju ta dužnost prestaje izvjesnim procesualnim momentom —naime pravomoćnošću podignute optužnice — iza kojega se ne može više pobijati mjesna nadležnost suda prvoga stepena (§ 211 k. p.).

III. — Obratimo li se sada sadržaju propisa krivičnoga zakonika o odgovornosti mladjih maloljetnika (§§ 26—29) kao i propisa sudskoga krivičnoga postupka (§§ 438—454 k. p.), kojima se zajednički odredjuju

[3]) Udžbenik sudskog krivičnog postupka Kraljevine Jugoslavije o posljedicama nenadležnosti str. 136.

[4]) Dr. B. Marković, Udžbenik i t. d. str. 113.

Digitized by Google

zakonske sankcije (mjere) protiv krivičnih djela maloljetnika (a propisima krivičnoga postupnika osim toga još i opća načela izvidjanja i sudjenja tih djela), pada u oči, da tu zakon skoro nigdje ne pravi razlike izmedju zločinstva i prestupa tako, te se ova gotovo i ne ispoljuje u odnosu ni prema materijalnim a niti prema procesualnim posljedicama te razlike. Izuzetak postoji samo u dva slučaja i to: 1. kod kažnjavanja mljadjih maloljetnika po § 28/VII. k. z. odnosno § 451/V. i 452/III. k. p. prema propisu § 30 k. z., koji slučaj predvidja, da mladji maloljetnik učini zločinstvo, te 2. kod stavljanja pod optužbu, kojemu ima mjesta, samo kad se tiče zločinstva (§ 442/II. k. p.); ovamo valja ubrojiti još institut obvezatne obrane u postupku pred okružnim sudom (§ 434/III. k. p.). Osim ovih slučajeva zakon predvidja potpuno jednake mjere i postupak u stvarima mladjih maloljetnika bez obzira, da li se radi o prestupu ili zločinstvu, te odlučno prenaša ovdje težište na individualne momente i osebine delinkvenata, imajući u vidu jedan jedini cilj: moralno p o p r a v l j a n j e posrnule mladeži, a tim samim i zaštitu društvene bezbjednosti.

S toga zakon i upućuje sudove za mladje maloljetnike na najtješnju vezu i saradnju sa licima pedagogijski spremnima i iskusnima i to u svim stadijima postupka, kako u izvidjajima (§§ 439, 440 i 441/II. k. p.) i u presudjenju (§§ 443, 44 i 445 k. p.) tako i u izvršivanju mjera, naredjenih protiv mladjih maloljetnika (§ 454 k. p.)

Slično tome naredjuje zakon u § 26 k. z. glede djece, za koju takodjer ne pravi razlike kod presudjivanja po njima učinjenih krivičnih djela prema objektivnomu kriteriju (dioba istih na zločinstva i prestupe), već isključivo i jedino po subjektivnom kriteriju (napuštenost i moralna pokvarenost), a odlučivanje o mjerama protiv njih prenosi na posebne starateljske sudove, predvidjajući ujedno i povjeravanje vršenja poslova starateljske vlasti sudovima za mladje maloljetnike (§ 436/III. k. p.).

Isto tako obzirom na taj specijalni zadatak sudova za mladje maloljetnike u vezi sa vaspitnim značajem mjera, koje se imaju primjenjivati protiv mladjih maloljetnika, naredjeno je u § 437 k. p., da se postupak protiv potonjih ima započimati i dovršavati h i t n o, jer mjere vaspitanja i popravljanja mogu biti samo onda korisne i uspješne, ako se primjenjuju neposredno ili barem u vremenskom razmaku iza manifestiranja zločinačkih sklonosti ili moralnih slaboća.

Naprotiv, svako odugovlačenje i odlaganje primjena vaspitnih mjera može imati za posljedicu samo to, da će se zločinački instinkti u neotpornim i neiskusnim dušama mladjih delinkvenata pojačavati, rasti i uzimati sve to većega maha, ugrožavajući tako ne samo bezbjednost društva, nego čineći iluzornom i bespredmetnom svaku dalju zakasnilu akciju za suzbijanjem kriminaliteta mladeži.

Najzad iz ustanove § 25. k. p. u vezi sa propisom § 378 k. p. proizlazi, da je sud, koji se smatra nenadležnim za rješenje stvari, koja mu je prispjela, dužan uputiti ju nadležnomu sudu odnosno na nadležan postupak. Nu šta mogu da urade i što zaista poduzimaju suci za mladje maloljetnike kod okružnih sudova, kada im prispiju stvari o prestupima mladjih delikvenata, a oni ostanu kod podvrgnutog ovdje kritici čisto

Digitized by Google

formalističkoga shvaćanja svoje nadležnosti? Odbijajući od sebe da rješavaju te stvari, jednostavno izriču, da se akt po krivici mladjega maloljetnika ima staviti u »sconotro« d o k s e n e o s n u j e s u d z a m l a d j e m a l o l j e t n i k e »k o d s r e s k i h s u d o v a«, ili ustupaju potonjima te stvari »na nadležnost«, ili pak sa istom motivacijom šalju spis državnomu tužiocu za mladje maloljetnike na »priček«. Sa stanovišta tih sudaca medjutim samo prvo i potonje rješenje moglo bi se smatrati kao pravilno, jer oni i ne mogu uputiti akt nadležnome sudu, dok ovaj u stvari ne postoji. Naprotiv, slanje spiska sreskim usdovima protivno je ne samo slovu zakona nego i zdravoj logici, jer ne može postojati neka apstraktna nadležnost — sama za sebe bez odnosnoga suda, pa dok ovaj ne postoji nema ni njegove nadležnosti. Nastaje medjutim pitanje, što će biti i kako se ima dalje postupati sa ovako skontriranim stvarima, ako se sudovi za mladje maloljetnike kod sreskih sudova uopće i ne osnuju ili bar ne za područje dotičnoga sreskog suda. Zar da stvari ostaju neriješene odnosno krivična djela mladjih maloljetnika nekažnjiva (naročito obzirom na propise o zastarjelosti, prijedlogu i privatnoj tužbi), samo da se zadovolji goloj formi prema onoj klasičnoj: »pereat mundus — fiat justitia« i to protivno imperativno izraženoj volji zakona, da se u tim stvarima hitno postupa? Ta to bi značilo pretvoriti propise krivičnog zakona u mrtva slova na papiru, lišivši ih svakoga stvarnoga smisla i značaja, a izloživši ujedno nezaštićeno društvo na volju i milost zločinačkih nagona moralno pokvarenih te posrnulih maloljetnika, ove potonje pak ostaviti bez ikakove pomoći zakona i društva i bez onoga blagotvornoga utjecaja njihova, kojim bi se moglo i moralo postići, da budu za vremena vraćeni na put istine, poštenja i rada, te da postanu korisni članovi društvene zajednice.

Nema sumnje, da zakonodavac nije mislio tako, a vidjeli smo gore, kakov je pravi smisao i značaj njegovih odredaba u pogledu postupka sa stvarima mladjih maloljetnika kao i onih glede nadležnosti sudova.

Vidjeli smo nadalje, da ne postoje nikakove zakonske zapreke za izloženo ovdje tumačenje nadležnosti sudova za mladje maloljetnike tim više, što na njega upućuje i gramatički i logički smisao propisa §§ 9/1. i 10/2. k. p. u vezi sa onima §§ 434 i 435. k. p. Mislim, da nije slučajno, da se ovaj posljednji § u odjeljku 2. poziva na § 9/1. k. p., dok § 434 k. p., koji govori o sudovima za mladje maloljetnike kao odjeljenjima okružnih sudova, ne navadja § 10/2.

S druge strane ne može se pretpostavljati, da je zakon u samoj suštini svojoj ostao nepotpun i da ministar pravde nekim previdom nije izdao uredbu, na koju ga ovlašćuje § 435 k. p., a to tim manje, što su sve ostale uredbe predvidjene krivičnim zakonikom i postupkom svojevremeno izašle, pa tako i one, koje se odnose na mladje maloljetnike (Uredba o osnivanju i radu drž. zavoda za vaspitanje i popravljanje djece i mladjih maloljetnika od 18. siječnja 1930. broj 5297. kao i raspored za upućivanje maloljetnika u zavode za vaspitanje i popravljanje od 31. prosinca 1929., br. 107.114.).

Uzme li se ipak, da u ovom slučaju imademo ne jednu samo redakcijsku nejasnost i nepotpunost dotičnih zakonskih propisa nego stvarnu prazninu u zakonu, opet je stvar sudova, da do donošenja

Digitized by Google

odnosne novele popune tu prazninu ispravnim i shodnim (logičnim) tumačenjem namjera zakonodavčevih, u koliko se ove dadu razabrati iz pozitivnih njegovih odredaba, koje se odnose na stvar, te saobrazujući svoj postupak tim namjerama, odnosno donašajući dotične odluke u smislu i u duhu postojećih zakonskih propisa, pa da tako omoguće i osiguraju nesmetano i pravilno vršenje pravosudja u zemlji.

IV. — Rezimirajući sve dosad izloženo, dolazimo do ovih utvrdjenja:

1. Propisi §§ 9/1. i 10/2. k. p., kojima se ustanovljuju granice sudske nadležnosti u stvarima mladjih maloljetnika, nisu apsolutne već očito relativne naravi, te se imaju prema izričitoj uputi samih tih propisa primjenjivati i tumačiti samo u vezi sa ostalim naročitim naredjenjima krivičnoga postupka; 2. ovi potonji sadržavaju:

a) ustanovu za postupak u stvarima mladjih maloljetnika specijalne i isključive nadležnosti naročitih sudova za mladje maloljetnike; pri čemu

b) ti sudovi moraju postojati i stvarno postoje jedino kod okružnih sudova, dočim kod sreskih sudova samo mogu biti osnovani posebnom uredbom ministra pravde, koje do sada nema niti se znade, da li će uopće i u jesnom slučaju za koje će sudove biti izdana (pošto izdanje te uredbe u ostalom nije nikakova dužnost nego samo ovlaštenje ministra, koje on može, dakako, prema svojemu nahodjenju ostaviti uopće neiskorišćeno).

Otuda, a u vezi sa gore navedenim razmatranjima glede sudske nadležnosti uopće i sa stanovišta našega pozitivnoga zakona naposve, neminovno slijedi: da se sudovima za mladje maloljetnike kod okružnih sudova mora priznati nadležnost za sve stvari protiv mladjih maloljetnika bez obzira, da li se radi o zločinstvu ili prestupu, *jer su to za sada jedini nadležni forumi za izvidjanje i presudjivanje tih stvari.*

Ovaj zaključak nameće se sam sobom kao jedino pravilno i duhu postojećih zakonskih propisa te intenciji zakonodavca potpuno odgovarazuće rješenje vrlo važnoga problema ne samo formalno-procesualnoga već i materijalnoga prava te kriminalne politike. Na takovo rješenje upućuje u ostalom i sam zakon o stavljanju na snagu i uvodjenju u život krivičnog zakona od 16. veljače 1929., kada u čl. 15. ustanovljuje izrično nadležnost prvostepenih odnosno okružnih sudova za cio postupak o krivičnim djelima mladjih maloljetnika na područjima Srbije i Crne Gore, a to baš obzirom na nepostojanje na tim područjima sreskih sudova — dosljedno ni onih za mladje maloljetnike.

Svakako bi bilo potrebno u interesu pravilnoga i jednoobraznoga postupanja svih sudova, za koje već sada važe propisi novoga krivičnoga postupnika, te ispravnoga tumačenja i primjene zakonskih propisa o postupku u stvarima mladjih maloljetnika, da ministarstvo pravde preko svoga zakonodavnoga odjeljenja izda upute sudovima i razjašnjenje odnosnih zakonskih odredaba.

Ne smije se tek dopustiti, da ostanu van dohvata zakona baš oni, prema kojima je njihovo primjenjivanje u općem interesu upravo najpotrebnije (jer moglo bi se pokazati kao najuspješnije), niti društvo da

Digitized by Google

ostane nezaštićeno od čitave jedne klase socijalno najslabijih, ali uz to i najopasnijih svojih elemenata.

U svome tako važnom i odgovornom socijalnom radu moramo izbjegavati svako vraćanje na stare i davno napuštene puteve srednjevjekovnoga dogmatizma sa njegovim skolastično-doktrinarskim shvaćanjima i metodama rada, ako ne želimo »propter legem legis causas perdere!«

Može li se prijedlog staviti osim kod državnoga tužioca i suda i kod drugih vlasti?

Napisao dr. Ivo Kun, ovdjetnik u Karlovcu.

Novi krivični zakon je uveo kod nas neke sasvim nove uvjete za pokretanje i provadjanje krivičnoga postupka, koje prijašnji kazneni zakoni nisu poznavali. Po novom kaznenom zakonu imade mnogo krivičnih djela, koja se mogu progoniti tek na prijedlog oštećenoga, a gotovo sva krivična djela, koja se po novom zakonu mogu progoniti na prijedlog, progonila su se po starom zakonu ex officio.

Kao što je pojmljivo, primjena ovih potpuno novih propisa donaša sa sobom izvjesne teškoće, a kao naročite teškoće ukazuju se baš kod novog instituta prijedloga dva pitanja, a to su slijedeća: 1. da li je dovoljno za pokretanje krivičnoga postupka kod djela, koja se mogu progoniti na prijedlog, ako je prijedlog stavljen kod javne vlasti na pr. policije; — 2. da li državni tužioc, sud ili koja druga javna vlast imade za djela, koja se mogu progoniti na prijedlog, a za koje sazna prijavom neovlaštene osobe, zatražiti od oštećenoga, da u odredjenom roku stavi prijedlog?

Na obradu ovih pitanja sam potaknut raznolikom praksom, koju sam u tom pogledu opazio kod dva suda. Jedan sud se zadovoljava sa prijedlogom ovlašćenika, stavljenim kod policije, te na prijedlog, sadržan u policijskoj prijavi, odredjuje povedenje krivičnoga sudskoga postupka, a drugi sud takove prijave jednostavno rješava tako, da ih meće u »scontrum« kroz 3 mjeseca, i ako ovlašćenik u tom roku ne podnese prijedlog, stavlja se prijava »ad acta«.

Radi lakšega rješenja ovih pitanja moramo u prvom redu ustanoviti značaj djela, koja se mogu progoniti na prijedlog. Prema § 2. zak. o sud. kaz. postupku može se sudski postupak pokrenuti samo po zahtjevu ovlaštenoga tužioca, a to je: 1. državni tužilac za djela, koja se progone po službenoj dužnosti; — 2. privatni tužilac za sva krivična djela, za koje se postupa s a m o po privatnoj tužbi.

Prema tome krivični postupak je kod svih krivičnih djela bez obzira, da li je koje djelo u smislu § 15. k. z. zločinstvo ili prestup, dvojak: ili ex officio ili ex privato. Pošto ne samo iz § 2. zak. o sud. kaz. postupku nego i iz § 86. k. z. proizlazi, da je s a m o onaj delikt privatni, koji se goni po privatnoj tužbi, to se pojam oficijelnoga delikta dade negativno odrediti i zaključiti, da je svaki onaj delikt oficijelni, koji se ne progoni uslijed privatne tužbe. Već iz toga proizlazi, da delikti,

Digitized by Google

koji se progoniti mogu na prijedlog, nisu privatni delikti (jer se ovi progone s a m o po privatnoj tužbi). No ipak vidimo. da izmedju prijedloga i privatne tužbe imade mnogo sličnosti, koje bi donekle opravdavale stanovište, da delikti, koji se mogu progoniti na prijedlog, nisu ni oficijelni delikti. Naročito udara u oči jedna velika sličnost, a to je, da se postupak kod privatnih delikata i kod delikata, koji se mogu progoniti na prijedlog, ne može ni započeti, dok se privatna tužba odnosno prijedlog ne stavi. Prema tome i kod privatnoga delikta i kod delikta, koji se može progoniti na prijedlog, pokretanje postupka leži potpuno u rukama privatnoga tužioca odnosno oštećenoga, koji je ovlašten na prijedlog.

Pa ipak djela, koja se mogu progoniti na prijedlog, jesu oficijalni delikti, a to slijedi iz mnogih ustanova krivičnoga zakona i zakona o sudskom kaznenom postupku. Naročito spominjemo ovdje, da imade delikata, koji se mogu progoniti na prijedlog, za koje je odredjena i kazna robije — dakle zločinstvo, koje se može progoniti na prijedlog —, kao što je slučaj § 246. al. 2. k. z., pa je već iz toga slučaja jasno, da se tu ne može govoriti o privatnom deliktu nego o čisto oficijalnom deliktu, koji se može progoniti na prijedlog.

I inače postoje napadne razlike i prema § 89. k. z., prema kojemu se od privatne tužbe može odustati, sve dok se glavni pretres ne završi, a kod delikata, koji se mogu progoniti na prijedlog, može se prijedlog opozvati samo do početka glavnoga pretresa, no kasnije ne. A kod § 313. k. z. naglašuje se ta razlika naročito jasno, jer se za privatne delikte izričito veli, da se gone po »privatnoj tužbi«, a za delikte §-a 302. k. z., koji se mogu progoniti na prijedlog, se veli, da se progone po »j a v n o j tužbi«.

Na oko tome protuslovi § 365. k. z., gdje se razlikuje progon po prijedlogu od progona »po službenoj dužnosti«; no ta stilizacija je upotrijebljena samo radi naglašivanja, kako se postupak zameće.

Uslijed toga stojimo na stanovitšu, da je prijedlog tek kaznenoprocesualna pretpostava za gonjenje krivičnih djela, koja su po svojem značaju oficijalna. Pošto su dakle krivična djela, koja se mogu progoniti na prijedlog, oficijalni delikti, to se imadu i kod ovih delikata analogno primjenjivati sve one ustanove, koje se odnose na progon tih oficijalnih delikata.

Načelo je zakona o sud. kaz. postupku, da se kazneni progon može odrediti samo na prijedlog ovlaštenoga tužioca, a pošto je kod oficijalnih delikata ovlašteni tužilac državni tužilac, a delikti, koji se mogu progoniti na prijedlog, su takodjer oficijalni delikti, to je i kod ovih delikata ovlašteni tužilac državni tužilac. No novi zakon o sud. kaz. postupku nije dosljedno proveo ovo načelo, jer je u § 95. zakona o sud. kaz. postupku baš različno od ustanove § 94. istoga zakona izrečeno, da i sreski sud i bez inicijative državnoga tužioca imade započeti izvidjaje i izvršiti sve za to potrebne radnje.

To je tako u načelu kod oficijalnih delikata. Medjutim kod delikata, koji se mogu progoniti na prijedlog, izriče se na više mjesta, da se postupak ne može ni započeti, ako oštećeni u roku od 3 mjeseca od dana saznanja za učinjeno krivično djelo i za učinioca ne stavi pri-

Digitized by Google

jedlog (§§ 85 k. z. 2 i 375 z. o s. k. p.). Prema tome je posljedica ovih ustanova ta, da ni ovlašteni tužilac — dakle državni tužilac, a ni sreski sud, ni istražni sudac, a ni druge vlasti, koje rade ili sudjeluju u krivičnom postupku ne mogu započeti krivični postupak, sve dok se taj prijedlog ne stavi. Desi li se ipak, da se bez prijedloga ovlaštene osobe pokrene postupak, onda je to revizijski razlog §-a 337. slovo v) k. z.

No nigdje se u zakonu ne veli, gdje se taj prijedlog mora staviti odnosno, da li se taj prijedlog mora staviti baš samo državnomu tužiocu ili sudu.

Za privatnu tužbu se veli u § 51. zak. o sud. kaz. postupku izričito, da se imade staviti s u d u (pa i nenadležnomu!). Ali niti u § 85. k. z., gdje je odredjen pojam delikta, koji se može progoniti na prijedlog, a niti inače ne stoji nigdje, kamo se ima prijedlog podnijeti. Jasno je tek, da se bez prijedloga postupak ne može ni započeti.

No kod razmatranja samoga postupka opažamo, da zakon o sud. kaz. postupku čini razliku izmedju dva pojma, a to su pojam s u d s k o g a postupka i pojam k r i v i č n o g a postupka. U § 1. zak. o sud. kaz. postupku izričito se veli, da kaznu može izreći samo nadležni sud na temelju s u d s k o g a postupka, provedenoga i pokrenutoga po zakonu o sud. kaz. postupku, a odmah u slijedećem § 2. istoga zakona se veli, da kod djela, koja se mogu progoniti na prijedlog, k r i v i č n i postupak ne može ni započeti, dok oštećeni ne stavi prijedlog.

Ovo razlikovanje ne će biti slučajno. I dok je krivični postupak pojam širi, uključuje u sebi i pojam sudskoga postupka, dotle je pojam sudskoga postupka uži. To nam se čini radi toga, što opažamo, da u t. zv. pripremnom postupku ne sudjeluju samo sudske vlasti, nego prema § 93. zak. o sud. kaz. postupku sudjeluju i policijske vlasti, koje su ne samo dužne podnijeti prijavu o učinjenom krivičnom djelu, nego su dužne i bez ikakova naloga produžiti prethodna izvidjanja. To je narocito u vezi sa § 3. zak. o sud. kaz. postupku, prema kojemu imadu sve vlasti, »koje rade ili sudjeluju u k r i v i č n o m postupku« uzimati u obzir sve okolnosti, koje okrivljenoga terete i koje mu služe za odbranu.

Već iz toga dakle slijedi, da se pojam krivičnoga postupka proteže ne samo na rad suda nego i na rad policije, jer ista prema § 93. zak. o sud. kaz. postupku sudjeluje u krivičnom postupku. Policija ne vrši samo izvidjaje kao prethodne izvidjaje, na koje se nadovezuju sudski izvidi, nego ti izvidjaji mogu biti tako potpuni, da prema § 372. zak. o sud. kaz postupku kod okružnoga suda kao inokosnoga suda državni tužilac podiže optužnicu neposredno na osnovu izvršenih policijskih izvidjaja.

Ako se dakle § 2. zak. o sud. kaz. postupku dovede u vezu sa pomenutim §§ 3. i 372. zak. o sud. kaz. postupku, mora se doći do zaključka, da niti policija ne može pokrenuti postupak kod delikata, koji se mogu progoniti na prijedlog, ako oštećeni taj prijedlog ne stavi. Ako je policija ovlaštena vršiti prethodne izvidjaje kod oficijalnih delikata — a delikti koji se mogu progoniti na prijedlog, su takodjer oficijalni delikti —, onda držimo, da je policija ovlaštena poduzeti i prethodne izvidjaje kod onih oficijelnih delikata, koji se mogu progoniti na prijedlog, i gdje je oštećeni prijedlog stavio.

Digitized by Google

Onim mahom, kada je prijedlog stavljen, ispunjen je kazneno-procesualni preduvjet za progon učinioca i krivično djelo dobiva onim mahom potpuno značaj oficijalnoga delikta i za pokretanje i provadjanje krivičnoga postupka su mjerodavni svi oni propisi, koji se uopće odnose na progon oficijalnih delikata. Prijedlog, iako je normiran u materijalnom pravu, nije pretpostava materijalnoga prava. Ne smeta tome ništa, što je pomanjkanje prijedloga uvršteno u revizijske razloge kao povreda materijalnoga prava (§ 337 sl. v) k. z.).

U krivičnom zakonu naznačena su dva tipa krivičnih djela, koje stoje izmedju čisto oficijalnih krivičnih djela i privatnih delikata, a to su delikti, koji se mogu progoniti na prijedlog ili po odobrenju, no razlog, zašto su stavljeni u materijalno pravo, je opravdan time, što su zapravo taj prijedlog i to odobrenje pretpostava ne krivičnomu djelu kao takovu (jer ono je učinjeno prema § 11. k. z. onda, kada je učinilac radio ili morao raditi bez obzira, da li je prijedlog podnešen ili ne), nego je pretpostava kažnjavanju ovakova krivičnoga djela.

Razlog, zašto je pojam prijedloga uvršten u materijalno pravo, još je taj, što se u krivičnom zakonu navode taksativno svi oni delikti, koji se mogu progoniti na prijedolg, no ipak pravi i potpuni pojam prijedloga je odredjen u formalnom pravu. U § 2. zak. o sud. kaz. postupku je odredjen pravi pojam prijedloga, njegove posljedice, ako se stavi ili ne, a i u samom materijalnom pravu je rečeno u § 85. k. z., da se bez prijednoga ne može odrediti »g o n j e n j e«. Da je prijedlog pretpostava procesualnoga prava, proizlazi i iz § 276. zak. o sud. kaz. postupku, prema kojemu se o krivičnom djelu, za koje je proveden postupak bez prijedloga, ne rješava meritorno prema § 275. zak. o sud. postupku, t. j. da li je optuženi kriv, ili da li se rješava od optužbe, nego se optužba odbija.

Prijedlog je dakle pretpostava procesualnoga prava, t. j. on je pretpostava za gonjenje. A gonjenje krivca se preduzima ne samo sudskim postupkom, nego to gonjenje biva i onim krivičnim postupkom, kojega poduzima policija, kada radi ili sudjeluje u krivičnom postupku.

Osim gore navedenih razloga za stanovište, da i policija radi i sudjeluje u krivičnom postupku, govori za ovo i § 139. k. z., prema kojemu se počinja krivično djelo protiv pravosudja, ako se protiv svoga uvjerenja nekoj v l a s t i lažno prijavi, da je izvjesno lice učinilo krivično djelo, ili da je povrijedilo svoju službenu dužnost u namjeri, da se protiv njega otpočne »k r i v i č n i ili disciplinarni postupak . . .«

Prema tome vidimo, da se krivični postupak može pokrenuti kod oficijalnih delikata i kod drugih vlasti, a ne samo kod suda i kod državnoga tužioca, a pošto je delikt, koji se može progoniti na prijedlog, takodjer oficijalni delikt, to se krivični postupak kod ovakovih delikata može pokrenuti, ako oštećeni stavi svoj prijedlog za gonjenje i kod policije.

Što se pak tiče sudskoga postupka, to se isti može zametnuti i neposredno na prijavu javne vlasti. Naročito kod okružnoga kao i inokosnoga suda vidimo, da državni tužioc diže optužnicu neposredno na osnovu izvršenih policijskih ili sudskih izvidjaja. A pred sreskim se sudom zameće postupak kod oficijalnih delikata ne samo na zahtjev dr-

Digitized by Google

žavnoga tužioca nego i druge javne vlasti ili javnoga organa ili na prijavu oštećenoga (§ 375. z. o s. k. p.).

Pošto se dakle ovdje zameće sudski postupak na prijavu javne vlasti, a ta prijava je opet posljedak kriviČnoga postupka, što ga je pokrenula ta javna vlast, onda je logično, da je ta javna vlast ovlaštena takov krivični postupak provadjati. A čim je takova javna vlast — recimo policija — ovlaštena provadjati krivični postupak kod oficijalnih delikata, onda je ona ne samo ovlaštena nego i dužna primiti prijedlog oštećenoga, učinjen u cilju gonjenja okrivljenoga.

Što se tiče drugoga pitanja, držimo, da se na isto može niječno odgovoriti. Prijedlog ovisi o volji i želji oštećenoga. Želi li on, da se učinioc kazni, može prijedlog podnijeti; ne želi li to, ne mora. Prema tome to je ovlaštenje oštećenoga, na koje ga nitko prisiliti ne može, pa bi prama tome bilo suvišno, da državni tužilac ili sud ili druga javna vlast, doznavši za krivično djelo, obavijesti oštećenoga radi stavljanja prijedloga. To bi donekle imalo smisla jedino u onim slučajevima, u kojima oštećeni — recimo — ne zna ili za učinjeno krivično djelo ili za učinioca. No u tom pogledu je obavještavanje suvišno radi ustanove § 85. k. z., prema kojoj se prijedlog imade podnijeti u roku od 3 mjeseca od dana saznanja za djelo i za učinioca.

Imunitet odvjetnika

Napisao dr. Polak Milan, odvjetnik u Slav. Brodu.

Zadaća odvjetnika jest borba za pravne interese njegovih klijenata, i to borba za takove interese u svim mogućim oblicima: preventivna i represivna, defensivna i ofensivna. Stojeći tako neprestano na pravnome bojnom polju, služi se odvjetnik samo duševnim oružjem: govorom i pismom. No veliki broj krivičnih djela se čini baš govorom i pismom, te da odvjetnik u vršenju svoga zvanja nije pozitivnim zakonskim propisima i običajnim (po § 7. o. g. z. naravskim) pravom imun t. j. nekažnjiv za one po svojem znanju izrečene ili napisane riječi, koje inače čine objektivnim učin kojega krivičnoga djela, to bi mu vršenje njegova zvanja bilo uopće nemoguće, jer bi inače uvijek bio u opasnosti, da bude krivično progonjen.

U prvome redu ovaj potrebni imunitet, bez kojega se danas uopće ne može zamisliti odvjetništvo, daje odvjetniku sâm zakon o advokatima.

Već u § 1. z. o a. se veli: »Advokatura je zanimanje javnoga poretka«. Prema tome je »advokat zakonom ovlašteni saradnik, pomagač svih tih vlasti i tijela (sudova, državnih i samoupravnih vlasti i javno-pravnih tijela), da se donese pravilna i pravična odluka«,[1]) te taj položaj nameće odvjetniku pravo i dužnost, da u slučaju spora pred sudovima zastupa parničare, braneći njihove opravdane interese i prava (§ 1. z. o a.).

[1]) Politeo: Tumač zakona o odvokatima, str. 8.

Digitized by Google

Po § 21. al. 2. z. o a. je odvjetnik d u ž a n zastupanje, koga se primio, vršiti po zakonu i pravo svoje stranke braniti p r o t i v s v a k o g a revnosno, vjerno i savjesno. Njemu je s l o b o d n o, da iznese s v e. što mu se po zakonu čini korisnim za stranku, i da se n a s v a k i m o g u ć i n a č i n posluži svim sredstvima n a p a d a i odbrane, koja se ne protive dobivenomu ovlašćenju, zakonu i n j e g o v o j s a v j e s t i.

Ne ovisi dakle o samovolji odvjetnika, da li će on na gore navedeni način revnosno, vjerno i savjesno braniti interese svoje stranke, već je on to i d u ž a n činiti. Čim mu dakle zakon stavlja u d u ž n o s t, da pravo svoje stranke brani protiv svakoga, to ga ni ne smije kazniti, ako poduzme sve, što je prema prilikama za to potrebno. Zato mu zakon izričito dozvoljuje, da ne samo brani, već i n a p a d a, dakle da, ukoliko je to prema prilikama potrebno, i zadire u tudju pravnu sferu i to proti s v a k o m e, dakle ne samo proti protustranci, već i protiv organa vlasti, svjedoka, vještaka i svih drugih neposrednih i posrednih interesenata. Zakon to pravo daje samo odvjetniku, a kako ćemo dalje vidjeti, i braniocu, i ako ovaj nije ujedno odvjetnik, ali nijednomu drugomu staležu ili zvanju, pa je to najveća povlastica odvjetničkoga staleža.

Samo je dalja konsekvencija ovoga imuniteta odvjetnika, da je on u svakom postupku oslobodjen dužnosti, da svjedoči o onome, što mu je kao odvjetniku povjereno, ili da izda spise, kojima su mu saopćene povjerljive stvari, ili koji su sačinjeni kao bilješke o takovim povjerljivim stvarima. Pravo se stoga kaže, da je ova odvjetnička tajna samo dio odvjetničkoga imuniteta.[2])

U praksi jedino može biti sporno, dokle sižu granice ovoga odvjetničkoga imuniteta. Sam zakon stavlja tri granice, i to one postavljene: ovlašćenjem, zakonom i savješću.

Prva granica — ovlašćenje — izgleda na prvi pogled najjasnijom t. j. odvjetnička punomoć i uputa (species facti). No in concreto može biti dvojbeno, da li je odvjetnik postupao u granicama izdane mu punomoći i upute. Zato držim, da se ne smije upotrijebiti nikada zasebno nijedno od spomenutih triju gledišta, već svaki korak odvjetnikov valja prosuditi kako s gledišta ovlaštenja, tako i s gledišta zakona i savjesti. Kako je savjest čovječja jedan vrlo rastežljiv pojam, to će biti teško reći, da li je odvjetnik, birajući i izvodeći sredstva napada i obrane postupao savjesno ili nesavjesno, — tim više, što mu § 21. z. o a. daje pravo, da upotrijebi s v a sredstva. Stoga držim, da ćemo, ispitujući savjesnost odvjetnikova rada, moći i morati upotrijebiti opće priznata mjerila kulture i pristojnosti i pri tome tražiti bar »diligentiam quam in suis rebus«.

No najteže je odrediti, koja je granica odvjetnikovoj djelatnosti stavljena zakonom, pak ćemo se ispitivanjem te granice ovdje najviše zabaviti i to pitanje pretresti poglavito s gledišta odvjetnika kao branioca, jer baš pred kaznenim sudom mora odvjetnik da brani i n a p a d a.

[2]) Politeo: l. c., str. 21.

Digitized by Google

Prije svega moramo naglasiti, da baš time, što zakonodavac ističe, da je odvjetniku s l o b o d n o, da na s v a k i mogući način napada i odbrani, hoće da mu dade v e ć a p r a v a nego n. pr. okrivljeniku samomu — i to stoga, što je odvjetnik (i branioc) lice najviše školske izobrazbe, koje samo dotle može da vrši svoje zvanje, dok je moralno neoskvrnjeno (§ 4. z. o a.), neporočno i dostojno javnoga povjerenja, pak stoga s pravom pretpostavlja, da ono ne će tu slobodu zlorabiti. Stoga mnogi čini, koji bi bili inače kriminalno kažnjivi, nisu kažnjivi, ako ih odvjetnik počini u vršenju svoga zvanja, dakle se uzima, da se ne protive zakonu, pak možemo reći, da tu vrijedi ona: »Si duo faciunt idem, non est idem.«

Po § 269. k. p. će odvjetnik kao zastupnik tužioca u svojem zaključnom govoru na glavnom pretresu sabrati sve podatke dokaznoga postupka, pak će na osnovu ovih staviti i o b r a z l o ž i t i svoje prijedloge kako o krivici optuženikovoj, tako i o kaznenim naredjenjima, koja se imaju primijeniti na nj' i na njegovo djelo. — Odvjetnik će prema tome doći u položaj, da traži da okrivljeni bude kažnjen radi stanovitoga krivičnoga djela. Jasno je, da i ako optuženi bude riješen krivnje, ne će on moći onda odvjetnika progoniti radi prestupa protiv časti (§ 301. krz.).

Po § 269. k. p. dobiva branilac riječ radi odbrane i radi odgovora na navode tužiočeve i oštećenikove. I zastupnik optužbe i odbrane dolazi pri tom u položaj, da kritički sa pravnoga, znanstvenoga i naročito psihološkoga stanovišta ocijeni iskaze, oštećenika, okrivljenika, svjedoka, vještaka i protivničkoga pravnoga zastupnika.

Naročito lijepo kaže Ogorelica,[3]) da branilac ima pravo i dužnost, da se brine za sve okolnosti, koje služe za odbranu i rasterećenje okrivljenikovo. U tu svrhu m o r a pobijati i obeskrijepiti dokazni materijal, koji ga tereti. Mnogo neodredjenije se izražava dr. Božidar Marković,[4]) koji doduše veli, da branioc ima da iznese sve ono, što kao dokazna gradja može biti od koristi okrivljeniku, a da li je to dopušteno ili nedopušteno, da je teško uvijek točno odrediti, jer je to više stvar takta i značaja braniočeva. Ja držim, da je time premalo rečeno, i ako dr. Marković dalje kaže, da se od branioca traži, da svoja prava vrši i svoje dužnosti ispunjava savjesno i predano, te da pri tome čuva kako ugled suda tako i svoga reda.

Potpunije to razlaže već mnogo ranije Vargha,[5]) koji, imajući pred očima već tada vrlo liberalnu austrijsku praksu, doslovce kaže: »Iznašanje onoga, što bi inače bilo injuria, je gdjekada za postignuće svrhe obrane upravo nužno. Braniocu ne smije nijedan obzir više stajati nego obrana njegova klijenta.« Branioc smije iznijeti sve, što bi inače bilo i uvreda, ako to spada na stvar, ako »id poscit utilitas causae«. Navlastito smije branioc[6]) u plaidoyeru nastojati uzdrmati vjerodostojnost

[3]) Kazneno procesualno pravo str. 250.
[4]) Udžbenik sudskog krivičnog postupka, str. 203.
[5]) Die Verteidigung in Strafsachen, Graz, 1879., str. 649.
[6]) Vargha, o. c. str. 579.

Digitized by Google

svjedoka okrive motiviranim napadima, a da time ne počinja sam kažnjivo djelo.

Vrlo je važno, da to naš krivični zakon izričito ističe.

Po § 23. k. z. nema krivičnoga djela, ako propisi javnoga ili privatnoga prava isključuju protivupravnost djelanja.

Kako § 21. z. o a. kao propis javnog prava daje odvjetniku pravo i slobodu, da iznese sve, što mu se po zakonu čini korisnim za stranku, to, iznašajući takove činjenice, ne čini krivično djelo protiv časti, naročito ne prestup iz § 299. ili § 300. k. z., pak tome očito ne protuslovi ni § 231. k. p., koji doduše zabranjuje, da branilac koga vrijedja ili objedjuje, ali je jasno, da se tu misli samo takova uvreda, koja ne spada na stvar, t. j. ako »id non poscit utilitas causae«.

Branilac n. pr. ne samo smije već i mora iznijeti, ako mu je poznato, da je koji svjedok uslijed razloga navedenih u § 178. k. p. manje vjerodostojan, te se stoga ne može zaklinjati, a da ga svjedok radi toga ne može progoniti radi uvrede časti niti onda, ako sud iznesene razloge ne uvaži, ili je informacija branioćeva bez njegove krivnje netočna. Nasuprot bi predsjednik s pravom pozivao branioca na red, koji bi klasičnoga svjedoka naprosto pogrdjivao, n. pr. koji bi mu dobacio, da je magarac, opsovao mu Boga ili slično, jer ovakovo vrijedjanje nikako ne spada na stvar. Samo na takove uvrede odnosi se ustanova § 231. k. p. i, kako ćemo dolje vidjeti, § 263. novoga gradj. parb. postupnika.

No i § 306. k. z. kažnjava onoga, koji učini kakovo izjašnjenje radi izvršenja kakove dužnosti ili prava ili odbrane kakova prava ili zaštite opravdanih interesa samo onda, ako se iz načina izražavanja ili drugih okolnosti, pod kojima je uvreda učinjena, utvrdi njegova namjera za vrijedjanje izvjesnoga lica.

Za branioca s pravom tvrdi Vargha, da »animus defendendi« utemeljuje zakonsku predmnjevu neopstojanosti »animus injuriandi«, koji je svakako za svaku uvredu potreban.

Držim stoga, da ne samo u § 24. z. o a. već i u §§ 23. i 306. k. z. imade osnova za imunitet odvjetnika, — imunitet mu je potreban za vršenje njegova zvanja, te će se na ove zakonske ustanove moći pozvati, i ako u smislu § 158. steč. zakona od 22. studenoga 1929. iznosi razloge o uzrocima imovne propasti stečajnog dužnika ili u smislu §§ 19. i 26. zakona o prinudnom poravnanju van stečaja od 22. studenoga 1929. iznosi uzroke, zbog kojih je dužnik zastao sa svojim plaćanjem, te tom prigodom dublje zadre i u njegov obiteljski život, iznoseći n. pr. s velikim izdacima skopčane nedozvoljene ljubavne odnošaje, odanost piću, kockanju i t. d.

Analogno, kako smo tumačili odnosne ustanove krivičnoga postupnika, moramo tumačiti i ustanove §§ 242. i 263. novoga gradj. parb. postupnika od 13. srpnja 1929.

Odvjetnik može i smije iznijeti sve, što je potrebno za obrazloženje njegovih prijedloga i da se opredijeljeno izjasni o činjeničnim navodima i ponudjenim dokazima svoga protivnika, da izloži posljedak izvodjenih dokaza i da se opredijeljeno izjasni i o izlaganju protivnikovu, pa se pri tome mora samo kaniti krupnije nepristojnosti, naro-

Digitized by Google

čito uvrede članova suda, parnične stranke, zastupnika stranke, svjedoka ili vještaka, no takovim uvredama možemo smatrati prema gore rečenomu samo iznosenje takovih činjenica, koje ne spadaju na stvar, te koje nisu iznešene, da dokažu vlastite navode ili pobiju protivničke navode, već jedino u o č i t o j nakani, da vrijedjaju koju od gore navedenih osoba.

Sve ono, što smo rekli za imunitet odvjetnika i branioca pred gradjanskim i krivičnim sudom, vrijedi u potpunoj mjeri i bez ikakova ograničenja i za odvjetnika kao zastupnika stranke u svim vrstama upravnoga postupka, te ovaj zaključak slijedi već iz § 1. z. o a.

U praksi sudova na području banskoga stola kao što i u praksi upravnih vlasti na bivšem području Hrvatske i Slavonije, koja mi je praksa bolje poznata, je svagdje sa strane sudova i upravnih vlasti odvjetnički imunitet širokogrudno i liberalno tumačen, kako smo to mi ovdje iznijeli, i sasvim su iznimni slučajevi pokušaja ograničenja ovog imuniteta, ali s druge strani ni odvjetnici nisu zlorabili ovaj imunitet, te su isto tako samo iznimni slučajevi, u kojima je radi toga bilo proti njima kakovih pritužaba.

Zadaća je sada novoosnovanih advokatskih komora, da bdiju, da se odvjetnički imunitet sa svih strana poštiva bar u dosadanjem opsegu, a za vršenje ove zadaće imadu, kako smo to vidjeli, sasvim dovoljnu osnovu u našim novim unificiranim zakonima, pak će im to biti tim lakše, ako budu svoju disciplinsku vlast upotrijebili u svakom slučaju, kada bi odvjetnik ovu časnu povlasticu imuniteta zlorabio.

Istraživanje vanbračnoga očinstva po crnogorskom zakonu od 1894. godine

Napisao M i j u š k o v i ć B. Jovica, sudac u ostavci, Peć.

I. — I ranije, a naročito krajem prošloga stoljeća osjetio se živ pokret sviju kulturnih naroda, da se pozabave jednim koliko važnim toliko i teškim pitanjem, — pitanjem zaštite napuštene i moralno posrnule djece, medju kojom se nalazio, a i danas se nalazi najveći broj vanbračne djece, koja su postajala zbog nedovoljnoga ili gotovo nikakva staranja o njima zločinci i prostitutke. Taj pokret se naročito povećavao, kako je broj vanbračne djece rasao; poglavito za vrijeme rata i poslije rata, kada se je trebalo skrbiti još i za toliki broj ratne siročadi.[1])

Ne će biti stoga na odmet pozabaviti se pitanjem, istaknutim u naslovu, naročito sada, kada stojimo pred izjednačenjem gradjanskoga prava, kojom zgodom treba da se riješi i pitanje vanbračne djece.

Pod utjecajem starinskoga shvaćanja još se i danas vanbračno dijete smatra, bar kod jednoga dijela našega naroda, za sramotu — vjero-

[1]) Koga zanima pitanje o zaštiti djece, neka vidi potanje: Š i l o v i ć, Zaštita djece, Zagreb 1922.; — nadalje A n d r i ć o zaštiti vanbračne djece. S o c i j a l n i p r e p o r o d j a j, br. 5. Beograd 1922., str. 328—333.

Digitized by Google

jatno zato, što se po shvaćanju širokih narodnih masa smatra nećudorednim i spolno općenje van braka, koje ima za posljedicu radjanje vanbračne djece. Idući dalje za takovim i sličnim shvaćanjem, društvo drukčije gleda na bračnu a drukčije na vanbračnu djecu. Ali ne samo da to čini društvo, već to čine i zakonodavci, iako su i jedna i druga djeca jednako plod prirodne funkcije.

Po Forelu,[2]) je nemoralno dijeliti djecu na bračnu i vanbračnu i na taj način javno žigosati vanbračnu djecu i njihove matere. Unatoč tomu nije ni najsavremenijim zakonodavstvima uspjelo potpuno izjednačiti vanbračnu djecu sa bračnom u pogledu njihovih prava. Naročito to nije uspjelo tamo, gdje je istraživanje vanbračnoga očinstva oteščano raznim uslovima, a još manje tamo, gdje je to zabranjeno. Zabrana istraživanja očinstva vanbračne djece ranije, kada je broj takove djece bio mnogo manji, mogla se nekako i opravdati, pošto poradi toga ni društvo ni država prije nisu osjećali tolik teret, kolik osjećaju danas. Stoga su dozvolile istraživanje vanbračnoga očinstva u potonje vrijeme, samo sa nekim malim izuzetkom, sve evropske države,[3]) jer pravičnost zahtijeva, da se svaki otac brine za svoju djecu, bila ona bračna ili ne.

No pored svega toga i tamo, gdje je istraživanje vanbračnog očinstva dozvoljeno, još uvijek ima velik broj vanbračne djece, za koju se ne može utvrditi, tko im je otac, te su ona kao i vanbračne matere težak i društveni i državni problem. Tu je u pitanju ogroman broj vanbračne djece, budućih gradjana, čija sudbina za državu ne može biti ravnodušna. Isto je tako u pitanju i ograman broj vanbračnih matera i njihova budućnost. Hoće li država od vanbračne djece i vanbračnih matera imati korisne gradjane ili zločince, razbojnike, prostitutke, nije od interesa samo za dotične individue, već i za cjelokupno društvo, koje biva ugroženo od neispravnih gradjana.[4])

Medju bijednom djecom najbjednija su vanbračna djeca, jer se za njih imade da brine mati, koja je redovno služavka ili radnica, te ne zaradjuje ni toliko, koliko je njoj samoj neophodno nužno, a kamo li da izdržava i odgaja svoje dijete. A kada ostane bez zaslužbe, nastaje glad i sirotinja i njene neminovne posljedice: zločin i prostitucija...«[5])

[2]) Dr. A. Forel: Polna Etika i t. d. S njemačkoga preveo Nedić, Beograd 1925., str. 11.

[3]) Istraživanje vanbračnoga očinstva dopuštaju ova zakonodavstva: njemačko, francusko, švajcarsko, čehoslovačko, austrijsko, ugarsko, poljsko, finsko, švedsko, norveško, dansko, holandesko, belgijsko, španjolsko, portugalsko, te u našoj državi u oblastima, u kojima važe austrijski i ugarski privatnopravni zakoni, kao i u Crnoj Gori. A »za sada, ali sa stalnom tendencijom za popravkom vanbračnoga djeteta, nije dopušteno istraživanje vanbračnoga očinstva u Grčkoj, Rumuniji (starim krajevima), Turskoj i Luksenburgu«. (Dr. Drag. Arandjelović: Vanbračna mati i dijete, Beograd, 1925.) Ovome treba dodati još i pravno područje bivše kraljevine Srbije.

[4]) Arandjelović: l. c. str. 3.

[5]) Šilović: Zaštita djece i mladeži. Arhiv za pravne i društvene nauke, knj. VIII. br. 1., 1924.

Digitized by Google

Već samim tim, što postoji veliki broj vanbračne djece, nametnut je društvu i državi težak problem, o kome se mora voditi računa još i sa gledišta morala i humanosti, pošto ga ustanova braka ne može da riješi. Samo u tom slučaju, kada bi se svi gradjani odrekli spolnoga općenja van braka, mogao bi se riješiti ovaj problem, te društvo i država osloboditi brige i tereta o staranju za vanbračnu djecu i njihove matere, pošto ovih više ne bi bilo. Ali kako je to nemoguće, onda je o tome izlišno i govoriti. Glad i ljubav, dva najmoćnija čimbenika ljudskoga života, uz čestu opravdanu nemogućnost stupanja u brak, ne vode računa o željama zakonodavca i tako su se svi zakonodavci nalazili pred činjenicom postojanja vanbračne matere i vanbračnoga djeteta, i pitanje vanbračnoga očinstva je moralo biti zakonski uredjeno.[6])

Kako su pojedina zakonodavstva riješila taj problem i kako će ga u buduće rješavati, zavisi od raznih okolnosti i prilika, kao i od kulturnoga poimanja i shvaćanja naroda. Ali se samo jedno mora imati na umu, da pri tome ne treba da budu nikakova moralizirajuća načela isključivo mjerodavna na štetu opravdanih stvarnih interesa i zajednice i pojedinaca.[7]) Vanbračna djeca nisu ni društveno zlo ni opet društveno dobro. Ona su posljedica privrednih i društvenih odnosa, te ih kao takove treba i posmatrati, prilikom rješavanja ovoga problema.

Najzad pri rješavanju ovoga pitanja dolaze u sukob interesi vanbračnoga djeteta, matere, oca, društva i države. Mi u to ispitivanje tih interesa ne ulazimo, jer si to ne postavismo ovdje za zadaću.[8])

II. — Položaj vanbračne djece je u Crnoj Gori uredjen zakonom od 30. ožujka 1894. god.[9]) Prije stupanja na snagu ovoga zakona su bila u Crnoj Gori donesena dva zakona o vanbračnoj djeci: jedan 1886., a drugi 1892. god. Ali kako je iskustvo pokazalo, — po riječima ondašnjega ministra pravde u Crnoj Gori i uvaženoga pravnika dr. Valtazara Bogišića u ovodu ovoga zakona, koji je on sam vjerojatno i redigovao, — da zakon od 9. prosinca 1892. o vanbračnoj djeci »nikako ne vrši svoje zadaće na koje se smjeralo, kada se postavljao« i »kako ni pedšastvenik ovoga zakona, t. j. onaj od 23. travnja 1886. god., pa ni običaji, po kojima su se sudovi prije njega vladali u ovakovim poslovima, ne odgovaraju više potrebama pravde«, to je donesena ova naredba sa privremenim značajem, »dok se god ne postavi novi zakon o ovome složenome i mučnome predmetu«, — a koji (zakon) ni do danas nije donijet, te je ova naredba poput zakona i danas na snazi na pravnom području Crne Gore.

---

[6]) A r a n d j e l o v i ć, l. c., str. 2.

[7]) Dr. L. M a r k o v i ć: Porodično pravo, II. knjiga gradj. prava, Beograd 1920., str. 206.

[8]) Koga to zanima, neka vidi A r a n d j e l o v i ć, l. c., str. 3—5.

[9]) Ove odredbe o vanbračnoj djeci su donijete u obliku naredbe sa privremenim značajem, t. j. da vrijedi, dok se o tome ne donese zakon. Ali je ona, makar privremena, poput zakona kasnije tiskana i uvrštena u Z b o r n i k sudskih zakona, naredaba i medjunarodnih ugovora po sudskoj struci za knjaževinu Crnu Goru, knj. I., od 1853—1903., Cetinje 1903. Zato ju mi ovdje nazivamo zakonom.

Digitized by Google

Zakonodavac od 1894. god. je dozvolio u Crnoj Gori istraživanje vanbračnoga očinstva, sa nekim neznatnim ograničenjima. Sasvim umjesno i opravdano, jer, ma kako bili jaki razlozi u korist zabrane istraživanja vanbračnoga očinstva, ipak se oni ne mogu mjeriti sa onima, koji govore protivno. To se najbolje vidi, kao što smo naveli, po tome, što su gotovo sve evropske države dozvolile istraživanje vanbračnoga očinstva.

1. — No prije nego što predjemo na izlaganja odnosnih odredaba o tome, potrebno je vidjeti, koju djecu crnogorski zakon smatra za vanbračnu. Po članu 1. navedenoga zakona to su:

a) Djeca, rodjena od »neudate ženske«, dakle od takove matere, koja nije stupila u brak, — naravno, u zakoniti brak, jer iako bi dvoje živjeli u zajednici, a ne bi bili vjenčani od strane nadležnoga svećenika, i u toj zajednici imali djece, ta bi djeca bila vanbračna.

b) Dalje dijete, rodjeno od »udovice poznije desetoga mjeseca od muževljeve smrti« (čl. 1. toč. b), jer je prirodno, da se takovo dijete nije moglo začeti od oca, koji je prije deset mjeseci umro. Naprotiv, ako se rodi prije isteka ovoga roka, smatra se za bračno, dok se protivno ne dokaže.

c) Dijete rodjeno »od puštenice[10]) docnije desetoga mjeseca, od kada je brak razriješen« (čl. 1. toč. v). Inače se sva djeca, rodjena u vremenu trajanja bračne parnice, smatraju za zakonitu, ako se ne bi dokazalo, da izmedju muža i razvedene žene nije moglo biti spolne sveze u vrijeme zaćeća djeteta.

---

[10]) U Crnoj Gori, prije a donekle i danas, raspuštenice (žene koje odvojeno žive od muževa, bez obzira, da li je brak sudskim putem još razveden ili ne), nisu uživale dobar glas. Po narodnom shvaćanju gotovo sva krivnja kod bračnih sporova dolazi od žena. Obično su se razdvajale žene, koje su bile na zlu glasu, bilo u ćudorednom ili kojem drugom smislu. Takovih žena su se klonile dobre i poštene žene, a vlastima je stavljeno u dužnost, da takovim ženama zabrane dolaziti na javna mjesta, gdje se skuplja pošteni svijet. Zbog karakteristike mjerila morala od strane vlasti u Crnoj Gori navest ćemo ovdje zanimljivu naredbu ondješnjega velikoga suda od 11. lipnja 1879. br. 483 (Zbornik: II, op. cit., str. 76), koja glasi:

». . . Poznato je, da se na više mjesta dogadja mržnja i davija medju ljudima i njihovim zakonitim ženama. i to se češće dogadja od strane žena, koje bez ikakovih razloga i temeljitih dokaza protiv svojih muževa dodju pred sud i kažu samo, da ne će sa mužem živjeti. — Sud uvidja, da kod takovih žena dosta i roditeljski savjeti dejstvuju i daju im povlasticu, te mnoge, pošto se k roditeljima i braći vrate, nauče se skraj njih po pazarima i glavnim skupštinama skitati, bez ikakve opomene od svojih roditelja i braće, da se drže moralnoga vladanja. Za to da bi se broj takvih žena umanjio, i radi rjedjega vrijedjanja duhovnoga zakona, veliki sud nalazi za dobro, da se takovima, koje su do danas i koje će po danas ostaviti svoje zakonite muževe bez muževljeva povoda, zabrani hodati po pazarima, glavnim skupštinama i seoskim kolima (t. .j gdje se pjeva i igra), a tako i izvan naše države . . . i koja bi po oglašenju ove naredbe pošla ma na koje od spomenutih mjesta . . ., daje vam se naredba, da takvu . . . kaznite . . .«

Digitized by Google

Od gornjega pravila, da se dijete, rodjeno od »puštenice« poslije deset mjeseci, od kako je brak razveden, smatra za nezakonito, zakon pravi jedan izuzetak, ako se dokaže, »da je bivši muž i poslije razvoda braka bio u spolnoj svezi sa puštenicom«. Dakle se u tom slučaju dijete, začeto od ovakova roditelja, iako je njihov brak razveden, smatra zakonitim. Iako je ova odredba možda u suprotnosti sa kanonskim pravom a gdjegod i sa pozitivnim zakonima, ipak je ona po našem mišljenju u skladu sa pravičnošću. Ona je u interesu i matere i djeteta. Vjerojatno je, da se je zakonodavac i rukovodio ovim obzirima, donoseći ovu odrebu. Ova je odredba — držimo — opravdana i sa gledišta društvenoga i ćudorednoga.

d) Dijete, koje je rodjeno »od udate žene, prije nego ističe sedam mjeseci od vjenčanja, osim ako muž izrično ili muče prizna, da je dijete njegovo« (čl. 1. toč. g). Kao što se vidi u slučaju, ako muž izrično ili »muče« t. j. prećutno prizna, da je dijete njegovo, onda se takovo dijete smatra za zakonito. Prećutnim priznanjem se smatra, ako muž nije prigovorio nezakonitosti djeteta u odredjenom roku (čl. 7. al. 1).

Isto tako, za vanbračno smatra se »i ono dijete, koje se rodi od udate žene poslije desetoga mjeseca odsustva muževljeva, ili (bude začeto poslije!) dana, kojega inače medju mužem i ženom nije nikako moglo biti spolne sveze« (čl. 1. toč. g). Ovdje nije dovoljno odricanje očinstva takovu djetetu, već onaj, koji to odriče, mora i dokazati, da mu nije bilo moguće spolno općiti sa materom takovog djeteta — svojom ženom — u vrijeme, kada je dijete moglo biti začeto.

2. — Prelazimo sada na pitanje: pod kojim uslovima dozvoljuje crnogorski zakon od 1894. god. istraživanje vanbračnoga očinstva.

Nasuprot srbijanskomu zakonu od 7, svibnja 1868., koji je usvojio poznato načelo francuskoga prava: »La recherche de la paternité est interdite«, — izuzev slučaja odvodjenja (§§ 188. i 179. c. k.) i silovanja (§ 191. c. k. 3), crnogorski zakon iz 1894. god. poput zakona u germanskim državama, usvojio je suprotno načelo i dozvolio istraživanje vanbračnoga očinstva. O tome se u čl. 4. navedenoga zakona veli: »O traženju oca nezakonitu djetetu vrijedi ovo pravilo: Kada se god nadje, tko će na se uzeti brigu i trošak oko zatrudnjele do po poradjaju, a poznije oko djetetova izdržavanja i odgajanja (čl. 5., 22.), otac se ne će sudom tražiti«. U protivnom — dalje se u istom propisu veli — ako se »ne nahodi, tko bi tu obavezu na se uzeo, otac će se djetetov tražiti«. No vanbračnoj materi — »zatrudnjeloj«, kako veli zakon, — »slobodno je u svakom slučaju zahtijevati, da se otac zakonitim putem i načinom traži« (čl. 8. i 10.). Ali ako se ona tim pravom ne koristi u toku prve godine od dana rodjenja djeteta, tužba će joj zastariti, i ako bi je docnije predala sudu, ne će je primiti (čl. 4. poslj. al.). Inače, ako je zaista neko uzeo brigu i staranje oko zatrudnjele i djeteta, a vanbračna mati nije zahtijevala istraživanje vanbračnoga očinstva, onda se, kao što smo to vidjeli, ne će sudom dozvoliti istraživanje vanbračnog očinstva, ako bi to tražila druga lica. Zakonodavcu naime nije bio cilj, da se zna, tko je otac vanbračnomu djetetu, samo zato, da se zna, nego za to, da bi mu stavio na teret brigu

Digitized by Google

i staranje oko podizanja i izdržavanja vanbračnoga djeteta, — a što u takovu slučaju nije potrebno.

Od općega načela, izraženoga u čl. 4., da je dozvoljeno istraživanje vanbračnoga očinstva, odstupa se još i u slučaju, o kojem je riječ u prvoj alinei čl. 7., a to je, kada je vanbračna mati udata ženska (čl. 1. pod g), o čem je već bilo govora. Dakle, u takovu slučaju »traženje se vanbračnog oca ne će nikako za živa muža poduzimati, dok god ovaj sam to ne bude iskao«. No iako to stoji do samoga muža, da li će upotrijebiti to svoje pravo, koje mu daje zakon, ili ne, ipak nije ostavljeno njemu na volju, da to pravo upotrijebi, kad god hoće, već on to mora učiniti u odredjenom roku. »Ako muž za tri mjeseca od rodjenja djeteta ne prijavi sudu svoju žalbu, a mogao je, tužba će o tome zastariti, a dijete će se smatrati kao njegovo zakonito dijete« (čl. 7. al. prva).[11]) Kao što se vidi, ovo je slučaj prećutnoga priznanja očinstva.

Novost je u crnogorskom zakonodavstvu, da je pored vanbračne matere dozvoljeno istraživati vanbračno očinstvo i onome, koji je »za obležaj s njome već sudu prijavljen bio« ... (čl 23.), koga je vanbračna mati označila za oca djetinjega, pošto se njenoj prostoj riječi ne vjeruje (čl. 8.). On ovo može učiniti takodjer kao i muž vanbračne matere, »dok ne isteku tri mjeseca od djetinjega rodjenja, radi daljega traženja svakoga drugoga muškarca, za koga bi doznao, da je u vremenu odredjenu zakonom, obležao sa istom pogrješilicom« (čl. 23. prva al.). Ovo isto dozvoljuje i njemačko zakonodavstvo.[12]) Odredba je ova sasvim umjesna, jer većinom vanbračne matere spolno opće sa više muškaraca, te i one same teško mogu znati, s kojim su od njih zatrudnjele. Zbog toga se dešava, da ondje, gdje je dozvoljeno istraživanje očinstva, one većinom označe za vanbračnog oca onoga, koji je imućan, iz bolje kuće, pa iako možda nije ni zatrudnjela od njega. Stoga pristalice načela »La recherche de la paternité est interdite« i upotrebljavaju, pored ostalih, i ovaj orgumenat u korist istoga načela, navodeći, kako ovakove matere mogu da nahude ugledu muškaraca, koji oni uživaju u društvu.

Iako zakon dozvoljuje ovakovu muškarcu, da i on u odredjenom vremenu može prijaviti sudu drugoga muškarca, za koga dozna, da je u zakonskom vremenu »obležao sa istom pogrješilicom«, ipak on je vodio računa, da takovo lice ne bi time išlo na to, da na drugoga navalice ... bijedu baca, samo da bi tu »bijedu« sa sebe skinulo, — zaprijetivši mu strogom kaznom (čl. 23. poslj. al.), ako bi takovo što učinio.

Kao što smo vidjeli, istraživanje vanbračnog očinstva biva po traženju: vanbračne matere (čl. 4. al. II.), muža ove (čl. 7.) i lica koja je »pogrješilica« označila za oca vanbračnoga djeteta, o čemu je riječ u

[11]) U ovakvim parnicama oko istraživanja vanbračnog očinstva, gdje je vanbračna mati udata nerazvedena ženska, sud je dužan vanbračnomu djetetu postaviti staratelja »prigode radi« (čl. 672. imov. zak.), ako nadje za potrebno, »koji će mu zakonitost pred sudom štititi svakim dopuštenim načinom i sredstvom« (čl. 7. poslj. al.).

[12]) A r a n d j e l o v i ć, l. c., str. 9.

Digitized by Google

čl. 23. Ali ne samo što je ovim licima interes, da se pronadje vanbračni otac, već je to interes i državi, da ne bi vanbračno dijete ostalo na njen teret. Stoga, da bi se vanbračni otac mogao što lakše pronaći, zakon izrično naredjuje, da je »zatrudnjela dužna otkriti čovjeka, s kojim je zatrudnjela, inače joj vlast može otkazati svaku i najmanju pomoć u tome njenu položaju, a osim toga i izdržavanje djeteta ostaviti sasvim njojzi na teret« (čl. 6.).

Ovdje zakonodavac misli, vjerojatno, ne samo na materijalni već i moralni položaj vanbračne matere, jer se u čl. 2. veli: čim se dozna, »da je kakova djevojka, udovica ili puštenica zatrudnjela, najbliža će vlast početi odmah svoje nagledavanje njenoga vladanja.[13]) Ako bude trebalo, učinit će joj i napomene, koje prilike iziskuju... Mjesna će vlast i svoje nagledanje i napomene svoje tako udesiti, kako će od toga biti, što je moguće manje sablazni, i kako će se štediti stidljivost zatrudnjele«. Zatim, odmah u idućem članu, naredjuje: »Ako zatrudnjela ženska ne živi o sebi (o svojoj osobini ili zaradi), nego u roditeljskoj ili muževljevoj kući, pa je kuća ni u takome stanju ne će kod sebe da drži, mjesna će vlast izvijestiti višu o tome, a medjutim će naći prilično zaklon zatrudnjeloj u kakvoj drugoj pouzdanoj kući.«[14])

No ipak, pored svega toga, što je ona dužna »otkriti čovjeka, s kojim je zatrudnjela«, ne će joj se vjerovati na prostu riječ, »ako se to njeno kazivanje ne potvrdi potpunim dokazima (čl. 8.).

3. — Prije donošenja ovoga zakona je bio dovoljan dokaz za vanbračno očinstvo i samo kazivanje vanbračne matere. To se nesumnjivo vidi iz zakonskih riječi: »Po sada se ne će zatrudnjeloj ili nezakonitoj materi vjerovati na prostu riječ...« U ostalom prije se mogla i opravdati upotreba takova dokaza — naročito prije osamdesetih godina prošloga

[13]) Naredba velikoga suda iz 1884. god. (Zbornik II, op. cit., str. 139. do 141, dakle iz vremena prije stupanja na snagu ovoga zakona), o vanbračnim zločinima i prestupima, ali samo u koliko je u njoj riječ o kažnjivosti onih, koji su bili dužni starati se o vladanju vanbračnih matera, glasi: »Iz više prilika veliki sud je uvidio, da narod slabi u svojoj čistoći (moralu) i da broj nezakonite djece sve više i više raste, a tako isto i davljenje djece. Uslijed toga veliki sud dostavi Njeg. Visoč. Knjazu, koji, želeći razvratu takvom stati na put, izvolio je narediti, da se strože kazne preduzmu protiv takvih zločina i prestupa... II. Roditelji su dužni svoju djecu upućivati na dobro i pošteno vladanje. Ako djevojka zatrudni, njezini roditelji će se kazniti sa 50 talijera globe, za nepažnju na vladanje djevojke. Globa ova ide u fond nezakonite djece... V. Svojta zatrudnjele žene ili djevojke, čim bi znali, da je trudna, dužni su javiti nadležnoj vlasti. — VI. Kapetan je dužan, čim dozna, da je žena ili djevojka zatrudnjela,učiniti istragu, čije je dijete, pa bludnika poslati sa izvještajem u ovaj sud... Bludnicu namjestiti na trošak bludnika, a nastojavati na uredno držanje djeteta.«

[14]) Ove troškove prije porodjaja, kao i one oko porodjaja, ako se ne pronadje vanbračni otac, ili to ne primi na sebe tko drugi (čl. 4.), ako vanbračna mati nema svoga imanja, snosi država iz fonda, koji je ustanovljen u tu svrhu, kao i za izdržavanje vanbračne djece (čl. 25.).

Digitized by Google

vijeka, kada je u Crnoj Gori bio rijedak slučaj, da je ženska rodila vanbračno dijete. Takovi slučajevi, u koliko ih je i bilo, smatrani su više kao grieška mladosti nego li nećudoredja. Ali u koliko se broj vanbračne djece povećavao, u toliko su i vanbračna djeca bila sve više posljedica nećudoredja. Zato se ni zakonodavac nije mogao više sa sigurnošću osloniti na sam iskaz takovih vanbračnih matera, nego je morao pribjeći drugim, sigurnijim dokazima, iako je time donekle otešćano istraživanje vanbračnog očinstva.

Idući dalje, zakonodavac ne samo što je donesao odredbu, da se vanbračnoj materi ne će vjerovati više na njenu »prostu riječ«, nego je, ». . . za onu od takovih ženskinja, za koju se nadje, da je kome, koji nije otac, nametnula dijete«, odredio i kaznu u točci a) čl. 39. (čl. 8. al. poslj.). No ovdje se pogrješno upućuje na točku a) čl. 39., jer je tamo riječ o sasvim drugoj kazni. U ovom slučaju ima da se primijeni kazna iz člana 40. (od tri do šest mjeseci tamnice).

Ovdje nam valja napomenuti i još jedan slučaj kažnjivosti vanbračne matere, koji je u vezi sa prvim. Prije, a donekle još i sada, u Crnoj Gori naročito po selima, vanbračne matere, da se osvete muškarcima, s kojima su zatrudnjele, te ako nije bilo izgleda, da će se sa njima vjenčati, iako su im to možda obećali, odnosile su vanbračnu djecu nakon poroda kućama ovih, ostavljajući ju na pragu od kuće, u dvorištu i na drugim sličnim mjestima, da ih time izvrgnu sramoti pred svijetom.[15]) Ne samo što se na pogrješilicu rdjavo gledalo, već i na »pogrješioca«, te je takav muškarac bivao donekle osamljen. Ali se u potonje vrijeme i to gubi. Bilo je slučajeva, da su takove ženskinje podmetale svoju vanbračnu djecu muškarcima, koji nisu bili vanbračni očevi i koji možda nisu s njima spolno ni općili, samo ako su im zbog čega drugoga »kivne« bile, t. j. ako su bili u kakvoj zavadi. Stoga je zakonodavac od 1894. god., da koliko-toliko zaštiti poštene ljude od takovih nesavjesnih i pokvarenih vanbračnih matera, predvidio i kaznu za one, koje bi svoje nezakonito dijete podmetnule kome, koji nije njegov otac (čl. 40).

Kao što se vidi, iako se vanbračnoj materi ne vjeruje više na »prostu riječ«, da je vanbračni otac onaj, koga ona označi, ipak je ona dužna, kao što smo naprijed izložili, označiti lice, koje je otac vanbrač-

[15]) Obično se djevojka, udovica, raspuštenica sa sela podaje muškarcu koji joj obeća, da će se vjenčati s njom, ali malo ima muškaraca, koji održe zadanu riječ. Takova prevarena pogrješilica, čim se primijeti, da je zatrudnjela, biva obično najurena iz roditeljske kuće. U očajanju, osramoćena i izgubljena, ona sada gleda, da se osveti dotičnomu muškarcu tako, da ga što više ponizi i osramoti medju njegovim drugovima i pred ostalim poštenim svijetom, da time donekle umanji svoju sramotu. Ta osveta se sastoji u tome, da ga udari »prešlicom« po glavi, naročito po nosu tako, da ga po mogućnosti okrvavi, što je, po shvaćanju naroda u Crnoj Gori za Crnogorca vrlo velika sramota. Ovo dolazi, vjerojatno otuda, što se prešlicom samo žene služe, te muškarcu ne dozvoljuje ponos, da preslicu uzme u ruke. Što više, sa posmjehom se gleda i na one ljude, koji izradjuju prešlice. Otuda ta velika sramota, kada ženska muškarca udari prešlicom.

Digitized by Google

noga djeteta, kako bi se moglo lakše ostalim dozvoljenim dokazima to utvrditi. Stoga je potrebno vidjeti, kada se uzima za potpuno dokazano očinstvo vanbračnog djeteta. O tome se u čl. 9. veli, da će se uzeti, da je otac djeteta onaj, za koga se dokaže, »da je obležao s materom mu ne poznije sedmoga, a ne ranije desetoga mjeseca, brojeći od dana, kojega se dijete rodilo«. Da je zaista vanbračni otac ono lice, za koje se dokaže, da je vršilo »obležaj« sa vanbračnom materom u vremenu odredjenom zakonom, se veli u čl. 10., da će se uzeti za dokazano u ovim slučajevima:

a) ako vanbračni otac to sam prizna u sudu ili izvan suda, »ali pred poštenim čeljadetom, kome se može vjerovati (čl. 10 toč. a) i b). Dakle, to čeljade mora biti sposoban svjedok. Inače takvo priznanje ne bi važilo, ako bi se učinilo pred licem, kome sud ne bi mogao pokloniti vjeru radi njegove nesposobnosti.

b) Ako to posvjedoči i jedan »dostovjeran svjedok, koji ga je vidio s tom ženskom na djelu, ili da su zajedno sami ležali pod jednim posteljnim haljinama«. Ovdje se može postaviti pitanje, kako se imaju razumijevati riječi »sami« i »pod jednim posteljnim haljinama«, jer su ih sudovi različito tumačili i primjenjivali u praksi. Zato je veliki sud jednom tražio od ministra pravde objašnjenje tih riječi, radi jednoobrazne primjene kod svih sudova. I ministar pravde je dao objašnjenje.[16]) Po tom ministrovom objašnjenju riječ »sami« treba tako razumijevati, da u odaji, u kojoj su žena i čovjek ležali, nije nikoga drugoga bilo, kada ih je svjedok vidio, a pod riječima »pod jednim posteljnim haljinama«, da su doista imali »zajedničku posteljnu haljinu, pa bilo zimi ili ljeti«. »Kad bi se drukčije tumačile ove riječi tuženi se gotovo ne bi mogao ni braniti, jer bi se osobito s pogledom na crnogorske običaje svaki čas vrlo lako moglo dokazati, da u dotičnoj odaji, u kojoj ima i drugih osoba, čovjek do tudje žene leži.«

Nije potrebno dokazivati i to, da su tom prilikom, kada su bili pod jednim posteljnim haljinama, sami u sobi, zaista vršili i blud. To se pretpostavlja.

c) Ako se pronadje isprava, na pr. pismo »iz koga se jasno vidi, da su za odredjeno zakonom vrijeme ta dvojica bila u spolnoj svezi«. Naravno, da prosto ljubavno pismo, u kome ono ne bi jasno bilo iskazano, ne bi se moglo uzeti za dokaz (čl. 10 toč. g).

III. — Pored svega toga, što je zakonodavac dozvolio istraživanje vanbračnog očinstva, ipak je teško pronaći vanbračnog oca, gdje nema njegova priznanja. Rijetki su pak slučajevi, da se netko hoće da prizna ocem izvjesnoga vanbračnoga djeteta, jer je to skopčano i sa moralnim i sa materijalnim žrtvama, makar se u navedenom ministarskom saopćenju veli, da se, »žali Bože, ... množe slučajevi priznavanja očinstva vanbračnoga djeteta«. Tako su isto rijetki slučajevi, da će takove vanbračne roditelje vidjeti netko na djelu odnosno pod jednim posteljnim haljinama. — No i pod takovim okolnostima je bolje dozvoliti istraživanje vanbračnoga oca, nego li to zabranjivati.

[16]) Zbornik II, op. cit., str. 263—264.

Digitized by Google

Kritika sistema Durkheimove socijološke škole

Piše dr. Dinko Tomašić, Paris.

(Nastavak.)

2. *Predmet socijologije.*

III. — Dok je za Durkheima društvo realnost, koja se upravlja zakonima sui generis, za Tarde-a je naprotiv društvo fikcija, a realan je samo individum i psihički život pojedinca prenosi se na život društva (pomoću imitacije) — postoji dakle izmedju života pojedinaca i života društva kontinuitet.[40])

Izmedju ova dva gledišta povela se medju francuskim socijolozima oštra borba, koja je najprije završila pobjedom t. zv. durkheimizma (la conception durkheimienne), a onda je u krilu same Durkheimove škole, kao što ćemo kasnije vidjeti, nastalo silom prilika izvjesno skretanje, koje je u mnogom približilo Durkheimovu školu Tardeovomu stanovištu. Pokušat ćemo u našim daljim izlaganjima, da utvrdimo, u koliko može biti ispravno jedno, a u koliko drugo gledište. Radi se naime o tome, da se utvrdi, da li je polazna točka socijoloških istraživanja društvo ili individuum.

Durkheimova škola prije svega jednostavno utvrdjuje, da postoje društva.[41]) — »Postoje — kaže škola — društva t. j. agregati ljudskih bića. Medju ovim agregatima jedni su trajni, kao nacije, drugi su efemerni kao mase, jedni su vrlo obimni kao velike crkve, drugi su vrlo maleni kao porodica svedena na bračni par. Ali kakova god bila veličina i forma ovih skupina, kao i ostalih, koje bi se mogle nabrojiti — klasa, pleme, profesijonalna skupina, kasta, općina — sve one pokazuju tu osobinu, da su formirane od više individualnih svijesti, koje utječu jedna na drugu. I upravo po ovim akcijama i reakcijama, po ovim interakcijama, prepoznajemo društvo.«

Iz ovoga je jasno, da škola zamišlja jedno društvo kao skup pojava, koje su zajedničke svim društvima. Tomu tipu društva, tomu idealnomu društvu pripisuje Durkheim zaseban život, koji je različit od života pojedinih individua, koji društvo sastavljaju. Da li je takovo društvo realnost ili fikcija?

Prije svega da pobliže vidimo, kako nastaje taj zaseban život skupine i kako se on razvija — u čemu se manifestuje.

»Često je zapaženo, — kaže škola —, da neka masa ili neka skupštine ne osjećaju, ne misle i ne postupaju, kao što bi to učinio pojedinac, kada bi bio osamljen; zapaženo je, da najrazličitije skupine, porodica, korporacija, narod, imadu neki posebni »duh«, vlastite osobine i naročito ponašanje, kao što to opažamo kod pojedinih individua, ... Prema tome izmedju ideja i akata, koje bi izvršio pojedinac, kada bi bio osamljen, i ovih kolektivnih manifestacija postoji tako velika prova-

[40]) Tarde, Lois d'imitation.

[41]) »Sociologie«, str. 166.

Digitized by Google

lija (abîme), da se ove posljednje moraju pripisati jednoj novoj p r i r o d i i silama s u i g e n e r i s inače bi ostale neshvatljive.«[42])

Kao što vidimo, život društva se sastoji u kolektivnim manifestacijama za razliku od života pojedinca, koji se sastoji u individualnim manifestacijama.

Medjutim društvo se sastoji od individua, i ako postoje zasebne manifestacije društva kao takova, one se mogu ispoljiti samo preko članova društva, dakle preko individua. Da li je moguće razlikovati kod pojedinoga člana društva njegove individualne i njegove kolektivne manifestacije? I onda, prije društva postojali su individui. Da li su i koliko su pojedini individui pomoću svojih individualnih svijesti pridonijeli, da se stvori kolektivna svijest?

Da riješimo ovo pitanje, prisiljeni smo već sada, da odvajamo društva, koja pojedinac nalazi već formirana u času, kada postaje njihov član, n. pr. narod, porodica, zadruga, općina — i društva, pri čijem formiranju pojedinac sudjeluje n. pr. korporacija ili politička stranka, koja je tek u formiranju, pa onda neka skupština, masa, koja spontano demonstrira i t. d.

Ako uporedimo ove dvije vrsti društava, koja su različita sa postavljenoga gledišta, jasno nam je, da doprinos individualnih svijesti kolektivnoj svijesti nije jednak.

Prema tome, ako postoji zasebban život društva kao takova, onda razvitak društva u prvom slučaju ne može biti jednak razvitku društva u drugom slučaju. U prvom slučaju naime pojedinac nailazi na već potpuno formirano društvo, njegov duh, način mišljenja, navike i sve to redovno prihvaća kao gotovo i ne mora sa svoje strane ništa pridonijeti, da se taj duh, mišljenje i navike izmijene. U drugom slučaju medjutim pojedinac aktivno učestvuje u stvaranju duha, mišljenja i djelatnosti društva. Prema tome već nam je sada jasno, da društvo A. i društvo B. ne možemo jednako promatrati.

U prvom slučaju (dakle u društvu A, čije je osobine već unaprijed ustanovljene pojedinac našao u času, kada je postao njegov član), lako ćemo razlikovati kod pojedinoga člana društva njegove individualne od njegovih kolektivnih manifestacija. Svaki put naime, kada pojedinac postupa u smislu onoga »duha«, koji je vladao prije njegova pristupa u društvo, kazat ćemo, da se radi o jednoj kolektivnoj manifestaciji ili — točnije rečeno — o čestici kolektivne manifestacije, koja se nalazi u njegovoj individualnoj psihi. Svaki put naprotiv, kada član društva A. postupa protiv onih pravila mišljenja, osjećanja i djelovanja, koja su svojstvena njegovu društvu, kazat ćemo, da se radi o jednoj individualnoj manifestaciji.

Uzmimo sada u ispitivanje društvo B. Ovdje pojedinac ne nalazi unaprijed utanovljene načine mišljenja i djelovanja, nego ako će takova nastati u društvu B, svaki će pojedinac sa svoje strane, jer se društvo sastoji samo od individua, pridonijeti, da se ta zasebna svijest društva stvori. U ovom slučaju ne će biti uvijek moguće raspoznati, kada se radi o manifestaciji individualne, a kada o manifestaciji kolektivne psihe.

[42]) »S o c i o l o g i e« str. 167.

Digitized by Google

Medjutim mi možemo lako zamisliti, da je svako društvo nastalo poput društva B., t. j. da je prvotna organizacija i društva A. nastala poput društva B. i da su pojedini individui, koji su sudjelovali kod njegova osnutka pomoću svoje individualne svijesti stvorili kolektivnu svijest.

Individualna svijest i kolektivna svijest dakle nalaze se u medjusobnoj zavisnosti. To uostalom škola i sama priznaje. »Od individualnoga se neosjetljivo prelazi na društvo... I obratno, društvo ponovno postaje individualno. Društveno postoji samo u individualnim svijestima, ali svaka individualna svijest posjeduje samo česticu kolektivne svijesti (une parcelle), a osim toga je ovaj otisak socijalnoga donekle izobličen (altérée) uslijed posebnog stanja individualne svijesti, koja ga prima.[43])

Postoji n. pr. jedan zajednički jezik svih članova odredjenoga društva (materinski jezik), ali svaki član društva ima svoj posebni način izražavanja, svoj stil, riječi, koje radije upotrebljava i t. d. Škola tvrdi, da u ovom slučaju postoji izobličenost socijalne institucije u pojedinačnim svijestima (... ces phénomènes proviennent simplement de ce fait qu'une institution sociale c'est réfractée et défigurée dans les consciences particulières).

Medjutim, nama izgleda, da se ove pojave mogu i drukčije tumačiti. Ali i onda, kada usvojimo stanovište škole, da se u ovakvim slučajevima radi samo o izobličenosti jedne socijalne pojave, moramo istovremeno priznati, da ovakove pojedinačne izmjene mogu da konačno izmijene i čitavu pojavu.

Uzmimo već navedeni primjer materinskoga jezika. Pojedinačnim izmjenama, koje stalno nastaju u jeziku, naročito u doba, kada razvitak jezika nije okovan utvrdjenim pravilima i rječnicima, postepeno se potpuno izmijeni sam jezik i to ne samo u pojedinim riječima, nego i u duhu, stilu, kompoziciji rečenice i t. d. Konačno dobijemo jedan jezik, koji u uporedjenju sa onim prvim primitivnim nema gotovo nikakve ili vrlo blijede sličnosti. Ovdje su dakle postepeni pojedinačni utjecaji stvorili jednu novu pojavu, jedan nov jezik. Ako se dakle socijalne pojave promatraju dinamički, a one se moraju tako promatrati, jer se nalaze u neprestanoj promjeni, onda znači, da glavnu pažnju kod izučavanja socijalnih pojava moramo posvetiti baš ovakovim pojedinačnim utjecajima i to onda, ako se radi o skupu pojedinačnih utjecaja, koji nastupaju u istom smjeru.

Ako utvrdimo naime ovakovu pojavu, onda to znači, da postoje odredjene okolnosti, koje uzrokuju, da skup pojedinaca svoju volju na identičan način manifestuje. Znači dakle, da postoje okolnosti, čijemu je utjecaju podvrgnut ne pojedinac niti društvo, nego skup pojedinaca.

Mi ćemo ovaj skup pojedinaca, koji svoju volju na identičan način očituju pod utjecajem odredjenih okolnosti, nazvati socijalna skupina. Socijalna skupina i socijalna pojava su prema tome dva naličja istoga

[43]) »Sociologie« str. 172.

Digitized by Google

predmeta. Kada kažemo naime socijalna skupina, mislimo na skup individua, a kada kažemo socijalna pojava mislimo na materijalizovane manifestacije volje toga skupa individua. Naša socijalna skupina nije dakle isto što i »društvo« u smislu Durkheimove socijološke škole. Postoje znatne razlike.

Kao što smo već vidjeli, Durkheim i njegova škola pod pojmom društva misle na jedno idealno biće sui generis, čija se slika nalazi u pojedinim organizovanim društvima, kao što je n. pr. porodica, država, klasa, vjerska zajednica, korporacija i t. d. U krilu tih organizovanih skupina nastaju neke pojave, koje Durkheim naziva društveni dogadjaji (les faits sociaux). Isto smo tako vidjeli, da se život društva manifestuje u posebnom načinu mišljenja i osjećanja, koje on naziva kolektivnim predstavama. Da ispitamo dakle, kakov je odnos izmedju društva, društvenih dogadjaja i kolektivnih predstava.

Kolektivne predstave t. j. naročiti način mišljenja i osjećanja, su manifestacije života društva. Iz njihova postojanja se zaključuje, da postoji jedan zaseban život društva, različit od individualnoga života pojedinaca. Te kolektivne predstave u stvari su ono, što se naziva javno mišljenje.[44]) Društveni pak dogadjaji ili institucije su forme, u kojima se manifestuju kolektivne reprezentacije, dakle javno mišljenje.[45]) Prema tome čitav život društva po mišljenju škole potpuno je iscrpljen u tim kolektivnim reprezentacijama ili javnom mišljenju (tout se passe dans la sphère de l'opinion public).

Medjutim ako promatramo razvitak mnogih savremenih institucija, zapazit ćemo, da im se podrijetlo nalazi još u najprimitivnijem stepenu čovječjega razvitka na pr. brak, kazna, vlasništvo, vjera i t. d. U ostalom to je i sam Durkheim najbolje dokazao u svojim studijama.[46])

Prema tome jedna ista ustanova nadživila je razna društva. Vrlo je vjerojatno doduše, da su razna društva na toj instituciji ostavila svoj pečat, ali za nas je dovoljno utvrdjenje, da se jedna takova institucija može promatrati zasebno, kako živi, kako se razvija i kako se kreće kroz razna društva. Mi tu ustanovu, znači, moramo promatrati odvojeno od društva i ne moramo je gledati kroz društvo ili samo kroz društvo. Ali ne samo to. Promatrajući ovakove ustanove, utvrdit ćemo, da su one prouzrokovale druge ustanove ili pojave, koje su takodjer prošle kroz razna društva. Nameće nam se dakle potreba, da ove pojave zasebno ispitujemo i da društvo uzimamo samo toliko u obzir, koliko je to potrebno i koliko njegov utjecaj stvarno ustanovimo. Znači, da je put, kojim moramo ići, sasvim obrnut od onoga, kojim ide Durkheimova škola, koja polazi od društva, da dodje do ustanova. Tako Durkheim, kada hoće da ispita pojavu samoubistva, polazi sa stanovišta, da je svako društvo unaprijed predisponirano, da dade odredjeni broj dobro-

[44]) »Sociologie« str. (?): Tout se passe dans la sphère de l'opinion publique; mais celle-ci est proprement ce que nous appelons le système de représentations.

[45]) »Sociologie« str. (?): Les institution n'existent que dans les représentations que s'en fait la société.

[46]) »Les formes elementaires de la vie religieuse«.

Digitized by Google

voljnih smrti[47]) i smatra, da je predmet socijologije baš ova pretpostavljena predispozicija društva.[48])

S druge strane opet granice izmedju društava i društvenih ustanova nisu tako strogo povučene, da možemo uvijek točno znati, da li se radi o društvu ili o društvenoj pojavi. Tako n. pr. političke stranke, uličnе manifestacije, neka nova vjera, koja se još nije organizovala u vjersku zajednicu, jesu li to društva ili društvene ustanove. Prema izlaganju škole značajke, po kojima se prepoznaju društva, su društvene ustanove, a ovdje baš nailazimo na pojave, koje, ako ih smatramo za društva, nemaju svojih društvenih ustanova; — i mi bismo ih radije nazvali ne društvima nego društvenim ustanovama. Medjutim Durkheimova škola ovakve pojave naziva društva bez ustanova (Les sociétés sans institutions). Ali onda nam je škola morala dati malo odredjenije kriterije za razlikovanje društva od društvenih ustanova. Nema sumnje, da su razlike često vrlo neznatne ili nikakove. Razlikovanja su prema tome nepotrebna, jer samo stvaraju zabludu.

Uostalom i sama škola uvidja, da je njena definicija socijalnih pojava preuska, da obuhvati sve socijalne pojave, pa se opravdava, da nije bila namjera škole, da dade definitivnu i potpunu definiciju i da će vjerojatno napredak nauke nadodati postavljenim kriterijima i druge.[49])

I mi stojimo na stanovištu, da definicije u početku moraju biti provizorne, ali — kao što smo već utvrdili — u tom je slučaju potrebno, da one budu d e s k r i p t i v n e, kako bi na taj način bile u mogućnosti, da obuhvate čitavo područje, koje treba ispitati, a da istovremeno ne prejudiciraju posljecima istraživanja. Na taj način bi se nauka očuvala od apriorističkih pretpostava o sadržini pojava, koje ispituje. Očuvala bi se od eventualnoga skretanja i od eliminiranja važnih područja, koja joj pripadaju. Ne bi došla u nezgodan položaj, da stvara klasifikacije socijalnih pojava na društva i na ustanove, i onda da naknadno traži način, kako da uredi njihove odnose. Uostalom, do kakovih će sve nezgodnih posljedica dovesti ovakov postupak Durkheimovu socijološku školu, vidjet ćemo kasnije.

Ako dakle hoćemo deskriptivno definirati društvo i da istovremeno budemo sigurni, da će naša definicija obuhvatiti čitavo područje, koje nam pripada, onda možemo kazati sa De Roberty-em i Palante-om, da je d r u š t v o s k u p i n a i n d i v i d u a, p o v e z a n i h b i l o s p o n t a n o b i l o v o l j n o i z v j e s n i m o k o l n o s t i m a i l i p o t r e b a m a. Razumije se, da ovakova definicija obuhvaća i društvene ustanove. Ona obuhvaća — što više — i s o c i j a l n u s k u p i n u, kako smo je mi definirali. Ako dakle socijologija ispituje manifestacije društva, onda to znači, da ona ispituje materijalizovane manifestacije volje jedne skupine individua, koji svoju volju na identičan način manife-

[47]) S u i c i d e str. 15.: Chaque société est predisposée à fournir un contingent déterminé de morts volontaires.

[48]) S u i c i d e str. 15.: Cette predisposition peut donc être l'objet d'une étude spéciale et qui ressortit à la sociologie.

[49]) »S o c i o l o g i e« str. 169.

Digitized by Google

stuju pod utjecajem odredjenih okolnosti, a to nije ništa drugo nego s o c i j a l n a p o j a v a prema našim definicijama.

Prije smo već utvrdili, da se socijolog mora baviti samo materijalizovanom stranom socijalnih pojava, a ne njihovim formama niti njihovom animističkom sadržinom. Prema tome, kada se socijolog nadje pred socijalnom pojavom, polazna točka njegovih ispitivanja ne će biti niti društvo u smislu Durkheimove škole niti pojedinac u smislu Tardeove škole. Kao što ćemo kasnije vidjeti, polazna točka njegovih ispitivanja ne može biti niti socijalna skupina nego samo njene manifestacije t. j. socijalne pojave. Medjutim smo mi kod socijalnih pojava isključili ispitivanje njihove sadržine kao i ispitivanje njihove forme. Što je dakle polazna točka socioloških ispitivanja? Već smo kazali, da dogadjaji (individualne ili kolektivne manifestacije volje) samo onda postaju socijalne pojave, ako su prouzrokovani uzrocima, koji su izvan individua, i ako imadu odredjeno značenje za društvene odnose. Ako smo dakle isključili ispitivanje sadržine socijalnih pojava kao i ispitivanje njihovih forma, onda nam ostaju još jedino dvije mogućnosti, naime ispitivanje uzroka socijalnih pojava i ispitivanje značenja socijalnih pojava za društvene odnose. To su naime dva predmeta, koja se mogu sasvim odvojeno ispitivati. U daljim izlaganjima, u kojima ćemo raspravljati o odnosima socijologije prema drugim naukama, vidjet ćemo, da se socijologija ne može baviti ispitivanjem značenja socijalnih pojava za društvo i društvene odnose. Prema tome u z r o c i s o c i j a l n i h p o j a v a s u p o l a z n a t o č k a s o c i j o l o š k i h i s p i t i v a n j a.

IV. — Utvrdili smo, da socijalna pojava nastaje onda, kada skup pojedinaca pod utjecajem odredjenih okolnosti svoju volju očituje na identičan način. Ako je dakle polazna točka socijologije istraživanje uzroka socijalnih pojava, onda se naša pažnja mora zaustaviti baš na ispitivanju spomenutih okolnosti, pod čijim utjecajem socijalni dogadjaji nastaju.

I Durkheimova škola stoji na stanovištu, da se okolnosti, koje utječu, da pojedinac svoju volju na odredjen način očituje, nalaze izvan individua.[50]) Prema tome je potpuno isključeno iz područja Durkheimove socijologije ispitivanje individualnoga psihičkoga raspoloženja, koje je neposredni povod svake djelatnosti čovjeka. Durkheimova škola se dakle ograničuje na to, da ispituje, koji su uzroci izvan individua uzrokovali, da se volja individua na odredjen način očituje.

Škola dolazi do ovoga zaključka na osnovu onoga prisilnog značaja, za koji ona tvrdi, da postoji u socijalnim pojavama, i kaže, da »jedno pravilo, kome se pojedinac smatra podvrgnut, ne može biti djelo tog pojedinca . . .«[51]) Podvlačimo ovaj citat već sada, jer ćemo kasnije utvrditi, kako sama škola griješi protiv svog vlastitog načina zaključivanja.

[50]) »S o c i o l o g i e« str. 168. . . . forces impersonnel les qui dominent les individus eux-mêmes.

[51]) »S o c i o l o g i e« str. 166. . . . une règle à laquelle l'individu se considère comme soumis, ne peut être l'oeuvre de cet idnividu . . .

Digitized by Google

Ispitujući, koji je to čimbenik izvan individua, koji na njega prisilno utječe, škola nalazi, da to može biti samo društvo, jer izvan individua i društva škola ne vidi mogućnost drugih čimbenika.[52])

Time je Durkheimova socijološka škola ograničila čitavu socijološku djelatnost na ispitivanje utjecaja društva (kao zasebnoga organizma) na pojedine socijalne pojave. Na osnovu ovakova umovanja škola je odredila i pojam socijalne pojave i utvrdila, da su samo ono socijalne pojave, što je proizvod društva, kao organizma sui generis. Ali uslijed toga škola je unaprijed dala rješenje za sve socijalne pojave, jer se — vezana svojim aprioristićkim gledištem — trudila, da kod pojedinih socijalnih pojava isključi utjecaj svih drugih čimbenika i da svede njihovo pojavljivanje jedino na utjecaj društva.

I u istinu vidimo, da se pojedine pojave, koje škola uzima u ispitivanje, ispituju samo kao posljedice društva i društvenih odnosa (Le suicide, La solidarité, La responsabilité, La division du travail humain). — Tako primjerice Durkheim, ispitujući uzroke samoubistva, isključuje sve bijološke, rasne, klimatske, ekonomske i socijalno-kulturne čimbenike, a utvrdjuje samo postojanje čimbenika društvene psihe. On nalazi, da su razna društva uslijed svoje različite organizacije na različit način predisponirana, da dadu odredjeni broj samoubica. Ali tim tumačenjem Durkheim nam nije ništa dokazao, jer ćemo se prirodno upitati, otkuda različita organizacija raznih društava i koji uzroci uzrokuju tu različitu organizaciju.

S druge strane opet, ako su socijalne pojave uistinu proizvod društva, ako su one manifestacija društva, ako postoji jedna sila, koja svoju volju nameće pojedincima, zašto se onda one ne manifestuju jednako u svim njegovim djelovima. Zašto se pravom razvoda (braka) n. pr. služi samo jedan dio članova društva, a drugi ne. Zašto samoubistvu pribjegava samo jedan neznatan broj, iako mnogo veći broj ljudi na samoubistvo pomišlja. Zašto svim članovima društva ne pripada jednaka podjela dobara i jednaki teret rada. Zašto se svi članovi religijozne zajednice ne pokoravaju jednako odredbama svoje religije.

Mogu biti samo dva rješenja ovoga pitanja: ili društvo ne manifestuje jednako svoj utjecaj nad svim članovima, ili postoje i drugi čimbenici, koji osujećuju utjecaj prvih.

Jedan od djaka Durkheimovih, koji se najviše udaljio od svoga učitelja, ali koji nije imao dovoljno snage, da se potpuno oslobodi od svih zabluda Durkheimove škole, uvidja nemogućnost tvrdnje, da su socijalne pojave prouzrokovane samo prisilom, koju društvo vrši nad

[52]) »Sociologie« str. 166: »...on ne saurait trouver en dehors et au-dessus de l'individu qu'une seule source d'obligation c'est la société dont il est membre«; — str. 167: »Il est d'ailleurs possible dès à présent de prouver directement que ces habitudes collectives sont les manifestations de la vie du groupe en tant que groupe.« »...parmi les faits qui se passent au sein de ces groupes, il en est qui manifestent la nature du groupe en tant que groupe, et non pas seulement la nature des individus qui les composent. Y en a-t-il qui sont ce qu'ils sont parce que le groupe est ce qu'il est...«

Digitized by Google

svojim članovima.[53]) Medjutim iako uvidja zabludu, on ipak i dalje ostaje na stanovištu Durkheimove škole, a odstupa od nje samo u toliko, što tvrdi, da se socijologija mora ograničiti na to, da ispituje, u koliko su socijalne pojave prouzrokovane utjecajem društva. »Socijologija, kaže Bouglé, priznaje, da postoje i drugi uzroci socijalnih pojava, ali se ograničava samo na to, da ispituje jedan od tih mnogobrojnih uzroka.«[54]) On ide još i dalje, pa priznaje, da se ni jednomu čimbeniku ne može pripisati prvenstvo ili monopol u utjecaju na socijalne pojave.[55]) Isto tako na jednom drugom mjestu priznaje veliki utjecaj čovječjoj prirodi (bijološke osobine) na stvaranje izvjesnih ideja i shvaćanja.[56])

Medjutim Bouglé se ipak ograničuje na to, da ispituje samo jedan čimbenik. Tako on priznaje broju i gustoći stanovništva primarno značenje na stvaranje društvene psihose, ali njega ne zanima, kako nastaje veći ili manji broj stanovnika u odredjenom kraju, kako nastaje veća ili manja gustoća stanovništva. On se zadovoljuje time, da utvrdi samo uzročnika psihoze, i dalje ga zanima samo kolektivna svijest, koja se u društvu stvorila, i njene posljedice.[57])

Da li je socijologija u mogućnosti, da — polazeći sa ovakvih gledišta — dodje do pozitivnih posljedaka? — Bougléovo naime stanovište kao i službeno stanovište škole dovode do istih posljedaka, jer postavili se mi na stanovište, da su socijalnim pojavama uzroci samo u društvenoj psihozi, ili na stanovište, da socijologija može da istražuje samo jedan od svih mogućih uzroka socijalnih pojava, posljeci će biti isti.

Jedini dokaz za Durkheimovu tezu bila bi stalnost (konstantnost), kojom se socijalne pojave manifestuju. Iz te pravilnosti zaključuje Durkheim, da se posebni uzroci, koji pojedinca tjeraju, da sudjeluje kod formiranja odredjene socijalne pojave, medjusobno isključuju i da prema tome ostaje kao jedini tumač ove pravilnosti tendencija ili duh društva.

Ali ako postoji stalnost, kojom se pojavljuju socijalne pojave, otkuda Durkheimu pravo, da zaključuje, da su ti stalni uzroci, koji jedini mogu uzrokovati stalne pojave, samo društva odnosno kolektivna psihoza, koja se u društva stvara. Znamo, da postoje i drugi uzroci, koji ne spadaju u ovu vrstu uzroka, koji mogu takodjer biti stalni n. pr. ekonomske prilike, rasne osobine, fizikalni čimbenici i t. d.

S druge strane potrebno je pobliže definirati pojavu stalnosti. Durkheim kao da razumijeva pod stalnošću jednolikost.[58]) Medjutim ako promatramo bilo koju socijalnu pojavu, zapazit ćemo, da se ona u toku odredjenoga vremenskog razdoblja pojavljuje doduše stalno, ali ne

[53]) Bouglé, Qu'est-ce que la sociologie, str. 21-22, Paris, 1925.
[54]) ibid. str. 22.
[55]) ibid. str. 30.
[56]) Bouglé, Leçons de sociologie sur l'evolution des valeurs, p. 193. Paris 1922.
[57]) ibid. str. 9.
[58]) Suicide.

Digitized by Google

jednoliko. Socijalne pojave naime nalaze se u postepenoj, ali neprekidnoj promjeni. Ako se dakle socijalne pojave postepeno mijenjaju, znači, da je to poradi toga, što se mijenjaju i njihovi uzroci. Medjutim Durkheimova škola drži, da se socijalne pojave mogu mijenjati same od sebe. I u tome je po našem mišljenju najslabija strana ovoga sistema.

Kada je naime škola htjela da postavi razliku izmedju individua i društva, tvrdila je, da ako je individum primoran, da se pokorava izvjesnim odredbama i da svoju volju očituje na odredjen način, da to onda znači, da mu takvo ponašanje nameće netko izvan njega, a taj netko izvan njega može jedino biti društvo.

Da je škola ostala dosljedna svome shvaćanju, sada, kada se našla na domaku evolucije socijalnih pojava, morala bi zaključiti, da tu evoluciju uzrokuju čimbenici, koji su izvan njih. Medjutim škola sada tvrdi sasvim obratno: socijalne pojave su sposobne, da se evoluiraju same od sebe. Kao što smo već vidjeli, prema stanovištu škole, socijalne pojave se stvaraju putem akcija i reakcija izmedju društva i njegovih članova, ali kada su socijalne pojave već formirane, od toga časa one žive svojim sasvim odvojenim životom.[59])

Ali kako ćemo sada tumačiti socijalne pojave, odnosno njihovu evoluciju. Ako se one mogu mijenjati same od sebe ili pod medjusobnim utjecajima, onda nemamo čimbenika, koji bi nam razjasnio njihovu evoluciju. Svakome je naime jasno, da jednu pojavu ne možemo tumačiti njom samom. — Da bi našla neko rješenje ovomu problemu, škola razlikuje društvene forme i kolektivne reprezentacije.[60])

Na osnovu ovoga misli škola, da je u mogućnosti, da protumači svaku socijalnu pojavu. Svaka socijalna pojava naime po mišljenju škole ulazi u jednu od ovih triju skupina: 1. kolektivna predstava (representation collective) prouzrokuje drugu kolektivnu predstavu; n. pr. ustanova kazne kao posljedica privatne osvete, — 2. kolektivne predstave uzrokuju socijalnu strukturu; n. pr. religijozne ideje, koje su uzrokovale migracije Židova i Arapa; — 3. socijalna struktura uzrokuje kolektivnu predstavu; n. pr. gradsko pravo je posljedica formiranja gradova.

Izvan ovih triju mogućnosti škola ne nalazi ni jednu drugu mogućnost za tumačenje socijalnih pojava. Sama škola medjutim uvidja, da je ovakvo tumačenje u stvari samo jedan circulus zato, što iste pojave nastupaju i kao uzroci i kao posljedice. »Beznačajno je, kaže škola, pitati se, da li su ideje uspostavile društva, ili su društva, kada su već jednom formirana, prouzrokovala kolektivne ideje. To su nerazdru-

[59]) »Sociologie« str. 171. ... ces actions et ces reactions dégagent des phénomènes psychiques d'un genre nouveau qui sont capables d'evoluer par eux-mêmes, de se modifier mutuelement et dont l'ensemble forme un système defini.

[60]) »Sociologie« str. 172. ... il existe deux grands ordres de phénomènes sociaux: les faits de structure sociale, c-a-d les formes du groupe, la manière dont les éléments y sont disposés; et les représentations collectives dans lesquelles sont données les institutions.

Digitized by Google

žive pojave, medju kojima nije moguće ustanoviti neko prvenstvo bilo logičko bilo bijološko.«[61])

U istom smislu škola tvrdi na drugom mjestu, da su sve promjene, koje nastaju u društvu, samo modifikacije postojećih institucija.[62]) Na taj način Durkheim dolazi na ideju, da socijalne pojave mogu biti prouzrokovane samo socijalnim pojavama.

Medjutim ni ova ideja nije izvorna. Već ju je prije Durkheima postavio Gumplovicz i ako je Gumplovicz shvaćao socijalne pojave mnogo šire od Durkheima, koji — a to se ne smije ispustiti iz vida — u socijalnim pojavama vidi samo kolektivne predstave.

Ali poslije svega ovoga škola ne bi smjela tvrditi, da ona nije postavila neku ideologiju društva i društvenih pojava; da ona ne tumači dijalektički sva društvena zbivanja: da u njihovu sistemu nema metafizike i filozofije. Zar tumačiti sva društvena zbivanja na osnovu neprestanoga i nerazjašnjivoga mijenjanja društvene psihoze nije isto što i tumačiti društvene pojave na osnovu ideje progresa ili ideje evolucije. Škola ne bi smjela tvrditi, da ne postoji jedan jedinstven i univerzalan zakon za sve socijalne pojave, kada ih njenih tumačenja proizilazi upravo takov zaključak. Jer ako socijalne pojave prouzrokuju socijalne pojave, ako kolektivne ideje prouzrokuju društvene forme, a društvene forme kolektivne ideje, onda to znači, da to kretanje nastaje uslijed neke unutarnje sile, koja se nalazi u samim socijalnim pojavama, a tu unutarnju snagu možemo nazvati gibanje, sila, mijenjanje; isto kao što je možemo nazvati progres, dekadencija, socijalna svijest, potrebe i t. d. Izmjenom imena ne bi se u sistemu ništa izmijenilo i mi ne bismo o socijalnim pojavama ništa više znali, nego što smo znali prije njihova ispitivanja. Radi se dakle o jednom filozofskom, a ne socijološkom sistemu.

Nema sumnje, da sve ove zablude, u koje škola upada, nastaju kao logička posljedica one apriorističke pretpostavke Durkheimove o prirodi društva i društvenih odnosa. Umjesto da prisilni značaj socijalnih pojava postavi u središte svojih ispitivanja, on ga uzima kao polaznu točku. Umjesto da istražuje, odkuda prisilni značaj socijalnim pojavama, ili što je isto, koji čimbenici utječu, da se skupina pojedinaca odlučuje na djelatnost u odredjenom pravcu, Durkheim i njegova škola istražuju samo odnos izmedju pojedinca i skupine, t. j. utvrdjuju, kolik je uticaj skupine na manifestaciju volje pojedinaca. I tako je škola u nemogućnosti, da protumači uzroke socijalnih pojava i njihova kretanja, bila prisiljena da izučava socijalne utjecaje na području individualne psihe, ali time je Durkheimova sociologija — kao što ćemo kasnije vidjeti — zašla u područje psihologije i identifikovala se sa t. zv. kolektivnom psihologijom. Nema sumnje dakle, da je potrebno

[61]) »Sociologie« str. 172.

[62]) »Sociologie« str. 169. ...il se produit a chaque instant dans les sociétés des nouveautés depouis les variations quotidiennes de la mode jusqu'aux grandes revolutions politiques et morales. Mais tous ces changements sont toujours à des degres divers, des modifications d'institutions existantes.

Digitized by Google

krenuti drugim putem, ako želimo, da socijologija bude pozitivna nauka i da obradjuje zaseban predmet koji, ne pripada drugim naukama.

V. — Već smo u početku naglasili, da polazna točka ispitivanja moraju biti one okolnosti, koje utječu, da skupina individua svoju volju na identičan način očituje. Uistinu i onda, ako prihvatimo stanovište Durkheimovo, da socijalne pojave mogu biti prouzrokovane samo socijalnim pojavama, moramo se upitati, tko je uzrokovao prvu socijalnu pojavu, kao što to zapaža američki socijolog prof. Gillette.[63])

Morale su naime za tu prvu socijalnu pojavu postojati izvjesne bilo vanjske bilo unutarnje okolnosti, koje su uzrokovale, da skupina individua svoju volju na identičan način očituje. Takove su n. pr. okolnosti morale postojati, da se osnuje prva porodica, ili da nastane prvi pojam o Bogu i prva vjerska zajednica, da nastanu prvi običaji, prva pravna pravila i uopće prva primitivna organizacija, jer dok nije bilo društva, ne može se kazati, da je potrebu porodice kao i potrebu religije izazvalo društvo. Ako dakle moramo priznati postojanje ovakvih okolnosti, da bismo mogli protumačiti postanak prvoga primitivnoga društva ili prve socijalne pojave, onda smo dužni, da barem pretpostavljamo, da bi i današnje socijalne pojave u izvjesnoj mjeri mogle biti prouzrokovane uzrocima, koji nisu kolektivne ideje i društvene forme. Dužni smo dakle, da se bez ikakovih apriorističkih pretpostava upustimo u ispitivanje pojedinih socijalnih pojava.

Time nismo isključili utjecaj kolektivnih ideja na socijalne pojave, ali smo taj čimbenik sveli u red svih drugih čimbenika socijalne i nesocijalne prirode, koji mogu da sudjeluju kod formiranja pojedine socijalne pojave. Svi su naime čimbenici sa gledišta uzročnosti ravnopravni, i kao što dobro zapaža sam Bouglé, ni jednome od njih ne može se pripisati unaprijed prvenstvo ili monopol.

Tek ispitujući pojedine socijalne pojave, moći će se utvrditi za svaki konkretan slučaj, koji čimbenici nastupaju i u kakovoj važnosti i jačini. Ne moraju naime kod formiranja svake socijalne pojave sudjelovati svi mogući čimbenici. Što više moramo dozvoliti mogućnost, da kod formiranja odredjene socijalne pojave sudjeluje samo jedan čimbenik i da taj jedan čimbenik bude baš javno mnijenje odnosno kolektivna ideja ili društvena psihoza, a to će se utvrditi samo ispitivanjem pojedinih socijalnih pojava, a ne može se ni u kojem slučaju za sve pojave unaprijed postaviti zakon, po kome nastaju.

Ako dakle priznamo mogućnost nastupanja i drugim čimbenicima, a ne samo kolektivnim idejama, postavlja se pitanje, da li se socijologija mora baviti i tim drugim čimbenicima, ili je dovoljno, da se ona zaustavi na ispitivanju samo jednog čimbenika, kao što to hoće Bouglé.

Da dodjemo do nekoga zaključka, pomoći će nam sam Durkheim. Durkheim je zamišljao socijologiju ne kao jednu strogo teoretsku nauku, nego joj je naprotiv pridavao i praktično značenje. On je naime htio, da na osnovu jedne teoretske socijologije stvori jednu drugu praktičnu socijologiju — »socijološku vještinu« (art sociologique). Ta bi praktična socijologija bila potpuno odvojena od teoretske, ali bi se za-

[63]) American Journal of sociology. god. 1925. str. 585.

Digitized by Google

snivala na njenim rezultatima, kao što svaka druga pozitivna nauka ima i odgovarajuću tehničku primjenu (n. pr. fizika i elektrotehnika, kemija i farmaceutika, matematika i gradjevinarstvo i t. d.).

Ni ova ideja Durkheimova nije izvorna. Nju je prije Durkheima dao Espinas,[64]) ali za nas to nije važno. Isto se tako za sada ne možemo zaustaviti na pitanju, da li je moguće osnovati jednu zasebnu praktičnu socijologiju ili je jedino mogućno, da se rezultatima socijologije služe već postojeće praktične socijalne discipline (socijalna politika, kriminalna politika, socijalna medicina i t. d.). To ćemo pitanje raspraviti na drugom mjestu (O d n o s s o c i j o l o g i j e p r e m a d r u g i m n a u k a m a). Za sada je samo važno utvrdjenje, da socijologija treba da ostane pozivitna nauka i da njeni rezultati kao kod svake druge pozitivne nauke služe za praktičnu primjenu.

Medjutim ako socijologiju ograničimo samo na istraživanje jednoga od uzroka socijalnih pojava, da li bi socijologija u tom slučaju mogla pružiti neku praktičnu korist. A u čemu se sastoji ta praktična korist, koju treba da nam pruži socijologija? Ona se može sastojati u tome, da nam pokaže put, kojim treba ići, da kretanje odredjene socijalne pojave skrenemo u drugom pravcu, koji je za društvo povoljniji; ili da formiranje jedne socijalne pojave, koja je za društvo opasna, potpuno obustavimo, a ako to nije mogućno, da ublažimo njene posljedice; zatim da pogodujemo ili uzrokujemo formiranje izvjesnih socijalnih pojava, koje smatramo za društvo potrebnima i t. d.

Zadaci su svakako od ogromnoga značenja i njihova provedba mora biti neobično teška, ako je uopće izvediva. Radi se naime o tome, da čovjek po svojoj volji upravlja dogadjajima, kojima je i sam podvrgnut; da upravlja dogadjajima, u kojih se toku i sam nalazi. Razumije se, da težina zadatka i zamašnost problema ne smije zaustaviti socijologa, da barem pokuša uspjeh, ali u tom slučaju socijolog ne smije ispustiti iz ruku ni jedno sredstvo, koje mu može biti od pomoći za rješenje zadatka. O čemu se zapravo ovdje radi? Radi se o tome, da se utvrdi determinizam socijalne pojave. Jedino u tom slučaju znamo, da je pojava podvrgnuta odredjenomu kretanju, i bit ćemo u mogućnosti, ako otkrijemo uzroke toga kretanja, da mijenjanjem uzroka mijenjamo i njen smjer, ili da otklanjanjem uzroka obustavimo njeno kretanje.

Medjutim, ako se socijolog zaustavi samo na ispitivanju jednoga od uzroka socijalnih pojava, da li će on moći utvrditi determinizam socijalne pojave i upravljati njenim kretanjem po volji. Shvatljivo je, da bi on to mogao samo onda, ako je socijalna pojava prouzrokovana samo jednim čimbenikom i to upravo onim, kojim se on bavi. Vidjeli smo u prošlim izlaganjima, da to može biti slučaj, ali da to ne možemo uzeti kao pravilo, pa bi prema tome velik dio socijalnih pojava bio isključen iz područja socijologije. S druge strane, ako se socijolog bude bavio ispitivanjem samo jednoga uzroka socijalnih pojava, i nesvijesno će biti upućen, da traži taj uzrok i ondje, gdje ga nema, kao i to da tumači samo tim uzrokom i one socijalne pojave, kod čijeg formiranja taj uzrok sudjeluje samo kao jedan od čimbenika. Jasno je,

[64]) R e v u e P h i l o s o p h i q u e, 1882. t. II. p. 359. cit. po Lacombe.

Digitized by Google

da će njegov trud biti uzaludan, jer ako se radi n. pr. o tome, da se obustavi kretanje odredjene socijalne pojave, otklanjanjem onoga jednog uzroka ne ćemo postići nikakov ili samo minimalan uspjeh zato, što su ostali na snazi svi oni drugi uzroci, koji pojavu formiraju. Uzmimo jedan primjer.

Opadanje nataliteta u Italiji zabrinulo je fašističku vladu i Mussolini izjavljuje, da fašistička Italija ne će biti u stanju, da provede svoje velike zadatke, ako se opadanje nataliteta nastavi, pa poziva Italijane na borbu protiv ovoga zla.[65]) Na njegov poziv čitava štampa u Italiji otvara kampanju protiv opadanja nataliteta; drže se javni zborovi i konferencije, naučna predavanja na sveučilištima; najpoznatiji socijolozi i javni radnici predvidjaju, koje će sve nezgodne posljedice zateći njihovu domovinu, ako se opadanje nataliteta nastavi.[66]) Čitava se Italija nalazi u jednom naročitom psihičkom raspoloženju, koje podržava fašizam i koje omogućuje, da se fašizam održi. Nije dakle nimalo teško stvoriti javno mišljenje, koje je protivno opadanju nataliteta i kada bi kretanje nataliteta samo od toga zavisilo, nema sumnje, da bi se njegovo opadanje zaustavilo, što više krenulo bi čak i protivnim smjerom i mi bismo umjesto opadanja nataliteta imali u Italiji porast broja rodjenja. Mi znamo medjutim, da kretanje nataliteta zavisi od mnogih drugih čimbenika, koji su daleko važniji od javnoga mišljenja.[67]) Zato će se opadanje nataliteta u Italiji nastaviti usprkos javnomu mišljenju, traženju domovine, potrebi fašizma i zahtjevu šefa vlade.

Uzmimo još jedan primjer. U Sovjetskoj Rusiji je komunizam nametnuo svoje shvaćanje braka i bračnih odnosa. Pod uplivom toga shvaćanja donašani su zakoni o braku, koji su omogućili razvod braka najprije uz minimalne formalnosti, a kasnije i bez ikakovih formalnosti.[68]) Razvod braka naime može se obaviti u Sovjetskoj Rusiji jednostranim usmenim otkazom na osnovu zakona od 19. studenoga 1926. god. Kada bi ova socijalna pojava bila zavisna samo od javnoga mišljenja u Sovjetskoj Rusiji, koje je naklonjeno potpunoj slobodi u pitanju bračnih odnosa i odbija svaku i najmanju intervenciju države u tim pitanjima, mogli bismo očekivati, da će broj razvoda neobično porasti. Medjutim stvar ne stoji tako. Prije navedenoga zakona je bio u Sovjetskoj Rusiji n. pr. god. 1925. broj razvoda braka manji od broja razvoda braka u Sjedinjenim Državama Sjeverne Amerike. U Americi je naime bilo 1,52 razvoda na hiljadu stanovnika, a u Rusiji 1,50.[69]) I poslije zakona od 19. studenoga 1926., dakle poslije ukidanja svih

[65]) Temps, 28. avril 1930.

[66]) Sam šef vlade prednjači primjerom i svaku prinovu u porodici »Vodje« slavi čitava Italija velikim slavljem. — Beograd. »Politika« od srpnja 1929.

[67]) Tomašić, Zakoni porasta stanovništva: — Kriminalni pobačaj.

[68]) Kodeks zakonov o brake, semlje i opeke. Moskva — 1927.

[69]) Statističeskoe obozrenie, 1928., br. 8, str. 85; — ibid. 1929., br. 9, str. 105.

Digitized by Google

formalnosti, broj razvoda nije se nego neznatno popeo. Tako je primjerice u Sovjetskoj Ukrajini broj razvoda u 1927. god. bio 1,89 na hiljadu stanovnika,[70]) dok su u godini 1926. n. pr. Sjedinjene države Sjeverne Amerike imale 1,54 razvoda na hiljadu stanovnika.[71]) Ali i onda ako uporedimo i druge države sa Sovjetskom Rusijom, doći ćemo do istog zaključka. Na primjer razlika u broju razvoda izmedju Nizozemske (0,34) i Sovjetske Ukrajine (1,89) u godini 1927. mnogo je manja nego što je n. pr. razlika u broju razvoda izmedju Kanade (0,06) i Austrije (0,8) u godini 1925.[72]) Znači da se razvodi u Sovjetskoj Rusiji nalaze na istoj listi sa ostalim državama.

I razvod braka zavisi dakle od mnogih drugih faktora, a ne samo od javnoga mišljenja i pogrješnu bismo prognozu postavili za kretanje razvoda u Sovjetskoj Rusiji, kada bismo tu pojavu tumačili samo na osnovu jednoga čimbenika.

Ali što da duljimo. Mislimo, da smo dovoljno jasno dokazali, da socijologija mora ispitivati sve moguće čimbenike, koji sudjeluju kod formiranja jedne socijalne pojave.

3. Odnos socijologije prema drugim naukama.

I. — Već smo naglasili, da je Durkheimova socijologija u nemogućnosti, da istraživanje uzroka socijalnih pojava napravi predmetom svojih istraživanja, pokušala, da izučava socijalne utjecaje na području individualne psihe. Ali time je Durkheimova socijologija zašla u područje psihologije i identifikovala se sa t. zv. kolektivnom psihologijom. Na taj način je škola potpuno izgubila onaj strogo odvojeni predmet ispitivanja, od kojega je učinila zavisnim opstanak socijologije kao zasebne nauke. »Da bi jedna nauka imala pravo na opstanak, kaže škola, potrebno je, da se bavi nizom činjenica, koje se jasno razlikuju on onih, kojima se bave druge nauke.«[73])

Da vidimo, da li je Durkheimova socijologija uspjela, da odvoji »niz činjenica, koje se jasno razlikuju od onih, kojima se bave druge nauke«.

Prije svega Durkheimova škola otvoreno priznaje, da je socijologija neke vrsti psihologija, ali se ta psihologija po mišljenju škole potpuno odvaja od individualne psihologije.[74]) »Institucije postoje samo

[70]) Statističeskoe obozrenie, 1929., 3, str. 105.

[71]) Société des Nations, Annuaire sanitaire, 1929.

[72]) Société des Nations, Annuaire sanitaire, god. 1929.

[73]) »Sociologie« str. 166. Pour qu'une science nouvelle se constitue ... il faut ... qu'elle s'applique a un odre de faits nettement distincts de ceux dont s'occupent les autres sciences.

[74]) »Sociologie« str. 171. Les institutions n'existent que dans ces représentations que s'en fait la société. Toute leur force vive leur vient des sentiments dont elles sont l'objet ... en ce sens, donc, on pourrrait dire que la sociologie est une psychologie ... cette psychologie est specifiquement distincte de la psychologie individuelle.

Digitized by Google

u predstavama, koje o njima ima društvo. Čitava njihova snaga proizlazi iz osjećaja, čiji su predmet.«

Jasno je dakle, da je predmet socijologije prema stanovištu škole ispitivanje ovih osjećaja, koji su sadržina socijalnih pojava i o kojima one zavise.

Ali po priznanju same škole socijalno se stvara preko individualnoga. Već smo spomenuli stanovište škole, po kojem socijalno nastaje na osnovu akcija i reakcija individualnih osjećaja i mišljenja na osnovu t. zv. interakcija.

I sam Durkheim priznaje, da su život individua i život društva u uskoj vezi i da poznavanje života društva olakšava tumačenje života pojedinca.[75])

Na drugom mjestu škola kaže, da se od individualnog neosjetljivo (insensiblement) prelazi k socijalnomu[76]) i da isto tako socijalno postaje individualno.[77])

Na ovom području pretvaranja, na ovom prelazu psihičkoga raspoloženja pojedinaca u psihičko stanje skupine traži Durkheim granice izmedju psihologije i socijologije. Predmet dakle i jedne i druge nauke iste je prirode, razlika je samo u tome, što će se socijologija baviti t. zv. kolektivnom sviješću (la conscience collective), a psihologija individualnom (la conscience individuelle).

Ali svatko će se upitati, da li se mogu strogo utvrditi granice izmedju ovih dvaju područja. Da vidimo što o tome kažu psiholozi; njihovo mišljenje je svakako najkompetentnije.

II. — Prije svega francuski socijolozi često i sami identifikuju socijologiju sa kolektivnom psihologijom. Tako n. pr. Tarde smatra, da je kolektivna psihologija osnova socijologije i da su ova dva izraza u stvari sinonimi.

Isto tako Durkheim misli, da se kolektivna psihologija zasniva na socijologiji, i traži, da se odbaci naziv kolektivna psihologija, a da se prihvati jedan naziv: socijologija.[78])

I Fauconnet misli, da su izrazi »socijalna psihologija« i »kolektivna psihologija« samo izvor konfuzije. Pošto se po njegovu mišljenju socijologija bavi istim predmetom kao i kolektivna psihologija, on ne nalazi nikakov opravdan razlog, da se ovi izrazi razlikuju.

I Palante, kaže: »La sociologie n'est autre chose que la psychologie sociale.«[79])

---

[75]) La méthode, str. 136. Si la vie collective ne dérive pas de la vie individuelle, l'une et l'autre sont étroitement en rapports; si la seconde ne peut expliquer la première, elle peut, du moins, en faciliter l'explication ... il est incontestable que les faits sociaux sont produits par une élaboration sui generis de faits psychiques.

[76]) »Sociologie« str. 172. ... de l'individuel on passe insensiblement à la société.

[77]) ibid ... Inversement le social redevient individuel.

[78]) La psychologie collective, c'est la sociologie tout entière, pourquoi ne pas se servir exclusivement de cette dernière expression. Cit. po Blondelu.

[79]) Palante, Precis de sociologie, Paris god. 1921., str. 3.

Digitized by Google

Prema tome za Tardeovu i za Durkheimovu školu socijologija se indentifikuje sa kolektivnom psihologijom. Ali sada nastaje pitanje, mogu li se utvrditi granice izmedju kolektivne i individualne psihologije.

Evo što kaže o tome Blondel: »Kako odrediti, gdje i kada prestaje individuum, a gdje i kada počinje društvo. Svaka je naime manifestacija volje istovremeno i individualni akt (zato, što je neposredni proizvod odredjenoga psihičkog stanja individua) i kolektivni akt (zato, što je prouzrokovan utjecajima, koji su izvan individua, a proizvod su društva ili društvenog uredjenja).«[80]) Na drugom mjestu opet kaže: »Čovjek je uvijek i posvuda duboko socijalizovan; duševne pojave, i ako su uvijek ograničene na individualne svijesti, uvijek su podržavane od kolektiviteta; kolektivna psihologija je dakle osnovna grana psihologije.«[81])

»U stvari područje izmedju individualne i kolektivne psihologije nije i ne može biti točno odredjeno i mnogo onoga, što prolazi danas kao predmet individualne psihologije, u stvari je predmet kolektivne psihologije ili je zajedničko obim disciplinama. Nema dvojbe, da je njihovo područje nerazdjeljivo i da obje discipline samo mogu biti grane jedne iste nauke.[82]) — »Psihičke nauke imaju za predmet čovječji duh, manifestacije čovječjega duha, njihove uzroke i posljedice. Prema tome psihičke nauke nastupaju ovim redom: psihofiziologija, kolektivna psihologija, individualna psihologija.«[83])

Isto tako kaže i Essertier: »Le dualisme de la psychologie individuelle et de la psychologie collective n'a plus de raison d'étre«.[84])

Slično misli i Külpe: »Ako je kolektivna psihologija nauka o psihičkim pojavama, koje su prouzrokovane ili koje zavise od skupa individua, onda ovaj predmet izučavanja spada u područje psihologije zato, što je nemoguće manifestacije individualne psihe izučavati, ne poznavajući ili zanemarujući psihičke utjecaje skupine.«

S druge strane ima psihologa, koji uslijed ovako uske veze izmedju individualne i kolektivne psihologije traže saradnju izmedju ovih dvaju nauka. Tako primjerice kaže Goblot: »Nema psihologije bez fizijologije..... a isto tako nema socijologije bez psihologije... ali zna se danas, da nema niti psihologije, pa čak ni fizijologije bez socijologije, jer su sve funkcije organske i duševne na neki način u relaciji.«

Espinas isto tako misli, da izmedju psihologije i socijologije postoji vrlo široka granična zona.

---

[80]) Dr. Ch. Blondel, Psychologie collective, Paris 1928., str. 3.

[81]) ibid. Avant-propos. L'individu humain est toujours et partout profondément socialisé; bien que cantonnés toujours en des consciences individuelles, les phénomènes mentaux comportent tous un appoint collectif; la psychologie collective est donc une branche fondamentale de la psychologie.

[82]) ibid. str. 10.

[83]) ibid. str. 11.

[84]) Essertier, Psychologie et sociologie. Pariz, 1927. str. 22.

Digitized by Google

Tim putem dolazi Lacombe na misao, da socijologija mora prihvatiti psihološke metode istraživanja.[85])

Medjutim s druge strane jedan znatan dio psihologa nalazi, da socijologija zadire u područje psihologije i nastoji, da očuva područje psihologije od ovog protupravnoga otimanja sa strane socijologije. Tako G. Dumas u svojem klasičnom djelu o psihologiji kaže doslovno: »Izvjestan broj socijologa — i to ne oni najneznatniji — tvrde, da sve ono, što nije reakcija organizma na podražaj vanjske ili unutrašnje sredine, treba da se tumači socijalno. Izgjeda uistinu, da se ovakvo shvaćanje socijalne psihologije penje sve do Augustea Comte-a i da datira od njega.«[86])

Isto tako kaže i Blondel za Durkheima: »Pošto se nije dovoljno emancipovao od psihologije, on je unesao u socijologiju probleme, koji spadaju u psihologiju i na taj način je podredio socijologiji znatan dio psihologije.«[87]) »Pa i onda, kaže na drugom mjestu, kada dozvolimo, da postoje izvjesne strogo individualne manifestacije, potpuno nezavisne od utjecaja društva, njihov krug je vrlo ograničen i ni jedna nauka se ne bi mogla zadovoljiti, kada bi se samo na njih ograničila.«

Isto tako i Essertier prosvjeduje protiv zadiranja socijologije u područje psihologije i kaže, da je psihologiji preusko u njenim dosadašnjim metodama i teorijama; ona je svijesna ogromne zamršenosti dogadjaja, ali ne želi, da prepusti svoje područje drugim disciplinama, a naročito ne socijologiji.[88])

Prema tome, ako su individualna i kolektivna psihologija grane jedne iste nauke, ili ako »nema nikakvog smisla i opravdanja dualizam izmedju individualne i kolektivne psihologije« — kako kaže Essertier (str. 22.), — onda što ostaje za socijologiju i g d j e j e o n a j »j a s n o o d r e d j e n i l i s t r o g o o d v i j e n p r e d m e t, k o j i j e p o t r e b a n, d a b i j e d n a n a u k a i m a l a p r a v o n a o p s t a n a k«.

III. — Ako podjemo sa stanovišta, da je socijalna skupina svaki skup individua, koji svoju volju na identičan način manifestuje, onda se naučni radnik, koji pred sobom ima odredjenu socijalnu skupinu i njene manifestacije, mora odlučiti: ili da ispituje skupinu ili da ispituje manifestacije skupine. Jedno i drugo ne samo da nije isto, nego nas, kao što ćemo odmah vidjeti, svaki izabrani put vodi u područje druge nauke. Jedan pravac nas naime vodi u područje psihologije, a drugi u područje socijologije. Evo kako.

U prvom slučaju, t. j. kada se je naučni radnik odlučio, da ispituje skupinu, njegov će cilj biti, da utvrdi, da li je skupina, koju promatra, jedno zasebno biće; u koliko se i kako u skupini stvara zasebna psiha različna od psihe pojedinaca; kako ova ovako stvorena psihoza utječe

[85]) M é t h o d e: pour alier plus loin la sociologie devra recourir à des observations psychologiques méthodiquement conduites. — Isto i Essertier l. c. str. 30.

[86]) G. Dumas, T r a i t é d e p s y c h o l o g i e, Paris, 1925. str. 1147 Tome II.

[87]) Ch. Blondel ibid. str. 42.

[88]) D. Essertier, P s y c h o l o g i e e t s o c i o l o g i e, Paris, 1927. str. 22.

Digitized by Google

na pojedince, t. j. u koliko mijenja njihova predjašnja raspoloženja. Kojim momentom prestaje pojedinac posjedovati svoju individualnu psihu i potpuno se predaje psihozi, koju mu skupina nameće; koje su mogućnosti, da se pojedinac emancipuje od utjecaja skupine. Da li i u koliko je pojedinac podvrgnut utjecaju raznih skupina. Kako se u njegovoj psihi rješava sukob ovih raznih utjecaja. Kako posljedak borbe raznih utjecaja na psihu pojedinaca utječe na promjenu psihoze skupine, kako se ta psihoza skupine razvija i u koliko je zavisna od broja individua, koji skupinu sastavljaju i t. d. Nesumnjivo je, da se gornja pitanja ne mogu riješiti bez pomoći psihološke metode. Naučni je radnik dakle ovim putem zašao u područje psihologije i bit će prisiljen, da se istovremeno ili uporedo bavi problemima individualne i kolektivne psihologije.

U drugom slučaju, ako je naime naučni radnik odlučio, da se bavi ne sastavom skupine i odredjivanjem njene sadržine, nego da ispituje odredjene manifestacije pojedinih članova skupine t. j. manifestacije, koje formiraju odredjenu socijalnu pojavu; njegov će cilj biti, da utvrdi, koji su uzroci bili odlučni, da se volja pojedinaca na odredjen način očituje. Da li su to bili uzroci socijalne ili uzroci nesocijalne prirode ili jedni i drugi; kolika je njihova jačina i kakova je njihova medjusobna veza. Ako su to bili uzroci socijalne prirode; jesu li oni ekonomski ili su oni socijalno kulturni i l i s u n a m e t n u t i p o j e d i n c u s a s t r a n e s k u p i n e, t. j.: uslijed različitih utjecaja socijalne i nesocijalne prirode u odredjenom društvu se stvorila naročita psihoza sa prisilnim značajem i na one pojedince, za koje inače ne postoje oni uzroci socijalne i nescoijalne prirode, koji su odredjenu psihozu prouzrokovali. Jasno je dakle, u čemu je razlika. Dok je u onom prvom slučaju s t v a r a n j e d r u š t v e n e p s i h o z e jedini predmet istraživanja; u ovom drugom slučaju društvena psihoza dolazi u obzir samo kao jedan čimbenik i to kao čimbenik promatran isključivo sa njegove v a n j s k e strane. Kada kažemo »promatran isključivo sa njegove vanjske strane«, time mislimo na to, da ne možemo ulaziti u ispitivanje, kako se ovaj čimbenik stvorio, jer bismo onda morali ući u ispitivanje, kako su nastali i oni drugi čimbenici, koji su bili odlučni, da se u pojedincu stvori odredjeno psihičko raspoloženje n. pr. ekonomski ili bijološki čimbenici. Daleko bi nas zavelo, kad bismo tako ispitali sadržinu odnosno formiranje svakoga od svih mogućih čimbenika, koji su u odredjenom slučaju nastupili. Bez obzira na to ,što ni jedan naučni radnik ne bi mogao svladati to ogromno gradivo, taj bi posao i inače bio suvišan zato, što je on već predmet obradjivanja drugih nauka. Ekonomskim čimbenicima se bavi ekonomija, bijološkim bijologija, a isto je tako potrebno, da se i psihološkim čimbenicima bavi samo psihologija. Socijologija će proučavati nastupanje psihičkih čimbenika i njihov udio u formiranju odredjene socijalne pojave, isto kao što proučava udio ostalih čimbenika socijalne i čimbenika nesocijalne prirode t. j. s njihove vanjske strane.

Psiholog će se dakle zaustaviti na ispitivanju želja, osjećaja, instinkata, uvjerenja, koji su neposredno prouzrokovali odredjenu manifestaciju volje, ali socijolog se ne može na tome zaustaviti prije svega

Digitized by Google

zato, što bi time zašao u područje jedne druge nauke, a drugo zato, što ga takovo tumačenje socijalnih pojava ne bi moglo zadovoljiti. Svakoj se naime socijalnoj pojavi može naći i odgovarajući osjećaj, tako n. pr. odvratnost prema incestu možemo tumačiti osjećajem poštovanja prema osobama, s kojima živimo u užoj zajednici, pojavu čuvanja djevičanstva možemo tumačiti seksualnim stidom, samoubistvo egoističnim ili alturističkim pobudama, silovanje pretjeranom seksualnom požudom, pravljenje izvjesnih proizvoda modom i t. d. Ali da li nas ovakova tumačenja mogu zadovoljiti?, Istina je, da će industrijalac mijenjati formu svojih proizvoda prema mijenjanju mode, ali nas zanima, zašto se i uslijed kojih razloga se mijenja ukus publike. Ako je točno, da se čuvanje djevičanstva može tumačiti seksualnim stidom, nas zanima, otkuda seksualni stid, da li je taj uvijek postojao, je li se mijenjao, koji su mu uzroci, da li će njegov intenzitet biti u buduće jači ili će slabiti, kakovo je dakle njegovo kretanje; da li je čuvanje djevičanstva zavisno samo od seksualnog stida ili postoje još i drugi čimbenici, koji na tu pojavu utječu i mimo seksualnoga stida, t. j. koji su u snazi i onda, kada seksualni stid više ne postoji. Tek ako riješimo ova pitanja, ćemo moći da pravilno ocijenimo značenje djevičanstva i zakonodavac će imati pouzdan materijal, da odredi odgovarajuće mjere za njegovu zaštitu.

Uzmimo kao primjer prostituciju. Za socijologa je sporedno, da li se pojedina prostitutka podala iz strasti, iz znatiželje, iz ljubavi ili iz egoističkih pobuda (obećanje ženidbe, darovi, novac) i iz kojih je razloga ona proslijedila, da se prostituira. Prije svega često će osjećaji, koji izgledaju da su neposredni povod odluke, skrivati druge prave pobude. Tako se n. pr. pod instinktom ljubavi može vrlo lako da krije potreba za udovoljenjem požudama ili želja za udajom i t. d. Jasno je dakle, da se ova pitanja mogu riješiti samo psihološkom metodom. Socijolog naime promatra prostituciju kao pojavu, t. j. kao niz manifestacija volje, u koje ulaze kao jednakopravni čimbenici ne samo oni individui, koji svoju ljubav prodavaju, nego i oni, koji tu ljubav kupuju. Jedni su i drugi potrebni, da se formira pojava prostitucije. Jasno je medjutim, da psihička raspoloženja na jednoj i drugoj strani nisu ista u času, kada čovjek traži prostitutku i kada mu se ova nudi. Osim toga znamo, da postoji i prostitucija muškaraca, prodavanje t. zv. homoseksualne ljubavi. Nema sumnje, da se sa psihološkoga gledišta ne može i ovaj slučaj ubrojiti u gornje, a vidjeli smo, da se i gornja dva slučaja psihološki moraju odvojeno promatrati. Zatim ovdje spada čitava jedna klasa ljudi, koji posreduju u trgovini ljubavi, ili koji joj na bilo koji način pogoduju. Pa onda ovdje spada niz policijskih i zakonskih mjera, koje tu trgovinu uredjuju (sistem reglementacije, sistem abolicije i t. d.).

Na ovom primjeru najbolje vidimo, kako dakle razne socijalne skupine mogu sudjelovati kod formiranja jedne iste socijalne pojave. Sve se ove razne socijalne skupine sa gledišta psihologije moraju potpuno odvojeno promatrati. Medjutim sa gledišta socijologije prostitucija je jedna nedjeljiva pojava zato, što se sastoji u skupu dogadjaja, koji su povezani zajedničkim

Digitized by Google

osobinama — i socijolog će ispitivati ovaj skup dogadjaja, dakle manifestacije skupine. Jasno je dakle, da se socijolog ne može zaustaviti na ispitivanju sadržine onoga neposrednoga povoda djelanja, pa prema tome niti na ispitivanju skupina, nego mora ispitivati niz uzroka i čimbenika, koji su doveli do odredjene manifestacije volje, ne ulazeći u ispitivanje onoga individualnoga psihičkoga stanja, koje je neposredni povod djelanja. Način, kako će socijologija ovu zadaću sprovesti, spada u područje socijološke metodologije, a to je pitanje, koje treba odvojeno raspravljati.

Time smo ujedno riješili pitanje odnosa socijologije i prema ostalim društvenim naukama. Njihova je naime zadaća, da ispituju značenje pojedine pojave (koja ulazi u područje njihovih istraživanja) za društvo i društvene odnose, njenu svrhu i djelatnost u društvu, njenu važnjost, njenu sadržinu i t. d., a socijologija će ispitivati društvene pojave s a m o u k o l i k o s u f u n k c i j e d r u g i h p o j a v a. Nepotrebno je dakle nastojanje Durkheimove škole, a i drugih nekih socijoloških sistema,[89]) da sve društvene nauke svedu u podredjen položaj prema socijologiji; jer je područje socijološke djelatnosti strogo odvojeno i ne kolidira sa drugim društveni mnaukama.

Ovakvo stanovište Durkheimove škole zavelo je socijologiju i u područje socijalne filosofije, jer ako je socijologija neka generalna društvena nauka, onda se ona mora baviti pronalaženjem općih načela, koja važe za sve društvene nauke, i mora se baviti samim značenjem društva i društvenih odnosa.[90])

I u stvari vidimo, da se Durkheimova socijologija s jedne strane bavi pitanjima, koja spadaju u psihologiju, a s druge strane daje nam ili jedan skup aprioristićkih ideja o prirodi društvenih odnosa, dakle rješava pitanje filosofske prirode, ili se upušta u analizu mentaliteta ili psihe, koja postoji u odredjenom društvu i na taj način zalazi u područje filosobije istorije.[91]) Tim putem zašla je Durkheimova socijološka škola u područje pedagogije i nauke o moralu.[92])

Lacombe misli, da je Durkheim svoju koncepciju o društvu i društvenim odnosima samo zato postavio, da bi mogao riješiti niz problema, koji su čisto filozofski, kao n. pr. pitanje prirode morala ili pitanje prirode religije, logike i t. d.[93])

---

[89]) A. W. Small, T h e A m e r i c a n J o u r n a l o f S o c i o l o g y, 1925, str. (?): Sociology is the science which combines and correlates all the special sciences.

[90]) Bouglé, Q u ' e s t c e q u e l a s o c i o l o g i e, str. 1. Giddings, T h e s c i e n c e o f s o c i a l e l e m e n t s a n d f i r s t p r i n c i p l e s.

[91]) Barth, P h i l o s o p h i e d e s G e s c h l e c h t e s a l s S o c i o l o g i e.

[92]) Bouglé, Q u ' e s t c e q u e l a s o c i o l o g i e. De Roberty, M o r a l e e t P s y c h o l o g i e, Revue philosophique 1900. Fauconnet, M o r a l e e t s o c i o l o g i e, cours et exercices pratiques, 1930. (predavanja na Sorboni).

[93]) Lacombe, M é t h o d e, str. 59: Cette notion (la conscience collective) lui permet de résourde facilement un certain nombre de problèmes qui sont proprement des problemes philosophiques, comme la question de la nature de la morale ou de la religion ou de lapensée logique.

Digitized by Google

Uostalom to i sam Durkheim priznaje. U jednoj svojoj raspravi o determinaciji moralnoga Durkheim kaže doslovno ovo: Mi tražimo društvo potpuno odvojeno od individua, jer inače bi moral bio bez predmeta, a nužnost bez oslona.[94])

Ali izgleda, da Durkheim ni na tom putu nije uspio. Evo što kaže o tome M. G. Richard:[95]) »Durkheimova se pretpostavka sastojala u tome, da osnuje teoriju društvene sredine u svrhu eksplikacije moralnih obveza. Nauka o moralu, zatvorena od njega u socijalnu fenomenologiju, osvetila se na taj način, što ga je dovela do metafizike, gdje je jednom osnovnom griješkom o prirodi morala zaveden na najveće metafizičke zablude o prirodi religije.«

4. Socijološka metoda.

I. — Durkheim je postavio niz pravila o socijološkoj metodi, koja se mogu na slijedeći način formulirati. Prije svega Durkheim dijeli socijološku metodologiju na tri glavne faze: opažanje dogadjaja, tumačenje dogadjaja i iznalaženje uzročnih veza medju socijalnim pojavama.

Što se tiče prve faze socijološke metode, osnovno je pravilo, da socijalne dogadjaje treba promatrati kao stvari,[96]) a to znači, da ih treba promatrati objektivno i ekstrospektivno. Naročito se isključuje svaka introspekcija, koju Durkheim smatra za veliku opasnost u socijologiji.[97]) Socijolog, kaže Durkheim, treba da se stavi u isti položaj kao i fizičari, hemičari, fizijolozi, kada se odluče, da ispituju još neistraženi predio u svojem znanstvenom području.[98])

Iz ove osnovne zasade slijedi pravilo: Kada se socijolog nalazi pred socijalnim dogadjajem, treba da sistematski odstrani sva predubjedjenja, koja o tom dogadjaju postoje.[99])

Time misli Durkheim da se udaljio od socijologa filozofa kao n. pr. od Comte-a, koji je unaprijed postavio ideju progresa, i od Spencera, koji je unaprijed postavio ideju evolucije. Durkheim je naime protivnik svake ideologije u socijologiji, jer »stvar je suprotna ideji« (La chose s'oppose à l'idée).[100])

---

[94]) Bulletin de la société française de philosophie, avril 1906. str. 128—129.

[95]) L'atheisme dogmatique en sociologie religieuse. str. 7.

[96]) Règles, str. 20. considérer les faits sociaux comme de choses.

[97]) Règles, XI—XIII. Déat. sociologie, Paris, 1930. str. 33—35; Lacombe. Méthode. str. 9—10.

[98]) Règles, str. XIII.

[99]) Règles, str. 40.: Il faut ecarter systématiquement toutes les prénotions.

[100]) Règles, str. XI.

Digitized by Google

Zatim slijede logički druga pravila:

1. Kao predmet ispitivanja može se uzeti samo skupina pojava unaprijed definiranih izvjesnim vanjskim osobinama, koje su im zajedničke, i treba obuhvatiti istim ispitivanjem sve one pojave, koje odgovaraju odnosnoj definiciji.[101])

2. Kada socijolog hoće da istraži niz socijalnih dogadjaja, potrebno je, da ih promatra s one strane, gdje se prikazuju odvojeni od individualnih manifestacija.[102])

U istom smislu za drugu fazu socijološke metodologije, za tumačenje socijalnih dogadjaja, postavlja Durkheim slijedeće pravilo: Uzrok, koji odredjuje socijalnu pojavu, treba tražiti medju prethodnim socijalnim pojavama, a ne medju stanjima individualne svijesti.[103])

Sva su ova metodološka pravila potpuno ispravna, ako se socijologija ograničuje, da istražuje samo materijalne manifestacije socijalnih pojava, ali kada Durkheim hoće da ispituje i njihovu psihičku prirodu, onda su ova pravila nedovoljna. Radi toga djaci Durkheimove škole dolaze do zaključka, da se socijologija mora pomoći psihološkom interpretacijom i da mora napustiti koncepciju o kolektivnoj svijesti. Mi se ne ćemo ponovno na tome zaustavljati, jer mislimo, da smo u našim predjašnjim razlaganjima dovoljno razjasnili taj problem.[104])

Što se tiče tumačenja socijalnih dogadjaja osim spomenutoga, postavlja Durkheim još i ova dva pravila:

1. Kod tumačenja socijalne pojave treba zasebno tražiti uzrok, koji je proizvodi od funkcije, koju obavlja.[105])

2. Funkciju socijalnih dogadjaja treba uvijek tražiti s njihovom socijalnom svrhom.[106])

Funkcija neke socijalne pojave, kaže Durkheim, ne može biti nego socijalna, t. j. ona se sastoji u proizvadjanju učinaka (posljedica), koji su socijalno korisni.[107]) Ali, kao što ispravno na ovo primjećuje i Lacombe, kako možemo pretpostaviti, da je mehanizam socijalnih pojava

---

[101]) Règles, str. 45.

[102]) Règles, str. 54. Quand, donc, le sociologue entreprend d'explorer un ordre quelconque de faits sociaux, il doit s'efforcer de le considérer par un côté ou ils se présentent isolés de leurs manifestations individuelles.

[103]) Règles, str. 135.: La cause déterminante d'un fait social doit être cherchée parmi les faits sociaux antécédents, et non parmi les états de la conscience individualle.

[104]) Lacombe, Méthode, str. 94.

[105]) Règles, str. 117.

[106]) Règles, str. 135.

[107]) Règles, str. 135.

Digitized by Google

tako udešen, da su sve njegove posljedice socijalno korisne, a da ne pribjegnemo izvjesnomu matafizičkomu finalitetu. Nema sumnje, da u ovakovim tumačenjima Durkheimovim postoji izvjestan finalizam ili utilitarizam, koji se zasniva na općim spekulacijama o prirodi društva i društvenih odnosa. Isto tako naime možemo stati na stanovište, da socijalne pojave nemaju nikakovu svrhu, ili da socijalna pojava može uzrokovati razne druge pa i nesocijalne pojave, ili da u toku vremena može mijenjati svrhu, kojoj služi. Nema sumnje, da se ispravnost bilo kojega od iznesenih shvaćanja ne može a priori postaviti, nego je potrebno ispitivanjem pojedinih socijalnih pojava utvrditi, u koliko za pojedinu socijalnu pojavu važi bilo koje od iznesenih gledišta.

U istom smislu u konačnoj fazi socijološke metodologije, dakle kod istraživanja procesa kauzaliteta, Durkheim postavlja slijedeću pretpostavku: »I s t o m u č i n k u o d g o v a r a u v i j e k i s t i u z r o k.[108])

Ovim je Durkheim čitavomu nizu socijalnih pojava unaprijed postavio rješenje i učinio zavisnim to rješenje od predispozicije ili volje istraživača ili od slučaja, jer je učinio izlišnim istraživanje uzroka iste socijalne pojave u raznim vremenima i krajevima. Ako se medjutim pronadju ipak razni uzroci jedne iste pojave, onda Durkheim tvrdi, da su to r a z l i č i t e p o j a v e.[109])

Razumljivo je, da je to c i r c u l u s i da ovakovoj naučnoj zasadi ne možemo pokloniti nikakovo povjerenje. Uslijed ovakovih shvaćanja, Durkheim ne može da primijeni eksperimentalnu metodu u svim njenim načinima primjene (m é t h o d e d e r e s i d u s, d e c o n c o r d a n c e, d e d i f f e r e n c e, d e v a r i a t i o n s c o n c o m i t a n t e s). Od svih ovih načina primjene eksperimentalne metode, Durkheim prihvaća samo t. zv. metodu uporednih promjena (l a m é t h o d e d e v a r i a t i o n s c o n c o m i t a n t e s), a i ova je metoda po mišljenju Durkheima samo onda omogućena, ako se prihvati spomenuto načelo kauzaliteta, da svakomu učinku odgovara uvijek isti uzrok. Durkheim tvrdi, da se ova metoda može primjenjivati samo g e n e t i č k i i d a s e n i j e d a n s o c i j a l n i d o g a d j a j n e m o ž e p r o t u m a č i t i, a k o n e s l i j e d i m o n j e g o v r a z v o j u s v i m d r u š t v i m a.[110])

Ali zar ovaj zaključak nije u očitoj suprotnosti sa Durkheimovom koncepcijom o društvu i o t. zv. institucijama. Institucije su proizvod odredjenoga društva prema stanovištu Durkheimove škole, a medjutim mi ovdje vidimo prema priznanju samoga Durkheima, da se njihov razvitak može promatrati kroz razna društva i prema tome odvojeno od odredjenoga društva, kao što smo to u našim predjašnjim razlaganjima utvrdili.

II. — Ako uporedimo načela Durkheimove metode sa njegovom naukom zapažamo, kako Durkheim sam griješi protiv svoje vlastite

[108]) R è g l e s, str. 157.: A u n m ê m e e f f e t c o r r e s p o n d t o u j o u r s u n e m ê m e c a u s e.

[109]) R è g l e s, str. 157.

[110]) R è g l e s, str. 169.

Digitized by Google

metode. Tako se moralo i dogoditi, jer metoda je sastavni dio nauke; ona se može razvijati samo istovremeno sa razvitkom nauke. Radi toga, kada smo raspravljali o Durkheimovoj socijologiji, morali smo istovremeno da pobijamo i njegovu metodu. Medjutim kasnije, kada smo prešli na ispitivanje posebno samih metodoloških zasada, koje je Durkheim postavio, našli smo, da je većina tih načela ispravno postavljena, ali da ih na žalost sam Durkheim nije primjenjivao. Pogrješka je u tome, što je Durkheim izgradjivao metodu odvojeno od nauke, a to je put, koji mora dovesti do kontradikcije.

Mislimo, da smo dvoljno jasno u predjašnjim izlaganjima pokazali, da aprioristično shvaćanje društva i društvenih odnosa isključuje objektivnu metodu, kao što se ispitivanje psihičke sadržine socijanlih pojava ne može provesti bez introspektivne metode. Durkheim da bi ipak dao rješenja socijalnim pojavama, koje raspravlja samo pomoću ekstrospektivne metode, prisiljen je služiti se dijalektikom. Jedan od djaka Durkheimove škole, Lacombe,[111]) jasno je dokazao tu dijalektiku u svim Durkheimovim djelima.

Medjutim dijalektika i socijologija se isključuju. U tom pogledu se slažu danas socijolozi svih smjerova[112]) zato, što je dijalektika nespojiva sa pojmom pozitivne nauke, kakova treba da bude socijologija.

Iz svega dakle slijedi, da je dogmatizam u socijologiji potpuno isključen, a kao generalna načela socijološke metode ostaju načela, koja je postavio Durkheim naime: objektivna, ekstrospektivna i eksperimentalna metoda s dodatkom, da ona mora biti i induktivna. Doduše dedukcija nije potpuno isključena, ali ona se može izvadjati tek iz premisa, koje su indukcijom postavljene.

To su, kao što smo naglasili, generalna načela socijološke metode. Način njihove primjene zavisi od gradiva, kojim se služi socijologija kod obradjivanja pojedinih problema. To gradivo je različito. Durkheimova škola dijeli ga na tri skupine: s t a t i s t i č k i p o d a c i, h i s t o r i j s k i p o d a c i i e t n o g r a f s k i p o d a c i. Pitanje je samo, da li je sa ovim trim skupinama potpuno iscrpljeno sve gradivo, kojim se socijolog može služiti. Ne treba naime zaboraviti, da se socijalne pojave, a prema tome i život društva manifestuju u najrazličitijim i često vrlo sitnim i neznatnim dogadjajima dnevnoga života. Isto se tako one manifestuju u raznim formama umjetnosti, a socijolog ne smije mimoići ni jedan podatak ma u kakovoj formi se taj pojavio, ako mu može poslužiti kao gradivo za obradjivanje odredjenoga problema. Isto je to i sa pravnim i upravnim propisima. Doduše Durkheim ovo gradivo vrsta u historijsku skupinu, ali ako se radi o propisima, koji su tek doneseni, a nisu primijenjeni, ili koji su u pripremanju, s njima se ne bavi pravna historija, a ipak su dragocjeno gradivo za socijologa, koji promatra razvitak odredjene pravne institucije.

Prema tome mi bismo radije napravili jednu širu podjelu socijo-

[111]) Lacombe. M é t h o d e.

[112]) A. W. Small. T h e A m e r i c a n J o u r n a l o f s o c i o l o g y. 1925., str. 513.

Digitized by Google

loškoga gradiva i to tako, da se ne veže gradivo socijološki u strogo zatvorene skupine, nego da se dozvoli uvijek mogućnost novoga gradiva i nove podjele (n. pr. statistički podaci, historijski dogadjaji, zakoni, pravni i upravni, propisi, vjerske dogme, pravila i obredi, običaji, dnevna kronika, znanost, umjetnost i t. d.).

Razumije se, da je s obzirom na različito gradivo različita i primjena postavljenih načela socijološke metode i da će socijolog, kadgod se radi o neobradjenom gradivu, morati da upotrijebi u svrhu pripremanja ispravnoga gradiva za svoje studije onu metodu, kojom se služi disciplina, u čije područje spomenuto gradivo spada. Tako n. pr. ako se radi o historijskim podacima, koji nisu obradjeni od historika, socijolog će u cilju kritike i podataka morati da se posluži metodama, kojima se služi historik.

Ovo je pravilo naročito važno za etnografske podatke, koji nam se često donašaju u obliku putnih bilježaka, uspomena, pričanja po drugim izvorima i t. d. Razumije se, da socijolog s ovakvim gradivom mora biti vrlo oprezan i treba da za kritiku ovakovih podataka i za njihovo obradjivanje upotrijebi metode, kojima se služi etnograf, pa da odbaci sumnjivo ili neupotrebljivo gradivo.

Nema sumnje, da je za socijologa najpodesnije statističko gradivo, jer se na tom gradivo najpouzdanije mogu primijeniti generalna načela socijološke metode (objektivna, ekstrospektivna, eksperimentalna i induktivna), — ali razumije se, za kritiku statističkih podataka i njihovo obradjivanje neophodno je potrebno poznavanje statističke metode. Socijolog se naime kod statističkoga gradiva ne može oslanjati na drugoga, da mu to gradivo pruža obradjeno i pripremljeno, kao što se može za pravno gradivo osloniti na pravnika, za historijsko na historika, za etnografsko na etnografa, za vjersko na bogoslova i t. d. Statistika naime nije i ne može biti nauka. To je kao što kaže Lacombe jedna generalna metoda.[113])

Isto misli i Durkheim i njegova škola. »Statistika, kaže Durkheimova škola, nije nego metoda opažanja raznih pojava modernoga socijalnoga života. Demografske pojave, moralne pojave, ekonomske pojave, statistika danas različito proučava. Prema našemu stanovištu nema statističara, postoje samo socijolozi, koji se u svrhu proučavanja moralnih i ekonomskih pojava, u svrhu proučavanja skupina, bave moralnom, ekonomskom, demografskom statistikom i t. d.«[114])

[113]) Lacombe, Méthode, str. 6.

[114]) »Sociologie«, str. 175..... la statistique nous l'avons vu, n'est qu'une méthode pour observer des phénomènes variés de la vie sociale moderne, Phénomènes démographiques, phénomènes moraux, phénomènes économiques, la statistique ajourd'hui, étudie tout indifféremment. Selon nous il ne doït pas y avoir des statisticiens, mais des sociologues qui, pour étudier les phénomènes moraux, economiques, pour étudier les groupes font de sa statistique morale, économique, démographique etc.

Digitized by Google

S time se uostalom slažu i statističari metodolozi; — naime oni naučni radnici, koji se bave ne primjenom statističke metode nego samo obradjivanjem pojedinih statističko-metodoloških problema kao n. pr. problemom vjerojatnosti, problemom korelacija, problemom mjerenja varijabiliteta pojava i t. d. Njihove naučne rezultate upotrebljavaju pojedini naučni radnici svaki na svojem području znanstvene djelatnosti, u koliko je gradivo, koje obradjuju, izraženo kvantitativno.[115])

Radi toga i socijolog mora poznavati statističku metodu, da bi je mogao primjenjivati u svrhu kritike i obradjivanja podataka, kao i u svrhu pravljenja zaključaka i iznalaženja uzročnih veza, jer nam statistička metoda za sve to pruža podrobno obradjene procedure.

Pogrješno je prema tome mišljenje Maunier-ovo, da se savremena socijologija postepeno pretvara u statistiku.[116])

Prije svega vidjeli smo, da je statistika metoda, a socijologija je nauka, dakle već sama priroda njihova isključuje i njihovu fuziju. S druge strane smo opet vidjeli, da se socijolog ne može služiti isključivo statističkom metodom. Ova je metoda za socijologa, istina, najpodesnija, kada se pojave, koje socijolog izučava, dadu izraziti u brojevima. Ali vidjeli smo isto tako, da ima mnogo socijalnih pojava, koje se ne mogu izraziti brojevima. U tom se slučaju socijologija ne može služiti statističkom metodom, nego će ona osnovna načela socijološke metode (objektivnost, ekstrospektivnost i t. d.) primjenjivati na gradivo, u kojem je odnosna pojava izražena.

Istina je ipak ono, što kaže Simiand, da se progres nauka sastoji u evoluciji iz kvalitativnoga i deskriptivnoga stanja u kvantitativno i kauzalno.[117])

Radi toga je i razumljivo, da će statistička metoda biti sve važnija za socijologiju kao i za druge nauke, ali je jasno i to, da ona ne će nikada postati metoda, kojom bi se socijolog isključivo služio.

Osim spomenutih načela iz naših predjašnjih izlaganja proizlazi, da su u socijologiji isključene generalizacije kao i pronalaženja općih zakona, koji bi važili za sve društvene skupine i sve socijalne pojave. Takovi će se zakoni moći postaviti tek onda, kada socijologija obradi veliki dio svoga područja. Oni su dakle daleki cilj socijologije. Ova se nauka danas mora zadovoljiti samo ispitivanjem pojedinih socijalnih pojava, istražujući za pojedinu socijalnu pojavu njene manifestacije ili način pojavljivanja (statika), njeno kretanje (dinamika), njene uzroke (proces kauzaliteta), kao i njenu funkcijonalnu zavisnost sa drugim pojavama (korelacija).

Samo ovim putem će socijologija moći da pokaže pozitivne rezultate u iznalaženju istine.

---

[115]) Livio Livi, Osnovi statistike, Beograd, 1928.

[116]) R. Maunier, Introduction à la sociologie, Paris, 1929.

[117]) F. Simiand, La méthode positive en science économique. Paris, 1912. Avant propos: Le progrès des sciences consitte à evoleur de l'état qualitatif et descriptif à l'état quantitatif et causal.

Digitized by Google

Kradje i utaje male vrijednosti

Priopćio Mažgan Vilko, starješina kotar. suda u Ličkom Petrovu selu.

Pod gornjim naslovom napisao je u »Mjesečniku« broj. 5 o. g. tajnik stola sedmorice gosp. Vragović dr. Aleksa raspravu, u kojoj je obradio pitanje iz novoga krivičnoga zakona, koje naznačuje naslov. U glavnom se radi o odnosu § 314 .odnosno § 318. naprama § 320. k. z. te o isticanju redakcijskih pogrješaka, koje je naš novi krivični zakon nažalost donio sa sobom, i ako smo na nj čekali preko deset godina.

Pisac tumači prema historijatu ustanove § 320., da se tu radi o posebnom deliktu (delictum sui generis). Prihvatio bi u cjelosti to tumačenje, kada ne bi bilo slijedećih okolnosti.

Je li zakonodavac morao opetovati kod § 320. kažnjivost za pokušaj? U § 31. k. z. stoji ». . . , a kod prestupa, samo kada to zakon izrično propisuje.« Možda je zakonodavac tim riječima mislio, da će kod svake ustanove — a ne samo kod svake vrsti prestupa — navesti, da li traži kaznu za pokušaj. Ako je tako, onda je umjesno, da je kod § 320. utvrdjena kažnjivost pokušaja, sve i ako to nije delictum sui generis. Da pokušaj utaje u § 318. (kao težega djela) nije kažnjiv, može biti grieška, koju je zakonodavac preuzeo iz uzorka, kojim se služio.

§§ 314. i 318. ne navode veličinu vrijednosti oduzete stvari kao kriterij djela, no ako ih uzmemo u vezi sa § 320. možemo se lako odlučiti, da pod §§ 314. i 318. uvrstimo samo krivična djela, koja imadu za predmet stvari vrijednije od 300 dinara. Ovo bi stanovište bilo i praktičnije. Po § 10. t. 3. k. p. nadležni su okružni sudovi »za sudjenje u prvom stepenu o svim prestupima . . . za koje nisu nadležni suci pojedinci sreskih sudova«. Po § 9. t. 2. k. p. nadležni su sreski sudovi »za cio prvostepeni postupak o prestupima . . . , za koje zakon predvidja kaznu zatvora (strogoga zatvora) najvećom mjerom do jedne godine...« Kako u §§ 314. i 318. k. z. nije navedena ta najveća mjera, to je izvan dvojbe, da pod udar njihov padaju djela, za koja je nadležan okružni sud. Ako dakle za te ustanove ne postavimo najmanju granicu od 300 dinara, onda ćemo opteretiti okružne sudove s tim krivičnim predmetima, koji rade o malim kradjama, tako, da oni taj teret ne će moći svladavati. Osim toga nastat će nerazmjerni troškovi krivičnoga postupka i zavlačenje radi preslušanja svjedoka zamolnim putem. Sve te neprilike, koje bi nastale uslijed toga kod okružnih sudova, nastat će još u mnogo većoj mjeri, ako ne uzmognemo primijeniti § 320. na t. zv. šumske kradje, kako to gosp. dr. Vragović u točki 15. navadja. Zakon o šumama od 21. prosinca 1929. (koji je stroži od staroga, jer je stari tražio s r e d n j i promjer od 10 cmt., a novi zahtijeva promjer n a p a n j u od 10 cmt.) nema sankcije za šumske kradje nego samo za štete, koje potonje imadu kazniti opće upravne vlasti. Glede kradja upućuje novi šumski zakon na krivični zakon. Ako te kradje ne uvrstimo pod § 320. nego pod § 314., onda to znači, da će svaki okružni sud dobiti godišnje oko 10.000 a možda i više takovih krivičnih predmeta

Digitized by Google

na presudjenje. Ako se k tome uzme u obzir, da novi zakon o krivičnom postupku ne pozna institut kaznene odredbe, nego da o svim tim predmetima treba provesti redoviti postupak i izraditi presudu, onda si možemo lahko predstaviti stanje zaostataka za nekoliko godina.

Nadalje ako za kvalifikaciju čina po § 320. tražimo, da je učinilac svojim umišljajem obuhvatio oduzeće baš stvari male vrijednosti t. j. da je njegova namjera bila uperena samo na oduzeće stvari male vrijednosti, postavljamo praksu u težak položaj. Hoće li sudac moći iz same prijave znati za namjeru učinioca? To je baš ono, što nam zadaje najviše posla, prije nego ćemo izreći presudu. Ako sudac ne zna za učiniočevu namjeru, kako će dati upisati (protokolirati) prijavu? Da li u upisnik Kps. (§ 320.) ili u Ki (§§ 314. i 318.)? Uslijed toga došlo bi kod sreskih sudova do čestoga prenašanja pojednih krivičnih predmeta iz jednoga upisnika u drugi i time do zbrke. Kod okružnih sudova ne bi te smetnje bilo, jer kod njih postoji jedan upisnik Kzp. Odluku o tome, da li je učinilac imao specijalnu namjeru (smjerajuću na stvar male vrijednosti) ili generalnu namjeru, valja vremenski pomaknuti nazad; sudac će je stvoriti u presudnom stadiju. Ako se pak sudac (sreski — § 320. k. z.) uvjeri o ovoj potonjoj namjeri, imade on široko polje (strogi zatvor do jedne godine dana) i mogućnost, da tu okolnost i uvaži, kako treba.

Valjalo bi još na čistac izvesti, što se ima smatrati pod životnim namirnicama i predmetima životne potrebe u smislu krivičnoga zakona. Da li samo hrana ili možda još k tome odjeća, obuća i ogrjev?!

Ocjene i prikazi

Dr. H. Honegger: »Volkswirtschaftliche Gedankenströmungen, Systeme und Theorien der Gegenwart besonders in Deutschland.« — Zürich 1925.

II. — Te nedostatke hoće da ukloni dr. H. Honegger sa svojom knjigom »Volkswirtschaftliche Gedankenströmungen, Systeme und Theorien der Gegenwart...« U predgovoru veli, da je glavna svrha knjizi, da poda kratak kritički pregled pretežno njemačkih nacijonalnoekonomskih struja, sustava i teorija »najmladje« prošlosti. Zatim obrazlaže, zašto je obradjena literatura od 1910.—1925., te precizno i kritički upućuje u stručnu literaturu, jer je knjiga u prvom redu namijenjena studentima, a zatim onima, koji se bave naukom nacijonalne ekonomije, pa hoće da brzo uhvate zaokruženu sliku o stanju današnje te nauke. — Gradja je obradjena u uvodu i četiri poglavlja, a na koncu su posebno prikazane tri pojave. Tim redom slijedimo pisca:

Uvod. — Tu je prikazana »Čista[50]) ekonomska škola«. Značajke te škole jesu: Ne obazira se na političke utjecaje ni na empirički život,

[50]) »Čista« kao opreka »političkoj« ekonomiji.

Digitized by Google

a sve većma napušta temeljni zahtjev svake znanosti t. j. da tumači pojave zbiljskoga života. — Područja su te škole: matematička škola i nauka granične koristi. Glavne misli te nauke jesu: 1. Subjektivizam, koji je i temelj glavnomu problemu — problemu cijene; 2. Psihologizam i individualizam; 3. Formula (poznata) o graničnoj koristi; — 4. Problem obrazovanja dohotka rješava se naukom o priračunavanju. — Honegger pobija te glavne misli (1—4), osobito se protivi obrazovanju cijene na temelju subjektivnih prosudjivanja te konačno izvodi: Nauka granične koristi je jalova; ona je izgubila značaj znanosti, jer je gotovo sasvim napustila tlo objektivizma. Ipak je zasluga te nauke, što je pokrenula odviše ukočeni objektivizam klasika. Zastupnici nauke granične koristi jesu Schumpeter, Böhm-Bawerk, Wieser.

J. Schumpeter je po svojem djelu »Wesen und Hauptinhalt der Nationalökonomie« (1908.) statičar, individualist, nauku shvaća kvantitativno. U tom djelu obradjuje teoriju granične koristi, teoriju cijene (na osnovu zakona »čiste« cijene), teoriju novca, štednje, obrazovanja kapitala, razdiobe, plaće i zemljišne rente. Teoriju kamata izlučuje, jer su kamate — po drugom Schumpeterovom djelu »Theorie der wissenschaftlichen Entwicklung (1912.) — dinamička, a ne statička, ekonomska pojava[51])

Honegger zabacuje »taj čitavi teoretički pokus«, jer biću naše nacijonalne ekonomije pripada dinamika, a ne statika; pripadaju političko ekonomski, a ne čisto ekonomski dogadjaji.

E. Böhm-Bawerk je u III. knjizi epohalnoga djela »Positive Theorie des Kapitals« obradio nauku granične koristi, problem vrijednosti i cijene.[52]) Kao pristaša nauke granične koristi obara se B. na klasike zbog nauke objektivne vrijednosti. Po B-u je glavno subjektivna vrijednost, a tu opet odredjuje korist. Tada izvodi poznati »zakon« granične koristi. Honegger — uz neke druge prigovore — pokazuje, kako je ta čitava spoznaja daleko od života. Medjutim Bawerkove neoliberalne teorije (produkcije, financiranja, kamatâ) važnije su nego njegova teorija granične koristi.

Fr. Wieser u »Theorie der gesellschaftlichen Wirtschaft« (1914.) izjavljuje, da je pristaša psihološke metode; u okviru produkcijonih troškova iznosi nauku o graničnoj koristi, a u smislu subjektivne nauke o graničnoj koristi ističe važnu ulogu potreba u teoriji. — Izvrsni su Wieserovi nazori — kaže Honegger —, da je nauka produkcijonih troškova vrlo važna, te da jezgra teorije ima biti obrazovanje zamjenbene vrijednosti, a u Wieserovoj je teoriji najznatnija nauka o kreditu, nauka o novcu, ali pojam »jednostavne ekonomije« na osnovu osamljenoga Robinzona jest vrlo problematičan. K tomu Wieser sva pitanja, koja su u svezi sa zamjenbenim prometom, obradjuje sa čisto ekonomskoga gledišta, a ne uvidja, da je za nas znatan jedino političko-eko-

[51]) Schumpeter je u I. djelu (»Wesen...«, 1908.) razvio sustav granične koristi i statički, a u II. djelu (»Theorie...«, 1913.) sustav mutualistički i dinamički. Zato Honegger razlikuje Schumpetera I. i Schumpetera II. pa o Schumpeteru II. govori kod »Pokretnih snaga« (str. 50) i kod »dinamike« (str. 131—134).

[52]) Böhm-Bawerk ih posmatra čisto psihološki.

Digitized by Google

nomski odnosno kapitalistički zamjenbeni promet, jer se samo s tim susrećemo u praksi. Wieserova knjiga najbolji je dokaz, kako je nauka granične koristi nemoćna prema svim praktičnim zahtjevima, a mnoge nutarnje neskladnosti toga sustava iznio je A. Ammon.[53])

Na osnovu svega toga veli Honegger ovako: Čisto ekonomska teorija je »Scheintheorie«, igra riječi i pojmova. Ne zaslužuje naziva teorije, jer nije kadra protumačiti znatne pojave zbiljskoga života. Honegger se raduje, što je svjetski rat Njemačku oslobodio tih znanstvenih »pastirskih igara«. Ta je »teorija« sasvim jalova, jer na nju se ne oslanja ni neoliberalizam ni neomerkantilizam ni neosocijalizam ni neoromantika — nijedan dakle od glavnih teoretičkih pravaca, koje Honegger prikazuje u poglavlju I.—IV.

I. Poglavlje: *Neoliberalizam.*

Neoliberalizam je najjača struja sadašnjosti, ima najviše pristaša medju profesorima visokih škola. Neoliberalizam je procvao, kada se teoretički izjalovio marksizam te kada se upoznala neplodnost »čiste ekonomike« (nauke granične koristi). Neoliberalizam je pokret protiv pretjeranoga državnog socijalizma (boljševizma) i protiv praktičnoga neomerkantilizma.[54]) Stariji su zastupnici te struje Senior, J. St. Mill, Bastiat, a noviji Jevons, Böhm-Bawerk sve do Cassela i Budgea. — Ekonomski liberalizam nadovezuje na politički liberalizam, koji je cvao krajem 18. stoljeća i prvom polovicom 19. stoljeća. Glavne su mu značajke: Ekonomska sloboda i odbijanje tutorstva države. Zato liberalna ekonomska struja obradjuje 1. slobodnu utakmicu, koja vodi do svjetskoga gospodarstva, 2. cijenu, 3. tržište, 4. poduzetnika. — Neoliberalizam je morao uspostaviti nauke staroga liberalizma t. j na čistac izvesti p r i g o v o r e glede kapitala i kamata (= profita).

Na jednoj strani prigovaraju socijalisti te ističu štetne socijalne učinke kapitala i kamata. Na drugoj strani stavljaju mutualisti[55]) nacijonalno ekonomski prigovor: kapitalni i kamatni instituti iziskuju odviše velikih troškova, pa tako kapital i kamate izazivlju k r i z e kapitalističkog gospodarstva. Obranu neoliberalizma od tih prigovora prikazuje Honegger tako, da najprije donosi glavne teoretičare neoliberalizma, a onda probleme u svezi s teorijama.

A) T e o r e t i č a r i (Cassel, Oswalt, Budge). — C a s s e l: »Theoretische Sozialökonomie«.[56]) U I. knjizi obradjuje problem proizvodnje, kojom se pribavljaju nova dobra za namirenje ljudskih potreba, i to po načelu oskudnosti[57]) (ograničenosti sredstava). Po istom načelu

[53]) Nekada pristaša teorije granične koristi. — Ammon je bio sveuč. profesor u Pragu, a sada je u Bernu. O Ammonu bit će još govora.

[54]) Jedan i drugi su gojenci ratne i poratne ekonomije — inflacijone ekonomije.

[55]) Tako Honegger zove socijaliste, koji hoće da se ekonomija financira pomoću kredita. O tom pobliže kod neosocijalizma.

[56]) 4 knjige. — I. izdanje 1918., III. izdanje 1923.

[57]) Oskudnost = rijetkost t. j. apsolutna oskudnost; oskudnost = troškovi t. j. relativna oskudnost. Po Diehlu (vidi napomenu 4.) osniva Cassel svoju teoriju na načelu oskudnosti i na ekonomskom načelu.

Digitized by Google

tumači monopole, naravne i lične kvalifikacije, mehanizam obrazovanja cijene u zamjenbenom i u novčanom gospodarstvu, pače i radnu plaću. — U II. knjizi pozna uz ona 3 običajna čimbenika proizvodnje (rad, zemljište, kapital) i 4. čimbenik i zove ga (prema Senioru) »Naturmaterialien«, »Naturdinge«. U teoriji kapitala stvara novi pojam »kapitalne dispozicije« (o tom poslije). U teoriji rente vraća se gledištu Rikardove teorije, jer uz diferencijalnu rentu prihvaća i apsolutnu rentu. Uz ove dvije rente pozna i rentu za sirovine. — U III. knjizi govori o novcu i zastupa metalističko shvaćanje, ali u nauci o vrijednosti novca odriče se čistoga metalizma. — U IV. knjizi iznosi teoriju konjunkture, ali »za krize« — veli — »nije moguća opća ili jedinstvena teorija«. Po tom Cassel ne postavlja svoju teoriju krize, nego iznosi teorije krize drugih pisaca.

P r e d n o s t i Casselova sustava: 1. napušta teoriju vrijednosti,[58]) 2. valjano shvaća glavne probleme, 3. nastoji, da teorija dobiva praktičnu važnost. N e d o s t a c i: 1. nema temelja teoretičke spoznaje ni oštroga lučenja pojmova, nema dakle prave teorije, 2. odviše je eklektičan, 3. ne obazira se na protivne nazore. — H. O s w a l t podaje u »Beiträge über wirtschaftliche Grundbegriffe« (1925.) kratak prikaz osnovnih misli neoliberalne teorije. — S. B u d g e obradjuje u »Grundzüge der theoretischen Nationalökonomie« (1925.) teoriju kapitala, kamata, novca i k r i z e. Budge polazi s »relativne oskudnosti ekonomskih dobara« kao što Cassel i Oswalt, ali najprije razvija pojam dobra, a iz toga pojam proizvodnje i cijene. U teoriji cijene oslanja se na Oppenheimera, te razlikuje statičke i dinamičke cijene. — Čimbenici proizvodnje jesu 1. rad (odnosno prema Marxxu »radna snaga«), 2. zemljište, 3. kapital, 4. snaga tla. U teoriji kapitala i kamata vraća se razlikovanju »Mehrprodukta« i »Mehrwerta«. U teoriji novca je metalista i pristaša kvantitetne teorije.

B) Pojedinačni savremeni problemi, koji su u uskoj svezi s teorijom liberalizma:

1. O d r e d j i v a n j e o b j e k t a.[59]) — Ammon (Stammler, Diehl[60]) ističu socijalnu značajku nacijonalne ekonomike. »Nacijonalna ekonomika je socijalna znanost,[61]) kojoj su objektima socijalni prometni odnosi«. Honegger dopušta da nacijonalna ekonomika ima socijalnu crtu, jer se bavi ponajprije zamjenom, ali drži, da »socijalno« nije bitno obilježje nacijonalne ekonomike. Zato se Honegger slaže

[58]) Na zadovoljstvo Honeggera teoriju vrijednosti napustiše prije Cassela Gottl-Ottlilienfeld i Ammon, a poslije Cassela Dietzel, no Heller (»Theoretische Volkswirtschaftslehre« str. 39—41) pobija rečeno napuštanje, a tako i Diehl (vidi napomenu 4.). — U Francuskoj u najnovije doba takodjer postoji spor u tom pitanju: Aupetit, Brouilet i Ch. Bodin napustiše nauku vrijednosti, no Gide i Turgeon, a s ovom dvojicom je većina pisaca protiv toga napuštanja (vidi članak »Frankreich« u I. sv. zbornika »Wirtschaftstheorie der Gegenwart« 1927.).

[59]) Važnost toga problema se vidi po tom, što gotovo svaki tvorac jednoga sustava označuje drugu zadaću (svrhu) naše znanosti. O tom vidi još napomenu 5.

[60]) O potanjem odredjivanju objekta po Liefmannu, Oppenheimeru i Spannu govori se kasnije.

[61]) O tom pobliže u III. poglavlju kod neosocijalizma.

Digitized by Google

s Liefmannom, koji u tom pogledu pobija Ammona, te drži, da su za ekonomsku nauku b i t n e e k o n o m s k e značajke.

Neolibaralizam i liberalizam — kaže Honegger — valjano je odredio objekt, a taj jest »p r o b l e m t r ž i š t a«. Po tom je nacijonalna ekonomika nauka o zamjenbenom, prometnom gospodarstvu ili o gospodarstvu cijene. Tomu odredjivanju stavljaju »bitno valjani« p r i g o v o r socijalisti (Marx, Rodbertus) te socijalni nacijonalni ekonomi (Schindler, Ad. Magner, Stolzmann, Oppenheimer): »S objektom, tako odredjenim, zaboravlja se na čovjeka, odobrava se svaka socijalna nepravda«. Tako nastalo protuslovlje izmedju asocijalnosti i tržišnih te proizvodnih odnosa je riješio Spann ovako: »Nacijonalno ekonomska je samo ona tržišna proizvodnja, koja namiruje ne samo prolazne nego i trajne potrebe«. Time je Spann proširio odredjivanje objekta i uklonio svaki prigovor asocijalnoga značaja.

2. P o j a m f u n k c i j e postavlja Schumpeter,[62]) a postavljaju ga i neoliberalni teoretičari (Cassel, Ad. Weber), koji mjesto o uzročnoj svezi govore o funkciji.[63]) Razumljiv nam je pojam funkcije kod Schumpetera, koji je htio osnovati matematički točnu, »čistu ekonomiju«. No manje nam je pojam funkcije shvatljiv kod Cassela, koji je izraziti protivnik svake »sholastike«. — Honegger pokazuje i svijetle i tamne[64]) strane funkcijonalnoga načina promatranja, te dolazi do posljetka, da je — prema izvjesnomu slučaju — opravdana i kauzalna i funkcijonalna spoznaja. Funkcijonalna spoznaja ima teleološku značajku.

C) T e o r i j e (Pozitivni teoretičke problemi).

1. T e o r i j a š t e d n j e: Medju starim liberalima ističe se Senior-ova teorija štednje ili teorija apstinencije (odricanja): »Štednja je vrst moralne žrtve, koja opravdava kamate, kao gospodarsku nagradu za odricanje«.[65]) — Teoriju štednje izradiše neoliberali Böhm-Bawerk, Lexis, Wicksell, Filipović, Marshall, Wieser, a osobito Cassel, po kojem je »tekuća« štednja žrtva, kojom se omogućuje proizvodnja realnoga kapitala.[66]) Tu teoriju pobija Oppenheimer, a Honegger — uz prikaz literature o štednji — drži, da teoriju štednje treba općenito pobijati, jer uštedjeni kapital iznosi samo neznatni dio kapitala, koji služi financiranju gospodarstva. Teoriju štednje najbolje je pobio Schumpeter svojom teorijom o konjunkturnom dobitku, a taj nije prištedjen, no Honegger dodaje, da su uzroci tim kapitalima društveno-gospodarski, politički, a ne čisto gospodarski.

---

[62]) Po pojmu funkcije, što ga je Schumpeter uzeo iz matematike, ispituje on objekt spoznaje, a takvo je ispitivanje zajedno s individualističkim i statičkim postupkom pretpostavka za nauku nacijonalne ekonomije kao egzaktnu znanost, koja je nalik na matematiku, kako čitamo u gore spomenutom djelu »Wesen und Hauptinhalt . . . «.

[63]) N. pr. »Kamate su nužna funkcija razvijene tržišne ekonomije« ili »Ponuda i tražnja su jednake funkcije cijena svih dobara.«

[64]) Heller (op. cit. str. 74) zabacuje »funkciju« s ozbirom na obrazovanje cijene.

[65]) Prikaz o opravdanim napadajima socijalista na tu teoriju te o dalnjem razvoju te teorije podaje i Heller (op. c. str. 202), a o tom v. još kod »teorije kamata«.

[66]) Realni kapital zove Cassel »produzierte Produktionsmittel«.

Digitized by Google

2. T e o r i j a k a p i t a l a. — Rodbertus, Wagner, Oppenheimer opaziše, da se kapitalom vrlo često označuju dvije sasvim različite stvari (proizvodno uložena imovina, koja odbacuje kamate — i proizvodna sredstva), a do danas još se nisu složili, kako da se nazovu ove obadvije »vrste kapitala«. Glavni pako neoliberalni teoretičari Böhm-Bawerk i Cassel pomiješali su ta dva sadržajno različna pojma kapitala. Böhm-Bawerk (u gore cit. op.) miješa ona dva obilježja kapitala, pa izvodi kamate iz proizvodne snage kapitala. — Cassel uvodi »pojam kapitalne dispozicije«. Pod dispozicijom shvaća proizvodne službe kapitalnih kamata. Kapitalna dispozicija postaje štedjenjem ili točnije — čekanjem.[67]) Cassel razlikuje kapital realni (sva dobra u proizvodnom procesu) i formalni ili apstraktni (novčana svota). Honegger nije zadovoljan ni s Bawerkovom ni s Casselovom teorijom kapitala. — K. Diehl pristaje uz Rodbertusa, Wagnera i Oppenheimera, te pobija Böhma i Cassela zbog rečenoga »miješanja«. Diehl iznosi »kapital je socijalno-pravna kategorija« ... »kapital je privredna imovina prema potrošnoj imovini, kapital je pokretna privredna imovina prema zemljišnoj imovini«.[68]) Ovo potonje Honegger pobija, jer je i »zemljišna imovina« — kapital. Oblik je Diehlova odredjenja — prema Honeggeru — odviše privatno-gospodarski, jer se ne odnosi na »proizvodno« t. j. na nacijonalno-ekonomsko značenje. — Schumpeter hoće[69]) pojam kapitala nadomjestiti s pojmom kredita, ali on izostavlja činjenicu, da kapital nosi kamate.

3. T e o r i j a k a m a t a. — Neoliberalna teorija kamata u uskoj je svezi s teorijom štednje i s teorijom kapitala. Neoliberalna teorija kamata u glavnom je teorija produktiviteta, gdje osobitu ulogu vrši »momenat vremena«. Ta se teorija oslanja na Seniorovu nauku o kamatama, koje su — kako je gore rečeno — nagrada za gospodarsku »apstinenciju«. Senior naime razlikuje 3 prvobitna proizvodna čimbenika: 1. rad, 2. prirodne sile, 3. apstinencija, a mjesto »kapitala«, običajnoga stvarnog čimbenika proizvodnje, stavlja Senior d u š e v n u s i l u. što je svakako napredak. Kamate su dakle naknada za moralnu žrtvu gospodarske apstinencije. To shvaćanje kamata jest i danas jezgra liberalne teorije kamata. Neoliberalni teoretičari su tu nauku samo s nekoliko drukčijih riječi nanovo prikazali, a da joj nisu podali novo značenje. Tako je Böhm-Bawerk u svojoj glasovitoj »Zeitagiotheorie des Zinses« mjesto Seniorovoga proizvodnoga čimbenika »apstinencije« postavio »vrijeme« ili »čekanje«.[70]) — Slično tumače kamate Marshall, Pierson, Gide, Taussig, Fetter, Wicksell, Cassel, Sax, Oswalt, Budge — pristaše teorije produktiviteta kamata (o čem poslije). — Novija neoliberalna teorija kamatâ hoće da napusti moralističku crtu Seniorove teorije, a baš poradi moralističke crte žestoko su napali Seniora socijalisti Marx i Lasalle.

[67]) O tom »čekanju« v. bilj. 70.

[68]) U djelu »Die Lehre von der Produktion« 1924. — To je II. svezak Diehlova djela »Theoretische Nationalökonomie«; — vidi bilj. 97.

[69]) U čl. »Kapital« (Handwörterb. d. Staatswiss.).

[70]) Honegger tu pita »Da li smo što dobili, ako smo mjesto apstinencije uvrstili čekanje?«

Digitized by Google

Osim tog psihičkoga tumačenja kamata tumače neoliberalni teoretičari kamate i s gledišta nacijonalne ekonomije teorijom naknade financiranja, vrstom poznate teorije produktiviteta. Böhm-Bawerk uz svoju teoriju kapitalnih kamata navodi pet različitih teorija:

teoriju fruktifikacije	= biološko	tumačenje kamata
„ korisnosti	= juristično	„
„ apstinencije »Zeitagiotheorie«	= psihološko	„
„ izrabljivanja	= socijalno	„
„ produktiviteta	= nacijonalno-ekonomsko	„

Teorija produktiviteta je najvažnija i najraširenija od svih teorija kamata, pa tu teoriju usvaja većina nacijonalnih ekonoma. Po toj teoriji su kamate neophodno potrebna naknada za svaku više razvijenu (kapitalističku) proizvodnju. Napredak novijih teorija produktiviteta sastoji se u spoznaji, da su kamate u užoj svezi s osobitom proizvodnom činidbom, s financiranjem. Jevons, Böhm-Bawerk, Cassel, Oswalt, Budge su najvažniji zastupnici te teorije o naknadi financiranja, no najjasniji je Böhm-Bawerk, koji u »Produktionsumweg — Agio Theorie« uči, da kamate nastaju zato, što svaka razvijena nacijonalno ekonomska (»Umweg-Produktion«)[71]) ili kapitalistička proizvodnja nužno iziskuje zamjenu »dobara sadašnjosti« (ta su rjedja) za »dobra budućnosti«.[72]) Böhm-Bawerk tumači kamate po svojoj osobitoj teoriji financiranja, a Honegger iznosi (na str. 41.) četiri temeljita prigovora teoriji o naknadi financiranja. — Casselova teorija kamata je — prema Böhm-Bawerkovoj — korak natrag, jer Cassel tumači kamate pretežno samo psihički, a ne obazira se na tržišne okolnosti. Cassel se oslanja o Seniora te mjesto Seniorove »apstinencije« uzima Bawerkovo »čekanje«. Čekanje izjednačuje se s kapitalnom dispozicijom, a to je isto, što i »štednja«. — Schumpeterova dinamička teorija kamata[73]) (»kamate su nagrada, kojom vještiji poduzetnik druge prestizava«) jest ispravna, samo što Schumpeter i ovdje (kao što i kod teorije o konjunkturnom dobitku) ne razabira, koliko značenje imadu odnosi moći (politike).

4. Problem proizvodnje ispravno su shvatili neoliberali, i to je njihova glavna nacijonalno-ekonomska zasluga. Dok merkantilisti ističu problem cirkulacije, socijalisti problem distribucije, romantici problem narodnoga blagostanja, stavljaju neoliberali »na vrh« proizvodnju, opskrbu tržišta dobrima. Say je prvi podao razdiobu: produkcija, distribucija, cirkulacija, konzumcija.[74]) — Svrsi naše nauke

[71]) O tom ima zgodnih podataka u Hellera (op. cit. str. 38.).

[72]) Po Helleru (op. cit. str. 149) je to teorija vrijednosti, a ne teorija kamata.

[73]) Tu teoriju prihvaća jedini E. Lederer; po Helleru vidi op. 72.

[74]) Iza tog navoda (str. 42—43) dodaje Honegger (u bilj. 1. na str. 43), da je Diehl u svojoj »Teoriji« prihvatio tu Sayevu diobu. Prema tomu bi Diehlova dioba glasila: produkcija, distribucija, cirkulacija, konzumcija, ali ona — kako Honegger (str. 89) iznosi i sam Diehl (u »Teoriji) — glasi: produkcija, cirkulacija, distribucija,

Digitized by Google

najbolje odgovara, da se ograniči samo na problem proizvodnje. Kada je riješen problem proizvodnje, može se pitati za razdiobu proizvedenih dobara, za opticaj, za dohodak, za konzumciju tih dobara.

5. Problem financiranja.[75]) Za rješenje toga problema drži neoliberalizam, da je potrebna štednja, kapital i kamate. Naprotiv »mutualizam« rješava taj problem pomoću kredita, a bez štednje, bez kapitala, bez kamata.

6. Prvobitni čimbenci proizvodnje se označuju vrlo raznoliko. Mnogi se i danas drže razlikovanja »rad, kapital, zemljište i tlo«, mnogi to razlikovanje napadaju. Seniorovo i Casselovo razlikovanje je već gore spomenuto. Böhm-Bawerk pozna samo »rad i vrijeme«, Diehl »rad i privredu«, a vrlo mnogi »rad i proizvodne uvjete«. Potonji su ili tvarni (kapital) ili duševni (čekanje, organizacija, poduzetnička djelatnost, kredit).

7. Teorija kredita. — Pojam kredita — dok je prevladjivalo kvantitetno shvaćanje — imao je podredjenu ulogu: kredit je samo naknada kapitala, kredit je jednak posudjenomu kapitalu. Kako je pak jačala kvalitetna spoznaja, pojam kredita dolazi u sve užu svezu s pojmom povjerenja, i to ekonomskoga povjerenja, pa konačno kredit kao bitno duševna i moralna snaga daleko nadmašuje kapital za tumačenje dogadjajâ u nacijonalnoj ekonomiji. — Glavni zastupnici nove nauke o kreditu, i to Macleod uči, da je kredit produktivan, Schumpeter uči, da je kredit pokretna snaga ekonomije, Hahn[76]) ističe primat[77]) kredita nad kapitalom. U toj nauci o primatu pita se: »Što je u nacijonalnoj ekonomiji važnije, da li prošlost (štednja) ili budućnost (povjerenje)?« Može se pitati i ovako: »Može li nauka o nacijonalnoj ekonomiji svoje probleme prije riješiti kreditom (subjektivni, duševni, psihološki pojam), nego s kapitalom (objektivni, tvarni, mehanički pojam)?« — Pojam kredita je najvažnija osnovka »mutualizmu«.

8. Pokretne snage. — Tim problemom mnogo se bavi liberalna teorija, a socijalisti (marksisti) ga napuštaju, jer drže, da se niz nacijonalno-ekonomskih problema može riješiti prisilnim mjerama. Po klasičko-liberalnoj teoriji pokretna snaga u objektivnom smislu je utakmica, a u subjektivnom je poduzetnik ili općeno privredni nagon. — Naukom o utakmici bavi se i novija teorija. Nacijonalni ekonomi, koji se bave problemom cijene (zastupnici teorije granične koristi; Liefmann, Böhm-Bawerk, Oppenheimer) polaze od činjenice utakmice t. j. od spoznaje, da visina cijene proizlazi od skupnoga djelovanja ponude i tražnje dobara. Ipak se znanost premalo bavi s učincima utakmice općeno u kapitalističkoj proizvodnji i posebno u financiranju, a jednako i s problemom kulantnosti utakmice. Naprotiv naukom o poduzet-

konzumcija. K tomu Say (u »Traile«) ima ovu diobu: produkcija, distribucija, konzumcija. — U Francuskoj prema Say-u imaju Gide, Perreau, Nogaro, diobu jednaku Diehlovoj, ali u najnovije doba francuski ekonomi zabacuju tu diobu. (Vidi Wirtschaftstheorie der Gegenwart).

[75]) Financiranje = pribavljanje kapitala za nacijonalnu ekonomiju.

[76]) »Volkswirtschaftliche Theorie des Bankkredits« 1924.

[77]) Nauka o primatu kredita je najvažnija novost moderne nacijonalne ekonomike.

Digitized by Google

niku bavi se velik broj istraživača (Jul. Wolf, Ehrenberg, Pohle, Wiedenfeldt), ali najvažniji su Schumpeter II. i O. Spann. — Nauka o pokretnim snagama je upravo tako važna kao što i nauka o sredstvima, pa ipak još nije dobila svoju pravu monografiju.[78])

9. Država i gospodarstvo (te ocjena liberalizma i neoliberalizma). Uza sav veliki utjecaj, što ga liberalna teorija vrši na ostale teorije, iznosi Honegger prigovor[79]) s obzirom na njezino tumačenje kapitalističkoga gospodarskoga reda. Liberalizam i neoliberalizam ne priznaje naime utjecaj politike (utjecaj odnosa moći) na gospodarstvo, a ipak se svi naši problemi mogu razjasniti iz osobitih odnosa moći. — Liberalizam[80]) odbija svako uplitanje države u tok naravnoga gospodarstva. Honegger navodi momente, koji idu u prilog liberalizmu, zabacuje »Machtstaat«, ali drži, da je još danas potreban državni oblik »Wohlfahrtstaat«, jer bez koristoljublja čuva političke, ekonomske i kulturne interese čitavoga njemačkoga naroda. U ostalom treba neoliberale i shvatiti: Njemačka je država za vrijeme svjetskoga rata — inflacijom i drugim zlima — dovela nacijonalnu ekonomiju do ruba propasti. Zato i Ad. Weber oglašuje »primat gospodarstva nad državom.« — Ipak ima država prema narodnomu gospodarstvu izvršiti još važne zadatke, o kojima govori Honegger u odsjeku »Socialpolitik« (str. 99—101) i u »National- und Weltwirtschaft« (str. 74—76). — Rečenim odbijanjem države dolazi liberalizam s jedne strane u opreku sa socijalizmom, a s druge strane u opreku s merkantilizmom.

II. Poglavlje: *Neomerkantilizam.*

a) S teoretičkoga gledišta: Odlučno je gledište privatno-ekonomsko (»rentabilitet«, »novčane pojave«). Zato Honegger ponajviše obradjuje problem produktiviteta i problem novca.

b) S ekonomsko-političkoga gledišta očituju se ova obilježja: dalekosežna nacijonalna ekonomska samostalnost (autarkija), povoljna plaćevna bilanca, država može utjecati na ekonomiju.

Teoretički merkantilizam je očevidni ekonomski individualizam, atomizam i komercijalizam. Najvažniji zastupnik je Liefmann. Njemu su po shvaćanju blizu: Sombart, Weyermann, Schönitz, Passow, Pohle, Ehrenberg. — Privatno-ekonomsko obilježje iskazuje čitava američka nacijonalna ekonomika.

Rob. Liefmann. Honegger najprije prikazuje i pobija jezgru nauke:[81]) »Svrha je svakoga narodnoga gospodarstva sticanje novca«... »Narodno-gospodarska zadaća jedne tvornice cipela jest postići profit«... »Gospodariti ne znači proizvadjati nego poredjivati koristi i troškove«.

[78]) Jedina poznata monografija: Reinhold »Die beweglichen Kräfte der Volkswirtschaft« sastavljena je odveć u privatno ekonomskom duhu, a mimoilazi mnoge bitne momente.

[79]) Prigovori socijalista i mutualista su već izneseni prije.

[80]) S obzirom na načela ekonomske politike.

[81]) Izložene u djelu Liefmanna »Grundsätze der Volkswirtschaft«, 2 Bände, Stuttgart 1917. i 1919. — Mjesto »Volkswirtschaft« treba da glasi »Volkswirtschaftslehre« po citatu samoga Liefmanna u predgovoru drugoga, manjega djela »Allgemeine Volkswirtschaftlehre«.

Digitized by Google

To poredjivanje je opet sasvim privatno ekonomsko. Zato je i Liefmannovo »psihičko« shvaćanje gospodarstva skroz materijalističko — pokazuje Honegger, a i naziv »psihična metoda« nije opravdan. Što se tiče Liefmannova sustava, pokazuje Honegger, da su Liefmannu kapital, imovina i dohodak samo novčano-gospodarski pojmovi. Pače se Liefmannova nacijonalna ekonomika upire o pojam novca. Svi važni dogadjaji narodnoga gospodarstva — promatrani s privatno-ekonomskoga i psihičnoga gledišta — nisu ništa drugo nego pojave računskoga novca. Liefmann je nominalist, pa zato drži, da je novac opća, apstraktna, računska jedinica, nešto netvarno, čisti odnos dobara.

P r e d n o s t i su Liefmannove teorije, što krepko suzbija tvarno, kvantitetno, mehanično gledište, a ističe odnose dobara (kvalitet) i time duševne snage u ekonomskom životu. K tome je Liefmannov stil jasan. Liefmann je najjasniji moderni kritičar u nacijonalnoj ekonomici. Osobite je pažnje vrijedna njegova teorija o novcu i teorija produktiviteta. — Ima dakako i n e d o s t a t a k a: Liefmann ne obradjuje teoriju kamatâ ni teoriju krize, ne priznaje znanost fiktivnoga mišljenja, a sustav mu je tudj, asocijalan, ahistoričan, apolitičan. — O Liefmannovoj teoriji govori se još kod pojedinačnih promatranja, koja slijede:

1. P r o b l e m t e o r e t i č k o g a r e a l i z m a i f i k t i v i z m a. — Honegger pobija neomerkantiliste, a osobito Liefmanna zbog realizma« t. j. oni su predvidjeli, da bez fikcija[82]) ne može biti ni u jednoj znanosti. Pomoću takovih pojmova prihvaćena bi »metoda izolacije« (Smith, Thünen). Pomoću fikcija razlikujemo nacijonalno-ekonomsko mišljenje od privatno-ekonomskoga. Pojmovi »nacijonalna ekonomija«, »produktivitet«, »tržište«, »utakmica« sve su to fikcije, a po njima dobiva nacijonalna ekonomika filozofski značaj i srodnost s etikom. Fiktivička spoznajna teorija je pozvana, da u našoj znanosti ukloni veliku množinu teoretičkih poteškoća. Ima ona nedostataka, a potom i prigovora, ali ima i prednosti. Protivnik je fiktivizmu R. Stolzmann.[83])

2. P r o b l e m p r o d u k t i v i t e t a. — Liefmann je dokazivao, da produktivitet nije istovjetan sa socijalnim namirivanjem potrebâ. Spann[84]) pokazuje, da samo trajni[85]) produktivitet može biti nacijonalno-ekonomski produktivitet. Moderna teorija produktiviteta obradjuje idealne vrijednosti i imaterijalna dobra (Spann i Brinkmann). Smithu je samo rad produktivan, fiziokrati vjeruju u gospodarski produktivitet zemljišta i tla, a teorija produktiviteta kapitala ima još i danas velik broj pristaša, ali s gledišta nacijonalne ekonomije mora se govoriti o produktivitetu poduzeća. Iz toga se prenosi produktivitet na razne odnose dobara (svojstva poduzetnika, dar iznašašća, veselje u radu, kredit i t. d.).

Vrlo je važna razlika izmedju produktiviteta i rentabiliteta. To je poseban problem — klasicima još nepoznat. Prvi je tu razliku pokazao

[82]) Isto značenje ima »radna hipoteza« (Mach) i »idealni tipovi« (M. Weber).
[83]) »Grundzüge einer Philosophie in der Volkswirtschaft« (1920.) i »Krisis in der heutigen Nationalökonomie« (1925.).
[84]) u djelu »Fundament der Volkswirtschaftslehre«.
[85]) koji traje godinama i decenijima.

Digitized by Google

Sismondi. Liefmann je ta dva pojma pomiješao, a to je korak natrag. Čitava današnja socijalna politika je potrebna za to, jer su privatna korist i narodna korist u suprotnosti. — Važni su i prijelazi između rentabiliteta i produktiviteta. Tako važan prijelaz jest nacijonalno-ekonomski produktivitet, koji je posljednje mjerilo za nacijonalnu ekonomiku u smislu F. Lista. Poradi takvog prijelaza dajemo u ekonomici posebno mjesto financijalnoj znanosti.[86])

3. Problem novca. — Postoje dva načelno različna shvaćanja: Neomerkantilizam kao realizam, koji — kako je prije spomenuto — zabacuje fiktivizam, zadovoljava se s »novčanom koprenom«, koja zastire sve pojave tržišne ekonomije. Kako je novac potrebno cirkulacijono sredstvo ekonomije, to je nacijonalna ekonomija pojava cirkulacije. Zato neomerkantilizam ponajprije polazi od pojma novca. — Naprotiv klasičko shvaćanje promatra nacijonalnu ekonomiju kao proces, apstrahira od pojma novca i gleda ekonomske probleme »kroz Majinu koprenu novca«.

4. Metalisti i nominalisti. — Spor — u novijoj teoriji novca — između metalista (tvarno obilježje novca) i nominalista (apstraktno obilježje novca) još nije odlučen. Uz kratak historijat toga spora ističu se kao noviji pristaše nominalizma: Knapp, Elster, Bendixen, Wieser, Liefmann, Wagemann i drugi teoretičari i filozofi. Obilježja nominalizma jesu: veza s fiktivizmom te pretežno kvalitativno i kreditno promatranje. U praktičnom pogledu svakako je opasno, što nominalisti ne dopuštaju, da zlato ima vrijednost kod pokrića nota i kao stabilizator valute.[87]) Ipak se ne smije nominalizam izjednačivati — što često biva — s inflacijonizmom. Od vremena inflacije opet je oživjela — već davno zakopana — kvantitetna teorija, a ta nova kvantitetna teorija je imala svrhu, da ukloni opasnosti državnoga papirnatoga novčanoga gospodarstva. Ali čim se ona počela znanstveno obradjivati, ukazaše se poteškoće, iz kojih nema izlaza, što pokazuje vrsna monografija Feilen-ova.[88]) Od raznih pokusa zanimljiv je Schumpeterov »Novac je naputnica na socijalni proizvod«.[89]) Dosada nije uspjelo za kvantitetnu teoriju naći formulu, koja bi zadovoljavala.

Medju nominalistima zauzima vidno mjesto Knapp djelom »Die staatliche Theorie des Geldes« (1905.). Sudovi o tom djelu jesu — bilo s pozitivne bilo s negativne strane — pretjerani. Treba ići srednjim putem: Knappovo je djelo osobito znatno kao književno djelo, dok je manje znatno s obzirom na sadržaj. Knapp kao zastupnik »kartalne teorije novca«, a protivnik metalizma drži, da država, pravni poredak odredjuje vrijednost novcu. Ispravno je u u Knappovoj teoriji, da

[86]) O tom i Oppenheimerova »Theorie«, o kojoj se govori kod neosocijalizma.

[87]) Čudno je, da Honegger na tom mjestu ne spominje sastavak Diehl-a »Ueber die Fragen des Geldwesens und der Valuta während des Krieges und nach dem Kriege.« I. izd. 1918., II. (prošireno) izd. 1921.

[88]) »Die Umlaufsgeschwindigkeit des Geldes« (1923.).

[89]) U raspravi »Das Socialprodukt und die Rechenpfenige« u časopisu »Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik«, Bd. 44.1917./18. Taj Schumperov »pokus« pobija Diehl u sastavku, spomenutom u bilj. 87., pa je čudno, da Honegger ni tu ne spominje Diehlov sastavak.

Digitized by Google

država kao monopolist za kovanje novca ima važnu ulogu, te da vrijednost novcu odredjuju idealne snage ili odnosi. Prigovoriti se može njegovoj nauci, da novac i vrijednost novcu stvara s a m o država — a i to, da ta nauka zapravo nije nacijonalno ekonomska nego više samo juristička. Tu juristiku nauku htjeli su Knappovi nastavljači Bendixen i Elster pretvoriti u nacjionalno-ekonomsku. U IV. izdanju Knappovog djela (g. 1923.) navedena su djela pro et contra.

5. P r o b l e m v a l u t e je prava jezgra novčanoga problema. Odlučno je pitanje o stabilitetu i o uzrocima poremećenja valute. Odgovori su različni: a) Teorija pokrivanja nota zlatom ili teorija inflacije: Inflacija poremećuje valutu. Pod utjecajem nominalista napušta se nazor, da je državna zaliha zlata jedini temeljni zid državne novčane valute. Ipak zlato podupira valutu, jer kod lake krize uspostavlja povjerenje u vrhovnu notnu banku i jer uzdržava »paritet«. — b) Teorija plaćevne bilanse: Uzroci su pasivna trgovačka bilansa i sve veća tražnja za devizima. — c) Teorija o neizravnom državnom gazdinstvu: Uzrok je nevaljano gazdinstvo. — d) Teorija kolebanja kredita: Potkopani kredit uzrok je raspadu valute.

6. B o g a t s t v o — i m o v i n a. — O pojmu bogatstva i imovine postoje i danas raznoliki nazori u obziru ekonomske teorije i politike. Prema Dühringu i Oppenheimeru bogatstvo je moć raspolaganja ljudima, a imovina moć raspolaganja dobrima. Osobitoga značenja u nacijonalnoj ekonomiji jest pojam imovine. Mnogo se njim bave Liefmann i Weyermann te dolaze u formalnom obziru do jednakoga posljetka »Imovina obuhvaća sva raspoloživa dobra«, ali ni Liefmann ni Weyermann ne stavljaju pojam imovine u svezu s pojmom proizvodnje i zato oni ne mogu jasno tumačiti, što je raspoloživot. Pojam imovine — drži Honegger — treba dovesti u uži odnos prema pojmu kapitala i pojmu kredita.

7. N a r o d n o i l i s v j e t s k o g o s p o d a r s t v o. — Merkantilizmu je cilj »autarkija« t. j. samostalnost narodnoga gospodarstva. Ali razvoj novijih dogadjaja pokazuje, da norodno gospodarstvo ne smije biti sasvim samostalno, nego da mora tražiti uvrštenje u svjetsko gospodarstvo. Uz praksu (politiku) širi se i nauka o svjetskom gospodarstvu, a tu ima najviše zasluga B. Harms.

III. Poglavlje: *Neosocijalizam.*

Biće teoretičkoga neosocijalizma jest: Moguć je gospodarski poredak bez kapitala i kamata. Kako nam s jedne strane M. Adler, E. Bernstein, Kautsky, Rosa Luxemberg, M. Renner, H. Cunow, R. Hilferding i E. Heimann malo pružaju u teoretičkom obziru, a s druge strane A. Wagnera, E. Dühringa, A. Ammona i W. Sombarta (starijega) ne možemo nazivati socijalistima, premda su socijalizmu vrlo blizu, jer naglasuju socijalno biće (socijalni značaj) nacijonalne ekonomike, preostaju nam kao glavni zastupnici Tugan-Baranovsky,[90]) Diehl, Stamm-

[90]) Tugan-Baranovsky kao Rus nije posebno prikazan u Honeggerovoj knjizi.

Digitized by Google

ler, a kao najvažniji Fr. Oppenheimer.[91]) Osnovna je misao: Oppenheimer razlikuje čistu ekonomiju (ekonomiju bez kapitala i bez kamata) i političku ekonomiju (ekonomija kapitalistička, kamatna). Oppenheimer sam sebe naziva tvorcem sustava liberalnoga socijalizma, pa je Oppenheimer zaista prožet nazorima liberalizma,[92]) 1. jer je odlučan protivnik kolektivizma, 2. jer vjeruje u plodonosni učinak slobodne utakmice i u učinak privatnoga poduzetničkoga duha.

Važniji nazori Oppenheimerovoga opsežnog djela (1186 stranica!) bili bi ukratko ovi: Pod utjecajem K. Marxa odbija svaku buržujsku ekonomiku, kojoj je pretpostavkom nauka o »prvobitnoj akumulaciji«, ali dok Marx mjesto nauke o prvobitnoj akumulaciji stavlja nauku o kapitalističkoj akumulaciji,[93]) Oppenheimer to napušta, pa mjesto nauke o prvobitnoj akumulaciji uzima nauku o ustavi tla, nauku o vlasništvu velikoga posjeda, nauku o monopolu tla kao o primarnom klasnom monopolu i o sekundarnim klasnim monopolima, koji nastaju iz primarnoga, a najvažniji je medju njima kapitalno vlasništvo. Tako je objašnjen klasni monopol kapitala i time glavni problem socijalizma, a taj je akapitalna ekonomija. Na nauci o klasnom monopolu gradi Oppenheimer svoju čitavu dalju nacijonalno-ekonomsku teoriju: nauku o profitu, nauku o plaći, nauku o zemljišnoj renti.

U svezi sa svojom duhovitom socijološkom naukom o selenju gomila izvodi teoriju o dvostrukoj (miroljubivoj i neprijateljskoj) utakmici. Opsežno ekonomsko značenje kapitalizma tumači raznolikim smetnjama društveno-ekonomskih funkcija (smetnja valute, smetnja kupovne snage, smetnja kriza i t. d.).

Iz svih njegovih nauka slijedi: Oppenheimer vjeruje, da se može ostvariti čista ekonomija (bez kapitala, bez kamata), kada se ukloni ustava tla i monopol tla. Poradi toga vjerovanja Oppenheimer je socijalist.

Sud o Oppenheimerovoj nacijonalno-ekonomskoj nauci: Njegov je sustav jednostran, jer obradjuje kapitalističku — a ne opću — ekonomiju. Prednosti jesu: njegov zdrav smisao za zbilju i smiona volja, da širokogrudno pomogne, da nacijonalna ekonomija uzmogne izvršiti svoje zadatke, te da iz korijena ukloni kapitalističke nedaće. Glavni — opći — prigovor više je formalne prirode, a glasi:

[91]) Oppenheimer je u prvom redu socijolog. Napisao je opsežno sustavno djelo pod naslovom »System der Soziologie« u IV. sveska, i to I. svez. »Allgemeine Soziologie«, II. svez. »Der Staat«. III. svez. »Theorie der reinen und politischen Oekonomie«, IV. svez. »Abrisz einer Sozial- und Wirtschaftsgeschichte Europas« (Osim toga je napisao niz vrijednih teoritečkih socijalno-ekonomskih knjiga: »Wert und kapitalprofit«, »Sozialismus und die soziale Frage« i t. d.). Honegger se u svojoj knjizi bavi III. sveskom Oppenheimerove »Sociologije« t. j. djelom »Theorie der reinen und politischen Oekonomie, i to V. izdanjem od god. 1923. i 1924., te pokazuje i razlike izmedju pojedinih izdanja te »Teorije«.

O Oppenheimerovu socijološkom sustavu raspravlja Honegger još u mjesečniku »Archiv für Politik u. Geschichte« (g. 1925.), u kojem posebno opet kritički prikazuje I. svezak (»Allg. Soziologie«), te III. svezak (»Theorie«), a potonji svezak prikazuje i u Schmoll. Jahrb. g. 1924., dok o II. svesku (»Der Staat«) donosi kritički prikaz u »Archivu f. Pol. u. Gesch. 1927., jer je taj svezak izašao kasnije.

[92]) Zato je i gore spomenut medju liberalima.

[93]) Po toj nauci bogataši postaju sve bogatiji, a siromasi sve siromašniji.

Digitized by Google

Oppenheimerova teorija nije zapravo nacijonalno ekonomska (kojoj je konačni pojam — produktivitet), nego je pretežno socijalistička (kojoj je konačni pojam — pravedna razdioba dobara). Zato i Oppenheimer više cijeni nauku o razdiobi nego nauku o proizvodnji. — Medju posebnim prigovorima stavlja Honegger mjesto »ekonomskog izrabljivanja« potkapanje odnosno kolebanje kredita[94]) u svezi s teorijom o ustavi tla i s teorijom o dvostrukoj utakmici. U ostalom najbolju je kritiku o Oppenheimerovim nacijonalno-ekonomskim teorijama napisao G. Landauer (1924.), a Oppenheimerovu nauku upoznajemo i iz pojedinačnih problema, o kojima se niže govori.

Rud. Stammler pod utjecajem Kanta i Marxa umuje u svojem djelu »Wirtschaft und Recht« ovako: Pravo je oblik, a ekonomija je sadržaj (gradja) socijalnoga života. Pravu pridaje više formalnu valjanost. Stammler je in prima linea pravnik, te nastoji, da opravda svoju nauku o »ispravnom« (naravnom) »pravu«. Stammler je dakle osnivač socijalno-pravnoga pravca, što ga zastupa i brani K. Diehl u svojem djelu »Theoretische Nationalökonomie«.[95]) Osnova je Diehlovoj nauci idealizam teoretičke spoznaje. Pravni poredak je temelj nacijonalnoj ekonomije, a i pravni poredak je nešto »socijalno«. Diehl takodjer poput mnogih novijih teoretičara nacijonalnu ekonomiju označuje bitno socijalnom. Ipak se od njih razlikuje, što s pojmom »socijalnoga« spaja pojam samovolje i pojam slučaja. Potonja dva pojma dolaze do izražaja u Diehlovu »problemu proizvodnje«, gdje razlikuje prirodnu i samovoljnu (tehničku) ekonomiju, a posljedak svega je taj, da Diehlova nauka diše političkim duhom, socijalnim duhom u značenju socijalne reforme. Po tom je shvaćanje ekonomije srodno s »utopičkim socijalizmom«. Prema razlikovanju prirodne i samovoljne ekonomije izvodi Diehl dva pojma kapitala.[96]) Prema Say-u dijeli ekonomiku u produkciju, cirkulaciju, distribuciju i konzumciju dobara, ali u II. svesku (»Lehre von der Produktion«) nema posebnih poglavlja o kamatama ni o novcu.[97])

Pojedinačni problemi.

1. Čisto ekonomska metoda[98]) (bez utjecaja moći i sile). — Upotrebljavali su je fiziokrati, Ad. Smith, St. Simon, Rodbertus, E. Dühring. Napadaju je Böhm-Bawerk, Liefmann, Spann i mnogi teoretičari, koji obradjuju kapital i kamate.

Čisto ekonomska metoda je u nacijonalnoj ekonomici ne samo sasvim opravdana nego i upravo potrebna, samo ne smije da ona postane svrhom, nego treba da ostane pozadina, »folija«, pred kojom se izvija prava slika nacijonalno-ekonomske znanosti.

---

[94]) To je u svezi s ovećim Honeggerovim djelom »Theorie der Volkswirtschaft auf Grund der kreditfinanziellen Betrachtungsweise.« Vidi »Napomene«.

[95]) Zato i Diehl I. svezak toga djela posvećuje Rudolfu Stammleru.

[96]) O tom se govori kod neoliberalizma.

[97]) O »novcu« raspravlja posebno Diehl u III. svesku —, a o »kamatama« u IV. svesku »Teorije«. III. svezak (»Die Lehre von der Zirkulation«) izašao je 1927., a IV. svezak (»Die Lehre von der Distribution«) 1930., pa se Honegger (do g. 1925) tim radnjama nije mogao služiti. — V. bilj. 68. i 74.

[98]) Oppenheimerov naziv.

Digitized by Google

2. Problem distribucije dohodaka ili vrsta dohodaka ide u područje socijalistike,[99]) dok se ekonomika bavi produktivitetom.[100]) Ipak se i dalje razlikuje radni dohodak, plaća i dohodak bez rada (dohodak od kapitala, profit ili »Mehrwert«). — Još nije riješen problem glede mjesta zemljišnoj renti medju vrstama dohotka, a ni spor, da li je zemljišna renta opsolutna ili diferencijalna renta.[101]) U obilatoj literaturi o problemu distribucije i vrste dohodaka ističe se — medju novijima A Loria (»Theorie der reinen Wirtschaft«. 1924. g.), pa Honegger iznosi nedostatke toga djela.

3. Problem priračunavanja. — Pojam priračunavanja nije do danas precizno označen. Priračunavanje je jedna vrsta nauke o troškovima, o čem nas najbolje upućuje glavni branitelj teorije priračunavanja C. Landauer u djelu »Theorie der funktionellen Verteilung der wirtschaftlichen Wertes« — 1923. te Mohrmann, Clark, Wieser, Böhm-Bawerk, Schumpeter, Oppenheimer, Liefmann.

4. Mutualizam jest — na osnovi akapitalističke i akamatne ekonomije — socijalizam, koji dopušta, da se čisto ekonomska metoda primijeni i na prave nacijonalno-ekonomske probleme. Mutualizam u širem smislu je uzajamnost, a u užem smislu ekonomska uzajamnost posredovana kreditom. Otac mutualizma je J. B. Proudhon.[102]) Jezgra je te nauke: Kredit u »čistoj ekonomiji« može riješiti zadaću proizvodnje odnosno zadaću financiranja ekonomije. Tu misao o financiranju ekonomije pomoću kredita izriču u najnovije doba Alb. Hahn, Hawtrey, Schumpeter, kojima je »clearing« najzgodnije sredstvo. Zato je »clearing-haus« ujedno idealna banka (Wicksell) i idealna kreditna burza budućnosti.

5. Problem periodičkih kriza kapitalističke ekonomije je moguć samo na osnovu čisto ekonomske metode. Novija teorija razlikuje eksogene (izvan ekonomije) i endogene kapitalističke krize. Problem kriza je dinamička pojava, konjunkturna pojava, a za objašnjenje potreban je pojam kredita. Biće kriza ispravno su upoznali Sismondi, Spiethoff te Oppenheimer. Teorija kriza ima mnogo. Stara je podjela teorija hiperprodukcije i supkonzumcije napuštena.[103]) Danas ima preko 50 teorija krize. Većma su poznate: teorija hiperkapitalizacije (Bounitian), teorija hiperprodukcije produktivnih sredstava (Tugan-Baranovsky), teorija nerazmjerne proizvodnje (Spiethoff), teorija smetanja proizvodnje (Schumpeter), teorija prisiljene hiperprodukcije poradi porasta kapitalističke utakmice (Oppenheimer) i t. d. Američanin Mitchell prikazuje 14 modernih teorija.

[99]) mjerilo je pravednost.

[100]) mjerilo je izdašnost tržišta.

[101]) Novija nauka zabacuje »diferencijalnu« a prihvaća »apsolutnu« zemljišnu rentu, o čem vidi kod Hellera, op. c. str. 81, 137, 187.

[102]) O Proudhonu isp. Gide-Rist »Histoire des doctrines économiques« (1913.) Gl. V., Dr. Drag. Prohaska »Trgovačka čitanka« str. 30—31, Dr. M. Stahuljak »Politička ekonomija« — Odabrane partije (1925.) str. 27—32.

[103]) Taj navod nije sasvim točan. Napuštena je generalizacija obadviju vrsta teorija, a moderne teorije su varijante bilo teorije hiperprodukcije (Liefmann, Cassel, Spiethoff) bilo teorije supkonzumcije (Herkner, Rosa Luxemburg, Oppenheimer), o čemu pobliže Heller op. c. str. 271—277.

Digitized by Google

6. Problem socijalne politike. — Socijalizam hoće ukloniti kapitalistički ekonomski red. Uvidjavni pristaše socijalizma ipak odobravaju socijalnu politiku, jer im je ona znatno sredstvo, da se izjednače kapitalističke opreke i da se pobijaju mnoge nejednakosti. Socijalnu politiku brane Sismondi i »katedralski socijalisti«. Ali iza velikoga rata nastade kriza socijalne politike: Nacijonalna eokonomija u Njemačkoj je mnogo pretrpjela u neproduktivnom ratu, pa osjeća danas socijalnu politiku kao težak teret i sili, da ju strese sa sebe — to više, što su i sindikati silno oslabljeni. Zato socijalnu politiku žestoko napadaju J. Wolf, R. Ehrenberg, G. Bernhard, Ad. Weber, a brane ju — uz gore spomenute (starije) katedarske socijaliste — mladji: Herkner, Brentano, Potthoff, Heyde. Potonjima se pridružuje i Honegger, te — na osnovu specijalne literature — prakazuje loše posljedice napuštanja socijalne politike. (Svršit će se.)

Zakon o sudskim taksama. — Priredili i opremili sa tablicama za praktičnu upotrebu Franjo Mihailinović, kasacijoni sudac i član komisije za izradu zakona, i dr. Josip Trtanj, sudac u Sarajevu. — Sarajevo 1930. — Štamparija »Bosanska Pošta«. — Naklada izdavača. — Strana I—XLIII i 1—75. — Cijena D. 40.

U »Službenim Novinama« od 17. lipnja 1930. br. 134—L. je obnarodovan novi zakon o sudskim taksama zajedno sa sastavnom mu tarifom o sudskim taksama (§ 1. zakona), te pravilnikom za izvršenje zakona, priredjenim po ministru financija prema ovlasti, sadržanoj u § 46. istoga zakona. Pravilnik je stupio na snagu obnarodovanjem u »Službenim Novinama« (§ 54. istoga pravilnika), dok sam zakon sa tarifom ne dobiva obaveznu snagu općenito istim danom, nego postepeno, kako je to u njegovu § 44. odredjeno (§ 47. zakona).

Prema navedenomu § 44. zakona o sudskim taksama će se primjenjivati njegovi propisi kao što i propisi dodane mu tarife: 1.) danom, kojega dobije obaveznu snagu: a) gradjanski parnični postupnik, za sve parnice, koje nastaju tim danom; — b) zakon o ovršenju i obezbjedjenju, za sve postupke po njemu; — c) zakon o vanparničnom sudskom postupku, za postupke po njemu; — d) zakon o zemljišnim knjigama i zakon o zemljišno-knjižnim diobama, otpisima i propisima; — 2.) danom 1. srpnja 1930.: a) na stečajeve i prinudna poravnanja van stečaja, što no su otvoreni odnosno započeti toga dana; — b) na traženja upisa u trgovački registar, predana počevši od toga dana; — c) na prosvjede, podignute počevši od toga dana; — d) na sve krivične predmete u krivičnom postupniku po privatnim tužbama, koji otpočnu toga dana; — e) tarif. br. 56, 57 i 59 na odnosne radnje suda; — f) u postupku pred šerijatskim sudovima.

Izdavači ove knjige ističu u njezinu predgovoru, da je ovaj novi zakon o sudskim taksama sastavljen po načelima, koja su posve različita od onih načela, na kojima je počivao dosadašnji takseni zakon, pa da je poradi kompliciranosti i uz pomnjivo proučenje zakona i pravilnika primjena tarife u konkretnim slučajevima teška, t. j. da je teško bez dugoga premišljanja i traženja kod svakoga spisa i pravne radnje ustanoviti pravu taksu odnosno takse, koje dolaze u obzir. Stoga su navedena gg. suci u Sarajevu priredila ovo izdanje zakona o sudskim taksama, da praktičnu upotrebu njegova kom-

Digitized by Google

pliciranoga gradiva olakšaju svakomu, kojega prilike navode, da se s njime služi, — tako da bez gubitka vremena oko proučavanja samoga zakona i spomenutih njegovih dodataka u konkretnom slučaju lahko i brzo opredijeli odgovarajuću taksu odnosno takse.

Sadržaj je knjige slijedeći: Predgovor (str. III. i IV.); Pregled tablica (str. V.); Raspored: A. zakona (str. VI.), B. tarife (str. VII. i VIII.), C. pravilnika (str. VIII. i IX.); Tablice (str. X,—XLVIII.); Zakon o sudskim taksama (tekst — str. 1.—20.); Tarifa uz zakon o sudskim taksama (str. 21.—52.); Pravilnik o izvršenju zakona o sudskim taksama (tekst — str. 53.—68.); Stvarni registar (str. 69.—75.).

Osobito su važne u ovoj knjizi za praktičnu svrhu tablice, kojih imade devetnaest na broju. U njima su takse za pojedine spise i pravne radnje izračunane i pregledno razvrstane po predmetima sudskoga poslovanja. Najopsežnija je tablica I. za redovni gradjanski parnični postupak sa primjedbama uz nju (str. X.—XV.); zatim tablice XI. za naročite slučajeve vanparničnoga postupka (str. XXXII.—XXXIII.), XII. A. za molbe i druge radnje u trgovačkom registru str. XXXIV.—XXXVII.), XII. B. za upise u trgovačke i zadružne registre (str. XXXVIII.—XXXIX.), XIII. za upise u javne knjige (str. XL.—XLI.) Glede upotrebe ovih tablica valja još svratiti pozornost na opasku, otisnutu iza njih na str. XLVIII., u kojoj se iznose neke griješke u T. Br. 1. U ovim se tablicama može svatko lahko i brzo snaći prema krupno otisnutim u njima riječima, koje se odnose na dotične pravne radnje i pojmove. K tomu olahkoćuje brzo traženje u zakonu, tarifi i pravilniku savjesno izradjeni, vrlo opširni stvarni registar.

Ova je knjiga doista tako izradjena, da što bolje služi u praktičnom životu. Stoga ona dobro dolazi ne samo praktičnim pravnicima: sucima, odvjetnicima, javnim bilježnicima, te sudskim i bilježničkim vježbenicima, nego i drugomu osoblju kod sudova i u odvjetničkim i bilježničkim pisarnama, pa i svim drugima, koji dolaze u priliku, da se služe ovim zakonom o sudskim taksama. No ne samo valjana unutarnja izradba ove knjige, nego i njezina vanjska prijatna oprema zaslužuje, da se njezina nabava preporuči i to tim više, što joj je cijena unatoč svega toga vrlo niska, pa time njezina nabava svakomu olakšana. Dr. Edo Lovrić.

Pravosudje

a) Gradjansko

Depositum simplex ili depositum in favorem tertii? Pravni učinak darovanja za slučaj smrti. Uvjeti za izbjedu po § 24. grpp.

Rješidba stola sedmorice od 7. prosinca 1929. br. 5.637.

(Osuda sudb. stola u Zagrebu od 31. svibnja 1929. br. 34.746/gr., osuda bans. stola od 10. srpnja 1929. br. 20.818.)

U usmeno raspravljenoj parnici K. F iz C. tužitelja, protiv Jugosl. banke d. d u Z. i izbjeditelja ove K. F. iz C., tuženih, radi povratka uložne knjižice br. 3173 vrh: 100.000 D. izdane po podružnici tužene u C., spp., u kojoj je

sudbeni stol u Zagrebu sudio:

Tužena Jugosl. banka d. d. u Z. te izbjeditelj K. F. iz C. dužni su tužitelju K. F. iz C. s naslova ostavne pogodbe odnosno dépot-posla uz predočenje položnice,

Digitized by Google

izdane po podružnici Jugosl. banke d. d. u C. od 10. srpnja 1928. br. 68., povratiti uložnicu, izdanu po istoj podružnici Jugosl. banke u Cr. pod br. 3173, glaseću na »Hrast« sa stanjem od 9. srpnja 1928. od 100.000 D, te nakon predočenja te uložnice uz naznaku postojeće lozinke za tu uložnice isplatiti uloženu svotu od 100.000 D po svojoj podružnici u Cr. te solidarno naknaditi trošak parbeni sudbeno obredjen sa 8.300 D, sve to za 14 dana pod prijetnjom ovrhe; — a

banski stol ništovnu žaobu tužene Jugosl. banke odbacio, a povodom njezina priziva i povodom priziva izbjeditelja K. F. pobijanu prvostepenu osudu preinačio i tužitelja s tužbom za sada odbio uz preboj parbenoga troška;

stol sedmorice sudio je: Ništovna žalba tužitelja K. F. odbacuje se, a uvaženjem njegova previda preinačuje pobijana osuda banskoga stola, te u dijelu, kojim se udovoljuje zahtjevu tužbe glede tužene Jugosl. banke d. d. u Z. uspostavlja osuda prvostepenoga suda tim, da je ova dužna tužitelju naknaditi i trošak previda sa 1250 D za 14 dana pod prijetnjom ovrhe; dok se povodom istoga previda po § 342. grpp. poništava onaj dio prvostepene osude, kojim se zahtjevu tužbe udovoljuje i glede K. F. tim, da ima ovaj parbene svoje troškove sam nositi.

Razlozi: Neprijeporno je, jer to tužena Jugosl. banka stranom ćutke, stranom izrično priznaje, da je tužitelj K. F. kod tuženičine podružnice u Cr. uložio na uložnicu br. 3173, glaseću na »Hrast«, 100.000 D, a uložnicu stavio u polog kod rečene podružnice tužene banke dne 10. srpnja — kako to dokazuje položnica ove od toga dana.

Tužena banka nije ni ustvrdila, da bi tužitelj, davši rečenu uložnicu u polog, tada ili kasnije izjavio ili dao nalog, da se ova ili gotovina na nju uložena imade izdati komu trećemu, po čemu se ima i po položnici smatrati deponentom i ovlaštenim s tim pologom raspolagati isključivo tužitelj. Ipak je tužena banka, što ova izrično priznaje, uskratila izdanje toga pologa — rečene uložnice tužitelju na njegov zahtjev i to samo iz razloga, što je zastupnik K—a F. — dakle treće osobe — notificirao joj darovni ugovor od 20. lipnja 1928., kojim je tužitelj za slučaj svoje smrti sve svoje nepokretnine, pokretnine, vrijednosne papire, a napose i gotovinu uloženu kod tužene banke darovao svomu sinu K—u F., pa da bi ona morala eventualno i ovomu uloženu gotovinu platiti.

Budući da se u nazočnoj parnici izmedju tužitelja i tužene banke radi o ostavnoj pogodbi po §§ 957. i 958. o. g. z., nije za rješenje parnice odlučno, da li je darovni ugovor od 20. lipnja 1938. istinit i valjan ili ne, jer se ne radi o sporu izmedju navodnoga daroprimca i darodavca, pa se stoga o tom ugovoru nema u ovoj parnici niti raspravljati niti na nj obzir uzeti.

Kako je gore navedeno, tužena banka izrično navodi, da joj je spomenuti darovni ugovor notificirao zastupnik K—a F., pa je po tom po drugostepenom sudu isticana okolnost, da je ta notifikacija uslijedila po zastupniku tužitelja Š—u, u protuslovlju sa stanjem spisa i tvrdnjom tužene banke — tim više, što tužitelj nije nigdje ni ustvrdio ni priznao, da je ovlastio odvjetnika Š—a ,da u ime njegovo rečenu notifikaciju obavi, dapače on je to izrično porekao, dok protivno nije ničim dokazano.

Budući pak da je dužnost čuvara primljenu na čuvanje stvar povratiti sa svim priraštajem ostavljaču (§ 961. o. g. z.), kojemu je i odgovoran za štetu nastalu propustom dužnoga staranja; a u slučaju, da je i netko treći tražio izdanje pologa, ima čuvar po § 348. o. g. z. predati stvar samo ostavljaču, za koga ju drži, to je tužena banka očito bezrazložno uskratila tužitelju povrat u polog primljene prijeporne uložnice.

Stoga je po stanju spisa i na zakonu osnovana osuda prvostepenoga suda, u koliko glede tužene banke udovoljuje zahtjevu tužbe, kako u glavnoj stvari tako i po § 573. grpp. i u pogledu izreke o naknadi parbenoga troška, pa je valjalo uvaženjem previda tužiteljeva pobijanu osudu banskoga stola preinačiti i uspostaviti glede tužene banke onu prvostepenoga suda. Ujedno je tužena sudjena po § 573. grpp. na naknadu troška previda.

Nasuprot u pomanjkanju pretpostava §§ 923.—931. o. g. z. izbjedi tužene po K. F. u nazočnom slučaju po § 24. grpp. nije uopće bilo mjesta; a kada bi takovoj i bilo mjesta, ostala bi samo tužena Jugoslavenska banka parbenom strankom, jer po § 26. al. 2. grpp. preuzeta izbjeda ne može preinačiti pravnoga odnošaja izmedju tužitelja i tuženoga, dok niti protiv K. F. nije nikakov tužbovni zahtjev stavljen (§ 299. grpp.). Valjalo je stoga povodom previda tužiteljeva osudu prvostepenoga suda u dijelu, kojim se i K. F. pridržaje na ispunjenje zahtjeva tužbe, poništiti time, da troškove, koje je K. F. imao u toj parnici, imade sam nositi, jer ih tužitelj nije skrivio.

Digitized by Google

Kod pljenidbe sudbene ostave dobiva molitelj pravo zaloga od onoga časa, kojega je pljenidbena prošnja predana ili podnesena sudu, kod kojega se ostave nalaze u pohrani (§ 537. grpp.).

Rješidba stola sedmorice od 11. srpnja 1930. br. 3.748.

(Odluka kot. suda u Novoj Gradiški od 6. ožujka 1929. br. 1964/gr., rješidba bans. stola od 19. veljače 1930. br. 2639.)

U ostavinskom predmetu iza pok. R. A., a povodom molbe Jugosl. eskomp. hipotek. banke u Zagrebu, protiv ostavine R. A., zastupane po skrbniku na čin Št. St. iz V., radi 34.040 D spp., u kojem je

kotarski sud u Novoj Gradiški ustanovio, da je Jugosl. eskomp. hipotek. banka d. d. u Zagrebu stekla prvenstveno založno pravo na uložnicu Hrv. eskomp. hipotek. banke u Zagrebu br. 42.265 vrhu 16.000 D za svoju tražbinu od 34.040 D; — a

banski stol povodom utoka Ž. dra S. pobijanu prvostepenu odluku preinačio i odlučio, da je Ž. dr. S. stekao založno pravo na istu uložnicu za svoje tražbine od 1.200 D i 1.199 D prvenstveno pred založnim pravom Jugosl. eskomp. hipotek banke d. d. u Zagrebu za tražbinu od 34.040 D.

Razlozi: Predmetom pljenidbe u ovom slučaju je uložnica Hrv. eskomp. banke u Zagrebu br. 42.265, glaseća na ime A. R. vrhu 16.000 D., koja uložnica još nije odaslana u polog poreskoj upravi, već se nalazi u pologu kod kotarskoga suda u Novoj Gradiški pod čl. 385 novčanoga dnevnika. Kod pljenidbe sudbene ostave molitelj dobiva pravo zaloga od onoga časa, kojega pljenidbena prošnja bijaše predana ili podnešena sudu, kod kojega se ostave u pohrani nalaze (§ 537. grpp.). Ž. dr. S. je svoju molbu za ovršnu pljenidbu iste uložnice radi dužnih 1200 D predao kotarskomu sudu u Novoj Gradiški, kod kojega se ostava u pohrani nalazi, dne 30. lipnja 1928. pod br. 10.101 gr., a jednaku molbu radi dužnih 1.199 D. takodjer 30. lipnja 1928. pod br. 10.102/gr., dočim je Jugosl. eskomp. i hipotek. banka d. d. u Zagrebu podnijela svoju molbu za pljenidbu iste uložnice sudbenomu stolu kao trgovačko-mjenbenomu sudu u Zagrebu dne 27. lipnja 1928. pod br. 51.964 gr., no ista molba sa odlukom toga suda od 5. srpnja 1938. br. 51.964 gr. otpravljena je tek 18. srpnja 1928. kotarskom sudu u Novoj Gradiški, te je prema tomu stigla kotarskomu sudu u Novoj Gradiški, kod kojega se ostava u pohrani nalazi, nakon podnešenja navedenih molba Ž. dra S. dakle kada je isti već stekao prvenstveno pravo zaloga na sudbenu ostavu t. j. na uložnicu Hrv. eskomp. banke br. 42.265.

Stol sedmorice je riješio: ništovna žalba Jugosl. udružene banke d. d. prije Jugosl. eskomp. i hipot. banke d. d. u Zagrebu odbacuje se, jer u postupku nižestepenih sudova nema ništavosti, označenih u § 339. grpp., a njezin previdni utok otpućuje i potvrdjuje pobijano rješenje banskoga stola, jer je opravdano svojim razlozima, koji su u skladu sa sadržajem spisa i sa zakonom.

b) Kazneno

Za krivično djelo utaje po § 319. kriv. zak. zakon ne traži prijedlog oštećenika za progon.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B, od 21. svibnja 1930. Kre 161/30.

Stol sedmorice, odjeljenje B. u Zagrebu, kao kasacijoni sud, rješavajući reviziju i priziv optuženoga Š. R. pok. Ivana, protivu presude okružnoga suda u Splitu od 12. ožujka 1930., posl. br. Vr 628/28-73, kojom je on oglašen krivim zbog zločinstva po § 319. k. z., pa stoga po tom paragrafu i §§ 71. br. 4, 70, 35 i 319 k. z. osudjen na osam mjeseci zatvora i gubitak časnih prava, predvidjenih u br. 3 § 47 k. z., za 2 godine i suviše na isplatu parničnih troškova po §§ 310., 314. s. k. p., saslušavši vrhovno državno tužiteljstvo, riješio je:

I. Odbacuje se revizija na osnovu § 345., br. 2. s. k. p.;
II. Ne uvažava se priziv;

III. Optuženi je još dužan, da plati iznos od 100 D u ime takse ne pristojbine propisane za reviziju.

Digitized by Google

R a z l o z i: I kada bi se iskazom svjedoka B. i njegovim izvještajem o pogledu poslovanja općine M. utvrdilo, da je na općini M. vladao veliki nered, te da je on svjedok B. predložio bivšemu oblasnomu odboru raspust općine M., a da je to oblasni odbor uslijed njegova prijedloga i učinio, iz toga još ne bi logički slijedilo, da žalilac nije počinio čin, radi koga je bio oglašen krivim, jer presudni sud oslanja svoje uvjerenje o krivici žalioca u glavnom na drugim izvodima saznanja, a tek sporedno na blagajničkom dnevniku. Prama tome bi za žalioca situacija ostala ista, jer mu ne bi ništa koristilo, sve da je istina ono, što se u prijedlogu tvrdi.

O vrsti i količini blokova, manipulaciji sa tim blokovima, o količini blokova predanih općinskoj blagajni, o vjerojatnoj visini ukesanog novca na uništenim blokovima bila su obavljena računska vještva od 8. veljače 1929. R. br. 36 i od 25. svibnja 1929. R. br. 47. Da bi podaci vještaka ili njihov nalaz imao manu, kakove ima u vidu propis § 191. k. p., ili da bi u mišljenju vještaka bilo mana, kakove ima u vidu propis § 192. k. p., ne tvrdi ni sam žalilac, niti je bilo u prijedlogu za novo vještvo, bilo u reviziji uputio ma na kakovu od mana, predvidjenih u naprijed navedenim zakonskim propisima. Nisu dakle postojali uslovi za obavljanje novoga vještva, pak je radi toga presudni sud sa punim pravom odbio prijedlog za obavljanje novoga računskoga vještva. I kada bi svjedoci dr. N., dr. V. i umirovljeni sudac B. potpuno potvrdili namijenjeni im dokazni zadatak, iz toga ne bi logički slijedilo, da žalilac nije počinio čin, radi kojega je oglašen krivim, jer ranije besprijekorno vladanje i pošteno rukovanje sa novcem i savjesno obavljanje drugih posala nema kao neminovnu posljedicu, da izvjesno lice i kasnije u drugoj službi ima isto besprijekorno vladanje. Izvjesno lice kroz stanovito razdoblje može biti besprijekorna vladanja, a kroz drugo razdoblje ili na drugom mjestu može doći u sukob i sa propisima krivičnoga zakona. Očigledno je prema tome neosnovan istaknuti revizijski razlog br. 5. § 336. k. p.

Pobijana presuda potanko obrazlaže, da je žalilac protivupravno u svoju korist prisvojio iznos od preko 1000 D., što ih je ukesao u svojstvu samoupravnoga činovnika, a ako su ti razlozi po mišljenju žalioca »vrlo manjkavi«, to ne sačinjava zazvanu manu »potpune nestaše razloga o činjenicama odlučna značaja«. Pobijana se presuda u onoj česti njezina obrazloženja, kojom ispituje smisao i sadržinu pisama žalioca i njegova sina I., upravljenih načelniku K., bavi prvotnom odbranom žalioca, da je on eventualno nehotice prisvojio stanovitu svotu općinskoga novca uslijed preopterećenosti radom i uslijed zabune, ali otklanja tu njegovu odbranu, pak potanko obrazlaže, zašto to otklanja. Nu sve da se presudni sud nije ni bavio ovakovom njegovom odbranom, ne bi bio upao u manu nepotpunosti, jer se žalilac tako nije branio na glavnom pretresu. Žalilac se je naime branio zabunom uslijed preopterećenosti radom u svojim iskazima od 21. rujna 1938. i 20. listopada 1928., a u višekratnim poznijim svojim iskazima je napustio tu svoju odbranu o nehotičnom prisvajanju općinskog novca, te je čitavu krivicu radi utaje prebacio na druge osobe, tvrdeći izričito, da kod njega nije ostalo ništa općinskog novca ni hotice ni nehotice, jer da je on sve to predao na općinu. On je pače u svojem iskazu od 20. ožujka 1929. izričito naveo i razloge, zašto se je ispočetka neistinito branio, a zašto sada iskazuje po istini. Prama sadržini zapisnika o glavnom pretresu, čija se točnost ne osporava, žalilac se je na glavnom pretresu branio kao u svojim ranijim iskazima. Nije se dakle prama izloženom branio nehotičnim pridržanjem općinskoga novca, pak radi toga presudni sud ne bi bio imao ni povoda, da se ovakovom žaločevom odbranom bavi s obzirom na propis III. odjelj. § 273. k. p.

Pobijana se presuda bavi žaločevom izjavom od 24. rujna 1928., te je ocjenjuje. — Svjedoci u svom iskazu imaju da svjedoče o činjenicama i da navedu, otkuda im je poznato ono, što svjedoče (§§ 172., 173 k. p.), a nisu zvani, da o nečemu izražuju svoja mišljenja. Presudni je sud uvažio činjenice, posvjedočene od svjedoka, te ih je ocijenio, a što nije uvažio mišljenje svjedoka o žaliocu, u tome nema nikakove nepotpunosti, jer to nije bio dužan, da usvoji. Da li je istražni sudac pri sudu u M. ispravno ili neispravno ispitao svjedoka, nema u tome nikakve mane br. 6 § 336. k. p.

Da li stanovita činjenica proizlazi dokazana ili nedokazana iz procesualne gradje i da li se može smatrati točna i istinita izjava optuženika na zapisniku od 4. veljače 1928. ili ne, da li su iskazi svjedoka i vještaka pružili kakov dokaz o krivici žalioca, da li je žalilac u svojim iskazima bio žrtva trećih osoba u napadaju na bivšega načelnika K., mahom su pitanja, o kojima je presudni sud imao da odluči na osnovu slobodne ocjene dokazane gradje po § 274. k. p. Pobijana se presuda izričito bavi pitanjem, koliko je i kakvih je bilo blokova, te obrazlaže, da je žalilac protiv-

Digitized by Google

pravno za sebe prisvojio sve novce utjerane na osnovu nestalih i od njega uništenih blokova. Očigledno je prama tome neosnovan, u koliko je po zakonu izveden revizijski razlog nestašice razloga nepotpunosti i nejasnoće pobijane presude o činjenicama odlučna značaja (§ 336. br. 6 k. p.).

Krivični zakon izričito propisuje, zbog kojih se krivičnih djela učinilac može goniti samo na prijedlog oštećenikov (§ 85. k. z.). U § 319. k. z. nije rečeno, da se gonjenje preduzima po prijedlogu, pak je radi toga za gonjenje ovoga krivičnoga djela bio ovlašten državni tužilac, jer se ova djela gone po službenoj dužnosti, kada krivični zakon ne propisuje što drugo u pogledu gonjenja.

Krivično je djelo iz § 319. k. z. kvalificirana utaja s obzirom na ličnost učinioca, pa i ako za pojam utaje važi propis § 318. k. z., ipak se gonjenje ovoga kvalificiranog slučaja utaje goni po službenoj dužnosti, dakle po zahtjevu državnoga tužioca. Krivični je postupak bio pokrenut i proveden po zahtjevu državnoga tužioca, kome nije trebalo ovlaštenje sa strane općine za gonjenje. Nije prema tome osnovan istaknuti revizijski razlog § 337. brd. 1 v) k. p.

Pobijana presuda utvrdjuje, da je žalilac protivupravno prisvojio u svoju korist kao općinski namještenik svotu veću od 1000 D Žalilac bi dakle kao osnovicu svojih izvoda imao da postavi u presudi utvrdjeno stanje stvari, te da na osnovu toga stanja stvari dokazuje pogrješnu primjenu materizalnoga zakona, kada ističe revizijski razlog § 337. br. 2 k. p. On toga ne čini, nego veli, »da iz parnične gradje ne proizlazi dokazanim, da je optuženik prisvojio preko 1000 D. općinskoga novca i t. d.« Žalilac dakle kao osnovicu svojih izvoda ne postavlja stanje stvari utvrdjeno u pobijanoj presudi, kako bi to morao prema naredjenjima §§ 274., 346. zadnji odjeljak, 350. br 5 k. p. Očito je prema tome, da ovaj revizijski razlog nije izveden po zakonu, a to je svejedno kao da uopće nije izveden.

S obzirom na kazano revizija je očigledno neosnovana, pak ju je valjalo odbaciti rješenjem po § 345. br. 2 k. p.

Optuženik nije naknadio općini štetu, počinjenu krivičnim djelom, niti je priznao svoju krivicu, jer je kušao, da na drugoga prebaci odgovornost zbog utaje. Optuženik se prema svojoj odbrani nakon obveze »24. rujna 1928.« nije izjavljivao ni pripravnim, da naknadi počinjenu štetu, pače je neizravno poricao i važnost rečenoj svojoj obvezi. Njegovo ponašanje nakon počinjenoga krivičnoga djela ne daje kajanje, niti se je trudio, da popravi posljedice djela. Radi toga kazna odmjerena optuženiku u pobijanoj presudi odgovara stepenu njegove krivične odgovornosti. Zbog nestašice zakonskih uslova ne može se primijeniti ni propis § 65. k. z. Prema tome nije osnovan ni priziv protiv mjere kazne.

Pravne lijekove protiv osude suca pojedinca kod sudbenoga stola o štamparskim krivicama rješava banski stol.

Rješidba stola sedmorice od 29. ožujka 1930. br. 1702/30.

Izvještajem od 4. ožujka 1930. br. I. 6673/29. stolu sedmorice poslani spisi u kaznenoj parnici privatne tužiteljice H. Lj. proti V. M. i K. A. radi prestupa klevete, ozn. u § 52. zak. o štampi, vraćaju se sudbenomu stolu u Zagrebu s pozivom, da ih radi rješenja žalbe i nezadovoljstva optuženih V. M. i K. A. te neizvedene žalbe i nezadovoljstva privatne tužiteljice H. Lj. protiv osude toga sudbenoga stola od 26. veljače 1930. br. I. 6673/29. podnese pozivom na ovaj nalog banskomu stolu.

Razlozi: Po članu 90. Zakona o štampi mogu se protiv rješenja i presuda nižega suda u postupku po zakonu o štampi uložiti žalba i nezadovoljstvo višemu sudu prema nadležnosti. Po § 390. kriv. post. je dopušten protiv presude suca pojedinca samo pravni lijek priziva, a o prizivu protiv presude suca pojedinca kod okružnoga suda rješava apelacijoni sud (§§ 390. al. 2. i § 12. t. 3. kriv. post.)

Prema tome je, jer je uvodno spomenutu osudu izrekao sudac pojedinac sudbenoga stola u Zagrebu, za rješenje pravnih lijekova protiv te osude nadležan banski stol, pa se stoga vraćaju spisi sudbenomu stolu, da ih podnese banskomu stolu radi rješenja uloženih pravnih lijekova.

Digitized by Google

† Dr. Ante Verona

Zadnjih godina prati upravo nemio udes naše Pravničko društvo. U kratkom vremenu od par godina dana izgubilo je ono dva služeća i jednoga isluženoga predsjednika, koji su svi svojim radom vrlo zaslužni muževi ne samo za naše društvo i ovo njegovo glasilo, nego i za opće dobro. Početkom mjeseca studenoga 1927. otela mu je naime okrutna smrt vrlo ljubljenoga dra Ladislava Polića, početkom veljače 1929. plodnoga radom dra Stjepana Posilovića, a evo sada dne 13. kolovoza t. g. omiljeloga dra Antu Veronu, kojega trajnoj uspomeni posvećujemo ove retke.

Dr Ante Verona rodio se 18. svibnja 1867. u Ercegnovom. Roditelji su mu bili dr Stanko Verona i Klotilda rodjena Katnić. Otac mu je bio po zvanju liječnik, te je službovao u Ercegnovom, gdje se je Ante i rodio. Da uklonimo svaku sumnju o njegovu podrijetlu s obzirom na njegovo prezime, ističemo, da je on bio po svojem ocu potomak stare bokeljske porodice iz Prčanja, koja je po najstarijim podacima dolazila pod imenom Gergurevich detto Verona. Prema tomu se čini, da je toj obitelji bilo pravo prezime Grgurević, a da joj je samo prišvarak bio Verona, koji je tečajem vremena sve više istikivao iz upotrebe pravo prezime, dok ovo nije palo posve u zaborav. Ta je bokeljska obitelj bila pomorska obitelj i to imućna, pa je imala i svoje brodove. Mati njegova, rodjena Katnić, vukla je — kako nam je saopćeno — po njegovu vlastitom pripovijedanju lozu iz Hrvatskoga Primorja; po našem mišljenju, s obzirom na to njegovo pripovijedanje, po svoj prilici iz Crikvenice, gdje postoji zaselak, u kojem žive isključivo sami Katnići. Iz Hrvatskoga Primorja mu se djed po majci iselio u Dalmaciju, gdje je dalje živio i umro.

Mali Ante je svršio pučku školu u svojem rodnom mjestu Ercegnovom. Srednju je školu polazio i svršio u Kotoru na tamošnjoj gimnaziji, gdje je koncem srpnja 1885. godine položio i ispit zrelosti. Iza toga upisao se na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu u Beču, gdje je sproveo godinu dana. Drugu godinu pravnih nauka je slušao na pravnom fakultetu zagrebačkoga sveučilišta, gdje je položio pravno-povjesni teoretički državni ispit, koji je sadržavao po ondašnjim propisima današnji prvi i drugi pravno-povjesni teoretički državni ispit, odnosno po sadašnjem nazivu prvi i drugi diplomski ispit. Nakon toga je prešao na gradačko sveučilište, gdje je sproveo dalje dvije godine pravnih nauka i dobio apsolutorij. Pošto je bio poboljevao, a zatim postao nakon toga što je ozdravio, — kako se niže navodi, — namjesnim učiteljem na gimnaziji u Kotoru, dospio je istom u godini 1893., da položi sudstveni (drugi)

Digitized by Google

i državoznanstveni (treći) teoretički državni ispit, pa zatim poglavito tečajem dalje godine i tri stroga ispita i to sve na pravnom fakultetu sveučilišta u Grazu, gdje je napokon mjeseca srpnja 1894. bio promaknut na čast doktora prava.

Pokojni Verona je bio za vrijeme svojega školovanja uvijek vrlo marljiv i odličan, pa i inače uzoran učenik, te mu je tek jedna sitnica bila na putu, da nije bio promoviran na čast doktora prava »sub auspiciis Imperatoris«.

Službovanje pokojnoga dra Antuna Verone je bilo slijedeće: Premda je bio po svojim visokoškolskim naucima pravnik, ipak je bio u mjesecu travnju 1891. postavljen — valjda za nuždu — namjesnim učiteljem na gimnaziji u Kotoru, gdje je predavao matematiku i fiziku, te talijanski jezik, a u potrebi i hrvatski i latinski jezik. Tu je služio do konca 1893. godine, a uz svoj službeni rad upotrijebio je to vrijeme na učenje i pripravu za dalje pravničke ispite. Položivši sve teoretičke državne ispite pravničke, napustio je službu namjesnoga učitelja na kotorskoj gimnaziji, te je pri koncu 1893. godine bio imenovan sudskim vježbenikom kod kotarskoga suda u Kotoru, a mjeseca kolovoza 1895. — sada kao doktor prava — prislušnikom kod istoga kotarskoga suda. Uz to je opet za nuždu predavao kao namjesni učitelj na kotorskoj gimnaziji matematiku, fiziku i talijanski jezik. To je trajalo sve do mjeseca travnja 1897., kada je kod višega zemaljskoga suda u Zadru s odličnim uspjehom položio sudački praktički ispit i bio premješten u Hvar za osnivanje zemljišnika. Ali ondje nije ostao dugo, jer ga već mjeseca listopada iste godine nalazimo kao sudskoga pristava kod kotarskoga suda u Imotskom. Za par mjeseci — naime početkom 1898. godine — je bio odatle premješten zemaljskomu sudu u Zadru, a mjeseca lipnja 1899. imenovan tajnikom kod višega zemaljskoga suda u Zadru, gdje je bio predsjednikom dr. Adalbert Gertscher, kasnije njegov tast. Mjeseca siječnja 1901. je bio imenovan zemaljskim sudskim savjetnikom u Rovinju, gdje je ostao preko tri godine. Godine 1904. u mjesecu travnju je bio premješten na pomorsko-trgovački sud u Trstu. Službovanje dra Verone na ovom sudu je bilo za njegov dalji rad vrlo važno, jer je u svojem službenom poslovanju bio prisiljen, da proučava pomorsko pravo, kojim se je od tada mnogo bavio i to isprva samo u praksi, a malo kasnije sve više i u teoriji, jer mu je uz redovitu sudačku službu bilo povjereno predavanje pomorskoga, trgovačkoga i mjenbenoga prava, te nacijonalne ekonomije na trgovačkom odjeljenju trgovačke i pomorske akademije u Trstu. Novo je razdoblje u njegovu službovanju nastupilo, kada je mjeseca rujna 1906. bio premješten na glavnu prokuru (vrhovno državno tužioštvo kod vrhovnoga suda) u Beču. Tu je bio mjeseca svibnja 1909. imenovan višim zemaljskim savjetnikom. Ali nije minula ni godina dana nakon toga, te je bio od glavne prokure u Beču u travnju 1910. premješten vrhovnomu sudu bečkomu, gdje je u srpnju 1912. imenovan dvorskim sudskim savjetnikom. Nakon propasti Austro-ugarske monarhije je bio postavljen u veljači 1920. za vijećnika stola sedmorice u Zagrebu, u V. činovnom razredu sa prinadležnostima IV. činovnoga razreda, a u listopadu 1921. odlikovan naslovom i značajem pot-

Digitized by Google

predsjednika stola sedmorice. Kao takov je na vlastitu molbu stavljen 18. siječnja 1925. u trajno stanje mira.

Dr. Ante Verona odlikovao se tečajem svojega službovanja velikom marljivošću i osobitom sposobnošću, pa je za to — kako se to iz gornjega prikaza njegova službovanja vidi — vrlo brzo napredovao tako, da je već u četrdeset i trećoj godini svojega života djelovao kao sudac kod vrhovnoga bečkoga suda. Kada je, navršivši istom trideset i treću godinu života, god. 1901. bio imenovan zemaljskim sudskim savjetnikom u Rovinju, iznesena je bila u austrijskoj zastupničkoj kući interpelacija, kako dolazi do toga, da se ovako mlad čovjek protekcijom postavlja na tako visoko sudačko mjesto. Ondašnji austrijski ministar v. Spens-Boden je odgovorio na tu interpelaciju, da mu je osobito milo, što je mogao postaviti na spomenuto mjesto čovjeka tako lijepih sposobnosti.

Kako se iz gore navedenoga vidi, vršio je pokojni dr. Ante Verona opetovano učiteljsku službu — i to u dva maha na gimnaziji u Kotoru, a kasnije opet na trgovačkoj i pomorskoj akademiji u Trstu. Jedva pak što je bio premješten glavnoj prokuri u Beču, bio je imenovan članom povjerenstva za pravničke državne ispite na hrvatskom jeziku u Beču, pa je takovim bio neprekidno od god. 1907.—1918. Kao vijećniku stola sedmorice podijeljena mu je god. 1921. »venia legendi« iz pomorskoga prava na pravnom fakultetu našega sveučilišta, a god. 1922. je bio imenovan članom ispitnoga povjerenstva za sudbeni (treći) teoretički državni ispit. Ne dugo iza toga, što je bila osnovana visoka škola za trgovinu i promet — sadašnja ekonomsko-komercijalna visoka škola —, povjereno mu je bilo kao honorarnomu docentu predavanje pomorskoga prava na toj visokoj školi. No tečajem vremena je on uz pomorsko pravo izmjenice predavao na toj školi još i medjunarodno pravo — javno i privatno —, zatim poštansko i željezničarsko pravo, pa i konzularno pravo. Tako je on i uz vršenje svoje redovite sudačke službe potpuno nadomještao redovnoga profesora na ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi. Zato je u listopadu 1924. bio odlikovan naslovom javnoga redovnoga profesora na toj visokoj školi. Kada je početkom god. 1925. kao vijećnik odnosno potpredsjednik stola sedmorice bio umirovljen, vršio je on povjerenu mu službu na ovoj školi i dalje, pa je god. 1928. imenovan i javnim redovnim profesorom na toj visokoj školi, te je tako nastavio aktivno službovanje kao nastavnik. Iza toga je opetovano bio izabran i rektorom te visoke škole, kakovim je ostao sve do svoje nenadane smrti.

Prelazeći na književni rad dra A. Verone, vrijedno je da spomenemo, da se je on kao gimnazijalac u Kotoru mnogo zanimao beletristikom, pa je i sam stao sastavljati pjesme, male novele i raznolika razmatranja. Ti su njegovi mladenački književni proizvodi bili objelodanjivani tečajem 1884. i 1885. godine u zadarskim listovima »Zori« i »Iskri«. Osim toga potiče iz te njegove rane dobe i povijesna pripovijest pod naslovom »Grilovica«. Da ne zapade u kakovu nepriliku, nije se mladi Ante kao odličan djak odvažio, da te mladenačke svoje književne proizvode iznaša na vidjelo pod svojim pravim imenom, nego je to činio pod kakovim pseudonimom. Čini se, da se je pri tome služio

Digitized by Google

najviše pseudonimom Bogomil Hrvatovski, jer je pod tim pseudonimom bila izašla i spomenuta njegova povjesna pripovijest »Grilovica«.

Nakon tih beletrističkih pokušaja nije se mladi Verona više javljao u javnosti svojim književnim proizvodima. Razloge tomu valja tražiti za vrijeme njegovih visoko-školskih nauka u marljivom pripravljanju za ispite, a uz to i u njegovoj bolježljivosti, kasnije za vrijeme službovanja još i u velikoj zaposlenosti, a možda su ga u tome sprečavale i kakove druge životne teškoće. Ta je njegova šutnja u javnosti trajala doista dugo. Istom kao posve zrio muž pojavio se je opet u javnosti sa svojim književnim proizvodima, ali ne više na beletrističkom polju, nego na polju pravne znanosti. Prvu svoju pravnu raspravu, koja je ugledala svijetlo, objelodanio je, kako se to iz niže navedenoga njegova književnoga rada vidi, u ovom našem pravničkom glasilu. Zatim su zaredale dalje radnje, koje su izlazile ne samo u ovom »Mjesečniku«, nego i u drugim glasilima kao: u tršćanskom »Pravnom Vestniku«, beogradskom »Arhivu za pravne i društvene nauke«, dubrovačkom »Našem Moru«, zagrebačkoj »Privredi«, splitskoj »Jadranskoj Straži«, tršćanskoj »Gazzetta dei Tribunali«, zagrebačkom »Obzoru«, Spomenici pravničkoga kongresa od god. 1927., te u »Almanahu glavnoga odbora Jadranske straže«.

Ne spominjemo ovdje sitnih stvari, što ih je napisao dr Ante Verona, nego navodimo samo veće rasprave i članke, što ih je objelodanio: 1. u »M j e s e č n i k u« Pravničkoga društva — i to: god.: 1913.: Dvije novice u oblasti austrijksoga kaznenoga prava (str. 266.—273., 340.—347., 423.—430.); — god. 1914.: Suci i zakon od 25. siječnja 1914. (službena pragmatika; — str. 217.—225., 301.—307., 410.—417., 492.—496., 712.—725., 868.—872., 1024.—1035.); — god. 1915.: O pobijanju izrijeka o parničnim troškovima (str. 89.—96.); — god. 1916.: Austrijska carska naredba od 9. kolovoza 1915. (l. d. z. br. 234) o otudjivanju poljodjelskih i šumskih zemljišta i provedbene joj naredbe (str. 7.—18.); — Pregled promjena u austrijskom gradjanskom zakoniku, provedenih djelomičnim novicama od god. 1914. i 1915. (str. 85.—91., 135.—144.); — Nešto o austrijskoj carskoj naredbi od 29 .veljače 1916. — l. d. z. br. 58. (str. 220.—226., 257.—265.); — Nekoliko novih podataka o državnom plovidbenom oglasu carice Marije Terezije od 25. travnja 1774. (str. 449.—462., 561.—571.); — god. 1917.: Treća djelomična novica austrijskoga općega gradjanskoga zakonika — Izvadak obradjen na temelju uredovnoga materijala (str. 10.—17., 132.—138., 169.—179., 225.—233., 281.—291., 353.—372.); — god. 1918.: Austrijski red oduzimanja svojevlasnosti — Carska naredba od 28. lipnja 1916. (l. d. z. br. 207.) o oduzimanju svojevlasnosti (str. 201.—212., 299.—305., 340.—348.); — god. 1919.: Krpiti ili odmah s nova kodifikovati (141.—147.); — god. 1922.: Članak 435.—436. franceskoga trgovačkoga zakona (Fins de non recevoir) i naše pomorsko-pravno pravosudje (str. 1.—18.), Pravo kažnjavanja pomorskoga kapetana po političkom ediktu od god. 1774. i po kasnijim zakonskim osnovama[1]) (str. 263.—278.), Iz

[1]) Ovaj je članak u manjem opsegu bio već objelodanjen. Vidi dalje u tekstu pod br. 4.

Digitized by Google

pravosudja stola sedmorice u pomorskim poslima (str. 356.—363.); — — god. 1923.: Prigodom izdanja zasebnih uzanaca zagrebačke burze o pomorskoj trgovini (str. 225.—237.), Dalmatinsko-slovenački gradjanski postupnik i pravilnik obrtničkoga suda zagrebačke burze de lege lata i de lege ferenda (str. 273.—304.); god. 1921.—1924. (br. 2) priopćivao je pregled pravne literature. — 2. u beogradskom »Arhivu za pravne i društvene nauke« — i to: god. 1922.: Nekoliko razmatranja de lege lata i de lege ferenda prigodom prvoga rješenja stola sedmorice u pomorsko-pravnim poslovima (str. 81. i slij.); — 1926.: Pravi smisao članka 436. franceskog Cod. de com. (str. 258. i slij.); — 1927.: Rad oko unifikacije pomorskoga prava (Predavanje držano u Beogradu, — str. 1. i slij.), Zašto plovidbeno-pravna kronika (str. 279. i slij.), Pabirci po novijoj svjetskoj pomorskoj judikaturi (str. 282. i slij.), Bečka pravila od 1926. godine o obračunavanju različitih valuta (str. 230. i slij.), Iz domaće pomorskopravne judikature (str. 382. i slij., 485. i slij.), Predlog konvencije o potraživanjima zbog gubitka ljudskih života na moru ili tjelesnih ozljeda putnika (str. 228. i slij.); — god. 1929.: Što ćemo u eri kodifikacije sa pomorskim pravom? (str. 118. i slij.); — 3. u tršćanskom »Pravnom Vestniku« — i to: god. 1923.: Nešto iz oblasti pomorsko-pravne terminologije (br. 7. i 8.); — 1924.: Pomorsko pravo napram plovidbenoga prava osobito u državi S. H. S. (br. 2., 3., 4., 6., 12.); — god. 1927.: Comité maritime international (Iz predavanja na pučkom sveučilištu; — br. 7.); — 4. u dubrovačkom »Našem Moru« od god. 1920.: Pravo kažnjavanja pomorskoga kapetana i t. d.[2]) — 5. u zagrebačkoj »Privredi« od god. 1926.: Pomorsko sudovanje (br. 8. i 9.); — 6. u tršćanskoj »Gazzetta dei Tribunali« od god. 1916.: Genesi del Dispaccio 27 luglio 1914 N 2023—312 dell i. r. senato lombardo — veneto di Verona, concernente l'Editto Politico di navigazione di Maria Teresia dell 25. Aprile 1774. (br. 4. i slijed.); — 7. u splitskoj »Jadranskoj Straži« i to od god. 1927.: Konvencija o zaštiti ljudskoga života na moru; — od god. 1928.: Najnoviji pokreti na polju pomorskoga prava (br. 1., 3., 5.—10., od god. 1929. br. 1. i 3.); — 8. u »Almanahu glavnoga odbora Jadranske straže« u Beogradu od god. 1927.: Pomorsko pravo (str. 205. i slijed.); — 9. u božićnom broju »Obzora« od god. 1927.: Jugoslavija i medjunarodno pomorsko pravo; — 10. u »Spomenici pravničkoga kongresa od god. 1927.: Osnovi našega pomorskoga prava.

Kao što je mladi Verona — kako smo gore naveli — objelodanjivao svoje beletrističke književne proizvode pod kakovim pseudonimom, tako je to činio i zrio muž dr. Ante Verona sa svojim pravnim raspravama i člancima. Da se znade, što je sve proizvod njegova pera, iznašamo ovdje, da je sve njegovo, što je u »Mjesečniku« od god. 1913.—1915. označeno znakom —a, od god. 1916. najprije slovom V., zatim riječju »Pravnik«, od god. 1917. i 1918. sa slovom A. i znakom —a. Jedna jedina rasprava iz toga vremena izašla je u »Mjesečniku« od god. 1916. pod njegovim pravim imenom, a od god. 1919. ovamo izašlo je pod njegovim pravim imenom sve, što je tiskom izdao.

[2]) Vidi predjašnju opasku.

Digitized by Google

Osim gore navedenih stvari napisao je dr. Ante Verona i napose izdao: Pomorsko pravo (učbenik): I. dio — Uvod i medjunarodno pomorsko pravo (I. izdanje, Zagreb 1924., II. upotpunjeno izdanje 1927.). U zajednici sa sveučilišnim profesorom drom Srećkom Zugliom je u najnovije vrijeme izdao: Stečajni zakon, zakon o prinudnom poravnanju i uvodni zakon ovim zakonima s komentarom i sudskim rješidbama. Isto su tako zajedno priredili: Zakon o sudskom postupku u gradjanskim parnicama s komentarom i sudskim rješidbama. Ovo se djelo još nalazi u tisku, te ima nade, da će skoro izaći.

Kad je dr. Ante Verona bio došao iz Austrije na službovanje u našu državu, bio je poradi opsežnoga i praktičnoga i teoretičkoga pravnoga znanja ovdje vrlo uvažavan, te je sada na poziv vlade sada pak na zamolbu kojega društva višeput došao u priliku, da dade kakovo stručno pravno mišljenje. Zastupao je našu državu nekoliko puta na medjunarodnim konferencijama. Tako ju je god. 1922. i 1926. zastupao na konferencijama za pomorsko pravo u Bruxelles-u, zatim na ovogodišnjoj konferenciji za kodifikaciju medjunarodnoga prava u Haagu. I prošle godine (1929.) je bio imenovan članom delegacije na ekonomskoj konferenciji u Ženevi, ali na žalost radi bolesti nije mogao na njoj sudjelovati. Godine 1921. je bio postavljen za člana povjerenstva za izradbu pomorskoga zakonika, a god. 1929. za člana povjerenstva za izradbu trgovačkoga zakonika.

Umirovljen god. 1925. kao vijećnik odnosno potpredsjednik stola sedmorice, bio je dr. Verona neko vrijeme zaposlen kod zagrebačke burze. Od god. 1928. bio je dopisni član splitske trgovačke komore, a od god. 1929. dopisni član zagrebačke trgovačke komore. Napokon je bio takodjer izabrani sudac medjunarodne trgovačke komore u Parizu.

Povrh svega toga je dr. Ante Verona radio u više društava. Što se napose tiče našega Pravničkoga društva, to je on postao njegovim članom nakon svršenih pravnih nauka, a došavši na službovanje u Zagreb, izabran je bio najprije njegovim potpredsjednikom, pa zatim i predsjednikom. Pošto je ondašnji predsjednik našega društva dr. Ladislav Polić bio u Ženevi kao delegat naše države na zasjedanju Lige naroda, kada se je god. 1924. obdržavao u Zagrebu prvi zbor pravnika naše države, predsjedao je dr. Ante Verona kao društveni potprednik tomu zboru.[3]) Medju ostalim zaključilo se na tom zboru, da se svake godine drže kongresi pravnika naše države, pa je dr. Ante Verona marljivo sudjelovao svojim radom kod priredjivanja kasnijih takovih kongresa. Na kongresu pravnika, koji je održan god. 1927. u Sarajevu, je bio prvi referent u raspravi o osnovnim načelima našega pomorskoga prava.[4]) Zanimajući se mnogo pomorskim pravom, osnovao je dr. Verona u Zagrebu i posebno društvo za pomorsko pravo, kojemu je društvu sam bio predsjednikom. Pokojni dr. Verona održao je takodjer nekoliko

---

[3]) Vidi izvještaj o tom zboru pravnika u »Mjesečniku« od god. 1921., str. 428.—442.

[4]) »Mjesečnik« od god. 1927., str. 42. i dalje.

Digitized by Google

javnih predavanja, tako god. 1928. u našem društvu: »Opći pogled na naše pomorsko pravo«,[5]) zatim u pučkom sveučilištu, te jedno u Beogradu.

*

Za vrijeme službovanja dra Antuna Verone kod zemaljskoga suda u Zadru, došao je za predsjednika tamošnjega prizivnoga suda dr. Adalbert Gertscher.[6]) Nije dugo trajalo, i Gertscher je upoznao mladoga sudskoga pristava dra Veronu i njegova dobra svojstva. I tako je dr. Verona sigurno na želju dra Gertschera postao tajnikom kod prizivnoga suda u Zadru, t. j. njegovim tajnikom. U tom svojstvu je bio dr. Verona u neprestanom službenom saobraćaju sa svojim šefom drom Gertscherom. Naravna je stvar, da je on različitim prilikama i izvan ureda došao u doticaj sa svojim šefom, te po njemu i u sve življi saobraćaj sa njegovom obitelji. Tako je došlo brzo do toga, da je dr. Verona odmah nakon svojega promaknuća za sudskoga savjetnika u Rovinju sklopio dne 14. veljače u Zadru ženidbu sa kćerju dotadašnjega svojega šefa dra Gertschera po imenu Marijom. Iz toga sretnoga braka poteklo je petero i danas žive djece: tri kćeri i dva sina. Dvije kćeri su već namještene u državnoj službi i prema tomu opskrbljene, dok će sinovi skoro svršiti visokoškolske nauke: stariji pravne, a mladji tehničke.

Dr. Ante Verona je bio u svojem životu čovjek vrlo trijezan, uživao je u radu, pa je bio marljiv kao mrav. Na posao, koji mu je bio povjeren, uvijek se dao — štono riječ — dušom i tijelom. Svojoj je supruzi bio osobito dobar bračni drug, a djeci vrlo brižan otac. Vrijedno je ovdje istaknuti njegovu požrtvovnost za obitelj u vrijeme svjetskoga rata, kada je bio u službi kod vrhovnoga suda u Beču. Stanujući sa svojom obitelji u bečkom gradskom kotaru Hietzingu, zamolio je svojega najmodavca, da mu ustupi za obradjivanje komad zemljišta, koje je ležalo uz kuću neobradjeno. Kada je njegovoj molbi bilo udovoljeno, on je sam vlastitim rukama bez ičije pomoći iskrčio dotično zemljište i pretvorio ga u vrt, koji je dalje marljivo obradjivao, te poglavito prihodom toga vrta za vrijeme nestašice živežnih namirnica uzdržavao svoju obitelj i sebe.

Kao sudac, iskreno je dr. Ante Verona prijateljevao sa svojim kolegama sucima, a isto tako, postavši profesorom na visokoj ekonomsko-komercijalnoj školi, sa svojim profesorskim kolegama. Kao profesor zauzimao se svim svojim silama za napredak mladeži, prema kojoj je bio inače obziran. Gdjegod je trebalo, očinski je pomagao svojim djacima i zborom i tvorom.

Pokojni Verona je bio u svojoj mladosti dosta slabunjav, pobolјevao je već kao djak. Ni u svojoj muževnoj dobi nije bio baš osobito čvrstoga tjelesnoga ustroja. Ali je bio ipak dobro uzdržan, jer je, baveći se svojim poslovima, inače vrlo skromno i mirno živio. Ljeti mi-

---

[5]) »Mjesečnik« od god. 1928., str. 510. i 561.—562.

[6]) Nakon njegove smrti napisao je M i h o O b u l j e n o njegovu radu i djelovanju opsežan članak u »Mjesečniku« od god. 1909., str. 127.—135.

Digitized by Google

nule godine je ozbiljnije obolio, te se morao podvrći težoj operaciji. Nešto poteže ali ipak sretno riješio se bolesti, te se opet prilično oporavio i nastavio svoj rad. Ovoga ljeta ponovno se ćutio slabo, te se podvrgao novoj operaciji. Mi smo se telefonski upitali kod njegove obitelji, kako je sa njegovim zdravljem. Stariji njegov sin nam je saopćio: »Ocu ide zdravstveno stanje, hvala Bogu, na bolje; mnogo povoljnije nego prošle godine.« Ali jedva je prošlo deset dana od toga telefonskoga razgovora, saopćio nam je posve nenadano isti stariji sin telefonskim putem i to žalosnim i plačnim glasom: »Moj otac je umro prije pola sata.« Prema daljim obavijestima, stao je siromah brzo slabiti tako, da je posvema obnemogao, te onda za uvijek blago usnuo.

Mrtvo tijelo pokojnoga dra Antuna Verone je bilo postavljeno na odar u mrtvačnici na Mirogoju, gdje je bilo izloženo do sprovoda. Iz mrtvačnice je krenuo sprovod dne 15. kolovoza t. g. u 5 sati poslije podne, dok je sv. misa zadušnica za pokoj njegove duše odslužena u župnoj crkvi sv. Marka dne 19. kolovoza u 9 sati prije podne. Na sprovodu je sudjelovalo mnoštvo otmjenoga općinstva. Tu se je bio skupio znatan broj njegovih prijatelja, znanaca i štovatelja naročito iz krugova visokoškolskih nastavnika, te sudačkoga, odvjetničkoga i trgovačkoga staleža. Njegovi profesorski drugovi obilno su zastupali na sprovodu ekonomsko-komercijalnu visoku školu, brojni sveučilišni profesori naše i ljubljansko sveučilište, a bilo je tu i dosta zastupnika našega društva, pa i zastupnika drugih društava. Kada je svećenik obavio pred mrtvačnicom opijelo nad mrtvim tijelom, pojavio se na stepenicama pokojnikov profesorski drug i ovogodišnji prorektor ekonomsko-komercijalne visoke škole gosp. dr. David Karlović, te se u ime ekonomsko-komercijalne visoke škole i profesorskoga zbora te škole rastao sa pokojnikom ovim žalobnim govorom:

Nezaboravni druže!

U ovaj pretužni čas, kada se Tvoji zemni ostanci dijele za uvijek s Tvojim domom, gdje si sa vrijednom drugaricom svoga života i vrlom djecom savio svoje uzorno gnijezdo, — u ovaj pretužni čas dovikujem Ti slomljena srca u ime Ekonomsko-komercijalne visoke škole zadnji »S Bogom«.

S Tobom se rastati s posljednjim pozdravom — koja li je teška zadaća! Nad Tobom zatvoriti tamni grob — koja neizreciva bol. S Tobom za uvijek prekinuti zajednički rad za našu školu, po tom za našu cjelokupnu privredu — nenadoknadiv je gubitak. Pa ipak mora biti. Viša sudba tako je odredila, a mi njezine nemoćne čestice moramo se pokoravati.

Neprežaljeni pokojnik izabrao si je sudačko zvanje, — a ipak je od svoje mladosti bio nastavnik. Već god. 1891. predavao je kao suplent u gimnaziji kotorskoj. Godine 1904. predaje trgovačko i pomorsko pravo na trgovačkoj akademiji u Trstu. God. 1921. podijeljena mu je venia legendi iz pomorskoga prava na pravnom fakultetu sveučilišta u Zagrebu, a kroz gotovo 10 godina predavao je i radio neumorno na našoj Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi. Velim neumorno, jer je

Digitized by Google

svoju golemu riznicu znanja, stečenu dugogodišnjim praktičnim radom hotio ostaviti svojim djacima kao sveti amanet.

Njegovom smrću nastaje velika praznina.

Djaci gube svog dobrog profesora, zbor svoga iskrenog druga, a škola požrtvovnog rektora.

No i naša stručna literatura gubi jednog od svojih najmarljivijih suradnika baš u najplodnijoj dobi znanstvenoga stvaranja.

Velik je broj njegovih članaka u »Mjesečniku« Pravničkoga društva u Zagrebu, beogradskom »Arhivu za pravne i društvene nauke«, u tršćanskom »Pravnom Vjesniku«, u časopisima Jadranske Straže i u mnogim drugim časopisima.

Težak je to gubitak za sve nas, ali je još teži i nenadoknadiv gubitak za ženu, koja gubi uzornog muža, i djecu, koja evo prate do groba svoga požrtvovnog i ljubljenog oca.

Nitko im taj gubitak ne može nadoknaditi, tek im može biti mala utjeha, kada vide i znadu, da je pokojnik već u ovo kratko vrijeme, što je živio medju nama, stekao toliku ljubav i simpatije.

Dragi pokojniče! Nismo došli ovamo, da Ti samo kazujemo svoju tugu za Tobom, nego da Ti kažemo, da se ponosimo, što smo Ti bili suradnici i da Ti se zahvalimo za sav Tvoj rad i Tvoja djela.

I sada, kada zadje sunce nad Tvojim rodnim mjestom, mrmorit će more — Tvoje more svoju staru pjesmu. I ono Te pozdravlja, a preko njega Te pozdravlja i Tvoj najmladji sin, kome nije bilo sudjeno, da Te s nama otprati do ovoga hladnog groba.

Snivaj slatko i spokojno, — vječna Ti slava!

Slava dru Anti Veroni!

Iza toga je sprovod krenuo na groblje. Nakon toga, što je svećenik obavio posljednji blagoslov pokojnikova mrtvoga tijela pri grobu, izrečeni su bili nad otvorenim grobom, u koji su već bili spušteni pokojnikovi smrtni ostanci, dalji žalobni govori. U ime Jadranske Straže istaknuo je gosp. Wickerhauser pokojnikove znatne zasluge ne samo za Jadransku Stražu, nego za pomorstvo uopće, a napose za znantsveno obradjivanje pomorskoga prava. Sveučilišni profesor dr. Karlo Radoničić naglasio je pak u ime Dalmatinskoga skupa, kako je čitav život pokojnika bio ispunjen marljivim i nesebičnim radom, dakle vrednotama koje ne propadaju.

Pokojnikova obitelj dobila je vrlo mnogo sažalnica sa raznih strana, pa i sa Najvišega mjesta. U ime odbora Pravničkoga društva je izražena rastuženoj pokojnikovoj udovici, kao i ostalim članovima obitelji, odmah nakon preminuća usmena, pa zatim i pismena sućut. Ovom pak zgodom izrazuje rastuženoj obitelji duboko osjećanu sućut i uredništvo ovoga glasila.

Vječna spomen i slava dru Anti Veroni!

Dr. Edo Lovrić.

Digitized by Google

Literatura

DR. MILENKO MILIĆ: MEDJUNARODNA ORGANIZACIJA RADA. — Beograd 1930. Stranica 22. Ova je rasprava napose otisnuta iz »Arhiva za pravne i društvene nauke«.

DR. LAPAJNE STJEPAN: SPORI O OSNOVNIH POJMIH PRAVA ZASTARANJA. Ljubljana 1930. Stranica 26. Napose otisnuto iz »Zbornika znanstvenih rasprav« VII.

PRIPOMBE K NAŠI IN MODERNI POSESTNI ZAŠČITI. Ljubljana 1930. Stranica 28. Posebni otisak iz »Slovenskoga Pravnika« br. 5.—8.

O SLOBODI VOLJE. Napisao dr. F. Čulinović, sudac u Vel. Bečkereku. Štamparija Vujičina Lazara u Vel. Bečkereku, 1930. Stranica 143. — Cijena nije navedena. — Pisac ove knjige je poznat čitateljima »Mjesečnika« po svojoj raspravi o determinizmu, koja je izašla u 6. broju ove godine. Pisac raspravlja u glavnome o istoj temi, ali mnogo opširnije i sa raznovrsnih stanovišta. Svakome, tko nije bolje upućen u problem o slobodi volje, ovom se knjigom pruža mogućnost, da na temelju njenoga jasnoga prikaza upozna taj problem sa sviju strana. Pisac stoji na stanovištu determinizma. »Od determenizma — zaključuje on ovako raspravljanje — društvu ne prijeti nikakva opasnost. Svi prigovori protiv njega samo su imaginirana subjektivnost. On ističe i socijalnost i čovječnost. Jedino on je put, kojim će poći, kojim već kroče mnoge uredjene zajednice. Determinizam vodi do toliko željenog carstva božjeg na zemlji, jer će po njemu i u njemu doći do prave moralnosti bez krivnje i bez kazne, po njemu će doći do čistog altruizma, a to je najviša i najčišća društvenost.«

RJEŠENJA KASACIJONOGA SUDA u krivičnim i disciplinskim stvarima. Tu zbirku, koju je dosada izdavao konzorcij »Themisa«, preuzelo je sada Jugosl. nakl. d. d. Obnova, ali ju i dalje uredjuje gosp. Ljubo Milanović, predsjednički tajnik stola sedmorice, odj. B. u Zagrebu. Ova knjiga (IV.) sadržaje, u pretežnome dijelu, rješenja odjeljenja B. stola sedmorice u Zagrebu iz god. 1924.—1929. obzirom na kazneni postupnik i kazneni zakon. Datumi tih rješenja upućuju, da se radi o starim krivičnim zakonima, ali se ona tiču samo onih paragrafa starih zakona, koji se slažu potpuno s analognim paragrafima novoga kriv. zakona. Zato je u svakoj pravnoj izreci na čelu pojedinoga riješenja označen § staroga zakona a uza nj i odgovarajući mu § novoga zakona. Prema tomu su ta rješenja i danas potpuno aktuelna. Kao što je poznato, rješenja odjeljenja B. stola sedmorice imadu obično vrlo opširno i temeljito obrazloženje, po čemu ona dobivaju na teoretskoj i praktičnoj važnosti. Cijena je ovoj knjizi na 456 stranica osmine u ukusnom platnenom uvezu D 100.

ZAKON O SUDSKIM TAKSAMA i Pravilnik o izvršenju zakona o sudskim taksama izašao je u posebnoj ukusnoj, praktičnoj i u platno vezanoj knjižici nakladom Konzorcija »Themisa« u Zagrebu. Cijena je D 30.

KRIVIČNI ZAKONIK za kraljevinu Jugoslaviju. Sudac Miloš Munišić je počeo u Beogradu izdavati taj zakon u manjim svescima, popraćujući tekst tu i tamo sasvim kratkim primjedbama za praksu.

»VASOJEVIČKI ZAKON OD DVANAEST TOČKA« gosp. Ilije Jelića. Napisala Radmila S. Petrović, Beograd 1930. Prošle godine, izdala je Srpska kralj. akademija nauka knjigu gosp. Ilije Jelića pod gornjim naslovom. O toj knjizi napisala je Radmila Petrović kritiku u »Srpskome književnome glasniku«. Smatrajući gosp. Jelić tu kritiku neosnovanom, napisao je antikritiku u »Braniču«, koja je izašla i u posebnoj knjižici. Ali ni Radmila Petrović nije mirovala. Odgovorila je autoru u naslovnoj knjizi od 47 stranica. Polemika je vrlo interesantna. Autorica poriče u glavnome autentičnost »Vasojevičkome zakonu od dvanaest točaka« i poziva gosp. Jelića, neka tu autentičnost dokaže prije svega, jer misli da ju dosad nije dokazao

DR. DOLENEC METOD: PRISPEVEK K ZGODOVINI »ZELENAŠTVA« MED SLOVENCI. Ova je rasprava posebno otisnuta iz Šišićeva zbornika. — PRAVNI INSTITUT »KLAUSEL DES ALLGEMEINEN LANDSCHADENBUNDES« V SLOVENSKIH DEŽELAH. Poseban otisak iz Zbornika znanstvenih rasprav VII. —

Digitized by Google

MAKLECOV ALEKSANDER: OSEBNOST ZLOČINCA V MODERNEM KAZENSKEM PRAVU s posebnim ozirom na kazenski zakonik kraljevine Jugoslavije. Poseban otisak iz Zbornika znanstvenih razprav VII.

DR. KUŠEJ RADO: DIE ÖFFENTLICHEN PATRONATE IM KAISERLICHEN ÖSTERREICH UND IHRE SCHICSALE IN SEINEN NACHFOLGESTAATEN. Ovu je raspravu profesor ljubljanskoga sveučilišta objelodanio u »Zeitschrift-u der Savigny-Striftüng für Rechtsgeschichte« L. Bd. kan. Abt. XIX. 1930., odakle je ona i napose otisnuta. Pisac se je ovim predmetom bavio već dulje vremena u našim listovima, a sada iznosi taj svoj rad i u ovoj raspravi na njemačkom jeziku.

DR. KAUSCHANSKY: DAS EHERECHT JUGOSLAWIENS. Berlin, z. Zt. Kischinew. — Ova je rasprava od 32 stranice napose otisnuta iz II. knjige, ? sveska »Archiv für die civilistische Praxis« u Tübingenu od god. 1929. Na temelju pozitivnih zakona opisuje autor ženidbeno pravo na svim pravnim područjima kraljevine Jugoslavije.

DR. SEIDLER ERNST: DIE SOZIALWISSENSCHAFTLICHE ERKENNTNIS. Ein Beitrag zur Methodik der Gesellschaftslehre. Str. VIII., 208. velike 8°. — Pisac, sveuč. proesor i austrij. ministar predsjednik i. s., smatra socijologiju kao teoretičku nauku o socijalnim pojavama. U prvoj se glavi nastoji cijelo gradivo socijologije uložiti u cjelokupnu sliku svijeta najprije sa generalnim bićem pojava, a onda osobito sa univerzalnom morfologijom oblika pojava. U drugoj se glavi bavi sa pitanjem, u čemu valja uočiti specijalno biće socijalne pojave i kako se ona svrstava u opće biće fenomena. Dalje se traže metode, koje teoretičaru služe za razjašnjenje zbiljskoga. U trećoj se glavi izabiru posljedci istraživanja opće filozofije i prirodnih znanosti. U četvrtoj pak glavi se ide poglavito za tim, da se dokaže da, osebina socijalnih fenomena doduše donosi sobom stanovite teoretske osobitosti, ali da ona ne isključuje upotrebu redovnih metoda. Dalje se ispituje, u koliko su metodička stanovišta tečajem razvoja socijalnih znanosti došla do vrijednosti. Pisac uzima ori tome u obzir povjesnu, socijološku, pravnu i državopravnu znanost, te narodnu ekonomiju. Ovo usporedjivanje nije iscrpljivo, ali je dovoljno, da se opravda metodičko stanovište.

HIPPEL DR. ROBERT, profesor pravoslovnoga fakulteta u Göttingenu: DEUTSCHES STRAFRECHT. — Prvi svezak ovoga djela »Allgemeine Grundlagen« je izašao god. 1925. Pisac je u njegovu predgovoru rekao: »Naši učbenici običavaju obradjivati više ili manje pitanja sa trostrukoga gledišta: predmet, povijest i djelovanje kaznenoga prava. Već pred dulje vremena sam došao do uvjerenja, da ovo područje obuhvaća u istinu dogmatske, povjesne i kriminalno-političke osnovke naše struke, kojih znanje poglavito čini istom kriminalistu u višem smislu. Danas se može vladati ovim gradivom samo nakon dugoga i mučnoga rada, jer nema djela, koje bi prelazilo granice nacrta cjelokupnoga prikaza. Ovu prazninu hoće da popuni ovo djelo.« Ujedno je pisac pregledom o pravu inozemstva pružio uvid u cjelokupni razvoj kaznenoga prava i u položaj njemačkoga kaznenoga prava u okviru prava kulturnih naroda. — Drugi svezak, koji baš izlazi, donosi najprije pregled razvoja kaznenoga prava u Njemačkoj i u inozemstvu u zadnjih pet godina. No glavni je sadržaj ovoga sveska prikaz općih nauka o deliktima. Obradba toga prikaza predstavlja najvišu dogmatsku zadaću kazneno-pravne znanosti. Ovdje se naime radi o općim pretpostavama i granicama svakoga kažnjavanja, a time ujedno o osnovkama sudačke djelatnosti kod presudjivanja bilo kojih delikata. Ovaj je svezak prema tomu jednako služi znanosti i sudačkoj praksi. Ovomu odgovara i obilan obzir na sudovanje drž. suda.

DR. BERHARD LUDWIG: AKADEMISCHE SELBSTVERWALTUNG IN FRANKREICH UND DEUTSCHLAND. Ein Beitrag zur Universitätsreform. Str. IV., 146. Pisac, profesor državnih znanosti na sveučilištu u Berlinu, proučavao je u Franceskoj god. 1908. i dvadeset godina iza toga francesku reformu sveučilišta, pa iznosi posljedak tih svojih proučavanja u ovoj knjizi. Iz nje se vidi, da Francezi imaju pred očima sasma drugi ideal sveučilišta nego li Nijemci. Zato ima na njemačkim sveučilištima ne samo krivih razumijevanja nego i nepravednih sudova o franceskim odnošajima u tom obziru. U knjizi se razbistruju razne stvari, te se ona ujedno ukazuje kao neki doprinos k pitanju sveučilišne reforme.

Digitized by Google

Svaštice

NJEMAČKI PRAVNIČKI KONGRES (Der 36. deutsche Juristentag) će se ove godine održati u Lübecku od 10.—13. rujna. Na dnevnome redu su ova pitanja:

Preporuča li se zakonsko uredjenje pouzdaničkog odnosa (Treuhänder-Verhältnis)? — U koliko je potrebna promjena obiteljsko-pravnih propisa gradj. zakonika obzirom na član 119., stav 1., rečenica 3., državnog ustava, koji izriču jednakopravnost poslova?

Preporuča li se zakonsko uredjenje pitanja, je li i eventualno u kojem opsegu državni sud (Reichsgericht) poslije stupanja na snagu novog kaznenoga zakona vezan na svoja rješenja, izdana na temelju dosadanjega kaznenog zakona i je li prema tome obvezan, da kod eventualnih odstupanja donese p l e n a r n u rješidbu? — Je li potrebna promjena zakonskih propisa o obnovi postupka i o naknadi štete za nevino osudjene?

Preporuča li se, da se jednim državnim zakonom razjasni i za pravnu primjenu mjerodavno ustanovi razlika, koja počiva na čl. 153. drž. ustava, naime razlika izmedju pojma ograničenja vlasništva, dozvoljenoga bez odštete, i izvlaštenja, vezanoga s obvezom odštete bivšemu vlasniku? — Preporuča li se promjena Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz von 1913 u njegovim temeljnim propisima? — Je li potrebna jača zaštita poslovne tajne? — Preporuča li se jače sudjelovanje stručnih lajika kod odlučivanja o gospodarsko-pravnim sporovima?

Preporučaju li se zakonski propisi za umanjenje polaganja zakletve u gradjanskom i u kaznenom postupku? Ima li se, napose u gradjanskom postupku, ograničiti dokaz sa svjedocima i mjesto zakletve stranaka uvesti preslušanje stranaka pod zakletvom ili bez zakletve? — Preporuča li se kod osnovnih promjena sudskoga reda donijeti osobite propise za rješavanje gradjanskih i kaznenih predmeta manje važnosti?

Kao što se vidi, za svaku pravnu granu (gradjansko pravni odio, kazneno-pravni odio, javno-pravni odio, gospodarsko-pravni odio, odio za gradj. postupak i uredjenje sudova) postavljena su dva temata. Sva su pitanja postavljena sa stanovišta de lege ferenda, prema čemu se vidi da pravnički zbor smatra svojim zadatkom davati poticaj zakonodavnome tijelu i na nj utjecati. — Referenti su ministri, odvjetnici, sveučilišni profesori, suci, upravni činovnici itd.

DA LI MOŽE MUŽ TRAŽITI NATRAG DAR, ŠTO GA JE DAO SUPRUZI KAO ZARUČNICI? Ovo vrlo zanimljivo pitanje za svakog pravnika, naročito pak za pravnika praktičara riješeno je nedavno po vrhovnom sudu u Beču povodom jednoga konkretnoga slučaja. God. 1920. darovao je naime N. svojoj zaručnici M. zlatni prsten oveće vrijednosti. God. 1921. su zaručnici N. i M. sklopili ženidbu. God. 1928. dozvoljena je tim supruzima rastava krivnjom jednoga i drugoga. Nakon toga je muž sudbeno stavio zahtjev, da mu žena vrati zlatni prsten, što joj ga je bio darovao kao zaručnici, jer je ona teško povrijedila njegovo povjerenje opetovanim preljubima. K o t s u d u F. kao sud prve molbe je svojom osudom udovoljio zahtjevu tužitelja. O k r u ž n i s u d u V. kao prizivni sud je ukinuo prvomolbenu osudu i odbio zahtjev tužitelja, jer da se darovanja, što ih medjusobno učine zaručnici, ne mogu opozvati, ako iza toga sklope ženidbu. — V r h o v n o s u d i š t e u Beču je udovoljilo zahtjevu tužbe i svoju presudu ovako obrazložilo: Ne može se pronaći, zašto se za ovaj slučaj imaju staviti izvan kreposti zakoniti razlozi opoziva darovanja, koji inače vrijede za darovanje. Uostalom nije moguće uvidjeti, zašto bi se moralo sa darovanjem, učinjenim zaručniku, koji je kasnijim sklopljenjem ženidbe postao bračnim drugom, samo zato, jer je uslijedilo prije sklopljenja ženidbe, postupati drugačije, nego li da je uslijedilo poslije sklopljenja ženidbe. Naprotiv, ako sam ženidbeni ugovor, kojim se osniva čvrsta zajednica života, ne može da odstrani opće propise o darovanju, tim manje to može ugovor o zarukama, kojim se osniva sveza, koja se može uvijek razriješiti. Prvostepeni je sud posve opravdano zauzeo stanovište, da je nastupio za opoziv razlog, što ga je naveo tužitelj. Postoji naime slučaj opoziva darovanja radi grube neharnosti, jer se je tužena učinila krivom opetovanih preljuba. Na ovom posljetku ne može ništa da promijeni okolnost, da je rastava uslijedila krivnjom jednoga i drugoga bračnoga druga. *Dr. E. L.*

PREKINUĆE BRAČNE ZAJEDNICE BEZ SUDBENE RASTAVE U AUSTRIJI. — Žena M. je odbjegla od svojega zakonitoga muža N. i uzela odijeljeno od njega stan i to poradi toga, što je on godinama podržavao preljubnički odnošaj i

Digitized by Google

SAMOBOR KRAJ ZAGREBA
TELEFON BR. 12

nije nikako hotio da ga napusti. Muž je nato sudbeno zatražio, da žena nastavi s njim bračnu zajednicu. Kotarski sud u P. je udovoljio zahtjevu supruga, da žena imade nastaviti bračnu zajednicu s njime. Zemaljski sud u B. odbio je pravni lijek, što ga je žena uložila protiv prvomolbenoga rješenja i ovo potvrdio. — Vrhovni sud u Beču je povodom daljega pravnoga lijeka žene ukinuo oba rješenja nižih sudova i naložio prvomolbenomu sudu, da nakon popunjenja postupka izda u stvari novo rješenje. U obrazloženju rješenja vrhovnoga suda se navodi medju ostalim i ovo: Supruzima nije slobodno samovlasno ukinuti bračnu zajednicu. Ali se to ne smije tako razumijevati, da jedan bračni drug, ako ne traži razrješenje ženidbe ili rastavu od stola i postelje, mora biti prinudjen, da živi u bračnoj zajednici sa drugim bračnim drugom pod svim mogućim okolnostima. Iz važnih uzroka može jednomu bračnom drugu i bez sudbenoga postupka na razrješenje ženidbe ili na rastavu od stola i postelje biti slobodno uzeti stan odijeljeno od drugoga bračnoga druga. U biti naime ženidbe leži, da se supruzima mogu samo tada nametati sa bračnom zajednicom života skopčane dužnosti i tereti, ako postoji na jednoj i na drugoj strani poštivanje ćudoredne sadržine ženidbe.

U Austriji vrijedi u stvari, o kojoj se gore radi, opći austrijski gradjanski zakonik, prema kojemu u pogodbi ženidbenoj dvije osobe različnoga spola zakonitim načinom očituju svoju volju, da će živjeti u nerazlučnoj zajednici, djecu radjati, odhranjivati ju, te jedna drugu zamjenito pomagati (§ 44.); obadvije imaju jednaku obvezu na ženidbenu dužnost, vjernost i zamjenito pristojno postupanje (§ 90.); muž napose kao glava porodice je dužan ženi davati pristojno uzdržavanje i nju u svim prigodoma zastupati (§ 91.), a žena napose je dužna ići za mužem u prebivalište njegovo, pomagati ga po mogućnosti u kućnim poslovima i tečenju, te izvršivati — koliko to ište domaći red — dane od njega naredbe i skrbiti se, da ih i drugi izvršuju (§ 92.). Zato muž i žena — ma bili o tome oboje složni — ne mogu nikako samovlasno ukinuti saveza ženidbenoga, i to tvrdili oni, da ženidba ne valja, ili tražili raspust ženidbeni, ili samo rastavu od stola i postelje (§ 93.), nego to valja provesti sudbeno (nevaljnost §§ 94.—102., rastavu od stola i postelje §§ 103.—110., 132., raspust §§ 115.—117., 133.—135.). Nasuprot po sadašnjem pravu katoličke crkve može nedužni bračni drug takodjer samovlasno (propria auctoritate) ostaviti (odnosno otjerati) za uvijek drugoga bračnoga druga poradi preljuba tako, da nije dužan protiv svoje volje uspostaviti zajednicu života s njime (Cod. iur. can. c. 1129. i 1130.). Ako se isporede oni propisi austr. gradj. zakonika sa ovim propisima katol. kanonskoga prava, izgleda, kao da je vrhovno bečko sudište gornje obrazloženje svoje rješidbe osnovalo više na katoličkom kanonskom pravu nego li na općem austrij. gradjanskom zakoniku. *Dr. E. L.*

MOGU LI SE PRESUDE OBRANIČKOGA SUDA ZAGREBAČKE BURZE POBIJATI TUŽBOM KOD REDOVITOGA SUDA?

Članak, što je kao odgovor na to pitanje objelodanjen u br. 6. »Mjesečnika«, pisac je, nakon što je u predzadnjem stavku naveo zaključno mišljenje stola sedmoriec (od 1. V. 1930. br. 1420):

»Prema tome je tužiteljica ..... ovlaštena pobijati presudu obraničkoga suda zagrebačke burze, u koliko za to postoje pretpostavke § 382. grpp.,«

završio ovom rečenicom:

»Time bi i ovo dosada prijeporno pitanje bilo načelno i konačno riješeno.«

Stol sedmorice se bavio tim pitanjem svega tri puta. U rješenju:

1. od 23. VI. 1923. br. 1462. mišljenja je, da »ima mjesta tužbi na pobijanje presuda burzovnoga obraničkoga suda pred redovitim sudovima«;

2. od 18. X. 1929. br. 6147. »Mjesečnik« br. 11. i 12./1929. str. 547. suprotnoga je mišljenja, te je potvrdio rješidbu banskoga stola, kojom se odbijala takova tužba, podnešena sudbenome stolu u Zagrebu;

3. gore pomenutome od 1. V. 1930. br. 1420. prihvatio je mišljenje kao pod 1.

Budući da su sve tri odluke pale u pojedinim sporovima, u kojima i samo u njima iudicium inter partes faciunt, i da su k tomu suprotna sadržaja, izlazi, da to pitanje nije barem do danas »bilo načelno i konačno rješeno.« *S. Peručić.*

IZ UREDNIŠTVA. Već je bio tiskan peti arak ovoga dvobroja, kada nam je posve nenadano bilo saopćeno, da je naš predsjednik dr. Ante Verona umro. Pošto smo ipak hotjeli donijeti u ovom dvobroju — makar pri koncu — njegov životopis, odgodili smo izlaženje, dok prikupimo za to potrebne podatke.

Digitized by Google

VLADIMIR PRES...
SAMOBOR KRAJ ZA...
TELEFON BR. 12

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1930.
RUJAN Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 9.

Samo dva originarna tipa demokracije

Piše dr. Fran Milobar, sveuč. prof. u Zagrebu.

III.

Prigovori demokraciji, grijesi parlamentarizma.

Van dvojbe je, da je parlamentarizam kompromitovao demokraciju — bez njezine krivnje. Razlog je tomu, što uz male iznimke malone cijelo društvo indentifikuje parlamentarizam i demokraciju. Dapače i najveći dio znanstvene literature ne zna si predstaviti zgodniju inkarnaciju, formu demokracije do li u parlamentarizmu. Naši čitatelji znadu, da su parlamentarizam i demokracija dvije različite, zasebne stvari, te da jedan bez drugoga može opstojati, jer je već bilo i parlamentarizma bez demokracije, kao i demokracije bez parlamentarizma. Istom u modernim, velikim državama i narodima, gdje je izravna demokracija nemoguća, nego se mora služiti reprezentacijom, nastao je u neku ruku nerazrješivi vez izmedju demokracije i parlamentarizma. Ali bila demokracija izravna ili reprezentativna, u obima je narod (dakle cjelokupnost) nosioc suvereniteta »izvor vlasti i prava«, tvorac organa ekzekutive, legislative, judikature i kontrole, te njihovih kompetencija. Ovom se prigodom pri stvaranju kompetencija ovih organa dogodilo, da je parlamentarizam — žonglerijom interpretacije pojma »reprezentacija« — zajašio demokraciji za vrat, pa ju pognao, da se sama dovede ad absurdum, stvarajući iz demokracije negaciju demokracije, diktaturu parlamenta ili točnije diktaturu partizanstva. Nije bo negacija demokracije samo diktatura ekzekutive kao u nekadanjim policajno-apsolutističkim monarhijama, nego je negacija demokracije svaka diktatura, pa tako i ona parlamenta ili parlamentarnoga partizanstva.

Pretijesna veza demokracije sa parlamentarizmom dovodi do toga, da protivnici demokracije sve nastranosti i nedostatke parlamentarizma upisuju u grijeh demokraciji, dok s druge strane branitelji parlamentarizma brane i spasavaju i njegove nastranosti prednostima demokracije. Ta pretijesna veza demokracije sa parlamentarizmom je takodjer u velike razlogom, da su prigovori demokraciji i njezinu parlamentarizmu najvećim dijelom naravi simptomatičke, a terapija, koja se preporuča, malone u cijelosti naravi palijativne.

Digitized by Google

Svi prigovori protiv demokracije ili — točnije rečeno — protiv onih, koji su demokraciji forme davali, dadu se svesti, držimo, na ova tri temeljna uzroka:

1. da nisu našli sretno rješenje problema odnošaja izmedju parlamenta i ekzekutive;
2. da su cijeli sistem izgradili na fragmentarnom i jednostrano shvaćenom individualizmu;
3. da su omalovažavali ona dva u društvu i državi djelujuća i društvo formirajuća vječna načela· socijalni i individualni, te način njihova djelovanja.

Zato je ispao naopako odnošaj izmedju ova dva načela prigodom stvaranja odnošaja izmedju ekzekutive i parlamenta u parlamentarno-demokratskoj državi. Odatle eto u glavnom sve zbrke i konfuzije u cijelom parlamentarno-demokratskom sistemu.

Od ovih triju razloga najprije je opažen onaj prvi, jer je najneposredniji i tako rekući rukopipateljan. Zato se proti njemu i najprije diže reakcija i otpor, i to svijesno, te pod raznim, a ponajčešće upravo najradikalnijim formama (revolucije, državni udari, diktature).

Demokraciju je stao uvadjati na evropskom kontinentu pokret (liberalni) trećega staleža (gradjanskoga) sa velikom francuskom revolucijom. Gradjanski stalež je ustao protiv policajne države, protiv apsolutne monarhije, protiv diktature eksekutive. Ovaj je stalež sam za sebe preslab, da obori monarhiju. On je mogao očekivati uspjeha samo onda, ako predobije za svoj pokret najšire slojeve društva. Zato se je morao odmah postaviti na demokratsko stanovište, za demokraciju, koju je teoretski već bio izgradio J. J. Rosseau. Njegove ideje su bile već prodrle u šire slojeve gradjanskoga društva u Francuskoj, a odavle se širile i preko granica Francuske u bliže i dalje susjedstvo. Gradjanski pokret je razvio zastavu borbe za slobodu, ravnopravnost (političku) i bratstvo svih »gradjana« i za »prava naroda« t. j. narodnu suverenost u smislu Rousseau-ove nauke. Akoprem njegova nauka o demokraciji nije bila sasvim pristala za veliku francusku državu, jer je on izgradio svoje demokratske teorije, imajući pred očima male izravne helenske i švicarske demokracije, ali je bila izvrsno orudje za osvajanje širokih neslobodnih masa. Za veliki francuski narod i prostranu državu uzeta je reprezentativna demokracija uz fikciju, da je reprezentacija narod, pa po tomu izvor sve vlasti i prava.

Posljie oborenja monarhije i monarhičnoga načela, to je bio jedini izlaz iz kaosa, upravo kao u Njemačkoj kojih 130 godina kasnije prigodom stvaranja Weimarskoga ustava. I tu je bilo zauzeto stanovište, da je narod izvor vlasti i prava, što on prenosi na svoju reprezentaciju, na — k o n s t i t u a n t u.

Dovle teče stvar za nuždu demokratski i logički, pošto cjelokupni narod, milijuni individua, ne mogu najedanput i zajedno saborovati. Ali od konstituante dalje počima i napreduje zbrka; nastaje ono, što smo mi malo prije nazvali žongliranjem interpretacije pojma »reprezentacija«, p r e t i j e s n o v e z a n j e demokracije sa parlamentarizmom, zajašenje parlamentarizma demokraciji za vrat, parlamentarno-

Digitized by Google

partizanska diktatura, i postavljanje odnošaja izmedju socijalnoga i individualnoga načela naopako, naglavce.

Konstituanta je — teoretski uzeto — suvereni narod, izvor prava i vlasti; praktički pako ona je samo jedno od naroda izabrano predstavništvo (reprezentacija). Parlamenat je takodjer od naroda izabrano predstavništvo baš tako kao i konstituanta, pa analogno — opet narod. Samo što ovdje »narod« ima drugu zadaću nego u konstituanti. Ovdje stvara »narod« svoju »volju«. Preko konstituante uredjuje »narod« državu, a preko parlamenta očituje »narod« volju. Dakle »predstavništvo« jedno i drugo; »narod« jedno i drugo! Ovdje evo predleži — dozvolit ćemo, možda i nehotično — žongliranje sa pojmom predstavništva, pa i naroda. Ali sasvim svijesno je žongliranje sa pojmom »eksekutiva«, koja je neki pandan k onoj »Le roi regne, mais il ne gouverne pas«. Što glasi od prilike ovako: General generaluje, ali ne komandira! Parlamenat je volju stvarajući narod, — dakle n a r o d je dominus negotii. Ekzekutiva je pako, kako to već ime izražava, samo ekzekutor, vršioc njegove volje, dominus-ov sluga. Odnošaj izmedju parlamenta i ekzekutive jest onaj izmedju gospodara i sluge. Ovakov odnošaj dovodi vladu često u težak, vazda neugodan, a više puta i smiješan položaj. O tom su se razni odlični i iskusni ministri javno u novinama izjadali. Tako je Poincarré proljetos opisao zanovijetanja i šikane bezbrojnih parlamentarnih odbora, koji jedan za drugim svaki čas pozivaju vladu ili pojedine ministre na razjašnjivanja i koji svoj nepotrebni »raîson d'être« žele opravdati zanovijetanjima vladi. A povrh ovoga parlamentarnoga zanovijetanja dolazi onda još kontrola i komanda stranačkih vodstva nad ministrima pripadnicima dotičnih stranaka. Ova stranačka vodstva znadu višeputa neočekivano stvarati ministarske krize, kada njihovu ministru ne uspije proturati u ministarskom vijeću kakov zahtjev stranke. O takovim dogodjajima izjadao se i pokojni Stresemann. Da kraj ovakove subordiniranosti i efemernosti vlade ova gubi ugled i autoritet, obična je pojava u čistim parlamentarno-demokratskim državama.

Jesu li oni, koji su uvadjali demokraciju, dali ovoliku premoć parlamentu pod utjecajem engleske frazeologije, da je engleski parlamenat svemoguć, jer da može sve osim pretvoriti muško u žensko, da je on suveren i izvor svakoga prava (fountain of justice), ili je to učinjeno iz straha pred reakcijom? Bit će, da je i jedno i drugo djelovalo. Nu bio razlog koji mu drago, to ne mijenja ništa na samoj činjenici, da je parlamentarizam — a moglo bi se reći i partizanizam — zajašio za vrat ne samo ekzekutivi, nego i samoj demokraciji, jer je individualističko načelo, načelo individualističke egocentričnosti, centrifugalnosti, destruktivnosti zajašilo za vrat socijalnomu načelu, načelu centripetalnosti, kohezitivnosti, načelu, na kojem počiva opstanak društva i države.

Tijesna dapače i pretijesna veza demokracije sa parlamentarizmom je mogla nastati i tako, što se je parlamentarizam mogao pričinjati stvarateljima demokracije po svojim vanjskim znakovima samo nastavkom konstituante sa nekim preinakama obzirom na funkciju i kompetenciju. A kako je konstituanta »kat exohen« demokratska tvorevina,

Digitized by Google

to se je držalo isto i za parlamenat. Nu to je upravo bila velika bludnja. Izmedju konstituante i parlamenta postoji velika razlika, i to ne samo obzirom na kompetenciju i funkciju, nego i razlika načelne naravi. Ne smije se zaboraviti nego vazda držati na oku, da su demokracija i parlamentarizam dva različita elementa; da su ta dva elementa u reprezentativnoj demokraciji sadržana i medjusobno povezana; da svaki od ova dva elementa stoji na drugom načelu, i napokon da svaki od ovih dvaju elemenata imade svoj instrumenat. Konstituanta je instrumenat demokracije, a parlamenat — kako mu već ime pokazuje — jest instrumenat parlamentarizma. Konstituanta stoji na socijalnom načelu, na načelu individualne egocentričnosti — egoizma, dakle centrifugalnosti, jer je on od svojega postanka predstavnik i instrumenat individualnih interesa i ciljeva, jer je on po svojoj strukturi skupina pluralnih individua, staleža, klasa, partaja. Pluralni individui su organizacije singularnih individua, koji idu za istim interesima i ciljevima. Sa tim svojim interesima i ciljevima stranke žive i padaju — bile na vladi ili u opoziciji, t. j. one zastupaju i moraju zastupati te svoje stranačke (individualne) interese i na vladi, na mjestu, koje je odredjeno za zastupanje interesa i ciljeva cjelokupnosti.

U parlamentu odlučuje vlada, većina. A ta većina je ili samo jedna stranka, jedan pluralni individuum ili koalicija od više stranaka. Svaka stranka teži za vlašću, za vladom, da oživotvori svoje stranačke interese, svoje partikularističke ciljeve pomoću instrumenta, koji ima zadaću, da realizuje interese i ciljeve cjelokupnosti. Isukustvo je pokazalo, da u slučaju sukoba izmedju stranačkih i općih interesa, stranke uzdižu svoje partikularističke interese nad skupne. A kada vlada stoji spram parlamenta u odnošaju sluge, onda ona mora provoditi partikularističke interese vladajuće stranke, individua. Parlamenat i vlada postaju instrumenti partikuharističkih interesa i ciljeva. To danas vidi već sav svijet i — osudjuje i resignirano uzima kao neki »malum necessarium«. Dapače čitamo malone u cijeloj strukovnoj literaturi, da demokracija dovodi nužno do partajske i klasne države. Pa zato da mora onaj, koji hoće blagodati demokracije, uzeti s njom i njezine nedostatke. A to eto baš ne stoji; i tu se upravo čini krivica demokraciji. Do partizanstva, partajske i klasne države naime ne dovodi demokracija nego parlamentarizam. I zato zaključak ispravnije glasi ovako: Tko hoće blagodati demokracije, neka otstrani nastranosti parlamentarizma, daktaturu parlamentarnoga partizanstva.

Ali kako će se osloboditi demokracija parlamentarno-partizanske diktature? Zar opet diktaturom ekzekutive — kako se to u najnovije vrijeme na mnogo mjesta dogadja? Diktatura je negacija demokracije, pa dolazila ona od strane parlamenta ili ekzekutive. Diktatura može ugušiti demokraciju, ali ju ne može osloboditi od druge diktature. Htjeti osloboditi demokraciju od parlamentarno-partizanske diktature time, da se na njezino mjesto postavi diktatura ekzekutive, podsjeća nas na onu priču, kako je sinčić uzeo sjekiru, da utuče muhu na očevu čelu, da ga oslobodi muhe. Diktatura ekzekutive odstranjuje doduše diktaturu parlamentarno-partizansku, ali odstranjuje u isti čas i samu

Digitized by Google

demokraciju. A civilizovano čovječanstvo nije prolijevalo krv za stvaranje diktature, ni parlamentarne ni ekzekutivne, već za oživotvorenje demokracije. I moderna reakcija protiv parlamentarno-partizanske diktature ne znači ljubav i čežnju za diktaturom ekzekutive, nego samo za oslobodjenjem demokracije od parlamentarno-partizanske diktature.

Odgovor na pitanje, kako da se odstrani parlamentarno-partizanska diktatura i stvori demokracija, daje nam promatranje: Kako je nastala parlamentarno-partizanska diktatura.

Što znači »demo-kratia«? Znači vladu n a r o d a, vladu, vlast, c j e l o k u p n o s t i. A što znači parlamentarijam? Znači vladu stranaka, klasa, staleža, (pluralnih individua). Parlamentarno-partizanska diktatura nastala je tako, da je konstituanta predala vlast (vladu) cjelokupnosti, cijeloga naroda, u službu strankama i njihovim individualističkim egoizmima, interesima i ciljevima.

Je li prirodno, je li logično podvrći načelo socijalne kohezije i konstruktivnosti individualnomu načelu, načelu centrifugalnosti i destruktivnosti? Odgovor nam davaju iskustva gotovo u svim parlamentarno-demokratskim državama i njihovim parlamentima i vladama, popraćena sa uzdasima »kriza parlamentarizma«, »kriza demokracije«. A to eto nije ispravno, jer ne postoji ni ova ni ona kriza, nego tu predleži kriza neprirodnoga odnošaja izmedju vlade i parlamenta; tu predleži neravnovesje izmedju socijalnoga i individualnoga načela. Svaka hipertrofija pravoga jednoga načela izaziva reakciju drugoga načela — i to je kriza. I ta kriza traje tako dugo, dok se ne uspostavi ravnotežje izmedju oba načela. Stvoriti valja ravnovesje izmedju nosioca socijalnoga i nosioca individualnoga načela, ravnovesje izmedju vlade i parlamenta, pa će nestati i tobožnje »krize demokracije« i »krize parlamentarizma«.

Ovdje bi nam se moglo prigovoriti, da je to sve tek teoretsko umovanje, a odgovor, da je apstraktan. Zato ćemo nastojati dati ponešto konkretniji odgovor.

Povijest, iskustvo nam je pokazalo, da bez neodvisnoga parlamenta nastaje diktatura vlade; a s druge strane, da bez neodvisne ekzekutive nastaje parlamentarna ili točnije partizanska diktatura. Uvijek vidimo, da potlačenost jednoga načela dovodi do diktature drugoga načela. Potlačeno načelo uvijek reagira. A to donosi krizu. Tu dakle ne ima drugoga izlaza iz vječnih kriza, do li uspostave ravnovesja. A kako to postići? Uzmimo pouku iskustva, povijesti i logiku u pomoć. Ako bez neodvisnoga parlamenta nastaje diktatura vlade, a ako bez neodvisne vlade nastaje diktatura parlamentarnog partizanstva, onda slijedi logična pouka: kraj neodvisnoga parlamenta nestaje i prestaje diktatura ekzekutive; a kraj neodvisne vlade nestaje parlamentarno-partizanske diktature. Ili u kratko, zbito: od ekzekutive neodvisni parlamenat, od parlamenta neodvisna ekzekutiva. To je eto ono ravnovesje izmedju oba načela; to je prirodni odnošaj izmedju ekzekutive i legislative, izmedju parlamentarizma i demokracije.

Medjutim krivo bi bilo misliti, da je ova medjusobna neodvisnost apsolutna. To nije moguće, jer dok god opstoji društvo, dotle u njemu i na njega i njegovo formiranje djeluju oba načela, a društvo opet

Digitized by Google

djeluje na načela, odnosno njihove nosioce. Pa zato opći recipročni utjecaj ostaje vječan i neprekidan, kaošto je i društveni život vječan i neprekidan. Prema tomu ta neodvisnost može biti samo jednostrana. Postanak i sastav vlade neodvisno od parlamenta, postanak i struktura parlamenta neodvisno od ekzekutive — ali ne njihovo djelovanje.

V l a d a, koju bi glavar države sastavljao od sposobnih ljudi izvan parlamenta (parlamentarac, koji bi ušao u vladu prestao bi biti član parlamenta), slobodno po svojoj savjesti bez ikakva obzira na parlamenat i stranke; ministri, koji ne bi bili ničiji mandatari u vladi, niti bi stajali u službi ikakova (pluralnoga) indidividua, bili bi kadri stajati i raditi na visini objektivnosti i interesa cjelokupnosti. — P a r l a m e n a t pako, koji ne bi imao nikakova upliva na sastav vlade, koji ne bi mogao proturati ni jednoga čovjeka do ministarske stolice, — parlamenat, koji ne bi pružao hrane ni često- ni vlasto- ni koristo-ljublju pojedinca, izgubio bi sav čar i privlačivost upravo za one pogibeljne elemente, koji su se jedino ili poglavito zbog svojih osobnih interesa bavili politikom, te demokraciju i parlamentarizam kompromitovali. Iz ovakova parlamenta bi nestalo političkih spekulanata, demagoga i korupcijonista, jer se sve to ne bi isplaćivalo. Za ovakov parlamenat zanimali bi se samo takovi ljudi, kojima iskreno na srcu leži samo opće dobro. Kvaliteta i etički niveau ovakvoga parlamenta bi se visoko dignuo, pa bi mu se mogla dati najširа i najjača kontrola nad djelovanjem vlade. Izmedju ovako neodvisne vlade i neodvisnoga parlamenta bi se automatski razvila blagotvorna utakmica u nastojanju, koji će se od obojice pokazati sposobnijim i vrijednijim, jer bi tada faktično vladao onaj, koji bi se pokazao sposobnijim. Vlada bi, imajući takodjer pravo legislativne inicijative, utjecala i na rad parlamenta; a parlamenat bi, imajući pravo široke kontrole, utjecao na upravu, na rad vlade. Nesposobne ministre mogao bi parlamenat srušiti (ali ne nove postavljati, jer je to stvar i pravo glavara države); a nesposobni parlamenat, ako ne bi znao ništa dobra raditi, ne bi mogao ništa ni kvariti, ali bi zato srušio sam sebe svojom nesposobnošću.

Već je bilo prije rečeno, da je ovaj neprirodni odnošaj izmedju parlamenta i ekzekutive bio najprije opažen i da se je najprije proti njemu digla reakcija. Ta reakcija je uslijedila negdje legalno, ustavnim putem, a negdje nasilno, revolucijom ili državnim udarom. Ondje, gdje se je ustavno, demokratski, nastojalo u neko ravnovesje dovesti parlamenat, nastale su parlamentarno-demokratske tvorevine, koje njemačka literatura naziva »Gemischt präsidialer Parlamentsfreistaat« (kaošto je to njemački Reich ili u najnovije vrijeme Austrija) ili »Gemischt parlamentarischer Präsidentschaftsfreistaat« kao u republikama južne Amerike. To su t. zv. »gewalttrennende Republiken«, gdje su poslovi izmedju ekzekutive i parlamenta tako podijeljeni, da je svemoć parlamenta negdje više negdje manje ograničena. Drugdje je reakcija protiv parlamentarno-partizanske diktature izbila u formi revolucije ili državnoga udara, te se razvila u diktaturu ekzekutive, koja nije samo odstranila parlamentarno-partizansku diktaturu nego i samu demokraciju. Izmedju ovih nasilnih reakcija svakako je, ili se barem nama čini, najinteresantija ona poljskoga maršala Pilsudskoga. Interesantna je

Digitized by Google

njegova borba zato, što očevidno izbija njegovo svijesno razlikovanje izmedju demokracije i parlamentarno-partizanske diktature. On pobija ovu potonju a nastoji, koliko može, da ne ozlijedi demokraciju; on tuče krivoga, a štedi nekrivoga.

Sve ove reakcije imadu značenje otpora jednoga potlačenoga načela protiv premoći drugoga načela. Diktatura parlamentarizma (individualnoga načela je izazvala reakciju socijalnoga načela — ekzekutive; pa odatle kriza parlamentarizma. Diktatura socijalnoga načela izaziva reakciju individualnoga načela, a s njime i krizu — društva. Zato iz krize i vječnih kriza nema drugoga izlaza, do li ravnovesja obih načela.

Samo postanak i sastav vlade može biti sasvim neovisan od parlamenta; samo postanak i sastav parlamenta može biti neodvisan od vlade — ali ne njihova djelatnost. Ustav bi morao dati glavaru države kompetenciju, da stvara vladu iz sposobnih ljudi, koji nisu (i ne mogu biti) članovi parlamenta (parlamentarac, koji je pozvan u vladu polaže mandat i prestaje biti član parlamenta) sasvim slobodno bez ikakvog obzira na parlamenat i njegove stranke. Parlamenat se bira potpunom slobodom, uz najliberalniji izborni red, gdje može imati aktivno i pasivno izborno pravo i muško i žensko, i staro i mlado. Samo najmanje jedna trećina zastupnika morala bi proizlaziti iz staleških kurija, da u parlamenat udju doista strukovno sposobni ljudi, te da budu svi staleži po takovim ljudima zastupani. I vlada i parlamenat imadu pravo zakonodavne inicijative, ali zakon nastaje odobrenjem kvalifikacijone većine (dvije trećine do tri četvrtine parlamenta). Osim toga parlamentu pripada pravo izdašne kontrole. Parlamenat mora imati moć srušiti nesposobna ministra, eventualno i cijelu vladu. Ali dakako nema upliva na stvaranje nove vlade, jer je to pravo glavara države.

Primjena socijalnog zakonodavstva

Napisao dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu.

Socijalno zakonodavstvo nije nipošto nepoznato vremenima prije svjetskoga rata; što više, u nekim zemljama kao na pr. u Njemačkoj je ono u svome razvoju daleko daleko prestiglo početne klice. Ali kao opća pojava, kao medjunarodna obveza, kao sistematska saradnja većine država na svijetu datira ono istom od poratnih vremena. Da rad na socijalnome zakonodavstvu postane trajnim i obvezatnim a na temelju medjunarodne prirode, trebalo je da dodje istom do Lige naroda i do njezina Pakta, koji u članu 23. glasi:

»Sa ograničenjem i u suglasnosti s odredbama medjunarodnih konvencija, koje sada postoje ili će se docnije zaključiti, članovi Lige: a) trudit će se da obezbijede i održe pravične i čovječne uslove rada za čovjeka, ženu i djecu u svojim vlastitim oblastima, kao i u svima zemljama, na koje se prostiru njihove trgovačke i industrijske veze, i u tome cilju da stvore i održe potrebne medjunarodne organizacije (točka b i c ispuštene).«

S tim propisom su u vezi prije svega osnutak Medjunarodnog biroa rada, zatim brojni zakoni socijalno-političke prirode, koji odonda niču

Digitized by Google

kod država članica Lige naroda. Kao plod i izvršenje spomenute medjunarodne obveze, na kojoj učestvuje i naša država, treba promatrati i njezino socijalno zakonodavstvo. Sačinjavaju ga u glavnome:

Zakon o zaštiti radnika od 28. veljače 1922.;
Zakon o inspekciji rada od 30. prosinca 1921. i
Zakon o osiguranju radnika od 14 svibnja 1922.

Nije puka samohvala, kad se ministarstvo socijalne politike u svome godišnjaku 1918-21 ovako izrazilo o prvome od spomenutih zakona:

»Ovaj zakon sa svojim odredbama predstavlja jednu skoro od najkrupnijih kulturnih tvorevina naše mlade države od njene pojave do danas. On u sebi obuhvaća sve najpotrebnije moderne zaštitne mjere radničke klase, te on kao takov predstavlja vrlo krupan korak na polju demokratizacije i civilizatorne akcije naše države; — tako krupan korak, da ona njime može biti ponosna i u tome pogledu s pravom stati u red najkulturnijih država.«

Čini se, da nijednoj vladi dosada nije uspjelo taj inače objektivno opravdani osjećaj ponosa uliti i u p r i v r e d n i k e. Veći dio njih žali se protiv tih zakona i sve žilavije nastoji, da oni budu revidirani. Zahtjev za revizijom sâm po sebi ne bi bio nikakovo zlo, jer doista ne bi bilo pametno opirati se onoj reviziji, koju iskustvo imperativno traži, ali in concreto bi zahtijevana revizija značila uništenje svrhe, za kojom je zakon išao, i potpuni prekid s motivima i intencijama državnika osnivača Lige naroda, kada su unijeli u Pakt onaj član 23.

Ni r a d n i c i nisu sa zakonom zadovoljni, ali njihove su tužbe uperene ne toliko na sam zakon, koliko na njegovu provedbu, točnije neprovedbu. — Direktor medjunarodnog biroa rada Albert T h o m a s, ovako je u ožujku o. g. na zajedničkoj konferenciji radničkih sindikata i Radn. komora) predstavnika u Beogradu izrazio stanovište radnika prema zakonu:

»Vi imate socijalno zakonodavstvo od god. 1922., koje ja dobro poznajem, jer ga je naš biro preveo na tri strana jezika. Ono je dobro i napredno, ali ja čujem tužbe s vaše strane, da se ono ne primjenjuje. Prvi pak vaš zahtjev jest, da se postojeće socijalno zakonodavstvo u životu primjenjuje. Potpuno ste u pravu, kada postavljate takov zahtjev. Zakoni se i donose zato, da se primjenjuju! Briga medjunarodnog biroa rada nije samo, da dobiva diplomatska akta, da budu njegove konvencije ratifikovane, nego isto tako da one budu oživotvorene. Istina je, da biro ne može nijednoj državi ništa da naredjuje niti da ju neposredno kontrolira u primjeni zakonodavstva, ali postoji u ugovoru o miru odredba o tome, da države mogu jedna drugu kontrolirati, pa čak stvoriti i medjunarodni sudski spor protiv države, koja ne bi htjela lojalno provoditi ratifikovane konvencije.« Zatim je nastavio:

»Medjunarodna konferencija rada dobiva svake godine priliku, da kontrolira rad vlada u tom pogledu. Bilo bi zaista veliko čudo, ako bi vlada odbila, da primijenjuje baš one zakone, koji zajamčuju unutrašnji mir i red i od kojih država ima najveće koristi. S toga razloga ja sam voljan, da svuda pomognem vaše zahtjeve, da se socijalno za-

Digitized by Google

konodavstvo, koje postoji, bezuslovno primjenjuje. Ja bih bio nedostojan mjesta, koje zauzimam, nedostojan ustanove, koju predstavljam, i nedostojan čuvar ugovora o miru, ako bih zaboravio, da iznad sviju kriza i iznad sviju materijalnih šteta štitim živote, zdravlje i dostojanstvo radnika, opstanak, budućnost njihovih žena i njhove djece. Ma kakovi bili kompromisi, koje moramo u pojedinim zemljama pronaći radi sprovodjenja svojih ciljeva, ipak naša misao vodilja mora uvijek biti, da čuvamo ljude i njihove osnovne potrebe za opstanak i blagostanje. Ovo staranje mora biti iznad sviju drugih obzira.«

Riječi uvaženog organa Lige naroda su upravljene, doduše, u prvome redu privrednicima, a zatim vladama i radnicima, ali bi ih morali imati na umu i svi oni pravnici, koji dolaze u priliku da primjenjuju citirane socijalne zakone, a napose zakon o zaštiti radnika. Može se naime opaziti, da praktični pravnici, naročito suci, često neispravno tumače i primjenjuju te zakone. Nema tu, dakako, govora o ekonomskim, klasnim i uopće sebičnim motivima, koji eventualno igraju ulogu kod priličnoga broja privrednika. Radi se tu o današnjem pravničkom mentalitetu; radi se o odgoju prosjeka današnje pravničke generacije, kojemu je odgoju osnov u rimskome odnosno pandektarnome pravu. Kada današnja pravnička generacija ne bi primila korekturu od proučavanja modernoga krivičnoga prava, gdje je pažnja pravnika mnogo više skrenuta socijalnoj strani prava, jedva bi bilo nade, da će današnji pravnik moći prodrijeti u duh socijalnoga zakonodavstva.

I ako svako pravo pretpostavlja organiziranu zajednicu, organizirano društvo, dakle državu; i ako država pretpostavlja podredjenje interesa i volje pojedinca interesu i volji općenitosti, ipak pravo većine država (apstrahirajući od njegova djelomičnoga razvoja kroz zadnja dva tri decenija) počiva u glavnome na slobodi individua. To je načelo rimskoga prava, preneseno u gotovo sva kasnija prava. Kasnije je to staro načelo individualne slobode francuska revolucija još pojačala. Jasan odraz njega vidimo i u našem općem gradjanskome zakoniku. Pogledajmo samo definicije prava vlasnosti u §§ 354. i 362 o. g. z. Istina, § 364.-5. govore i o ograničenjima te slobode u razredjivanju sa vlasnošću, ali ona nisu takova, da bi spriječila ekonomsku (a iz nje slijede i ostale) podredjenost pojedinca ili mase pojedinaca manjemu broju njih. I kod prava ugovaranja vidimo jednu veliku mjeru slobode ugovaranja uz tek neznatna ograničenja (§ 878 o. g. z.). Obrtni (iz god. 1884.) i trgovački zakon (iz god. 1875.) — koji jedini prije rata uredjuju radne odnose u privredi — usvajaju isto načelo. — § 88. obrtnoga zakona veli: »Odnošaj medju obrtnikom i kalfom je predmetom slobodne pogodbe.« Službeni odnošaji pomoćnoga osoblja — odredjuje opet § 55. trgovačkoga zakona — kao i prava njihova na plaću i uzdržavanje su predmetom slobodne pogodbe.« Sloboda je ta apstraktna od onoga pritiska, s kojim životne prilike zarobljuju čovjeka i slabijega podredjuju jačemu.

Novo socijalno zakonodavstvo napušta to načelo individualne slobode, suprotstavljajući mu socijalna načela općega do-

Digitized by Google

b r a. Država ima smisla samo onda, ako nosi dobro svakome državljaninu, ili ako bar poduzimlje sve moguće, da taj svoj smisao i ostvori. Lijepo načelo slobode postaje nagrdom, ako ona ima da posluži manjini, da podredi sebi većinu, ako napose ima da pomogne kapital u oštećivanju interesa nosilaca r a d a. Zato će socijalno zakonodavstvo skučiti slobodu na jednoj strani, da ju podigne i proširi na drugoj; — što više, ono će u radnim odnosima ograničiti slobodu i obiju kontrahenata, bude li smatralo, da je to u općem interesu. Ono će odnosima i normama, dosad smatranim privatnopravnima, dati javnopravni značaj i od dosadanjega »ius dispositivum« učiniti »ius cogens«.

Potonje je možda najmanje i najteže razumljivo pravnicima rimske škole. Kod primjene n. pr. §-a 10. zak. o zaštiti radnika (taj paragraf glasi: »Svaki prekovremeni rad vlasnici preduzeća su dužni plaćati najmanje sa 50% više od redovnog«) čuo sam mnoge praktične pravnike, suce i odvjetnike, od prilike ovako razlagati:

Jest, poslodavac je dužan platiti radniku 50% dodatka za prekovremene sate, ali ta dužnost prestaje, ako radnik pristane na manji postotak, ili ako se odreče postotka ili čak ako se odreče bilo kakove naplate za rad u prekovremenim satima, — jer »volenti non fit iniuria«! Ako radnik hoće, zašto da ga protiv njegove volje silimo? Ako pak silimo poslodavca, da plaća radniku baš 50% dodatka za prekovremene sate, on će preduzeće napustiti ili pak proizvodnju ograničiti, u kojem slučaju će otpustiti sve ili dio radnika, dakle će to biti na njihovu štetu.

Ovakovo razlaganje, povrh toga što odaje pravnika individualistu, dokazuje potpuno p u š t a n j e s v i d a s v r h e socijalnoga zakonodavstva, m o t i v a, koji su do njega vodili, i s v i j u p r i l i k a, za koje je ono doneseno. S v r h a je socijalnoga zakonodavstva — govorimo o onome radničkome — da radnika zaštiti; da poštedi njegovu fizičku snagu, kako bi preko nje podiglo moralnu i kulturnu i tako doprinijelo sredjenju društvenih odnosa, kojega nema bez mira i zadovoljstva sviju. Fizička snaga radnika će biti uzdržana, ako radnik ne bude radio preko vremena, koje bi njegov radni kapital okrnjilo, i ako mu rad donese onoliko, koliko stoje normalna sredstva za život. Treba dakle regulirati radno vrijeme s jedne strane i plaću s druge. Treba dakle zakonskim propisima naložiti odnosno dozvoliti samo toliko i toliko normalno radno vrijeme, a prekoračenje ovoga iznimno dozvoliti i oteščati zahtjevom veće plaće. Ako se držanje takova zakonskoga propisa ostavi na slobodnu volju ugovornih stranaka, onda je jasno, da taj zakonski propis ne će nikada biti proveden, jer je relacija ekonomske jakosti izmedju poslodavca i radnika većinom takova, te će radnik pristati — i to se zove »slobodnom voljom« pristati — na svako produljenje radnoga vremena i na svaku plaću. Treba dakle dotični zakonski propis učiniti p r i n u d n i m, i to prinudnim ne samo za poslodavca nego i za radnika; t. j. da se radnik ne bude smio odreći toga prava, pa makar to »slobodnom voljom« i htio, i da radnik mora primiti bar onih 50% dodatka za prekovremene sate, makar i opet »slobodnom voljom« pristao na manje. Kada bi radnik smio unatoč zakonskome propisu pravovaljano pristajati na produljenje radnoga vremena i na sniženje plaće, onda bi svaki poslodavac namještao samo tako popustljive

Digitized by Google

radnike (a ovakih bi se uvijek našlo) pa bi spomenuta zakonska svrha štedjenja fizičke snage radnika i davanja dovoljnih sredstava za život bila potpuno promašena. Spada već u nacijonalno-ekonomsko razmatranje, da je ta prinudna narav socijalno-zaštitnih propisa u korist i samih producenata-kapitalista, jer to stvara jednake radne uvjete proizvodnje i sprečava dizanje manje humanih poslodavaca na štetu onih humanijih, savjesnijih i obzirnijih.

Ako se ima na umu ona misao, koju je istaknuo Albert Thomas, misao naime, da »moramo čuvati ljude i njihove osnovne potrebe za opstanak i blagostanje«, onda se § 10. zakona o zaštiti radnika i slični propisi ne smiju i ne mogu drukčije tumačiti nego kao »i u s c o g e n s« t. j. da se oni ugovorima privatnih stranaka ne mogu mijenjati. Nije potrebno, da to bude posebno izrijekom istaknuto (kao n. pr. u §-u 40. austrijskoga Anstellungsgesetz-a od 11. svibnja 1921., koji veli: »Die Rechte, die den Angestellten auf Grund der Bestimmungen der §§ 8 . . . zustehen, können durch den Dienstvertrag weder aufgehoben noch beschränkt werden«) u zakonu; slijedi to već iz njegove s v r h e, koja je kod svakoga zakona najpouzdaniji vodič u njegovu tumačenju; slijedi iz j a v n o p r a v n o g a značaja njegovih propisa, slijedi napokon iz k a z n e n o p r a v n e s a n k c i j e, koja je njima dana. Dakako da izvjesni mentaliteti ne će u izvjesnim propisima vidjeti njihovu javnopravnu narav ni onda, kada ju ovi uistinu imadu, jer javnopravni propisi su oni, koji služe j a v n i m s v r h a m a (ili kako veli Krainz: »Gesammtzwecke deren Verwirklichung nur einem die Interessen der Gesamtheit vertretenden selbständigen Organismus — Staat, Gemeinde, Kirche etc. — überlassen werden kann«), a potrebno je svakako pravo socijalno shvaćanje, da se uvidi, da je pravilno uredjenje radničkih odnosa u j a v n o m e interesu. Nije pak potrebno to socijalno shvaćanje, da se obzirom na kaznenu sankciju, predvidjenu u §-u 123. zak. o zaštiti radnika za § 10. (a i za mnoge druge, dakako) spozna n e d o p u š t e n o s t radnje, protivne §-u 10., a onda oslonom na § 878. o. g. z. n e d o p u š t e n o s t i dosljedno p r a v n a n e v a l j a n o s t ugovaranja takove radnje.

Naša domaća judikatura nije još dospjela, da se u višim instancijama jače izgradi obzirom na socijalno zakonodavstvo (osim možda u grani socijalnoga osiguranja). Poznata mi je dosada jedna jedina viša rješidba o javnopravnoj, dakle prinudnoj naravi §-a 10. zak. o zaštiti radnika, a to je ona banskoga stola od 12. studenoga 1929. br. 40.847, priopćena u 1. broju »Mjesečnika« str. 36. Za austrijsku judikaturu to već nisu problemi, pa upućujem n. pr. na brojna rješenja u Judikatenbuch-u pod brojem 26. za god. 1927. Svakako velikom je zaprekom razvoju naše judikature na tom području okružnica banske uprave savske banovine od 15. veljače 1930. br. 4347/VIII. 1930., koja glasi:

»Kraljevska banska uprava je opazila, da se prvomolbene obrtne vlasti prigodom rješavanja sporova, nastalih iz poslovnog odnošaja, a na osnovi §-a 176. obrtnoga zakona upuštaju i u m e r i t o r n o r j e š a v a n j e zahtjeva, koje stavljaju namještenici z a p r e k o v r e m e n i r a d, dapače i onda, kada su takovi zahtjevi stavljeni za razdoblje od više godina unatrag.

Digitized by Google

Kako se zahtjevi za prekovremeni rad imadu ostvariti prilikom isplate beriva dotičnoga namještenika, dakle svakoga tjedna, odnosno mjeseca prema tome, kako odnosni namještenik prima plaću, jer će se samo na taj način moći dokazati pravednost takovih zahtjeva, ne mogu se takovi otštetni zahtjevi za prekodužni rad za dulje vrijeme unatrag svesti pod razmirice i prijeporna pitanja, koja prema ustanovama §-a 176. obrtnoga zakona ima da rješava besprizivno obrtna oblast prve molbe.

Da se u buduće takova praksa ne provodi, a u svrhu jednoličnosti postupka obrtnih oblasti prve molbe, odredjuje se, da se prvomolbene obrtne vlasti imadu strogo držati gornjih odredaba i ustanova §-a 176. obrtnoga zakona, te svaki otštetni zahtjev za prekovremeni rad za vrijeme od preko jednoga tjedna, odnosno mjeseca, *a limine* odbiti i stranku uputiti na put redovite pravde.«

Svaki pravnik tu jasno vidi, da nikako ne ide formalnopravni momenat nenadležnosti jedne vlasti opravdavati ekscepcijom materijalno-pravne prirode, i da je napose potpuno neosnovano odbijanje jedne tužbe a limine t. j. bez rasprave motivirati ekscepcijom, koja možda u naravi i ne stoji i koje se opstojnost ili neopstojnost može tek na raspravi izvidjeti. Ovako obrtna vlast, i ako nesumnjivo nadležna po §-u 176. obrt zakona, ne smije da meritorno rješava spor, jer joj to zabranjuje viša instancija, banska uprava; sud pak opravdano ne će smjeti uzeti predmet u meritoran pretres (naime odmah, neposredno, bez prethodnoga meritornoga rješenja po nadležnoj obrtnoj oblasti), jer mu to kao prethodno nenadležnome zakon zabranjuje. Dakako da onda više sudske instancije ne dolaze u priliku, da u meritumu razviju svoju judikaturu. Ovlaštenici pak na onakove zahtjeve ostaju bez nadležne vlasti, koja bi prisilila njihove dužnike, da izvrše jedan dio svojih obveza iz socijalnoga zakonodavstva. U tom pogledu dolaze oni u pravnoprazan prostor. Pravna nauka doduše tvrdi, da takovog prostora nema, ali kako vidimo, on ipak tu i tamo faktično postoji . . .

O tumačenju § 269. grpp.

Napisao dr. Miroslav Lederer, odvjetnik u Osijeku.

U parnici H. Ž. protiv S. F. st. radi plateža novčane tražbine spp. učinio je presudni sud ishod parnice ovisnim o glavnoj prisezi tuženikovoj. Protiv osude nisu stranke uložile pravnoga lijeka, a prisegu je tuženi, zastupan po odvjetniku, blagovremeno nastupio, ali je prije ročišta za položenje prisege njegov pravozastupnik izvijestio sud, da je tuženi u medjuvremenu umro, a da nije potpisao isprave, kojom bi se izjavio spremnim, da položi dosudjenu mu prisegu, stavivši u savezu s time zahtjev, da se tužitelj uputi, da za one okolnosti, koje su imale biti dokazane prisegom, u smislu § 269. grpp. doprinese druga nova dokazala. Nakon preslušanja stranaka sud je odlukom ustanovio, da tuženi dosudjene mu prisege nije položio, jer da ne predleže uslovi § 255. grpp., a da »uporabi § 269. grpp. u ovom slučaju nema mjesta, jer se ovdje radi o prisezi, koja je bila stranci dosudjena, dočim propis

Digitized by Google

§ 269. grpp. predvidja slučajeve, u kojima je stranci prisega bila navraćena«.

Uslijed ništovne žaobe i utoka ostavine tuženoga banski stol je riješio:

»Uvaživ, da po § 269. grpp., ako stranka, kojoj bijaše navraćena glavna prisega (a naravno i stranka, kojoj bijaše dosudjena) umre prije, nego što je položi, a ne bude okolnosti onih, u kojima se prisega po prediućim paragrafima smatrati može kao položena, uskraćena ili uzvraćena, onaj, koji je glavnu prisegu navratio, ovo sredstvo dokaza gubi, no da mu je prosto o okolnostima, zaradi kojih bijaše navraćena glavna prisega, prinijeti drugih i novih sredstava dokaza i za to zaiskati, da se glavna stvar raspravlja još jedanput; — uvaživ, da obzirom na to napadnuta odluka prvoga suda nije na zakonu osnovana, obnašao je povodom ništovne žaobe i utoka ostavine S. F. st. napadnutu prvosudnu odluku preinačiti i odlučiti, da se prima na znanje, da je tuženi S. F. st., kojemu je osudom od 20. listopada 1928. br. 9487/gr. dosudjena glavna prisega, navraćena mu po tužitelju H. Ž., umro i da uslijed toga isti tužitelj ovo sredstvo dokaza gubi time, da mu je prosto o okolnosti, glede koje je glavna prisega bila navraćena, doprinijeti drugih i novih dokaznih sredstava, te u tu svrhu zaiskati, da se glavna stvar raspravlja još jedanput.«

Stol sedmorice potvrdio je drugostepeno rješenje, »jer je ono opravdano i na zakonu osnovano iz razloga za nj navedenih.«

Time je stvar okončana, pa hoću da se iz čisto doktrinarnih pobuda tim rješenjima pozabavim.

*

Vlastita je prisega parnične stranke najsumnjivije od svih dokaznih sredstava, i zato ju zakonodavstvo samo iz nužde pripušta ondje, gdje drugih, objektivnijih dokazala uopće nema, jer bi inače, bez ovoga dokaznoga sredstva, stranka morala da napusti prosljedjenje svoga ma i te kako opravdanoga zahtjeva.

No pukom ponudom prisege parnica nije još riješena, već ona treba da se faktično i položi, a od ponude do položenja daleki je put, jer se prisega nudja čestoputa i lakomisleno, čestoputa i neozbiljno u namjeri, da se protustranka zastraši i lakše skloni na popuštanje, pa ako na koncu stranka prisege ne položi, onda se procesualnom istinom smatra baš protivno onome, što je valjalo da se uglavi prisegom.

Ali ako do položenja prisege ne dodje zato, što je stranka ranije umrla, bilo bi nepravedno: koli da nastupe procesualne posljedice nepoložene prisege, toli i suprotno, t. j. da se dekretira, da se prisega imade smatrati položenom samo zato, što je stranka umrla, pa htijući obje ove krajnje točke dovesti u neki sklad, naredjuje naš postupnik u § 255., da se doduše u takovom slučaju prisega može smatrati položenom, ali samo pod izvjesnim uslovima.

Umre li naime prije položenja prisega ona stranka, koja bi imala da je položi, sud će stvarno nepoloženu prisegu moći da izjavi pravno

Digitized by Google

položenom samo onda, ako je pokojnik vlastoručno potpisao sudski (zapisnik ili podnesak) ili vansudski akt (uputu, specijalnu punomoć, pismo i sl.), kojim se izjavljuje spremnim, da je položi, u koliko nije preduzeo takovih procesualnih radnja, iz kojih se jasno razabira, da te i takove prisege uopće ne bi mogao da položi ili da mu je bilo stalo do toga da do samoga položenja prisege dodje što je moguće kasnije.

Ova se zakonska ustanova nalazi u poglavlju XI. postupnika »O dokazu prisegom«, a pod marginalnom rubrikom »Ustanove općenite«, iz čega slijedi, da se § 255. odnosi bez razlike na sve vrsti prisege. Primjenjivat će se, dakle, u svim slučajevima, u kojima parnična stranka želi:

nepotpuni koji dokaz da nadopuni d o m i r n o m p r i s e g o m,

spornu visinu svog potraživanja da uglavi p r i s e g o m o d u c j e n e,

imaštinu odnosno neimaštinu koje stvari ili imovine da potvrdi p r o k a z n o m p r i s e g o m, i

istinitost svoje procesualne tvrdnje da dokaže g l a v n o m p r i s e g o m.

Sa gledišta, da li se prisega, o kojoj će da ovisi sudbina parnice, može načelno da dosudi samo jednoj ili i jednoj i drugoj stranci, možemo prisege da svrstamo u dvije skupine prema tome, da li može da je položi samo aserent, dok glede eventualnog njezinog položenja protustranka da uopće ne dolazi u obzir, ili opet da li stoji na volju protustranci, hoće li prisegu da položi sama ili želi li, da je položi aserent.

Kod prve skupine — a ovamo spadaju: prisega domirna, od ucjene i prokazna — prisega je valjano ponudjena i ovo se dokazno sredstvo bez daljega preslušanja protustranke može provesti, čim je aserent očitovao svoju pripravnost, da je položi. Ako je on dakle jednostranu tu izjavu dao, a po tom umre, može biti samo u pitanju to, predleže li ili ne predleže li uslovi §-a 255. grpp., a da bi se mogla postaviti fikcija položene prisege.

Ali kod glavne prisege — a jedino ona spada u onu drugu skupinu prisega — stvar nije tako jednostavna.

Ali bi svatko, tko bi putem parnice htio da ostvari kakov materijalno-pravni zahtjev, svoju tvrdnju mogao naprosto da uglavi svojom odlučnom prisegom, nestalo bi svake pravne sigurnosti u državi, jer bi se bez sumnje našao bezbroj lica, koja bi stavljala najneosnovanijih zahtjeva i polaganjem prisege ona bi bez znatnijih inih poteškoća mogla da ih ostvare. Zato procesualna zakonodavstva naredjuju, da se prije, nego li se aserentu može dozvoliti položenje prisege, imade izjasniti protusranka, ne će li neopstojanje po protustranci ustvrdjene činjenice da dokaže bilo vlastitom prisegom, bilo inim kojim dokazom, t. j. aserent imade prisegu najprije da navrati protustranci, koja sada može: ili da je prihvati, ili da je uzvrati, ili umjesto odnosno prije nje da ponudi drugo koje dokazalo.

Kod glavne dakle prisege moći će fikcija §-a 255. da dodje do

Digitized by Google

primjene samo onda, ako je aserent prisegu već valjano navratio, a delat se o njoj valjano očitovao, jer doklegod tog obostranoga očitovanja nema, ješ se i ne zna, da li će do prisege uopće i doći, te koja bi je od stranaka dogodno imala da položi.

Ako je dakle delat prisegu prihvatio, a smrt zateče njega, odnosno ako ju je uzvratio deferentu, te ovj umre još prije položenja, moći će se prisega izjaviti položenom samo onda, ako predleže zakonski uslovi, naprotiv manjka li samo jedan od tih uslova, onda stranka, koja je trebala prisegu da položi, imade da snosi štetne posljedice nepoložene prisege, označene u § 268. t. j. imade se »smatrati za istinu protivno od onoga, što bi imao bio potvrditi prisegom.«

Eventualna je smrt protustranke prije položenja prisege naravno bez ikakova utjecaja na dalji tok parnice, jer prema § 244. nepristup njezin u jednu ruku ne smeta položenju prisege, a u drugu ruku mogu stranku, koja je imala prisegu da položi, pa na ročište ne dodje, ipak stići štetne posljedice njezina propusta, ma da ni protustranka nije bila pristupila.

No kod glavne se prisege, i to samo kod nje, može desiti, da deferent umre prije, nego li je delat došao u položaj, da mu je prema svojemu naumu uzvrati, ili opet da delat umre prije, nego li se uopće i mogao očitovati o navraćenoj mu prisezi, i naš bi postupnik bio manjkav, da nije predvidio i ovih mogućnosti.

Glede prvoga od obih ovih slučajeva, t. j. da deferent umre prije uzvrate, § 269., kojemu je očiti zadatak, da uredi one odnose, koji §-om 255. nisu zahvaćeni, naredjuje u drugoj alineji, da je smrću deferentovom prije uzvrate prisege oduzeta delatu mogućnost, da prisegu uzvrati tako, da se prvobitno uzvrativo navraćena prisega pretvara u neuzvrativu, i osuda će sada moći da glasi samo na navraćenu prisegu, pa će dalja sudbina parnice ovisjeti jedino o tome, da li je delat kadar da je položi.

Što se tiče drugoga slučaja, t. j. da delat umre prije narednoga ročišta odnosno predaje parničnoga pisma tako, da se nije mogao očitovati o navraćenoj mu prisezi, treba da se istakne ovo:

Obzirom na to, da postupnik samo na dva mjesta — u § 255. i u § 269. — odredjuje procesualne posljedice smrti parnične stranke prije položenja prisege, te obzirom na to, da smo § 255. i drugu alineju § 269. već posvema iscrpli, pretpostavljeni slučaj smrti delatove prije izjave o navraćenoj mu prisegi mogao bi biti sadržan jedino još u prvoj alineji § 269., a ta ustanova glasi doslovce:

»Ako stranka, kojoj bijaše navraćena prisega odlučna, umre prije, nego što ju položi, a ne bude okolnosti onih, u kojima se prisega, po paragrafima predidućim, smatrati može kao položena, uskraćena ili uzvraćena: onaj, koji je odlučnu prisegu navratio, sredstvo ovo dokaza gubi.«

Na žalost dakle moramo da utvrdimo, da se traženi slučaj ne da svesti pod ovu ustanovu, a jer, kako smo ranije rekli, drugo mjesto

Digitized by Google

postupnika ne dolazi u pitanje, moramo da utvrdimo i to, da zakonodavac, izgleda, uopće nije predvidio, da bi delat mogao umrijeti prije, nego li je mogao da se očituje o navraćenoj mu prisegi, t a k o d a p o s t u p n i k u o v o m e o b z i r u s a d r ž a j e o č i t u p r a z n i n u.

Riječi: »Ako stranka, kojoj bijaše navraćena prisega odlučna, umre prije, nego što ju položi . . .« očevidno pretpostavljuju ovu procesualnu fazu: deferent je delatu navratio prisegu, a ovaj ju je prihvatio, ali je prije položenja umro, budući da delat ne može inako da dodje u mogućnost, da navraćenu mu prisegu položi, van ako je i prihvati.

Citiranom dakle ustanovom zakonodavac hoće da kaže, da ako delat umre poslije prihvata, a prije ročišta za položenje prisege, onda deferent gubi dokazalo, u koliko ne predleže uslovi, prema kojima bi se u smislu postupovnih propisa ta prisega mogla smatrati položenom, uzvraćenom ili uskraćenom.

Već je bilo govora o tome, pod kojim se uslovima prisega može proglasiti položenom. No tom smo prilikom ustanovili i to, da § 255. vrijedi i za slučaj da delat umre poslije prihvata, a prije samoga položenja, pa je prema tome jedan te isti slučaj u našem postupniku normiran dva puta, pa nas mora da začudi već sama zgoljna činjenica, d a s e z a k o n o d a v a c o p e t u j e.

Ako sada usporedimo oba ova mjesta, mi ćemo biti još više iznenadjeni.

Ako je delat vlastoručno potpisao sudski odnosno vansudni spis glede prihvata navraćene mu prisege, i ako protiv teksta prisege odnosno protiv položenja u primjerenom vremenu nije zauzeo stav, oba se paragrafa slažu u tom, da će se prisega smatrati položenom.

No ako tih uslova nema, onda po § 255. stizavaju štetne posljedice nepoložene prisege delata, jer je njegova, naravno, krivnja, što tih uslova nema, i parnica je prema tome riješena u korist deferentovu. Prema citiranom tekstu prve alineje §-a 269. naprotiv izgubio je u tom slučaju deferent dokazalo, pa će parnica biti riješena u korist delata, ako deferent drugih dozala ne može da ponudi, a u većini slučajeva on ne će biti ni kadar da ih ponudi već obzirom na to, što se prema §§ 259. i 233. parničar smije latiti dokaza prisegom tek onda, ako inih dokazala uopće nema.

Čudno je dakle da zakonodavac jedan te isti slučaj obradjuje na dva različita mjesta, a još je čudnije, š t o i z m e d j u o b i h o v i h m j e s t a p o s t o j i p r o t u s l o v l j e.

Kakogod je opravdano, da za slučaj pomanjkanja uslova §-a 255. delat imade da snosi štetne posljedice nepoložene prisege, tako je naredjenje §-a 269. za taj slučaj jedna očita anomalija.

Prema § 104. naime ima svaka stranka da dokaže one činjenice, na kojima se osniva njezino procesualno stanovište, one tvrdnje, što ih je postavila u cilju osavarenja odnosno obrane uparničenoga zahtjeva. Ako je dakle provadjanje izvjesnoga dokaza tokom parnice postalo nemoguće (na pr. izgubi se isprava, umre svjedok, nestane objekat očevida), posljedice toga nenadanoga slučaja mogu da naškode samo voditelju dokaza; — on je, a ne protivnik, izgubio dokazno sredstvo: actore non probante reus absolvitur.

Digitized by Google

Ako dakle umre prije, nego li je mogao da položi navraćenu mu prisegu, a ne predleže uslovi § 255., onda bi prema ovoj procesualnoj maksimi delat morao da bude onaj, koji je dokazalo izgubio, a nikako deferent, kako to citirana ustanova naredjuje, jer je prihvatom prisege delat preuzeo na sebe teret dokaza prisegom.

Ustanova je dakle §-a 269. protivna jednome v r h o v n o m u p r o c e s u a l n o m u n a č e l u.

Konačno nam pada u oči još nešto. Rekli smo već, da ako iole imadu smisla riječi §-a 269. »Ako stranka, kojoj bijaše navraćena prisega odlučna, umre prije, nego što ju položi«, onda im smisao može da bude samo taj, da je delat navraćenu mu prisegu već prihvatio, i samo mu je nastup smrti onemogućio, da je i položi.

No analizirani tekst, kako znamo, ne samo da predvidja, da mogu postojati uslovi, prema kojima bi se prihvaćena prisega mogla proglasiti položenom, već on, izgleda, ima u vidu još i to, da bi se ona mogla smatrati uzvraćenom ili uskraćenom, što je savršeno nemoguće, jer ako zakonodavac za svoju dispoziciju kazuistički pretpostavlja, da je prisega prihvaćena, ne može ona istodobno biti ili uzvraćena ili uskraćena.

Tumači li se dakle ova ustanova doslovce, moramo, povrh svega ranije rečenoga, utvrditi još i to, d a o n a i z r i č e o č i t i n e s m i s a o.

Prema tome mi smo u jednu ruku morali ustanoviti, da zakonodavac kao da nije ni predvidio mogućnosti, da delat može da umre prije, nego li dodje u položaj, da se očituje: prihvaća, uzvraća ili uskraćuje li prisegu, dok smo u drugu ruku opet morali da ustanovimo, da zakonodavac jedan procesualni institut uredjuje na dva mjesta i na dva sasvim oprečna načina.

No mi nismo vlasni, da zakonu upišemo u grijeh te i takove, pa povrh toga još i druge mane, već valja, da ga tumačimo prema §§ 6. i 7. ogz. tako, da nastojimo, da pronadjemo pravu volju zakonodavčevu.

Dok pri raspravi teksta §-a 255. nismo naišli ni na kakov nesklad, ukazao nam se već sam tekst §-a 269. — bez obzira na njegov savez sa §-om 255. — nada sve završnim, pa polazeći sa stanovišta, da njime zakonodavac nije htio da omalovaži ono, što je rekao u §-u 255., i da nedvojbeni nesmisao, što smo ga imali prilike ustanoviti, ne leži u duhu, već samo u riječima ovoga paragrafa, morat ćemo doći do zaključka, da je prvom alinejom §-a 269. zakonodavac u stvari htio da uredi baš traženi slučaj, ali da je pri tom rekao nešto drugo, nego li je zapravo htio da kaže, a htio je da kaže to, d a a k o d e l a t u m r e p r i j e, n e g o š t o s e o n a v r a ć e n o j m u p r i s e z i m o g a o d a o č i t u j e, deferent gubi ovo dokazalo, u koliko ne predleže zakonski uslovi, prema kojima se prisega može smatrati položenom, uzvraćenom ili uskraćenom.

Ako je to naše stanovište ispravno, lako ćemo onda postojeću prazninu moći da ispunimo i da uklonimo prigovore: da je jedan te isti procesualni istitut obradjen na dva različita mjesta i na dva sasvim oprečna načina; da jedna singularna zakonska ustanova bez ikakovog opravdanja obara vrhovno jedno procesualno načelo i da je sama u sebi nesmislena.

Digitized by Google

I opet kradje i utaje stvari male vrijednosti

Priopćio dr. Ivan Steimetz, sudac u Tuzli.

Stol sedmorice rješidbom od 11. travnja 1930. br. 7/3. krz. tumači § 320. kriv. zak. Pošto smatram, da ovo tumačenje nije u skladu sa namjerom zakonodavca, to ću pokušati, istomu §-u dati drugo tumačenje.

Stol sedmorice veli: »Razlika izmedju djela iz § 314. i 320. kr. z. nije u vrijednosti ukradene stvari (§ 314. obuhvaća kradje stvari od najmanje vrijednosti), nego u zločinačkoj namjeri počinitelja, t. j. da li je njegova volja bila upravljena općenito na kradju, ili pak samo na kradju stvari male vrijednosti. U potonjem slučaju se traži, da je i faktično ukradena samo stvar male vrijednosti. Kriterij za kvalifikaciju kradja stvari ispod 300 D. jest dakle upravo ta namjera počinitelja, što je u skladu sa cijelim sistemom krivičnoga zakonika.«

Ja obratno velim, da je jedina razlika izmedju djela iz § 314. i 320. od. 1. kr. z., — o kojem se tu, po shvaćanju stola sedmorice, radi, — u vrijednosti ukradene stvari i da se sankcija §-a 314. odnosi samo na kradje vrijednosti preko 300 D. To obrazlažem baš sa cijelim sistemom krivičnoga zakonika.

Prijašnji zakonici, koji su išli za austrijskim, imali su taj sistem, da su kod pojedinih kažnjivih djela u prvom §-u dali samo definiciju dotičnoga kažnjivoga djela, onda je slijedilo, n. pr kod kradje, tjelesne ozljede, pronevjerenja, prevare i t. d., razglabanje pojednih vrsti, a tek na koncu kazna za svaku pojedinu vrstu.

Znanost je nazvala taj sistem doktrinarnim, jer je faktično kazneni zakon izgledao, kao učbenik. Nu mora se priznati, da nije bilo takovih protuslovlja, kao što ih ima u novom krivičnom zakonu, koji ima drugi sistem. Tu se naime najprvo takodjer daje definicija (ako je takova uopće potrebna), nu, da bude pravi zakon, a ne učbenik, nadovezuje se odmah sankcija za definirani ili imenom označeni delikt. Tako kod kradje u § 314., kod utaje u § 318., kod prevare u § 334. i t. d. Pošto se pak velika množina vrsti kradje i t. d. zbog raznoga kažnjivoga sadržaja ne da obuhvatiti jednom sankcijom, to naš zakonodavac mora iza prvoga, općega §-a posebne sankcije odmjeravati obzirom na ukradenu stvar, na način izvedenja i na umišljaj počinitelja. Ovi kasniji paragrafi onda uzdrmaju prvi paragraf, od kojega na koncu preostaje često vrlo malo. Ovi kasniji paragrafi su dakle faktično u protuslovlju sa prvim, — ali je to zakonodavac tako htio, a teško je bilo drukčije izraziti.

Prvi je ovakov slučaj u §-u 144., gdje prvi rastavak glasi općenito: »Ko pred sudom pod zakletvom lažno nešto iskaže, kaznit će se robijom do pet godina.« — Iz slijedeća dva rastavka proizlazi, da ovo, ovako općenito ne stoji.

Drugi i najubjedljiviji primjer je 1. od. § 167. kr. z.: »Vječitom robijom ili robijom najmanje deset godina, kaznit će se, ko drugoga liši života.« Kako iz slijedećih rastavaka istoga paragrafa proizlazi, ovo

Digitized by Google

takodjer ovako općenito ne stoji, jer su tu za lišenje života sasvim različite kazne odmjerene.[1])

Tako i kod ostalih gore navedenih zlodjela, pa i kod kradje, faktično treba odvojiti onaj paragraf, koji općenito govori o dotičnom zlodjelu, dakle i paragraf o definiciji kradje. Prema tome ima § 314., ako se izluče sve modifikacije, sadržane u slijedećim paragrafima, zapravo ovaj sadržaj: »Ko tudju pokretnu stvar oduzme drugome u namjeri, da njenim prisvajanjem pribavi sebi ili drugome protivupravnu imovinsku korist, čini kradju, te će se kazniti, ako se ne radi o težim slučajevima §§-a 315.—317. ili o lakšim slučajevima §§-a 320., 324. i 325. kr. z. strogim zatvorom i gubitkom časnih prava.«

Tako, naravski, zakonodavac ne može stilizirati prvi paragraf dotičnoga zlodjela, jer je tamo glavno, da dade definiciju, koja sadržaje svoju vrijednost kroz sve dalje paragrafe. U paragrafu o definiciji kradje je bilo zakonodavcu nemoguće utvrstiti, da taj paragraf vrijedi samo za vrijednost preko 300 D, jer onda bi morao poprimiti, da ispod 300 D nema kradje. Ovo pak on ne će. To je morao ostaviti za § 320., koji faktično izuzima kradje do vrijednosti od 300 D ispod sankcije — ali ne ispod definicije — §-a 314. kr. z., koji paragraf izričito citira u znak istovjetnosti bića kažnjenikova djela.

Stol sedmorice veli dalje: »§ 314. kr. z. ne navodi kao obilježje bića u njem navedenoga krivičnoga djela vrijednost oduzete stvari, napose ne navodi kao obilježje b i ć a d j e l a, da vrijednost oduzete stvari premašuje 300 D. Prema tome je vrijednost oduzete stvari irelevantna za izreku o postojanju krivičnoga djela iz §-a 314., pa 320. takodjer ne isključuje mogućnost postojanja krivičnoga djela iz §-a 314., oduzećem stvari male vrijednosti, niti je taj paragraf u protivurječju s §-om 314. Krivična naime djela, navedena u §-u 320. kr. z., s a m o s t a l n i s u d e l i k t i, čije je biće različito od bića djela, predvidjenoga u §-u 314.«

Tu je punctum saliens, na koji polaže i dr. A. Vragović u svojoj raspravi[2]) glavnu važnost. On to mnijenje obrazlaže sa stanovištem raznih komentara njemačkoga krivičnoga zakonika, a ti su komentari zaveli i stol sedmorice u bludnju.

Svaki zakon treba tumačiti u prvom redu iz njega samoga. Valja istaknuti, da se naš § 320. kr. z. ne podudara sa njemačkim §-om 248. a) i 370. t. 5. Tamo naime nema prvoga rastavka §-a 320. našega krivičnoga zakonika: »Ko ukrade (§ 314.) ili utaji (§ 318.) stvari od male vrijednosti, ali najviše do 300 D, kaznit će se i t. d.« — Niti postoji tamo uopće granica od 300 D, koja je kod nas povučena i kod kradje iz nevolje i kod kradje životnih namirnica ili predmeta životne potrebe radi neposredne potrošnje ili upotrebe za sebe ili svoju porodicu (od. 2. i 3. §-a 320.).

Mišljenje Reinharda F r a n k a, da je djelo iz §-a 248. a) njemačkoga krivičnoga zakonika »samostalan delikt, ne tek privilegirani slučaj kradje i utaje«, moglo je uopće nastati baš samo na temelju pro-

[1]) Da se je tome protuslovlju dalo izbjeći, pokazuje njemački krivični zakonik (§ 211. i sl.).

[2]) »Mjesečnik« od ove godine str. 200—207.

Digitized by Google

pisa njemačkoga krivičnoga zakonika, ali kod nas ne može ni nastati kraj ovakih čistih propisa, kao što je rastavak 1. §-a 320. kr. z.[3])

Da pako ni u pogledu njemačkoga krivičnoga zakonika nema temelja nazor Reinharda Franka, istaknuo je Binding,[4]) koji veli: »Neprijeporno je, da oduzete životne namirnice i predmeti uživanja moraju biti tudje vlasništvo, a isto tako, da ih počinioc mora sebi protupravno prisvojiti.[5]) U istom trenutku postaje prijepor, da li se sankcija §-a 370. t. 5.[6]) tiče »samostalnoga delikta«, ili samo jednoga izreska iz kradje i utaje, izlišan. Svako naime činjeničko stanje sa posebnom sankcijom čini samostalan kažnjiv čin, ali time još nije ništa rečeno o njegovu srodstvu sa drugim činjeničnim stanjima. Pošto se tako u §-u 370. t. 5. radi o namjerno protupravnom prisvajanju tudjih pokretnih stvari, to se mora smatrati kao izrezak iz činjeničnih stanja kradje i utaje. — Time se pak samostalnost ovoga činjeničnoga stanja prema kradji i utaji ne slaže, te su posljedice izvedene iz toga nesnosne.«

To vrijedi doslovce i za naš krivični zakonik, iako kod nas pojam kradje zahtijeva još, da kradljivac ima namjeru, da prisvajanjem stvari »pribavi sebi ili drugome protivupravnu imovinsku korist«.

Naravski da § 314. ne navodi kao obilježje bića u njemu navedenoga krivičnoga djela vrijednost oduzete stvari, — kako to stol sedmorice ističe. § 314. je morao dati, kako je već gore rečeno, opću definiciju kradje, — i za § 316. i za § 320., — jer je biće djela svagdje isto. Kradja je kradja, iako je vrijednost ukradene stvari ispod 300 D, jer sam § 320. kr. z. naziva delikt iz ovoga paragrafa kradjom (odnosno utajom).

»Jedno od bitnih obilježja bića djela iz 1. alineje §-a 320., — veli dalje stol sedmorice, — jest, da je oduzeta stvar malene vrijednosti, pak se stoga za utvrdjenje postojanja djela iz §-a 320. traži ne samo, da je oduzeta stvar faktično male vrijednosti, nego da i umišljaj počinioca obuhvaća ovo obilježje bića djela, jer umišljaj mora uvijek da obuhvaća sva bitna obilježja bića dotičnoga djela.«

Iz gore rečenoga slijedi, da ni ovo nije točno. Kod izvedene kradje ne može se kradljivcu više upisati u grijeh, nego što uspjeh pokazuje, a namjera preko toga spada u nauku o pokušaju. Ako se ima istraživati, koju je namjeru imao kradljivac i prema tome kazniti izvršeno djelo, onda se to isto mora učiniti i kod kradje stoke, te ako je neko imao namjeru, da ukrade stoke u vrijednosti preko 3000 D, premda je faktično ukrao samo 1000 D vrijednosti, mora da se proglasi krivim zločina iz §-a 316. t. 7. — To sigurno ne će nikome pasti na um, da

[3]) O austrijskom nacrtu ne govorim, jer je tamo poseban delikt »Entwendung«, za koji već samo obrazloženje vlade veli, da je »Sonderdelikt«. Naš zakon ovdje nije slijedio austrijski nacrt, nego njemački zakon i njegove novele.

[4]) Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechtes. I. Str. 307.

[5]) U svrhu da sebi ili drugome pribavi protivupravnu imovinsku korist, — mora se dodati kod nas.

[6]) § 248. a) njem. kr. z. još nije postojao, kada je Binding svoju knjigu pisao.

Digitized by Google

ustvrdi, iako je točno, što stol sedmorice kaže, da umišljaj mora da obuhvaća sva bitna obilježja bića dotičnoga djela.

Tu se opet čini, da je stol sedmorice pošao za komentarima njemačkoga krivičnoga zakona, jer kod 2. i 3. rastavka §-a 320., koji su sadržani u njemačkom krivičnom zakoniku, a gdje se radi o kradji male vrijednosti iz nevolje, odnosno životnih namirnica i predmeta životne potrebe za neposrednu potrošnju ili upotrebu, — u naravi je stvari, da zakonodavac pogoduje samo onu kradju, koja je počinjena u n a m j e r i, da se nevolja, glad, žedja odstrani, t. j. gdje je namjera upravljena na kradju male vrijednosti u gornju svrhu. Nu dok u Njemačkoj prekoračenje §-a 248. a) i 370. t. 5. kr. z. prelazi u § 242. (koji odgovara našemu §-u 314.), dotle to kod nas nije neophodno potrebno, nego može da prijedje u kradju iz §-a 320. od. 1.

U Njemačkoj je osudio sud za kradju 11 cigareta po općem §-u 242. (naš § 314.), jer toliko ne treba za neposrednu potrošnju. Kod nas ovaka osuda nije moguća, ali ne na temelju 3., nego na temelju 1. rastavka §-a 320., kojega će se dotični krivim proglasiti. — Ako netko ukrade vreću brašna u vrijednosti od 250 D, će se kazniti po 1. rastavku §-a 320., a ne kao kradljivac životne namirnice po 3. rastavku, jer toliko brašna za neposrednu potrošnju nije potrebno, a moraju da predleže oba uvjeta toga rastavka 3., ako hoćemo da svedemo jedan čin pod njegov propis. Svakako ne će se tu primijeniti § 314.

Gornji moj nazor, da je kod izvršene kradje uspjeh mjerodavan, opet je u protuslovlju sa rješenjem stola sedmorice, koje veli: »Zakonodavac naime nije hotio ustanovom §-a 320. povlastiti kradljivca, koji je samo slučajno imao mali uspjeh u svojem zločinačkom pothvatu. To bi se protivilo općemu načelu, koje dolazi do izražaja i kod propisa o odmjerivanju kazni (§ 70. kr. z.), po kojem se kazna odmjeruje učiniocu prema stepenu njegove krivične odgovornosti (a ne prema uspjehu djela), a i samomu §-u 314., koji ne poznaje kriterija vrijednosti oduzete stvari. Da je zakonodavac hotio, da veličinu kazni kradje učini ovisnom i o slučajnom uspjehu, on bi unio u § 314. kao jedno od bitnih obilježja djela iz toga paragrafa, da ukradena stvar mora da premaši vrijednost od 300 D.«

Citiranje §-a 70. nije ovdje na mjestu, a napose ne može se staviti u opreku, da se kazna odmjeruje učiniocu po stepenu njegove krivične odgovornosti, a n e p o u s p j e h u d j e l a. Ta sam § 70. veli, da »posljedica djela« utiče, da kazna bude veća ili manja. Svakako drugu posljedicu ima, ako netko ukrade činovniku čitavu mjesečnu plaću, nego kada ukrade samo deseti dio, — a u već spomenutom §-u 316. t. 7. potreban je uspjeh, da se ukrade stvar u vrijednosti preko 3000 D. No u samoj je naravi stvari, da se kod svakoga kažnjivoga djela u posebnom djelu krivičnoga zakona odmjeruje kazna po uspjehu, a ne po namjeri. — Danas ne vlada više subjektivizam, nego objektivizam.

Što to znači »slučajan uspjeh«? Zašto je to slučajan uspjeh, kada u konkretnom slučaju dotični kradljivac ukrade par cipela iz dućana? — Kada netko ukrade iz jednoga stada samo jedno tele u vrijednosti ispod 3000 D, je li to samo slučajan uspjeh i hoće li ga sud osuditi po §-u 316. t. 7. radi zločina kradje, jer je imao namjeru, da ukrade stoku

Digitized by Google

u vrijednosti preko 3000 D, ili jer je imao opću namjeru na kradju upravljenu?

»Da § 320. ustanovljuje posebni delikt, — veli stol sedmorice, — a ne tek slučaj privilegiranoga djela iz §-a 314., vidi se i iz toga, što taj paragraf (320.) opetuje odredbu o kažnjivosti pokušaja, koju ima i § 314., što bi bilo suvišno, kada bi § 320. normirao samo slučajeve privilegiranoga djela iz §-a 314.«

Ja to mogu okrenuti i kazati: Naprotiv, ovo opetovanje dokazuje, da su u §-u 314. sadržane samo kradje vrijednosti preko 300 D, pa je trebalo i u §-u 320. kazati,d a se i kod ovih malih kradja, iako su privilegirane, kažnjava pokušaj. — Tim više je to bilo potrebno, jer je u njemačkoj praksi nastala kontraversa iza novele od god. 1912., koja sadržaje § 248. a) (koji odgovara našemu §-u 320. od. 2.), da li je pokušaj kažnjiv, a djelo iz §-a 370. t. 5. (koje odgovara našemu §-u 320. od. 3.) uopće čini istup (Übertretung), kod kojega pokušaj već radi toga nije kažnjiv.

Jednom riječi, iz našega §-a 320. po samoj redakciji toga i §-a 314. ne da se izvesti ono, što stol sedmorice i članak dra Vragovića izvadja, naime, da je Š. J., koji je na 8. siječnja 1930. oduzeo t. t. St. i dr. jedan par sniježnih cipela u vrijednosti od 140 D, počinio prestup iz §-a 314. kr. z.

Još se manje dade izvesti veliki dio onih posljedica, što ih dr. Vragović izvadja u svojoj raspravi, jer:

1. Kradja odnosno utaja stvari vrijedne ispod 300 D ne može se nikada svalificirati kao djelo iz §-a 314., odnosno 318.

2. i 7. Kradja stvari, vrijedne ispod 300 D- mora se uvijek kvalificirati kao djelo iz §-a 316., ako pristupi koja od okolnosti, navedenih u §-u 316. t. 1.—7., jer nije nikako logično, da članovi jedne bande, koji ukradu vrijednost od 301 D, budu kažnjeni do 10 godina robije, a isti članovi, ako ukradu 299 D, da budu kažnjeni po §-u 320. strogim zatvorom do tri mjeseca.[7]) Binding to naziva: »Neopravdano pogodovanje opće opasnih subjekata.«[8])

Ako stol sedmorice i dr. Vragović sasvim ispravno — u citiranju §-a 314. poslije riječi: »Ko ukrade (§ 314.)« u §-u 320. vide samo pobližu oznaku riječi »ukrade«, onda se ne smiju ni iz citiranja istoga paragrafa u §-u 316. iza riječi »kradljivac« izvadjati posljedice, što ih izvadja dr. Vragović pod t. 7. Kradljivac je onaj, koji ukrade vrijednost preko ili ispod 300 D.

3. i 8. Utaja imovine, vrijedne ispod 300 D, sa strane državnog službenika u vršenju službe mora se uvijek kvalificirati po §-u 319. od. 2.

Kada B i n d i n g veli: »Za mene se samo po sebi razumije, da ne vidim u §-u 370. t. 5. i pogodovanje uredovnoga pronevjerenja iz §-a

[7]) Ja sam hotimice naveo zločin iz §a- 316. t. 2., jer mnogi misle. da je to jednostavna društvena kradja. Tako L. Urošević u svojem Trebniku. Ne znaju, da počinitelji mogu biti samo članovi bande i da će kod nas u takvom slučaju morati drž. tužioštva tužiti radi sticaja sa prestupom iz §-a 138. kr. z.

[8]) Dr. Vragović je trebao povući konzekvencije, što ih je povukao pod t. 14. u pogledu razbojničke kradje, i u pogledu kradje iz §-a 316.

Digitized by Google

350.«, gdje je § 370. t. 5. istovjetna sa našim §-om 320. od. 3., — onda to stostruko vrijedi za naš krivični zakonik, gdje od. 1. §-a 320. ne govori o kradji i utaji životnih namirnica radi neposredne potrošnje, nego o svakoj kradji i utaji vrijednosti do 300 D.

11. Ne stoji po mojem mnijenju, da na djela iz §-a 320. nema mjesta primjeni §-a 321., jer da taj govori samo o kradljivcu u slučaju §-a 314.« i utajivaču »u slučaju §-a 318.« — Per analogiam mora se i ovdje primijeniti § 321.

Jest, per analogiam, jer ne stoji, što mnogi kažu: »Krivični zakonik ne dopušta analogiju.[9]) Ovo stoji samo u toliko, u koliko § 1. kr. z. zabranjuje djela, koje zakon ne stavlja izričito pod kaznu. U sve druge svrhe analogija je na području krivičnoga prava isto tako nužna, kao po §-u 1. dozvoljena. »Analogija nije tumačenje, nego otkrivanje latentnoga prava« (Binding). Tu je zakonodavac iz jednoga višega načela hotio da povuče ne samo onu konzekvenciju, koju je povukao u §-u 321., naime u pogledu prestupa iz §-a 314. i 318., nego — i to u još većoj mjeri — i u pogledu prestupa iz §-a 320. kr. z.

15. Zašto nema mjesta primjeni §-a 320. na t. zv. šumske kradje, to ne mogu da shvatim. Svakako stoji to, da tamo nema mjesta primjeni niti §-a 320., a niti uopće krivičnoga zakonika, gdje sam šumski zakon odredjuje kaznu za šumski prestup. Ali kada zakon kaže u §§-ima 150. i 151.: »kaznit će se za kradju po krivičnom zakonu« i »kaznit će se kao kradljivac po odredbama krivičnog zakona«, onda je u tome sadržana kradja po §-u 320. isto tako, kao i kradja po §-u 314. ili 316. kz.

Mislim, da je pitanje kradje i utaje stvari male vrijednosti od ogromne važnosti, jer je kradja od svih kažnjivih djela najčešće, pa stoga držim, da rješenje jednoga kasacijonoga suda može počiniti, ako se ne slaže sa namjerom zakonodavca, mnogo štete.

Ocjene i prikazi

Dr. H. Honegger: »Volkswirtschaftliche Gedankenströmungen, Systeme und Theorien der Gegenwart besonders in Deutschland.« — Zürich 1925.

(Svršetak)

IV. Poglavlje: *Neoromantika.*

Romantici su već Ad. Müller i Fr. List. Značajka je neoromantike: univerzalističko-organicističko shvaćanje. Vodja je O. Spann, koji[104]) prikazuje biće toga univerzalističkoga duševnog pravca ovako: 1. obilježje. — U opreci prema liberalizmu traži individij — kao dio cjeline — opet svezu sa cjelinom. Ekonomija je komad života, rad je izražaj duha, a nacijonalna ekonomija je član društva.[105]) — 2. obi-

[9]) Vidi L. Urošević: Sudski Trebnik str. 3., — koji u ostalom, na drugi način dolazi do istoga rezultata, da treba primijeniti § 241. i na 320.

[104]) U djelu »Fundament der Volkswirtschaftslehre«. — Honegger spominje samo I. izdanje od god. 1921.; no II. izd. je od 1922., III. od 1923., a IV. izdanje od god. 1929.

[105]) Već Ad. Müller u djelu »Die Elemente der Staatskunst« (g. 1809.) uči, da je gospodarstvo organična cjelina.

Digitized by Google

l j e ž j e. — Neoromantika teži za tim, da se ponovno pridruži k socijologiji i k filozofiji. Mjesto dosadašnje individualističke teorije saobraćaja , koja najprije ispituje problem cijene i utakmicu, prevladava nacijonalna ekonomija, koja — u živoj ekonomiji — prima ono čitavo obilje, po kojem nam je jedino moguće, da se opet spojimo s potpunom duševnošću društvenoga i historičkoga svijeta. Ekonomija je carstvo sredstava, a nauka o nacijonalnoj ekonomiji je znanost sredstava i ujedno nauka o svrsi. Prema svrhama ima raznih vrsta ekonomije (kulturna, organizacijona, politička i t. d. — 3. o b i l j e ž j e. — Ekonomija je bitno teoleološka, dok je tehnika kauzalna. Ekonomija se izrazuje u obliku izjednačivanja i štednje. Nacijonalnoj ekonomici treba oduzeti značaj materijalizma, da se ne gradi više na pojmu množine (kvantitet) nego na pojmu valjanosti (kvalitet). — 4. o b i l j e ž j e. — (Pojam djelatnosti). Ima 4 vrste djelatnosti: neposredne, posredne (djelatnosti kapitala), negativne kapitalne (djelatnosti jamčenja) i k a p i t a l n e d j e l a t n o s t i v i š e g a r e d a (trgovački zakonik, kreditna sigurnost, trgovački ugovor).

U Spannovom pojmu nacijonalne ekonomije bitna su tri momenta: utakmica, kapital višega reda i jednakost cilja. Zamjena je tvorevina višega reda, a nacijonalna ekonomija tvorevina najvišega reda.

U o p ć o j ocjeni romantičke nacijonalne ekonomije ističe Honegger ove momente: Romantika je reakcija protiv jakoga racijonalizma i materijalizma predratnoga doba. Kako je pak svjetski rat uzdrmao stara duševna mjerila, opaža se sve jače nepovjerenje prema prijašnjemu intelektualizmu i u znanosti — pa i u nacijonalnoj ekonomici. Zahtijeva se kao naknada za gorku zbilju sadašnjosti mekanija, čuvstvenija duševnost; zabacuje se samo »razumijevanje« i »djelanje«, a hoće se više promatrati i duševno se nasladjivati. Načelno je taj zahtjev opravdan, jer je realizam i naturalizam Darvina, Haeckela, Marxa, Zole, Ibsena i dr. svoju misiju izvršio, ali trajno taj zahtjev ne može ostati. Romantička je znanost opravdana, u koliko pobija jednostrano odredjivanje po množinama te naglašuje jedinstvo i organičko biće fakata. Ali ta znanost vodi u veliku pogibao: Ta se naime znanost odviše lako zadovoljuje sa samom slutnjom istine, sa subjektivitetom pa zaboravlja, da prava znanost mora vazda težiti za objektivitetom, odnosno da je posljednja svrha znanosti, da služi životu.

O c j e n a S p a n n o v o g s u s t a v a: Spannova teorija je savremena. P r e d n o s t i jesu: Nacijonalna ekonomija je razumljiva tek onda, kada se obazremo na one univerzalističke sile, koje leže izvan prometne ekonomije. Blagostanje naroda se sastoji u univerzalističkim pretpostavkama t. j. valjano sredjena politička, socijalna i ekonomska stanja u izvjesnoj zemlji mnogo su važnija nego štednja (skupljanje mnogoga materijalnoga blaga) i rad (ekonomsko nastojanje i težnja) pojedinca. Spann zabacuje tvarnu crtu u pojmu kredita, a znatna je njegova teorija o plodovitosti i teorija o narodnoj imovini. — N e d o s t a c i: Spann se u obradbi »djelatnosti višega reda«, te u problemu kredita premalo obazira na objektivitet.

Digitized by Google

Pojedinačni problemi:

1. Univerzalizam — individualizam. — Važno je pitapitanje, da li treba da nacijonalna ekonomika polazi s individualiteta ili s univerzaliteta? Individualist je Liefmann kao što uopće neomerkantilisti. H. Dietzl je zastupnik liberalnoga individualizma. Čisto teoretički individualizam Schumpetera se očituje u njegovoj subjektivnoj teoriji vrijednosti, a nešto manje u nauci o poduzetniku, u čem ga slijede Sombart, Ehrenberg i J. Wolf. Individualizmu je protivan socijalizam (kolektivizam), mutualizam i romantika (kao univerzalizam ili organicizam). Na gornje pitanje odgovara Honegger ovako: »Nacijonalna ekonomika mora prema potrebi raditi sada s individualističkim sada s univerzalističkim pojmovima.«

2. Kauzalitet i finalitet (teleologija). — Do nedavna se bavila nacijonalna ekonomika kauzaliteteom, ali već u 19. stoljeću t. z. etička nacijonalna ekonomika (Sismondi-Ruskin-Schmoller) približa se teleologiji. Stolzman[106]) upravo zahtijeva teleološko promatranje, a slična nastojanja pokazuje K. Diehl i R. Stammler, a osobito Spann (i romantika). To čitavo teleološko shvaćanje pobija Liefmann kao individualist, dok kao realist uvjetno dopušta teleologiju. Po nazoru Honegger realističko-kauzalni način promatranja ne vodi uvijek do cilja, pa nastaju izvjesne poteškoće, koje Honegger s. l. iznosi; a da se oslobodimo tih poteškoća, možemo se služiti naukom M. Webera o »idealnim tipovima« t. j. mjesto jednostranoga kauzalnoga ili finalnoga postupka u istraživanju potreban nam je fiktivični postupak. Ipak je potreban ispravak Spannove teleologije, jer je cilj nacijonalne ekonomike namirenje tržišta ili produktivitet — ili točnije: trajno namirenje tržišta.

3. Kvantitet i kvalitet (Ekonomski materijalizam). — Klasici su više zastupali materijalizam, objektivno dakle gledište, a ne subjektivno. Tako se A. Smith pretežno ograničuje na materijalne činidbe. No već Say polazi dalje, jer pozna i produktivitet »amaterijalnih dobara«. Tako je već Say (klasik) priredio tlo za subjektivnu i psihološku školu u nacijonalnoj ekonomici, koja se koncem 19. stoljeća tako jako razvila. Ali osobito je zaslužan Say zato, što je pojmu poduzetnika oduzeo materijalnost, a podao duševnu pokretnu snagu. Slično je i Macleod kreditni pojam »probudio iz sna materijalističke ukočenosti«. Teoretičari granične koristi su zašli u borbi protiv materijalizma (objektivizma) — kako je već gore prikazano — predaleko. Liefmann krepko napada tvarno i množinsko shvaćanje, a Spann pobija mehanizam i atomizam i odviše veliko približavanje prirodnim znanostima. Ipak ne smijemo nacijonalnoj ekonomici sasvim oduzeti materijalizam. Treba opet »osvojiti« objektivizam, jer sa čisto subjektivnim nema znanosti. Duhovit pokus učinio je K. Muhs,[107]) da se izbjegne pogibli jednostrano ograničenog objektivizma i subjektivizma: »Nacijonalna ekonomika je kombinacija subjektivnoga i objek-

[106]) U djelu »Der Zweck in der Volkswirtschaft« (1909.).

[107]) »Die Kategorie der Funktion in der Nationalökonomie« i »Materielle und psychische Wirtschaftsauffassung« (1921.).

Digitized by Google

tivnoga.« Tu pomaže spomenuta nauka M. Webera o »idealnom tipu«, a još bolje Vaihingerova filozofija fikcije. Tako se u najnovije doba tumači kredit, cijena i druge činjenice.

4. Pojam narodne imovine. — Po Wieseru odredjivao se dosada pojam narodne imovine kao ukupna množina pojedinačnih imovina u izvjesnoj nacijonalnoj ekonomiji. Ali individualist Liefmann kaže, da je to narodno bogatstvo, a narodna imovina da je nešto sasvim drugo. Medjutim ni individualistička nauka nije sposobna, da shvati pojam narodne imovine, jer ta je posve nadindividualne, duševne naravi. Naprotiv univerzalistička je nauka kao stvorena za odredjivanje toga pojma. Romantici (Ad. Müller i Fr. List) te osobito neoromantici (Spann)[108]) bolje upoznaše i razviše pojam narodne imovine. Spann nas oslobadja svih merkantilističkih predoždbi i velikih pogibli znanstvenoga materijalizma, pa podaje definiciju: »Narodna imovina je zbroj svih snaga i stvari, koje na kojigod način doprinose k uspjehu i unapredjivanju društvene ekonomije«. Honegger — s obzirom na prometnu ekonomiju — drži, da narodna imovina znači isto, što i kreditni fond nacijonalne ekonomije.

*

Iza IV. poglavlja prikazuje Honegger pod naslovom »Ausblicke« tri pojave:

1. Relativizam. — Svjetski rat i njegove posljedice vode do relativiteta svih ljudskih spoznaja, jer su slomile moć apsolutističke znanosti, koja se očitovala u sve većoj sklonosti k statičkom, mehaničkom, kvantitetnom i matematičkom načinu promatranja te u sve većem vjerovanju, da je nacijonalna ekonomija vrsta prirodne znanosti s jednako strogim zakonima. Zato savremena nacijonalna ekonomika treba da se odreče one predratne uskogrudnosti i nepomirljivosti, pa treba da usvoji znanstveni relativizam, koji ne vjeruje u apsolutne, sveopće valjane »istine«.[109]) Tomu novomu duhu relativizma dadoše izražaj Schumpeter II., Liefmann i Spann — svaki na svoj način.

2. Problem statike i dinamike. — Razlikovanje statike i dinamike je prvi obradio u socijologiji A. Comte, u nacijonalnoj ekonomici J. St. Mill, a dalje su ga izgradili Clark, Schumpeter i Oppenheimer. — U sporu izmedju statike i dinamike odlučiše se za dinamiku Ammon, Eszlen i Lederer, pa dinamika dobiva sve više zagovornika, pače i Schumpeter, koji je u djelu »Wesen und Hauptinhalt« (1908.) još statičar[110]) postaje u djelu »Theorie der wissenschaftlichen Entwicklung«[111]) (1912.) dinamičar — tvorac dinamičkoga sustava,

[108]) Teorijom kapitalnih djelatnosti višega reda.

[109]) To je u potpunom suglasju sa Simmelom, koji o relativizmu raspravlja u krasnom djelu »Philosophie des Geldes« (str. 62—100). Razlika je samo ta, što je I. izdanje toga djela izašlo 1901. — dakle 13 godina prije velikoga rata. Čudno je, da Honegger nigdje ne spominje — i u drugim pravcima — važno Simmelovo djelo, koje je do god. 1922. »doživjelo« četiri — bitno — nepromijenjena izdanja.

[110]) Schumpeter je »statičar« još i god. 1910., kako se vidi po radnji, koja je spomenuta u bilj. 22.

[111]) Ipak Schumpeter i u tom djelu brani statiku. — Honegger (str. 132—133) iznosi sasvim kratak sadržaj toga djela. Isp. i bilj. 51.

Digitized by Google

kojemu je — kako je već prije[112]) spomenuto — nedostatak taj, što ne spoznaje važnost odnosa moći za ekonomiju, a osobito za tumačenje kamata, konjunkture, krize i t. d. Dinamiku dokazuju velike ekonomske krize posljednjih sto godina. Svjetski rat je pokazao, da je velika smjelost prihvat statike. Medju mnogobrojnim prigovorima protiv dinamike ističe se, da dinamički način promatranja nije znanstven, ali taj prigovor otpada, jer je »znanstvenost« iza rata usvojila relativizam. Dinamički način promatranja jest savremen, jer znanost danas opet teži, da bude u neposrednom doticaju sa zbiljskim životom, i izrično otklanja svu čistu, mrtvu, školsku mudrost.

3. P o l i t i k a i e k o n o m i j a. — Usku vezu izmedju politike i ekonomije pokazao je u novije doba M. Weber. Liberalizam daje politici podredjenu, sporednu ulogu. Menkantilizam — sa svojim privatno-ekonomskim obilježjem — zaostaje za liberalizmom, a čisto ekonomska škola sasvim zabacuje utjecaj politike. Socijalizam dopušta samo utjecaj na socijalnu razdiobu dobara, a ne shvaća neposredni utjecaj na odnose proizvodnje. Taj utjecaj upoznaše već davno List i Keynes. Danas se sve više spoznaje, da politika neposredno i trajno utječe na proizvodnju i to preko kredita,[113]) jer je kredit najviše ovisan o politici. Prema tomu: Glavni cilj svake razborite »ekonomske politike« jest zdravo i uredjeno nutarnje i vanjsko političko stanje u zemlji, a to vrijedi urbi et orbi.

Honegger završuje svoju knjigu riječima »Et ceterum censeo: die Wissenschaft muss dem Leben dienen.«

III. N a p o m e n e. — Honeggerova je knjiga (zovimo je skraćeno »Gedankenströmungen«) pisana — kako pisac u predgovoru ističe — kao k r i t i č k i pregled u prvom redu za studente, i to kao uvod i kao nadopuna većemu piščevom sustavnom djelu »Theorie der Volkswirtschaft auf Grund der kreditfinanziellen Betrachtungsweise«. Honegger dodaje, da je »Teorija« trebala izaći prije knjige »Gedankenströmungen«, koju »Teorija« na nekim mjestima objašnjuje; — ali budući da »Teorija« nije izašla prije rečene knjige, zahtijeva Honegger, da se ta okolnost uzme u obzir kod ocjenjivanja knjige »Gedankenströmungen«. Taj je zahtjev posve opravdan i razumljiv, ali i mimo njega prepuštam kritiku pozvanijemu peru i boljemu poznavaocu literature, pa se — kako knjiga ima š k o l s k u svrhu — ograničujem na nekoliko napomena.

1. U prikazivanju »teorije granične koristi« (str. 3—5) je trebalo istaknuti glavna obilježja Mengera, koji je — preko Gossena — osnivač te »škole«, i tako pokazati »zlo« u korijenu. Osim toga vrijedni su spomena Zuckerkandl i Sax.

2. Premalo su istaknute zasluge Mengera, Böhm-Bawerka i Schumpetera (str. 6—10) u nastojanju, da isprave klasičku teoriju cijene.

[112]) Kod neoliberalističke teorije štednje i teorije kamata.

[113]) Kako je kredit prvobitno sredstvo proizvodnje, tako je oštećivanje i potkapanje kredita oštećivanje proizvodnje.

Digitized by Google

3. Kada su (na str. 11.) kao protivnici[114]) teorije granične koristi spomenuti Francuzi Gide i Rist — pisci izvan Njemačke —, trebalo je spomenuti i ono, što ide i u prilog toj teoriji i izvan Njemačke, t. j. trebalo je spomenuti Šveda Wicksela[115]) odnosno prikazati, kako se je ta teorija povoljno razvijala izvan Njemačke: u Engleskoj, Francuskoj, Švedskoj, Danskoj, Norveškoj, Nizozemskoj, Češkoslovačkoj, Ugarskoj, Americi, Jugoslaviji, o čem nas u najnovijoj literaturi izvješćuju — osim Hellera — Schumpeter, Fetter i drugi izvjestitelji o svojim zemljama.[116]) Dok Honegger (str. 11.) god. 1925. ističe, da je svjetski rat Nijemce jamačno za uvijek oslobodio »znanstvenih pastirskih igra« (tako Honegger zove čisto ekonomsku školu t. j. teoriju granične koristi), pokazuje Schumpeter (op. c.) god. 1926. — dakle iza svjetskoga rata — da većina stručnjaka u Njemačkoj usvaja osnovne misli te teorije.[117]) Dok Honegger (str. 3) veli, da je teorija granične koristi jalova, jer nijedan od pravaca, prikazanih u poglavlju I.—IV.,[118]) ne nadovezuje na tu teoriju, dokazuje Schumpeter (C. c.), da je teorija granične koristi jedina njemačka teorija, koja ima internacijonalno značenje,[119]) koje se vidi po utjecaju te teorije u gore spomenutim zemljama izvan Njemačke. Heller,[120]) koji nas izvješćuje o prodiranju teorije granične koristi u Ameriku (prihvat »zakona o graničnim parovima«) i o modifikacijama te teorije u Americi (»posredni pravci«), upozoruje, da teorija granične koristi ima dodirnih točaka s matematičkom metodom, jer je misao granične koristi niknula na matematičkom tlu. I baš ta matematička metoda »cvate« i s a d a — nakon velikoga rata — u Americi,[121]) te donosi velike uspjehe u tumačenju kriza,[122]) dok se u Evropi pristaše teorije granične koristi razdvojiše, pa se jedni služe matematičkom metodom, drugi se njome ne služe, a medju potonjima je i Menger. Pače znatnost matematičke metode umanjuju ne samo Ad. Wagner, Kerschagel[123]) i Béchaux[124]) nego i

[114]) Gide je pristaša teorije granične koristi; a takvim ga označuje i Ad. Wagner u svojem djelu »Lehr- und Handbuch der polit. Oekonomie«. — Gaetan Pirou u »Wirtschaftstheorie der Gegenwart« (u čl. »Frankreich«) kaže, da su d a n a s (t. j. god. 1927.) najodlučniji pristaše teorije granične koristi Ch. R i s t i Aftalion »zwei französische Nationalökonomen allerersten Ranges« (str. 78).

[115]) Po priznanju Schumpetra u »Wirtshaftstheorie der Gegenwart« (u čl. »Deutschland«) Wicksell je napisao najbolje djelo o toj teoriji i potaknuo druge (Švede), da se bave tom teorijom.

[116]) U zborniku »Wirtschaftstheorie der Gegenwart«, i to Schumpeter u čl. »Deutschland«, Fetter u čl. »Amerika«, Verrijn Stuart u čl. »Niederlande«, Aarum u čl. »Schweden, Dänemark, Norwegen«, Engliš u čl. »Tschechoslowakei«, Nedeljković u čl. »Jugoslavien« i t. d.

[117]) Spann pobija tu teoriju u djelu »Tote und lebendige Wissenschaft« (str. 153, 188, 197 i dr.) III. izd. 1929., pa ipak priznaje, da utjecaj te teorije postoji i danas.

[118]) t. j. neoliberalizam, neomerkantilizam, neosocijalizam i neoromantika.

[119]) Za Ameriku to potvrdjuje jakim dokazima Fetter, a za ostale zemlje spomenuti saradnici zbornika »Wirtschaftstheorie der Gegenwart«.

[120]) Heller je najodlučniji medju pristašama teorije granične koristi. — Földes, Gaal, Navratil, Janković, Balás — u Ugarskoj.

[121]) O tom Fetter u gore spomenutom članku »Amerika«.

[122]) O tom vidi napomenu 14.

[123]) Dr. M. Stahuljak »Psihologija novca«, 1928. III. dio bilj. 158.

[124]) Vidi bilj. 42.

Digitized by Google

pristaše teorije granične koristi: Heller i Schumpeter.[125]) A o svemu tomu Honegger ne spominje ništa, premda se na Ameriku poziva često u prikazivanju onih četiriju pravaca.[118])

Gornji dakle izvještaji (Hellera, Schumpetera, Fettera, Aruma i drugih) — u protuslovlju s Honeggerom — pokazuju, da teorija granične koristi, matematička metoda i d a n a s p o s t o j i. Istina jest, da tu teoriju pobijaju mnogi, medju kojima se ističu Helfferich i Engliš. Loria opaža,[126]) da je ta teorija — u Italiji — svoj čar izgubila, a nije pridošla druga, da zauzme njezino mjesto. »Ta teorija gubi terena i na bečkom sveučilištu, gdje danas prevladjuje utjecaj O. Spanna«, kaže prikazivač Wieserova djela »Theorie der gesellschaftlichen Wirtschaft (1924.).[127]) Tu teoriju napuštaju nekadašnji pristaže Spann i Ammon, pače i sam Heller iznosi nedostatke te teorije i prikazuje ono napuštanje prijašnjih pristaša.[128]) To je sve istina i sasvim je prirodno, da izvjesna teorija doživljuje razne modifikacije i ispravke, da izvjesnoj teoriji »impuls ishlapljuje«, pa tomu ne može da izbjegne ni teorija granične koristi. Ali je istina i to, da ta teorija još danas postoji. Budući da ona još postoji, trebao je Honegger u k r i t i č n o m prikazu z a s t u d e n t e o tom »voditi računa«, te stvarno, objektivno — audiatur et altera pars — iznijeti zle, ali i dobre strane te teorije, pa ostaviti čitaocu, da sebi sud stvori. Osim toga Honeggerov naziv za tu teoriju »pastirske igre« osudjuje i Unger,[129]) koji ondje uz neke prigovore iznosi s punim pravom i dobre strane Honeggerove knjige. — Konačno hoću da upozorim i na ovo: Honegger je zadovoljan, što su se Nijemci — pomoću svjetskoga rata — riješili teorije granične koristi, a ipak se bavi »naukom o priračunavanju« (str. 92—94), do koje nauke je mogla doći jedina teorija granične koristi. Zato tu nauku obradiše najprije Menger, Böhm-Bawerk, Wieser, Schumpeter, Clark.[130]) Teoretičare granične koristi kori Honegger zbog apstrakcije, a Casselu (str. 20) prigovara, što ne postupa apstraktno, dok mu je Budge (str. 22) okretan teoretičar i bolji logičar nego Cassel. — Ipak Diehl — u velikoj (82 str.) i kritičkoj studiji »Ueber Cassels System der theoretischen Sozialökonomie«[131]) — nalazi kod Cassela »scharf logische, straffe Gedankenführung«, ali uza sve to pobija Diehl većinu Casselovih teorija. Oprečno Honeggeru stavlja Diehl Cassela medju zastupnike »čiste ekonomije«, pobija Cassela zbog napuštanja nauke o vrijednosti (Honegger ga za to hvali[58]), a kao temelje čitavoga Casselovoga sustava iznosi dva načela: načelo oskudnosti i ekonomsko načelo (Honegger samo jedno načelo i to načelo oskudnosti). Cassela kao svoga zemljaka dobro pozna Wicksell, pa ovaj i s toga gledišta iznosi nekoliko finih značajnih crta o Casselu — što je osobito vrijedno za prosudjivanje Cassela — a pobija sve Cas-

[125]) U čl. »Deutschland« vidi bilj. 116.
[126]) U Prikazu novije talijanske literature, o čem vidi bilj. 37.
[127]) »Arhiv za pravne i društvene nauke«, 1927. br. 3.
[128]) U cit. op. (1927.) i u časopisu Jahrb. f. Nat. u. Stat. g. 1928. str. 919-921.
[129]) U obznani Honeggerove knjige — u Schmoll. Jahrb. 1927. str. 110—112.
[130]) O toj nauci govori se još u napomeni 13.
[131]) U reviji Bernh. Harmsa »Weltwirtschaftliches Archiv« 1928.

Digitized by Google

selove teorije osim teorije o konjunkturnoj dobiti.[132]) Kraći prikaz o Casselu podaje Aarum.[133]) Kod prosudjivanja Casselovoga djela »Theoretische Sozialökonomie« važno je spomenuti, da je I. dio toga djela napisao L. Pohle, a II. dio Cassel.

5. Odredjivanje objekta, osobito po Ammonu (str. 23-24), dobiva u najnovije doba znatne ispravke, koje iznosi sam Honegger — u članku »Volkswirtschaftslehre als Organon — Eine Auseinandersetzung mit Alfred Ammon und dem Problem der volkswirtschaftlichen Objektbestimmung«[134]) — napisanom povodom II. izdanja Ammonove knjige (spomenute na str. 23.).

6. Kod »pojma funkcije« (str. 27-28) je trebalo uz Cassela spomenuti i Wicksella, zatim, u čem ta dvojica postupaju zajednički, u čem odjelito, a konačno temeljne pogrješke Wicksella i Cassela.

7. Kod »pojma kapitala« (str. 31-36) nalazi Heller[135]) iz »dihtomije« kapitala ovaj izlaz: Kapital (čista socijalna kategorija) nije identična s imovinom (privatno ekonomska kategorija) nego je samostalna kategorija. Kapital nije stvar nego je pokretna snaga u ekonomskom životu.

8. Kao dopuna »teoriji kamata« (str. 37—42) zanimljivo je i tumačenje Hellera, koji[136]) kamate izvodi iz novčanog oblika kapitala, a ne iz produktiviteta kapitala, kako to tumači Böhm-Bawerk. Zato i Heller pobija Bawerkovu teoriju, koja se osniva na momentu »vremena« (»Zeitagio-Theorie«), ma da su tu teoriju gotovo općeno prihvatili i u Americi —pisci Fisher, Taussig, Fetter i drugi, a u Evropi samo Šved Wicksell i Talijani Ricca-Sulerno i Graziani.

9. Na postavljena dva pitanja u nauci »o primatu kredita« (str. 48.) Honegger ne daje odgovora.

10. Prikazivanju Knappa (str. 68—69) treba dodati: Knappova je zasluga, što je dao poticaj, da se je temeljitije počelo ispitivati biće novca, i to u stavu metalisti-nominalisti. U tom stavu — da ne spominjemo poznate borbe — važno je, kako Mises[137]) razlikuje teorije k a t a l e k t i č k e (koje se dadu dovesti u svezu s teorijom vrijednosti) i a k a t e l e k t i č k e. Medju akatalektičke pripada Knappova teorija o novcu.

1. Kod definicije »valute« (str. 69.) zgodno bi bilo spomenuti i definiciju, koju je iznio Diehl u (spomenutom već) djelu: »Ueber Fragen des Geldwesens und der Valuta«. — Šteta, da se pisac tim vrsnim preglednim djelom nije poslužio u čitavom poglavlju, u kojem se prikazuje »Neomerkantilizam«.

12. Harms (str. 76.) je svakako zaslužan za »nauku« svjetskoga go-

[132]) U raspravi »Professor Cassels nationalökonomisches System« — Schmoll. Jahrb. 1928.

[133]) U čl. »Schweden«, vidi bilj. 116.

[134]) U Schmoll. Jahrb. 1927. — O II. izdanju spom. Ammonove knjige napisao je prikaz i dr. Seidler u Jahrb. f. Nat. u. Stat. 1930.

[135]) op. cit. str. 194—198.

[136]) op. cit. str. 147—150.

[137]) »Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel« II. izd. 1924.

Digitized by Google

spodarstva, ali prije Harmsa su radili Rau, Knies, Kantz, Roscher, Ad. Wagner, Neumann-Spallart, Stein, Schmoller, a poslije Harmsa — Spann, Sartorius i drugi. — Institut za svjetsko gospodarstvo postoji i u Beču (Hayeh), a u prikazu svjetskoga gospodarstva treba se obazirati i na pravnu podlogu, proizvodnju, promet, razdiobu i t. d., o čemu možemo pobliže čitati u čl. »Weltwirtschaft«, što ga je napisao Sartorius v. Waltershausen.[138])

13. Kod »nauke o priračunavanju« (str. 92—94) je trebalo uz pristaše (Menzer, Böhm-Bawerk, Wieser, Scumpeter, Clark, Landauer) spomenuti i protivnike (Cassel, Liefmann, Kleinwächter), a možda bi bilo zgodno pokazati, kako je postupak priračunavanja drukčiji kod Mengera i Böhm-Bawerka, drukčiji kod Wiesera, drukčiji kod Clarka.

14. U »problemu kriza« (str. 96—99) je pisac prešutio mnoge vrste kriza, a i navod »Heute gibt es mindestens fühnfzig Krisentheorien« nekako mi izgleda odviše oskudan. O važnom pak Mitchellovom djelu kaže se samo to, da sadržaje prikaz 14 modernih teorija, a ipak je promjena konjunkture za tumač krizama vrlo važan momenat, kako se vidi po uspjesima američkih učenjaka, koji se u obradjivanju te gradje služe statističko-matematičkom metodom, o čemu nam podaje podatke isti Mitchell (u knjizi pogrješno označen »Michell«), a i Fetter.

15. O Spannu (str. 112—114) je napisao zanimljivu studiju (u 8 poglavlja) gradački profesor dr. W. Andreae »Das Werk Othmar Spanns«.[139])

16. Teleolozi (str. 118) su bili — kako novija istraživanja pokazuju — već kameralisti. — Teleolozima Stammleru i Spannu (str. 119—123) treba pridružiti i Engliša,[140]) o čemu raspravljaju Weddigen u »Teleologische und technologische Wirtschaftsauffassung«.[141])

17. Kod »narodne imovine« (str. 127—129) je odviše stegnuto razlikovanje pojedinačne i narodne imovine, a možda bi bilo zgodno, da se spomenu i razni postupci u procjenjivanju narodne imovine (p. subjektivni, indirektni, stvarni).

18. Nazive »Schumpeter I.« (= statičar), »Schumpeter II.« (= dinamičar) (str. 131. odnosno str. 6. i str. 50.) ne odobrava ni Unger, koji to pobliže objašnjuje.[129]) S Ungerom se slažem, te dodajem: »Schumpeter I. i II.« nije opravdano i zato, što »Schumpeter II.« nije čisti dinamičar, nego još uvijek naginje k statici.

19. Valjana primjena nauci M. Webera »sveza politike i ekonomije« (str. 134—136) i ujedno po naslovu »pendant« Honeggerovoj knjizi jest prikaz, što ga je napisala dr. Charlotte Lorenz »Die wirtschaftliche Bewegungen der Gegenwart«. [142])

20. Ostale napomene nalaze se u bilj. 64, 65, 71, 72, 73, 74, 81, 87, 89, 91, 101, 104, 109, 110, 114.

---

[138]) Ergänzungsband d. Handwört. d. Staatsw. 1929.
[139]) U reviji »Weltwirtschaftliches Arhiv« 1928.
[140]) Dr. Engliš. sveuč. profesor u Pragu. Vidi bilj. 116.
[141]) U »Jahrb. f. Nat. und Stat. 1928.
[142]) U Schmoll. Jahrb. 1928. Prikaz je izdan i kao posebna knjiga.

Digitized by Google

Ali sve te moje napomene niti imaju svrhu niti mogu da umanje veliku vrijednost Honeggerove — opsegom malene — knjige. U moru pisaca, škola, rasprava teško da bi se tko tako snašao kao što Honegger. Najteži je zadatak bio podati sustavni poredak i pregled, pa zato su i pojedini pisci (Böhm-Bawerk, Diehl, Oppenheimer i dr.) uvršteni sad ovamo, sad onamo, dok na pr. za Ammona i sam pisac kaže, da ga je teško svrstati u koju školu, a to vrijedi i za neke druge pisce. Ali i Unger — kada je iznio neke nedostatke Honeggerova sustava — ispravno veli: »Svakako je lakše prekoravati Honeggerov poredak nego mjesto njega podati bolji.« — Osim toga je Honegger vrlo spretno — možda po uzoru Francuza — povezao teoriju s politikom.

Sve u svemu: Knjiga je sadržajem bogata. Kod svakoga ponovnoga čitanja nalazimo vazda novih opažanja. Uza svu bogatu sadržinu — po zgodnim »markacijama« — čitalac se u knjizi brzo snadje i lako nadje traženo rješenje. Knjiga je bolja od svih predjašnjih preglednih prikaza, a zasad — izuzevši zbornike »Wirtschaftstheorie der Gegenwart«[143]) i »Handbuch der Wissenschaft«[144]) — bolja od epigonâ, kako razabiramo iz Mitscherlichova prikaza[145]) o Ungerovoj knjizi.[146]) Honegerova je knjiga osobito znatna i zato, što — uz pomnjivo pribranu literaturu — daje poticaje za dalji studij.

Honeggeru bi se moglo prigovoriti jedino to, što se ograničuje gotovo sasvim na prikaz njemačke literature. Honegger naime kao odličan poznavalac ne samo njemačke ekonomske literature; kao majstor, koji s nekoliko krepkih poteza uhvati sliku najvažnijih nazora te ih živahno predoči, što je teško, a kod Nijemaca rijetkost;[147]) kao dubok filozof, koji se s najtežim problemima poigrava, te ih oštroumno osvjetljuje — mogao bi nam podati bez sumnje izvrstan pregledni prikaz cjelokupne savremene ekonomske literature.

Stoga — prema poznatomu sudu, što ga Ciceron[148]) izriče o Ksenofontu — mogu za Honeggera reći »Multas ad res perutilis Honeggeri liber est: quem legite, quaeso, studiose . . .«

Dr. Milan Stahuljak.

---

[143]) Izdali Meyer, Fetter i Reisch u IV. sveska I. III. IV. g. 1927.—1928. (II. sv. još nije izašao) — uz 85 saradnika.

[144]) Izdali Gerlof i Meisel u III. svesku 1926.—1929. uz 52 saradnika. — Uza svu vrsnoću tih zbornika, koji u mnogom nadopunjuju Honeggerovu knjigu, teško ih je poreditи s Honeggerovom knjigom: 1. jer su ti zbornicii opsežni, a ja obradjujem ovdje samo kraće pregledne prikaze, 2. jer postoji nerazmjerje: 1 pisac (Honegger) prema 85 odnosno 52 pisca.

[145]) u Schmoll. Jahrb. 1928.

[146]) »Die Entwicklung der theoretischen Volkswritschaftslehre im ersten Viertel des 20. Jahrhunderts« 1927.

[147]) Casselov sustav prikazuje Honegger na 4 stranice, a Diehl na 82 stranice. Spannov sustav prikazuje Honegger na 8 stranica, a Andreae na 30 stranica.

[148]) Onaj sud o Ksenofontu izriče (u Ciceron. djelcu »Cato maior«) Katon, onaj isti Katon, koji je svaki govor završio riječima »Ceterum censeo . . .«, a tim riječima završuje i Honegger svoju knjigu.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

Postupak zamolbenoga suda u ovršnim postupcima na pokretnine.

Rješidbe banskoga stola od 30. siječnja i 22. ožujka 1930. br. 269. i 749.

(Odluka kotar. suda u I. od 10. lipnja 1929. br. 2551/gr. i 2549/gr.)

Povodom utoka i ništovne žalbe protiv odluke kotarskoga suda u I. od 10. lipnja 1929. br. 2551/gr., kojom se prema okružnici predsjedništva banskoga stola od 15. ožujka 1929. br. 4447/prs. povjerava provedba i raspis dražbe pokretnina G. M. iz B. radi dužnih ovrhovoditeljici D. B. F. Š. na Č. 985 D. spp. mjesnomu sudu u B., da ju provede po propisima zakona o mjesnim sudovima uz intervenciju molitelja odnosno njegova punomoćnika, kojemu se trošak intervencije u nikojem slučaju nema dopitati, donio je banski stol slijedeće rješenje od 30. siječnja 1930. br. 269/30 II. 106/30.:

Uvaživ, da je konkretnu ovrhu dozvolio presudni kotarski kao trgovačko-mjenbeni sud u Š. odlukom od 17. travnja 1928. br. 2494/gr. i to na temelju pravomoćnoga platežnog naloga od 15. veljače 1928. br. 971/gr.; — uvaživ, da se prema tomu ta ovrha s obzirom na § 18. naredbe min. prav. od 25. siječnja 1850. imade provesti prema općenitim propisima o ovrsi redovitoga gradj. parbenog postupnika, a nikako ne po propisima § 61. do 77. zakona od 3. listopada 1876. o mjesnim sudovima i postupku pred njima; —

uvaživ stoga, da okružnica predsjedništva banskoga stola od 15. ožujka 1929. br. 4474/prs., koja radi o uporabi i tumačenju 92. malič. postupnika ovdje ne može doći do uporabe; — uvaživ, da je prema tomu napadnuta prvosudna odluka zamolnoga suda, koja povjerava raspis i provedbu dražbe, a i izdaje odredbe glede troška intervencije, na zakonu neosnovana, pa i ništetna;

obnašao je povodom ništovne žalbe i utoka ovrhovoditeljice D. Ž. B. F. Š. napadnutu prvosudnu odluku ukinuti i tomu sudu naložiti, da izvještaj sudbenoga izaslanika de praes. 9. ožujka 1929. br. 2551/gr., kojim podnaša zapisnik o izvršbi pljenidbe pokretnina G. M. radi dužnih ovrhovoditeljici 985 D. spp. s nova u pretres uzme i dalje po zakonu postupa.

*

U ovršnom predmetu D. B. F. Š. na Č. protiv P. G. iz B. radi D. 1950 spp povodom utoka i ništovne žalbe tužiteljice protiv odluke kotarskoga suda u I. od 10. srpnja 1929. br. 2549/gr., kojom je obredjen trošak izvedene ovrhe na pokretnine, te raspis i provedba dražbe zaplijenjenih pokretnina povjerena mjesnom sudu u B. donio je banski stol slijedeće rješenje od 22. ožujka 1930. br. 749/30 II.-254/30.:

Uvaživši, da se doduše radi o ovrhi na temelju platežnoga naloga, izdanoga u mjenbenoj parnici, nu da je tražbina od 1.950 D. pa da je prvi sud obzirom na odredbu čl. 2. sl. c. zakona od 6. veljače 1929. br. 9601. i § 93. sl. 4. m. p. mogao provedbu dražbe povjeriti mjesnomu sudu u mjestu prebivališta tuženikova; — uvaživši, da se obredjeni troškovi provedbe ovrhe za sudbenoga izaslanika i ovrhovoditelja sa 38 D 50 p. i sa 80 D ukazuju primjereno obredjenima obzirom na uloženi trud i dangubu u savezu s ustanovom § 587. grpp.; uvaživši, da je po tom napadnuta prvosudna odluka opravdana i na zakonu osnovana,

obnašao je ništovnu žalbu ovrhovoditeljice D. B. F. Š. na Č. kao neosnovanu zabaciti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

*

Pitanje je: quid juris?

Priopćio dr. Slavko Kiršner, odvjetnik u Srijem. Mitrovici.

Zastara tužbe po § 149. gr. reda i § 1478. o. g. z., te po § 150. gr. reda.

Rješidba stola sedmorice od 1. svibnja 1930. br. 2.272.

(Osuda kot. suda u Kostajnici od 8. veljače 1928. br. 1.093/gr., osuda bans. stola od 28. studenoga 1929. br. 37.916.)

U usmeno raspravljenoj parnici M. zadruge kbr. 3 po kućegospodaru M. D. iz Čapljana, tužitelja, protiv V. zadruge kbr. 9. po kućegospodaru V. P. iz Čapljana, tužene, radi uspostave prijašnjega gruntovnoga stanja spp., u kojoj je

Digitized by Google

kotarski sud u Kostajnici sudio: Tužena zadruga V. kbr. 9. iz Čapljana dužna je priznati pravnu neopstojnost i nevaljanost kupoprodajnoga ugovora de dato Staza 22. travnja 1916., kojim tužiteljica tuženoj za kupovninu od 2.000 Kr. otudjuje svoje u grunt. ulošku broj 3. porezne općine Čapljani i ulošku br. 35. porezne općine Jasenovčani upisane nekretnine, te podjedno priznati pravno neopstojnom i nekreposnom temeljem toga ugovora provedenu uknjižbu prava vlasništva tih nekretnina na korist tužene, pa je slijedom toga dužna priznati uspostavu predjašnjega gruntovnoga stanja i dozvoliti, da se nekretnine gr. ul. br. 3. p. o. Čapljani i gr. ul. br. 35. p. o. Jasenovčani upišu ponovno kao vlasnost zadruge M. kbr. 3. iz Čapljana, što će inače uslijediti temeljem ove osude, te je konačno dužna naknaditi tužiteljici ovom parbom prouzročeni i na 2.435 D 50 p. obredjeni parbeni trošak, sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, no sve pod uvjetom, da tužiteljica istodobno tuženoj plati u ime povratka primljene kupovnine iznos od 2.000 Kr. odnosno 500 D.; — a

banski stol povodom ništovne žalbe i priziva tužene zadruge V. pobijanu osudu preinačio i tužiteljicu sa tužbom odbio uz dužnost naknade parbenoga troška od 764 D. i troška priziva od 150 D.;

stol sedmorice je sudio: povodom previda tužiteljice zadruge M. kbr. 3. preinačuje se osuda banskoga stola i uspostavlja ona prvostepenoga suda u glavnoj stvari, dok se parnički troškovi u sva tri sudska stepena medju strankama prebijaju.

Razlozi: Na ovaj se pravni slučaj ne može primijeniti § 1467. o. g. z., kako to pogrješno čini banski stol, već ovdje dolaze do primjene ustanove §§ 148. i slijedećih gruntovnoga reda.

Tužiteljica naime traži tužbom priznanje nevaljanosti uknjižbe prava vlasnosti nekretnina grunt. ul. br. 3. p. o. Čapljani provedene u korist tužene i uspostavu prijašnjega gruntovnoga stanja zbog prvobitne nevaljanosti kupoprodajnoga ugovora od 22. travnja 1916. radi neodržanja propisa § 12. zadružnoga zakona i na temelju istoga stečene uknjižbe, kakovu tužbu predvidja § 148. gr. reda.

Ovakove tužbe po § 149. gr. reda i § 1478. o. g. z. zastaruju u roku od 30 godina, dok po § 150. gr. reda pravo takove tužbe zastaruje u trogodišnjem roku samo protiv trećega slijednika.

Budući da je tuženica u ugovoru sama kontrahent, to bi protiv nje tužba zastarila u redovnom zastarnom roku (§ 1478. o. g. z.), stoga je prema ovakovomu stanju valjalo povodom previda tužiteljice preinačiti pobijanu osudu banskoga stola, (koja je tužbu odbila s razloga nastupivše tabularne dosjelosti po § 1467. o. g. z.), te u glavnoj stvari uspostaviti onu prvostepenoga suda.

Nasuprot su parnični troškovi po §§ 573. i 582. grpp. u sva tri sudska stepena medju strankama prebijeni, jer je prema stanju spisa tužiteljica znala i znati morala kod sklapanja ugovora, da nisu održani propisi § 13. zadr. zakona, pa je tako i ona sama dala povoda ovoj parnici, a osim toga ima tuženica jednu povoljnu osudu za sebe.

b) Kazneno

Prevara putem pravljenja lažnih isprava po austr. kaz. zakonu i po kriv. zakonu, koji važi.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B, od 21. svibnja 1930. Kre 77/30.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika K. L. Andrijina protiv presude okružnog kao presudnoga suda u Splitu od 22. studenoga 1929. posl. br. Vr 961/28-46, kojom je spomenuti optuženik oglašen krivim radi zločinstva po §§ 197., 200. k. z., pa stoga po §§ 54., 202. k. z. osudjen na dva mjeseca teške tamnice i suviše na isplatu parničkih i izvršnih troškova, nakon provedene javne rasprave, saslušavši izvještaj izvjestitelja, pročitavši izvedenja žalbe ništavosti optuženika, saslušavši odgovor po vrhovnom državnom tužiocu, presudio je:

Udovoljava se od česti žalbi ništavosti, poništuje se pobijana presuda u izreci o krivici i u izreci o kazni, te se na osnovu § 288. br. 3 k. p. izriče: Optuženik K. L. je počinio djelom, koje mu se upisuje u grijeh u prvostepenoj presudi, ne svršeno zločinstvo prevare po §§ 197., 201. a) k. z., već pokušano zločinstvo prevare po §§ 8., 197., 201. a) k. z., pa se stoga osudjuje na osnovu §§ 54., 202. k. z. na šest nedjelja tamnice, u koju se kaznu po § 55. a) k. z. ubraja istražni zatvor od 3. stud. 1928. u 11.30 sati pa do 4. stud. 1928. u 12 sati, dok osuda na naknadu parničnih i izvršnih troškova i takse ostaje netaknuta.

Digitized by Google

R a z l o z i: Žalilac najprije uzimlje u pretres stanje stvari, kako proizlazi iz spisa, pak veli, da se na osnovu toga razmatranja dolazi do temeljitoga zaključka, da je napadnuta presuda tamna, nerazgovjetna i protuslovna u pogledu činjenica odlučne važnosti, te da nije bila uzeta u pretres obrana optuženika. Jasno je, da se na ovaj način propisno ne ističe niti jedna od mana taksativno pobrojanih u § 281. br. 5 k. p., jer žalba ništavosti ne navodi ni izrijekom ni jasnim upućivanjem niti jednu činjenicu, utvrdjenu u pobijanoj presudi, koja bi bila nejasna ili koja bi bila u protuslovlju bilo sa sadržinom kakova odredjenoga spisa. Isto tako žalba ništavosti ne navodi, koje bi odredjene činjenice odlučna značaja, navedene u odbrani optuženika, pobijana presuda pustila sasvim iz vida i njima se ne bavila niti ih ocijenila. Na ovaj način istaknuti razlog ništavosti br. 5 § 281. k. p. važi svejedno, kao da uopće nije bio ni istaknut ni izveden. Kako je ova krivična stvar bila presudjena u prvom stepenu prije dana, kada je zakonik o sudskom krivičnom postupku za kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 16. veljače 1929. dobio obaveznu snagu (član 2. uvodnoga zakona), tako kasacijoni sud ima da na osnovu člana 11. l. c. ispita u granicama istaknutih materijalnih razloga ništavosti, predvidjenih u krivičnom postupku, na osnovu kojega je bila izrečena prvostepena presuda, da li je presudni sud ispravno primijenio propise materijalnoga zakona, koji je važio u doba, kada je bila izrečena prvostepena presuda.

Kasacijoni sud, i ako donosi presudu poslije dana 1. siječnja 1930., kada je stupio na snagu novi krivični zakon od 27. siječnja 1929. i novi krivični postupnik od 16. veljače 1929. (čl. 1. i 3. uvodnog zakona), ne smije da ispituje, da li čin, utvrdjen u pobijanoj presudi, ima obilježja krivičnoga djela i po novom krivičnom zakonu i da li je eventualno taj čin po novom krivičnom zakonu blaže kažnjiv (§ 2. k. z.), jer kasacijoni sud ima samo da ispita, da li je presudni sud ispravno primijenio onaj materijalni zakon, koji je važio u času, kada je prvostepeni sud izrekao svoju presudu. Jedino u sluč.aju, kada kasacijoni sud nadje, da je presudni sud neispravno primijenio materijalni zakon, kada radi toga razloga poništi pobijanu presudu, te kada izriče presudu u samoj stvari, postavljajući za osnovicu svoje presude one činjenice, koje je prvostepeni sud utvrdio bez prekoračenja optužbe (§ 281. br. 8. k. p.) ima da na osnovu § 2. k. z. ispita, da li je čin utvrdjen u pobijanoj presudi krivično djelo i po novom krivičnom zakonu, te da li je eventualno novi krivični zakon blaži, jer onda kasacijoni sud ne izriče svoju presudu samo kao kasacijoni već i kao presudni sud. Nije prama tome ispravno pravno mišljenje žalbe ništavosti, da kasacijoni sud ima da primijeni novi krivični zakon u svakom slučaju bez obzira na to, da li je presudni sud ispravno primijenio materijalni zakon, koji je važio u času izricanja prvostepene presude.

Lažno napravljena teretnica br. 136 Jadranske plovidbe, koju je žalilac putem svojih namještenika prikazao blagajni željezničke stanice u Splitu u cilju, da isposluje ovlaštenu lučku tarifu za prevoz pokućstva dra A. T. P. od Maribora do Splita, nije bilo apsolutno (in abstracto) nepodobno sredstvo, da zavara t. j. takovo sredstvo, koje ni u kakovu slučaju nije bilo podobno, da prouzroči namjeravano dejstvo.

Rečena teretnica je bila ispunjena na tiskanici, što ju je upotrebljavala i ispunjavala Jadranska plovidba za prevoz robe svojim parobrodima. Ta je tiskanica bila ispunjena i potpisana onako, kako se obično ispunjuje u prometu teretnica sa strane agencije Jadranske plovidbe, samo što je falio pečat agencije i biljeg od 5 D. Sasvim je neodlučno, što na tiskanici nije bilo napisano, da je to duplikat, jer se običavaju priložiti i izvorne teretnice. Ova teretnica ima sva obilježja valjane privatne isprave, jer je bila odredjena i podobna, da posluži kao dokaz, da je pokućstvo, što je stiglo iz Maribora u Split, bilo dalje prevezeno po moru u Supetar, da se dakle na prevoz pokućstva iz Maribora u Split ima primijeniti povlaštena lučka tarifa. Pri najmanjoj nepomnji odnosnoga željezničkoga činovnika, ili kad taj činovnik ne bi bio upućen u način manipulacije i ispunjavanja teretnice, takova teretnica je mogla da zavara toga činovnika o istinitosti sadržine teretnice, te da ga navede, da prizna ovlaštenu lučku tarifu za odnosni prevoz robe. Pravljenje i upotreba lažnih privatnih isprava podobno je sredstvo za zavaravanje, jer to izlazi iz samoga sloga § 201. a) k. z., koji pravljenje lažnih privatnih isprava izjednačuje sa pojmom himbenoga predstavljanja ili činjenja u cilju, da se neko zavede u bludnju. Zakon dakle općenita obilježja prevare nadomješta specijalnim.

Čin, utvrdjen u pobijanoj presudi, nema obilježja samo pripravne radnje radi izvršenja zločina prevare, jer je žalilac prama presudnim činjeničnim utvrdjenjima razvio svu djelatnost, što je žalilac mogao da razvija u cilju, da zavede željezničku blagajnu u Splitu i da državi nanese štetu u iznosu većem od 1000 D. Žalilac je ne

Digitized by Google

samo dao napraviti lažnu teretnicu, nego je tu teretnicu i prikazao željezničkoj blagajni, dakle upotrijebio ju u prevarnoj namjeri. Prema tome on je razvio svu onu djelatnost, što ju zakon traži od učinioca u cilju, da nekoga zavara.

Nema uporišta u presudnim činjeničnim utvrdjenjima tvrdnja žalbe ništavosti, da je žalilac dao bilo lažnu teretnicu bilo što drugo željezničkom blagajniku S. kao privatnoj osobi, jer je u presudi govora samo o prikazanju lažne teretnice željezničkoj blagajni u Splitu, dakle željeznici u cilju isposlovanja povlaštene lučke tarife. — Nije radi toga osnovan istaknuti razlog ništavosti broja 9a § 281. k. p.

Iz presudnih se činjeničnih utvrdjenja razabira, da žalilac nije uspio, da zavede u bludnju blagajnu željezničke stanice u Splitu na osnovu lažno napravljene teretnice br. 126. Jadranske plovidbe, već samo da je razvio svu onu djelatnost, koja je vodila na djelotvorno zavedenje u bludnju rečene blagajne, u cilju da državnomu eraru nanese štetu u iznosu većem od 1000 D, ali da to zavedenje slučajem nije uspjelo. Pobijana naime presuda utvrdjuje, da je žalilac na osnovu lažno napravljene teretnice zatražio primjenu povlaštene lučke tarife, da je ta teretnica bila pregledana, te se ustanovilo, da je bila kriva i izmišljena; da je imala sva obilježja jedne prave i valjane privatne isprave, kadre da zavede u bludnju jednoga željezničkoga činovnika. Time pobijana presuda utvrdjuje sve elemente zločina pokušane a ne dovršene prevare, jer žalilac nije uspio, da blagajnu željezničke stanice zavede u bludnju sa namjerom oštećenja, što je bitni uslov dovršene prevare. Pobijana je presuda po tome ništava sa gledišta razloga ništavosti br. 10 § 281 k. p., koji se u stvari ističe, te je valjalo, udovoljujući žalbi ništavosti, poništiti pobijanu presudu u izreci o krivici i kazni. Kako su pak u pobijanoj presudi utvrdjene sve činjenice, koje se imaju postaviti za osnovicu kasacijone presude pri ispravnoj primjeni materijalnoga zakona, to je bilo red presuditi odmah u samoj stvari. Pokušana prevara u ovom slučaju bila je počinjena na osnovu lažno načinjene privatne isprave. Austrijski krivični zakon od 1852. je obuhvaćao pod pojmom prevare i lažno načinjene i preinačene privatne i javne isprave (§§ 199d, 201a k. z.), dok novi krivični zakon luči prevaru od pravljenja lažnih isprava. Prevara je predvidjena u krivičnim djelima protiv imovine u glavi XXVII br. 4 (§ 334 i slijedeći k. z.), dok je pravljenje lažnih isprava i mjera predvidjeno u glavi XIX (§ 214 i slijedeći). Ovdje se radi o pravljenju lažnih privatnih isprava, predvidjenih u § 214 k. z. Po ovom zakonskom propisu učinilac, koji upotrijebi ispravu, za koju znade, da je lažna i preinačena, kažnjava se robijom do pet godina — dakle od jedne do pet godina. Žalilac je znao, da je teretnica Jadranske plovidbe br. 126 bila lažno načinjena, pak ju je usprkos tomu upotrijebio, jer je on sam naredio, da se ova teretnica lažno napravi i da se upotrijebi. Po novom bi dakle krivičnom zakonu žalilac morao biti kažnjen po § 213 II. k. z., dok se po austr. kriv. zakonu (§§ 8, 197, 201a k. z.) kažnjava po § 202. k. z. tamnicom od šest mjeseci do jedne i pet godina. Na čin dakle, utvrdjen u pobijanoj presudi, ima se na osnovu § 2. k. z. primijeniti austr. krivični zakon, jer je blaži.

Valjalo je radi toga žalioca oglasiti krivim zločina pokušane prevare po §§ 8, 197, 201a k. z. — Pri odmjerenju kazne uvažilo se kao olakotna okolnost to, što je djelo ostalo u pokušaju, pa je optuženiku primjereno njegovoj krivici odmjerena kazna kao u enuncijatu na temelju §§ 54, 202 k. z. — Izreka o ubrojenom istražnom zatvoru se temelji na § 55 a) k. z.

Majka se smatra zakonitim zastupnikom djeteta u smislu §-a 87. krivičnoga zakona.

Rješidba stola sedmorice od 16. svibnja 1930. br. 8/3. Kre.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni povodom revizije državnoga tužioca protiv presude sudbenoga stola u Bjelovaru od 22 siječnja 1930. br. I. 1319/39., kojom je presudjeno:

V. F. ... oslobadja se po § 280 krivičnoga postupnika od optužbe, da je neustanovljenoga dana u razdoblju od oko mjesec dana prije 26. rujna 1929. u K., došavši na krevet V. M., raširio joj noge, turao svoje s...o u...o u njezino s.....o, rekavši joj, kada je uslijed boli počela vikati, da će joj samo malo t...i, a majci mora do k....a, uslijed česa joj je oštetio i vestibulum vaginae na desnoj strani, — dakle nad ženskim licem, koje nije navršilo 14 godina života, izvršio obljubu; zatim neustanovljenoga dana istoga razdoblja u K. kao stanar V. J., šetajući se pokraj kreveta V. M. u gaćicama, brusio svojim s... u... po rubu kreveta kao kada brijač brije britvu, te pred istom V. M., dakle javno izvršio jednu bludnu radnju, čime da

Digitized by Google

je počinio prvim činom zločinstvo protiv javnoga morala, ozn. u § 273. kriv. zakonika, a potonjim činom prestup protiv javnoga morala, ozn. u § 287. kriv. zakonika; — dočim se po § 286. kriv. postupnika optužba odbija, da je isti V. F. u razdoblju od oko jedan mjesec dana prije 26. rujna 1929. u K. kao stanar V. J. za ugoditi požudama svojim spolnim udom upotrijebio 10 godišnju djevojčicu V. M. na niže navedene čine:

a) više puta opipavao ju i turao joj svoju ruku medju njezine n . . . e, govoreći joj, da mu dade »petati«; — b) jedne neustanovljene nedjelje, došavši posve gol u njezin krevet, legao se pokraj nje i turio joj svoje s . . . . o otraga medju n . . e, a kada ga je ona oštipnulä za s . . . o u . . o, odstranio se je iz kreveta, prosuvši istodobno sjeme; — c) jednoga neustanovljenoga četvrtka, kada je došla u njegovu poslovnicu, spustio si hlače i gaće, uzeo njezinu ruku i njom uhvatio svoje s . . . o, veleći jo, da mu g . . »muzga«, kako to čini i njezina majka, pa da će vidjeti, kako je sada malo, a za čas, da će biti veliko; — dakle nad ženskim licem, koje nije navršilo 14. godinu, izvršio razne bludne radnje, čime da je počinio prestup protiv javnoga morala ozn. u § 273. od 2. kriv. zakona.

Presudjuje se pak po tar. br. 193. taksenoga zakona, da podmiri na ovu osudu u taksenim markama taksu iznosom od 25 D;

nakon održanoga javnoga pretresa i saslušanog izvještaja izvjestitelja i nakon saslušanja starješine državnoga nadodvjetništva te branitelja optuženikova izrekao je ovu presudu: povodom revizije državnoga tužioca poništava se presuda prvostepenog suda po § 350. br. 2. i 5. al. 2. skp. i naredjuje novi glavni pretres pred istim sudbenim stolom.

R a z l o z i: Državni tužilac pobija osudu prvostepenoga suda poradi povrede formalnoga zakona, predvidjene u § 336. br. 6. skp., te poradi povrede materijalnog zakona, predvidjene u § 337. br. 1. sl. v) skp. Prvu povredu glede zločinstva protiv javnoga morala, ozn. u § 273. kriv. z., i prestupa protiv javnoga morala, ozn. u § 287. kriv. zakona, kojih je optuženik po § 280. skp. oslobodjen od optužbe, nalazi u tom, što prvostepeni sud kod prosudjivanja vjerodostojnosti kazivanja svjedokinje V. M. nije dovolino u razmatranje uzeo sve one okolnosti, iznesene na glavnom pretresu, koje utvrdjuje vjerodostojnost kazivanja ove svjedokinje.

Ova je revizija u tom pravcu osnovana. — Prvostepeni sud u obrazloženju odrješujuće presude u pogledu inkriminiranih djela po § 273. od. 1. i § 387. kr. z. navodi, zašto nije iskazu svjedokinje V. M. poklonio vjeru, nadalje da i okasno podnesena prijava policiji pobudjuje sumnju, da je V. J. razmišljala, kako da se izvede osveta, te konačno da površno neko priznanje živčano rastrojenog optuženika pred nekompetentnim čimbenikom ne može doći u obzir.

Prvostepeni sud je medjutim propustio osvrnuti se i na druga važna dokazala iznijeta tekom glavnoga pretresa, a napose propustio je obazrijeti se na liječničku svjedočbu od 3. listopada 1929., prema kojoj je utvrdjeno, da je vestibulum vaginae V. M .bio na desnoj strani malo oštećen. Isto tako nije se prvostepeni sud ni osvrnuo na iskaz svjedokinje V. M., da je optuženik, kada je V. M. spavala, turao ruku pod pokrivač i uhvatio ju za nogu.

Pošto je sud prešao ove odlučne okolnosti, pošto nije navedeno, zašto sud uzimlje, da je policija nenadležni čimbenik za primanje izjava u prethodnim izvidjajima, pošto je iz zapisnika o glavnom pretresu očito, da drž. tužilac nije djelo pod III. optužnice podvrgao kvalifikaciji § 287. k. z., to je taj navod u protivurječju sa spisom, a presudom je povrijedjen formalni zakon, pa se je imalo udovoljiti reviziji zbog povrede zakona po toč. 6. § 336. k. p.

Povredu materijalnoga zakona iz § 337. t. 1. sl. v) kp. glede prestupa protiv javnoga morala, ozn. u § 273. od. 2. kriv. z., zbog kojeg je optužba odbijena po § 276. kriv. z., jer nema prijedloga sa strane oštećenoga lica, razlaže drž. tužilac onamo, da je V. J. kao zakonita zastupnica svoje malodobne kćerke oštećene V. M. izričito u istrazi (dbr. 7) i na glavnom pretresu od 13. studenoga 1929. (dbr. 18) zatražila kazneni progon, što da se ima smatrati istovjetnim sa prijedlogom po § 2 skp., a u koliko prvostepeni sud nije smatrao istovjetnim, da je morao pozvati V. J. i na glavni pretres od 22. siječnja 1930., da se očituje, da li stavlja prijedlog za gonjenje ili ne odnosno da je radi dobavljenja takovog njenog očitovanja imao prekinuti glavni pretres.

I u ovom je pravcu revizija držav. tužioca osnovana.

Po § 2. skp. i § 85. kriv. z. za krivična djela, gdje je gonjenje zavisno od prijedloga oštećenikovog, ne može se krivični postupak ni započeti, dok se takov prijedlog

Digitized by Google

ne stavi, a prijedlog se mora podnijeti u roku od tri mjeseca od dana, kada je oštećenik saznao za krivično djelo i za učinioca.

Prema tome, ako takova prijedloga oštećenikova nema, ne može državni tužilac povesti ni istrage, a još manje podići optužbu, te prvostepeni sud mora optužbu po § 276. skp. odbiti. Neosnovana je stoga tvrdnja drž. tužioca, da se na glavnom pretresu od 13. studenoga 1929. izričito stavljeni zahtjev oštećenikov za kazneni progon, sve da je takov i stavljen, kako po stanju spisa ne stoji, imao smatrati istovjetnim sa prijedlogom po § 2. skp., a isto tako je neosnovana tvrdnja, da bi se u svrhu stavljanja takova prijedloga imao pretres odgoditi, jer takov ne samo da bi stavljen bio nakon već podignute optužnice, već i po vremenu prekasno, budući da bi bio stavljen iza roka od 3 mjeseca od dana saznanja krivičnoga djela i učinioca.

Drukčije stoji sa izvadjanjem drž. tužioca, da je V. J. već u izvidima pred kot. sudom u K. dana 4. listopada 1929. (dbr. 7) preslušana kao svjedokinja izričito izjavila, da traži kazneni progon u ime svoje mldbne kćerke M. Što više iz prijave dbr. 1, koja je kao dokaz na glavnom pretresu pročitana, proizlazi, da je V. J. uz predvodjenje svoje malodobne kćeri M. podnijela sama i prijavu kod gradske policije u K.

Po § 87 kriv. z. za lica nesposobna za pravne poslove može prijedlog podnijeti zakoniti zastupnik, u koliko oštećeno lice nije navršilo šesnaestu godinu. Po stanju spisa, pročitanih na raspravi, oštećena V. M. bila je 10 godina stara, a zakoniti otac joj je umro. Prema § 218. ogz. osoba sirote ima se povjeriti osobito materi i onda, ako se ona nije primila tutorstva, a po § 143. ogz. ima se mati uopće brinuti za odgajanje djece, kada otac umre. S toga se mora smatrati i ovlaštenom zastupnicom u smislu § 87. kz. za stavljanje prijedloga u ime svoga malodobnoga zakonitoga djeteta, kojemu je otac umro, makar da ona i nije primila se tutorstva, a to tim prije, što se ovdje radi o kažnjivom djelu, počinjenom prije važnosti krivičnoga zakona od 27. siječnja 1929.

Budući da je J. V. kao mati svoje malodobne kćeri M. podnijela prijedlog za gonjenje optuženoga pravovremeno, to se mora taj prijedlog kao takov i riješiti. Kada je pak prvostepeni sud protivno tomu uzeo, da nema prijedloga ovlašćenoga lica za gonjenje optuženoga zbog prestupa protiv javnoga morala, ozn. u § 273. od 2. kriv. z. povrijedio je materijalni zakon po § 337. br. 1. sl v) kriv. z.

Pošto se pak prvostepeni sud glede ovih čina nije upustio u pretres same stvari, te u svojoj presudi nije utvrdio činjenice niti glede objektivnog učina niti glede subjektivne krivice optuženikove, a presuda kasacijonoga suda ima se osnivati na činjenicama, koje je prvostepeni sud utvrdio, to se nije mogla ni u ovom dijelu presuda izreći. S toga je valjalo povodom revizije drž. tužioca presudu prvostepenoga suda u cijelosti poništiti i po § 350 t. 2) i toč. 5. sl. 2) skp. stvar uputiti na novi pretres pred istim sudbenim stolom.

Žalba optuženikova proti zaključku prvostepenoga suda, donešenomu na glavnom pretresu, da se dalji istražni zatvor do pravomoćnosti presude nema dokinuti, postala je bespredmetnom, jer je medjutim optuženik na slobodu stavljen.

Po §-u 315. k. z. može se kazniti samo djelo iz §-a 314. k. z., a nikako djelo iz §-a 320. k. z.

Rješidba stola sedmorice od 13. lipnja 1930. br. 18/3. Kre.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni, povodom revizije državnoga tužioca protiv presude sudbenoga stola u Zagrebu od 26. ožujka 1930. br. Kzp. 1270/30. kojom je presudjeno:

P. J. k r i v j e: da je 1. ožujka 1930. u Z. u namjeri, da si prisvajanjem pribavi protupravnu imovinsku korist, odnio S. M. svotu od D 100, pa je time počinio prestup protiv imovine, ozn. u § 320 k. z., te se radi toga osudjuje po § 320. k. z. osvrtom na § 76. k. z. na kazan strogoga zatvora u trajanju od 6 mjeseci, u koju mu se kaznu ima uračunati istražni zatvor od 22 dana tako, da imade još ovršiti 5 mjeseci i osam dana zatvora, nadalje da nosi po § 310. k. p. troškove kaznenog postupka i lišenja slobode, koji se po § 313. k. p. proglašuju nenaplativima, i napokon da plati taksu na ovu presudu;

po održanom dne 13. sipnja 1930. javno pretresu i po saslušanju starješine državnoga nadodvjetništva izrekao je ovu presudu: revizija drž. tužioca odbacuje se po § 349. al. 2. kriv. post., a priziv optuženoga P. J. otpućuje se po § 353. k. p.

Digitized by Google

Razlozi: Državni tužilac opravdava svoju reviziju povredom zakona po toč. 2. § 337. k. p., jer da je sud na krivično djelo, za koje je optuženik krivim oglašen, primjenio takov krivični zakon, koji se na nj ne može primjeniti. On se naime žali, što je sud kvalificirao djelo optuženikovo po § 320. k. z., premda je optuženik bio zbog kradje (i to zločinstva) dva puta kažnjen.

Revizija nije osnovana. Prvostepeni je sud uglavio. da su se u činu optuženika stekla sva kriterija djela iz § 320. kriv. zakona, pak je stoga ispravno primijenio na taj učin i kaznenu stavku tog paragrafa, dok je njegove pretkazne uvažio kod odmjerenja kazni na osnovu propisa § 76. kriv. zak.

U konkretnom slučaju naime nije bilo mjesta primjeni § 315. kriv. zak., jer se taj paragraf može primijeniti samo na djelo iz § 314., koje učini počinilac, koji je već dva puta osudjen zbog kradje iz § 314., a nipošto pak na djelo iz § 320., za koje zakon ne predvidja posebne kaznene stavke zbog povrata. Zato je prvostepeni sud ispravno odmjerio optuženiku kazan po § 320. osvrtom na § 76. kriv. zak., koji dolazi tu do primjene, jer nema specijalne odredbe o povratu.

Valjalo je stoga žalbu drž. tužioca kao neosnovanu odbaciti. — Priziv optuženika je otpućen, jer mu je kazan po prvostepenom sudu primjereno odmjerena.

Insolventnost nije identičan pojam sa pasivnošću (prezaduzenošću), jer i uz nestašicu novčanih sredstava često može dužnik svojim sposobnostima (radnom snagom, poslovnom čestitošću, kreditom i uopće ispoljavanjem svoje ličnosti) biti u stanju, da redovito ispunjuje svoje obveze. Insolvetnost postaje, kada dužnik nije u stanju, da u pravo vrijeme potpuno namiruje svoje dospjele obveze, dok zapinjanje (zastoj) postoji onda, kada aktivno stanje dužnika doduše dostaje za potpuno namirenje njegovih dospjelih obveza, ali se to njegovo aktivno stanje samo momentano i prolazno ne može upotrijebiti u tu svrhu bez njegove krivnje. — Uslov za otvorenje stečaja je insolventnost (§ 68. steč. reda), a prezaduženost je uslov za otvorenje stečaja samo ondje, gdje nema navedenih ličnih momenata dužnika, pa se pokriće postojećih dugova može naći samo u aktivnom imetku dužnika (§ 69. steč. reda). U suglasju sa stečajnim redom traži krivični zakon kao uslov svijest dužnika o svojoj insolventnosti (§ 486. k. z.).

Rješidba stola sedmorice, odjeljenja B, od 21. svibnja 1930. Kr 25/30.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika Č. A. pok. Antuna protiv presude okružnog kao presudnoga suda u Kotoru od 5. studenoga 1929. posl. br. Vr 127/24-356, kojom je pomenuti optuženik oglašen krivim zbog prestupka po §§ 485., 186. br. 2 k. z. i zbog prekršaja po § 3. zak. od 25. svibnja 1883. (l. d. z. br. 75), pa stoga po §§ 485., 266., 267. k. z. osudjen na dva i po mjeseca zatvora, u koju se kaznu ima ubrojiti istražni zatvor, a suviše na isplatu parničnih i izvršnih troškova, nakon provedene javne rasprave, saslušavši izvještaj izvjestitelja, izvedenja žalbe ništavosti po braniocu i odgovor po vrhovnom drž. tužiocu presudio je:

Odbija se žalba ništavosti, te je optuženik dužan, da plati eventualni trošak kasacijonoga postupka.

Razlozi: Žalilac protivu izreke pod a), b), c) i d) pobijane presude ističe razloge ništavosti § 281. br. 4, 5, 9 a) i b) k. p., ali ni jedan od istaknutih razloga ništavosti nije osnovan.

Razlog ništavosti broja 9 b) l. c. nije po zakonu izveden, jer se u žalbi ništavosti ne upućuje na bilo koju činjenicu, utvrdjenu u pobijanoj presudi, koja bi ga supstancirala, niti se inače opravdava ovaj razlog ništavosti, a to je svjedno, kao da taj razlog ništavosti nize uopće izveden ni najavljen. U prijedlogu za saslušanje vještaka knjigovodje N. Š. nije navedeno razdoblje, za koje bi rečeni vještak imao ustanoviti, da žaliočeva imovina nije bila pasivna već aktivna. Prijedlog dakle ne odgovara propisu § 222. k. p., jer dokazni zadatak nije supstanciran, kako to traži zakon pak je već s toga opravdan odbačaj ovog prijedloga. Vještak je dao potanko pismeno vještvo o cijelom poslovanju žalioca od početka njegova rada, pa sve dok je

Digitized by Google

žalilac zatražio otvorenje stečaja. Osim toga vještak je S. bio podrobno saslušan kao svjedok vještak o danom pismenom vještvu, te je o svem tome dao usmena potanka obavještenja, a u prijedlogu se za saslušanje novoga vještva i ne kaže, da S-ovo vještvo ima bilo kakovih mana, koje bi opravdale kakovo novo vještvo, niti da S-ova ličnost ne pruža jamstva za ispravnost danoga vještva. Nema pak nikakove važnosti, da li je optuženik po trgovačkim knjigama aktivan ili pasivan, već da li je faktički aktivan po iskazanim aktivima i pasivima, jer i sadržina trgovačkih knjiga može da ne odgovara pravom stanju stvari. S obzirom pak na iscrpljivu dokaznu gradju, pribranu u ovoj parnici, nije bilo potrebno nikakovo novo vještvo, ier je presudni sud mogao na osnovu te gradje da samostalno stvori pouzdan sud o žaliočevoj aktivnosti i pasivnosti tijekom cijeloga njegova poslovanja. Napokon je primijetiti, da je na pitanje žaliočeve krivične odgovornosti bilo odlučno samo to, da li je on bio solventan ili insolventan, a ne da li je bio aktivan ili pasivan, kako će se to kasnije obrazložiti.

Pobijana presuda nije nepotpuna, ako ne ocjenjuje niti uzimlje u razmatranje pravni odnošaj, što je postojao izmedju žalioca i svjedoka L. I., jer je ovaj pravni odnošaj nastao medju njima dosta kasnije, nego li je žalilac prema presudnim utvrdjenjima postao insolventan i bio svijestan te svoje insolventnosti. K tome pobijana presuda ne računa medju žaliočeva pasiva ono, što bi on prama navodima svjedoka I. bio ovome dužan. S obzirom na sadržinu iskaza svjedoka I. i ostale pribrane dokaze u ovoj smjernici, ovaj pravni odnošaj ne bi mogao nikako da koristi žaliocu bilo u kojoj smjernici.

Ova je krivična parnica počela na 9. kolovoza 1924., a žalilac je tek u svojem iskazu na glavnom pretresu od 9. srpnja 1929., dakle gotovo nakon pet godina, naveo, da je pri razbojstvu nad njime, izvršenom od komita na 27. ožujka 1923., bio opljačkan za 267.000 D., dok je u svojem iskazu kao svjedok 30. ožujka 1923. u parnici, zametnutoj protiv nepoznatih komita-razbojnika (Vr 52/33), posvjedočio, da je bio opljačkan samo za 5.700 D. Svjedok nije ništa iskazao, što bi podupiralo ovu čest žaliočeve odbrane, jer je iskazao, da se ne sjeća, koji mu je iznos žalilac naznačio, da su mu komite odnijeli, kada ga je neposredno nakon razbojstva o ovome pitao. Nema dakle nepotpunosti ni u ovoj smjernici. Kada je presudni sud vodio računa o sadržini iskaza žaliočevih dužnika, saslušanih kao svjedoka, te ocijenio njihove iskaze, on je time samo ispunio svoju dužnost, nametnutu mu § 258. k. p. Presudni sud nije bio dužan, da čeka, dok upravitelj mase utuži sudu žaliočeve dužnike, i da čeka konac gradjanskih parnica, jer presudni sud ocjenjuje samostalno pribrane dokaze, te osim slučaja predvidjenoga u III. stavu § 5. k. p. nije vezan ni na kakovu drugu izreku gradjanskog suda. Iz obrazloženja se pobijane presude jasno razabira, da ona vjeruje svim preslušanim svjedocima, koji su osporili postojanje ili visinu duga, pak nije bilo potrebno, da ih presuda još poimence spominje. Sa pravnoga stajališta, sa kojega polazi presudni sud, nije bilo potrebno, da on utvrdi visinu osporenoga duga žaliočevih dužnika, jer u jednu ruku ta visina izlazi iz sadržine njihova iskaza, a u drugu je ruku presudni sud time samo htio da kaže, da iskazana aktiva ne dosižu po svoj prilici onu visinu aktiva, koju je žalilac naveo, jer malo nakon toga utvrdjuje, da su žaliočeva pasiva iznosila na 1. siječnja 1924. svotu od 500.000 D., sve kad bi se uzelo, da žaliocu njegovi dužnici duguju upravo onu svotu, koju je on naveo da mu duguju (»problematične vjeresije«), pak da je tada bio insolventan i svijestan svoje insolventnosti.

Nema nikakova značaja u korist pitanja žaliočeve krivične odgovornosti ona čest iskaza svjedoka P. (R. br. 141), ni onaj O. S. (R. br. 326), da se je dug Standarda snizio na D. 434.126.82, jer se je ovo sniženje duga desilo uslijed toga, što je žalilac ustupio Standardu čest svojih vjeresija, prodao garažu i automobile, i uslijed drugih izvora namirenja (naplata sa strane L. I.), nakon što je žalilac postao insolventan i bio svijestan svoje insolventnosti. Ova čest njihova iskaza samo tereti okrivljenika zbog izreke pod a) pobijane presude. Žalilac nije naveo nikakovu činjenicu, koju bi presudni sud pustio iz vida, a iz koje bi se moglo zaključiti, da je njegova slobodna volja bila isključena, kad su mu M. i Š. prijetili apsom, tako da nije znao što da radi i da je u tom nesvijesnom stanju počinio čine pod a) zreke pobijane presude. M. i Š. nisu ni prijetili žaliocu nečim, što ne bi imali pravo da izvrše, jer su mu oni prijetili prijavom, što se nije držao ugovora sa Standardom i nije šiljao ukesani novac za prodanu robu, već ga za sebe zadržao, pak su radi toga tražili barem djelomičnu otplatu duga prema Standardu, na što je žalilac pristao.

Zadatak je bio presudnoga suda, da po § 258. k. p. izreče, koje se činjenične konsekvencije imaju izvesti iz toga, što je žalilac volio počiniti čine pod a) izreke

Digitized by Google

pobijane presude nego pustiti, da rečena dvojica izvrše zaprijećeno zlo, što je presudni sud i učinio, te radi toga ne postoji nikakova od mana broja 5 l. c. Nema nikakva značaja za pitanje žaliočeve krivične odgovornosti zbog utuženih čina zaključak istražnoga suca po r. br. 41 i 46, jer su ti zaključci bili izdani samo radi toga, što su treće osobe isticale pravo suvlasnosti na automobile, prodane od žalioca Š-u, pak je postojala na početku sumnja, nije li se tom prodajom počinilo kakovo novo krivično djelo.

Nema nikakova protivurječja izmedju navoda presude, da financijalna kriza nije poštedila žalioca, i utvrdjenja pod c) i d) izreke, jer financijalna kriza ne isključuje, da je žalilac ipak mogao skriviti čine pod c) i d) izreke. Žalilac je mogao biti zahvaćen sa financijalnom krizom, a sa svim tim skriviti čine pod c) i d) izreke.

Pobijana presuda utvrdjuje, da je žalilac na 1. siječnja 1924. bio pasivan za 500.000 D. i to stavlja van svake sumnje, pak nastavlja, da bi žalilac toga dana bio insolventan, sve kad bi se pretpostavilo, da nije bio pasivan nego aktivan, ako to žalilac hoće, jer da aktivnost nema osobitoga značaja za insolventnost. Kako prema tome pobijana presuda stavlja van svake sumnje žaliočevu pasivnost i insolventnost, hipotetički drugi navodi nisu ni od kakova odlučna značaja, pak u ovoj smjernici nema nikakove nepotpunosti ni nejasnoće. Primijetiti je ovdje, da je žalilac bio zatvoren na 9. kolovoza 1926. i da je malo dana kasnije sam zatražio otvorenje stečaja, dok je prema presudnim utvrdjenjima žalilac bio insolventan i svijestan te svoje insolventnosti već na 1. siječnja 1924. Nije dakle u konkretnom slučaju istražni zatvor prouzročio žaliočevu insolventnost, jer je ta nastupila davno prije. Sve da bi bilo točno tvrdjenje žalbe ništavosti, da je samo vjerovnik Standard tražio isplatu svoje novčane tražbine, ipak bi žalilac morao da odgovara zbog utuženih čina, pošto je utvrdjeno, da je on bio dužnik više vjerovnika, kojih su novčane tražbine dospjele, a on nije bio u mogućnosti, da potpuno i na vrijeme namiri sve svoje dospjele novčane tražbine uz postojanje drugih uslova.

Točno je tvrdjenje žalbe ništavosti, da dužnik više vjerovnika nije dužan, da pri svakoj prolaznoj i momentanoj stisci najavi svoj stečaj, jer se u takovu slučaju ne radi o insolventnosti, koja je uslov otvorenja stečaja (§ 68. steč. reda), nego o prolaznim neprilikama, o zapinjanju u isplati. Ali se ovdje nije radilo o takovim neprilikama, već o pravoj insolventnosti, a u takovu je slučaju žalilac bio dužan, da najavi svoj stečaj, jer je tim svojim nemarom prama presudnim utvrdjenjima oštetio jedan dio svojih vjerovnika.

Nije pak točno pravno mišljenje, zastupano u žalbi ništavosti, da insolventnost nastupa samo onda, kada više vjerovnika traži isplatu svojih dospjelih novčanih tražbina i kada to traženje dodje do sudskoga utuženja, jer su to samo činjenice, iz kojih se može zaključiti na insolventnost, koja se može izvesti i iz drugih činjenica. Iz činjenica utvrdjenih u pobijanoj presudi potpuno je opravdan pravni zaključak, da je žalilac na 1. siječnja 1924. bio insolventan. Insolventnost naime postaje uvijek, kada dužnik nije u stanju, da u pravo vrijeme namiri potpuno sve svoje dospjele novčane obveze, dok zapinjanje (zastoj) u isplati postoji samo onda, kada dužnikovo aktivno stanje dostaje doduše za potpuno namirenje njegovih novčanih obveza, ali se to dužnikovo aktivno stanje samo momentano i prolazno ne može da upotrijebi u tu svrhu bez dužnikove krivnje. Prema tome insolventnost može da nastupi i onda, kada dužnikova aktiva premašuju pasiva, jer se ta aktiva krivnjom dužnika ne mogu brzo da realiziraju i upotrijebe za namirenje njegovih dospjelih novčanih obaveza. To će biti slučaj, kada na pr. dužnik lakomisleno daje dugoročan kredit, ili daje kredit osobama, koje ne mogu da plate, ne vodeći dovoljno računa o svojim novčanim obavezama (arg. ex § 486. br. 1 k. z.). Kada pobijana presuda izvodi pravni zaključak, da je žalilac skrivio svoju insolventnost time, što je lakomisleno usprkos svoga lošeg financijalnog stanja povećavao svoje pasive, uzimajuć kod raznih novčanih zavoda velike iznose, kreditirajući gotovo svakome Standardovu robu bez obzira, da li su odnosne osobe toga vrijedne u doba financijalne krize, nestalnosti trgovačke konjunkture i valute, i ako se to kosilo sa ugovorom sa Standardom, onda ona ispravno tumači zakonsko naredjenje § 486. br. 1 k. z., jer bi ovim činima žalilac bio skrivio svoju insolventnost, sve da su njegova aktiva premašivala pasiva, jer se njegovom krivnjom aktiva brzo i na vrijeme nisu mogla upotrijebiti za namirenje njegovih novčanih obaveza. Ali u konkretnom slučaju žalilac je bio pasivan, a ne aktivan, jer su to kategorička i nesumnjiva presudna činjenična utvrdjenja, a pasivni je dužnik obično i insolventan, i ako pasivnost ne povlači nužno za sobom insolventnost. Insolventnost nije naime identičan pojam sa pasivnosti, pak baš radi toga pobijana presuda i ne daje

Digitized by Google

odlučnu važnost žaliočevoj pasivnosti nego njegovoj insolventnosti. Po iskustvu se znade, da dužnik pored svoje pasivnosti može često da za dugi niz godina redovno ispunjuje svoje novčane obaveze, jer mu pri tome nedostatak novčanih sredstava nadomješta njegova radna snaga, njegove sposobnosti, njegov kredit, njegova poslovna čestitost, uopće sve ono ispoljavanje ličnosti, koje se u novcu i ne da procijeniti. U ovakovim slučajevima pasivnost ne znači još ugrožavanje ili povredu dužnikovih vjerovnika.

Stečajni red stoga i ne zahtijeva, da se nad imovinom fizičkoga lica, pa bilo ono i prezaduženo, otvori stečaj, sve dok je to lice solventno (§ 68. st. reda), jer bi otvorenjem stječaja vjerovnici u tom slučaju samo izgubili. Samo ondje, gdje fale ovi lični momenti i gdje se pokriće postojećih dugova može naći samo u aktivnom imetku, prezaduženost je uslov otvorenja stečaja (§ 69. st. reda). U suglasju sa stečajnim redom krivični zakon traži kao uslov svijest dužnika o svojoj insolventnosti (§ 486. br. 2 k. z.).

Baš stoga, što žalilac nije uživao ove lične momente pored svoje pasivnosti i kod samoga jednoga vjerovnika, koji je tražio isplatu, te nije bio u stanju, da ga namiri, opravdan je pravni zaključak, da je žalilac bio insolventan. Kako je pak žalilac prema presudnim činjeničnim utvrdjenjima oštetio svoje vjerovnike time, što uslijed lakoumnosti nije predložio otvorenje stječaja, nego je usprkos svijesti o svojoj insolventnosti činio nove dugove i obavljao isplate, opravdana je izreka pod a).

Izreka o krivici pod a) i b) opravdana je već stoga, što je žalilac usprkos svijesti o svojoj insolventnosti poduzeo tu navedena pravna djela u korist stanovitih vjerovnika, da ošteti druge.

Napokon je primijetiti, da žalilac nema razloga, da se žali već stoga, što je on prama presudnim činjeničnim utvrdjenjima činio, da se tako neredovito vode njegove poslovne knjige, da one nisu pružale pregled o njegovu imovnom stanju, jer nije činio, da se u te knjige unose stanoviti gubici, potrošci i dugovi tako, da je prema sadržini tih knjiga izgledalo, da je njegovo stanje aktivno, dok je u stvari bilo pasivno (§ 486. a) k. z.).

Valjalo je radi toga odreći svaki uspjeh optuženikovoj žalbi ništavosti. — Izreka o troškovima oslanja se na § 390. II. k. p.

Za učin prestupa iz §-a 276. k. z., koji je identičan sa §-om 38. zakona o zaštićivanju mladeži, samo što je ovaj blaži, potrebno je, da je obljuba izvršena. Ako je oštećena ostala nevina, nema učina ovo §-a, već postoji djelo iz §-a 287. k. z. (bludna radnja).

Rješidba stola sedmorice od 4. srpnja 1930. br. 61/1. Kre.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni, povodom revizije optuženoga R. N. protiv presude subdbenoga stola u Zagrebu od 14. travnja 1930. br. I. 6125-29., kojom je presudjeno:

R. N. ... kriv je: što je dne 2. rujna 1929. u B. iskoristivši nepoznavanje 15-godišnje djevojke T. B. o spolnim odnošajima i podražavajući njezina čutila, zaveo na obljubljenje djevojku, koja je bila spolno neporočna, dakle djevojku, koja nije navršila 16 godina života, pa je tim počinio prekršaj, označ. u § 38. zakona o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži, od 23. lipnja 1922., te se toga radi po § 38. cit. zak. osuđuje na strogi zatvor od jedan mjesec dana, nadalje na nošenje troškova kriviČnoga postupka i izvršenja kazne po § 309. i 310. kp., koji se svi proglašuju naplatljivima, po § 310. kp. na isplatu svote od 500 D u ime troškova zastupanja privatnomu učesniku T. A., dočim se ovaj sa viškom stavljenoga zahtjeva po § 297. kp. upućuje na gradjansku parnicu, konačno po zakonu o taksama u ime takse na osudu na svotu od 50 D;

nakon saslušanja starješine državnoga nadodvjetništva izrekao je ovu presudu: revizija optuženoga R. N. se uvažuje, pobijana presuda prvostepenoga suda po § 346. k. p. poništava, te izriče po smislu br. 3. citiranoga paragrafa ovu presudu:

R. N. .... kriv je, što je dana 2. rujna 1929. u B. u svojem mlinu povalio 15-godišnju djevojku T. B. na krevet, te uz pristanak njezin legao na nju, izvadio svoje spolno udo i htio s njom izvršiti obljubu, dakle javno izvršio bludnu radnju — i time počinio krivično djelo protiv javnoga morala, označeno u § 287. kriv. zak., pa se toga radi po istom §-u presudjuje na kazan zatvora u trajanju od 14 dana, zatim po §§ 309., 310. i 314. k. p. na nošenje troškova kriviČnoga postupka i oko izvršenja

Digitized by Google

kazne, izuzevši troškove izvršenja kazne lišenja slobode, koji se svi troškovi proglašuju naplatljivima, po § 310. k. p. na isplatu svote od 500 D u ime troškova zastupanja priv. učesniku T. A., dok se ovaj s viškom stavljenoga zahtjeva po § 297. k. p. upućuje na gradjansku parnicu.

Time je riješen optuženikov priziv zbog odluke o kazni i privatno-pravnom potraživanju.

R a z l o z i: Optuženi R. N. se u reviziji žali, da je prvostepeni sud u pobijanoj osudi za krivično djelo, za koje ga je krivim oglasio, krivo primijenio § 38. zakona o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži od 23. lipnja 1922., jer da se taj zakon u ovom slučaju ne može primijeniti, pa da je tako povrijedjen materijalni zakon iz § 337. t. 2. k. p. Tvrdi, da taj zakon za učin toga prekršaja traži dovršenu obljubu, a on da sa pok. R. B. nije obljubu dovršio, jer je dokazano nalazom i mnijenjem lječničkoga vještaka dra A., koji je razsudio tijelo pok. B., da je ona ostala spolno netaknuta. On da je svoje spolno udo samo nadražio na koži iznad njezina spolnoga uda i tako da je sjeme cjakulirao, a to da nije dovršena obljuba. Ovo sve da prvostepeni sud nije uvažio, da postoji protivurječje izmedju razloga osude i sadržaja spisa i isprava u njemu, dakle i povreda iz § 336. t. 6. k. p.

Ta je revizija osnovana. — Prvostepeni sud uzima ispravno prema pribranomu dokaznomu materijalu, da se u utuženom krivičnom djelu ne stječu obilježja zločinstva silovanja iz §-a 125. k. z. Pravilno dalje uzima, da je prekršaj §-a 38. zak. od 33. lipnja 1922. identičan sa naredjenjem §-a 276. kriv. zak.

No in concreto ne može se govoriti ni o prekršaju §-a 38. cit. zak. niti o prestupu iz §-a 276. kriv. zak., jer kod tih djela treba da je obljuba izvršena. — Po ljekarskom vještaku je utvrdjeno, da je T. B. ostala spolno poštena djevojka, što više nedeflorirana — dakle virgo intacta, pa se ne može nikako zaključivati na izvršenu obljubu. Prema tome ne može se konkretni slučaj uvrstiti ni pod jedan od gore citiranih zakonskih propisa.

No u djelu optuženikovu se stječu sva kriterija prestupa iz §-a 287. kriv. zak., jer je preduzetim bludnim djelom nesumnjivo povrijedjen javni moral. Javnost postoji, jer je djelo preduzeto u mlinu, dakle na mjestu, gdje i druga lica imaju pristupa i mogu to djelo zapaziti. Pa kada je prvostepeni sud usuprot takova stanja stvari oglasio optuženika krivim spomenutoga prekršaja iz §-a 38. zak. od 23. lipnja 1922., onda je primijenio krivični zakon, koji se ne može primijeniti na optuženika, i time povrijedio materijalni zakon iz §-a 337. br. 2. k. p.

Uslijed toga je ovaj vrhovni sud uzevši za podlogu u prvostepenoj presudi utvrdjene činjenice, na kojima se mora po pravilnoj primjeni zakona zasnivati presuda uvažio reviziju optuženoga R. N. po § 346. k. p. i po br. 3. istoga paragrafa presudio optuženika krivcem prestupa iz §-a 287. kriv. zak., kako je to navedeno u tenoru ove presude. — Time je riješen i priziv optuženikov zbog odluke o kazni i privatno-pravnom potraživanju.

*Crnogorsko pravosudje i pravno shvaćanje u anegdotama**)

I. — CRNOGORAC U IZBRANOM SUDU.

Kada su Mlečići vladali Bokom Kotorskom, dva bogata čovjeka, jedan iz Veneciji, a drugi iz Boke, uortače se u trgovini i u brodovlju. Radili su zajednički više godina, i posao im je dobro napredovao. No docnije počnu nazadovati. Bokelj posumnja da mu ortak čini hilu[1]) i htjede se s njim razortačiti. Povodom toga se medju njima porodi krupni spor. Godinama su se sudili i sve veći je zaplet stvoren medju njima. Najposlije se pogode, da im spor riješi »Izbrani Sud«. I od rješenja toga suda je zavisilo, hoće li ili ne Bokelj materijalno konačno propasti.

»Izbrani sud« je imao stvar riješiti u Kotoru. On je za poduže vrijeme

*) Radi razumijevanja opaskama sporazumno sa gosp. piscem providio dr. Edo Lovrić.

I. — [1]) lukavost, lukavština

Digitized by Google

vodio išljedjenje i zbirao uopće podatke o sporu. Najposlije dodje dan, kada je imala pasti presuda. Parničari su to očekivali kao strašni sud. Zato se Mlečić postarao, da to bude strašni sud za njegova ortaka Bokelja, a ne za njega.

Soba, u kojoj se imalo vijećati i donijeti presuda »Izbranog suda« bila je na najgorem spratu jedne visoke kuće u gradu Kotoru. U nju se pelo uskim i kao u spiralu uvijenim skalama, nešto poput onih, kojima se izlazi kroz džamijske munare. Navrh skala je bilo maleno, jedva korak široko, predsoblje, iz kojega se ulazilo u sobu, odredjenu za sudjenje. Suci su onoga dana izlazili uza skale, upravo izvlačili se jedan po jedan kroz ono grotlo[2]*) i ulazili takodjer jedan po jedan u sobu za sudjenje. Navrh skala ih dočekivao parničar Mlečić. I uz dubok poklon on bi svakom od izbranih sudaca spustio nešto u spoljni džep od haljine u onom momentu, kada suci izadju iz rečenoga grotla. Položaj je na mjestu bio takov, da nijedan drugi izbrani sudac nije mogao vidjeti, što to Mlečić »a pojedinim od njih radi. Dok je prethodnik, prekoračiv usko predsoblje, već bio ušao u sobu za sudjenje, sljedbenik je još bio na skalama, i glava se njegova imala pomoliti na vrh njih, tek kada se onaj, što je pred njim, potpuno izvuče iz grotla i zakoraći preko predsoblja u sobu.*

Medju izbranim sucima onoga Bokelja je bio i jedan Crnogorac — Eraković, sa Njeguša. On se posljednji popeo uz one skale. Čim mu se glava pojavi navrh skala, Mlečić mu se pokloni i ugrabi trenutak iza toga te mu spusti nešto poteško u džep od gunja.[3]*) Eraković ga samo pogleda i, ne rekav ništa, udje u vijećnicu, gdje ostali izabrani suci — njih desetak — već sjedjahu oko jednog okruglog stola. Sjede i Eraković . . .*

Poče vijećanje. Daju mišljenja izbrani suci redom jedan po jedan. Vidi se, da svaki, ko manje ko više, drži ruku Mlečiću. I moglo se unaprijed pogoditi, da je parničar Bokelj propao! Dodje red i na Erakovića, koji je posljednji uzeo riječ. Prije no će početi govoriti, diže se, te iznutra zaključa vrata na vijećnici, pa ključ izvadi iz brave i metne ga u svoj džep. Čude se tome ostali suci. Kada se Eraković povrati za sto, izvadi iz džepa svoga gunja ono, što mu bješe spustio u nj Mlečić, kada je izašao navrh skala. To je bio poveći fišek[4]*) — nešto zavijeno u papiru. Eraković jako udari fišekom o sto i prosuše se dukati! Povadi jatagan iza svoga pasa i odlučno viknu: »Svaki iz svoga džepa vaditi kao ovo ja, — ovo, što vam je kao i ovo meni spustio Mlečić u džepove, tu navrh skala! Ko tako ne učini, sada će mu glava polećeti!« Svi prisutni poblijediše u licu i obuze ih drhtavica! Pogledaše se u stravi ispod očiju i otpoče jedan ono, što naredjivaše Eraković vitlajući jataganom izviše njihovih glava, a slijediše mu i svi ostali. Na stolu se pojavi točno onoliko fišeka dukata, koliko je bilo izbranih sudaca s jedne i s druge parnične strane!*

Odmah je donešena presuda. Bokelj je potpuno dobio spor.

II. — *BRZA ISTRAGA I PRIJEKI SUD NA BRODU.*

Pokojni knjaz Danilo, pošto se bijaše vjerio sa Darinkom Kvekić, krene jednom s nekoliko svojih doglavnika sa Cetinja u Trst, da pohodi svoju vje-

[2]) prostor, kroz koji vode skale, od ulaza do izlaza.

[3]) gornja muška bijela haljina.

[4]) zamotak u obliku fišeka (patrone), kakovi se sa sadržajem od 10—20—25 itd. komada kovanoga novca priredjuju u novčanim zavodima tako, da ne treba napose dotični iznos brojiti.

Digitized by Google

renicu. Pored drugih brčnih Crnogoraca serdara[1]*) i vojvoda, u njegovoj pratnji bijahu i vojvoda Petar Filipov Vujović, s Ljubotinja, i vojvoda Ivo Rakov Radonjić s Njeguša. Svi Crnogorci bijahu u skupocjenom narodnom odijelu sa tokama*[2]*) i svi za pojasima imadjahu teške ledenice i ledenike (kumbure i jatagane u srebru). Došav u Boku, knjaz se s pratnjom naveze na jednoj ladji, koja je od Kotora do Trsta plovila punih osam dana, pristupajući u sve manje i veće luke, koje su izmedju ta dva mjesta. Crnogorci su svojim živopisnim odijelom, srebrnim tokama i srebrom okovanim oružjem obraćali na sebe svu pažnju ostalih putnika na brodu. Medju ovijema bijaše i jedan Francuz sa ženom mu. Bijahu postarija, i kako se po svemu vidjaše, bogata čeljad.*

Jedno poslije podne, dok je ladja plovila podalje od obale, pronese se glas medju putnicima, da je Francuzu nestala kožna ručna torba (valiža) sasvijema dragocjenostima njegove žene i njegovim i sa novcem, što su ga god na putu imali! ... Niko na ladji i ne pokušavaše, da se što učini, kako bi se nestalo pronašlo.

Knjaz Danilo je ručao sam u trpezariji[3]*) prvoga razreda. Vojvoda Petar Vujović je sjedio do njega i razgovarahu. Ostali Crnogorci bijahu kojekuda po ladji. Francuz i Francuzica su sjetno šetali po trpezariji. Najzad sjedoše baš prema knjazu. Počeše razgovarati o svojoj šteti. Naravno nijesu ni pomišljali, da knjaz zna francuski, te da će razumjeti, što oni govore.*

— Bože, ko nas pokrade?! — Pita Francuzica u čudu.

— Ovi Crnogorci, da ko?! — veli joj muž.

— Zar pratnja ovoga knjaza?! — Čudi se žena.

— Niko sem njih! — tvrdi starac — i mislim pokrao nas je baš ovaj, što sad sjedi s knjazom (ukazuje na vojvodu Vujovića), vidiš li, kakov je, pogledaj mu samo oči: pravi hajduk — aramija,[4]*) a takva je i sva njegova družina ...*

Ovaj razgovor knjaza Danila porazi! ... Prekide ručak i ode u svoju kabinu, kamo pozva svu svoju pratnju.

— Eto mog crnog obraza s Vama! — reče knjaz uzbudjen i prevede razgovor Francuzov sa ženom mu.

Crnogorci bijahu poraženi! ... Niko od njih i ne pokuša, da se pravda knjazu. Upravo to se nemade ni kad. Vojvoda Ivo Radonjić, čim knjaz reče, što je imao, namah istrže jatagan i uzviknu:

— Ada ne će uteći lupež, zadajem ti Božju vjeru — ili ćemo zanago[5]*) poklati kao jarad sve, što je na brodu!*

Tako je! ... Tako je! ... Povikaše svi ostali Crnogorci i svi polećeše istrgnutijem jataganima za vojvodom Radonjićem iz knjaževe kabine pravo

---

II. — [1]) članovi uglednih crnogorskih porodica.

[2]) najgornja muška haljina od bijele vune sa zlatnim i srebrnim ukrasima, koja seže do pojasa, a nosili su ju obično vojvode i srdari onako, kako se je nosila u srednjem vijeku u doba Janković Stojana i Orlović Pavla (poznatoga junaka sa Kosova); — narodna pjesma kaže:

Na njega su toke kolajlije (t. j. u kolutima, okruzima izradjene)
Zlatne toke od oke četiri (t. j. teške 6 kgr.);

[3]) blagovaonica.

[4]) haramija = hajduk, ali i vrsta vojnika (turska riječ; Mažuranić: Prinosi, str. 373.)

[5]) zaista.

Digitized by Google

kapetanu broda. Natjeraše ga te naredi, da se odmah baci sidro — i ladja stade... Sa isukanim noževima počeše Crnogorci vršiti premetačinu nad od straha obamrlim putnicima... Brzo su bili gotovi. Francuzovu valižu bijaše ukrao jedan mladi Talijanac. Nadjoše je na krovu ladje umotanu medju njegovim stvarima. Bijaše se Talijanac spremio, da ostavi ladju, tek ona pristane u prvu luku. Čim valiža iskočî, vojvoda Ivo Radonjić zgrabi Talijanca kao kurjak ovcu i prebaci ga polovinom tijela preko ograde ladje, nakvečiv[6] *ga glavom nad vodu, i povika gromko:*

— Sjeci pasju vjeru lacmansku! — Našto nekolicina njih pritrčaše isukanim jataganima i vitlahu njima iznad talijančevoga vrata, ali ni jedan nož ne počiva na nj — kao da smetahu jedan drugomu.

— Jedan, jedan neka siječe! — viče vojvoda Radonjić i s mukom pridržavaše Talijanca, koji se trzaše i praćkaše,[7] *i dreči kao jarac, dok putnici stravljeni od užasa očekuju, da mu strkne glava u more!... Ali u trenutku, koji se činjaše najkritičnijim, izidje knjaz Danilo odozdo na krov i viknu na svoje, te ostaviše Talijanca!...*

Kada je brod stao u prvoj luci, kradljivac je bio predat vlastima.

III. — *BJELICA NA ČEVO.*

Stevan Perkov, s Čeva, kada se dijelio sa svojim sinovima, vojvodom Petrom Vukotićem, tastom kralja Nikole, i Milom, pozove kapetana Andriju Jovana iz Bjelica, kao vrlo pametna čovjeka, da ih on podijeli.

Prilikom diobe, Stevan je htio da živi sa mladjim sinom Milom, a Andrija mu reče:

— Ako ćeš me poslušati, ja bih ti rekao, da ideš s Petrom (ovaj još nije bio vojvoda), jer i ako ti je sin, ti ga ne poznaješ kao ja. On će biti veliki čovjek.

Stevan posluša Andriju, jer ga je i on držao za jednoga od najpametnijih ljudi toga vremena.

Prilikom ove diobe, jedan od rodjaka Stevana Perkova dosta glasno reče, i ako je mislio, da Andrija nije čuo.

— Ma kudj se dovukao ovi Bjelica, da sudi čuvenome Stevanu Perkovu?

Andrija je čuo i nije ništa progovorio.

Pošto je dioba završena, onda Stevan uzme pare, izruči ih u svoju kapu, da plati Andriji putnine. (Tada je bio običaj, kada parničar dadne sucu pare u kapu, da ovaj ne uzme svoje pune dnevnice, no ostavi u kapicu parničaru po jedan ili dva fijorina, jer mu je ovaj u tu svrhu novac i ponudio s kapicom, koju je s glave skinuo.)

Andrija, mjesto da ostavi Stevanu bar polovinu od ponudjenoga novca, saspe sve pare iz Stevanove kape u svoj džep, kapu mu povrati i reče, da ga svi čuju:

Evo, da naplatim ovo, što sam se dovukao iz Bjelica.

Stevanu je bilo toliko teško i neugodno, da je poslije govorio, da bi radije, da je izgubio stotinu talijera.

---

[6]) pritisnuti dolje.
[7]) otimati se.

Digitized by Google

IV. — *DURKOVA PRESUDA.*

Izbio spor oko ispaše u Kosovom Lugu — Bjelopavlići — izmedju Bjelopavlića i Zagaračana. Da bi riješili taj zajednički spor, dogovore se oba plemena da pozovu guvernadura Radonjića, kao najveću svjetovnu vlast toga doba. Stave u dužnost Zagarčanima, da ga oni, koji su bliže Cetinju, pozovu i dovedu na lice mjesta. Ne uzdajući se, da će dobiti spor, Zagarčani pribjegnu prevari. Dogovore se Ramo Lazarev i Milutin Begov, starješine plemena Zagarčkoga, da mjesto guvernadura proture svoga seljaka Durka Sćepanovića, koji se bavio čuvanjem stoke i u Bjelopavliće rijetko slazio. Durko je bio veoma prost čovjek, ali prava grdosija. Da bi u toj svojoj namjeri uspjeli, pozajme: toke,[1]) dolamu,[2]) ćinterac,[3]) čizme, čibuk — i nabave dobra konja. Obuku Durku to skupocjeno odijelo i posade ga na konja. U putu su ga naučili, da ne smije ništa govoriti, osim kada mu konjovodja dade znak štapom. gdje treba pobiti mednik[4]) kao granice izmedju Zagarčana i Bjelopavlića, da samo reče: »Tu!«

Došli su sa Durkom na lice mjesta i počeli mu Zagarčani praviti stimu[5]) tako, da su mu i Bjelopavlići prilazili sa strahopoštovanjem.

Konjovodja Durkov je bio jedan od Zagaračkih prvaka. Vodili su ga na konju, kuda su Zagarčani htjeli da im bude granica. Gdje god je trebalo postaviti mednik, konjovodja je spustio svoj štap na zemlju, a Durko je dostojanstveno zapovijedao s konja: »Tu!«

Obadvije strane potpišu, da pristaju na sud »Guvernadurov« — Durkov.

Pošto je spor svršen, Zagarčani su odmah Durka raščinili: skinuli ga s konja, svukli mu gospodsko odijelo i rekli: — Ajde, bruko, doma.

Kad su Bjelopavlići docnije doznali, da su prevareni, požale se vladici — i on im odgovori:

— Kad ste dali pristanak na mednike, koje je Durko postavio, ja vi[6]) ne mogu ništa.

Tako je i ostalo.

V. — *JEVTO MILETIN I DOKTOR BOGIŠIĆ.*

Jevto Miletin Nikolić bio je predsjednik okružnog suda u Nikšiću, a vojvoda Tripko Vukajlović član toga suda.

Jevto, kao nemiran duh, malo je imao obzira prema parničarima. Često ih je vrijedjao i na njih vikao.

Doktor Baltazar Bogišić, ministar pravde, na žalbe pojedinaca, razriješi Jevta od dužnosti, a jednovremeno i vojvodu Vukajlovića. Jevto došao, da se žali, srete Bogišića i upita ga:

— Zašto me, gospodine ministre, išćera iz službe?

— Pa, gospodine Nikoliću, mnogo vičeš na svijet i mnogo govoriš.

— Dobro ,gospodine ministre, a da zašto razriješi vojvodu Tripka, koji nikad nije usta otvarao?

(Nastavit će se).

IV. — [1]) vidi II. — [2]).

[2]) haljina od vune zelene boje.

[3]) neka vrsta raskošno izvezene kabanice razne boje, koja seže do koljena.

[4]) isto što medjnik (mejnik) = svaki znak medje, ne samo kamen (Mažuranić l. c. str. 644. i 645.).

[5]) iskazivati ugodan i učtiv prijem.

[6]) vam(a).

Digitized by Google

Literatura

ZAKON O SUDSKOM POSTUPKU U GRADJANSKIM PARNICAMA. Uredio dr. Agatonović Agoston Franjo. Cijena D 100. — Ovo je izdanje zakona izašlo kao I. knjiga Themisovih izdanja iz »Gradjanskoga zakonodavstva«. Zakon je objašnjen s kraćim opaskama na pojedine paragrafe, a na temelju obrazloženja samoga zakonskoga projekta, rješenja stola sedmorice, odjeljenja Ђ. u Zagrebu i vrhovnog suda u Ђeču. Dodani su i svi zakoni i propisi, koji su s glavnim zakonom u vezi. Poput ostalih Themisovih izdanja i ova je knjiga tvrdo uvezana i zgodna za praktičnu upotrebu.

KRIVIČNA DELA PROTIV JAVNOG MORALA u Kriv. zakoniku Kralj. Jugoslavije. Napisao A. Maklecov, sveuč. profesor u Ljubljani. — Ova rasprava u formi brošurice preštampana je iz beogradskog »Arhiva« god. 1930. Autor sam smatra ju samo uvodom u dogmatično proučavanje krivičnih djela protiv javnoga morala u našem novom krivičnom zakoniku.

MENICE. MENIČNI PROTESTI in drugo po novem meničnem zakonu z dne 28. novembra 1928. Javni bilježnik (notar) u Brežicama gosp. Kramer Rudolf resumirao je u ovoj knjizi u formi kratkih i zgodnih uputa sav novi mjenični zakon i sastavio za nj obrasce, koji će javnim bilježnicima u praksi vrlo dobro poslužiti.

ZBIRKA KONVENCIJA MEDJUNARODNOG BIROA RADA U ŽENEVI. Izdanje Centralnoga sekretarijata Radničkih komora u Beogradu. S ovom zbirkom dopunjena je prva takodjer po Centr. sekretarijatu Radničkih komora izdana zbirka konvencija u god. 1926. Iz ovih zbirka vidimo, da je do 1. srpnja 1930. Medjunarodna konferencija rada donijela 29 konvencija, od kojih je kraljevina Jugoslavija ratifikovala njih 19.

OBAVIJEST. Na mnogobrojne upite odgovaram ovim putem, da će moje djelo: »Primjeri za praktičnu primjenu gradjanskog parničnog postupnika« biti dovršeno i otštampano o Uskrsu 1931. i dostavljeno predbrojnicima, kao i da će još prije stupanja na snagu novog izvršnog postupka izaći iz štampe i »Primjeri za praktičnu primjenu izvršnog postupka«. Osim protumačenih primjera, prva knjiga sadržavat će, uz sistematski prikaz razvijanja postupka u prvoj molbi kod zbornih i kod sreskih sudova, još i sistematske eskurse o pojedinim naukama procesnog prava, kao n. pr. o tužbi, o prvom ročištu, o presudama, o prizivu, o reviziji, o rekursu, o povraćaju u predjašnje stanje i druge. Knjiga ide, naime, za tim, da bude praktičnomu pravniku teoretski i praktični vodić kod primjenjavanja novih civilno procesnih zakona, i da mu, barem za prvo vrijeme, nadomjesti potpuna sistematska ili egzegetska djela o predmetu, koja će, dade li Bog zdravlja, sljedovati ovim priručnicima. — Werk dr. Hugo

Svaštice

ADVOKATSKA KOMORA U ZAGREBU održat će u nedjelju, dne 26. listopada, redovnu godišnju skupštinu, koja će biti vrlo važna zato, jer će se na njoj imati osnovati mirovinski fond za odvjetnike na području spomenute Advok. komore. Time Advok. komora udovoljava zakonskoj dužnosti a podjedno i davnoj potrebi staleža, koji time dobiva na materijalnoj konsolidaciji. I ostale komore u državi imat će tijekom istoga mjeseca svoje skupštine, na kojima će svaka osnovati svoj mirovinski fond.

III. KONGRES ČESKOSLOVENSKIH PRAVNIKA održat će se, kako već javismo, u Bratislavi od 11.—14. listopada. Pravničko društvo i Advokatska komora, koji su na kongres pozvani, bit će zastupani po gosp. dru. Ivi Politeo. I ostale pravničke institucije iz države poslat će svoje delegate. Kongres će dobiti i neko medjunarodno značenje, jer dolaze i pravnici iz drugih država, pa je dapače najavljena i jedna delegacija iz Japana. Zastupnik Pravničkoga društva će izvijestiti u narednome broju o kongresu.

ADVOKAT
VLADIMIR PREŠEČKI
Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1930.
LISTOPAD Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 10.

Samo dva originarna tipa demokracije

Piše dr. Fran Milobar, sveuč. profesor u Zagrebu.

IV.

Prigovori parlamentarizmu.

Prigovori protiv parlamentarizma, te zahtjevi korektura, reparatura i reformiranja, dižu se i u klasičnim zemljama parlamentarizma: u Engleskoj i Francuskoj. Ovu prvu pomisao kao protopip historičkoga, a ovu potonju kao prototip modernoga parlamentarizma. Upravo ovih dana su izašla dva velika muža i iskusna parlamentarca pred javnost, da otkriju slabe strane svojih parlamenata. A to su poznati savremeni državnici Lloyd George i Reymond Poincaré. Prvi je napisao članak pod naslovom: »Na čemu boluje parlamentarizam? Potreba reforma«.[1]) Drugi je pak napisao članak: »Ministri i parlamenti. Jadi modernoga ministra predsjednika.«[2]) Mi ćemo navesti glavne misli iz ovih članaka, jer držimo, da će zanimati one čitatelje, koji su čitali naše članke, što misle ovi savremeni velikani i praktični parlamentarci o istoj stvari.

Lloyd George započima svoj članak sa osvrtom na najnovije revolucije u trim južnoameričkim državama, gdje su bile ustavne vlade nasilno protjerane i uvedene diktature, pa se pita, da li ova borba izmedju starih parlamentarnih institucija i diktatorskih tendencija, što u Evropi spada medju posljedice svjetskoga rata(?), nastupa kao posljedica opće gospodarske depresije? Ali odmah dalje opaža, da parlamentarizam svagdje gubi ugled, pa citira generala Smuts-a, koji se je nedavno bavio u jednom govoru sa opadanjem ugleda parlamenta i rekao: »U političkim stvarima nije više od naroda izabrani zastupnik u prvom redu onaj, koji javno mnijenje vodi, te mu služi kao tumač. Parlamenti gube sve više i više na značenju, i to je slučaj dapače i u zemljama, gdje se ustavno vlada, dočim u drugim državama parlamenat još samo formalno opstoji. Ono poštovanje, kojim je nekada svijet susretao parlamenat, pretvorilo se u nehaj.« Usvojivši ovo konstatiranje ide Lloyd George, da ispita uzroke te opće pojave, i pita:

[1]) Vidi: »Neue Freie Presse« od 28. rujna 1930.
[2]) Vidi: »Neue Freie Presse« od 12. listopada 1930.

Digitized by Google

»Na čemu dakle boluju parlamenti?« Lloyd George za ovo propadanje ugleda parlamenta ne vidi nikakove subjektivne krivnje parlamentove obzirom na njegovu kvalitetu, jer ta da se nije pogoršala nego upravo protivno.[3]) Nego krivnja leži drugdje. Danas narod očekuje od parlamentarizma više nego ikada prije, a ta se očekivanja ne ispunjuju. Kada bi se usporedilo zakonodavstvo iz prve polovice XIX. stoljeća sa zakonodavstvom početkom XX. stoljeća, brzo bi se opazio golemi okret (Umwälzung) koji je nastao u shvaćanju svijeta obzirom na dužnosti parlamenta. U ono »zlatno doba« da je bilo deset puta više zakona za zaštitu divljači nego li za zaštitu zdravlja, rada, nastanbe i blagostanja pučanstva. A danas da se stranke utrkuju i nadmeću u planovima i programima, kako bi država imala podupirati i nadgledati sve uvjete života i sve grane djelatnosti ljudske. Uslijed toga da je svijet malo po malo odgojen u takovom duhu, da od parlamenta očekuje ponaceju i poboljšanje svoga položaja i svega.

Briljantan je stil, ali logika baš nije »gvozdena«. Najprije veli, da parlamentarizam nije ništa kriv opadanju ugleda, nego narod, koji od parlamenta previše očekuje. A zatim veli, da su s t r a n k e svojim mnogoobećavajućim programima i recimo demagogijom narod tako uzgojile, da previše očekuju. A što su stranke, parlamentarne stranke? Zar nisu one parlamenat i njihov rad i vladanje parlamentarizam?

Sve to većma rastuće razočaranje nad parlamentom izvire odatle, što parlamenti nisu kadri ova očekivanja ispuniti, jer da nema takove ljudske organizacije, koja bi bila kadra sva ona obećanja ispuniti, što ih političke strnke u medjusobnom natjecanju i nadmetanju u narod posiju. Prije izbora sadašnjega parlamenta da su bili mnogi pripadnici radničkoga naroda toga nazora, da krivnja za sva njihova razočaranja leži na starim strankama (konzervativcima i liberalima), pa su svu nadu postavili u Mac Donaldovu radničku stranku. Pa ako i ova stranka njihova očekivanja ne ispuni, tada da će iz srca milijuna dobrih Engleza za dugo vremena iščeznuti svako povjerenje i pouzdanje u parlamenat. A što će doći na mjesto parlamenta, pošto narav ne trpi vacuum-a — pita se zabrinuto Lloyd George.

Mi ćemo malo niže navesti recepte, kuru i reforme, koje Lloyd George preporuča i propisuje za ozdravljenje parlamenta od onoga, na čemu boluje. Nu prije toga idemo da navedemo još neke njegove prigovore, specijalno engleskomu parlamentu, koje je L. Leorge naveo na koncu svojega članka.

U podnaslovu »N i k a k o v i n t e r e s z a v e l i k e s a v r e m e n e p r o b l e m e« predbacuje engleskomu parlamentu, da od svršetka svjetskoga rata nije našao niti jedan jedini put vremena za ispitivanje golemih izdataka. Nadalje zadnjih godina, da se parlamenat nije a ma niti jedan jedini put ozbiljno pozabavio teškim problemom trajne gospodarske depresije i radničke neuposlenosti. A upravo ovdje da imade zadaća, kojima bi morao u prvom redu posvetiti svoju radnu sposobnost. Nu parlamenat da je te stvari vazda prepuštao tadanjim vladama. A kada bi ovakova životna pitanja došla na red, tada da je

[3]) Pod konac članka vidjet ćemo malo protuslovlja.

Digitized by Google

zastupnička kuća bila prazna, a interes slab, osim ako se je radilo o votiranju nepovjerenja ili rušenju vlade. Do sada da je engleski parlamenat u pitanju radničke neuposlenosti pokazivao uvijek jadnu nesposobnost i da još uvijek nije shvatio ozbiljnost i opasnost, te da je engleski narod uprepašten gledajući toliku nesposobnost parlamenta spram ovako teške narodne brige. I zato da u narodu sve više raste uvjerenje, da u parlamentu nije nešto u redu.

Kako vide čitatelji iz ovoga, otčitao je Lloyd George engleskomu parlamentu pred cijelim svijetom baš paprenu bukvicu. A ipak je engleski parlamenat po svojim kvalitetama, po svojoj dugoj i sjajnoj prošlosti, po svojim viteškim tradicijama, moralu i mentalitetu prvi i najsjajniji parlamenat na svijetu, pa nam se nameće pitanje: si sic in virido —?! — kako onda tek izgleda stvar drugdje?

Na pitanje dakle »Na čemu boluju parlamenti?« daje Lloyd George slijedeću diagnozu:

1. Parlamenti gube ugled i povjerenje, jer ne mogu zadovoljiti očekivanja, koja u njih polaže narod.

2. Narod su na ova prevelika očekivanja odgojile političke stranke svojim nadmetanjem u obećavanjima — u demagogiji.

3. Engleski parlamenat da ne pokazuje ni shvaćanja, ni interesa, ni sposobnosti za najvažnije i najvitalnije probleme.

4. Rješavanje ovakovih zamašnih pitanja prepušta parlamenat vladama.

5. Parlamenat pokazuje interesa samo onda, kad se radi o pitanju povjerenja ili rušenja vlade.

Mi ćemo se na ove točke još jednom za čas osvrnuti, nu prije ćemo još navesti, kakovu terapiju preporuča Lloyd George poslije ovakove diagnoze.

Postavi li se pitanje, što zapravo parlamentima manjka, tada valja ustanoviti, da se m e t o d e r a d a nisu prilagodile novim zahtjevima, koji se na parlamente stavljaju — misli Lloyd George. Hoće li parlamenti da ovim zadaćama udovoljavaju i da uopće funkcijoniraju, tada se moraju racijonalizovati, jer da se u parlamentima trati vrijeme govorancijama. On navadja jedan primjer iz god. 1906., kada je došao novi parlamenat i u njemu novi ljudi iz gospodarskih krugova puni volje, da se radi, pa kako su doživjeli razočaranje, kada su vidjeli, kako se u parlamentu »radi«. Jednom zgodom, kada se je nekoliko tjedana raspravljalo, a da se nije ništa postiglo, da se je jedne večeri najednom ustao jedan od ovih zastupnika i zaviknuo:

»Gospodine predsjedniče! Zar zbilja nije moguće učiniti kraj ovakovomu vječnomu brbljanju, te jednom započeti sa radom?« Od toga vremena su se odnošaji u parlamentu dobrano promijenili, veli sa finom ironijom Lloyd George, jer su u parlamenat došli demokratskiji elementi, ali parlamenat je ostao upravo tako brbljav kao i njegovi predšasnici, samo da su sada došli »bolji govornici«.

Iza toga pita L. George, da li ima kakovo sredstvo, da se znamenovanje i radna sposobnost parlamenta opet uspostavi, pa veli, da je osvjedočen, da se to može postići, ali samo temeljitom promjenom radne metode, t. j. da bi se morao rad više usredotočiti u odborima, pa

Digitized by Google

u tu svrhu da bi se morao povećati broj parlamentarnih odbora i povećati količina njihovih agenda.

I to bi po L. Georgeu imao biti onaj čudotvorni eliksir, koji bi imao odstraniti krizu parlamentarizma i uspostaviti njegov ugled u stari sjaj. Naši čitatelji će vidjeti, što o mnogobrojnosti parlamentarnih odbora misli Poincaré, kojega mišljenje bi se dalo u kratko opisati sa: Bog nas opčuvao kuge, kolere i premnogih parlamentarnih odbora. — A sada se osvrnimo još malo na Lloyd George-ovu diagnozu.

Ono, što je L. George rekao za političke stranke, sigurno stoji, a to potvrdjuju iskustva u svim demokratskim državama. Nema sumnje, da nadbijanja stranaka sa neispunjivim obećavanjima i demagogijama demoraliziraju izbornike i cijelo pučanstvo. Sigurno je, da niti jedna stranka, koja dodje na vladu, nije kadra oživotvoriti sva obećanja, što su ih njezini korteši posijali u izbornim agitacijama. I to stoji, da na taj način sve stranke, koje dodju na vladu, u manjoj ili većoj mjeri razočaraju izbornike i da se tako »na vladi konsumiraju«. Ali to konstatiranje još ne dostaje samo po sebi. Lloyd George je imao poći i za korak dva dalje, te tražiti odgovor na pitanje: z a š t o tako rade sve političke stranke i u svim parlamentarnim zemljama? To naime ne može biti puki slučaj, da su sve te političke stranke i u svim zemljama nekuda na isto brdo tkane. Odgovor na ovo pitanje bi dao odmah i razjašnjenje za onu pojavu, da parlamenat ne pokazuje ni razumijevanja ni interesa ni sposobnosti za rješavanje najzamašnijih općenitih pitanja, nego ovakova pitanja prepušta brizi i rješavanju vlade; ali odmah nastupa shvaćanje, interes i život u parlamentu, čim se radi o pitanju povjerenja ili rušenju vlade. Jedno i drugo stoji u najtjesnijoj vezi.

Svatko znade, zašto političke stranke obećavaju izbornicima zvijezde s neba. Zato naravski, da im izbornici omoguće dobiti većinu u parlamentu, da onda preko parlamenta dodju do vlasti, da dodju na vladu. Dakle težnja i gramženje za vlašću je motiv velikih obećavanja pri izborima. I doklegod bude parlamenat instrumenat, preko kojega će stranke dohvaćati vlast i zasjedati na vladu, dotle će stranke sa obećanjima i demagogijom demoralizirati izbornike, razočaravati narod i ubijati ugled parlamentu. I zato je vrlo slabo fundirano uvjerenje L. George-a, da bi »racijonaliziranje« i umnoženje parlamentarnih odbora moglo opet uspostaviti stari ugled i radnu sposobnost parlamenta. Te male tehničke reforme na parlamentarnoj metodi tako su sićušna sredstva, da stoje upravo u komičnom nerazumjerju naprama posljetku, što ga L. George od njih očekuje. D o k s e n e p r o m i j e n i n a r a v p a r l a m e n t a p r o m j e n o m o d n o š a j a i z m e d j u p a r l a m e n t a i v l a d e, d o t l e s e n e ć e p r o m i j e n i t i n i t i n a r a v p o l i t i č k i h s t r a n a k a, nego će one i u buduće i kraj svih onih »reforma«, što ih predlaže L. George, imati shvaćanja i interesa samo za rušenje starih i stvaranje novih kabineta i za votiranja povjerenja ili nepovjerenja, dok će najzamašnija i najvitalnija pitanja od općega interesa prepuštati i u buduće vladama na brigu i rješavanje. Ali i ovdje valja riječ »vlada« uzeti »cum grano salis«, jer bi bila velika bludnja misliti pri tom samo na ministre. Parlamenti i par-

Digitized by Google

lamentarne većine se mijenjaju, vlade i ministri se mijenjaju, svi dolaze i prolaze, rade ili ne rade, žive i umiru, samo državni aparat, državna mašinerija ostaje i radi neprekidno i bez obzira zvala se vlada ovako ili onako. A taj državni aparat sačinjava vojska onih tihih anonimnih disciplinovanih i strukovno specijalizovanih činovnika, koji sav državni i narodni život i njegove potrebe promatraju, proučavaju, zakonske osnove pripremaju — malo se brineć, da li će te osnove provadjati konzervativci, liberalci, radikalci, klerikalci, crveni, crni, modri ili žuti kabineti. Ta državna mašinerija omogućuje, da jedan ministar može do potrebe i tri četiri resora držati u svojoj ruci, ili da jedan ministar bude jednako »sposoban«, da danas bude ministar pošta, sutra ministar željeznica, prekosutra ministar poljoprivrede, pa zatim ministar zdravlja, trgovine itd., itd. Naravski, da je sreća i za narod i za državni aparat, ako je ministar prosvijetljeni, na modernoj visini stojeći strukovnjak, koji je kadar unijeti poleta, modernih strukovnih ideja i života u svoj resor. Ali od postanka parlamentarnih država pa do danas pokazuje iskustvo, da je to doduše vrlo dobro, ali eventualno ne baš neophodno potrebno: mašinerija radi i bez toga dalje strpljivo čekajući i ponajvećma ne dočekujući takav sretan ali rijedak slučaj, jer u parlamentarno-demokratskim državama, gdje gospoduje partizanstvo, nije glavna stvar strukovna sposobnost, nego partizanske zasluge. Sam Lloyd George je napisao pred tri godine u jednom članku, da u resortnoj politici 99% radi aparat, a samo 1% ministar, pri čemu opet tek jedna desetina otpada na samoga ministra. A kada tako stvar stoji — ako i ne baš točno n aprocente, ali barem u glavnom — onda je jasno, zašto gotovo svaka stranka, koja dodje na vladu, razočara svoje vjerne izbornike, nemogući održati svoja bogata obećanja. — I zato mi velimo, da »reforme« Lloyd Georgeo-ove ne će tu ništa pomoći. Dok parlamenat bude ona ljestva, koja vodi do vlasti, do vlade, dotle će se političke stranke medjusobno natezati i otimati za tu ljestvu, i to će im vazda biti glavni cilj i jedino »pitanje«, za koje će imati »shvaćanja« i interesa.

Kako se iz navedenoga vidi, reforme, što ih predlaže L. George su tako neznatne i površne, da parlamentima »nekadanji ugled« i njihovu radnu sposobnost nisu kadre podići i da bi L. George doživio razočaranje u svojim nadama i očekivanjima, što ih polaže u te reforme.

Okruglo 14 dana iza Lloyd Georgea javlja se drugi veliki čovjek sadašnjosti, Raymond Poincaré, bivši predsjednik republike i opetovani ministar predsjednik Francuske, da iznese svoje prigovore modernomu parlamentarizmu i svoje prijedloge glede reforma istoga. Članak nosi naslov »Ministri i parlamenti«, sa ponješto elegičnim podnaslovom »Jadi modernoga ministra predsjednika«. On je objelodanio do sada samo jedan članak, ali taj članak zaključuje, da će se redom dotaknuti svih problema, koje valja riješiti i koji se mogu i moraju poboljšati.

Akoprem Poincaré nije baš veliki teoretičar, kako to odaje u uvodu prvoga članka, ali je zato tim veći i iskusniji praktičar. On poznaje u tančine sve prednosti i nedostatke franceskoga parlamenta-

Digitized by Google

rizma, pa su njegovi nazori osnovani na iskustvu. Zato mi sa velikim interesom iščekujemo nastavak njegovih razlaganja, da ih priopćimo našim čitateljima. Ovo čekanje će doduše zadržati nas u našem vlastitom razmatranju, ali preko jednoga Poincaré-a se ne prelazi mučke na »dnevni red«.

Za danas ćemo prikazati ono, što je do sada u prvom članku napisao Poincaré. On započima članak sa nazorom, da su narodi od onoga dana, kada su došli do spoznaje onoga, što su nazvali narodnim suverenitetom, i od onoga dana, kada su stvorili odluku, da sami vladaju nad sobom — da su od toga dana stvorili »bezbroj političkih sustava«.[1]) Za ove režime kaže Poincaré, da nigdje ne predstavljaju »konačnu savršenost« i da u ovaj čas »posvuda teške sjene, izgleda, zasjenjuju svijetle strane«.

Za zemlje, u kojima vladaju monarhije, veli Poincaré, da imadu tu neosporivu prednost, da imadu pored svih mijena i promjena elemenat stabiliteta i kontinuiteta. Poincaré-u lebdi pred očima monarhija dvaju ekstremnih tipova: apsolutistička i parlamentarna monarhija. Teži li monarhija za neograničenom vlasti, veli Poincaré, tada se sukobljuje sa narodom; preuzme li pako na sebe konstitucijonalna ograničenja, tada joj autoritet spade na sjenu, monarh gubi značenje kraj vlada, koje mu nametavaju parlamenti; on je obvezan postati poslušnim ovršiteljem volje vladajućih stranaka. A svoja razmatranja o monarhiji zaključuje sa slijedećom izrekom: »Verfügt er in Verfolgung eines öffentlichen Interesses die vorübergehende Suspension der das Parlament betreffenden Gesetze, so übernimmt er damit die moralische Verantwortung für ein Abenteuer, dessen Verlauf zu bestimmen nicht immer in seiner Macht bleibt.«

Na ove izvode Poincaré-ove o monarhiji mi bi stavili jednu primjedbu, i to primjedbu načelne naravi. Prije svega: parlamentarna monarhija dokazuje, da se u praksi dade spojiti monarhija sa demokracijom. Ali — uza sve to, što u istinu u dosadanjim parlamentarnim monarhijama položaj monarha i njegov autoritet i njegova važnost padne na onaj čedni niveau, kako je to dobro opisao Poincaré — ipak odatle ne slijedi, da je takov i samo takov položaj monarhov u jednoj demokratskoj državi moguć. Jer iz same demokracije naime ne slijedi, niti da se monarhija mora razviti u apsolutizam, niti iz same demokracije slijedi, da se mora razvita u onakov parlamentu subordinirani položaj, kaošto je to slučaj u parlamentarnim — dosadanjim — monarhijama. Niti prvo niti potonje ne slijedi iz demokracije, nego se izrodi iz — parlamentarizma. Ako demokracija dopušta, da se u republikama može dati predsjedniku republike takov položaj, da ne mora biti poslušni izvršivač volje i samovolje vladajućih stranaka, zašto se ne bi mogao dati u demokratskim monarhijama monarhu takov položaj, da ne bi mogao biti apsolutista, niti bi morao biti podložni vršitelj volje vladajućih većina, odnosno instrumenat parlamentarno-partizanske diktature? Opetujemo: U parlamentarno-demokratskim monarhijama ne nameće monarhu onakov subordinirani položaj demokracija

[1]) Taj »bezbroj« ne će biti tako velik, jer bi se tipovi demokratskih režima dali na prste izbrojiti.

Digitized by Google

nego parlamentarizam. To dokazuje sredovječna staleška monarhija. gdje je postojao parlamentarizam bez demokracije, a većina monarha bila u položaju kao u današnjoj parlamentarno-demokratskoj monarhiji.

A sada još jedna primjedba na Poincaré-ovu završnu izreku o monarhijama i o »Abenteueru«. Suspenzija parlamentarizma po monarhu može biti bez dvojbe i »Abenteuer«, ako se uvadja lakoumno bez potrebe i kada je apsolutizam svrha, a ne sredstvo, kaošto je to bio n. pr. kod Karla X. u Francuskoj. Ali ako suspenzija parlamentarizma imade svrhu, da u jednu ruku učini kraj orgijama parlamentarno-partinzanske diktature, a u drugu ruku, da stvori prirodni odnošaj izmedju parlamenta i ekzekutive, ravnovjesje izmedju predstavnika individualnoga i socijalnoga načela, tada to nije ni za jotu više »Abenteuer«, nego li kada parlamentarizam učini kraj orgijama diktature ekzekutive.

Važno je kod moderne diktature ekzekutive razlikovati, da li je ona naperena i pogadja parlamentarizam, ili još točnije — parlamentarno-partizansku diktaturu samu, ili je diktatura ekzekutive naperena i protiv demokracije, ili ju makar i nehotice pogadja. Iz postulata ravnovjesja izmedju socijalnoga i individualnoga načela (bez čega vladaju vječne krize u društvu i državi) slijedi, da diktatura ekzekutive ne smije biti naperena niti protiv samoga parlamentarizma, a pogotovo ne protiv demokracije, nego jedino protiv parlamentarno-partizanske diktature. Svaka diktatura znači hipertrofiju jednoga načela na štetu drugoga, što izaziva reakciju potlačenoga načela (a ta reakcija znači krizu). Parlamenat je instrumenat i predstavnik individualnoga načela, zato on sam ne smije biti potlačen, nego samo njegova hipertrofija, njegova diktatura. Iza parlamenta kao svojega predstavnika stoji bezbroj pluralnih i milijuni singularnih individua. Svi se ovi osjećaju pogodjeni i provocirani, ako diktatura ekzekutive prekoračuje opresiju parlamentarno-partizanske diktature i osjećaju takovo prekoračenje ne samo kao pravednu i nužnu opresiju parlamentarno-partizanske diktature, nego više nego i neopravdanu opresiju parlamentarizma, dapače za opresiju čak i same demokracije. I u tom slučaju nastupa mogućnost one eventualnosti, što ju Poincaré naziva »Abentiuer«, za koji se ne može uvijek znati, u kojem se smjeru može razviti. — Prema tomu, ako u jednoj demokratskoj monarhiji prolazna diktatura imade svrhu, da što prije oslobodi demokraciju od parlamentarno-partizanske diktature, te da parlamenat stavi u njegov prirodni položaj spram demokracije s jedne strane, a spram ekzekutive s druge strane — tada to nije nikakov »Abenteuer«, nego jedna nužna kura nezdravoga stanja. I to ostaje tako dugo, dok se u granicama ove svrhe kreće i dok si drugih zadaća, koje spadaju na demokraciju i parlamenat, ne stavlja.

Iza razmatranja monarhičkih zemalja prelazi Poincaré na republike, pa veli: Ma koju formu si republike izabrale, on ne vidi nigdje, da je tko pronašao takov idealni sustav, koji bi sve potpuno zadovoljio. U zemljama, gdje ne dostaje nepovjerenje parlamenta, da sruši vladu, da se brzo lačaju neparlamentarne pomoći bilo od strane vojske bilo od strane ulice. U ovaj čas ma na koji komadić kruglje zemaljske okom

Digitized by Google

svrnemo, svagdje vidimo, gdje plamen liže. Posvuda samo nemiri i ništa nego nemiri. Dapače i u narodima, koji si laskaju, da su najrazboritiji i najmirniji, koji ne dozvoljuju, da tako daleko dodje, i oni moraju osjetiti sada u parlamentu sada u izbornim skupštinama, kako preko njih huji povjetarac revolucije. I zato, veli Poincaré, da će se ogledati za prikladnim poboljšanjima, koja bi se mogla uvesti u naš politički kodeks ćudorednosti, bez smjelih i opasnih marševa u Versailles t. j. revolucije.

Poslije toga prelazi Poincaré na upravo dramatsko crtanje šikaniranja, kojima su izvrgnuti ministri. U podnaslovu »P a r l a m e n t i n e d a j u m i n i s t r i m a v r e m e n a z a r a d«. Danas raspolažu ministri jedva sa nekoliko minuta, da bace pogled na akte i da nadrljaju nečitljivi potpis na spise, kojih sadržaj im ostane nepoznat. Danas je već pravo čudo, ako ministar predsjednik uzmogne neko pitanje sa svojim drugovima pretresti, proučiti i dalekosežnost nekoga zaključka odvagnuti prije provedenja istoga. Ma u koji sat jutra stupio ministar u svoju uredovnu sobu, naročito ministar predsjednik, već ju nadje opsjednutu od vojske posjetnika, narodnih zastupnika, izaslanika raznih udruženja i strukovnih organizacija, činovnika i privatnika, koji su već sva mjesta u predsobama zaposjeli — pripravni, da i vrata provale. Ova parada traje do jedan sat poslije podne, pri čemu se molbe i prijetnje, smješak i škripanje zubima izmjenjuju. Poslije toga dolazi spremanje za parlamentarni rad, za javne sjednice i za povjerljive sjednice raznih parlamentarnih komisija. Osobito ove potonje (od kojih Lloyd George toliko očekuje) leže Poincaréu u želucu i idu na živce. O tim komisijama izražava se Poincaré od prilike kao o parasitima. Način njihova izbora, njihovo trajanje, njihova brojčana jakost, sve to doprinosi, da se iz ovih komisija stvore tvorevine, koje se brzo proširuju i umnožaju. One se bave tolikim pitanjima, one izvode tako opsežne izvještaje, da se moraju česte sjednice sazivati, a povrh toga one nalaze pravi hajdučki užitak u tome, da ministra peku na ražnju svetoga Lovrinca. Nema toga uhapšenika pred istražnim sucem, nema toga optuženika pred sudom, koji se ne bi voljkije osjećao, nego šef vlade pred ovakovom jednom parlamentarnom komisijom. Govornička tribina u parlamentu pravi je raj naprama ovoj optuženičkoj klupi u parlamentarnoj komisiji. Da ne upadnu u zamke, koje im podmeću protivnički članovi parlamentarne komisije, utiču se ministri raznim taktikama već prema svojemu temperamentu. Ali kraj tih govorničkih turnira u komisijama prolazi i trati se vrijeme, dok se medjutim u ministrovom uredu gomilaju snopovi akata. Činovnici, koji su htjeli još istu večer upozoriti na najvažnije spise, postaju neustrpljivi uslijed dugoga čekanja, pa odgode i najteže stvari na sutrašnji dan, a sutradan kao i prekosutra opetuje se isto. Na taj se način i najozbiljnije odluke odgadjaju od dana na dan, a druge se odluke opet na urgiranja odsjeka stvaraju na vrat na nos. Za promišljanje ne ima ministar vremena, ali odgovornost mora snositi. Kraj manjkava doticaja sa činovništvom, odakle ministru predsjedniku mogućnost, da upozna običaje i potrebe svoje uprave, da probleme i njihova rješenja pravo ocijeni, da si sačuva potrebiti autoritet za nadzor rada i podržavanje discipline. Neiz-

Digitized by Google

bježivo sve se to oklizne iz njegovih ruku, kada najmanje rada i vremena može da posveti upravo svojoj naročitoj (resortnoj) zadaći.

Tako riše Poincaré stanje ministra predsjednika u njegovu uredu i spram posjetioca, zatim u parlamentu i parlamentarnim komisijama, pa u resoru i spram svojega činovništva. Ali najljepša je slika o ministarskom zboru. Ali, koliko manje je moguće ministru predsjedniku vršiti dnevnu kontrolu nad svojim ministarskim drugovima, bez koje vladina solidarnost spadne na razinu jedne kazališne dekoracije. Ne će li da razbije svoj kabinet, prisiljen je, da se dnevno nateže sa tisuću sitnih poteškoća, sada zažmiriti na neprijateljstva prikrita smješkom i na izdaje prikrite servilnošću, sada zbog interesa skupnosti trpjeti individualne inicijative (kolega O. p.), pače i onda, kada su ga kadre kompromitovati ili položaj mu oslabiti.

Kraj svega toga Poincaré je vrlo čedan i ne traži mnogo. On bi bio zadovoljan, kada bi bilo opet onako snosljivo, kako je bilo prije rata. U prvom redu leži na parlamentima, veli Poincaré, da ovim neprilikama doskoče. Kada sam ja, veli Poincaré, pred nedugo, upozorio na neke nepriličnosti (Miszstände), koje u Francuskoj prouzrokuju one velike parlamentarne komisije, dodjoše k njemu mnogi mladi zastupnici, da ga upitaju, u čemu on vidi potrebu, da bi se promijenile stvari. A on im odgovori: dovoljno je da se povratimo k onomu redu prije rata. Tada su bile ovakove parlamentarne komisije tek iznimke, te se je općenito dogadjalo, da je ovakove komisije nestalo, čim je bio riješen projekt, za koji je ovakova komisija imala izraditi izvješće. Prije rata se je dalo ministrima disati i raditi. I tada je doduše opozicija obarala ministre, ali ih nije neprestano na muke stavljala, nije ih sustavno umarala i polagano ubijala.

Ali Poincaré, stari majstor, koji je cijelu svoju sjajnu karieru napravio prema svim pravilima modernoga parlamentarno-demokratskoga političkoga »obrta«, počevši sa političkim šegrtstvom, poznaje ne samo »jade jednoga modernoga ministra predsjednika«, nego ima srca i smisla i za jade jednoga političkoga šegrta i kalfe t. j. narodnog zastupnika, pa pod konac članka govori i o njima. Danas se je već i odnošaj izmedju zastupnika i izbornika znatno promijenio — veli Poincaré. Otkada sve više raste moć t. zv. strukovnih udruženja, postaje zastupnik sve više zarobljenik i sluga svojih izbornika i njihovih golemih zahtjeva. Ne će li kandidat da kapitulira pred tim zahtjevima, veli Poincaré, izvrgava se pogibelji, da bude iskrcan. A ovoliki riziko »pametni« kandidat (to ne veli Poincaré, nego mi) ne će si dakako naprtiti na ledja još prije, nego je izabran.

Mnogi od naših čitatelja ne će onako dobro shvatiti te »pogibelji« i »rizika« narodnoga zastupnika ili još više, jednoga kandidata, jer se kod nas još nije razvila politika i mandatolovstvo u zanat, zvanje, kruh, ekzistenciju. Mnogi od naših čitatelja će misliti, pa i s pravom, da u 90 od 100 slučajeva ne bi bila ni po narod ni po državu nikakova nesreća, ako bi kandidat i bio »iskrcan«. Ali valja držati na oku, da mnogi kandidat ne kandidira baš radi naroda i domovine, nego i radi — sebe. Kaošto je Napoleon govorio, da svaki »baka« nosi u svojem telećaku maršalski štap, tako parlamentarno-demokratska država veli,

Digitized by Google

da svaki politički šegrt, svaki zastupnik nosi u svojem »telećaku«, t. j. zastupničkom mandatu ministarsku lisnicu. Dakle mandat je sve, sadašnjost i budućnost, kruh i slava.

Francuski kralj Henrik IV. je rekao kao kandidat za prijestolje, da je Pariz (t. j. kraljevska kruna) vrijedan jedne mise (t. j. da on predje sa protestantizma na katoličtvo), a moderni zastupnički kandidat misli, da je mandat vrijedan, da se jeftinim obećanjima izbornicima, zadobije.

Poincaré završuje svoj prvi članak sa obećanjem, da će se redom na sve te probleme osvrnuti, te ih pokušati riješiti, bez strasti i predsuda sa jedinom željom, da se poboljša, što se poboljšati može i mora.

Koliko se iz dosadanjega može naslućivati, teško da će i Poincaré iznijeti kakove zamašite načelne prijedloge. Bit će to možda samo tehničke reparature ili modifikacije. Ali, ako i ne bi bilo više, iz Poincaré-ova pera bit će i to zanimljivo. Počekat ćemo, dok čujemo, pa onda nastaviti — i njegovo i naše.

Još o kradjama i utajama stvari male vrijednosti

Napisao dr. Vragović Aleksa, tajnik stola sedmorice

U broju 5. »Mjesečnika« iz ove godine napisao sam o ovoj temi članak, u kojem sam raspravio odnos izmedju § 320. kriv. zak. prema §§ 314. i 318., te došao do zaključka, da je za kvalifikaciju učina kao djelo iz § 320. I. al. kr. z. potrebno ne samo da je ukradena odnosno utajena stvar male vrijednosti, nego da je učinilac obuhvatio ovu okolnost svojim umišljajem t. j. da je on i radio s namjerom, da ukrade malovrijednu stvar, a ne s namjerom, da ukrade do čega dodje, pa je mali uspjeh njegova djela tek posljedica okolnosti, što više nije našao.

Na taj članak reagirao je najprije gosp. Mažgon (u dvobroju 7. i 8. »Mjesečnika« iz ove. god.) a zatim gosp. dr. Steinmetz (u broju 9. »Mjesečnika«). Oba pisca zauzeše protivno stanovište t. j. da se svaka kradja stvari vrijedne ispod 300 Din ima kvalificirati kao djelo iz § 320. bez obzira na namjeru učinioca u pogledu predmeta kradje.

Pošto je ovo pitanje (kako to naglasuje i gosp. dr. Steinmetz) od vrlo velike važnosti za našu praksu, koja obiluje baš kradjama manje vrijednih predmeta, odlučio sam, da uzmem u tom pitanju još jednom riječ, da se obazrem na argumente gore navedenih članaka, a i da svoje argumente popunim.

Gosp. Mažgon uglavnom pobija moje mišljenje argumentima praktične shodnosti. On naime navodi, da se uslijed shvaćanja, kako ga ja zastupam, povećava posao okružnih sudova, jer djela iz § 314. spadaju u njegovu kompetenciju, a s druge strane ističe poteškoće sreskih sudova kod zaprimanja prijava o kradjama, jer se delikti, koji spadaju pred okružni sud, zaprimaju po poslovnom redu za krivične sudove u drugi upisnik, nego li delikti, koji spadaju u kompetenciju sreskih sudova.

Digitized by Google

Ja rado dopuštam ovo oboje, samo se s obzirom na ovakve razloge ne može tumačiti krivični zakonik.

Što se tiče njegove primjedbe k mojemu zaključku (pod br. 15) u obziru na šumske kradje, to me on očito nije shvatio. Ja isključujem primjenu § 320. na »t. zv. šumske kradje, jer su odnosna naredjenja zakona o šumama (§ 151. i sl.) lex specialis prema krivičnomu zakoniku, pa mora pred njima da otstupi i § 320. k. z.«

Da se ovaj pasus može odnositi samo na one kradje, koje se kažnjavaju po zakonu o šumama kaznama u tom zakonu predvidjenima, a ne i na one, za koje taj zakon izričito uzdržaje odredbe krivičnoga zakonika, mislim, da je jasno, kada sam kazao, da su odnosna naredjenja zakona o šumama lex specialis prema (c i j e l o m u) krivičnom zakoniku, te da pred njima mora otstupiti *i* § 320. k. z.

O kradjama pak, koje su po izričitim naredjenjima zakona o šumama ostavljene kažnjavanju po krivičnom zakoniku, nisam uopće govorio, jer se ove smatraju kao i svaka druga kradja, te u pogledu odnosa § 320. prema § 314. nema tu što da se kaže. Ovoliko i na primjedbu gosp. dra. Steinmetza u pogledu tih kradja.

Gosp. dr. Steinmetz u svojem gore citiranom članku zastupa mišljenje, da §§ 314. i 320. sadržavaju doduše dva krivična djela, no da je razlika samo u vanjskom uspjehu djela bez ikakova obzira na namjeru počinioca. Za opravdanje ovoga stanovišta, a da obori moje navodi u glavnom ovo:

I. Po njegovu shvaćanju daje naš krivični zakonik najprije za svaku vrst zločina definiciju, pa na nju (s razloga, da ne bude doktrinaran) odmah nadovezuje i sankciju. Kasniji odlomci i novi paragrafi, koji predvidjaju kazne za posebne vrste delikta su »u faktičnom protuslovlju« s osnovnim propisom, a tom protuslovlju mogao bi po njegovu mišljenju zakonodavac izbjeći jedino, kada bi kod sankcije za opći tip zločina izuzeo sve kvalificirane i privilegirane slučajeve, što on ne će da čini, jer mu je kod prvoga paragrafa samo do definicije. Zato da nije izričito isključeno u § 314. kažnjavanje po tom paragrafu kradja stvari vrijednih ispod 300 Din, košto nije isključeno ni kažnjavanje djela iz § 316.

Ovo ne stoji. Nema nikakvih faktičnih protuslovlja u zakonu izmedju naredjenja, kojima se daje sankcija za obični tip zločina, i onih, kojima se daje sankcija za posebne vrste dotičnoga zločinstva, te apsolutno nije potrebno, da zakon kod sankcije za obični tip zločinstva isključi kažnjavanje posebnih vrsta toga zločinstva po toj sankciji, nego bi to nasuprot bilo sasvim suvišno.

U § 144 i u § 167. (koje navodi gosp. dr. Steinmetz) druga i treća alineja nalazi se prama prvoj alineji u odnosu lex specialis prema lex generalis, pak dok po općem pravilu specijalni zakon derogira generalni, nema tu nikakova protivurječja i nije potrebno, da prva alineja izrično izuzme kažnjavanje djela, koja padaju pod udar II. i III. alineje.

Isto tako nisu ni § 316. a ni § 320. u protivurječju s § 314., jer su to leges speciales prema općemu propisu § 314. Ti posebni zakonski propisi sadrže posebne forme delikta, koje predleže, kada k obilježji-

Digitized by Google

ma bića osnovnoga zločina (§ 314., odnosno 1. al. § 144. ili 167.) pristupe dalja obilježja, predvidjena u tim specijalnim propisima (§§ 316., 320. i t. d. odnosno 2. i 3. al. § 144. i 167.) § 314. ne sadrži nikakove »definicije«, koja bi obuhvaćala sve vrste kradje, nego on sadržaje jedan opis kradje (obične) i sankciju za tu kradju, a dalji paragrafi sadrže druge opise specijalnih vrsta kradje i sankcije za te vrste kradje, pa nije potrebno, da § 314. izrično elimira kažnjavanje zbog djela, opisanih u daljim paragrafima.

Zakonodavac je mogao uostalom vrlo lako, da i ne dira u »definiciju« kradje, u § 314. isključiti kažnjavanje kradja stvari vrijednih ispod 300 D. po tom paragrafu, (da je to htio), jer takova odredba i ne bi spadala u samu »definiciju« nego k odredbi o kažnjavanju t. j. na konac prve alineje, gdje je trebalo samo dodati »ako je vrijednost ukradene stvari premašila 300 D.«

Onda bi bilo jasno, da § 314. daje uz opis za sve obične kradje sankciju samo za kradje stvari vrijednih preko 300 D, a I. alineja § 320. sadržala bi tada samo sankciju za obične kradje stvari vrijednih ispod 300 D., ali bi onda ona spadala kao posebna alineja u § 314, a ne k opisima posebnih vrsta kradja, opisanih u II, i III. al. § 320.

Ovako kako je danas, gdje § 314. daje sankciju za sve t. zv. obične kradje, ne može se smatrati, da al. I. § 320., sadržaje takodjer odredbu o kažnjavanju jednoga dijela običnih kradja, nego nasuprot, da ona sadržaje opis posebne vrste kradja, kako ih sadržavaju i alineje II. i III. Na to nas i sama tehnika zakona upućuje, jer bi bila upravo sasvim neobična tehnika stavljati sankciju za obične kradje uz opise posebnih vrsta kradja, a ne uz opis obične kradje.

A i gosp. dr. Steinmetz stoji na tom stanovištu, i izrično govori o različitim krivičnim djelima te postavlja kao razliku izmedju njih samo vrijednost ukradene stvari.

No ako je to jedina razlika, onda je ona i te kako bitna, pa ju mora učinilac djela iz § 320., koje stoji u odnosu specijaliteta prema § 314. svojim umišljanjem obuhvatiti. Učinilac naime mora obuhvatiti biće djela, »kako je opisano u krivičnom zakoniku« (Dr. S. Frank. Kom. § 16.)« pa napose i sve okolnosti, koje kvalificiraju ili privilegiraju djelo (Dr. Frank kod § 167, II. 3.; § 215 i dr.). Ako se pretpostavi postojanje dviju različitih krivičnih djela, mora se pretpostaviti i različni umišljaj, a ne tek razlika u nebitnim okolnostima, koje ne ulaze u umišljaj. Vrijednost stvari nije bitna za običnu kradju (iz § 314), i ona ne treba da bude obuhvaćena u umišljanju učinioca djela iz § 314, no ona je bitna za djelo iz § 320., pak stoga mora počinilac toga djela da je obuhvati svojim umišljanjem t. j. njegova namjera je morala biti uperena baš na oduzeće neke malovrijedne stvari. Ovo se mora prihvatiti čim se uzme, da § 320. govori o posebnoj vrsti kradja, što uzima i gosp. Steinmetz, te što i napose naglašava, osvrćući se na razlog stola sedmorice u rješidbi Kre 7/3 s obzirom na ponavljanje odredbe o kažnjavanju pokušaja u § 320. On iz toga izvodi takodjer kao i stol sedmorice, da se radi o dva djela t. j. da § 314. ne obuhvaća djela navedena u § 320. i da je zato potrebno opetovanje odredbe o kažnjavanju pokušaja, samo

Digitized by Google

on uzima, da je razlika lih u objektivnom uspjehu kradje, bez obzira na umišljaj učinioca.

2. Gosp. Steinmetz dalje drži, da su njemački komentatori zavelr stol sedmorice, a i mene u bludnju, a to s razloga, što § 248. a) njem. kaz. zak. nema opisa analognoga našoj I. alineji § 320. (kako sam to i ja u mojem prvom članku već spomenuo).

U tom pogledu istaknuti mi je ovo:

§ 248. a) njem. kaz. zak. poznaje samo ustanove analogne našoj II. i III. stavci § 320. § 248. a) i naša II. i III. alineja § 320. imaju kao posebna obilježja prama osnovnomu tipu kradje osim okolnosti, da se radi o stvari male vrijednosti, još i neka dalja obilježja (nevolja učinioca, odnosno da je ukradena stvar životna namirnica).

Njemački vrhovni sud u cijeloj svojoj judikaturi (a i najbolji komentar njem. kaz. zak. Ebemayer-Lobe-Rosenberg) traže, ne samo da je učinilac obuhvatio u svojem umišljaju okolnost, da se radi n. pr. o životnoj namirnici, nego i to, da je imao namjeru uzeti baš stvar, koja je malene vrijednosti, premda ta okolnost nije u nikakvoj vezi s ostalom posebnim obilježjima, jer ne stoji, da bi već u kriteriju »nevolje« ležalo, da oduzeta stvar mora bit od male vrijednosti. Kada se neko nalazi u velikoj nevolji, često mu malena stvar nikako ne će pomoći i on će baš zbog nevolje poseći za većom. Baš zato se i traži pored nevolje još i namjera na oduzeće baš malovrijedne stvari kao uvjet za postojanje privilegiranog djela.

Kad se dakle traži za djela iz 248. a) njem. kaz. zakona, koja su karakterisana i drugim posebnim obilježjima spram § 242. njem. kaz. zak., da učinilac mora umišljajem obuhvatiti i okolnost o vrijednosti predmeta, tim više moramo to tražiti za učinioca djela iz I. alineje § 320. našega kriv. zakonika, koje djelo jedino mala vrijednost ukradene stvari karakterizira i privilegira spram djela iz § 314. U obratnom slučaju došli bismo do apsurda, da za djela iz II. i III. aleneje § 320. tražimo taj umišljaj, a za I. alineju ne, premda se u drugoj alineji zakon upravo poziva u tom pogledu na prvu (»Ko o v o čini . . .«).

Ako smatramo opravdanim nazor Reinharda Franka, koji su usvojili i redaktori novih osnova njem. kaz. zakona, da § 248. a.) njem. k. z. dakle analogno i II. i III. alineja našega § 320. sadrže opise posobnih delikta, moramo to uzeti i za I. alineju § 320., jer nas na to već sama tehnika našega zakona upućuje i to tim više, što su II. i III. alineja lex specialis prema I. alineji, a moramo dosljedno tražiti i od učinioca, da je obuhvatio u svojem umišljaju bitna obilježja bića tog posebnog delikta.

Mislim stoga, da sam s dosta opravdanosti u svojem prvom članku citirao njemačke komentatore, a i praksu Reichsgerichta u vezi sa osnovama novoga njemačkoga kaz. zakona u svrhu p o t k r e p e stanovišta, što sam ga i z v e o i z n a š e g a z a k o n i k a, — a to tim više, što je naš zakonik upravo stvoren na osnovu osnove novoga njemačkog kaz. zakona.

3. Gosp. dr. Steinmetz dalje poredjuje § 316. t. z. (kradja stoke), s našim slučajem, pa veli: Ako se može kradja stvari vrijedne ispod 300 D. kvalificirati kao djelo iz § 314., onda se može i kradja teleta vrijedna

Digitized by Google

1.000 D. kvalificirati kao djelo iz § 316. t. 7., ako je počinilac imao namjeru ukrasti stoke u vrijednosti preko 3.000 D. Medjutim ovo su dva skroz različita slučaja, koja ne podnose poredbe u tom smislu, jer § 314. nema oznake o vrijednosti stvari, dok ju t. 7. § 316. ima.

Kradja stvari vrijedne ispod 300 D. može se kvalificirati kao djelo iz § 314., jer taj paragraf ne navodi kao obilježje svoga bića nikakovu vrijednost, pa obuhvaća svojim opisom i svojom sankcijom sve t. zv. obične kradje. Nasuprot pak § 316. t. 7. kao jedno od bitnih obilježja navodi, da vrijednost stoke mora premašiti 3000 D.

Ta razlika u tekstu zakona ne samo da ne opravdava naprijed navednu poredbu gosp. Steinmetza, nego upravo govori za stanovište, što ga ja uzimam, t. j. da bi zakonodavac, da je htio isključiti kažnjavanjem kradje stvari vrijednih ispod 300 D. po § 314., morao to u tom §-u istaći, kao što to čini u § 316. t. 7. za stoku vrijednu ispod 3000 Din.

4. Dr. Steinmetz zatim prekorava stol sedmorice, što je u svojoj rješidbi Kre 713 od 11. travnja o g. istakao, da naš zakonik stoji na stanovištu, da se prvenstveno kažnjava po stepenu krivične odgovornosti, a ne po slučajnom uspjehu, i tvrdi, da se obratno po našem zakoniku kažnjava prvenstveno po uspjehu. Tvrdi, da tu nije umjesno citiranje § 70. kriv. zak., no u dokaz svojeg mišljenja ipak kaže, da § 70. navodi kao okolnost za odmjeru kazne i »posljedice djela«, a osim toga navodi kao dokaz za svoju tvrdnju § 316. t. 7. Veli dalje doslovno: »danas ne vlada više subjektivizam nego objektivizam«.

Gosp. dr. Steinmetz je tu na krivom putu. § 70. kriv. zak. nedvoumno postavlja u I. alineji za odmjeravanje kazni osnovno načelo (Vidi i Komentar Šilović-Frank), da se kazan odmjerava prema stepenu učiniočeve krivične odgovornosti, a u II. alineji nabraja primjerice još 6 okolnosti, na koje se kod odmjeravanja po I. alineji ima uzeti obzir, i sve se te okolnosti do jedne tiču ličnosti učinioca, a samo jedna (posljedica djela) vanjskoga svijeta. Kada dakle zakonodavac propisuje sucu kao osnovno načelo pri odmjeravanju kazni obzir na stepen krivične odgovornosti počiniočeve, a ne na uspjeh djela, ne može se logički uzeti, da bi njega kod ustanovljenja formi pojedinih zločinstva i kaznenih stavaka za njih vodilo drugo načelo. § 316. t. 7. jedna je od rijetkih iznimaka u tom pogledu u našem zakoniku. Stol sedmorice odj. B. postavio je u svojoj najnovijoj rješidbi o istom predmetu (od 4. X. 1930. Kre 269/30.) na isto stanovište i veli doslovno: »To je u skladu sa cijelim sistemom novog krivičnog zakonika, a osobito sa zakonskim smjernicama glede odmjeravanja kazne (§ 70. k. z.), po kojima se učinilac kažnjava u glavnom prema stepenu njegove krivične odgovornosti, a ne prema posljedicama djela, koje doduše dolaze u obzir ali sporedno«.

Da pako cijela kriminalna nauka stoji danas na stanovištu, da se svako djelo ima prosuditi u prvom redu s obzirom na učinioca a ne na djelo, o tom držim je suvišno govoriti.

5. Zaključci moga ranijega članka pod 2. i 7, da se djelo iz § 320. ne može nikada kazniti po § 316., ma koliko kvalifikativnih okolnosti tog paragrafa se našlo kod toga djela, pobija gosp. Steinmetz time, što ne nalazi logičnim, da budu članovi jedne bande, koji ukradu 301 D., toliko

Digitized by Google

strože kažnjeni od članova bande, koji ukradu 299 D. Ali nasuprot ne nalazi nelogičnim, da bude kradljivac, koji sam ukrade lisnicu i u njoj nadje 301 D., kažnjen sa strogim zatvorom (do 5 godina) i gubitkom časnih prava, a kradljivac, koji ukrade uz iste okolnosti lisnicu sa 299 D., da bude kažnjen samo strogim zatvorom do jedne godine bez gubitka časnih prava, jer on baš to zastupa u svjem članku.

Ta nelogičnost, koja postoji u oba slučaja, upravo govori za tumačenje § 320., koje sam iznio u svojem članku, da se naime ne smije gledati samo na postignuti uspjeh, koji je vrlo često savim izvan volje učinioca i neovisan o njoj, nego na njegovu namjeru.

Ako se na to (na namjeru učinioca) gleda, onda nema nikakove nelogičnosti u zakonu, onda on postaje logičan i dosljedan koli medju svojim posebnim odredbama toli i u odnosu prema svojemu osnovnomu načelu kažnjavanja.

Član bande, koja se udružila, da pljačka i krade do čega dodje, kaznit će se po § 316. kz. bez obzira na to, je li bandi uspjelo ukrasti 299 D. ili 301 D., jer je njihova zločinačka volja jednaka u oba slučaja, a uspjeh je djela u oba slučaja savim van njihove volje. No drukčije je, ako se dvojica ljudi udruže, da zajedno ukradu jednu knjigu vrijednu 200 D., te drugo premda eventualno imaju za to i priliku — ne ukradu. Ti se ne mogu kazniti po § 316., jer u njihovu djelu nema potpunog obilježja bića § 314. nego samo § 320., a za djela iz § 320. zakon ne poznaje kvalifikacije.

Pa kamo ćemo i doći, ako ćemo svakoga, koji u noći (ili u društvu, ili iz zatvorenoga prostora i t. d.) ukrade jedno jaje, učiniti zločincem!

Granicu dakako ne možemo povući po slučajnom uspjehu kradje, ali je možemo i jedino opravdano moramo povući po stepenu zločinačke volje učinioca.

Ne shvaćam uostalom, kako može gosp. Steinmetz, dok stoji na stanovištu, da § 314. obuhvaća samo kradje stvari vrijednih preko 300 D. tražiti, da se kradja manje vrijednih stvari supsumira pod § 316., kada se taj § izrično poziva na § 314. On bi morao sa svoga stanovišta ići dalje od mene i uopće isključiti primjenu § 316. na svaku kradju, gdje je ukradena stvar vrijedna manje od 300 D., kako to čini i Dolenc u svojem komentaru.

Pripominjem, da su ovo (t. j. da se djelom iz § 320., ma i pristupila kvalifikacijona obilježja §-a 316., ne može počiniti djelo iz § 316.) prihvatili ne samo stol sedmorice odj. A, nego i B odjelenje st. sedm. (za Dalmaciju i Sloveniju) te Vrhovni sud u Sarajevu. (Kre 129/30.).

6. Nije konačno ispravna ni tvrdnja, gosp. Steinmetza, da se per analogiam može § 321. primijeniti i na § 320. Analogiji tu nema mjesta, jer se tu radi baš o kažnjavanju, kod kojega je analogija isključena, a osim toga i zbog toga, što je to iznimna odredba, a iznimke se imaju uvijek striktno uzeti, te nema mjesta njihovu proširivanju analognom primjenom na druge slučajeve. Tu se očito radi o redakcijonalnoj grješci u zakonu, nu koja nije od osobite važnosti kraj postojanja 5. alineje § 320.

Argumenti, što ih navodi gosp. Steinmetz, nisu me dakle mogli razuvjeriti o ispravnosti stanovišta, što sam ga zauzeo u pogledu t. zv.

Digitized by Google

malih kradja u svojem članku od svibnja o. g., te tamo navedenim razlozima ne bi imao više ništa dodati.

Hoću još samo da nadopunim svoje izvode u pogledu namjere učinioca, o kojoj ovisi kvalifikacija učina kao djelo iz § 320. s obzirom na druge ustanove krivičnog zakonika.

Različita namjera učinioca — kraj jednakog uspjeha učina — po našem zakoniku je često odlučna za kvalifikaciju učina. Tko povrijedi drugoga u tijelu u n a m j e r i, da ga liši života, a dotičnik zbilja umre, kriv je dovršenoga djela iz § 167., tko ga isto tako povrijedi no bez namjere na usmrćenje, kriv je, makar povrijedjeni i umro, samo zbog djela iz § 178. al. II. Djelo iz III. al. § 144. se razlikuje od djela iz II. alineje samo n a m j e r o m krivokletnika, da optuženik bude na smrt osudjen. Ako manjka ta namjera, sve da je optuženik i osudjen na smrt i kazan izvršena, krivokletnik se ne će moći kazniti po III. al. § 144. (vječitom robijom) nego samo po II. al. (robijom do deset godina). A i za djelo iz § 234. (pravljenje lažnih novaca) opet je potrebno, da je novac patvoren u n a m j e r i, da se stavi kao istinit u promet. Nije dakle slučaj § 320. u tom pogledu osamljen u našem zakoniku, a što je i prirodno, dok je osnovno načelo zakonika da se kažnjava prvenstveno po krivičnoj odgovornosti učinioca. S tog stanovišta, a to je stanovište cijele moderne kriminalne nauke, nije logično stvoriti poseban tip krivičnoga djela s obzirom na uspjeh djela, ako se pretpostavlja jednaka zločinačka volja (i naš zakon to čini samo izuzetno), ali je logično i opravdano stvoriti poseban tip s obzirom na manju zločinačku volju počinioca. Velika je naime razlika izmedju kradljivca, koji ukrade 100 D., a ostavi hiljade, koje je mogao zajedno s tih 100 D. ukrasti, i kradljivca, koji radi u namjeri, da ukrade sve do čega dodje, pa je prisiljen zadovoljiti se samo sa 100 D. s toga razloga, jer više nije našao. Izmedju ova dva učinioca golema je razlika, i njihova se djela ne mogu opravdano kvalificirati kao jednaka djela, ma da je uspjeh kradje isti. Nasuprot je djelo džepara, koji izvuče lisnicu iz džepa drugoga (ne znajući, koliko se u njoj nalazi) isto, našao on u njoj 200 D, ili 301 D. i ne može to biti odlučno za kvalifikaciju njegovog djela, jer je ta okolnost sasvim nezavisna od njegove volje.

Tumačenje dakle, da je razlika izmedju djela iz § 320. i § 314. (kad se radi o kradji stvari vrijedne ispod 300 D.) u namjeri učinioca, osnovano je ne samo na našem zakonu, nego odgovara i zahtjevu pravičnosti.

Ovakovo tumačenje usvojio je u svojoj stalnoj judikaturi ne samo stol sedmorice, odj. A. (Rj. Kre 7/30) nego i odjel B (za Dalmaciju i Sloveniju) (Rj. Kre 142/30, Kre 269/30), pa i vrhovni sud u Sarajevu (Kre 129/30). Svi ti vrhovni sudovi isključuju i primjenu § 316. na djela iz § 320. Judikatura ostalih vrhovnih sudova u našoj državi nije mi zasada poznata, pa je ne mogu ovdje navesti. Rješidba vrhovnoga suda u Sarajevu od 25. juna 1930. Kre 129/30. osobito je interesantna u tom pogledu. Ona je donesena povodom zahtjeva državnoga nadodvjetnika na obranu zakona protiv rješidbe istoga toga vrhovnoga suda kao apelacijonoga suda, kojom je potvrdjena osuda okružnoga suda, kojom je optuženik zbog više kradja (svaka ispod 300 D.) osudjen po § 316. k. z.

Digitized by Google

Državni nadodvjetnik je tražio da se ta osuda poništi, jer je svaka pojedina kradja ispod 300 D., dakle čini djelo iz § 320., a djelo iz § 320. se ne može kvalificirati po §316. k. z. Vrhovni sud je poništio tu presudu i naredio n o v u r a s p r a v u kod okružnoga suda, jer nije usvojio nazor državnoga nadodvjetnika, da je utvrdjeno, da se radi o samim djelima iz § 320., time što je iznos svake kradje ispod 300 D. Vrhovni sud veli doslovno: »Prema tome je prvostepeni sud imao dužnost, da ocijeni svako pojedino djelo kradje i da prema ustanovljenju bitnih obilježja bića krivičnoga djela, n a r o č i t o n a m j e r e, primijeni na pojedina djela ili § 320. k. z. ili § 314. ili § 316. u v e z i sa § 314. k. z.«*)

Naknada troška postupka o neuspješnom prigovoru protiv dozvole osigurnoga sredstva

Napisao dr. O t o M o s k o v i c z, umir. sudski nadsavjetnik u Sarajevu.

Po §-u 458. gradjanskoga parničnoga postupnika (grpp.) za Bosnu i Hercegovinu ne može se dozvola osigurnoga sredstva pobijati pravnim lijekom, već može osiguromoljenik jedino predati prigovor kod suda, koji je u prvoj molbi odlučio o zatraženoj dozvoli. Sud odlučuje onda nakon prethodne usmene rasprave, da li se imade dozvola osigurnog sredstva potvrditi, preinačiti ili ukinuti.

Za slučaj, da prigovor ostane posve bezuspješan, nastaje pitanje, tko ima troškove dotičnoga postupka snositi, odnosno svome protivniku nadoknaditi. U tom pravcu postoje tri nazora i to:

1. — Makar osiguromoljenik nije imao uspjeha sa svojim prigovorom, ima mu te troškove ipak naknaditi osiguromolitelj.

2. — Osiguromolitelju nemaju se doduše troškovi dopitati, nego se imaju ti troškovi samo obrediti, ali mu se ne može naložiti, da on naknadi troškove osiguromoljeniku.

3. — Osiguromoljenik ima naknaditi troškove osiguromolitelju.

Prvi i drugi nazor je suglasan u tome, da se pri konačnom rješenju one parnice, koje se tiče osigurno sredstvo, imaju ti troškovi dosuditi osiguromolitelju t. j. onda tužitelju, ako ta parnica ispadne u njegovu korist.

Inače su ova tri nazora u velikom protuslovlju medju sobom, što opravdava, da se stvar pretrese, te da se za jedan od njih odluči.

Što se tiče prvoga nazora, nisam nikada opazio, da se bosansko-hercegovački sudovi po istome ravnaju. Moje znanje, da taj nazor u opće postoji, potiče jedino iz rješenja kasacijonoga suda u Beču od 30. prosinca 1907. br. 16.461. (zbirka br. 4.038.). Ovo se rješenje osniva na §-u 393. austrijskoga ovršnoga reda, koji donekle odgovara §-u 454. našega grpp.

Tamo je navedeno, da se »prethodne odredbe« (tamošnja oznaka

*) Ova će rješenja izaći per extensum u I. svesci krivičnopravnih rješenja naših vrhovnih sudova u redakciji gosp. Milanovića i mojoj.

Digitized by Google

za osigurno sredstvo) imaju uvijek izdati na trošak i pogibelj one stranke, koja stavi prijedlog, što pak ne krnji pripadajući njoj zahtjev, da se njoj ti troškovi naknade. Kasacijoni sud zaključuje iz toga, da osiguromolitelj ima u svakom slučaju za sada protivniku naknaditi sve troškove prigovora (Widerspruch) i postupka o istom. Makar je sada osiguromolitelj pobijedio, ne zna se još prije rješenja u glavnoj stvari, da li je prethodna odredba opravdana, jer to konačno zavisi od izreke, da li zaista postoji zahtjev, koji se je imao osigurati.

Drugi nazor,*) po kojem se bosansko-hercegovački sudovi obično ravnaju, osniva se na istom načelu, samo — kako je već navedeno — ne tereti osiguromolitelja s naknadom troškova prigovora (Widerspruch) i postupka u istom, izvadjajući

»In diesen Fällen kann der Gegner, da er sachfällig wurde, Kosten nicht beanspruchen, allein die gefährderte Partei muss vorläufig die ihr aufgelaufenen Kosten selbst bestreiten.«

Ovaj drugi nazor učinio je dakle velik korak naprijed od strogosti prvoga nazora i od prevelikoga pogodovanja osiguromoljenika. Ovo preveliko pogodovanje nije opravdano, jer makar se ne zna, kakova će osuda u samoj parnici izaći, barem je veoma rijetko, da u takovu slučaju, kada je prigovor bezuspješan, ne bude zahtjev ipak donekle osnovan, pošto je za dozvolu po §-u 453. našega grpp. svakako potrebno, da se taj zahtjev učini vjerodostojnim.

Već zbog toga mora položaj osiguromolitelja biti povoljniji, nego što je u prva dva nazora navedeno. Ova okolnost dovodi nas do trećeg nazora, koji — kako ću dalje izvesti — smatram najispravnijim.

Po §-u 431. našega grpp. imadu se ustanove, valjane za presudni postupak, po smislu upotrebljavati takodjer za osigurni i ovršni postuk, u koliko nije što drugo odredjeno. Isto tako odredjuje i § 78. austrijskoga ovršnoga reda subsidijarnu uporabu propisa gradjanskoga parničnoga postupka.

Glede naknade troškova u postupku o neuspješnom prigovoru nije u ovim zakonima ništa posebno odredjeno, zbog čega se mora propis §-a 431. grpp. držati pred očima.

Po §-u 110. grpp. valja ono, što je odredjeno za tužbu i za usmenu raspravu, naredjenu uslijed tužbe, po smislu takodjer za podneske i usmene rasprave, koje se naredjuju uslijed koje druge molbe.

Takova druga molba je u nazočnom slučaju prigovor protiv dozvole osigurnoga sredstva. U istoj se stavlja kao u tužbi jedan izvjesni zahtjev, t. j. zahtijeva se izreka suda, da se dozvoljeno sigurno sredstvo ukine ili barem ograniči; o molbi obdržava se kao i o tužbi usmena rasprava i stvori se konačna presuda, pri čemu je bez upliva, da se stvar riješi samo zaključkom, a ne kao kod tužbe svečanom osudom.

Po §-u 259. grpp. ima naknaditi nadvladana stranka protivniku sve potrebne troškove, dakle je ja-

*) Zastupa ga dr. Georg Neumann: Kommentar zur Executionsordnung. str. 1140.

Digitized by Google

sno, da to ima učiniti osiguromoljenik, kada sa svojim prigovorom ne uspije.

Mislim stoga, da je treći nazor opravdan.

Nema doduše nikakove dvojbe, da je svako osigurno sredstvo veliki upad u slobodno raspolaganje osiguromoljenika sa njegovim imanjem i da je stoga pri dozvoli osigurnoga sredstva svaka opreznost na mjestu. Isto tako nema dvojbe, da se osiguromoljenik protiv takove dozvole na svaki shodan način može braniti, ali to valja da bude samo tako, da se dozvola osigurnoga sredstva napada iz opravdanih razloga.

Kada prigovor nije podnešen iz opravdanih razloga i dosljedno tome je bio po sudu odbijen, posve je prirodno, da osiguromoljenik snosi troškove svoga neopreznoga i vjerojatno lahkoumnoga koraka, koji se često predstavlja prostom šikanacijom osiguromolitelja. To je posve nezavisno o kasnijem rješenju glavne stvari.

Cijeli postupak o prigovoru predstavlja se nekakovom medjuparnicom, a propisi, koji vrijede za glavnu parnicu, vrijede i za uzgrednu parnicu.

Sa III. kongresa československih pravnika u Bratislavi

(Od 12.—14. listopada 1930.).

Izvješćuje dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu.

Prvi kongres československih pravnika je održan još god. 1904. u Pragu, drugi istom 1925. u Brnu, a treći eto nedavno u listopadu u Bratislavi. U dvadesetšest, dakle, godina samo tri kongresa. I ako se mora priznati, da je to možda prerijetko i da je razmak izmedju jednoga i drugoga kongresa mogao i morao biti kraći, ipak ovaj primjer dokazuje, da se s nepravom prigovaralo kongresima jugoslavenskih pravnika, da su prerijetki. Prvi naš kongres ili zbor je bio god. 1924. u Zagrebu, zatim se redali svake godine uzastopce od 1925. pa do 1927. kongresi (točnije: skupštine kongresa) u Beogradu, Ljubljani i Sarajevu. Poslije god. 1927. nismo imali kongresne skupštine, a naredna, čini se, bit će god. 1931. u Skoplju. Apstrahirajući od toga, da su i drugi nepravnički — ali za to ne manje važni i odlučni — razlozi prekinuli držanje naših kongresa, mora se ipak priznati, da taj razmak od 1927. pa do 1931. nije prevelik, napose ako je to vrijeme bilo upotrijebljeno za znanstvenu pripremu budućega kongresa. Kad je na spomenutome nedavnome bratislavskome kongresu bilo zaključeno, da će se naredni československi kongres održati za dvije godine (1932-ge) u Pragu, našlo se vrlo ozbiljnih pravnika (vidi zadnji broj organa Pravnicke Jednota v Praze »Pravnik« od 1. XI.), koji su tome prigovarali tvrdeći, da je to premalo vremena, a da se kongres temeljito znanstveno pripravi. Ovakovi prigovori dokazuju visoko shvaćanje pravne nauke i kongresa, pa bilo bi poželjno, da ono postane svojinom što šireg kruga i naših pravnika.

Digitized by Google

Neka mi se oprosti, što sam odmah u početku ovoga izvješća skrenuo na naše prilike, ali je spomenuti slučaj s kongresima českoslovačkih pravnika tako zamamljiv i zgodan za poredbu, da se nisam mogao oteti napasti.

Općenito govoreći, sam kongres je uspio vrlo dobro. Organizacija bila je povjerena Pravnickej Jednote na Slovensku v Bratislave, koja je svoj zadatak odlično riješila. Treba naročito istaknuti u tom pogledu zasluge predsjednika kongresa i Jednote dra. Vladimira Fajnora, predsjednika vrhovnoga suda u Bratislavi, i dra. Ćirila Barinke, odvjetnika i glavnoga poslovodje kongresa. Na kongres je došlo skoro 3.000 pravnika iz češkoslovenske republike, a i odziv iz stranih država je bio vrlo lijep. Došla su čak dva delegata (odvjetnika) iz Japana. Bile su tu zastupane sve zemlje Male Antante a od slavenskih država apstinirale se jedino Bugarska i Sovjetska Rusija. Pravnička udruženja ostalih država, u koliko nisu izaslala svoje delegate, poslala su pismene pozdrave. Iz kraljevine Jugoslavije došli su predsjednik kongresa pravnika kraljevine Jugoslavije dr. Dragoljub Arandjelović, sveuč. profesor iz Beograda, dr. Ivan Subotić, tajnik ministarstva vanjskih djela, odvjetnici dr. Janko Žirovnik, Dr. Rudolf Krivic, dr. Antun Urbanc (sva trojica iz Ljubljane), te dr. Zlatko Springer, odvjetnik iz Osijeka, i pisac ovih redaka iz Zagreba. Veliki posjet kongresa ima se pripisati i prisustvu predsjednika čsl. republike T. G. Masaryka, koji je preuzeo i protektorat nad kongresom. Kada Masaryk već kao takov ne bi predstavljao odredjenu državnu i socijalnu misao — a to će reći i p r a v n u! —, moglo bi se reći, da je njegovo prisustvo s druge strane i škodilo kongresu, jer je neko vrijeme sva pozornost učesnika bila usredotočena na Masaryku. No ovako je ta pozornost bila ujedno i poklon onoj misli, koju Masaryk dosljedno zastupa obzirom na uredjenje države, društva i svijeta, a to je misao mira i demokracije. U svojem odgovoru na pozdrav predsjednika kongresa dao je djelomice izražaja tome tako, što je primijetio, da mu se čini, da dnevni red kongresa nije posvetio dovoljno nužnu brigu pitanjima o državi. Pravnik je važan činbenik u uredjenju države i društva, pa zato treba da se uvijek bavi s pitanjima o državi. Ta će opomena sigurno naći odziva u temama na budućem kongresu u Pragu.

Kongres je bio razdijeljen u naučni i zabavni dio. Potonji nije bio — što se nažalost opaža već na mnogim drugim kongresima — na štetu prvoga; zabave (banketa, koncerta, kazališne predstave i izleta) je bilo upravo toliko, koliko je potrebno, da se učesnici odmore poslije sudjelovanja u naučnome radu. Prvu, uvodnu plenarnu sjednicu kongresa, i ako je imala donekle paradni značaj (održana je u kazalištu!) ubrajam formalno i meritorno u naučni dio. U brojnim pozdravnim govorima moglo se pored šablone naći i dosta dobrih misli. Od ovih ističem misao rektora njemačkoga sveučilišta u Pragu, da bi pravo trebalo u j e d n o s t a v i t i. Po čitavome svijetu, malne u svakoj državi sve pljušti od zakona i ostalih pravnih propisa, a svega je toga toliko, da je nastao p r a v n i k a o s, u k o j e m s e n e m o ž e s n a ć i n i n a j b o l j i p r a v n i k, a kamo li gradjani, kojima su ti propisi namijenjeni. Nije nova misao, ali ne škodi, ako se ponovi kao uvod u

Digitized by Google

svaki pravni rad, da se pozitivno pravo mora osnivati na p r a v e d n o s t i. Ta misao nije manje vrijedna zato, što ju je izrekao takodjer jedan Nijemac, smjerajući time možda i na uredjenje odnosa Nijemaca prema Česima u republici. Napokon je spomena vrijedna misao jednoga slovačkoga odvjetnika, da su Česi i Slovaci kroz stoljeća živjeli u sasvim različitim prilikama, što je utjecalo na njihov mentalitet i navike, pa da zato treba vremena i strpljivosti, dok se ti mentaliteti upoznaju i dovedu u sklad.

Kako kod svakoga pravničkoga kongresa tako je i ovdje t e ž i š t e č i t a v o g a r a d a l e ž a l o u p o j e d i n i m s e k c i j a m a: bilo ih je šest. Prva za gradjansko pravo; druga za posebna privatna prava; treća za gradjanski sudni red (postupnik); četvrta za kazneno pravo; peta za javno i šesta za financijalno pravo. Ako se k tome uvaži, da je svaka sekcija imala raspraviti po više pitanja, onda se vidi, da je materijal bio vrlo bogat, što više i preobilan, što su mnogi primijetili i zato predložili, da se na budućemu kongresu dnevni red nešto stegne. Premda, naime, bogati dnevni red daje čitavome kongresu veću živahnost, raznolikost i interes, on s druge strane onemogućuje, da se svi učesnici s njime intenzivnije pozabave.

Opća označajka sviju sekcija i pitanja je bila ta, da se ona ticala uglavnome unifikacije prava i bila prema tome raspravljena sa stanovišta de lege ferenda (kod česa je, dakako, polazna točka bila lex lata). Pri tome su izbile tu i tamo opreke izmedju pripadnika obiju glavnih pravnih područja, iz kojih sastoji Československa država. Kao što je poznato, jedno je područe tzv. historijskih zemalja Češke, Moravske i Šleske, koje su naslijedile austrijsko pravo, a drugo je ono Slovačke i Potkarpatske Rusije s pretežno ugarskim pravom. Svako od tih prava je dobro razvijeno i svako od njih prošlo je znatnim dijelom kroz moderne reforme, pa se pristaše i jednoga i drugoga mogli pozivati ne samo na svoju naviklost na ta prava, nego i na njihove stvarne prednosti. Te opreke izmedju obiju prava i to nastojanje svake skupine, da kod unifikacije bude što više prihvaćeno od prava njezina područja, očitovale se osobito u sekciji za gradjanski sudski red, kod pitanja o pripustivosti novota u prizivnome stadiju. O tome pobliže, kada bude niže govora o radu te sekcije. Budući da je bilo toliko pitanja i debata o svakome od njih iscrpljiva, moći ću se u ovom izvješću ograničiti uglavnome na prihvaćene rezolucije i pogdjegdje na glavne misli, koje su iznesene tijekom debate. — toliko da se vide glavne tendencije u pravnome mišljenju čsl. pravnika i u njihovu radu oko zakonske unifikacije.

P r v o p i t a n j e u p r v o j s e k c i j i (za gradjansko pravo), se ticalo i n t e r l o k a l n o g a (m e d j u p o k r a j i n s k o g a) p r a v a unutar čsl. države i njegova uredjenja do potpunoga izjednačenja gradjanskoga prava. Budući da su u jednoj državi bila i još jesu dva pravna područja, može doći a i dolazilo je često do sukoba izmedju pravnih norama obiju pravnih područja. Ti sukobi su se mogli riješiti ili posebnim zakonom ili pak sudskom praksom. Budući da nije došlo do prvoga, j u d i k a t u r i nije preostalo drugo, nego da ona taj zadatak riješi. Stanovište glavnoga referenta sveuč. prof. dra. Jaromira

Digitized by Google

Sedlačeka iz Brna, da je sudska praksa taj sukob uvijek povoljno riješila, pa da je zato suvišno, da se pribjegne posebnome zakonu, — došlo je do izražaja i u prihvaćenoj rezoluciji. Kao dalnji razlog suvišnosti takvog posebnoga zakona je naveden i dosadanji rad na unifikaciji gradjanskoga prava, tako da bi ova mogla doskora biti zaključena. Za uredjenje toga interlokalnoga prava u praksi odobrena su dosadanja načela judikature: za primjenu osobnoga prava mjerodavan je princip fori ili legis domicilii, dok za sve ostalo imaju vrijediti analogna načela medjunarodnoga privatnoga prava.

Drugo pitanje i u istoj sekciji je glasilo: Kako da se stane na put štetnome komadanju seljačkoga posjeda? Ako je pitanje imalo važnosti za industrijsku Češkoslovensku, od to većeg je interesa ono za agrarnu Jugoslaviju. Nažalost, kraj svih vrlo iscrpljivih, temeljitih i odlično stručnih referata (bilo ih je pet) nije došlo do rezolucije koja bi dala potpuno meritorno rješenje pitanja. Rezolucija glasi:

»Kongres češkoslovenskih pravnika održan u Bratislavi u listopadu 1930., uvaživši da je samo pitanje škodljivosti komadanja maloga i srednjega zemjišnoga posjeda dosta daleko od konačnoga rješenja;

uvaživši nadalje, da napose pitanje ograničenja djelivosti putem očitovanja poslednje volje i ugovorima medju živima kao i daljnje pitanje ograničenja opterećenja zasižu prilično duboko u gospodarski život, a da bi mogla biti riješena bez opsežnoga statističkoga materijala i bez temeljitoga proučavanja populacijonih, socijalnih i gospodarskih pitanja;

uvaživši napokon, da se pitanje spekulativne parcelacije jedva može riješiti drukčije nego li narodnogospodarskim mjerama i da konačno pitanje zemljišnoga minimuma može biti u najširim potezima riješeno kod revizije gradjanskoga zakona, a da nije potrebno kazuističko rješenje putem specijalnoga zakona — ograničio je svoju raspravu na pitanje bezoporučnoga nasljedstva na zemljodjeljski posjed metodama, za kakve se izjasnio češki zemaljski zakon broj 68. iz god. 1908, ali i tu je došao do zaključka, da zemlje moravskošleske sličan zakon ne traže za sada kao nešto, bez česa ne bi mogle biti, a da naprotiv u Slovačkoj i u Potkarpatskoj Rusiji nisu prilike dosada još sazrele za slično zakonsko uredjenje, pa zato preporuča vladi Republike Češkoslovenske:

1. neka s najvećim pospješenjem uredi katastralne i gruntovne odnose u Slovačkoj i Potkarpatskoj Rusiji, jer je gruntovni red pretpostavom svake daljnje dublje akcije;

2. da bi sa jednakim pospješenjem prišla komasacijonim i melijoracionim radovima u oblastima, gdje to još nije provedeno;

3. da bi paralelno s konsolidacijom prilika vodila brigu i za zemljodjelsku vjeresiju i osiguranje«.

Treće pitanje iz gradjanskoga prava odnosilo se na osiguranje gradjevnih tražbina t. j. tražbina graditelja. Prihvaćena rezolucija razlaže, da je to pitanje bilo izazvano poratnim nepovoljnim stanbenim prilikama. ali kako se od onda stanje u tom pogledu poboljšalo, ne smatra više potrebnim, da se tražbine graditelja osigu-

Digitized by Google

raju ili urede posebnim zakonom. Prihvaćen je, dakle, prijedlog referenta dra. Wegera, da stvar nije provediva ni više aktuelna.

Druga sekcija je počela svoj rad s pitanjem reforme dioničkoga (akcijskoga) prava, t. j. na kojim načelima bi se ono imalo urediti (istoga pitanja dotakao se djelomice i naš kongres u Sarajevu god. 1927. kod teme o zaštiti ulagača i o odgovornosti organa dioničkih društva). Iz vrlo opširne rezolucije (kojoj su prethodila još opširnija i vrlo dobra tri referata: dra. Fundareka, dra, Kizlinka i dra. Vosslara) spomenut ću tek markantnije točke:

Preporuča se ustrajanje pri sistemu koncesija. Za prospekt preporučuju se propisi slovačkoga (t. j. bivšeg ugarskoga) trgovačkoga zakona, a za kvalifikovano utemeljenje (upis akcija) njemački trg. zakon. Potonji i glede odgovornosti utemeljitelja. Članovi ravnateljstva moraju biti ujedno dioničari, i to posjednici visokoga broja dionica. Većina ih mora imati prebivalište u državi. Za prosudjivanje njihova jamstva je važna njihova dužnost, da se posvete poslovima društva s brigom uredna kupca. Što se tiče nadzornoga odbora, mora se jedan dio ovoga razumjeti u ispitivanje računa društva; nema li takovih, mora se ispitivanje povjeriti stručnjacima. Jedna trećina mjesta u nadzornome vijeću može biti zaposjednuta i sa nedioničarima. Zabranjuje se izdavati akcije s pluralnim pravom glasa. Mjere za zaštitu manjine dioničara treba upotpuniti. Treba povećati publicitet rada i proširiti pravo dioničara na informacije, ali ne individualne, već preko glavne skupštine. I propise o sastavu bilance treba usavršiti.

Druga sekcija napokon bavila pitanjem zaštite autora na području radiodifusije obzirom na član 11 bis zaključka rimske konferencije iz god. 1928. Na potonjoj, naime, konferenciji nadopunjen je član 11. bernske konvencije za zaštitu književničkih i umjetničkih djela s ovim dodatkom (koji je prozvan član 11. bis):

»Les auteurs d' oeuvres littéraires et artistiques jouissent du droit exclusif d' autoriser la communication de leurs oeuvres au public par la radiodifusion.

Il appartient aux législations nationales des Pays de l' Union de régler les conditions d' exercice du droit visé à l' alinéa precedent, mais ces conditions n' auront qu' un effet strictement limité au pays qui les aurait établies. Elles ne pourront en aucun cas porter ateinte ni au droit moral de l' auteur, ni au droit qui appartient à l' auteur d' obtenier une rémunération équitable fixée, à defaut d'accord amiable, par l' autorité competente«.

(»Autori književničkih i umjetničkih djela uživaju isključivo pravo, da daju dozvolu za objavljivanje svojih djela putem radiofuzije. Spada u nadležnost narodnoga zakonodavstva zemalja Saveza, da odrede primjene u prethodnom stavu spomenutoga prava, ali ovi uslovi imat će samo striktno ograničeni učinak na zemlju, koja ih bude postavila. Oni u nijednome slučaju ne mogu naškoditi moralnome pravu autora ili pravu autora na pravednu nagradu, koja će se odrediti od nadležne vlasti, kad nema sporazuma«).

Budući da je československi zakon o zaštiti autorskoga prava iz god. 1928. donesen prije spomenutoga zaključka rimske konferencije

Digitized by Google

iz iste godine, nije potonji ušao u zakon. Nastalo je, dakle, pitanje, bi li trebalo čsl. zakon prilagoditi tome zaključku. Prihvaćena je ova rezolucija:

»Zbor preporuča, da bi još prije ratifikacije rimskih zaključaka bernske konvencije zaštita autora na području radiodifuzije bila proširena i na područje djela književničkih, umjetničkih i fotografskih i da bi se podjedno društvima za difuziju, koja stoje pod državnim nadzorom, osigurala djelatnost njihove difuzije uz primjerenu zaštitu materijalnih i idejnih interesa autora«.

Treće pitanje, s kojim se bavila druga sekcija, bilo je: Može li se prenesti (ustupiti) tražbina s naslova osiguranja štete na stvari i prije njezina dospjetka? Pitanje je postavljeno dakako de lege ferenda. Odgovoreno je jesno t. j. u prilog cesije i zalaganja takovih tražbina.

Najživlja bila je rasprava u trećoj sekciji, i to radi pitanja, imadu li novote biti pripuštene i u prizivnome stadiju? Na tome pitanju sukobiše se pristaše austrijskoga sudskoga reda, koji još danas vrijedi u tzv. historijskim zemljama, i pristaše ugarskoga sudskoga postupnika, koji je u kreposti u Slovačkoj i Potkarpatskoj Rusiji. Pitanje je bilo tim teže, što su oba postupnika moderna i u praksi iskušana, pa se nijedna od protivničkih skupina nije mogla pozivati na zastarjelost postupnika, koji je pobijala. Kao što je poznato, austrijski sudski red ne pripušta novota u prizivnome postupku, dok su novote prema ugarskome postupniku dozvoljene. Pravnici iz Slovačke, a u prvome redu odvjetnici, su se zalagali za recepciju te pripustivosti iz ugarskoga zakona, dok su pravnici iz Češke i Moravske bili za načelo austrijskoga zakona. Teško je bilo odlučiti se, jer je i za jedno i drugo stanovište govorilo dosta jakih razloga. Medju ostalim spominjemo od razloga za pripustivost novota načelo materijalne istine, za kojim mora ići moderni postupnik, i nepravednost, da bi stranka bila žrtvom površnosti, neiskusnosti i nesavjesnosti suca u prvoj instanci. Protiv novota u prizivnome stadiju govori u prvome redu potreba brzine postupka; pripustivost novota omogućuje strankama, a naročito njihovim odvjetnicima, ako su nesavjesni, da zategnu spor. Osim toga ni sudac prve instancije ne podaje se rješavanju spornoga predmeta s potrebnom brigom, ako već unaprijed mora računati, da pred njime ne leži sav dokazni materijal, pa da će mu sav trud biti uzaludan, ako stranke pomoću novota u prizivnom postupku tome materijalu dadu sasvim drugi značaj i tako sruše njegovu presudu. Rasprava je bila vrlo živahna i premda je predsjednik već unaprijed isključio iz nje nepravničke i opće argumente kao npr. konzervativnost, demokratizam, pozivanje na druge zemlje itd. itd., ipak ona nije ostala u strogo naučnim granicama. Rasprava u sekciji je trajala čitavu nedjelju poslije podne, zatim ponedjeljak prije podne i jedan dio popodneva prije plenarne zaključne sjednice kongresa. Strasti su se na koncu tako razbuktale, da se predsjednik sekcije zahvalio, a njegovi zamjenici nisu htjeli preuzeti njegovu funkciju. I tako nije u sekciji došlo do nikakova zaključka, i ako su pristaše novota mislili, da su u većini i tvrdili, da je njihov zaključak prihvaćen. Radi toga predsjednik kongresa dr. Fajnor nije ni stavio nikakov prijedlog ni za-

Digitized by Google

ključak o tome pitanju na glasovanje u plenumu, motivirajući svoj postupak time, da znanost prestaje ondje, gdje strasti počinju.

(Naš novi zakonik o sudskome postupku u gradjanskim parnicama, povadjajući se za austrijskim, u §-u 561., takodjer ne pripušta novota u prizivnome postupku. Reichszivilprozessordnung za Njemačku — § 529. — pripušta ih i u tome je sličan ugarskome postupniku).

O ostalim dvim pitanjima u toj (trećoj) sekciji je došlo do sporazuma. Jedno pitanje bilo je, p r e p o r u č a l i s e p r o š i r i t i n a d l e ž n o s t i n o k o s n o g a s u c a, a drugo, i m a d e l i s e d o z v o l i t i m o l b u z a o b n o v u p o s t u p k a u s p o r o v i m a z a r a z v o d, z a r a s t a v u i n e v a l j a n o s t ž e n i d b e. Zanimljivo je, da su razni referenti kod prvoga pitanja razvili sasvim suprotne nazore. Tako je npr. jedan odvjetnik referent izrekao misao, da budućnost leži u inokosnim sucima i da moramo nastojati, da postignemo onaj klasični stupanj inokosnoga sudstva, kakav vidimo u Engleskoj. Slično je drugi referent, jedan savjetnik financijalne prokurature u Brnu, bio za to, da se svi sporovi bez iznimke u prvoj instanciji rješavaju pred inokosnim sucem, a kao pendantni ideal tome je istakao, da bi se obrazovao samo jedan tip sudova prve instancije, i to tip kotarskih sudova. Nema sumnje, da šablona, s kojom se radi kod kolegijalnih sudova u praksi, koja šablona oduzela je kolegijalnim sudovima i vijećima značaj ovakovih, mnogo govori u prilog što šire kompetencije inokosnoga suca (a da ne govorimo i o brzini te jeftinoći postupka). Ipak je kod toga pitanja prihvaćena ovakova rezolucija:

»Nužnom pretpostavkom kongresnih zaključaka o civilno-procesualnim pitanjima jest, da se češkoslovensko sudstvo nalazi u potpuno normalnome položaju. Zato kongres ne može propustiti, a da ne pozove odlučne čimbenike zakonodavstva i vlade, da bi se u prvome redu pobrinuli za to, da se sudstvo iz današnjega teškoga svoga položaja podigne do takvoga, koji je nužnim uvjetom urednoga i brzoga sudjenja«.

»Preporuča se zadržati sistem inokosnih sudaca u zbornim sudovima prvoga stepena. Ne preporučuje se raširiti nadležnost inokosnih sudaca preko granica, postavljenih današnjim zakonima. Preporučuje se, da bi se strankama dozvolilo, da se u imovinsko-pravnim sporovima sporazume, da im sudi inokosni sudac«.

O t r e ć e m spomenutom pitanju došlo je do ove rezolucije:

»Kongres preporuča, da se u sporovima o razvodu, rastavi i nevaljanosti ženidbe dozvoli obnova postupka, osim u slučajevima, kada je došlo do pravovaljane rastave ženidbe ili kada je brak pravovaljano priznat ništetnim. Ali i u tim slučajevima neka se dozvoli obnova, kada se radi o pitanju krivnje za rastavu«.

Č e t v r t a s e k c i j a bila je kazneno-pravna. U prvome redu pozabavila se pitanjem, preporuča li se promijeniti propise današnjega prava o z a š t i t i č a s t i, n a p o s e p r o t i v n a p a d a j a u š t a m p i. Češkoslovenska imade posebni zakon o štampi iz god. 1924., no taj se pokazao u praksi slabim, pa se sada radi na njegovoj reformi. Jedna od značajaka današnjega zakona o štampi jest obveza suca, da radi n a p o m i r e n j u stranaka. Taj se propis izrodio u odugovlačenje postupka, a uslijed pojmljivog manje više šablonskog i mehaničkog provadjanja toga propisa po sudu. Dalja značajka jest tzv. institucija

Digitized by Google

»kmetskych soudu«, koja je imala biti naknadom porote, ali takodjer nije odgovorila svojoj svrsi. Kongres se izjasnio za sve one mjere, koje idu za brzinom postupka, a naročito je važno to, da je odobrio osnovu zakonske reforme u tome, da za kažnjive napadaje na čast tiskopisom imadu vrijediti opća načela kazneno-pravne odgovornosti. Osim toga da se ne traži striktni dokaz za potpunu istinu, već samo da je inkrimirana tvrdnja u bîti istinita. U raspravi o drugoj točki, koja je tražila odgovor na pitanje, u kakvome je smjeru poželjna reforma porotnih sudova, uskrsli su nazori protiv porotnoga sudovanja uopće. Jedan referent karakterizovao je razloge protiv njih s onom poznatom: »Ne eat sutor ultra crepidam«. Ipak je prihvaćena ova rezolucija:

»Utvrdivši, da je pitanje, ima li se porota održati li zabaciti, riješeno već ustavom, III. kongres československih pravnika odobrava reformu porotnih sudova, kako je predložena u osnovi kaznenoga zakona iz god. 1922. i izjašnjuje se za to, da bi ta reforma bila uzeta za podlogu parlamentarne rasprave«.

Kako da se uredi kazneno sudovanje nad mladeži? — glasilo je zadnje pitanje četvrte sekcije. Rezolucija je odgovorila ovako:

»1. Kongres priznaje prešnom potrebu kodifikacije i unifikacije kaznenoga sudovanja nad mladeži i pozdravlja, da je vlada konačno predložila Narodnoj Skupštini prijedlog zakona. Kongres se saglasuje u cjelini s tom zakonskom osnovom i poimence s njenim načelnim stanovištem, da propisi kaznenoga materijalnoga i procesualnoga prava moraju, koliko se tiču mladenačkoga lica, biti promijenjeni tako, da postanu uspješnim sredstvom za poboljšanje mladenačkoga delinkventa i za njegovo moralno i socijalno očuvanje.

2. Kongres izrazuje želju, da bi u zakonu bili uvaženi ovi njegovi zahtjevi:

a) neka sudac, ako nadje optuženo lice krivim, ne bude obvezan, da ga kazni, već neka mu bude dano na izbor, u koliko je to na korist popravka mladenačkoga lica, da bi mjesto kazne odredio zgodne uzgojne mjere.

b) kod kazna slobode neka bude sucu dozvoljeno, da bi odredio najvišu i najnižu granicu kazne i da bi ova u tim granicama bila izvršivana samo tako dugo, dok se postigne uzgojni cilj kazne«.

O manjkavim upravnim aktima raspravljalo se u petoj sekciji. Rasprava je bila suviše teoretska, iako je imala praktične ciljeve. Radilo se o razlici izmedju tzv. neegzistentnoga (nevaljanoga, ništetnoga) pravnog akta i izmedju manjkavoga. Prvi se ne može nikako sanirati; on uopće ne postoji. Kod drugoga je moguća sanacija, čak gdjegdje mora do nje doći. Raspravljalo se i o izvršenju obiju vrsti upravnih akata. Značaju rasprave odgovarala je i rezolucija, koja se ograničila gotovo isključivo na ustanovljenje nomenklature obih vrsti upravnih akta.

Mnogo praktičniji značaj imala je debata o drugome pitanju. »Je li nužno usavršiti pravnu garanciju za gradjane u našemu pravnome poretku?« Ovo je bilo razdijeljeno u dva temata: jamstvo države začinovnika i neradureda. Oba temata bila su izazvana čestim

Digitized by Google

pojavama u praksi, da činovnici svojim neradom ili pogrješnim radom prouzrokuju gradjanima štetu. A pravo je gradjana, da činovnik udovolji njegovu zahtjevu brzo i ispravno. Zato se rezolucijom preporučilo, da bi se izdao zakon za provedbu načela, ustanovljenoga u §-u 92. ustavne listine čsl. republike, a taj paragraf glasi: »U koliko država jamči za štetu, prouzročenu nezakonitim izvršivanjem javne vlasti, odredjuje zakon.« Slično je odredjivao § 18. ukinutoga Vidovdanskog ustava: »Za štete. koje učine gradjanima državni ili samoupravni organi nepravilnim vršenjem službe, odgovaraju pred redovnim sudom država ili samoupravno tijelo. Dotični organ odgovoran je njima.« Rezolucija nije prešutjela ni uzroke, koji ne daju činovniku, da uopće ili pak ispravno radi.

Napokon se ista sekcija bavila s državnim poduzećima, njihovom reorganizacijom, upravom i razlikom od poduzeća i javnih zavoda.

Tri su pitanja zaokupila šestu (financijalnu) sekciju: tzv. zavodi za izravnanje, reforma kaznenoga dohodarinskoga prava, reforma prava o pristojbama.

Zavodi za izravnanje jesu tek provizorna institucija, koja je bila osnovana, da pomogne samoupravnim tijelima u njihovim financijalnim nevoljama. Kongres ih je u rezoluciji proglasio nesposobnima, da postanu definitivnom institucijom. Za definitivno uredjenje finacija samoupravnih tijela je potrebno srediti njihove zadatke i napose odteretiti ih od nekih posala, koje su suvišno preuzela tijekom vremena. Što se tiče reforme kaznenoga dohodarinskoga prava, preporuča kongresna rezolucija, da se ova reforma provede po uzoru modernoga kaznenoga prava i sudovanja, dakle javnost rasprave, slobodno ocjenjivanje dokaza itd. U senatima takovih kaznenih sudova morali bi učestvovati i financijalni pravnici. Rezolucija o reformi pristojbenoga prava daje upute u svrhu pojednostavljenja dotičnih pravnih propisa.

Sve rezolucije, primljene u sekcijama, bile su gotovo jednoglasno odobrene i u plenumu kongresa. Ovaj je svršio pjevanjem češke i slovačke narodne limne. To je bilo ne samo radi efekta i da se dade oduška čuvstvima, nego i kao simbol, da pravnik mora u svome radu uvijek misliti na domovinu: pravo je radi domovine i domovina bez prava gubi onaj glavni značaj, radi kojega je svaki njezin sin ljubi i rado živi u njoj. Kada više osjećajnome elementu, koji sadržaje u sebi pojam domovine, dodamo i pravni elemenat, onda dobivamo državu.

*

Dan prije kongresa, t. j. u subotu, dne 11. listopada, održano je i zasjedanje komisije za medjunarodnu saradnju profesora i docenata upravnoga prava i državnih znanosti: prije podne u Bratislavi, a popodne u susjednome Wienu. Agilnome generalnome tajniku te komisije varšavskome sveuč. profesoru dru. Tadeusu Hilarowiczu je uspjelo privući na zasijedanje i takove pravnike, koji nisu profesori ni uopće specijaliste za upravno pravo. Ipak je rasprava bila nošena uglavnome po profesorima, a jedva je moglo biti i drukčije, kada se uvaži glavni tema raspravljanja, a to je obuka upravnoga prava na visokim školama. Povod i svrha baš toga temata proistekli su iz prakse odnosno namijenjeni su ovoj. Iskustvo je, naime, pokazalo da veliki dio upra-

Digitized by Google

vnih činovnika ne razumije potpuno svoju struku, a to se pripisuje nedostatnoj obuci na sveučilištu. Dakako da od tako slabe kvalifikacije upravnoga činovništva trpi i država. Velika bi morala biti razlika između žandara i konceptualnoga upravnog činovnika, a i pak se u praksi više puta pokazalo, da se upravni činovnik, premda pravnik, ne zna uzdići ni nad metode ni nad mentalitet običnoga žandara. Tome treba doskočiti u korist prava i onih interesa, radi kojih postoji državna uprava. Bude li se udovoljilo bar nekim zahtjevima, koje su postavili u ovoj komisiji profesori upravnoga prava, bit će i položaj ovoga u praksi bolji, nego što je do sada.

Pravosudje

a) Gradjansko

U §-u 12. zakona od 13. I. 1883. navedeni nepljenjivi minimum sveukupnih beriva priv. namještenika od 500 forinti godišnje vrijedi, dok zlatni dinar još nije uveden, Din 11.000.—.

Rješidba stola sedmorice od 1. studenoga 1928. br. 4930.

(Rješenje banskoga stola od 11. svibnja 1928. br. 14.210-28-II.)

U ovršnom predmetu ovrhovoditelja K. & K. veletrgovina brašna iz Z. protiv I. B. iz Z. ovršenika radi 12.791 D spp. prvostepeni

s u d b e n i s t o l u Z. je dozvolio ovrhu na ovršenikovoj plaći od 1.500 D mjesečnih, koju ubire kao namještenik kod tt. U. d. d. u Z., tako da mu od te plaće ostane netaknut iznos od 1.000 K. odnosno 250 D godišnje.

B a n s k i s t o l je obnašao povodom utoka ovršenika I. B. prvosudnu odluku u napadnutome dijelu preinačiti i odlučiti, da ovršeniku od njegovih sveukupnih beriva, koje dobiva kao namještenik od tt. U. d. d. u Z., ima od ovrhe netaknut ostati iznos od 11.000 D godišnje, a to iz slijedećih razloga:

uvaživ. da iz ovršne molbe proizlazi, da je ovršenik stalno namješten kao podvornik kod tt. U. d. d. u Z., od koje da dobiva mjesečno plaću od 1.500 D; — uvaživ, da se po §. 12. zakona od 13. siječnja 1883. plaće osoba, koje se nalaze u stalnoj privatnoj službi mogu uzeti pod ovrhu radi namirenja novčanih tražbina samo uz ograničenje, da ovršeniku ostane netaknut iznos od 500 forinti a. vr. godišnje; — uvaživ, da je jasna namisao zakonodavca u tom zakonu bila ta, da osobama stalno namještenim u privatnoj službi ostavi netaknut toliki najmanji iznos, koliki je potreban, da se takove osobe održe, da mogu i pored vodjenja ovrhe na njihovu plaću izvršavati svoju službu, a u vrijeme stvaranja toga zakona bio je za to iznos od 500 forinti a. vr. dovoljan; — uvaživ ali, da se forinte a. vr. više ne nalaze u tečaju, jer su još za opstanka Austrougarske monarhije izmijenjene u krune tako, da je jedna forinta vrijedila dvije krune, a nakon prestanka Austrougarske monarhije da je u novo osnovanoj kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca uvedena dinarska novčana vrijednost u omjeru 4 krune za 1 dinar, ali samo kod izmjene papirnih novčanica; — uvaživ, da bi u onom slučaju, kada bi se u zakonu odredjeni iznos od 500 forinti a. vr. u onom omjeru izmijenio u sadašnju dinarsku novčanu vrijednost, taj iznos iznosio samo 250 D godišnje, a taj iznos ne bi nikako odgovarao gore navedenoj namisli zakonodavca, jer obzirom na gospodarske prilike, koje su poslije svjetskoga rata notorno iz temelja promijenjene, ne bi bio dovoljan za održanje privatnog namještenika, pa bi namisao zakonodavca ostala iluzorna; — uvaživ, da se stoga pri ustanovljenju sadašnje vrijednosti iznosa od 500 forinti a. vr. zakon od 13. siječnja 1883. po §. 6. o. g. z. ne može tumačiti po slovu već po jasnoj namisli zakonodavca, pa da se za podlogu mora uzeti zlatni paritet; — uvaživ, da se vrijednost jedne zlatne krune prema vrijednosti dinarske novčanice, dok zlatni dinar još nije uveden, sada notorno odnosi kao 1 prama 11 i da stoga 500 forinti a. vr. odnosno 1.000 K. odgovara vrijednosti 11.000 D u novčanicama i da stoga, prema sadanjim prilikama po

Digitized by Google

jasnoj namisli zakonodavca, taj iznos godišnje ima osobi namještenoj u privatnoj službi ostati netaknut od ovrhe i da se samo na suvišak ovrha voditi može; — uvaživ, da zakon ne pravi razlike izmedju plaće, stanarine, skuparinskog doplatka i doplatka za ženu, već da ustanovljuje cjelokupna beriva privatnoga namještenika; — uvaživ, da se zakon od 13. siječnja 1883. ima primijeniti ureda radi, ako se ovršenik u utoku na nj nije ni pozvao; uvaživ dakle da odluka prvoga suda u napadnutom dijelu nije opravdana ni na zakonu osnovana,

obnašao je prvosudnu odluku preinačiti itd.

Stol sedmorice je potvrdio u cijelosti gornje rješenje banskoga stola, a iz razloga za nj navedenih, jer su oni posve opravdani obzirom na današnju poznatu skupoću, te u skladu sa zakonskom ustanovom §. 6. o. g. z.

Priopćio I. Derkos, u Zagrebu.

Gradski vodovod je privatna svojina gradske općine i voda u njemu se ne može smatrati javnim dobrom.

Rješidba stola sedmorice od 5. srpnja 1930. br. 3643.

(Odluka kot. suda u Z. od 18. ožujka 1929. br. 20.236/gr., rješenje sudbenoga stola u Z. od 8. kolovoza 1929. br. 49.503/gr. itd. — sukob nadležnosti upravne vlasti i suda)

V. Gizela iz Z. podnijela je protiv V. Andre iz Z. tužbu kot. sudu u Z., da je tuženi dne 17. veljače 1929. odstranio vodovodnu cijev, kojom kroz njegovu kuću dolazi voda iz gradskoga vodovoda u njezinu kuću, smetajući je time u posjedu služnosti vode, te traži zaštitu svoga posjeda.

Kotar. sud u Z. je nakon provedene rasprave udovoljio zahtjevu tužiteljice.

Sudbeni stol kao prizivni sud u Z. je ukinuo povodom ništovne žalbe tuženoga konačnu odluku prvostepenoga suda, odredio obustavu postupka po §. 27. z. o. s. p. u tom predmetu i uputio tužiteljicu sa njezinim zahtjevom na upravnu vlast, jer da je predmet spora naprava za porabu vode iz gradskoga vodovoda kao javnopravnog objekta, a da je pravo porabe vode, koje se može postići samo dozvolom upravne vlasti javno-upravne naravi i izuzeto iz privatno-pravnoga prometa, te da stoga o opstojnosti i opsegu takovoga prava imade odlučivati isključivo upravna vlast, po čemu sud nije nadležan za rješenje ovoga spora.

Ovim povodom obratila se je tužiteljica svojim zahtjevom na gradsko načelstvo u Z., koje je njezinu molbu odnosno prijavu odlukom od 3. siječnja 1930. br. 10.828/1930. a limine odbilo, s razloga, što u smislu zakona o vodnom pravu od god. 1891. gradski vodovod u privatnim zgradama nema značaj javnog dobra, pak se time dosljedno mogu svi sporovi, koji nastanu zbog porabe ili crpljenja vode prosudjivati samo po ustanovama privatnoga prava, a to spada pod nadležnost redovitih sudova.

Tužiteljica je protiv ove odluke uložila žalbu na bansku upravu u Z., koja je otpisom od 21. veljače 1930. br. 28552 odluku gradskoga načelstva u Z. u cijelosti potvrdila.

Pošto je time nastao spor o nadležnosti izmedju redovitog suda i upravne vlasti, to je stol sedmorice u Z. na osnovu čl. 104. zak. o uredjenju sudova rješenjem od 5. srpnja 1930. br. 3642 odlučio, kako slijedi:

izmedju V. Gizele i V. Andre nastaloga spora u nazočnom slučaju nadležan redo~~izmedju V. i Gizele i V. Andre nastaloga spora u nazočnom slučaju nadležan redo~~viti sud, a ne upravna vlast, dosljedno tomu ukida se rješenje sudbenoga stola kao prizivnoga suda u Z. od 8. VIII. 1929. br. 45503 gr. kojim se sud za rješenje ovoga spora izjavlja nenadležnim, te tomu sudbenomu stolu nalaže, da ništovnu žalbu tuženoga V. Andre ponovno u pretres uzme i kao nadležan po zakonu riješi.

U nazočnom slučaju ne radi se o porabi javne vode, za koju po zakonu od 3. prosinca 1891. o vodnom pravu treba dozvolu upravne vlasti, a niti o oštećenju ili odstranjenju vodne gradjevine ili naprave, glede čega bi po č. 149. cit. zakona odlučivala upravna vlast.

Gradski vodovod je privatna svojina gradske općine i voda u njemu ne može se po §§. 2. i 3. zakona od 3. prosinca 1891. o vodnom pravu smatrati javnim dobrom, već je ona u smislu §. 4. sl. c.) cit. zakona privatna voda, porabu koje daje vlasnik (gradska općina) i drugima uz odštetu, a za porabu koje nije potrebna oblasna dozvola, već ju bez takove može gradska općina po volji za sebe i za druge rabiti i trošiti (§. 10. cit. zakona i §. 2. provedbene naredbe od 8. listopada 1892. br. 48602).

Digitized by Google

Stoga za rješenje nastaloga spora glede porabe takove vode nije po §. 149. cit zakona nadležna upravna vlast.

Osim toga se u nazočnom slučaju ne radi samo o porabi privatne vode već i o služnosti dovoditi vodu cijevima kroz kuću tuženoga (§§. 472. i 476. o. g. z.), dakle o privatnom pravnom sporu, za rješenje kojega je takodjer nadležan samo redovni gradj. sud.

Priopćio Branko Seringer, gradski tajnik u Zagrebu.

Za parnice iz uporabnih pogodaba je nadležan isključivo kotarski sud. Stranke se ni sporazumno ne mogu podvrći kojemu drugomu sudu, pa ni obraničkomu.

Rješidba stola sedmorice od 8. lipnja 1929. br. 2635.

(Odluka kotar. suda I. u Z. od 5. siječnja 1939. br. 31.387/gr., rješidba banskog stola od 27. veljače 1929. br. 4543).

O. I. iz Z. je podnesao kotarskomu sudu I. u Z. proti B. S. iz Z. tužbu na isplatu dužne najamnine od 750 D, ostatak odštete za porabu firme i štampilje 750 D. naknadu plaćenih poreza i javnih daća od 200.65 D ili ukupno na 1.700.65 D, temeljeći svoj zahtjev na pisanom ugovoru od 14. kolovoza 1922.

Tuženi B. S. iz Z. je pravodobno prigovorio nadležnosti suda, jer da je ugovorom medju strankama ugovorena nadležnost obraničkoga suda, protiv osude kojega su se stranke odrekle pravnoga lijeka.

Kotarski sud I. u Z. je dokinuo dalji postupak radi očite nenadležnosti, a tužitelja uputio na ugovoreni obranički sud time, da imade tuženome nadoknaditi parbene troškove u iznosu od 510 D pod prijetnjom ovrhe, i to iz ovih razloga:

Tužitelj tužbom od 5. ožujka 1923 br. 8051/gr. utužuje iznos od 1.700.65 D, koja tražbina da je nastala, jer mu tuženi nije namirio najamninu, odštetu za firmu i štampilju, poreze i namete, kako se je obvezao ugovorom od 14. kolovoza 1922. Ovaj je ugovor medju strankama neprijeporan. Iz točke 10. toga ugovora proizlazi, da su se stranke podvrgle u slučaju prijepora iz spomenutoga ugovora presudi obraničkoga suda bezprizivno.

Pošto su u ugovoru sadržane ustanove i uvjeti plaćanja najamnine, odštete za porabu firme i štampilje, poreza i nameta, očito je, da je i nazočni prijepor nastao iz spomenutoga ugovora, pak jer su se po sadržaju toč. 10. ugovora stranke pravovaljano u smislu §§ 376. i 377. grpp. podvrgle presudi obraničkoga suda, to se je uslijed prigovora tuženoga morao postupak kod ovoga suda dokinuti u smislu § 47. grpp. i tužitelj uputiti na nadležni ugovoreni obranički sud.

Banski stol uvaživ, da je napadnuta odluka opravdana i na zakonu osnovana iz razloga za nju navedenih obnašao je ništovnu žalbu tužitelja zabaciti, a njegov utok otputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

Stol sedmorice je našao povodom ništovne žalbe i izvanrednoga prevídnog utoka tužitelja ukinuti obje suglasne odluke nižestepenih sudova, te prvostepenomu sudu naložiti, da kao nadležan uskladni zapisnik od 6. studenoga 1925. br. 46335/gr. ponovno u pretres uzme i dalje po zakonu postupa, a iz slijedećih razloga:

Tužitelj temelji svoj zahtjev na pogodbi uporabnoj. Po § 1. minist. naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230 z. v. l.) je za svekolike parnice iz pogodaba uporabnih nadležan isključivo kotarski sud, u čijem se kotaru nalazi predmet uporabni. To se rješavanje sporova iz takovih pogodaba ni sporazumkom stranaka ne može podvrći kojemu drugomu pa ni obraničkom sudu.

Priopćio dr. Miloš Hajdić, odvjetnik u Zagrebu.

§ 17. II. st. zakona o ljekarnama od 7. travnja 1930. ne izuzimlje imovinu ljekarnika ispod ovrhe, pa se nad njom može otvoriti stečaj.

Zaključak višeg zemaljskog suda u Splitu od 18. lipnja 1930. R. I. 95/30.

Svojim stečajnim prijedlogom učinila je tt. J.-a d. d. u Z. vjerojatnim, da je Mr. ph. F. S., ljekarnik u B. insolventan time, da se njegova ljekarna nalazi već tri godine pod sekvestracijom i na osnovu te činjenice zatražila otvorenje stečaja.

Digitized by Google

Na taj prijedlog je uslijedio ovaj zaključak kr. okružnog suda u K.: »Odbija se prijedlog t. t. J-a. u Z. za otvorenje stečaja nad imovinom Mr. ph. F. S., ljekarnika u B.«

Razlozi: Predlagateljica tvrdi, da se smatra zasvjedočenom dužnikova nesposobnost za plaćanje, odnosno da je dužnik obustavio plaćanja, time, što je dužnikova ljekarna već tri godine pod prisilnom upravom. Ali to ne stoji, jer prisilna uprava, kada ne bi bila aktivna, ili kada bi se vidjelo, da se uopće ili za dugo vremena nije nadati prihodima, što bi se imali upotrijebiti za podmirenje tjerajućega vjerovnika, sud bi ureda radi naredio obustavu prisilne uprave. Radi ovih razloga ne može biti govora, da je dužnik obustavio plaćanje, ili da je nesposoban za plaćanje.

Napokon bi se otvorenje stečaja nad ljekarnom kosilo sa propisom § 17. zakona o ljekarnama od 7. travnja 1930. (Sl. Nov. br. 85 god. 1930.) i stoga bi zaključeno kao gore.

Povodom rekursa moliteljice donio je viši zemaljski sud u Splitu ovaj zaključak:

»Udovoljuje se rekursu i ukida pobijani zaključak, te naredjuje prvostepenomu sudu, da nakon pravomoćnosti ovoga zaključka donese novo rješenje bez obzira na razloge pobijanoga zaključka.«

Razlozi: Potpuno je osnovano stanovište, zastupano od utjecatelja. Netom se učini vjerojatnim, da postoji tražbina i da je dužnik nesposoban za plaćanje, mora sud da otvori stečaj po prijedlogu vjerovnika (§ 71 st. zak.), u koliko nema zapreka, iz §§ 76—77 (istoga zakona). Da u konkretnom slučaju postoji nesposobnost plaćanja (insolventnost) dovoljni su sami navodi dužnikovi, iz kojih jasno proizlazi, da je on obustavio plaćanja, jer ima duga oko D 200.000, a vrijednost njegove ljekarne iznaša najviše oko D 150.000, dok inače nema apsolutno ništa svoga.

Okolnost što se jedan vjerovnik (B. A. B.) već oko tri godine naplaćuje prisilnim putem, te, dok se on ne naplati, ne će moći doći na red predlagatelj stečaja, koji se pridružio odnosnoj prisilnoj upravi, baš najbolje dokazuje, da se ne radi o časovitoj obustavi (zapinjaju u plaćanju) nego o trajnoj obustavi, koja je jasan indicij dužnikove insolventnosti (§ 67. st. zak.).

Otvorenje stečaja nad ljekarnom se ne kosi sa propisom § 17. II. st. zak. o ljekarnama od 7. travnja t. g. (Sl. Nov. br. 85 — XXXIII.) Taj propis sadržava samo ograničenje u pogledu realizacije izvršenja (ovrhe), kao što uopće postoji pri ovrsi drugih imovinskih prava (§ 332 i sl. O. R.), ali zato ljekarna nije oduzeta iz izvršenja, pa s toga po § 2. st. zak. i ona spada u stečajnu masu. Iz ove su oduzete samo one stvari, koje uopće ne potpadaju ovrsi, dočim one stvari, koje u odredjenim granicama i pod odredjenim ograničenjima potpadaju ovrsi, spadaju u stečajnu masu (čl. XXI. uv. zak. k ovrš. redu, zadržan na snazi članom 7 uv. zak. st. zak. od 2. studenoga 1929. br. 94.930 — Sl. Nov. br. 282 od 1./XII. 1929.)

Te granice i ta ograničenja, koja važe za ovrhe, važe takodjer i za realizaciju u stečajnom postupku (§ 131. II. steč. zak.)

Za otvorenje stečaja mjerodavni su dakle uslovi stečajnoga zakona (§ 67. i sl.), bez obzira na shodnost i uspjeh zatraženoga stečaja, dočim se ograničenje § 17. II. st. zakona o ljekarnama odnosi samo na realizaciju ovrhe, a dosljedno i stečajne mase.

S ovih razloga je valjalo udovoljiti rekursu i riješiti kao gore.

Priopćio dr. Saša Frank, odvjetnik u Zagrebu.

Zakonski otkazni rok za najam može početi kojegagod dana u mjesecu.

Rješitba stola sedmorice od 17. ožujka 1930. br. 1759.

(Osuda kot. suda u Krnjaku od 30. kolovoza 1929. br. 4310/gr., osuda bans. stola od 21. studenoga 1929. br. 32831).

U usmeno raspravljenoj parnici državnog erara kraljevine S. H. S. sada kraljevine Jugoslavije po državnom pravobraniocu u Zagrebu, tužitelja, protiv zadruge G. br. 24. iz Mlakovca po kuće g. B., tužene, zbog otkaza najma spp., u kojo je kotarski sud u Krnjaku sudio:

Odpovijed od 31. prosinca 1927. br. 8252/gr. ostaje u kreposti, te pošto je prigovaratelj, dotično žandarmerijska stanica u Krnjaku u mjesecu svibnju 1928. godine iselila iz kuće otpovjediteljičine broj 99 u Krnjaku, dužan je prigovaratelj naknaditi otpovjediteljici prigovorima prouzročeni parbeni, sudski na 713 D obredjeni trošak u roku od 8 dana pod prijetnjom ovrhe; — a

Digitized by Google

banski stol povodom priziva tužitelja pobijanu prvostepenu osudu preinačio i sudio, da se sudbena otpovijed stavlja van snage a parbeni troškovi medju strankama pobijaju;

stol sedmorice je sudio: Povodom previda tužene zadruge G. kbr. 24 iz Mlakovca preinačuje se pobijana osuda banskog stola i uspostavlja se ona prvostepenog suda u glavnoj stvari, dok se parbeni troškovi u sva tri sudska stepena medju strankama prebijaju.

Razlozi: Po § 2. sl. c) naredbe ministarstva unutrašnjih djela i pravosudja od 17. prosinca 1858. broj 230 z. v. l. imadu se najmovi — gdje ne postoji osobiti ugovor ili propisi o mjesnom običaju — otpovijedati barem na tri mjeseca. Citirana zakonska ustanova ne propisuje nikakav izvjesni termin za početak odnosno dočetak otkaznoga roka, a niti otkazni rok ovisan od rokova plaćanja najamnih obroka.

Pošto tužitelj ni ne tvrdi da bi otkazno vrijeme bilo medju strankama ugovoreno ili da bi o tom postojao kakav propis, to je najmodavka kod otkaza vezana jedino na održanje kalendarskog otkaznog roka bez obzira, u koji dan u mjesecu pada početak otkaznog vremena.

Prema navedenom se protivno stanovište drugostepenog suda temelji na pogrješnom tumačenju i primljeni § 2. sl. c) cit. minist. naredbe, pak je povodom tuženičinog previda valjalo preinačiti pobijanu osudu banskog stola u glavnoj stvari te uspostaviti ovu prvostepenoga suda.

Nasuprot je parnični trošak u sva tri sudska stepena medju strankama po § 573. i 582. grpp. prebit, jer tuženica ima jednu povoljnu osudu za sebe.

Priopćio dr. Jovan Grubić, odvjetnik u Krnjaku.

Uzazovna tužba ne može se raspravljati po maličnomu, već samo po redovitomu postupku.

Rješidba stola sedmorice od 13. lipnja 1930. br. 1992.

(Odluka sudb. stola u Z. od 8. kolovoza 1929. br. 54.610/gr., rješenje bans. stola od 12. prosinca 1929. br. 41.151).

U usmeno raspravljenoj parnici J M. iz V. G., tužitelja, protiv t. t. P. B. i s. t. s. k. iz Z., tuženice, radi podike pcto. tražbine od 4120 D spp., u kojoj je

sudbeni stol u Zagrebu u smislu zakona od 6. veljače 1929. o proširenju nadležnosti kotarskih sudova u sjedištu sudbenih stolova i o proširenju maličnoga postupka na teritoriju banskoga stola u Zagrebu ustupio sve spise na nadležno uredovanje kotarskomu sudu I. u Z., a

banski stol uz odbačenje tuženikove ništovne žalbe te otpućenje njegova utoka pobijanu prvostepenu odluku potvrdio;

stol sedmorice je riješio: Povodom ništovne žalbe i izvanrednoga previdnoga utoka tužene t. t. B. i s. t. s. k. u Z. poništavaju se obje suglasne nižestepene odluke, te prvostepenomu sudu nalaže, da parnicu iznova u pretres uzme i dalje po zakonu postupa. Trošak ništovne žalbe i utoka te ništovne žalbe i izvanrednoga previdnoga utoka pridržaje se konačnomu rješenju stvari.

Razlozi: Uzazivna tužba u slučaju podike jest tužbe svoje vrsti, zahtjev koje ne glasi na platež novčane svote ili na izvršenje činidbe, koja se dade izraziti u novcu, već glasi, da se tuženomu, koji se je podičio kojim pravom spram koga trećega naloži, da u odredjenom roku podigne tužbu, jer će mu se inače naložiti vjekovito mučanje.

Postupak za ovakove parnice je propisan u §§ 598—603 grpp.

Istina je, da se po § 31. sud. tužbe izazovne imadu podići pred onim sudom, pred kojim bi se u glavnoj stvari imao tužiti izazovnik, ali ovdje je zakonodavac očevidno mislio samo na prostornu nadležnost suda, pred kojim se takova tužba ima podići, a ne i na to, da se parnica uzazovna mora voditi i po onom posebnom postupku, po kojem bi se imala voditi parnica, koju dičitelj ima podići.

Za to govori i § 598. grpp., koji naredjuje, da se uzazovna tužba ima podići »pri vlastitom sudu uzazvanika«.

Kao što ne može biti mjesta uzazovnoj tužbi pred mjesnim sudom ili pred mjenbenim sudom, ako se je dičitelj podičio tražbinom, koja spada pred mjesni ili mjenbeni sud, tako se ne može uzazovna tužba raspravljati ni po maličnom postupku, jer bi se to protivilo odredbi § 1 m. p., koja ovakovu tužbu napose ne spominje.

Digitized by Google

Svaka dakle uzazovna tužba ima se raspravljati po redovnom postupku u smislu § 598—602. gpp. pri vlastitom sucu uzazovniku, koji bi bio nadležan, za tužbu po redovnom postupku. Obje dakle niže odluke utemeljene su na očito krivom tumačenju zakona, pa ih je valjalo povodom ništovne žalbe i izvanrednoga previdnoga utoka tuženice poništiti i prvostepenomu sudu naložiti, da stvar ponovno u pretres uzme.

b) Kazneno

Pokušaj lišenja života kažnjiv je maksimalno s robijom 20 godina (§ 37.), § 32. kr. z. ne primjenjuje se, jer je u §-u 167. kr. z. sadržana posebna stavka za pokušaj

Rješidba stola sedmorice od 28. veljače 1930. br. 2/1. Kre.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni povodom revizije optuženoga D. S. proti presudi sudbenoga stola u Gospiću od 4. siječnja 1930. I. 413-1929., kojom je rečeni sudbeni stol sudio:

D. S..... k r i v j e:

I. što je dana 7. siječnja 1929. poručio oštećenoj B. M. po svojoj sestri D. M., da će ju usred kuće ubiti, ako ne će s njime živjeti; — što je dana 4. svibnja 1929. pisao joj, da će ako ne ostavi svoga muža i ne predje k njemu, odsjeći joj lijevu ruku i oba oka iskopati tako, da će 9 godina ležati i moliti, da joj tko dade kruha u usta, odnosno ako ne će s njim otići, da će ju napraviti, da 9 godina u krevetu leži i iz tudjih ruku kruh jede; — što je dana 15. svibnja 1929. u K. kada je sastao B. M. sa njezinim mužem M. i djeverom N. rekao M., neka ju dobro čuva t. j. B. M., ali da je ne će sačuvati; — što je dana 38. rujna 1929., kada je bio uapšen radi pokušaja zločinstva umorstva na štetu B. M. izjavio, da će se on vratiti iz zatvora i onda dalje svoje nastaviti, jer da ga je B. M. zaludila.

Htijući dakle svime time B. M. prisiliti, da napusti svoga muža, zaprijetio joj se zločinstvom lišenja života.

II. što je dana 23. ožujka 1928. u B. ušao u kuću B. M. oboružan sjekirom i revolverom, hoteći ju zlostaviti, na istu uperio revolver, zgrabivši ju za kosu, a kada su ovoj pritekle u pomoć B. P., S. i M., te mu odnijeli revolver tako, da su iz istoga ispali naboji, udario B. M. sjekirom, te joj na desnom ramenu medijalno od zgloba zadao ozljedu 12 cm. dugu, u sredini 8 cm. široku, koja dopire do kosti, na lijevom ramenu za 7 cm. od tuberculum majus ozljedu 5 cm. dugu i 3 cm. široku, koja siže u muskulaturu neposredno ispod angulae scapulae; sa desne strane ozljedu 14 cm. dugu, 4 cm. široku, koja dopire do kosti rebra, dakle da je B. M. nanio sjekirom, sredstvom podobnim, da tijelo teško povrijedi i zdravlje teško naruši, povredu tijela i narušenost zdravlja, koja je manja od povrede iz § 179. k. z.

III. što je dana 23. ožujka 1929. u B. hotice zlostavio B. P. te joj u sredini čela zadao kontuziju u veličini dječjeg dlana, u okolini desnoga oka podlijev krvi, te na dorsalnoj strani desne podlaktice kontuziju u veličini dlana sa 12 površnih ogrebotina kože, dakle povredu manju od one u §§ 178. i 179., a koja ne dolazi ni pod propis §a 180. kz.

IV. što je dana 8. rujna 1929. u B. sa nakanom, da ih usmrti, opalio prama B. M. i M. 3 hitca iz oštro nabijene dvocijevke puške, koji ih hitci samo slučajno nisu pogodili, dakle da je pokušao lišiti života B. M. i B. M., čime je poduzeo čin na djelotvorno izvršenje zločinstva lišenja života vodeći, koje mu ali nije samo slučajno uspjelo: — pa je počinio:

činima pod I. prestup protiv lične slobode i sigurnosti, ozn. u § 242. k. z.: — činom pod II. prestup protiv života i tijela, ozn. u § 180. k. z.: — činom pod III. prestup protiv života i tijela, ozn. u § 181. od 2. k. z. i činom pod IV. zločin pokušaja lišenja života, ozn. u § 167. odjel. 3. st. I. k. z., te se radi toga po § 167. odjel. 3. st. I. s obzirom na § 62. k. z. i § 286. k. p., a osvrtom na § 71. t. 3. k. z. i § 22. odjel. 2. k. z. osudjuje na kazan robije u trajanju od 1 (jedne) godine i 9 (devet) mjeseci, po § 46. od. 2. k. z. na gubitak časnih prava u trajanju od 3 godine, po § 77 k. z. uračunava mu se u kazan izdržani istražni zatvor od 3 mjeseca i 7 dana, tako da ima izdržati kazan robije u trajanju od jedne godine 5 mjeseci i 23 dana, da po §§ 309. i 310. k. p. nosi troškove kazn. postupka i ovrhe kazni, koji se po § 313. k. p. proglasuju neutjerivima, po § 300 k. p. ima da plati oštećenoj B. M. u ime tražene naknade 5000D., dočim se za višak tražene naknade ona upućuje na put redovite gradjanske

Digitized by Google

parnice, te konačno po ustanovi T. br. 193. taks. zak., da plati u ime takse na presudu i isljedjenje 150 D;

naprotiv se po § 280. k. p. oslobadja od optužbe: da je neustanovljenoga dana 1928. u B. zaprijetio se B. M. zlostavom, ako mu se spolno ne poda, što je ista uslijed tih prijetnja i učinila; — nadalje da se je kroz neustanovljeno vrijeme 1938. istoj prijetio, da će ju ubiti, ako ne predje k njemu od muža B. M. ili se bilo kuda od njega odstrani, jer da ju ne može gledati pokraj muža, uslijed koje je prijetnje ista napustila svoga muža i pobjegla, te je neustanovljenoga dana mjeseca svibnja 1929. zaprijetio se B. M., da će ga ubiti radi toga, što je uzeo natrag sebi svoju ženu B. M., dakle da je ugrozio sigurnost B. M. i M. ozbiljnom prijetnjom lišenja života i time počinio prestup proti lične slobode i sigurnosti, ozn. u § 242. k. z.;

po saslušanju starješine državnoga nadodvjetništva riješio je: Povodom revizije optuženog D. S. poništava se pobijana presuda prvostepenog suda po §-u 346. t. 2. kr. post. i naredjuje novi glavni pretres pred sudskim vijećem od trojice sudaca.

Razlozi su ovi: Navod revizije optuženog D. S., koji se temelji na toč. 2. § 336. z. o s. k. p. je osnovan.

Usprkos prigovoru optuženikovu, koji je stavio na glavnom pretresu, da se krivični predmet pretrese u vijeću od tri suca, jer da se ne radi o zločinstvu, za koje krivični zakon predvidja smrtnu kazan ili kaznu vječitoga lišenja slobode, ipak je predmet pretresen bio u vijeću od pet sudaca.

Državni je tužilac tražio za inkriminirane čine kaznu po § 167. al. 3. st. 2. kr. z., koji odredjuju robiju sa najmanje sedam godina, dakle samo minimalnu kaznu, dočim maksimalno u toj alineji nije odredjena. Za izvršeno djelo je u §-u 167. al. 2. odredjena samo maksimalna kazna smrti ili vječite robije.

Iz okolnosti, da je u al. 3. §-a 167. kr. z. normirana samo minimalna kazna ima se u smislu §-a 37. al. 3. k. z. uzeti, da je u §-u 167. al. 3. k. z. zaprijećena vremenita kazna, jer zakon nije izrično kazao, da je robija vječita, pa po tom po al. 2. §-a 37. kr. z. ne može ta kazna biti duža od 20 godina. — Da je u §-u 167. al. 3. kr. z. normirana samo vremena kazna sa minimalnom mjerom, slijedi i iz § 71. kr. z. gdje se govori o ublaženju pojedinih vrsti kazni, a napose iz al. 3., koja odredjuje, ako je za krivično djelo propisana vremena kazna, čija je najmanja mjera u zakonu odredjena, ona se može spustiti do najmanje zakonske mjere te vrsti kazne. Pošto je u al. 3. §-a 167. kr. z. navedena samo minimalna kazna, to se kao maksimum ima uzeti opći maksimum za robiju, predvidjen u §-u 37. kr. z.

U §-u 32. kr. z. se načelno pokušaj jednako kažnjava kao i izvršeni zločin, te je prepušteno slobodnoj rasudi suda kazniti ga i blaže. Kada bi se taj propis u nazočnom slučaju mogao primijeniti, onda bi se tekar mjera kazni imala kretati izmedju kazne smrti kao najveće kazne pa do najmanje sedam godišnje robije. Nu primjena § 32. kr. z. je ovdje isključena, jer je za pokušaj lišenja života izdana specijalna norma u pogledu kazne, kojom je predvidjena samo vremena kazna, a po tom se ima smatrati isključenom kazna smrti i vječita robija.

Prema tome se je nazočni kazneni predmet imao pretresti u sudskom vijeću od trojice sudaca po § 75. t. 1. st. 1. kr. post., a ne u vijeću od petorice sudaca, a pošto se po istom §-u odluke sudskih vijeća donose po vijećanju i glasanju, pri kojem broj sudaca ne smije biti ni veći ni manji, no što je u ovom zakonu propisano, to je presudom povrijedjen formalni zakon, pa je stoga valjalo temeljem §-a 346. t. 2. obzirom na § 336. t. 2. kr. post. poništiti presudu prvostepenoga suda i narediti novi glavni pretres pred propisanim sudskim vijećem. — Time su prizivi optuženika i drž. tužitelja postali bespredmetni.

Error in persona nema utjecaja na krivičnu odgovornost za odnosni delikt s umišljajem, jer se radi samo o zabludi o nebitnim obilježjima bića krivičnoga djela.

Rješidba stola sedmorice od 6 lipnja 1930. br. 40/1. Kre.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni povodom revizije optuženog S. K. protiv presude sudbenoga stola u Požegi od 6. svibnja 1930. broj Kzp. 325-30., kojom je presudjeno: S. K..... k r i v j e:

što je u noći od 4. na 5. ožujka 1930. u P. umišljajem, da N. A. tjelesno povrijedi, više puta udario ga ljevčom, a jedanput po lijevoj sljepočici tako, da mu je prelomio zatiljnu kost, uslijed česa su prsnuli krvni sudovi mozgovnih opna i nastupilo krvarenje tih sudova, a od toga pritisak na mozak u predjelu, gdje se nalaze

Digitized by Google

glavni životni centri, što je prouzročilo smrt povrijedjenoga, te time počinio zločinstvo protiv života i tijela, predvidjeno u § 178. in fine kriv. zak., pa se osudjuje po istom §-u na četiri godine robije, obzirom na § 30. toč. 2. k. z., u koju mu se kazan imade uračunati pritvor i istražni zatvor počam od 7. ožujka 1930. pa do 6. svibnja 1930. Nadalje da po § 297. zak. o sud. kriv. post. plati u ime oštete N. M. za troškove liječenja, bolnice, podvoza i pogreba ukupni iznos od 1.600 D, za izgubljenoga sina 10.000 D i za pristup sudu 150 D, dok se isti sa viškom svoga odštetnoga zahtjeva otpućuje na redoviti put gradjanske parnice. Napokon, da po § 310. zak. o sud. kriv. post. naknadi troškove kriv. post., koji se proglašuju nenaplativima, dočim je po § 314. zak. o sud. kriv. post. dužan, da plati taksu na ovu osudu, kako to zakon o taksama propisuje;

nakon saslušanja starješine državnoga nadodvjetništva izrekao je ovu presudu: Revizija optuženoga S. K. odbacuje se po § 345. br. 3. k. p., a njegov priziv zbog izreke o kazni i privatno-pravnim potraživanjima po § 353. k. post. otpućuje.

R a z l o z i: Optuženi S. K. pobija osudu prvostepenoga suda zbog povrede materijalnoga zakona, označene u § 337. br. 2. k. p. U opravdanju svoje revizije ističe optuženik, da njegov umišljaj nije išao za tim, da udari N. A. Optužnik navodi, da je čekao S. E. i kada je umjesto ovoga izašao N., udario je ovoga ljevčom, držeći, da je to S. E. Prema tome opravdava optuženik svoju reviziju onamo, da ne može odgovarati za djelo iz § 178. kr. z. na štetu N., jer njegov umišljaj nije išao zatim, da njega napadne, te da je prvostepeni sud djelo pogrješno kvalificirao.

Po propisu § 19. k. z. ne odgovara za umišljeno krivično djelo, tko u vrijeme učinjenja djela nije znao ma za koje od bitnih obilježja bića krivičnoga djela, bila ova stvarne ili pravne prirode. Ovaj zakonski propis ima u vidu zabludu, koja se odnosi na bitna obilježja krivičnoga djela, koja zabluda isključuje umišljaj.

Kada je optuženik udario pok. N. mjesto S. E., bio je u zabludi glede nebitnog obilježja krivičnoga djela, jer što je N. držao za S., nije od važnosti za samo biće krivičnoga djela. Optuženik je radio s umišljajem, da proizvede zabranjeno djelo. On je htio to djelo i izveo ga je, samo što je objektom toga djela bilo drugo lice, a ne ono, na kojem je to djelo htio da proizvede. A to nije od bitnosti po samo biće krivičnoga djela, koje jo po optuženiku počinjeno, jer je to djelo zaista i počinjeno.

Pošto ne postoji povreda materijalnoga zakona po § 337. br. 2. kr. p., valjalo je reviziju optuženoga S. K. po § 345. br. 2. k. p. kao očigledno neosnovanu odbaciti. Priziv optuženikov zbog odluke suda o kazni i o privatne-pravnom potraživanju otpućen je po § 353. kr. p., jer je kazna odmjerena optuženikovoj krivici primjereno, a odštetni zahtjev nije pretjeran.

Djelo iz §-a 316. kr. zakona ne može se učiniti učinom iz §-a 320. kr. z., nego samo učinom iz §-a 314. kr. z.

Rješidba stola sedmorice od 23. svibnja 1930. br. 22/2 Kre.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni povodom podnešene po državnom tužiocu revizije proti presudi sudbenoga stola u Srij. Mitrovici od 23. travnja 1930. Kzp. 519/1930., kojom je rečeni sudbeni stol sudio: K. F..... k r i v j e:

što je u više navrata tečajem mjeseca ožujka 1930. u namjeri, da prisvajanjem tudje pokretne stvari sebi pribavi protupravnu imovinsku korist, oduzeo niže poljoprivrednoj vinogradskoj i voćarskoj školi u Iloku iz podruma iste vina u vrijednosti ispod 300 D, pa je time počinio prestup protiv imovine kradjom iz § 320. od. 1., s toga se osudjuje po § 320. od. 1. primjenom § 70. k. z. na kazan strogog zatvora u trajanju od dva mjeseca, u koji mu se zatvor po § 77. k. z. uračunava odležani pritvor i istražni zatvor od 17. ožujka 1930., po § 310. k. p. ima da snosi troškove krivičnoga postupka, koji se po § 309. proglašuju nenaplativima, konačno ima da na ovu osudu po pravomoćnosti iste plati taksu po zakonu.

Oštećena se po § 397. k. p. sa svojim odštetnim potraživanjem upućuje na gradjansku parnicu;

iza održanog javnog pretresa i saslušanog razlaganja izvjestitelja kao i iza saslušanih izvedba zamjenika starješine drž. nadodvjetništva i branitelja optuženikova izrekao je ovu presudu: Revizija državnoga tužioca odbacuje se po § 349. skp.

R a z l o z i: Državni tužilac opravdava reviziju sa povrede materijalnoga zakona, predvidjene u § 337. t. 2. skp., što je prvostepeni sud djelo kvalificirao kao kradju iz §-a 320. k. z., ma da postoji kvalifikacija opasne kradje iz § 316. br. 1. i 3. k. z., te što prvostepeni sud pri tom nije uzeo u razmatranje izjave pitomaca oštećene

Digitized by Google

skole, koji kao svjedoci iskazaše, da je vino uzimao iz zatvorenih prostorija sa ključem od stana optuženikova i po noći prigodom noćnih inspekcija, kada je sve u školi pošlo na počinak. Dakle da je izreka suda glede odlučnih činjenica nepotpuna. Time drž. tužilac upućuje na povredu formalnoga zakona iz § 336. toč 6. skp.

Što se tiče pitanja, da li je kradja izvedena iz zatvorenih prostorija otvaranjem ključem i da li postoji prema tome kradja iz § 316. br. 1. skz., to revizija drž. tužioca već i s tog razloga nije osnovana, jer drž. tužilac niti je podigao optužbu, niti na glavnom pretresu proširio ovu glede kvalifikacije djela iz § 316. br. 1. k. z., pa s toga sud, jer zbog ovoga čina nije mogao ni osude izreći, nije imao ni povoda se obazirati u svojim razlozima na ove činjenice.

Revizija je pak neosnovana i u pogledu djela, kako je ovo pod optužbu stavljeno. — Sud je na osnovu dokaznog materijala, iznešenoga na glavnom pretresu, po svojem slobodnom uvjerenju uzeo dokazanim, da je u nakani optuženikovoj bilo, da ukrade stvari od male vrijednosti i da je doista uzeo vina u vrijednosti ispod 300 D.

Ovo drž. tužilac i ne pobija u svojoj reviziji, već što prvostepeni sud nije uzeo, da je kradja izvedena noću, neuvažujući odlučne činjenice iznešene na glavnom pretresu u pogledu ove okolnosti, pa da stoga postoji opasna kradja iz § 316. t. 3. k. z.

Kradje i utaje normirane u § 320. k. z. jesu posebni delikti, koje je zakonodavac obzirom na nakanu počinitelja, da oduzme i utaji stvar od malene vrijednosti, obzirom na stanje nevolje, koje je potaklo počinitelja na djelo kao i obzirom na predmet oduzeća i utaje, privilegovao u pogledu kazni. Kada je pak zakonodavac zbog ovih posebnih okolnosti ove kradje i utaje privilegovao, to iz toga slijedi, da odredbe zakona iz § 316. k. z., koje vrijede za krivična djela protiv imovine iz § 314. k. z., ne mogu do primjene doći kod krivičnih djela iz § 320. k. z.

Stoga se je prvostepni sud, čim je po svojem slobodnom uvjerenju utvrdjenim uzeo, da postoji djelo iz §-a 320. k. z., suvišno upustio u razlaganje, da li je kradja učinjena noću, kada i utvrdjenjem ove okolnosti ne može doći do primjene § 316. t. 3. k. z. — Stoga je valjalo reviziju drž. tužioca po § 349. skp. odbaciti.

c) Trgovačko-mjenbeno

Sporovi, doznačeni trgovačkoj sudbenosti, ne mogu radi samoga iznosa doći pred mališni sud.

Rješidba stola sedmorice od 20. lipnja 1930. br. 3428.

(Odluka sudb. stola u Z. od 4. srpnja 1929. br. 48.149/gr., rješenje ban. stola od 6. ožujka 1930. br. 245.)

U usmeno raspravljenoj parnici K. F. iz V. G. tužitelja, protiv W. M., L. I., S. S., G. P., H. S., L. R. u. z. g. i k., B. P., H. F., Č. M., Š. P., O. S., Ć. J., B. A. i J. M., svih iz Z., tuženih, prvo i deveto tuženi radi 550 D. spp. u kojoj je

s u d b e n i s t o l u Zagrebu odlučio, da se spisi gore navedene parnice ustupaju kotarskomu sudu I. u Z. kao mališnomu na nadležno uredovanje; a

b a n s k i s t o l ništovnu žalbu prvo- i deveto- tuženoga odbacio, njihov utok otputio i pobijanu odluku prvostepenog suda potvrdio;

s t o l s e d m o r i c e je riješio: Povodom ništovne žalbe i izvanrednoga previdonga utoka tuženih W. M. i H. F. poništavaju se suglasne odluke nižestepenih sudova i prvostepenom sudu nalaže, da zapisnik od 5. ožujka 1929. br. 18088/gr. iznova u rad uzme i dalje po zakonu postupa mimo razloga poništenih odluka. Rješidba o trošku pravnih lijekova ostavlja se konačnom rješenju parnice.

R a z l o z i: Po propisu § 2. t. 7. zakona od 3. listopada 1876 o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenim sudovima doznačeni su sudbenosti trgovačkoj bez obzira na to, da li su stranke trgovci ili nisu, sporovi izmedju utemeljitelja kojega dioničkoga društva i potpisatelja dionica, koji izviru iz potpisanja istih. Pošto tužitelj temelji svoj tužbovni zahtjev na propisu § 154. trg. z. i traži od tuženih W. M. i drug, kao utemeljitelja G. z. b. d. u Z., solidarni platež iznosa od 550 D spp., što ga je uplatio povodom supskripcije dionica, to nema sumnje, da taj spor spada isključivo pred sud, koji vrši trgovačku sudbenost u nazočnom slučaju pred sudbeni stol u Zagrebu kao trgovački sud, te nema mjesta primjeni propisa zakona od 6. veljače 1929. br. 9601.

Digitized by Google

Budući da su odluke nižestepenih sudova utemeljene na uporabi zakona očito pogrješnoj, valjalo ih je povodom pravnoga lijeka tuženih W. M. i H. F poništiti i odrediti zakoniti postupak.

Posrednika pripada mešetarska providba samo onda, ako je pogodba, perfektuirana izmedju naručioca posredovanja i kupca, u uzročnoj vezi s naručenim posredovanjem.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B., u Zagrebu od 12. travnja 1927.

(Presuda okružnog suda u Celju, Cg. III. 301/26, presuda višega zemalj. suda, Bc II 162.26.)

Tužitelj A., posrednik za nekretnine, sklopio je pogodbu s tuženim B., kojoj je bila svrha naći primjerene nekretnine, koje bi htio kupiti M. za svoga sina. S tom pogodbom obvezao se tuženi, da će platiti tužitelju 2% mešetarske providbe prigodom sklapanja ugovora za bilo koje od nekretnina, označenih u istovremeno uručenom popisu. Medju njima bile su takodjer nekretnine Z., koje su bile vlasništvo N. Spomenuta mešetarina imala bi prema ugovoru pripasti i za onaj slučaj, ako tuženi nekretnine, označene tužitelju za prodaju, navede drugim osobama ili posreduje samo za njih tako, da bi jedne ili druge nekretnine bile kupljene posredno ili neposredno uslijed tužiteljevih podataka danih tuženome.

Tuženi nije ništa kazivao M-u o toj mešetarskoj pogodbi, ali je rekao to njegovome sinu, koji je tuženikov svak, da je posjed Z-a na prodaju. Na to je ovaj odgovorio, da otac M i onako znade za te nekretnine Z-a. Nakon toga je tuženi obavijestio tužitelja, da M i vlasnik nekretnina pregovaraju, koje nekretnine je nato M i kupio za 425.000 D, na temelju česa se zahtijeva mešetarska providba u iznosu D 8.500.

Utvrdjeno je, da M o pregovorima i o ugovorenoj kupoprodaji nije ni znao, da se je tuženi našao u tužiteljevoj pisarni, da pomogne naći primljene nekretnine, koje bi bile s voljom M-u. Napose je utvrdjeno, da je M još pred godinu dana o Božiću pregovarao s vlasnikom nekretnina Z i da tada do kupoprodaje nije došlo samo radi previsoke kupovnine i da je nato u travnju 1926. sam vlasnik nekretnina Z došao u kuću M-a radi kupoprodaje, koja je bila i sklopljena za navedenu kupovninu od 425.000 D.

Sve tri molbe odbile su tužbeni zahtjev, i to s t o l s e d m o r i c e i z o v i h r a z l o g a:

Revizja razlaže sasvim pravilno, da dužnost plaćanja mešetarske providbe nije ovisna od stvarnoga sudjelovanja posrednikova kod sklapanja pogodbe, već da je sasvim dovoljno, ako je posrednik omogućio pregovore izmedju prodavaoca i kupca. Ali sklapanje pogodbe mora svakako biti u uzročnoj vezi s naručenim posredovanjem. Posrednik mora bar nešto učiniti, da omogući navadjanjem prodavaoca odnosno kupca nekretnina sklapanje pogodbe, koja bez toga ne bi bila sklopljena.

U konkretnome slučaju je utvrdjeno, da je tužitelj naveo tuženiku prodavaoce, koji su bili vlasnici takovih nekretnina, kakove je želio kupiti M za svoga sina, kao i to, da je sklopljena kupoprodajna pogodba o nekretninama, koje su bile navedene tuženiku po tužitelju posredniku. Uprkos tome trebalo je potvrditi prizivnu osudu, da utužena mešetarska providba ne pripada tužitelju, jer izmedju djelovanja tužiteljeva i zaključka konkretne kupoprodajne pogodbe nema one uzročne veze, koja bi mu dala pravo, da zahtijeva platež mešetarske pogodbe. Neprijeporna mešetarska pogodba, sklopljena dne 4. veljače 1926. izmedju parničnih stranaka, ima dva dijela. U prvome dijelu obvezao se tuženi, da će platiti 2% providbe kod sklapanja pogodbe za bilo koje od označenih mu nekretnina. Nije utvrdjeno, a i ne tvrdi se, da je tuženi sklopio kupoprodajnu pogodbu bilo za sebe bilo za M-ova sina, naprotiv je utvrdjeno, da je pogodbu sklopio sam M. i to bez tuženikova sudjelovanja. Iz toga dijela mešetarske pogodbe ne može dakle tužitelj zahtijevati od tuženika isplatu utužene mešetarske providbe.

Drugi pak dio mešetarske pogodbe ima svrhu, da očuva tužitelja posrednika od gubitka providbe za slučaj, kada bi tuženi naveo nekretnine, označene mu po tužitelju, drugim osobama ili bi sam posredovao za njih tako, da bi one bile kupljene po tim osobama posredno ili neposredno uslijed podataka, danih tuženiku po tužitelju. Za taj slučaj bio bi tuženik odgovoran tužitelju za štetu prouzročenu s gubitkom mešetarske providbe. Ali ni u tom pogledu nije opravdan tužiteljev zahtjev, jer je

Digitized by Google

utvrdjeno, da je M kupio nekretnine samo uslijed već prijašnjih pregovora s vlasnikom tih nekretnina i uslijed kasnije njegove ponovne ponude, premda se i te nekretnine nalaze medju onima, koje je tužitelj označio tuženiku, da su na prodaju. Ali ipak ta činjenica, da ih je tužitelj označio tuženiku, nije bila ni posredno ni neposredno povodom za kupnju nekretnina. Iz toga slijedi, da su obje niže instancije pravilno zaključile da ne postoji uzročna veza izmedju prodaje nekretnina Z kupcu M i izmedju djelovanja tužiteljeva iz mešetarske pogodbe. Dakle ni iz drugoga dijela te pogodbe ne može tužitelj izvadjati svoj zahtjev.

Premija prve godine ne može se tužiti odnosno dosuditi, ako osiguravatelj nije nosio riziko.

Rješidba stola sedmorice od 24. travnja 1930. br. 1925.

(Osuda sudb. stola u Z. od 31. listopada 1929. br. 58.434/gr., rješidba banskoga stola od 15. siječnja 1930. br. 45.989).

D., osiguravajuće društvo u Z. tužilo je tt. T. g. p. L. pred sudbenim stolom u Zagrebu na platež prvogodišnje premije od D 25.681 spp.

Sudbeni stol u Z. udovoljio je tužbi i to iz ovih razloga:

»Tužitelj tvrdi, da je sklopio sa tuženom ugovor o osiguranju njezine pilane »L« u L. L. od požara i gromova za vrijeme od 27. prosinca 1924. do 27. prosinca 1934., prihvativši u cijelosti njezinu ponudu dto. L. L. 34. prosinca 1924.

Godišnja ugovorena premija na policu br. 4473 iznaša D 1.789, a na policu br. 44.736 D 23.892 ili ukupno 25.681.

Pošto prvotužena cijelu prvogodišnju dospjelu premiju u utuženom iznosu nije platila, to je tužiteljica sa danom 27. prosinca požarno osiguranje tužene izvan kreposti stavila.

U smislu ust. § 4. tužiteljevih općenitih pravila i § 486. trg. zakona traži tužitelj dospjeli obrok prvogodišnje premije. Nadležnost ovoga suda temelji tužitelj na ust. § 19. opć. svojih pravila.

Tužena stavlja prigovor nenadležnosti ovog suda i poriče, da duguje tuženi iznos, jer pošto osiguranik nije platio premiju, da i osiguranje nije stupilo na snagu i tužiteljsko društvo nije nosilo nikakov riziko. Tužena dalje tvrdi, da je promašena pasivna legitimacija, jer da ona nije nikakovu ponudu potpisala. Nadalje tvrdi tužena, da bi tužiteljica imala pravo samo 25% utužene premije tražiti, jer su četiri društva razdijelila riziko, kako je to iz police vidljivo.

Prigovor nenadležnosti ne može se uvažiti obzirom na § 19. opć. tužiteljevih pravila. Prigovor promašene pasivne legitimacije nije uvaživ, jer je tužena ponude potpisala.

Opravdanost tužiteljskoga potraživanja na dospjeli obrok prvogodišnje premije temelji na ust. § 4. tužiteljskih općenitih pravila i ust. § 486. trg. zakona.

Tvrdnja tužene, da bi tužiteljica imala eventualno pravo samo na 25% dospjeloga obroka, nije uvaživa, jer je tužitelj jedino sa tuženom ugovor sklopio i jedino je on obvezan prema tuženoj, a prema tome i ovlašten na primanje premije.

Naknada parbenih troškova temelji se na ust. § 573. grpp.«

Banski stol je povodom tuženikova priziva preinačio napadnutu nižu osudu i sudio, da se tužitelj D. o .d. odbija sa tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom na platež osiguravajuće premije od D 25.681 spp, pa da je dužan platiti tuženoj parbeni trošak, i to iz ovih razloga:

»Tužena naročito u ovoj parnici priznaje (zap. od 2. prosinca 1926.), da je potpisala ponude, na koje je od tužitelja primila police. Time je medju strankama sklopljena pogodba o osiguravanju proti šteti i to prema sadržini polica i općenitim uslovima za osiguranje proti požaru, sadržanim u istim policama. Nadležnost prvostepenoga suda osnovana je na § 19. općenitih uslova.

Prema sadržini police vrijeme osiguranja je odredjeno od 27. prosinca 1924. do 27. prosinca 1934., no uvjetno uz uplatu u gotovom premije sa pristojbama u iznosu od D 1.789 i D 23.892. Po § 4 općih uslova osiguranje stupa na snagu samo nakon točne uplate premije sa pristojbama, a šteta nastala prije uplate nema se nadoknaditi. Tim su stranke u smislu § 469. toč. 5. i 473. trg. zak. odredile u pogodbi rok, kada počima osiguranje, te je ugovoreno, da počinje tek uplatom prve premije. Uslijed toga po toj pogodbi osiguratelj nosi pogibelj tek sa časom, kada je uplaćena premija, te

Digitized by Google

ne plati li se premija, ne nosi pogibelj, ali ne može ni tražiti uplatu premije, jer bi time bio bezrazložno obogaćen.

Dok osiguratelj ne snosi nikakov riziko, tako dugo ne može ni tražiti protučinidbe t. j. platež premije.

Po § 4. općenitih uslova, ako dospjeli obrok premije tekućega višegodišnjega osiguranja nije pravovremeno uplaćen, prestaje odmah svaka obveza društva. Društvo je ipak ovlašteno sudbenim putem unovčiti dospjeli obrok premije. U tom slučaju stupa osiguranje opet na snagu u času, kad je društvo premiju primilo.

Prema tome društvo može sudbenim putem utužiti dospjeli obrok premije samo u slučaju, ako je osiguranje već bilo tekuće, t. j. ako je već prije stupilo na snagu, a ne platežom premije bilo prekinuto. Kada društvo naknadno primi premiju, o p e t stupa na snagu osiguranje i to u času primitka premije. Uslijed toga se ova odredba ne odnosi na utuženje prve premije.

I tužitelj svoju tužbu temelji na tome, da je nosio riziko, pa da je uslijed toga ovlašten tražiti i premiju, no kako je navedeno, tužitelj niti je nosio riziko, niti je ovlašten tražiti premiju.

Prema pismu tužitelja od 3. ožujka 1925. on doduše javlja tuženoj, da osiguranje teče od dana, od kojega je osiguranje kod tužitelja predbilježeno, te da tužitelj od toga dana nosi i riziko. No ovo jednostrano pismo nije moglo promijeniti navedene pogodbe o osiguranju, a osim toga tužitelj kasnijim pismom od 5. lipnja 1925. javlja tuženoj, da po općim uvjetima osiguranja tužena nema pravo na odštetu, dok ne uplati premiju.

Bez obzira na navedene razloge, morao se tužitelj s tužbom odbiti s razloga, što je po navodu tužitelja B. R. u ime P. p. L. mjesto gotovine, a uz pokriće iste premije izdao tužitelju mjenicu, pa je time utuženo potraživanje tužitelja utrnulo.

Uslijed toga morao se priziv tužene uvažiti te prvostepena osuda preinačiti i tužitelj s tužbom odbiti, uz dužnost naknade parbenoga i prizivnoga troška tuženoj (§ 573. grpp.)«.

S t o l s e d m o r i c e je tužiteljev previd protiv ove osude bans. stola otputio i istu osudu potvrdio.

Priopćio dr. I. P.

d) Upravno

Ako je ovlast p r o k u r i s t e po poslodavcu ograničena, onda rješenje spora, nastaloga izmedju njega i poslodavca iz s l u ž b o v n o g a odnosa, spada pred obrtnu oblast, a ne pred redoviti sud.

Rješenje vel. župana zagreb. oblasti od 10. rujna 1926. br. 45.772.

(Odluka gradskoga poglavarstva kao obrtne oblasti od 20. svibnja 1926. br. 40.650.)

Povodom utoka V. S. protiv odluke gradskoga poglavarstva kao obrtne oblasti, donesene u poslovnom sporu utočitelja V. S. iz O. sa S. bankom d. d. u Zagrebu, obnašao je veliki župan bivše zagrebačke oblasti odlučiti ovo:

U rješenju utoka V. S. iz O., proti odluci gradskoga poglavarstva u Z. kao obrtne oblasti I. molbe od 20. svibnja 1926. br. 40.650,

vidiv, da je V. S. bio doduše u trgovačkom registru upisan kao p r o k u r i s t a kod tužene S. banke d. d. u Z., ali da je opseg njegove prokure bio po poslodavcu toliko ograničen i stegnut, da od sadržaja prokure, kako ga opisuje §. 38. trg. zakona, nije ostalo u stvari ništa, prema čemu V. S. uistinu do na 2 godine ranije nije bio ovlašten obavljati one činc, koje bi kao prokurista po zakonu bio ovlašten činiti tako, da faktično ne može biti smatran prokuristom tužene banke;

vidiv, da je za prosudjivanje odnošaja tužiteljeva prema tuženoj mjerodavan faktični njegov djelokrug, a ne formalni upis u trgovački registar, koji imade da označuje njegovo ovlaštenje prema trećim osobama;

vidiv, da doduše po § 39. trg. zakona ograničenje ovlasti prokuriste nema pravne moći prema trećim osobama, no da je tužitelj, kao činovnik tužene, dužan bio, da se drži naloženoga mu ograničenja po poslodavcu;

vidiv dakle, da V. S. kao bankovni namještenik spada u red trg. pomoćnika, kojima nisu povjereni poslovi više vrsti;

vidiv povrh toga, da se prema §. 2. točka 4. zakona od 3. listopada 1876. o sudbenosti trg. mjen. i postupka pred trgovačkim mjenbenim sudovima, doznačuju

Digitized by Google

nadležnosti trg. sudova bez obzira na to, da li su stranke trgovci ili ne, raspre iz pravnih razmjerja trgovaca sa svojim prokuristima, trgovač. punomoćnicima i pomoćnicima, na koliko ne spadaju u djelokrug obrtnih oblasti, dotično kotarskih sudova (§. 7.);

vidiv, da je prema tome zakonodavac predvidio, koli za prokuriste toli za punomoćnike i trg. pomoćnike sporove sa njihovim poslodavcima iz pravnih razmjerja, za koje je nadležan trg. sud, i sporove, koji spadaju pred obrtnu oblast;

vidiv, da u smislu §. 7. zakona od 3. listopada 1876. o sudbenosti trg. mjenb. i postupku pred trg. i mjenbenim sudovima, a u vezi sa §. 55. trg. zakona, to jesu sporovi iz službovnog odnošaja pomoćnog osoblja i prava njihova na plaću i uzdržavanje;

vidiv, da se u konkretnome slučaju ne radi o sporu, koji je proistekao iz prokure, niti iz pravnih razmjerja V. S. kao prokuriste, već da se radi o sporu, koji je proistekao iz čisto službovnog odnošaja, koji bi spor nastao bez obzira na kakovu prokuru, te bi odnosni zahtjev V. S.-a glasio jednako, da i nije nosio naslov prokuriste;

vidiv, da je glasom §. 176. obrt. zakona a u vezi sa §. 55. trg. zakona te §. 2. t. 4. citiranog zakona od 3. listopada 1876. nadležna za rješavanje sporova nastalih iz služb. odnošaja, a napose iz prestanka službovnih odnosa jedino obrtna oblast;

vidiv, da za rješavanje gornjeg utoka ne može biti mjerodavno rješenje ministarstva trgovine i industrije u Beogradu od 13. srpnja br. 5815/III., jer je to rješenje izašlo poslije napadnute odluke i utoka, nego da je za rješavanje ovoga odlučno pravno stanje, kakovo je postojalo u doba njegova uloženja odnosno u doba izdanja odluke, koju on napada;

vidiv, da i ranije normativne rješidbe razlikuju sporove iz službenoga odnosa i drugih razmjerja, te da prave razliku izmedju trgovačkih pomoćnika, koji imajući prokuru istu faktično i vrše, i onih gdje faktično njihovo ovlaštenje odgovara formalnom zakon. ovlaštenju;

vidiv napokon da je obrtna oblast u konkretnome slučaju sudska oblast, koja se ima držati zakonskih propisa;

obnalazi veliki župan zagrebačke oblasti uvažnjem utoka napadnutu odluku prvomolbene oblasti ukinuti i ovoj naložiti, da tužbu V. S. proti S. banci d. d. u Z. kao nadležna oblast odmah u meritorni pretres uzme i donese rješenje u smislu §. 176. o. zakona.

Priopćio dr. *I. P.*

e) Primjena propisa zakona o taksama

Odmjerenje takse u stečajnom postupku.

Suglasna rješenja zemalj. suda u Šibeniku od 7. travnja 1930., višega zemalj. suda u Splitu od 30. travnja 1930., financ. direkcije u Splitu od 18. ožujka 1930. br. 26.945 s jedne strane prema rješenju generalne direkcije posrednih poreza u Beogradu od 4. lipnja 1930. br. 38.305 s druge strane.

Stečajna masa A. ustala je proti stečajnoj masi B. tražbom pod Cg VIII a) 285/29 zemaljskoga suda u Šibeniku uz ovaj tražbeni zahtjev: »Biva utvrdjena kao likvidna u trećem razredu vjeresija tražiteljice u stečaju D. B. u iznosu od L 348874.« U činjeničnom stanju ove tražbe navedeno je: »Ova parnica je parnica utvrdjenja, a interes je tog utvrdjenja mnogo manji, nego li što je iznos duga prema eventualnoj nadi realizacije stečaja, koja realizacija u stečaju na korist tražiteljne stranke prikazuje maksimum od 60.000 D, te na ovaj iznos procjenjujemo interes utvrdjenja u smislu § 110. steč. reda.« Dosljedno ovome tražiteljica je tražbu biljegovala sa D 2100. Tražena je u odgovoru na tražbu uz ostalo navela ovo: »Tražba mora biti taksirana u smislu T. Br. 173, 174 taksenoga zakona, biva sa biljezima u iznosu D 31701, a ne sa biljezima u iznosu D 2100, kako je to tražiteljica učinila, jer spomenuti tražbeni zahtjev, izražen u novčanoj vrijednosti, ne može se niže procijeniti (§ 56. pr. sudske vlasti.)«

Zaključkom od 7. travnja 1930. je zemaljski sud u Šibeniku pozvao stranku tužiteljicu, da u roku od 30 dana nadomiri D 29.801 za spornu taksu, jer će protivnom slučaju nastupiti posljedice iz čl. 231. br. 4. pravilnika za izvršenje zakona o

Digitized by Google

taksama, a to s ovih razloga: »Upitna je tužba, u kojoj je po tužećoj stranci naznačena vrijednost spora sa D 60.000, taksirana sa D 2.100. Istina je, da je mjerodavna u smislu § 56. II. stavka P. S. V. normativna vrijednost spora naznačena od tužeće stranke i to vrijedi osobito za parnice za utvrdjenje. Ali u konkretnom slučaju tražbeni zahtjev glasi:

»Biva utvrdjena kao likvidna vjeresija tužiteljice u stečaju D. B. u iznosu od L 48874, pak se stoga vrhu ovoga iznosa imaju naplatiti takse iz T. Br. 173, 174 taksene tarife, jer se na temelju 1. napomene iz tarif. br. 174. naplaćuju takse prema vrijednosti cijeloga tužbenoga traženja, kako glasi rješenje financijske direkcije u Splitu od 18. ožujka 1930. Br. 26945/30. Sporna svota od L 348874 predstavlja vrijednost u D 1046622, vrhu koje treba platiti taksu u smislu T. Br. 173, 174 D 31701. Uplaćeno je dinara 2100, to preostaje nadomiriti D 29801.«

Tražiteljica je proti ovome zaključku uložila utok, no ovaj bi odbijen zaključkom višega zemalj. suda u Splitu od 30. travnja 1930 s ovih razloga: »Oznaka vrijednosti spornoga predmeta — i to samo za slučajeve, kada se ne radi o novčanom iznosu — mjerodavna je za odredjenje nadležnosti (§ 56. p. s. vl.), ali ne za naplatu takse, za koju važe propisi taksenoga zakona. Po ovome gradjanski sporovi potpadaju pod takse iz T. Br. 173., 174. odnosno 175. prema tome, da li je vrijednost spora procjenjiva ili nije. Da bi se ovdje radilo o neprocjenjivom predmetu, to ni isti utjecatelj ne tvrdi, no on hoće, da i ako traži utvrdjenje likvidnosti svoje tražbine u iznosu L 348874, da cijela vrijednost tražbenoga zahtjeva, o kojoj govori T. Br. 173, 174, jest pravni interes na parnici utvrdjenja, a da ta iznaša 60.000 dinara. Nego pogrješno je ovo mišljenje utjecatelja, jer vrijednost spornoga predmeta u smislu T. Br. 173, 174, ne ovisi o visini interesa, što ga ima tužilac, ni o mogućnosti ili vjerojatnosti naplate njegove tražbine, nego o visini spornoga predmeta, koji se tužbom traži u vremenu podizanja tužbe. Nuzgredno je konačno ovdje, što se prema propisima stečajnoga reda ne traži dosudjenje nekoga prava, nego samo utvrdjenje, jer to ne mijenja narav procjenivosti spornoga predmeta. Osnovan je dakle u zakonu pobijani zaključak, koji je izdan i u suglasju sa mišljenjem financijske direkcije u Splitu od 18. ožujka 1930. br. 26.945. U ostalom kada bi ovo mišljenje i bilo pogrješno, ostalo bi prosto utjecatelju, da u smislu čl. 22. taks. zak. i pravil. čl. 208. zatraži povraćaj takse više naplaćene.«

Ovaj zaključak je pravomoćan. Tražiteljica poslije svega ovoga obrati se žalbom generalnoj direkciji posrednih poreza u Beogradu, koja je svojom odlukom od 4. lipnja 1930. br. 38505 izrekla slijedeće: »Nema dvojbe, da je svrha predmetne tužbe jedino ta, da se utvrdi dužnost priznanja sa strane tužene stranke, da li postoje uopće sporne tražbine ili ne i u kojoj visini. Ova tužba nije uperena na nikakov prenos (davanje). To je stvar posebnoga postupka, naime stečajnoga. Stoga važi za ocjenu vrijednosti spornoga predmeta propis § 14. stav. 1. carske naredbe od 15. rujna 1915. (l. d. z. br. 279), koji navodi baš § 56. stav. 2. zakona od 1. kolovoza 1895. (l. d. z. br. 111 jurisdikcijona norma), dakle u ovom slučaju 60.000 D. Ovi propisi su na osnovu čl. 7. zakona o izmjenama i dopunama u zakonima o taksama i pristojbinama od 25. listopada 1923. (Sl. Nov. od 6. studenoga 1923. prilog VIII—1923.) još u potpunoj važnosti.«

*

Prema članu 43. postojećega taksenoga zakona: »Sva objašnjenja, tumačenja i uputstva, koja izda generalna direkcija posrednih poreza o primjeni propisa zakona o taksama, su obavezna za sve vlasti.« Tako u nazočnom sporu ima 2 sudska rješenja i onaj financijske direkcije u Splitu, koja nalažu tražiteljici dopunu taksa, te rješenje generalne direkcije posrednih poreza u Beogradu, koje negira dopunu takse. Nas interesira pravna strana rješenja generalne direkcije posrednih poreza u Beogradu. U rješenju se kaže: »Ova tužba nije uperena na nikakov prenos (davanje). To je stvar posebnoga postupka naime stečajnoga.« Prema § 1. carske naredbe od 10. prosinca 1914. (l. d. z. br. 337. stari stečajni pravilnik) i § 2. stečajnoga zakona od 23 studenoga 1929. br. 94910 (Sl. Nov. od 1. pros. 1929. br. 282) stečajna masa — dužnikova imovina — uzima se na čuvanje i upravu po naredjenjima ovoga zakona i upotrebljuje se za zajedničko n a m i r e n j e ličnih vjerovnika, koji u vrijeme, kada se stečaj otvara, imaju imovinsko-pravnih zahtjeva protiv dužnika (stečajni vjerovnici). Ako stečajni vjerovnici žele imati dio od imovine dužnikove (stečajne mase), moraju svoje tražbine prijaviti u stečaj (§ 102. staroga i § 114. novoga steč. zakona). Smatra se, da je tražbina u stečaju utvrdjena, ako ju je upravitelj stečajne mase priznao, a nitko ju od stečajnih vjerovnika za to ovlaštenih nije osporio (§ 109. staroga, § 121. novoga steč. zakona). Pravosnažne odluke o ispravnosti i i s p l a t n o m redu tražbina

Digitized by Google

dejstvuju prema svim stečajnim vjerovnicima (§ 112. staroga, § 124. novoga steč zakona). Čim dakle vjerovnik postigne utvrdjenje likvidnosti svoje vjeresije, to mu je stečajna masa dužna d a t i pokriće te vjeresije. Hoće li to pokriće biti u cjelini ili djelomično, to zavisi o uspjehu realizovanja mase i o visini ukupnoga duga, što se ostvaruje jedino diobom mase.

Stečajna masa A prikazanom tražbinom protiv stečajne mase B traži terminologijom stečajnoga postupka »utvrdjenje likvidnosti svoje vjeresije«, što drugim riječima znači: traži isplatu vjeresije, pa je i te kako uperena na davanje. I u stečajnom postupku davanje ostaje davanje, jer čim je utvrdjena likvidnost, to je obveza davanja sa strane tražene neizbježiva. Nema razlike izmedju zahtjeva »utvrdjena je likvidnost vjeresije« i »tražena je dužna, da plati (dade)...« Rješenje generalne direkcije posrednih poreza pozivlje se na carsku naredbu od 15. rujna 1915. i u njoj spomenuti § 56. zakona od 1. kolovoza 1895. Druga stavka § 56. glasi: »U drugim slučajevima, gdje sporni predmet n e sastoji od novčane vrijednosti, za odredjenje nadležnosti tražitelj će u tražbi označiti vrijednost spora.« Pošto se u tražbi Cg VIII. a) 285/29 traži likvidnost vjeresije L. 348874, to § 56. uopće u ovom slučaju nije upotrabljiv, što je isto, kao da ne postoji, a ono, što ne postoji, ne može biti ičijim oslonom. Prema navedenomu bi stečajna masa A nedvojbeno imala da plati dopunu takse, jer su zakonski propisi odviše jasni. Što će dalje da se iz ovoga rješenja izleže, pokazat će sudbena praksa.

Priopćio Ivo S t a n o š, javni bilježnik u Biogradu.

Crnogorsko pravosudje i pravno shvaćanje u anegdotama

VI. — DA PLJUNU JEDAN DRUGOME U TURIN.[1])

Gusti Parteli i Djovanin Djemini, Albanezi, koji su živjeli na Cetinju, obojica veliki pjanci, jedne večeri se medjusobno pobiše i posvadiše. Policija ih pritvori i sjutra dan izvede pred upravitelja varoši — Tomaša Vukotića. Tomaš ih je obojicu poznavao kao skitnice i beskućnike, pa pošto ih je dobro iskorio i izasramotio, završi:

— Pljunite jedan drugome sad u turin, pa idite s Bogom.

— Je li to presuda, — upitaše oni.

— To vi[2]*) je presuda i druge nema.*

VII. — ŠUTO I KADIJA.

Za vrijeme, kada je Nikšić bio turski, Šuto Roganović poćerao nešto živo na pazar i prodao na veresiju nekomu kasapu.[1]*) Tražio novac više puta, ali mu kasap na posljetku odreče dug. Šuto podje u Nikšić, pozove kasapa u sud pred kadijom. Kasap dug i tu odriče.*

— Možeš li se zakleti? — upita ga kadija.

— Mogu.

Donesu »Koran«, na koji je kasap trebao da stavi ruke i da se kune.

Šuto, videći, da mu propade novac, prisjeti se i reče:

— Aman kadija, za carsko zdravlje, ne dozvoli, da prljavih ruka tiče tu svetu knjigu, prije no uzme avdes.[2]*) (Ta sveta knjiga, priča poslije Šuto, bješe kao stelja od samara.)*

Kadija se nadje postidjen i odmah naredi, da kasap plati dug.

VI. — [1]) nos; [2]) vam.

VII. — [1]) mesar, koji kolje blago.

[2]) jutarnja turska molitva.

Digitized by Google

VIII. — MITAR BELOV I POP ILIJA.

Mitar Belov Plamenac, iz Crmnice, imao je spor protivu popa Ilije Plamenca, tadašnjega ministra vojnog, inače velikoga ljubimca knjaza Nikole.

Sva je Crna Gora znala, da je Mitar u pravu; ali uzalud. Popa Iliju nijedan sud nije smio pozvati ni na odgovor, a kamo li ga osuditi, tužio je popa i pred knjazom Nikolom toliko mahova.

Knjaz Nikola, da bi sačuvao Plamenca i oslobodio se Mitra, naročito udesi, da njegov spor riješi na dan pomračenja sunca. To se odigralo 5. lipnja 1890. godine. Prizove obojicu parničara i pred velikijem brojem Crnogoraca reče:

Mitre, ako se do malo ne obuče sunce u crno, ti si potpuno prav, a u tom slučaju, ja ću ti ispraviti i sve će ti pop Ilija platiti; a ako se obuče, kriv si ka crni djavo, pa sam Bog hoće, slava mu i milost, da te kroz njegovo sunce kazni, zašto mučiš evo tri godine svoga rodjaka.

Nastupilo je pomračenje.

Mitar pogleda, pade od straha ničice na zemlju; pa pobavučke[1]) *poljubi knjaza u ruku, a popa Iliju u kraj od haljine.*

IX. — I JA TAKO.

Murgeza Vukčević je bio plemenski sudac u lješanskoj nahiji. Rijetko je ko od Lješnjana išao, da se žali protivu njegovih presuda.

— Kako sudiš, Murgeza, ovome narodu, te niko ne dolazi kod mene, da se žali na tebe, — upita ga jednom prilikom Petar sveti.

— Ja lako, sveti vladiko, boljemu bolje, goremu gore, i tako se ne kriva[1]) *nikome.*

— Vaistinu, i ja tako sudim.

X. — NE ĆE SINA, DA OCU PRESUDJUJE.

Šuto Roganov iz Pješivaca davijao se[1]) *sa Počekom oko izvora, na kojima su bili mlini. Crnogorski veliki sud, kojemu je bio predsjednik vojvoda Djuro Cerović, donio je presudu na štetu Šutovu. Šuto se požalio protivu ove presude knjazu Nikoli i tražio naročitoga izaslanika, koji će poći na lice mjesta i smjeti da pravo sudi. Knjaz reče:*

— Daću ti, Šuto, Mila Cerovića, maršala moga dvora, sina vojvode Djura Cerovića, on će ti pravo presuditi i meni podnijeti izvještaj, ko je kriv. Je si li zadovoljan?

— Ne ja, Gospodaru, odgovori Šuto.

— Zašto ne?

— Milo je istina dobar čovjek; ali je muka za oca grdno kazati.

VIII. — [1]) potrbuške t. j. idući na ruke i noge.
IX. — [1]) ne čini krivo.
X — [1]) parničio se.

Digitized by Google

XI. — ZAMIJENIO SVECA.

Pješivac[1]) *K. L. dugova poznatomu kamataru*[2]) *popu Djoki Mijuškoviću stotinu talijera. Za ovaj dug pop Djoka od svoga plemenika*[3]) *vjerujući, da je pošten čovjek, nije tražio nikakvu priznanicu, niti je imao svjedoka, kada mu je novac dao. Došao ugovoreni rok isplate, pop Djoka traži svoj dug; Pješivac ga moli, da ga pričeka i dalje. Tako se odlagalo za duže godina, dok je pop uvidio, da će novac teško naplatiti. Da bi pribavio dokaz, da dug u istini postoji, jednoga prazničkoga dana nadje dužnika na Bogetiće, pa ga u prisustvu nekolicine seljaka zatraži dug.*

— Kakav dug, jesi li pri sebi, — poče se krstiti dužnik. Pop Djoka odmah podje kod svoga rodjaka Nikole Mijuškovića, kapetana Pješivačkoga, prizove sobom dužnika i optuži ga.

K. L. i pred kapetanskim sudom dug odriče. Kapetan upita popa Djoku, da li ima priznanice ili svjedoka o ovom dugu. Pop odgovori, da nema. Kapetan presudi, da se K. L. zakune, da popu nije ništa dužan i da se pop odbije od potraživanja. Pop reče:

— Pristajem, ali da mi se zakune u manastir ostroški, pred čivot[4]) *svetoga Vasilije; a ja ću žandaru, koji će s nama ići i koji će prisutan biti zakletvi, putninu*[5]) *platiti.*

Dužnik pristane i podju zajednički u manastir Ostrog, da položi zakletvu. Kada su prišli pred sami kovčeg svetoga Vasilije, dužnik uzme krst i po pravilu položi zakletvu, da popu Djoki ne duguje ništa.

Pop Djoka, uzbudjen pred ovim činom, i u uvjerenju, da će dužnika kriva zakletva odmah stići, kad vidje, da on zakletvu položi, i ostade živ i zdrav, uhvati jednu veliku ikonu iz ćelije manastirske, pa koliko mu snaga daje, razmahne dužnika s njom po glavi, dokle ga svega oblije krv, a ikona se slomi na dva komada.

Žandar povede i popa Djoku i njegova dužnika pravo na Bogetiće, kod kapetana Nikole. Kapetan nije imao sličnih parnica, pa se nije znao snaći, kako da presudi popa Djoku za ovu krivicu. Uslijed toga uputi i popa i njegova dužnika sa svojim izvještajem u veliki sud na Cetinje.

Toga dana došao je bio u veliki sud, po običaju, i knjaz Nikola, da prisustvuje presudama. Upita suce, ko ima danas parnicu. Odgovoriše mu, da je na red parnica popa Djoke i jednoga Pješivca, i kada mu kazaše, u čemu se parnica sastoji, Gospodar se obrati popu Djoki i reče mu:

— Što ti na um pade, pope Djoka, da razbiješ čovjeku glavu pred čivotom svetoga Vasilije?

— Kako ne ću, Gospodaru. Opljačkao mi je, na pravdi Boga, stotinu talijera. Povedoh ga pred svetijem Vasilijem, da se zakune. On se zakle lažno, pa kada vidjeh, da ga sveti Vasilije ne zgrči[7]) *za krivu zakletvu, rekoh u sam*

XI. — [1]) čovjek plemena Pješivci.

[2]) čovjek, koji daje novac u zajam na velike kamate. — lihvar.

[3]) suplemenik t. j. čovjek istoga plemena; — Mažuranić l. c. (str. 1405.) navodi za to značenje riječ »surodnik« i upućuje (str. 437) na riječ »inoplemenik«, alienigena t. j. inorodac, dok za riječ »plemenik« opet upućuje (str. 942.) na riječ »plemenit«.

[4]) kovčeg, u kojem počivaju kosti sveca.

[5]) putni trošak.

[6]) slika, koja prikazuje kojega sveca.

[7]) ne uzme mu ruke i noge tako, da se njima ne može služiti.

Digitized by Google

sebe: ada ne ćeš, tamo njemu poganski sine, izlaziti zdrav odavde, pa uzeh jednu ikonu sa zida izviše glave svetoga Vasilije, i udarih ga sa njom po glavi, koliko sam god mogao. Pa sad čini, što hoćeš.

Gospodar presudi, da pop Djoka plati stotinu talijera globe u državnu kasu, a stotinu talijera manastiru Ostrogu, za razbijenu ikonu. Presuda je izvršena.

ZAŠTO JE POP DJOKA MUŠKETAO[1]) NIKOLU JOVANOVA.

Pop Djoko Milačić, iz Kuča, bio je opanjkan[2]) kod knjaza Danila, da je imao neke sumnjive sastanke s Turcima. Tvrdi se, da je to učinio bio njegov rodjak Nikola Jovanov Milačić. Uslijed toga knjaz Danilo naredi glavarima iz Bratonožića, da mušketaju popa Djoka Milačića. Ali, Mušika Grujin, iz Klopota, pošlje popu Djoku tajno glas, da ne dolazi na poziv glavara, jer će biti u isti čas mušketan. Dalje mu poruči, da bježi, kud zna, a da će glavari Bratonožićki doći u Brskut u popa Radoja, da ga tobože tu pozovu, pošto tamo idu i perjanici,[3]) koji su odredjeni, da izvrše mušketanje. Dolazak glavara bio je zakazan u nedjelju.

Kada je pop Djoko primio vijest, u subotu veče pozove svoje rodjake, Milačiće, pa im kaza za knjaževu zapovijest i obilježi kao krivca Nikolu Jovanova. — Nek vam je naredno oružje. Svaki sjutra u jutro da idete sa mnom u Brskut, jer ja nijesam meka smokva, da me može pojesti ko god hoće. Sjutra neko mora prije mene umrijeti!

Sjutra dan, rano u nedjelju, dodju kod popa Djoka njegovi rodjaci, medju njima i Nikola, koji ga bio tajno optužio. Podju svi zajedno u crkvu, pošto pred istom ostave oružje. Pop Djoko uzme krst i evandjelje i zakune se pred svim svojim rodjacima, da je na Božju pravdu napadnut, pa ih upita:

— Vjerujete li ovoj mojoj zakletvi?

Svi prisutni povikaše:

— Vjerujemo, pope Djoko, Mi se svi možemo zakleti za tebe, da nijesi nikada bio izdajnik naše države i da te sultan ne bi mogao kupiti ni za kakvo blago.

Pop reče:

— Ajdemo sada da izlazimo iz crkve!

Pošto su izišli i uzeli oružje, pop Djoko dohvati Nikolu Jovanova za rame, odgurne ga tri četiri koraka pred sobom i rodjacima pa produži:

— Sve mi je ovo učinio Nikola Jovanov, no svi oganj u njega.

Prasne plotun pušaka i Bratonožići mušketaju Nikolu Jovanova pred crkvom.

Poslije ovoga pop Djoko poruči glavirima, koji su očekivali, da njega mušketaju:

— Idite doma, glavari Bratonožićki, jer pop Djoko Milačić nije kruška, koju i djeca mogu pojesti!

Glavari se rastanu i podju svojim kućama.

Pop Djoko istoga dana podje na Cetinje i prijavi se knjazu Danilu.

— Što ubi Nikolu Jovanova, upita ga knjaz.

— A što ti, Gospodaru, izagna Pera Tomova i Djordjiju Savova iz Crne Gore u tudji svijet?

XII. — [1]) strijeljati: — [2]) oklevetan: — [3]) dvorska garda.

Digitized by Google

— Radili su da mene išćeraju, pa sam ja njih.
— I Nikola Jovanov htio je da mene ubije, pa ubih ja njega.

XIII. — ZARADIO STO TALIJERA.

Knjaz Danilo je bio odredio, da svaki čovjek, koji bi na skupu, u zavadi, udario drugoga čibukom, plati globu od 100 talijera.

Jednom prilikom sporila se dva Crnogorca pred knjazom Danilom. Knjaz je bio prijek[1]*) čovjek i jednoga od te dvojice, onako u ljutnji,*[2]*) udari čibukom. Bilo je tu više Crnogoraca, a Mujo M. Vukčević dobaci na to: »Ovaj zaradi 100 talijera.« Knjaz odmah osjeti, da je pogriješio, baci čibuk i ode izmedju Crnogoraca, pa izdade naredjenje, da se ova globa ukine.*

XIV. — NI PARE, DUŠE MI.

Jevto Miletin Nikolić, kao kapetan lukovski, kaznio nekolicinu seljaka iz Lukova, zbog neke pogrješke. Seljaci noćno uteku na Cetinje, da se žale knjazu Nikoli. Knjaz pozove Jevta i kazni ga sa stotinu talijera u zlatu.

— Dobro, što me globi, no oću li još biti kapetan?
Gospodar ćuti i ne odgovara ništa.
Jevto opet:
— Oću li biti kapetan, Gospodaru?
Knjaz i dalje ćuti.
Jevto se bliže primakne i uhvati knjaza za gunjinu:[1])
— Kaži mi, Gospodaru, oću li biti kapetan?
Na posljetku Gospodar se okrene i reče:
— Bićeš i dalje kapetan.
— E ni pare, duše mi! Sve će poganski sinovi platiti!
Knjaz se nasmija i udje u palac.

Mićun M. Pavićević.

(Nastavit će se.)

Literatura

Dr. ŠPILER JURAJ: Uputa u sastavljanju molaba za prijem u državljanstvo kraljevine Jugoslavije na osnovu § 12. zakona o državljanstvu od 21. rujna 1928. Zagreb 1930.; str. 34. — Pisac ove brošure je kao referent uprave policije u Zagrebu opazio, da stranke ne znaju valjano sastaviti molaba za primitak u državljanstvo niti obložiti ih nužnim prilozima, — da ne znaju to učiniti onako, kako to traže zakonski propisi i uobičajena praksa upravnih vlasti, ako inače i poznavaju propise zakona o državljanstvu. To ga je ponukalo, da izda ovu brošuru, pa da njome strankama olahkoti posao kod sastavljanja takovih molaba i pribavljanja molbenih priloga. Pri tome je svrnuo pažnju koli na oblik toli na sadržaj molbe; zatim na potrebne priloge, kojima se ima molba obložiti, gdje i kako se dotični prilozi dobivaju; te napokon i na to, kako se molba i prilozi taksiraju (biljeguju). Pisac je odabrao samo § 12. zakona o državljanstvu za ovu »Uputu« poradi toga, što se na osnovi propisa toga paragrafa podnaša 99% od ukupnoga broja molaba za primitak u državljanstvo. »Uputu« je podijelio na dva dijela: I. sastavljanje molaba za lica, koja nisu jugoslavenske narodnosti; — II. sastavljanje molaba za lica, koja su narodnosti jugoslavenske. To je učinio zato, jer lica jugoslavenske narodnosti imaju kod sticanja

XIII. — [1]) oštar, žestok; — [2]) srčba.
XIV. — [1]) gunj.

Digitized by Google

državljanstva neke pogodnosti. Sadržaj je brošure slijedeći: — 1) predgovor; — 2) tekst § 12. zakona o državljanstvu; — 3) I. dio: prirodjenje državljanstva redovnim putem po § 12. zakona o državljanstvu za sve osim za Srbe, Hrvate i Slovence, A.) općenite upute, B.) sadržaj molbe, C.) prilozi molbe, D.) taksiranje molbe i priloga, E.) uredjenje molbe; — II. dio: prirodjenje državljanstva za lica narodnosti jugoslavenske, — sa istim podnaslovima kao u I. dijelu. Na str. 29.—34. nalazi se prilog (dodatak), koji sadržaje: I. upute u stvarima državljanstva, važeće za grad Zagreb, II .popis javnih bilježnika na području grada Zagreba, III. popis konzulata stranih država u Zagrebu, IV. popis zakletih tumača stranih jezika u Zagrebu; — obrazac I.: molba za izdanje svjedočbe o dobrom vladanju, obrazac II.: očitovanje o pripadnosti stanovitoj narodnosti, obrazac III.: popis priloga molbe.

Iz ovoga se sadržaja brošure vidi, da je gosp. pisac imao pri sastavljanju njezinu samo praktičnu svrhu, pa da će ona u praksi zaista vrlo dobro poslužiti svakomu, koji hoće da steče naše državljanstvo bilo za sebe bilo za drugoga. Na brošuri, koje se nabava preporuča, nije naznačeno, gdje se ona može nabaviti i koja joj je cijena, pa se valja u tom obziru obratiti na samoga gosp. pisca. *Dr. L. E.*

UDŽBENIK CRKVENOG PRAVA KATOLIČKE CRKVE. Napisao Dr. K. Gross, javni redoviti profesor bečkog sveučilišta. Prema novom crkvenom zakoniku priredio Dr. H. Schueller, dvorski savjetnik u m. Preveo i dopunio osvrtom na posebne pravne odnose u kraljevini Jugoslaviji Dr. Milan Novak, kr. banski savjetnik u m. Cijena 120 D. Naklada školskih knjiga i tiskanica kr. banske uprave Savske banovine Zagreb 1930.

Na ovu se je knjigu osvrnuo gosp. dr. Herman Fr. u 20. broju ovogodišnjega »Glasnika« biskupija bosanske i srijemske (str. 134.—136.) i preporučio ju najtoplije našemu dušobrižnomu svećenstvu. Za sada samo upućujemo na taj osvrt i naročito ističemo, da će ova knjiga činiti vrlo dobre usluge našim slušačima prava kod priprave za ispite.

Dr. KUŠEJ RADO: Katolička crkev in njeno pravo o povojni dobi. Ova je rasprava izašla u »Zborniku znanstvenih rasprav« VII. (vidi str. 472.), odakle je napose otisnuta. Radi o pitanjima konkordata, sklopljenih poslije svjetskoga rata.

GODIŠNJAK SVEUČILIŠTA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE U ZAGREBU za školske godine 1924./25.—1928./29. — Ova ogromna knjiga od 1192 stranice sadržaje mnogo više, nego bi se moglo zaključivati iz njezina suhoparna naslova. Razdijeljena u toliko odsjeka, koliko imade fakulteta na zagrebačkome sveučilištu (bogoslovski, pravni, filozofski, medicinski, gospodarsko-šumarski, veterinarski, tehnički). Ona u svakome odsjeku daje ne samo statističke podatke i obična službena izvješća o pojedinim fakultetima, već i brojne rasprave. Iz odsjeka o pravničkome fakultetu spominjemo rasprave profesora toga fakulteta: J. Stefanovića o Andori i njenom medjunarodnom položaju, i tri rasprave M. Kostrenčića o pok. Vladimiru Mažuraniću, o Slobodanu Jovanoviću i o pravnoj povijesti u studiju pravnih nauka. Uvod u knjigu sačinjava opširno izvješće rektora.

TUMAČ K ZAKONU O ZEMLJIŠNIM KNJIGAMA. — Nakladom »Tipografije« izašla je ova knjiga od 740 stranica (cijena D 150), kojoj je autorom dr. Mirko Košutić, bivši potpredsjednik sudbenog stola u m. i danas odvjetnik. Komentator je nastojao u knjizi spojiti zahtjeve praktične potrebe s onima znanstvene obradbe, a to mu je i uspjelo učiniti u opsegu, koji nikako ne smeta praktičnosti same knjige. Autor je prikazao najprije pojam i diobu gruntovnoga prava, zatim historički pregled toga prava, čija je načela još i razložio. Svakome §-u dodan je temeljiti tumač, tako da knjiga odgovara potpuno svojoj svrsi. Dodani su i obrasci kao i svi pravilnici i zakoni (npr. o katastru), koji su u savezu s glavnim tumačenim zakonom.

ZAKONIK O SUDSKOM POSTUPKU U GRADJANSKIM PARNICAMA. (Gradjanski parnični postupak) i Uvodni zakon s komentarom i sudskim rješidbama. Priredili dr. Ante Verona i dr. Srećko Zuglia. Po jednakome tipu, po kakvome su spomenuti autori izradili svoj vrlo dobar tumač stečajnome zakonu, izradjen je i ovaj njihov tumač o zakoniku o sudskome postupku u gradjanskim parnicama. Ovo je prvo i najbolje djelo te vrsti kod nas, pa ćemo vjerojatno dosta dugo čekati, dok mu se — i ako mu se — nadje ravno. Iza svakoga §-a slijede opširne primjedbe teoretske i praktične naravi, a zatim brojne rješidbe. Kod svakoga paragrafa se nalazi i uputa na odgovarajući paragraf austrijskoga gradjanskoga parbenoga postupnika. Knjiga je ukusno vezana u platno prema poznatome tipu uveza nakladnika »Jugoslavensko nakladno d. d. OBNOVA«. Ima 1028 stranica, a cijena joj je D 250.

Digitized by Google

SPOREDNI KRIVIČNI ZAKONI (UREDBE, PRAVILNICI, KONVENCIJE). U istoj nakladi Obnove izdao je dr. Aleksa Vragović ovu zbirku, koja s dosada izdanim krivičnim zakonikom, zakonikom o sudskom krivičnom postupniku, zakonom o uredjenju redovnih sudova, zakonom o sucima, zakonom o drž. tužioštvu, zakonom o advokatima, zakonom o kr. vlasti i vrh. drž. upravi, zakonom o ukidanju nadlenosti kasacijonoga suda, sačinjava sa stanovišta pravne materije jednu cjelinu. Cijen joj je D 150 (790 stranica).

VOJNO-SUDSKA PRAKSA. — U ovoj knjizi izdao je sudski major Drag. A. Marinković sve važnije odluke velikog vojnog suda od god. 1920. do 1930. pored onih, koje je donosio i kasacijoni sud u Beogradu u općim sjednicama o pitanjima vojnoga pravosudja, tako da će ova zbirka poslužiti kao tumač za vojno pravosudje ne samo vojnim pravnicima, već i širim pravničkim krugovima. Sam autor dr. Marinković motivira potonju tvrdnju ovom rečenicom: »kada je u izgledu da i advokatima bude dozvoljen pristup kod vojnih sudova«. Mislimo, da se ne radi više o »u izgledu«, jer je to pravo odvjetnika pristupati i vojnim sudovima sankcijonirano već zakonom o advokatima iz god. 1929.

UNLAUTERER WETTBEWERB. — Zagrebački odvjetnik dr. Karlo Spiller je preveo u ovoj knjižici naš zakon o suzbijanju nelojalne utakmice na njemački jezik, dodavši prevedenome zakonskome tekstu još i pregledni uvod o samoj materiji. Knjiga će vrlo dobro doći, napose stranim pravnicima i privrednicima.

ZBORNIK ZNANSTVENIH RAZPRAV. — Kako svake godine, tako i ove izdao je profesorski zbor pravnoga fakulteta u Ljubljani ovu zbirku rasprava iz pera svojih članova profesora. U Zborniku nalaze se ove rasprave: Dra. Bilimoviča o racijonalizaciji gospodarstva, Dra. Dolenca o pravnome institutu »Klausel des allgemeinen Landschadenbundes« v slovenskih deželah; Dra. Rade Kušeja o katoličkoj crkvi i njenome pravu u poratno vrijeme; Dra. Stanka Lapajnca o sporovima o osnovnim pojmovima prava zastare; Dra. Aleks. Maklecova o ličnosti zločinstva u modernome kaznenome pravu; Dra. A. Ogrisa o dioničkim društvima dravske banovine u deceniju 1918.—1938. Iza svake slovenski pisane rasprave slijedi resumé na franceskome jeziku, a dodan je i tumač odnosno rječnik za sve manje razumljive slovenske riječi u hrvatskome jeziku.

RUSKI ARHIV — svezak X.—XI. ove revije, koja izlazi u Beogradu, sadržaje po običaju osim književnih, političkih i privrednih rasprava još i takove, koje mogu zanimati pravnike. Tako npr. E. Stalinskoga o staljinizmu i Dra. N. Hansa o narodnim manjinama u SSSR.

Svaštice

ADVOKATSKA KOMORA U ZAGREBU osnovala je na svojoj redovnoj godišnjoj skupštini od 26. listopada t. g. svoj mirovinski fond, kojemu je svrha, da osigura članove te komore i njihove porodice za slučaj smrti, bolesti, nesreće i iznemoglosti. Odobren je i pravilnik za taj fond kao za dobrotvorni fond. Istoga dana održane su skupštine i Advokatskih komora u Beogradu i u Novome Sadu, ali nisu došle do jednakoga zaključka o osnutku svojih fondova, već su odgodjene.

SIROMAŠKO PRAVO nije više uvjetovano o datumu uvjerenja o siromaštvu. U broju 9. »Odvjetnika«, organa zagrebačke Advokatske komore je izašla rasprava, u kojoj pisac razlaže svoj nazor, da je pogrješna sadanja praksa sudova, koji traže novo uvjerenje o siromaštvu, ako je od izdanja staroga isteklo više od godina dana.

ISPRAVAK. — U broju 7—8. »Mjesečnika« pogrješno je odštampano ime autora rasprave »O nadležnosti sudova za mladje maloljetnike« sa »Borčinović« mjesto »Boremović«. — U članku dra Ivana Steinmetza: »I opet kradje i utaje stvari male vrijednosti«, otisnutom u 9. broju »Mjesečnika«, ima biti na str. 394. zadnji redak mjesto »istoga paragrafa«: »i paragrafa«; na str. 395. u 4. retku mjesto »odvojiti«: »sniziti«; na str. 395. u 30. retku mjesto »kažnjenikova djela«: »kažnjivoga djela«; na str. 395. u 25. retku iza §-a 314. dolazi točka, a mjesto: »pa 32«: »§ 326.«; na str. 399. u 11. retku mjesto »zabranjuje djela: »zabranjuje poenalizaciju djela«; na str. 399. u 6. retku odozdo umjesto: »§ 241.«: »§ 321.«.

Digitized by Google

3071/31

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB, 1930.
STUDENI-PROSINAC Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 11-12

Povraćaj u predjašnje stanje po novom gradjanskom parničnom postupku

Sastavio Werk dr. Hugo, advokat u Zagrebu.*)

Načelo koncentracije postupka, dotično ono štednje vremena u postupku, nalažu, da se u toku istoga strogo drže rokovi i obavljaju ročišta, kao i da se prvi produžuju a drugi odgadjaju samo iznimno, u granicama povučenim od zakona (§§ 190., 192., 198., 199., 200., st. 2, 201, 205, 206). Da se ti procesni ciljevi što lakše i što pouzdanije postignu, odredjene su zakonom procesne štetne posledice što stizavaju stranku, njezinog zakonskog zastupnika ili njezinog punomoćnika delimično ipso iure, delimično po predlogu protivne stranke, radi propuštanja nekoga roka ili ročišta. Propuste li obe stranke neko ročište, nastupa mirovanje postupka. Propusti li samo jedna stranka neki rok ili neko ročište, nastaje za nju prekluzija odnosne parnične radnje. Stranka, njezin zakonski zastupnik (§ 106.) ili njezin punomoćnik (§ 141.) isključeni su od te procesne radnje, prekludirani, to jest oni ju ne mogu više izvršiti. Rok je promašen, ročište propušteno. Zakon provodi prekluziju tako strogo, da i u parnicama, za koje je propisano zastupanje advokatom, smatra kao propušteno neko ročište, ako stranka ili njezin zakonski zastupnik dodje bez advokata na neko ročište, odredjeno za one parnične radnje, za koje je propisano zastupanje advokatom, n. pr. na spornu usmenu raspravu pred okružnim sudovima.

*) Ulomak iz piščeve knjige: »Priručnik za teoretsku i praktičnu primenu gradjanskog parničnog postupka«, koja je u pripremi.

Na izrični zahtjev pisca štampano istočnim književnim jezikom.

Kratice: 1. brojevi uz oznaku §§ odgovaraju §§ novog grpp;
2. i. z. = zakon o izvršenju i obezbedjenju;
3. pbr. = poslovni broj;
4. posl. = uredba o sudskom poslovniku (predleži tek u nacrtu);
5. s. o. s. = sudija okružnog suda;
s. pr. = sudski pristav;
7. Z. o u. r. s. = Zakon o uredjenju redovnih sudova.

Literatura: 1. Horten, Oesterreichische Zivilprozessordnung, Wien, Manz, 1908., I. sv.
2. Klein, der Zivilprozess Oesterreichs, Mannheim, Berlin, Leipzig, Bensheimer, 1927., sa domecima Friedricha Engela.
3. Sperl, Lehrbuch der bürgerlichen Rechtspflege. Wien i Leipzig, Hölder, Pichler, Tempsky, 1925-1930., I. sv. delovi 1., 2 i 3.

Digitized by Google

naročito pred odredjenim sudijom u pripremnom postupku pred zbornim sudovima prvoga stepena (§§ 128. i 343., st. 2). Protiv prekluzije nekih parničnih radnja nema uopće leka (§§ 215. i 219., st. 2 i 650); protiv nekih dozvoljen je povraćaj u predjašnje stanje, vezan, dakako, uz zakonom odredjene pretpogodbe.

Povraćaj u predjašnje stanje dozvoljava se samo na predlog, nikada po zvaničnoj dužnosti, stranci, njezinu zakonskom zastupniku ili njezinu punomoćniku, ako su promašili neku za rok vezanu parničnu radnju, ili ako su propustili neko ročište, te su isključeni od te parnične radnje i to samo ako dokažu, da su nepredvidjenim ili neotklonivim dogadjajem bili sprečeni, da blagovremeno dodju na to ročište ili da preduzmu tu za rok vezanu parničnu radnju ili da blagovremeno prikažu neki za rok vezani pismeni podnesak (ob terminem elapsum). Uz ove pretpogodbe dozvoljava se, dakle, stranci, njezinu zakonskom zastupniku ili njezinu punomoćniku povraćaj u predjašnje stanje protiv prekluzije neke za rok vezane radnje, nekog za rok vezanog pismenog podneska ili protiv propuštanja blagovremena dolaska na neko ročište i baš na neko ročište odredjeno za spornu usmenu raspravu. Treba, naime, da je propušteno ročište bilo odredjeno za parnične radnje stranaka, propust kojih donosi posledicu prekluzije istih. Takovo ročište jest samo ono odredjeno za spornu usmenu raspravu. Protiv propusta ročišta za izvodjenje dokaza, ili za saslušanje stranaka, ili protiv propusta ročišta za prizivnu eventualno za revizijsku usmenu raspravu nema povraćaja u predjašnje stanje, jer zakon ostavlja na volju strankama, da dodju ili ne dodju na ta ročišta (§§ 385., 477., 535., 603., st. 2).

Zakon u ovome pravcu dozvoljava jednu jedinu iznimku, ukoliko naredjuje, da se povraćaj u predjašnje stanje može dozvoliti i u pogledu propuštanja, koje ima za posledicu mirovanje postupka (§ 234., st. 2). N. pr. tužilac je bio nepredvidljivim ili neotklonivim dogadjajem sprečen, da dodje na ročište odredjeno za spornu usmenu raspravu, a tuženi, koji je pristupio, odaleči se sa ročišta a da nije stavio nikakova predloga.

I u pripremnom postupku dozvoljen je povraćaj u predjašnje stanje u netom navedenim granicama i uz netom navedene pretpogodbe. Nego, ako koja stranka, iz drugih kojih razloga a ne samo radi nekog nepredvidjenog ili neotklonivog dogadjaja, ne dodje pred odredjenog sudiju niti na ponovno ročište, odredjeno saobrazno § 349., ona ne će moći više dati izjava, koje je imala dati o ponudjenim ili podnesenim dokaznim sredstvima protivne stranke, i protiv te prekluzije nema mesta povraćaju u predjašnje stanje.

Isto tako nema mesta povraćaju u predjašnje stanje radi pogrešna delanja strankina punomoćnika na samome ročištu na koje je stranka pristupila. Jesu li, pak, stranka ili njezin punomoćnik ili njezin zakonski zastupnik na ročištu na koje su pristupili propustili preduzeti neku stanovitu parničnu radnju, uz propust koje zakon vezuje stanovite pravne posledice, oni su tu parničnu radnju konačno propustili, jer protiv toga propusta nema leka. Tako n. pr. ako stranka ili njezin zakonski zastupnik ili njezin punomoćnik propusti da na prvome ročištu

Digitized by Google

i pre nego što se upusti u raspravljanje o glavnoj stvari, stavi predlog da joj se obezbede parnični troškovi i da naznači iznos zahtevanog obezbedjenja ili promaši čas da odmah izrekom izjavi svoju zamerku zbog povrede propisa postupka, ili da na prvome ročištu prijavi prigovor nenadležnosti suda, a nije u pitanju nenadležnost, koja se ne može ukloniti izrečnim sporazumom stranaka, propust je konačan i protiv istoga nema leka (§§ 160., 260. i 335.).

Jugoslavenski gradjanski parnični postupak ne poznaje povraćaja u predjašnje stanje radi slabog zastupanja sa strane punomoćnika (ob malam defensionem). Svaka punomoćnikova krivica, čak i laka, pada bezuvetno i nepopravljivo na stranku, i ne daje ovoj nikakovo sredstvo da si pomogne, sem tužbe protiv punomoćnika radi naknade štete. Jedino, ako je neka presuda (u našemu slučaju neka presuda zbog izostanka ili propuštanja) izdejstvovana prevarnom radnjom zastupnika stranke, koja je prevarna radnja kažnjiva po krivičnom zakonu, zakonodavac daje stranci sredstvo t u ž b e z a o b n o v l j e n j e, da otkloni od sebe štetne posledice takove presude (§ 624., br. 3), ali joj nikako i nikada ne daje sredstvo povraćaja u predjašnje stanje.

Ni nepoznavanje zakonskih propisa ne može da bude razlogom povraćaja u predjašnje stanje, ali omaška, koja se je potkrala u pisarnici nekog advokata, može, prema prilikama slučaja, da pretstavlja za stranku nepredvidjeni ili neotklonivi dogadjaj.

Povraćaj u predjašnje stanje ima se dakle dozvoleti uz sledeće pretpogodbe:

1. da je propuštaj usledio usled nepredvidjena ili neotkloniva dogadjaja;

2. da je stranka propuštajem isključena od neke parnične radnje, uz koju zakon vezuje neku po stranku štetnu pravnu posledicu, ili od prikazanja nekog uz rok vezanog pismenog podneska, ili od blagovremena pristupa na neko ročište, odredjeno za spornu usmenu raspravu;

3. da se propuštena parnična radnja ne bude mogla po zakonu naknadno preduzeti (§§ 209 str. 2, § 211 st. 2, 349 st. 2);

4. da povraćaj u predjašnje stanje ne bude po zakonu isključeno (§ 215, 519 st. 2, 554, 650, 660 zadnji stav);

5. da predlog za povraćaj u predjašnje stanje bude prikazan u strogom, neproduživom i nepovrativom roku od petnaest dana.

Na 1. Pojam nepredvidjena ili neotkloniva dogadjaja ima se uzimati u subjektivnom smislu pojma dogadjaja: njegove posledice ima da budu nepredvidjene ili neotklonive barem sa opravdane tačke gledišta stranke. Bude li stranka sama skrivila dogadjaj, nema povraćaja, jer je ovome bitna pretpogodba pomanjkanje svake krivnje na strani predlagača povraćaja. Treba da stranka, unatoč pažnji koju se od nje može očekivati, nije mogla predvideti ili nije mogla otkloniti dogadjaj, koji je sam o sebi svojim posledicama skrivio propuštanje.

Prvobitna praksa vrhovnoga suda u Beču, koja je dozvolu povraćaja u predjašnje stanje vezivala uz neki objektivno nepredvidljiv ili neotkloniv dogadjaj (S p e r l, Grundriss, 2 izdanje br. 322, 325, 329, 331, 332, 333, 337), pokazala se je preterano strogom i neopravdanom, s obzirom i na način postanka §-a 146 austr. grpp., koji odgovara

Digitized by Google

§ 210 jugoslavenskog grpp. (Pobliže kod S p e r l a, Lehrbuch, st. 270). Razlog povraćaju jest, da stranka ne bude bila mogla izvršiti neku parničnu radnju, zato što nije mogla da prema prilikama slučaja i prema svojim duševnim sposobnostima predvidi ili otkloni dogadjaj, koji ju je sprečio da blagovremeno dodje na neku spornu usmenu raspravu, da preduzme neku parničnu radnju uz koju zakon vezuje neku štetnu posledicu, ili da prikaže neki pismeni podnesak vezan uz rok. Svaka subjektivno nepredvidjena ili neotkloniva zapreka ne opravdava povraćaj. Zapreku mora da je prouzročio prirodni ili neki drugi dogadjaj, na koji se unapred nije moglo računati ili koji je tako nadošao, da ga stranka nije mogla otkloniti. Dogadjajima u ovome smislu smeju se smatrati samo slučajevi što se retko dešavaju. Ono što se često ponavlja ne može se označiti dogadjajem, pogotovu ne ono što ide u red običnih životnih doživljaja, na koje, iako se ne zna kada će nastupiti, svejedno se svako ima obazirati kao na višemanje stalnu okolnost.

Predlog za povraćaj propuštenog roka ili ročišta ne može se osnivati na okolnostima, koje je sud našao kao nedovoljne još onda kad je molilac povraćaja ranije tražio produženje istoga roka ili odgodu istoga ročišta (§ 210 st. 2). Ovo ne vredi za protivnu stranku, koja može osnivati svoj predlog za povraćaj na iste okolnosti, koje je sud kod druge stranke našao nedovoljne za produženje nekog roka ili za odgodu nekog ročišta. U slučaju da molilac povraćaja osniva svoj predlog na istim okolnostima na kojima je ranije bio osnovao po sudu ne uvaženi predlog za produženje nekog roka ili za odgodu nekog ročišta, sud ne će odbiti predlog za povraćaj bez daljega postupka, nego će ureći usmenu raspravu i na istoj doneti odluku o predlogu.

Na 2. i 3. Posledice propuštanja nastupaju redovno same o sebi, iznimno na predlog protivne stranke (n. pr. 220, 295 st. 2; 349, 379, 428 st. 2; 431, 461 st. 2 u vezi sa 428 st. 2; 463 u vezi sa 461 st. 2 i 428 st. 2; 464 st. 3 u vezi sa 428 st. 2; 492, 495, 496 u vezi sa 492 i 495; 538). Sud ima da upozori stranke na zakonske posledice propuštanja samo u slučajevima naročito u zakonu označenim (n. pr. §§ 161 st. 3; 195 st. 2; 216 st. 3; 219 st. 3; 222, 223, 224, 225, 226, 228, 254 st. 3; 255 st. 3; sve u vezi sa § 229 st. 3). U slučajevima u kojima posledice propuštanja nastupaju samo na predlog protivne stranke, propuštena se radnja može naknadno preduzeti sve do dana kojega je sudu protivna stranka stavila odnosni predlog. Onoga dana, kojega je ovaj predlog stavljen, bilo da ga se stavi napismeno, bilo ga da se dade na sudski zapisnik, ne može se više naknadno preduzeti parnična radnja, bez obzira na to, da li je predlog protivne stranke bio stavljen pre ili posle naknadnog preduzimanja propuštene parnične radnje. Ako se je propuštena radnja imala preduzeti na kojemu ročištu, onda se propuštena parnična radnja može preduzeti sve dok pretsednik veća odnosno sudija pojedinac zaključi onu raspravu, koja se vodi po predlogu stavljenom da se ostvare posledice propuštanja.

Predlog za povraćaj ne će se uvažiti, ako je stranka mogla bez prepreke, koju je navela u opravdanje predloga za povraćaj, zahtevati produženje roka ili odgadjanje ročišta; ako je ova prepreka već bila nastala u vreme kada je stranka mogla naknadno izvršiti samu par-

Digitized by Google

ničnu radnju (§ 211 st 3 u vezi sa § 209 st. 2), ili ako je stranka mogla pobijati kojim pravnim sredstvom odluku, kojom se utvrdjuju posledice propuštanja. Ako je n. pr. neka stranka bila sprečena da pristupi na ročište zbog nekog kod suda opšte poznatog prirodnog dogadjaja ili drugim neotklonivim slučajem a protiv nje je bila donesena presuda zbog izostanka, ona ne će moći predložiti povraćaj u predjašnje stanje, ma da za to postoji sve zakonske pretpogodbe, već će morati pobijati presudu prizivom zbog povrede zakonskog propisa § 498 br. 2 shodno kojemu sud nije smeo da donese presudu zbog izostanka. U ovim slučajevima bude li postojala mogućnost da do donošenja odluke o molbi za produženje roka ili odgadjanja ročišta prodje i rok za predlog za povraćaj, biće uputno da se sa predlogom za produženje roka ili za odgadjanje ročišta spoji i onaj za povraćaj u predjašnje stanje, ograničujući ga na taj sami slučaj.

Na 4. Povraćaj u predjašnje stanje nije uopće po zakonu dozvoljen:

1. zbog promašenja roka za stavljanje predloga da se dozvoli povraćaj u predjašnje stanje (§ 215, restitutio restitutionis non datur);

2. zbog propuštanja ročišta odredjena za raspravu po predlogu za povraćaj (§ 215). Bude li bilo zaključeno nadovezivanje raspravljanja o glavnoj stvari na ono o predlogu za povraćaj, stranka koja propusti ročište odredjeno za raspravu po predlogu za povraćaj može predložiti povraćaj protiv propuštanja ročišta za raspravu o glavnoj stvari, koje je bilo nadovezano na ono o predlogu za povraćaj;

3 zbog propuštanja roka za propuštanje predloga za dopunu presude parničnome sudu (§ 519 st. 2);

4. u postupku zbog smetanja poseda (§ 554), jer su odnosni rokovi materijalno pravne prirode;

5. u meničnim sporovima nema mesta povraćaju u predjašnje stanje protiv one stranke, koja nije svojom krivnjom izazvala potrebu za povraćaj, ako je ona u vremenu do podnošenja predloga za povraćaj svoje menične zahteve protiv trećih lica sasvim ili od česti izgubila usled proteka vremena ili ih ne može više ostvariti zbog kratkoće vremena, koje joj još preostaje (§ 650);

6. zbog propuštanja roka za podnošenje prigovora protiv otkaza u postupku u sporovima, koji proističu iz uporabnih ugovora (§ 666 strana 4).

Na 5. Predlog za dozvolu povraćaja u predjašnje stanje podneće se sudu, kod kojega je valjalo preduzeti propuštenu parničnu radnju, dakle, po pravilu, kod parničnog suda prve molbe, za petnaest dana od dana, kada je nestalo prepreke koja je prouzrokovala propuštanje, to jest, od dana kada je stranka došla u položaj da deluje. Ima se predati, kao svaki pismeni podnesak, u toliko primeraka, koliko ima protivnika i još jedan primerak za sud, uz prilog jedne rubrike (§§ 180 i 195). U postupku u meničnim i čekovnim sporovima, kao i u onima, koji proističu iz uporabnih ugovora, ovaj rok iznosi osam dana. Ako je stranka tek docnije saznala za propuštanje, rok teče od dana, kada je ona to saznala (subjektivna zastara). Ovaj rok ne može se produžiti.

Digitized by Google

Po isteku od tri meseca od dana propuštanja povraćaj se uopće ne može više moliti (objektivna zastara).

Predlozi za povraćaj zbog promašenog roka za podnošenje nekog pravnog leka, podnose se takodjer parničnom sudu prve molbe. Iznimno podneće se predlog za povraćaj kod suda pravnoga leka, kada se bude radilo o povraćaju zbog propuštanja parnične radnje koja se je imala preduzeti kod suda pravnoga leka, n. pr. kod prizivnoga suda, naročito ako ovaj sam dopuni prvostepenu raspravu, u mesto da stvar vrati prvostepenom sudu, shodno §§ 572 st. 4 i 590 st. 3. Podnese li se predlog za povraćaj nenadležnome sudu, ovaj će ga bez rasprave odbaciti. Isto tako odbaciće predlog bez rasprave i niži sud, kojemu pogrešno bude podnet predlog za povraćaj, koji se je imao podneti višemu sudu.

Očevidno prekasno podneseni predlozi odbaciće se bez daljeg postupka. Protiv toga zaključka dozvoljen je rekurs (§ 514 st. 1). Ako se unatoč tome što je neki predlog o povraćaju očevidno prekasno podnesen, ipak ureče rasprava o njemu, odluka kojom se to rasprava uriče ne može se pobijati zasebnim pravnim lekom (§ 194 st. 2).

Predlog za povraćaj u predjašnje stanje mora sadržavati, pored onoga što je propisano za svaki pripremni podnesak, još i navod svih činjenica, kojima predlagač potkrepljuje svoj predlog kao i dokazna sredstva, kojima te činjenice čini verojatnima, jer ih kasnije ne će moći popuniti ili ispraviti. Kasnije navedene činjenice imaju se smatrati novim predlogom za povraćaj i prema tome oceniti. Ako su navedene u otvorenom povratnom roku, o njima će se takodjer raspravljati.

Dokazna sredstva, kojima se ove činjenice čine verovatnima ne moraju se kumulirati u samome predlogu za povraćaj. Ona se mogu naknadno izneti na usmenoj raspravi o predlogu za povraćaj. Nego, pošto dokazivanje, koje se ne može odmah izvesti, nije pogodno za to, da se nešto učini verovatnim, to će takovo naknadno iznašanje dokaznih sredstava biti uspešno samo, ako se odnosni dokaz bude mogao odmah izvesti na istome ročištu za usmenu raspravu (§ 370). To će biti slučaj bude li se radilo o dokazu ispravama, a te budu donesene na ročište, ili o onome po svedocima, a ti budu dovedeni na ročište.

Je li predlog za povraćaj upućen nekom zbornome sudu, treba da ga potpiše advokat (§ 128).

Istovremeno s predlogom za povraćaj predlagač treba da izvrši i propuštenu parničnu radnju (n. pr. da podnese prizivno pismeno, dade odgovor na tužbu). Ako se to ne učini, smatraće se formalnom manom, koja se ima ukloniti shodno propisima §§ 183 i 184 i samo zbog nje ne će se odbiti predlog za povraćaj.

Postupak. O predlogu da se dozvoli povraćaj odlučuje se zaključkom po prethodnoj usmenoj raspravi, koja nosi obeležja oficijelne prirode. Radi li se o povraćaju u prednjašnje stanje zbog izostanka od nekog prvog ročišta, nije, kod okružnih sudova, potrebna odluka veća, već o predlogu rešava pretsednik veća ili za to naročito odredjeni član veća kao sudija pojedinac (§ 26 br. 5. Z. o. u. r. s.). Osniva li se predlog na činjenicama koje su kod suda opšte poznate (n. pr. elementarne nepogode, koje su sprečile stranku da pravodobno pristupi na neko

Digitized by Google

ročište) i bude li sud rešen da povraćaj dozvoli, može da to učini i bez prethodne usmene rasprave. Ne bude li naprotiv sud rešen da povraćaj dozvoli, rešiće i u ovakovom slučaju o predlogu po prethodnoj usmenoj raspravi. Ako predlagač propusti ročište urečeno o njegovu predlogu, sud će svejedno odlučiti o istome, pošto sasluša predlagačeva protivnika.

Bude li predlog za dozvolu povraćaja uopće nedozvoljen ili ne bude li osnovan u zakonu; ne budu li činjenice, kojima predlagač potkrepljuje taj predlog, nikako ili nedovoljno verovatnim učinjene, ili ne bude li predlagač istvremeno s predlogom, ili u eventualnom naknadnom roku (§§ 183 i 184) izvršio propuštenu parničnu radnju, a, kada se radi o propuštanju nekog ročišta, ne bude li istovremeno s predlogom ili u eventualnom naknadnom roku učinio sve što je imao učiniti za pripremanje usmene rasprave, sud će, na predlog protivne stranke ili po zvaničnoj dužnosti, odbiti predlog. Pristanak protivne stranke na predloženi povraćaj, kao ni priznanje da postoje činjenice, na kojima se osniva predlog za povraćaj, ne razrešava predlagača od dužnosti, da učini verovatnim činjenice, kojima pravda svoj predlog, jer niti ovaj pristanak može da zameni dovoljno obrazloženje predloga za povraćaj, niti da nadomesti pomanjkanje dovoljne verovatnosti činjenica, kojima se predlog pravda. Ako stranka predloži povraćaj protiv presude zbog propuštanja odgovara na tužbu (§ 494) a pored toga ona ili koji suparničar ili neki sporedni umešač predloži i povraćaj zbog proteka roka za ulaganje priziva protiv iste presude, odložiće se postupak o ovome poslednjem predlogu, dok god odluka o prvome predlogu ne postane pravnosnažnom. Ovo odlaganje postupka ne znači isto što i prekidanje postupka. O njemu se ne izdaje kakav posebni zaključak, niti za nj vrede propisi §§ 227 i 331. Odloženi postupak preuzima se po službenoj dužnosti, netom predlog za povraćaj protiv presude bude pravnosnažno odbačen. Bude li dozvoljen povraćaj protiv presude proglasiće se zaključkom predlog za povraćaj zbog proteka roka za ulaganje priziva bespredmetnim. Isto tako će se postupiti bude li pored predloga za povraćaj protiv presude zbog izostanka ili zbog propuštanja odgovora na tužbu bio podnesen priziv a sud uvaži predlog za povraćaj.

O svakome predlogu za povraćaj ima se, saobrazno oficijelnoj, zvaničnoj prirodi ovoga postupka, usmeno raspraviti, sem ako se predlog pravda osnovom činjenica, koje su kod suda opšte poznate a sud dozvoli povraćaj, ili ako ga stranka podnese premda i bez njega može još preduzeti propuštenu parničnu radnju (§§ 211 st. 1 i 213 st. 3), ili, konačno, ako ga podnese nenadležnome sudu. U svim ostalim slučajevima mora se o predlogu usmeno raspravljati sve da se i obe stranke odreku usmene rasprave ili da su činjenice, na kojima se osniva predlog za povraćaj verovatnim učinjene ili očevidno neistinite, ili sve da protivno stranka i pristane na predloženi povraćaj, ili priznade da te činjenice postoje. Za ovu usmenu raspravu nije potrebno ureći osobito ročište, već se može, gdje to prema prilikama bude moguće, ureći ga i držati ga u isto vreme sa drugim kojim ročištem, urečenim drugom svrhom u istoj pravnoj stvari, samo ako su obe stranke bile pozvane i na raspravu o predlogu za povraćaj. Ako je bilo propušteno neko ročište, može se ova, već na ročištu odredjenom za raspravu o povraćaju,

Digitized by Google

spojiti sa raspravom, koja se je imala provesti na propuštenom ročištu, naročito bude li jasno da će se morati udovoljiti predlogu za povraćaj, ili bude li se radilo o slučajevima, kao n. pr. o onome predvidjenu u § 650, u kojemu je rešenje o predlogu za povraćaj usko spojeno sa poslecima raspravljanja o glavnoj stvari. Jeli ročište urečeno za raspravu o predlogu za dozvolu povraćaja bilo u isto vreme odredjeno i za raspravu o glavnoj stvari, a predlagač ne dodje na to ročište, sud može, prema prilikama slučaja, ako dozvoli povraćaj, na predlog protivne stranke, izreći odmah presudu u glavnoj stvari shodno §§ 492, 494 i 495, na osnovu propuštanja ovoga ročišta sa strane stranke, koja je predložila povraćaj. U ovome slučaju odluka o predlogu za povraćaj može se spojiti sa presudom u glavnoj stvari.

Bude li povraćaj dozvoljen, može se rasprava koja se je imala provesti na propuštenom ročištu, nadovezati odmah na onu za povraćaj. Toliko u ovome slučaju nadovezivanja raspravljanja, koliko u gornjem slučaju spajanja raspravljanja o predlogu za povraćaj i o glavnoj stvari, imadu se obavestiti stranke u pozivu na ročište za usmenu raspravu o predlogu za povraćaj. Bude li se zaključilo nadovezivanje ili spajanje raspravljanja tek na ročištu za usmenu raspravu, urečenu o predlogu za povraćaj, moće će se to provesti na istome ročištu samo uz prethodnu izričnu privolu stranaka, obzirom na rokove što zakon daje strankama za pripremanje na raspravu (§§ 326, 352, 574 i dr.).

Ako na usmenu raspravu, urečenu o predlogu za povraćaj, dodje samo jedna stanka, provesti će se s njom cela rasprava o predlogu za povraćaj i doneti odluka. Ne pristupi li na tu usmenu raspravu niti jedna stranka, postupak miruje (§ 234 st. 1).

Dejstvo predloga o povraćaju u predjašnje stanje. Predlog za dozvolu povraćaja u predjašnje stanje n e zaustavlja tok parnice, koja unatoč takovom predlogu dalje teče. Nego sud može po predlogu, nikada pak po službenoj dužnosti, iznimno, u pojedinim slučajevima privremeno prekinuti parnicu, ako se to neophodno potrebno pokaže, da bi se obezbedio potpun uspjeh povraćaju; ako prema prilikama slučaja, to jest prema sadržini činjeničnog stanja, na kojemu se osniva predlog za povraćaj, bude jasno, da će se predlogu za povraćaj udovoljiti i ako se prekidanjem parnice ne bude nanašala znatna šteta predlagačevu potivniku. Bude li se u to vreme raspravljalo o sporu pred sudom višega stepena, ima parnični sud prve molbe, kojemu je bio podnet predlog za dozvolu povraćaja, odmah obavestiti taj viši sud, da je odredjeno privremeno prekidanje postupka, otpočetog povodom pravnoga leka. Ovaj zaključak vezuje viši sud sve dotle, dok ga eventualno ne preinači povodom pravnoga leka protiv njega podnesena.

Prekidanje postupka izriče se zaključkom po predlogu molioca povraćaja, redovno bez prethodne usmene rasprave ili preslušanja protivne stranke. Predlog se može spojiti sa predlogom za povraćaj ili pak prikazati neodvisno od ovoga istovremeno ili kasnije, u toku postupka o povraćaju.

Prestanu li u tečaju postupka za povraćaj pretpogodbe uz koje zakon vezuje dozvolu prekidanja postupka, ovaj će se nastaviti po predlogu ili po službenoj dužnosti (§ 256 st. 1). To se će naročito dogo-

Digitized by Google

diti bude li od prekidanja postupka pretila predlagačevu protivniku znatna šteta ili bude li u tečaju postupka za povraćaj otpala koja druga pretpogodba, uz koju zakon vezuje dozvolu prekidanja postupka.

Dozvolom povraćaja vraća se parnica u ono stanje, u kojem se je nalazila, pre propuštanja. Dokazi, izvedeni u vremenu izmedju postavljanja predloga za povraćaj i dozvole istoga, izvadjanju kojih je predlagač povraćaja prisustvovao ili mogao prisustvovati, vrede i za novu raspravu, koja će se provesti nakon zaključka o dozvoli povraćaja. Dokazi izvedeni u tom medjuvremenu, izvedenju kojih predlagač povraćaja nije prisustvovao niti mogao prisustvovati, mogu se na predlog predlagača povraćaja dopuniti, ako ovaj učini verovatnim, da je izvodjenje njihovo ostalo u bitnosti nepotpuno zbog toga, što on usled nepredvidjene prepreke nije mogao doći, i ako se dokazivanje može dopuniti bez znatnoga odugovlačenja spora. Sva priznanja stranaka pravna i stvarna, učinjena u tom medjuvremenu vrede i dalje. Nije li sud koji odlučuje o predlogu za povraćaj, još pre odluke odredio privremeno prekidanje postupka otpočeta povodom nekog pravnog leka, odrediće to privremeno prekidanje odmah, netom dozvoli povraćaj u predjašnje stanje i o tome obavestiti sud pravnoga leka (§§ 216 st. 2, 385 st. 2 i 570 st. 2).

Radi li se o dozvoli povraćaja protiv nekog konačnog rešenja, t. j. protiv rešenja koje konačno rešava neka pravni spor, n. pr. protiv neke presude zbog izostanka (§§ 492 i 495), ili protiv presude zbog propuštanja odgovora na tužbu (§ 494), protiv zaključka kojim se odbija neka tužba zbog nenadležnosti, zbog nedopuštenosti redovnog pravnog puta, zbog već presudjene stvari, ukoliko je taj zaključak donesen na propuštenom ročištu, ili protiv zaključka kojim se rešava spor o dopuštenosti nekog sporednog mešanja u spor i sl. (Horten, 585), sud će ukinuti odnosno rešenje odlukom kojom dozvoljava povraćaj, ili posebnim zaključkom, ne dirajući u odluku o parničnim troškovima, sadržanim u tome rešenju, jer ovi snagom § 218 padaju uvek na teret predlagača povraćaja.

Protiv odluke, kojom se dozvoljava povraćaj u predjašnje stanje, nema mesta pravnom leku, osim u sledećim slučajevima:

1. kad je povraćaj u predjašnje stanje dozvoljen premda je predlog za povraćaj prekasno podnesen;

2. kada je dozvoljen zbog propuštanja roka za sastavljanje predloga, da se dozvoli povraćaj u predjašnje stanje, ili

3. kada je dozvoljen zbog propuštanja ročišta odredjenog za raspravu po predlogu za povraćaj, u koja je dva zadnja slučaja supsidiarni pravni lek povraćaja u predjašnje stanje ekstensivno ograničen, to jest uopće nedozvoljen (§ 217 u vezi sa § 215; Klein, Zivilprozess 253).

Troškovi o postupku o povraćaju. Svi troškovi koji su protivnoj stranci bili prouzrokovani propuštanjem i raspravljanjem o predlogu za povraćaj, kao i troškovi postupka, ukoliko je ovaj usled povraćaja izgubio svoju valjanost, ima da snosi predlagač povraćaja, bez obzira na to, da li je predlog za povraćaj uvažen ili odbijen. Sud će to izreći po predlogu protivne stranke a ne po uredovnoj dužnosti, bilo u

Digitized by Google

zaključku kojim konačno rešava predlog za povraćaj, bilo posebnim zaključkom. Deo zaključka o povraćaju, kojim se obredjuju troškovi, može se pobijati rekursom i onda kada protiv odluke o povraćaju nema mesta pravnom leku. Uloži li rekurs predlagač povraćaja, nema prava na naknadu troškova rekursnog postupka. U troškove prouzrokovane propuštanjem spadaju i oni prizivnog postupka (n. pr. oni odgovora na priziv), ako je predlagač povraćaja pored predloga za povraćaj podneo i priziv i ako je ovaj radi dozvole povraćaja postao bespredmetnim, ali ne spadaju i oni oko izvodjenja nekog dokaza, koji vredi i za novu raspravu, koja će se provesti pošto bude uvažen predlog o povraćaju. Ovi troškovi spadaju u red parničnih troškova oko glavne stvari i slede sudbinu ove.

1. PREDLOG

za dozvolu povraćaja propuštenog roka

(§§ 208-218)

Obeležje akata:[1]) Po 130/32

Kr. Okružnom Sudu u Šibeniku, odelenje II.

Tužilac:

kao u obrascu br.....

Tuženik:

radi Din 258.421.—

Predlog tuženika

za dozvolu povraćaja propuštenog roka za ulaganje prizivnog pismena.

Pletikosić dr. Mate, s. r.

Dvostruko, 1 rubrika.

Presuda toga suda od 22. septembra 1931., pbr..... bila mi je dostavljena dana 1. oktobra 1931. i baš na ruke moga punomoćnika advokata Pletikosić dra. Mate, koji ju je isti dan predao ravnatelju svoje pisarnice Antunović Stevi, nalogom da ju priloži spisima a u ročišnik zabeleži rok za podnošenje prizivnog pismena na 8, 10, i 15 dana po primitku, kao i da ovaj zadnji dan označi kao »zadnji rok«.

Običaj je, naime, pisarnice moga punomoćnika, da svaki pravni lek, što ova ima uložiti, drži u očevid tako, da ga zabeleži u ročišnik, u stupcu za rokove, najmanje dva puta za trajanja roka, uz koji je to

[1]) Saobrazno § 278 u vezi sa §§ 379, 280 i 281 Uredbe o sudskom poslovniku, koja predleži tek u nacrtu, obeležje akata sastoji se od oznake vrsti, broja akta i poslednjih dveju brojki godine, u kojoj je stvar nastala. Iz obeležja akata nastaje poslovni broj time, što se nadodaje redni broj. Gde se jednake stvari vode u više sudskih odeljenja, stavlja se pred oznakom vrsti broj dotičnog odeljenja. Kao oznaka vrsti služi kod stvari, koje su zavedene u koji upisnik, skraćena oznaka upisnika. Pojedini spisi stavljaju se u akta hronološkim redom njihova prispetka ili njihova sastavljanja tako da red spisa u aktu odgovara redu pojedine radnje u postupku. Spisi dobivaju tekuće redne brojeve, koji u svakoj stvari počinju sa brojkom 1 i teku dalje bez obzira na konac godine. U našemu slučaju stvar spada u vrst gradjanskih parnica kod okružnih sudova, pak joj je oznaka Po (parnice okružni). Obeležje akata je dakle Po, broj 130 znači da je to 130 parnica stigla sudu kroz godinu 1931, koja se označuje su dve zadnje njezine brojke: Po 130/31.

Digitized by Google

pravno sredstvo vezano, i baš jedanput sredinom roka, drugiput na dan njegova svršetka i da ovu zadnju belešku napose označi pribeleškom »zadnji dan«. Pisarnica u oba ta dana upozorava svoga glavara, moga punomoćnika, na potrebu da se odnosno pravno sredstvo sastavi i stavlja mu odnosni spis na pisaći stol. Redovito je pravni lek već sastavljen najdalje predzadnjeg dana roka i blagovremeno sudu prikazan tako, da u dvadeset godina, otkada je pisarnica otvorena, nije promašila nikakav rok ili ročište.

Kada se pak radi o slučajevima veće važnosti, unosi se rok u ročišnik ne dva već tri puta, kao što je bilo i u mojemu slučaju. Moj punomoćnik lično je sastavio prizivno pismeno i dan pre izminuća roka predao ga pisarnici na ruke njezina ravnatelja Antunović Steva, da ga prepiše i blagovremeno sudu preda. To je bilo i učinjeno i pravni lek predan sudu po nameśteniku iste pisarnice Radovnikoviću Iliji dana 17. oktobra 1931. Dogodilo se je, naime, da je ravnatelj pisarnice Antunović Stevo, koji je kao takav namešten kod moga punomoćnika otkada njegova pisarnica postoji, to jest punih dvadeset godina, i koji nije nikada dao povoda bilo kakovom sličnom propustu, zabeležio u ročišnik kao zadnji rok za prikazanje prizivnog pismena ne dan 16. oktobra 1931, saobrazno stalnom običaju pisarnice, već dan 17 i. m., to jest dan posle nego je rok proticao.

Ovo činim verovatnim ispitom Pletikosić dra. Mata, advokata u Šibeniku, Antunović Steva, ravnatelja njegove pisarnice i Radovnikovć Ilije nameštenika iste, kao i razgledanjem ročišnika te pisarnice za oktobar 1931.

2. Pletikosić dr. Mate vodi sve moje pravne poslove ima već preko deset godina na moje potpuno zadovoljstvo tako, da ja, doista, ni po čemu nisam mogao predvideti da će mu pisarnica propustiti rok za priziv, niti sam imao ikakova povoda da bilo šta poduzmem da taj propust otklonim. Kroz vreme otkada se služim pravnim savetom i radom moga punomoćnika, vodio je ovaj baš kod ovoga suda za mene bezbroj aktivnih i pasivnih parnica, što je kod toga suda opšte poznato.

Radi toga očevidno je, da sam ja nepredvidjenim slučajem bio sprečen, da blagovremeno podnesem prizivno pismeno protiv navedene presude toga suda.

Ja sam za taj dogadjaj doznao 24. oktobra 1931 to jest dana kada mi je, na ruke moga punomoćnika, bio dostavljen zaključak od 20. i. m. pbr....., kojim je taj sud odbacio moj priziv kao kasno podnesen.

3. Tužilac je podneo priziv protiv navedene presude, i taj je, sa svim spisima, koji se tiču ovoga pravnog spora, poslat prizivnome sudu. Očito je, da treba privremeno prekinuti postupak otpočet povodom ovoga pravnoga leka, jer je očevidno, da je to neophodno potrebito, da bi se obezbedio potpuni uspeh predloženom povraćaju.

4. Podnoseći istovremeno posebnim pripremnim podneskom kasno prikazano prizivno pismenom predlažem:

I. da mi se dozvoli povraćaj u predjašnje stanje zbog propuštanja roka podnošenju prizivnog pismena protiv presude toga suda od 22. septembra 1931. pbr.....

Digitized by Google

II. da se odredi privremeno prekidanje postupka, otpočetog povodom tužiočeva priziva i da se o tome odmah obavesti apelacioni sud u Splitu, kao nadležni prizivni sud.

Antunović Ante

Posl. br. Po 130/32 / 22[1])

2. ZAKLJUČAK[2])

Tužilac: Ivanović Ivan, po advokatu Aljinović dru. Stevi.

Tuženik: Antunović Ante, po advokatu Pletikosić dru. Mati radi Din 258.421.

Ročište za usmenu raspravu o predlogu povraćaja u predjašnje stanje uriče se za dan 6. novembra 1931. u 10 sati, kod ovoga suda, soba br. 13, dvorana za rasprave I.

Do rešenja predloga za povraćaj prekida se postupak otpočet povodom tužiočeva priziva protiv presude ovoga suda od 22. septembra 1931., te se o tome obaveščuje apelacioni sud u Splitu, kao nadležan prizivni sud, dostavom otpravka ovoga zaključka.

Okružni sud u Šibeniku, odelenje II.,
dana 26. oktobra 1931.

M. P. Potpis pretsednika veća.

Na znanje! Zbog propuštanja ročišta, odredjena za raspravu po predlogu za povraćaj, nema mesta povraćaju.

Dostava: punomoćniku tužioca sa primerkom predloga,
punomoćniku tuženika sa rubrikom,
Apelacionom Sudu — Split.

Posl. br. .....

---

[1]) Broj 22 znači da je ovaj zaključak po hronološkom redu njegova postanka dvadeseti drugi spis akta Po 130/32.

[2]) Izvestilac će na predlog za povraćaj urediti ročište i odrediti još što treba kratkom beleškom na sami predlog. N. pr.

Usm. raspr. 6.11.1931. 10 sati.
Prekida se postupak u prizivu. Obr .....
Šibenik 26.X.1931.

Potpis.

Saobrazno, naime, § 115 nacrta posl., za rešenja, koja se često ponavljaju, dovoljan je original u skraćenom obliku. Kod toga može se navodom broja obrasca dati uputstvo da se otpravci sastave upotrebom obrasca ili po formularu sadržanom u knjizi formulara, koju će izdati Ministarstvo Pravde.

Sudska pisarnica ima da osnovom te beleške ispuni obr ..... i, pošto veće izglasa zaključak, otpremi isti strankama i prizivnom sudu. U našemu slučaju treba zaključak veća, jer se istovremeno sa odredjivanjem ročišta za usmenu raspravu o predlogu povraćaja, odredjuje i privremeno prekidanje postupka o pravnom leku (§ 204 st 1).

Digitized by Google

3. USMENA RASPRAVA PRED OKRUŽNIM SUDOM U ŠIBENIKU ODELENJE II.,

Posl. br. Po 130/32 / 23

Prisutni su od suda:

1. dr. Brajković, s. o. s. kao prets. veća;
2. dr. Pavković, s. o. s.;
3. Milićević I., s. o. s.;
4. dr. Živković, sudski pripravnik kao zapisničar.

U parnici: Ivanović Ivana protiv
Antunović Anta, radi Din 258.421
na predlog tuženika za povraćaj u predjašnje stanje zbog propuštena roka za podnošenje priziva.

Iza oglašenja stvari u 10 sati pristupiše:

1. za tužioca, punomoćnik advokat Aljinović dr. Stevo
2. za tuženika, ovaj lično uz punomoćnika advokata Pletikosić dra. Mata.

Rasprava je javna.

Punomoćnik tuženika navadja i predlaže kao u predlogu za povraćaj.

Punomoćnik tužioca predlaže da se predlog odbaci kao neosnovan i tuženik osudi na troškove za to, što propust punomoćnikove pisarice, koji je dao povoda propuštanju, ne može se smatrati nekim nepredvidjenim dogadjajem u smislu nauke o povraćaju u predjašnje stanje.

Pretsednik objavljuje

Zaključak

prihvaćen u samom zasedanju, kojim se primaju do znanja sredstva ponudjena po predlagaču povraćaja o verovatnosti činjenica, navedenih u predlogu za povraćaj i baš po svedocima: Pletikosić dru. Mati, Antunović Stevi i Radovniković Iliji te razgledanjem ročišnika pisarnice predlagačeva punomoćnika dra. Pletikosića za oktobar 1931., i saopćuje da su svedoci pristupili bez poziva i da je dr. Pletikosić doneo sobom ročišnik svoje pisarnice, o kojemu je reč.

Razgledanjem ročišnika pisarnice Pletikosić dra. Mata, advokata u Šibeniku utvrdjuje se, da je u prostor ročišnika odredjen za mesec oktobar 1931. i baš u stupac odredjen za rokove dana 8., 10. i 16. oktobra 1931. unesen rukom koja je unela i ostale upise u taj prostor, upis: »priziv Antunović c/a Ivanović«, kao i da je upisu za dan 16 dodato »zadnji rok«.

Svedok Pletikosić dr. Mate. Obe stranke izjavljuju da ne traže da se svedok zakune.

Pretsednik objavljuje

Zaključak

prihvaćen na samom zasedanju, da se svedok ne zakune, na što ovaj kaže:

Zovem se Pletikosić dr. Mate, 50 mi je godina, rimokatolik sam, advokat.

Upisan sam u imenik advokata ima već 20 godina. Od svoga upisa uveo sam u svoju pisarnicu običaj da ova svaki pravni lek, što

Digitized by Google

imam uložiti, drži u očevid tako, da ga zabeleži u ročišnik, u stupcu za rokove najmanje dvaputa za trajanje roka, uz koji je odnosni pravni lek vezan i baš jedanput sredinom roka, drugiput dan pre njegova svršetka i da ovu zadnju belešku označi napose pribeleškom »zadnji dan«. Pisarnica me u oba ta dana upozoruje na potrebu da se odnosni pravni lek sastavi i stavlja mi odnosni spis na pisaći stol. Redovito sastavljam pravne lekove tako, da su gotovi za pisarničko rukovanje najdalje predzadnjeg dana roka. U dvadeset godina advokatskog rada nije se nikada desilo, da bi bilo ja, bilo moja pisarnica, promašili kakav rok ili propustili kakvo ročište.

Kada se radi o slučajevima veće važnosti, pisarnica unosi rok u ročišnik tri puta, kao i u slučaju, o kojem je reč. Ja sam lično sastavio prizivno pismeno i dan pred izminuća roka, to jest dana 15. oktobra 1931., predao ga pisarnici, na ruke njezina ravnatelja Antunović Steva, da ga prepiše i blagovremeno preda sudu. To se je i zbilo i priziv je predat sudu po nameštenik moje pisarnice Radovniković Iliji, ali ne zadnji dan roka, to jest 16. oktobra 1931. već sutradan, to jest 17. oktobra 1931. Dogodilo se je, naime, da je Antunović Stevo zabeležio u ročišnik kao zadnji dan roka 17. a ne 16. oktobra. Antunović je kod mene namešten i vodi upravu moje pisarnice otkada ova postoji i nije nikada dao povoda nikakovoj zamerci. Meni je upravo nepojmljivo kako i zašto je on ovaj puta pogrešio, pak je za mene a pogotovu za moju stranku ovaj slučaj bio doista nepredvidjen.

Pročitano bez prigovora.

Svedok Antunović Stevo, 45 godina, rimokatolik, upravitelj advokatske pisarnice, polaže prisegu i kaže kao prethodni svedok uz dodatak: ni sam ne znam zašto i kako mi je izmaklo da kao zadnji dan roka prizivu zabeležim dan 17. a ne 16. oktobra. Uvek tačno pazim na rokove i nikada mi se nije izmakla kakva pogreška bilo u tome bilo u inom pravcu pisarničkih poslova.

Pročitano, bez prigovora.

Svedok Radovniković Ilija, 30 godina, pravoslavne vere, privatni nameštenik, zaprisegnut kaže kao svedok dr. Pletikosić u pravcu načina unosa rokova u ročišnik pisarnice i dodaje: ja nosim na sud i na ina nadleštva sve podneske pisarnice dra. Pletikosića, kod koje sam uposlen ima pet godina, pak sam tako poneo i prizivno pismeno, o kojem je reč. Nisam vodio računa o tome, da li je priziv bio predan sudu u otvorenom roku, jer to ne spada u moju nadležnost, koja je ograničena na dostavnu službu i na pomaganje kod prepisivanja podnesaka i prepiske.

Pročitano, bez prigovora.
Punomoćnik tužioca prilaže popis troškova.
Raspravljanje je završeno.
Nakon pregleda potpisano.

Aljinović dr. Stevo
Pletikosić dr. Mate.

Veće se povlači na većanje.

Digitized by Google

Na povratku pretsednik veća proglašuje zaključak: Udovoljuje se predlogu za povraćaj; nalaže se tuženome da za 15 dana plati tužiocu Din..... iz naslova naknade troškova.

Dovršeno u 10 sati 55 časaka.

Rasprava je trajala 45 časaka.

Dr. Brajković
Dr. Živković

Poslovni broj.....

4. REŠENJE O PREDLOGU ZA POVRAĆAJ U PREDJAŠNJE STANJE.

Kr. okružni sud u Šibeniku, u pravnoj stvari tužioca Ivanović Ivana, zastupana po Aljinović dru. Stevi, protiv tuženika Antunović Anta, zastupana po Pletikosić dru. Mati, radi Din 258.421.— po provedenoj usmenoj raspravi doneo je sledeći

Zaključak

Udovoljuje se tuženikovu predlogu za dozvolu povraćaja propuštenog roka za ulaganje prizivnog pismena protiv presude ovoga suda od 22. septembra 1931. pbr.....

Tuženik je dužan da za 15 dana naknadi tužiocu troškove u iznosu od Din.....

Postupak u prizivnom stepenu prekinut zaključkom od..... nastavlja se, o čemu se obaveštćuje kr. apelacioni Sud u Splitu dostavom otpravka ovoga zaključka.

Obrazloženje.

Tuženik je propustio rok za ulaganje prizivnog pismena protiv presude ovoga suda od 22. septembra 1931. pbr..... On je na 25. istoga meseca predložio povraćaj u predjašnje stanje, jer da je omaškom pisarnice svoga punomoćnika advokata Pletikosić dra. Mata prikazao prizivno pismeno protiv te presude dana 17. oktobra 1932. mesto dana 16. istoga meseca. Tvrdi, da je običaj pisarnice njegova netom navedenog punomoćnika, da strogo pazi na rokove propisane za pravne lekove; da ih dva, a u važnijim stvarima i tri puta beleži u ročišnik; da se je to desilo i ovoga puta, kada je sledom tih upisa prizivno pismeno bilo blagovremeno sastavljeno i predano pisarnici na prepisivanje i otpremu; da je te upise kroz punih 20 godina unosio ravnatelj pisarnice Antunović Stevo, kojemu se dosada nije izmakla nikakova pogreška i koji je, neprotumačivom greškom u našemu slučaju uneo u ročišnik kao zadnji dan roka dan 17. oktobra 1931. mesto dana 16. oktobra 1931., radi čega je dana 17. oktobra 1931., dakle dan kasnije nego je rok bio protekao, prikazao sudu taj pravni lek.

Da učini verovatnim ove činjenične navode pozvao se je tuženik na svedoke Pletikosić dra. Mata, Antunović Steva, Radovniković Iliju kao i na ročišnik pisarnice svoga zastupnika.

Na ročištu za usmenu raspravu od 6. novembra 1931. zastupnik tužioca nije porekao ove tuženikove navode ali je predložio da se

Digitized by Google

predlog za povraćaj odbaci i predlagač osudi na troškove za to, što se propust punomoćnikove pisarnice ne može smatrati nepredvidjenim dogadjajem u smislu zakona.

Saobrazno § 216. grpp. može se dozvoleti povraćaj u predjašnje stanje, ako je predlagač povraćaja nepredvidjenim ili neotklonivim dogadjajem bio sprečen da blagovremeno preduzme neku za rok vezanu parničnu radnju.

Pravom je istaknuo zastupnik tužioca, da se propust pisarnice punomoćnika stranaka ne može smatrati nepredvidjenim dogadjajem u smilu zakona. Nego to pravilo trpi iznimku u slučaju kada su prilike pod kojima se je taj propust zbio takove prirode, da ove za stranku propustom oštećenu doista pretstavljaju nepredvidjeni dogadjaj. A to je i u našem slučaju.

Advokatska pisarnica tuženikova punomoćnika postoji ima već 20 godina a u njoj i upravitelj iste Antunović Stevo. Kroz sve ovo vreme nije se desio slučaj da bi ta pisarnica bila propustila koju parničnu radnju vezanu uz rok. Radi toga vlasnik pisarnice nije imao nikakova osnovana razloga da pasumnja u tačnost rada upravitelja svoje pisarnice a ni tužena stranka da dvoji o tačnosti rada svoga punomoćnika, netom ju je ovaj od preko deset godina bez prekora zastupao u svim njezinim mnogobrojnim pravnim poslovima. I za jednoga i za drugoga propust pisarničkog upravitelja nosi u sebi obeležja nepredvidjena dogadjaja. Nepredvidjenost nekog dogadjaja ima se presudjivati sa subjektivnog gledišta stranke, koja je njime pogodjena. Kada bi ju se moralo prosudjivati po nekom objektivnom merilu, ovo bi isključivalo skoro svaku mogućnost povraćaja. Pobeda u parnici ima se izneti osnovom prava, koje je na strani prevladjujuće stranke a ne osnovom nekog neskrivljenog protivnikovog propusta. Ustanova povraćaja u predjašnje stanje odraz je načela pravice u pravu i razlog nepobitljivosti zaključka kojim se dozvoljava povraćaj ima da se potraži baš u tome načelu.

Radi toga imalo se je udovoljiti predlogu.

Rešenje o parničnim troškovima osniva se na § 218 grpp.

Kr. okružni Sud u Šibeniku, odelenje II.,
dana 6. novembra 1931.[1])

Otpremiti: obim strankama i
kr. apelacionom sudu u Splitu.

[1]) U postupku pred sreskim sudovima, ukoliko stranke nisu zastupane po advokatu, dodaće se otpravku zaključka:

N a z n a n j e: Protiv rešenja, kojim se dozvoljava povraćaj, nije dopušteno nikakovo pravno sredstvo. Zaključak kojim se odbija predlog za povraćaj može se pobijati rekursom. Rekurs se ima uložiti kod ovoga suda kroz 15 dana (u meničnim i porabnim stvarima kroz 8 dana) po dostavi ovoga zaključka. U postupku pred sreskim sudovima mogu stranke, koje nisu zastupane po advokatu, dati taj rekurs i usmeno na sudski zapisnik. Pismeni rekursi moraju biti potpisani po advokatu. Rekursom se ne odgadja izvršenje pobijanog zaključka ni početak njegove izvršnosti.

Digitized by Google

5. ZAPISNIK O PRVOME ROČIŠTU SA PREDLOGOM DA SE DONESE PRESUDA ZBOG IZOSTANKA

(§ 492).

Poslovni broj .....

Usmena rasprava pred kr. okružnim sudom u Šibeniku, Odelenje II., dana 10. jula 1932.

Prisutni su od suda:

dr. Brajković, s. o. s. kao sudija;

dr. Živković Mladen, s. pr. kao zapisničar.

U parnici Ivanović Ivana, kao tužioca, sa punomoćnikom Aljinović drom. Stevom, protiv Antunović Antuna kao tuženika, radi isplate Din 258.421.—.

U 9 sati kada je stvar bila oglašena pristupiše:

1. tužilac lično uz punomoćnika Aljinović dra. Steva;
2. za tuženika niko.

Rasprava je javna.

Punomoćnik tužioca izlaže kao u tužbi, steže tužbeni zahtev na iznos od Din ..... sa ..... od sto kamata od prikazanja tužbe i predlaže, da sud donese presudu zbog izostanka prema (stegnutom) tužbenom zahtevu, te prilaže popis troškova (popisuje troškove).

Rasprava se u 9.15 sati proglasuje završenom.

Iza pročitanja (pregledanja) potpisano.

Ivanović Ivan
Aljinović dr. Stevo

Sudija objavljuje presudu kojom osudjuje tuženika da plati tužiocu za 15 dana (stegnuti) utuženi iznos od Din ..... sa 6% kamata od dana ..... 1931. do podmire i parničke troškove.

Dr. Brajković
Dr. Živković

6. PRESUDA ZBOG IZOSTANKA[1])

(§§ 492, 494, 513, 538).

Poslovni broj .....

U IME NJEGOVA VELIČANSTVA KRALJA!

Kr. okružni sud u Šibeniku, po s. o. s. dru. Brajkoviću, presudio je:

Tuženik Antunović Ante, neimar iz Mandaline, dužan je da za 15 dana plati tužiocu Ivanović Ivanu krojaču iz Mandaline, zastupanu po punomoćniku Aljinović dru. Stevi- advokatu u Šibeniku, iznos od Dinara ..... sa 5% kamata od ..... i Dinara ..... parničkog troška.

Kr. Okružni Sud, odelenje II.

U Šibeniku, dana 10. jula 1932.

Dr. Brajković
Dr. Živković.

Dostava: obim strankama.

[1]) Ovaj obrazac ima se rabiti u postupku pred zbornim sudovima toliko za otpremanje presuda zbog izostanka sa prvoga ročišta, koliko ako tuženik ne preda na vreme odgovor na tužbu.

Digitized by Google

7. PREDLOG TUŽIOCA DA SE DONESE PRESUDA ZBOG PROPUŠTANJA PREDAJE ODGOVORA NA TUŽBU. (§ 494).

Oznaka spisa.....

Kr. Okružnom Sudu u Šibeniku, odelenje II.

Tužilac:

kao u obrascu broj.....

Tuženik:

radi Din 258.421.

Predlog tužioca,[1]) *da se donese presuda zbog propuštanja predaje odgovora na tužbu.*

Dvostruko, 1 rubrika.

Aljinović dr. Stevan.

Na prvome ročištu dana 10. jula 1932. bilo je naloženo tuženiku da odgovori na tužbu za četiri nedelje, pod pretnjom zakonskih posledica.

Pošto je taj rok bezuspešno prošao tužilac predlaže, da se o glavnoj stvari donese presuda zbog propuštanja prema propisima § 492 grpp.

8. PREDLOG TUŽENIKA ZA DOZVOLU POVRAĆAJA ZBOG IZOSTANKA.

Oznaka spisa.....

Kr. Okružnom Sudu u Šibeniku, odelenje II.

Tužilac:

kao u obrascu broj.....

Tuženik:

Predlog tuženika za dozvolu povraćaja zbog izostanka sa prvoga ročišta.

radi Din 258.421.

Dvostruko, 1 rubrika
punomoćje pod 1.

Pletikosić dr. Mate.

1. Dana 10. jula 1932. pristupio je tuženik lično na prvo ročište i baš blagovremeno još pre 9 sati. Neupućen u topografiju sudbene zgrade i jer ova ne raspolaže sa naročitom čekaonicom za stranke, čekao je, kao i drugom prilikom, u sobi br. 16 na I. spratu da njegova stvar bude oglašena. Medjutim dogodilo se je, da je uzalud tu čekao do 9.30 jer kada se je propitao što znači da njegova stvar nije još bila oglašena, bilo mu je rečeno, da je to sledilo još u 9 sati, ali ne prema običaju u hodniku pred sobom br. 16 na I. spratu gdje je on čekao, već na hodniku pred sobom br. 13, koja se nalazi na protivnoj strani. Tako je tuženik prečuo oglašenje stvari te je protiv njega, na tužiočev predlog, donesena presuda zbog izostanka, premda je blagovremeno došao u sud i čekao na oglašenje stvari u sobi, gdje su se uvek oglašavale sve sporne pravne stvari.

[1]) O ovome predlogu rešava pretsednik veća, odnosno sudija pojedinac, u roku od osam dana bez odredjivanja rasprave (§ 494 st. 1).

Digitized by Google

Da je stvar tako tekla čini verovatnim ispitom Marinović Jurja, službitelja kod sreskog suda u Šibeniku, koji ga je video unići toga dana u sudsku zgradu deset časaka prije 9 sati; ispitom Franetović Mihovila, koji je s njim čekao u sobi br. 16 na prvome spratu još pre devet sati pak neprekinuto do časa, kojega je tuženik saznao da je protiv njega bila donesena presuda zbog izostanka, i, konačno, ispitom svedoka Sekulić Stojana, sudije okružnog suda u Šibeniku na okolnost, da se je stalnom nekom praksom kod okr. suda u Šibeniku uvek smatralo sobu br. 16 na I. spratu kao nekom vrsti čekaonice za stranke i da su se sve sporne pravne stvari, u kojima je bilo odredjeno neko ročište, oglašavale na hodniku pred tom sobom tako, da su stranke, koje su na tu prozivku čekale, mogle lako istu čuti i na nju se odazvati.

2. Radi toga tuženik po svome pod 1. iskazanom parničnom punomoćniku, potpisanom advokatu, predlaže, da mu se dozvoli povraćaj u predjašnje stanje zbog izostanka sa prvoga ročišta od 10. jula 1932. i da se ukine presuda donesena zbog tog izostanka.[1])

9. PREDLOG TUŽENIKA PROTIV KOJEGA JE BILA DONESENA PRESUDA ZBOG IZOSTANKA, DA SE PREKINE PARNICA DO ODLUKE O PREDLOGU ZA POVRAĆAJ.

(§ 216 st. 1).

Oznaka spisa .....

Kr. Okružnom Sudu u Šibeniku, odelenje II.

Tužilac:

kao u obrascu broj .....

Tuženik:

radi Din 258.421.

Predlog

tuženika, da se prekine parnica do odluke o predlogu za povraćaj.

Pletikosić dr. Mate.

Dvostruko, 1 rubrika.

Protiv tuženika donesena je presuda zbog izostanka pod rednim brojem .....

Tuženik je prikazao molbu za povraćaj u predjašnje stanje pak po svome parničnom punomoćniku predlaže, da se privremeno prekine parnica do odluke o predlogu za povraćaj.

Radi se o znatnoj svoti. Kada se ne bi prekinuo postupak, tužilac bi mogao osnovom postignute presude, netom ova stane na snagu, ovršno uterati dosudjeni mu iznos. To bi proizvelo ekonomsku katastrofu tuženika, koji bi teško ili nikako mogao da od tužioca natrag utera taj iznos. Sledstveno tome obistinila se je glavna pretpogodba o kojoj zakonodavac vezuje dozvolu prekinuća parnice, to jest, da se isto

[1]) O ovome predlogu sud odlučuje zaključkom po prethodnoj usmenoj raspravi. Ova sleduje shodno obrascima br.... Na usmenoj raspravi tužilac je osporio činjenična tvrdjenja sadržana u predlogu, na što je sud doneo dokazni zaključka, kojim je primio dokazna sredstva ponudjena po tuženiku o verovatnosti činjenica navedenih u predlogu za povraćaj. Svedoci su potvrdili sve navode predloga za povraćaj, na što je pretsednik veća objavio zaključak sadržan u primeru br. 15.

Digitized by Google

neophodno potrebito pokazuje, da bi se obezbedio potpun uspeh povraćaja, tim pre što će se povraćaj u predjašnje stanje verovatno dozvoleti i što se prekidanjem parnice ne nanosi nikakova a kamo li znatna šteta tužiocu.

10. ODLUKA O PREDLOGU DA SE PREKINE PARNICA DO ODLUKE O PREDLOGU ZA POVRAĆAJ (§ 216).

Poslovni broj .....

Kr. Okružni sud u Šibeniku, u pravnoj stvari tužioca Ivanović Ivana, zastupana po Aljinović dru. Stevi, protiv tuženika Antunović Anta, zastupana po Pletikosić dru. Mati, radi Din 258.421, u nejavnoj sednici doneo je sledeći

Zaključak

Udovoljuje se tuženikovu predlogu i prekida parnica do odluke o predlogu za povraćaj u predjašnje stanje pod pbr .....

Obrazloženje

Ne može biti dvojbe o tome, da u našem slučaju iz prekidanja parnice do odluke o predlogu za povraćaj ne može tužiocu nastati nikakova šteta, dočim bez toga prekidanja može tuženiku da, sledom eventualnog izvršenja, nastane znatna šteta i time bude stavljen u pitanje potpun uspeh povraćaju.

Bilo je radi toga udovoljiti tuženikovu predlogu i prekinuti parnicu.[1])

Kr. Okružni Sud u Šibeniku, odelenje II.,
dana 20. jula 1932.

Dr. Brajković.

[1]) Zakon ne kaže što je to prekid postupka, ali navodi posledice, kojima ovaj radja. Saobrazno ovima prekid postupka znači odlaganje svih procesnih delanja što padaju u postupak, bez obzira na to, da li potiču od suda od stranaka ili od trećih lica. Dok traje prekid ne sme se postupati (obezbedjenje dokaza ne spada ovamo, jer ono ne mora da se izvodi za trajanja nekoga postupka, §§480 sled). Dok traje prekid ne mogu se izdavati pozivi radi rasprave o spornoj stvari, niti se smeju držati ročišta, pri čemu je svejedno da li se ta ročišta drže za spornu usmenu raspravu, ili za izvodjenje dokaza, ili pak za saslušanje zanimanih lica. Pozivi ranije izdati gube svoju vrednost. Svi rokovi na preduzimanje parničnih radnja prestaju teći. Po preuzetom postupku svi zakonski rokovi počinju iznova teći u punom opsegu, a svi sudski rokovi moraju se iznova dati. Parnične radnje, koje su jedna stranka ili neko treće lic epreduzeli za vreme prekida u pogledu sporne stvari, nemaju prema drugoj stranci pravnih posledica, ako ih ova ospori. Stranka koja je preduzela takove radnje ne može sama da im ospori pravno dejstvo. Pravno dejstvo ovih parničnih radnji, ukoliko se po njihovoj prirodi ne mora ponoviti, otpočinje tek pošto postupak bude preuzet.

Pravilo da prekid postupka znači odlaganje svih procesnih delanja što spadaju u postupak, trpi utoliko iznimku što prekid, koji je nastupio posle zaključka usmene rasprave, ne sprečava da se na osnovu te rasprave donese i objavi odluka, sem u slučajevima prekida naredjenja shodno §§ 254, 255, 637, 638. Tako objavljena presuda nema se dostaviti strankama sve dok postupak ne bude preuzet.

Digitized by Google

11. REKURS PROTIV ZAKLJUČKA KOJIM SE ODBIJA PREDLOG PREKIDA POSTUPKA DO ODLUKE O PREDLOGU ZA POVRAĆAJ.

Oznaka spisa.....

Kr. Okružnom Sudu u Šibeniku, odelenje II.

Tužilac:

kao u obrascu broj.....

Tuženik:

radi Din 258.421.

Rekurs

tužioca protiv zaključka od 20. jula 1932. pbr.....

Aljinović dr. Stevo

Jednostruko.

Tužilac pobija u celosti zaključak od 20. jula 1932., pbr....., kojim je bilo udovoljen otuženikovu predlogu da se prekine parnica do odluke o predlogu za povraćaj u predjašnje stanje.

Mišljenje zastupano u pobijanom zaključku, da su se u našem slučaju stekle pretpogodbe, uz koje zakonodavac vezuje prekidanje parnice do odluke o predlogu za povraćaj u predjašnje stanje, ne nalazi oslona u zakonu. Ovaj predvidja i dozvoljava takav prekid samo i nadasve iznimno, dočim pobijani zaključak polazi sa tačke gledišta, da se takav prekid ima po pravilu dozvoleti. U svakome postupku u kojem je bila donesena presuda zbog tuženikova izostanka, može se desiti, da pre donošenja odluke o molbi za povraćaj, presuda stane na snagu i da se osnovom iste provede izvršenje. Kada bi se kriterij obezbedjenja potpunog uspeha povraćaju imao tražiti u onemogućavanju tužioca, da izvrši presudu zbog izostanka, zakonodavac ne bi bio naglasio načelo, da se predlogom za dozvolu povraćaja u predjašnje stanje ne zaustavlja tok parnice niti bi iznimku tome načelu vezao uz uvete da se prekid parnice pokaže neophodno potrebnim da se obezbedi potpun uspeh povraćaju, da prekidanje parnice ne nanese znatnu štetu predlagačevom protivniku i da će se povraćaj verojatno dozvoleti. U našem slučaju niti se je pobijani zaključak izrazio o verojatnosti dozvole povraćaja, niti se je prekid parnice ikako neophodno potrebnim pokazao da bi se obezbedio potpun uspeh povraćaju. Dokazano je, naprotiv, da bi se takovim prekidom tužiocu nanela znatna šteta u njegovu zakonom ujemčenom pravu da provede izvršenje osnovom jedne pravnosnažne presude.

Radi toga tužilac predlaže da se preinakom pobijanog zaključka izreče: Ne udovoljuje se tuženikovu predlogu, da se prekine parnica do odluke o predlogu za povraćaj u predjašnje stanje pod pbr..... te se naprotiv osudjuje tuženik da za 15 dana plati tužiocu Din Din..... iz naslova naknade troška skopčana sa rekursom.

12. ODLUKA PO REKURSU.

Poslovni broj.....

Kr. apelacioni sud u Splitu kao rekursni sud u pravnoj stvari tužioca Ivanović Ivana, krojača iz Mandaline, zastupana po Aljinović

Digitized by Google

dru. Stevi, protiv Antunović Antuna, neimara iz Mandaline, zastupana po Pletikosić dru. Mati, radi Din 258.421 usled utoka tužioca protiv zaključka kr. okružnog suda u Šibeniku od 20. jula 1932. pbr..... u nejavnoj sednici doneo je sledeći zaključak:

Udovoljuje se rekursu te se preinakom pobijanog zaključka ne udovoljuje tuženikovu predlogu, da se preikne parnica do odluke o njegovu predlogu za povraćaj u predjašnje stanje od 18. jula 1932., pbr..... već se tuženik osudjuje da za 15 dana plati tužiocu Din..... iz naslova naknade troškova postupka sprovedenog na osnovu rekursa.

O b r a z l o ž e n j e

Shodno § 216 grpp. ima da se dozvoli prekidanje parnice samo ako se isti pokazuje neophodno potrebnim da se obezbedi potpun uspeh povraćaju, koji će se verojatno dozvoleti, i ako se prekidanjem parnice ne nanosi znatna šteta predlagačevom protivniku. Ni jedna od ovih pretpogodbi nije se u našem slučaju izvršila. Tužiocu se pobijanim zaključkom nanosi znatna šteta, jer ga se prekidanjem parnice preči u pravu izvršavanja presude, kada ova postane pravnosnažnom. Parnični sud prve molbe nije se izrazio o tome, da li smatra verovatnim da će se povraćaj dozvoleti, a tuženi ne može da navede kao razlog prekidanju parnice to što mu preti izvršenje. Kada bi to moglo da bude razlogom prekinuću, onda ovo ne bi bilo tek vrlo retka iznimka, nego pravilo, što se protivi jasnom slovu zakona. Tuženikova tvrdnja da bi eventualno provodjenje izvršenja sa tužiočeve strane obezuspešilo predlog za povraćaj, nije ničim dokazana, dok s druge strane § 41 br. 2. i. z. obezbedjuje potpun uspeh povraćaju, jer osnovom predloga o povraćaju tuženi može uvek postići, da se izvršenje odloži.

Bilo je radi toga udovoljiti rekursu tužioca, dočim se rešenje o troškovima osniva na § 152 u vezi sa § 143 grpp.

Kr. apelacioni sud u Splitu
dana 30. augusta 1932.

Dr. Valić.

13. KR. OKRUŽNOM SUDU U ŠIBENIKU, ODELENJE II.

Oznaka spisa.....

Tužilac:
kao u primeru br.....
Tuženik:

radi Din 258.421.

Rekurs

tuženika protiv zaključka kr. apelacionog Suda u Splitu, od 30. augusta 1932., pbr.....

Jednostruko.

Tuženik pobija u celini zaključak kr. apelacionog suda u Splitu, od 30. augusta 1932., pbr..... kojim se nije udovolelo njegovom predlogu da se prekine parnica do odluke o predlogu za povraćaj u predjašnje stanje.

Digitized by Google

Pobijani zaključak polazi sa pretpostavke, da se u našem slučaju ne stiču zakonski preduveti za dozvolu prekidanja parnice, jer da se parnični sud prve molbe nije izjasnio o verovatnosti uvaženja predloga za povraćaj i jer se time, što je tužilac prekidanjem parnice prikraćen u svome pravu da osnovom pravnosnažne presude provede izvršenje iste, njemu nanosi znatna štett, dok se, s druge strane, prekidanje parnice ne pokazuje neophodno potrebnim, da bi se obezbedio potpun uspeh povraćaju.

Tuženik smatra da ovi razlozi pobijanog zaključka nisu osnovani u zakonu.

Istina je da zakonodavac u prvoj rečenici, prvoga stava § 216. grpp. postavlja načelo, da se predlogom za dozvolu povraćaja u predjašnje stanje ne zaustavlja tok parnice, ali ne stoji da je iznimka tome pravilu stegnuta na nadasve retke slučajeve. Kada bi ju se imalo dozvoljavati samo saobrazno mišljenju navedenu i izvedenu u pobijanom zaključku, ne bi nikada našla praktične primene. Ako se tužiocu dade mogućnost da, pre odluke o predlogu za povraćaj osnovom presude do koje je došao ne po svome pravu nego po nehotičnom i neskrivljenom izostanku tuženika, izvršno utera utuženi iznos, onda je time promašen ne samo potpun nego uopće svaki uspeh povraćaju. Tužilac je lice bez sredstava što je sudu opće poznato, jer uživa siromaško pravo, i tuženik, bude li mu isplatio utuženi iznos, ne će nikada doći do stvarne mogućnosti, da ga od njega natrag primi!

Radi toga tuženik predlaže, da se preinakom pobijana zaključka udovolji njegovu predlogu da se privremeno prekine parnica do odluke o njegovu predlogu za povraćaj u predjašnje stanje, uz jednovremenu osudu tužioca da mu za 15 dana plati troškove postupka provedena na osnovu ovoga pravnog leka.

14. ODLUKA PO REVIZIJSKOM REKURSU.

Poslovni broj .....

Kr. Kasacioni sud u Zagrebu, kao rekursni sud, u pravnoj stvari tužioca Ivanović Ivana, krojača iz Mandaline, zastupana po Aljinović dru. Stevanu, protiv Antunović Antuna, neimara iz Mandaline, zastupana po Pletikosić i dru. Mati, radi Din 258.421 usled rekursa tuženika protiv zaključka od 30. augusta 1932., pbr ..... kr. apelacionog suda u Splitu, u nejavnoj sednici doneo je sledeći zaključak:

Ne udovoljuje se tuženikovu rekursu i potvrdjuje pobijani zaključak.

Obrazloženje

Izvedenja revizijskog rekursa nisu podobna da se dokaže, da se u našem slučaju stiču preduvjeti § 216 grpp. za dozvolu prekidanja parnice. Presuda donesena zbog tuženikova izostanka nije bila stala na snagu niti u času kada je bio prikazan predlog za povraćaj u predjašnje stanje, a niti u času kada je parnični sud prve molbe bio dozvoleo prekidanje postupka. Radi toga, dozvola prekidanja parnice ne bi samo bila sprečila izvršenje u medjuvemenu pravnosnažne postale presude, nego i nastup same pravne snage iste, koji bi sa preki-

Digitized by Google

danjem parnice i sam bio prekinut. Tuženi u svome predlogu nije naveo dovoljnih razloga za takovo prekidanje. On nije niti ustvrdeo, da se mora prekinuti nastup formalne pravne snage presude »da bi se obezbedio potpun uspeh povraćaju«. Njegovo pozivanje na mogućnost provadjanja izvršenja osnovom pravnosnažne presude dokazuje samo, da je zamenio zakonsko naredjenje § 216 st. 1. grpp. sa onim § 41 br. 2. i. z. Odlaganje izvršenja može da se postigne samo osnovom ovog zadnjeg zakonskog propisa i uz pretpogodbe ograničenja predvidjena u §§ 42 i 43 i. z. Tuženik, koji shodno § 216 grpp. predlaže prekidanje parnice, ima, naprotiv, da dokaže nešto sasvim drugo, a to jest, da je za potpun uspeh njegova predloga za povraćaj neophodno potrebno da se prekine postupak u kojemu se ide za tim, da se dodje do pravnosnažne presude, i da to prekidanje parnice ne nanosi znatnu štetu njegovu protivniku. Pošto tuženik u našem slučaju nije dokazao niti jedan od ovih zakonskih preduslova, to je rekursni sud pravom odbio predlog za prekidanje parnice, pak je bio red uskratiti svaki uspeh revizijskom rekursu.[1])

15. ZAKLJUČAK.

Kr. Okružni sud u Šibeniku, u pravnoj stvari tužioca Ivanović Ivana, zastupana po Aljinović dru. Stevi, advokatu u Šibeniku protiv tuženika Antunović Anta, zastupana po Pletikosić dru. Mati, radi Din 253..421 po provedenoj usmenoj raspravi doneo je sledeći

Z a k l j u č a k

Ne udovoljuje se tuženikovu predlogu za dozvolu povraćaja zbog izostanka sa prvog ročišta od 10. jula 1932.

Tuženik je dužan da za 15 dana naknadi tužiocu troškove u iznosu od Din .....

O b r a z l o ž e n j e.

Tuženik je naveo da je dana 10. jula 1932. lično pristupio na prvo ročište još pre 9 sati, da je, neupućen u topografiju sudbene zgrade, i jer ova ne raspolaže posebnom čekaonicom za stranke, čekao. kao i drugom prilikom, u sobi broj 16 na I. spratu da njegova stvar bude oglašena; da je tako čekajući dočekao 9.30 sati, kada je saznao, da je njegova pravna stvar bila oglašena pred sobom br. 13; da je on to oglašenje prečuo i da je, sledom toga, protiv njega bila donesena presuda zbog izostanka. Naveo je, konačno, da su se uvek u hodniku pred sobom broj 16 na I. spratu oglašavale sve sporne pravne stvari, u kojima je nekog odredjenog dana bilo odredjeno neko ročište. Po tuženiku predloženi svedoci potvrdeli su verovatnost netom navedenih činjenica.

Ne može se pristati na tuženikovu tvrdnju, da je on na netom opisani način, nepredvidjenim dogadjajem bio sprečen da blagovremeno dodje na prvo ročište. U pozivu, kojim je bio pozvan na to ročište, je bilo izrično i točno navedeno, da će se ročište za usmenu raspravu držati u sobi br. 13, dvorana za rasprave I. Bejaše, dakle,

[1]) Isporedi U. zb. br. 1768.

Digitized by Google

njegova dužnost pristupiti na vreme u tu sobu i tu čekati na oglašenje njegove pravne stvari a ne u nekoj drugoj, u pozivu ne navedenoj sobi. Da je on to učinio, bio bi van svake sumnje otklonio dogadjaj, koji ga je sprečio, da blagovremeno dodje na ročište.

Rešenje o parničnim troškovima osniva se na § 218 grpp.

Kr. Okružni sud u Šibeniku, odelenje II.,
dana 6. septembra 1932.

Dr. Brajković.

Otpremiti: obim strankama.

16. REKURS.

Oznaka spisa.....

Kr. Okružnom sudu u Šibeniku, odelenje II.

Tužilac:

kao u primeru br.....

Tuženik:

radi Din 258.421.

Rekurs
tuženika, protiv zaključka od 6. septembra 1932., pbr.....

Jednostruko.

Tuženik pobija u celosti zaključak od 6. septembra 1932., pbr..... kojim nije bilo udovoljeno njegovu predlogu za povraćaj u predjašnje stanje zbog izostanka sa prvoga ročišta od 10. jula 1932., radi sledećih razloga:

Nije osnovano mišljenje zastupano u pobijanom zaključku, da u našem slučaju razlog povraćaju nije niti nepredvidjeni a niti neotklonivi dogadjaj u smislu zakona. Kako je tuženik učinio verovatnim u tečaju postupka o povraćaju, stranke su redovno, po nekome stalnom praksom stvorenom običaju kod okružnoga suda u Šibeniku, čekale u sobi broj 16 na I. spratu oglašenje njihovih pravnih stvari. I tuženik je u dva navrata to dosada učinio a treći put dana 10. jula 1932., kada je u toj sobi čekao objavljenje ove njegove pravne stvari. Objavljenje iste u hodniku pred sobom br. 13 bilo je za nj nepredvidjeni dogadjaj, koji ga je sprečio da blagovremeno dodje na ročište. Da li je on taj dogadjaj mogao otkloniti time što je imao čekati na objavljivanje parnice u sobi broj 13 a ne u onoj br. 16, ne spada ovamo, jer zakonodavac ne traži da je neka stranka bila sprečena da blagovremeno dodje na ročište nekim nepredvidjenim i neotklonivim dogadjajem, nego samo da je pri tome bila sprečena nekim nepredvidjenim i l i nekim neotklonivim dogadjajem. Prema tome, dosta je da dogadjaj bude nepredvidjen, ma da ga je stranka mogla i otkloniti, ili da bude neotkloniv ma da ga je stranka mogla i predvideti. Sa rečcom »ili« odredio je zakonodavac dva koordinirana, jedan od drugoga nezavisna razloga sprečenosti, od kojih svaki za sebe dostaje da osnuje predlog za dozvolu povraćaja. U našem slučaju, netom je bilo verovatnim učinjeno, da je kod okružnoga suda u Šibeniku bila redovita praksa da

Digitized by Google

se sporne usmene rasprave oglasuju pred sobom br. 16 i netom je tuženik blagovremeno tamo pristupio i čekao, mora se zaključiti, da je to, što je dana 10. jula 1932. ta pozivka bila učinjena na drugom mestu, bio za tuženika nepredvidjen dogadjaj, koji ga je sprečio da blagovremeno pristupi na ročište.

Radi toga, kao tuženikov iskazani parnični punomoćnik, predlažem da se preinakom pobijanog zaključka izreče, da se udovoljuje predlogu povraćaja u predjašnje stanje, ukida presuda od 10. jula 1932., pbr..... i privremeno prekida parnica do odluke o predlogu za povraćaj.

17. ODLUKA PO REKURSU.

Poslovni broj.....

Zaključak

Kr. Apelacioni Sud u Splitu kao rekursni sud u pravnoj stvari tužioca Ivanović Ivana, krojača iz Mandaline, zastupana po Aljinović dru. Stevi, protiv Antunović Antuna, neimara iz Mandaline zastupana po Pletikosić dru. Mati, radi Din 258.421 usled rekursa tuženika protiv zaključka kr. okružnog suda u Šibeniku od 6. septembra 1932., pbr..... u nejavnoj sednici doneo je sledeći zaključak:

A. udovoljava se rekursu te se preinakom pobijanog zaključka udovoljuje tuženikovu predlogu za povraćaj u predjašnje stanje zbog izostanka sa prvog ročišta od 10. jula 1932., i ukida presuda kr. okružnog suda u Šibeniku odelenje II., od 10. jula 1932., pbr.....

B. ne udovoljava se tuženikovu predlogu da se privremeno prekine parnica.

Obrazloženje.

Ne može se pristati na mišljenje izraženo u pobijanom zaključku, da je tuženik mogao otkloniti dogadjaj, koji ga je sprečio da blagovremeno dodje na ročište. U našemu slučaju ne radi se o tome da se pravilno reši pitanje, da li je tuženik taj dogadjaj mogao otkloniti već o tome da se oceni, da li je taj dogadjaj bio za nj nepredvidjen. Ako se uvaži, da se iz dokaza izvedenih o verovatnosti činjenica navedenih u molbi za povraćaj ima zaključiti, da su se ročišta za sporne usmene rasprave kod šibeničkog okružnog suda redovno oglašavala u hodniku pred sobom br. 16 i da su u toj sobi sve stranke čekale na tu prozivku, onda se ima takodjer smatrati, da činjenica, da je prozivka na prvo ročište, o kojem je ovde reč, učinjena pred jednom drugom sobom, pretstavlja za tužioca nepredvidjeni dogadjaj, to jest takav jedan dogadjaj, koji on, prema stečenome sikustvu nije mogao predvideti. Radi toga imalo se je udovoleti predlogu za povraćaj i ukinuti presudu izdatu osnovom tuženikova izostanka.

Kr. apelacioni sud u Splitu
dana 30. augusta 1932.

Dr. Valić.

Digitized by Google

O tumačenju §-a 269. gpp.

Napisao dr. Josip Mudrovčić, vijećnik stola sedmorice u miru.

Pod tim je naslovom u br. 9. »Mjesečnika« o. g. rasprava, u kojoj odvjetnik dr. Lederer izvodi o §-u 269. gpp.

a) da je u opreci sa §-om 255., tereteći deferenta mjesto delata štetnim posljedicama nepoložene prisege, kada umre delat, a da prisege ne položi,

b) da je u opreci i sa §-om 104, smatrajući u tom slučaju deferencu a voditeljem dokaza mjesto delata, koji je prisegu prihvatio, i

c) da sadržaje nesmisao, pošto rješava samo slučaj prihvaćene prisege, a pri tom »izgleda, ima u vidu još i to, da bi se ona mogla smatrati uzvraćenom ili uskraćenom« (str. 393).

Nema sumnje, da je normiranje dokaza glavnom prisegom u postupku protokolarnom, o kojem ovdje govorimo, komplicirana stvar, nu da je sastavljač toga postupnika od 1852. (Lichtenfels) tako slabo riješio tu svoju zadaću, kako misli autor, to je teško vjerovati.

Da vidimo.

U konkretnom slučaju, što ga je autor našao povodom za svoje izlaganje, sudjeno je na prisegu navraćenu, te su banski stol i stol sedmorice suglasno riješili po §-u 269. gpp., da je deferent izgubio dokazno sredstvo glavne prisege, dočim je prvi sud odklonio primjenu toga propisa, jer da se tu radi o prisezi navraćenoj, a u konkretnom slučaju o prisezi dosudjenoj.

a) U §-u 268. gpp. kaže se, da svak ima dosudjenu mu prisegu nastupiti u roku, tamo naznačenom, te položiti na ročištu, što bude na to naredjeno, jer mu se inače to nema više dopustiti, nego će se smatrati za istinu protivno od onoga, što bi imao potvrditi prisegom. To je općeniti propis, nu posebni propisi za slučaj da umre onaj, koji bi imao bio položiti prisegu, sadržani su u §§-ima 255. i 269. U §-u 255. propisuje se, pod kojim uslovima ima se nepoložena prisega smatrati položenom. Ali se ne kaže, što ima da važi, ako nema tih uslova, napose ne kaže se ono, što tu postavlja pisac, da naime »onda po §-u 255. stizavaju štetne posljedice nepoložene prisege delata, jer je njegova naravno krivnja, što tih uslova nema, i parnica je prema tome riješena u korist deferentovu« (str. 392). Mislim da nije, pošto tek u §-u 269. ima propis o tom, koji glasi: »Ako stranka, kojoj bijaše navraćena prisega odlučna, umre prije nego što ju položi, a ne bude okolnosti onih, u kojima se prisega po paragrafima prediđućim smatrati može kao položena, uskraćena ili uzvraćena, onaj koji je odlučnu prisegu navratio, sredstvo ovo dokaza gubi. Nego prosto mu je o okolnostima zaradi kojih bijaše navraćena prisega odlučna, prinijeti drugih i novih sredstava dokaza, i zato zaiskati, da se glavna stvar raspravlja još jedanput...«

Kako se vidi po tom propisu §-a 269., nije dosta da se zna, da ne postoje uslovi §-a 255., nego valja još i to znati, nije li se delat kratio da položi prisegu. Tek onda valja riješiti pitanje, ima li se prisega smatrati za nepoloženu, ili deferent gubi to sredstvo dokaza. Ako ima uskrate, prisega se smatra za nepoloženu, ako nema, deferent je izgubio

Digitized by Google

dokazalo. Ne znači to nipošto, da § 269. propisuje nešto protivno §-u 255., nego jedino dopunjuje taj propis, kao što i propis §-a 268. Dok je naime j e d i n o smrt spriječila delata, da položi prisegu, i time dobije parnicu, zakon tu okolnost još ne smatra za dovoljan razlog, da bi parnicu dobio deferent nego kaže (§ 269), da je deferent izgubio to sredstvo dokaza. Deferent je upotrijebio sredstvom dokaza prisegu po delatu, a toga više nema.

b) Nije osnovano ni tvrdjenje, da je § 269. u opreci sa vrhovnim načelom procesualnim, što je izraženo u §-u 104. gpp., da naime svak ima da i dokaže, što tvrdi u procesu, pa i u našem slučaju delat da je voditelj dokaza, kada je prihvatom prisege uzeo na se teret dokaza, što ga je slučajem t. j. svojom smrću izgubio. Naprotiv, voditelj dokaza je očito deferent, prihvatio delat prisegu, ne prihvatio. Deferent je ustvrdio činjenicu (§ 104.), koju dokazuje prisegom (§ 233), tako da tu prisegu navraća (§ 259.). S tim u skladu § 269. kaže, da je dokazno sredstvo prisegom izgubio dakako deferent.

c) Pošto se u §-u 269. kaže, da deferent gubi dokazalo glavne (odlučne) prisege, ako je delat umro, a nije prisege ni položio, ni uskratio, ni uzvratio, ne može se prihvatiti mišljenje da se tu radi samo o prisezi jur prihvaćenoj, te po tom da je očiti nesmisao, da bi prisega mogla biti uzvraćena ili uskraćena. Tim izrazima upravo se isključuje to mišljenje. Pisac ističe početak §-a 269. naime: »Ako stranka, kojoj bijaše navraćena prisega odlučna, umre prije nego što ju položi...«, pa tvrdi, da to može imati samo taj smisao, da je delat navraćenu mu prisegu već prihvatio i samo je smrt onemogućila, da ju položi. Delat naime da inače ne može ni da dodje u mogućnost, da navraćenu mu prisegu položi, van ako ju i prihvati. Nu taj zaključak, mislim, nije ispravan, jer i onaj delat, komu je prisega tek navraćena, ima mogućnosti da ju položi, i to ne samo ako ju prihvati, nego i u slučaju, da je i ne prihvati i ne će da se očituje o navraćenoj prisezi (§ 265.). A ima dakako i mogućnosti, da ju uzvrati ili uskrati. Prema tomu sadržan je tu, po samim riječima §-a 269., i taj slučaj, da je delat umro, prije nego se i mogao očitovati o navraćenoj prisezi, pa nije od potrebe, da tek po duhu zakona, a proti riječima §-a 269., to umećemo u taj paragraf, kako to misli pisac. Nema tu dakle tvrdjenoga nesmisla. Naprotiv teško je razumjeti, kada pisac tvrdi, da je zakonodavac mislio samo na slučaj, da je delat umro prije nego se mogao i očitovati o navraćenoj prisezi, i da je htio normirati, da u tom slučaju »deferent gubi ovo dokazalo, u koliko ne predleže zakonski uslovi, prema kojima se prisega može smatrati položenom, uzvraćenom ili uskraćenom.« Nije jasno, kako bi se moglo još pitati, da li je prisega uzvraćena ili uskraćena, kada je delat umro još prije nego se mogao i očitovati o prisezi. Tada je naime očito, da prisega nije ni uzvraćena ni uskraćena.

Riješiti valja pitanje, je li deferent povodom smrti delatove izgubio dokazno sredstvo glavne prisege, a radi toga i pitanje, ima li se navraćena prisega smatrati, da nije položena, ni uskraćena ni uzvraćena.

Kada i gdje se to rješava?

Da li se prisega ima smatrati kao položena ili nepoložena, to se rješava poslije osude (§ 256.), jer se tek poslije osude ima prisega pola-

Digitized by Google

gati, i jer se tek osudom može to pitanje pronaći kao odlučivo za riješenje parnice. Isto mora važiti za pitanje, nije li prisega uskraćena. A uskrate može biti ne samo poslije osude (§ 268.), nego i tečajem rasprave. Ako je delat naime zatezao prisegu po §-u 264. ili ako se nije htio ni očitovati o navraćenoj prisezi, možda joj se i protivio, ili i naprosto rekao, da ju otklanja, da je ne će položiti, a na tu prisegu se ipak sudilo i moglo suditi po §-u 265., ne može mu to hasniti, da bi se možda riješilo po §-u 269. na štetu deferentovu, da prisega nije uskraćena ni uzvraćena, pa deferent da gubi dokazalo prisegom, nego će biti riješeno, da je prisega uskraćena t. j. da nije položena. Isto tako mogla bi se uskrata opaziti i onda, ako je delat nastojao polaganje prisege zategnuti ili žalbama od sebe otisnuti. U takovom naime slučaju § 255. isključuje, da bi se prisega mogla smatrati položenom, sve ako i opstoje ostali uslovi toga paragrafa.

Što se tiče toga, da prisega nije uzvraćena, to se rješava u osudi. Ne može se tečajem rasprave meritorno riješiti povodom smrti delata, da prisege nije uzvratio, ili da ju je uzvratio, tako da bi to bio prejudic, koji bi vezao osudu. To je pitanje, što ga rješava osuda (§ 265.). Prije osude o tom se raspravlja, kao što o drugim faktima, a eventualno rješenje suda o tom tek je uputa stranci u protokolarnom postupku. Nakon osude može se odlukom tek uputiti na osudu, koja je sudila na prisegu navraćenu, što znači, da prisega nije uzvraćena, ili je uzvrata nepripusna (§ 265.).

I pitanje, da li je delat umro još prije nego se mogao i očitovati o navraćenoj prisezi, i što ima važiti u tom slučaju, rješava se pri izricanju osude. Prije toga može se raditi jedino o uputi stranke u protokolarnom postupku. Tek osudom rješava se to pitanje, pa se ili ne sudi na prisegu, jer deferent da je u takovu slučaju izgubio dokazalo, ili sud možda ipak misli, da valja suditi na tu prisegu obzirom na isprave, što ih je alegirao delatov odvjetnik, a prema kojima bi se moglo riješiti po §-u 255. i. f., da se prisega može smatrati položenom. U prvom slučaju ne će biti prilike daljem rješenju po §-u 269., jer je to pitanje riješeno pri izricanju osude. U drugom pak slučaju riješiti će sud po §-u 269., da je deferent izgubio to dokazalo, ako ne bude uslova po §-u 255., da se prisega ima smatrati položenom. Ovom prilikom nije od potrebe da ulazimo u raspravljanje pitanja, može li se po pravu suditi na prisegu navraćenu u slučaju, da je delat umro prije nego se mogao i očitovati o prisezi.

Jedino treba da još odgovorimo na pitanje, kakova je posljedica takova rješenja, da je deferent izgubio to sredstvo dokaza, nu da mu je slobodno za okolnost, o kojoj je glavna prisega bila navraćena, doprinijeti drugih i novih sredstava dokaza, i zato zaiskati, da se glavna stvar raspravlja još jedanput (§ 269.)? Na to se pitanje mora odgovoriti, da sada ne važi više rješenje, što je doneseno u osudi, izrečenoj uz uvjet položenja prisege, koji se ne može za uvjet postaviti, pa se stvar povraća u stadij raspravljanja i dokazivanja, kao da je dozvoljena povrata u prijašnje stanje.

Digitized by Google

Naskoro ćemo ga sahraniti, taj stari postupnik od 1852. god., ali ne zato, što ne bi to bilo uspjelo zakonodavno djelo, već zato, jer nije više savremeno. Raspravno načelo naime u onoj mjeri, u kojoj je tu prihvaćeno, odviše veže ruke sucu i daje prilike zamrsivanju i zatezanju postupka. Onolika samostalnost u djelovanju stranaka (odvjetnika) i opsežnost u protokoliranju bila je, čini se, u nekoj vezi i sa položajem suca u ono vrijeme, kada je postupnik nastao, te se mislilo i naprama sucu dati što veću neovisnost strankama u traženju privatnoga prava. Nu kada su pritisle komplicirane prilike današnjega života i kada se uredio položaj suca, tako te se u njega moglo imati potpuno povjerenje, onda se uvidilo, da te neovisnosti stranačke ne treba, nego naprotiv da treba sucu dati veću vlast, više provesti načelo oficijalno, a stegnuti načelo raspravno u prave granice. Prema tomu ćemo, nadajmo se, bolje proći sa novim, usmenim postupnikom. Ali nije pravo da stari pri sahrani popraćamo sa prigovorima, što ih očito nije zaslužio tečajem svoga malone 80-godišnjega vladanja. Najviše smeta, što se kraj množine posla a premalo sudaca izrodilo protokoliranje. I dokazno sredstvo prisegom kompliciranо je dakako, ali ne tek po normama postupnika, već samo po sebi, kako je onda (1852. god.) vladalo u gradjan. postupku. Francuski postupnik od 1806. god. ima doduše prisegu manje kompliciranu, ali to je u jedan kraj usmen postupnik (u konačnom raspravljanju), sa glavljenjem činjenica po slobodnom osvjedočenju suda, a u drugi kraj ipak odviše formalističan i pun spisa tečajem postupka, spor i skup, sa prevlasti stranaka, a još manje utjecaja suda u tečaju postupka, nego po našem zakonu (v. Mjesečnik, 1928. str. 17, op. 10-a). A takav postupnik dakako nije se ni htjelo ni moglo prihvatiti.

Nu i po novom postupniku, što ćemo ga naskoro vidjeti na djelu, lahko može biti poteškoća, ne bude li znatno više sudaca, nego ih ima sada, i ne budu li ti suci odabrani, te bi i glavili odlučive činjenice potpuno i te činjenice popraćali sa valjanim pravnim razlaganjem. Ovo potonje važi osobito za više sudove, jer ako bi se tu mimoilazila i dobra izlaganja pravnih lijekova, nestajati će i u odvjetnika prave volje, da ulažu puno truda u taj posao. A to bi šteta bila za razvijanje praktičnoga našeg pravosudja. Valjane rješitbe sudova gradjene su često i na trudu odvjetničkom.

Bio sam donekle primoran, da se na ovu stvar osvrnem, pošto pisac u svojoj raspravi zastupa mišljenje, protivno onomu, što sam ga ja imao čast iznijeti u »Mjesečniku«. Ja sam naime u »Mjesečniku« od 1928. godine br. 1. i 2. raspravljao o reformi gradjanskoga postupnika, i tom prilikom o postupniku od 1852. ustvrdio, da je doduše lijepa radnja zakonodavna, koja je zadovoljila potrebama onoga vremena, ali je sada nesavremena (str. 72), nadalje da je napose dokazno sredstvo prisegom tu dobro obradjeno (str. 77). Šta više, pobijajući § 423. projekta novoga usmenog postupnika, označio sam taj stari postupnik od 1852., ako se novelira, kako ja predlažem, boljim od onoga, što se predlaže u projektu, ako bi tu ostao § 423. o stezi dokaza po svjedocima dotično obligatornosti dokaznih isprava, što ga pobijam, i što srećom nije postao zakon.

Digitized by Google

Prinosi za reviziju krivičnog zakonika

Piše dr. Vragović Aleksa, sekretar stola sedmorice.

Nijedan zakon, kao i nikoje drugo ljudsko djelo, ne može da bude savršen, bez griješaka.

Kod svakoga novoga pa i najsavjesnije spremljenoga i redigovanoga zakonika mogu se kasnije ispoljiti — osobito kod praktične primjene — razni manjci, redakcijske griješke i praznine, koje se ne mogu tumačenjem zakona ukloniti, nego koje treba novim zakonom ispraviti.

Ja želim ovdje istaknuti neke redakcijske griješke, na koje sam naišao u našem krivičnom zakoniku sa svrhom, da na nje upozorim, pa da potaknem i druge, da iznesu opažene manjke, kako bi se što prije skupila gradja za što potpuniju i savršeniju reviziju krivičnog zakonika.

Ne mislim se ovdje upuštati u razmatranje o svrsishodnosti izvjesnih naredjenja zakonika i o odredbama, kojima bi se ta naredjenja izmijenila, nego ću samo da iznesem neke do sada opažene slučajeve redakcijskih griješki, koje se moraju ispraviti, da zakonik bude jedinstven i dosljedan sam sebi, i da ne budu pojedina njegova naredjenja medju sobom u protivurječju.

I. § 71. točka 4. kz.

§ 71. ovlaštuje suca, da može, ako ima jedna ili više ublažavnih okolnosti, sniziti kazan zaprećenu u posebnom dijelu krivičnoga zakonika i ispod tamo označenoga minimuma kazne, t. j. da može ići ispod stavke kaznene, te ustanovljuje, do koje mjere može sudac pojedinu zaprijećenu kazan smanjiti.

Pod brojem 4. normira § 71. k. z. tu ovlast kod stavaka kaznenih, koje nemaju označenu najmanju mjeru kazne. Ta točka glasi:

»4. ako je za krivično djelo propisana vremena kazna, ali bez naznačenja najmanje mjere, kaznu se može spustiti do najmanje zakonske mjere te vrste kazne, a mjesto robije se može izreći strogi zatvor i mjesto zatočenja i strogoga zatvora, zatvor.«

Ova stilizacija ne može se nazvati sretnom, i ona je dala povoda dvojakomu tumačenju u sudskoj praksi.

Pretežitije tumačenje, kojega se drže i senati stola sedmorice, odj. A., smatra, da se ublaženje kazne po ovoj točki sastoji samo u pretvoru jedne vrste kazni u drugu (robije u strogi zatvor, zatočenja i strogoga zatvora u zatvor), te da sud, ako i pretvori u posebnom dijelu krivičnoga zakonika zaprećenu kaznu n. pr. robije u strogi zatvor, nije ovlašten odmjeriti trajanje toga strogoga zatvora ispod najmanje zakonske mjere, odredjene za robiju t. j. ispod 1 godine. Ovo se izvodi uglavnom iz toga, što se u toj točki 4. izričito navodi sniženje do najmanje zakonske mjere u zakonu zaprijećene vrste kazne, a iza toga ovlast pretvora te vrste kazne u blažu. Kada bi zakon dozvoljavao pretvorenu kazan sniziti na manju mjeru od najmanje zakonske mjere zaprijećene kazne, bila bi izreka »kazna se može sniziti do najmanje zakonske mjere te (t. j. zaprijećene) vrste kazni« suvišna. Jer to sniženje ne predstavlja samo po sebi nikakvo vanredno ublaženje i nikakvu po-

Digitized by Google

sebnu ovlast za suca, budući da to sniženje ili bolje ta odmjera jest odmjera unutar stavke kaznene, te za to ne treba posebne ovlasti sucu.

Kada zakon to spuštanje kazni na najmanju zakonsku mjeru zaprijećene kazni ovdje expressis verbis ipak spominje, mora se logično uzeti, da je time htio ograničiti suca, u odmjeri pretvorene kazne. Inače su gore citirane riječi suvišne u zakonu, što se pak kod tumačenja zakona nikada ne smije uzeti.

Ovo je stanovište u ostalom opširno razloženo u rješenju stola sedmorice od 11. travnja 1930. br. 7/3 Kre, koje je u »Mjesečniku« objelodanjeno.

Po drugom tumačenju, koga se drži i odjeljenje B. stola sedmorice, sud je ovlašten, pretvorivši zaprijećenu kazan n. pr. »robije do 10 godina« u strogi zatvor, da taj strogi zatvor snizi u trajanju i do 7 dana, t. j. ono uzima, da sud nije vezan na najmanju zakonsku mjeru odredjenu za robiju (1 godina), nego da je ovlašten spustiti strogi zatvor do najmanje mjere odredjene u zakonu za strogi zatvor.

Držim, da se ovo ne može opravdati iz teksta t. 4. § 71. k. z. i da prvo spomenuto tumačenje odgovara tomu zakonskomu propisu, t. j. da na osnovu t. 4. kz. nije sudac ovlašten spustiti pretvorenu kazan na manju mjeru, nego li je zakonski minimum zaprijećene kazne.

Sada nastaje drugo pitanje, da li ublaženje, kako ga izvodi to logično tumačenje t. 4. § 71 k. z., odgovara cijelomu sistemu ublaženja po našem krivičnom zakoniku t. j. da li je ovakovo ublaženje srazmjerno ublaženjima, koja su predvidjena u ostalim točkama § 71. za drukčije zaprijećene kazne. Moram odmah kazati, da ono po mojem mišljenju nije srazmjerno, nego da je naprotiv ovlast za ublaženje po toj točki znatno manja, nego li po drugim točkama § 71. k. z. Dok se po točki 1. § 71. k. z. može zaprijećena smrtna kazna zamijeniti robijom i od samo 10 godina; po t. 2. vječita robija robijom od samo 7 godina; dok se po t. 3. vremena kazan, kod koje je odredjena najmanja mjera, može spustiti do najmanje zakonske mjere te vrste kazne (n. pr. zaprijećena kazan robije od najmanje 10 godina može se sniziti na samu 1 godinu), a po t. 5. zatvor zamijeniti novčanom kaznom, dotle se po t. 4. § 71. k. z. vremene kazne lišenja slobode, kod kojih nije propisana najmanja mjera, mogu samo pretvoriti u nižu vrstu kazne lišenja slobode bez ikakova ublaženja u trajanju. Držim, da je očigledno nesrazmjerno ublaženje ovako zaprijećenih kazni prema dozvoljenim ublaženjima drugih kazni. Ovo nesrazmjerje valjda je dalo i povod i podsticaj za traženje drugoga tumačenja, koje bi ovo nesrazmjerje uklonilo. Nu dok ovo gore spomenuto drugo tumačenje s jedne strane ne odgovara tekstu zakona, kojega se sud mora držati bez obzira, da li mu se dotična odredba zakona čini svrsishodnom ili ne, ne uspostavlja s druge strane ni ovo potrebne harmonije u zakonu, budući da se tim tumačenjem pada u drugi ekstrem. Kako je naime po prvom tumačenju zakona ovlast suda za ublaženje kazni navedenih u t, 4. § 71. k. z. premalena naspram ovlasti ublaženja ostalih kazni, po ovom drugom ona je prevelika, jer ona po tom tumačenju ovlašćuje sud, da n. pr. izreče uz samu jednu olakotnu okolnost namjesto zaprijećene kazni robije (1 do 20 godina) kazan strogoga zatvora od 7 dana.

Digitized by Google

Držim stoga, da je potrebno izmijeniti točku 4. § 71. k. z. ne samo s razloga, da se izbjegne dvostrukomu tumačenju te zakonske ustanove, nego i poglavito s razloga, što ona po nijednom od tih tumačenja ne odgovara ostalim propisima § 71., jer uz nijedno od ova dva tumačenja ne izlazi ublažavanje kazni kao jedan cjelovit i u sebi dosljedan i logičan institut.

Mislim, da bi odgovarala izmjena t. 4. § 71. k. z., po kojoj bi se dozvoljavao pretvor robije u strogi zatvor, a zatočenja u zatvor ne ispod 6 mjeseci (kako je to imao i stari srpski kazneni zakon — § 61.).

T. 4. § 71. k. z. imala bi tada da glasi:

4. ako je za krivično djelo propisana vremena kazna bez označenja najmanje mjere, može se mjesto robije izreći strogi zatvor ne ispod 6 mjeseci, mjesto zatočenja zatvor ne ispod 6 mjeseci, a mjesto strogoga zatvora zatvor«.

II. Lišenje života na mah (§ 167, zadnja al. k. z.) i povreda tijela iz zadnje alineje § 178. k. z.

Umišljeno lišenje života (umorstvo po starom k. z.) opisuje krivični zakonik u § 167. S obzirom na namjeru razlikuje tri vrste lišenja života: Lišenje poslije zreloga razmišljanja (st. II. br. 1.); obično lišenje života (st. I.) i lišenje života na mah (st. IV.).

Dok se prvo kažnjava smrću ili vječitom robijom, drugo vječitom robijom ili robijom najmanje 10 godina, kažnjava se lišenje života na mah robijom ili zatočenjem do deset godina. Prema tome se ovo umišljeno lišenje života blaže kažnjava od teške tjelesne povrede, od koje je povredjenik umro (ubojstvo po starom k. z.), jer se ova kazni po § 178. zad. al. k. z. robijom do dvanaest godina.

Ne odgovara osjećaju pravednosti, da bude jedno namjerno lišenje života blaže kažnjivo od povrede tijela, od koje je doduše takodjer nastupila smrt, no ta nije ležala u namjeri učinioca. Pogotovo je to nepravedno, jer zakon ne poznaje povrede u tijelu izvršene »na mah«, pa je stoga po našem zakonu počinilac »doveden bez svoje krivice u jaku razdraženost kakvim napadom ili uvredama«, ako namjerno ubije uvreditelja, blaže kažnjiv, nego ako ga samo povredi u tijelu, bez namjere, da ga ubije, a od toga nastupi smrt povrijedjenoga.

Od naših starih kaznenih zakonika poznavao je lišenje života (ubistvo) na mah srpski kazneni zakon (§ 156. al. 2). I taj ga je začudo blaže smatrao od tjelesne povrede izvršene »u razdraženom stanju« (§161), jer za ubistvo na mah dozvoljava, da se kazna robije od 20 godina zaprijećena za hotično ubistvo bez predomišljanja snizi i na zatvor, koji ne smije biti kraći od dvije godine (t. j. 2—5 godina), dok za tjelesnu povredu, izvršenu u razdraženom stanju, ima najmanju stavku robiju do 5 godina (t. j. 2—5 god.). Povredu tijela dakle kažnjava taj zakon istom mjerom robije, kojom mjerom zatvora kažnjava ubistvo na mah.

Njemački kazneni zakon pozna lišenje života na mah uz sličan opis kao i naš zakonik (Totschlag § 213.), pa dok kažnjava obično umorstvo robijom ne ispod 5 godina, kažnjava »Totschlag« samo za-

Digitized by Google

tvorom ne ispod 6 mjeseci, što očito ne odgovara tamošnjemu pravnomu osjećanju, jer osnova kaznenoga zakona iz 1925. (Reichsratsvorlage) kažnjava »Totschlag« (wer sich durch Jähzorn oder entschuldbare heftige Gemütsbewegung zur Tötung eines anderen hinreissen lässt ...) robijom, a u osobito teškim slučajevima robijom ne ispod 10 godina, ili vječitom robijom. A osnova iz 1927. (Reichstagsvorlage) ne poznaje uopće više posebnoga delikta lišenja života na mah, nego ga uvrštava pod obično lišenje života (bez razmišljanja, wer einen anderen tötet und die Tat nicht mit Ueberlegung ausführt ...), koje naziva »Totschlag« za razliku od lišenja sa razmišljanjem (»Mord«). »Totschlag« se i ovdje kažnjava robijom odnosno u osobito teškim slučajevima robijom ne ispod 10 godina ili vječitom robijom, dok za povredu tijela, od koje je umro povredjenik, poznaje najtežu kazan kazan robijom.

Ako ćemo dakle de lege ferenda da pridržimo i nadalje lišenje života na mah, premda ga — kako vidimo — Nijemci, koji ga u svojem pozitivnom pravu imaju, napuštaju, moramo da kaznenu stavku povisimo, da bude u srazmjerju s ostalim zaprijećenim kaznama, napose s kaznom za povredu u tijelu.

Mislim, da bi odgovaralo s obzirom na stavku za obično lišenje života (vječita robija ili robija najmanje 10 godina) i s obzirom na kaznu za povredu tijela, od koje je povredjenik umro (robija do 12 godina) da se ustanovi za lišenje života na mah kazan »robijom ili zatočenjem«. No riječi »ili zatočenjem« trebalo bi dodati i u stavku za tjelesnu povredu, od koje je umro povredjenik (§ 178. zadnja al.), jer nema razloga, zašto da se ovdje isključi sudjenje na zatočenje, ako se to dopušta zbog lišenja života.

III. § 179. stavka II.

Naš krivični zakonik predvidja dva slučaja umišljene povrede tijela ili zdravlja, od koje je nastupila smrt (§ 178. zad. al. i § 179 zad. al.)

§ 178. opisuje pod 1—4. četiri vrste najtežih povreda tijela ili zdravlja, zbog kojih se kažnjava robijom ili zatočenjem do 8 godina. Medju te povrede spadaju i povrede (točka 2), uslijed kojih je bilo opasnosti po život uvredjenika.

Ako povredjenik umre od koje od povreda, opisanih pod 1—4, kazan je robija do dvanaest godina (§ 178. zad. al.).

§ 179. opisuje manje teške povrede, koje se kažnjavaju robijom ili zatočenjem do 3 godine. II. stavka toga paragrafa pak ustanovljuje: Ako povredjenik umre od ovakve povrede, učinilac će se kazniti robijom do 10 godina.

S obzirom na to, da — kako je gore spomenuto — svaka povreda, uslijed koje je bilo opasnosti po život povredjenika, čini djelo iz § 178., ne će se nijedna povreda tijela, od koje je povredjenik umro, moći kvalificirati kao djelo iz § 179., jer dok je povredjenik stvarno od povrede umro, ne može se reći, da od te povrede nije bilo opasnosti po njegov život. Suvišna je stoga druga alineja § 179., jer se ni teoretski ne može iskonstruirati slučaj povrede iz § 179., od koje je nastupila

Digitized by Google

smrt povredjenika, budući se svaka povreda, ako bi inače i odgovarala opisu § 179., mora kvalificirati kao povreda iz t. 2. § 178., čim je nastupila od nje smrt povredjenika.

Trebalo bi dakle alineju drugu § 179 brisati iz zakona kao suvišnu i protivurječnu §-u 178.

IV. Pravljenje lažnih isprava (§§ 214—216 k. z.).

I. U prve dvije alineje §-a 214. su opisane obje osnovne forme delikta pravljenja lažnih isprava:

1. Pravljenje lažne ili preinačivanje prave isprave u namjeri, da se ta isprava upotrijebi kao prava (kazni se strogim zatvorom i novčano do 20.000 D); i

2. Upotreba takve isprave sa znanjem, da je lažna ili preinačena (kazni se robijom do 5 godina i novčano do 50.000 D).

Treća alineja pak glasi:

»Ako je učinilac ovim hotio da pribavi sebi ili drugomu dokaz za kakovu tražbinu, na koju on ili drugi ima pravo, ili radi odbrane od kakve bespravne tražbine ili neosnovane optužbe, kaznit će se zatvorom do godinu dana ili novčano do 10.000 D«.

Nastaje pitanje, počinioca kojih djela zakon privilegira ovom alinejom, da li počinioca djela samo iz prve alineje toga paragrafa, ili samo iz druge ili pak počinioce djela iz obih alineja.

Dolenc u svojem tumaču govori samo o privilegiranju patvarača, dakle počinioca djela iz I. alineje, Frank u svojem tumaču samo o počiniocima djela iz II. alineje, dok Urošević u svojem tumaču uzima, da su trećom alinejom jednako privilegirani počinioci djela iz I. i iz II. alineje § 214. k. z.

Jezično (gramatikalno) ne može se uzeti, da se riječi »Ako je učinilac ovim . . .« odnose na samu prvu alineju, nego ili na samu drugu alineju (kako uzima dr. Frank) ili na obje (Urošević). Iz okolnosti, što stavka »Ako učinilac ovim . . .« ne čini dio druge alineje, nego je posebna alineja, mislim, da se može uzeti, da se njome privileguju počinioci djela iz obih prednjih alineja, a ne samo iz druge alineje. A ne može se razložno ni uzeti, da bi zakon uz iste okolnosti privilegirao samo počinioce težega djela (II. alineja) a ne i počinioce lakšega djela. U tom slučaju bila bi upotreba lažnih isprava uz okolnosti, navedene u III. al., blaže kažnjiva od pravljenja lažnih isprava uz iste okolnosti (jer je stavka 3. alineje blaža od stavke 1. alineje), dok je općenito usvojio zakon protivno gledište.

Držim stoga, da se pod »počiniocem« u III. al. § 214. razumijevaju i počinioci djela iz I. i počinioci djela iz II. alineje.

II. §§ 215. i 216. sadržavaju naredjenja o kažnjavanju »učinioca«, ako je lažna ili preinačena isprava: javna isprava, zvanična knjiga, oporuka ili mjenica (§ 215.) i ako je ta isprava: hartija na donosioca, akcija, ili zadužnica (§ 216.). U prvom slučaju kazan je robija do 5 godina ili strogi zatvor (§ 215.), a u drugom robija do 8 godina. U oba slučaja može se učinilac osuditi i na novčanu kazan.

Digitized by Google

Dr. Frank i Urošević uzimaju, da se u §§ 215. i 216. pod »učiniocem« misli na počinioce djela iz I. i iz II. alineje § 214., dok Dolenc govori samo o pravljenju isprava (I. alineja §-a 214.).

Držim, da ne može biti sumnje o tome, da je namjera redaktora bila, da stavi pod veću krivičnu zaštitu isprave navedene u §§ 215. i 216., a ne vidim razloga, s kojih bi pod veću zaštitu metnuo samo pravljenje, a ne i upotrebu lažnih isprava, kada inače smatra baš upotrebu težim i opasnijim djelom. To se mora uzeti i iz samoga teksta zakona, jer riječ »učinilac« nije ni u § 215. ni u § 216. ničim ograničena, pa se mora uzeti, da se misle učinioci obih djela, opisanih u § 214. Nemamo prema tomu tekstu nikakova prava izuzeti ma koje djelo, a najmanje djelo iz II. alineje § 214.

Prema tome držim, da se pod riječju »učinilac« ima jednako u III. alineji § 214., kao i u §§ 215. i 216. uzeti učinilac djela kako iz I. tako i iz II. alineje § 214.

III. Upotreba riječi »učinilac« u §§ 214., 215. i 216. ne bi dakle baš neophodno iziskivala izmjenu zakonskoga teksta (premda bi ona bila i u tom pogledu poželjna, da se onemoguće razna tumačenja, kako sam ih gore naveo), jer se i iz sadanjeg teksta mora doći do zaključka, da se pod »učiniocem« misle u sva 3 slučaja učinioci krivičnih djela, opisanih u I. i II. al. § 214., a drugo očito nije mogla biti ni namjera zakonodavca.

No druga je griješka u našem zakoniku, koja se mora bezuvjetno zakonskom novelom ispraviti. Intencija je zakonodavca očito bila — kako je to već gore navedeno —, da §§ 215. i 216. jače zaštiti u tim paragrafima navedene isprave od drugih t. zv. običnih isprava. Protivno toj intenciji po stavkama našega zakonika strože je kažnjiva upotreba običnih isprava (robija do 5 godina i novčana kazan do 50.000 D) nego li upotreba isprava navedenih u § 215., (robijom do 5 godina i l i s t r o g i m z a t v o r o m, dok se na novčanu kazan ne mora nego samo m o ž e suditi).

Prema tome izlazi po našem zakonskom tekstu, da je p r a v l j e n j e lažnih isprava, navedenih u § 215., kvalificiran zločin, a u p o t r e b a tih isprava ne samo da nije kvalificiran nego obratno upravo privilegiran zločin, jer je upotreba krivotvorene lažne javne isprave, mjenice i t. d. blaže kažnjiva od upotrebe lažne obične isprave.

U pogledu pak dužnosti izreći i novčanu kazan blaži su uopće i § 215. i § 216. od § 214., jer se po prvima — premda se u njima radi o težim djelima — samo fakultativno izriče novčana kazan, dok se zbog djela iz obih prvih alineja § 214. mora izreći i novčana kazan.

Potrebno je stoga ili ustanoviti u § 215. dvije stavke analogno I. i II. alineji § 214., te stavku za upotrebu lažnih isprava, navedenih u § 215. povisiti, ili ako se to ne će, moglo bi se naprosto u pogledu kazni lišenja slobode izmijeniti kaznenu stavku druge alineje § 214. sa stavkom § 215. U §§ 215. i 216. pak imale bi se brisati posljednje stavke, koje govore o mogućnosti izricanja i novčane kazne, te mjesto toga naprijed uz kazan lišenja slobode dodati riječi »i novčano«.

Bile bi tada stavke kaznene: II. alineje § 214. »kaznit će se robijom do 5 godina ili strogim zatvorom te novčano do 50.000 D«; §

Digitized by Google

215. »robijom do 5 godina i novčano«; a § 216. »robijom do 8 godina i novčano«.

V. Silovanje — § 269. k. z.

§ 269. opisuje dva slučaja krivičnih djela protiv javnoga morala (t. zv. silovanja).

Po tom se paragrafu kažnjava:

1. ko žensko lice, s k o j i m n i j e u b r a k u, silom ili prijetnjom istovremene opasnosti po život ili tijelo prinudi na obljubu; i

2. ko obljubu izvrši nad ženskim licem, koje prethodno dovede u nesvjesno stanje ili ga drukčije za odbranu onesposobi.«

Prema ovoj stilizaciji mogao bi djelo iz točke 2. da počini i muž nad svojom ženom, što sigurno nije bila namjera zakonodavca, dok je isključio delikt pod 1. medju mužem i ženom, jer nema razloga zašto bi jedan isključio a drugi ne. Takov delikt medju mužem i ženom uostalom ne poznaje nijedan zakon.

Dolenc zato i veli u svojem tumaču, da se riječi »s kojim nije u braku«, ako se i ne navode u točki 2., »očevidno i logički pretpostavljaju« i u toj točki. No stilizacija zakona, premda to bez dvojbe ne odgovara intencijama redaktora, upućuje na protivno, i zato bi trebalo, u koliko se ne radi o tiskarskoj pogriješci, koja bi se dala i bez novoga zakona ispraviti, kod revizije zakonika i to ispraviti tako, da se i u točku 2. § 269. umetnu iza riječi »nad ženskim licem« riječi: »s kojim nije u braku«.

6. Kradja i utaja.

Ja sam već u svojoj raspravici »Kradje i utaje stvari malene vrijednosti«*) usput upozorio na nekoliko redakcijskih griješki u dijelu krivičnoga zakonika o kradji i utaji, pa ću samo ukratko da ih ovdje — uz još neke druge — navedem, a uostalom upućujem na tu raspravicu.

1. Zbog utaja iz I. odjeljka § 320. goni se po zvaničnoj dužnosti, dok se zbog utaja iz § 318., koje su teže krivično djelo, goni samo po prijedlogu.

Da se to ispravi trebalo bi zadnju alineju § 320. izmijeniti i stilizirati ovako: »G o n j e n j e z a u t a j e i z o v o g a p a r a g r a f a t e z a k r a d j e i z d r u g o g i t r e ć e g o d j e l j k a o v o g a p a r a g r a f a p r e d u z i m a s e p o p r i j e d l o g u«.

2. Pokušaj utaje iz § 320. je kažnjiv po izričitoj odredbi toga paragrafa, dok pokušaj utaje iz § 318. (teže krivično djelo) nije kažnjiv.

Ovo se može ispraviti izmjenom 4. alinеje § 320., koja bi imala glasiti. »Z a p o k u š a j k r a d j e i z o v o g a p a r a g r a f a ć e s e k a z n i t i«.

3. Pokušaj djela iz §§ 320. i 322. ostaje kažnjiv i medju srodnicima, dok pokušaj djela iz § 314. (teže kažnjivo djelo) nije medju srodnicima kažnjiv, jer je kažnjavanje pokušaja djela iz § 314. medju

*) »Mjesečnik« od god. 1930. br. 5. str. 200—207.

Digitized by Google

srodnicima četvrtom i petom alinejom § 325. ukinuto, dok o djelima iz §§ 320. i 322. nema riječi.

Četvrtu alineju § 325. valjalo bi stoga izmijeniti tako, da glasi: »Izuzetno od propisa §§ 314., 320. i 322. za pokušaj se ne će kazniti«.

4. Ni u § 324. ni u § 325. nije predvidjeno privilegiranje kradje i t. d. potomaka prema precima u pravoj liniji, premda je § 325. privilegirao kradje potomaka prema precima u sporednoj liniji.

Trebalo bi to stoga umetnuti ili u § 324. ili 325. prema tome, koliko se kane djela tih srodnika privilegirati.

5. § 321. ovlašćuje sud, da kradljivcu u slučaju § 314. i utajivaču u slučaju § 318. ublaži kazan po slobodnoj ocjeni, odnosno oslobodi ih od svake kazne u slučaju dragovoljne povrate stvari prije osude odnosno prije pokrenutoga postupka. Pravičnost traži, da se taj privilegij protegne i na kradljivce i utajivače iz § 320. te počinitelje djela iz § 322., što se može učiniti shodnom stilizacijom § 321., kojega bi ali trebalo ujedno cijeloga prebaciti iza sadanjega § 322. (ili eventualno iza § 323.).

Povodom uredbe o osnivanju sudova za mladje maloljetnike

Napisao Boremović M. Arsenije, državni tužilac za mladje maloljetnike.

Pod naslovom »O nadležnosti sudova za mladje maloljetnike« donio je »Mjesečnik« u svojem dvobroju za srpanj-kolovoz 1930., str. 290—299, o gornjem pitanju moj članak, koji je išao za tim, da prikaže nepotpunost odredaba našega novoga krivičnoga zakonodavstva u pogledu nadležnosti sudova za mladje maloljetnike kao naročitih odjeljenja redovnih krivičnih sudova, kao i potrebu — u interesu i pravosudja i društva — da se ta nepotpunost čim prije otkloni odnosno zakonska praznina ispuni samom sudskom praksom, dok se ovo ne učini redovnim zakonodavnim putem. Medjutim, dok je gornji članak (koji je pisan još u mjesecu travnju o. g.) ugledao svijetlost dana, izašla je napokon tako dugo očekivana uredba, koju je predvidjao § 435. s. k. p., a kojom je ovo, dosada neuredjeno pitanje dobilo svoje zakonodavno rješenje. Na taj način je ova uredba otklonila sve poteškoće, na koje se je nailazilo kod primjenjivanja propisa k. p. u stvarima mladjih maloljetnika. Ministar pravde, na osnovu ovlaštenja danoga mu u § 435. zakona o sudskom krivičnom postupku, je propisao pod brojem 72.509 od 22. kolovoza 1930. »Uredbu o osnivanju sudova za mladje maloljetnike« i to sa zakonskom snagom od 15. rujna o. g., do kojega dana imaju za te novoosnovane sudove biti, u smislu § 436. zakonika o sudskom krivičnom postupku, postavljeni suci za mladje maloljetnike (§ 2. ove uredbe).

Digitized by Google

Kakogod pojavu ove uredbe, obzirom na gore istaknuto njezino praktično znanje, trebamo iskreno pozdraviti, imade u njoj ipak nečega, što može da rashladi prvo oduševljenje i da izazove ozbiljne prigovore. Dovoljno je, da se baci samo letimičan pogled na kratak sadržaj ove uredbe, pa da se odmah uoči nejednakost, kojom se jedan te isti problem rješava za područja raznih apelacijonih sudova, kao i čisto mehanički, formalistički način njegova rješenja za sva ta područja osim onoga apelacijonog suda u Novom Sadu. Dok naime čl. 1. uredbe, koji se sastoji od 7 točaka, sadržaje u šest prvih točaka poredjena novoosnovana naročita odjeljenja kao sudove za mladje maloljetnike kod n e k i h sreskih sudova na području apelacijonoga suda u Novom Sadu, kako za područja pojedinih od ovih sudova samih za se tako i za područja od nekoliko susjednih sreskih sudova zajedno, — dotle toč. 7 i posljednja istoga §-a sumarno izriče osnivanje tih naročitih odjeljenja kod s v i h sadašnjih sreskih sudova u područjima vrhovnog suda u Sarajevu, banskoga stola u Zagrebu te viših zemaljski sudova u Ljubljani i Splitu. Ako se uzme u obzir, da je zakonodavac vezao osnivanje sudova za mladje maloljetnike kod sreskih sudova za izvjesne, u zakonu posve točno odredjene, uslove (§ 435. k. p.), te — predvidjajući, da tih uslova kod nas nema i da ih zadugo još ne će biti kod svih sreskih sudova — ukazao ujedno i način, na koji se ima sprovoditi osnivanje tih sudova (spajanjem dvaju i više područja sreskih sudova u jedno područje »suda za mladje maloljetnike« kao odjeljenja jednoga od onih sudova), — nastaje onda pitanje, da li je dobro i točno ispunjena ovom uredbom volja zakonodavca, i nije li donošenjem ovakove uredbe promašen cilj ove lijepe i korisne, a za većinu krajeva naše države i posve nove institucije. Odgovor na sva ova pitanja — mora se na žalost priznati — nije ni malo povoljan.

Prije svega je uredbom ignoriran jedan od najvažnijih uslova za osnivanje sudova za mladje maloljetnike kod sreskih sudova, koji je zakon postavio u § 435. k. p., a to je postojanje kod istih p o s e b n i h p r o s t o r i j a, p o d e s n i h z a o d v o j e n o p o s t u p a n j e protiv mladjih maloljetnika. Kako se vidi iz samoga formuliranja ovoga uslova, zakonodavac je mislio pri tome ne samo na prostorije za eventualno ograničenje slobode mladjih maloljetnika, predvidjeno u § 438/II. k. p., već uopće na sudske prostorije, u kojima bi se imale obavljati pojedine procesne radnje tokom cijeloga postupka u stvarima mladjih maloljetnika, kao što su izvidjaji (§ 439. k. p.), ročište (§ 443. k. p.) i usmeni pretres (§ 444. k. p.). Pri tome se je svakako slijedio primjer drugih kulturnih naroda, kod kojih postupak kao i propisi materijalnoga zakona u stvarima mladjih maloljetnika zasnovani su na naprednim shvaćanjima moderne kriminalistike. Ova shvaćanja zahtijevaju, da se maloljetnim delikventima prilazi naročitim metodama i obazrivošću obzirom na posebne ciljeve zakonskih sankcija prema njima, koje idu samo za njihovim p o p r a v l j a n j e m, a ne kažnjavanjem. Posljednje je dopušteno samo izuzetno kao neizbježivo zlo i neophodna potreba, a ograničeno je ne samo na izvjesne vrste maloljetnih zločinaca nego i na njihova samo teža krivična djela — zločinstva, koja su sva točno u zakonu odredjena. Sve je to u najširoj mjeri

Digitized by Google

usvojeno i našim novim kaznenim zakonodavstvom (vidi propise §§ 28. al. 7. k. z., te 451. al. 5. k. p., od kojih djelomični izuzetak u pogledu na djela čini § 452. al. 3. k. p.). Baš obzirom na ovaj posebni značaj i ciljeve zakonskih sankcija te na osebine subjekata ovih (mladjih maloljetnika) općenito su zavedeni u svim kulturnim državama Amerike i Evrope posebni sudovi za maloljetne delikvente (»Tribunal pour enfants« u Francuskoj i Belgiji, »das Gericht für den jugendlichen Verbrecher« u Njemačkoj i t. d.).

Ti sudovi imaju zaista svoje posebne prostorije, odijeljene od prostorija drugih sudova, a raspravljanje se u njima vrši odredjenih dana uz potpuno i bezuvjetno isključenje javnosti ograničene samo na ona lica, koja neposredno ili posredno uzimaju učešća u samom postupku. Isključenje javnosti je poprimio doduše i naš novi zakonik o sudskom krivičnom postupku, davši o tome jedno općenito naredjenje u § 223/I., dok je pobliže propise donio dalje u §§ 225/III. i 445. Kako smo gore vidjeli, slično je bilo zamišljeno (svakako u vezi sa načelom tajnosti postupka) i sa odvajanjem prostorija za postupanje protiv mladjih maloljetnika (§ 435. u veza sa § 438/II. i 441/V. k. p.), ali uredbom od 22. kolovoza 1930. odustalo se je, nažalost, od ove lijepe i sasvim ispravne zamisli. Ovo važenje mora biti tim veće, što će u praksi svakoga od naših sreskih sudova neminovno dolaziti do upotrebe predvidjene u zakonu mjere ograničenja slobode pojedinih mladjih maloljetnika (koje je dopušteno ne samo zbog zločinstva nego i zbog prestupa, jer § 438. i 441. od. 5. k. p. govore općenito o k r i v i č n i m d j e l i m a, isto proizlazi i iz općenite odredbe § 437. k. p.), a ta će se mjera silom prilika morati primjenjivati upravo protivno izričitomu naredjenju zakona. Dovoljno je samo ukazati na stanje sudskih zatvora kod ogromne većine naših sreskih sudova, od kojih mnogi i nemaju nego samo dvije ćelije: za muške i za ženske, te služe često puta ujedno i za policijske vlasti, — pa da bude jasna svakome gotovo potpuna nemogućnost provedenja u praksi stroge i apsolutne odredbe zakona o sprečavanju dodira mladjih maloljetnika sa odraslim okrivljenicima i pritvorenicima. Uzme li se k tome još u obzir i neminovna prenatrpanost zatvora pri sreskim sudovima, obzirom na proširenje nadležnosti potonjih (§ 9. t. 2. k. p.) te na propise o izvršivanju kazni lišenja slobode (§ 39. al. 2. k. z. te § 3. zak. o izvršenju k. l. sl. u vezi sa odredbom čl. 22. uvodnoga zakona), onda se ta nemogućnost ukazuje još više potenciranom, a pred očima se ukazuje strašna slika miješanja maloljetnika sa profesijonalnim kradljivcima i varalicama, kockarima, pijanicama i prostitutkama. Posljedice ovoga dadu se lako zamisliti, te ih valjda nije potrebno naročito naglašavati.

Tako stoji stvar sa traženjem zakona glede prostorija za odvojeno postupanje protiv mladjih maloljetnika. Ali ne samo to. Predmetna uredba je donešena protivno i drugomu važnomu uslovu za uspješno primjenjivanje zakonskih propisa prema mladjim maloljetnicima, a koji je također u zakonu izrijekom istaknut. Taj drugi uslov su — i s k u s n i s u c i. Mislim, da nije potrebno dokazivati, od kolike su važnosti lična svojstva, sprema i pripravnost osoblja, kojemu se povjerava provedenje u život kakovih važnih zadataka i reforama, pogotovo

Digitized by Google

kada se radi o uvodjenju novih, duboko zamišljenih i znanstveno zasnovanih te originalnih institucija. Za uspješan rad na njima je potrebno ne samo znanje, volja i razumijevanje, nego su potrebna i izvjesna lična svojstva, bez kojih se ne da ni zamisliti uopće nikakov uspješan rad. I najljepša ideja može da propade, ako se njeno ostvarenje preda u nevješte ruke. Stoga je zakonodavac s potpunim pravom tražio, da se postupak protiv mladjih maloljetnika povjeri samo iskusnijim sucima (§ 436. k. p.), a postojanje tih iskusnih sudaca kod sreskih sudova je istakao kao prvi uslov za osnivanje naročitih odjelenja kao »Sudova za male mladje maloljetnike« kod istih sudova. Time, što je uredbom od 22. kolovoza 1930. propisano osnivanje sudova za mladje maloljetnika kod s v i h (bez iznimke) sadanjih sreskih sudova u područjima vrhovnoga suda u Sarajevu, banskoga stola u Zagrebu te viših zemaljskih sudova u Ljubljani i Splitu, odstupilo se je nesumnjivo i od ovoga drugoga — možda najvažnijega zakonskoga uslova. Ne treba istinu kriti, mi zasada još nemamo takovih sudaca ni kod svih okružnih, a kamo li kod sreskih sudova. Da se ne bi krivo razumjelo, moram odmah razjasniti, da — kada ovo tvrdim — imam u vidu prije svega s p e c i j a l n o i s k u s t v o (t. j. u stvarima i u postupku protiv mladjih maloljetnika), a zatim i mjesne prilike na području vrhovnoga suda u Sarajevu, za koje institucija naročitih sudova za mladje maloljetnike predstavlja potpunu, dosada nepoznatu novinu. Neima sumnje, da će se ove posebne prilike morati još jače da se osjete na područjima Srbije i Crne Gore, gdje dosada uopće nije bilo ni samih sreskih sudova, te će odmah na početku njihova djelovanja osnivanje naročitih odjelenja kao sudova za mladje maloljetnike nailaziti na mnogo poteškoća i smetnja. Zakonodavac je doduše poveo o tome računa, te je odredio stoga u čl. 1. uvodnoga zakona od 16. veljače 1929. kao prelaznu i privremenu mjeru nadležnost prvostepenih odnosno okružnih sudova za cijeli postupak o krivičnim djelima protiv mladjih maloljetnika — i to naročitih sudaca za mladje maloljetnike, koji se imadu imenovati iz broja i s k u s n i j i h sudaca dotičnoga prvostepenoga (okružnoga) suda, što se mora smatrati obzirom na sve gore istaknuto kao jedino pravilno i umjesno rješenje ovoga pitanja. Nalazim samo, da je vacatio legis za ta područja od dvije godine i suviše kratak rok, da bi se za to vrijeme moglo dobiti iskusnijih sudaca, kakovih zaista i izuskuje u punoj mjeri ova naročita vrst postupka, ako se samo ne poduzmu blagovremeno u tom pravcu kakove naročite mjere.*)

Koliko pak važnu ulogu za uspješan i plodan rad u ovoj oblasti moraju imati iskustvo i inače lična svojstva i sposobnosti dotičnih

*) Ovamo bi spadalo n. pr. dodjeljivanje predistiniranih budućih sudaca za mladje maloljetnike na privremeni rad postojećim već sada (i to starijeg datuma) sudovima za mladje mamoljetnike, nadalje priredjivanje posebnih kurseva, na kojima bi se budući suci za mladje maloljetnike svestrano upoznali kako teoretske osnove moderne kriminalistike (kriminalne politike), na kojima počiva institucija zasebnog sudovanja i materijalnopravnih normi u stvarima mladjih maloljetnika, — tako i praktična načela organizacije, rada i djelovanja sudova za maloljetnike naročito s obzirom na uspjeh drugih kulturnih zemalja u ovoj oblasti Ovi povremeni kursevi, mislim, da bi mnogo mogli koristiti aktivnim sucima za mladje maloljetnike.

Digitized by Google

sudaca, vidi se najbolje na primjerima iz zakonodavnoga uređenja ovih sudova u drugim kulturnim državama, koje raspolažu u tom pogledu sa relativno velikim iskustvom. Tamo se suci za mladje maloljetnike postavljaju posebnim natječajima iz redova stvarno najboljih — najsposobnijih i najiskusnijih — sudaca, koji moraju svestrano, kako praktički tako i teoretski, poznavati predmet svoga budućega rada i raspolagati k tome i naročitim pedagoškim sposobnostima i znanjem te najozbiljnijim shvaćanjima svoga zadatka i dubokom, nepokolebivom i čvrstom vjerom u svoju misiju, što se sve daje naročitom spremom. Da se sve ovo uzmogne postignuti oni su oslobodjeni od svake druge dužnosti kod suda i tako mogu da se isključivo predaju svojemu specijalnomu pozivu, koji zahtijeva uistinu mnogostruki i energični ž i v i rad, a ne smije nipošto da se svede na samo birokratsko-kancelarijsko »rješavanje spisa«. Tako je to u Belgiji, Francuskoj, Americi (U. S. A. i Kanada), Engleskoj, Poljskoj, Čehoslovačkoj pa i u drugim naprednim zemljama. Suci za mladje maloljetnike tamo imaju svoje zasebne kancelarije i nisu preopterećeni nikakvim drugim »referatima« (do značaja kojega se kod nas nastoji svesti ovu važnu sudačku funkciju!), već mogu i moraju tako predano, živo i stvaralački da rade na odgovornoj, delikatnoj i razgranatoj organizaciji svojih pomoćnih organa, kakovima se javljaju za njih povjerenici, društva, patronaže i patroni — pojedinci, koji rade u neprekidnom najtješnjem doticaju sa tim sucima, te po uputstvima ovih. Samo takovom organizacijom i podjelom složenih funkcija u jedinstveno zamišljenom i sprovedenom sistemu prinudnoga vaspitanja i popravljanja može da se postigne uspješan rad na podizanju posrnule mladeži i suzbijanju njezinoga kriminaliteta, dakako u sklopu drugih pothvata i mjera, namijenjenih općenitomu širenju kulture i prosvjete u narodu.

Jasno je, kako smo daleko stali od gore ocrtane idealne organizacije sudova za mladje maloljetnike već po sili općih prilika kod nas, a može se osnovano posumnjati u to, da bi nas navedena uredba mogla iole približiti valjanomu rješenju ovoga problema. Ovo je za tim veće žaljenje, što je naše novo kazneno zakonodavstvo bilo pošlo pravim putevima i pravim ciljevima, dajući u čitavom nizu svojih odredaba jednu lijepo zamišljenu i dosljedno provedenu organizaciju ove važne grane pravosudja (poneke redakcijske nejasnosti i netočnosti, na koje se nailazi kod pojedinih propisa, ovamo dašto ne spadaju, a dale bi se lako odstraniti bez rušenja inače zdravih osnova dotičnih odredaba).

Naročito je bilo važno i dobro, da je zakonodavac uglavnom posve ispravno shvatio ulogu samoga d r u š t v a u velikom djelu pomoći i popravljanja zločinaca uopće, a napuštenih i pokvarenih maloljetnika napose, davši u tom pravcu nekoliko značajnih i za naš kazneni zakon novih propisa, kojima se uvodi jedna nova socijalno-kriminalna institucija t. zv. z a š t i t n o g a n a d z o r a (o potonjem se spominje u §§ 53., 54. i 56. k. z., 110/II., 438/II., 440/II., 441/II. i IV., 442/IV., 443/II. i III., 451/III., 452/II. i § 454. k p., te u §§ 28. odn. 4. i 29. zak. o izv. kazni).

Već i po tome, kako je u § 56. k. z. formuliran zadatak zaštitnoga nadzora, koji po svojoj prirodi spada u red mjera bezbjednosti (stoga

Digitized by Google

ga naš krivični zakonik i donio u glavi IV., gdje su dani svi opći propisi o potonjima), te kako su ocrtani uslovi za njegovo primjenjivanje, vidi se, koliko ga je zakonodavac široko shvatio i kakovu mu je važnu ulogu namijenio u našem penitencijarnom sistemu. Ovo još jače izbija iz propisa, sadržanih u § 454. k. p., gdje se ista institucija normira specijalno u pogledu na mladje maloljetnike (tu se stavlja na suca za mladje maloljetnike naročito važna, odgovorna i teška dužnost), te u naredjenjima §§ 28/IV. i 29. zak. o izv. kazni, kojima se ukazuju glavne smjernice i načini praktičnoga ostvarenja ove važne i zanimljive forme sudbeno-društvene kooperacije na polju kriminalne prevencije. Pada u oči isticanje i naglašavanje u zakonu zaštitnoga nadzora kao jedne od važnih mjera za popravljanje baš mladjih maloljetnika na jednoj strani, te neizostavno dovodjenje u vezu sa tom mjerom paralelne društvene akcije (»udruženja odnosno društva za zaštitu i vaspitanje maloljetnika« — §§ 435., 438/II., 440/II. i 454. k. p. te §§ 28. i 29. zak. o izv. kazni) na drugoj, i to uvijek uporedo, iz čega se mora zaključiti, da je zakonodavac uvjetovao primjenu gornje mjere postojanjem pomenutih društava, što je uostalom sasvim opravdano i razumljivo. Sjetimo se samo ogromne i pozitivne uloge, koju igraju društva, patronaže (društva za staranje o otpuštenim osudjenicima — § 29. zak. o izv. kaz.) u penitencijarno-preventivnom sistemu gotovo svih kulturnih naroda! A sada nadovežemo k tomu propis § 435. k. p., gdje je postavljeno jednim od uslova za osnivanje sudova za mladje maloljetnike kod sreskih sudova postojanje »udruženja za zaštitu maloljetnika« u središtima potonjih uz traženje, da u tim mjestima bude i pedagogijski obrazovanih lica, pa da pred nas u svoj svojoj žalosnoj stvarnosti izadje slika istinskog (a ne idealno zakonom zamišljenoga) rada i djelovanja većine novoosnovanih »sudova za mladje maloljetnike«, kakove nam ih daje uredba od 22. kolovoza 1930.

Ali »dura est lex, sed lex«! Uredba, za koju bi se ne bez osnova smjelo tvrditi, da je donesena contra legem, ipak je sastavni dio samoga zakona obzirom na propis § 435. k. p. u vezi sa ustanovom čl. 25. uvodnog zakona od 16. veljače 1929., te se mora primiti onakova, kakova jest. Što više — njezino donošenje, kako je na samom početku naglašeno, mora se dapače pozdraviti kao završni akt u organizaciji našega novoga sudovanja, a ujedno i početak teškoga i orgovornoga rada nas pojedinaca na neobradjenom još, ali plodnom tlu popravljanja i moralnog podizanja posrnulih mladih grješnika.

Težini prilika, u kojima se mora otpočeti taj rad, neka nam bude podstrekom, da ličnim vrlinama, voljom, znanjem i ljubavlju za naš posao nadoknadimo sve ono, što nam nedostaje u objektivno negativnim pojavama sadašnjice u nadi i uvjerenju, da će ih u budućnosti nestati i da će dobro sjeme donijeti i dobar plod.

Digitized by Google

Zakon o štampi i § 88. kriv. zakonika

Napisao dr. Politeo Ivo, odvjetnik u Zagrebu.

Medju nova načela, koja je donio novi krivični zakonik, spada i ono o nedjelivosti krivičnoga prijedloga i krivične privatne tužbe. Nadje li se kod jednoga delikta više učesnika, imaju se tužba ili prijedlog podići protiv svih njih; ako se podignu samo protiv jednoga, postupak će se otpočeti ipak protiv svih učesnika. § 88. kriv. zakona propisuje to doslovce ovako:

»Postupak se otpočinje protiv svih učesnika i onda, kada su prijedlog (§ 85.) i tužba (§ 86.) podnijeti protiv jednog od njih.«

Budući da zakon upotrebljava jedino u ovome paragrafu riječ »učesnik«, pitanje je, koga on sve misli pod tom riječju? Sudeći po Frank-Šilovićevu tumaču, razumijeva zakon tu samo učinitelje ili saučinitelje (Tumač, 1929., str. 93), dok Dolenc (u svome Tumaču na str. 148 Nežićeva hrvatskog izdanja) veli doslovce: »Bez sumnje spadaju medju učesnike svi podstrekači i pomagači, a jednako i svi saučinitelji kod pravnog i nužnog dioništva«. Budući da je zakon upotrijebio tu sasvim nov izraz, vjerojatno je, da je s njim kao skupnim izrazom htio obuhvatiti sve one, koji učestvuju bilo kako kod kažnjivoga čina, dakle ne samo učinitelje ili saučinitelje, već i podstrekače i pomagače.

Stilizacija §-a 88. je izazvala još jedno pitanje, i to: moraju li već prijedlog ili tužba biti upravljeni protiv svih učesnika, a da se protiv njih povede postupak, ili je pak dovoljno, da oni budu podneseni samo protiv jednoga od njih, a da postupak ipak otpočne protiv sviju njih? Obrnemo li poredak rečenica u citiranome §-u 88. i postavimo li sporednu rečenicu naprijed, a glavnu iza nje, bit će odgovor prilično jasan. Tada bi § 88. glasio: »Onda, kada su prijedlog ili tužba podnijeti protiv jednoga od učesnika, postupak se otpočinje protiv svih njih.« Dakle bi već tužba protiv jednoga bila dovoljna, da se otpočne postupak i protiv ostalih, a da tužitelj ne bi morao izrijekom zahtijevati postupak i protiv ostalih. Ovaj, naime, ne ovisi o njegovoj volji; i bez nje i uprkos njoj postupak će se otpočeti i protiv tih ostalih: na temelju samoga zakona, koji svojom voljom, izraženom u §-u 88., suplira volju tužitelja ili predlagača i njihov akt (tužbu ili prijedlog protiv ostalih učesnika). Postoji tužitelj (ili predlagač): postoji akt (tužba), koji pokreće sudski postupak, a to, što taj sudski akt nije uperen izrijekom i protiv svih učesnika, nije povreda načela, izraženoga u §-u 1. zakonika o sudskome kriv. postupku, niti je zaprekom povedenju postupka protiv njih, jer je taj akt stvarno uperen protiv svih učesnika time, što su oni u aktu spomenuti i što oni slijede iz naravi samoga čina, zbog kojega tužitelj traži krivični progon (makar samo protiv jednoga od učesnika). Narav kažnjivoga djela, stvarna veza, u koju ono stavlja sve učesnike, čine preko §-a 88. nužnim i procesualno-formalno ispravnim postupak protiv svih učesnika na temelju tužbe protiv samo jednoga od njih.

Digitized by Google

Ali mnogo više od netom nabačenih pitanja zanima nas naročito u ovoj raspravi pitanje, vrijedi li § 88. kriv. zakonika i za krivična djela *učinjena štampom*, odnosno vrijedi li načelo nedjelivosti tužbe i prijedloga takodjer u postupku po zakonu *o štampi?*

U jednome zagrebačkome dnevniku odgovoreno je na to pitanje jesno. Gosp. dr. Franjo Žilić, pisac dotičnoga članka, zastupa stanovište, da se i kod tiskovnih delikta mora podnijeti tužba ili prijedlog protiv svih učesnika. Treba, dakle, po njegovu mišljenju i radi krivičnih djela, počinjenih štampom, tužiti ili sve učesnike ili ne tužiti nijednoga; odnosno ili dozvoliti, da se na tužbu protiv jednoga otpočne postupak i protiv svih učesnika, ili pak da se ne otpočne ili nastavi protiv nijednoga. Pitanje je vrijedno, da bude raspravljeno, a ima takodjer veliku praktičnu važnost obzirom na znatan broj inkriminiranih djela po zakonu o štampi. Ne bude li pitanje uskoro konačno riješeno, prijeti pogibelj priličnoga kaosa na tome području, jer odvjetnici kod podnašanja tužbi a suci kod njihova rješavanja ne će znati, čega da se drže. Jedni će naći dobre razloge za jedno stanovište, a drugi za protivno, pa će tako doći i do različitoga postupka. Do nedavno se praksa — koliko mi je poznato — držala protivno stanovištu, koje zastupa gosp. dr. F. Žilić, ali — bar pretpostavljam — ne zato, što bi se s razlogom i svijesno priklonila tome stanovištu, već zato, što je načelo §-a 88. kao novo ostalo slabo primijećeno u praksi uopće, tako da se rijetko gdje pojavilo pitanje, vrijedi li § 88. takodjer za krivična djela, učinjena štampom, zato, jer vrijedi i za opća krivična djela. Mimoišlo se većinom u praksi, da on vrijedi uopće i za ova potonja djela.

Budući da ne dijelim mišljenje gosp. dra. F. Žilića, navest ću ovdje razloge, koje smatram odlučnima za protivno mišljenje.

Gosp. dr. F. Žilić osniva svoje mišljenje uglavnome na članu 11. zakona o izmjenama zakona o štampi od 6. siječnja 1929. Taj član glasi:

»Član 33. zakona o štampi mijenja se i glasi:

Za krivična djela, učinjena štampom, odgovaraju zajedno: pisac, urednik, izdavač, štampar i rasturač prema odredbama krivičnoga zakona, zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi odnosno prema odredbama zakona o štampi.

Odredbe člana 34., 35., 36. i 37., 38. i 39. zakona o štampi prestaju važiti u koliko su u suprotnosti s ovim članom.«

Da se bolje razumije citirani član 11. novoga zakona, reproducirati ćemo tekst člana 33., koji on mijenja. Prvobitni tekst člana 33., dakle, ovako je bio stiliziran:

»Za krivična djela, učinjena štampom, odgovaraju pisac, izdavač, štampar i rasturač prema odredbama ovoga zakona.«

Treba se sjetiti zakonskoga stanja prije člana 33. odnosno prije zakona o štampi od 6. kolovoza 1925. Do onda (govorimo o pravnome području banskoga stola u Zagrebu) odgovarao je svaki učesnik kod delikta, počinjenoga štampom, prema općim načelima općega kaznenoga zakona. Izmedju odgovornosti takvoga učesnika i odgovornosti onoga

Digitized by Google

kod općega kakvoga delikta nije postojala nikakova razlika. Svatko je odgovarao prema vlastitoj subjektivnoj odgovornosti; za kažnjivost je uz objektivni učin bila potrebna i subjektivna krivnja. Bez potonje nisu mogli biti kažnjeni ni pisac ni urednik ni štampar ni izdavač ni rasturač.

Zakon o štampi od 6. kolovoza 1925. otstupio je od ovih načela općeg kaznenog zakona o odgovornosti. On je ustanovio posebnu odgovornost, odgovornost prema odredbama toga zakona. Te odredbe su sadržane u članu 34. i dalje istoga zakona. Ta je posebna odgovornost bila neovisna o subjektivnoj krivnji (kako je ovu shvaćao opći kazneni zakon); to je bila odgovornost supsidijarna točno odredjenih lica, odgovornost t. zv. par cascades. Izvjestan učesnik kod delikta šampom (bio sada taj urednik, pisac, štampar itd.) odgovarao je (uglavnome, jer je bilo i iznimka, naročito u članu 41. i 42.) ne radi svoje subjektivne odgovornosti, nego radi svoga položaja u listu ili radi svoga odnosa prema tiskopisu. Nije se tražila — obzirom na ličnost učinitelja — materijalna istina, već se tražilo jamstvo, da netko bude odgovoran i dosljedno tome kažnjen. U tu svrhu stvorena je pravna fikcija, fingiran je počinitelj. I tako se moglo dogoditi, da je mogao biti kažnjen urednik, baš kao da je glavni počinitelj, makar je bila jasna njegova subjektivna nekrivnja u svakome pogledu (sa stanovišta općega kaznenoga zakona o odgovornosti).

Novi zakon o štampi od 6. siječnja 1929. je ukinuo tu posebnu odgovornost i uspostavio status quo obzirom na krivičnu odgovornost (dakako ugłavnome, jer i status quo nije ostao sasvim isti, pošto se medjutim i kriv. zakonik i zakonik o zaštiti jav. bezb. i por. u državi promijenili). Član 11., dakle, novoga zakona znači povratak na opća načela krivičnoga zakona o odgovornosti. T. j. mjesto posebne odgovornosti po dosadanjim posebnim odredbama zakona o štampi (član 34. i dalje) nastupa opet opća odgovornost po općim načelima krivičnoga zakona Kako i prije godine 1925. tako i sada nema više razlike izmedju odgovornosti učesnika kod delikta štampom i odgovornosti učesnika kod općega delikta.

Ali § 88. krivičnoga zakona ne govori *o odgovornosti*. On govori o pozivanju na odgovornost, o uvjetima potrebnim, da se proti inače odgovornome licu (učesniku) povede postupak. A to je velika razlika. Član 11. novoga zakona o štampi i član 33. staroga zakona o štampi govore o t. zv. materijalnoj odgovornosti, a § 88. kriv. zakona o procesualnoj odgovornosti. §-a 88. nije uopće bilo u starome kaznenome zakonu, a ipak je ovaj bio potpun u pogledu propisa o krivičnoj odgovornosti pojedinih lica, koja dolaze u obzir kod krivičnoga djela. Pa kada, recimo, u novome krivičnome zakonu i ne bi bilo §-a 88., to ipak ne bi ni najmanje krnjilo njegove propise o krivičnoj odgovornosti. Pokušajmo u duhu ispustiti § 88. krivičnoga zakona, pa ćemo vidjeti, da ćemo jednako dobro i potpuno takodjer bez njega moći odgovoriti na pitanje, tko je sve krivično odgovoran za koje djelo. To pitanje odgovornosti iscrpio je krivični

Digitized by Google

zakonik u drugoj glavi, dok se § 88. nalazi u desetoj glavi. U drugoj već glavi odgovorio je zakon na pitanje, tko je odgovoran i pod kojim uvjetima, odgovorio je na pitanje o objektivnoj i subjektivnoj krivnji; u drugoj glavi nalazi se onaj temelj, koji je zakon o štampi od god. 1925. napustio, da se dne 6. siječnja 1929. opet povrati na isti temelj. I zato je citirani član 11. mislio na ovu odgovornost. S tom odgovornošću nemaju glava deseta kriviČnog zakonika i njezin sastavni § 88. nikakova posla. Po svojoj naravi § 88. i ne bi spadao uopće u krivični zakonik; kao propis formalnoga krivičnoga prava on bi spadao u zakonik o sudskome krivičnome postupku. § 88. kao i glava deseta, u kojoj se on nalazi, govore o procesualnim uvjetima, pod kojima se nekoga, koji je već odgovoran, ili koji po odredbama glave druge dolazi u obzir kao odgovoran, pozivlje na odgovornost, o uvjetima, pod kojima se ta odgovornost ostvaruje. Netko je naime odgovoran, netko je kriv i prije nego se zametne proti njemu postupak; ovaj ima tek da ustanovi njegovu odgovornost, da faktičnu krivnju deklarira i da iz nje povuče protiv njega konsekvence.

Još jasnije će biti gornje razlaganje, kada se sjetimo, da u doba, kada je član 11. zakona o štampi dobio obaveznu snagu (bilo je to 6. siječnja 1929.), novi krivični zakonik ne samo da nije još dobio obaveznu snagu, već nije bio ni obnarodovan (potonje se dogodilo 9. veljače 1929., a obaveznu snagu dobio je 1. siječnja 1930.). Prema tome onda nije bilo još §-a 88. kriv. zakona niti je zakonodavac mogao onda aludirati na taj §. Odredbe, koje su tada postojale u tadanjem kaznenome zakonu o materialno-pravnoj krivičnoj odgovornosti, zamijenjene su u novome zakoniku s njegovom glavom drugom, a ne s glavom desetom i s §-om 88. kriv. zakona.

Član 89. zakona o štampi nabraja taksativno one odredbe općega kaznenoga (krivičnoga) zakona, koje važe i za krivična djela. učinjena putem štampe, ali medju njima ne spominje odredbe o odobrenju, prijedlogu i privatnoj tužbi, koje sačinjavaju sadržaj glave desete kriv. zakonika odnosno njezinih §§ 84.—89.

Kako je već rečeno, propis §-a 88. kriv. zakonika o nedjelivosti tužbe je procesualne (postupovne) naravi. On kao i čitavi kriv. postupak propisuje formalnosti, pod kojima se oživotvoruje već u glavi drugoj kriv. zakonika opisana materijalnopravna krivična odgovornost. Postupak za delikte štampom normiran je u članu 73. i dalje zakona o štampi. Prema članu pak 95. istoga zakona nadopunjuju se ti postupovni propisi po zakonu o štampi odredbama samo iz općega kaznenoga postupka. A u ovome se ne nalazi propis o nedjelivosti tužbe. Nesmijemo ga, dakle, izvaditi iz krivičnoga zakonika i primijeniti na postupak za delikte, počinjene štampom.

Kraj dosadanje prakse, da se nije tužilo ni sudilo urednika ni ostale učesnike, ako je pisac bio poznat, banski stol sigurno će skoro doći u priliku, da uzme u pretres sve razloge pro i contra primjeni §-a 88. kriv. zakona u postupku radi delikta štampom, pa da tako konačno riješi pitanje. Bilo povodom nečije revizije bilo po službenoj dužnosti. Iz njegova stanovišta prema dosadanjoj praksi bi se moglo

Digitized by Google

zaključiti, da prelaženje preko §-a 88. kriv. zakonika u postupku radi štamparskih krivica ne smatra povredom zakona (u smislu §§ 337. i 338. zakonika o sudskom krivičnom postupku).

Dakako da se ne smije zamijeniti načelo *obligatne* nedjelivosti tužbe, kako ju hoće § 88. kriv. zakonika, s načelom fakultativne djelivosti odnosno nedjelivosti. Ako hoćemo, možemo i kod delikta štampom tužiti sve učesnike; ako pak ne ćemo, izabrat ćemo si kao tuženoga bilo koga od onih, koji mogu biti odgovorni po općim načelnim propisima kriv. zakonika (glava druga!). Ali nema prisile, da biramo samo izmedju dviju alternativa: ili tužiti sve učesnike ili ne tužiti nikoga! A tu prisilu donio bi sa sobom § 88. kriv. zakonika, kada bi se ga imalo primjenjivati u postupku radi delikta, počinjenih štampom. Njegov smisao i novost prema starome zakonu sastoji baš u toj prisili, obligatnosti. O fakultativnosti ne može, razumije se, biti spora.

Trajanje pritvora po novom krivičnom postupniku

Napisao dr. Vuković Mihajlo, državni tužilac u Bijeloj Crkvi.

Lična sloboda čovjekova je naročito pravno dobro. Zato ju zakon štiti krivičnim normama i kaznenim sankcijama, priznavajući ju kao pravilo. Ali često puta zahtijeva harmoničnost socijalnoga života, da se u izvjesnim slučajevima ta sloboda ograniči. To znači, da je ograničenje lične slobode iznimka. Zato je ono priuzdržano isključivo državnoj vlasti i normirano specijalnim pravilima krivičnoga postupnika.

Pored izdržanja kazni poznaje novi krivični postupnik četiri vrste ograničenja lične slobode: hvatanje, privremeni pritvor (dovodjenje), pritvor i istražni zatvor. Nas zanima pritvor, a naročito njegovo trajanje zato, što neki sudovi stoje na gledištu, da novi krivični postupnik u izvidjajima ne dopušta pritvor i da državni tužilac u zatvorskim stvarima mora isključivo da predlaže istragu i istražni zatvor. Ovo gledište zapaženo je na području novosadskoga apelacijonoga suda i potiče odatle, što još uvijek snagom pravne predaje dolazi do izražaja duh staroga postupnika, koji je poznavao pritvor, ograničen vremenskom jedinicom od 15 dana. Ovo ograničenje jedinicom vremena toliko se je u praksi sraslo sa pojmom pritvora, da se smatralo kao njegov sastavni elemenat. Odatle je nastalo shvaćanje, da novi krivični postupnik, koji takova ograničenja ne navodi, uopće ne poznaje pritvor, a gdje se u zakonu pritvor ipak spominje, da se pod tim ima misliti pritvaranje odnosno dovodjenje. Ovo gledište je pogrješno, jer se protivi praktičnomu i načelnomu gledištu krivičnoga postupnika i mnogim jasnim njegovim odredbama.

Istraga i istražni zatvor ne odgovaraju praktičnomu gledištu, jer zahtijevaju naročite procesualne uslove. Zato je ustanovom § 377. k. p. istraga pred sreskim sudom isključena, a ustanovom § 372. k. p. pred

Digitized by Google

okružnim sudom ograničena. Te naročite procesualne uslove sadržaje ustanova § 119. k. p., koja propisuje, da naredba o istražnom zatvoru mora sadržavati bližu oznaku krivičnoga djela i ličnosti okrivljenikove. Državni tužilac svaki put ne može da odmah prikupi gradivo za ove uslove. Ako je primjerice identitet osumnjičenika neustanovljen ili postoji jedino njegovo priznanje, da je učinio teško krivično djelo, ne će se proti njemu moći odrediti istražni zatvor, jer nema uslova iz § 119. k. p. Ako državni tužilac u ovakovom slučaju sasvim propisno predloži izvidjaje i pritvor, nastaje mogućnost, da istražni sudac, polazeći sa gledišta, da pritvora nema, usvoji samo prijedlog za izvidjaje, a prijedlog za pritvor odbije. Tako će doći na slobodu lice, za koje postoji opravdan interes javne bezbjednosti, da bude lišeno slobode. Ovakovo shvaćanje zakona je evidentno pogrješno.

Pa kada bi i postojali svi procesualni uslovi istražnoga zatvora, zakon u pravilu ne sili državnoga tužioca, da u svakom slučaju predlaže istragu i istražni zatvor. Kod krivičnoga progona ostavljeno je državnomu tužiocu na rasudjivanje, hoće li neki delikt progoniti ili ne će i hoće li se u pravilu poslužiti istragom ili izvidjajima. Zakon je dakle u pogledu krivičnoga progona usvojio načelo shodnosti. Nepostojanje pritvora i postojanje samo istrage i istražnoga zatvora bila bi očita protivnost ovome načelu.

Pored načelnoga gledišta, na kojem stoji, govori zakon o pritvoru i u mnogim ustanovama. U § 44. uredbe o poslovnom redu za krivične sudove, koja se uredba može smatrati zakonskim tumačenjem krivičnoga postupnika, govori se o pritvoru i istražnom zatvoru kao o jednakim pravnim institutima i mjerama. Ista uredba kaže u § 45., da će se sudac starati, da ovaj zatvor (t. j. pritvor i istražni zatvor) bude što kraći. Pri tome se poziva na § 129. k. p., koji opet kaže, da se pritvor i istražni zatvor ukida, čim nestane osnova, sa kojih su bili naredjeni.

Ustanova točke 1. § 202. k. p. naredjuje, da optužnica mora navesti, da li se optuženi nalazi u pritvoru ili istražnom zatvoru. Dakle u vrijeme podizanja optužnice, bilo da joj prethode ili ne prethode izvidjaji, predvidja zakon opstojnost pritvora.

Posljednja alineja § 209. k. p. kaže, da će apelacijoni sud prilikom rješavanja prigovora izdati shodne naredbe o zatvoru (t. j. pritvoru ili istražnom zatvoru) okrivljenika. Ova ustanova predvidja dakle opstojnost pritvora u vrijeme, kada optužnica postaje pravomoćna.

Ustanova točke 4. § 281. k. p. predvidja, da se optuženome prilikom odmjerenja kazni jednako uračunava istražni zatvor kao i pritvor.

U sreskosudskom postupku prema ustanovi § 377. k. p. nema istrage ni istražnoga zatvora, dok ustanova točke 3. § 380. k. p. izrično dopušta pritvor, razlikujući ga od privremenoga pritvora ili dovodjenja (§ 380. točke 1. k. p.).

Novi krivični postupnik daje nadležnomu sreskom sucu u izvidjajima sva prava istražnoga suca. Na osnovu toga dopušta § 117. k. p. nadležnomu sreskomu sucu, da na osnovu § 113. k. p. može za vrijeme izvidjaja odrediti pritvor i onda, kada osumnjičeni i po saslušanju ostane sumnjiv, da je učinio delikt. Argumento a minori pripada ovo

Digitized by Google

pravo i istražnomu sucu. Sve ove ovdje navedene ustanove jasno govore zato, da krivični postupnik dopušta pritvor u izvidjajima.

Protivno mišljenje, da pritvor po novom krivičnom postupniku ne postoji, upire se na ustanovu § 118. k. p., koja kaže, da je istražni sudac dužan odmah, čim osumnjičenika sasluša, odlučiti, da li će ga pustiti u slobodu ili protiv njega narediti istražni zatvor. Da je iz te ustanove moguće izvesti neopstojnost pritvora, morala bi ona biti opća i samostalna, a to ona nije. Po §§ 98. i 119. k. p. može istražni sudac odrediti istražni zatvor samo onda, kada su izvjesni procesualni uslovi ispunjeni i kada državni tužilac predloži istragu. Ove ustanove nalaze se u prividnom protuslovlju sa ustanovom § 118. k. p., te moramo pretpostaviti, da zakonodavac to nije htio. Zato se ustanova § 118. k. p. mora shvatiti kao nesamostalna i specijalna; kao takova ona je samo veza odnosno dedukcija §§ 98. i 119. k. p. i može da se odnosi na odredjivanje istražnoga zatvora samo onda, kada su svi procesualni uslovi za nj ispunjeni. Zato se tom ustanovom nikako ne može dokazivati, da pritvor po novom krivičnom postupniku ne postoji.

Pored toga, što postupnik poznaje pritvor, potrebno je objasniti i njegovu determinaciju. Pritvor spada medju ograničenja lične slobode. Sva ograničenja lične slobode naziva postupnik lišenjem slobode. Lišenje slobode nije samostalan pravni akt, nego funkcija samoga delikta. Pošto je svaki delikt kao dogadjaj determiniran izvjesnim stvarnim i vremenskim okolnostima, to se ta ista determinacija odnosi i na lišenje slobode. Determiniranje lišenja slobode u pravnom smislu znači njegovo ograničenje. Dakle se može kazati, da je ograničenje lišenja slobode ovisno o deliktu u stvarnom i vremenskom pogledu.

Stvarno ograničenje lišenja slobode znači, da su u zakonu navedeni pojedini slučajevi, kada lišenje slobode treba i može da nastupi, dakle da je lišenje slobode ograničeno pozitivno. Pozitivnost ograničenja proizlazi iz shvaćanja, da je lična sloboda pravilo, a lišenje slobode iznimka. Pozitivnost ograničenja u normi znači u praksi restrinktivnost.

Novi krivični postupnik je proveo ograničenje lišenja slobode u stvarnom pogledu dosljedno. Tako je hvatanje ograničeno na slučaj, kada je delikt inflagrantan (§ 114. k. p.). Privremeni pritvor (dovodjenje) ograničen je na slučaj, kada je opasnost, da će okrivljeni pobjeći; kada okrivljeni, svjedok i vještak ne dodju na poziv k sudu (§ 236. k. p.); kada svjedok ne će da svjedoči ili položi zakletvu (§ 164. k. p.) i kada neki držalac ne će da preda predmet, koji se po kaznenom zakonu ima oduzeti (§ 143. k.p.). Privremeni pritvor je osnovan dakle na načelu prevencije i prinude i zato je on identičan sa pritvaranjem i dovodjenjem. Zašto je zakonodavac upotrijebio terminus »privremeni pritvor« i »dovodjenje«, a ne pritvaranje, stvar je zakonodavnoga ukusa.

Pritvor je ograničen na slučaj težine delikta, zatečenja na djelu, bjegstva, sakrivanja, koluzije i ponavljanja djela; — dakle je osnovan na načelu inflagrantnosti, procesualne prevencije, materijalne istine i težine delikta. Istražni zatvor je ograničen u stvarnom pogledu na iste slučajeve kao i pritvor. Razlike izmedju jednoga i drugoga, koje su

Digitized by Google

navedene u postupniku, jesu procesualne prirode i ne pripadaju stvarnoj razlici izmedju istražnog zatvora i pritvora. Dakle izmedju hvatanja, privremenoga pritvora i pritvora postoji razlika u pogledu stvarnoga ograničenja, dok izmedju pritvora i istražnoga zatvora postoji samo razlika proceualne prirode.

Razliku izmedju privremenoga pritvora i pritvora proveo je zakon i u tehničkom smislu. O jednom i drugom govori zakon u zasebnim naslovima (§§ 111. i 113. k. p.). Po § 236. k. p. ako optuženi izostane od glavnoga pretresa, može da bude doveden ili pritvoren, a ako izostane svjedok ili vještak, može da bude samo doveden. Obzirom na sresko-sudski postupak govori se o privremenom pritvoru u § 380. točke 1. k. p., a o pritvoru odvojeno u § 380. toč. 3. k. p. Iz gornjega izlaganja slijedi, da su pritvor i privremeni pritvor (dovodjenje) dva zasebna pravna instituta, koji se ne smiju zamjenjivati.

Kako je sa ograničenjem lišenja slobode u vremenskom pogledu? Lišenje slobode ograničiti vremenski znači opredijeliti ga u njegovom početku i svršetku.

Početak lišenja slobode odredjen je časom, kada je delikt učinjen. Ovaj momenat je jasan sam po sebi i ne treba ga u zakonu specijalno odredjivati. Bilo bi to potrebno samo onda, kada bi se izvjesno lice moglo lišiti slobode, te u slučaju, kada tek prijeti opasnost, da će počiniti delikt. To bi bila materijalnopravna preventivnost, koja je u zakonodavstvu još predmet budućnosti. Za sada poznaje zakon samo procesualnu preventivnost.

Odrediti završetak lišenja slobode u zakonodavstvu je kompliciranije. Najsavršenije bi bilo, kada bi završetak bio opredijeljen jedinicom vremena. Takov pritvor ne bi odgovarao svojoj svrsi. Lišenje slobode, koje je osnovano na stvarnim okolnostima, može da prestane samo onda, kada prestanu i te okolnosti, a to nastaje momentom okončanja postupka. Dakle iz načela procesualne prevencije, materijalne istine i težine delikta slijedi, da je završetak lišenja slobode odredjen časom okončanja postupka, a to znači, da je trajanje lišenja slobode odredjeno trajanjem postupka. Trajanje postupka je opet quaestio facti i ne može se fiksirati jedinicom vremena. Iz ovoga izlaganja se dade izvesti načelo, da je lišenje slobode ograničeno trajanjem i svrhom postupka. Samo se po sebi razumije, da je ovakovo ograničenje lišenja slobode nesavršeno i da ga je zakonodavac nastojao modificirati. Za to vremensko ograničenje lišenja slobode nije u postupniku onako dosljedno provedeno kao ograničenje u stvarnom pogledu. Obzirom na vremensko ograničenje lišenja slobode razlikuje postupnik privremeni pritvor od pritvora, pritvor policijske vlasti od sudskoga pritvora i pritvor nadležnoga suca od pritvora nenadležnoga suca. Pritvor policijske vlasti izjednačen je sa pritvorom nenadležnoga suca.

Svi su ti pritvori kao iznimke jednakoga pravnoga značaja i zato je zakonodavac, gdje je god mogao, nastojao sprovesti njihovo vremensko ograničenje. A gdje to nije bilo moguće učiniti, znači, da je pritvor ostao ograničen trajanjem i svrhom postupka. Svagdje, gdje

Digitized by Google

zakon govori o privremenom pritvoru, o policijskom pritvoru i pritvoru nenadležnoga suca, govori se i o njihovom ograničenju jedinicom vremena, a gdje se govori o pritvoru nadležnoga suca, toga ograničenja nema. To dolazi odatle, što su privremeni, policijski i pritvor nenadležnog suca vezani samo na pojedinu procesualnu radnju, koja je jedinstvena i koju je zato moguće ograničiti jedinicom vremena. Naprotiv pritvor nadležnoga suca je vezan na trajanje cijeloga postupka, a taj se ne može unaprijed opredijeliti jedinicom vremena. Pritvor odredjen zbog bojazni bjegstva, sakrivanja, ponavljanja djela i kolužije ne može da bude ograničen jedinicom vremena, jer se razlozi, na kojima je osnovan, ne dadu vremenski mjeriti.

Obligatornost pritvora na osnovu § 113. k. p. ima samo formalnu vrijednost, jer obligatorni pritvor obzirom na obligatornost istrage (§ 97. k. p.) prelazi u istražni zatvor. Naprotiv § 36. zakona o državnom sudu odredjuje obligatornost pritvora i za takove delikte, za koje istraga nije obvezatna (§ 13. z. o d. s.). Kako zakon o državnom sudu pripada kompleksu krivičnoga procesualnoga prava, to i obligatornost pritvora ulazi u sistem krivičnoga procesualnoga prava. Obligatornost pritvora je jedan jak argumenat za to, da pritvor ne može biti ograničen jedinicom vremena.

Postupnik daje nadležnomu sreskomu sucu sva prava istražnoga suca. Ako po § 117. k. p. nadležni sreski sudac odredjuje pritvor bez vremenskog ograničenja, znači da to pravo pripada i istražnomu sucu, jer su obojica nadležni za cijeli tok izvidjaja. Ustanova § 117. k. p. odgovara ustanovi § 178. austr. k. p. Samo što je po toj ustanovi nadležni sreski sudac mogao odrediti pritvor, koji je trajao dotle, dok ne stigne dalja naredba istražnoga suca. Ovaj dometak je bio potreban zato, što po austrijskom kaznenom postupku nadležni sreski sudac nije imao ista prava kao i istražni sudac. Naš zakonodavac je ovaj dometak izostavio i time dao nadležnomu sreskomu sucu pravo, da može odredjivati pritvor bez vremenskoga ograničenja jednako vlaštenju istražnoga suca. Kada je zakonodavac nadležnomu sreskomu sucu dao pravo vodjenja izvidjaja jednako kao i itražnomu sucu, morao mu je dozvoliti i odredjivanje pritvora, koji je vezan trajanjem postupka, t. j. koji nije ograničen jedinicom vremena.

U sreskosudskom postupku vrijede iste ustanove kao i u okružnosudskom, u koliko ih zakon nije izrično ograničio (§ 380. k. p.). Zato, kada u sreskosudskom postupku nema istrage ni istražnoga zatvora, znači, da postoje samo izvidjaji i pritvor. I ako se ovaj zaključak dade izvesti iz ustanove § 377. k. p., ipak govori zakonodavac o pritvoru izrično u § 380. toč. 3. k. p. smatrajući potrebnim, da u važno pitanje lišenja slobode unese što više jasnoće. Statuirajući pritvor zakonodavac ga odmah u istoj alineji ograničava u stvarno-pravnom pogledu, dok o njegovom vremenskom ograničenju uopće ne govori. Znači, da je taj pritvor u pogledu vremenskoga ograničenja jednak okružnosudskomu pritvoru t. j. da nije ograničen jedinicom vremena, već trajanjem i svrhom postupka.

Digitized by Google

Iz gornjega izlaganja slijedi, da je lišenje slobode, koje je vezano za pojedinu procesualnu radnju, ograničeno jedinicom vremena, dok je lišenje slobode, koje je vezano za trajanje cijeloga postupka, ograničeno samo trajanjem i svrhom postupka. Takovo lišenje slobode je pritvor. Pored toga, što se ovo načelo o ograničenosti pritvora dade jasno izvesti iz sistema postupnika, ipak je ono izraženo u § 129. k. p., gdje se kaže, da se pritvor i istražni zatvor ukida, čim nestane osnova, sa kojih su bili naredjeni.

Ograničenje pritvora trajanjem i svrhom postupka samo je po sebi nesavršeno, jer se trajanje postupka ne da unaprijed vremenski opredijeliti. Zakonodavac je ovaj nedostatak nastojao otkloniti. Tako je u zatvorskim stvarima naredio što veću brzinu postupka. Samo je nedostatak, što je ta ustanova ostala lex imperfecta. Dalje je naredio tužiocu, da po završenim izvidjajima podnese meritoran prijedlog već u roku od osam dana (§ 109. k. p.), koja je odredba snabdjevena i sa izvjesnom sankcijom. Kako nedostatak nije time otklonjen, pošao je zakonodavac dalje. On je našao, da je najpodesnije ograničiti pritvor stadijima procesa.

Postupnik razlikuje tri procesna stadija: izvidni, optužni i presudni. Jasno je, da pritvor može da traje kroz cio izvidni stadij zato, što je vezan na trajanje i svrhu izvidjaja bez obzira, da li se radi o izvidjajima ili nadopuni izvidjaja. Da pritvor traje kroz cio izvidni stadij, slijedi i iz ustanove § 202. toč. 1. k. p., koja kaže, da optužnica mora navesti, da li se okrivljeni nalazi u pritvoru, istražnom zatvoru ili slobodi. Dakle je nesporno, da pritvor traje kroz cijeli izvidjajni stadij.

U ustanovama, koje govore o optužnom stadiju, ne spominje se nigdje pritvor. Točka 6. §. 202. k. p. kaže, da optužnica ima sadržavati prijedlog o tome, da se naredi istražni zatvor, ako se on tek na osnovu optužnice ima narediti. Ova se ustanova može tumačiti ili kao alternativa izmedju istražnoga zatvora i pritvora ili kao alternativa izmedju istražnoga zatvora i slobode. Prema jednomu shvaćanju, ako se okrivljeni prilikom pravomoćnosti optužnice zatekao u pritvoru, taj se pritvor eo ipso produžuje; a ako se lišenje slobode ima tek na osnovu optužnice odrediti, može to lišenje slobode da bude samo istražni zatvor. Prema drugomu shvaćanju lišenje slobode časom pravomoćnosti optužnice postaje istražni zatvor bez obzira, je li lišenje slobode produženo ili tek na osnovu optužnice odredjeno.

Dalje se kaže u § 205. k. p., da na isti način rješava apelacijoni sud i o žalbi okrivljenikovoj protiv istražnoga zatvora, koji je naredjen na osnovu prijedloga u optužnici. To, što ova ustanova ne govori o žalbi protiv pritvora, može se shvatiti dvojako. Ako je pritvor optužnoga stadija eo ipso produženi pritvor izvidjajnog stadija, onda se o žalbi protiv toga pritvora rješava prilikom njegovoga odredjenja, a to je već u izvidjajnom stadiju. Po tom shvaćanju je pritvor u optužnom stadiju samo vremenski kontinuitet već ranije odredjenoga pritvora i zato se žalba protiv pritvora u optužnom stadiju i ne spominje. Po dru-

Digitized by Google

gom shvaćanju pritvor se u optužnom stadiju pretvara u istražni zatvor; njega časom pravomoćnosti optužnice nestaje i zato zakon ne govori ni o žalbi protiv njega. Ovom prilikom valja riješiti pitanje, da li je ovo drugo shvaćanje u protivnosti sa ustanovom § 119. k. p., koja kaže, da se istražni zatvor naredjuje onda, kada se otvori istraga. Istražni zatvor zahtijeva samo ispunjenje procesualnih uslova iz § 119. k. p. Pošto su ti procesualni uslovi ispunjeni i sa optužnicom, to nema zapreke, da se i na osnovu optužnice, a bez prethodne istrage odredi istražni zatvor. Prema tome nema spomenute protivnosti, a to znači, da procesualno pravo nije formalističko. Resumé ovoga izlaganja jest, da u pogledu trajanja pritvora postoje dva shvaćanja: po jednom prestaje pritvor časom pravomoćnosti optužnice, a po drugom traje i dalje.

Ako pritvor traje i dalje, a može vremenski da bude ograničen samo stadijem procesa, znači, da može da traje sve do presudnoga stadija. Ustanove presudnoga stadija govore o pritvoru na tri mjesta. Točka 4. § 281. k. p. kaže, da se optuženome u dosudjenu kaznu uračunava pritvor i istražni zatvor. Ova ustanova je nejasna. Po jednom shvaćanju može ona značiti, da zakon i prilikom izricanja presude pretpostavlja opstojnost pritvora, a po drugom shvaćanju može da znači, da se uračunava i onaj pritvor, koji je prestao časom pravomoćnosti optužnice.

Posljednja alineja § 288. k. p. kaže, da ako se obzirom na težinu izrečene kazni ili prema drugim okolnostima mora s razlogom držati, da će se osudjeni optuženi, koji je u slobodi, pobjeći, može sud protiv njega narediti istražni zatvor. Ova je ustanova jasna, da se časom proglašenja presude može narediti samo istražni zatvor, bez obzira, koja je vrsta lišenja slobode ranije postojala. Ali se iz ove ustanove nikako ne može izvesti zaključak o času, kada prestaje pritvor.

Najjasnija je ustanova 3. alineje § 394. k. p., koja kaže, da na vrijeme izjavljen priziv zadržava izvršenje presude, ali ne sprečava otpust oslobodjenoga okrivljenika iz pritvora ili istražnoga zatvora. Ova ustanova pretpostavlja dakle, da se optuženi i u času proglašenja presude nalazi u pritvoru. Ako se uvaži, da postupnik ne pravi razliku izmedju pritvora okružnoga suda, suca pojedinca okružnoga suda i sreskoga suda i ako se ova ustanova posmatra u vezi posljednje alineje § 288. k. p., da se poslije proglašenja presude može odrediti samo istražni zatvor, može se izvesti zaključak, da pritvor može trajati sve do proglašenja presude.

Iz cijeloga izlaganja proizlazi, da pritvor traje kroz cijeli izvidjajni stadij, bez obzira, da li se radi o izvidjajima ili nadopuni izvidjaja, dok je trajanje pritvora u optužnom stadiju nejasno odredjeno. Dalje, ako se uvaži, da se odredba § 394. k. p. odnosi uopće na pritvor, a ne samo na pritvor suca pojedinca i sreskoga suda, koja odredba predvidja pritvoru i u času proglašenja presude, može se kazati, da pritvor traje sve do presudnoga stadija, dakle i kroz cijeli optužni stadij.

Digitized by Google

O socijalnom efektu sterilizacije

Napisao dr. S m o d i ć

Seksualna potreba počiva na prirodnom zakonu; traži zadovoljenje kao i potreba hrane. Ali ljudski zakoni nisu uvijek u suglasju sa prirodnima: gospodarstveno uredjenje društva veže udovoljenje tima potrebama uz uvjete, koje nije lako ispuniti. Bez poteškoća mogu danas samo ekonomijski jači potrebama svojim udovoljavati, obitelj osnovati i djecu odgojiti, dočim ostali slojevi jedva mogu sebe da prehrane, za odgoj potomstva ne dostaju im sredstva. Pri takovu stanju stvari je razumljivo, da ekonomijski slabiji nastoje, da broj djece ograniče, posljedice seksualnog saobraćaja uklone, jer im je ograničenje porodjaja u današnjim prilikama velika olakšica u borbi za opstanak. Državni zakoni brane to ograničenje putem hotimičnoga pometnuća (abortusa), jer je ovo skopčano sa velikim štetama. Nu kako je ograničenje porodjaja u novije vrijeme uslijed sve jačega pritiska gospodarstvenih neprilika osobito velike dimenzije zauzelo, to su obzirom na te neprilike i državne vlasti stale brižnijim i blažim okom posmatrati tu pojavu. U Nizozemskoj se već od godine 1881. daje narodu uputa u prevenciji. Engleski je parlamenat godine 1926. prihvatio prijedlog, da se komiteu za blagostanje dozvoli, da udatim ženama daje poduku u tom, kako da broj djece ograniče. U Njemačkoj, gdje su statističke brojke pometnuća nevjerojatno visoke[1]), uvrštena je u osnovu[2]) novoga kaznenoga zakona ustanova (§ 254.), da ne predleži kažnjivo pometnuće, »wenn ein Arzt eine Schwangerschaft unterbricht, weil es nach den Regeln der ärztlichen Kunst zur Abwendung einer auf andere Weise nicht abwendbaren ernsten Gefahr für das Leben oder die Gesundheit der Mutter erforderlich ist«. Naš kazneni zakon (§ 173.) ustanovljuje medju ostalim, da se »ne će kazniti lekar, koji trudnoj ženi uz prethodnu prijavu vlasti a na osnovu lekarskog komisijskog mišljenja pravilno izazove prekidanje trudnoće ili pobačaj, da bi joj spasao život ili otklonio neizbežnu opasnost po njeno zdravlje, kad to nikakvim drugim načinom nije moguće.«

Pokret, koji se je proti kaznenim zakonima u nekim zemljama vanrednom snagom razmahao, ne zadovoljava se sa ublaženjem zakona, nego zahtijeva, da se odnosni paragrafi brišu, jer je statistički ustanovljenim konstantnim porastom slučajeva pometnuća dokazano »da ga zakoni kazneni ne sprečavaju, nego da ga čine pogibelju po život i zdravlje žena«.[3]) Pokret taj traži, da se liječnički prekid tudnoće dozvoli i to tako iz razloga zdravstvenih kao i socijalno-ekonomijskih, jer je kaznenim parnicama dokazano, da je motiv čina u najvećoj većini slučajeva bio ekonomijski.[4]) Isti je motiv ustanovljen i u slučajima, gdje se je ograničenje porodjaja postizavalo sterilizacijom mu-

[1]) Navodno dolazi na 100 zameta 87 prekida trudnoće.

[2]) Po kaznenopravnom odboru Reichstaga već prihvaćena.

[3]) Po referatu profesora Bacheta na zadnjem (bečkom) kongresu Svjetske lige za seksualnu reformu pogiba u Francuskoj godimice 25.000 uslijed zahvata.

[4]) U Rusiji je prekid trudnoće dozvoljen; kažnjava se samo, ako se obavlja za plaću ili od nepozvane ruke.

Digitized by Google

škaraca. Podsjećamo samo na onaj još nedovršeni gradački proces proti tamošnjemu profesoru kirurgije Schmerzu radi sterilizacije više stotina muškaraca, tečajem kojega su isti, kao svjedoci preslušani, iskazali, da su operaciju zatražili poglavito s razloga, što im materijalne prilike ne dozvoljuju, da imaju djece.

Usprkos tome, što je veza medju prehranbenim (ekonomijskim) i rasplodnim prilikama prirodna i ne samo kod čovjeka nego i kod ostalih organizama očita, i usprkos tome, što ograničenje porodjaja iz materijalnih razloga nije nova pojava, nego je tu i tamo već »narodnim običajem« postala, ističe se i naglasuje ta veza glasnije tek u novije vrijeme, otkako su se ekonomijske prilike općenito pogoršale. Tek u novije vrijeme si je prokrčila put spoznaja, da je seksualna nužda sa ekonomijskom povezana. I spomenuti je pokret proti kaznenomu pravu samo sastavni dio velike socijalne borbe, koja se vodi na polju gospodarstvenom.

Paralelno sa tim nastojanjem širokih društvenih slojeva, da si pomoću ograničenja porodjaja olakšaju položaj u borbi za opstanak, teklo je i teče nastojanje medicinske znanosti da nadje sredstva, kojima bi se svrha postigla bez onih štetnih posljedica, kojima su sadanje metode ograničenja porodjaja skopčane. Znanstvena istraživanja kretala su se u više smjerova. Tražila su se sredstva, kojima bi se prekinula trudnoća bez operativnoga zahvata, odnosno kojima bi se moglo zametu (razvitku zameta) predusresti, sterilnost postići mogla. Pokusi na životinjama doveli su do velevrijednih posljedaka. Tako je dr. Reiprich (Breslau) našao, da usadjenje muške seksualne žlijezde u ženku čini ovu za neko vrijeme neplodnom. Dolazi doduše do kopulacije, ali ne nastupa trudnoća. Ustanovljeno je i to, da se usadjenjem takove supstance u skotne ženske trudnoća natrag razvije. Nadalje su pokusi na životinjama (dr. Fellner, Beč) pokazali, da je povremena sterilnost i sa ženskim seksualnim hormonom moguća. Poljski bijolog Wislansky je postigao povremenu sterilnost kunića serumom, dobivenim iz krvi pasa, kojima je usadio hormonalno tkivo (seksualnog organa ili placente) skotnih kunića. Pokusi dra. Vogta (Tübingen) su pokazali, da je sterilizacija i insulinom moguća (ali poradi potrebitih visokih doza nepraktična), a hormon profesora Haberlandta (Innsbruck) je obećavao već pred par godina mnogo uspjeha. O hormonima ne može ovdje biti pobliže govora, tim manje, što su kemijske te tvari većma po svojim vlastitostima i učinku, nego li po svojoj bitnosti poznate. O ženskom seksualnom hormonu dovoljno je napomenuti slijedeće: Taj se hormon proizvadja u ovariju. Ovarij žene se u vrijeme trudnoće promijeni. Hormon, što ga tako promijenjeni ovarij proizvodi, ima medju ostalim i taj učinak, da sprečava stvaranje jajnih stanica (što se očituje u prestanku menstruacije). Priroda dakle sama čini neplodnom, »sterilizuje« ženu, kada je trudna. Iz toga je bilo jasno, da će se isti posljedak moći postići i onda, ako se takov hormon umjetnim načinom privede organizmu prije eventualne oplodnje. Trebalo je samo prirodu — spomenuto djelovanje ovarijalnih žlijezda — imitirati. Sprvine, dok se još nije znalo hormon dobivati, postizavala se je sterilnost tako, da se je hormon sadržavajući ovarij skotne ženke usadio

Digitized by Google

u ženku. Kasnije, kada je uspjelo hormon u koncentriranoj formi dobiti i dosirati, privodio se je takov preparat organizmu, te se je na taj način postizavala povremena sterilnost. Najviše uspjeha na polju hormonalne sterilizacije je postigao profesor Haberlandt, koji je i sa svojim hormonom srca postigao mnogo uspjeha. Spočetka je i on presadjivao ovarij skotnih životinja na neskotne (po Steinachu), onda je iz ovarija skotnih životinja dobiveni preparat uštrcavao u ženke; kasnije ga je primiješao hrani njihovoj, te na taj način postizavao povremenu sterilnost. O posljecima svojih istraživanja je referirao god. 1928. u bečkom bijološkom društvu, a na spomenutom ljetošnjem kongresu svjetske lige za seksualnu reformu mogao je već referirati o uspjehu i kod čovjeka, te najaviti svoj preparat, koji će u promet staviti pod imenom Infecundin, koji sadrži čisti ženski seksualni hormon, kojim se postizava povremena sterilnost žene. Time mu je, reče, uspjelo, da stavi praktičnoj medicini na raspolaganje bijološki djelatno jedno sredstvo, koje je kadro da riješi u socijalnom pogledu tako važni problem povremene sterilizacije žene.

Budu li se nade, koje se polažu u Haberlandtovo otkriće, ispunile i budu li državne vlasti upotrebu toga preparata ne samo u slučajima medicinske, nego i u slučajima »socijalne indikacije« (uz potrebite opreze) dozvolile, onda će to značiti ne samo triumf znanosti nad prirodom, nego će imati i dalekosežni učinak i u pogledu rasnohigijenskom i ekonomijskom. Medicina će moći otkloniti od bolesnih (tuberkuloznih!) žena štete, što ih trudnoća i porod prouzrokuju. Operativni prekid trudnoće postat će suvišan.

U pogledu rasne higijene (eugenije) pružit će se mogućnost, da se i ljudski rod oplemeni. Odpast će prigovor Darwinov, da »nitko ne će — osim u slučaju čovjeka — biti tako nepametan, da najlošijim svojim životinjama dopusti, da se rasplodjuju.« U ekonomijskom pogledu pako značit će to daleko veći uspjeh, nego li ga je društvo u borbi za reformu postojećega gospodarstvenoga sistema svojim sredstvima dosele postiglo. I država će zakonima svojim lakše moći valjanost pribaviti, nego li danas, jer će se seksualnoj potrebi — ne bude li prijetila »pogibelj« djece — lakše moći u bračnoj formi udovoljavati, nego li danas. Velika je pomoć, koja dolazi iz tabora medicine; predstavnici njeni mogu biti ponosni.

Mogu li se penzijoneri postavljati za državne i banovinske službenike?

Priopćio dr. Pavlović Dragutin, načelnik općeg odjeljenja kod banske uprave u Sarajevu.

§ 31. zakona o banskoj upravi odredjuje za banovinske službenike, da njihova »službena prava i prinadležnosti ... ne smiju biti veće od prava i prinadležnosti državnih službenika iste kategorije ili kategorije iste vrijeddnosti kao i istih službenih i porodičnih odnosa« ...

Digitized by Google

Po članu 5. zakona o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda »državni službenici se dijele na činovnike, zvaničnike i službitelje«.

Odredbe o primanju u državnu službu gradjanskoga reda su sadržane u glavama I., II. i III. činovničkog zakona.

Povrh toga po odredbi člana 130. zakona o činovnicima i ostalim službenicima gradjanskoga reda »država može uzimati kontraktualne službenike ili dnevničare bez obzira, da li su podanici kraljevine ili stranci«.

Izvan svake je sumnje, da se po ovim propisima mogu uzimati za kontraktualne službenike ili dnevničare u državnu ili banovinsku službu i penzijoneri i to bez obzira na godine života.

Medjutim stav prvi člana 298. financijskoga zakona za 1927./28. godinu odredjuje: »Lica, koja su navršila 60 godina života ne mogu biti primljena u državnu službu«.

Isto tako stavovi treći i četvrti člana 328. istoga financijskoga zakona odredjuju: »U državnu službu, izuzev slučajeve reaktiviranja, ne mogu se primati ni u kakova zvanja penzijonirani činovnici i službenici gradjanskoga i vojnoga reda, ako su u penziju stavljeni prije navršetka efektivnoga broja godina službe, koji se zakonom traži za punu penziju, a oni koji se u službi zateku bit će otpušteni. — Od ovoga se izuzimaju ratni invalidi i penzijoneri«.

Ovim se odredbama financijskoga zakona mijenjaju naprijed pobrojene odredbe činovničkog zakona i kako one nisu u vezi s izvršenjem samoga budgeta, ne odnosi se na njih član 46. zakona o državnome računovodstvu, po kojem »sva ovlašćenja unijeta u godišnji financijski zakon važe samo za godinu, za koju je on odobren«.

Ovo stanovište jasno usvaja i član 70. financijskoga zakona za 1929./30. godinu, koji glasi: »Odredbe dosadašnjih financijskih zakona kao i zakona o budgetskim dvanaestinama, koje se ne odnose na izvršenje budgeta, a bile su na snazi do 31. ožujka 1929. a ovim zakonom nisu izmijenjene, prestaju važiti 1. lipnja 1929.«.

»Izuzetno od toga će važiti i dalje sve odredbe dosadašnjih financijskih zakona i zakona o budgetskim dvanaestinama, kojima su postojeći zakoni bili izmijenjeni, ukinuti ili popunjivani kao i sve uredbe, pravilnici i drugi propisi, koji su već donijeti na osnovu ovlašćenja, predvidjenih u pomenutim zakonima«.

Jednaku odredbu sadržava i član 55. financijskoga zakona za 1930./31. godinu, koja glasi: »Sve odredbe dosadašnjih financijskih zakona o budgetskim dvanaestinama, kojima su postojeći zakoni bili izmijenjeni, ukinuti ili popunjavani kao i sve uredbe, pravilnici i drugi propisi i rješenja, koji su već donijeti na osnovu ovlašćenja predvidjenih u pomenutim zakonima, važit će i dalje«.

Iz svega izloženog slijedi, da u državnu a uslijed toga ni u banovinsku službu ne mogu biti primani ni kao kontraktualni ni kao dnevničari po članu 130. činovničkoga zakona penzijoneri gradjanskoga i vojnoga reda, koji nisu navršili efektivni broj godina službe, koji se zakonom traži za punu penziju, kao ni oni, koji doduše ispunjavaju

Digitized by Google

ovaj uslov, ali su prešli 60 godinu života. Od toga čine izuzetak jedino penzijoneri ratni invalidi, koji nisu prošli 60. godinu života.

Zakonodavac je tim odredbama hotio:

1. da na neki način prisili mlade penzijonere da zatraže reaktiviranje, pa da time odtereti državni dotično banovinski budget;

2. da stari penzijoneri ne sprečavaju mladjim silama, da stupe u državnu ili banovinsku službu, što je zahtjev socijalne pravde i napretka, jer na mladjima svijet ostaje;

3. da dade neku pogodnost penzijonerima invalidima, koji nisu prešli 60 godina, za njihov rad pri stvaranju naše kraljevine.

Pravosudje

a) Gradjansko

Po §-u 2. sl. b. gpp. imade mjesta obustavi samo parbenoga postupka, a nipošto ovršnoga postupka.

Rješidba stola sedmorice od 3. srpnja 1930. br. 3.837.

(Odluka kotar. suda u Grubišnom Polju od 20. runja 1929. br. 7.697/gr., rješidba banskoga stola od 34. travnja 1930. br. 40.094-29.)

Osudom kotar. suda u Grubišnom Polju od 4. svibnja 1928. br. 2.594/gr. P. 134-1924. osudjen je tuženi A. B., da je dužan platiti tužitelju M. P. s naslova pogodbe radnje za plaću svotu od 1800 D. spp. pod uvjetom, ako tužitelj položi domirnu prisegu slijedećega sadržaja: »Istina je, da se je tuženi A. B. dana 26. rujna 1924. obvezao, da će moju zaslužbu u ostatku, koji je jošte nepodmiren, u iznosu od 3600 forinti podmiriti.«

Banski stol je osudom od 26. srpnja 1928. br. 19.840-1928. II. 5498-1928. preinačio prvomolbenu osudu i sudio, da se tužba odbija, ako tuženi položi dosudjenu mu glavnu niječnu prisegu sadržaja, da se tuženi nije obvezao tužitelju zaslužbu od 1800 D. platiti.

Stol sedmorice je osudom od 10. svibnja 1929. br. 1152 preinačena preinačio banskostolnu osudu i uspostavio prvosudnu osudu.

Tužitelj M. P. pravodobno je nastupio i položio prvom osudom dosudjenu mu domirnu prisegu, što je i potvrdjeno odlukom kotar. suda u Grubišnom Polju od 5. kolovoza 1929. br. 6365/gr.

U svrhu ovršnog utjeranja svoje tražbine od 1800 D. spp. poveo je tužitelj M. P. ovrhu na pokretnine tuženoga A. B.

Kotar. sud u Grubišnom Polju je odlukom od 12. rujna 1929. br. 7449/gr. dozvolio ovrhu na pokretnine A. B. te je ista i provedena.

Na to je ovršenik A. B. proti ovrhovoditelju M. P. podnio kaznenu prijavu radi zločina prevare, počinjenoga krivom prisegom, pa su na temelju te kaznene prijave proti ovrhovoditelju M. P. povedeni kazneni izvidi. Kotar. sud u Grubišnom Polju je zatim odlukom od 20. rujna 1929. br. 7697/gr. po § 2. sl. b. gpp. dalji ovršni postupak ovrhovoditelja proti ovršeniku do okončanja navedenoga kaznenog postupka obustavio.

Banski stol povodom utoka ovrhovoditelja M. P. proti toj odluci kotarskoga suda u Grubišnom Polju svojom rješidbom od 24. travnja 1930 br. 40.094-1939.:

uvaživši, da po § 442. gpp. ovrha u pravilu ne smije biti ustavljena nikakovim prigovorima od strane ovršenikove, te da su iznimke od ovoga temeljnoga propisa ustanovljene propisima §§ 444., 445. i 447. gpp.; — uvaživši, da prvi sud napadnutu odluku temelji na propisu § 2. sl. b. gpp., nu da po propisu § 2. sl. b. gpp. imade mjesta samo obustavi parbenoga postupka, a nipošto ovršnoga postupka, što nedvojbeno proizlazi iz stilizacije toga §-a; — uvaživši, da stranci, koja drži, da

Digitized by Google

može svoga protivnika obijediti krivom prisegom i time obeskrijepiti izrečenu osudu, po § 368. gpp. pristoji pravo, kada mu se njegove tvrdnje istragom potvrde, samo zatražiti povratu u prijašnje stanje radi prikrate krivom prisegom, pa da je prema tome napadnuta odluka, kojom je mimo toga dozvoljena obustava ovršnoga postupka očito na zakonu neosnovana;

obnašao je povodom utoka ovrhovoditelja M. P. napadnutu prvosudnu odluku preinačiti i zahtjev molbe ovršenika A. B. dpr. 19./9. 1929. br. 7697/gr. za obustavu ovrhe odbiti i podjedno naložiti mu, da utjecatelju naknadi trošak utoka u iznosu nd 139 D. u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Stol sedmorice je rješidbom od 3. srpnja 1930. br. 3837. previdni utok ovršenika A. B. otputio i potvrdio pobijano rješenje banskoga stola, jer je opravdano razlozima, koji su u skladu sa sadržajem spisa i sa zakonom.

Priopćio dr. Vedriš Ivo, odvjetnik u Grubišnom Polju.

Otpovijed najma stana je dozvoljena i prije useljenja najamnika; dovoljno je, da je otkaz dan za prvi naredni najamni rok. Tumačenje §§ 1090. i 1116. o. g. z. te § 5. naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230. z. v. l.)

Osuda banskoga stola od 8. listopada 1930. br. 33.617.

(Osuda kotarskoga suda I. u Zagrebu od 2. rujna 1930. br. 86.360/gr.)

Kotarski sud I. u Zagrebu u parnici G. Z. iz Zagreba tužiteljice proti Sch L. i M. iz Zagreba tuženima radi otpovijedi najma spp. na prigovore izrekao je sljedeću osudu:

Ovosudna otpovijed od 27. svibnja 1930. br. 52.203/gr. U. 854/1930. uzdržaje se u kreposti, pa je tužiteljica G. Z. iz Zagreba dužna u roku od 24 sata po ovršivosti osude ispraznili lokal, što ga drži u najmu kod tuženih, pod prijetnjom ovršne deložacije.

Razlozi: Neprijeporno je medju parbenim strankama, da stoje u najamnom odnosu. Ali tužiteljica ističe, da se u lokal još nije uselila, pa da je slijedom toga otpovijed preuranjena. Neprijeporno je, da je najamni odnos imao započeti 1. srpnja 1930., a ako je najamna pogodba konsenzualni kontrakt, to je ona perfektna i bez uselenja. Dakle je valjano i usljedio otkaz s 1. srpnja 1930.

Banski stol je obnašao II. 11.467-1930. ništovnu žalbu tužiteljice kao neosnovanu zabaciti, njezin priziv otputiti i potvrditi napadnutu osudu prvoga suda.

Iz razloga: Nije na zakonu osnovan prigovor prizivateljice, da tuženi nisu mogli otkazati najam upitnih prostorija, prije no što se je ona u njih uselila, budući da se uporabni ugovor sastoji istina u davanju porabe nepotrošne stvari za izvjesno vrijeme uz odredjenu cijenu, ali je najmoprimcu slobodno, da se iznajmljenim prostorijama služi ili ne služi (§ 1090. ogz.). Ne smeta ni to, što su najmodavci otkazali u vrijeme, kada najam nije ni započeo; glavno je samo to, da postoji najamni ugovor i da je otkaz dan za prvi naredni najamni rok, koji je u ovom slučaju uopće prvi najamni rok (§ 5. nar. od 17. prosinca 1858. br. 230. zvl. i § 1116. ogz.).

Proti toj osudi nije podnešen dalnji pravni lijek.

Priopćio dr. Stern Armin, odvjetnik u Zagrebu.

Zabilježba prava izvlazbe u gruntovnim knjigama na osnovu pravomoćnoga zaključka gradskoga zastupstva i odobrenja nadležne više vlasti.

Rješidba stola sedmorice od 7. kolovoza 1930. br. 4.545.

(Odluka sudbenoga stola u Zagrebu od 17. kolovoza 1929. br. 7.241/Z., rješenje bans. stola od 27. veljače 1929. br 28.693.)

Općina grada Z. je izvlastila za javne svrhe po zakonu od 26. studenoga 1876. o izvlazbi nekretnina u gradu Zagrebu nekretnine M. V. i drugova iz Z., pa je u interesu prometa nekretninama kao i u interesu svakoga sticatelja tih nekretnina zatražila u gruntovnim knjigama zabilježbu prava izvlazbe tih nekretnina na osnovu pravomoćnoga zaključka gradskoga zastupstva o izvlazbi, odobrenoga po nadležnom oblasnom velikom županu.

Sudbeni stol je udovoljio zahtjevu molbe, a banski stol povodom utoka M. V. te je preinačio prvostepenu odluku i molbeni zahtjev glede utjecatelja

Digitized by Google

odbio, a prvostepenomu sudu naložio, da nakon pravomoćnosti postupa po § 146. gruntovnoga reda, dok je odluku u ostalom dijelu ostavio netaknutom.

Protiv ove rješidbe je uložila općina utok na stol sedmorice, pozivajući se na § 104. gruntovnog reda i na načela, koja traže, da gruntovne knjige budu javne, potpune i istinite, te da svakomu iz njih budu vidljivi u svako doba svi stvarnopravni odnosi i tereti dotične nekretnine.

Stol sedmorice je tim povodom stvar riješio ovako: Povodom previdnoga utoka općine grada Z. preinačuje se pobijana rješidba banskog stola i uspostavlja odluka prvostepenoga suda.

Razlozi su ovi: U nazočnom slučaju radi se o eksproprijaciji, a djelovanje njezino iz javnih obzira nije stegnuto samo na osobu onoga vlasnika, protiv kojega je neposredno ova zatražena i dozvoljena, pa se stoga postajanje ove odredbe o eksproprijaciji predstavlja u smislu § 104. slovo a) gruntovnoga reda kao predmet zabilježbe na nekretnine, koje su eksproprijaciji izvržene. Okolnost, što u samom zakonu o izvlazbi nekretnina u gradu Zagrebu nije izričito takova zabilježba predvidjena, ne smeta dozvoli, pošto se ova ukazuje opravdanom po samom gruntovnom redu, a i na osnovu naredjenja § 3. i 42. zakonskog članka XLI. iz god. 1881. koje naredjenje vrijedi i za grad Z., budući da specijalni zakon o izvlazbi nekretnina u gradu Zagrebu od 18. prosinca 1876. (Zbor. br. 94.) nema u tom pogledu nikakove protivne odredbe.

Priopćio dr. Ivančević D., gradski tajnik u Zagrebu.

Čas perfektnosti pristatne pogodbe, sklopljene medju neprisutnima.

(Tumačenje §§ 377. gpp. i 318. trg. zak.)

Zaključak obraničkoga suda Komore za trgovinu, obrt i industriju u Zagrebu.

Na tužbu tt. Z. K. iz Z. proti tt. A. S.iz Sl. B. radi D 9.580 spp izrekao je obranički sud Komore za trgovin, obrt i industriju u Zagrebu zaključkom svoju nenadležnost, obrazloživši taj zaključak ovako:

»Stranka tužiteljica utužila je temeljem naručbenice od 10. svibnja 1930. pod A), kojom su se obje stranke za slučaj spora podvrgle nadležnosti ovoga obraničkoga suda, tuženu stranku na platež svote od D 9.580 navodeći, da je ova kupila od nje 6 garnitura kotača za automobile, pa utuženi iznos na račun kupovine do sada nije platila.

Tužena stranka je stavila odmah na početku rasprave prigovor nenadležnosti ovoga obraničkoga suda, tvrdeći, da ako se i ona tužena podvrgla nadležnosti ovoga obraničkoga suda, nije to učinila stranka tužiteljica, što dokazuje izvorna naručbenica, iz koje proizlazi, da fali potpis stranke tužiteljice. Prema tome, jer nije pristatna pogodba sačinjena u smislu §-a 2. ovosudnoga pravilnika, odnosno bolje, jer do pristatne pogodbe uopće nije došlo, to moli stranka tužena, da se stranka tužiteljica sa svojim tužbenih zahtjevom otputi i pridrži na naknadu parbenoga troška.

Pošto se sud uvidom u naručbenicu pod A) osvjedočio, da ova nema potpisa stranke tužiteljice, morao je prigovor stranke tužene radi nenadležnosti kao opravdan gledom na ustanovu § a. 2. ovos. Pravilnika uvažiti i slijedom toga svaki dalji postupak kod ovoga suda obustaviti, a stranku tužiteljicu uputiti s njenim tužbenim zahtjevom na redoviti put gradjanske pravde.«

*

Ovaj zaključak i ove razloge nisu u stanju interesirani pravnički krugovi jednostavno bez kritike prihvatiti.

U konkretnom slučaju je činjenično stanje slijedeće:

Tužiteljica je nakon dovršenih pregovora priposlala tuženoj na potpis naručbenicu, koja je sadržavala i klauzulu o nadležnosti obraničkoga suda Komore za trgovinu, obrt i industriju u Zagrebu. Naručbenica nije bila providjena potpisom tužiteljice, kada ju je poslala tuženoj, jer to trgovci ne običavaju činiti.

Tužena je poštom povratila potpisanu naručbenicu. Postoji prema tome samo jedan jedini primjerak naručbenice, koji tužiteljica primivši ga natrag nije providjela svojim potpisom, jer je to držala nepotrebnim, budući da se nalazi u posjedu po tuženoj potpisane naručbenice, tako da tomu može svaki čas udovoljiti, te je i samu tužbu podnijela ne providivši naručbenicu svojim potpisom. Obranički sud je tužbu

Digitized by Google

primio, raspisao raspravu i stranke su na njegov poziv izabrale obranike. Potpunosti radi valja još navesti, da je tužiteljica sa svoje strane posao u cijelosti izvršila, a tužena djelomično, pa je radi toga i došlo do utuženja.

Nema sumnje, da je došlo do perfektne pogodbe u smislu § 318. trg. zak.; — izvjesno je da su koli tužena toli tužiteljica do rasprave bili uvjereni, da predleži perfektna pogodba glede cijeloga sadržaja naručbenice, dakle i glede ugovorene nadležnosti.

Tužena, vrativši po njoj potpisanu naručbenicu, koju je bila primila od tužiteljice nepotpisanu, je očito potonjoj stavila na volju, da ju potpiše kadgod hoće, smatrajući nju i sebe obvezanom cijelim njezinim sadržajem. Prema tomu je mogla tužiteljica uspješno potpisati naručbenicu još i na samoj raspravi, a mogao je to učiniti za slučaj njezine odsutnosti i njezin zastupnik, jer je izvan sumnje, da ga na to ovlašćuje parnična punomoć u savezu s činjenicodm, da je tužiteljica i samim podnešenjem tužbe (konkludentno djelo) pristala na nadležnost obraničkoga suda Komore.

Ako se ovo stanovište ne bi prihvatilo, morao bi onaj, koji ga zabacuje, odgovoriti na pitanje, do kada je tužiteljica mogla uspješno, primivši po tuženoj natrag priposlanu joj naručbenicu, providiti ju svojim potpisom? Jasno je ipak, imajući uvijek pred očima, da je posao sklopljen medju neprisutnima i da izdanje primjerka naručbenice tuženoj nije bilo potrebno, niti ga je ova tražila, da se taj rok ne da fiksirati. Tako dolazimo do spoznaje, da tužiteljica može toj štatutom propisanoj formalnosti udovoljiti, te providjeti naručbenicu potpisom svaki čas, još i onda, kada već prosljeduje svoje pravo na temelju iste, dakle i u času započete rasprave, čim je bila po obraničkom sudu ureda radi ili na prigovor tužene upozorena na pomanjkanje te štatutom propisane formalnosti.

Do istoga posljetka bi došao obranički sud, da je § 377. gpp. te §2. svojih štatuta i volju stranaka izraženu, kako je gore opisano, podvrgao logičnom tumačenju a ne samo gramatikalnom, kako to čini obrazloženje predmetnoga zaključka. Zato to obrazloženje, koje se u pravničkim krugovima željno očekivalo, nikako ne zadovoljuje, tim manje jer je i obranički sud prije zauzimao protivno stanovište. Zaključak se kosi ne samo s § 6. već i sa § 914. o. g. z. (»dvojbena se pogodba imade tumačiti, da bude kreposna«), jer je oobranički sud svakako imao više temelja prema gornjem izloženju, da sudi na krepost pristatne pogodbe nego li na neopstojnost.

Ako tužiteljica imade svaki čas mogućnost staviti svoj potpis na naručbenicu, onda ne može biti govora o pomanjkanju pismenoga ugovora u smislu § 2. štatuta i § 377. gpp.

Prema ovakovome stanju stvari nije ispravno formulirati pitanje, je li naručbenica po tužiteljici potpisana ili ne, već ima li se smatrati potpisanom, a na to se pitanje po logičnom tumačenju smije samo pozitivno odgovoriti.

Ako je obranički sud ipak držao, da se imade statutarnoj i zakonskoj ustanovi ad verbum udovoljiti, onda mu je bila dužnost prije izrečenja zaključka pozvati tužiteljicu, da potpiše naručbenicu, i samo u slučaju izričnog otklona ili za slučaj njezine odsutnosti, otkloni li i zastupnik njezin potpis, moglo bi biti govora o pomanjkanju pismenoga ugovora u smislu zakonskom i štatutarnom, a potom i opravdanosti zaključka. Priopćio dr. Armin Stern, odvjetnik u Zagrebu.

Pravni lijekovi protiv medjutomnih rješenja u odštetno-izvlazbenom postupku u gradu Zagrebu.

Plenarno rješenje stola sedmorice od 27. studenoga 1930. br. 5.926.

(Odluka sudb. stola u Zagrebu od 5. travnja 1930. br. 25.469/gr., rješenje banskoga stola od 30. svibnja 1930. br. 17.514.)

U molbenom predmetu općine slobodnoga i kr. glavnoga grada Zagreba, moliteljice, proti A. i B. iz Zagreba, radi povedenja izvlazbeno odštetnoga postupka glede nekretnina, upisanih u grunt. ulošku br. 3263 p. o. Zagreb spp., u kojem je sudbeni stol u Zagrebu proglasio vještačko povjerenstvo konstituiranim uz poziv za stranke, da priopće, što drže, da će služiti za razjašnjenje stvari; — a

banski stol povodom utoka C-a podneseni utok kao po zakonu nedopušten otputio;

Digitized by Google

stol sedmorice je riješio: Previdni utok C-a se otpućuje i potvrdjuje pobijano rješenje banskoga stola.

Razlozi: Zakon o izvlazbi nekretnina za grad Zagreb ima u pogledu pravnih lijekova u odštetnom postupku osobite propise, koji nisu u skladu sa propisima gradj. parbenoga postupnika o pravnim lijekovima, pa stoga nema u tom pogledu mjesta primjeni propisa gradj. parbenoga postupnika (§ 43. toga zakona). Citirani zakon u §-u 35. predvidja samo jedan pravni lijek u izvlazbenom postupku i to žalbu ništovnu na stol sedmorice proti konačnoj odluci o odšteti. Prema tome se mora uzeti, da su pravni lijekovi protiv medjutomnih odluka nedopušteni, a to tim više, što se po §-u 35. žalbom ništovnom mogu pobijati samo povrede postupovnih propisa u postupku, čim se jasno upućuje, da su pravni lijekovi protiv medjutomnih odluka isključeni. Kada bi se uzelo protivno, onda bi pravni lijekovi protiv medjutomne odluke išli na banski stol i stol sedmorice po općim propisima, dok po §-u 35. zbog istih povreda, kada se pobija konačna odluka, ide pravni lijek samo na stol sedmorice, pa se ne može zamisliti razlog, zašto bi bilo propisano tako nejednako postupanje sa pravnim lijekovima. Valjalo je stoga previdni utok C-a otputiti i potvrditi pobijanu rješidbu banskoga stola.

Pripoćio dr. A. V.

b) Kazneno

Rok za podnošenje prijedloga za krivična djela, učinjena prije 1. siječnja 1930., počima teći od 1. siječnja 1930.

Rješenje okružnoga suda u Bihaću od 5. veljače 1930. br. Kž. 4/30.

U prvom broju »Mjesečnika« za god. 1930. je izišao članak gosp. Fišera pod naslovom: »Prijedlog za krivična djela, učinjena prije 1. siječnja 1930.« Kako je o tom pitanju već okružni sud u Bihaću raspravljao i donesao meritorno rješenje, to Vam isto šaljem, kako radi razloga, tako i radi toga, jer se ono u razlozima razlikuje od članka gosp. Fišera. Napominjem, da je senat, a i svi suci pomenutog suda, stao na gledište, da rok za podnošenje prijedloga za gornja krivična djela od strane ovlaštenika počima teći od 1. siječnja 1930.

Pogrješno je pozivanje gosp. Fišera na § 108. k. p., kao i državnoga tužioca na § 295. k. p. pa odatle izvoditi, da je sud dužan, da obavješćuje ovlašćenika o obustavi postupka, jer se ti propisi odnose na posve druge slučajeve, koju su uostalom jasno u zakonu označeni. U slučajevima, o kojima raspravlja pomenuti članak, sud ima postupati po § 379. k. p., t. j. da obavješćuje samo državnoga tužioca, jer je po njegovu prijedlogu postupak započeo. Državni tužioc može, ako hoće, obavijestiti ovlašćenika, pa i podučiti ga, da u zakonitom roku, a to je do 31. ožujka 1930., stavi kod suda prijedlog, no ne mora. Mislim, da s obzirom na to, da je naš svijet neuk i nepismen, treba državni tužioc da ovlašćenika obavijesti, pa ga tako podsjeti na nešto, što je već i sam morao znati, jer poznavanje zakona je uvijek pravna predmnjeva za sve gradjane.

Znam, da su neki sudovi sami, prije nego što su donijeli rješenje o obustavi, pozivali ovlašćenike i pitali ih, da li će da stave prijedlog. Ovakov postupak može se trpiti s obzirom na naše prilike, iako nije opravdan, jer da je to zakonodavac hotio, on bi to i odredio.

Rješenje okružnoga suda u Bihaću glasi:

Po krivici M. M. zbog § 366. kz. okružni sud u Bihaću u nejavnoj sjednici, a po žalbi državnoga tužioca protiv rješenja sreskoga suda u Ključu od 17. siječnja 1930. br. 272/29. kojim se odbacuje prijedlog sreskoga načelstva o progonu osumnjičene, saslušavši prijedlog državnoga tužioca, riješio je, da žalbu državnoga tužioca na gornje riešenje odbaci i pomenuto rješenje osnaži sa slijedećih razloga:

Krivična djela, počinjena iz § 366. kz., progone se na prijedlog ovlašćenika. — Po § 1. k. p. sudski postupak u krivičnim djelima može se pokrenuti i provesti samo po zahtjevu ovlašćenog tužioca.

Krivično djelo, radi kojeg se okrivljuje M. M., je djelo pronevjere zapljenjenih stvari, koje je počinjeno prije 4. srpnja 1929., — dakle u vrijeme, kada je vrijedio krivični zakon i postupak za B. i H.

Digitized by Google

Sreski načelnik stavio je prijedlog za progon 11. studenoga 1929., jer se je tada djelo progonilo po službenoj dužnosti.

Prema članu prvom zakona, kojim se stavljaju na snagu i uvode u život krivični zakon i postupak, prvoga siječna 1930. stupio je na snagu krivični zakonik i dobio obaveznu snagu za sve gradjane kraljevine Jugoslavije. Prvoga siječnja 1930. dužni su bili svi gradjani naše države, da znaju sadržinu gornjih zakona, da se po istima vladaju, da se istima pokoravaju, ako ne će da iskuse zakonske posljedice, jer neznanje zakona nikoga ne izvinjava.

Prema ovome u svim krivičnim djelima, koja se gone po novom zakonu po prijedlogu oštećenoga t. j. vlašćenika, a koja su ranije gonjena po službnoj dužnosti, dužan je ovlašćenik, da u zakonskom roku stavi prijedlog, ako hoće da se to gonjenje nastavi. Nema ni jednoga zakonskoga propisa, po kojem bi u ovakovim slučajevima bio dužan sud ili državni tužioc, da poziva ovlašćenika i da ga pita, hoće li da stavi prijedlog, odnosno da ga obavješćuje, da stavi prijedlog.

Ali kao što nema ni jedne odredbe, koja odredjuje, nema nijedne, koja zabranjuje, pa prema tome od volje stoji državnomu tužiocu, da ovlašćenika obavijesti i poduči, ako misli, da to treba i da to interes javne bezbjednosti nalaže.

Po krivičnom zakoniku i postupku izvjesna krivična djela progone se po službenoj dužnosti, a bez prijedloga oštećenoga, jer država nalazi interesa, da ta djela progoni, pošto se njima ugrožuje javni poredak i bezbjednost u državi.

Za sva druga krivična djela, gdje država ne vidi svoga interesa, da ih progoni, a gdje su povrijedjeni interesi pojedinih gradjana, prepuštena je inicijativa za progon povrijedjenim pojedinim gradjanima, ovlašćenim licima i privatnim tužiocima.

Izvjesna djela, koja su ranije za vlade krivičnoga zakona i postupka za B. i H. gonjena po službenoj dužnosti, sada se samo gone na prijedlog ovlaštenika, jer je država stala na to gledište, da je njen interes za gonjenje sekundarne prirode. A kada se je država sama oglasila, da nije prvenstveno nadležna, da goni izvjesna djela, i kada je ona inicijativu za gonjenje prepustila ovlašćeniku, onda nije dužan sud niti pozivati niti obavješćivati ovlašćenika, da se djela, koja su ranije gonjena po službenoj dužnosti, sada gone po prijedlogu, jer bi to bilo davanje inicijative odozgo, od države, ono što zakonodavac nije htio, i jer su ovlaštenici već i sami bili dužni, da znaju još od prvoga siječnja, da se ta djela gone po prijedlogu, pa ako hoće kazneni progon, neka ga sami stave.

Zatim i po načelu za okrivljenoga blaže, ima se cijela stvar i cio ovaj postupak na gornji način rješavati i provoditi, jer je ovo shodnije za okrivljenoga, a i interesi se ovlašćenoga ne štete, jer on ima još uvijek vremena, da stavi prijedlog, ako hoće.

Sa izloženoga i imajući u vidu § 2. i 375. k. p. sreski sud u Ključu je pravilno primjenio § 379. k. p., pa je za to njegovo rješenje osnaženo, a žalba odbačena.

Priopćio Marić Krsta, sudac u Bihaću.

c) Trgovačko-mjenbeno

Priposlanje periodičnih knjižnih izvadaka samo po sebi nije još dostatno za ustanovljenje kontokorentne pogodbe

Rješidba stola sedmorice od 9. listopada 1930. br. 5.238.

(Osuda kot. suda u Sušaku od 15. prosinca 1928. br. 3.230/gr.)

U usmeno raspravljenoj parnici B. i št. za P. d. d. po steč. upravitelju S. O., tužiteljice, protiv Š. A. iz S. tuženoga radi 33.700 D. spp.

Kotarski sud u Sušaku je sudio:

Tužiteljica B. i št. za P. u S. odnosno njezina stečajnina odbija se sa svojom tužbom de praes. 8. 10. 1938. br. 9912/gr i tamo stavljenim zahtjevom, da joj je tuženi Š. A. iz S. dužan platiti s naslova zajma 33.700 D spp. — Parbeni se troškovi medju strankama prebijaju.

Razlozi: Tužiteljica svojom tužbom de praes. 8/10 1926. br. 9912/gr traži od tuženoga ,da joj je dužan š naslova zajma platiti svotu od 33.700 D spp., i tvrdi, da joj je tuženi iz toga naslova i na temelju uredno vodjenih trgovačkih knjiga dugovao 82.450 D. Na diono podmirenje ove tražbine je tuženi platio 48.750 D tako, da je na

Digitized by Google

dan tužbe dugovao gornji iznos od 33.700 D. Tečajem parnice i uslijed prigovora tuženoga ustvrdila je tužiteljica, da joj tuženi ovu svotu duguje iz naslova kontokorenta. Tužiteljica naime tvrdi, da je tuženi od nje primao svakoga četvrtgodišta izvatke iz svoga tekućega računa i da ovim izvacima nikada nikakova prigovora nije stavio, te da iz ovih okolnosti proizlazi odnošaj kontokorenta izmedju nje i tuženoga. Razvijajući teoriju o kontokorentu uopće tvrdi tužiteljica, da je ona bila ovlaštena na zaračunavanje kamata i providbe u običajnim iznosima bez obzira na to, da visina kamata, troškova i provizije nije bila ugovorena. Čim je tuženi bez prigovora primio kontokorentne izvatke, priznao je makar i muče u tim izvacima iskazani saldo, koji je bio prenašan uvijek na novi račun i prema tome nastala je svaka tri mjeseca novacija. Tužiteljica ali priznaje, da izmedju stranaka nije nikada izričito t. zv. kontokorentna pogodba sklopljena i ne poriče, da su iznosom od 48.750 D plaćeni uzajmljeni tuženomu iznosi sa 5% kamati pro rata et tempore.

Tuženi poriče, da je izmedju njega i tužiteljica postojao kontokorentni ugovor bilo izričito sklopljen bilo muče, jer da on nije trgovac. Priznaje, da je od vremena do vremena primao od tužiteljice knjižne izvatke, ali da ih nikada nije izričito priznao. Istina je, da im nije stavio prigovora, jer na to nije bio obvezan, ali da time nije muče priznao svaki saldo iskazan po tužiteljici.

U ovoj parnici valja riješiti pitanje, da li je izmedju tužiteljice i tuženoga postojao t. zv. kontokorentni odnošaj ili samo odnošaj t. zv. tekućega računa (Laufende Rechnung).

U trgovačkom zakonu govori se o kontokorentu u §§ 285. i 287. Ali na ovom mjestu trgovački zakon ne razlaže u čemu se sastoji kontokorentni odnošaj, već govori samo o zaračunavanju kamata na tražbine proističuće iz kontokorenta.

Narav pako kontokorentnoga odnošaja je koli u teoriji toli i u praksi prijeporna. Nedvojbeno je, da se kontokorentna pogodba može sklopiti koli izrično toli i muče i da je za opstanak kontokorentne pogodbe neophodno nužno priposlanje izvadaka već prema mjesnomu običaju ili prema zakonu koncem svake godine. Nije priposlanje periodičnih knjižnih izvadaka samo po sebi dostatno za ustanovljenje kontokorentne pogodbe, kako bi to želila tužiteljica.

Staub-Pisko u svojem komentaru k trgovačkom zakonu kod § 291. razlikuje kontokorent od t. zv. Laufende Rechnung i izvadja u glavnom, da je za opstojnost kontokorentne pogodbe bezuvjetno nužno, da je sklopljeno više raznovrsnih poslova, da je svaka od stranaka ujedno i vjerovnik i dužnik. Gdje ovih pretpostavaka nema, nema ni kontokorentne pogodbe, nego postoji samo t. zv. »laufende Rechnung«, gdje usprkos neprigovorenomu saldu ne nastaje novacija, te taj novi saldo postoji samo u toliko, u koliko postoji valjanost prijašnjega salda.

Pošto je medju strankama neprijeporno, da se u nazočnoj parnici radi samo o zajmu i da tuženi nije nikada, tečajem cijeloga poslovnoga odnošaja, bio imao što potraživati od tužiteljice, te je uvijek bio samo dužnikom iste, a nikada njezin vjerovnik, ne može se uzeti, da je izmedju porbenih stranaka postojala makar i muče sklopljena kontokorentna pogodba, i pošto je neprijeporno, da je tuženi platio ovu uzajmljenu glavnicu sa 5% zakonskim kamatima, valjalo je tužiteljicu sa tužbom odbiti. — Prijeboj parbenoga troška je opravdan s razloga, jer se ne može uzeti, da se je tužiteljica objesno u parnicu upustila.

B a n s k i s t o l je ovu osudu povodom priziva tužiteljice potvrdio, a iz ovih razloga:

Priznanje jednačka računa ne uključuje samo po sebi i priznanje samoga računa tekućim računom (§ 285. trg. zak.), prema kojemu treba da predleže još dalje okolnosti, iz kojih proizlazi nedvoumna volja stranaka, da njihov medjusobni poslovni odnošaj završe periodičkim obračunom, koji pak obračun imade tek da bude osnovkom njihova dugovnoga odnošaja.

Tužiteljica je doduše prilozima A-M ad V. ustanovila, da je izmedju nje i tuženoga postojao poslovni odnošaj, to manje takove vrsti, da istom obračun imade biti »debet« (habet) medjusobnoga poslovanja.

Pošto pako tužiteljica nije porekla navod tuženoga, da utuženi iznos nije drugo do li zbrojena svota neplaćenih, a preko zakonom dopuštene visine zaračunatih kamata, koji su unatoč dokaza, da je tuženi neprigovorenim primitkom računa na njih privolio, odnosno priznao ih, kao takovi neutuživi, ukazuje se napadnuta osuda na zakonom osnovanom, te ju je stoga potvrditi, a priziv tužiteljice otputiti valjalo.

S t o l s e d m o r i c e je otputio izvanredni previd tužiteljice.

Priopćio K a r i o l i ć Ž i v k o, sudac kotar. suda.

Digitized by Google

d) Upravno

Prilog tumačenju opsega zakonskog zastupanja žene po mužu kod pitanja razlaza zadruge (§ 5. toč. 2. sl. a] zadružne novele).

Rješenje državnog savjeta od 12. ožujka 1930. br. 7928/30.

Zapisničkom molbom od 14. ožujka 1928. zatražio je Sv. T. kod sreskoga poglavara u N. G. razlaz zadruge Sr. kbr. 80. iz Gr. i upis zadružnih nekretnina na njegovo ime kao samovlasnika, pošto je u zadruzi samo on sa ženom T., dakle jedna obitelj. — Na raspravi od 12. travnja 1928. kod sreskoga poglavara T. je ponovio svoj zahtjev, dok žena T. nije pristupila.

Sreski poglavar je odlukom od 16. travnja1928. br. 4855. dozvolio temeljem §-a 5. sl. a) zadružne novele od 30. travnja 1902. brisanje zadružnoga svojstva na nekretninama u gruntovnom ulošku br. 80 p. o. Gr. i upis istih na ime molitelja T. kao samovlasnika.

Utok njegove žene T. protiv te odluke, (u kojem je medju inim navela, da nije saslušana ni pozvana, a da je to učinjeno, da bi se protivila s razloga, jer muž hoće da je izigra u korist njegove kćeri iz prvoga braka M. V., i što se je u spisu kot. oblasti u N. G. pod br. 12.614/919. obvezao, da ne će bez njezine privole nikada tražiti razlaz zadruge, uslijed čega se ona tada k njemu natrag vratila), odbacio je veliki župan bivše osječke oblasti rješenjem od 31. rujna 1928. br. 49.644 bez obzira na to, što da je zakašnjeno uložen, s razloga, što utjecateljica po §-u 8. zakona o zadrugama nema prava glasa, jer ju zastupa muž, pa prema tome nema ni aktivne legitimacije za ulaganje utoka, niti ju je sreski poglavar trebao pozivati na preslušanje.

Protiv toga rješenja uložila je žena T. pravodobno tužbu na upravni sud u Z., u kojoj u glavnom navodi:

1. da utok nije prekasno predan,

2. da utok nije nedopustiv, jer iako je istina, da ženu zastupa muž, ali čim je žena uskratila mužu takvo zastupanje, onda da ju po propisima opć. gradj. zakona muž ne može zastupati i žena zastupa sama sebe, da se je nadalje njezin muž izrično obvezao, da bez njezine privole ne će tražiti razlaza zadruge, što ga veže, jer da se on sâm odrekao prava, a to odreknuće zadružni zakon ne zabranjuje. — Njezin muž da je počeo raditi protiv nje, a kada je ona preduzela protumjere, ostavio ju je i otišao svojoj kćeri, nakon što ju je prisiljavao, da ide iz kuće, teško ju ozlijedio. Čim je počeo raditi protiv nje, da je prestao biti njezin zakoniti zastupnik i

3. da ne stoji predpostavka upravnih vlasti, da ona živi s njime u zajedničkom kućanstvu, jer ju je ostavio i otišao svojoj kćeri.

Povodom te tužbe donio je upravni sud dne 19. rujna 1929. pod br. 11.001/929. T-504/928. presudu, da se tužba Sr. T. iz Gr. protiv rješenja velikoga župana osječke oblasti u O. od 21. rujna 1928. br. 49.664 odbacuje na osnovi člana 15. i 34. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. svibnja 1922. sa slijedećim obrazloženjem:

Sud je, razmotrivši tužbu i spis ovoga predmeta kao i izjave stranaka na ročištu, našao, da je iskazom dostavljača utvrdjeno, da je tužiteljica u času uručenja oblasne odluke njezinomu mužu T. bila doduše u kući, ali nije dokazano, da je tužiteljici rečeno i da je znala, da je mužu joj T. uručena njezina odluka, a prema §-u 66. grpp. imala se prvostepena odluka, pošto je dostavljač ustanovio, da se ona nalazi u kući, dostaviti na vlastite ruke. Kako to učinjeno nije, jasno je, da tužiteljica odluke nije primila, pa da utočni rok za nju do danas nije počeo teći, prema čemu je utok podnešen pravovremeno.

Kako se medjutim veliki župan i pokraj toga upustio u rješavanje merituma, a tužba napada i meritum tužbenoga rješenja, ovaj je tužbovni prigovor bespredmetan, pa je sud uzeo u razmatranje meritum stvari i tužbu u drugoj tužbovnoj točki, da se je T. prigodom rasprave pod br. 12.614. izrično obvezao, da ne će tražiti razlaz zadruge bez privole tužiteljičine, odbacio kao na zakonu neosnovanu s razloga, što doduše stoji, da je muž joj T. u zapisniku od 10. veljače 1920. uzeo do znanja izjavu tužiteljičinu, kojom opoziva pravo svoga muža na zakonito zastupanje u smislu §-a 8. zakona o zadrugama i propisa o. g. z., ali ta njegova izjava nema značaja obveze, pošto zastupanje muža uopće, a muža zadružnoga člana posebno, nije osno-

Digitized by Google

vano na privatno-pravnoj pogodbi nego na zakonu, pa bi on morao to svoje zakonsko pravo izrično otkloniti, što u ovom slučaju nije učinio.

Treću tužbovnu točku, da je T. tužiteljicu kao muž napustio ,da dakle ne postoji medju njom i mužem bračna zajednica, što da je glavni razlog, da je ne može po § 8. zakona o zadrugama zastupati, sud je po točki 3. člana 24. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima odbacio s razloga, što tužiteljica u svojem utoku protiv prvostepene odluke nije tvrdila, da ta bračna zajednica ne postoji, pa je prema tome akt drugostepene upravne vlasti, koji uzima, da je u času zatraženoga razlaza t. j. 14. ožujka 1928. postojala bračna zajednica i prema tome i pretpostavka o postojanju redovnoga pravnoga položaja tužiteljice u zadruzi prema njezinu mužu, stekao u tom pogledu pravnu moć, te je protiv toga tužba upravnomu sudu nedopuštena. Ovo tim prije, što je ista u samom utoku priznala, da je doduše bila otišla od muža, ali da mu se je vratila.

Prema tome sud je odbacio i molbu tužiteljice za odgodu ove rasprave u svrhu sprovodenja dokaza o navedenom nepostajanju bračne zajednice.

Proti toj presudi uložila je tužiteljica žalbu na državni savjet, obrazloživši je ovako:

Proti spomenutoj se presudi žalim radi toga, što se njome uslijed pogrješnoga tumačenja zakona moja tužba protiv rješenja velikoga župana osječke oblasti od 21. rujna 1928. br. 49.664., kojim je potvrdjena odluka sreskoga poglavara u N. G. od 16. travnja 1928. br. 4.855. o brisanju svojstva zadruge Sr. kbr. 80 iz Gr. te upis T. Sr. kao samovlasnika na zadružne nekretnine, odbija.

Pita se dakle, koji su to propisi zakona u napadnutoj presudi pogrješno tumačeni. Odgovor na to pitanje glasi, da su pogrješno shvaćeni i povrijedjeni propisi zakona o zakonitom zastupanju i savezno s tim i činjenice, odnosće se na to, kao i na provedbu dokazala o nekim na to pitanje odnosećim se činjenicama.

Žaljena presuda ispravno utvrdjuje, da je zastupanje muževo po zadružnom zakonu (§ 8. zadr. zak.) vrsta zakonskoga zastupanja.

U konkretnom slučaju dakle obzirom na propise § 60. zadruž. zakona dolaze do uporabe propisi o zakonskom zastupanju, t. j. propisi §§ 1034., 91. te po analogiji propis § 1238. i propis § 1002. o. g. z.

Po tim propisima savezno s okolnosnim činjenicama nije se u konkretnom pitanju razlaza zadruge Sr. kbr. 80 moglo i smjelo uzeti, da mene zastupa moj muž T., t. j. uzeti, da je u njegovoj privoli za razlaz sadržana i moja privola.

Pojam zastupanja (bilo pogodbenog, bilo zakonskog) sadržava nastojanje oko kakova posla u ime drugoga (§ 1002. o. g. z.). Već iz tog pojma, a naročito iz riječi »nastojanje«, pa iz riječi »dužan« u § 91. o. g. z. proizlazi, da zastupnik imade već u nakani ići svakako za korišću onoga, kojega zastupa, a još jasnije proizlazi to iz same svrhe zakona, jer se ne može ni zamisliti, da bi zakon dao kome ovlast, da drugoga smije zastupati sa nakanom protivnom gornjemu pojmu.

U konkretnom slučaju se takova nakana protivnička ne vidi, nego se naprotiv vidi, da protivnik sa zahtjevom za razlaz zadruge nije išao za tim, da meni koristi, već da mi škodi. Čim je dakle tome tako, jasno je, da protivnik nije svojim glasom za razlaz zadruge mogao izreći odnosno supstituirati i moju privolu. Tim više nije on toga mogao valjano učiniti, jer sam ja njegovu zakonsku ovlast na moje zastupanje u zadružnom smislu otkazala izrijekom još god. 1920., a on je to primio do znanja.

I zakonsko punomoćje može se otkazati, kako to proizlazi ne samo iz analogije § 1338. o. g. z., već i same naravi stvari, jer bi inače mnogi čovjek bio izvrgnut milosti i nemilosti svoga zastupnika.

Ako se zakoniti zastupnik može odreći svoga zakonskoga prava, kako to izrijekom priznaje i napadnuta presuda, onda mu se može ono i otkazati

Kada je dakle dokazano, da sam ja protivniku pred nadležnom vlasti otkazala, odnosno opozvala pravo na zastupanje u smislu zadružnoga zakona, onda je već to dovoljan razlog, da se mojoj tužbi moralo udovoljiti, jer protivnički zahtjev za razlaz nije mogao supstituirati i moju privolu.

Medjutim u protivničkoj izjavi, danoj pred nadležnom vlasti na moj opoziv, sadržano je protivničko odreknuće zastupanja, jer to logički iz odnosne njegove izjave slijedi.

U ostalom, kada i tako ne bi bilo, tada bi se ipak njegova izjava po § 915. o. g. z. morala smatrati izričitim odreknućem, jer nejasne izjave u dvostranim pogodbama idu na štetu onoga, koji se njima služio.

Digitized by Google

Konačno mi je još primijetiti, da je presuda neosnovana, što nije proveden dokaz, da ja s protivnikom bračno ne živim. Potonja okolnost nije nikakova novota, već samo superfluum dokaza o pitanju zastupanja.

Taj dokaz je morao prvi sud provesti, čim se postavio na stanovište, da mu ostale činjenice nisu dovoljne.

Okolnost, što sam ja na zadružnom dobru, nije dokaz, da ja s protivnikom bračno živim. Ja sam na zadružnom dobru zato, što ni gore ni dolje, dok sam živa, ne mogu, niti iz zraka živjeti mogu. Ja sam na zadružnom dobru, jer jesam i koću ostati zadružnim članom, a ne radi protivnika.

N a t u ž a l b u d o n i o j e d r ž a v n i s a v j e t u I. o d j e l j e n j u d n e 12. o ž u j k a 1930. p o d b r. 7928/30. r j e š e n j e, da se presuda upravnog suda kao na zakonu neosnovana na osnovu čl. 17., 37., 38 i 41. zak. o državnom savjetu i upravnim sudovima poništava iz slijedećih razloga:

Po § 91. o. g. z. muž je dužan, da zastupa svoju ženu. To je zakonska punomoć, kao što je i ona, što zakon dava ocu (§ 153. o. g. z.) da zastupa svoju djecu (§ 10. o. g. z.). Zakonska pak punomoć ne važi u slučajevima spora izmedju zakonitoga zastupnika i zastupanika (onoga, koga on zastupa) (§§ 371., 972. i 7. o. g. z.). Obzirom na te zakonske propise, u vezi sa § 60. zadružnog zakona od god. 1889. Sr. T. nije bio vlastan, da zastupa svoju ženu T. u sporu oko razlaza njihove zadruge. To je pak on bio još manje vlastan, da čini, kada se je njegova žena T. tom zakonskom zastupanju izričito rsprotivila (§ 1238. o. g. z.), a on to primio na znanje u zapisniku od 10. veljače 1920., sastavljenom u uredu kotarske oblasti u N. G.

Kako se je presuda upravnoga suda pri rješavanju ovoga spora pogrješno postavila na suprotno stanovište, to je ona pogrješno pravno spor presudila, pa ju je stoga u smislu čl. 41. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima bilo red poništiti.

Povodom toga vrhovnoga rješenja uputio je upravni sud u Zagrebu odlukom od 11. listopada 1930. br. 4746. bansku upravu u Z., da postupa prema § 34. zak. o državnom savjetu i upravnim sudovima.

Priopćio dr. U r o i ć M i h o v i l, odvjetnik u Novoj-Gradiški.

Odluka obrtne oblasti, da je nadležna po §-u 176. obrt. zakona, nema se izreći posebno i prije odluke o meritumu. Zato nema prije protiv nje utoka; utok ne može prekinuti postupak o meritumu.

Osuda upravnoga suda u Zagrebu od 15. ožujka 1930. br. 3084—30, T. 1222/29.

Upravni sud u Zagrebu, uzevši dne 15. ožujka 1930. u pretres tužbu L. E. iz Z. protiv rješenja vel. župana u Z. od 23. kolovoza 1929. br. 57.416 u stvari poslovnoga spora, izrekao je slijedeću p r e s u d u:

Tužba L. E. iz Z. protiv rješenja vel. župana z. oblasti u Z. od 23. kolovoza 1929. br. 51.316 u v a ž a s e, te se p o b i j a n o r j e š e n j e na osnovi člana 26. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. svibnja 1932. p o n i š t a v a. Banska uprava u Z. kao pravna sljednica bivše županije u Z. ima da donese novo rješenje, držeći se primjetaba u razlozim ove presude navedenih.

R a z l o z i: Gradsko poglavarstvo u Z. kao o b r t n a o b l a s t I. molbe proglasilo se tečajem postupka, povedenoga na tužbu L. E., n a d l e ž n i m za rješenje spora izmedju E. L. i tt. V. O. C. d. d. u Z. radi dužnih mu D. 40.500 s razloga, što tužioca smatra pomoćnim licem u smislu trgovač. zakona, te se njegov spor može raspravljati po § 176. obrt. zakona. Ali uslijed prigovora tt. V. O. C. nadležnosti, prekinulo je postupak i o svojoj nadležnosti izdalo strankama pismenu odluku od 15 srpnja 1929. br. 75.152/29., davši s odlukom nezadovoljnoj stranci pravo utoka na vel. župana.

Žalbu V. O. C. protiv te odluke uvažio je vel. župan tužbenim rješenjem i odlučio, da u ovom sporu nije nadležna obrt. oblast s razloga, što se tužilac u svojstvu vodioca tarifnog odjeljenja kod tužene tvrtke ne može smatrati pomoćnim licem u smislu prvoga i drugoga stava § 93. obrt. zakona, već licem, kome su kao punomoćniku povjereni važniji poslovi, bez obzira na to, kakov je naslov imao. Dokaz tome, da je i sama tužba na obrt. oblast prve molbe, u kojoj tužilac navodi, da je kod protivnice kroz više godina zauzimao vrlo važno i odgovorno mjesto.

Digitized by Google

Protiv ovoga rješenja podnio je L. pravovremeno tužbu ovome sudu, osporavajući mu zakonitost s razloga: 1. što po § 176. obrt zakona protiv odluke obrtne oblasti prve molbe u ovome slučaju nije bilo mjesta utoku na višu upravnu vlast, pa se je vel. župan nenadležno upustio u rješavanje utoka — i 2. što je dokazano, da je bio pomoćnik, a ne punomoćnik tvrtke, pa je obrt. oblast nadležna za rješenje njegova spora s tvrtkom.

Sud je, razmotrivši tužbu i spis ovoga predmeta našao, da § 167. zak. čl. XII. (obrtni zakon) od god. 1884. odredjuje, da razmirice i sporove medju obrtnicima i namještenicima izmedju ostaloga i oko ispunjenja medjusobnih dužnosti i tražbina radi naknade štete, nastalih iz poslovnoga odnošaja, ima da rješava bez svakoga priziva obrtna vlast I. molbe, a da stranci ovom odlukom nezadovoljnoj pristoji pravo povesti svoje tražbine urednim pravnim putem, da nadalje § 120 provedbene naredbe od 20. rujna 1884. br. 46.978 za obrtni zakon odredjuje, da »u poslovima« navedenim u § 176. obrtnoga zakona odlučuje obrtna oblast prve molbe bez daljega priziva i da se priziv, podnesen u ovim poslovima ima odmah odbiti, te najzad da se u § 166. pomenutoga zakona za obrtne poslove ustanovljuju tri instancije stegnute članom 18. u slučaju administrativnoa spora iz čl. 15. zakona o upravnim sudovima na dvije. Prema svemu tome je propis § 176. obrt. zakona u pogledu pravnoga sredstva u upravnom postupku izuzetak od pravila postavljenog u § 166. obrt. zakona.

Iz propisa § 176. pomenutog zakona medjutim jasno proizlazi, da je redovno-sudska nadležnost u predmetu odluka prvostepenih obrtnih vlasti ustanovljena samo u stvarima »tražbina« u pogledu naknade štete. Isto tako propis § 120. već citirane provedbene naredbe, gdje se kaže »u poslovih«, nesumnjivo znači jedino, da prvomolbena obrtna oblast besprizivno odlučuje o onom, što se u tim poslovima po obrtnoj vlasti ima da odluči u samom poslu. U oba slučaja da se prema tome radi o odlukama o meritumu stvari, a da se odredba o redovno-sudskoj nadležnosti i besprizivnom rješavanju nema primjenjivati, kada obrtne vlasti donose povodom u postupku pred njima iznijetih prigovora odluke u predmetima upravnoga postupka, jer za ove slučajeve važe u pogledu pravnih sredstava generalni propisi § 166. obrtnoga zakona, po kojima je protiv prvostepenih odluka dopušteno pravno sredstvo na drugostepenu obrtnu vlast, pa se stranci, koja je i u koliko je tečajem postupka stavila prigovore postupovne naravi, k o n a č n o m o d l u k o m ima protiv odluke o tome dati izrečeno pravo utoka na drugostepenu upravnu vlast.

Postupak pred obrtnom upravnom vlasti i postupak pred redovnim sudom dva su jedan prema drugomu posve samostalna postupka. Prvome je ratio legis u brzini rješavanja, koja karakteriše upravni postupak, a koje rješavanje ima značaj više arbitrarni nego strogog izricanja prava i ima prvenstveno za cilj provizorno rješenje spora. Medjutim pokraj svega toga nije obrtnim upravnim vlastima prepušteno, da donose odluku samovoljno, već je upitno djelovanje u tom pogledu vezano propisima postupka, nad izvršivanjem kojih vode nadzor zakonom predvidjene nadzorne upravne vlasti u redovitom instancijonom roku. Takovim vršenjem nadzornoga prava i u slučajevima postupka po § 176. obrt. zakona samo se na izvjesno kraće vrijeme odlaže donošenje odluke prvostepene obrtne vlasti u meritumu stvari. Kako medjutim u zakonu nije uopće propisan rok, u kojem prvostepena obrtna vlast ima u slučaju § 176. obrtnoga zakona da donese odluku, nema sumnje, da se postupak u slučaju intervencije više obrtne vlasti, nastale povodom njoj upućene žalbe protiv prvostepene odluke, ima smatrati sastavnim dijelom postupaka pred prvomolbenom upravnom vlasti, čija konačna odluka u meritumu ima značaj provizorija u uredjenju pravnih odnosa medju parničnim strankama do rješenja spora redovno-sudskim putem, koji se provizorij pretvara u stalnost samo u slučaju, da se obje strane odlukom obrtne vlasti zadovolje.

Samo se po sebi razumije medjutim, da rok za provedenje tražbine putem redovnih gradjanskih sudova, predvidjen u § 176. obrtnoga zakona, počinje teći od dana uručenja odluke o meritumu i da na postupak pred redovnim sudom apsolutno nema utjecaja eventualna žalba, podnijeta protiv prvostepene odluke drugostepenoj upravnoj vlasti u pogledu povrede procesualnih upravnih propisa, jer redovni gradjanski sudovi nemaju ni u ovom slučaju nikakovo nadzorno pravo nad aktima upravnih vlasti ni u kojem pravcu. Oba ova postupka nakon donošenja prvostepene odluke obrtno upravne vlasti mogu da teku usporedo, jer su im svrhe sudjenja odvo-

Digitized by Google

jene. Ništa ne može smetati redovno-sudskome postupku, ako uslijed povodom žalbe uslijedivšega poništenja prvostepene odluke eventualno bude donijeta i prvoj oprečna odluka o meritumu, jer se pred redovnim sudom vodi o sporu samostalan postupak, bez obzira na meritorno rješenje odluke obrtne vlasti, a jedina veza izmedju redovno-sudskoga i obrtno-upravnoga postupka postoji samo u tome, što je u predmetima nadležnosti obrtnih vlasti prvi uslovljen postojanjem potonjega.

Medjutim i ako je u gore iznijetom pravcu načelno dopušten utok protiv odluke obrtnih vlasti, donijetih u § 176. obrtnoga zakona konstituiranoj nadležnosti, nije mu bilo mjesta u konkretnome slučaju s obzirom na propise § 56. provedbene naredbe od 20. rujna 1924. br. 46.978 na obrtni zakon, jer prema citiranome propisu posebnoj odluci o incidentnom pitanju ima mjesta samo u slučaju, da se prvomolbena obrtna vlast proglasi nenadležnom za rješenje u meritumu, to jasno proizlazi argumento a contrario iz navedenoga propisa spomenute provedbene naredbe, da se, ako se obrtna oblast nenadležnom ne smatra, ima tada stranka obavijestiti posebnom odlukom. U svakom slučaju, medjutim, to proizlazi i iz propisa § 47. gradj. par. postupka, kojega se propisi u slučaju nepostojanja propisa upravnoga postupka o tom imaju primjenjivati i u upravnom postupku. Ovo tim više što i §§ 56. prv. naredbe i § 47. grpp. uredjuju identičan procesualni predmet.

Radi toga je prvomolbena obrtna vlast nepravilno primijenila postojeće propise postupka, kada je, proglasivši se n a d l e ž n o m povodom prigovora protustranke o nenadležnosti, donijela o svojoj nadležnosti posebnu odluku s pravom utoka i obustavila dalji postupak do rješenja spomenutoga utoka, mjesto da je provela postupak i prigovor nenadležnosti riješila zajedno s glavnom stvari konačnom odlukom i istodobno u njoj uskratila pravo priziva u pogledu merituma, a uputila na pravo utoka na višu obrtnu vlast u pogledu rješenja prigovora o nenadležnosti.

Kako se konsekventno naprijed izloženomu drugostepena upravna vlast u ovom slučaju povodom podnijetoga joj utoka nije mogla upuštati u razmatranje i prosudjivanje pitanja nadležnosti prije donošenja konačne prvostepene odluke, sud je upuštajući se u meritorno razmatranje stvari, uvaženjem tužbe rješenje poništio kao preuranjeno donijeto, budući da tužena upravna vlast donoseći tužbeno rješenje očito nije vodila računa o formama postupka.

*

O p a s k a u r e d n i š t v a: Slažemo se sa stanovištem presude, da utok proti odluci obrtne oblasti, da je nadležna, ne može prekinuti postupak o samome meritumu. Ali mi idemo dalje i tvrdimo, da u o p ć e n e m a m j e s t a u t o k u proti odluci, kojom se obrtna oblast proglasuje n a d l e ž n o m i dosljedno tome odmah sudi i in merito. Onda bi se moglo dogoditi, da bi viša instancija povodom utoka protiv odluke o nadležnosti mogla riješiti, da je obrtna oblast n e n a d l e ž n o sudila, što bi utjecalo na postupak kod redovitoga suda, za koji ovdje citirana presuda upravnoga suda ispravno veli, da je posve samostalan od upravnoga postuka. Ali baš zato, da sačuva svoju samostalnost, ne bi se smjela in merito donesena odluka obrtne oblasti — koja uključuje u sebi i rješenje o nadležnosti — napadati utokom uopće pa ni u dijelu o nadležnosti. Ako bi viša upravna instancija povodom utoka ukinula odluku obrtne oblasti poradi toga, što je n e n a d l e ž n o donesena, onda bi se lako moglo dogoditi, da i s u d postane nenadležan. K o t a r s k i s u d je naime nadležan za tužbe protiv odluka obrtnih oblasti b e z o b z i r a n a i z n o s: no ako kasnije viša instancija ustanovi, da je obrtna oblast bila nenadležna, da se je dakle stvar odmah i z p o č e t k a imala uputiti redovitomu sudu, onda u sjedištima sudbenih stolova postaje kotarski sud nenadležan, ako se radi o iznosu preko D. 20.000. Onda bi morao tužitelj odustati od tužbe pred kotarskim sudom i dati tužbu na nadležni sudbeni stol. Nije li to nepraktično i ne smanjuje li navodnu samostalnost sudskoga postupka? Zato mislimo, kada se obrtna oblast već proglasila nadležnom i donijela zato odluku in merito, da nema više mjesta utoku proti nadležnosti, već samo tužbi na redoviti sud po §-u 176. obrt. zak. Dakako, proglasi li se obrtna oblast n e n a d l e ž n o m i ne upusti li se radi toga u meritum, da će se takova odluka moći pobijati jedino utokom na višu upravnu instanciju i da bi u takvome slučaju bila neumjesna tužba na redoviti sud po §-u 176. obrt. zakona.

Digitized by Google

Crnogorsko pravosudje i pravno shvaćanje u anegdotama

(Nastavak.)

XV. DA JE BOG NA BUDOŠU.[1])

Poslao knjaz Nikola Miloša Bojovića, iz Župe, da izvidi jedan spor i naredio mu, ako parničari ne pristanu na njegovu presudu, da dodju s njim zajedno na Cetinje, da im on presudi.

Miloš otputuje, donese presudu, ali parničari ne pristaše, te on s njima zajedno pravo Gospodaru. Gospodar presudi i stranke pristadoše.

— Vidiš, Milošu, kako ja pravo sudim. Svi kod mene pristadoše.

— Gospodaru, da je Bog na Budošu, ne bi ni jedan pristao, no bi svi apelirali.

XVI. — DOBRO- AKO MI OČI ISPANU.

U velikom sudu na Cetinju su bili izmedju ostalih: Jevto Miletin Nikolić i Jovan Lazović. Prvi je bio kratkovidan, a drugi sasvim slijep.

Pop Djoka Mijušković, okružni kapetan u Nikšiću, bio je ljut, što i on nije izabran za velikosuca. Jedan prijatelj sretne ga na pijaci i upita:

— Kako si, pope Djoko?

— Dobro, ako mi oči ispanu!

— Kako dobro, ako ti oči ispanu! — zgranu se ovaj.

— Tako! Odmah bi me Gospodar uzeo za člana velikog suda.

XVII. JEVTOVO UVJERENJE.

Kapetan Jevto Miletin dobije naredbu s Cetinja, da dade pismeno uvjerenje o vladanju jednoga Nikšićanina, koji je bio po zlu čuven zbog raznih nečasnih djela.

Jevto naredi pisaru, da mu napiše uvjerenje. Pisar se našao na muci: uvjerenje je morao napisati, ali se boji, da napiše ono, što misli o onome, te mu ga izdaje.

Jevto: — Piši djetiću!

Kako, gospodine Jevto?

Ovako:

»Boga se ne boji, a ljudi se ne stidi!«

Ima li još što, gospodine kapetane?

Ne, ne, ništa više.

XVIII. — BOŽINA S KOSORA.

U Kučima je bilo jedno srpsko bratstvo, zvano Djurdjevići. Od njih i danas postoje dvije kuće. Bratstvo je u to vrijeme bilo jako i mnogobrojno. Stanovali su u Lblima i imali najbolje zemlje i pašišta. U početku osamnae-

XV. — [1]) planina blizu Nikšića.

Digitized by Google

stoga vijeka presele se iz Kuča u Podgoricu i prijedju na muslimansku vjeru. Pošto su se preselili, Kuči su prisvojili njihove zemlje i pasišta na Ublima, koja i danas nose njihovo prezime.

1860. godine, po odluci evropske komisije, Turci postave jaku posadu na gradu Medunu. Kad su to vidjela dva brata Djurdjevića, povrate se u Kuče i zatraže svoja imanja.

S obzirom na naziv, koji su njihova imanja nosila u Kučima, narodni sud, sastavljen od Kuča i Turaka, presudi, da se braći Djurdjevićima vrati njihovo imanje. No Kuči, koji su ovo imanje držali preko stotinu i više godina nijesu pristali. Povodom toga turski paša iz Podgorice izadje na Medun i pozove kučke glavare na savjetovanje, pa im, pošto ih je čuo, zašto Kuči ne vraćaju imanje Djurdjevićima, naredi, da imanje bez pogovora vrate.

— Sve ćemo učiniti, kako bude rekao Božina Petrović s Kosora, koji najbolje zna, ko je u pravu, odgovore Kuči paši.

Dodje i Božina s Kosora, obučen u veoma rdjavo odijelo, kao da je bio krenuo, da traži milostinju. Sjede medju Kučima i paši se ne javi.

Paši se dosadilo čekati, pa reče:

— Ne ću ja više čekati toga vašega Božinu, no poslati ću ljude, da oduzmu imanja, koja ste prisvojili, i da ih predadu Djurdjevićima.

— Evo je Božina došao, reče jedan Kuč.

— Gdje je?

— Evo me, ja sam.

Paša ga pogleda preko ramena, nasmija se i reče:

— Zar tebe čekaju glavari kučki, dok dodješ?

— Eto, može biti da čekaju.

— Zašto, vi Kuči, ne povratite Djurdjevićima njihovo imanje, kad sami priznajete, da je bilo njihovo?

— Mi ćemo im ga vratiti, čestiti pašo, samo tražimo, da i ti nama nešto učiniš.

— A što tražite, da vam učinim?

— Da nam vratiš nešto, što svak zna, da je naše bilo, a sad je vaše.

— A što je to?

— Božja ti vjera, čestiti pašo, Kosovo je bilo naše, a sad je vaše; vratite nam Kosovo, pa ćemo i mi Djurdjevićima njihova imanja.

XIX. — NE DA MU DA BUDE BJEN.

Mojaš Kojičin Vukotić živio je u stalnoj svadji sa svojim komšijama Ćupićima, na presjeci, u Dugi Ćupići. Trojica njih jednoga dana istukoše Mojaša na mrtvo ime. Mojaš krvav i izudaran podje, da se žali kapetanu Matu Novakovu Nikoliću u Miločane kod Nikšića.

Mato posla pandure, koji dovedoše Ćupiće. No u to vrijeme dodjoše kod kapetana veliki broj Čevljana, Bjelica i Poljana. Mojaš se nadje postidjen: i kada kapetan poče ispitivati, kako su ga Ćupići tukli, on se isprsi i reče:

Digitized by Google

— A bili Vi ga kako juče, Ćupići? Vidjoste li ovoga sokola, kako vas svu trojicu izbuljuka[1]) obluticama?[2])

— Gospodine kapetane, reče Gošo, najstariji brat Ćupića, što si nas kojega djavola zvao, kad eto Mojaš sam priznaje, da je izbio on nas a ne mi njega?

— Malo prije, Mojaš tako ne govoraše. Ko je što ponio i mirna Bosna, reče kapetan.

XX. — BOŽININA MUDROST.

Sukobili se Bjelopavlići i Piperi zbog otmica nekih djevojaka. Josif Pavićević, arhimandrit, u ime Bjelopavlića zakazao megdane Piperima. Piperi su megdane primili. Na ugovoreni dan sastali se na granici plemena blizu Spuža. Pipere je predvodio Savić Radojev, i Bjelopavliće arhimandrit Pavićević. Naoružana plemena stajala su jedno prema drugome ustremljena,[1]) dok su spuški Turci sa svojih kula i čardaka seirili[2]) i očekivali pokolj.

Božina Ilin Marković zamoli Savića Radojeva, da mu dopusti, da pozove Josifa Pavićevića u sredinu izmedju oba plemena, da ga nešto upita. Savić mu dozvoli. Božina izadje i poviče: »O Josife Pavićeviću!«

— Evo me, Božina Markoviću.

— Ajde, dodji, da se nešto razgovorimo.

Josif podje i sastanu se.

— Vidiš li, Josife, pogibosmo. No da me nešto poslušaš. Vrati se medju Bjeloplavićima, pa im kaži, da Piperi nijesu smjeli da se biju, i u znak toga neka Bjelopavlići šemluče.[3]) A ja ću se vratiti medju Piperima i reći im, da Bjelopavlići nijesu smjeli, i dati im znak, da u ime toga opale puške.

Josif primi ovaj prijedlog. Kada su se povratili, čuli su se plotuni sa obadvije strane. Poslije toga su se oba plemena povratila bez prolijevanja krvi svojim kućama, na žalost i iznenadjenje spuških Turaka.[4])

XXI. — KAO BOG.

Došlo žito iz Rusije za poklon Crnogorcima. Jedan dio od toga žita dao je knjaz Nikola Suli Radovu iz Komana, da ga podijeli siromašnomu narodu u svojoj kapetaniji, i rekao mu, da tu podjelu izvrši pravo kao Bog.

— Oću, Gospodaru, baš kao Bog.

Sula je diobu ovoga žita izvršio većinom medju bogatijim seljacima.

Sirotinja se protivu ovoga požalila Gospodaru i on je pozvao Sulu na odgovornost.

— Sula, ja ti rekoh, da podijeliš žito pravo.

— Jesam, Gospodaru, taman kao Bog.

— Kako kao Bog?

— Tako, kojima je on dao, i ja sam im dao; a kojima on nije dao, nijesam im dao ni ja.

XIX. — [1]) izudara; — [2]) oblo kamenje.

XX. — [1]) uspravljen; — [2]) promatrali; — [3]) pucati iz pušaka.

[4]) Turci iz grada Spuža blizu grada Podgorice na rijeci Zeti. Spuž je otet Turčinu u borbama 1876—1878.

Digitized by Google

XXII. — NAPLATIO DUG.

Kako danas, tako je i u ranija vremena stara Crna Gora vodila glavnu trgovinu sa Primorjem, naročito sa stokom. Jedan od tih, koji su u doba vladike Rada trgovali sa Primorjem, bio je i Dumelja Ivanov Pejaković s Ljubotinja. On se upoznao sa nekim Pavom Kurijelom-Grbljaninom, koji je tada bio liferant mesa u Kotoru, i s njim dugo vremena trgovao u prvinu za gotov novac, a u docnije vrijeme i na veresiju.

Dumelja je bio jedan izrazit tip staroga Crnogorca i kao takav svoju datu riječ smatrao je za svetinju, a isto tako poštovao je i tudju. Pavao Kurijeli i u više puta, po zaključku pogodbe, vajkao[1]) se Dumelji, da ne može da naplati svoja velika potraživanja i uslijed toga da nije u mogućnosti, da mu odmah isplati dužnu svotu, ali da će mu isplatiti do mjesec-dva. Dumelja je vjerovao Pavovoj riječi i tako je veresija rasla do te mjere, da su se i Dumelja i njegova braća i sinovi već počeli pobojavati, da im novac ne propadne. Jednoga dana dva-tri Dumeljina sinovca i bez Dumeljina znanja banu u Kotor i zatraže od Pava novac, pa čak mu počnu i prijetiti. Pavao umjesto da im da novac, pozove policiju, koja Dumeljine sinovce stavi u aps. Kad se momčad nadju u apsu, poboje se apsa i počnu medjusobno hladnokrvnije i pametnije razgovarati i sami sebe osudjivati za neumjestan postupak. Zaborave paše pri apsu i jedan reče: »Odavde ga bez bruke ne izlazimo«, a drugi odgovori, »Da hoćemo i s brukom, lijepo bi bilo, tek samo da izidjemo«. No, srećom njihovom još istu veče sazna za to njihov stric Dumelja i sjutradan u jutro osvane u Kotoru. Odmah nadje Pava Kurijela. Pozove ga na piće i prije no bi se Pavo požalio na napast, koja ga je snašla od njegovih sinovaca, otpočne Dumelja blagim tonom, da žali Pava, što su ga bez njegova znanja juče naijedili njegovi sinovci, i da blagodari Bogu, što im Pavao nije dao novac, jer da im ga je dao, da bi oni sve to za puške, fišekc i odijelo potrošili, kao i to, da mu zasad taj novac nije ni potrebit. Istovremeno naglasi, da mu je milo, što su ih česarove vlasti zatvorile, da se malo pouče, kako treba razgovarati s poštenim ljudima. Pošto još po nekoliko iskapiše, zamoli Pava, da podje u policiju i zamoli je, da pusti njegove sinovce, da idu snjim, i obeća mu, da će ih on i gore kazniti no česarove vlasti. Razgovor zaključi s riječima, da ih ne bi vadio iz apsa, da mu ima ko čuvati ono malo brava.

Dumelja usput iskara sinovce za njihov neumjestan postupak, koji je stavio u veliku nepriliku i njih i njega, pa im zatim blagim glasom reče: »Ne brinite, ako živ Dumelja bude, ne će proći ni mjesec dana, platit će mi Pavo i novac i dobit i troškove i putnine, a Boga mi i vaše stradanje.«

Dumelja, putujući kući, već je iskrojio u glavi plan, kako da dodje do svoga novca i osveti se Pavu za apšenje svojih sinovaca. Ne prodje ni petnaest dana, a evo ti Dumelje u Kotor i po starom običaju odmah se nadje sa Pavom, udjoše u kafanu i uz čašu otpoče Dumelja bolećim glasom da priča Pavu, kako je pognao iz kuće na pazar kotorski jednog dobrog vola a kako je vô taman kod »Ikone« više grada slomio nogu, pa poče da moli Pavu, da izadju da ga vidi, i ako uzmognu da ga svedu, unaprijed pristajući, da će ga dati za onoliko, koliko Pavo reče, da je pravo, jer ne žali štetu no sramotu, a što se tiče novaca, da može i pričekati, da mu ga plati, kada i raniji dug. Pavo rado pristade na Dumeljin prijedlog i krene se s njim na više i kad dodjoše kod

XXII — [1]) vajkati se = izmotavati se — [2]) podje hitro — [3]) nož — [4]) mala uvala — [5])zapovjednik okruga (kotara)

Digitized by Google

»Ikone« više grada, upita Pavo Dumelju: dje mu je vô? Dumelja mu pokaza prstom na jednu stijenu, iza koje u istom momentu iskoči do zuba naoružan jedan Dumeljin rodjak. Pavu se sledi krv u žilama, no Dumelja mu reče: »Ne boj se, no idji s nama i ne zbori ništa, a ako išta progovoriš, odleće ti glava s ramena.« Vidje Pavo, da je poginuo, ako išta progovori, pa opruć[2]) kukavac pravo za Dumeljom, što je bolje mogao, a Dumeljin drug sa upola povadjenom paloštinom[3]) za Pavom i tako sva trojica stignu u Dumeljinu planinu Sokolac. Dumelja svede Pava u jedan zarupak[4]) blizu njegove planinske kućice i sveže ga za jedan jasen, donese mu divit i hartiju i reče mu: »Pavo, dosta si me navarao, ali više ne ćeš, nego ako ti je mila na ramenu glava, piši tvojima, da mi pošalju dug, na dug interes, putnine i odštetu za apšenje mojih sinovaca.« Pavo piše i plače, a Dumelja se smije i skreće pažnju svojem rodjaku, da vidi, kako su mu lijepe suze. No prije novaca doprije glas od Cirkula[5]) na vladiku, da su Ljubotinjani odveli iz Kotora čovjeka u ropstvo. Vladika odmah naredi kapetanu ljubotinjskom, da mu se odmah predadu i zarobljeni i oni, što su ga zarobili.

Rodjaci Dumeljini, čim čuju za to, kažu Dumelji i posavjetuju ga, da postupi po naredjenju. Dumelja im na to reče: »Ne bojte se ništa, a Boga mi Pavo ne će živ odavde, dok meni ne dodje moje.« I zbilja tako i bi. Dodje otkup za Pava i Dumelja ga otpravi noćno do na pogled Kotora, i tim se svrši sve.

XXIII. — STEVAN MARKOV.

U kući Stevana Markova udata je bila sinovica vladike Rada, zvana Kresa, kćer Pera Tomova, rodjenoga brata vladičinoga. Njen privatni život Stevanu se nije dopadao. Izrodila se medju njima svadja. Kresa se požalila knjazu Nikoli i njegovu ocu Mirku.

— Platiće ni,[1]) nikogovići, uzviknuli su obojica srdito.

Buknuo je srpsko-turski rat 1862. godine. Tada je Stevan bio star čovjek, imao je preko sedamdeset i pet godina života. Ipak je učestvovao u svim okršajima. Ali na dan dva prije nego je Omer-paša došao na Rijeku Crnojevića te nametnuo Crnoj Gori onaj sramotni ugovor o miru s Turcima, siromah Stevan se slučajno razbolio i pošao kući na odmor.

Knjaz Nikola i Mirko, naredili su, te mu se odmah pripasala opregljača.[2]) kao najveća sramota u Crnoj Gori, za tobožnje bjegstvo iz vojske.

XXIV. — *TAMNICA JE ZA LJUDE.*

Nikola Banićević, kapetan cucki, potrošio državnu daciju. Optužili ga i pozvali na Cetinje na odgovornost.

— Jesi li, Nikola, donio onu daciju?

— Nijesam, Gospodaru.

— Kad nijesi, ti ćeš sad poć' u tamnicu.

— Pa tamnica je za ljude, Gospodaru.

Do Gospodara su sjedili Djuro Cerović, predsjednik velikoga suda i još jedan senator. Gospodar okrene glavu put njih i reče:

— Čujete li senatori, što veli ovaj Cuca, da je tamnica za ljude, ako je tako, ja vas dvojicu ubrajam u ljude, pa odmah iditi u tamnicu.

XXIII — [1]) nam — [2]) pregača

Digitized by Google

— Ne ćemo, Gospodaru, jer pravi ljudi ne idu u tamnicu. Mi nijesmo pokrali državnu daciju.

— Eto čuješ, Nikola, prav čovjek ne može biti kažnjen, tamnica je za krivce i lupeže. Daciju ili zatvor.

— Slušam, Gospodaru; — mali kad kradu, plaćaju; velikijema, i ako kradu, niko ne smije ni crno u oko.

XXV. — *NIKAD PO USTAVU.*

Tečajem 1909. godine, u dvoru knjiza Nikole, pod njegovim predsjedništvom vlada dr. Lazara Tomanovića rješavala je neko pitanje. Vlada je isto pitanje htjela da riješi na svoj način, ali kako je to bilo neugodno knjazu Nikoli, on poče prigovarati, da je to protivu ustava; i ako je on uvijek, inače govorio: »Ja sam ustav«. Naposljetku, knjaz završi:

»Vi ne smijete ustav gaziti.«

Dr. Lazar Tomanović, poznat kao ćutalica i kao čovjek, za kojega je volja knjaza Nikole bila najveći zakon, na iznenadjenje svojih drugova reče:

»Reci ti nama, Gospodaru, imali i jednoga člana ustava, kojega do danas nijesmo pogazili?«

XXVI. — *POP JAKO KLISIĆ I KNJAZ NIKOLA.*

Pop Jako Klisić bio je jednovremeno i stotinaš[1]) 1862. godine. Poslije rata je došao sa glavarima crmničkim na Cetinje povodom jedne parnice. Pop je bio veoma rječit i slobodouman čovjek; pa izmedju ostalog reče knjazu Nikoli izvjesnu riječ, koja mu se nije dopadala. Knjaz se obrati Crnogorcima i reče:

— Čujete li, Crnogorci, što zbori pop Jako Klisić. Zbori li pravo?

— Ne, Gospodaru, poviču svi jednoglasno.

Pop Jako:

— Gospodaru, i ako su ti pofermali,[2]) nijesi dobio; jer Crnogorci su takvi, sad da kažeš, da sunce ne grije, i ako evo grije, da nam oči iskoče, oni bi od straha rekli, da ne grije.

XXVII. — *PERO U SKADRU.*

Pošto je Pero postavljen za crnogorskog konsula u Skadru, jednoga dana dodje kod njega barjaktar Ivo Milov Gazivoda iz Dodoša sa jednim Turčinom iz Skadra na daviju.[1]) Turčin je tužio Mila za novac, koji mu je dugovao od ladje žita. Ivo je odricao dug i dokazivao, da je njemu Turčin dužan nekakvu srebrnu muštiklu,[2]) koja je više vrijedjela nego žito. Obojica su nudili zakletvu. Pero prvo zakune Turčina po njegovom zakonu, pa se okrene Ivu i reče mu:

— Da Bog da jaki, ako si dužan Turčinu novac, koji on kaže, pa ga danas odričeš, trag ti po tragu poginuo, kao Filipu Malome u mlade godine. (Filip Mali Djurašković imao je veliki broj sinova i mnogobrojnu porodicu.) Dalje Pero nastavi:

— A pukla ti sramotna pogibija, kao popu Andriji Pejoviću. (Pop An-

XXVI — [1]) oficir narodne vojske, koji zapovijeda sa četom od sto ljudi — [2]) potvrdili

XXVII — [1]) parnica — [2]) kratak čibuk za cigarete — [3]) milost — [4]) oprošteno

Digitized by Google

drija je bio jedan od najbogatijih Crnogoraca svoga doba.) Skadranin nije poznavao lica, koja Pero u zakletvi spominje pa reče:

— Aman gospodine Pero, nemoj ga više kleti za ajtar[3]*) Boži, pa neka mu je sve alal.*[4])

XXVIII. — *VLADIČINA OSVETA.*

Vladika Rade 1836. godine podigne vojsku i udari na Polje Grahovo, da ga otme od Turaka. Turke je predvodio Smail-Aga Čengić. Vladika je poslao bio u izvidnici svojih jedanaest rodjaka, s njima je bio i Jovo Šutinov Špadijer. U mjestu zvanom Čelinski Potok, gdje su se vladičini rodjaci zadržali bili u nekoj krčmici, napanu Turci i posijeku sve, osim Draga i Jova Šutinova Špadijera, koji su bili trijezni i umakli zdravo i veselo.

Vladika je dugo razmišljao, kako bi svoje rodjake osvetio. Godine 1838. naročitim pismom zamoli Ali-pašu Stočevića, da mu pošlje u manastir Ostrog, tada pogranično mjesto izmedju Turske i Crne Gore, nekoliko hercegovačkih Turaka-prvaka, da na vjeru dodju i izravnaju izvjesne pogranične sporove.

Ali-paša je vjerovao vladici i odmah mu poslao na sastanak: Asan-bega Resulbegovića iz Trebinja; Bašagu iz Nevesinja; Memed Bašića iz Drača, Lakešića i Alajbegovića iz Mostara; Šarića, Bemena, Hadži-Pitića i Mehmed buzalka iz Stoca; Pivodića, Ajrovića, Adžajlića i Ljucu iz Nikšića.

Vladika ih je dočekao najljubaznije i pripremio im bogatu večeru. Razgovarali su na dugo i široko o pograničnim sukobima i tobože sve izravnjali. Sjutradan ih ispratio do manastirske porte, od koje jedva da su odmakli stotinu koračaja, dok iz jednog gustog grma zagrmješe trideset perjaničkih pušaka. Dvanaest Turaka pali su mrtvi: Bašaga je umakao živ preko sela Povije za Nikšić; a četrnaesti Turčin-Resulbegović nije ni došao bio na sastanak, već se u putu napravio bolestan i ostao u Nikšiću, da sačeka na povratak svojih drugova, jer nije vjerovao u vladičinu riječ. Kad se čulo, da su njegovi drugovi poubijani od strane vladičine, Resulbegović je tada izgovorio one čuvene riječi, koje se i dandanas stalno ponavljaju, u raznim prilikama, kod nas u Crnoj Gori:

»Pametna li me majka rodi, mater joj! . . .«

XXIX. — *SLOMIO MU SIMSIJU.*[1])

Knjaz Danilo obično je sjedio pod velikim brijestom pred dvorom i uvijek za pojasom nosio andžar i ledenice, a oko njega su se redovno kupili Crnogorci. On je imao običaj, da zagleda svakog, kako mu stoji oružje za pojasom, pa ako mu nije sve pritegnuto, kako treba, okreše[2]*) ga, kako je on znao i umio.*

Videći jednoga dana, gdje ide Tomo Perov Popović-Jabučanin, raspalio čibuk, i raširio se; Danilo ga prostrijeli očima, i poviknu na perjanike:

»Da mu, uzmite onu simsiju, pa je slomite o onom ćošku.«

Perjanici otrče, otmu mu simsiju i slome je. Kidisaše[3]*) i za puške, ali im Danilo mane rukom, te Toma puste.*

XXX. — *TEŠKO JE KAZATI, ŠTO SE KRIJE.*

Serdar Jole Piletić isljedjivao je jedan spor u Piperima, izmedju Mila Banovića i rodjaka mu Božine. Milo je bio poznat kao neobično lakom čovjek, inače dobar junak.

XXIX — [1]) lula — [2]) izgrdi — [3]) jurišali su

Digitized by Google

Serdar Jole je znao, da je Milov parničar Božina u pravu, pa će reći Milu, koji mu je bio pobratim:

— Hajde, Milo, kaži mi pravo cijelu stvar, pa neka su ti prosti svi troškovi. Nemoj da mučiš i mene i Božinu.

Milo:

— E, moj serdare, nema više muke, no kazati ono, što se krije.

Serdar Jole je razumio i svome pobratimu oprostio sve troškove oko parnice.

XXXI. — *PROMIJENILI MU IME.*

Negdje šezdesetih godina, kada je vladala glad, jednom prilikom glavari lješanske nahije vraćali se sa Cetinja. Kad su došli u selo Relezu, čuju nekoga mještanina, gdje zove: »O Mirko Stankov.« Jedan od glavara reče: »Eno nam jutros ručak«, pa svi u zajednici odu ka kući onoga, koji je zvao Mirka Stankova. Čim kod njega dodju, uhvate ga i reku: »Kako ti smiješ, poganski sine, da zoveš Mirka Stankova; — znaš li ti, da u Crnoj Gori nema Mirka Stankova osim jednoga (otac knjaza Nikole). Onaj siromah se snebi pa reče: »Tako je ime jednom djetetu u našem selu, koje čuva brave tamo podalje, pa ga ja zovem, da mu rečem, da pazi da ne pohara.«[1]) Glavari narede, te odmah dovedu dijete, koje se zvalo Mirko Stankov. Oni presudiše, da se dijete ne smije više nikako zvati Mirko Stankov, već da se zove Ilija Stankov. Otac djeteta, kao i onaj, koji je onako glasno zvao Mirka Stankova, da plate globu, a ta se sastajala u tome, što su oni dvojica platili jednoga ovna, kojega su glavari toga dana pojeli. Mirko, na silu prozvani Ilija, doskoro je živio na Cetinju i poznat je bio pod imenom: Ilija Stankov Releza.

XXXII. — *PRESUDA SERDARA TODORA.*

Jednome seljaku u Crkvice, u Pivi, utopio se komšijski pas u njegov ubao.[1]) *Seljak optuži svoga komšiju kod serdara Todora Dragova Mujičića i zatraži, da se voda iz ubla izlije i da je na račun njegovoga komšije pop osvješta.*[2])

— Bi li tužio ovoga komšiju, da se u tvoju vodu utopila njegova lisica i bi li mu dao polovinu para od kože, koju bi prodao, — upita ga serdar.

— Ne ja, Boga mi.

— Pa on nije svoga psa poslao, da skače u tvoju vodu. Ajde, moj brate, pa izlijevaj i sveštaj, kako znaš.

XXXIII. — *KAD NE ĆE ON TEBE, HOĆEŠ LI TI NJEGA.*

Djuro Jokov Martinović, iz Bajica, bio je veliki lupež svoga doba. Jednom prilikom zbog neke kradje pušaka bude presudjen na šibike[1]) *(25 toljaga). I ako je Djuro bio Bajica, koji su inače ujaci knjazu Nikoli, kazna se morala izvršiti. Gospodar naredi Peru Božovu Martinoviću, barjaktaru perjaničkom, da on tu kaznu izvrši kao Djurov rodjak, da bi bruka bila manja. Kazne te vrste obično su vršili cigani. Pero reče:*

— Ne ću, Gospodaru, pod cijenom svoje glave.

— Hoćeš, čoče.

XXXI — [1])da ne predje stoka na tudje zemljište i da ne učini štetu
XXXII — [1]) bunar — [2]) blagoslovi
XXXIII — [1]) šibe

Digitized by Google

— Ne ću, Gospodaru, Božja ti vjera.

— Ma hoćeš, kad ja naredjujem.

— Ma ne ću, pa kad i ti naredjuješ.

Knjaz ogorčen na Perovu neposlušnost, upita Djuru:

— Hoćeš li ti njega, Djuro?

— Oću, Gospodaru, i to željno.

Povale nesretnoga Pera na klupu i Djuro mu odvali dvadeset i pet toljaga.

Poslije ovoga Pero je pobjegao iz Crne Gore.

XXXIV. — *NOVAK MILOŠEV I MARKO MILJANOV.*

Zbog kradje nekih volova bude osumnjičen i priznati junak iz Kuča, Novak Milošev. Pala je i presuda od strane knjaza Nikole, da se šibika,[1]) *i ako on nije bio volove ukrao. Knjaz pošlje u Kuče Laza Prorokovića, da izvrši presudu.*

Poruče za Novaka, u selo Momče, da dodje. Ovaj, mjesto da podje na zborno mjesto — Bioče, dodje na Medun kod vojvode Marka Miljanova i reče mu:

— Vojvodo! Knjaz je presudio, da se šibikam za kradju nekih volova, a nijesam ih ukrao, pa ne mogu dozvoliti, da se prav šibikam; no sam došao kod tebe, da mi pomožeš.

— Boga mi, kad je knjaz presudio, ja ti ništa ne mogu pomoći.

— Zbogom, vojvodo! Više se nikad gledati ne ćemo, nego bježim po svijetu, da ne ostanem prav bez obraza. I ode.

Prva žena vojvode Marka Miljanova, koja je bila od Piletića iz Pipera, kuvala je u kužini,[2]) *čula razgovor Markov i Novakov i kao za sebe reče:*

— E, čudnovatih mi ovdje vojvoda. Dodje čovjek, reče mu: »Pomozi mi, prav sam«, a on prekrstio ruke kao samohranica ili udovica, pa reče: »Ne mogu, Boga mi«.

To vojvoda čuje, nadje se prekoren od svoje žene, i ne odgovarajući joj ništa, stane vikati:

— O, Novače Milošev, o Novače Milošev! Vrati se ovamo, more!

Novak se povrati, udje u kuću i Marko reče ženi:

— Daj mi novac. Ova mu dade pune džepove, a on reče: Malo je. Napuni još i ovu maramu. Kad je napuni, dade je Novaku, i ne kazujući mu ništa, što misli, reče:

— Hajdemo sad na Bioče.

Kad dodju na Bioče, nadju knjaževa izaslanika, koji je čekao Novaka, i vojvoda mu reče:

— Lazo Prorokoviću! Ovaj čovjek je prav presudjen, da se šibika, pa sam došao i donio, da platim volove, putnine i sve troškove, a da ga ne šibikate.

Lazo reče:

— Ja, Boga mi, ne smijem od Gospodara, nego moram izvršiti presudu.

Vojvoda se Marko okrenu oko sebe i ugleda čuvenoga junaka, komandira[3]) *Nova Turova Petrovića iz Kuča, pa mu reče:*

— Novo, bili dao ti svoje oružje iza pojasa, da spaseš čast poštenome čovjeku.

XXXIV — [1]) išibati — [2]) kuhinja — [3]) major

Digitized by Google

— Bih, vojvodo.

Onda vojvoda povadi svoje oružje i uzme Novovo. Postavi na onoj maramici, gdje je bio novac za naplatu volova, i reče:

— Evo ti, Prorokoviću, uz novac oružje, dva kao najbolja Kuča, pa naplati volove.

— Boga mi, ne smijem, što ne ću izvršiti knjaževu naredbu.

Marko ljut, zagrne gunjinu, leže na klupu i reče:

— Udri mene dvanaest i pô, pa ćeš poslije dvanaest i pô Novaku Miloševu.

— Ja, Boga mi, ne smijem, vojvodo.

— E, ako ne ćeš, ajde s Bogom i kaži knjazu crnogorskome sve, što se desilo.

Prorokoviću se vratio, neizvršivši naredbe o šibikanju Novaka Miloševa.

XXXV. — *KNJAZ NIKOLA I MILOŠ BOJOVIĆ.*

Komandir Miloš Bojović, iz župe nikšićske, bio je u svoje vrijeme najuglednija ličnost u svome plemenu. Ne samo Župljani, nego i ostali Crnogorci, zvali su ga »vojvoda«, iako on nije nikad imao tu počasnu titulu. Miloš je u istini bio dobar junak i rječit čovjek, ali prgav[1]) i zadrt[2]).

Komandir Bajo Vidov Bošković iz Bjelopavlića, savremenik Miloševu, bio je takodjer prvak u svojem plemenu.

Kako Bjelopavlići nijesu imali svoga katuna,[3]) da »izdižu[4]) sa stokom«, to Bajo jednom zgodnom prilikom zamoli Gospodara, da dadne pravo Brdjanima, da »izdižu« na Bare Bojovića čuvene radi svojih pretilih[5]) pasišta. Gospodar obeća Baju, da će im dati to pravo, i udesi sa njim, da na Djurdjevdan dodje kod njega na ručak, kako bi tu za trpezom lakše zadobio pristanak Miloševu. Knjaz je vjerovao, da se Miloš ne će na krsno ime gospodarevo protiviti njegovoj volji.

Gospodar preporuči Baju, da o tome ništa ne govori Milošu prije, no dodju na Cetinje »na piće«,[6]) i nauči ga, kako će Milošu nazdravljati povodom toga budućega komšiluka.

Kad je Miloš dobio poziv, da o Djurdjevu dne dodje na Cetinje na ručak kod Gospodara, sjeti se, da je to radi obećanja gospodareva Baju, jer mu cio razgovor izmedju njih dvojice bješe povjerio neki njegov dobar prijatelj iz dvora.

Miloš pojaše na konja. Konači na Čevo, odatle porani i stigne zorom na Cetinje, uoči samoga Djurdjeva-dne. Utjera vranca u džardin[7]) gospodarev, gdje bijaše trava do pasa. Pobije kolac nasred džardina i sveže konja za jedan dugački konop, kako bi na što šire pasao i travu povaljao.

Kad je Gospodar ustao, otvorio je jedan prozor od svoje spavaće sobe, koji bijaše okrenut baš k džardinu i odmah ugleda vranca Miloševa. Ljut kao ris, pozove perjanika Jakova Aleksića i naredi mu, da odmah odriješi onoga konja i da ga vodi za oglav kroz pijacu, dokle god ne nadje njegovog gazdu. A čim bi ga našao, da mu ga dovede, da vidi, tko je taj Crnogorac, koji se usudio, da hara njegovu bašću. Aleksić odmah ispuni knjaževu zapovijest i

XXXV — [1]) svadljiv — [2]) jogunast — [3]) izlaz sa blagom u planinu — [4]) odlaze — [5]) najboljih — [6]) svečana gozba — [7]) bašća, vrt — [8]) otvoreno ognjište — [9]) nam — [10]) imati kao zajedničko

Digitized by Google

nadje krivca, Miloša Bojovića, koji ga bijaše vidio iz jedne krčme, kad mu je konja kraj nje proveo.

Miloš:

— Je li se naljutio Gospodar, Jakove?

— Jes', Boga mi, i djavola će jutros od tebe napraviti.

— Ne će, ne. Bio sam ja i na težim mjestima.

Gospodar ljut sjedi u odžakliji[8]) *i jedva čeka, dok se vrati Aleksić.*

Aleksić (s vrata):

— Evo, Gospodaru, onoga čojka.

— Neka odmah udje, da vidim, koji je to Crnogorac.

Miloš (prekide ga):

—Evo ja, Gospodaru. Dobro jutro!

— A ti si, Miloše?

— Ja... Da me nijesi zvao na krsno ime?

— Dobro, čoče, no kaži mi, čiji je ono džardin, te si ga onako lijepo uredio sa svojim konjem!?

— Tvoj, Gospodaru, a da čiji drugi?

— Pa što ti na um pade, da vežeš konja u njega i zašto to činiš?

— Ja samo zato, da vidiš, kako se na tudjem pase.

Gospodar se sjeti igre Miloševe, pa u šali prijedje na drugo.

Sjutradan, na Djurdjev-dan, za trpezom, Gospodar dade znak Baju, da nazdravi Milošu onako, kako ga je on unaprijed bio naučio.

Bajo:

»Zdrav, junačka kućo Bojovića! Mi smo od vazda bili prijatelji, a sad smo još i viši, kad je naš dobri gospodar naredio, da i mi Brdjani možemo izdizati sa stokom na Bare Bojovića. Da Bog da, da ni[9]) *ovi komšiluk bude u dobri čas!«*

Miloš:

»Zdrav, junačka kućo Boškovića. Prihvaćam prijateljstvo, ali ne komšiluk, Bajo, što on ne bi bio u veliki zao čas i za mene i za tebe, jer se, jemca ti Boga davam, ovdje pred Gospodarem, ne ćemo bez krvi komuniti[10]) *samo na ono moje, a one njive kod Orje-Luke da su samo tvoje.«*

XXXVI. — *POP ZEKO I KNJAZ DANILO.*

Pop Zeko Čejović, bio je plemenski kapetan u Kučima u doba knjaza Danila. Netko ga opao[1]) *kod knjaza i ovaj naredi, da se pop Zeko mušketa. Čim je Zeko doznao za knjaževu zapovijest, jedne noći zamrkao*[2]) *je u Kučima, a osvanuo na Cetinju. U čas, kad je došao, knjaz Danilo je već bio spavao u Biljardi. U samo svanuće pop dodje u Biljardu i na knjaževim vratima nadje jednog perjanika, gdje čuva stražu. Pop izvadi iz džepa nekakvo svoje pismo i reče perjaniku, da ga je pozvao knjaz Danilo i da mora ući kod njega, u koje god vrijeme dodje. Perjanik ga propusti. Pop Zeko udje u sobu, gdje je knjaz Danilo spavao i zatvori za sobom vrata, da perjanik ne bi mogao unutra ući. Čim je ušao u sobu poviče jakim glasom: »Dobro jutro, Gospodaru!« — pa odmah izvadi iza pojasa dvije ledenice, obadvije zapne*[3]), *obrne grliće*[4])

XXXVI — [1]) opanjkao = oklevetao — [2]) zanoćio — [3]) nategne kokot — [4]) cijevi — [5]) namislio — [6]) istraga

Digitized by Google

k samome sebi, a kundake ka knjazu Danilu, ponese mu ih onako nategnute na postelju i predade u ruke.

Knjaz Danilo se iznenadi, prihvati ledenice i reče:

— Što hoćeš, pope? Ja pomislio, kad si mi podnio ledenice, da si pregao[5]*), da me ubiješ?*

— Nijesam, Gospodaru, no sam doznao, da si naredio, da me mušketaju bez ispita.[6]*) Zato sam došao i donio ti moje puške, da me ti ubiješ.*

Knjaz Danilo odape obadvije popove ledenice, povrati mu ih i reče:

— Ajde, pope Zeko, neka ti je prosta glava!

Mićun M. Pavićević.

† Dr. Nikola Ogorelica

Pri zaključku lista stigla nam je žalosna vijest iz Beograda, da je dne 31. prosinca tamo umro dr. Nikola Ogorelica, potpredsjednik državnoga suda za zaštitu države u Beogradu i bivši potpredsjednik stola sedmorice u Zagrebu. Već dne 1. siječnja bio je dr. Ogorelica pokopan u Beogradu, a sprovodu je prisustvovao veliki broj općinstva, napose iz redova sudaca i pravnika. S pokojnikom oprostio se vijećnik zagrebačkoga stola sedmorice, dodijeljen državnome sudu, g. Mirko Košćec.

Svaki pravnik kod nas znade, tko je bio dr. Nikola Ogorelica. Radi njegovih zasluga za pravo izabrala ga je skupština Pravničkoga društva god. 1928. začasnim članom našega društva. Tom prigodom donio je »Mjesečnik«, broj 4., ovaj prikaz o životu pokojnika:

»Sudska praksa dra Nikole Ogorelice, rodjenoga god. 1864. u Bodegraju, kotar novogradiški, u bivšoj Vojnoj Krajini, počinje god. 1888., kada je nastupio službu besplatnoga pravnoga vježbenika kod kotarskoga suda u Mitrovici. Slijedeće godine bude premješten sudbenogme stolu u Osijeku, a godinu dana kasnije, u veljači 1890., državnome odvjetništvu u Mitrovicu. U svojstvu zamjenika državnoga odvjetnika službuje deset godina, i to u Mitrovici, Osijeku, Petrinji i Zagrebu. Početkom god. 1900. dodijeljen je na rad zemaljskoj vladi, odjelu za pravosudje, a god. 1902. postavljen je za ravnatelja zemaljske kaznione u Lepoglavi. God. 1904. bude na vlastitu molbu vraćen vladi, gdje je god. 1906. imenovan nadzornikom kazniona i u ovome svojstvu djelovao sve do god. 1919., kada je imenovan povjerenikom za pravosudje. Krajem iste godine ponovno je postavljen, i to vrhovnim nadzornikom kaznenih zavoda u državi, a u prosincu iste godine upućen na rad ministarstvu za konstituantu i izjednačenje zakona. Videći, da u tome ministarstvu nema nikakova posla, zamolio je, da bude vraćen ministarstvu pravde, gdje je bio zaposlen u radu oko kriviènoga zakonodavstva i po svršetku ovoga rada god. 1922. postavljen je za potpredsjednika stola sedmorice u Zagrebu, koji položaj i danas zauzima.

Ovako kratko opisani tijek službovanja dra. N. Ogorelice odredio je i pravac njegovu naučno-književnomu i kodifikatornomu radu. Taj pravac je uglavnome kriminalistički. Sva djela dra Nikole Ogorelice jesu plod kombinacije bogatoga iskustva i obilnoga teoretskoga znanja. U »Mjesečniku« saradjuje već od god. 1892., a u Vesnićevu beogradskom »Pravniku« saradjuje već od god. 1903. Osim toga objavljena je u beogradskom »Arhivu« iz god. 1921. njegova rasprava »O pripremnim reformama u krivičnom sudskom postupku«, pa u beogradskom Pravničkom Pregledu god. 1922. »O pravnim lekovima i o troškovima k. p.«, a u Bulletin de la comission penitentiaire internationale 1937. studija »Sur les tribunaux pour enfants dans le Royaume des Serbes, Croates et Slovenes«.

Ali glavno djelo, kojim je zadužio dr. N. Ogorelica našu pravnu znanost, jest »Kazneno procesualno pravo«, izašlo godine 1899. u Znanstvenoj knjižnici hrvatske vlade na 864 stranica. Tom knjigom dobili su naši studenti prava potreban udžbenik, a praktični pravnici uvijek dobro došlo pomagalo.

Paralelno s tim književnim radom tekao je i vrlo plodan rad dra Ogorelice na kodifikatornom području. Nabrojiti ćemo one po njemu izradjene zakonske osnove (s motivima), koje su postale zakonom. To su: zakon od 14. ožujka 1901., o zaštiti javnih znakova, od 6. veljače 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih, od 16. travnja 1902. o pretvoru zatvora drugoga stepena u globu i istjerivanju globa, dalje

Digitized by Google

o globama, što ih izriču kr. hrv. slav. sudovi; zakon od 14. svibnja 1907. o promjeni tiskovnih zakona (po intencijama dra Badaja); od 19. srpnja 1914. o prestupima zabrane objavljivanja iz vojničkoga kaznenoga postupka, o primjeni §§ 67., 92. i 222. k. z. i nekih propisa o nadležnosti u kaznenom postupku; od 27. travnja 1916. o lihvarstvu, od 26. kolovoza 1916. o ograničenju krčmarske veresije, bansku naredbu od 13. prosinca 1918. o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži.

Nisu došle na red, da postanu zakonom, ali su po njemu izradjene još zakonske osnove o poroti i onaknadi štete neopravdano osudjenim licima (god. 1917./8.).

God. 1920. imenovan članom stalnoga zakonodavnoga savjeta za odsjek krivično-pravni, počasnim savjetnikom ministra pravde, članom savjetodavnoga odbora za kaznene zavode, izradio je projekte zakona o izvršivanju kazni slobode, o poroti, o državnom tužiоštvu, a u društvu s prof. drom Božom Markovićem projekat zakona o sudskom krivičnom postupku, Dalje je saradjivao kod izrade projekta kaznenoga zakona o uredjenju redovnih sudova, o sucima redovnih sudova i o suzbijanju korupcije. Svi su ovi projekti zakona, osim onoga o poroti i sucima podneseni Narodnoj Skupštini na pretres.

Na području pravosudne uprave obratio je dr. Ogorelica kao nadzornik kazniona pažnju na to, da se kazneni zavodi u Hrvatskoj i Slavoniji reformiraju tako, da se uzmogne budući novi kazneni zakon oživotvoriti, pa je 1913.-15. podignut po njegovoj ideji posve moderni ćelijski kazneni zavod za povratnike u Lepoglavi, moderno uredjen zavod za izvršivanje lišenja slobode nad maloljetnicima u Mitrovici, nabavljeno potrebno zemljište za kaznene zavode u Lepoglavi i u Mitrovici radi racijonalnoga zaposlivanja kažnjenika zemljoradnika i sagradjeni novi posredovni zavodi. Dalje su radi izvršenja zakona o prisilnom uzgoju nedoraslih po njegovu rukovodjenju podignuti zavodi za uzgajanje muških maloljetnika u Glini i nedoraslih dječaka u Pahinskom, te za nedorasle i malodobne ženske u Požegi. God. 1905. bio je po srpskome ministarstvu pravde pozvan u Srbiju radi reforme zavoda i predao je ministru pravde memorandum s mišljenjem, kako bi trebalo urediti kaznene zavode, te je zbog toga ukazom kralja Petra od 12. siječnja 1906. odlikovan ordenom sv. Save III. stepena. Godine 1922. izaslao ga je ministar pravde s načelnikom ministarstva drom Kostićem u Niš, gdje je dao svoje mišljenje, kako treba da se izgradi već započeti novi kazneni zavod u Nišu.«

Tako »Mjesečnik« godine 1928. Kroz ove posljednje dvije godine, dr. Ogorelica, iako zabavljen radom kod drž. suda az zaštitu države, dospio je da napiše izvrstan predgovor izdanju »Zakona o sudskom krivičnom postupku«, koje je dala prirediti »Obnova«.

Slava dru Nikoli Ogorelici!

Društvene vijesti

GLAVNA SKUPŠTINA Pravničkoga društva u tekućoj godini 1930. nije održana, i to ponajviše radi bolesti i smrti predsjednika dra Ante Verone. On je malone čitavo prvo polugodište bio bolestan, pa je molio, da se počeka sa sjednicom odbora, i skupštinom, dok on prizdravi. Kada se napokon toliko oporavio, te je mogao držati sjednice, sazvao je za dne 17. lipnja 1930. sjednicu odbora, na kojoj je izvijestio o razlozima, zašto nije održana skupština i predložio je obzirom na već odmaklo godišnje doba, da se obje skupštine, kako za god. 1930. tako i za god. 1931. održe zajedno početkom godine 1931. Odbor je ovaj prijedlog prihvatio i ujedno zaključio da se tada već zaključeni računi o imovinskome stanju Pravničkoga društva mjesto kao obično preko glavne skupštine priopće članovima i javnosti preko »Mjesečnika«. Zato ih sada priopćujemo:

Imovina Pravničkoga društva na dan 31. prosinca 1929. sastojala je:

od gotovine u blagajni i u uložnici Gradske šted. br. 38.079 . . .	D.	4.270.96
od tražbine prema Adv. komori u Zagrebu s naslova zajma . . .	„	50.000.—
od salda na računu Poštanske štedionice	„	1.101.44
od salda na računu glavnice kod Prve hrv. štedionice	„	105.320.—
od salda na računu odrezaka kod Prve hrv. štedionice	„	4.370.—
Ukupno . . .	D.	165.062.40

Digitized by Google

No jer je u toj svoti sadržan i dio imovine Kongresa pravnika za članarinu i Spomenicu, ima se ta Pravničkome društvu povjerečena imovina odbiti; ona iznosi . . . . . D. 3.638.75
tako da čista imovina Pravničkoga društva 31. prosinca 1929. iznosi . . . . . D. 161.423.65
Uporedivši s imovinom društva dne 31. prosinca 1928. . . . . „ 156.294.65
izlazi prirast imovine u god. 1929. za . . . . . D. 5.129

Prirast bi bio još veći, da su članovi plaćali uredno članarinu. No ima ih i takovih, koji su zaostali s njom i do 6 godina. U god. 1930. opaža se još veći zaostatak na članarini tako, da u toj godini vjerojatno ne će biti prirasta, već naprotiv i neki deficit.

Dra ANTU VERONU, pokojnog predsjednika Pravničkoga društva, komemorirao je potpredsjednik dr Werk Hugo na sjednici odbora ovim riječima:

»Posvetimo prve misli uspomeni našeg prerano počivšeg predsjednika dra Ante Verone.

Nedokučivom odlukom Providnosti opozvan je usred rada za obitelj, za znanost i za otadžbinu. Pokojnik je bio dobar suprug, dobar otac, zaslužan znanstveni radnik i dobar sin svoje domovine. Kao sudiju resile su ga sve vrline odličnog magistrata; kao naučenjaka ozbiljnost priprave, oštrina zapažanja, savjesnost rada.

U svim prilikama svoga plodnoga rada dao je uvijek cijeloga sebe: — u radu bijaše požrtvovan do skrajnosti. Znao je, što je dužnost, i vršio ju je do krajnjih konzekvencija.

O njegovim djelima bilo je opširno govora u društvenom glasilu iz pera prof. dra Lovrića.

Zadužio je jugoslavenske pravnike naročito egzegetskim djelom o jugoslavenskom gradj. parničnom postupniku, što ga je sastavio u saradnji sa prof. drom Zugliom. Ostavlja za sobom prazninu, koja će se teško popuniti.

Mir pepelu Njegovu!

Slava dru Anti Veroni!«

Literatura

ZAKONSKI PROPISI IZ AUTORSKOG PRAVA SA MOTIVIMA. Uredio dr. Janko Šuman, predsjednik uprave za zaštitu industrijske svojine u Beogradu. Nakladom jugoslavenskog nakladnog d. d. »Obnova« izašla je ova zbirka, koja se odnosi na autorsko pravo. U prvome redu sadržaje ona tekst našega zakona o zaštiti autorskih prava od 26. prosinca 1929. s dodatkom vladinoga obrazloženja, koje može služiti tekstu kao dobar tumač. Onda je dodan tekst revidirane bernske konvencije od 13. studenoga 1908. na francuskom i našem jeziku. Na to se nadovezuju bernski dodatni protokol od 20. ožujka 1914. i bernska konvencija, revidirana 2. lipnja 1928. u Rimu, kojoj je pristupila naša država zakonom od 23. ožujka 1930. Osim toga iznose se i tekstovi prethodnih konvencija, kojima se razne države smatraju obvezane na osnovu rezerva, učinjenih u smislu čl. 25. odnosno 27. bernske konvencije. Autor zbirke dr. Šuman je bio sigruno medju najpozvanijima, da ju izda, jer je on bio jedan od redaktora našega zakonskoga projekta. Cijena je knjizi vezanoj u tipičnome uvezu svih zakonskih izdanja »Obnove« D. 70.

TUMAČ ZAKONA O IZVRŠENJU I OBEZBEDJENJU (izvršnoga postupka). Napisao dr. Franjo Goršić, inspektor ministarstva unutrašnjih poslova. Poslije gradjanskoga parničnoga postupnika dobili smo i izvršni postupnik od 9. srpnja 1930., koji stupa u život, kada se obnarodjuje u »Službenim novinama«, a to je bilo 23. srpnja 1930., dok će se posebnim zakonom odrediti, kada će dobiti obaveznu snagu, kako to određuje njegova završna odredba (§ 352.). Stvarna veza medju njima zahtijeva, da stupe istoga dana na snagu. Prema tomu ima odnosna odredba uvodnoga zakona za ovaj zakon glasiti jednako, kako glasi odredba uvodnoga zakona za zakonik o sudskom postupku od 9. srpnja 1930., t. j. da i ovaj zakon o izvršenju i obezbjedjenju dobiva obaveznu snagu dana 1. siječnja 1932., izuzevši područja apela-

Digitized by Google

cijonih sudova u Beogradu i Skoplju, te velikoga suda u Podgorici, gdje dobiva obaveznu snagu 1. siječnja 1933.

Ali još prije toga je potrebno, da se ovaj novi postupnik prouči, — ne samo formalno novi, već i stvarno novi, t. j. nepoznat za sva pravna područja naše države osim Slovenije i Dalmacije. Radjen je po austrijskom uzoru i zato je prirodno, da mu tmuač izradi kod nas pravnik, koji je na području bivše Austrije imao s njim dosta posla. Takov pravnik je dr. Goršić Franjo, koji je dulji niz godina praktično djelovao na sudu u Ljubljani. Ovo njegovo praktično poznavanje zakona odrazuje se vrlo uspješno i korisno u ovome tumaču. Dr. Goršić se služio ne samo domaćom nego i stranom literaturom. U djelu ima mnogo uputa na naše zakone i propise. Svi su ovi osobitom savjesnošću i temeljitošću nabrojeni tako, da će se rijetko desiti slučaj, da bi praktični pravnik došao u nepriliku, a da ga ovaj tumač ne bi iz nje izbavio.

Sadržaj je ove knjige slijedeći: P r e d g o v o r, u kojem se poglavito navodi literatura, kojom se je pisac služio pri izradbi djela; s a d r ž a j; k r a t i c e; u v o d, u kojem se navode razna pravna područja u pogledu ovršnoga prava u našoj državi, govori o podrijetlu novoga ovršnoga sistema i o radu oko projekta zakona o izvršenju i obezbjedjenju; sam z a k o n o i z v r š e n j u i o b e z b j e d j e n j u zajedno s tumačenjem pojedinih odredaba (str. 8.—564.); dalje u dodatku: u r e d b a o o s i g u r a n j u, p r i n u d n o j n a p l a t i i n e n a p l a t i v o s t i p o r e z a, donesena na osnovu člana 159. zakona o neposrednom porezu; h a š k a k o n v e n c i j a o g r a d j a n s k o m postupku (zakon od 6. veljače 1930.); — te na koncu opsežno s t v a r n o k a z a l o.

Ovo djelo je izdano u nakladi »Tipografije« d. d. u Zagrebu. Vanjska oprema knjige je vrlo ukusna, kakova su uopće sva izdanja »Tipografije«, koja sadržavaju zakone i njihova tumačenja.

ZBORNIK ZAKONA O NEPOSREDNIM POREZIMA. Priredili dr. Vladimir L u n a č e k, tajnik Komore za trgovinu, obrt i industriju, i Mate A. Š k a r i ć, pristav savske finansijske direkcije u Zagrebu. Naklada Jugoslavenskog nakladnog d. d. »Obnova« u Zagrebu. — Poresko zakonodavstvo svake države je vrlo opsežno a radi čestih izmjena u njemu, vrlo komplicirano i teško pregledno. Ulazeći čovjek u tu materiju, ima dojam, da ulazi u kakav labirint. Stoga je ova knjiga dobro došlim i pouzdanim vodičem kroz taj labirint; ona olakšava pregled toga zakonodavstva i — što je glavno za praksu — daje svakome potrebne upute, da brani svoje interese u pogledu oporezovanja. U njoj ne manjka nijedan zakon nijedan pravilnik, nijedna uredba ili uputstvo, koji su izašli do 23. prosinca 1930. a u vezi su s neposrednim porezima. Uspjelo je unijeti čak i netom izašli zakon o porezu na neože, njena lica. Knjiga ima mnogo tabela i razna kazala, što sve olakšava njezinu upotrebu. Osim opsežnog tumača uz svaki član ili paragraf nalazimo i stručno-historijski uvod iz pera dra Lunačeka. Omašna i ukusno opremljena knjiga obasiže 974 stranice u velikoj 8mini. Cijena joj je D 180, u tvrdomu platnenom uvezu D 210, D 210.

SLOVENSKA LJUDSKA SODIŠČA v dobi od 16. do 18. stoletia. Napisao dr. Metod D o l e n c. Ova brošura od 54 strana je zapravo posebni otisak iz 239. knjige »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Ona predstavlja lijep prinos k obradjivanju slovenske pravne povijesti.

ODVJETNIK, organ Adv. komore u Zagrebu, izlazi svaki mjesec. Donaša većinom članke, koji se tiču stališa, ali raspravlja tu i tamo i pravna pitanja. Medjutim i mnoga tu raspravljena stališka pitanja jesu u biti svojoj pravna, jer se tiču provadjanja prava t. j. sudske prakse. Zato ta pitanja i njihovo raspravljanje može da zanima ne samo odvjetnike kao stališ, nego i ostale pravnike, naročito suce. Npr. pitanje siromaškog prava tiče se odvjetnika kao profesije, jer na temelju priznatog siromaškog prava bivaju oni imenovani zastupnicima siromašnih, ali shvaćanje siromaškoga prava tiče se i suda, jer sud priznaje siromaško pravo, pa je svakako potrebno, da se i sud i odvjetnik slože u shvaćanju toga prava. Zatim npr. likvidiranje staroga postupnika shvaćaju odvjetnici u svome organu nešto drukčije, nego li — bar neki — suci. Interes našega pravosudja i značaja naše države kao pravne zahtijeva, da i glede toga dodje do jedinstvenoga shvaćanja. Inače za naše pravosudje može biti samo od koristi i interesa pratiti, kako Adv. komora i preko svoga organa nastoji bistriti izvjesne pojmove u odvjetničkome stališu i ovaj podići na visinu do-

Digitized by Google

stojnu poziva tog zvanja. Sve to upućuje na potrebu, da »Odvjetnik« bude čitan i po sucima. Adv. komora šalje svoj organ besplatno svim većim sudovima, a zatraži li isto i koji pojedini od gg. sudaca, Adv. komora će i njima slati besplatno svoj list. Dakako da odvjetnici, članovi Adv. komore u Zagrebu, dobivaju takodjer besplatno svoj stališki organ. Odvjetnici, članovi drugih komora, plaćaju u ime pretplate D 80 godišnje; odv. pripravnici bez razlike D 60 godišnje. Naslov uredništva i administracije »Odvjetnika« jest kod Adv. komore u Zagrebu, Ilica 11/II.

PROFESOR Dr. IVO KRBEK: ZAKON O OPĆEM UPRAVNOM POSTUPKU. U izdanju »Obnove« jugosl. naklanog d. d. u Zagrebu kao XIII. knjiga Zbirke zakona ušao je u štampu ovaj važni, najnoviji upravni zakon (koji sa 25. veljače 1931. dobiva obaveznu snagu), s opsežnim tumačem profesora dra Krbeka, koji je bio jedan od redaktora samog zakona.

U DANAŠNJEM DVOBROJU donosimo jedan dio iz knjige dra Huge Werka, koja će izaći poslije Uskrsa pod naslovom »Priručnik za teoretsku i praktičnu primjenu gradjanskog parničnog postupka«. Prema tome odlomku može si čitalac stvoriti predočbu, kako će biti sastavljena čitava knjiga.

Wintgens, Der völkerrechtliche Schutz der nationalen, sprachlichen und religiösen Minderheiten. Stuttgart, 1930, 502 str. (Handbuch des Völkerrechts, Bd II, Abt. 8.)

Walz, Wesen des Völkerrechts und Kritik der Völkerrechtsleugner. Stuttgart, 1930, 274 str. (Handbuch des Völkerrechts, Bd I, Abt. 1a).

Engisch: Untersuchungen über Vorsatz und Fahrlässigkeit, Berlin 1930. (Verlag von Otto Liebmann.)

Jaeger: Kommentar zur Konkursordnung und den Einführungsgesetzen mit einem Anhang, enthaltend das Anfechtungsgesetz, die Vergleichsordnung, Auszüge aus den Kostengesetzen, Ausführungsgesetze und Geschäftsordnungen. VI. und VII. Auflage, I. Bd., 1., 2. und 3. Lieferung. Berlin und Leipzig.

CAVALIERI CELSO: Propisi o državljanstvu kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. — Zagreb 1929. — Sredinom 1929. godine izašla je ova knjiga, što ju je izdao u vlastitoj nakladi pisac, kojega čitatelji našega lista poznavaju već iz predjašnjega njegova književnoga rada, o kojem je bilo govora u »Mjesečniku«. Čekali smo da bi se našao koji stručnjak u državljanskim i zavičajnim stvarima, koji bi potanji prikaz i stručnu cijenu o ovoj knjizi napisao. Ali kada smo vidjeli, da je to iščekivanje uzaludno, smatramo potrebnim, da se barem sa par riječi na nju osvrnemo, jer se ona bavi nesumnjivo sa jednim od vrlo važnih naših novih zakona.

Gosp. pisac se je najprije općenito osvrnuo na sastavak ovoga zakona, koji je stupio na snagu koncem 1928. godine. Po njegovu mišljenju »bi se dalo sa gledišta zakonodavne tehnike štošta zakonu prigovoriti«, ali da valja ipak priznati, da je pitanje državljanstva u glavnome dobro riješio i da — osim nekih nesavremenosti — odgovara modernim načelima nauke.« Ovomu navodu gosp. pisca valja da dodamo, da bi trebalo s obzirom na novo političko uredjenje naše države, koje je nadošlo nakon toga, što je ovaj zakon stupio na snagu, izmijeniti u njemu neke izraze, koji ne odgovaraju sadašnjem političkomu uredjenju države — kao: »županija«, »veliki župan« u »banovina«, »ban«, »banovinska uprava«.

Gosp. pisac je pri izradjivanju knjige sebi postavio zadaću, da ju priredi tako, da ona u praktičnom životu što bolje posluži ne samo pravno izobraženim licima, već i svakomu drugomu, čije lične, porodične i poslovne prilike traže, da bude upućen u osnovna načela i propise zakona,« pak je, pošto je potrebno, da odredbe zakona o državljanstvu budu poznato što širemu krugu ljudi, nastojao, »da ih prikaže lako shvatljivim i jasnim načinom«. No gosp. pisac nije se ipak pri izradjivanju knjige ograničio lih na tu praktičnu stranu t. j. samo na to, da protumači pojedine odredbe zakona, nego se je ovdje ondje barem ukratko upustio i u teoretičko razlaganje, a tako i u sravnjivanje ovoga našega zakona sa istovrsnim zakonima drugih država. Vrijedno je istaknuti, da kod § 14. (na str. 31.) iznosi slučajeve, u kojima je zakon dopustio mogućnost dvojnoga državljanstva unatoč toga, što u § 2. odredjuje, da državljanin naše države ne može biti u isto vrijeme i državljaninom koje druge države.

I ako smo — zabavljeni drugim poslovima — ovu knjigu nabrzo pročitali, držimo da je gosp. pisac gore istaknutu, pri izradbi knjige sebi postavljenu zadaću riješio tako povoljno, da zadovolji svakoga, koji dolazi u priliku, da se služi našim zakonom o državljanstvu.

Dr. L. E.

Digitized by Google

Svaštice

PRAVNICI I TEHNIČARI. U broju 9—10. »Mjesečnika« p. g. (1929.) priopćili smo na str. 462. medju »Svašticama« vijest, kako je na magistratu grada Zagreba došlo do spora izmedju činovnika pravnika i činovnika tehničara, jer su jednom okružnicom gradskoga načelstva (tada još poglavarstva), a povodom reorganizacije gradjevnoga ureda, sva vodeća mjesta u tome odjelu bila povjerena isključivo inžinirima i arhitektima, i ako su prije jedan dio takvih poslova obavljali pravnici. »Klub gradskih činovnika pravnika« dao je o tome izjavu u javnosti i osim toga žalbu na bansku upravu savske banovine. Ova je donijela rješenje pod 16. travnja 1930. br. 46.224-II-3-1930, koje ovdje radi potpunosti prikaza doslovce donašamo:

Povodom žalbe kluba gradskih činovnika pravnika u Zagrebu, podnešene protiv tamošnjega rješenja od 5. travnja 1930. br. 3689-Prs, kojim je otpućena predstavka istoga kluba u stvari razdiobe posala kod toga gradskoga načelstva, obnalazi ova banska uprava staviti van snage onaj dio tamošnje okružnice od 13. rujna 1929. br. 2773-Prs. kojim je unutar gradjevnog odjela po odsjecima XII.—XVIII. učinjena raspodjela poslova gradske gradjevne službe, pa se podjedno odredjuje, da se izda nova razdioba i koja će odgovarati postojećim propisima.

Razlozi su slijedeći: Citiranom okružnicom postavlja se za zamjenika gradskoga načelnika šef gradjevnoga odjela u svim poslovima gradske gradjevne službe sa ovlašću, da u slučaju, kada je gradski načelnik zapriječen, odobrava i potpisuje rješenja i otpravke svih gradjevnih odsjeka, za koja upravitelji pojedinih odsjeka nisu ovlašteni okružnicom od 13. srpnja 1929. br. 2039-Prs.

Po propisu § 54. zakona o gradskim općinama i § 59. gradskoga štatuta zamjenjuje gradskoga načelnika, kada je ovaj zapriječen, u svim poslovima gradskoga načelstva viši izabrani gradski činovnik, a da taj viši gradski činovnik ima biti pravnik sa fakultetskom spremom, rezultira jasno i zustanove § 61. gradskoga statuta te člana 84. zakona o unutrašnjoj upravi u vezi sa članom 19. stav. drugi, toč 1. i članom 54. stav. 2. istoga zakona.

Očito je, dakle, da je uvodno citirani dio okružnice u protimbi i s jasnim pozitivnim zakonskim propisima § 54. zakona o gradskim općinama, § 59. i 61. gradskoga statuta te člana 84. zakona o unutrašnjoj upravi.

Citiranim dijelom okružnice stvarno stanje ispravljeno je naknadno zaključkom gradskoga zastupstva od 13. ožujka 1930. točka 91. sjed. zapisnika, kojim je uredjen djelokrug ravnatelja magistrata.

Članom 28. toč. 3. citiranoga zakona o unutrašnjoj upravi dozvoljuje se, doduše, da i stručni referent, kada je na to ovlašten, može biti nosilac vlasti, no iz teksta se raspisa toga članka vidi, da je to samo iznimka iz propisa čl. 19. citiranoga zakona, a ne može biti pravilom.

Nadalje se citiranom okružnicom ovlašćuje šef gradskoga gradjevnoga odjela, da odobrava i potpisuje rješenja i otpravke svih gradjevnih odsjeka, za koja upravitelji odsjeka nepravnici nisu ovlašteni okružnicom od 13. srpnja 1929. br 2039-Prs-, dakle i rješenja, kojima se tretiraju i rješavaju bilo kakova pravna pitanja, a to se opet kosi s § 60., stav. treći, gradskoga statuta, prema kojemu takova rješenja i otpravke može odobravati i potpisivati za gradskoga načelnika samo referent pravnik.

Konačno se citiranom okružnicom stavljaju u djelokrug pojedinih gradjevnih odsjeka, na čelo kojih su postavljeni samo tehnički stručnjaci, poslovi čisto pravne prirode, kao kazneno sudovanje po prekršajima cestovnoga redarstvenoga reda, a osim toga i takovi poslovi, kod kojih redovno iskrsavaju pravna pitanja i prijepori privatno pravne naravi, kao što su primjerice uredovanja u predmetu izdavanja gradjevnih i uporabnih dozvola, kod uredovanja u predmetu uličnih ograda, kod rasprava i izdavanja odluka za rušenje trošnih zgrada, kod odobravanja parcelacija privatnih zemljišta, kod posredovanja u privatnim prijeporima glede medja i ograda te zemljišta u nagodbenom smislu, nadalje izradba gradjevnoga reda za glavni grad Zagreb itd. Ovakova je razdioba posala u protimbi sa:

a) propisom § 61. cit. statuta, prema kojemu je za rješavanje posala gradskoga načelstva namješteno perovodno osoblje,

b) propisom § 63. citiranog statuta, prema kojemu osoblje gradjevne struke uredjuje po posebnim za tu struku izdanim napucima,

Digitized by Google

ci sa propisima §§ 63. i 64. zakona o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskoga reda, prema kojima se za prelaz iz struke u struku traži odnosna školska sprema i stručni ispit, a koji za rješavanje poslova pravne naravi stručnjaci tehničari nemaju;

d) sa propisima § 43. i 48. (u vezi sa § 54.) te § 84. zakona o unutrašnjoj upravi, prema kojima poslove opće uprave vrši sreski (gradski) načelnik i kojima se dodjeljuju političko upravni činovnici i posebni stručni referenti, a odnošaj potonjih prema starješini opće upravne vlasti je odredjen po u §§ 28. i 29. citiranoga zakona.

Iz tih razloga morala se uvodno citirana okružnica u pomenutom njenom dijelu dokinuti. — Imat će se stoga sačiniti i donijeti nova razdioba posala gradske gradjevne službe saobrazno postojećim propisima kao i onih poslova, koji ispadaju iz djelokruga činovnika tehničara, a imaju pasti u djelokrug političko upravnih činovnika. Jedan primjerak te razdiobe neka se amo podnese na uvid.

JEDNA PRAVNIČKA GODIŠNJICA. — Svaki pravnik znade, da je bizantinski car Justinijan I. (527.—565.) dao rimsko pravo sakupiti i u takovu obliku složiti, da se olahkoti njegova poraba u svagdanjem životu. Tako je nastao t. zv. corpus iuris civilis, koji se sastoji od više dijelova. Odredbom, što ju je godine 530. »octavio decimo (die ante) Kalendas Januarias« t. j. 15. prosinca upravio na svojega kvestora Triboniana, naložio je, da se iz djela uvaženih rimskih pravnika povade odlomci i na shodan način svrstaju u posebnu zbirku, koja se imade razdijeliti u pedeset knjiga i nazvati »Digesta« (od latinskoga digero 3. = razrediti, podijeliti itd.) ili »Pandectae« (valjda od grčkoga *(παν-) δέχομαι* = uzeti, primiti itd., *πανδεχής* = sveopsižući). Taj posao je bio dovršen u tri godine. Ta zbirka sadržaje izvatke iz 39 rimskih pravnika, od kojih su najvažniji Salvinus Julianus, Papinianus, Ulpanus, Paulus itd.

Tekst ove zbirke sačuvao se je u jednom rukopisu, koji se je čuvao najprije u Pisi, te odatke nazvan »Litera Pisana«. Kasnije je taj rukopis prenesen u Firencu, pa po tom nazvan »Florentina« (scil. litera). Tu se je čuvao u knjižnici, koju je osnovao Cosimo I., a Medičejci pomnažali, te koja je po njima prozvana Medicejskom bibliotekom ili takodjer »Lauretiana« (biblioteka), u kojoj se nalazi lijep broj rukopisa latinskih i grčkih klasika. Taj se rukopis i danas čuva u ovoj knjižnici, pa poglavito na njemu počiva tekst današnjih izdanja. Zato se je u »Palazzo Vecchi« u Firenci — kako su svojedobno javile novine — dne 15. prosinca 1930. proslavila hiljadučetiristogodišnjica dana, kojega je car Justinijan naložio sastavak »Digesta« ili »Pandecta«. *Dr. L. E.*

*

PLAĆAJTE ČLANARINU! Silni su zaostaci u plaćanju članarine »Pravničkoga društva«. Ima članova, koji su zaostali čak pet do šest godina. Mogli smo im davno obustaviti slanje »Mjesečnika«, ali nismo toga činili, jer smatramo »Mjesečnik« prijeko potrebnim svakome našemu pravniku i jer smo mislili, da će se takov nemarni član ipak ganuti i već zato, što je pravnik izvršiti prema društvu ono, što je i pravo društva. Medjutim kod mnogih smo se prevarili, tako da ćemo članove sa zaostalom pretplatom morati brisati iz društva, obustaviti im slanje »Mjesečnika« i našu tražbinu sudbenim putem utjerati. Molimo članove, neka nas ne sile na takve mjere.

SUDOVE I DRUGE JAVNE VLASTI molimo, neka nam izvole doznačivati pretplatu upl. listom ili pošt. uputnicom, ali nikako ne preko poreske uprave. Potonji, naime, način doznačivanja, vrlo je tegotan, a katkad i ne vodi do cilja. Još danas imamo doznaka na poresku upravu, radi kojih smo već više puta intervenirali kod poreske uprave, ali svaki put uzalud. Ne znamo, je li izravan način doznačivanja novaca sa strane sudova i drugih javnih vlasti u skladu s odnosnim propisima, ali znamo, da tako mnogi doznačuju, pa što mogu jedni sudovi i vlasti, to mogu sigurno i drugi. Spomenuti tegotan način ubiranja pretplate preko poreskih uprava prisilit će nas, da ne ćemo uopće primati takve pretplate, jer se ne može zahtijevati od našega blagajnika, da radi pretplate od par desetak dinara po više puta izgubi nekoliko sati kod poreske uprave, pa i onda ne dodje do novca. Ako postoje takvi propisi o doznačivanju preko poreske uprave, onda bi ih trebalo kao skrajnje nepraktično ukinuti (baš kao i obavještavanje stranaka putem drugih vlasti mjesto izravno poštom).

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ADVOKAT
VLADIMIR PRESEČKI
SAMOBOR KRAJ ZAGREBA
TELEFON BR. 12

Digitized by Google